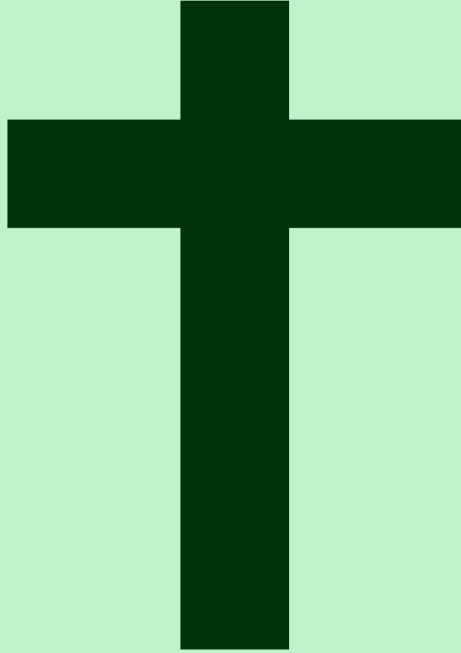

KİLƏ-MİNDİ Kİ
SİGİ

New Testament in Bedjond (CD:bjv:Bedjond)

KHLƏ-MİNDİ Kİ SİGİ
New Testament in Bedjond (CD:bjv:Bedjond)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Bedjond

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Bedjond

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-11-01

Contents

Matije	1
Marki	40
Luki	66
Ja	108
Kilə lə NJé kaw kilə je	139
Rom je	177
1 Koreti je	195
2 Koreti je	212
Galati je	223
Epəji je	230
Pilipi je	237
Kolosi je	242
1 Təsaloniki je	247
2 Təsaloniki je	251
1 Timote	254
2 Timote	260
Titı	264
Piləmq	267
Ebirə je	269
Jaki	284
1 Piyər	289
2 Piyər	294
1 Ja	298
2 Ja	303
3 Ja	304
Judi	305
Nə ki tēē ki dæ	307

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Matiye ndangi

Ta ki də Poy ta ti ki Maji lə Jəju ki Matiye ndangi

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Matiye ndangi e ki kare dan Poy Ta je ti ki Maji ki sə, adi e Matiye, Marki, Luki ki Ja. NGA ningə, ta je ngay ki Matiye əl, toi me Poy Ta ti ki Maji lə Jəju ki Marki ndangi noo tə. J-a j-ingə:

MBe lə Jə Batisi ki ilə (3.1-12);

Batəm lə Jəju ki na ki su na-e (3.13-4.11);

Kilə je ki Jəju ra-de dənangi Galile ti, adi e kilə mbe Poy Ta ki Maji, ndo kosi dije ne, ki kaji njé moy je (4.12-18.35);

Kosi də rəbi ti mba kaw ki Jorijaləm (19-20);

Jorijaləm ti, Jəju ra ndə ngay al, ra ndə ki asi dimasi kare be par, ningə təl ta ndə je ləne ki ta ki gangi ki dije gangi dəe ti, təli-e-n, 6a go ti, j taa lo koy, tēē adi dije ooi-e ki lo lo (21-28).

Ne kare ki to ta dangi, Matiye ilə ngirə makitibi ləne ki kər gin ka lə Jəju nim, koji Jəju nim, taa dəkagilo ki Jəju e-n ngon bəy nim tə. Ta ki ilə-n ngirə makitibi ləne kin əl adi goe ngal (1-2), ningə mee ti noo, təji dəw ki e Jəju ki n-aw tə n-ndangi Poy Ta ki Maji lie kin kadi dije gəri-e təkə e ə e NGar ki nje kaji dije ki Luwə ə nə n-a n-ilə sie, e tə ə e Emanuwəl ki kər mee nə Luwə e səje, taa e tə ə Luwə a un-e kadi təl-n ta kəji ra ləne ki un mindine də ti kəte nu kin tə.

Ne kare ki to ta dangi bəy tə me makitibi ti lə Matiye, e kəsi ki əsi də ne ndo je lə Jəju ngay naa ti, asi gin mi, adi e:

Ne ndo ki də mbal ti (5-7) ki əl ta ki də pa njiyə ti ki dana ki Luwə isi nginə tae ki rə dije ti lie ki e ngar dəde ti.

NDu je ki e ki kadi dije ki səbi kadi a ilə mbe ki kəbe ki e basi (10).

Kəbe lə Luwə ki e ki kəl tae me kuji ta ti asi gin siri, e kəbe ki to lo bəyo ti basine, nə ndə ree a to ki taga pay (13).

Go rəbi kisi naa ti lə ngakonaa je me bəkə ti ki sigi kin (18).

Go rəbi kisi də nja ti nginə-n rə ki tətə ki dəbəy ti ki kəbe ki sigi kin a re-n (24-25).

Makitibi lə Matiye təji Jəju tə Bəbe ki a re kadi adi ndune də bəkə ti ləne ki sigi, tēē-n tae. Bəy tə adi dije ki a uri me ti ne ndo ki awi ki ndooe kadi mai naji lie ki rə ndəgi dije ti tə.

Gin ka lə Jəju

(Lk 3.23-38)

¹ Gin ka lə Jəju Kirisi ki ngon ka *Dabidi, ki ngon ka *Abirakam ə to kin:

² Abirakam oji *Isaki, Isaki oji *Jakobi, Jakobi oji Juda ki ngakəe je.

³ Juda əi ki Tamar oji Parəsi əi ki Jara, Parəsi oji Əsirom, Əsirom oji Aram,

⁴ Aram oji Aminadabi, Aminadabi oji Nasə, Nasə oji Salmə,

⁵ Salmə əi ki Rakabi oji Bowaji, Bowaji əi ki Rutə oji Obədi, Obədi oji Jəse,

⁶ Jəse oji ngar Dabidi.

Dabidi taa ne Uri oji-n Salomə,

⁷ *Salomə oji Robowam, Robowam oji Abiya, Abiya oji Aja,

⁸ Aja oji Jojapa, Jojapa oji Joram, Joram oji Ojiyasi,

⁹ Ojiyasi oji Jowatam, Jowatam oji Akaji, Akaji oji Ejəkiyasi,

¹⁰ Ejəkiyasi Oji Manasi, Manasi oji Amə, Amə oji Jojiyasi,

¹¹ Jojiyasi oji Jəkoniyasi ki ngakəe je. Dəkagiloe ti kin ə uwəi dije ki Jorijaləm awi səde bəə *Babilon ti[☆].

¹² Loki awi səde Babilon ti, Jəkoniyasi oji Salatiyəl, Salatiyəl oji Jorobabəl,

¹³ Jorobabəl oji Abiyudi, Abiyudi oji Eliyakim, Eliyakim oji Ajər,

¹⁴ Ajər oji Sadoki, Sadoki oji Akim, Akim oji Eliyudi,

¹⁵ Eliyudi oji Eliyajar, Eliyajar oji Matə, Matə oji Jakobi,

¹⁶ Jakobi oji Jisəpi ki ngaw mari. Ningə Mari oji Jəju ki bəri-e Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte.

¹⁷ Ilə ngire də Abirakam ti biti də Dabidi ti, gin koji e dəgi gide sə, ə j də Dabidi ti biti kaw bəə Babilon e gin koji dəgi gide sə, taa j də kaw bəə Babilon ti biti koji Kirisi ti, e gin koji dəgi gide sə tə.

☆ 1:11 2 NGar je 24.12-16

*Koji Jaju
(Lk 2.1-7)*

18 Go rəbi koji Jəju Kirisi ə to kin. Kəe Mari e nje nongi lə Jisəpi ki uwə dəe. Ningə, loki ingəi-naa dəne ki dīngəm al bəy ə, Mari j səm ki təgi lə NDil Luwə.

19 Lo kin ti nōq be, Jisəpi ki nje nongi lə Mari, ki e dəw ki dana, ndigi kadi n-əl ta kin ki taga n-ilə-n rəsəl də Mari ti al, adi oji mene ti kadi n-iyəi-naa ki Mari gidi ngəy par.

20 Loki oji ta kin be mene ti ningə, malayka lə Bəbe tēe həy me ni ti əl-e ə nə: «Jisəpi, ngon ka *Dabidi, ibəl al kadi itaa Mari nei ti, tadə ngon ki to mee ti kin, e ngon ki re ki go rəbi lə NDil Luwə.

21 Mari a oji ngon ki dīngəm, ningə a ində təe nə Jəju, tadə e ə e dəw ki a aji dije ləne me majal je ti ləde.»

22 Ne je kin pəti a rai ne be mba kadi ta ki Bəbe əl ki ta nje kəl ta ki tae ti kəte nu kin təl tane:

23 Bəbe əl ta ki ta nje kəl ta ki tae ti ə nə: «Oi ngon ki mandi ki gər dīngəm al bəy a j səm,

A oji ngon ki dīngəm,
Ningə a bari-e nə Emanuwəl,
Ki kər gine nə: “Luwə e səje”✠.»

24 Loki Jisəpi ndəl də bi ti, ra təkə malayka əl-e-n, adi taa Mari nene ti, re sie kəy.

25 Nə gər-e ki dəne ki dīngəm ti al, biti kadi Mari oji-n ngon Oji ngon ki dīngəm, adi Jisəpi ində təe nə Jəju.

2

Ta ki də njé ne gər je ki də mee je ti ki koji Jaju

1 Oji Jəju Bətiləhəm✠, dənangi ki Jude ti, dəkagilo kəbe ti lə ngar Erodi. Go koje ti, njé ne gər je ki də mee je ti, ij lo kibə kadi ti rəi Jorijaləm,

2 ningə dəji əi nə: «NGar lə *Jipi je ki oji-e kin e ra be ə? J-o mee lie tēe lo kibə kadi ti ə ji re kadi j-əsi məkəsije nangi nōe ti.»

3 Loki NGar *Erodi oo ta kin, mee gangi man, naa ti ki dije ki Jorijaləm ti ba pəti.

4 Be ə, ngar kaw ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je lə Luwə, dəji-de se lo ki ra be ə a oji Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte titi wa?

5 Ə əli-e əi nə: «A oji-e Bətiləhəm, dənangi ki Jude ti, tadə ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti əl ə to kin:

6 “Səi dije ki Bətiləhəm ki dənangi ti ki Jude, Kadi igəri təkə rəjeti,
Be ləsi e ki ndae goto al jagi dan bə bo je ti ki dənangi ki Jude ti, ki ndade to ti,
Tadə ngar ki nje kər nō dije ləm, je a tēe dansi ti.”✠»

7 Lo kin ti, Erodi bə njé ne gər je ki də mee je ti gidi ngəy, dəji-de se dəkagilo ki ra wa bangi ə mee tēe-n wa?

8 Ba go ti, ilə-de Bətiləhəm ti ə nə: «Awi idəji ta ki rəjeti də ngon ti kin. Lo ki ingəi-e bə, irəi əli-mi adi mi ka m-aw m-əsi məkəsım nangi nōe ti tə.»

9 Go ta ti lə ngar kin bə, njé ne gər je osi də rəbi ti isi awi. Ə loki isi awi ningə yə ooi mee ka ki ooi-e lo kibə kadi ti ka kin ə a njiyə nōde ti. Njiyə re tēe də kəy ti ki ngon to ti bə, a lo ka ti.

10 Loki ooi mee kin, rəde nəl-de ngay.

11 Ə uri me kəy ti ningə, ooi ngon əi ki kəe Mari, bə əsi məkəsıde nangi, piti-e. Go ti, tēe ta bəl je ləde, adi-e ər, ki nduji kagi ki əti maji, ki nom kagi.

12 Go ne je ti kin, Luwə əl-de me ni ti kadi təli gogi ki rəbi ki də Erodi ti al. Be ə, təli awi bə ləde ki rəbi ki rangi.

Ayi-naa ki Jaju awi sie Ejipi ti

13 Loki njé ne gər je awi ningə, malayka lə Bəbe tēe me ni ti əl Jisəpi ə nə: «I taa un ngon əi ki kəe, ə ay aw səde Ejipi ti. Aw isi ti nōq biti kadi mi wa m-adi ndum bəy taa itəl ire səde, tadə *Erodi a sangi kadi n-təl ngon kin.»

14 Jisəpi j taa kondə nōq, un ngon əi ki kəe, bə ay aw səde Ejipi ti.

15 İsi ti nōq biti koy Erodi, adi ta ki Bəbe əl ki ndu nje kəl ta ki tae ti ə nə: «M-bər ngonm kadi tēe me bə ti ki Ejipi kə»✠ kin təl tane.

Erodi təl ngan je ki kasi me bə ti ki Bətiləhəm

16 Loki *Erodi oo kadi njé ne gər je ədi-e, wongi ra-e ngay. Wongi ra-e adi un ndune kadi təl ngan je ki kasi ki j də bəl ki joo ti təl ki nangi ne pəti me bə ti ki Bətiləhəm, ki ngan bə je ki gidi ti. Bəl kin e ki go dəkagilo ti ki njé ne gər je oji-e-n.

✠ 1:23 Ejay 7.14 ✠ 2:1 1 Samiyəl 16.1 ✠ 2:6 Mise 5.1

✠ 2:15 Oje 11.1

17 Be ə, ta lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Jərəmi, ki əl təl-n tane. Jərəmi ə nə:

18 «NDu dəw 6a me 6e ti ki Rama, Nq je, ki ndingə rə ki əti 6əl ngay je. Adi e Rasəl ə nq ngane je, NDigi kadi dəw səl mene al, Tadə gotoi.»✧

Jisəpi təl Ejipi ti aw Najarəti

19 Loki *Erodi oy ngata 6a, go koye ti, malayka lə Babe tēē ki rə Jisəpi ti, Ejipi ti me ni ti, əl-e ə nə:

20 «İ taa, un ngon ki kqə, ə itəli awi dənangi Isirayəl ti gogi, tadə dije ki isi sangi kadi n-təli ngon ka oyi ngata.»

21 Jisəpi i taa, un ngon ki kqə, ə təli awi dənangi *Isirayəl ti gogi.

22 Nə loki oo kadi Arkəlosi q 6e də Jude ti to bawne Erodi ti, 6əl ra-e kadi aw Jude ti. Be ə, Luwə əl-e me ni ti ade aw Galile ti yo.

23 Aw isi me 6e bo ti ki 6ari-e nə Najarəti. Be kadi ta ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli əi nə: «A 6ari-e dəw ki Najarəti ti kin təl-n tane.»

3

Jə ki nje ra dije batəm

(Mk 1.2-6; Lk 3.1-6; Jə 1.19-23)

1 Bal je də go ti, Jə Batisi tēē, ilə mbe dilə lo ti ki Jude ə nə:

2 «İyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, tadə kqəbe lə Luwə e 6asi.»

3 Jə Batisi ə, e dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ta dəe ti ə nə: «NDu dəw madi 6a dilə lo ti ə nə:

“İrai go rəbi lə Babe!

İrai go rəbi lie adi a njururu!»✧»

4 Jə ilə kibi ki ra ki bji jambal rəne ti, ningə də mene ki nda tə. Nē kusoe e gibiri je ki təji je.

5 Dije ki 6e bo Jorijaləm ti, ki dənangi Jude ti pəti, ki dənangi ki kadi ba Jurde ti pəti, rəi rə Jə ti,

6 rəi təri ndude də majal je ti ləde, adi Jə ra-de batəm me ba Jurde ti.

7 Loki Jə oo adi *Parisi je, ki *Sadusi je ngay rəi kadi ra-de batəm 6a, əl-de ə nə: «Səi njé man majal tə li je be kam, nq ə əl səsi kadi ayi-naa wongi lə Luwə ki a re ə?

8 Maji kadi kilə rasi təji kadi səi dije ki iyəi pa njiyəsi je ki majal kə.

9 Ningə, kadi iyəi ta kəji mesi ti kə nə: “Je ngan ka *Abirakam.” MBata, Luwə asi kadi a təl gəji mbal je kam ngan ka Abirakam ti kare.

10 Ki ne kin, kingə e 6asi kadi tigə ngirə kagi je gangi ngata. Kagi ki ra ki andi maji al ə, a tigəi-e kadi iləi-e me por ti kə.

11 Mi, m-ra səsi batəm me man ti, mba kadi təji təki iyəi pa njiyəsi je ki majal kə, nə dəw ki a re gom ti, e nje təgi ki əti 6əl, ki itə-m say. M-asi kadi sa ki njae ti ka m-ər al. E a ra səi batəm, me NDil Luwə ti, ki me por ti.

12 Uwə kee to nē jine ti kadi to-n kə ko ki maji, əy me dam ti, 6a ilə tise por. E por ki a oy al ratata.»

Jəju ra batəm

(Mk 1.9-11; Lk 3.21-22; Jə 1.29-34)

13 Lo kin ti nqə, Jəju i Galile ti, re ta ba Jurde ti rə Jə ti, kadi Jə ra-e batəm.

14 Nə Jə ge kədi al, adi əl Jəju ə nə: «E mi ə kadi i, ira-m batəm, ningə i taa itəl ire rəm ti kadi m-ra-i batəm 6əy tə a?»

15 Nə Jəju əl-e ə nə: «Ki 6asine kin, ira be, tadə e ki goe kin ə j-a ji təl-n ta ndigi lə Luwə.» Be ə, Jə ndigi də ti, ra-e-n batəm.

16 Loki Jəju ra batəm taa par, ə tēē me man ti ningə, loe ti nqə, ta dərə tēē, adi oo NDil Luwə risi tə də dum be re isi dəe ti.

17 Ningə, ndu ta madi tēē dərə ti, ə nə: «E kam e NGonm, nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m dəe ti ngay»✧.

4

Su na Jəju

(Mk 1.12-13; Lk 4.1-13)

1 Go ti, NDil Luwə ər nq Jəju aw sie dilə lo ti, mba kadi su na-e.

2 Jəju əgi rəne kuso nē, kondə ki kada, ndə kuti sə, ə go ti 6ə ra-e.

3 Lo kin ti, su, nje na dije əti re rəe ti, əl-e ə nə: «Re i NGon lə Luwə ə, adi mbal je kin təli mapa adi m-o.»

4 Ə Jəju ile ti ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Dəw a isi ki dəne taa ki takul nē kuso par al, nə ki takul ta je pəti ki tēē ta Luwə ti tə”»✧

⁵ Go ti, su aw ki Jəju me ɓe ti ki Jorijaləm, ki e ɓe bo lə Luwə, aw sie jam dɔ kəy ti lə Luwə taa,

⁶ ɓa əl-e ə nə: «Re j NGon lə Luwə ə, iyə jii taa osi adi m-o, tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Luwə a adi ndune malayka je ləne kadi a lai-ni dajide ti, mba kadi njai tigə mbal al*».

⁷ Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə tɔ əi nə: A na ɓaɓe Luwə ləi al.»

⁸ Su təl aw ki Jəju dɔ mbal ti ki ngal taa ngay ɓəy, oje kɔɓe je ki dɔnangi ti ne pəti, ki ne kingə je ki me ti,

⁹ ningə əl-e ə nə: «M-a m-adi ne je kin pəti, loki re ɔsi məkəsi nangi nɔm ti, ə ilə tɔji dɔm.»

¹⁰ Jəju təl əl-e ə nə: «I *Sata, ɔti kɔ say. Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A ɔsi məkəsi nangi nɔ ɓaɓe Luwə ti ləi, ningə e ki karne ba par ə a re noe ti kadi igose.”*»

¹¹ Be ə, su iyə Jəju ə ɔti aw. Ba malayka je rəi rɔ Jəju ti, rəi rai sie.

*Jəju ilə mbe Poy Ta ki Maji Galile ti
(Mk 1.14-15; Lk 4.14-15)*

¹² Dɔkagilo madi uwəi Jə dangay ti, ə Jəju oo tae ɓa, təl ɔr rone aw Galile ti.

¹³ Nə ke ə, iyə ɓe bo ki Najarəti, ə aw isi Kapərnayim ti yo. Kapərnayim ki e ɓe bo ki a kadi ba ti ki Galile, dɔnangi ti lə Jabilɔ je, ki Nəpitali je.

¹⁴ Be kadi təl ta ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ə nə:

¹⁵ «Səi dije ki Dɔnangi Jabilɔ ti ki dɔnangi Nəpitali ti,

Ki isi ɓasi kadi ba ti,

Gidi ba Jurde ti,

Səi dije ki dɔnangi Galile ti,

Ki səi dije ki səi Jipi je al!

Uri mbisi oi:

¹⁶ Dije ki kəte isi lo ki ndul ti,

Ooi kunji ki bo,

Ningə dije ki kəte isi ɓe lə yo,

Ki e lo ki ndul kururu,

Lo kunji teɛ dode ti.*»

¹⁷ Dɔ gangi loe ti kin, Jəju ilə ngirə kilə mbe ə nə: «Iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kɔ, tado kɔɓe lə Luwə e ɓasi rəsi ti.»

*Njé ndo je ki dɔsay ki Jəju ɓar-de
(Mk 1.16-20; Lk 5.1-11)*

¹⁸ NDɔ kare, Jəju a njiyə kadi ba bo ti ki Galile, ningə oo ngakonaa je joo, adi e Simɔ ki ɓari-e Piyər əi ki ngokone Andire ki əi njé ndo kanji je, a iləi bandi me man ti.

¹⁹ Jəju əl-de ə nə: «Irai gom ti adi m-ndo səsi, kadi səi njé ndo dije kadi ingəi kaji.»

²⁰ Kalangi ba, iyəi bandi je ləde, ə awi uni go Jəju tə njé ndo je lie.

²¹ Jəju ɔti ki kəte say ndəy ningə, oo ngakonaa je ki rangi joo: Jaki əi ki Jə ki əi ngan lə Jəbade, isi me to ti ki bawde, isi rai go bandi je ləde, ɓa ɓar-de.

²² Loki Jəju ɓar-de ningə, kalangi ba, iyəi bawde Jəbade ki to, ə awi uni go Jəju.

²³ Jəju njiyə dɔnangi Galile ti ba pəti, ndo ne dije me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je, ilə mbe Poy Ta ki Maji ki oji dɔ kɔɓe lə Luwə, taa aji njé moy je ki njé rɔ to je ki dan dije ti tɔ.

²⁴ Tɔɓa lie sane dɔnangi ti ki Siri ba pəti, adi rai ki dije pəti ki rɔde ra-de, njé rɔ to je ki dangi dangi, njé ki ndil je ki majal rai-de je, njé damsil je, ki njé rɔ koy je, adi aji-de.

²⁵ Kosi dije ngay rai go Jəju ti. Njé ki dɔnangi Galile ti je, dɔnangi Be bo je ti ki Dɔgi je, ɓe bo Jorijaləm je, ki dɔnangi Jude ti je, ki dɔnangi ki gidi ba Jurde ti je.

5

Jəju ndo ne njé ndo je ləne dɔ mbal ti

¹ Loki Jəju oo kosi dije kin ɓa, ɔti aw dɔ mbal ti, isi nangi, ningə njé ndo je lie rai rəe ti.

² Lo kin ti, Jəju ilə rone ndo ne dije ə nə:

*Maji ki rɔjeti
(Lk 6.20-26)*

³ «Maji-kur e lə njé ki ooi rɔde kadi n-asi al ta kəm Luwə ti, tado kɔɓe lə Luwə e yaɗe.

⁴ Maji-kur e lə njé ki isi noi ɓone, tado lo ti ə Luwə a səl mede.

⁵ Maji-kur e lə njé ki səlɔ ləm ləm, tado Luwə a adi-de dɔnangi kadi-kare ti.

⁶ Maji-kur e lə njé ki ɓo ra ne ki go ndu Luwə ti e mede ti, tado lo ti ə a ingəi tɔgi.

⁷ Maji-kur e lə njé ki isi ooi kəm-to-ndoo lə dije, tado Luwə a ra səde maji.

⁸ Maji-kur e lə njé ki mede e kare dɔ Luwə ti, tado a ooi Luwə ki kəmde.

9 Maji-kur e læ njé ki isi sangi ræbi lapiya, tadɔ a ɓari-de ngan læ Luwə.

10 Maji-kur e læ njé ki dije isi adi-de kɔ mbata ne ra ki dana, tadɔ kɔɓe læ Luwə e yaɗe.

11 Maji-kur e læsi loki dije isi taji sasi je, isi adi sasi kɔ je, isi tati ta dɔsi ti je mbata læm.

12 Irai rɔnəl, itilæi kole, tadɔ ne kigə go jisi e ngay dɔrɔ ti. *Njé kæl ta je ki ta Luwə ti, ki rai kilə kəte nɔsi ti, ingai kɔ kin be tɔ.

Nje kun go Kirisi e kati ki kunji ki dɔnangi ti

13 «Sai ə sai kati ki dɔnangi ti. Ningə kin ə mba kati goto ə, dɔw a ra ban ə kadi a tæl ade mba gogi ɓəy ə? Maje goto ngata; a buki-e kɔ gidɔ lo ti kadi dije njiyəi dɔ ti par ngata.

14 «Sai ə sai kunji ki dɔnangi ti. Ningə ɓe bo ki indai-e dɔ mbal ti taa, asi kadi a ɓoyɔ rone al.

15 Dɔw a re ki lambi kəy ə dabi ngo dɔ ti al. A ində dɔ ne ti taa mba kadi dije ki me kəy ti pəti ooi lo.

16 Be tɔ ə, sɔbi kadi adi dije pəti ooi kunjisi me ne ra ki maji ti. Loki ooi ne rasi ki maji ningə, a ilai toji dɔ Bawsi Luwə ti ki isi dɔrɔ ti.

Nə ndo ki dɔ ndu-kun ti læ Luwə

17 «Sɔbi kadi igai tæki m-re kadi m-buji ndu-kun je læ *Mojɔ ə se ta læ njé kæl ta je ki ta Luwə ti al. M-re mba buji-de al, nə m-re mba tæl tade yo.

18 Tæki rɔjeti, m-əl sasi, kəte nɔ kadi dɔrɔ ai ki dɔnangi kin a gotoi kɔ, ngon ku ta ki ndəy be, ə se ngon ndaji madi ki me ndu-kun ti læ Luwə ki ndangi ki dɔw a ɔr kɔ goto. A to be bitɔ kadi ne je pəti ki ndangi me ti rai ne.

19 Dɔw ki al dɔ ngon ndu-kun ki ndəy be dan made je ti, ə ndo dije kadi rai tæki e ra-n be tɔ ɓa, a e ki du ngay me ɓekɔ ti ki dɔrɔ ti tɔ. Nə dɔw ki tæl rone go ti, ə ndo dije, a e ki bo me ɓekɔ ti ki dɔrɔ ti.

20 Adi m-əl sasi: kin ə ne ra ki dana læsi itə ya njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je al ə, a uri me ɓekɔ ti ki dɔrɔ ti al.

Nə ndo ki dɔ wongi ti

21 «Sai, igəri maji tæki ndu ta əl kaje je ə nə: “A itəl dɔw al, ✧ dɔw ki tæl madine ɓa, sɔbi kadi awi sie nɔ njé gangi ta je ti.”»

22 Nə mi m-əl sasi: «Dɔw ki ra wongi ki ngokone, sɔbi kadi awi sie lo gangi ta ti; dɔw ki taji ngokone “mbə”, sɔbi kadi awi sie lo gangi ta ti ki bo læ Jipi je, ə dɔw ki ɓa ngokone “ma”, sɔbi kadi ilai-e me por ti læ su.

23 Kin ə aw ki kadi-kare læi dingiri lo kilə kadi-kare ti kadi Luwə, ə mei ole dɔ ti kadi ngokoi aw sai ki ta madi ɓa,

24 maji kadi iyə kadi-kare kin nɔɔ, ə ire aw ilə noji naa ti sie ɓəy taa itəl ire un kadi-kare læi adi Luwə.

25 «Kin ə isi awi lo gangi ta ti ki nje ta læi ɓa, loki sai dɔ ræbi ti ɓəy kin ə, isangi ræbi kadi ndusi osi go-naa ti sie kalangi, nə tə aw sai ilai ji nje gangi ta ti, adi nje gangi ta uni ilai ji asigar je ti, adi asigar je awi sai ilai-ni dangay ti.

26 Tæki rɔjeti, adi m-əli, a iteɛ lo kin ti al bitɔ kadi ugə dɔbəy sisi ɓəy taa a iyəi-ni taa.

Nə ndo ki dɔ kuwə marim ti

27 «Igəri ndu ki əl ə nə: “A uwə marim al, ✧” kin maji.

28 Nə mi m-əl sasi: “Dɔw ki gɔ dɔne ki kəmda ɓa, uwə sie marim mene ti ngata.”

29 Kin ə kəmi ki dɔ ji kɔ ti rai adi osi me majal ti ə, ɔr-e ile kɔ. Tadɔ e soti kadi ngon rai kare goto, itə kadi ilai darɔi ba pu me por ti læ su.

30 Kin ə ji koi rai adi osi me majal ti ə, igange ile kɔ. Tadɔ, e soti kadi ngon rai kare goto, itə kadi ilai rai ba pu me por ti læ su.

Ta ki dɔ gangi-naa ti læ dɔne ki dingəm

31 «Igəri kadi ndu-kun əl ɓəy tɔ nə: “Re dɔw tuwə nene ɓa, kadi ade makitibi gangi-naa. ✧”

32 Nə mi m-əl sasi: “Dɔw ki ra ki tuwə nene mbata ne ki rangi, ɓi e ta læ kaya ki ra, al ə, dawe kin sur-e ta kuwə marim ti. A re dɔw taa dɔne ki ngawe tuwe ɓa, dawe kin tæl nje kuwə marim tɔ.”

Ta ki dɔ kibi rɔ ti

33 «NDu ta əl kaje je kəte ɓəy tɔ ə nə: “Re ibi rai dɔ ne madi ti ə, a dɔ ti, kadi ira ne ki ibi rai dɔ ti nɔ ɓaɓe ti” ✧.

✧ 5:21 Tee ki taga 20.13; Dətarənom 5.17 ✧ 5:27 Tee ki taga 20.14; Dətarənom 5.18 ✧ 5:31 Dətarənom 24.1 ✧ 5:33 Ləbatiki 19.12; Kɔr Isirayəl je 30.3

³⁴ Nə mi m-əl səsi təkı a ıbi rıi al tə kibı al. A ıbi rıi kı dərā al, tadō dərā e kimbər kisi Luwə;

³⁵ a ıbi rıi kı dənangi al, tadō dənangi e kimbər kində njae; a ıbi rıi kı Jorijaləm al, tadō Jorijaləm e 6e bo lə NGar kı bo;

³⁶ a ıbi rıi kı jam dıi al, tadō jı asi kadi itəl bı dıi kare be kı nda ti ə se kı ndul ti al.

³⁷ Re ta ləsi e oyo 6a, ai dō oyo ti, re ta ləsi e jagı 6a, ai dō jagı ti par tō. NDəgi ta je kı a re go ti kın jı rō su ti.

Ta kı dō dal bā ti

³⁸ «İgəri kadi ndu ta əl ə nə: “Re dəw tō kəm madine 6a, to kadi e kı tō kəme tō, a re dəw tətı ngangı madine 6a, to kadi e tətı ngange tō.✠”

³⁹ Nə mi m-əl səsi kadi itai rō nje me ndul al. Re dəw ində dam mbıi kı kō ə, iyətı dame kı gəl ade ində 6əy.

⁴⁰ Re dəw aw səi nō nje gangı ta ti kadi taa kibı kı gōji ləi ə, ade e kı ngal dō ti.

⁴¹ Re dəw ində gu dıi ti kadi injiyə njai dibi ə, injiyə sie njay dibi joo.

⁴² Dəw kı ra kı dəji ne ə ade, ningə re dəw ndiməi ne ə oge al tō.

Ta kı dō ndigi njé bā je ti

⁴³ «İgəri təkı ndu ta əl ə nə: “A indigi dəw madi, nə a ɔsi ta nje bā ləi” ✠

⁴⁴ Nə mi, m-əl səsi kadi indigi njé bā je ləsi, ə əli ta kı Luwə mbata lə njé kı isi adi səsi kō.

⁴⁵ İrai be ningə, a səi ngan lə Luwə kı e Bawsi kı isi dərā ti. Tadō adi kadi ɔsi dō njé me maji ti kı njé me majal. Adi ndi ədi dō njé ra ne ti kı dana, kı njé ra ne ti kı dana al.

⁴⁶ Kın ə indigi njé kı ndigi səsi tō par ə, ne kigə go ji ri ə Luwə a adi səsi ə? *Njé taa lamə je ka rai be tō.

⁴⁷ Kın ə irai lapıya ngakōsi je par ə, ri kı to ta dangı ə irai ə? Tadō njé gər Luwə al ka rai be tō.

⁴⁸ Ningə səi, ɔbı kadi indigi dije adi ɔsi taga pəy təkı Bawsi Luwə kı isi dərā ti ndigi- n dije adi ɔsi taga pəy kın be tō.»

6

Ta kı dō ra kı njé ndoo je ti

¹ «Kadi oi maji, kın ə re isi rai ne kı ndu Luwə ndigi kadi irai 6a, kadi irai ta kəm dije

ti kı kadi dije ooi səsi al. Re irai be 6a, Bawsi kı isi dərā ti, a adi səsi ne kigə go ji ləsi al.

² Kın ə ira kı nje ndoo ə, kadi ində gangı dō ti kadi dije ooi, al. İrai təkı nje kədi kəm dije isi rai gin kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, kı go rəbı ti je kın al. Rai be mba kadi dije pıti-de. Nə kı rəjeti, adi m-əl səsi, ingəi ne kigə go ji ləde ngata.

³ Nə jı, loki ira maji kı njé ndoo je, maji kadi ji gəli gər ne kı ji kōi adi al.

⁴ Be ningə, ne ləi kı adi kın to lo 6əyō ti, 6a Luwə kı oo ne je kı to lo 6əyō ti, a igəi kire.»

Ta kı dō kəl ta ti kı Luwə

⁵ «Loki isi əli ta kı Luwə 6a, kadi irai təkı njé kədi kəm dije isi rai kın be al. Njé kədi kəm dije kı nəl-de ngay kadi ai taa me kəy ti lə *Jipi je, kı sil rəbı je, taa əli ta kı Luwə kın. Əi je rai be mba kadi dije ooi-de. Nə kı rəjeti, adi m-əl səsi, ingəi ne kigə go ji ləde ngata.

⁶ Nə jı, loki ige kəl ta kı Luwə 6a, maji kadi ur kəy toi ti, uti ta kəy dıi ti, 6a əl ta kı Luwə lo 6əyō rō ti kın, ningə Bawı Luwə kı isi lo kı 6əyō ti, a oo, ə a adi ne kı idə-je.

⁷ «Loki isi əli ta kı Luwə 6a, əli ta kı dō-naa ti, dō-naa ti tō dije kı njé gər Luwə al be, al. Əi je ooi ə nə me ta ti kı kəl ngay kın ə Luwə a oo-n dō ndude.

⁸ Maji kadi irai təkı əi je isi rai kın be al, tadō Bawsi Luwə gər ne je kı awı kı ndooe, kəte 6əy taa kadi əli sie ta dō ti.

Kuji kəl ta kı Luwə

⁹ «Səi 6a, kadi əli ta kı Luwə əli əi nə:

“Bawje kı isi me dərā ti taa,
Kadi dəw kı ra gər tıi təkı jı Luwə,

¹⁰ Kadi kōbe ləi re.

Kadi dije rai ndigi ləi dənangi ti ne,
Təkı njé kı dərā ti isi rai kın be tō.

¹¹ Adi-je ne kusoje kı asi taje me ndō ti kı 6one.

¹² İyə go majal je ləje kō,

Təkı je wa ka j-iyə-n go majal je lə dije kı rai səje majal kō kın be tō.

¹³ İyə-je adi j-ɔsi me ne na ti al,

Nə kadi ɔr-je ji nje majal ti kō.

[MBata jı ə, kōbe, kı tōgi, kı tō6a e ləi bitı kı nō ti.]”

¹⁴ Kın ə re iyəi go majal je lə dije kō 6a, Bawsi kı isi dərā ti a iyə go majal je ləsi kō tō.

✠ 5:38 Teğ kı taga 21.24; Ləbətiki 24.20; Dətərənom 19.21

✠ 5:43 Ləbətiki 19.18

15 A kin ə re iyəi go majal je ki dije rai səsi kə al 6a, Bawsi a iyə go majal je ləsi kə al tə.

Kəgi rə ne kuso

16 «Loki ɔgi rəsi ne kuso 6a, maji kadi isikiti kəmsi sikiti sikiti tə yə njé kədi kəm dije be al. Əi, sikiti kəmde mba kadi dije ooi-de təki n-ɔgi rəde ne kuso. Nə ki rəjeti, adi m-əl səsi, ingəi ne kigə go ji ləde ngata.

17 Ningəi, loki ɔgi rəi ne kuso 6a, maji kadi itogi ta kəmi suki, ə indu dəi.

18 MBa kadi dije gəri, təki ɔgi rəi ne kuso, al. Ningə, Bawi ki isi lo ki ɔyɔ ti par ə oo, e ki gər ne ki to lo ɔyɔ ti a adi səsi ne ki idəji-e.

Ne kingə ki dərə ti (Lk 12.33-34)

19 «İmbəi ne kingə je mbata ləsi dənangi ti ne al. Dənangi ki e lo ki ne ki titi a ndusi je, yə je a ɔi je, taa njé bogi je a mbuti bole bər kadi bogii je.

20 Nə kadi imbəi ne kingə je ləsi dərə ti taa, ki e lo ki ne ki titi a ndusi al nım, yə je a ɔi al nım, taa njé bogi je a mbuti bole bər 6a a bogii al nım tə.

21 Tado lo ki ne kingə ləi e titi ə mei a e titi tə.»

Kəm e lambi lə darə (Lk 11.34-36)

22 «Kəm dəw ə e lambi lə darə. Kin ə re kəmi oo lo maji 6a, darəi pəti e me kunji ti.

23 A kin ə re kəmi oo lo maji al tə 6a, darəi pəti e me til ti tə. A kin ə re kunji ki to rəi ti kin təl til ningə, a e til ki dum kəl tae.

Me ka sururu (Lk 16.13; 12.22-31)

24 «Dəw ki a ra kilə 6əə lə ngar je joo goto: re ɔsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare ə, a uwə ki ki nungi tə. A asi kadi irai 6əə lə Luwə nım, 6əə lə la nım al.

25 «E mbata kin ə, m-əl səsi kadi adi mesi a sururu də ne kusosi ti, ki man kaysi ti, ki kadi isi ki dəsi taa al, taa də kibi kəsi ti al nım tə. Tado kisi ki də taa itə ne kuso, taa darə dəw itə kibi ki kə tə.

26 İgoi yəl je ki a nali dan nəl ti kin oi, dibi ko al nım, təti ko al nım, taa kawı ne me dam ti al nım tə, nə Bawsi ki isi dərə ti taa, adi-de ne usoi maji. Ə se, səi je, itəi yəl je kin gidi bay bay al wa?

✧ 6:29 1 NGar je 10

27 Nə dansi ti ə asi kadi a ilə ngon kadi ki ndəy be də ndəne ti ki takul me ka sururu ləne ə?

28 Asi al, nga ra ban be ə mesi a sururu də kibi kəsi ti ə? İgoi puti kam je ki ai me wale ti kin oi. Rai kilə madi al nım, oji kibi al nım tə,

29 nə ngar *Salomɔ ki təe 6a ngay me ne kingə ti kin ka ɔ kibi ki ndole asi naa səde al✧.

30 Ə kin ə Luwə ilə kibi rə ngan kagi je ti ki wale, ki j-o-de 6one, ə lo ti par ə a ɔi por kin be ningə, səi dije taa a ilə kibi rəsi ti al a? Səi tɔ je me kadi-me ti.

31 Adi mesi a sururu kadi əli ə nə: “Ri ə j-a j-uso wa? Ri ə j-a j-ay wa? J-a j-ingə kibi ra ə j-a j-ɔ wa?” al.

32 Ne je kin pəti, e dije ki gəri Luwə al, ə isi sangi ki nɔ kəmde ti. Ningə Bawsi ki isi me dərə ti gər maji kadi awi ki ndooe tə.

33 İsangı kɔbe lə Luwə ki ndigi lie kəte, ningə a adi səsi ndəgi ne je kin pəti də ti.

34 Adi mesi a sururu də ndə ki lo ti ti al. Tado ndə ki lo ti ti aw ki me ka sururu ləne. NDə je pəti awi ki ne to rə ki səbi dəde, 6i awi ki made də ti al.»

7

Gangi ta də-naa ti (Lk 6.37-38, 41-42)

1 İgangı ta də dəw ti al, kadi Luwə gangı ta dəsi ti al tə.

2 Tado Luwə a gangı ta dəsi ti təki igangii də madisi je ti be tə. Ningə kadi igəri təki go rəbi ki igangii ta də dije kin ə Luwə a gangı-n ta dəsi ti tə.

3 Ra ban be ə, oo burım wale ki to kəm ngokoi ti yo, ə oo kagi ki boy ki to yəi ti kin al ə?

4 Kagi ki boy ə to kəmi ti ne tə kin, nga ki go rəbi ki ban ə a əl ngokoi ə nə: «Adi m-un burım wale ki to kəmi ti kin,» ə?

5 İnje kədi kəm dije, un kagi ki boy ki kəmi ti kin ningə tə, a o lo ay njay kadi un-n burım wale ki kəm ngokoi ti.

6 «Oti kadi iləi ne ki ay njay adi bisi je, nə tə a ii təli ki dəsi ti tə tɔi səsi. Taa ibuki mədi-kəsi je ləsi nɔ kəsongi je ti al, nə tə a ii njiyəi də ti, tibəi ki njade.»

Dəji ne Luwə (Lk 11.9-13)

⁷ «İdaji, ə a adi səsi, isangi ə a ingəi, indəi ta kəy ə a tēji adi səsi.

⁸ Tado dəw ki daji ə a adi-e, dəw ki sangi ə a ingə, dəw ki ində ta kəy ə a tēji adi-e tə.

⁹ Nə dansi ti ə ngone daje mapa ningə a un mbal taa ade ə?

¹⁰ Ə se daje kanji ningə a un li taa ade ə?

¹¹ A kin ə səi ki səi dije ki kilə rasi majal kin mindi ə igəri rəbi kadi ne ki maji ngansi je ningə, ra ban be ə, Bawsi ki isi me dora ti taa kin taa a adi ne ki maji dije ki daji-e al ə?

¹² «Nə je pəti ki indigi kadi dije rai adi səsi kin ə irai adi-de tə. Tado e wa kin ə e ne ndo ki to me ndu-kun je ti lə *Mojı nim, me ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti ndangi nim tə.

Ta rəbi je ki joo

(13.23-24)

¹³ «Uri kəy ki ta rəbi ki mbəngirə, tado ta rəbi ki boy, tati pandangi, rəbi ki kun-e o al, e rəbi ki nje kaw ki dije tuji ti. NGata ningə, e rəbe kin ə dije ngay uni.

¹⁴ Ningə ta rəbi ki nje kaw ki dije kaji ti taa e mbəngirə ba, ibə dije. Ba rəbe kin, njé kun-je əi ngay al tə.

Njé bar rəde njé kəl ta ki ta Luwə ti ki əi njé ngom je

(Lk 6.43-44)

¹⁵ «İndəi kəm-kədi də rəsi ti ki rə njé bar rəde njé kəl ta ki ta Luwə ti ki əi njé ngom je. A rəi rəsi ti, a oi gidide taga ne əi bati je, nə mede ti kəy, əi jagim je ki njé kuwə ne kul je.

¹⁶ A e ki go kilə ra njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti ə a igəri-de. Dəw a ijə kandi nju də kon pa ti al, taa dəw a ijə kandi mbay-kote də kon gə ti al tə.

¹⁷ Kagi ki maji, 6a a andi kandi ki maji, ə kagi ki majal, a andi kandi ki majal tə.

¹⁸ Kagi ki maji a asi kadi a andi kandi ki majal al, taa kagi ki majal a asi kadi a andi kandi ki maji al tə.

¹⁹ Kagi ki ra ki andi kandi ki majal, a tigəi-e kadi iləi-e me por ti kə.

²⁰ Adi, a e ki go kilə ra njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, ə a igəri-de.

Njé ndo je ki rəjeti

(Lk 6.46; 13.25-27)

✧ 7:23 Pa je 6.9

²¹ «E njé ki isi bari-mi “Babe, Babe!” tade ti ne par kin ə a uri kəbe ti lə Luwə al, nə e njé ki isi rai go ndigi ti lə Bai ki isi me dora ti taa.

²² NDə gangi ta ti ə, dije ngay a əi nə: “Babe, Babe! e me təi ti al ə j-əl-n ta ki ta Luwə ti a? E me təi ti al ə ji tuwə-n ndil je ki majal a? E me təi ti al ə ji ra-n ne kəji je ngay ki əti bəl bəl a?”

²³ Ba lo kin ti, m-a m-əl-de ki taga wangi m-ə nə: “Awi say nu, m-gər səsi ndə kare al, səi ki səi njé ra majal je*!”

Kəy je joo

(Lk 6.47-49)

²⁴ «Be ə, dəw ki ra ki oo ta je ki m-əl kin, ə təl rəne go ti ningə, to tə dəw ki nje kəm-kədi, ki ra kəy ləne də dii ti be.

²⁵ Adi loki ndi ədi ningə, man kə lo re un kəy ka kin, nim taa nəl ka osi ki də ti tə, nə kəy budi nangi al, tado ngire e də dii ti.

²⁶ Nə dəw ki ra ki oo ta je ki m-əl kin, ə təl rəne go ti al ningə, to tə dəw ki mbə, ki ra kəy ləne də yangira ti be.

²⁷ Adi loki ndi ədi ningə, man kə lo re un kəy ka kin, nim taa nəl ka osi ki də ti tə, 6a kəy budi nangi mur mur, adi toe to dilə yiw.»

Təgi ne ndo lə Jəju

(Mk 1.22; Lk 4.32)

²⁸ Loki Jəju təl ta ta ləne, ne ndo lie əti kosi je bəl to ti ki dum.

²⁹ MBata ndo ne tə dəw ki aw ki təgi ki j rə Luwə ti, 6i ndo ne tə njé ndo-de ndu-kun je lə Luwə al.

8

Jəju əji nje banji

(Mk 1.40-45; Lk 5.12-14)

¹ Loki Jəju j ki də mbal ti isi risi ki nangi, kosi dije ngay əi goe ti.

² Nje banji kare tē re rə Jəju ti, əsi məkəsi ne nangi nōe ti, ningə əl-e ə nə: «Babe, re indigi ə, a adi banji ləm ur, kadi rəm ay njay.»

³ Jəju ilə jine, əde-n, ningə əl-e ə nə: «M-ndigi, ə kadi banji ləi ur, adi rəi ay njay.» Ba ta naa ti nōo banji lie ur, adi rəe ay njay.

4 Go ti Jəju əl-e ə nə: «Onoi kadi əl tae dəw madi, ə aw əji rəi nje kijə ne məsi kadi-kare, ningə adi kadi-kare ki go ndu-kun ti lə *Moji. İra be mba kadi gəri təkı banji ləi ur adi ingə rə nga.»*

Jəju aji ngon nje kilə lə nje kun də buti asigar je ki bu

(Lk 7.1-10; Jə 4.43-54)

5 Loki Jəju isi ur ki me be ki Kapərnayim ti ningə, dəw ki Rom ti kare ki nje kun də buti asigar je ki bu, re rəe ti, nə ki dəe ti ə nə:

6 «Bəbe, ngon nje kilə ləm kare to moy be nə, njəe oy ta gine ti, adi ingə kə ngay.»

7 Ə Jəju əl-e ə nə: «M-a m-aw kadi m-aje.»

8 Nə nje kun də buti asigar je ki bu əl-e ə nə: «Bəbe, mi m-asi kadi ində njai ta kəy ti ləm al, ə əl ta kare par ə ngon nje kilə ləm a ingə rə nga.

9 M-əl be tadə, mi ki dəm mi gin təgi ti lə njé ki dəm ti, ningə m-aw ki asigar je ki əi gin təgi ti ləm tə. Adi re m-əl asigar kare m-ə nə: «Aw!» bə aw; kin ə m-əl ki nungı m-ə nə: «İre!» bə re; kin ə m-əl ngon nje kilə ləm m-ə nə: «İra ne ki be!» bə ra nee kin tə.»

10 Loki Jəju oo ta kin tae ti, pite, ə əl njé ki ai sie ə nə: «Təkı rəjetı adi m-əl səsi, ko kadi-me ki be kin, m-ingə rə dəw madi ti dənangi ki *İsırayəl ti al bəy.

11 NGa ningə, m-əl səsi bəy tə, dije ngay ki əi *Jipi je al, a jı ki lo kibə kadi ti je, lo kur kadi ti je, kadi rəi isi ta ne kuso ti ki *Abırakam je, ki *İsakı je, ki *Jakobi je me beko ti ki dərə ti.

12 Nə njé ki kəte beko ki dərə ti səbi dəde, a tuwəi-de, buki-de kə taga, me tıl ti. Loki a nojı je, a ngəi ngangıde je tıti.»

13 Bə, Jəju təl əl nje kun də buti asigar je ki bu ka kin ə nə: «Maji, aw! Ningə kadi ngon nje kilə ləi aji ki go kadi-me ti ləi kin.» Ningə də kade ti nə, ngon nje kilə lie ingə rə ki nga tə.

Jəju aji njé moy je ngay

(Mk 1.29-34; Lk 4.38-41)

14 Go ti, Jəju aw me kəy ti lə Pıyər bə, oo məme ki dəne to nangı, rəe ɔ por rıgi rıgi.

15 Ə Jəju ədi jie, ningə, rəe ki kəte tingə ngay ka kin, təl səl, adi ingə rə nga. Go ti, jı taa ra ne kuso adi Jəju.

16 Loki lo səl, dije rəi ki njé moy je ngay ki ndıl je ki majal rai-de, rə Jəju ti. Adi Jəju tuwə ndıl je ki majal ka kin dəde ti kə ki ta ki tane ti, taa aji njé moy je pəti tə.

17 Be mba kadi ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ka kin təl tane. Ejay ə nə:

«Oy tuji je,
Ki moy je ləje ki dəne ti*.»

Kun go Jəju

(Lk 9.57-60)

18 NDə kare, Jəju oo kosi dije ngay iləi-naa gəi gıde, ningə əl njé ndo je ləne kadi n-gangi bə n-awi dame ti ki kare.

19 Lo kin ti, nje ndo ndu-kun lə Luwə kare re rə Jəju ti əl-e ə nə: «Nje ndo dije, m-a m-un goi lo je pəti ki a aw ti.»

20 Ə Jəju əl-e ə nə: «Nja je ai ki be tode, ə yəl je ai ki kəyde tə, nə *mi NGon dəw m-aw ki lo ki kadi m-ilə dəm ti al.»

21 Dəw kare dan njé ndo je ti lə Jəju əl-e ə nə: «Bəbe, adi-m ta rəbi adi m-aw m-dibi bawm bəy taa.»

22 Ə Jəju əl-e ə nə: «Un gom, ə iyə njé koy je adi dibi njé koy je ləde.»

Jəju ndangi nəl ade a lo ka ti

(Mk 4.35-41; Lk 8.22-25)

23 Jəju al me to ti, bə njé ndo je lie ali goe.

24 Ningə yə, nəl ki bo ngay ibə səde busı də bə ti, adi to aw tə nduy man. Lo ti kin, Jəju isi to bi.

25 NGa ə, njé ndo je lie rəi ki rəe ti, ndəli-e ki nə tade ti əi nə: «Bəbe, aji-je, nə j-isi j-oy.»

26 Ə Jəju əl-de ə nə: «Ra ban ə iəli be ə? Səi dije ki kadi-me ləsi e ndikiri bə.» Ningə, jı taa, ndangi nəl əi ki man bə, adi lo təl to jıjıjı.

27 Ne kin əti dije bəl ngay, adi əli əi nə: «Dəw ə wa kam e dəw ki ban ə, nəl je ki bə je ka oi ta lie be ə?»

Jəju tuwə ndıl je ki majal də dıngəm je ti joo

(Mk 5.1-20; Lk 8.26-39)

28 Loki Jəju re tēe gıdi bə ti, dənangi ti lə dije ki Gadara, dıngəm je joo, ki ndıl je ki majal rai-de tēei ki də badi je ti rəi ingəi-e. Dije kin rai ne majal ngay, adi dəw ki kadi un rəbi kin goto.

29 Lo kin ti, iləi rəde uri kəl əi nə: «NGon lə Luwə, e ri ə ige rəje ti ə? İre ne mba kadi adi-je kə kəte nə dəkagıloe ti a?»

* **8:4** Ki go jıbəl ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dəw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo ne ra je ti ki bə tə Luwə al, Ləbatiki 14.2-32. ✨ **8:17** Ejay 53.4 ✨ **8:27** Pa je 65.8; 89.10; 107.23-32

30 NGa ningə, kosi kəsongi je ngay a usoi ne kadı lo ti noo say ndəy.

31 Ə NDil je ki majal noi də Jəju ti əli-e əi nə: «Re ituwə-je ə, adi j-aw me kəsongi je ti kam.»

32 NGa ə, Jəju əl-de ə nə: «Awil!» Ba teei, awi uri me kəsongi je ti, adi kosi kəsongi je bingəi-naa kadı mbal ti taa, tosi me ba ti, ayi-naa man oyi.

33 NJé ngəm kəsongi je ayi-naa awi me be bo ti, ɔri poy ne ki ra ne, ki ne ki tee də dingəm je ti ki joo ki ndil je ki majal rai-de ka kin, pəti adi dije ooi.

34 Dije pəti ki me be bo ti teei awi kadı ingəi Jəju, ə loki ooi-e ba, dəji-e kadı iyə dənangi ləde ə aw.

9

Jəju aji nje rə koy njururu (Mk 2.1-12; Lk 5.17-25)

1 Jəju al me to ti, ində ba gangi, aw me be bo ti ləne.

2 Dije madi oti dəw ki rəe oy njururu, me ne koti njé moy je ti, rai sie rə Jəju ti. Loki Jəju oo kadı-me ləde ningə, əl dəw ki rəe oy njururu ka kin ə nə: «NGonm, uwə təgi ba, majal je ləi e ki kiyə go kə.»

3 Lo kin ti, njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki nə je əli ta mede ti əi nə: «Dəw kam əl ta ki mal də Luwə ti!»

4 Nə Jəju gər mər ta ləde, adi əl-de ə nə: «Ra ban ə isi iməri ta je ki majal mesi ti ə?»

5 Kəl dəw kə nə: «Majal je ləi e ki kiyə go kə» ba ngə ngay al, ə se kəl-e kə nə: «İ taa, ə injiyə» ə ngə ngay al ə?»

6 Re e be ba, m-a m-əji səi təkı mi NGon Dəw, m-aw ki təgi dənangi ti ne, mba kadı m-iyə-n go majal je lə dije kə.» Ningə, Jəju əl nje rə koy njururu ə nə: «İ taa, un tuwə ləi, ə aw be.»

7 Ba dingəm i taa, ə un rəbi, aw be.

8 Loki kəm kosi je oo ne kin, ra-de bəl ki dum, adi iləi təji də Luwə ti, ki adi dije təgi ki əti bəl be kin.

Jəju bar Matiye kadı un goe (Mk 2.13-17; Lk 5.27-32)

9 Loki Jəju əti noo isi aw ningə, lo də ti ki isi də, oo dingəm ki bari-e nə Matiye, isi me kəy taa la-mbə ti. Ə Jəju əl-e ə nə: «Un gom.» Ba Matiye i taa, un go Jəju.

✧ 9:13 Oje 6.6

10 Go ti, Jəju isi ta ne kuso ti me kəy ti lə Matiye. NGa ningə njé taa la-mbə je, ki ndəgi njé ra majal je, ngay, rai isi naa ti ki Jəju, ki njé ndo je lie ta ne kuso ti.

11 Loki *Parisi je ooi Jəju isi uso ne ki dije kin ningə, əli njé ndo je lie əi nə: «Ra ban ə NJe ndo səsi ne isi uso ne ki njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je ə?»

12 Ə Jəju oo ndude, adi əl-de ə nə: «E dije ki njé moy je ə a sangi dəw ki nje ra moy, bi e njé rə nga je ə a sangi dəw ki nje ra moy, al.

13 Awi isangi kadı igəri me ta ki Luwə əl ə nə: «E ra maji ə m-ge, bi m-ge kijə məsi kadı-kare al». Tadə, m-re mba bar njé ka dana je al, nə m-re mba njé ra majal je yo.»

Jəju əl ta də kiyə ta ne kuso (Mk 2.18-22; Lk 5.33-39)

14 *NJé ndo je lə Jə Batisi rai ingəi Jəju əli-e əi nə: «Ra ban ə je ki *Parisi je j-iyə ta ne kuso, ə njé ndo je ləi rai al ə?»

15 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Oi kadı dije ki bari-de lo ne kuso taa-naa ti, a əi ki rənəl al, dəkagilo ti ki nje taa dəne isi-n səde naa ti a? NDə je a rai noo kadı a uni-e tade ti ningə, dəkagiloe ti kin ə a iyəi ta ne kuso.

16 Dəw a un ta kibi ki sigi kadı ilə-n kəm kibi ki kəke al. Re e be ə, ta kibi ki sigi ka kin a i ki ki kəke raki raki, kadı bole a to wororo itə ki kəte bəy.

17 Taa, dəw a un kasi kandi nju ki i al bəy uti me mbu nda je ti ki kəke al tə. Re e be ningə, loki kasi a i ba, mbu nda je a ndui, kadı kasi kandi nju a lo kə nim, taa mbu nda je ka təli ne ki tuji kə nim tə. Be ə, re kasi kandi nju i al bəy ba, maji kadı mbu nda je əi ki sigi taa. Be ba, mbu a ndu al nim, kasi ki me ti ka a lo kə al nim tə.»

Jəju aji ngon ki dəne əi ki dəne ki nje moy məsi (Mk 5.21-43; Lk 8.40-56)

18 Loki Jəju a əl-de ta kin ningə, nje kun də *Jipi je kare, re əsi məkəsine nangi nqe ti, əl-e ə nə: «NGonm ki dəne ki du oy taji naa ti ne bəy. Nə re ire ində jii dəe ti ə, a təl təsi ndəl.»

19 Jəju i taa, un goe əi ki njé ndo je ləne.

20 Ningə, dəne kare ki moy məsi ade kə bəl dəgi gide e joo, re bəsi rə Jəju ti, ki rəbi ki gide ti, ədi ta kibi lie.

21 MBata əl mene ti ə nə: «Kin ə re ta kibi lie wa par mindi ə m-ədi ka, rəm a nga.»

22 Jəju ilə rəti oo-e, 6a əl-e ə nə: «Uwə təgi ba ngonm, kadi-me ləi aji.» Nینگə də kade ti wa kin par, dənə ingə rə nga.

23 Loki Jəju re tēē me kəy ti lə ki bo lə Jipi je ka kin nینگə, oo njé kəl nal je, ki kosi dije singəi sokito də-naa ti, ə əl-de ə nə:

24 «Ori rəsi gogi, ngon oy al, nə to bi kare.» Dije ibəi Jəju kogii.

25 Loki adi kosi dije tēēi taga nینگə, Jəju ur kəy, uwə ji ngon, 6a ngon ki dənə j taa.

26 Poy nē kin sane ki dənangi ki nōq ba pəti.

Jəju adi njé kəm tə je joo oi lo

27 Loki Jəju isi aw, njé kəm tə je joo uni goe, əli ta ki ndude ki boy əi nə: «NGon ka Dabidi*, o kəm-to-ndoo ləje.»

28 Jəju re 6e nینگə, njé kəm tə je ki joo ka kin rəi rəe ti bəsi, ə Jəju əl-de ə nə: «Oi kadi m-asi kadi m-ra nē kin wa kare wa?» Ə njé kəm tə je iləi-e ti əi nə: «Oyo, j-o kadi asi, Bə6e.»

29 Lo kin ti, Jəju ədi kəmde, ə əl-de ə nə: «Maji, kadi nē je rai nē ki go kadi-me ti ləsi!»

30 Ba, kəmde oo lo. Nینگə, go ti, Jəju ndəji-de ki təgine ə nə: «Oi maji, kadi dəw madi gər nē ki ra nē kin al.»

31 Nə loki tēēi ki taga be par ə, iləi ngirə kəl ta ki dəe ti ki go nangi ki nōq pəti.

Jəju tuwə ndil ki majal də dəw ti ki əl ta al

32 Loki njé kəm tə je tēēi awi nینگə, dije rəi ki dینگəm kare ki ndil ki majal ra-e adi əl ta al.

33 Jəju tuwə ndil ki majal 6a, dینگəm ki kəte əl ta al ka kin, təl əl ta. Nینگə nē kin əti kosi dije 6əl ngay, adi əli əi nə: «J-o nē ki be kin dənangi *Isirayəl ti nja kare al 6əy!»

34 Nə *Parisi je əli əi nə: «E ki təgi lə ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.»

Jəju oo kəm-to-ndoo lə kosi je

35 Jəju aw ki 6e bo je, ki ngan 6e je, ndo nē me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ilə mbe Poy Ta ki Maji əji də kə6e lə Luwə, taa aji njé moy je, ki njé rə to je pəti tə.

36 Loki Jəju oo kosi je, oo kəm-to-ndoo ləde, tadə kə rade, təgide goto, awi tə bati je ki nje kul-de goto be*.

37 Be ə, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Ko ki asi kijə, dīle e ngay, nə njé kije je əi ngay al.

38 Ə əli ta ki Ba nje ko, adi ilə ki njé ra ko je me ko ti ləne.»

10

Njé ndo je lə Jəju ki dəgi gide e joo (Mk 3.16-19; Lk 6.14-16)

1 Jəju 6ar njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo, adi-de təgi kadi tuwəəi ndil je ki majal je, aji njé moy je, ki njé rə to je, pəti.

2 Tə njé kaw kilə je ki dəgi gide e joo ə to kin: E ki dəsəy e Simo, ki 6ari-e nə Piyər əi ki ngokone Andire; Jaki əi ki Ja ki ngan lə Jəbəde;

3 Pilipi əi ki Batiləmi, Tomasi əi ki Matiye ki nje taa la-mbə; Jaki ki ngon lə Alpe əi ki Tade;

4 Simo ki e mbə njé rə mbata kingə də 6e ləde ti əi ki Judasi Isikariyoti ki nje kun də Jəju.

Jəju ilə njé kaw kilə je ləne ki dəgi gide joo (Mk 6.7-11; Lk 9.2-5; Lk 10.3-12)

5 Jəju ilə njé kaw kilə je ləne ki dəgi gide joo ki ndu kin ə nə: «Awi rə dije ti ki əi *Jipi je al, al, taa awi me 6e bo je ti ki *Samariti al tə.

6 Awi ki rə gin koji ti ki *Isirayəl, ki toi tə bati je ki ndəmi be kin yo.

7 Də rəbi ti, iləi mbe təkəi kə6e lə Luwə e bəsi.

8 Ə aji njé moy je, adi njé koy je jii lo koy ti, adi banji ur kə rə njé banji je ti adi rəde ay, ə ituwəi ndil je ki majal də dije ti tə. E nē ki ingəi kare, ə adi dije kare tə.

9 Uni ər al nim, la al nim, silə al nim, iləi də nda ti ki 6ədisi ti al.

10 Taa, uni 6əl kaw mba al nim, əyi kibi joo al nim, əyi sa al nim, uni kagi təsi al nim tə. Tadə səbi kadi nje ra kilə ingə nē kusone ji dije ti ki ra kilə dande ti.

11 Loki uri me ngon 6e ti, ə se me 6e bo ti ə, idəji ta, ə re ingəi dəw ki asi kadi uwə səsi rəne ti 6a, isi 6e lie nōq biti kadi awii.

12 Loki uri me kəy ti nینگə, irai dije ki me ti lapiya.

13 Kin ə re uwəi səsi ki rəde ti 6a, kadi lapiya ləsi aw ki dəde ti, a kin ə re uwəi səsi

* 9:27 Igoi Mk 10.47 ki ta ki də ti gin makitibi ti nangi. ✱ 9:36 Kər Isirayəl je 27.17; 1 NGar je 22.17

ki rōde ti al tō 6a, kadi itāli itaai lapīya lāsi gogi.

14 A kin ə re, me kəy ti, ə se me 6e ti, dije mbati kuwāi sāsī ki rōde ti, ə se mbati koo dō ta lāsi 6a, loki isi tēēi me 6e ti kin ki taga ə, indāi bu ki njasi ti kō.*

15 M-əl sāsī tākī rōjeti, ndō gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dō 6ee ti kin a itə ya Sodom ki Gomər 6əy*.

Kō ki a ingə njé ndo je lə Jəju
(Mk 13.9-13; Lk 12.11-12; 21.12-19)

16 «Ki ne kin, mi, m-ilə sāsī tə bati je dan jagim je ti. Maji kadi indāi kəm-kadi dō rōsi ti tə li je be, ə isəli ləm ləm tə də dum je be tō.

17 Adi kəmsi ədi dō rōsi ti ki rō dije ti, tadō a awi sāsī lo gangi ta je ti, a tīndāi sāsī ki ndəy kabilay gin kəy kaw-naa je ti.

18 A awi sāsī nō njé kō6e je ti, ki nō ngar je ti ki boy ki mbata ləm. Lo kin ti, əi je, ki dije ki əi *Jipi je al, a e ta rəbi ki kadi a ingəəi naji ki ma ki dōm ti rōsi ti.

19 Loki a uwāi sāsī kadi a awi sāsī lo gangi ta ti, onosi kadi mesi 6əl, kə nə se ta ri ə a əli-de wa, ə se a əli-de ki kuje ki ban wa. Ta ki kadi a əli-de 6a, Luwə a ində tasi ti loe ti nōō.

20 Tadō e sēi je wa ə a əli ta al, nə e NDil Bawsi Luwə ə a un sāsī kadi əl-n ta.

21 «NGakonaa je a uni dō-naa awii lo təl-naa ti, baw ngon a aw ki ngon kadi tōli-e kō, ningə ngan je, mede a majal ki njé kōji-de je, ə a uni dōde awi kadi tōli-de tō.

22 Dije pəti mede a majal sāsī ki mbata ləm, nə dəw ki uwə rōne ba bitī ta təl tae ti, ə a ingə kaji.

23 Loki a adi sāsī kō me 6e bo ti ki kare ə, ayi-naa awi ki nungī ti. Ningə tākī rōjeti, adi m-əl sāsī, a ilāi ta nja 6e bo je ki *Isirayəl ti naa ti al 6əy ə mi *NGon dəw m-a m-re.

24 Nje ndo itə nje ndo-e nē al, taa 6əə itə 6ane al tō.

25 Nje ndo, re asi ki nje ndo-e nē be 6a, e ngay; ə 6əə, re asi ki 6ane 6a e ngay tō. Kin ə, 6a nje kəy wa mindi ə, dije 6ari-e Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal ningə, njé ki me kəy ti lie yade a to ban?

Luwə ki karne ba ə e dəw ki səbi 6əl-e
(Mk 8.38; Lk 9.26; 12.2-9)

26 «I6əli-de al, tadō nē ra ki gidi ngəy ti ki gine a tēē al goto, taa nē ki to lo 6əyō ti, ki dəw a gər al ka goto tō.

27 Nē ki m-əl sāsī lo ki ndul ti, əli tae kada wangi, ə nē ki dije kōti mbisi ti ngun ngun ngun, ilāi mbee dō kagi ti taa tō.

28 I6əli dije ki a tōli darōsi par, 6i asi təl ndilsi al kin, al. Nə kadi i6əli Luwə ki asi kadi tuij ndilsi əi ki darōsi naa ti me por ti lə su kin.

29 Dije isi gati ki ngan yəl je joo ə gusi kare adi oi ne, nə ki kare dande ti ki kadi osi nangi ki kanji kadi Bawsi Luwə ndigī goto.

30 Ki oji dōsi, bji dōsi wa kin ka Luwə tidə kare kare gər kōre.

31 I6əli nē madi al, sēi je, Luwə oo ndasi itəi ngan yəl je ki ngay.

32 «Dəw ki ra ki un ndune ta kəm dije ti wangi, tākī n-e dəw ləm, mi ka m-a m-un ndum nō Bai ti, ki isi dōrə ti, tākī e dəw ləm tō.

33 Nə dəw ki naji ta kəm dije tākī, n-gər-m al, mi ka m-a m-naji ta kəm Bai ti, ki isi dōrə ti tākī m-gər-e al tō.»

Jəju ə nə n-re ki rō dan dije ti
(Lk 12.51-53; 14.26-27)

34 «Igai mesi ti tākī m-re ki lapīya dōnangi ti al; m-re ki lapīya al, nə m-re ki rō dan dije ti.

35 M-re ki gangi-naa dan ngon ki dīngəm ti əi ki bawne, m-re ki gangi-naa dan ngon ki dāne ti əi ki kone, m-re ki gangi-naa dan ngon ki dāne ti əi ki məmne ki dāne.

36 Dəw madi, dije ki me kəy ti lie e wa, a tōli njé bə je lie*.

37 «Dəw ki ndigī kone, ə se bawne itə-m, dəwe kin asi kadi e dəw ləm al. Dəw ki ndigī ngonne ki dīngəm, ə se ki dāne itə-m, dəwe kin asi ta kadi e dəw ləm al.

38 Dəw ki un kagi-dəsi ləne dāne ti, ə un gom, al, dəwe kin asi ta kadi e dəw ləm al.

39 Dəw ki ge ngəm rōne ne wa, a tji tae, nə dəw ki ilə rōne kō ki mbata ləm, ta rōe a tji al.

Ta ki dō nē kigə go ji ti
(Mk 9.41)

40 «Dəw ki uwə sāsī ki rōne ti, e mi ə dəwe uwə-m ki rōne ti. Ningə dəw ki uwə-m ki rōne ti, e nje kilə-m ə uwe ki rōne ti tō.

* **10:14** Ki go kuji rae ti lə Jipi je, kində bu ki nja ti kō, tōji tākī lo ki n-ji ti, ə se 6e ki n-itēēi me ti ki taga kin, nē kare ki dō-de sie naa ti goto. ✱ **10:15** Kilə ngirə nē je 18-19 ✱ **10:36** Mise 7.6

41 Dəw ki uwə nje kəl ta ki ta Luwə ti ki rone ti, mbata ke ki e nje kəl ta ki ta Luwə ti ba, a ingə ne kigə go ji ki asi naa ki ya nje kəl ta ki ta Luwə ti wa kin be tɔ. Dəw ki uwə dəw ki dana ki rone ti, mbata ke ki e dəw ki dana ba, a ingə ne kigə go ji ki asi naa ki ya dəw ki dana wa kin be tɔ.

42 M-əl səsi təkı rəjeti, dəw ki adi man ki səl wa kin par me ngon kal man ti, ki kare dan njé ki du ti ki dan njé ndo je ti ləm kin, mbata ke ki e nje ndo ləm ba, dəwe kin, təkı rəjeti, adi m-əl səsi, a nal ne kigə go ji ləne al.»

11

Jə Batısi əi ki Jəju (Lk 7.18-35)

1 Lokı Jəju adi ndu kin njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo, gine gangı ba, ətı noo, aw ndo ne je, ilə mbə Poy Ta ki Maji je me be bo je ti ki dənangi ti ki noo.

2 Lo kin ti, Jə Batısi ki to kəy dangay ti, oo poy ne je ki Kirısi ra, adi ilə njé ndo je ləne, kadi dəji ta Jəju əi nə:

3 «İ ə j dəw ki Luwə mbəte, ki səbi kadi a re ka kin ə se, e nay noo bəy kadi tə ji ngəm tae ə?»

4 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Awi əli Jə ne je ki oi ki mbisi je, ki kəmsi je kin:

5 Njé kəm tɔ je ooi lo, njé məti je njiyəi maji, njé banji je ingəi rə nga, njé mbi bəy je ooi ta, njé koy je jı taa lo koy ti, taa njé ndoo je ka, e ki kilə-de mbə Poy Ta ki Maji tɔ.

6 Maji-kur e lə dəw ki m-təl gin kosi lie, al.»

7 Lokı ətı awi, Jəju ilə ngirə kəl kosi je ta ki dɔ Jə ti ə nə: «E ri ə awi isi oi dilə lo ti ə? E gakira ki nal isi aw sie ki yo je, ki ne je kin a?

8 A re e e al ə, e ri wa bangı awi isi oi ə? E dəw ki ə kibi ki ndole ngay ba awi oi-e ma? NGa njé ki əi kibi je ki ndole ngay ka, isi me kəy je ti ki ngar je isi ti.

9 Ə se e ri wa ə awi oi wa? E nje kəl ta ki ta Luwə ti ə awi oi-e ma? Re e e ə, m-əl səsi m-ə nə oyo, e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki itə njé kəl ta je ki ta Luwə ti bəy.

10 E e ə makitibi lə Luwə əl ta ki dəe ti kəte ə nə: “M-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte kadi ra go rəbi nqi ti*.”

11 Təkı rəjeti, adi m-əl səsi, dan dije ti pəti ki dəne je oji-de kin, dəw ki bo itə Jə Batısi

goto. Nə ki basine kin, dəw ki e ki du ngay me beko ti ki dərə ti, bo ite.

12 Lo kilə ngire dəkagilo ti lə Jə Batısi, bitı bəne, kəbe lə Luwə e gin ne ra ki ki təgi ti, ningə njé təgi je sangı kadi n-taai-e gin təgide ti.

13 Makitibi je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti, ki ndu-kun je lə *Moji, əli ta ki dɔ ne je ti ki a rai ne bitı tēēi dɔ Jə Batısi ti.

14 Re indigi kadi igəri gine maji ba, Jə e nje kəl ta ki ta Luwə ti, Eli ki kadi a təl re.

15 Ə dəw ki aw ki mbine mba koo-n dɔ ta ba, kadi oo ta kin maji!

16 «M-o dəw ki kadi m-un-e m-əji-n dije ki dəkagilo ti ki bəne kin al. M-a m-ə nə toi tə ngan je ki du ki isi ta mbalo je ti, bari-naa ki yo je ki ne je əi nə:

17 “Jı kəl nal kadi indamii, ə imbati ndam, j-osi pa yo kadi inqi, ə imbati nq.”

18 E be ə, Jə re, uso ne al nim, əy man al nim ba, dije əli əi nə: “Dəe majal”,

19 NGa ə, mi *NGon dəw m-re, ə m-uso ne je, m-əy man je ba, dije əli əi nə: “Mi nje kuso ne kədi, mi nje kəy ne, mi madi njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je,” bəy tɔ! Nə njé ki ndigi gosi lə Luwə, gəri kadi gosi lə Luwə e gosi ki dana ki go kilə rae ti ki to ki taga.»

Be je ki mbati kiyə rəbi ne rade je ki majal kə

(Mt 10.15; Lk 10.12-15)

20 Lo kin ti, Jəju ilə rone, kəl ki dije ki me be bo je ti, ki əi ə əi dije ki, ra ne kəji je ngay dande ti, nə iyəi rəbi ne rade je ki majal kə al, ə nə:

21 «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi dije ki Koraje! Kəm-to-ndoo e ləsi səi dije ki Bətısayda! Ne kəji je ki əti bəl, ki Luwə əji dansi ti kin, re ne je kin rai ne me be bo Tir ti, ki be bo Sıdɔ ti be ə, re dije ki me ti a iyəi rəbi ne rade je ki majal mari nu. Re a iyəi rəbi ne rade je ki majal kə, ki go rəbi kilə kibi kuwə ndoo rə ti, kəy-n bu por ki dɔ ti.

22 E be ə, m-əl səsi kadi igəri təkı, ndo gangı ta ti ə, ta ki gangı ki dɔ Tir ti ki Sıdɔ, yəsi a ngə ite.

23 NGa ningə jı Kapərnayım, o kadi a un dəi taa bitı kadi ədi rə, nə Luwə a təl səi bitı kaw səi koo. Tadɔ ne kəji je ki rai ne Kapərnayım ti kin, re rai ne Sodom ti be ə,

re ɓone kin ɓe bo ki Sodom a a ki dɔne taa ne ɓɔy.

24 E be ə, m-əl səsi kadi igəri təkɪ, ndo gangi ta ti ə, ta ki gangi ki do dije ti ki Sodom a nga ngay tɔ yasi be al.»

*Jəju əi ki Bawne Luwə
(Lk 10.21-22)*

25 Do gangi loe ti kin, Jəju un ta, əl ə nə: «Bai, ki i Ba dɔra ki dɔnangi, m-ilə tɔji dɔi ti, təkɪ ibɔyɔ ne je kin njé tər je, ki njé ne gər je, ə iteɛ ki dɔe adi ngan je ki du gəri.

26 Oyo, Bai, e ndigi lai kadi ne kin ra ne be.»

27 Ba, Jəju əl dije ki ai noo ə nə: «Bai, adi m ne je pəti, ningə dɔw kare ki gər-m, mi NGon, goto, e Bai ki karne ba par, taa dɔw kare ki gər Bai ka goto tɔ, e mi NGon ki karm ba par, ningə e dije ki mi wa ə m-ndigi kadi m-adi gəri-mi par tɔ.

28 «Irai ki rəm ti, səi pəti ki əi rɔgɔgɔ gin ne koti ti ki ɔy, ə m-a m-adi səsi ɔri kɔɔ.

29 Uni jugi ləm, ə itaai ne ndo ləm, tado mi dɔw ki səl ləm ləm, taa mi nje kilə dɔm nangi nim tɔ. Re irai be ə, a ingəi lo kər kɔɔ lə ndilsɪ.

30 Mi, jugi ləm ɔy al, taa ne ki madi səsi kadi oti ka ɔle pəl pəl tɔ.»

12

*Ta lə Jəju do ndo taa kɔɔ ti
(Mk 2.23-28; Lk 6.1-5)*

1 NDo kare, Jəju ində dɔ me ndɔr gəme je ti, ndo taa kɔɔ ti lə *Jipi je. *Njé ndo je lie ki əi sie, ɓo ra-de adi gangi do ko je, usoi.

2 Ə loki *Parisi je ooi-de ningə, əli Jəju əi nə: «O njé ndo je lai rai ne ki kadi dɔw ra ndo taa kɔɔ ti al.»

3 Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Itidai ne ki ngar *Dabidi ra loki ɓo ra-de ki dije ki goe ti kin al a?

4 Dabidi ur me kəy ti lə Luwə ki ra ki kibi, əi ki dije ki gone ti, usoi mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti. E mapa ki kuso-e sɔbi dɔe al nim, sɔbi do njé ki goe ti al nim, nə e njé kijə ne məsi kadi-kare par ə sɔbi dɔde kadi usoi*.

5 Ə se ta ki ndu-kun lə *Moji ndangi əl ə nə: ndo taa kɔɔ ti, njé kijə ne məsi kadi-kare je, rai kilə ki e ne ki kadi dɔw ra ndo taa kɔɔ ti

al, gin kəy ti lə Luwə, nə dɔw tidə dɔde ti kadi e majal al kin, itidai al a?

6 NGa ningə kadi m-əl səsi, lo ki j-a ti ne kin, ne ki bo ngay itə kəy lə Luwə to ti ne.

7 Ningə kin ə re igəri me ta ki ə nə: “E koo kəm-to-ndoo ə m-ge, ɓi e kilə məsi kadi-kare par al*” kin ə, re a igangi ta do dije ti ki ta ləde goto kin al.

8 Tado mi *NGon dɔw, m-aw ki tɔgi do ndo taa kɔɔ ti.»

*Jəju adi rɔ nga dingəm ki jie oy njururu
(Mk 3.1-6; Lk 6.6-11)*

9 Jəju i noo, aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je.

10 Ningə dingəm kare ki jie oy njururu e me kəy kaw-naa ti noo. Ba, dije sangi rəbi ki kadi n-indai ta do Jəju, adi daji-e ta əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dɔw aji madine ndo taa kɔɔ ti ə se aje al ə?»

11 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Nə dansi ti ə, aw ki bati kare ba, ə bati ka kin osi ɓe ti ndo taa kɔɔ ti, ə aw un-e teɛ sie taga al ə?

12 NGa ningə re e dɔw ɓa, itə bati gidi bay bay! Ə m-əl səsi təkɪ ndu-kun adi ta rəbi kadi dɔw ra maji ndo taa kɔɔ ti.»

13 Lo kin ti noo, Jəju əl dingəm ka kin ə nə: «Isurə jii.» Ə dingəm surə jine ɓa, jie təl to maji asi-naa ki ki nungi.

14 Ə loki *Parisi je teɛi taga ɓa, awi əli-naa ta ki do Jəju ti, kadi n-ooi se n-a n-rai ban ə n-a n-təli-e wa.

Jəju e ɓəə kilə lə Luwə

15 Loki Jəju oo poy ne ki gei ra sie, ɔti lo kin ti noo kɔ. Dije ngay uni goe, ningə aji njé moy je pəti tɔ.

16 Ba, ndaji-de ki tɔgine, kadi rai adi dɔw gər-ne al.

17 Ningə ne kin ra ne be kadi ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tae ti, Ejay kin*, təl tane. Luwə əl ə nə:

18 «Oi ɓəə kilə ləm ki m-kote, Nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m ngay kadi m-ilə jim dɔe ti.

M-a m-ində NDilm dɔe ti, Ningə a ilə mbɛ ne ra ki dana rɔ gin ɓe je ti ki dangi dangi*.

19 A kəli-naa ki dɔw al nim, a ində ndu al nim.

Dɔw a oo ndue əl ta ta mbalo ti al*.

20 A budi gakira ki to ki mbone nangi al,

* 12:4 1 Samiyəl 21.2-7; Ləbatiki 24.9 * 12:7 Oje 6.6 * 12:17 Ejay 42.1-4 * 12:18 Ejay 42.1 * 12:19 Ejay 42.2 * 12:20 Ejay 42.3

Taa, a təl lambi ki isi oy al nīm tō.
A ra be bitī kadi tē nē ra ki dana o 6e*.

21 Gīn 6e je ki dangi dangi a indai mede dōe ti.»

*Dije ai nā Jaju e ngar lā ndil je ki majal
(Mk 3.22-30; Lk 11.14-23)*

22 Dije rai ki dingam kare ki ndil ki majal ra-e adi kame oo lo al nīm, əl ta al nīm, ə Jaju ade əl ta je, oo lo je.

23 Nē kin əti kosi dije bəl ngay, adi daji-naa ta əli əi nā: «Dəw kam e *NGon ka Dabidi al ma?»

24 Nə loki *Parisi je ooi ta kin ningə, əli əi nā: «E kam isi tuwə ndil je ki majal ki tōgi lə Bəljabul, ki e ngar lə ndil je ki majal.»

25 Jaju gər mər ta ləde adi əl-de ə nā: «Kin ə, dije ki me bekō ti ki kare ba, təli dō-naa ti rai-naa ə, 6e kōe kin a tuji. Taa, 6e bo, ə se me kəy ki dije ki me ti təli dō-naa ti, rai-naa, ki kadi a a taa ka goto tō.

26 Kin ə re *Sata wa tuwə dije lə Sata, e wa adi dije lie təli dō-naa ti rai-naa ə, lo kadi kōbe lie a aw ki kəte goto.

27 Kin ə re e ki tōgi lə Bəljabul ə m-tuwə-n ndil je ki majal ə, dije ki gosi ti tuwəi-de ki tōgi lə nā ə? Dije ki gosi ti wa a tōji kadi ta ləsi e ta ki go ti al.

28 A re e ki tōgi lə NDil Luwə ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal tō ningə, tōji kadi kōbe lə Luwə re tē rōsi ti ngata.

29 «Ningə təkī rōjeti, re dəw uwə dəw ki nje tōgi dōe kəte al ə, a asi kur me kəy ti lie, kadi ndur nē kingə lie al. Loki dōe ngata ningə, a ndur nē ki me kəy ti lie təkī mene ge.

30 Ningə kadi igəri, dəw ki e səm al, e nje kōsi-m ta, taa dəw ki kaw səm nē ki naa ti al, e nje tində tī tō.

31 Be ə, m-əl səsi təkī, majal je pəti ki dije a rai-de, ə se ta je ki mal pəti ki dije a əli dō Luwə ti, Luwə a iyə goe kō adi-de, nā ta ki mal ki kəl dō NDil Luwə ti, Luwə a iyə go kō adi-de al ratata.

32 Kin ə re dəw əl ta ki majal əsi-n tam, mi *NGon dəw ə, Luwə a iyə go kō ade, nā re əl ta ki mal əsi-n ta NDil Luwə ə, Luwə a iyə go kō ade ki bōne ti al nīm, ki lo ti ti al nīm, ratata.

*Ta ki tē ta dəw ti ki ngame dəw
(Mt 7.16-17; Lk 6.44-45)*

33 «Kin ə re kagi maji 6a, kande maji tō, a re kagi majal 6a, kande majal tō. Tadō e ki kandi kagi ə dəw a gər-n kagi.

34 Səi njé man majal tə li je be kam, a rai ban be ə ta ki maji a tē tasi ti, səi ki səi dije ki majal ə? Tadō e nē je ki rōsi me dəw kin ə isi tē tae ti.

35 Dəw ki maji, kilə rae je tē me nē ra ti ki maji ki uwə mee. Ningə dəw ki majal, kilə rae je tē me nē ra ti ki majal ki uwə mee tō.

36 M-əl səsi, ngan ta je ki galala pəti ki isi tē ta dije ti kin, a əli gine ndō gangi ta ti.

37 Tadō e ki ta ki tai ti ə a ərī ta dōi ti, ə e ki ta ki tai ti tō ə ta a uwəi.»

*Parisi je daji Jaju nē kōji
(Mt 16.1-4; Mk 8.11-12; Lk 11.16, 29-32)*

38 NJé ndo ndu-kun je ki *Parisi je uni ta əli Jaju əi nā: «Nje ndo dije, ji ndigi kadi ira nē kōji madi kare adi j-o.»

39 Ə Jaju ilə-de ti ə nā: «Dije ki dōkagilo ti ki bōne, əi dije ki majal, ki njé kuwə marim, ndigi kadi n-ooi nē kōji, nā nē kōji madi ki rangi ki kadi a oi ore dō nē kōji lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Jonasi, goto ngata.

40 Tadō, tə ka ki Jonasi ra kondō mitə, kadi mitə me kanji ti ki boy ka kin ə, mi *NGon dəw m-a m-ra kondō mitə, kadi mitə gin nangi ti tō*.

41 NDō gangi ta ti ə, dije ki Ninibi ti a j taa ta kəm dije ti ki dōkagilo ti ki bōne kin kadi a iləi ta dōde ti. MBata, loki Jonasi ilə mbe Poy Ta ki Maji, dije ki Ninibi ti iyəi rəbi nē rade je ki majal kō*. NGa ningə, ki basine kin, dəw ki itə Jonasi say e ne.

42 NDō gangi ta ti ə, ngar ki dāne ki j gin 6e ti, a j taa ta kəm dije ti ki dōkagilo ti ki bōne kin kadi a ilə ta dōde ti. MBata, j soy dōnangi ti nu ə ndō ki re kadi oo gosi ta lə Salomō*. NGa ningə, ki basine kin, dəw ki itə Salomō say e ne.

*NDil ki majal ki təl re tone ti gogi
(Lk 11.24-26)*

43 «Loki ndil ki majal tē me dəw ti, aw ilə ki dilə lo ki tuti mba kadi n-ingə lo kisi ki rangi kadi n-ər kəə ti, nā ingə al 6a,

44 əl ə nā: “M-a m-təl kadi m-aw lo kisi-m ti ki kəte m-isi ti ə m-tē ka kin gogi.” Loki təl aw gogi ningə, ingə me lo ka kin to kare, utəi, rai adi maji.

⁴⁵ NGa ə, təl aw, əy ndil je ki majal itai-e e wa bəy siri, 6a rai uri me dəw ti ka kin isi. Lo kin ti, ji kisi dəw kin ki dœ taa a majal ngay itə e ki kəte bəy. Be ə, dije ki majal ki dəkagilo ti ki bone ka a toi be tə.»

Jəju əl ta lə kone je ki ngakone je ki rəjeti
(Mk 3.31-35; Lk 8.19-21)

⁴⁶ Jəju isi əl ta kosi je ba bəy ningə, kœ je ki ngakœ je rai ai taga, sangi kadi n-əli sie ta.

⁴⁷ NGa ə dəw madi əl-e ə nə: «O kœi je ki ngakœi je ai taga nœœ, a sangi kadi n-əli səi ta.»

⁴⁸ Ə Jəju təl əl dəw ka kin ə nə: «Nə je ə əi kom je, ki ngakom je ə?»

⁴⁹ Ba un jine tœji-n njé ndo je ləne, ə ə nə: «Oi kom je, ki ngakom je ə isi kin.

⁵⁰ Tado dəw ki nje ra ndigi lə Bawm ki isi me dœrə ti ə, e ngokom je, e konanm je, ki kom je.»

13

Kuji ta ki dœ nje dibi ne ti
(Mk 4.1-9; Lk 8.4-8)

¹ NDœe ti kin, Jəju tœ me kəy ti, aw isi kadi ba bo ti.

² Kosi dije ngay kawinaa gœi gide, adi aw al isi me to ti. Ba kosi dije pœti, ai ngangi ba ti ne.

³ Jəju əl-de ne je ngay me kuji ta je ti ə nə: «Nje ndr kare aw kadi dibi ne,

⁴ ningə dəkagilo ti ki a ilə ko ne, kə ko je madi tosi ngangi rəbi ti adi yəl je rai œi maki.

⁵ Kə ko madi je, tosi dœnangi njəkirə ti, adi lo kadi ingəi dœnangi asi tam iləi ngirəde ti goto. Nə ke ə, tœgi kalangi ba, tado ngirəde to taa ne.

⁶ Loki kadi œsi ningə, ngan ko je ka kin ndoləi mbaw, 6a go ti, tuti kurim, tado ngirəde aw nangi boy al.

⁷ Kə ko je ki nungi, tosi dan kon je ti, adi kon je tœgi ndəmi-de mbəl.

⁸ Nə kə ko je madi, tosi dœnangi ti ki maji, adi andi. Ki nə je andi asi 6u kare, njé ki nungi andi asi kuti mehe, taa njé ki nungi bəy andi asi kuti mitə tə.»

⁹ Jəju ilə dœ ti ə nə: «Dəw ki aw ki mbine mba koo-n dœ ta 6a, kadi oo dœ ta kin maji!»

Gin ne ki Jəju ndo-n ne ki kuji ta je
(Mk 4.10-12; Lk 10.9-10)

✧ 13:14 Ejay 6.9 ✧ 13:15 Ejay 6.10

¹⁰ *NJé ndo je lə Jəju rai rœe ti dœji-e əi nə: «Mba ri ə əl-de ta ki kuji ta je ə?»

¹¹ Ə Jəju əl-de ə nə: «M-əl-de ta ki kuji ta tado səi, Luwə tœe ki dœ ne ki to lo bœyœ ti ki œji dœ kœbe lie adi igəri, nə əi je, Luwə tœe ki dœe adi-de al.

¹² Tado dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e dœ ti bəy, kadi to mbar mbar jie ti, nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n jine ti kin ka, a taai jie ti wa bəy.

¹³ E mbata kin ə, m-əl-n-de ta ki kuji ta, tado gœi lo maji ka, ooi ne al nim, ooi ta maji ka, gəri me al nim.

¹⁴ E be kadi ta ki Luwə əl ki nje kəl ta ki tae ti Ejay kin təl tane. Ejay* əl ə nə:

“A ooi dœ ta maji, nə a igəri me al nim,
A igœi lo maji, nə a ooi lo al nim,

¹⁵ Tado me dije kin təl ngə ngororo.

Uti mbide,

NDəmi kəmdə,

NDigi kadi kəmdə oo lo al nim,

Kadi mbide oo ta al nim,

Taa kadi n-gəri ne madi kare al nim tə,

Nə tœki ne n-ii n-rəi rœm ti,

Adi m-aji-de*.”

¹⁶ «Nə səi, səi njé maji-kur, tado kəmsi oo ne je maji nim, mbisi oo ta maji nim.

¹⁷ Tœki rœjeti, adi m-əl səsi, njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ngay, ki njé ra ne je ki dana ngay, ndigi kadi kəmdə oo ne ki səi je, kəmsi oo kin, nə asi koo al, ndigi kadi mbide oo dœ ta ki səi je, mbisi oo kin, nə asi koo al tə.

Jəju œr me kuji ta ki œji dœ nje kilə ko
(Mk 4.13-20; Lk 8.11-15)

¹⁸ «Səi, maji kadi gəri me kuji ta lə nje kilə ko kin maji.

¹⁹ NĞangi rəbi ki kə ko je tosi ti, e dəw ki oo ta ki dœ kœbe ti lə Luwə, nə gər me al, ə su re œr ta ki dibi mee ti ka kin kœ.

²⁰ Dœnangi njəkirə ki kə ko je tosi ti, e dəw ki oo ta lə Luwə ningə, taa langisi ba ki rœnəl,

²¹ nə ta kin, ilə ngirəne mee ti al. E dəw ki nje kuwə ki ta lə Luwə dəkagilo ki ndəy be par. Dəkagilo ki kœ je, ə se kində kəm-ndoo ki mbata ta lə Luwə re 6a, iyə kadi-me ləne kœ kalangi ba.

²² Kə ko je ki tosi dan kon ti, e dəw ki oo ta lə Luwə, nə me ka sururu dœ ne je ti ki

dɔnangi ti, ki ra ta ne maji je uti dɔ ta ki oo, adi lo kadi andi goto.

²³ Ningə, dɔnangi ki maji ki ka ko je tosi ti, e dəw ki oo ta la Luwə, gər mee, adi andi maji. Dəe ki madi je andi bu kare je, ki nungi andi kuti mehe je, kuti mitə je.»

Kuji ta ki dɔ jəne ti

²⁴ Jəju ində kuji ta ki rangi nɔde ti bəy ə nə: «Kɔbe la Luwə, to tə dəw ki dibi kandi ne ki maji me ndər ti ləne,

²⁵ ə kondɔ, loki dije toi bi ba, nje ba lie re dibi jəne dɔ ne ti ki maji ki dibi ka kin, ba ət aw.

²⁶ Loki kandi ne ki maji ka kin ibə tɔgi, ə kande je isi tɛi ba, jəne ka kande tɛ tɔ.

²⁷ Lo kin ti, njé ra kilə je awi əli bade əi nə: “Baje, e kandi ne ki maji ə idibi me ndər ti lai tɔ, nga jəne je kin tɛi ra ə?”

²⁸ Ə bade əl-de ə nə: “E nje ba ə ra ne kin.” NGa ə njé ra kilə je daji-e əi nə: “Indigi kadi ji rəy-de kɔ a?”

²⁹ Nə ba nje ndər əl-de ə nə: “Jagi, lo rəy jəne je ti kin, a rəyi ki ko ki maji ba.

³⁰ Ə iyəi-de adi tɔgi naa ti biti kagi lo kijə ko ti, ningə ndɔ kije ti ba, m-a m-əl njé kije je m-ə nə: Irəyi jəne je kin idəi ki dəe dəe kadi tə iləi por bəy taa, ijəi wa ki me dam ti ləm.”»

Kuji ta dɔ ka kagi ti ki bari-e mutadi (Mk 4.30-32; Lk 13.18-19)

³¹ Jəju ində kuji ta ki rangi nɔde ti bəy ə nə: «Kɔbe la Luwə to tə ka kagi madi ki bari-e nə mutadi ki dəw madi un dibi me ndər ti ləne kin be.

³² Ka mutadi ə e kandi ne ki du itə ndəgi kandi ne je pəti, nə lo ki tɔgi ba, təl kagi tay ki bo itə kam tay je pəti ki me ndər ti. Təl kagi ki bo, adi yəl je rəi rai kəy tode bajie je ti.»

Kuji ta dɔ əm ti (Lk 13.20-21)

³³ Jəju əl-de kuji ta ki rangi bəy ə nə: «Kɔbe ki dərə ti to titi-naa ki əm ki dəne madi un ləy-n nduji ki me kee joo, adi nduji ki ləy ba pəti i kin be.»

Jəju əl ta je pəti ki kuji ta (Mk 4.33-34)

³⁴ Ta je kin pəti, Jəju əl kosi je ki kuji ta. Ta ki kadi əl-de ki kuji ta al, goto.

³⁵ E be kadi ta je ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tae ti kin təl tane. Nje kəl ta ki ta Luwə ti əl

ə nə: «M-a m-tɛə tam kadi m-əl kuji ta je, m-a m-ilə mbə ne je ki toi lo bəyɔ ti lo kilə ngirə dərə ti ki dɔnangi ti nu kin*.»

Kər gin kuji ta ki dɔ jəne ti

³⁶ Jəju iyə kosi je ə aw be. Loki rəi be, njé ndo je lie rəi rəe ti, daji-e əi nə: «Ər-je gin kuji ta ki dɔ jəne ti ki a me ndər ti kin adi j-o.»

³⁷ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Dəw ki nje dibi ko ne ki maji kin, e mi NGon dəw;

³⁸ ningə ndər, e dɔnangi; ə kandi ko ki maji, e njé je ki ndigi kadi Luwə o be dɔde ti; jəne, e njé je ki uni go nje majal;

³⁹ nje ba ki nje dibe, e su; kagi lo kijə ko e dɔbəy ndɔ; ba njé kijə ko je əi malayka je tɔ.

⁴⁰ Tə ka ki, e ki rəy-n jəne buki poro, dɔbəy ndɔ a to be tɔ.

⁴¹ *Mi NGon dəw m-a m-ilə ki malayka je ləm kadi tuji dije pəti ki njé kəsi madide je kadi osi me majal ti, ki dije ki njé ra majal.

⁴² *Malayka je a buki-de me por ti ki dum kəl tae, ki e lo ki a nɔi je a ngəi ngangide je titi.

⁴³ Lo kin ti, njé ra ne ki dana a unji tə kadi be me bəko ti la Bawde Luwə. Dəw ki aw ki mbine kadi oo-n dɔ ta ba, kadi oo dɔ ta kin maji.

Kuji ta ki dɔ ne kingə ti ki to lo bəyɔ ti ki madi-kəsi

⁴⁴ «Kɔbe ki dərə ti to tə ne kingə ki bəyɔi me ndər ti, ə dəw madi aw tɛə dɔ ti kin be. Dəw ka kin təl bəyɔ gogi, ba rəe nəl-e ngay, adi aw gati ki ne maji je ləne pəti, ə iyə lae re ndogin ndər ka kin.

⁴⁵ Kɔbe ki dərə ti to tə nje ra gati ki isi sangi madi-kəsi ki ndole be.

⁴⁶ Loki ingə e ki gate e ngay, təl aw gati ki ne kingə je ləne pəti, ə iyə lae re ndogin madi-kəsi ka kin.

Kuji ta ki dɔ bandi ti

⁴⁷ «Kɔbe la Luwə to tə bandi ki dəw a ilə me ba ti ə a ɔy dɔ kɔ kanji je ki dangi dangi kam be.

⁴⁸ Loki bandi ka kin rosi ba, nje ndo ndər re-n ngangi ba ti, isi nangi, ningə tər njé ki maji maji me sukim ti, ə iyə njé ki tɛi ne al buki-de kɔ.

⁴⁹ Kae ti ka kin ə, dɔbəy ndɔ a e be tɔ. *Malayka je a rəi kadi ərri kəm dije ki njé ra ne je ki dana ki njé ra ne je ki dana al, naa ti.

⁵⁰ A buki dije ki njé ra ne je ki majal me por ti ki dum kəl tae, ki e lo ki a noi je a ngəi ngangide je titi.»

⁵¹ Lo kin ti noo, Jəju dəji njé ndo je ləne ə nə: «İgəri me ta je kin pəti a?» Ə iləi-e ti əi nə: «Oyo, ji gər.»

⁵² Ningə Jəju əl-de ə nə: «E be ə, nje ndo dije ndu-kun ki təl nje taa ne ndo ki dō kōbe ti lə Luwə, to tə ba nje kəy ki ingə ne je ki sigi ki ne je ki kəke lo ngəm ne ti ləne kin be.»

Dije ki Najarəti ti adi mede Jəju al
(Mk 6.1-6; Lk 4.16-30)

⁵³ Loki Jəju əl kuji ta je gine gangi ba, əti lo ki a ti kin kə.

⁵⁴ Əti noo, aw be bo ti ki tōgi ti. Jəju ndo ne dije gin kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. NDo-de ne ndo ki əti-de bəl, adi əli əi nə: «Gosi ta je ki ne kəji je kin i-n ra ə?»

⁵⁵ Ma ngon lə nje ragi kagi dō kəy ti wa ka am wa? Kōe al ə e Mari a? Ə Jaki je, ki Jisəpi je, ki Simo je ki Judi je tō al ə əi ngakōe je a?

⁵⁶ Taa, konane je ka isi səje ne tō al a? NGa ne je kin pəti ingə ra dana?»

⁵⁷ Ta ki dəji kin əgi-de kadi adi mede Jəju, ə Jəju əl-de ə nə: «Nje kəl ta ki ta Luwə ti ba, e me be koje ti, ki me kəy ti lie ə dije a kidi-e ti.»

⁵⁸ Lo kin ti, Jəju ra ne kəji je ngay al mbata mbati kadi-e mede.

14

Koy Jə Batisi
(Mk 6.14-19; Lk 9.7-9; 3.19-20)

¹ Dəkagiloe ti kin, *Erodi ki e nje kōbe dənangi ti ki Galile, oo ta tōba lə Jəju.

² Ə əl njé ra kilə je ləne ə nə: «Dəw kin e Jə Batisi! E e ə i taa dan njé koy je ti. Gine kin ə, aw-n ki tōgi mba ra-n ne je ki əti bəl bəl.»

³ Erodi əl be, tadō ndō ki adi uwəi Jə, dōəi-e ki sən, iləi-e dangay ti, mbata lə Erodiyadi, ki ne ngokōe Pilipi,

⁴ ki Jə əl-e ta dō ti ə nə: «E go ti al kadi itaa-e nei ti*.»

⁵ Me ta ti kin, Erodi ndigi təl Jə, nə bəl kosi je, tadō kosi je ooi Jə kadi e nje kəl ta ki ta Luwə ti.

⁶ NGa ə, ndō rənəl koji Erodi ti, ngon lə Erodiyadi ki dāne, tēē ndam nō dije ti ki bari-de lo ne kuso ti, ə nəl Erodi ngay,

⁷ adi Erodi un ndune ki kibi rō kadi n-ade ne je pəti ki dəji-ne.

⁸ Lo kin ti, kōe sule, adi əl ə nə: «Adi-m, tək i j-a-n wa kin, dō Jə Batisi me supira ti.»

⁹ Me ngar tuji əji-n dō ne ki ngon ki dāne dāje kin, nə ki mbata kun mindi ki un, taa ki mbata dije ki bar-de lo ne kuso ti kin tō ba, un ndune kadi adi-e dō Jə.

¹⁰ Be ə, adi dəw madi aw gangi dō Jə kəy dangay ti,

¹¹ re-n me supira ti, adi ngon ki dāne ka kin, adi aw-n adi kone.

¹² *Njé ndo je lə Jə rəi uni nine awi dibi, ba awi əri poye Jəju ade oo.

Jəju adi ne kuso dibi dije usoi
(Mk 6.30-44; Lk 9.10-17; Jə 6.1-15)

¹³ Loki Jəju oo ta kin ba, un tō ə aw əsi rōne ngərangi ki karne ba, lo ki dije gotoi ti. Loki kosi je ooi tae ba, i-i ki be bo je ki dangi dangi awi ki njade goe ti.

¹⁴ Loki Jəju ur nangi me to ti, oo kosi dije ngay. Loki oo-de, oo kəm-to-ndoo ləde, adi əji njé moy je ləde.

¹⁵ Loki kadi aw tə ur ba, njé ndo je əti ki rō Jəju ti əli-e əi nə: «Lo ki j-ai ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti, ningə kadi isi ur tō ngata, ə ituwə kosi dije kam adi awi ki ngan be je ti, ndogi ne kuso usoi.»

¹⁶ Nə Jəju əl-de ə nə: «Awi ki ndoo kadi awi lo al, səi je wa adi-de ne usoi.»

¹⁷ Ə əli Jəju əi nə: «Ki j-a-n ne kin, j-aw ki mapa mi ə kanji joo tō par.»

¹⁸ Ba Jəju əl-de ə nə: «İrəi adi-mi m-o.»

¹⁹ Ningə go ti, adi ndune kadi kosi dije ka kin isi nangi dō wale je ti. Ba əy mapa ki mi ki kanji ki joo ka kin, un kəmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi dōe, ningə uwə gangi naa ti, adi njé ndo je, adi adi kosi je.

²⁰ Dije pəti usoi ne ndani maji, adi njé ndo je əyi gindi mapa je, ki kanji je ki nay, kare dōgi gide e joo bəy.

²¹ Dije ki usoi ne kin asi dīngəm je dibi mi, ki kanji tidə dāne je ki ngan je.

Jəju njiyə dō man ti
(Mk 6.45-52; Jə 6.16-21)

²² NDəy ba go ti, Jəju əsi njé ndo je ləne kadi ali me to ti, awi gidi ba ti kəte nōne ti, dəkagilo ti ki e a tuwə-n kosi je.

* 14:4 Ləbatiki 18.16; 20.21

²³ Loki Jəju tuwə-de adi awi ningə, ɔti aw dɔ mbal ti, ɔsi rəne ki karne, mba kəl ta ki Luwə. Loki kadi ur, Jəju isi loe ti nɔɔ ki karne ba.

²⁴ Dɔ gangi loe ti kin, to lə njé ndo je e dan ba ti, say ki ngangɪ ba ngata. Nəl ilə, sur to ki gogi gogi, adi pungɪ ba ra-de majal.

²⁵ Dan lo ti ɓa, Jəju j a njiyə dɔ man ti, isi aw ki rɔ njé ndo je ti.

²⁶ Ə lokɪ njé ndo je ooi-e a njiyə dɔ man ti ningə, dɔde majal, adi əli əi nə: «E muwə dəw,» ɓa ɓəl təl-de, adi uri kəl.

²⁷ Nə kalangi ba, Jəju əl-de ə nə: «Adi mesi osi nangi nə e mi, ə iɓəli all!»

²⁸ Lo kin ti, Piyər ilə Jəju ti ə nə: «Baɓe, re e j ə, adi-m ndui adi m-njiyə dɔ man ti m-aw rəi ti.»

²⁹ Ə Jəju əl-e ə nə: «Ire!» Ba Piyər j me to ti, ur dɔ man ti, njiyə dɔ ti isi re ki rɔ Jəju ti.

³⁰ Nə loki Piyər oo nəl ki isi ilə ɓa, ɓəl ra-e adi ilə ngirə nduy man, adi nɔ ə nə: «Baɓe, aji-m!»

³¹ Ə kalangi ba, Jəju ilə jine uwə-n Piyər, ɓa əl-e ə nə: «I dəw ki kadi-me ləi e ndikiri ba, ra ban ə iɓədi ə?»

³² Ningə loki ali taa me to ti ɓa, gin nəl gangi.

³³ Ə njé ki isi me to ti ɔsi məkəsɪde nangi nɔe ti, ɓa əli-e əi nə: «Təki rɔjeti, j NGon lə Luwə wa!»

Jəju nga njé moy je dɔnangi Gənarətɪ ti (Mk 6.53-56)

³⁴ Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne indəi ba gangi ningə, tɛɛi dɔnangi Gənarətɪ ti.

³⁵ Dije ki loe ti gəri Jəju, adi iləi kilə ki lo lo, dɔnangi ki Gənarətɪ ti ba pəti, ə dije rəi ki njé moy je pəti rəe ti.

³⁶ Dije nɔi dɔ Jəju ti kadi iyə njé moy je adi ɔdi ta kibi lie par ə a ingəi rɔ nga, ɓa dije pəti ki ɔdi ta kibi lie ingəi rɔ nga tɔ.

15

Jəju əl ta ki dɔ nɛ jibəl ɓe ti (Mk 7.1-13)

¹ *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki madi je j Jorijaləm ti, rəi ingəi Jəju dəji-e əi nə:

² «Mba ri ə njé ndo je ləi təli rɔde go nɛ jibəl ɓe ti lə kaje je al ə? Ji dəji be tadɔ togi jide al par ə usoi nɛ.»

³ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «NGa səi, mba ri ə itəli rəsi go ndu-kun ti lə Luwə al mbata nɛ jibəl ɓe ləsi ə?»

⁴ Təki rɔjeti, Luwə əl ə nə: «Ɔsi gon bawi ki kɔi.» Taa əl ɓəy ə nə: «Dəw ki taji bawne ə se kɔne asi ta koy*.»

⁵ Nə səi, əli əi nə: «Dəw ki əl bawne ə se kɔne ə nə: «Nɛ maji je ki re m-a m-ɔsi-n səli e kadi-kare ki m-ində ta dangi mbata lə Luwə ngata,» ɓa,

⁶ dəwe kin aw ki ndoo kadi ɔsi gon bawne al ngata. Lo kin ti, isi tuji ki ta lə Luwə mbata nɛ jibəl ɓe ləsi.»

⁷ Səi njé kədi kəm dije, ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tane ti Ejay dəsi ti e ta ki rɔjeti. Luwə əl ə nə:

⁸ «Gin dije kin ɔsi gonm ki nda tade kare, Nə mede e say səm.

⁹ Təji ki isi iləi dəm ti, ndae goto, Tadɔ nɛ ndo je ki isi ndoi dije ka, E kəm-kədi ki j rɔ dije ti tɔ*.»

Nɛ ki nje təl dəw nɛ ki to nje ti (Mk 7.14-23)

¹⁰ Go ti, Jəju ɓar kosi dije ki rəne ti, ə əl-de ə nə: «Uri mbisi maji oi ta ləm, ə kadi igəri mee tɔ.

¹¹ Nɛ madi ki j taga aw ta dəw ti ki a təl-e nɛ ki tɔ nje ti ta kəm Luwə ti goto. Nə nɛ ki tɛɛ ta dəw ti ə a təl dəw ki nɛ ki to nje ti.»

¹² Lo kin ti, njé ndo je lə Jəju rəi rəe ti əli-e əi nə: «Ta ki əl kin to me *Parisi je ngay, kin igər ma?»

¹³ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Kagi ki ra ki Bai mə-e al, a ɔri-e kɔ.

¹⁴ Iyəi-de, əi njé kəm tɔ je ki isi ndəri njé kəm tɔ je. NGA ningə, re nje kəm tɔ ndər nje kəm tɔ ɓa, joo pu a osi me ɓe ti.»

¹⁵ Ə Piyər un ta əl-e ə nə: «Ɔr me kuji ta kin adi j-o.»

¹⁶ Ba Jəju əl ə nə: «Adi səi je wa ka igəri nɛ al tɔ a?»

¹⁷ Adi m-əl səsi, nɛ je pəti ki ɔdi ta dəw, a aw tɛɛ kandae ti, ɓa go ti ə, tɛɛ kɔ, aw ɓe sɪ ti.

¹⁸ Nə nɛ ki tɛɛ ta dəw ti, e nɛ ki j ngame dəw ti, ningə e kin ə e nɛ ki nje təl dəw nɛ ki to nje ti.

¹⁹ NGA me dəw ə e lo ki mər ta je ki majal isi tɛɛ ti, ki təl-naa, ki kuwə marim, ki kaya

ki ra, ki bogi, ki ma naji ki ngom, ki kəl ta ki majal dɔ-naa ti.

²⁰ Ɔi je kin ə əi ne je ki isi tɔli dɔw ne ki to nje ti; nə kuso ne, ki kanji togi ji, a tɔl dɔw ne ki to nje ti al.»

Dəne ki Kana ti adi mene Jəju
(Mk 7.24-30)

²¹ Jəju i loe ti nɔɔ, ɔr rone aw dɔnangi ti ki Tir ki Sidɔ.

²² Ningə yə, dəne ki Kana ti kare tee nɔɔ re, ɔa un ndune ki taa əl ə nə: «Babe, *NGon ka Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm! tadɔ ndil ki majal adi kɔ ngonm ki dəne ngay.»

²³ Nə Jəju ile ta ti al. Ba njé ndo je lie rəi rəe ti, əli-e əi nə: «Ituwe kə goje ti, tadɔ a ində ndu goje ti.»

²⁴ Ɔ Jəju ilə ti ə nə: «E ngan *Isirayəl je, ki toi tə bati je ki nayi-naa be kam par ə Luwə ilə-m ki rɔde ti.»

²⁵ Nə dəne re ɔsi məkəsine nangi nɔe ti ə nə: «Babe, ire ira səm!»

²⁶ Ɔ Jəju ile ti ə nə: «E go ti al kadi dɔw un ne kuso lə ngan je, ilə adi ngan bisi je.»

²⁷ Ba dəne əl Jəju ə nə: «E rɔjeti Babe, nga ke ə, ngan bisi je ki ai gin tabilə ti, a usoi yongirɔ ne je ki tee ta bade je ti tosi nangi tɔ.»

²⁸ Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Dəne, kadi-me ləi bo ngay! Ningə kadi ingə ne ki to rəi kin, təkɔ idəji-n.» Ba ngone ki dəne ka kin, ingə rɔ nga dɔ kade ti wa kin nɔɔ tɔ.

Jəju aji njé moy je ngay
(Mk 7.31-37)

²⁹ Jəju ɔti loe ti nɔɔ, aw ta ba ti ki Galile. Al aw dɔ mbal ti, isi nangi.

³⁰ Kosi dije ngay rəi rɔ Jəju ti ki njé məti je, ki njé kəm tɔ je, ki njé kingə tuji je, ki njé mbi bəy je, taa njé moy je ki rangi ngay nɔɔ bəy. Rəi ki njé moy je kin buki-de nɔ Jəju ti, ɔa Jəju aji-de.

³¹ E ne ki ɔti kosi je bəl ngay, kadi njé mbi bəy je əli ta nim, njé kingə tuji je ingəi rɔ nga nim, njé məti je njiyəi nim, taa njé kəm tɔ je ka ooi lo nim tɔ, adi iləi tɔji dɔ Luwə ti lə *Isirayəl je.

Jəju adi ne kuso dibi dije usoi bəy
(Mk 8.1-10; Mt 14.13-21)

³² Jəju ɔar njé ndo je ləne əl-de ə nə: «M-o kəm-to-ndoo lə kosi dije kin, tadɔ ndɔ mitə bone ə əi səm naa ti, ningə, ne ki kadi usoi

goto. Ba m-ge kadi m-tuwə-de ki mede ki ɔo ba al, nə tə ɔo i taa tɔgide rəbə.»

³³ Ɔ njé ndo je lie dəji-e əi nə: «J-a j-i ki mapa ra dilə lo ti ne, ə kosi dije ki ɔti bəl be kin a usoi asi-de ə?»

³⁴ Ba Jəju dəji-de ə nə: «Mapa ki jisi ti e ban ə?» Ɔ əli-e əi nə: «Mapa e siri ki ngan kanji je ndəy dɔ ti.»

³⁵ Ɔ Jəju əl kosi dije kadi isi nangi.

³⁶ Ba ɔy mapa ki siri ki ngan kanji je ka kin jine ti, ra oyo Luwə dɔ ti, ningə gangi naa ti, adi njé ndo je ləne, adi adi kosi dije usoi.

³⁷ Dije pəti usoi ne ndani, adi njé ndo je kawi ginde je ki nay, kare siri.

³⁸ Dije ki usoi ne, asi dingəm je dibi sɔ, ki kanji tidə dəne je ki ngan je.

³⁹ Go ti, Jəju tuwə kosi je adi awi, ɔa al me to ti, aw dɔnangi Magadə ti.

16

Parisi je ki Sadusi je, dəji ne kəji Jəju
(Mk 8.11-13; Lk 12.54-56)

¹ *Parisi je ki *Sadusi je rəi rɔ Jəju ti, dəji-e kadi ra ne kəji ki i dɔrə ti adi-de n-ooi. Dəji-e be tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dɔw.

² Ɔ Jəju ilə-de ti ə nə: «Loki kadi aw tə ur ningə əli əi nə: “Lo a to maji, mbata dɔrə kər jɔ.”

³ Loki lo ti ki sɔ bati ningə, əli əi nə: “Bone ndi a ədi, mbata dɔrə kər wuu.” E be ə, asi kadi igəri kəm ne je ki a rai ne dɔrə ti, nə ne je ki isi rai ne dəkagilo ti ki bone taa asi gər al!

⁴ Dije ki dəkagilo ti ki bone, əi dije ki majal, ki njé kuwə marim, ndigi kadi n-ooi ne kəji, nə ne kəji madi ki rangi ki kadi a ooi ore dɔ ne kəji lə Jonasi, goto ngata.» Ba iyə-de, ə ɔti aw.

Əm lə Parisi je ki lə Sadusi je
(Mk 8.14-21; Lk 12.1-6)

⁵ Loki isi awi dam ba ti ki kare, me njé ndo je oy dɔ mapa ti ki kadi ɔyi.

⁶ NGa ningə Jəju əl-de ə nə: «Oi maji! Indəi kəm-kədi dɔ rɔsi ti, ɔji-n dɔ əm lə *Parisi je, ki əm lə *Sadusi je.»

⁷ Nə əi je isi məri ta kin yo dɔde ti əi nə: «E mbata kəy ki j-ɔy mapa al!»

⁸ Nə Jəju gər ta ki mede ti, adi əl-de ə nə: «Səi dije ki kadi-me ləsi e ndikiri ba, mba ri ə isi məri ta ki dɔ mapa ti ki ɔyi al ə?»

⁹ Igəri me ne je al ka bəy a? Mesi ole do mapa ti ki mi ki dingəm je dibi mi usoi kin al a? NDɔ ki ɔyi ndəge ki nay kare ban ə itəli ə?

¹⁰ Taa mapa ki siri ki dingəm je dibi sɔ usoi kin ka mesɪ ole do ti al nim tɔ a? NDɔ ki ɔyi ndəge ki nay kare ban ə itəli ə?

¹¹ Ta ki m-əl m-ə nə: İndəi kəm-kədi do rɔsi ti, ɔji do əm lə Parisi je, ki əm lə Sadusi je kin, e ta ki sɔbi do mapa al, kin ra ban be ə asi kadi igəri mee al ə?

¹² Lo kin ti ngata ə gəri təkɪ əl-de kadi n-ındəi kəm-kədi do rɔde ti, ɔji do əm ra mapa al, nə ɔji do ne ndo lə Parisi je ki Sadusi je.

*Piyər al təkɪ Jəju e dəw ki Luwə mbəte
(Mk 8.27-30; Lk 9.18-21)*

¹³ Loki Jəju aw tɛɛ Səjare ti ki Pilipi ti, dəji njé ndo je ləne ta ə nə: «Dije isi əli ta ki dɔm ti təkɪ mi *NGon dəw mi nə ə?»

¹⁴ Ə njé ndo je əli-e əi nə: «Dije madi əli əi nə j Jə Batisi; njé ki nungi əi nə j nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi bəy əi nə j nje kəl ta ki ta Luwə ti Jərəmi al ə ki kare dan njé kəl ta je ti ki ta Luwə ti.»

¹⁵ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «NGa səi je wa ki dɔsi, əli əi nə mi nə ə?»

¹⁶ Ə Simo Piyər ile ti ə nə: «j Kirisi, ki Luwə mbəte, NGon lə Luwə ki nje kisi kəm ba!»

¹⁷ Ba Jəju əl Simo ə nə: «j nje maji-kur, Simo ki ngon Jonasi, tado e dəw ba tɛɛ ki do ne kin adi igər al, nə e Bai ki nje kisi me dərə ti taa ə tɛɛ ki dəe adi.

¹⁸ NGa ningə m-a m-əli m-ə nə j Piyər (ki kər mee nə MBal), ningə do mbal ti kin ə m-a m-ındə ngirə njé kaw-naa je ləm do ti. Təgi koy a ra sie ne madi al.

¹⁹ M-a m-adi lakəle kəbe ki dərə ti. Ningə ne je pəti ki a dɔɔ dɔnangi ti ne, a dɔɔi dərə ti tɔ, ə ne je pəti ki a tuti dɔnangi ti ne, a tuti dərə ti tɔ.»

²⁰ Ba ndəji njé ndo je ki təgine təkɪ ke n-e Kirisi ki Luwə mbəte kin, kadi əli tae dəw madi al.

*Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti
(Mk 8.31-9.1; Lk 9.22-27)*

²¹ j dəkagiloe ti noo, Jəju ilə ngirə təji njé ndo je adi gəri təkɪ, sɔbi kadi n-aw Jorijaləm, n-ingə kə ngay ji ngatəgi je ti lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé

ndo ndu-kun je. A təli-ne, nə ndo ki kə mitə lə ndo koyne ba, n-a n-tɛɛ lo koy ti.

²² Nə do ta ti kin, Piyər ɔr Jəju aw sie dəbi kare, ningə ilə ngirə kəl sie ə nə: «Bəbe! Luwə a ngəm-i, ne kin a rai al!»

²³ Nə Jəju təl rəne, əl Piyər ə nə: «İtəl gogi *Sata, ɔr rəi kə gom ti! j jigi ki nje tigə-m, tado mər ta ləi e mər ta ki j rə Luwə ti al, nə e mər ta lə dije.»

²⁴ Ningə go ti, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Re dəw madi ndigi njiyə gom ti ningə, kadi oo rəne tə ne madi al, kadi e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom.

²⁵ Təkɪ rəjeti, dəw ki ge kaji rəne ne wa dɔnangi ti ne a ti ta rəne. Nə dəw ki ti ta rəne ki mbata ləm, a isi ki dəne taa gogi.

²⁶ Kin ə re dəw ingə ne maji je ki dɔnangi ti ne pəti tigə, nə ndile tuji ə, maje to ra be ə? Ne madi ki dəw a adi ɔr-n to ndilne to noo a?

²⁷ Mi *NGon dəw m-a m-re ki malayka je ləm me tɔba lə Bai Luwə, ningə m-a m-igə dəw ki ra go jie ki go kilə rae ti.

²⁸ Təkɪ rəjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a ɔyi al bəy ə, a ooi-mi NGon dəw ki m-a m-re tə NGar kin.»

17

*Jəju mbəl rəne
(Mk 9.2-3; Lk 9.28-36)*

¹ NDɔ mehe go ti ningə, Jəju ɔr Piyər nim, Jaki nim, taa Jə ki ngokə Jaki nim tɔ, ə aw səde do mbal ti ki ngal, say ki ndəge je.

² Loe ti noo, Jəju mbəl rəne ta kəmdə ti. Ta kəme unji tə kadi be, taa kibi ki rəe ti ka unji tə kadi be tɔ.

³ Ningə loe ti noo, *Moji əi ki Eli tɛɛi ki rəde ti hɔy, a əli ta ki Jəju.

⁴ Ə Piyər un ta əl Jəju ə nə: «Bəbe, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. Re ige ə, m-a m-ra kəy-lo mitə: kare e yəi, kare e yə Moji, ə ki kare e yə Eli tɔ.»

⁵ Loki Piyər a əl ta tane ti ba bəy ningə yə, kil ndi ki kunje to, j səbi dəde liti. Ba ndu ta madi tɛɛ me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm ki m-ndige ngay, e ki nəl-m ngay kadi m-kəte, ə oi ta lie.»

⁶ Loki njé ndo je ooi do ta kin ba, osi ki ta kəmdə nangɪ, bəl təl-de.

⁷ Ɖ Jəju re rɔde ti, ɔdi-de ə əl-de ə nə: «I taa, ə adi bəl ra səsi al.»

⁸ NGa ningə, loki əi nə n-uni kəmde ki taa ba, ooi dəw madi ki rangi al, ooi Jəju ki karne ba par.

⁹ Loki ij dɔ mbal ti isi uri ki nangi, Jəju ində ndu kin nɔde ti ə nə: «Əli ne ki ra ne adi oi kin dəw madi al, biti kadi mi *NGon dəw m-tee dan njé koy je ti.»

¹⁰ Go ti, njé ndo je dəji-e əi nə: «MBari wa bangi ə, njé ndo ndu-kun je əi nə sɔbi kadi Eli re kate taa ə?»

¹¹ Ɖ ilə-de ti ə nə: «E ki rɔjeti kadi Eli a re kadi ra go ne je pəti adi asi-naa gogi.»

¹² Ningə mi, adi m-əl səsi madi oi, Eli re ngata, nə dije gəri al, adi rai sie ne ki mede ge. Be tɔ ə, mi NGon dəw ka m-a m-ingə-n kɔ jide ti.

¹³ Lo kin ti, njé ndo je gəri kadi ta ki Jəju əl-de kin sɔbi dɔ Jə Batisi.

Jəju nga ngon ki nje damsil (Mk 9.14-29; Lk 9.37-43)

¹⁴ Loki teli isi rai ki rɔ kosi dije ti, dingəm madi kare re rɔ Jəju ti, ɔsi məkəsi ne nangi nɔe ti, əl-e ə nə:

¹⁵ «Babe, o kəm-to-ndoo lə ngonm ki dingəm, ki damsil ra-e adi ingə kɔ ngay kin. Taa taa, isi tosi ki poro je, ki me man ti je.

¹⁶ M-re sie rɔ njé ndo je lai, nə asi kadi adi-e ingə rɔ nga, al.»

¹⁷ Lo kin ti, Jəju un ta əl ə nə: «Sai dije ki dɔkagilo ti ki bone ki sai njé me ngə je, sai njé ra ne ki majal, kadi tə m-isi səsi dɔkagilo ban bəy taa adi mesi ə? Kadi m-a m-ɔsi ginsi dɔkagilo ban bəy taa ə? Irəi ki ngon rɔm ti ne.»

¹⁸ Ba Jəju ndangi ndil ki majal ade tee rɔ ngon ti, par ə ta naa ti nɔɔ, ngon ingə rɔ nga.

¹⁹ Go ti, njé ndo je rai rɔ Jəju ti, loki əi sie ki karde ba, dəji-e əi nə: «MBari ə je j-asi kadi ji tuwə ndil ki majal kin al ə?»

²⁰ Ɖ Jəju ilə-de ti ə nə: «Asi al, mbata kadi-me ləsi e ndikiri ba. Ningə kadi m-əl səsi təkɔ rɔjeti, re awi ki kadi-me ki e ndikiri ba tə kə kagi ki bari-e mutadi kin be mindi ka, a əli mbal kam əi nə: «Ɖti, aw a nu be» ə, a ɔti kadi aw a. Ne ki a dum dɔsi goto. [

²¹ Taa ko ndil je ki be kin, dəw a tuwə-de ki takul kəl ta ki Luwə ki kɔgi rɔ ne kuso par.»]

Jəju təl əl ta ki dɔ koyne ti ki kine lo koy ti bəy

(Mk 9.30-32; Lk 9.43-45)

²² NDɔ kare njé ndo isi naa ti pəti Galile ti, ə Jəju əl-de ə nə: «A iləi-mi *NGon dəw ji dije ti,

²³ kadi a təli-mi, nə ndo ki kɔ mitə lə ndo koym ə, m-a m-i taa lo koy ti.» Ta kin ɔr tɔgi njé ndo je ə təl ɔr bəy.

Jəju ai ki Piyər igəi la-mbə ki me kəy ti lə Luwə

²⁴ Loki Jəju əi ki njé ndo je rai teei Kapərnayim ti, njé ki isi taai la-mbə me kəy ti lə Luwə rai rɔ Piyər ti dəji-e əi nə: «Nje ndo səsi ne igə la-mbə ki me kəy ti lə Luwə al a?»

²⁵ Ɖ Piyər ilə-de ti ə nə: «Oyo, igə la-mbə.» Ningə loki Piyər re tee be ba, Jəju un ta kate əl-e ə nə: «Mər ta lai e ri ə Simɔ? Nə je ə ai njé kigə la-mbə je ki njé kigə ne ki ngar je ki dɔnangi ti ne gangi dɔ dije ti ə? E ngan njé be je ə se e mba je ə?»

²⁶ Ɖ Piyər əl-e ə nə: «E mba je.» Loki ə nə: «Mba je», Jəju ə nə: «Re e be ə, ngan njé be je, ai kare ən.

²⁷ Nə re e be ka, kadi je ji təl jigɔ tigə dije kam al, ə aw baa, ilə kuy, uwə-n kanji ki dɔsəy ki a re un kuy, ningə itee tae, ba a ingə silə kare mbəe ti, kadi igə-n la-mbə lai tɔ, yəm tɔ.»

18

*Dəw ki e ki bo me beko ti lə Luwə
(Mk 9.33-37; Lk 9.46-48)*

¹ Dɔ kade ti wa kin, njé ndo je rai dəji Jəju əi nə: «Nə ə e ki bo me beko ti lə Luwə ə?»

² Ɖ Jəju bar ngon ki du ade re a dande ti,

³ ningə əl-de ə nə: «Təkɔ rɔjeti, adi m-əl səsi, re itəli itoi tə ngan je ki du be al ə, a uri me kɔbe ti lə Luwə al jagi.

⁴ Dəw ki səl dənə ləm ləm tə ngon be ə, dəwe kin a e ki bo ngay me beko ti lə Luwə.

⁵ Re dəw uwə ngon ki be kin rɔne ti, me tɔm ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m rɔne ti.

*Jəju ndəji dije dɔ majal ti
(Mk 9.42-48; Lk 17.1-2)*

⁶ «Kin ə təkɔ dəw madi ra adi ki kare dan njé ki du ti ki adi-mi mede, ɔsi me majal ti ə, e soti ngay bəy mbata ti lie kadi dɔsi mbal ki bo ngay minde ti, ə ɔsi-e, iləi-e bul ba ti.

⁷ Kəm-to-ndoo ki dɔ dije ti ki dɔnangi ti ki njé re ki ne je ki isi tigəi madide je jigi ti adi osi. Təki rɔjeti, sɔbi kadi ne je ki njé tigə dije jigi ti toi, nə kəm-to-ndoo e lə dəw ki nje ra kadi dəw osi.

⁸ Kin ə jii, ə se njai rai-ni adi osi me majal ti ə, igangi-de ilə-de kɔ say. Tado, e soti ngay kadi ingə kaji ki jii ki kare, ə se ki njai kare wa, itə kadi ingəm jii je joo pu, ə se njai je joo pu wa, ə iləi-ni me por ti ki gine a gangi al kin.

⁹ Kin ə kəmi kare rai adi osi majal ti ə, ɔr-e ile kɔ say. Tado, e soti kadi ingə kaji ki kəmi ki kare, itə kadi ingəm kə kəmi je joo pu, ə iləi-ni me dilə por ti lə su.

¹⁰ Oi maji! Kadi ikidi ki kare dan ngan je ti kin al, tado, təki rɔjeti, malayka je ləde isi ki dəkagilo je pəti, ta kəm Bai ti ki isi dɔrə ti taa. [

¹¹ MBata mi *NGon dəw m-re mba kaji dije ki tade ti.] *

Kuji ta dɔ bati ti ki nay
(Lk 15.3-7)

¹² «Dəw madi aw ki bati je ɔu, ə e ki kare nay ningə, iyə ndəge je ki dɔ jikare gide jikare dɔ wale ti, ə aw sangi e ki nay ka kin. Ə se ki go koe ti ləsi, ta ri ə a əli dɔ lo kin ti wa?

¹³ Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, re ingə bati ki nay kin ə, rɔe a nəl-e ngay dɔe ti itə njé ki dɔ jikare gide jikare ki nayi-naa al kin.

¹⁴ Be tɔ ə, Bawsi ki isi me dɔrə ti, ge kadi ki kare ka tae ti dan ngan je ti kin al.»

Rəbi kingə dəw ki ra majal

¹⁵ «Loki ngokɔi ra majal ə, aw inge, səi sie joo ba, ɔa ilə ji dɔ majal ti lie ki ra, ade gər. Re oo ta ləi ɔa, j ingə ngokɔi gogi.

¹⁶ A re oo ta ləi al ɔa, aw un dəw ki rangi kare, ə se dije joo wa səi, aw inge-n ɔəy. Ira be mba kadi “ne je pəti e ki kun-ndu dɔ ti ki go ta ti lə dije joo ə se mitə ki kadi mai naje✧.”

¹⁷ Kin ə re mbati koo ta ləde ə, əl njé kaw-naa je. Ə re mbati koo ta lə njé kaw-naa je ɔəy tɔ ningə, kadi o-e tɔ dəw ki gər Luwə al, ə se tɔ nje taa la-mbə be.

¹⁸ Təki rɔjeti, adi m-əl səsi: ne je pəti ki a dɔɔi dɔnangi ti ne, a dɔɔi dɔrə ti tɔ, ə ne je pəti ki a tuti dɔnangi ti ne, a tuti dɔrə ti tɔ.»

¹⁹ «Təki rɔjeti, m-əl səsi m-adi igəri ɔəy təki re dije joo dansi ti, indəi ndude naa ti dɔnangi ti ne, kadi dɔji ne ri ki uwə mede ə, Bai ki isi me dɔrə ti a adi-de.

²⁰ Tado lo ki dije joo ə se mitə kawinaa ti, me tɔm ti ə, mi dande ti noo.»

Kiyə go majal je lə naa kɔ

²¹ Lo kin ti, Piyər ɔti ki rɔ Jəju ti dɔje ə nə: «Babe, kin ə ngokom ra səm majal ə, kadi m-iyə go kɔ nja ban m-ade ə? Kadi m-iyə go kɔ biti nja siri a?»

²² Ə Jəju əl-e ə nə: «M-əl m-ə nə biti nja siri al, nə biti nja dɔsiri nja siri.

²³ «E be ə, kɔɔe lə Luwə to tɔ ta kin be. NDɔ kare ngar madi ge kadi njé ra kilə je ləne idəi kər ne je ləne nɔne ti adi n-oo.

²⁴ Ə ilə ngire, adi rəi ki e ki kadi a ade la ki dum kidə kɔre.

²⁵ Nə dɔngəm ka kin aw ki ne ki kadi igə-n kirə kin al, adi ɔae un ndune kadi gati sie ki nee, ki ngane je, ki ne maji je lie ba pəti to kirə ti kin.

²⁶ Ə nje ra kilə osi nangi nɔ ɔane ti, nɔ uwə njae ə nə: “Isi səm dɔ ti, ə m-a m-igə-i kirə kin pəti.”

²⁷ NGa ə, lo kin ti, ɔae oo kəm-to-ndoo lie, adi iyə kirə ki dɔe ti kin kɔ, ə iyə adi aw kare.

²⁸ «Loki dəw ki kirə e dɔe ti ka kin ə nə n-tee ki taga ɔa, ingə madi-kilə lie kare ki e, aw ki kirə ləne ki ndəy be par dɔe ti, ə osi sie uwe, səngirə minde, ningə əl-e ə nə: “Igə-m kirə ki dɔi ti!”

²⁹ Ə made osi nangi nɔe ti, nɔ dɔe ti ə nə: “Isi səm dɔ ti, ə m-a m-igə-i kirə kin.”

³⁰ Nə mbati, adi aw sie biti ile dangay ti, nginən ta kirə ki kadi igə-ne.

³¹ Loki madi kile je ooi ne ki ra kin ɔa, to rɔde ngay adi awi ɔri poy ne je kin pəti ɔade adi-e oo.

³² Ə ngar ɔar-e ade re, ɔa əl-e ə nə: “J nje ra kilə ki majal, m-iyə go kirə ki dɔi ti pəti kɔ mbata nɔ ki inɔ dɔm ti.

³³ NGa j, ri ə ɔgi kadi o kəm-to-ndoo lə madi təki mi m-o-n kəm-to-ndoo ləi kin be tɔ ə?

³⁴ Lo kin ti, wongi ra ɔae dɔe ti ngay, adi ilə sie dangay ti, lo ra kilə ti ki kɔ, biti kadi igə-n kirə ki dɔne ti pəti tigə.

* **18:11** Bar ta kin goto me makitibi je ti madi ki ndangi kəte nu ki ndon ta girəki. ✧ **18:16** Dətəranom 19.15

³⁵ Ningə Jəju ilə də ti ə nə: E be tə ə, Bai ki isi me dərə ti taa, a ra-n səsi, loki dəw madi dansi ti, iyə go majal kə kiyə ki j ngame ti adi ngokone, al.”»

19

Ta ki də gangi-naa ti lə dāne ki dingəm (Mk 10.1-12)

¹ Loki Jəju təl ta ta je ba, ətə Galile ti, aw dənangi Jude ti, gidi ba Jurde ti.

² Kosi dije ngay uni goe, adi aji-de də moy je ti ləde.

³ *Parisi je ətə rai rə Jəju ti, dəji-e ta tə kula ki kiyə mba kuwə-n dəw əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dingəm tuwə-n nene, ətə də ne ki ra ki ra adi nəl-e al ə se adi ta rəbi al ə?»

⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Itidəi ndu Luwə ki ndangi kin al bitə a? Ndu Luwə əl ə nə: “Lo kilə ngirə kində ne je ti, Nje kində ne je ra dingəm əi ki dāne»

⁵ ningə əl ə nə: E be ə, dingəm a iyə kone je ki bawne je, ə a tiyəi-naa ki nene, kadi təli darə ki kare»

⁶ Lo kin ti, a əi joo al ngata, nə əi darə ki kare ba. Ningə ne ki Luwə də naa ti, maji kadi dəw gangi naa ti al.”»

⁷ Ba əli Jəju əi nə: «NGa ra ban be ə *Mojə adi ndu ə nə re dingəm tuwə nene ba maji kadi ade makitibi gangi-naa jie ti ə?»

⁸ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «E ki mbata me ngə ləsi ə Mojə adi-n səsi ta rəbi kadi ituwəi nesi je, nə lo kilə ngirə ne je ti, e be al.

⁹ NGA ningə, adi m-əl səsi, re dəw tuwə nene, mbata ne ki rangi, bi e ta lə kaya ki ra, al, ə taa dāne ki rangi ə, dəwe kin təl nje kuwə marim.»

¹⁰ Lo kin ti, njé ndo je əli-e əi nə: «Re e kin ə e ndu ki to də dingəm ti ki rə dāne ti ə, taa dāne al e soti.»

¹¹ Ə Jəju əl-de ə nə: «Dije pəti gəri me ta kin al, nə njé ki Luwə adi-de ta rəbe par.

¹² Dije madi əi nqo, taai dāne al, mbata təgide sangi dāne goto, ningə e ne ki tēji me kəde ti nu; njé ki madi je e mbata kər ki ərī-de kuji, ə njé ki nungi, mbati taa dāne mbata kəbe lə Luwə tə. Dəw ki asi kadi gər me ta kin ba kadi gər.»

Jəju njangi də ngan je ki du (Mk 10.13-16; Lk 18.15-17)

¹³ Dije rai ki ngan je ki du rə Jəju ti kadi njangi dəde, ə əl ta ki Luwə ki mbata ti ləde, nə njé ndo je kəli səde.

¹⁴ Ə Jəju əl ə nə: «Iyəi ngan je du adi-de rai ki rəm ti, bi əgi-de ta rəbi al, tadə kəbe ki dərə ti e yə dije ki toi tə ngan je ki du be.»

¹⁵ Go ti, Jəju njangi dəde, ba ətə ilə dāne aw lo ki rangi ti.

Ta ki də ngon ki basa ti ki nje ne kingə (Mk 10.17-31; Lk 18.18-30)

¹⁶ NDə kare, ngon ki basa kare re rə Jəju ti, ningə dəje ə nə: «Nje ndo dije, e ri ki maji, ə kadi m-ra, ə m-a m-ingə-n kaji ki a to bitə ki nqə ti ə?»

¹⁷ Ə Jəju əl-e ə nə: «MBa ri ə idəji-m ta də ne ki maji ti ə? Dəw ki maji e kare ba. Re ige kadi ingə kaji ba, itəl rai go ndu-kun je ti.»

¹⁸ Ə ngon ki basa ka kin dəji Jəju ə nə: «NDu-kun je ki ra ə?» Ba Jəju ile ti ə nə: «A təl dəw al, a uwə marim al, a bogi al, a ma naji ki ngom də madi ti al»

¹⁹ əsi gon bawi əi ki koi, taa a ndigi dəw madi tə darəi j wa be tə»

²⁰ Ningə ngon basa ə nə: «Ne je kin pəti, m-təl rəm go ti. NGA ki ne kin, e ri bəy ə nay-m kadi m-ra ə?»

²¹ Ə Jəju əl-e ə nə: «Re ige kadi asi-naa tapə ta kəm Luwə ti ba, aw, igati ki ne maji je ləi pəti, adi lae njé ndoo je, ba a aw ki ne kingə ngay me dərə ti, ə ire un gom.»

²² Nə loki ngon basa oo ta je kin ba, ətə aw ki rənəl al, tadə e dəw ki aw ki ne kingə ngay.

²³ Ə Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, a ngə ngay ki rə nje ne kingə ti kadi ur me beko ti ki dərə ti,

²⁴ ningə m-təl m-əl səsi bəy, e ne ki ngə ngay kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, nə a ngə ngay itə e kin bəy kadi nje ne kingə ur me beko ti lə Luwə.»

²⁵ Ta kin ətə njé ndo je bəl ngay, adi əli əi nə: «NGa kin ə e be ningə, na wa bangi ə asi kadi ingə kaji ə?»

²⁶ Ə Jəju ində manjide ba ningə əl-de ə nə: «Ki rə dije ti ba, dəw ki asi goto, nə Luwə ba, asi ra ne je pəti.»

✦ 19:4 Kilə ngirə ne je 1.27; 5.2 ✦ 19:5 Kilə ngirə ne je 2.24 ✦ 19:7 Dətarənom 24.1 ✦ 19:18 Tēji ki taga 20.12-16; Dətarənom 5.16-20 ✦ 19:19 Ləbatiki 19.18

27 Ə Piyər un ta əl-e ə nə: «NGa o je ki, j-iyə ne je ləje pəti kə, ə j-un goi kin, ri ə j-a j-ingə ə?»

28 Ə Jəju ilə ti ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi: ndə ki ne je pəti a indəi ngirəde kində ki sigi, ə mi *NGon dəw m-a m-isi də kimbər kəbe ti ləm, ki dije a iləi təji dəm ti kin 6a, səi ki uni gom kin, səi ka a isi də kimbər kəbe ti ki dəgi gide joo kadi igangi ta də gin ka *Isirayəl ti ki dəgi gide joo.

29 Ningə re dəw madi, iyə kəy ləne, ki ngakone je, ki konane je, ki kone, ki bawne, ki ngane je ə se dənangi ləne ki mbata ləm ə, a ingə ne je ki al də e kin, taa a ingə kajı ki a to bəti ki nə ti tə, tə ne ki səbi dəne.

30 NGa ningə, dije ngay ki kəte, a təli njé ki gogi, ə njé ki gogi, a təli njé ki kəte tə.»

20

Kuji ta də njé ra kilə me ndər nju ti

1 «Kəbe lə Luwə to tə 6a njé ndər nju, ki tēe ki sji bəti ba kadi n-əy njé ra kilə je kadi rai kilə me ndər nju ti ləne kin be.

2 NDude osi naa ti ki njé ra kilə je, kadi adi-de la ki lo ra kilə ti ki ndə kare, 6a adi-de awi me ndər nju ti.

3 Loki tēe ki kadi ki jikare ningə, oo njé ra kilə je ki rangi bəy, ki rəi ai ta mbalo ti ki kanji ra kilə,

4 ə əl-de ə nə: «Səi ka, awi me ndu ti ləm irai kilə, ə m-a m-adi səsi ne kigə go ji ki asi go rəbe ti.»

5 Ba əti awi. Loki tēe taga ki kadi ki jam də be ti nim, ki kadi ki mbə be ti nim 6a, ra kae ti ka kin bəy.

6 Go ti, tēe re ki kadi ki kadi ra biyə bilə ningə, oo njé ra kilə je ki rangi bəy, ki rəi ai nəq, ə əl-de ə nə: «Ra ban ə isi lo kin ti lo səl, ki kanji ra kilə ə?»

7 Ə iləi-e ti əi nə: «Dəw ki un-je kilə ti goto.» Ə əl-de ə nə: «Səi ka, awi me ndu ti ləm irai kilə tə.»

8 «Loki kadi ur ningə, 6a nje ndər nju əl nje ngəm ne lie kare ə nə: «İbar njé ra kilə je, ə adi-de ne kigə go jide, ilə ngire də njé re gogi ti, itəl tae də njé re kəte ti.»

9 NJé re ki kadi ra biyə bilə, nə nə ka ingə la ki lo kilə ti ki ndə kare.

10 Lo kin ti, njé re də kəte rəi yəde ngata 6a, məri kadi n-a n-ingəi la ki itə yə madide

je, nə əi ka, ingəi la ki lo kilə ti ki ndə kare wa ka kin tə.

11 Loki isi taai la kin, 6ai ta ki nje ndər

12 əli əi nə: «NJé ki rəi gogi ne kin, rai kilə kadi-kare ba par, ningə j adi-de la ki asi-naa ki yaje, je ki ji ra kilə sji bəti j-ilə kadi, adi kadi ndabi-je.»

13 Lo kin ti, nje ndər əl ta ki kare dande ti ə nə: «Madim, ne madi kare ki majal ki m-ra səi go. NDuje səi osi naa ti də la ti ki lo kilə ti ki ndə kare al ma?»

14 İtaa ne ləi, ə aw. M-ge kadi m-adi e ki re gogi ne kin, təki m-adi kin be tə.

15 E ta ləm mi wa kadi ne ki mem ndigi ə m-ra ki ne kingə ləm al a? Ə se e ta ləi kadi mei oı mbata majı ki m-ra a?»

16 NGa ningə Jəju ilə ti ə nə: E be ə, njé ki gogi a təli njé ki kəte, ə njé ki kəte a təli njé ki gogi tə.»

Jəju əl ta də koyne ti ki kine lo koy ti bəy

(Mk 10.32-34; Lk 18.31-34)

17 Ta kaw ki Jorijaləm ti, loki əi də rəbi ti, Jəju iyə rəne ki njé ndo je ki dəgi gide e joo dəbi kare, ningə əl-de ə nə:

18 «Oi, j-isi j-awi ki Jorijaləm ti, ningə a iləi-mi *NGon dəw ji njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ti ki njé ndo ndu-kun je. A gangi ta koy dəm ti,

19 ningə a iləi-mi ji dije ti ki əi *Jipi je al, kadi kogi dəm ti je, tındəi-mi ki ndəy kabilay je, bəi-mi kagi-dəsi ti je. Nə ndə mitə lə ndə koy m 6a, m-a m-tēe lo koy ti.»

Kə Jaki əi ki Jə dəji ne Jəju

(Mk 10.35-45)

20 Go ti, kə ngan lə Jəbəde rəi ki ngane je rə Jəju ti, 6a kə ngan je əsi məkəsine nangi nəq Jəju ti mba dəje ne kare.

21 Ə Jəju dəje ə nə: «E ri ə ige ə?» Ningə, əl ə nə: «Un ndui kadi nganm je ki joo kam, dəw kare isi də ji kəi ti, ə e ki nungi isi də ji gəli ti tə, loki a isi də kimbər kəbe ti ləi.»

22 Lo kin ti nəq, Jəju ilə ti ə nə: «İgəri me ne dəji ləsi kin al. A asi kadi ingəi kə ki m-aw tə m-ingə kam kare mindi wa?» Ba əli əi nə: «Oyo, j-a j-asi kare.»

23 Ə Jəju əl-de ə nə: «Kə ki m-aw tə m-ingə kam ə a ingəi kare, nə ta ki əji də kisi də ji kə m ti, ki də ji gəlm ti; e ta ləm kadi mi ə m-adi səsi al. Lo je kin to mba dije ki Bai Luwə ra goe kəte nu ki mbata ti ləde.»

24 NDəgi njé ndo je ki dəgi, loki oi ta je kin, rəde nəl-de ki ngan lə Jəbədə ki joo ka kin al.

25 Ə Jəju ɓar-de pəti ki rəne ti, əl-de ə nə: «Tgəri kadi njé kəbe je də gin dije ti ki dangi dangi ki dənangi ti ne, isi tə jəgi də dije ti, adi-de kə, taa dije ki njé təba, ɔi be dəde ti bəy tə.

26 Nə maji kadi to be dansi ti al. Re dəw madi dansi ti, ndigi kadi n-e ki bo ningə, kadi təl nje ra kilə ləsi pəti.

27 Taa re dəw madi ndigi kadi n-e dəw ki də kəte dansi ti ningə, kadi təl bəə kilə ləsi tə.

28 E be tə ə, mi *NGon dəw m-re mba kadi dije rai kilə adi-mi al, nə kadi mi ə m-ra kilə m-adi-de nim, taa m-adi rəm kadi m-taa-n kosi dije ngay m-ilə-de taa nim tə.»

Jəju aji njé kəm tə je joo

(Mk 10.46-52; Lk 18.35-43)

29 Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne isi tēji me be ti ki Jəriko ki taga, kosi dije ngay njiyəi gode ti muki muki.

30 Ningə njé kəm tə je joo isi ngangi rəbi ti. Loki ooi kadi e Jəju ə isi ində də ningə, uni ndune ki taa əli əi nə: «Bəbe, NGon ka Dabidi*, o kəm-to-ndoo ləje!»

31 Kosi je kəngi-de kəngi kadi uti tade, nə njé kəm tə je uni ndude ki taa wa bəy əi nə: «Bəbe, *NGon ka Dabidi, o kəm-to-ndoo ləje!»

32 Lo kin ti, Jəju a lo ka ti, ɓar-de, ɓa dəji-de ə nə: «E ri ə, igēi kadi m-ra madi səsi ə?»

33 Ə əli-e əi nə: «Bəbe, ji ge kadi kəmje tē, adi j-o-n lo!»

34 Jəju oo kəm-to-ndoo ləde, ə ɔdi kəmde, par ə ta naa ti nɔɔ, kəmde oo lo, adi uni goe.

21

Jəju ur Jorijaləm ti ki kəsi-gon

(Mk 11.1-11; Lk 19.28-40; Jq 12.12-19)

1 Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi, indəi də be ki Jorijaləm ɓasi, gidi be ti ki Bətipaje, ki kadi mbal kagi ɓini je ti, ilə njé ndo je joo,

2 əl-de ə nə: «Awi me ngon be ti ki a nəsi ti kam. Lo kur ə wa ki a uri ki me be ti par ə, a ingəi kə koro əi ki ngon koro ki dəi-de adi ai, ɓa ituti-de, irəi səde adi-mi.

3 A re dəw madi dəji səsi ta də ti ə, əli-e əi nə: «Bəbe ə ge-de», ə a iyə-de kalangi ba kadi ituti-de.

* 20:30 Igoi Mk 10.47 ki ta ki də ti gin makitibi ti nangi.
 ☆ 21:13 Ejay 56.7; Jərəmi 7.11 ☆ 21:16 Pa je 8.3

4 «Nə kin a ra nə be mba kadi ta ki nje kəl ta ki tə Luwə ti əl kin təl tane:

5 «Əli dije ki *Siyɔ ti əli əi nə:

Oi ngar ləsi a re dəsi ti,

E dəw ki səl ləm ləm,

Isi də kə koro ti əi ki ngon koro*.»»

6 *NJé ndo je awi, rai təkəi Jəju əl-n-de.

7 Rəi ki kə koro əi ki ngon koro ka kin ningə, labi kibi je ləde gidide ti, ɓa Jəju al isi də ti.

8 Kosi dije ngay labi kibi je ləde go rəbi ti. NJé ki nə je təti mbi kam je ə tiləi də rəbi ti.

9 Nje njiyə nɔ Jəju ti, ki njé njiyə goe ti, uni ndude ki taa əli əi nə:

«Təji e ki də NGon ka Dabidi ti!

Ningə kadi Luwə njangi də dəw ki re ki tə Bəbe!

Təji e ki də Nje kisi dərə ti taa*!»

10 Loki Jəju ur Jorijaləm ti, lo ki me be ti ba pəti ndigi ɓir ɓir. Adi dije dəji rəde ta əi nə: «E dəw ki ban ə?»

11 Ə kosi je iləi-de ti əi nə: «E Jəju, nje kəl ta ki ta Luwə ti, ki Najarəti, dənangi Galile ti.»

Jəju tuwə njé ra gati je nati kəy ti lə Luwə

(Mk 11.15-19; Lk 19.45-48; Jq 2.13-16)

12 Go ti, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə tuwə njé labi nə je ki njé ndogi nə je nati kəy ti lə Luwə kə. Jəju sur tabilə je lə njé mbəl la je tilə, naa ti ki nə kisi lə njé gati də dum je.

13 Ningə əl-de ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Kəy ləm a ɓari-e kəy kəl ta ki Luwə, nə səi, itəli-e lo ɓəyɔ rə ti lə njé ɓogi je yo*!»»

14 Lo kin ti nɔɔ, njé kəm tə je ki njé məti je, rəi rəe ti nati kəy ti lə Luwə, adi adi-de rə nga.

15 Loki njé kun də njé kijə nə məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je ooi nə je ki əti ɓəl ki Jəju ra-de, ki ndu ngan je ki isi ɓa ə nə: «Təji e ki də *NGon ka Dabidi ti,» kin ɓa, mede ɔ-de,

16 adi əli Jəju əi nə: «O ta ki ngan je a əli kam ta?» Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Oyo, m-o, nə se itidəi ndu Luwə ki ndangi əi nə:

“Ira adi ngan je ki du, ki njé to ta mba ti ka, tade ilə təji dəi ti,» kin al wa*?»

17 Ningə lo kin ti, Jəju iyə-de nɔɔ, ə tēje me be bo ti kə, aw Bətani ti, aw to nu.

☆ 21:5 Ejay 62.11; Jakari 9.9 ☆ 21:9 Pa je 118.25-26

Jəju man kagi mbay-kote
(Mk 11.12-14, 20-24)

¹⁸ Lo ti ki si, Jəju təl isi re me be bo ti, ningə bo ra-e.

¹⁹ Ə oo kagi mbay-kote ki a kadi rəbi ti, to kadi n-aw gin ti, nə loki re basi ba, oo mbie je par bi oo kande al. Ə Jəju əl mbay-kote ka kin ə nə: «A andi gogi al biti ki no ti.» Ba loe ti noo, mbay-kote tuti.

²⁰ Loki njé ndo je ooi ne kin ba, əti-de bəl ngay, adi daji ta əi nə: «Ra ban ə loe ti ne par ə kagi tuti ə?»

²¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, re awi ki kadi-me, ə mesi tasi al ə, e ne ki m-ra ki mbay-kote kin par ə a rai al, nə re əli mbal kam əi nə: «Oti lo kin ti rangi, aw osi me ba ti,» ka ne kin a ra ne.

²² NGa ningə, ne je pəti ki a idaji ki kadi-me, me kəl ta ti ki Luwə ə, a ingəi.»

Ta ki daji do togi ti ki Jəju aw-n
(Mk 11.27-33; Lk 20.1-8)

²³ Jəju ur nati kəy ti lə Luwə, isi ndo ne dije ningə, njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatogi je lə *Jipi je, rəi ki rəe ti, daji-e əi nə: «E ki togi ki j ra ə isi ra-n ne je kin be ə? Ə nə tə ə adi ndune ə isi ira-n wa əl-je adi j-o?»

²⁴ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Mi ka m-a m-daji səsi ta kare ba be tə. Re iləi-mi ti ningə, m-a m-əl səsi dəw ki adi-m ndune kadi m-ra-n ne je kin tə.

²⁵ Nə ə ilə Jə kadi ra dije batəm ə? E Luwə ə se e dije ə?» Nə təli a əli-naa ta dande ti əi nə: «Re j-əl-e j-ə nə: “E Luwə ə ile” ə, a daji-je ə nə se ra ban ə j-adi Jə meje al wa?»

²⁶ A kin ə re j-əl j-ə nə: “E dije ə iləi Jə” ə, e ta ki rə kosi je ti tə, tadə dije pəti ooi Jə kadi e nje kəl ta ki ta Luwə ti.»

²⁷ Be ə, təli əli Jəju əi nə: «Ji gər al.» Ə Jəju ka təl ilə-de ti ə nə: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl səsi togi ki m-isi m-ra-n ne je kin al tə.»

Kuji ta do ngakona je ti ki joo

²⁸ Jəju əl ta ki rangi bəy ə nə: «Əli-mi ta ləsi do ta ti kin adi-mi m-o. Dingəm kare aw ki ngan dingəm je joo, ə un ta əl ki dəsəy ə nə: “NGonm, aw ira kilə me ndər nju ti bone.”

²⁹ Ba ngon ka kin ilə bawne ti ə nə: “M-a m-aw al,» ə isi ba biti ningə me uwe ki ta, adi j aw.

³⁰ Dingəm re rə ngon ti ki kə joo, əl-e ka ta ki əl ngokəe ka kin, ningə e əl ə nə: “Oyo, m-a m-aw bawm,» ba aw al.

³¹ Ə se dan ngan je ti ki joo kin e ki ra ə ra go ndigi ti lə bawne wa?» Ba iləi Jəju ti əi nə: «E ki dəsəy.» Ə Jəju əl-de ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, njé taa la-mbə je ki dāne je ki njé ra kaya je a tēi kəbe ti lə Luwə nosi ti.

³² Tadə Jə Batisi re rəsi ti, taji səsi rəbi ki dana, nə itaai mee al, nə njé taa la-mbə je ki dāne je ki njé ra kaya je taai mee. Ə səi je, oi ne kin be ka, mesi uwə səsi ki ta go gogi ba adi iyəi ne rasi je ki majal kə, ə itaai mee al.»

Kuji ta do njé ra kilə me ndər nju ti, ki njé me majal

(Mk 12.1-12; Lk 20.9-19)

³³ Go ti, Jəju əl-de ə nə: «Uri mbisi oi kuji ta ki rangi bəy. Dəw kare ki nje ndər nju e noo, ningə ində singə gugi gide wuki. Ur be kadi tə mborəi man nju ti, ningə ur ne tə ta kagi be, kadi dije isi do ti ngəmi ndər ka kin. Ba go ti, dooi ta naa ti ki dije ki njé ra kilə nju, kadi tə rai kile adi-e, ə kagi loe ti ba, a kayi-naa nee, ningə e wa əti aw mba.

³⁴ Loki kagi lo kijə kandi nju asi ningə, ilə bəe je ləne kadi awi taai kandi ne ndor ka kin, ki yane ji njé ra kile ti adi-ne.

³⁵ Nə loki bəe je awi ningə, njé ra kilə je uwəi-de. Tindəi ki kare ngay, təli ki nungi, ba ki kə mitə, tili-e ki mbal təli-e tə.

³⁶ Nje ndər təl ilə ki bəe je ki rangi, ngay itə e ki kəte wa kin bəy. Nə rai səde ko ne wa ki rai ki njé ki kəte ka kin bəy.

³⁷ Ta təl tae ti, dingəm təl ilə ngonne wa rəde ti, ə nə: “A bəli gidi ngonm.”

³⁸ Nə njé ra kilə nju, loki ooi ngon ka kin ba əli-naa dande ti əi nə: “Darəe ə wa kam ə a e nje ne nduwə, irəi adi ji təli-e, ningə j-a j-uwəi ndər nju kin yaje ti.”

³⁹ E be ə, uwəi ngon ka kin, ndəri-e, awi sie gidi ndər ti taga, təli-e.

⁴⁰ Ə se ndə ki dingəm ki ba nje ndər kin a re ə, ri ə a ra ki njé ra kilə ndər je kin wa?»

⁴¹ Ningə əi je əli Jəju əi nə: «A tə kode, ba a adi ndər ləne njé ki rangi, ki kadi a adi-e kande ki dəkagilo ki oji.»

⁴² Ningə Jəju əl-de ə nə: «Tidəi me makitibi ti lə Luwə oi al a?»

“MBal ki njé ra kəy je mbati-e,

E ə təl mbal ki e təgi kəy.

E kin e kilə ra Bəbe.

E ne kəji ki əti bəl ə to ta kəmje ti kin✧.»»

⁴³ Nīngə adi m-əl səsi bəy tə: «A taai kəbe lə Luwə jisi ti, kadi təli adi gin dije ki rangi ki kadi a raii kilə ki maji.

⁴⁴ NGA nīngə, dəw ki osi də mbal ti kin ə, a təti njəki njəki, a re e ə mbal kin osi dəe ti to nīngə, a rəkite rəkite rəkite.»

⁴⁵ Loki njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ki *Parisi je ooi kuji ta kin ba, gəri mee kadi e ta ki dəde ti ə Jəju a əl.

⁴⁶ Ə sangi rəbi kadi n-uwəi-e, nə bəli kosi je, tadə kosi je ooi Jəju tə nje kəl ta ki ta Luwə ti.

22

Kuji ta ki əji də bar dije lo ne kuso taa-naa ti
(Lk 14.15-24)

¹ Jəju ilə rəne əl-de ta ki kuji ta bəy ə nə:

² «Kəbe ki dərə ti to tə ta lə ngar ki ra ne kuso ki bo mbata ngone ki aw tə taa dəne kin be.

³ NGar ilə njé kilə je ləne adi awi əli dije ki bari-de lo ne kuso ti, kadi rəi, nə dije ka kin mbati.

⁴ NGar təl ində ta ta njé kilə je ti ki rangi bəy ə nə: «Ki basine kin, ne kuso oy ngata, m-təl baw mangi je, ki biyə je ki bati je ləm, ki əməi maji, ne je pəti asi-naa, ə irəl lo ne kuso taa-naa ti.»

⁵ Nə dije ki bari-de ka kin, rai kilə ki ta lie kin al, njé ki madi awi ki wale je ləde, njé ki nə je awi ki lo gati je ti ləde,

⁶ ə njé ki nungi bəy, uwəi njé kilə je adi-de kə je, təli-de je.

⁷ «Lo kin ti, wongi təl ngar, adi ilə ki asigar je ləne adi awi təli njé təl ne je ka kin nim, tiləi be je ləde por nim tə.

⁸ Nīngə go ti, ngar əl njé kilə je ləne ə nə: «Ne kuso taa-naa oy ngata, nə dije ki e ki bar-de, əi dije ki asi ta tēē loe ti al.

⁹ Awi ki ta tə rəbi je, ibari dije pəti ki ingəi-de, adi-de rəi lo ne kuso taa-naa ti.»

¹⁰ Njé kilə je awi ki go rəbi je, kawi dije pəti ki ingəi-de, ki maji je, ki majal je, adi dije rosi me kəy ki kadi dije usoi ne taa-naa ti.

✧ 22:24 Dətərənəm 25.5

¹¹ Loki ngar ə nə n-ur kəy kadi n-oo dije ki bari-de ka kin nīngə, oo dīngəm madi kare ki isi ki kibi kuso ne taa-naa rəne ti al.

¹² Ə ngar əl-e ə nə: «Madim, ira ban ə ur kəy ne ki kanji kibi kuso ne taa-naa rəi ti ə?» Ba dīngəm ka kin ilə ti al.

¹³ NGA ə ngar əl njé kilə je ləne ə nə: «İdəi jie je ki njəe, ə iləi-e taga lo ki ndul ti, ki e lo ki a nə je, a ngə ngangine je titi.»

¹⁴ Təki rəjeti, Luwə bar dije ngay, nə njé ki mbəti je əi ngay al.»

Ta də kigə la-mbə nje kəbe ki bo Səjar ti
(Mk 12.13-17; Lk 20.20-26)

¹⁵ *Parisi je ingəi-naa, əli-naa ta, kadi n-iyəi kulə n-uwəi Jəju me ta ti ki n-a n-dəji-e ə a tēē tae ti.

¹⁶ Be ə, iləi njé ndo je ləde əi ki dije madi ki me buti ti lə *Erodi, adi awi əli-e əi nə: «Nje ndo dije, ji gər kadi j nje kəl ta ki rəjeti, j nje ndo dije rəbi ki rəjeti ki nəl Luwə nim, ibəl kəm dəw al nim, tadə j o ne ra ki gidi ti taga ne kam al.

¹⁷ Ə əl-je adi j-o ta ki mei ti: e loe ti ə se e loe ti al kadi dəw igə la-mbə nje kəbe ki bo Səjar ə?»

¹⁸ Nə Jəju, təki gər-n me majal ləde, əl-de ə nə: «Səi njé kədi kəm dije! MBa ri ə iyəi kulə kadi uwəi-mi ə?»

¹⁹ Əji-mi silə ki kadi dəw a igə-n la-mbə adi-mi m-o.» Ba əji-e silə kare.

²⁰ NGA ə dəji-de ə nə: «Də nə ə indəi, ə tə nə tə ə ndangi silə ti kin ə?»

²¹ Ə iləi-e ti əi nə: «E nje kəbe ki bo Səjar.» Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Ne lə Səjar ə adi Səjar, ne lə Luwə ə adi Luwə tə.»

²² Ta ki Jəju əl-de kin dum dəde, adi iyəi-e ə əti awi.

Ta də ki njé koy je lo koy ti
(Mk 12.18-27; Lk 20.27-38)

²³ NDəe ti nəə, *Sadusi je ki əi dije ki ooi kadi njé koy je a jii taa lo koy ti al, rəi rə Jəju ti dəji-e əi nə:

²⁴ «Nje ndo dije, *Mojə əl ə nə: «Re dəw madi oy, ki kanji kiyə ngan je tone ti ba, səbi kadi ngokəe taa dəne nduwə kin, oji-n ngan je, kadi tēēi to nje goto ti✧.»

²⁵ Ki əji də ta kin, ndə ki to danje ti nəə. NGAkonaa je əi siri, ki dəsəy taa dəne, nīngə

oji-n ngon ki kadi tə ər toe al bəy ə oy, adi iyə dāne nduwə adi ngokone.

26 Nə kin ra nə be, ii-n dō ki kō joo ti, ki ki kō mitə ti, bitī tēg-n dō ki kō siri ti.

27 Gode ti pəti, darə dāne wa re oy tō.

28 NGa ə se ndō ki njé koy je a ii taa lo koy ti ə, nā dande ki siri kin ə dāne kin a e nee wa? Tadō əi pəti taai-e nede ti.»

29 Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Səi dije ki indəmi rəbi, tadō igəri makitibi lə Luwə al nīm, taa igəri tōgi lə Luwə al nīm tō.

30 NDō ki njé koy je a ii taa lo koy ti, dīngəm je ki dāne je a taai-naa al ngata. Pəti a toi tə *Malayka je be me dərā ti.

31 Ki əji dō ki taa lo koy ti lə njé koy je, itidəi ta ki Luwə əl səsi kin al a?

32 Luwə əl ə nā: “Mi Luwə lə *Abirakam, mi Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə *Jakobi.” Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, bi e Luwə lə njé koy je al☆.»

33 Kosi je ki ooi ta lə Jəju, nə ndo lie əti-de bəl ngay.

*NDu-kun ki itə ndəgi ndu-kun je
(Mk 12.28-34; Lk 10.25-28)*

34 Loki *Parisi je ooi kadi Jəju dum dō *Sadusi je ba, əi je kawī-naa.

35 Ə ki kare dande ti, ki e nje ndo ndu-kun je, iyə kulə me ta ti, dəji Jəju ə nā:

36 «Nje ndo, dan ndu-kun je ti lə Luwə pəti kin, e ki ra ə e dō madine je ti ə?»

37 Ə Jəju ile ti ə nā: «A indigī Bəbe Luwə ləi ki ngəmei ba pəti, ki ndili ba pəti, taa ki mər ta ləi ba pəti tō☆.»

38 E kin ə e ndu-kun ki dəsəy ki itə ndu-kun je pəti.

39 Nīngə ndu-kun ki kō joo ki e ndu-kun ki ngā ngay tə ə to kin: A indigī dəw madi tə darəi j wa be tō☆.

40 *NDu-kun je lə *Mojī ba pəti, ki ta je lə njé kəl ta ki ta Luwə ti, ngirəde e dō ndu-kun je ti ki joo kin.»

*Dəw ki Luwə mbəte tō Dabidi tō
(Mk 12.35-37; Lk 20.41-44)*

41 Loki *Parisi je kawī-naa ka kin, Jəju dəji-de ta ə nā:

42 «Ki go mər ta ti ləsi dō Kirisi ti ki e *Dəw ki Luwə mbəte kin, oi kadi e gin koji ti lə nā ə?» Ə əli-e əi nā: «E ngon ka *Dabidi.»

43 Ə Jəju əl-de ə nā: «Ra ban be ə Dabidi ki NDil Luwə e mee ti bər-e “Bam” ə?

44 Tadō Dabidi əl ə nā:

“Bəbe Luwə əl Bəbe ləm ə nā:

«İre isi dō ji kōm ti ne,

Biti kadi m-ilə njé bā je ləi gin tōgi ti☆.»

45 «Ə re Dabidi bər-e Bane ə, ra ban taa Kirisi, ki e dəw ki Luwə mbəte a e ngon ka Dabidi ə?»

46 Lo kin ti, dəw ki asi kadi ile ta ti kare be goto. Nīngə j dō ndəe ti nu kin, dəw ka sangi kadi n-dəje ta al ngata.

23

*Jəju gangi ta dō njé ndo ndu-kun je ti ki
Parisi je*

(Mk 12.38-40; Lk 11.39-52; 20.45-47)

1 Jəju əl kosi je ki njé ndo je ləne ə nā:

2 «Njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je, kilə ləde e kər gin ndu-kun lə *Mojī.

3 NGa nīngə səi, maji kadi itəli rəsi go nə je ti ki əli səsi, nə indaji kilə rade je al, tadō rai nə ki əi je wa isi əli ki tade kin, al.

4 Dəoi nə ki əy indəi dō dije ti, nə mbati kun ngon jide taa ndəy be kuwə-n səde tae.

5 Kilə rade je pəti, rai ki kadi dije ooi gidide. NGan ndu-kun je ki ndangi iləi me ngan buwati je ti, ə dije dəoi nati nōde ti ə sə jide ti wa kin, rai yade adi boy, taa kulə je ki dije əsi sil kibi je ti kin ka, rai yade adi ngal tō☆.

6 Əi dije ki gei lo kisi ki kəte nō dije ti, lo nə kuso ti, ki nə kisi ki kəte nō dije ti, gin kəy kaw-naa je ti.

7 Taa gei kadi dije rai-de lapīya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je nīm, kadi dije bari-de “Njé ndo dije” nīm tō.

8 Nə səi, adi dəw bər səsi “Nje ndo dije”, al, tadō pəti, səi ngakonaa je, nīngə Nje ndo səsi e kare ba tō.

9 İbəri dəw madi dənangi ti ne “Bawsi” al, tadō Bawsi e kare ba, ə isi dərā ti taa.

10 Taa adi dəw bər səsi “Dije ki bo”, al tō, tadō Dəw ki bo ləsi e kare ba, ə e Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte.

11 Dəw ki bo dansi ti, a e nje ra kilə bəə ləsi.

12 Dəw ki un dāne ki taa, a iləi dəe ki nangi, ə dəw ki ilə dāne ki nangi, a uni dəe taa tō.

☆ 22:32 Tēg ki taga 3.6, 15 ☆ 22:37 Dətərənəm 6.5 ☆ 22:39 Ləbətiki 19.18 ☆ 22:44 Pa je 110.1 ☆ 23:5 Kər İsirayəl je 15.38-41

Kam-to-ndoo e la Parisi je ki njé ndo ndu-kun je

13 «Kam-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki *Parisi je. Səi njé kədi kəm dije! İsi uti ta rəbi ki kaw koḃe ti ki dərə ti dɔ dije ti. Səi je wa uri me ti al, ningə dije ki gei kur me ti ka, ɔgi-de nim tɔ.

[
14 «Kam-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je. İtaai ne maji je lə njé ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi səsi, təkı səi dije ki maji. Go kilə ra je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki ngə ngay dəsi ti*.]

15 «Kam-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! Awi mba, ayi-naa ngədi dənangi rai je ti ki lo lo, dɔ ba ti je mba kadi ingəi dəw kare gosi ti. Ə loki ingəi-e ningə, irai-e adi təl asi ta kaw me por ti nja joo itə səi je wa ɔəy tɔ.

16 «Kam-to-ndoo e ləsi, səi njé kər dije ta rəbi, ki kəmsi tɔ! İsi əli əi nə: “Re dəw ibi rəne ki kəy lə Luwə ɔa, to kare, a re ibi rəne ki lər ki kəy lə Luwə ə, sɔbi kadi ra ne ki ibi-n rəne.”

17 Səi mbə dije, dije ki kəmsi oo lo al! Lər e ne ki kəy lə Luwə, adi e ya Luwə. Ə se lər ɔa e ki bo ngay ə se, kəy lə Luwə ki təl lər ne ki kində ta dangi ti kin wa?

18 İtəli əli ɔəy əi nə: “Re dəw ibi rəne ki dıngiri lo kində kadi-kare ɔa, to kare, a re ibi rəne ki kadi-kare ə, sɔbi kadi ra ne ki ibi-n rəne.”

19 Səi njé kəm tɔ je! E ri ə e ki bo ngay ə? E kadi-kare ə se e dıngiri lo kində kadi-kare ki təl kadi-kare ne ki kində ta dangi ti kin ə?

20 Dəw ki ibi rəne ki lo kində kadi-kare ɔa, ibi rəne ki dıngiri lo kində kadi-kare nim, ki ne je pəti ki isi dɔ ti nim tɔ.

21 Dəw ki ibi rəne ki kəy lə Luwə ɔa, ibi rəne ki kəy lə Luwə nim, ki Luwə ki isi me ti nim.

22 Dəw ki ibi rəne ki dərə ɔa, ibi rəne ki kimbər ngar lə Luwə nim, ki Luwə ki isi dɔ ti nim*.

23 «Kam-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije. Ɔri ne kare dan ki dɔgi ti, me mbi kam je ti ki əti maji, ki me mbi kam ndir tay je ti, ki me

ngan ne ndir tay je ti, adi Luwə, ningə indəi njasi dɔ ne je ti ki rɔjeti me ndu-kun ti lə Luwə, tə ne ra ki dana, ki koo kam-to-ndoo, ki ra go ti. Kı rɔjeti, e kin ə e ne je ki sɔbi kadi re a indəi kəmsi go ti irai, ki kanji kiyə ndəge je.

24 Səi njé kər dije ta rəbi, ki kəmsi tɔ! İsi iləi ne ta ngoo man ti itaai man mbata ngan ku je ki du, ə isi tiwi kədi mesi ti.

25 «Kam-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! İtogi gidi ka man, ki gidi ka kuso ne adi ay, nə mee kəy rosi ki ne ɔogi je, ki ne ki ingəi ki go rəbi ngur ne ra ki majal.

26 İ Parisi ki nje kəm tɔ! İtogi me ka man, ningə gide a ay tɔ.

27 «Kam-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! İtoi tə dɔ ɔadi je ki dije lati pɔ gidi ti adi ndai kam be: re o gide taga ne ɔa, ndole, nə mee ki kəy rosi ki singə dije, ki ne je ki ndum.

28 E be tɔ ə, gidisi ti taga ne, itɔji adi dije ooi təkı səi njé təl rəsi go ndu Luwə ti, nə mesi ti kəy ɔa, kədi kəm dije ki majal ki ra, rosi.

29 «Kam-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! İndəi ɔadi njé kəl ta ki ta Luwə ti adi maji, irai ɔadi dije ki dana adi ndole,

30 ningə əli əi nə: “Re dəkagilo ti lə kaje je kin je noɔ ə, re j-a j-ində rɔje naa ti səde kadi ji təl-n njé kəl ta je ki ta Luwə ti, al.”

31 Lo kin ti, səi je wa isi tɔji kadi səi ngan ka njé təl njé kəl ta ki ta Luwə ti.

32 E ən ə, irai ki nɔsi ti, itəlii ta ne ki kasi je iləi ngire!

33 «Səi dije ki mansi majal tə li pi je be, ra ban ə iməri kadi a ayi-naa, ta ta ki gangi ti lə por ə?

34 E mbata kin ə, m-a m-ilə-n ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki njé gosi je, ki njé ndo dije ta lə Luwə, rəsi ti. A təli-de je, a ɔəi-de kagi-dəsi ti je, a tındəi-de ki ndəy kabilay gin kəy kaw-naa ti je, taa a ngədi-de, ii səde ɔe bo ti ki kare ə igangi səde ɔe bo ti ki nungı ki kəte kəte.

35 Lo kin ti, dije ki dana ki məside e ki buki kɔ, ilə ngire dɔ Abəl ti, tɔe-n dɔ Jakari ti ki ngon lə Barasi kin, ta məside a e dəsi ti. E

* 23:14 Bar ta je ki me ne je ti kin [] goto me makitibi je ti ki njé ndange ndangi kəte. ✨ 23:22 Ejay 66.1 ✨ 23:35 Kilə ngirə ne je 4.8; 2 Poy ta je 24.20-22

Jakari ki ndo ki itali-e dadan lo ti ki i kay ti la Luwə re lo dingiri kadi-kare ti kin[☆].

³⁶ Təki rəjeti, adi m-əl səsi, ta ne təl je kin pəti a e do dije ti ki dəkagilo ti ki bone.

Jəju əl ta do be bo Jorijaləm ti
(Lk 13.34-35)

³⁷ «Səi dije ki Jorijaləm ti, səi dije ki Jorijaləm ti, səi njé təl njé kəl ta je ki ta Luwə ti, səi njé tilə dije ki Luwə ilə səde adi səsi ki mbal təli-de. Nja ngay, m-sangi kadi m-kaw səsi təkə kə kinjə a kaw-n ngane je gin bagine ti kin be, nə ədi al.

³⁸ Ningə ki ne kin, Luwə a iyə kay kaw-naa ləsi kə jisi ti.

³⁹ Tado a oi-mi al ngata, bitə ndo ki a əli əi nə: “Njangi do e do dəw ti ki re me to Babe ti[☆].”»

24

Jəju əl təkə kay la Luwə a tuji
(Mk 13.1-4; Lk 21.5-7)

¹ Jəju tē me kay ti la Luwə ki taga, isi aw ningə, njé ndo je lie, rəi rəe ti, əli-e kadi oo kay la Luwə ki dije indəi adi əti bəl kin!

² Ə Jəju un ta əl-de ə nə: «Nə je kin pəti, kəmsi oo maji, nə təkə rəjeti, adi m-əl səsi m-adi oi, mbal kare ki a nay kadi isi do made ti ne goto; a budi-de nangi mur mur.»

Nə je ki a rai ne kate nq dəbəy ndo ti
(Mk 13.3-13; Lk 21.7-19)

³ Go ti, loki Jəju aw isi do mbal kagi bini je ti, njé ndo je lie rəi rəe ti, əli-e ta loki əi sie ki karde ba əi nə: «Əl-je adi j-o, dəkagilo ki ra ti ə ne je kin a rai ne ə? Ə ne kəji ki ban ə a toji kadi ji gər təkə e dəkagilo ki kadi tə ire-n nim, e dəbəy ndo nim to ə?»

⁴ Ə Jəju ilə-de ə nə: «Indəi kəm-kədi do rəsi ti, adi dəw ədi səsi al.

⁵ Tado dije ngay a rəi ki təm, a əli əi nə: “Mi ə mi Kirisi ki e Dəw ki Luwə mbəte”, ningə a buki dije ngay wale to.

⁶ A oi ka rə je ki e səsi basi, ki poy rə je ki e say, nə oi maji! Adi bəl ra səsi al. Ri ri ka ne je kin a rəi, nə e dəbəy ndo al bəy.

⁷ Gin be madi a aw rə do gin be madine ti, kəbe madi a aw rə do kəbe madine ti; bo a o je, dənangi a yəki je, ki lo je ki dangi dangi,

⁸ nə ne je kin pəti a toi tə lo kilə ngirə to ndoo ki a ra dəne kin be bəy.

⁹ Dije a uni dəsi, awi səsi kadi ingəi kə je, kadi təli səsi je. Dije pəti ki əi *Jipi je al, mede a majal səsi ki mbata ləm.

¹⁰ Lo kin ti, dije ngay a iyəi kadi-me je ləde kə. A uni do-naa ki yo je ki ne je, a əsi-naa ta.

¹¹ Njé kəl ta ngom kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, a tēi, ədi dije ngay buki-de wale.

¹² Majal a taa dənangi taa ki kadi, dije ngay ndigi-naa ləde a təl gogi.

¹³ Nə dəw ki uwə təgine ba bitə dəbəy ti, a ingə kaji.

¹⁴ Poy Ta ki Maji ki do kəbe ti la Luwə kin, dije a iləi mbeə ki dənangi pəti, kadi dije pəti ki gəri Luwə al ooi naji ki ma ki do ti. Ningə go ti, dəbəy ndo a re.

Kə ki bo ngay ki a re
(Mk 13.14-23; Lk 21.20-24)

¹⁵ «Ningə loki a oi dəw ki nje ra ne ki kəbi, dəw ki nje tuji lo, ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Daniyal əl ta lie kin[☆], a uwə lo kisi lo ki ay njay ti kin ba, maji kadi dəw ki nje tidə ne je kin, gər gine maji.

¹⁶ Ningə njé ki isi Jude ti a ayi-naa ki do mbal je ti.

¹⁷ Dəw ki isi do kay ti, a ur nangi kadi aw me kay ti un ne madi tē-n al.

¹⁸ Dəw ki a e me ndər ti, a əsi kadi təl re be un kibi rəne al.

¹⁹ NDəe ti noo kin, kəm-to-ndoo ki gəe goto a e lə dəne je ki njé səm, ki njé kadi mba ngan je.

²⁰ Əli ta ki Luwə kadi ayi-naa ngədi kin bara al, taa kadi e ndo taa kəy ti al to.

²¹ Tado dəkagiloe ti kin, kə ki dije a ingəi, e kə ki dəw oo ndo kare al bəy. Lo kilə ngirə dərə ki dənangi ti nu, bitə bone, dəw oo ko kə kin nja kare al, taa dəw a oo ko kə kin gogi al to.

²² Re Babe uwə ta ndo je kin gangi al ə, dəw kare ki a isi ki dəne taa goto. Nə ki mbata la dije ki e wa mbəti-de ə, a uwə-n ta ndo je kin gangi.

²³ NGa ningə, re dəw əl səsi ə nə: “Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte ə e yo bo, e ə e ne bo” ə, onosi kadi-e mesi.

²⁴ MBata kirisi je ki ngom, ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti, a rəi noo tə rai ne kəji je ki əti bəl ki ne je ki dum kəl tae. A

☆ 23:39 Pa je 118.26 ☆ 24:15 Daniyal 9.27; 11.31; 12.11

rai ra ki kadi tə njé wa ki Luwə mbəti-de kin ka, n-ɓuki-de wale.

²⁵ E be ə, m-əl səsi ne je kin kəte be kadi igəri.

NDə re NGon dəw
(Mk 13.24-31; Lk 21.25-31)

²⁶ «Kin ə re dəw əl səsi ə nə: “Dəw ki Luwə mbəte ə a dilə lo ti yo am” ə, awi al. Re əl səsi ə nə: “E ə ɓəyɔ rəne mbɔ lo ti gogɔ nu am” ə adi-e mesi al.

²⁷ Ningə, təkɪ ndi təl j-n lo kibə kadi ti, aw-n lo kur kadi ti ka kin, kirem mi *NGon dəw ka e be tə.

²⁸ Loki nin to ti ə mal je a kawɪ-naa ti.

²⁹ NGay al par go kɔ je ti ki dəkagiloe ti kin ɓa, kadi a tɛɛ kəmne al, nay a nda al, mee je a jɪ ki dɔrɔ ti tosi ki nangɪ, ningə tɔgɪ je ki dɔrɔ ti a yəkɪ.

³⁰ Lo kin ti, ne kɔji ki dəm ti mi NGon dəw a tɛɛ dɔrɔ ti, ningə gɪn koji je pəti ki dənangi ti ne a ndigəi rɔde. NGa ningə, a oi-mi NGon dəw m-a m-re me kil ndi ti ki tɔgɪ, me kunjɪ ti ki əti ɓəl*.

³¹ M-a m-ilə malayka je ləm ki təbi ki ɓa ɔr lo dɔ kum dənangi ti ki sɔ kadi kawɪ njé ki Luwə mbəti-de ki naa ti. A kawɪ-de jɪ ngangɪ dənangi ti ki kare tɛɛi e ki nungɪ ti.

Ne ndo ki ɔji dɔ kagɪ mbay-kote
(Mk 13.28-31; Lk 21.29-33)

³² «Majɪ kadi igəri ne ndo ki dɔ kagɪ mbay-kote ti kin majɪ. Loki bajie je indəi rungɪru, ə mbie iti kin ningə, igəri kadi nay ɓa e basɪ ngata.

³³ Be tə ə, loki oi ne je kin pəti rai ne ningə, majɪ kadi igəri təkɪ mi *NGon dəw mi ta kəy ti ɓasi rəsi ti.

³⁴ Ningə təkɪ rɔjetɪ, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dɔde taa ne kin a oyi tigə al ɓəy ə ne je kin a rai ne.

³⁵ Dɔrɔ ki dənangi a gotoi ndə madi, nə ta ləm a to lo tone ti ba bitɪ ki nɔ ti.

Luwə ki karne ba ə gər ndə ki dɔbəy ti
(Mk 13.32-37; Lk 17.26-30, 34-36; 12.39-40)

³⁶ «Dəw kare ki gər ndə əi ki dɔ kadi ki ne je kin a rai ne ti goto. *Malayka je ki dɔrɔ ti al nɪm, mi NGon lə Luwə ə wa al nɪm. Dəw ɓa e Bawje Luwə ki karne ba par ə gər.

³⁷ Ningə, ne ki ra ne dəkagilo ti lə Nuwe kin ə, nee a ra ne ndə rem ti mi *NGon dəw tə.

³⁸ Kəte nɔ kadi man kɔ ki bo kin re, dije usoi je, ayɪ-naa je, taai-naa je, iləi ngande je ngaw ti je, bitɪ ndə ti ki Nuwe ur-n me bato ti*.

³⁹ Me dije uwə-de ki ta al, bitɪ kadi man ki bo re ɔ-n-de*. E be ə, kirem mi NGon dəw ka a to be tə.

⁴⁰ Dingəm je joo a ai me ndər ti ɓa, a uni kare ə a iyəi ki nungɪ.

⁴¹ Dəne je joo a uri ne me bir ti ki kare, a uni ki kare ə a iyəi ki nungɪ.

⁴² Ə majɪ kadi isi dɔgɪ ti, tadə igəri dɔ kadi ki ɓaɓe ləsi a re-n al.

⁴³ Igəri majɪ kadi re ɓa nje kəy gər dɔ kadi ki nje ɓogɪ a re-n dan lo ti ə, a isi kəm ba, ɓi a iyə nje ɓogɪ kadi ur kəy al.

⁴⁴ E mbata kin ə, səi ka, isi dɔ njasi ti tə, tadə mi NGon dəw m-a m-re dɔ kadi ti ki igəri al.

Bəə kilə ki nje ra ne ki dana
(Lk 12.42-46)

⁴⁵ «Bəə kilə ki dana, ki kəme ədi, ə e dəw ki ɓae a inde dɔ dije ti ki me kəy ti ləne kadi adi-de ne kuso ki dɔ kadi ki kadi adi-n-de.

⁴⁶ Nje ra kilə kin a e nje majɪ-kur, lo ki ɓae təl ə inge ta kilə ti kin, a ra.

⁴⁷ Təkɪ rɔjetɪ adi m-əl səsi, a inde dɔ ne majɪ je ti ləne pəti.

⁴⁸ A kin ə re e nje ra kilə ki majal ə, a əl mene ti ə nə: “Bam a re law al ɓəy”,

⁴⁹ ɓa a a ta tɪndə madi-kiləne je ti, a uso je, a ay je ki njé kasi ra je.

⁵⁰ Lo kin ti, ɓa nje kəy a re ki ndə ki e ində mene dɔ ti al, ki dɔ kadi ki gər al.

⁵¹ Bae a tuwe kɔ, kadi oo ne kɔ ki a ra dije ki njé kədi kəm dije, lo nɔ ti ki lo ngə ngangɪ ti.»

25

Kujɪ ta dɔ ngan mandɪ je ti ki dɔgɪ

¹ «Kɔbe ki dɔrɔ ti a to tə ta lə ngan mandɪ je ki dɔgɪ ki ɔyi lambɪ je ləde ə awi kadi tiləi kəm dəw ki aw tə taa dəne kin be.

² Njé ki mi əi mbə je ə njé ki mi əi njé kəm-kaa je tə.

³ Njé ki mbə je ɔyi lambɪ je ləde nə uni yibi ki rangɪ dɔ made ti al,

4 nā njé kām-kaa je, ɔyi lambi je lāde ki yibi ki rangi dō made ti.

5 NGa ningə, loki dāw ki aw tə taa dāne ka kin re law al, bi rade adi toi bi.

6 Ə dan lo ti, ndu dāw ɓa ə nā: “Oi nje taa dāne ka ə am, iteɛi itiləi kəme.”

7 Lo kin ti, ngan mandi je ka kin pəti ndəli dō bi ti, indəi dō lambi je lāde dana.

8 Ningə njé ki mbə je əli njé kām-kaa je əi nā: “Adi-je yibi lambi ləsi ndəy, nā lambi je ləje isi oyi.”

9 Ə njé kām-kaa je əli-de əi nā: “Jagi, a asi kadi j-əi səsi dō ti al, ə awi rə njé gati nē ti indogi yasi.”

10 Ə loki mbə je awi lo ndogi yibi lambi ti ningə, nje taa dāne re tēɛ. NJé ki isi dō njade ti, uri sie kəy taa-naa ti, adi uti ta kəy dāde ti.

11 Go ti gogi ɓəy taa njé ki nungi ka kin ij nōɔ rəi yāde, əli əi nā: “Babe, Babe, iteɛ ta kəy adi-je!”

12 Nā nje taa dāne ilə-de ti ə nā: “Təki rəjeti, adi m-əl səsi, m-gər səsi al.”»

13 Lo kin ti, Jəju ilə dō ti ə nā: «E be ə, maji kadi isi dō njasi ti, tadə igəri dō ndəe ə se dō kade al.

*Kuji ta dō njé kilə je ti ki mitə
(Lk 19.12-27)*

14 «Ta ki dō Kɔɓe ti lə Luwə to tə ta lə dɪngəm ki isi aw mba ə ɓa njé kilə je lāne adi-de nē kingə lāne kin be.

15 Adi dāw kare saki la mi, adi ki nungi saki la joo, ningə adi ki nungi ɓəy saki la kare tə. Adi dāw ki ra ki go təge ti, ɓa ɔti aw mba.

16 Be ə, nje kilə ki ingə saki la mi, aw ra-n gati, ingə saki la mi dō ti.

17 Be tə ə, e ki ingə joo, ra, ingə joo dō ti.

18 Nə e ki ingə saki la kare, aw ur ɓe, dibi la ti ki ɓae ade ka kin.

19 «NGata ningə, dəkagilo ngay go ti, ɓa njé kilə je ka kin ij nōɔ re. Loki re ɓa, dəji-de kadi oji kandi kilə je lāde ki rai nōne ti kadi n-oo.

20 Lo kin ti, e ki ingə saki la mi ka kin, re nō ɓane ti ki saki la ki rangi mi dō ti, ningə əl-e ə nā: “Bam, saki la ki mi ki adi-m ka, yə m-ra be m-ingə mi dō ti kin.”

21 Ə Bae əl-e ə nā: “Maji ngay, ij nje kilə ki maji ki a dana. Təki a-n dana me nē ti ki ndəy be ka kin ə, m-a m-ində-i dō nē je ti ki ngay tə. Ire, ira səm rənəl.”

22 E ki ingə saki la joo ka kin, re nō ɓane ti ki saki la ki rangi joo dō ti ningə əl-e ə nā: “Bam, saki la ki joo ki adi-m ka, yə m-ra be m-ingə joo dō ti kin.”

23 Ə Bae əl-e ə nā: “Maji ngay, ij nje kilə ki maji ki a dana. Ningə təki a-n dana me nē ti ki ndəy be ka kin ə, m-a m-ində-i dō nē je ti ki ngay tə. Ire, ira səm rənəl.”

24 Ta təl tae ti, e ki ingə saki la kare ka kin, re nō ɓane ti əl-e ə nā: “Bam, m-gər kadi ij dāw ki ngə ngay: lo ki idibi nē ti al ka itəti nim, lo ki inaji nē ti al ka ɔy nim.

25 Nē kin ə m-ɓəl, adi m-aw m-ɓəy la ki adi-m ka kin nangi. Ningə ki ɓasine kin, nē ləi ə to kin.”

26 Lo kin ti, ɓae əl-e ə nā: “Ij nje kilə ki majal, ij nje dabi! Ij igər maji kadi lo ki m-dibi nē ti al ka m-təti nim, lo ki m-naji nē ti al ka m-ɔy nim.

27 NGa ə re be kin ɓa, re a ində la ləm rə njé ngəm la je ti, ə təki m-təl kin ɓa, re m-a m-taa ki mane dō ti.

28 Itaa saki la ki kare ki jie ti kin adi e ki aw ki saki la dəgi kin.

29 Tadə dāw ki aw ki nē jine ti, a adi-e dō ti kadi to-e mbar mbar, nā dāw ki nē lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n kin ka a taai jie ti wa ɓəy.

30 Ningə e ki e nje kilə ki ndae goto, iləi-e taga lo ki ndul ti ki kadi a nō ti je, a ngə ngangine ti je.”»

Ta ki gangi ki dɓəy ti

31 Jəju əl ɓəy ə nā: «Loki mi *NGon dāw m-a m-re me təgi ti ki əti ɓəl, ki malayka je pəti gom ti kin ɓa, m-a m-isi dō kimbər ngar ti ləm me təɓa ti.

32 Ningə gin ɓe je ki dangi dangi a kawinaa ki nōm ti. M-a m-ər kəm dije naa ti təki nje nē kul je a ər-n kəm bati je ki biyə je naa ti kin be.

33 M-ində bati je dō ji kōm ti, ə m-a m-ində biyə je dō ji gəlm ti tə.

34 Lo kin ti, ngar a əl njé ki dō ji kone ti ə nā: “Irai, səi ki Bai ində jine dəsi ti kin, ə itaa kɔɓe ki Luwə ində dəe naa ti mbata ti ləsi lo kilə ngirə dərə ki dənangi ti nu kin.

35 MBata ɓo ra-m ə adi-mi nē m-uso; kində ra-m ə adi-mi man m-ay; mi mba ə uwəi-mi ki rəsi ti;

³⁶ m-a ki rɔm kare ə adi-mi kibi m-ilə rɔm ti; rɔm to-m ə irai sɛm; m-to dangay ti ə irai oi-mi.”

³⁷ NGa ə njé ra go ndu Luwə ti a ilai-e ti əi nə: “Babe, kadi ban ti ə j-o-i ɔ ra-i ə j-adi ne uso ə? Kində ra-i ə j-adi man ay ə?”

³⁸ I mba ə j-uwəi ki rɔje ti ə? A ki rɔi kare ə j-adi kibi ilə rɔi ti ə?”

³⁹ Rɔi to-i ə ji ra səi ə? Ito dangay ti ə ji re j-o-i ə?”

⁴⁰ Ə ngar əl njé ra go ti je ə nə: “Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, dɔkagilo je pəti ki irai ne je kin ki du ngay dan ngakom je ti ki oi-de kam ɔa, e mi ə irai sɛm.”

⁴¹ «Ningə go ti, ngar a əl njé ki ai dɔ ji gəlne ti ə nə: “Ɔti say kɔ rɔm ti, səi dije ki ndol e dəsi ti! Awi me por ti ki gine a gangi al, ki Luwə ində dɛ dana mbata ti lə su əi ki malayka je ləne kin.

⁴² MBata ɔ ra-m, ə adi-mi ne m-uso al; kində ra-m, ə adi-mi man m-ay al;

⁴³ mi mba ə uwəi-mi ki rɔsi ti al; m-a ki rɔm kare ə adi-mi kibi m-ilə rɔm ti al; rɔm to-m ə irai sɛm al; m-to dangay ti ə irai oi-mi al.”

⁴⁴ Ba əi je ka a ilai-e ti əi nə: “NGa Babe, kadi ban ti ə j-o-i ɔ ra-i ə j-adi ne uso al, ə se kində ra-i ə j-adi man ay al ə? I mba, ə se a ki rɔi kare, ə se rɔi to-i, ə se ito dangay ti ə ji mbati ra səi ə?”

⁴⁵ Ə ngar a ilə-de ti ə nə: “Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, dɔkagilo je pəti ki irai ne je kin ki ki du ngay dan ngakom je ti ki oi-de kam, al ɔa, mi ka irai sɛm al jagi tɔ.”

⁴⁶ Lo kin ti, njé ra go ti al, a awi lo kɔ ti ki gine a gangi al, ə njé ra go ndu Luwə ti je a awi lo kaji ti ki biti ki nɔ ti*»

26

Kində dɔ ta naa ti mba tɔl Jəju

(Mk 14.1-2; Lk 22.1-2; Jq 11.45-53)

¹ Loki Jəju tɔl ta ne ndo je ləne ɔa, əl njé ndo je ləne ə nə:

² «Ɔgəri kadi ndɔ joo par ə, ndɔ ra nay Paki a asi, kadi dije a ilai-mi *NGon dɛw ji dije ti kadi a ɔai-mi kagi-dəsi ti.»

³ Lo kin ti nɔɔ, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatɔgi je lə *Jipi je, kawinaa nati lo ti lə Kayipi ki e ki boy lə njé kijə ne məsi kadi-kare je.

⁴ Ningə indəi ndude naa ti kadi n-uwəi Jəju gidi ngəy n-tɔli-e.

⁵ Ba əli-naa əi nə: «Adi j-uwəi-e ndɔ ra nay ti al, nə tə j-ii j-osi me wongi ti lə dije.»

Dəne madi ur yibi ki əti maji dɔ Jəju ti

(Mk 14.3-9; Jq 12.1-8)

⁶ Jəju e me ɔe ti ki Bətani, me kəy ti lə Simɔ ki kəte e nje banji,

⁷ ningə dəne madi re rɔ Jəju ti ki ku mbal ki ɔari-e albatir ki yibi ki əti maji rosi. E yibi ki gate e ngay. Ningə loki Jəju isi uso ne ɔa, ur yibi ka kin dɔ Jəju ti.

⁸ Ə loki njé ndo je ooi ne kin be ɔa, nəl-de al, adi əli əi nə: «Kəm tuji yibi kin kɔ be e ri ə?”

⁹ Asi kadi dɛw iyə taa-n la ki ngay ə un ra-n ki njé ndoo je!»

¹⁰ Jəju oo ta ki isi əli be ɔa, əl-de ə nə: «Mba ri ə isi njibəi dəne kin ə? Ne ki ra dɔm ti kin e kilə ki maji.»

¹¹ NJé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndɔ je pəti, nə mi m-a m-isi səsi ki nɔ ti al.

¹² Yibi ki əti maji ki ur dɔm ti kin, ur ra-n go darəm ki a aw ɔada.

¹³ Ningə adi m-əl səsi ta ki rɔjeti: lo je pəti dɔnangi ti ne, ki dije a ilai mbe Poy Ta ki Maji kin titi, a ɔri poy ne ki dəne ra kin kadi mede ole-n dɛe ti.

Judas un dɔ Jəju

(Mk 14.10-11; Lk 22.3-6)

¹⁴ Dɛw kare ki mbɔ njé ndo je ti lə Jəju ki dɔgi gide joo, ki tɛe nə Judasi Isikariyoti aw ingə njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je,

¹⁵ əl-de ə nə: «Kin ə m-ilə Jəju jisi ti ə a adi-mi ri ə?” Ba əi je tidəi la silə kuti mitə adi-e*».

¹⁶ Hə ngire loe ti kin nɔɔ, Judasi isi sangi dɔkagilo ki to kadi ilə-n Jəju jide ti.

Jəju uso ne Paki ki njé ndo je ləne

(Mk 14.12-16; Lk 22.7-13)

¹⁷ NDɔ ki dɔsay lə ra nay kuso mapa ki əm ɔde al, njé ndo je lə Jəju rəi daji-e əi nə: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra ne kuso Paki titi j-adi ə?”

¹⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «Awi me ɔe bo ti kam, ɔe lə dɛw ki be, ə əli-e əi nə: “Nje ndo dije ə nə: «Dɔkagilo ləm e ɔasi, ningə e ɔe ləi ə m-a m-ra paki ti ki njé ndo je ləm.»»

19 *NJé ndo je awi rai tæki Jøju æl-n-de, adi rai ne kuso Paki.

Jøju æl tæki nje ndo kare a un dæne

20 Loki kadi ur, Jøju isi ta ne kuso ti ki nje ndo je læne ki dægi gide e joo.

21 Loki isi usoi ne, Jøju æl-de æ næ: «Tæki røjeti, adi m-æl sæsi, dæw kare dansi ti ne a ilæ-m ji dije ti.»

22 Lo kin ti, me njé ndo je tæsi-de, adi dæji ta Jøju kare kare æi næ: «E mi 6e, Babe?»

23 Ø Jøju ilæ-de ti æ næ: «Dæw ki ilæ jine sëm naa ti me ka ti kin æ, dæwe a ilæ-m ji dije ti.»

24 Mi *NGon dæw m-a m-oy tæki ndangi me makitibi ti læ Luwæ, næ kæm-to-ndoo e læ dæw ki a ilæ-m mi NGon dæw ji dije ti. Dæwe kin, koje al wa ka e soti ngay✧.»

25 Judasi ki a ilæ Jøju ji dije ti ka kin, dæji Jøju æ næ: «E mi 6e, NJe ndo dije?» Ø Jøju ile ti æ næ: «Tæe tai ti.»

Ne kuso læ Babe

(Mk 14.22-25; Lk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

26 Loki isi ta ne kuso ti, Jøju un mapa, ra oyo Luwæ dæ ti, uwæ tæti naa ti, tæl-n adi njé ndo je, ningæ æl-de æ næ: «Itaai usoi, e kin e daræm.»

27 Go mapa ti, Jøju un kæpi kasi kandi nju, ra oyo Luwæ dæ ti, ningæ tæl-n adi njé ndo je æ næ: «Itaai, ayi-naa pæti.»

28 E kin e mæsim, mæsi kun mindi ki sigi ki a ay mbata kosi dije, mba kiyæ go majal je læde kæ.

29 Ningæ adi m-æl sæsi, m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, biti kadi m-a m-ay sæsi ki sigi me 6ekø ti læ Bai.»

Jøju æl tæki Piyær a naji ta gær-ne

(Mk 14.27-31; Lk 22.31-34; Jq 13.36-38)

30 Loki osi pa kilæ tæji dæ Luwæ ti gine gangi✧, tæe awi dæ mbal kagi bini je ti.

31 Ningæ Jøju æl njé ndo je læne æ næ: «Kondo ne wa kin, a imbati-mi pæti, tadæ ndangi me makitibi ti læ Luwæ æi næ: “M-a m-tæl 6a bati je, ningæ kosi bati je a sanæi-naa ki lo lo✧.”

32 Næ loki m-a m-i lo koy ti, m-a m-aw kæte nøsi ti, tæ ngæm sæsi Galile ti.»

33 Lo kin ti, Piyær un ta æl Jøju æ næ: «Re dije pæti æ iyæi-ni kæ ka, mi m-a m-iyæi kæ al jagi.»

34 Ø Jøju tæl æl-e æ næ: «Tæki røjeti, adi m-æli, me kondæ ti ne wa kin, kæte 6æy taa kadi kunæ kinjæ nø, a naji ta nja mitæ æ næ igær-m al.»

35 Næ Piyær æl-e æ næ: «Re e-n koy ka m-a m-oy sæi, 6i m-a naji ta gæri, al ratata.» Ningæ ndægi njé ndo je pæti æli ko ta wa ki Piyær æl ka kin tæ.

Jøju æl ta ki Luwæ Jætisæmane ti

(Mk 14.32-42; Lk 22.39-46)

36 Go ti, Jøju æi ki njé ndo je læne æti ræi lo ti madi ki 6ari-e næ Jætisæmane. Jøju æl-de æ næ: «Isi lo kin ti ne be ingæmi-mi, dækagilo ti ki m-a m-aw nu kadi m-æl ta ki Luwæ.»

37 Jøju adi Piyær æi ki ngan læ Jæbæde ki joo awi sie. Lo kin ti, me-kø ki 6æl ki me ndil ti ilæ ngiræ ra Jøju,

38 adi æl-de æ næ: «Me-kø rosi mem rosi ki asi koy. Isi lo kin ne be, isi sëm kæm 6i itoi 6i al.»

39 Jøju æti ki kæte ndæy ningæ, osi ki ta kæmne nangi, æl ta Luwæ æ næ: «Bai, re to ban æ, æsi kø kin adi dæ ngærangi ræm ti! Næ ke æ kadi e ki go ndigi ti læm al, næ ki go ndigi ti læi yo taa.»

40 Jøju tæl re ræ njé ndo je ti ningæ ingæ-de, isi toi 6i, adi æl Piyær æ næ: «Kin ka asi kadi isi sëm kæm dæ kadi ki kare be al biti a?»

41 Isi kæm ba, æli ta ki Luwæ, kadi osi me ne na ti al. NDil ndigi ra ne ki maji, næ daræ e ki tø.»

42 Tæl ær ndæne sæde ki kø joo, 6a æl ta ki Luwæ æ næ: «Bai, kin æ re kø kin, sæbi kadi m-ingæ 6i lo kæse ngærangi ræm ti goto 6a, kadi ira ndigi læi.»

43 Loki tæl re ræ njé ndo je ti ningæ, ingæ-de isi toi 6i 6æy, kæmde øy diriri.

44 Jøju iyæ-de æ tæl ær ndæne 6æy, æl ta ki Luwæ ki kø mitæ, un go mindine ki kæte ka kin 6æy.

45 Go ti, tæl re ræde ti æl-de æ næ: «Itoi ta 6i ti ne, isi æri kææ 6æy a? Dæ kadi kilæ-m mi *NGon dæw ji njé ra majal je ti asi ngata.

46 II taai adi j-awi, nje kilæ-m ji dije ti æ re am!»

Kuwæ Jøju

(Mk 14.43-52; Lk 22.47-53; Jq 18.3-12)

47 Loki ta nay ki ta Jøju ti ba 6æy ningæ, Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti ki dægi gide e joo isi re. Re ki kosi dije ngay gone

ti. Dije ki njé kuwə kiyə kasigar je, njé kuwə gəl jide ti je. Kosi je kin, e njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatɔgi je lə *Jipi je ə iləi-de.

⁴⁸ Judasi ki nje kun dɔ Jəju, əl-de ne ki n-a n-ra kadi tə gəri Jəju ə nə: «Dəw ki m-a m-uwe rəm ti rututu kin ɓa, e darəe ə wa ən ə, uwəi-e.»

⁴⁹ E be ə, re teɛ taa par ə, sɔbi Jəju əl-e ə nə: «M-uwə ji, NJe ndo dije!» Ningə, uwe rututu ki rone ti.

⁵⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Madim, ira ne ki ire kadi ira.» Ba loe ti noo, dije indəi jide dɔ Jəju ti uwəi-e.

⁵¹ Ningə yə, ki kare dan njé ki əi naa ti ki Jəju, ində jine dɔ kiyə kasigar ləne, ɔr tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ɓa tigə mbie lati gangi.

⁵² Nə Jəju əl-e ə nə: «Ilə kiyə kasigar ləi toe ti gogi, mbata dije ki njé rɔ ki kiyə kasigar a tuji-de ki kiyə kasigar tɔ.

⁵³ Se o kadi m-asi kadi m-dəji tɔgi Bai, ə a ilə ki kosi malayka je dibi kuti bay bay kadi rəi rɔ ləm al wa?

⁵⁴ Nə kin ə re e be ə, lo kadi makitibi lə Luwə ki əl ə nə ne je a rai ne be kin tɔl ta ne goto.»

⁵⁵ Go ti, Jəju əl kosi je ə nə: «To tə ne ki mi nje ɓogi, ə irəi ki kiyə kasigar je, ki gəl je taa kadi uwəi-mi be? NDɔ je pəti, mi səsi naa ti gin kəy ti lə Luwə, m-ndo dije ne, ka uwəi-mi al.

⁵⁶ Nə ne je kin pəti rai ne be ɓone mba kadi ta lə njé kəl ta ki ta Luwə ti ki ndangi, tɔli tade.» Lo kin ti, njé ndo je lie pəti ayi-naa ə iyəi-e.

Jəju a no njé gangi ta je ti lə Jipi je

(Mk 14.53-65; Lk 22.54-55, 63-71; Jq 18.12-18)

⁵⁷ Njé kuwə Jəju je, awi sie no ki bo ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki tɔe nə Kayipi. E lo ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatɔgi je lə *Jipi je kawinaa ti.

⁵⁸ Piyər ə yə adi ndəe ngal, ɓa njiyə-n go Jəju ti, ndəy, ndəy, biti re ur-n gode ti, nati lo ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ka kin. Re isi naa ti ki paja je kadi n-oo se ne kin a tɔl tane ban wa.

⁵⁹ Njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé gangi ta je lə Jipi je ba pəti, sangi rəbi

kadi n-ingəi dije ki njé təti ta ki ngom dɔ Jəju ti, kadi n-gangii ta koy dɔe ti,

⁶⁰ nə ingəi-de al. Dije ngay ki njé təti ta rəi əli ta ki ngom dɔe ti kin ka, asi-naa ti al. Ta tɔl tae ti, dije joo rəi əli əi nə:

⁶¹ «Dingəm kin əl ə nə: “M-asi kadi m-tuji kəy lə Luwə kɔ, ə m-təl m-ində gogi me ndɔ ti ki mitə.”»

⁶² Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je i taa əl Jəju ə nə: «Ta madi ki kadi əl dɔ ta ti ki dije a əli dɔi ti kam goto a?»

⁶³ Nə Jəju a tane mbə. Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je əl Jəju ə nə: «Ki tɔ Luwə ki nje kisi kəm ba, m-dəji kadi əl-je se i, ə i Kirisi ki Luwə mbəte, ki e NGon lə Luwə wa?»

⁶⁴ Ə Jəju əl-e ə nə: «Teɛ tai ti! NGa ningə m-əl səsi taga wangi m-adi oi təki kaw ki kəte noo, a oi-mi *NGon dəw m-isi dɔ ji kɔ Luwə ti ki nje tɔgi, m-a m-i dɔrə ti m-re me kil ndi ti.»

⁶⁵ Lo kin ti, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je til kibi je ki rone ti, ɓa əl ə nə: «əl ta ki mal dɔ Luwə ti. E kin, ji sangi kadi dəw madi ki rangi taa əl ta dɔe ti ɓəy a? Səi je wa oi ndue ki əl-n ta ki mal dɔ Luwə ti adi oi ki mbisi ne.

⁶⁶ Ta ləsi ki dɔe ti e ri ə?» Ba dije iləi-e ti əi nə: «E dəw ki sɔbi koy.»

⁶⁷ Ningə tibi man tade kəme ti je, ɓiri jide əsi-e-n je. Taa njé ki nə je tindəi mbɔe je tɔ,

⁶⁸ ɓa əli-e əi nə: «Je ɓa, ji dəji, i Kirisi ki Luwə mbəte, kadi ira nje ndo ndil, ə iɓa tɔ dəw ki indəi adi j-o.»

Piyər naji ta gər Jəju

(Mk 14.66-72; Lk 22.56-62; Jq 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Loki Piyər isi nangi ta mbalo ti, tagane ningə, dəne kare ki dan dəne je ti ki njé ra kilə me kəy ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je re rɔ Piyər ti əl-e ə nə: «I ka, i ki Jəju, dingəm ki Galile ti kin tɔ.»

⁷⁰ Nə Piyər naji ta kəm dije pəti ə nə: «Jagi, m-gər me ta ləi ki ige kəl kin al.»

⁷¹ Go ti, Piyər ɔti isi aw ki ta ndogi ti be, ningə dəne ki rangi kare, ki nje ra kilə me kəy ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je oo-e, ɓa əl njé ki ai loe ti noo ə nə: «Dəw kam e ki Jəju ki Najarəti ti tɔ.»

⁷² Ə nja kare ɓəy Piyər naji ə nə: «Jagi, təki rɔjeti, m-gər dingəm kin al!»

⁷³ Ba njaba go ti ə, dije ki ai səde noo, ət̩i ki rə Piyər ti əli əi nə: «Təki rəjeti, i ka, i ki kare dan dije ti lie tə, taa ndui ki isi əl-n ta wa kin ka təji kadi i dəw lie.»

⁷⁴ Ə lo kin ti, Piyər ibi rəne ki ta ki nga ngay ə nə: «M-ibi rəm kadi Luwə ra səm ne ki nga, re m-əl ta ki ngom. M-gər d̩ngəm kin al.» Ba ta naa ti noo, kunə kinjə nō.

⁷⁵ NGa ningə me Piyər ole də ta ti ki Jəju əl-e ə nə: «Kəte taa kadi kunə kinjə nō, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al,» ka kin, adi Piyər ində lo tē taga, nō ki man kəmne.

27

Awī ki Jəju nō Pilati ti ki e nje kəbe
(Mk 15.1-2, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

¹ Loki lo ti, njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je pəti, ki ngatəgi je lə *Jipi je, ingəi-naa, uni ndude kadi n-təli Jəju.

² Be ə, dəi Jəju, awi sie iləi-e ji *Pilati ti, dəw ki Rom ti ki e nje kəbe dənangi Jude ti.

Koy Judasi
(Knjk 1.8-9)

³ Loki Judasi ki nje kun də Jəju kadi-de oo kadi gangi ta koy də Jəju ti ba, me uwe ki ta adi təl ki la ki silə kuti mitə aw-n adi njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je lə *Jipi je, ka kin,

⁴ ningə əl-de ə nə: «M-ra majal, m-un də dəw ki ra ne madi al.» Ə əi je əli-e əi nə: «Ta kare ki usi-je ti noo goto. E kin e ta ləi i.»

⁵ Lo kin ti noo, Judasi ət̩i ilə la ki adi-e ka kin me kəy ti lə Luwə, ə aw ilə kilə.

⁶ NJé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ət̩yi la ka kin ningə əli əi nə: «E go rəbe ti al kadi ji buki la kin də made ti ki me kəy ti lə Luwə, tadə e la məsi.»

⁷ Be ə, go ndude ti ki osi go-naa ti, uni la ka kin ndogi lo ndər lə nje kibə ngoo, rai tə lo dibi mba je.

⁸ E mbata kin ə, bit̩i ɓone ka isi ɓari lo ka kin «lo məsi».

⁹ Lo kin ti, ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Jərəmi əl ə nə: «Taai silə kuti mitə ba par tə la ki ngan *Isirayəl je oji dəe ti.

¹⁰ Adi la kin ndogi lo lə nje kibə ngoo, təki Bəbe əl-m*»

Jəju a nō ngar Pilati ti
(Mk 15.2-5, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

¹¹ Jəju a nō nje kəbe, *Pilati ti, ə nje kəbe dəje ə nə: «I ngar lə *Jipi je a?» Ə Jəju əl-e ə nə: «E ta ki tē tai ti.»

¹² Me ta je ti lə njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ki ngatəgi je ki isi tət̩i də Jəju ti kin, Jəju tē tane ilə-de ti al.

¹³ Ə noo be, Pilati əl Jəju ə nə: «O ta je pəti ki dije a indəi dəi ti kam al a?»

¹⁴ Ka Jəju tē tane ilə ti al, adi ndəje ngay.

Dije gangi ta koy də Jəju ti
(Mk 15.6-14; Lk 23.13-23; Jq 18.39-40)

¹⁵ Də ɓal je pəti, lo ra nay Paki ti, nje kəbe a ər dangay kare ilə taa, adi e dəw ki kosi je dəji-e kadi ər-e dangay ti.

¹⁶ Ningə dəkagiloe ti kin, dangay madi kare ki dije əli ta lie ngay ki təe nə Barabasi e noo.

¹⁷ *Pilati dəji kosi je ki kawī-naa noo ə nə: «Nə ə igei kadi m-iyə taa m-adi səsi ə? Jəju Barabasi ə se Jəju ki e *Dəw ki Luwə mbəte ə?»

¹⁸ Pilati dəji ta kin be mbata gər maji kadi e ni ə ra-de də Jəju ti ə iləi-e jine ti.

¹⁹ Loki Pilati isi lo gangi ta ti, nee adi əli-e ə nə: «Ində rəi me ta ti lə dəw ki dana kam al, tadə kondə ne m-ingə kə ngay me ni ti mbata lie.»

²⁰ NJé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je lə *Jipi je suləi kosi je adi dəji Pilati kadi ər Barabasi adi-de ə təl Jəju kə.

²¹ Nje kəbe təl un ta dəji-de ə nə: «Nə dan dije ti ki joo kin ə igei kadi m-ər-e dangay ti m-adi səsi ə?» Ba iləi-e ti əi nə: «Barabasi!»

²² Ə Pilati, dəji-de ə nə: «NGa ri ə kadi m-ra ki Jəju ki ɓari-e Dəw ki Luwə mbəte ə?» Ba pəti əli əi nə: «E ɓa, ɓəbi ɓe kagi-dəsi ti!»

²³ Ə Pilati təl dəji-de ə nə: «E ri ki majal ə ra ə?» Nə uni ndude ki taa ngay ɓəy əli əi nə: «Səbi ɓe kagi-dəsi ti!»

²⁴ Loki Pilati oo kadi ne madi ki kadi n-a n-ra goto, taa dije isi rai adi ngə ki də made ti ɓəy, un man tog̩i-n jine ta kəm kosi je ti, ningə əl-de ə nə: «Ta məsi dəw ki dana kam e dəm ti al. E ta ləsi*»

²⁵ Ningə dije pəti iləi-e ti əi nə: «Kadi ta məse e dəje ti ki də nga ləje je ti!»

* 27:10 Jakari 11.12-13; Jərəmi 18.2-3; 19.1-2   * 27:24 Dətərənəm 21.6-8

²⁶ Be ə, Pīlati ər Barabasi adi-de, nga ningə Jəju taa adi indəi-e ki ndəy kabilay, 6a ile ji asigar je ti kadi 6ai-e kagi-dəsi ti.

Asigar je ibai Jəju kogii
(Mk 15.16-20; Lk 23.11; Jq 19.2-3)

²⁷ Asigar je lə *Pīlati awi ki Jəju me lo ti ki boy ki Pīlati isi ti wa kin, lo ti ki 6ari-e pīrətuwar, ningə kawī ndəgi asigar je pəti ki dəe ti.

²⁸ MBa kadi tə ibai-e kogii, ərī kibi lie, ə iləi kibi ngal ki kər rəe ti.

²⁹ Oji jəgi kon iləi dəe ti, ə iləi gakira ji kəe ti tə, 6a ɔsi məkəsīde nangi nɔe ti ə mbai sie əi nə: «Lapiya ngar lə *Jipi je!»

³⁰ Tibi man tade dəe ti, taai gakira jie ti, indəii dəe.

³¹ Loki ibai-e kogii asi-de ningə, ərī kibi ngal ki kər ka kin rəe ti kə, ə təli iləi kibi je lie wa rəe ti gogi, 6a awi sie kadi 6ai-e kagi-dəsi ti.

Bai Jəju kagi-dəsi ti
(Mk 15.21-32; Lk 23.26-43; Jq 19.17-27)

³² Loki asigar je isi tēēi me 6e bo ti ki taga ningə, ingəi dīngəm kare ki Sīrən ti, ki təe nə Sīmɔ. Uwəi-e, indəi təgi dəe ti adi oti kagi-dəsi lə Jəju.

³³ Awi tēēi lo madi ti kare to nɔɔ, 6ari-e nə Golgota, ki kər me nə: «Lo ki to tə ka də dəw be.»

³⁴ Adi-e kasi kandi nju ki bui naa ti ki ne ki ati kadi Jəju ay, ə loki ɔdi tane ti 6a, mbati kay.

³⁵ Asigar je ka kin 6ai Jəju kagi-dəsi ti, ningə tigəi kir (mbare) də kibi je ti lie, ləbi-naa[☆].

³⁶ Go ti, təli isi nɔɔ, isi ngəmi tae.

³⁷ NDangi me bati, ne ki ra ə n-6ai-e-n kagi-dəsi ti, indəi dəe ti taa əi nə: «Dəw kam e Jəju, ngar lə *Jipi je.»

³⁸ Loe ti nɔɔ, 6ai njé bogi je joo kagi-dəsi ti. Ki kare də ji kəe ti ə ki nungi də ji gəle ti tə[☆].

³⁹ Dije ki nje də rəbə, tigəi dəde, ningə taji-e,

⁴⁰ əi nə: «I ki nje tuji kəy lə Luwə, ə təl ra e ki rangi me ndə ti ki mitə ka kin, re i NGon lə Luwə ə, aji rəi i wa, ə i taa də kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o!»

⁴¹ Be tə ə, njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatəgi je lə Jipi je ibai Jəju kogii əi nə:

⁴² «Aji dije ki rangi, nə e wa asi kaji rəne al! NGar lə *Isirayəl je ka kam, kaje ə wa ki j-a ne kin, kadi i taa də kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o, ningə j-a j-o ta lie tə ta ki rəjeti!»

⁴³ Uwə kul Luwə ən ə, re Luwə ndige ə, kadi taa-e ile taa adi j-o. MBata əl ə nə: «Mi NGon lə Luwə».

⁴⁴ Taa baw kaya je ki 6ai-de kagi-dəsi ti naa ti sie ka kin ka taji-e kae ti wa kin tə.

Koy Jəju
(Mk 15.33-39; Lk 23.44-49; Jq 19.28-30)

⁴⁵ Hə ngire kadi ti ki a jam də 6e ti, lo ndul dənangi ti ba pəti, biti kadi ki mitə ki lo səlɔ.

⁴⁶ Də kadi ti ki mitə, Jəju nɔ ki ndune ki bo ə nə: «Eli, Eli, lama sabatani?» Kər me nə: «Luwə ləm, Luwə ləm, mbari ə iyə-m kə ə[☆]?»

⁴⁷ Dije madi dan njé ti ki ai nɔɔ, ooi ndue, ningə əli əi nə: «Oi dəw ka yə a 6ar Eli!»

⁴⁸ Ningə kalangi ba, dəw kare dande ti, ay ngədi, un ne ki to hom hom, ilə me man kandi ndu ti ki masi, ningə ilə ta gakira ti adi Jəju kadi ay.

⁴⁹ Nə ndəge je əli əi nə: «Ingəm adi j-o se Eli a re aje wa?»

⁵⁰ Lo kin ti nɔɔ be, Jəju təl nɔ ki ndune ki bo 6əy, ningə kəəe tēē.

⁵¹ Ba go ti, kibi gangi lo ki a me kəy ti lə Luwə, til dana joo, i taa nu biti re nangi. Dənangi yəki, taa mbal je ka taji dana tə.

⁵² Ta də 6adi je tēēi, adi dije ngay ki adi mede Luwə i taa lo koy ti.

⁵³ Go ti gogi, loki Jəju tēē lo koy ti 6a, dije ka kin awi me 6e ti ki Jorijaləm ki e 6e bo ki ay njay. Dije ngay ooi-de ki kəmde.

⁵⁴ Loki ki bo ki də 6uti asigar je ti ki 6u əi ki asigar je ki njé ngəm Jəju ki əi sie ooi dənangi ki yəki, ki ne ki ra ne kin 6a, 6əl təl-de adi əli əi nə: «Təki rəjeti, dəw kin e NGon lə Luwə.»

Dibi Jəju
(Mt 27.57-61; Lk 23.50-55; Jq 19.38-42)

⁵⁵ Dəne je ngay ai nɔɔ, ai say, indəi kəmde a ooi ne je ki isi rai ne. Əi dəne je ki uni go Jəju Galile ti nu, mba kadi rai sie.

☆ 27:35 Pa je 22.19 ☆ 27:38 Ejay 53.12 ☆ 27:46 Pa je 22.2

⁵⁶ Dande ti, Mari ki Magidala e noo nim, Mari ki ko Jaki ai Jisapi nim e noo, taa ko ngan la Jabade ka e noo nim to.

⁵⁷ Loki kadi aw ta ur, dingam ki nje ne kinga kare ki Arimate ti, ki tae na Jisapi i noo re. E ka e daw ki tal rone nje ndo ti la Jaju to.

⁵⁸ Jisapi aw ro *Pilati ti daje nin Jaju, a Pilati adi ndune kadi adi-e.

⁵⁹ Jisapi un nin Jaju, dole ki ta kibi ki sigi,

⁶⁰ Ba ile me be nin ti ki adi uri me mbal ti basine bay mbata lane wa, ninga nduguru mbal ki bo ila ta ti, a oti aw.

⁶¹ Loe ti kin, Mari ki Magidala ai ki Mari ki nungi ai noo, isi nangi sobi no badi.

Asigar je ngami ta badi Jaju

⁶² Lo ti go ti, ki e ndo ki re go ndo kindo do ne je dana mba ndo taa ka ti ba, nje kun do nje kija ne masi kadi-kare je awi naa ti be la *Pilati,

⁶³ ali-e ai na: «Daw ki bo laje, meje ole do ti taki ndo ki nje ngom daw kin al, dakagilo ti ki a-n ki done taa bay al a na: “NDo ki ko mita la ndo koym ba, m-a m-i taa lo koy ti.”

⁶⁴ O adi ndui adi dije ngami do badi biti ndo ki ko mita, na ta nje ndo je lie rai bogi nine, a tali ali ai na: “I lo koy ti.” Lo kin ti, a rai kadi ta ngom kin a ita ki kate bay.»

⁶⁵ O Pilati al-de a na: «Asigar je ki kadi ngami ta lo a ai am, a awi sade adi ngami do badi taki igai.»

⁶⁶ Lo kin ti, awi do badi ti, tiyai tae, ninga indai asigar je kadi ngami tae.

28

Jaju i lo koy ti

(Mk 16.1-8; Lk 24.1-11; Jq 20.1-2)

¹ Go ndo taa ka ti, adi e ndo dimasi ki gin lo, Mari ki Magidala ai ki Mari ki nungi awi kadi n-ooi do badi.

² Lo kin ti noo be, donangi yaki yaki ki ati bal ngay, tado malayka kare re nduguru mbal ta badi ti ko, ba tal isi do ti.

³ Roe unji ta kadi be, taa kibi ki roe ti nda ta buy be to.

⁴ Loki asigar je ki nje ngam do badi ooi-e, bal tal-de adi tali toi ta nin je be.

⁵ Na malayka un ta al dane je a na: «Sai, ibali al, tado m-gar kadi isi sangi Jaju ki dije bai-e kagi-dasi ti.

✧ 28:19 Mk 16.15; Knjk 1.8

⁶ E goto ne, i taa lo koy ti taki e wa al-n. Irai oi lo ki to ti a to kare kin.

⁷ Ninga kadi awi law ali nje ndo je lie taki “i taa dan nje koy je ti, ba aw kadi a ngina sasi Galile ti. Lo kin a a oi-e ti.” E kin a e ta ki kadi m-al sasi.»

⁸ Dane je oti ta badi ti ki ngadi njade ti, bal ra-de, na rode nal-de ngay. Awi ori poy ne ki ra ne kin adi nje ndo je lie ooi.

⁹ NDoy ba go ti, Jaju aw inga-de, al-de a na: «M-uwai jisi!» Ninga ai je oti ki ro Jaju ti, uwai njae, asi makaside nangi noe ti.

¹⁰ O Jaju al-de a na: «Ibali al; a awi ali ngakom je kadi awi Galile ti. Lo kin a a ooi-mi ti.»

Ta je ki tee ta asigar je ti

¹¹ Loki dane je niyai do rabi ti isi awi, asigar je madi ki dan nje ngam do badi ti, awi me be bo ti, ali nje kun do nje kija ne masi kadi-kare je ne je pati ki ra ne kin adi ooi.

¹² Be a, nje kun do nje kija ne masi kadi-kare je kawinaa ki ngatogi je la *Jipi je, uni ndude. Ba go kun-ndu ti, adi asigar je la ngay,

¹³ a ali-de ai na: «Ta ki kadi ali a to kin: ali ai na: “Nje ndo je lie a rai bogi nine kondo, loki j-isi ji to bi.”

¹⁴ O re ta kin osi mbi nje kobe ki bo ti a, je wa j-a gar lo ta ki kadi j-al-e kadi j-or-n ta dasi ti.»

¹⁵ Be a, asigar je taai la ka kin, ba rai ki go ndu ti ki adi-de. E be a, ta ka na nje ndo je bogi nin Jaju kin, isi niyai-n dan Jipi je ti biti bone.

Jaju ila nje ndo je lone

¹⁶ *Nje ndo je ki dogi gide kare awi Galile, do mbal ti ki Jaju al-de kadi awi ti.

¹⁷ Loki awi a ooi-e ninga, asi makaside nangi noe ti, na ki madi je badi kadi e Jaju.

¹⁸ O Jaju oti basi ki rode ti, al-de ta je kin a na: «Luwai adi-m togi je pati me dora ti, ki do donangi ti.

¹⁹ Awi ki ro gin dije ti ki donangi ti ne pati, itali-de nje ndo je ti lam, irai-de batam me to Baw ti, ki NGon ti, ki NDil Luwai ti».

²⁰ Ninga indoi-de kadi ngami go ne je pati ki m-daji sasi kadi irai. NGA ninga, mi, m-a mi sasi naa ti ki ndo je pati, biti dabay ndo ti.»

Poy Ta ki Maji la Jəju ki Marki ndangi

Ta ki do Poy ta ti ki Maji la Jəju ki Marki ndangi

Poy Ta ki Maji la Jəju ki Marki ndangi, e ki kare dan Poy Ta je ti ki Maji la Jəju Kirisi ki ndangi so. Adi e Matiye, Marki, Luki, ki Ja. Dande ti ki so kin, Marki ə nje ndange ndangi adi goji. Taa, go ndər gine ti 6a, taji kadi Marki ə ndange a e kate to.

Təki j-o-n tae do ti, e Marki ki ngon la Mari ki noji Barnabasi (Knjk 12.12; 13.5; Kolosi je 4.10) ə e nje ndangi Poy Ta ki Maji kin.

Lo kilə ngirə ta ti wa 6əy, Marki taji Jəju tə «NGon Luwə». Nə Jəju ndigi kadi to kin to lo 6əy to ti biti kagi-dəsi ti 6əy taa kadi dije gəri. A gəri təki nje kun do buti asigar je ki 6u əl-n lo koo ti ki oo Jəju lo koy ti ki oy kin be.

Kate taa kadi Jəju, NGon Luwə re, maji kadi dəw madi re nje ti ra rəbi lie. E be ə Ja Batisi re ra-n rəbi la Jəju, ningə ra-e-n batəm to (1.2-11).

Go na ti ki su na Jəju dilə lo ti, go batəm ti ki Ja Batisi ra-e, Jəju ilə ngirə kilə ləne ki taga ta kəm dije ti. Lo kin ti, Marki taji təgi kəbe ki Jəju aw-n, ki go rəbi 6ar ki 6ar dije kadi uni goe, ki go rəbi ne ndo ki ndo kosi je, ki go rəbi ne kəji je ki əti 6əl, ki nga ki nga nje moy je (1.14-8.30).

Go ti, Marki taji Jəju ki un rəbi ki Jorijaləm, lo kə ti, ki lo koy ti, ki lo kə lo koy ti (8.31-10.52). NJa mitə, Jəju əl nje ndo je ləne ta do koy ti ki n-a n-oy, nə gəri me ta lie al. Taa, dəkagilo je pəti, əl ta səbi-n dəne tə «NGon dəw», nə dije gəri-e al to.

Jəju ur Jorijaləm ki kəsi-gon, nə ingə ndor ki rə nje kun do Jipi je ti, loki tuwə nje ra gati je me kəy ti la Luwə kə. Ningə lo kin ti, e ta rəbi ki Jəju ingə kadi ndo-n dəbəy ne ndo nje ndor-e je, ki kosi je, ki nje ndo je ləne (11-13). Bəy to, Marki taji ndo ki dəbəy ti ki joo ki e dəbəy ndo la Jəju. Me ndo ti ki dəbəy ti ki joo kin ə j-ingə ne kuso ki dəbəy ti ki Jəju uso ki nje ndo je ləne, ki ta ki əl ki Luwə Jətisəmane ti, ki kuwə ki uwəi-e, ki gangi ki

gangi ta koy do ti, ki 6ə ki 6əi-e kagi-dəsi ti, ki kilə ki iləi-e be nin ti (14-15).

Go ti, lo təl tae ti, Jəju j lo koy ti ndo ki ko mitə la ndo koye, adi dəne je ki awi do 6adi ti, ingəi be nin to kare. Be ə, dəne je ayi-naa kadi awi ərri poye nje ndo je lie adi-de ooi (16.1-8).

Ningə se, loki j itidə Poy Ta ki Maji la Jəju Kirisi ki Marki ndangi kin ilə nangi ə, igər maji təki Jəju e «NGon Luwə» ki rəjeti wa wa? Se igər təki nje kun do buti asigar je ki 6u əl-n lo koo ti ki oo Jəju lo koy ti ki oy be to wa?

Ja ki nje ra dije batəm

(Mt 3.1-12; Lk 3.1-18; Ja 1.19-28)

¹ Poy Ta ki Maji ki oji do Jəju Kirisi, ki NGon la Luwə, ə kulə ngire to kin.

² NDangi me makitibi ti la nje kəl ta ki ta Luwə ti, Ejay, əi nə:

«Mi Luwə m-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kate noj ti,

Kadi ra go rəbi noj ti.

³ Ndu dəw madi 6a dilə lo ti ə nə:

Irai go rəbi la Babe!

Irai go rəbi lie adi a njururu!»[☆]

⁴ Ja Batisi tēe ilə mbe dilə lo ti ə nə: «tyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, adi rai səsi batəm, mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləsi kə.»

⁵ Dije pəti ki dənangi Jude ti ki 6e bo Jorijaləm ti, rəi rə Ja ti, təri ndude do majal je ti ləde, adi Ja ra-de batəm me ba Jurde ti.

⁶ Kibi ki Ja ilə rəne ti, e ki ra ki bj jambal, ningə do mene ki nda to. Ne kusoe e gibiri je ki taji je par.

⁷ Ja əl kosi dije ə nə: «Dəw madi ki nje təgi ki əti 6əl, ki itə-m say, a re gom ti noo. E dəw ki kilə sa lie ka m-asi kilə dəm nangi tuti al.

⁸ Mi, m-ra səi batəm me man ti, nə e, a ra səi batəm, me NDil Luwə ti.»

Ja ra batəm Jəju

(Mt 3.13-17; Lk 3.21-22; Ja 1.29-34)

⁹ Dəkagiloje ti kin, Jəju j Najarəti ti, ki e ngon 6ekə ki Galile ti, re adi Ja ra-e batəm, me ba Jurde ti.

¹⁰ Loki Jəju isi tēe me man ti, oo dərə tēe tane, ningə oo NDil Luwə, risi tə də dum be re isi dəe ti.

11 Ningə, ndu ta madi tee dora ti, ə nə: «I Ngonm ki nje ndigi ləm, ki j ne rənəl ləm ki bo ngay*».

12 Kalangi ba go ti, NDil Luwə əsi Jəju aw sie dilə lo ti.

13 Jəju ra ndo dəsə dilə lo ti. *Sata re rəe ti, na-e. Jəju e naa ti ki da je ki wale, malayka je rai sie.

*Jəju lə mbə Poy Ta ki Maji Galile ti
(Mk 1.12-17; Lk 4.14-15)*

14 Go kuwə ti ki uwəi Jə dangay ti, Jəju aw Galile ti, ilə mbə Poy Ta ki Maji lə Luwə ə nə:

15 «Dakagilo ki Luwə əji ka re nga, ningə koβe lə Luwə ka, e basi rəsi ti tə. İyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, ə adi mesi Poy Ta ki Maji.»

*Dije ki dəsəy ki Jəju 6ar-de
(Mt 4.18-22; Lk 5.1-11)*

16 NDə kare, Jəju a də kadi ba bo ti ki Galile ningə, oo Simo əi ki ngokone Andire ki əi njé ndo kanji je, a iləi bandi me man ti.

17 Jəju əl-de ə nə: «İrəi gom ti adi m-ndo səsi, kadi itəli njé ndo dije kadi ingəi kaji.»

18 Kalangi ba, iyəi bandi je ləde, ə awi uni go Jəju tə njé ndo je lie.

19 Jəju əti ndəy kəte ningə, oo Jaki əi ki Jə ki əi ngan lə Jəbəde, isi me to ti, isi rai go bandi je ləde.

20 Kalangi ba, Jəju 6ar-de, ningə iyəi bawde Jəbəde ki njé ra sie kilə je, me to ti, ə awi ki Jəju.

*Jəju əji dəw ki ndil ki majal ra-e
(Lk 4.31-37)*

21 Jəju əi ki njé ndo je ləne awi Kapərnayim ti. Jəju ur kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ki ndə taa kəə ləde, ningə ilə ngirə ndo ne.

22 Ne ndo lie, əti dije ki isi ooi dəe bəl ki dum, mbata ndo ne ki təgi ki ingə rə Luwə ti, 6i ndo ne tə njé ndo ndu-kun je al.

23 Ningə, dəw madi kare ki ndil ki majal ra-e, isi me kəy kaw-naa ti ləde noo, no ki ndune ki bo ə nə:

24 «Jəju ki Najarəti, ri ə, ige rəje ti ə? İre mba kadi ituji-je a? M-gər-i maji: j ki Kay njay lə Luwə.»

25 Jəju ndangi ndil ki majal ki təgine ə nə: «Uti tai, ə itee kə rə dingəm ti kam.»

26 Lo kin ti, ndil ki majal, ndaji dingəm rururu, ki təgine, ningə tee rəe ti ki no tane ti.

27 Ne kin əti dije bəl, adi dəji-naa ta dande ti əi nə: «Ri ə ra ne be ə? Oi ne ndo ki sigi, ki aw ki təgine ngay kin! Ningə, ndil je ki majal ka, ilə-de gin təgine ti, adi təli rəde go ndue ti bəy tə.»

28 E be ə, dije sanəi-naa ki təba lə Jəju, dənangi ki Galile ti kalangi ba.

*Jəju adi rə nga njé moy je ngay
(Mt 8.14-17; Lk 4.38-41)*

29 Loki teei kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ka kin ningə, Jəju əi ki Jaki nim, Jə nim, awi me kəy ti lə Simo əi ki Andire.

30 Məm Simo ki dəne, rəe o por rigi rigi, adi to nangi. Be ə, loki Jəju ur me kəy ti ningə, kalangi ba, əli-e ta rə to lie.

31 Jəju re rəe ti, uwə jie, un-e ki taa, ningə, rəe ki kəte tingə ngay ka kin, təl səl, adi ingə rə nga. Go ti, ra ne kuso adi-de.

32 Loki lo səl, go kadi kur ti, dije rəi ki njé moy je, ki dije pəti ki ndil je ki majal, rai-de, rə Jəju ti.

33 Dije pəti ki me 6e bo ti kawinaa ki ta kəy ti, ta kəy ti.

34 Jəju adi rə nga, njé moy je ki dangi dangi, taa tuwə ndil je ki majal dəde ti kə tə. Ningə, adi ta rəbi, ndil je ki majal kadi əli ta al, tadə gəri-e bəti.

*Jəju ilə mbə Poy Ta ki Maji Galile ti
(Lk 4.42-44)*

35 Ta gin lo ti, loki lo tijə al bəy, Jəju j taa, tee me kəy ti aw dilə lo ti, ningə loe ti noo, ilə ngirə kəl ta ki Bawne.

36 Simo əi ki ndəgi dije ki əi sie, awi sangi Jəju.

37 Loki ingəi-e ningə, əli-e əi nə: «Dije pəti a sangi-ni.»

38 Ə Jəju əl-de ə nə: «Adi j-awi ngan 6e je ti, ki kadi ti kin ngata, tadə, səbi kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji nu tə. MBata, m-re kadi m-ra kilə kin.»

39 E be ə, Jəju njiyə dənangi Galile ti ba pəti, ilə mbə Poy Ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je, ningə tuwə ndil je ki majal tə.

*Jəju nga nje banji
(Mt 8.1-4; Lk 5.12-16)*

40 Nje banji ɔti re rɔ Jəju ti, ɔsi məkəsine nangi nɔe ti, ningə nɔ dɛe ti ə nə: «Re indigi ə, a adi banji ləm ur, kadi rəm ay njay.»

41 Jəju oo kəm-to-ndoo lie, adi ilə jine ɔde-n, ningə, əl-e ə nə: «M-ndigi, ə kadi banji ləi ur, adi rəi ay njay.»

42 Ta naa ti nɔɔ banji lie ur, adi rəe nga.

43 Ningə kəte bəy taa kadi Jəju iyɛ adi aw, ndəje ki tɔgine ngay.

44 ə əl-e ə nə: «Onoi kadi əl tae dəw madi, ə aw ɔji rəi nje kijə nɛ məsi kadi-kare, ningə adi kadi-kare ki ndu-kun lə *Mojɪ dəji. fra be mba kadi gəri təkɪ banji ləi ur adi ingə rɔ nga.»*☆

45 Nə loki dɪngəm ka kin ɔti aw ningə, ilə mbɛ dɔ nɛ ti ki Jəju ra sie kin, adi dije pəti ooi. Nɛ kin ra adi Jəju asi kadi ur me bɛ bo ti ki rangi, ta kəm dije ti ja ja al ngata. Be ə, isi gidi bɛ ti, dilə lo ti, ningə dije j ki lo je ki dangi dangi, rəi rəe ti.

2

Jəju adi rɔ nga dəw ki rəe oy njururu (Mt 9.1-8; Lk 5.17-26)

1 NDɔ ngay al go ti, Jəju təl aw Kapərnayim ti. Dije gəri kadi e me kəy ti nɔɔ.

2 Dije kawɪ-naa ngay, adi lo ibə-de ndingɪ ndingɪ, lo ki kadi dəw ilə njane ti ka goto, bitɪ ki ta kəy ti taga. Lo kin ti, Jəju ndo-de Poy Ta ki Majɪ lə Luwə.

3 Dije madi oti dəw ki rəe oy njururu rəi sie rɔ Jəju ti. Dɪngəm je sɔ, ə oti-e.

4 Lo kadi awi sie, iləi-e nɔ Jəju ti goto, mbata, dije ibəi lo ndingɪ ndingɪ. E be ə, ali taa, ndui dɔ kəy*, sɔbi dɔ lo ki Jəju e ti, ningə ki bole ka kin ə, iləi nje moy ki nɛ kotɪ njé moy je, ki dɔɔi kulə ti, nɔ Jəju ti.

5 Loki Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl dəw ki rəe oy njururu ka kin ə nə: «NGonm, majal je ləi e ki kiyə go kɔ.»

6 NJé ndo ndu-kun je lə Luwə ki nɔ je isi me kəy ti nɔɔ, isi məri ta əi nə:

7 «Ra ban ə dəwe kam, əl ta be ə? Əl ta ki mal dɔ Luwə ti. Luwə ki karne ba par ə asi kiyə go majal lə dije kɔ, dəw ki rangi goto.»

8 Ta naa ti nɔɔ, Jəju gər mər ta je ləde kin, adi əl-de ə nə: «Ra ban isi iməri ta je ki be kin mesi ti ə?»

9 Kəl nje rɔ koy njururu kə nə: «Majal je ləi e ki kiyə go kɔ» bə ngə ngay al ə se, kəl-e kə nə: «J taa, un tuwə ləi, ə injiyə,» ə ngə ngay al ə?»

10 Re e be bə, m-a m-ɔji səi təkɪ mi NGon Dəw, m-aw ki tɔgɪ dɔnangɪ ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je lə dije kɔ.» Ningə, Jəju əl nje rɔ koy njururu ə nə:

11 «J taa, un tuwə ləi, ə aw bɛ.»

12 Bə dɪngəm j taa ta naa ti nɔɔ, un tuwə ləne, ə tɛɛ ta kəm dije ti aw. Bəl ra dije pəti, adi iləi tɔji dɔ Luwə ti əi nə: «Jagi, j-o nɛ ki be kin kəte al bəy!»

Jəju bar Ləbi

(Mt 9.9-13; Lk 5.27-32)

13 Jəju təl aw kadi ba bo ti gogɪ. Dije pəti rəi rəe ti, ningə ndo-de nɛ.

14 Loki Jəju isi də ningə, oo *Ləbi ki ngon lə Alpe, isi me kəy taa la-mbə ti. Jəju əl-e ə nə: «Un gom.» Ningə Ləbi j taa, un go Jəju.

15 Go ti, Jəju isi ta nɛ kuso ti me kəy ti lə Ləbi. *NJé taa la-mbə je, ki njé ra majal je, ngay, isi naa ti ki Jəju ki njé ndo je lie ta nɛ kuso ti, mbata ko dije ki be kin ngay ə njiyəi goe ti, muki muki.

16 Loki njé ndo ndu-kun je ki me bɔti ti lə *Parisi je ooi Jəju isi uso nɛ ki njé taa la-mbə je ki njé ra majal je ningə, əli njé ndo je lie əi nə: «Tə, Basi isi uso nɛ ki njé taa la-mbə je ki njé ra majal je a?»

17 Jəju oo ndude, adi əl-de ə nə: «E dije ki njé moy je ə a sangɪ dəw ki nje ra moy, bɪ e njé rɔ nga je ə a sangɪ dəw ki nje ra moy, al. Ningə, m-re mba bar dije ki dana al, nə m-re mba dije ki njé ra majal je yo.»

Kəl ta ki Luwə ki kiyə ta nɛ kuso (Mt 9.14-17; Lk 5.33-39)

18 NDɔ kare njé ndo je lə Jə Batisi əi ki *Parisi je iyəi ta nɛ kuso. Dəkagilo ti kin ə dije rəi rɔ Jəju ti dəji-e əi nə: «Ra ban ə njé ndo je lə Jə əi ki njé ndo je lə Parisi je, isi iyəi ta nɛ kuso, ə yəi je, rai al ə?»

19 Jəju ilə-de ti ə nə: «Oɪ kadi e go rəbe ti kadi dije ki bəri-de lo nɛ kuso taa-naa ti, a

* 1:44 Ki go jibəl ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dəw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo nɛ ra je ti ki bə tɔ Luwə al. ☆ 1:44 Ləbətiki 14.2-32 * 2:4 Kəy ki əli ta dɔ ti e kəy ki rai adi dɛe lay. E kuji ra kəy ki dɔnangɪ Paləsitin ti.

iyəi ta ne kuso dəkagilo ti ki nje taa dāne isi-n sēde naa ti a? Jagi dəkagilo ti ki nje taa dāne isi-n sēde naa ti, a asi kiyə ta ne kuso, al.

²⁰ NDō je a rai nōō kadi a uni-e tade ti ningə, dəkagiloe ti kin ə a iyəi ta ne kuso.

²¹ Dəw a un ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm kibi ki kōke al. Re e be ə, ta kibi ki sigi ka kin, a j ki ki kōke raki raki, kadi bole a to wororo itə ki kəte bəy.

²² Taa, dəw a un kasi kandi nju ki j al bəy uti me mbu nda je ti ki kōke al tō. Re e be ningə, loki kasi a j 6a, mbu nda je a ndui. Ningə mbu nda je ki kasi kandi nju je pəti a təli ne ki tujji kō. Be ə, re kasi kandi nju j al bəy 6a, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa.»

*Ta lə Jəju dō ndō ta kəə ti
(Mt 12.1-8; Lk 6.1-5)*

²³ Jəju ində də me ndər gəme je ti, ndō taa kəə ti lə *Jipi je. *NJé ndo je lie ki əi sie, gangi dō ko je dō njiyə ti usoi.

²⁴ Ningə *Parisi je əli Jəju əi nā: «O ne ki to kin: njé ndo je ləi rai ne ki kadi dəw ra ndō taa kəə ti al.»

²⁵ Jəju əl-de ə nā: «Itidəi ne ki ngar *Dabidi ra loki ne ngə səde, ə 6o ra-de ki dije ki goe ti kin ndō kare al biti a?»

²⁶ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə, dəkagilo ti ki Abiyatar ə e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. Dabidi un mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti, ki njé kijə ne məsi kadi-kare par ə səbi dōde kadi usoi, uso, ə adi dije ki gone ti usoi tō.»

²⁷ Jəju təl əl-de bəy ə nā: «Luwə ər ndō ta kəə ində ta dangi mba maji lə dəw, 6i ra dəw mbata ndō ta kəə al.

²⁸ E be ə, mi *NGon dəw, ndō taa kəə wa ka m-aw ki tōgi dō ti.»

3

*Jəju adi rō nga dīngəm ki jie oy njururu
(Mt 12.9-14; Lk 6.6-11)*

¹ Jəju təl aw kəy kaw-naa ti gogi bəy. Ningə dīngəm kare ki jie oy njururu e me kəy kaw-naa ti nōō.

² Dije isi jəke isi indəi kəmde kadi n-ooi se Jəju a adi dīngəm kin rō nga ndō ta kəə ti wa? E ta bole ki isi sangi kadi n-indəi ta dōe ti.

³ Jəju əl dīngəm ki jie oy njururu ka kin ə nā: «J taa ire dana ne, ta kəm dije ti pəti.»

⁴ Ningə Jəju təl dəji ndəgi dije ə nā: «Ri ə maji mba kadi dəw ra ndō ta kəə ti ə? Kadi dəw ra maji ə se kadi dəw ra majal ə? Kadi dəw nagi madine ta yo ti ə se kadi iyē adi tujji kō ə?» Lo to jiji, dəw kare ka əl ta al.

⁵ Jəju ində kəmne go-n-de ba pəti, ki wongi, mee tinge dōde ti ngay mbata me ngə ləde. Ningə əl dīngəm ka kin ə nā: «Isurə jii.» Dīngəm surə jine ningə, jie təl to maji kare.

⁶ Ə loki *Parisi je tēei taga 6a, awi kalangi ba ingəi njé ki gin *Erodi ti əli-naa sēde ta ki dō Jəju ti kadi n-ooi se n-a n-rai ban ə n-a n-təli-e wa.

*Kosi dije rai rō Jəju ti
(Mt 4.25; 12.15-16; Lk 6.17-19)*

⁷ Jəju əti aw ki njé ndo je ləne ta ba Galile ti. Ningə kosi dije ngay rai goe ti. Kosi dije ka kin j dōnangi Galile ti je, dōnangi Jude ti je,

⁸ 6e bo Jorijaləm ti je, dōnangi Idume ti je, dōnangi ki gidi ba Jurde ti je, taa dije ki isi gəi gidi 6e bo ki Tir ki Sidō ba pəti ka rai goe ti tō. Kosi dije kin rai rō Jəju ti, mbata oy poy ne je ki ra.

⁹ Jəju əl njé ndo je ləne kadi indəi dō to madi dana dangi adi-ne, mba kadi kosi dije mborəi-ne al.

¹⁰ Təki rōjeti, Jəju adi rō nga dije ngay, adi dije pəti ki awi ki moy rōde ti, nagi rōde mba kadi n-ədi rōe.

¹¹ Loki dije ki ndil je ki majal uwəi-de gin tōgide ti ooi-e ningə, əsi məkəsidi nangi nōe ti, uni ndude ki taa nōi əi nā: «J NGon lə Luwə!»

¹² Nə, ndəji-de ki tōgine kadi rai adi dəw gər-ne al.

*Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dōgi gide e joo
(Mt 10.1-4; Lk 6.12-16)*

¹³ Go ne je ti kin, Jəju aw dō mbal ti, 6ar njé ki ge-de, ningə rai rōe ti.

¹⁴ MBō dije ti ki 6ar-de kin ə Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dōgi gide e joo ki kadi əi sie naa ti ki dəkagilo je pəti. Əi sie naa ti, mba kadi ilə-de adi awi iləi mbə Poy Ta ki Maji.

¹⁵ Taa awi ki tōgi kadi tuwəi ndil je ki majal tō.

¹⁶ Tō dije ki dōgi gide e joo ki Jəju mbəti-de ə to kin: Simō, ki Jəju ində tōe nā Piyər,

17 Jaki, ki ngon læ Jæbæde æi ki ngokone Ja, ki Jæju þar-de joo pu næ Bowanærjæsi, ki kør me næ «ngan læ ndangindi*»,

18 ki Andire, ki Pilipi, ki Batilæmi, ki Matiye, ki Tomasi, ki Jaki ki ngon læ Alpe, ki Tade, ki Simo ki e mbo njé rø mbata kingæ dō læ þe læde ti,

19 taa Judasi Isikariyoti ki nje kun dō Jæju tō.

Jæju ki nojine je

20 Jæju aw þe ningæ, kosi dije ræi uti kəm lo ka ka þæy, adi lo kadi æi ki njé ndo je læne ingæi dōkagilo kadi usoi ne ka goto.

21 Loki noje je ooi poy ta kin ningæ, ræi mba kadi n-ori-e n-awi sie þe, tadō æli æi næ: «Dœ isi dana al.»

(Mt 12.24-29; Lk 11.15-22)

22 Njé ndo ndu-kun je læ Luwæ ki i Jorijalæm ti æli æi næ: «Bæljæbul isi mee ti. Ningæ e ki tōgi læ ngar læ ndil je ki majal, æ isi tuwæ-n ndil je ki majal.»

23 Be æ Jæju þar-de ki rone ti ningæ, or-de gin ne je me kuji ta je ti æ næ: «Oi kadi *Sata a tuwæ dije læ Sata ban?»

24 Kin æ, dije ki me þeko ti ki kare ba, tæli dō-naa ti røi-naa æ, þeko kin a a taa al.

25 Loki dije ki me køy ti ki kare ba tæli dō-naa ti, røi-naa, me køy kin a ra tōgi kaw kæte al.

26 Re Sata æ wa adi dije lie tæli dō-naa ti ki rø, adi gangi-naa dana joo æ, kōþe lie a ra tōgi kaw ki kæte al, gine a gangi.

27 Tæki røjeti, adi m-æl sæsi, kin æ re dæw uwæ dæw ki nje tōgi dō-e kæte al æ, a asi kur me køy ti lie, kadi ndur ne kingæ lie al. Loki dō-e ngata ningæ, a ndur ne ki me køy ti lie tæki mene ge.

28 M-æl sæsi tæki røjeti: Majal je pæti ki dije rai, se ne taji je pæti ki a tæ tade ti ki dō Luwæ ti, Luwæ a iyæ goe kō adi-de.

29 Næ re dæw æl ta ki mal dō NDil Luwæ ti ningæ, Luwæ a iyæ go kō ade al ratata. Dæw kin a oti køy majal læne kin ki nõne ti.»

30 Jæju æl-de ta kin be mbata njé ndo ndu-kun je æli æi næ: «Aw ki ndil ki majal rone ti.»

*Ko Jæju ki ngakoe je ki røjeti
(Mt 12.46-50; Lk 8.19-21)*

* 3:17 Bowanærjæsi (ngan læ ndangindi) e tō ki Jæju indæ dō Jaki æi ki Ja. Dæw gær ne ki indæ-n tō kin dode ti al, næ dije madi ndæri gine ningæ æli æi næ Jæju þar-de ngan læ ndangindi mbata æi dije ki ne ra ki ki tōgi to mæside ti.

31 Kō Jæju ki ngakoe je ræi ai taga, ningæ ilæi dæw kare kadi þar-e adi-de.

32 Kosi dije ngay gæi gide wuki. Loki ræi æli-e æi næ: «O kōi je, ki ngakōi je ai taga nõo, a sangi-ni.»

33 Ningæ Jæju tæl æl-de æ næ: «Næ je æ æi kom je ki ngakom je æ?»

34 Ba go dije ki isi gæi dœ wuki ka kin, ningæ æl æ næ: «Oi kom je, ki ngakom je æ isi kin.»

35 Tadō dæw ki nje ra ndigi læ Luwæ æ, e ngokom je, e konanm je, ki kom je.»

4

*Kuji ta ki dō nje dibi ne ti
(Mt 13.1-9; Lk 8.4-8)*

1 Jæju ilæ ngiræ kadi ndo dije ne kadi ba bo ti þæy. Kosi dije ngay kawinaa gæi gide, adi aw, al isi me to ti, nangi dō ba ti. Kosi dije ai nganggi ba ti ne, tæli kəmde ki dœ ti.

2 Jæju ndo-de ne je ngay me kuji ta je ti. Me ne ndo ti lie, æl-de æ næ:

3 «Nje ndær kare aw kadi dibi ne,

4 ningæ dōkagilo ti ki a ilæ ko, kō ko je madi tosi nganggi ræbi ti adi yæl je ræi oï maki.

5 Kō ko je ki nungi tosi dōnangi njækiræ ti, adi lo kadi ingæi dōnangi asi tam ilæi ngiræde ti goto. Næ ke æ tōgi kalangi ba, tadō ngiræde to tane.

6 Loki kadi æsi ningæ, ngan ko je ka kin ndolæi mbaw, þa go ti, tuti kurim, tadō ngiræde aw nangi boy al.

7 Kō ko je ki nungi, tosi dan kon je ti, adi kon je tōgi ndæmi-de mbæl, lo kadi andi goto.

8 Næ kō ko je madi tosi dōnangi ti ki maji. Be æ, tōgi kalangi ba, adi andi. Ki næ je andi asi kuti mitæ, njé ki nungi andi asi kuti mehe, taa njé ki nungi þæy andi asi þu kare tō.»

9 Go ti ningæ, Jæju æl-de æ næ: «Dæw ki aw ki mbine mba koo-n dō ta þa, kadi oo dō ta kin maji!»

*MBa ri æ Jæju ndo ne ki kuji ta je æ?
(Mt 13.10-15; Lk 8.9-10)*

10 Loki kosi dije awi ningæ, njé ki njé nay sie, ki njé ndo je lie ki dōgi gide e joo, dæji-e kadi or-de gin kuji ta je ki ndo-n ne kadi n-gæri.

11 Ə əl-de ə nə: «Səi, Luwə tēē ki dō ne ki to lo bəyō ti ki oji dō kōbe lie adi səsi. Nə ndəgi dije ki ai taga, ingəi ne ndo je pəti ki kuji ta.

12 E be mba kadi,
 “Re goi lo maji ka ooi ne əl nīm,
 Re ooi dō ta maji ka gəri me əl nīm,
 Tado re gəri me ningə,
 A təli rōde go Luwə ti kadi Luwə iyə go majal je ləde kə”.✧»

*Jəju ər me kuji ta ki oji dō nje dibi ko
 (Mt 13.18-23; Lk 8.11-15)*

13 Jəju əl-de ə nə: «İgəri me kuji ta kin al a? A re igəri me kuji ta kin al ə a rai ban ə a igəri ndəge je ə?»

14 Nje kilə ko, ne kilə lie e Poy Ta ki Maji lə Luwə.

15 Kə ko ki tosi ngangı rəbi ti, oji dō dije madi ki ooi ta lə Luwə, ningə *Satə re ər ta ki ooi ka kin mede ti kalangi ba kə.

16 NGa ningə, əi je ki tosi dənangi njəkirə ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə ningə, taai langisi ba ki rənəl,

17 nə ta kin, ilə ngirəne mede ti al. Əi dije ki njé kuwə ki ta lə Luwə dəkagilo ki ndəy be par. Dəkagilo ki kə je, ə se kində kəm-ndoo ki mbata ta lə Luwə re ba, iyəi kadi-me ləde kə kalangi ba.

18 Kə ko ki tosi dan kon je ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə,

19 nə me ka sururu dō ne je ti ki dənangi ti, ki ra ta ne maji je ki dənangi ti, taa bə ne je ki rangi ki dangi dangi, uti dō ta ki ooi, adi lo kadi andi goto.

20 Ningə, ndəgi kə ko je ki tosi dənangi ki maji ti, oji dō dije ki ooi Poy Ta ki Maji, ningə taai mede ti, ə tēēi ki kandide tə. Ki madi je andi kuti mıtə je, kuti mehe je, ki bu kare je.

*Kuji ta ki oji dō lambi
 (Lk 8.16-18)*

21 Ningə Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Dəw a re ki lambi kəy ə dəbi ngo dō ti, ə se ində gin tirə ti a? A ində dō ne ti taa.

22 Ne je pəti ki e ki ra gidi ngəy ti, a to taga ta kəm dije, ə ne je ki e ki ra lo bəyō ti, a to ki taga pay tə.

23 Re dəw aw ki mbine mba koo-n dō ta ningə, kadi oo maji.»

24 Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Maji kadi uri mbisi maji oi dō ta, bi oy ki nqə be al. Ba kadi

igəri təkı go rəbi ki igangii ta dō dije kin ə Luwə a gangi-n ta dōsi ti tə. Ningə ta ki gangi ki dōsi ti a itə e ki səi igangi dəde ti kin bəy.

25 Be ə, dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e dō ti bəy. Nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n jine ti kin ka, a taai jie ti wa bəy.»

Kuji ta ki oji dō kandi ne ki dibi

26 Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Kōbe lə Luwə to tə dəw ki aw dibi ne me ndər ti ləne be.

27 Go ne dibi ti kin, re nje ndər to bi ə se, to bi al ka, kondə ki kada, ne ki dibi, ibə ə isi tōgi tə, ki kanji kadi nje dibe gər-n rəbi ki isi tōgi-n.

28 Nangi wa ki dərəne, ra adi ko ibə ə tōgi, kade tēē, ningə go ti gogi, ər dəne, ə andi.

29 Ningə dəkagilo ki dō ko kər asi lo kijə ti, dəw re ijə ko tado nayə asi✧.»

*Kuji ta ki dō kə kagi ti ki bari-e mutadi
 (Mt 13.31-32; Lk 13.18-19)*

30 Jəju əl-de bəy ə nə: «Ri ə j-a j-uni kadi j-əjii kōbe lə Luwə ə? Ə se kuji ta ki ban ə j-a j-un kadi j-əl-n ta ki dō ti ə?»

31 Kōbe lə Luwə to tə kandi ne ki bari-e mutadi kin be. E kandi ne ki du itə kandi ne je pəti ki dəw isi dibi dənangi ti ne.

32 Loki dəw dibe ningə, tōgi ə təl kagi tay ki bo, itə ndəgi kagi tay je pəti. Bajie je ki tōi, boyi ngay, kadi yəl je uwəi lo kisi dō ti.»

33 Ki kuji ta je ngay ki toi be, ki dije asi kadi gəri, ə Jəju ndo-n-de ta lə Luwə.

34 Ta ki kadi əl-de ki kuji ta al, goto. Ningə dəkagilo ki nayi ki njé ndo je ləne wa par ba, ər-de me pəti.

*Jəju ndangi nəl ade a lo ka ti
 (Mt 8.18, 23-27; Lk 8.22-25)*

35 Me ndəe ti nqə, dō ji lo səl ti ningə, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Adi ji gangi ba, j-awi dame ti ki kare.»

36 İyəi kosi dije, ningə njé ndo je awi ki Jəju me to ti ki re e ti kəte. To je ki rangi dani-e.

37 Ningə, nəl ki bo ngay bə səde busi dō bati. Pulum ta man ində kadi to bigim bigim adi man isi rosi to.

38 Jəju lə ne gəti-n dəne, ə to mongi to ti, isi to bi. *NJé ndo je lie ndəli-e ki nqə tade ti əi nə: «Nje ndo, j-isi j-oy be ka oo al a?»

39 Jəju ndəl dō bi ti, ndangi nəl, ə əl man ba ə nə: «A lo ka ti! Adi lo to jijiji!» Loe ti nqə, nəl ta kəə adi lo təl to jijiji.

⁴⁰ Ningə, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Ra ban ə ibəli be ə? Biti bone ka adi mesi al bəy a?»

⁴¹ Bəl rade ngay, adi dəji-naa ta dande ti əi nə: «Dəw ə wa kam e nə ə, nəl je ki ba je ka ooi ta lie be ə*?»

5

Jəju tuwə ndil je ki majal də dingəm ti dənangi Gərasa ti

(Mt 8.28-34; Lk 8.26-39)

¹ Jəju əi ki njé ndo je ləne tēēi gidi ba ti, dənangi ti lə dije ki Gərasa ti.

² Loki Jəju j me to ti ur nangi ningə, taji naa ti noo, dəw madi kare ki aw ki ndil ki majal rone ti, tēē də badi je ti re inge.

³ Dəw ka kin ra be də badi je ti. Re e ki kulə gindi ka, dəw kare ki asi dəe lo ka ti goto.

⁴ Dəi-e ki kulə gindi nja bay bay, taa iləi kangila gindi njae ti tə. Nə gangi kulə gindi riw riw, taa təti gindi nəsi nəsi tə. Dəw ki asi kuwe gin təgine ti goto.

⁵ Dəkagilo je pəti, kondə ki kada, lo njiye e də badi je ti ki dan mbal je ti ki wuy ki kur tane ti. Ningə tijə rone gangi bati bati ki gaji mbal je.

⁶ Loki oo Jəju say nu bəy ningə, ay ki ngədi re əsi məkəsiine nangi nje ti.

⁷ Ningə ur kəl ki təgine ngay ə nə: «Jəju ki NGon lə Luwə ki nje kisi dərə ti taa nu, e ri ə ige rəm ti ə? M-uwə njai me tə Luwə ti, adi m kə al!»

⁸ Əl ta kin be tadə ta ki Jəju əl-e ə nə: «I ndil ki majal, itēē kə rə dingəm ti kin.»

⁹ Jəju dəje ə nə: «Təi nə na?» E təl əl-e ə nə: «Təm nə “kosi njé rə je”, mbata ji bay ngay.»

¹⁰ Nə ki də Jəju ki nja naa ti nja naa ti kadi tuwə-de kə me be ti kin al.

¹¹ Dəkagiloe ti kin, kosi kəsongi je ngay a usoi nje kadi mbal ti noo.

¹² NDil je ki majal noj də Jəju ti əli-e əi nə: «tuwə-je adi j-aw dan kəsongi je ti kam, j-ur mede ti.»

¹³ Jəju ndigi səde də ti, adi tēēi me dingəm ti ka kin, ə awi uri me kəsongi je ti. Taji naa ti noo, kosi kəsongi je ki asi dibi joo kare, bingəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, adi ayi-naa man oyi.

¹⁴ NJé ngəm kəsongi je ayi-naa awi me be bo ti, ki me ndər je, əri poy nje ki ra nje kin

dije, adi dije awi kadi n-ooi nje ki ra nje ka kin.

¹⁵ Loki dije ka kin rəi tēēi rə Jəju ti ningə, ooi dingəm ki aw ki ndil je ki majal ka kin isi rəe ti. Ooi-e kadi isi ki angal ki maji, taa isi ki kibi rone ti tə. Nje je kin ra adi bəl rade ngay.

¹⁶ Ningə dije ki awi lo nje je ti ki Jəju ra, əri madide je poy nje ki tēē də dingəm ti ki aw ki ndil je ki majal, ki nje ki tēē də kəsongi je ti.

¹⁷ Be ə, iləi ngirə kadi noj də Jəju əi nə: «Njai ba, iyə dənangi ləje, ə aw.»

¹⁸ Dəkagilo ti ki Jəju isi al me to ti gogi ningə, dingəm ki Jəju tuwə ndil je ki majal me ti ka kin dəje kadi n-aw sie.

¹⁹ Nə Jəju ədi al, ə əl-e ə nə: «Əti aw be dan noji je ti, ər-de poy nje ki Bəbe ra səi ki koo kəm-to-ndoo ki əti bəl ki əji dəi ti kin.»

²⁰ E be ə, dingəm ka kin əti aw dənangi be bo je ti ki dəgi, ər poy nje je ki Jəju ra sie. Dije pəti ki oy ta kin, əti-de bəl.

Ta lə ngon lə Jayrusi ki ta lə dəne ki nje moy məsi

(Mt 9.18-26; Lk 8.40-56)

²¹ Loki Jəju təl aw gidi ba ti ki to ningə, kosi dije ngay kawinaa rəe ti kadi ba ti.

²² Ningə dingəm kare ki dan njé kun də kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ki təe nə Jayrusi re. Loki oo Jəju ningə, osi nangi njae ti,

²³ no dəe ti ki man kəmne ə nə: «NGonm ki dəne ki du isi oy. Njai ba, kadi aw ində jii dəe ti adi ingə rə nga, ə oy al.»

²⁴ Jəju əti aw sie, ningə kosi dije ngay njiyəi goe ti, mborəi-e ki yo je ki nje je.

²⁵ Dəne kare ki moy məsi ade kə bəl dəgi gide e joo e dan kosi dije ti noo.

²⁶ Moy kin ade kə ngay, adi ay ngədi ngay tə go dije ti ki njé ra dije moy, nə tuji nje kingə ləne də ti kə kare, ningə ingə kə jide ti tə kingə yo. Moy aw ki kəte tə kaw par par, nje ki to soti goto.

²⁷ Dəne ka kin oo ta lə Jəju. Be ə, dan kosi dije ti, re ki rəbi ki gidi Jəju ti, ədi ta kibi lie.

²⁸ MBata əl mene ti ə nə: «Kin ə re ta kibi lie par ə m-ədi ə, rəm a nga.»

²⁹ Ningə taji naa ti noo par gin məsi lie gangi, adi gər me rone ti təkə rone nga ngata.

30 Loe ti nḡḡ, Jəju gər me angalne ti təkɪ tɔgi tɛɛ rɔne ti. Be ə, təl kəmne gogi dan kosi je ti, dəji-de ə nə: «Nə ə ɔdi ta kibi ləm ə?»

31 *Ə njé ndo je lie əli-e əi nə: «I wa igər maji kadi kosi je mborəi-ni ki yo je ki nɛ je, ə itəl idəji ə nə: “Nə ɔdi-m bəy a?”»

32 Nə Jəju nay ki lo gḡ lo ti gə gidine kadi n-oo dəne ə wa ki ra nɛ kin.

33 Bəl ra dəne ka kin ngay, adi dadi par par, mbata gər nɛ ki ra-e me rɔe ti. Be ə, re osi nangi nja Jəju ti, əl-e ta je ki rɔjetɪ pəti ki to mee ti.

34 Nə Jəju əl-e ə nə: «NGonm, kadi-me ləi aji. Aw ki lapɪya, ə kadi ingə rɔ nga dɔ mɔy ti ləi.»

35 Loki Jəju a əl ta ba bəy ningə, dije madi jɪ me kəy ti lə Jayrusi, ki e ki bo dɔ kəy kaw-naa ti lə Jipi je, rəi əli Jayrusi əi nə: «NGoni oy, itapɪ NJe ndo, al ngata.»

36 Loki Jəju oo ta kəlde be ningə, use dɔ ti al, ə əl ki bo ki dɔ kəy kaw-naa ti ə nə: «Adi bəl rai al, adi mei par!»

37 Jəju ɔgi kadi dije awi sie, nə iyə Piyər nim, Jaki nim, Ja ki ngoko Jaki nim par ə adi awi sie.

38 Loki rəi tɛɛi be lə ki bo ki dɔ kəy kaw-naa ti ningə, Jəju oo dije ki isi singəi sokito, isi nɔi je, uri wuy je.

39 Jəju ur me kəy ti ningə, əl-de ə nə: «Ra ban ə dije singəi dɔ-naa ti sokito ki nḡ be ə? NGon oy al, nə to bi kare.»

40 Dije ibəi Jəju kogii. Be ə, Jəju adi dije pəti tɛɛ taga, ningə baw ngon nim, kḡ ngon nim, njé ndo je lie ki dani-e nim par ə awi sie me kəy ti ki ngon to ti.

41 Jəju uwə ji ngon, əl-e ə nə: «Talita kumi!»* Adi kər me nə: «NGon ki dəne, m-əli m-ə nə, j taa!»

42 Taji naa ti nḡḡ, ngon ki dəne j taa, njiyə, tadɔ bəle e dɔgi gide e joo. Nɛ ki Jəju ra kin əti dije bəl ki dum.

43 Lo kin ti, Jəju dəji-de kadi əli ta nɛ ki ra nɛ kin dəw madi al. Ningə, əl-de kadi adi nɛ kuso ngon ki dəne ka kin uso.

1 Jəju j loe ti nḡḡ, aw be bo ti ki tɔgi ti*, naa ti ki njé ndo je ləne.

2 Loki ndɔ ta kəə lə *Jipi je asi ningə, Jəju ilə ngirə ndo dije nɛ me kəy kaw-naa ti lə Jipi je. Dije ngay ki oi nɛ ndo lie, nɛ ndo kin əti-de bəl, adi əli əi nə: «Dəw kam, ingə nɛ ndo kin ra ə? Ə nə ə ade gosi ta ki əti bəl be kin ə? Tɔgi ki ra-n nɛ kɔji je ki əti bəl be kin ingə ra ə?»

3 Ma nje kijə kagi wa ka am wa? E ngon lə Mari al a? Jaki je, ki Jose je, ki Judi je, ki Simḡ je, əi ngakɔe je al a? Taa, konane je ka isi səje ne tɔ al a?» Ta ki dəji kin ɔgi-de kadi adi mede Jəju.

4 Be ə, Jəju əl-de ə nə: «Nje kəl ta ki ta Luwə ti bə, e me be kɔje ti, ki dan noje je ti, ki me kəy ti lie ə dije a kidi-e ti.»

5 Lo kadi Jəju ra nɛ kɔji ki əti bəl me be ti ki Najarəti ti goto, nə ində jine dɔ njé mɔy je ti ki nə je gandi gandi par, adi-de ingəi rɔ nga.

6 NDəji Jəju ngay ki mbata mbati ki mbati kadi-e mede.

*Jəju ilə njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo
(Mt 9.35; 10.1, 5-14; Lk 9.1-6)*

Jəju njiyə ki ngan be je ki gugi dɔ Najarəti, ndo dije nɛ.

7 Ningə, Jəju bər njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo, ə ilə-de joo joo. Adi-de tɔgi dɔ ndil je ti ki majal tɔ.

8 Jəju ndɔr mbide kadi uni nɛ kare mbata dɔ rəbi al, nə gəl kare ba par. Əl-de ə nə: «A uni nɛ kuso al nim, bəl al nim, taa a biğiri la me kulə dɔ bədisi ti al nim tɔ.

9 Iləi sa njasi ti, ə awi ki kibi kare ba.»

10 Kin ə uri me kəy ti madi, ə uwə səsi rɔne ti ə, isi ti ratata ndɔ kawsi ti.

11 Ə re lo madi ti, ə dije mbati kuwəi səsi ki rɔde ti, ə se mbati koo dɔ ta ləsi, loki isi tɛɛi me be ti kin ki taga ningə, indəi bu ki njasi ti kɔ†, mba kadi to tə nɛ ndəji ndude.

12 *Njé ndo je awi iləi mbə Poy Ta ki Maji mba kadi dije iyəi kalde ki majal kɔ.

13 Tuwəi ndil je ki majal ngay taa uri yibi dɔ njé mɔy je ti ngay adi ingəi rɔ nga tɔ.

*Koy Ja Batisi
(Mt 14.1-12; Lk 9.1-6)*

14 NGar *Erodi oo ta lə Jəju, tadɔ tɔba lie asi lo je naki naki. Dije ki nə je əi nə: «Ja

6

*Dije ki Najarəti ti taai me Jəju al
(Mt 13.53-58; Lk 4.16-30)*

* 5:41 Talita kumi: e ta arame ki Jipi je isi əli tɔ dɔkagilo ti lə Jəju. * 6:1 Be ki Jəju tɔgi ti e Najarəti, dɔnangi ti ki Galile.
† 6:11 Ta lə kində bu ki nja ti kɔ bə, igḡi Mt 10.14 ki ta ki dɔ ti ki e gin ti nangi.

Batisi j̄ taa dan njé koy je ti. Gine kin ə aw-n ki t̄gi mba ra-n ne je ki əti bəl bəl.»

¹⁵ Nje ki nungi əli əi n̄: «E Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti.» Njé ki n̄ je b̄y əli əi n̄: «E nje kəl ta ki ta Luwə ti t̄ njé ki r̄i k̄te kin be t̄.»

¹⁶ Loki Erodi oo ta kin ningə, əl ə n̄: «E J̄a ki nd̄o ki madi gangi d̄e ka ə j̄ lo koy ti.»

¹⁷ Erodi əl be, tad̄o nd̄o ki adi uw̄ai J̄a, d̄əi-e ki s̄ən, il̄i-e dangay ti, mbata l̄ə Erodiyadi, ki ne ngok̄e Pilipi, ki tae nene ti,

¹⁸ ə J̄a əl-e ta d̄o ti ə n̄: «E go ti al kadi itaa ne ngok̄i, nei ti*.»

¹⁹ Wongi ra Erodiyadi d̄o J̄a ti ngay, adi sangi r̄əbi t̄l-e, n̄ asi t̄l-e al.

²⁰ Tad̄o Erodi bəl J̄a, ḡər kadi e d̄əw ki nje ra ne ki dana, taa e d̄əw ki ay njay t̄. Be ə, Erodi nḡəm-e-n maji. Loki Erodi oo ta kəl J̄a ningə, ta kin uwe ki ta, n̄ be ka, Erodi ge koo ta kəl J̄a par par.

²¹ ND̄o ki maji ki Erodiyadi isi sangi k̄te k̄te ka re nga. Adi e nd̄o r̄ənəl koji Erodi, ə Erodi adi rai ne kuso. Ningə nd̄e ti kin, Erodi b̄ar ki bo je l̄əne nim, b̄ar njé kun d̄o njé r̄o je l̄əne nim, taa b̄ar njé t̄b̄a je ki d̄ənangi Galile ti t̄.

²² D̄əkagilo kuso ne ti, ngon l̄ə Erodiyadi ki d̄əne, ur k̄y gode ti, ndam. NDam l̄ə ngon ki d̄əne kin n̄l Erodi ngay, taa n̄l dije ki b̄ar-de lo ne kuso ti ngay t̄, adi ngar əl ngon ki d̄əne ka kin ə n̄: «t̄d̄əji-m ne ki mei ge par ə m-a m-adi.»

²³ Erodi aw b̄iti un ndune ki kibi r̄o ade ə n̄: «Ne je p̄əti ki id̄əji-m, ə m-a m-adi. Re e d̄əbi k̄əbe l̄əm ka a ingə.»

²⁴ NGon ki d̄əne t̄e aw taga, aw d̄əji kone ə n̄: «E ri ə kadi m-d̄əje ə?» Ə k̄ə əl-e ə n̄: «t̄d̄ə-je d̄o J̄a Batisi.»

²⁵ NGon ki d̄əne t̄əl langisi ba aw r̄o ngar ti əl-e ə n̄: «T̄əki j-a-n taji-naa ti ne wa kin, kadi adi-m d̄o J̄a Batisi me supira ti.»

²⁶ Me ngar tuji oji-n d̄o ne ki ngon ki d̄əne d̄əje kin, n̄ lo kadi əge goto ki mbata kun mindi ki un, taa ki mbata dije ki b̄ar-de lo ne kuso ti t̄ kin.

²⁷ Be ə, taji-naa ti n̄o, ngar un ndune adi asigar kare ki nje nḡəm-e kadi aw k̄y dangay ti gangi d̄o J̄a re-n.

²⁸ Asigar aw gangi d̄o J̄a me supira ti, re-n adi ngon ki d̄əne, ningə ngon ki d̄əne ka kin t̄əl-n adi kone.

²⁹ Loki njé ndo je l̄ə J̄a oi poye ningə, r̄ai uni nine awi dibi.

J̄əju adi ne kuso dinḡəm je dibi mi usoi
(Mt 14.13-21; Lk 9.10-17; J̄a 6.1-15)

³⁰ Loki njé kaw kil̄ə je t̄əli lo kil̄ə je ti l̄əde ningə, kawinaa r̄o J̄əju ti, əri-e poy ne je ki rai ki ne je ki ne je ki ndoi dije adi-e oo.

³¹ Kosi dije ngay awi nim, t̄əli nim adi lo kadi njé ndo je inḡəi ngon d̄əkagilo ndi be kadi usoi ne ka goto. Be ə, J̄əju əl-de ə n̄: «t̄r̄ai adi j-awi lo ki dije gotoi ti mba kadi əri k̄əə nd̄əy.»

³² Be ə, ali me to ti mba kaw k̄əsi r̄əde nḡərangi, lo ki dije gotoi ti.

³³ Dije ngay ooi-de lo kawde ti, ə ḡəri-de b̄əti t̄. Dije j̄i be bo je ti ki dangi dangi, ayinaa ki njade bur bur awi k̄əte, lo ki J̄əju ki njé ndo je isi awi ti.

³⁴ Loki J̄əju ur nangi me to ti ningə, oo kosi dije ngay. Loki oo-de, oo k̄əm-to-ndoo l̄əde, tad̄o ai t̄ə bati je ki nje kul-de goto be. E be ə, J̄əju un d̄əkagilo ngay ndo-n-de ne.

³⁵ Loki kadi ȳəti r̄əne ki b̄əlme taa njé ndo je əti ki r̄o J̄əju ti əli-e əi n̄: «Lo ki j-ai me ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti, ningə kadi isi ur t̄.»

³⁶ Maji kadi ituwə dije kam adi awi ki lo nd̄ər je ti, ki ngan b̄e je ti, ndogi ne kuso usoi.»

³⁷ N̄ə J̄əju t̄əl əl-de ə n̄: «S̄ai je wa adi-de ne usoi.» Ningə, njé ndo je d̄əji-e əi n̄: «Kadi j-aw j̄i ndogi mapa asi sil̄ə bu joo‡ j-adi-de usoi wa?»

³⁸ J̄əju t̄əl əl-de ə n̄: «Mapa ki jisi ti e ban ə? Awi dan dije ooi.» Loki awi dan dije ti, d̄əji ningə, t̄əli əli-e əi n̄: «Mapa e mi, ə kanji joo t̄.»

³⁹ J̄əju un ndune adi-de kadi adi dije isi nangi ki kute kute d̄o wale ti ki mb̄əl.

⁴⁰ Be ə, dije uw̄ai-naa bu bu je, kuti mi kuti mi je, ə isi nangi ki bare bare.

⁴¹ J̄əju əy mapa ki mi ki kanji ki joo, un k̄əmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi d̄o ne kuso kin. Go ti, J̄əju uw̄ə mapa je ka kin gangi naa ti ə adi njé ndo je kadi l̄əbi kosi dije. Kanji je ki joo ka, J̄əju l̄əbi dije p̄əti t̄.

* 6:18 L̄əbatiki 18.16; 20.21 ‡ 6:37 Sil̄ə kare, d̄əkagilo ti l̄ə J̄əju, e la ki lo ra kil̄ə nd̄o ti nd̄o kare. Adi sil̄ə bu joo e la ki lo ra kil̄ə nd̄o ti nd̄o bu joo.

42 Dije pəti usoi ne ndani maji.

43 Ningə, njé ndo je ɔyi gindi mapa je, ki kanji je ki nay, kare dɔgi gide e joo bəy.

44 Dije ki usoi ne kin asi dingəm je dibi mi.

Jəju njiyə dɔ man ti

(Mt 14.22-33; Jə 6.16-21)

45 NDəy ba go ti, Jəju ɔsi njé ndo je ləne kadi ali me to ti, awi gidi ba ti kəte nɔne ti, ki kaw ki ɓe bo Bətisayda ti nu. Ningə dɔkagiloe ti kin, e a tuwə kosi je kadi awi.

46 Loki Jəju adi-de awi ningə, ɔti aw dɔ mbal ti mba kəl ta ki Luwə.

47 Loki lo ndul ngata ningə, to e dan bati, ə Jəju e ki karne ba ə nay nangi gogi.

48 Jəju oo kadi njé ndo je ləne ingəi kɔ ngay lo kɔsi to ti, tado nəl ilə, sur to ki gogi gogi, adi pungi ba ra-de majal. Dan lo ti ɓa, Jəju j a njiyə dɔ man ti, isi aw ki rɔde ti, ningə ge kadi n-də tade bəy.

49 Ə loki ooi-e a njiyə dɔ man ti ningə, ooi kadi e muwə dəw yo, adi uri kəl.

50 Əi je wa pəti ooi-e, adi ɓəl rade ngay. Nə kalangi ba, Jəju əl-de ə nə: «Adi mesi osi nangi nə e mi, ə iɓəli al!»

51 Jəju al gode ti me to ti ningə, gin nəl gangi. Ne je kin ɔti-de ɓəl ngay.

52 Tado ki rɔjeti, njé ndo je gəri kəm ne ki Jəju ra ɔji dɔ mapa kin al, ki mba me nga ləde.

Jəju adi rɔ nga njé moy je dɔnangi Gənarəti ti

(Mt 14.34-36)

53 Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne indəi ba gangi ningə, tɛɛi dɔnangi Gənarəti ti, indəi to ləde nangi.

54 Loki uri nangi taa par ə, dije gəri Jəju;

55 adi ayi-naa ngɔdi asi ɓe je ki dɔnangi Gənarəti ti naki, naki. Dije iləi rɔde, ɔyi njé moy je ləde me ne kɔti njé moy je ti, rəi səde rɔ Jəju ti.

56 Lo je pəti ki aw ti, ngan ɓe je, ki ɓe bo je, ki lo ndɔr je, dije rəi ki njé moy je ɓuki-de ta mbalo ti, ə nɔi dɔ Jəju ti kadi iyə njé moy je adi ɔdi ta kibi lie par ə a ingəi rɔ nga. Ningə, njé ki ɔdi ta kibi lie, ingəi rɔ nga tɔ.

7

Jəju ki ne jibəl ɓe

(Mt 15.1-9)

1 *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je madi jji Jorijaləm ti, kawinaa dɔ Jəju ti.

2 Ningə ooi kadi njé ndo je lie ki madi je usoi ne ki jide ki yoro, ki kanji togɔ ki go jibəl rae ti.

3 NGA ningə təkɔ rojeti, Parisi je əi ki *Jipi je ba pəti, a usoi ne ki kanji kadi a togɔ jide kadi ay njay al. Adi e kində kəm go ne jibəl ɓe ti lə kade je.

4 Be tɔ ə, re təli sukɔ ti ningə, a ndogi man rɔde sukɔ sukɔ bəy taa a usoi ne. Awi ki ne jibəl ɓe je ki rangi ngay ki indəi kəmde go ti bəy tɔ togɔ ne kay man je ki ngo je ki ngoo ningə-kasi je, ki go rəbi ra-e ti.

5 Parisi je ki njé ndo ndu-kun je dəji Jəju əi nə: «Mba ri ə njé ndo je ləi təli rɔde go ne jibəl ɓe ti lə kaje je al ə? Usoi ne ki jide ki yoro ki kanji togɔ kin me nə ri ə?»

6 Jəju ilə-de ti ə nə: «Ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tane ti Ejay dəsi ti e ta ki rɔjeti. Səi njé kədi kəm dije, tado Luwə adi Ejay ndangi ə nə:

“Gin dije kin ɔsi gonm ki nda tade kare, Nə mede e say səm.

7 Tɔji ki isi iləi dɔm ti, ndae goto, Tado ne ndo je ki isi ndoi dije ka, E kəm-kədi ki j rɔ dije ti tɔ.”»✧

8 Jəju əl-de ə nə: «tyəi ndu-kun lə Luwə dəbi kare, ə itəli rɔsi go ne jibəl ɓe ti lə dije yo.»

9 Ningə, Jəju əl bəy ə nə: «To rɔsi al kadi iyəi go ndu-kun lə Luwə kalangi ba mba kadi ingəmi go ne jibəl ɓe ləsi!

10 Təkɔ rojeti, *Moji ə nə: “ɔsi gon bawi ki kɔi.” Taa əl bəy ə nə: “Dəw ki taji bawne ə se kɔne asi ta koy.”✧

11 Nə səi, əli əi nə: “Re dəw madi əl bawne ə se kɔne ə nə: «Nə maji je ki re m-a m-ɔsi-n səli ə e kərba,» adi e kadi-kare lə Luwə.”

12 E kin ɔji kadi uti ta rəbi kadi dəw madi ra ne ɔsi-n səl bawne ə se kɔne.

13 Igɔi tuji ki isi tuji ta lə Luwə ki ne jibəl ɓe ləsi, ki isi indoi dije ki kəte kəte kin oi! Taa ne je ki rangi ki toi be ngay ki isi rai e nɔɔ bəy.»

Nę je ki a ra dāw adi ay njay al ta kām Luwə ti
(Mt 15.10-20)

¹⁴ Go ti ningə, Jəju ɓar kosi dije ki rāne ti ɓəy ə əl-de ə nā: «Səi pəti, uri mbisi maji oi ta ləm, ə kadi igəri mee tɔ.»

¹⁵ Nę madi ki j taga aw me dāw ti, ki a təl-e nę ki to nje ti goto. Nə nę ki j me dāw ti ə a təl dāw nę ki to nje ti.

¹⁶ [Re dāw madi aw ki mbine kadi oo-n dɔ ta ningə, kadi oo.]

¹⁷ Loki Jəju iyə kosi dije, ə təl aw me kəy ti ningə, njé ndo je lie daji-e kadi ɔr-de gin kuji ta ka kin.

¹⁸ Jəju əl-de ə nā: «Adi səi je wa ka igəri nę al tɔ a? Igəri me ta ki m-ge kəl kin al a? Nę pəti ki j taga ki aw me dāw ti, nę kare ki a təl-e ki nje ti goto.

¹⁹ Təki rəjeti, nę je kin pəti awi ngame ti al, nə awi kandae ti yo, ɓa go ti, tɛɛi kɔ.» Ta lə Jəju kin taji kadi nę kuso je pəti əi ki kay njay.

²⁰ Ningə Jəju əl-de ɓəy ə nā: «Nę ki j me dāw ti ə e nę ki nje təl dāw nę ki to nje ti.

²¹ E me dāw ti kəy, e ngame dāw ti ə, mər ta je ki majal isi tɛɛ ti, ki kaya ki ra, ki ɓogi, ki təl-naa,

²² ki kuwə marim, ki ra kām-nda nę, ki me ndul, ki kadi-naa, ki nę ra ki go rəbe ti al, ki kɔji rɔ, taa kilə ra je ki to mbə tɔ.

²³ Nę je kin pəti j me dāw ti, ningə əi ə təl-e nę ki to nje ti.»

Dəne ki mba adi mene Jəju
(Mt 15.21-28)

²⁴ Jəju j loe ti noo ningə, aw dənangi ti ki Tir. Aw ur me kəy ti madi, ge kadi dije gəri gone al, nə loe goto.

²⁵ Təki rəjeti, re wa ki Jəju re tɛɛ ɓəy par ə, dāne madi ki ndil ki majal isi adi kɔ ngone ki dāne oo ta lie, ə ay re osi nangi njae ti.

²⁶ E dāne ki e Jipi al, ɓe koje e Pənəsi, dənangi Siri ti. Nɔ ki dɔ Jəju ti kadi tuwə ndil ki majal ki isi adi kɔ ngonne kin kɔ.

²⁷ Nə Jəju əl-e ə nā: «Iyə adi ngan je ki me kəy ti usoi asi-de ɓəy taa. Tado e go ti al kadi dāw un nę kuso lə ngan je, ilə adi ngan bisi je.»

²⁸ Ə dāne ka kin ilə ti ə nā: «E rəjeti Babe, nə ke ə, ngan bisi je ki ai gin tabilə ti, a usoi yongirɔ nę je ki tɛɛ ta ngan je ti tosi nangi tɔ.»

²⁹ Ningə Jəju əl-e ə nā: «Ta kul ta ki tɛɛ tai ti kin, ɔti aw ɓe ləi, tado ndil ki majal tɛɛ me ngonni ti ki dāne kɔ ngata.»

³⁰ Dāne ka kin təl aw ɓe ningə, ingə ngonne, to dɔ tirə ti kare, mbata ndil ki majal ka kin tɛɛ rəe ti kɔ.

Jəju adi nje mbi ɓəy oo ta

³¹ Jəju j dənangi Tir, gangi Sidɔ, ningə ində dənangi ɓe bo je ki dɔgi gangi ɓəy taa re tɛɛ ta ba Galile ti.

³² Dije rəi ki dɔngəm kare ki mbie ɓəy, ki lo kəl ta to rəe, rɔ Jəju ti, daji-e kadi ində jine dɔe ti, kadi ingə rɔ nga.

³³ Jəju ɔr-e ki kare ba aw sie say ki kosi dije. Loki tilə ngan jine je mbi nje moy ti ningə, tibi man tane ɔdi-n ndon dɔngəm ka kin.

³⁴ Go ti ningə, Jəju un kəmne ki dərə ti, ilə kəɔ puu, ə əl ə nā: «Epata» (kɔr me ta kin nə: imbuti).

³⁵ Taji naa ti noo par ə mbi dɔngəm ka kin mbuti, ə ndone tuti adi əl ta ay njay njay.

³⁶ Jəju ndər mbi dije ki oy nę kin kadi dāw əl tae kəte adi dāw ki rangi oo al. Loki ndər mbide ki nja naa ti naa ti kadi dāw ɔr poy nę kin al ningə, kadi be ɓəy ə dije ɔri poy nę rae ki kəte kəte.

³⁷ Nę ra Jəju ətə kosi dije ɓəl ngay adi əli əi nā: «Nę rae je pəti maji: Ra njé je ki mbide ɓəy adi ooi dɔ ta, taa ra mbiki je adi əli ta tɔ.»

8

Jəju adi nę kuso dije dibi sɔ
(Mt 15.32-39)

¹ Me ndɔ je ti kin, kosi dije ngay kawinaa təkə rangi ɓəy dɔ Jəju ti. Ningə, nę ki kadi usoi goto. Be ə Jəju ɓar njé ndo je ləne əl-de ə nā:

² «M-o kām-to-ndoo lə kosi dije kin, tado ndɔ mitə ɓone ə əi səm naa ti, ningə nę ki kadi usoi goto.

³ Re m-tuwə-de madi awi ɓe ki mede ki ɓo ba ə, ɓo a taa tɔgide rəbə, tado njé ki madi dande ti j say ə rəi.»

⁴ *NJé ndo je lie təl əli-e əi nā: «J-a j-ingə mapa ra dilə lo ti ne, ə a usoi asi-de ə?»

⁵ Jəju daji-de ə nā: «Mapa ki jisi ti e ban ə?» Ə əli-e əi nā: «Mapa e siri.»

⁶ Go ti ningə, Jəju əl kosi dije kadi isi nangi. ɔy mapa ki siri ka kin jine ti, ra oyo Luwə dɔ ti ningə, gangi naa ti, ə adi njé ndo je ləne,

kadi adi kosi dije. Be ə, njé ndo je taai ləbi kosi dije tɔ.

⁷ Awi ki ngan kanji je jide ti tɔ. Jəju ra oyo Luwə dɔ ti ə adi njé ndo je ləne kadi ləbi dije tɔ.

⁸ Dije usoi ne ndani, adi, njé ndo je kawi ginde je ki nay, kare siri.

⁹ Dije ki usoi ne, asi dibi sɔ. Go ti ningə, Jəju iyə-de adi awi.

¹⁰ Kalangi ba go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ali me to ti, awi dɔnangi Dalmanuta ti.

*Parisi je daji ne kɔji Jəju
(Mt 16.1-4)*

¹¹ *Parisi je jii nɔɔ rəi ningə, iləi ngirə naji ta ti ki Jəju, ɓa daji-e kadi ra ne kɔji madi ki j dɔrɔ ti adi-de n-ooi. Daji-e be tɔ kulə ki kiyə mba kuwə-n dəw.

¹² Jəju ilə mene puu, ə əl-de ə nə: «MBari ə dije ki dɔkagilo ti ki ɓone daji mba kadi n-ooi ne kɔji ki əti ɓəl ə? Təki rɔjetɪ, adi m-əl səsi madi oi, ne kɔji madi ki kadi dəw a ra ki mbata ləde goto.»

¹³ Be ə, Jəju iyə-de, ə əl me to ti mba kaw dam ba ti ki kare.

*Əm lə Parisi je nim, əm lə Erodɪ nim
(Mt 16.5-12)*

¹⁴ Me njé ndo je oy dɔ mapa ti ki kadi ɔyi. E ki jide ti ki isi me to ti e kare ba par.

¹⁵ Jəju ndaji-de, ə əl-de ə nə: «Oi maji! Adi kəmsi ədi dɔ rɔsi ti, ɔji-n dɔ əm lə *Parisi je, ki əm lə Erodɪ*.»

¹⁶ *NJé ndo je naji-naa ta dande ti əi nə: «Jəju əl be tadɔ ji rəi ki mapa al!»

¹⁷ Jəju gər ta ki mede ti, adi əl-de ə nə: «MBarɪ ə isi naji-naa ta dansi ti dɔ mapa ti ki ɔyi al ə? Igəri me ne je al ka ɓəy a? Kəmsi tɛɛ dɔ ne je ti madi al ka ɓəy a? Səi dije ki ku dɔsi goto a?»

¹⁸ Kəmsi to mba kadi oi lo al a? Rai mbisi kadi oi dɔ ta al a? Mesi ole dɔ ti al a?

¹⁹ NDɔ ki m-ləbi mapa mi, dɪngəm je dibi mi kin, gɪndi mapa ki nay, ɔyi kare ban ə?» Ningə əli əi nə: «J-ɔy kare dɔgi gide e joo.»

²⁰ «NGa ndɔ ki, m-ləbi mapa siri dɪngəm je dibi sɔ kin, ginde je ki nay, ndɔ ki ɔyi kare ban ə?» Ningə əli-e əi nə: «J-ɔy kare siri.»

²¹ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «Igəri al ɓəy a?»

*Jəju adi nje kəm tɔ kare oo lo me be ti ki
Bətisayda*

²² Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi tɛɛi me be ti ki Bətisayda ti ningə, dije rəi ki njé kəm tɔ kare rɔ Jəju ti. Dije ka kin nɔi dɔ Jəju ti kadi ɔde.

²³ Jəju uwə ji nje kəm tɔ ka kin, ə aw sie gidi be ti. Loki yom kəme ki man tane ningə, ində jine dɔe ti ə daje ə nə: «O ne madi a?»

²⁴ Nje kəm tɔ go lo ningə ə nə: «M-o dije, nə to ə toi tɔ kagi je ə a njiyəi be.»

²⁵ Jəju təl ində jine dɔ kəme ti nja kare ɓəy adi oo lo ay njay njay ngata. Ingə rɔ nga, ta oo ne je pəti ay njay njay tɔ.

²⁶ Go ti ningə, Jəju iyə adi aw be ləne, ə əl-e ə nə: «Oti təl kaw me be ti kin gogi.»

*Piyər gər kadi Jəju e Kirisi, ki MBəti lə Luwə
(Mt 8.13-20; Lk 9.18-21)*

²⁷ Jəju ɔti loe ti nɔɔ ningə, awi ki njé ndo je ləne ngan be je ti ki gidi Səjare ti, ki Pilipi. Loki əi dɔ rəbi ti, Jəju daji-de ə nə: «Dije isi əli ta ki dɔm ti təkɪ mi nɔ ə?»

²⁸ Ə njé ndo je əli-e əi nə: «Dije madi əi nə j Jə Batisi; njé ki nungi əi nə j nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi ɓəy əi nə j ki kare dan njé kəl ta je ki ta Luwə ti.»

²⁹ Ningə, Jəju təl re daji-de əi je wa ə nə: «NGa səi wa ki dɔsi, əli əi nə mi nɔ ə?» Ə Piyər ile ti ə nə: «J Kirisi, ki Luwə mbəte.»

³⁰ Jəju ndaji-de ki tɔgine kadi əli ta kin kəte kadi dəw ki rangi oo al.

*Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti
(Mt 16.21-28; Lk 9.22-27)*

³¹ Go ta je ti kin ningə, Jəju ilə ngirə kadi ndo-de təkɪ ne *NGon dəw n-a n-ingə kɔ ngay. *NGatɔgi je lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndukun je a mbati-ne. Dije a tɔli-ne, nə ndɔ ki kɔ mitə lə ndɔ koyne ɓa, n-a n-tɛɛ lo koy ti.

³² Əl-de ta je kin pəti ay njay. Piyər ɔr Jəju aw sie dəbi kare, ningə ilə ngirə kəl sie.

³³ Nə Jəju təl rəne, go njé ndo je ləne ningə ndangi Piyər ki tɔgine ngay ə nə: «Itəl gogi *Sata, ɔr rəi kɔ gom ti! tadɔ mər ta ləi e mər ta ki j rɔ Luwə ti al, nə e mər ta lə dije.»

³⁴ Go ti ningə, Jəju ɓar kosi dije ki njé ndo je ləne, ningə əl-de ə nə: «Re dəw madi ndigi njiyə gom ti ningə, kadi oo rəne tə ne madi al, kadi e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom.»

* 8:15 Əm lə Parisi je e ne ndo ləde ki ngom, ningə əm lə Erodɪ e mbati kun me kadi Jəju tɔ.

³⁵ Təki rəjeti, dəw ki ge kaji rəne ne wa dənangi ti ne a ti ta rəne. Nə dəw ki ti ta rəne ki mbata ləm, ə se ki mbata Poy Ta ki Maji, a aji rəne tə.

³⁶ Kin ə re dəw ingə ne maji je ki dənangi ti ne pəti tigə, nə ndile tuji ə, maje to ra be ə?

³⁷ Ne madi ki dəw a adi ər-n to ndilne to noo a?

³⁸ Təki rəjeti, re rə dəw madi səl-e ki mbata ləm, ə se ki mbata ta ləm ta kəm dije ti ki njé ra kaya ki njé ra majal ki dəkagilo ti kin, mi NGon dəw m-a m-ra rəsəl dəe ti tə, ndəe ti ki m-a m-re-n me kəsi-gon ti lə Bawm, naa ti ki malayka je ki ayi njay.»

9

¹ Jəju əl-de bəy ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bəy ə, a ooi kəbe lə Luwə ki a re ki təgine kin.»

Jəju mbəl rəne

(Mt 17.1-13; Lk 9.28-36)

² NDə mehe go ti ningə, Jəju ər Piyər nim, Jaki nim, taa Jə nim tə, ə al aw səde də mbal ti ki ngal, ki karde ba, say ki ndəge je. Loe ti kin noo, Jəju mbəl rəne ta kəmde ti.

³ Kibi je lie ndoləi kəy kəy, taa ndai nda ki dəw ki dənangi ti ne ki kadi a togi kibi adi nda be goto.

⁴ Ningə lo kin ti noo, Eli əi ki *Moji tēi ki rəde ti həy, a əli ta ki Jəju.

⁵ Ə Piyər un ta əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. J-a ra kəy-lo mitə: kare e yai, kare e ya Moji, ə ki kare e ya Eli tə.»

⁶ Piyər gər ta wa bangi ki kadi əl al, tadə əi ki madine je ki joo pu, bəl rade ngay.

⁷ Ningə, taji naa ti noo, kil ndi j səbi dəde liti. NDU ta madi tē me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm ki m-ndige ngay, ə oi ta lie.»

⁸ Ki kəm ki kində jipi, njé ndo je goi lo gə gidide, nə dəw kare ka ooi-e al. Jəju ki karne ba par ə ooi-e rəde ti.

⁹ Loki j j də mbal ti isi uri ki nangi ningə, Jəju ndəji-de kadi əri poy ne ki ra ne ə ooi kin dəw madi al, biti kadi ne *NGon dəw n-tē dan njé koy je ti.

¹⁰ *NJé ndo je təli rəde go ta ti ki Jəju əl-de, nə ke ə, gəri me ta ki nə: «Ki taa dan njé koy je ti kin» al, adi naji-naa ta də ti dande ti.

✧ 9:12 Ejay 53.3; Pa je 22.7-18

¹¹ Go ti, njé ndo je dəji-e əi nə: «MBari ə, njé ndo ndu-kun je əi nə səbi kadi Eli re kəte taa ə?»

¹² Jəju ilə-de ti ə nə: «E ki rəjeti kadi Eli a re kəte bəy taa, mba kadi ra go ne je pəti adi asinaa gogi. NGA ra ban ə, ndangi me makitibi ti lə Luwə, səbi dəm mi NGon dəw bəy əi nə: «NGon dəw a ingə kə ngay, taa dije a kidi-e tə» ə?»

¹³ Təki rəjeti, adi m-əl səsi madi oi, Eli re, ə dije rai sie ne ki mede ge, təki ndangi me makitibi ti səbi-n dəe.»

Jəju nga ngon ki ndil ki majal ade kə

(Mt 17.14-21; Lk 9.37-43)

¹⁴ Loki təli rəi rə ndəgi njé ndo je ti ningə, oi kosi dije iləi-naa gəi dəde wuki, ningə njé ndo ndu-kun je ə isi naji-naa ta ti səde tə.

¹⁵ Loki kosi dije ooi Jəju ningə, ndəji-de ngay, adi ayi-naa bur bur ki rəe ti, uwəi jie rai-e lapiya.

¹⁶ Jəju dəji njé ndo je ləne ə nə: «Ta ri ə isi naji-naa ta də ti səde ə?»

¹⁷ Dəw madi kare dan kosi dije ti əl-e ə nə: «Nje ndo dije, m-re ki ngonm rəi ti, tadə e gin togi ti lə ndil ki ra-e adi əl ta al.

¹⁸ Lo je pəti ki ndil kin j sie ti ningə, ige ile nangi, adi kulum tae ibə jugi jugi, ngə ngangine gururu gururu, ningə nda-je ray, ade to tə kagi be. Be ə, m-dəji njé ndo je ləi kadi tuwəi ndil ki majal kin dəe ti kə, nə asi togi al.»

¹⁹ Lo kin ti, Jəju un ta əl njé ndo je ləne ə nə: «Səi dije ki dəkagilo ti ki bəne ki səi njé me ngə je, kadi tə m-isi səsi dəkagilo ban bəy taa adi mesi ə? Kadi m-a m-əsi ginsi dəkagilo ban bəy taa ə? İrai ki ngon rəm ti ne.»

²⁰ Loki rəi ki ngon rəe ti ningə, taji naa ti noo wa ki ndil ki majal oo Jəju par ə, dadi ngon ka kin nangi nangi, bə man tae j kulum mbuki mbuki, ningə bi-e ile nangi, ade nduguru nangi.

²¹ Jəju dəji Bawə ə nə: «Dəkagilo ki ra ti ə ne kin ilə sie ngire ə?» Ə Baw ngon ile ti ə nə: «İlə ngire lo ki ngon to du ba bəy.

²² Ningə, taa taa ndil ki majal kin, isi sur-e tile ki poro je, ki me man ti je, kadi təl-e, ə re asi ra ne madi ə, oo kəm-to-ndoo ləje, ira səje.»

23 Ə Jəju təl əl-e ə nə: «Re asi... kin əl be ki mba ri ə? Dəw ki adi mene, asi ra ne je pəti.»

24 Ta naa ti noo, baw ngon əl ta ki ndune ki bo ə nə: «M-adi mem, nə kadi-me ləm ə e ngay al, ə ira səm!»

25 Loki Jəju oo kadi kosi dije isi ayi-naa bur bur ki rəe ti ningə, ndangi ndil ki majal ə nə: «İ ndil ki majal ki nje bəy mbi dije ki nje kadi dije əli ta al, m-un ndum kadi iteə rə ngon ti ki kə, ə ire gogi al ratata!»

26 NDil ki majal ka kin ur kəl, ra ngon adi dadi nangi nangi ki təgine ngay, ningə teə rəe ti kə. NGon təl to təkı oy be, adi dije pəti ki ooi ne ki ra ne, əli əi nə: «Oy ngata.»

27 Nə Jəju uwə ji ngon un-e ur-e taa.

28 Loki Jəju ur me kəy ti, ə njé ndo je lie isi sie ki karde ba, dəji-e əi nə: «MBarı ə je j-asi kadi ji tuwə ndil ki majal kin al ə?»

29 Jəju təl əl-de ə nə: «Ko ndil je ki be kin, dəw a tuwə-de ki go rəbi kəl ta ki Luwə taa.»

Jəju təl əl ta ki də koyne ti ki kine lo koy ti bəy

(Mt 17.22-23; Lk 9.43-45)

30 Əi, əti loe ti noo ningə, indəi dənangi Galile gangi. Jəju ge kadi dəw madi gər gone al.

31 Tado un dəkagilo mba kadi ndo-n ne njé ndo je ləne. Be ə əl-de ə nə: «A iləi-mi *mi NGon dəw ji dije ti kadi a təli-mi, ningə loki təli-mi oy ba, ndə ki kə mətə lə ndə koym ə, m-a m-ı taa lo koy ti.»

32 *NJé ndo je gəri me ta lie kin al, ningə bəli kadi dəji-e ta də ti tə.

Jəju un ta lə ngan je ki du ndo-n ne njé ndo je ləne

(Mt 18.1-5; Lk 9.46-48)

33 Loki rai teəi me be ti ki Kapərnayim, ə uri me kəy ti ningə, Jəju un ta dəji-de ə nə: «Ta ri ə kəte isi naji-naa ta də ti də rəbi ti ə?»

34 Nə təli isi kekeke, tado, də rəbi ti, naji-naa ta, kadi n-gəri se nə ə e ki bo wa?

35 Jəju isi nangi, ningə bar njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo, əl-de ə nə: «Re dəw madi ge kadi n-e dəw ki dəsəy ningə, maji kadi təl rəne dəw ki dəbəy ti nim, nje ra kilə bəə kadi ndəge je pəti nim tə.»

36 Go ti, Jəju un ngon ki du, ur-e dande ti, ə loki ore rəne ti ba, əl-de ə nə:

37 «Re dəw madi uwə ngon ki be kin rəne ti me təm ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m rəne ti. Ningə, dəw ki uwə-m ki rəne ti, e mi ə uwə-m ki rəne ti al, nə e nje kilə-m ə uwe ki rəne ti.»

Dəw ki e nje kəsi-m ta al e dəw ləm (Lk 9.49-50)

38 Jə əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, j-o dəw madi ki a tuwə ndil je ki majal me təi ti, ə ji ndigi kadi j-əge də ra ne kin, tado e njiyə səje goi ti al.»

39 Jəju ilə-de ti ə nə: «Oti kadi əgi-e də, tado dəw kare ki a ra ne ki əti bəl me təm ti ki kadi a təl kalangi ba əl ta ki majal dəm ti goto.

40 Təkı rəjeti, dəw ki əsi-je ta al e dəw ləje.

41 Taa re dəw madi adi səi man kəy me ngon kal man ti par, mbata ke ki səi dije lə Kirisi ka, dəwe kin, təkı rəjeti, adi m-əl səsi, a nal ne kigə go ji ləne al.

NDəji-naa də majal ti (Mt 18.6-9; Lk 17.1-2)

42 «Kin ə təkı dəw madi ra adi ki kare dan njé ki du ti ki adi-mi mede, osi me majal ti ə, e soti ngay bəy mbata ti lie kadi dəsəi mbal ki bo ngay minde ti, ə iləi-e me ba ti.

43 Kin ə jii kare rai adi osi me majal ti ə, igange ile kə. Tado, e soti kadi ingə kaji ki jii ki kare, itə kadi ingəm jii je joo pu, ə iləi-ni me por ti lə su, me por ti ki a oy al ratata kin. [

44] *

45 Kin ə njai kare rai adi osi me majal ti ə, igange ile kə. Tado, e soti kadi ingə kaji ki njai ki kare, itə kadi ingəm njai je joo pu, ə iləi-ni me por ti lə su. [

46]

47 Kin ə kəmi kare rai adi osi me majal ti ə, ər-e ile kə. Tado, e soti kadi ur kəbe ti lə Luwə ki kəmi ki kare, itə kadi ingəm kəmi joo pu, ə iləi-ni me por ti lə su.

48 Loki kode je ki me ti oyi al, taa por ki səm ti ka oy al ratata tə.

49 Təkı rəjeti, dəw ki ra ka por kə je a ra-e adi ay njay, təkı kati a ra-n ne kuso adi nəl be.

50 Kati e ne ki maji, nə loki nələ goto ə, ri ə a rai kadi a təl nəl gogi ə? Ne ki kadi dəw a ra-n goto. Ningə maji kadi itəji hal ki maji ki rə-naa ti, ə isi ki naa ki lapıya dansi ti.»

* 9:44 Bar ta ki joo kin, dije madi əli təkı goto me makitibi je ti ki njé ndange ki kəte ndangi.

10

*Ta ki dɔ gangi-naa ti lɔ dɔne ki dingɔm
(Mt 19.1-9; Lk 16.18)*

¹ Jɔju i loe ti nɔɔ, aw dɔnangi Jude ti, gidi ba Jurde ti. Kosi dije kawi-naa gai gide wuki bɔy. Ki go jibɔl ra-e ti lɔ Jɔju, ilɔ ngirɔ ndo-de ne.

² *Parisi je ɔti rɔi rɔ Jɔju ti, ningɔ kadi tɔ iyai kulɔ uwai-e-n me ta ti, dɔji-e ai nɔ: «NDu-kun adi ta rɔbi kadi dingɔm tuwɔ-n nene ɔ se adi ta rɔbi al ɔ?»

³ Jɔju dɔji-de ɔ nɔ: «NDu-kun ri ɔ *Moji adi sai dɔ ti ɔ?»

⁴ Ɔi tɔli ɔli-e ai nɔ: «Moji adi ta rɔbi kadi dingɔm tuwɔ nene, nɔ ke ɔ, kadi ade makitibi gangi-naa jie ti.»

⁵ Ɔ Jɔju tɔl ɔl-de ɔ nɔ: «E ki mbata me ngɔ lɔsi ɔ Moji ndangi-n ndu-kun kin adi sɔsi.

⁶ Nɔ lo kilɔ ngirɔ kindɔ ne je ti, Luwɔ ra dingɔm ai ki dɔne.

⁷ E be ɔ, dingɔm a iyɔ kone je ki bawne je, ɔ a tiyɔi-naa ki nene,

⁸ kadi tɔli darɔ ki kare. Lo kin ti, a ɔi joo al ngata, nɔ a ɔi darɔ ki kare ba.»

⁹ Ningɔ ne ki Luwɔ dɔɔ naa ti, maji kadi dɔw gangi naa ti al.»

¹⁰ Loki tɔli rɔi be, njɛ ndo je lie dɔji-e ta dɔ ti bɔy.

¹¹ Ɔ Jɔju ɔl-de ɔ nɔ: «Re dɔw tuwɔ nene, ɔ taa dɔne ki rangi ɔ, dɔwe kin tɔl nje kuwɔ marim, tadɔ nee ki kɔte isi nɔɔ bɔy.

¹² A re e dɔne ɔ mbati ngawne ɔ taa dingɔm ki rangi ka, e nje kuwɔ marim tɔ.»

*Jɔju njangi dɔ ngan je ki du
(Mt 19.13-15; Lk 18.15-17)*

¹³ Dije rɔi ki ngan je ki du rɔ Jɔju ti kadi njangi dɔde, nɔ njɛ ndo je kɔli sɔde.

¹⁴ Loki Jɔju oo kilɔ ra njɛ ndo je lɔne ningɔ, nɔl-e al adi ɔl-de ɔ nɔ: «Iyɔi ngan je ki du adi rɔi rɔm ti, ɔti kadi ɔgi-de ta rɔbi, tadɔ kɔbe lɔ Luwɔ e yɔ dije ki toi tɔ ngan je ki du be.

¹⁵ Tɔki rɔjeti, adi m-ɔl sɔsi, dɔw ki ndigi kadi Luwɔ ɔ be dɔe ti tɔ ngon ki du be al, a ur kɔbe ti lɔ Luwɔ al ratata.»

¹⁶ Go ti, Jɔju uwɔ ngan je ki du ka kin ki rɔne ti, indɔ jine dɔde ti, njangi dɔde.

*Ta lɔ Jɔju ai ki dɔw ki nje ne kingɔ
(Mt 19.16-30; Lk 18.18-30)*

¹⁷ Loki Jɔju ɔti ɔsi dɔ rɔbi ti ningɔ, dingɔm madi kare ay re ɔsi nangi njae ti, ningɔ dɔje ɔ nɔ: «Nje ndo ki maji, e ri ɔ m-a m-ra ɔ m-a m-ingɔ-n kaji ki a to biti ki nɔ ti ɔ?»

¹⁸ Jɔju ɔl-e ɔ nɔ: «MBa ri ɔ iɔar-m dɔw ki maji ɔ? Dɔw kare ki maji goto, nɔ Luwɔ ki karne ba par ɔ e dɔw ki maji.

¹⁹ I igɔr ndu-kun je lɔ Luwɔ ki ɔ nɔ: «A tɔl dɔw al, a uwɔ marim al, a bɔgi al, a ma naji ki ngom dɔ madi ti al, a ra ne ki majal ki dɔw madi al, ɔsi gon bawi ɔi ki kɔi kin maji.»*

²⁰ Dingɔm ka kin ɔl-e ɔ nɔ: «Nje ndo, ne je kin pɔti m-tɔl rɔm go ti dɔkagilo kilɔ ngirɔ basam ti nu.»

²¹ Jɔju gɔ dingɔm ka kin ki rɔnɔl, ningɔ ɔl-e ɔ nɔ: «Ne kare be ɔ nayi kadi ira. Aw, igati ki ne maji je lɔi pɔti, adi lae njɛ ndoo je, ba a aw ki ne kingɔ ngay me dɔrɔ ti, ɔ ire un gom.»

²² Nɔ loki dingɔm ka kin oo ta je kin ningɔ, kɔme il kiriri, ɔ ɔti aw ki rɔnɔl al, tadɔ e dɔw ki aw ki ne kingɔ ngay.

²³ Jɔju gɔ njɛ ndo je lɔne ki gai gide, ningɔ ɔl-de ɔ nɔ: «A e ne ki ngɔ ngay rɔ njɛ ne kingɔ je ti kadi uri me beko ti lɔ Luwɔ!»

²⁴ Ta lɔ Jɔju kin ndɔji-de, nɔ Jɔju a dɔ ti gɔrɔrɔ ba ɔ nɔ: «NGanm je, e ne ki ngɔ ngay kadi dɔw ur me beko ti lɔ Luwɔ.

²⁵ E ne ki ngɔ ngay kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, nɔ a ngɔ ngay itɔ e kin bɔy kadi nje ne kingɔ ur me beko ti lɔ Luwɔ.»

²⁶ Ta kin ɔti-de bɔl dɔ made ti bɔy, adi dɔji-naa dande ti ɔi nɔ: «NGa kin ɔ e be ningɔ, nɔ ɔ asi kadi ingɔ kaji ɔ?»

²⁷ Jɔju indɔ manjide ba, ningɔ ɔl-de ɔ nɔ: «Ki rɔ dije ti ba, dɔw ki asi goto, nɔ ki rɔ Luwɔ ti ba, ne ki dum-e goto, tadɔ asi ra ne je pɔti.»

²⁸ Ɔ Piyɔr ilɔ rɔne ɔl-e ɔ nɔ: «NGa o je ki, j-iyɔ ne je lɔje pɔti kɔ, mba kadi j-un-n goi kin.»

²⁹ Jɔju ile ti ɔ nɔ: «Tɔki rɔjeti, adi m-ɔl sɔsi, re dɔw madi, iyɔ kɔy lɔne, ki ngakone je, ki konane je, ki kone, ki bawne, ki ngane je ɔ se dɔnangi lɔne ki mbata lɔm, ɔ se ki mbata Poy Ta ki Maji ningɔ,

³⁰ dɔwe kin a ingɔ kɔy je, ki ngakone je, ki konane je, ki kone je, ki ngane je, ki dɔnangi, nja bu dɔ ti. A ingɔ ne je kin, naa ti ki kɔ dɔkagilo ti ki bone, taa dɔkagilo ti ki a re, a ingɔ kaji ki a to biti ki nɔ ti tɔ.

* 10:4 Dɔtɔrɔnom 24.1   * 10:8 Kilɔ ngirɔ ne je 1.27; 2.24

* 10:19 Tɛɛ ki taga 20.12-16; Dɔtɔrɔnom 5.16-20

³¹ NGa ningə, dije ngay ki kəte, a təli njé ki gogi, ə njé ki gogi, a təli njé ki kəte tə.»

*Jəju əl ta də koyne ti ki kine lo koy ti bəy
(Mt 20.17-19; Lk 18.31-34)*

³² Jəju əi ki njé ndo je ləne əi də rəbi ti, isi awi ki Jorijaləm. Jəju njiyə nɔde ti nɔde ti. Lo kin ti, bəl ra njé ndo je lie ngay, taa njé njiyə gode ti ka bəl rade tə. Jəju təl bər njé ndo je ki dəgi gide e joo rəne ti, ningə ilə ngirə kadi əl-de ne je ki a ra-e Jorijaləm ti ə nə:

³³ «Oi, j-isi j-awi ki Jorijaləm, ningə a iləi-mi *mi NGon dəw ji njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je ti. A gangi ta koy dəm ti, ningə go ti, a iləi-mi ji dije ti ki əi *Jipi je al.

³⁴ A kogi dəm ti je, a tibi man tade dəm ti je, a tindəi-mi ki ndəy kabılay je, taa a təli-mi tə. Nə ndə ki kə mitə lə ndə koym bə, m-a m-təe lo koy ti.»

*Ne dəji lə Jaki əi ki Jə
(Mt 20.20-28)*

³⁵ Go ta je ti kin ningə, Jaki əi ki Jə ki əi ngan lə Jəbədə, rəi rə Jəju ti bəsi, əli-e əi nə: «Nje ndo, ji ndigi kadi ira ne ki j-aw tə dəji kam adi-je.»

³⁶ Jəju dəji-de ə nə: «Ri ə igəi kadi m-ra madi səsi ə?»

³⁷ Ningə, təli əli-e əi nə: «Re indigi də ti səje ə, adi dəw kare isi də ji kəi ti, ə e ki nungi isi də ji gəli ti tə, loki a isi də kəbe ti ə dije a iləi təji dəi ti kin.»

³⁸ Jəju əl-de ə nə: «İgəri me ne dəji ləsi kin al. A asi kadi ingəi kə ki m-aw tə m-ingə kam kare mindi wa? Taa, batəm ki to kə ngay ki m-aw tə m-ingə kam a ingəi kare tə wa?»

³⁹ Ba əli əi nə: «Oyo, j-a j-asi kare.» Ə Jəju əl-de ə nə: «Təki rəjeti, a asi kadi ingəi kə ki m-aw tə m-ingə kam kare, taa batəm ki to kə ngay ki m-aw tə m-ingə kam a ingəi kare tə.»

⁴⁰ Nə ta ki oji də kisi də ji kom ti ə se də ji gəlm ti; e ta ləm kadi mi ə m-adi səsi al. Lo je kin to ki mba dije ki rai goe kəte nu ki mbata ləde.»

⁴¹ Loki ndəgi njé ndo je ki dəgi ooi ta je kin bə, rəde ilə ngirə nəl-de al ki Jaki əi ki Jə.

⁴² Be ə, Jəju bər-de pəti ki rəne ti, əl-de ə nə: «İgəri kadi njé je ki indəi-de tə njé kəbe

də gin dije ti ki dangi dangi ki dənangi ti ne, isi tə jəgi də dije ti, adi-de kə, taa dije ki njé təbə, oı be dəde ti bəy tə.

⁴³ Nə a e be dansi ti al. Re dəw madi dansi ti, ndigi kadi n-e ki bo ningə, kadi təl nje ra kilə ləsi pəti.

⁴⁴ Taa re dəw madi ndigi kadi n-e dəw ki də kəte dansi ti ningə, kadi təl bəə kilə ləsi pəti tə.

⁴⁵ Tadə mi *NGon dəw m-re mba kadi dije rai kilə adi-mi al, nə kadi mi ə m-ra kilə m-adi-de nim, taa m-adi rəm kadi m-taa-n kosi dije ngay m-ilə-de taa nim tə.»

*Jəju tēe kəm Bartime ki nje kəm tə
(Mt 20.29-34; Lk 18.35-43)*

⁴⁶ Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi tēe Jəriko ti. Loki isi tēe me bə bo ti ki taga ki kosi dije ngay gode ti, nje kəm tə kare ki təe nə Bartime, e ngon lə Time, isi ngangı rəbi ti nɔɔ, isi kəy ne.

⁴⁷ Loki oo kadi e Jəju ki Najarəti ti ə isi ində də ningə, un ndune ki taa nɔ ə nə: «Jəju ki *NGon ka Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!»*

⁴⁸ Dije ngay kəngi-e kəngi kadi uti tane, nə nje kəm tə un ndune ki taa də made ti wa bəy ə nə: «NGon ka *Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!»

⁴⁹ Lo kin ti, Jəju a lo ka ti, ə nə: «İbəri-e adi-mi.» Ningə bəri nje kəm tə ka kin, ə əli-e əi nə: «Uwə rəi bə, j taa, nə isi bəri.»

⁵⁰ Loki oo də ta je kin ningə, bi kibı ləne, ilə kə, ə j taa rati aw rə Jəju ti.

⁵¹ Jəju dəje ə nə: «E ri ə, ige kadi m-ra madi ə?» Ə nje kəm tə əl-e ə nə: «Nje ndo, m-ge kadi kəm oo lo!»

⁵² Ə Jəju əl-e ə nə: «Aw! tadə kadi-me ləi aji.» Par ə, ta naa ti nɔɔ, kəme oo lo, adi un go Jəju də rəbi njiye ti.

11

*Jəju ur Jorijaləm ti ki kəsi-gon
(Mt 21.1-11; Lk 19.28-40; Jə 12.12-19)*

¹ Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne indəi də bə ki Jorijaləm bəsi, gidi ngan bə je ti ki Bətipaje ki Bətani, ki kaw kadi mbal kagi bini je ti, ilə njé ndo je ləne joo.

² Jəju əl-de ə nə: «Awi me ngon bə ti ki a nɔsi ti kam. Lo kur ə wa ki a uri ki me bə ti par ə, a ingəi ngon koro ki dəi-e adi a. E

* **10:47** NGar Dabidi ra 6al asi dibi kare bəy taa oji Jəju, adi bə Jəju kə nə “NGon ka Dabidi”, me ə nə dəw ki gin koji ti lə Dabidi.

ngon koro ki dæw al gide ti al bæy. Ituti-e, iræi sie adi-mi.

³ A re dæw madi dæji sæsi æ næ: “MBa ri æ a rai ne be,” wa æ, æli-e æi næ: “Bæbe æ ge-e, æ a tæl ilæ sie bæsi ba.”»

⁴ *NJé ndo je awi ningæ yæ ingæi ngon koro ki dæw dæe taga ta kæy ti, kadi ræbi ti. Adi tuti-e.

⁵ Dije madi ki ooi-de lo tuti koro ti dæji-de æi næ: «E ri æ a irai-e be æ? Ituti ngon koro kin mba ri æ?»

⁶ Ningæ njé ndo je ilæi-de ti tæki Jæju æl-n-de, bæ iyæi-de adi awi.

⁷ Loki ræi ki ngon koro ka kin ningæ, labi kibi je læde gide ti, bæ Jæju al isi dæ ti.

⁸ Dije ngay labi kibi je læde go ræbi ti. Nje ki madi je, e mbi kam je ki wale æ tæti tilæi ti.

⁹ NJé njiyæ nɔ Jæju ti ki njé njiyæ goe ti uni ndude ki taa æli æi næ: «Tɔji e ki dæ Luwæ ti! Ningæ kadi Luwæ njangi dæ dæw ki re ki tæ Bæbe.

¹⁰ Kadi Luwæ njangi dæ kɔbe ki a re, adi e kɔbe læ kaje *Dabidi.* Tɔji e ki dæ Luwæ ti, me dæra ti taa.»

¹¹ Jæju ur Jorijalæm ti, aw me kæy ti læ Luwæ. Loki indæ kæmne oo ne je pæti ki gæ gide ningæ, æi ki njé ndo je læne ki dægi gide e joo tææi awi Bætani ti, tadæ lo sæl ngata.

Jæju man kagi mbay-kote (Mt 21.18-19)

¹² Loki lo ti go ti, Jæju æi ki njé ndo je tææi Bætani ti ki taga, ningæ bo ra-e.

¹³ Jæju oo kagi mbay-kote ki mbie to dæ ti, a sæy nu, ningæ ɔti aw gin ti kadi n-oo se n-a n-ingæ kande dæ ti kadi n-uso wa? Næ loki re bæsi rɔ kagi ti ningæ, oo mbie je par, bi oo kande al, tadæ e nay kandi mbay-kote al bæy.

¹⁴ Be æ Jæju æl mbay-kote æ næ: «Kadi dæw uso kandi gogi al biti ki nɔ ti.» *NJé ndo je lie ooi ndu ta ki æl.

Jæju tuwæ njé ra gati je me kæy ti læ Luwæ (Mt 21.10-17; Lk 19.45-48; Jq 2.13-16)

¹⁵ Loki ræi tææi Jorijalæm, Jæju aw ur nati kæy ti læ Luwæ, ningæ ilæ ræne tuwæ njé labi ne je ki njé ndogi ne je nati kæy ti læ Luwæ kɔ. Jæju sur tabilæ je læ njé mbæl la je tilæ, naa ti ki ne kisi læ njé gati dæ dum je.

¹⁶ Iyæ dæw madi adi un ne dæ-n me kæy ti læ Luwæ al.

¹⁷ Ningæ ndo-de ne æ næ: «NDangi me makitibi ti læ Luwæ æi næ: “Kæy læm a ibari-e kæy kæl ta ki Luwæ ki to ki mbata læ gin dije pæti, næ sæi, itæli-e lo bæy rɔ ti læ njé bogi je yo.”»*†

¹⁸ Loki ki njé kun dæ njé kijæ ne mæsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je ooi ta je kin ningæ, sangi ræbi kadi n-tæli Jæju, næ bæli tadæ kosi je ndigi ne ndo lie ngay.

¹⁹ Loki lo sæl ningæ, Jæju æi ki njé ndo je tææi me bæ bo ti kɔ.

Kadi-me ki kæl ta ki Luwæ

²⁰ Loki lo ti ki si, Jæju æi ki njé ndo je isi indæi dæ ningæ, njé ndo je ooi kagi mbay-kote ki tuti dæe ti ratata ki ngire ti.

²¹ Loe ti nɔɔ, me Piyær ole dæ ne ti ki ndæ ki ra ne, adi æl Jæju æ næ: «Nje ndo ki bo, o kagi ki ndæ ki iman-e ka tuti am.»

²² Ningæ Jæju tæl æl njé ndo je læne æ næ: «Maji kadi adi mesi Luwæ.

²³ Tæki ræjeti, adi m-æl sæsi, re dæw madi æl mbæl kam æ næ: “ɔti lo kin ti rangi, aw osi me ba ti”, ki kadi-me, ki kanji bædi, æ gær tæki ta ki n-æl kin a ra ne bæ, Luwæ a ra ade.

²⁴ E be æ, m-æl sæsi madi igæri tæki, ne je pæti ki idæji Luwæ me kæl sie ta ti, maji kadi indæi dæsi ti tæki ingæi ki bælme, ningæ Luwæ a ra adi sæsi.

²⁵ Loki i taa kadi æli ta ki Luwæ, re ta to dansi ti ki dæw madi æ, maji kadi iyæi goe kɔ adi-e, kadi Bawsi ki isi dæra ti, iyæ-n go majal je læsi kɔ adi sæsi tɔ. [

²⁶ MBata, re iyæi go majal je læ dije ki rangi kɔ al ningæ, Bawsi ki isi me dæra ti, a iyæ go majal je læsi kɔ al tɔ.]†

Ta ki dæji dæ tægi ti læ Jæju (Mt 21.23-27; Lk 20.1-8)

²⁷ Jæju æi ki njé ndo je læne tæli ræi Jorijalæm ti bæy. Loki Jæju isi njiyæ nati kæy ti læ Luwæ, njé kun dæ njé kijæ ne mæsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatægi je,

²⁸ ræi dæji-e æi næ: «E ki tægi ki i ra æ isi ran ne je kin be æ? Æ næ tɔ æ adi ndune kadi ira-n-de wa æl-je adi j-o?»

* 11:10 Kaje Dabidi, kær me æ næ Dabidi ki je dije ki gin koji ti lie. MBata Dabidi ra bæal asi dibi kare bæy taa oji Jæju Kirisi.

† 11:17 Ejay 56.7; Jæræmi 7.11 † 11:26 Bar ta kin dije madi æli tæki goto me makitibi je ti ki njé ndange ki kæte ndangi.

²⁹ Jəju təl əl-de ə nə: «M-a m-dəji səsi ta kare be par. Re iləi-mi ti ningə, m-a m-əl səsi dəw ki adi-m ndune kadi m-ra-n ne je kin tə.

³⁰ Nə ə ilə Jə kadi ra dije batəm ə? E Luwə ə se e dije wa əli-mi adi m-o.»

³¹ Nə təli a əli-naa ta dande ti əi nə: «Re j-əl-e j-ə nə: “E Luwə ə ile” ə, a dəji-je ə nə se ra ban ə j-ade meje al wa?

³² Ə j-a j-əl j-ə nə: E dije ə iləi Jə al tə...» Təki rəjeti, bəli kosi je, tadə dije pəti gəri dəde ti kadi Jə e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki rəjeti.

³³ Be ə təli əli Jəju əi nə: «Ji gər al.» Ə Jəju təl ilə-de ti ə nə: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl səsi təgi ki m-isi m-ra-n ne je kin al tə.»

12

Kuji ta də njé ra kilə me ndər nju ti, ki njé me majal

(Mt 21.33-46; Lk 20.9-19)

¹ Go ti Jəju lə rəne əl-de ta ki kuji ta ə nə: «Dingəm kare ndər nju, ningə ində singə gugə gide wuki. Ur bə kadi tə mborəi man nju ti, ningə ur ne tə ta kagi be, kadi dije isi də ti ngəmi ndər ka kin. Ba go ti, dəi ta naa ti ki dije ki njé ra kilə nju, kadi tə rai kilə adie, ə kagi loe ti ba, a kayi-naa nee, ningə e wa əti aw mba.

² Loki kagi lo kijə kandi nju asi ningə, ilə bəə ləne kare kadi aw taa kandi ne ndor ka kin, ki yəne ji njé ra kilə ti adi-ne.

³ Nə loki bəə aw ningə, njé ra kilə je uwəie, tindəi-e ngay, ə tuwəi-e adi təl ki jine kare aw.

⁴ Nje ndər təl ilə bəə ki rangi bəy. E ka, tindəi dəe mbuki mbuki je, taji-e je tə.

⁵ Be ka, dingəm ka kin təl ilə bəə ki rangi bəy. Bəə kin uwəi-e təli-e, taa njé ki goe ti ka, tindəi-de je, təli-de je wa bəy tə.

⁶ Lo kin ti, ngonne ki dingəm ki ndige ngay, par ə nay ki karne sie. Ə un-e ile tə dəbəy dəw rəde ti, tadə əl ə nə: “A bəli gidi ngonm.”

⁷ Nə njé ra kilə nju ka kin əli-naa dande ti əi nə: “Darə ə wa kam ə a e nje ne nduwə, ə adi ji təli-e, ningə ndər nju kin a e ne ləje.”

⁸ E be ə, uwəi ngon ka kin təli-e, iləi nine gidi ndər ti taga.

⁹ Ə se dingəm nje ndər kin a ra ban wa? A re kadi təl njé ra kilə je kin kə, ə sangi njé ki rangi ində-de ta ndər ti.

¹⁰ Itidəi ta kin me makitibi ti lə Luwə oi al a?

“MBal ki njé ra kəy je mbati-e, E ə təl mbal ki e təgi kəy.

¹¹ E kin e kilə ra Bəbe.

E ne kəji ki əti bəl ə to ta kəmje ti kin.”»[☆]

¹² Lo kin ti, ki bo je ki də *Jipi je ti, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju, tadə gəri maji kadi kuji ta ki Jəju əl kin səbi dəde, nə bəli kosi je, adi iyəi-e, ə əti awi lo ləde.

Ta də kigə la-mbə Səjar ti ki e ngar ki bo
(Mt 22.15-22; Lk 20.20-26)

¹³ Ki bo ki də *Jipi je ti iləi *Parisi je madi ki dije madi ki me buti ti lə *Erodi ti rə Jəju ti mba kadi tə n-iyəi kulə n-uwəi-e-n ki ta ki tae ti.

¹⁴ Rəi əli-e əi nə: «Nje ndo, ji gər kadi j nje kəl ta ki rəjeti, taa ibəl kəm dəw al nim. I o ne ra ki gidi ti taga ne kam al, taa j nje ndo dije rəbi lə Luwə ki goe ki rəjeti. Ə əl-je adi j-o: e loe ti ə se e loe ti al kadi dəw igə la-mbə nje kəbe ki bo Səjar ə? Kadi tə j-igə la-mbə ə se j-igə al ə?»

¹⁵ Nə Jəju gər kadi kəm dije ləde adi əl-de ə nə: «MBa ri ə iyəi kulə kadi uwəi-mi ə? Irəi ki silə kare adi-mi m-o.»

¹⁶ Ə rəi ki silə kare adie, ningə dəji-de ə nə: «Də nə ə indəi, ə tə nə tə ə ndangi silə ti kin ə?» Ə iləi-e ti əi nə: «E nje kəbe ki bo Səjar.»

¹⁷ Jəju təl əl-de ə nə: «Ne lə Səjar ə adi Səjar, ne lə Luwə ə adi Luwə tə.» Lo kin ti, ta lə Jəju dum dəde ngay.

Ta də ki njé koy je lo koy ti
(Mt 22.23-33; Lk 20.27-38)

¹⁸ *Sadusi je ki əi dije ki ooi kadi njé koy je a j j taa lo koy ti al, rəi rə Jəju ti dəji-e əi nə:

¹⁹ «Nje ndo dije, *Moji ndangi ndu kin me makitibi ti adi-je ə nə: “Re dəw madi, ngokəe taa dəne, ə ngokəe ka kin oji ngon ki dəne ka kin al bəy ə oy ningə, kadi taa dəne nduwə kin, oji-n ngan je kadi tēi to nje goto ti.”[☆]

²⁰ Ki əji də ta kin, ngakonaa je əi siri. Ki dəsəy taa dəne, ə oji-n ngon ki kadi tə ər toe al bəy par ə əti oy.

²¹ Ki kə joo re taa dəne nduwə ka kin, ningə oji sie ngon bə ər to nje goto ka kin al

[☆] 12:11 Pa je 118.22-23   [☆] 12:19 Kilə ngirə ne je 38.8; Dətarənom 25.5-10

ḅəy ə re oy ka ḅəy. Ki kō mitə re ə kae ti ə wa ka kin ḅəy.

²² Adi ngakonaa je ki siri kin, taai dāne ki kare kin pəti tigə, ka dəw kare ki dande ti ki oji sie ngon ḅəy taa kadi oy goto. Gode ti pəti, darə dāne wa re oy tə.

²³ Ə se ndə ki njé koy je a iij taa lo koy ti, ə əi je a iij lo koy ti ə, nə dande ti ə dāne kin a e nee ə? Tadə əi siri pəti taai-e nede ti.»

²⁴ Jəju əl-de ə nə: «Səi dije ki indəmi rəbi, ningə kadi igəri təkə indəmi rəbi tadə igəri makitibi lə Luwə al nim, taa igəri tōgi lə Luwə al nim tə.

²⁵ Təkə rəjeti, ndə dije a iij taa lo koy ti, dingəm je ki dāne je a taai-naa al ngata. Pəti a toi tə *Malayka je be me dərə ti.

²⁶ Ta ki oji də ki ki njé koy je a iij taa lo koy ti, itidəi ta ki oji də por ki o me ngə ti, ə e ki kəl tae me makitibi ti lə Moji kin al a? Luwə əl Moji ta lo kin ti ə nə: “Mi Luwə lə *Abirakam, mi Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə *Jakobi.”*

²⁷ Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, ḅi e Luwə lə njé koy je al. Indəmi rəbi ndəm ki də gangi.»

*NDu-kun ki itə ndu-kun je
(Mt 22.34-40; Lk 10.25-28)*

²⁸ Nje ndo ndu-kun kare ki oo ndude lo naji-naa ta ti, lo ki oo adi Jəju ilə tə *Sadusi je ti maji ngay, əti aw rə Jəju ti dəje ə nə: «Dan ndu-kun je ti pəti kin, e ki ra ə e ki dəsəy dan ti ə?»

²⁹ Jəju əl-e ə nə: «NDu-kun ki dəsəy ki itə ndu-kun je pəti ə to kin: “O *Isirayəl! Bəbe Luwə ləje e Bəbe ki e karne ba.

³⁰ A indigi Bəbe Luwə ləi ki ngəmei ba pəti, ki ndili ba pəti, ki mər ta ləi ba pəti, taa ki tōgi ba pəti tə.”*

³¹ Ningə ndu-kun ki kō joo ə to kin: “A indigi dəw madi tə darəi j wa be tə.” *NDu-kun ki rangi ki itə ndu-kun je ki joo kin goto.»*

³² Njé ndo ndu-kun je lə Luwə əl Jəju ə nə: «Maji ngay Nje ndo! ta ki əl e ta ki rəjeti: Bəbe Luwə ləje e karne ba par ə e Luwə, Luwə ki rangi goto.

³³ Ningə, kadi dəw ndige ki ngəmene ba pəti, ki ne gər ki dāne ba pəti, ki tōgine

ba pəti, taa kadi dəw ndigi dəw madine tə darəne wa be tə. E kin e soti ngay itə da je ki kijə məside kadi-kare ti, kilə por də ti tə kadi-kare, ki kijə məsi kadi-kare je ki dangi dangi ki kadi Luwə.»

³⁴ Loki Jəju oo kadi nje ndo ndu-kun kin ilə ta ti ki kəm-kədi, ningə əl-e ə nə: «I səy al ki kōḅe lə Luwə.» Go ta je ti kin, dəw ka sangi kadi n-dəji ta Jəju al ngata.

*Kirisi ki Dabidi
(Mt 22.41-46; Lk 20.41-44)*

³⁵ Loki Jəju isi ndo dije ne gin kəy ti lə Luwə, dəji-de ta ə nə: «Ra ban be ə njé ndo ndu-kun je əli par əi nə Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon ka *Dabidi ə?

³⁶ Dabidi ə wa ki dāne, loki NDil Luwə ra kilə mee ti, əl ə nə:

“Bəbe Luwə əl Bəbe ləm ə nə:

«Re isi də ji kōm ti ne,

Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin tōgi ti.»*

³⁷ «Dabidi ə wa ki dāne ḅar-e Bane, nga ki go rəbi ki ban taa Kirisi e-n ngon ka Dabidi* ə?» Kosi dije ngay ooi ta lə Jəju ki rənəl.

*Jəju gangi ta də njé ndo ndu-kun je ti lə
Luwə
(Mt 23.1-12; Lk 20.45-47)*

³⁸ Me ne ndo ti lə Jəju ki isi ndo kosi je, əl-de ə nə: «Indəi kəm-kədi də rəsi ti ki rə njé ndo ndu-kun je ti. Əi dije ki gei njiyə ki kibi ngal, taa gei kadi dije rai-de lapiyə ki ḅuki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je tə.

³⁹ Gin kəy kaw-naa je ti, ə se lo ne kuso ti, a gei lo kisi dije ki bo, kəte nō dije ti.

⁴⁰ Taai ne maji je lə nje ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi-de təkə n-əi dije ki maji. Go kilə ra je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki ngə ngay dəde ti itə ndəgi dije.»

*Kadi kare lə nje ngaw koy ki nje ndoo
(Lk 21.1-4)*

⁴¹ Jəju isi səbi nō lo kilə kadi-kare, isi isi oo kilə ki dije isi ləi kadi-kare. Njé ne kingə je ngay adi la ngay ngay.

⁴² Ningə nje ngaw koy ki nje ndoo kare re ki ngan silə joo, tə ne ki tē ne al ilə tə.

* 12:26 Tē ki taga 3.2, 6 * 12:30 Dətərənom 6.4-5 * 12:31 Ləbətiki 19.18 * 12:36 Pa je 110.1 * 12:37 NGon ka Dabidi, kər me ə nə dəw ki gin koji ti lə Dabidi (10.47; 11.10).

⁴³ Adi Jəju ɓar njé ndo je ləne əl-de ə nə: «M-əl səsi təkɪ rɔjɛti, nje ngaw koy ki nje ndoo kam ilə kadi-kare itə ndəgi dije pəti.

⁴⁴ Tado ndəgi dije adi burim la je ləde, nə nje ngaw koy kin adi ne kingə ki me kəy ti ləne ba pu. E ɓay ne ki nay jie ti kadi ra-n ki rone ə un adi kin.»

13

Jəju əl ta lə kəy kaw-naa ki a tujɪ
(Mt 24.1-3; Lk 21.5-7)

¹ Loki Jəju isi tee me kəy ti lə Luwə isi aw ningə, nje ndo lie kare əl-e ə nə: «Nje ndo dije, oo mbal je ki rai kəy, ki kəy je ki boy boy ki əti ɓəl ki dum kam!»

² Jəju təl əl-e ə nə: «O kəy je ki boy boy kam maji, mbal kare ki a nay kadi isi dɔ made ti goto; a budi-de nangɪ mur mur.»

Ne je ki a rai ne kate nɔ dɔbəy ndo ti
(Mt 24.3-13; Lk 21.7-19)

³ Go ti, loki Jəju aw isi dɔ mbal kagi bini je ti, sɔbi dɔ kəy lə Luwə. Piyər nim, Jaki nim, Ja nim, Andire nim, dəji-e ta loki əi sie ki karde əi nə:

⁴ «Əl-je adi j-o, dɔkagilo ki ra ti ə ne je kin a rai ne ə? Ə ne kɔji ki ban ə a tɔji kadi ji gər təkɪ ne je kin pəti a indəi ngangide ə?»

⁵ Lo kin ti Jəju lə rone əl-de ə nə: «Tndəi kəm-kədi dɔ rəsi ti, adi dəw ədi səsi al.

⁶ Dije ngay a rai ki tɔm, a əli əi nə: “Mi ə mi Kirisi”, ningə a ɓuki dije ngay wale tɔ.

⁷ Loki a oi kə rɔ je ki e səsi ɓasi, ki poy rɔ je ki e say, adi ɓəl ra səsi al. Re e ri ri ka ne je kin a rai, nə e dɔbəy ndo al ɓəy.

⁸ Gin ɓe madi a aw rɔ dɔ gin ɓe madine, kɔɓe madi a aw rɔ dɔ kɔɓe madine ti; dɔnangi a yəki je, ɓo a o je ki lo je ki dangi dangi, nə ne je kin a toi tɔ lo kilə ngirə to ndoo ki a ra dəne kin be ɓəy.

⁹ Ningə ki oji dəsi səi je wa, maji kadi isi dɔ njasi ti maji, tado dije a awi səsi lo gangi ta je ti, a tindəi səsi gin kəy kaw-naa je ti. A awi səsi kadi ai nɔ njé kɔɓe je ti, ki nɔ ngar je ti ki boy ki mbata ləm. Lo kin ti a e ta rəbi ki kadi a ingəəi naji ki ma ki dɔm ti rəsi ti.

¹⁰ NGata ningə, ne ki dəsəy, sɔbi kadi Poy Ta ki Maji osi mbi dije ti ki dɔnangi ti ne pəti.

¹¹ Loki a uwəi səsi kadi a awi səsi lo gangi ta ti, onosi kadi mesi ɓəl, kə nə se ta ri ə a əli nɔ njé gangi ta je ti wa? Ta wa ki Luwə a ində tasi ti loe ti nɔɔ kin ə əli-de par. Tado e səi je wa ə a əli ta al, nə e NDil Luwə ə a ində tasi ti kadi əli.

¹² NGakonaa je a uni dɔ-naa awii lo tɔl-naa ti, baw ngon a aw ki ngon kadi tɔli-e kɔ, ningə ngan je, mede a majal ki njé kɔji-de je, ə a uni dɔde awi kadi tɔli-de tɔ.

¹³ Dije pəti mede a majal səsi ki mbata ləm, nə dəw ki uwə tɔgine ba bitɪ dɔbəy ti a ingə kaji.

Ko ki bo ngay ki a re
(Mt 24.15-25; Lk 21.20-24)

¹⁴ «Ningə loki a oi dəw ki nje ra ne ki kɔbi, ki nje tujɪ lo, ki a uwə lo kisi lo ti ki e lo ki sɔbi kadi e ti al*.

Maji kadi dəw ki nje tidə ne je kin gər gine maji. Ningə njé ki isi Jude ti a ayi-naa ki dɔ mbal je ti.*

¹⁵ Dəw ki isi dɔ kəy ti a ur nangɪ ɓa a aw me kəy ti kadi tɔ un ne madi tee-n al.†

¹⁶ Dəw ki a e me ndər ti, a asi kadi təl re ɓe un kibi rone al.

¹⁷ NDəe ti nɔɔ kin, kəm-to-ndoo ki gae goto a e lə dəne je ki njé səm, ki njé kadi mba ngan je.

¹⁸ Əli ta ki Luwə kadi ne kin ra ne ɓara al.

¹⁹ Ki rɔjɛti, a e dɔkagilo kɔ ki dəw oo ndo kare al ɓəy. Lo kilə ngirə dɔrɔ ki dɔnangi ti, ki Luwə ində-n ne je nu, bitɪ ɓone, dəw oo ko kɔ kin nja kare al, taa dəw a oo ko kɔ kin gogi al tɔ.

²⁰ Re ɓaɓe uwə ta ndo je kin gangi al ə, dəw kare ki a isi ki dəne taa goto. Nə ki mbata lə dije ki e wa mbəti-de, tɔ dije ləne kin ə, uwə n ta ndo je kin gangi

²¹ NGA ningə, re dəw əl səsi ə nə: “Kirisi, ki e *Dəw ki Luwə mbəte ə aw yo am, e ə aw ne am” ə, adi-e mesi al.

²² MBata kirisi je ki ngom, ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti, a rai nɔɔ tɔ rai ne kɔji ki ne je ki əti ɓəl ɓəl ki dum kəl tae. A rai kadi tɔ re to ban ə njé wa ki Luwə mbəti-de kin ka n-ɓuki-de wale.

²³ E be ə, kadi, səi isi dɔ njasi ti, m-əl səsi ne je kin pəti kadi igəri.

* **13:14** Lo ki sɔbi kadi e ti al: E kəy lə Luwə. ✱ **13:14** Daniyəl 9.27; 11.31; 12.11 † **13:15** Dɔnangi Paləsitin ti, dije rai kəy adi dɔe ki taa lay, ningə dɔe ki taa ki lay ka kin ə e lo kisi kər kəə. Mt 24.17.

NDɔ re NGon dɔw
(Mt 24.29-31; Lk 21.25-28)

²⁴ «Ningə, dɔkagiloe ti ka kin, go kɔ je ti kin ɓa, kadi a tɛɛ kəmne al, nay a nda al,

²⁵ mee je a ɲi ki dɔrɔ ti tosi ki nangi, ningə tɔgi je ki me dɔrɔ ti a yaki.

²⁶ Lo kin ti ə yə a oi-mi *NGon dɔw m-a m-re me kil ndi ti. M-a m-re ki tɔgi, me kunjɪ ti ki əti ɓəl.

²⁷ M-a m-ilə malayka je ləm kadi tɔ dɔ kum dɔnangi ti ki sɔ, a kawɪ njé ki mbəti-de ki naa ti. A kawɪ-de ɲi ngangɪ dɔnangi ti ki kare tɛɛi e ki nungɪ ti.

Nɛ ndo ki əji dɔ kagi mbay-kote
(Mt 24.32-36; Lk 21.29-33)

²⁸ «Maji kadi igəri nɛ ndo ki dɔ kagi mbay-kote ti kin maji. Loki bajie je indəi rungɪru, ə mbie iti kin ningə, igəri kadi nay ɓa e basɪ ngata.

²⁹ Be tɔ ə, loki oi nɛ je kin rai nɛ ningə, maji kadi igəri təkɪ mi *NGon dɔw mi ta kəy ti, basɪ rɔsi ti.

³⁰ Ningə təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dɔde taa ne kin a oyi tigə al ɓəy ə nɛ je kin a rai nɛ.

³¹ Dɔrɔ ki dɔnangi a gotoi ndɔ madi, nɔ ta ləm a to lo tone ti ba ratata ki nɔ ti.

Luwə ki karne ba ə gər ndo ki dɔbɔy ti

(Mt 24.42; 25.13-15; Lk 12.36-38; 19.12-13)

³² «Dɔw kare ki gər ndo ə se dɔ kadi ki nɛ je kin a rai nɛ ti goto. *Malayka je ki dɔrɔ ti al nim, mi NGon lə Luwə ə wa al nim. Dɔw ɓa, e Bawje Luwə ba par ə gər.

³³ Maji kadi oi go rɔsi, isi dɔgi ti, tado igəri dɔ kade kin al.

³⁴ A to tɔ ta lə dɪngəm kare ki iyə me kəy ləne ə aw mba kin be. Kəte ɓəy taa kadi aw, iyə kilə je ki me kəy ti ji njé kilə je ti ləne. Adi nɔ nɔ kilə ki sɔbi dɔe kadi ra, ningə ndəji nje ngəm ta kəy kadi isi dɔgi ti.

³⁵ Ə maji kadi isi dɔgi ti, tado igəri ndo ki ɓa nje kəy a re-n al. A re lo səlɔ, ə se dan lo ti, ə se ndu nɔ kinjə ti, ə se ki sɪ, igəri al.

³⁶ Re tɛɛ patɪ ningə, kadi ingə səi dɔ ɓi ti al.

³⁷ Ta ki m-əl səsi kin, e dije pətɪ ə m-əl-de. Isi dɔ njasi ti.»

14

Ta kəji ki dɔ təl Jəju ti
(Mt 26.1-5; Lk 22.1-2; Jɔ 11.47, 49, 53)

¹ Nay ndo joo kəte kadi ndo ra nay Paki, ki nay mapa ki əm ɔde al asi. Njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, sangɪ rəbi kadi n-uwəi Jəju gidɪ ngəy n-tɔli-e.

² Be ə, əli-naa əi nə: «Adi j-uwəi-e ndo ra nay ti al nə dije a ɲi tɔ rai wongɪ.»

Dəne madi ur yibi ki əti maji dɔ Jəju ti
(Mt 26.6-13; Jɔ 12.1-8)

³ Jəju e me ɓe ti ki Bətani, me kəy ti lə Simo ki kəte e nje banji. Loki Jəju isi uso nɛ, dəne madi re ki ku mbal ki ɓari-e albatɪr ki yibi ki əti maji rɔsi. Yibi kin gate e ngay, rai ki man kagi ki ɓari-e nar. Dəne tɔ ku, ningə ur yibi ka kin dɔ Jəju ti.

⁴ Dije madi dan njé ki əi loe ti nɔɔ, rɔde nəl-de al adi əli-naa dande ti əi nə: «Kəm tujɪ yibi kin kɔ be par kin nə ri ə?»

⁵ Asi kadi dɔw taa-n la ki al dɔ kilə ti ki ndo ɓu mitə be ka e ki ra-n ki njé ndoo je!» To rɔde adi əli ta dəne ka kin ngay.

⁶ Nə Jəju əl-de ə nə: «tyəi dəne kin jəke. MBari ə isi njibəi-e ə? Nɛ ki ra dəm ti kin e kilə ki maji.

⁷ Njé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndo je pətɪ, adi ndo ki mesi ndigi par ə a rai səde, nə mi, m-a m-isi səsi ki nɔ ti al.

⁸ Dəne kin ra nɛ ki asi go tɔgine: Jy yibi rəm ti kəte kadi tɔ darəm aw-n ɓada.

⁹ Ningə adi m-əl səsi ta ki rɔjeti: lo je pətɪ dɔnangi ti ne, ki dije a iləi mbɛ Poy Ta ki Maji titi, a ɔri poy nɛ ki dəne ra kin kadi mede olen dɔe ti.»

Judasɪ un dɔ Jəju
(Mt 26.14-16; Lk 22.3-6)

¹⁰ Judasɪ Isikariyotɪ ki e ki kare mbɔ njé ndo je ti lə Jəju ki dɔgi gidɪ joo, aw ində dɔ ta naa ti ki njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, mba kadi ilə-n Jəju jide ti.

¹¹ Loki ki bo je ooi ta ki ta Judasɪ ti, rɔde nəl-de ngay adi uni mindide kadi n-adi-e la. Loe ti nɔɔ, Judasɪ ilə ngirə sangɪ kadi n-oo se n-a n-ra ban ə n-a n-ingə dɔkagilo ki to kadi n-ilə-n Jəju jide ti wa.

Jəju uso nɛ Paki ki njé ndo je ləne
(Mt 26.17-19; Lk 22.7-13)

¹² NDɔ ki dɔsɔy lə ra nay kuso mapa ki əm ɔde al, ki e ndo ki dije isi tɔli ngan dɔgi batɪ je mbata nɛ kuso Paki, njé ndo je lə Jəju dɔji-e

əi nə: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra ne kuso Paki titi, j-ində dæ dana j-adi uso ə?»

¹³ Ningə Jəju ilə njé ndo je ləne joo, əl-de ə nə: «Awi me be bo ti kam ba, a ingəi dingəm kare ki oti gum man dəne ti ningə uni goe.

¹⁴ Me kəy ki ur ti ə, əli ba nje kəy kin əi nə: «Nje ndo dije ə nə se me kəy ki ra ə kadi n-re n-uso ne Paki ti ki njé ndo je ləne wa?»

¹⁵ A əji səsi me kəy ki boy. Me kəy kin to taa, e ki ra oy, ki ne je ki me ti pəti. Lo kin ə a rai ne kuso Paki titi kadi j-usoi.

¹⁶ *NJé ndo je ii taai, awi me be bo ti ka kin ningə, ingəi ne je pəti asi naa təkəi wa ki Jəju əl-n-de, adi rai ne kuso Paki, indəi dæ dana.»

Nje ndo kare ki a un də Jəju

¹⁷ Loki kadi ur, Jəju re ki njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo.

¹⁸ Ningə loki isi ta ne kuso ti, Jəju əl-de ə nə: «Təkəi rəjeti, adi m-əl səsi, dəw kare dansi ti ki isi usoi səm ne ne kin, a ilə-m ji dije ti.»

¹⁹ Me njé ndo je ilə ngirə təsi-de, adi dəji ta Jəju ki bare bare əi nə: «E mi be?»

²⁰ Jəju əl-de ə nə: «E dəw kare dansi ti səi ki dəgi gide e joo wa kin. E ki isi ilə jine səm naa ti me ka ti wa kin.

²¹ Mi *NGon dəw m-a m-oy təkəi ndangi me makitibi ti lə Luwə[☆], nə kəm-to-ndoo e lə dəw ki a ilə-m mi NGon dəw ji dije ti. Dəwe kin, koje al e soti ngay.»

Ne kuso lə Babe

(Mt 26.26-30; Lk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²² Loki isi ta ne kuso ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə də ti, uwə təti naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «Itaai, e kin e darəm.»

²³ Go mapa ti, Jəju un kəpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə də ti, ningə təl-n adi njé ndo je əyi-naa pəti dande ti,

²⁴ ningə əl-de ə nə: «E kin e məsim, məsi kun mīndi ki sigi ki a əy mbata kosi dije.

²⁵ Ningə təkəi rəjeti, adi m-əl səsi m-a m-əy kasi kandi nju ki rangi al, bitəi kadi m-a m-əy ki sigi me bekə ti lə Luwə.»

²⁶ Loki osi pa kilə təji də Luwə ti gine gangi, tēēi awi də mbal kagi bini je ti.

Jəju əl təkəi Piyər a naji ta gər-ne

(Mt 26.31-35; Lk 22.31-34; Jə 13.36-38)

²⁷ Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «A imbatimi pəti, tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «M-a m-təl ba bati je, ningə bati je a sanəi-naa ki lo lo»[☆].

²⁸ Nə loki m-a m-ji lo koy ti, m-a m-aw kəte nəsi ti, tə ngəm səsi Galile ti.»

²⁹ Piyər əl Jəju ə nə: «Re dije pəti ə iyəi-ni kə ka, ne kin a ra ne rəm ti mi Piyər al.»

³⁰ Jəju təl əl-e ə nə: «I, təkəi rəjeti, adi m-əli, bone, me kondə ti wa kin, kunə kinjə nə nja joo al bəy ə a naji ta nja mitə ə nə igər-m al.»

³¹ Nə Piyər a də ndune ə nə: «Re e-n koy ka m-a m-oy səi, bi m-a naji ta gəri, al ratata.» Ningə ndəgi njé ndo je pəti əli ko ta wa ki Piyər əl ka kin tə.

Jəju əl ta ki Luwə Jətisəmane ti

(Mt 26.36-46; Lk 22.39-46)

³² Go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne əti rəi lo ti madi ki təe nə Jətisəmane. Jəju əl-de ə nə: «Isi lo kin ti ne be inginəi-mi, dəkagilo ti ki m-a m-əl ta ki Luwə.»

³³ Jəju adi Piyər nim, Jaki nim, Jə nim awi sie. Lo kin ti, dadi ki bəl ki me ndil ti ilə ngirə ra Jəju.

³⁴ Adi Jəju əl-de ə nə: «Me-kə rosi mem rosi ki asi koy. Isi lo kin ti ne be, isi kəm bi itoi bi al.»

³⁵ Jəju əti ki kəte ndəy, ningə osi ki nangi, dəji Luwə kadi re to ban ə, əsi də kadi kə kin ngərangi rəne ti.

³⁶ Jəju ə nə: «Aba! Bai, ne ki dum təgi goto, ə əsi kə kin ngərangi kə rəm ti! Nə ke ə kadi e ndigə ləm al, nə kadi e ndigə ləi yo taa.»

³⁷ Jəju təl re rə njé ndo je ti ki mitə, ningə ingə-de, isi toi bi, adi əl Piyər ə nə: «Simə, isi to bi wa bitəi a? Asi kadi isi kəm də kadi ki kare be al bitəi a?»

³⁸ Isi kəm ba, əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al. NDil ndigə ra ne ki maji, nə darə e ki tə.»

³⁹ Ningə təl ər ndəne səde ki rangi bəy, əl ta ki Luwə, un go mīndine ki kəte wa ka kin bəy.

⁴⁰ Loki təl re rə njé ndo je ti ningə, ingə-de isi toi bi bəy, kənde əy diriri, lo ta ki kadi əli ka gəri al.

⁴¹ Jəju təl aw, re ki kə mitə, əl-de ə nə: «Itoi ta bi ti ne, isi əri kəə bəy a? Asi be nga! Dəkagilo re kadi a iləi-mi *NGon dəw ji njé ra majal je ti ngata.

☆ 14:21 Pa je 22.2; Ejay 53 ☆ 14:27 Jakari 13.7

42 I taai adi j-awi, nje kilə-m jide ti ə re am!»

Kuwə Jəju

(Mt 26.47-56; Lk 22.47-53; Jq 18.3-12)

43 Loe ti n̄o, loki ta nay ki ta Jəju ti ba bəy ningə, Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti ki d̄əgi gide e joo, ə t̄e is̄i re. Re ki kosi dije ngay gone ti. Dije ki njé kuwə kiyə kasigar je, njé kuwə gəl jide ti je. Kosi je kin, e njé kun d̄o njé kijə n̄e məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngat̄əgi je, ə ilai-de.

44 Judasi ki nje kun d̄o Jəju, əli-naa s̄əde n̄e ki n-a n-ra kadi t̄ə gəri Jəju ə n̄ə: «Dəw ki m-a m-uwe r̄əm ti rututu kin ɓa, e dar̄ə ə wa ən ə, uwəi-e, ind̄əi kamsi goe ti awi sie!»

45 E be ə, t̄e ə wa ki Judasi re t̄e par ə, s̄əbi Jəju əl-e ə n̄ə: «Nje ndo dije!» Ningə, uwe rututu ki r̄one ti.

46 Ba loe ti n̄o dije, ki r̄ai ki Judasi ka kin ind̄əi jide d̄o Jəju ti uwəi-e.

47 Loki uwəi-e, ki kare dan njé ki əi sie naa ti, ɔr kiyə kasigar, tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə n̄e məsi kadi-kare je, ɓa tigə mbie lati gangi.

48 NGa ningə Jəju un ta əl-de ə n̄ə: «To t̄ə n̄e ki mi nje bogi, ə ir̄ai ki kiyə kasigar je, ki gəl je taa kadi uwəi-mi be?»

49 ND̄o je p̄əti, mi dansi ti gin k̄əy ti lə Luwə, m-nd̄o dije n̄e, ka uwəi-mi al, n̄ə e kin to be ɓone mba kadi ta je ki ndangi me makitibi ti lə Luwə t̄əli tade.»

50 Lo kin ti, njé ndo je lie p̄əti ayi-naa ə iȳəi-e

51 NGon ki basa kare, ki dole r̄one ki ta kibi ə wa par, un go Jəju. Dije uwəi ngon ki basa ka kin,

52 n̄ə, iȳə ta kibi ki dolə-n r̄one ka kin jide ti, ə aȳ ki r̄one kare aw.

Jəju a n̄o njé gangi ta je ti lə Jipi je

(Mt 26.57-68; Lk 22.54-55, 63-71; Jq 18.12-18)

53 NJé kuwə Jəju, awi sie n̄o ki bo ti lə njé kijə n̄e məsi kadi-kare je. E lo ki njé kun d̄o njé kijə n̄e məsi kadi-kare je, ki ngat̄əgi je, ki njé ndo ndu-kun je, p̄əti kawī-naa ti.

54 Piyər adi nd̄əe ngal, ə n̄jiȳə-n go Jəju ti, nd̄əy, nd̄əy, re ur-n gode ti k̄əy, nati lo ti lə ki bo lə njé kijə n̄e məsi kadi-kare je ka kin. Re isi naa ti ki paja je ta por ti, isi ndibi.

55 NJé kun d̄o njé kijə n̄e məsi kadi-kare je, ki njé gangi ta je lə *Jipi je, ba p̄əti, sangi r̄əbi ta madi kadi n-gangii ta koy d̄o Jəju ti, n̄ə inḡəi al.

56 Dije ngay t̄əti ta je ki ngom d̄əe ti, n̄ə ta ki t̄əti je l̄əde aw go-naa ti al.

57 NJé ki n̄ə je i ai taa ki njade, taa t̄əti ta je ki ngom mind̄e ti əi n̄ə:

58 «J-o tae ti əl ə n̄ə: “M-a m-tuji k̄əy lə Luwə ki dije rai ki jide kam k̄ə, ningə me nd̄o ti ki mit̄ə, m-a m-təl m-ind̄ə e ki rangi gogi. A e k̄əy ki d̄əw a ra ki jine al.”»

59 D̄o ta ti wa kin ka, ndu njé t̄əti ta je osi go-naa ti al.

60 Ə ki bo lə njé kijə n̄e məsi kadi-kare je i taa dan dije ti, d̄əji Jəju ə n̄ə: «Ta ki dije a əli d̄əi ti kam, a əl ta madi d̄o ti al a?»

61 Nə Jəju a tane mbə, t̄e tane ilə-de ti al. Ə ki bo lə njé kijə n̄e məsi kadi-kare je d̄əji Jəju ta ki rangi b̄əy ə n̄ə: «E i, ə i Kirisi ki Luwə mb̄əte, ki e NGon lə Luwə ki dije isi il̄əi t̄əji d̄əe ti kin a?»

62 Ə Jəju əl-e ə n̄ə: «E mi wa, ningə a oi-mi *NGon d̄əw m-isi d̄o j k̄ə Luwə ti ki nje t̄əgi, m-a m-j d̄ər̄ə ti m-re me kil ndi ti.»

63 Ki bo lə njé kijə n̄e məsi kadi-kare je t̄il kibi je ki r̄one ti, ɓa əl ə n̄ə: «E kin, j sangi kadi d̄əw madi ki rangi əl ta d̄əe ti b̄əy a?»

64 S̄əi je wa oi ndue ki əl-n ta ki mal d̄o Luwə ti ki mbisi ne. Ta ri ə im̄əri d̄əe ti ə?» Ə dije p̄əti gangi ta d̄o Jəju ti, kadi e d̄əw ki s̄əbi koy.

65 NJé ki n̄ə je, il̄əi gin tibi man tade d̄əe ti, nd̄əmi ta k̄əme, ningə b̄iri jide ɔsi-e-n, ə əli-e ə n̄ə: «Ind̄o ndil, ə iɓa t̄ə d̄əw ki ind̄əi adi j-o.» Loe ti n̄o, paja je taai Jəju, ɓa agi ki ta tind̄ə mb̄əe ti.

Piyər naji ta gər Jəju

(Mt 26.69-75; Lk 22.56-62; Jq 18.15-18, 25-27)

66 Loki Piyər e ta mbalo ti, nangi ne b̄əy, d̄əne kare ki dan d̄əne je ti ki njé ra kilə me k̄əy ti lə ki bo lə njé kijə n̄e məsi kadi-kare je i n̄o re.

67 Ə loki oo Piyər isi ndibi por ningə, ind̄ə manje ba, ɓa əl-e ə n̄ə: «i ka, j ki Jəju ki Najar̄əti ti t̄ə al a?»

68 Nə Piyər naji ə n̄ə: «Jagi m-gər-e al, taa m-gər me ta l̄əi ki iḡe k̄əl kin al t̄ə.» Go ti

Piyər ətı njiyə isi aw ki ta ndogi ti, [ningə kunə kinjə nō.]

⁶⁹ Dəne ka kin ilə kəmne oo-n Piyər, ningə təl re dō ta ti ka kin bəy, əl dije ki ai loe ti nōq ə nə: «Dingəm kam e ki kare dan dije ti lie tō.»

⁷⁰ Piyər təl naji nja kare bəy, ə nə n-gər-e al. Ningə njaba go ti ə, dije ki ai səde nōq, rəi əli Piyər bəy əi nə: «Təki rəjeti, i ka, i ki kare dan dije ti lie tō, tadə i dəw ki Galile ti.»

⁷¹ Ə lo kin ti, Piyər ibi rəne ki ta ki ngə ngay ə nə: «M-ibi rəm kadi Luwə ra səm ne ki ngə, re m-əl ta ki ngom. M-gər dingəm ki a əli ta lie kam al.»

⁷² Ba ta naa ti nōq, kunə kinjə nō ki kō joo. NGa ningə, me Piyər ole dō ta ti ki Jəju əl-e ə nə: «Kəte taa kadi kunə kinjə nō nja joo, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al,» ka kin, adi Piyər ində lo tē taga ki ngədi njane ti, nō ki man kəmne.

15

Awi ki Jəju nō ngar Pilati ti

(Mt 27.1-2, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

¹ Ki sji bati ba, njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je, ingəi-naa ki ngatəgi je, ki njé ndo ndu-kun je, ki njé gangi ta je lə *Jipi je ba pəti, uni ndude, ba dəi Jəju, awi sie iləi-e ji *Pilati ti.

² Ə Pilati dəji Jəju ə nə: «I ngar lə Jipi je a?» Ba Jəju ile ti ə nə: «E ta ki tē tai ti.»

³ Njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je təti ta je ngay dō Jəju ti.

⁴ Ə Pilati təl dəji Jəju ta ki rangi bəy ə nə: «A əl ta madi al a? O ta je pəti ki dije a indəi dəi ti kam!»

⁵ Nə Jəju tē tane ilə ti al, adi ndəji Pilati ki dum.

Gangi ta koy dō Jəju ti

(Mt 27.15-26; Lk 23.13-25; Jq 18.39-19.16)

⁶ Dō bal je pəti, lo ra nay Paki ti, *Pilati ər dangay kare ile taa, adi e dəw ki kosi je dəji-e kadi ər-e dangay ti adi-de.

⁷ NGa ningə dingəm kare ki bari-e nə Barabasi e dangay ti nōq tō. Uwəi-de dangay ti əi ki madine je oji-n dō təl ki təli dəw, lo wongi ti ki ra-de dō njé kəbe je ti.

⁸ Kosi je awi rə Pilati ti, ningə dəji-e kadi ra ne ki isi ra kəte kəte ka kin adi-de.

⁹ NGata ə Pilati dəji-de ə nə: «İgəi kadi miyə ngar lə *Jipi je taa madi səsi wa?»

¹⁰ Pilati dəji ta kin be, mbata gər maji kadi e ni ə ra njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je dō Jəju ti ə iləi-e jine ti.

¹¹ Nə njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare suləi kosi je adi dəji Pilati kadi ər Barabasi yo adi-de bi Jəju al.

¹² Pilati dəji-de bəy ə nə: «İgei kadi m-ra ri ki e ki bari-e ngar lə Jipi je ə?»

¹³ Ba əi je təli uni ndude ki taa əli Pilati əi nə: «İbe kagi-dəsi ti!»

¹⁴ Pilati dəji-de ə nə: «E ri ki majal ə ra ə?» Ningə uni ndude ki taa ngay bəy, əli əi nə: «İbe kagi-dəsi ti!»

¹⁵ E be ə, mba kadi rə kosi je nəl-n-de, Pilati ər Barabasi adi-de. Ningə go ti, adi indəi Jəju ki ndəy kabilay, ə ile ji asigar je ti kadi bəi-e kagi-dəsi ti.

Asigar je ibəi Jəju kogii

(Mt 27.27-31; Jq 19.2-3)

¹⁶ Asigar je əri Jəju awi sie dana, lo ti ki bari-e pırətuwar, me lo ti ki boy ki *Pilati isi ti wa kin nōq, ningə bari ndəgi asigar je pəti adi-de rəi.

¹⁷ Loe ti nōq, iləi kibi ki kər pır pır* rə Jəju ti, ə oji jəgi kən iləi dəe ti tō.

¹⁸ Ningə, iləi rəde rai-e lapıya əi nə: «Lapıya ngar lə *Jipi je!»

¹⁹ İndəi dəe ki gakıra, tibi man tade dəe ti, ə əsi məkəsıde nangi, rai tə ne ki isi əsi gone be.

²⁰ Loki ibəi-e kogii asi-de ningə, əri kibi ki kər pır pır ka kin rəe ti kə, ə təli iləi kibi je lie wa rəe ti gogi, ba tēi sie taga kadi awi bəi-e kagi-dəsi ti.

Bəi Jəju kagi-dəsi ti

(Mt 27.32-44; Lk 23.26-43; Jq 19.17-27)

²¹ Dingəm kare ki Sırən ti, təe nə Simo, e baw Aləgijandır əi ki Rupusi, i wale, ningə asigar je uwəi-e indəi təgi dəe ti adi oti kagi-dəsi lə Jəju.

²² Awi ki Jəju lo madi ti kare to nōq, bari-e nə Golgota, ki kər me nə: «Lo ki to tə ka dō dəw be.»

* 15:17 Dəkagıloe ti kin, kibi ki kər pır pır, səbi dō ngar je par ə kadi əy.

23 Gei kadi n-adi-e kasi kandi nju ki bui naa ti ki ne ki bari-e na mir†, kadi ay, na Jəju mbati kay.

24 Go ti, asigar je bəi-e kagi-dəsi ti, ba tigəi kir (mbare) dɔ kibɪ ti lie, kadi n-ooi ne ki dəw ki ra dande ti a ingə☆.

25 E ki kadi ki jikare, ə bəi-e-n kagi-dəsi ti.

26 NDangi me bati, ne ki ra ə n-bəi-e-n kagi-dəsi ti əi nə: «NGar la *Jipi je.»

27 Bəi njé bogi je joo naa ti sie kagi-dəsi ti. Ki kare dɔ ji kɔe ti, ki nungi dɔ ji gəle ti tɔ. [

28 Be kadi ta ki ndangi me makitibi ti la Luwə əi nə: «Tidəi-e dan njé ra majal je ti» kin tɔl-n tane.]‡

29 Dije ki njé də rəbə, tigəi dəde, ningə taji-e, ə əli əi nə: «Ma, j ki nje tuji kəy la Luwə, ə təl ra e ki rangi me ndɔ ti ki mitə ka kam!

30 Aji roi j wa, ə j taa dɔ kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o!»

31 Be tɔ ə, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ibəi Jəju kogii dande ti əi nə: «Aji dije ki rangi, nə e wa asi kaji rəne al!

32 Kirisi, ki Luwə mbəte, ngar la *Isirayəl je ka kam, kaje ə wa ki j-a ne kin, kadi j taa dɔ kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o, adi tə j-o-n ta lie tə ta ki rojeti!» NJé ki bəi-de kagi-dəsi ti naa ti sie ka kin ka taji-e tɔ.

Koy Jəju

(Mt 27.45-56; Lk 23.44-49; Jq 19.28-30)

33 Loki kadi a jam dɔ be ti, lo ndul dənangi ti ba pəti, biti kadi ki mitə ki lo sɔlɔ.

34 Ningə kadi ti ki mitə, Jəju nɔ ki ndune ki bo ə nə: «Eloyi, Eloyi, lama sabatani?» Kɔr me nə: «Luwə ləm, Luwə ləm, mbari ə iyə-m kɔ ə?»

35 Dije madi dan njé ti ki ai nɔɔ, ooi ndue, ningə əli əi nə: «Oi dəw ka a bar Eli!»

36 Dəw kare dande ti ay ngɔdi, un ne ki to hom hom, ilə me man kandi ndu ti ki masi, ningə ilə ta gakira ti adi Jəju kadi ay, ba əl ə nə: «Ingəmi adi j-oi se Eli a re rise nangi dɔ kagi-dəsi ti wa?»

37 Lo kin ti nɔɔ be, Jəju nɔ ki ndune ki bo, ningə kəəe tɔe.

38 Go ti, kibɪ gangi lo ki a me kəy ti la Luwə, til dana joo, j taa nu bitɪ re nangi. §

39 Ki bo la buti asigar je ki bu, ki a ta kəm Jəju ti, oo-e lo koy ti ki oy, əl ə nə: «Təki rojeti, dəw kin e NGon la Luwə.»

40 Dəne je madi ai nɔɔ tɔ, ai say, indəi kəmde a ooi ne je ki isi rai ne. Dande ti, Mari ki Magidala e nɔɔ nim, Mari ki kɔ Jaki ki ibari-e ngon ki e kɔ Jose e nɔɔ nim, taa Salome e nɔɔ nim tɔ.

41 E əi je kin ə ndoləi go Jəju, ta rai sie me ne ge je ti lie loki e-n Galile ti. Ningə, dəne je ki rangi ngay ki rai sie Jorijaləm ti ka əi nɔɔ bəy tɔ.

Jisəpi un nin Jəju dibi

(Mt 27.57-61; Lk 23.50-55; Jq 19.38-42)

42 NDəe ti kin, e ndɔ ki dije a əsi nja ne je naa ti indəi, adi e ndɔ ki nɔ ndɔ ta kəə ti.

43 Loki lo sɔl, Jisəpi ki Arimate ti, ki e dəw kare ki dije buki-e ti ngay dan njé gangi ta je ti la *Jipi je re. E wa ka isi nginə ta kɔbe la Luwə ki kadi a re kin tɔ. Bəl ra-e al, adi aw rɔ *Pilati ti dəje nin Jəju.

44 Loki Pilati oo kadi Jəju oy ba, əte bəl, adi ilə go nje kisi dɔ buti asigar je ki bu, ade re, ningə dəje ə nə se Jəju oy mari nu wa?

45 Loki oo ta ki ta nje kisi dɔ asigar je ti ningə, adi ta rəbi Jisəpi kadi un nin Jəju.

46 Jisəpi ndogi ta kibɪ, risi nin Jəju dɔ kagi-dəsi ti re-n nangi, dole, ile me be nin ti ki uri me mbal ti, ningə nduguru mbal ilə ta ti.

47 Mari ki Magidala əi ki Mari ki kɔ Jose ai, a oi lo ki iləi Jəju ti.

16

Jəju j lo koy ti

(Mt 28.1-8; Lk 24.1-11; Jq 20.1-2)

1 Loki ndɔ taa kəə də, Mari ki Magidala nim, ki Mari ki kɔ Jaki nim, Salome nim, ndogi yibi kagi ki əti mbi, mba kaw kəy rɔ nin Jəju ti.

2 NDɔ dimasi, ki sɔ bati ba, loki kadi isi bə kin, ə yə awi dɔ badi ti.

† 15:23 Mir e yibi ki rai ki nəm kagi madi dənangi Paləstin ti nɔɔ. Gate e ngay, ningə lo ki dəw oy ba, a əyi rɔ nin ti bəy taa a dibi. Taa lo ki rɔ dəw to-e ngay ningə, rai adi ba rəe yogiro ndəy. ☆ 15:24 Pa je 22.19 ‡ 15:28 Bar ta kin dije madi əli təki goto me makitibi je ti ki njé ndange kəte ndangi. § 15:38 Kibi gangi lo kin gangi lo ki kay njay ki lo ki kay njay njay naa ti. Lo ki kay njay njay, e ki bo la njé kijə ne məsi kadi-kare je par ə a un majal la kosi je kadi aw-n me ti nɔɔ Luwə ti. Loki Jəju oy, kibɪ ka kin til dana joo, adi ta rəbi to mbata la dije pəti kadi awi nɔ Luwə ti. Tɔe ki taga 26.31-33.

³ Loki isi awi ningə, əli-naa dande ti əi nə: «NGa kin, naa ə tə nduguru mbal ta badi ti rangi adi-je ə?»

⁴ Nə loki uni kəmde ningə, ooi kadi mbal ka kin, dəw nduguru-e rangi.

⁵ Dəne je kin uri me be badi ti ningə, oi ngon ki basa madi kare, ilə kibi ngal ki nda rone ti, isi-n ki dɔ ji kɔ ti. Lo kin ti, bəl ra dəne je.

⁶ Nə, ngon ki basa ka kin əl-de ə nə: «təli al. Isi sangi Jəju ki Najaratı ti, ki dije bəi-e kagi-dəsi ti, nə e goto ne, i taa lo koy ti. Oi lo ki iləi-e ti ə to kare kin.

⁷ Ningə ki basine kin, awi əli Piyər əi ki ndəgi njé ndo je lə Jəju təkı a aw kadi nginə səsi Galile ti. Lo kin ə a oi-e ti, təkı əl-n səsi kəte.»

⁸ Dəne je tēēi, ɔri ngɔdi ta badi ti isi awi, dadi par par ki bəl, gəri rəbi rəde al. Ta ka əli dəw al, mbata bəl təl-de.*

Jəju ɔji rone Mari ki Magidala

⁹ [Jəju i lo koy ti ki ndɔ dimasi, sɔ bati ba. Loki i lo koy ti, dəw ki dəsəy ki tɔje rone e Mari ki Magidala, ki ndɔ ki tuwə ndil je ki majal siri dəe ti kɔ.

¹⁰ Ningə, Mari ə e nje kaw kəl njé ndo je lie ki isi ta kuwə ndoo ti ki ta nɔ ti.

¹¹ Nə loki Mari əl-de təkı Jəju i lo koy ti, adi ne wa n-oo-e ki kəmne, njé ndo je taai me al.

Jəju ɔji rone njé ndo je joo

¹² Go ti, Jəju ɔji rone kɔji ki to-n ta dangi njé ndo je joo ki əi dɔ rəbi ti, isi awi ki ngan be je ti.

¹³ Loki Jəju ingə-de, təli awi ɔri poye ndəge je, nə ndəge je taai mede al tɔ.

Jəju ɔji rone njé ndo je ki dəgi gide kare

¹⁴ Ta təl tae ti, Jəju ɔji rone njé ndo je ki dəgi gide e kare loki isi usoi ne. Lo kin ti, Jəju kəl səde dɔ me ngə ti, ki kəm kuti ləde, mbata mbati taai me njé ki ooi-e təkı i lo koy ti.

¹⁵ Go ti, əl-de ə nə: «Awi ki dɔ be je ki dɔnangi ti ne pəti, iləi mbe Poy Ta ki Maji mbi dije ti pəti.

¹⁶ Dəw ki un mene, ə rai-e batəm, ningə a ingə kaji, nə dəw ki mbati kun mene, ta ki gangi a e dəe ti.

¹⁷ Ne kɔji je ki njé ki uni mede adi Luwə a ɔji ə to kin: me təm ti, a tuwəi ndil je ki majal, a əli ndon ta je ki mba.

¹⁸ A uwəi li je ki jide, ningə re ayi-naa ne ki nje təl dəw ka, a ra səde ne madi al. A indəi jide dɔ njé moy je ti, adi njé moy je ingəi rə nga.»

Jəju təl aw dərə ti

¹⁹ Go ta je ti ki Bəbe Jəju əl-de, uni-e awi sie dərə ti, adi isi dɔ ji kɔ Luwə ti.

²⁰ Go kawə dərə ti, njé ndo je awi iləi mbe Poy Ta ki Maji. Bəbe e səde naa ti, adi-de təgi adi rai ne je ki əti bəl bəl. Ne kɔji je kin to be, kadi tɔji təkı ta lə njé ndo je e ta ki rɔjeti.]†

* **16:8** Be nin ləde dɔnangi Paləsitin ti e mbal ə uri kade təbe ningə, lai nin ti, ba ndugugui mbal ki rangi uti tae. † **16:20** Bar ta je kin dije madi əli təkı goto me makitibi je ti ki njé ndange kəte ndangi.

Poy Ta ki Maji la Jəju ki Luki ndangi

Ta ki do Poy Ta ti ki Maji la Jəju ki Luki ndangi

Poy Ta ki Maji la Jəju ki Luki ndangi e ki kare dan Poy ta je ti ki Maji ki ndangi so, adi e Matiye, Marki, Luki ki Ja. Ningə kae ti wa ki j-o-n me makitibi ti la Matiye ka kin ə, ta je ngay ki Luki əl, toi me Poy Ta ti ki Maji la Jəju ki Marki ndangi noo to. J-a j-ingə:

Ja Batisi ki tee ilə mbə tə dəw ki nje ra rəbi nō Jəju ti (3.1-20);

Batəm la Jəju ki na ki Su na-e (3.21-4.13);
Kilə je ki Jəju ra-de ki taga ta kəm dije ti dənangi Galile ti, adi e kilə mbə Poy Ta ki Maji, ki kaji njé moy je (4.14-9.50);

Jəju osi do rəbi ti, i Galile aw Jorijaləm ti (9.51-19.28). Nə ne kare, Luki tee ki ngan ta je ki rangi ngay ki Marki əl al, tə kuji ta ki do dingəm ti ki Samari ki nje me-maji, kuji ta ki do nje ne kingə ti ki mbə, kuji ta ki do ngon ti ki nje koo maji rone ki tae ti ə təl re kin, taa ngan ta je ki rangi ngay tə ta kaw Jəju be la Marti əi ki Mari kin je.

Nə je ki Jəju ra-de Jorijaləm ti (19.29-21.38), ki awi biti təli tade do kō je ti ki inge, ki do koye ti (22-23).

Luki təl ta makitibi ləne ki ra nay Paki (24), ningə lo kin ti, əl ta ki do Jəju ti ki, go tee lo koy ti, ingə njé ndo je joo do rəbi ti ki kaw Emawusi nim, əl ta ki do kawə dərə ti nim.

Nə ki me makitibi ti la Luki ki to dangi ki ya Marki, e ta ki Luki əl do kəte ndəy be, ə əl-n ta la dəw ki makitibi kin səbi dəe nim, gin ne ki ndangi-n makitibi kin nim to (1.1-4). Go ngon ta ti kin, Luki ilə ngirə ndangi Poy Ta ki Maji la Jəju kin ki kər gin ne je ki rai ne dəkagilo koji Jəju ti əi ki Ja Batisi (1-2). Lo kin ti ə j-a j-ingə ta ki malayka əl ki Mari nim, ta ki do koji Ja batisi ti nim, ta ki do njé kul da je ti ki awi oi Jəju, taa j-a j-ingə pa la Mari ki osi nim, la Jakari nim, la Siməyo nim to. Lo kilə ngirə ta ti kin bəy ba, Luki əl nga

dan ta ləne ki ma naje kin ki taga ngata: adi e ngirə Jəju ki i rə Luwə ti nim, kee gin koji ti ki rəjeti la Isirayəl je nim, kire ki re mbata la gin dije pəti ki dənangi ti ne kin nim to. Lo kin ti, Luki tōji ndigi ki Luwə ndigi dije ki madide je ooi tode al (njé do səl, ki njé ki dije əsi-de ngərangi, ki dəne je, ki njé ndoo je, ki mba je) nim, tōji rənəl ki bo ki njiyə naa ti Poy Ta ki Maji nim to.

Dan Poy Ta je ti ki Maji ki so, Luki ə ta girəki lie ki ndangi-n makitibi kin to ay njay ngay. Luki dangi makitibi kin adi dije ki əi girəki je ki gəri ne madi ngay do ne jibəl be ti la Isirayəl je al, adi ər gin ta ləne njəti njəti kadi ne madi to mba rəde ti al. Ki rə dije ti ki bəne kin ba, Luki ə e Poy Ta ki Maji ki dəw tidə ba gər maji ngay nim, a ingə kadi Jəju e Nje kaji dije pəti nim to.

Kilə ngirə ta

¹ Təwopil, dije ngay adi rəde, ndangi ne je ki rai ne danje ti ne kin ki goe goe*.

² NDangi tək, njé ki ooi ne je kin ki kəmde əli-je. Ooi ki kəmde lo kilə ngire ti nu, ə təli njé kilə mbə Poy Ta ki Maji la Luwə.

³ Be ə, mi ka, m-sangi gin ne je pəti ki rai ne kin, lo kilə ngire ti nu kəre kəre kadi m-o. Ningə go sange ti ki m-sangi, m-o maji ngay kadi, m-ndangi me makitibi ti ki goe goe madi i ki bo Təwopil.

⁴ Lo kin ti, a gər kadi ne ndo je ki ingə-de e ne ndo ki rəjeti.

Ta koji Ja Batisi

⁵ Dəkagilo ti ki *Erodi e-n ngar ki Jude ti, dingəm kare isi nō təe nə Jakari. Jakari e ki kare me buti ti la nje kijə ne məsi kadi-kare ki bari-e Abiya. Tə nee nə Elijabəti. E ngon dəne ki gin koji ti la *Aro.

⁶ Jakari əi ki Elijabəti joo pu əi dije ki dana ta kəm Luwə ti. Təli rəde maji ngay go ndu-kun je ti ki go rəbi je ti la Bəbe pəti.

⁷ Nə ingəi ngon al, tadə Elijabəti e kuji. Ningə e dəkagilo ki, əi joo pu, bəgəi ngata.

⁸ NDə kare Jakari isi ra kilə kijə məsi kadi-kare ta kəm Luwə ti, tadə e ndo ra kilə la buti lie.

⁹ Ningə, ki go rae ti la njé kijə ne məsi kadi-kare je, kir osi do Jakari ti kadi ur me kəy ti

lə Luwə. Ur kəy kadi buki nduji kagi ki əti mbi poro*.

10 Loki Jakari a buki nduji kagi ki əti mbi poro kin, kosi dije ngay ai taga ne a əli ta ki Luwə.

11 Loe ti noo, malayka lə Bəbe tee hoy ki rə Jakari ti, a ki də ji kə lo buki nduji kagi ti be.

12 Loki Jakari oo malayka ka kin ningə, ndile tee ay nay sar, bəl təl-e.

13 Nə Malayka əl-e ə nə: «təl al Jakari, tadə Luwə oo də ndu ta ki əl sie. Nei Elijabəti a oji ngon adi, a ində təe nə Jə.

14 A e ne rənəl ləi ki bo ngay, taa dije ngay a rai rənəl də koje ti tə.

15 Tadə a e dəw ki bo ta kəm Bəbe ti. A ay kasi nju al nim, a ay ndəgi kasi je ki əm əde al nim tə. Loki to me kone ti bəy, NDil Luwə a rose.

16 A təl ki ngan *Isirayəl je ngay re səde rə Bəbe Luwə ti ləde.

17 A njiyə ta kəm Bəbe ti ki NDil nim, ki təgi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti, Eli nim tə. A njiyə ki NDil nim ki təgi nim mba kadi ilə noji ngan je ki bawde je naa ti. Taa kadi njé də ngə je təl njé kaw ki hal lə dije ki dana, mba kadi dije indəi də rəde dana mbata lə Bəbe.»

18 Jakari dəji malayka ə nə: «Ki go rəbi ki ban ə m-a m-gər-n kadi e ta ki rəjeti ə? Tadə mi ki dəm m-bigə, taa nem ka bale al də lo tə ngata.»

19 Ba malayka təl əl-e ə nə: «Mi Gabiriyəl, ki nje ra kilə ta kəm Luwə ti. Luwə ilə-m kadi m-əli ta, m-ilə Poy Ta ki Maji kin mbi ti.

20 O maji, a təl mbiki, adi a asi kəl ta madi al, biti kadi ndə ki ne je ki m-əli tae kin rai ne bəy taa. A e be, tadə adi mei də ta je ti ki m-əli kin al. Ne je kin a rai ne dəkagiloe ti ki Luwə oji.»

21 Me lo kin ti, kosi je toi ta ngəm ta Jakari ti, ta ndəji-de, tadə Jakari un dəkagilo ngay me kəy ti lə Luwə.

22 Loki ində lo tee ki taga ki rə kosi je ti ningə, asi kadi əl-de ta al. Loki əl-de ta al, gəri kadi oo ne me ndil ti me kəy ti lə Luwə. Jakari əl-de ta ki jine par, ə isi ki mbiki ti.

23 Loki təl ta kilə ningə, təl aw me kəy ti ləne.

24 Ba ngay al go ti, nee Elijabəti j səm. Elijabəti bəy rəne kəy, adi dəw oo-e al, asi nay mi, ə əl ə nə:

25 «O maji ki Bəbe ra səm kin. Bəbe ində kəmne gom ti, ə rəsəl dəm ti dan dije ti.»

Ta koji Jəju Kirisi

26 Me nay ti ki kə mehe, Luwə ilə malayka Gabiriyəl me bə bo ti ki təe nə Najarəti, dənangi ti ki Galile.

27 He rə ngon madi ti madi ki gər ngaw al bəy, ki dīgəm kare ki təe nə Jisəpi, ki gin koji ti lə *Dabidi uwə dəe. Tə ngon madi ka kin nə Mari.

28 Malayka ur kəy go Mari ti əl-e ə nə: «M-uwə jii Mari, j ki ingə me-maji ta kəm Luwə ti, Bəbe e naa ti səi.»

29 Ta kin əti Mari bəl, adi dəji rəne ta ə nə se gin kuwə ji kin e ri wa?

30 Malayka əl-e ə nə: «təl al Mari, tadə ingə maji ta kəm Luwə ti.

31 A j səm, a oji ngon ki dīgəm, a ində təe nə Jəju.

32 A e ki bo, a bari-e NGon lə nje ke də ne je ti pəti. Ningə, Bəbe Luwə a ade kimbər ngar lə kae Dabidi.

33 A o bə də gin koji ti lə *Jakobi biti ki no ti. Ningə kəbe lie a ində ngangine al tə.»

34 Mari əl malayka ə nə: «Go rəbi ki ban ə ne je kin a rai ne ə? Tadə m-gər ngaw al bəy.»

35 Malayka əl-e ə nə: «NDil Luwə a re dəi ti, Luwə ki e də ne je ti pəti a buki təgine dəi ti. E mbata kin ə, ngon ki a oje j rə Luwə ti, a bari-e NGon Luwə.

36 O noji Elijabəti ki bigə wa kin ka j səm tə. E ki dije bari-e kuji ka ə yə j səm ra nay mehe kin.

37 J səm tadə ne ki dum Luwə goto.»

38 Mari ə nə: «Mi bəə lə Bəbe, maji kadi Luwə ra səm təkə tee-n tai ti.» Loe ti kin, malayka iyə Mari ə əti aw.

Mari aw mba də Elijabəti ti

39 Me ndə je ti ki go ti, Mari j taa, aw law law ki dənangi ki mbal je əi ti, me bə ti ki Jude.

40 Aw ur me kəy ti lə Jakari, uwə ji Elijabəti.

41 Loki Elijabəti oo ndu Mari ningə, NGon ki mee ti ədi rəne ndur kuti kuti. Ningə NDil Luwə rose tə.

42 Lo kin ti, Elijabəti un ndune ki taa, əl Mari ə nə: «Luwə adi maji uri dan dəne je ti pəti. Ningə NGon ki to mei ti ka maji ur-e tə.

43 Ra ban ə mi kin par, Luwə buki-m ti kədi be bit̩i, adi kə Bam re me kəy ti ləm ə?

44 Loki m-o ndui ki uwə-n jim, ngon ki mem ti ɔdi rəne ndur ki rənəl.

45 I nje maji-kur, tadə adi mei kadi ne je ki Baβe əli tae a təli tade.»

Pa lə Mari

46 Be ə Mari ə nə:

«NGə mem osi pa ilə təji də Baβe ti.

47 NDilm ra rənəl də Luwə ti ki nje kaji-m.

48 Tadə Luwə təl kəmne oo-n bəə ləne ki dāne ki asi ne madi al.

E be ə, kaw ki kəte nq̄,

Dije pəti a bari-mi nje maji-kur ki də lo je ki dangi dangi.

49 MBata Luwə ki nje təgi pəti,

Ra ne je ki əti bəl bəl mbata ti ləm.

Maji kadi təe e ki kay njay.

50 Ningə, kadi me-maji lie to ki də bəl je də bəl je də dije ti ki njé bəl NDile.

51 Luwə oji təgine pəti ki taga,

NJé ki ngamede rosi ki kəji rə,

Luwə tində-de sane-de.

52 Sur njé təgi je tilə-de də kimbər ngar je ti ləde,

Ningə njé də səl, un dəde ki taa tə.

53 Adi ne kingə rosi ji njé ndoo je,

ə tuwə njé ne je jide kare adi awi.

54 ɔsi sil *Isirayəl ki bəə kilə lie,

Adi mee ole də me-maji ti ki mbata dije lie.

55 Me ole də ti tək̩i un-n mindine adi kaje je kəte nu.

Un adi Abirakam ki gin koji lie ba pəti ki nq̄ ti.»

56 Mari isi ki Elijabəti asi nay m̩tə, ningə təl aw βe.

Koji Jə Batisi

57 Dəkagilo koji ngon lə Elijabəti asi, ə oji ngon ki d̩ngəm.

58 NJé gədi kəy je lie ki noje je ooi poy maji ki Luwə ra sie adi rai sie rənəl.

59 Loki ndə ki kə j̩joo go koji ngon ti asi ningə, rai kadi ijəi m̩tə*. Dije nd̩gi kadi n-bari-e ki tə bawe ki Jakari.

60 Nə kəe əl-de ə nə: «Jagi, a bari-e nə Jə.»

61 Ə dije əli Elijabəti əi nə: «Dəw ki gin koji ti ləi ki təe to be goto.»

62 Lo kin ti, dəji bawe ta ki jide əi nə se ge kadi n-bari ngon ka kin nə n̩ wa?

63 Jakari dəji adi rai ki ba ndangi ne adi-e, ningə ndangi ne ti: «Təe e Jə.» Lo kin ti, ta ndəji dije pəti.

64 Loe ti nq̄, ta Jakari tē, ndone tuti adi əl ta ilə-n təji də Luwə ti.

65 Ne kin ra bəl dije pəti ki me βe je ti ki də lo ti ki nq̄, taa go nangi mbal je ti ki Juda pəti, dije əli tae ki lo lo.

66 Dije pəti ki ooi poy ta kin ngəmi mede ti, ə əli əi nə: «NGon kin a təl ri ə?» Tək̩i rəjeti, ji Baβe e dəe ti.

Pa lə Jakari

67 NDil rosi Jakari ki baw ngon, adi əl ta ki ta Luwə ti ə nə:

68 Təji ki də Baβe ti, ki Luwə lə *Isirayəl, MBata re oo dije ləne, taa-de ilə-de taa.

69 E ə tē ki NJe kaji ki NJe təgi gin koji ti lə *Dabidi adi-je.

70 Tē sie tək̩i ilə-n mβe ki ta njé kəl ta je ki tae ti ki ayi njay, dəkagilo ti ki mari nu.

71 NJe kaji ki a taa-je ji njé bə je ti ləje ki njé koo kəmje je al pəti.

72 E be ə, Luwə təji-n me-maji ləne ki rə kaje je ti,

Nim taa, me ole də kilə mindi ti ki ay njay nim tə.

73 Kilə-mindi ki go m̩nde ti ki un adi ka je *Abirakam.

74 Kun mindi ki a ra kadi ji ra kilə bəə lie ki kanji bəl,

Loki a taa-je ji njé bə je ti ləje.

75 Kadi ji nj̩yə ta kəme ti, me kay njay ti nim, me ka dana ti nim,

Dəkagilo pəti ki je-n ki dəje taa.

76 I ngonm, a bari-ni nje kəl ta ki ta Luwə ti ki e də ne je ti pəti,

MBata a nj̩yə nq̄ Baβe ti kadi ira rəbi lie.

77 Lo kin ti, dije lie a gəri kaji ki aji-de ki go rəbi k̩yə go majal je ti ləde kə.

78 Luwə e nje me-maji.

Ki takul me-maji ki koo kəm-to-ndoo lie ə,

Kunji ki dərə ti unji-n dəje ti tə kadi be.

79 Kunji kin unji də dije ti ki isi me til ti nim, Me ndil koy ti nim,

MBa kadi ndər-je ta rəbi, aw səje də rəbi kisi-maje ti.

80 NGon ka kin təgi, təl dəw ki mbuji me ndil ti. Ra βe d̩lə mbo ti, bit̩i ndə ki tē-n taga ta kəm Isirayəl ti.

2

*Koji Jəju**(Mt 1.18-25)*

¹ Dəkagiloe ti kin, nje kəbe ki bo Səjar Ogusiti un ndune kadi rai kər dije ki dənangi ti pəti me makitibi ti.

² Kində tə ki dəsəy kin e dəkagilo ti ki Kiriniwusi e-n nje kəbe dənangi ti ki Siri.

³ Dije pəti awi kadi ndangi təde, Nə nə ka aw be koji-ne ti.

⁴ E be ə, Jisəpi ka j be bo Najarəti ti, dənangi Galile ti, isi aw be bo ti lə *Dabidi, ki bari-e Bətiləhəm, dənangi Jude ti. MBata Jisəpi e dəw ki gin koji ti lə Dabidi.

⁵ Awi kadi indəi təde naa ti ki Mari ki nje nongli lie, ki a ki səm.

⁶ Loki əi Bətiləhəm ti nōq bəy ningə, ndo koji ngon lə Mari asi.

⁷ Mari oji ngonne ki dəsəy tə ngon ki dingəm. Bir ngon ka kin ki kibi, ile me ne ngəm ne kuso ti lə da je, tadə lo ki kadi adide toi ti goto me kəy to mba je ti.

Njé kul da je

⁸ Njé kul da je əi me mu ti, də lo ti ki nōq, indəi bi taa isi ngəmi da je ləde kondə.

⁹ Ningə yə ooi malayka lə Bəbe tē həy ki rəde ti. Təba lə Bəbe unji gugə dəde, adi bəl tol-de.

¹⁰ Nə malayka əl-de ə nə: «fəli al, mbata m-re ki Poy Ta ki Maji kadi madi səsi. Poy Ta ki Maji kin a e ne rənəl ki bo ngay mbata ti lə dije pəti ki dənangi ti ne.

¹¹ E bəne ə oji nje kaji me be ti lə *Dabidi adi səsi. Nje kaji ki e Kirisi, Bəbe.

¹² Ningə ne ki a igəri-e-n ə to kin: A ingəi ngon ki kasi ki bəri-e ki kibi, ə iləi-e me ne ngəm ne kuso ti lə da je.»

¹³ Ta naa ti nōq, kosi njé rə je ki dərə ti, tēji, indəi rəde naa ti ki malayka ki kare ka kin, ningə osi pa tōji Luwə əi nə:

¹⁴ «Təba e ki də Luwə ti ki nje kisi dərə ti taa nu. Taa, kisi maji ki də dənangi ti, ki rə dije ti ki Luwə ndigə-de tə.»

¹⁵ Loki malayka je iyəi-de ə təli awi dərə ti gogi, njé ngəm da je əli-naa dande ti əi nə: «Adi j-awi biti ki Bətiləhəm ti j-oi ne ki ra ne ə Bəbe tē ki dəe adi-je kin.»

¹⁶ II taai kalangi awi ningə yə, ingəi Mari əi ki Jisəpi, naa ti ki ngon ki kasi ki iləi-e me ne ngəm ne kuso ti lə da je.

¹⁷ Loki ooi ngon ki kasi ka kin ningə, go ti əri gin ne je ki əli-de oji də ngon ki kasi kin.

¹⁸ Dije pəti ki ooi ta ki njé ngəm da je əri goe, əti-de bəl.

¹⁹ Mari ngəm ne je kin pəti mene ti, mər ta də ti ki goe goe.

²⁰ Njé ngəm da je təli gogi ki pa, ki kilə tōji də Luwə ti tade ti. MBata Luwə adi-de ooi ne je ki mbide je, ki kəmde je. Ningə ne je ka kin rai ne ki go rəbe ə wa ki malayka ilə-n-de mbəe ka kin tə.

Koji Jəju me kəy kaw-naa ti

²¹ Loki ndə ki kə jijoo go koji ngon ti asi, ijəi mətə*, ningə indəi təe nə Jəju. E tə ki malayka əl-de, loki kəe a ki səme al bəy, kadi tə bəri-e-n.

²² Ningə, loki ndə ki e ndə kay rə ki go ndu-kun ti lə *Mojə asi*, Jisəpi əi ki Mari awi ki ngon ka kin Jorijaləm ti kadi tōji-e Bəbe,

²³ ki go ndange ti ki ndangi me ndu-kun ti lə Bəbe əi nə: «NGan dər je ki dingəm pəti a əi ki kində ji dəde ti mbata lə Bəbe*.»

²⁴ Nim taa, rəi kadi adi də kərməsi je joo ə se ngan də dum je joo kadi-kare ti, ki go ndange ti ki ndangi me ndu-kun ti lə Bəbe*.

Pa lə Siməyo

²⁵ Dingəm kare e Jorijaləm ti nōq təe nə Siməyo. E dəw ki dana taa e dəw ki nje ra go ndigə ti lə Luwə tə. Isi nginə ta nje kaji *Isirayəl mari nu ba. Ningə NDil Luwə e dəe ti tə.

²⁶ NDil Luwə əl-e kəte ade gər təkə n-a n-oy al biti kadi n-oo Kirisi ki Bəbe kəte ki kəme bəy taa n-a n-oy.

²⁷ NDil əse kadi aw gin kəy ti lə Luwə, ningə təkə njé koji Jəju awi sie gin kəy ti kadi rai ki go ndu-kun ti lə Bəbe,

²⁸ Siməyo taa Jəju jine ti, ningə ilə tōji də Luwə ə nə:

²⁹ «Basine, Bəbe, iyə bəə ləi ade aw maje, ki go ta ti ləi ngata,

³⁰ MBata ka kəmm oo nje kaji dije ngata.

³¹ Kaji ki ində dəe dana ta kəm kosi je ti pəti.

³² E kunji ki kadi unji də gin dije ti pəti, taa a e tōji ki də dije ti ləi, Isirayəl tə.»

³³ Ta ki Siməyo əl dō Jəju ti əti kōe je ki bawe je bəl.

³⁴ Siməyo tər ndune dōde ti, ningə əl Mari ə nə: «Maji kadi igər maji, ngon ki oje kin a e rəbi kosi nim rəbi ki taa nim lə dije ngay dōnangi Isirayəl ti. Taa, re tə nē ki nje re ki ta kasi-naa al tō.»

³⁵ A adi gir ta ki ngame dije ti ngay, gine a tēe taga. Ningə rəi j wa ti, kiyə rə a gangi ndili dana tō.»

An ra oyo Luwə mbata Jəju

³⁶ Dəne kare ki nje kəl ta ki ta Luwə ti isi nōo, təe nə An. E ngon lə Panuwəl, gin koji ti lə Ajər. Loki taa dīngəm mandine ti, isi sie asi bəl siri ba par ə ngawe oy. Ningə ki basine kin, An tōgi ngay ngata.

³⁷ Bale e dō jijoo gide e sō. Nje ngaw koy kin e me kəy ti lə Luwə ki dəkagilo je pəti. Kondō ki kada e me kəy ti lə Luwə, əl sie ta, ogi rəne nē kuso.

³⁸ E be ə, dəkagiloe ti kin, e ka tēe nōo re tō. Osi pa ilə-n tōji dō Luwə ti, taa əl ta ki dō ngon ti kin dije pəti ki isi nginəi kadi Luwə taa Jorijaləm ji njé bə je ti tō.

³⁹ Loki njé koji Jəju je rai nē je pəti ki go ndu Bəbe ti ningə, təli awi Galile me be bo ti ləde ki Najarəti ti gogi.

⁴⁰ Ningə, ngon ka kin tōgi, aw ki singəne. Rosi ki tər, ta me-maji lə Luwə e sie naa ti tō.

Jəju e me kəy ti lə Luwə loki bale e dōgi gide e joo

⁴¹ Dō bəl je pəti, njé koji Jəju awi lo ra nay ti ki bari-e nay paki.

⁴² Loki Jəju ra bəl dōgi gide e joo ningə, awi ki njé koji-ne je lo ra nay ti təkəi isi rai kəte kəte go kuji rae ti✧.

⁴³ Ningə, loki ndō ra nay tigə bə, njé koji Jəju je isi təli gogi, nə Jəju nay gogi Jorijaləm ti, ki kanji kadi njé koje je gəri go.

⁴⁴ Njé koji Jəju je ooi nə Jəju nay nja madide je ti ki uni səde rəbi, adi njiyəi ndō kare bəy taa iləi ngirə sange dan nojide je ti ki madide je.

⁴⁵ Sangi-e, nə sangi-e pi ingəi-e al. Loki ingəi-e al, təli tui dōde awi Jorijaləm ti gogi sange ti.

⁴⁶ Sangi-e bitəi ndō ki kō mitə ningə yə, ingəi-e, isi gin kəy ti lə Luwə dan njé ndo

ndu-kun je. Isi dande ti, isi ur mbine oo-n ta je ki isi əli tō, dəji-n-de ta tō.

⁴⁷ Dije pəti ki ooi ta kəl Jəju kin, nē gər lie, ki ta ki tur lie, əti-de bəl ngay.

⁴⁸ Loki njé koje je ooi-e, əti-de bəl ngay, adi kōe əl-e ə nə: «NGonm, ra ban ə ira səje nē be ə? O je ki bawi, j-a ta sangi ti ki nō kəmje ti.»

⁴⁹ Ningə əl-de ə nə: «tsangi-mi ki mba ri ə? Səbi kadi m-ra kilə gin kəy ti lə Bai kin, igəri ə se igəri al ə?»

⁵⁰ Nə njé koje je gəri me ta lie kin al.

⁵¹ Ningə go ti, Jəju təl aw səde Najarəti ti gogi. Jəju təl rəne go ta ti lə njé koji-ne je. Kōe ngəm nē je pəti ki rai nē kin mene ti.

⁵² Jəju tōgi darəne ti nim, me gosi ti nim tō, adi ingə maji ta kəm Luwə ti nim, ta kəm dije ti nim pəti.

3

Jə ilə mbe Poy Ta ki Maji

(Mt 3.1-12; Mk 1.1-8; Jə 1.19-28)

¹ Dəkagiloe ti kin, nje kōbe ki bo Səjar, ki bari-e nə Tibər o be bəl dōgi gide e mi. Ningə Posi *Pilati ə e nje kōbe dōnangi ti ki Juda, *Erodi e ngar dōnangi ti ki Galile, Pilipi ki ngon kō Erodi e ngar dōnangi ti ki Iture ki dōnangi ki Tirakonitidi, ningə Lisaniyasi e ngar dōnangi ti ki Abilən tō.

² An əi ki Kayipi ə əi njé kijə nē məsi kadi-kare je ki bo ki dəkagiloe ti nōo. Ningə, dəkagiloe ti nōo kin, Jə ki ngon lə Jakari e dilə lo ti ə Luwə əl-e ta.

³ Jə aw dōnangi Jurde ti pəti, ilə mbe ə nə: «tyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kō, adi rai səsi batəm, mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləsi kō.»

⁴ Ra təkəi ndangi me makitibi ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti, Ejay, əi nə:

«NDu dəw madi bə dilə lo ti ə nə:

Irai go rəbi lə Bəbe!

Irai go rəbi lie adi a njururu.

⁵ Uti bole be je adi asi naa,

Ikəsi dō mbal je ki dō gadi je adi asi ta nangi bərərə;

Irai rəbi je ki rugi gəndi gəndi adi a njururu;

Irai rəbi kəkirō je adi osi naa ti lay.

⁶ Lo kin ti, dije pəti a gəri kaji ki Luwə aji-je✧.»

✧ 2:42 Tēe ki taga 12.1-27; Dətarənom 16.1-8 ✧ 3:6 Tēe ki taga 40.3-5

⁷ Kosi dije ki rai kadi Ja rade batəm, Ja əl-de ə nə: «Səi njé man majal tə li je be kam, nə ə əl səsi kadi ayi-naa wongi lə Luwə ki a re ə?»

⁸ Maji kadi kilə rasi taji kadi səi dije ki iyəi pa njiyəsi je ki majal kə. Ningə oti kadi əli mesi ti əi nə: “Je ngan ka *Abirakam.” MBata, Luwə asi kadi a təl gaji mbal je kam ngan ka Abirakam ti kare.

⁹ Ki basine kin, kingə e basi kadi tigə ngirə kagi je gangi ngata. Kagi ki ra ki andi maji al ə, a tigəi-e kadi iləi-e me por ti kə.»

¹⁰ Kosi dije dəji Ja əi nə: «E ri ə kadi ji ra ə?»

¹¹ Ə Ja əl-de ə nə: «Dəw ki aw ki kibi joo ə, maji kadi adi kare dəw ki aw-n al, ningə dəw ki aw ki ne kuso ə, maji kadi ra-n ki e ki aw-n al tə.»

¹² *NJé taa la-mbə je ka, rai kadi Ja rade batəm tə. Ningə dəji Ja əi nə: «Nje ndo, e ri ə kadi ji ra ə?»

¹³ Ba Ja əl-de ə nə: «Itaai la al də e ki dəji səsi kadi itaai kin al.»

¹⁴ Asigar je ka dəji əi nə: «NGa je, e ri ə kadi ji ra ə?» Ja əl-de ə nə: «İndəi təgi də dəw ti itaai la lie al, taa, itəti ta ngom indəi dəe ti al tə. Ai də la nay ti ləsi wa kin par.»

Ja ilə mbe lə dəw ki a re gone ti

¹⁵ Dəkagiloe ti kin, dije isi nginəi dəw ki a re, adi dəji rəde ta se Ja e Kirisi ki Luwə kote al bitəi wa?

¹⁶ Ə Ja əl dije pətəi ə nə: «Mi, m-ra səsi batəm me man ti, nə dəw madi a re gom ti noo, a ra səi batəm me NDil Luwə, ki me por ti. E dəw ki təge əti bəl, itə-m say, kilə sa lie ka m-asi tuti al.

¹⁷ Dəw kin uwə kee to ne jine ti kadi to-n ka ko ki maji, əy me dam ti, ba ilə tise por. E por ki a oy al ratata.»

¹⁸ Ja adi dije ta kəji je ki rangi ngay, ilə-n-de mbe Poy Ta ki Maji.

¹⁹ Ne kare bəy, Ja kəl ki *Erodi ki e nje kəbe dənangi ti ki Galile, mbata taa ki taa Erodiyadi ki ne ngokone nim, taa ra ne je ki rangi ki majal ngay nim tə.

²⁰ Nə, ne je ki go ti al pətəi ki Erodi ra kin ka, təl uwə Ja dangay ti də ti bəy.

Jəju ra batəm

(Mt 3.13-17; Mk 1.9-11)

²¹ Loki dije pətəi rai batəm ningə, Jəju ka ra batəm tə. Ə Loki isi əl ta ki Luwə ba, ta dərə tē.

²² NDil Luwə, risi tə də dum be isi dəe ti. Ningə, ndu ta madi tē dərə ti, ə nə: «İ NGonm ki nje ndigi ləm, ki j ne rənəl ləm ki bo ngay.»

Gin ka lə Jəju

(Mt 1.1-17)

²³ Jəju ilə ngirə kilə ləne, loki bale e kuti mitə. Ki go gər-e ti ki dije gəri, Jəju e ngon lə Jisəpi, Jisəpi ki ngon lə Əli,

²⁴ Ningə Əli e ngon lə Mata, Mata e ngon lə *Ləbi, Ləbi e ngon lə Məlsi, Məlsi e ngon lə Yanay, Yanay e ngon lə Jisəpi,

²⁵ Jisəpi e ngon lə Matatiyasi, Matatiyasi e ngon lə Amosi, Amosi e ngon lə Nawim, Nawim e ngon lə Əsili, Əsili e ngon lə Nagay,

²⁶ Nagay e ngon lə Mati, Mati e ngon lə Matatiyasi, Matatiyasi e ngon lə Səməyin, Səməyin e ngon lə Yosəki, Yosəki e ngon lə Yoda,

²⁷ Yoda e ngon lə Yowana, Yowana e ngon lə Rəsa, Rəsa e ngon lə Jorobabəl, Jorobabəl e ngon lə Salatiyəl, Salatiyəl e ngon lə Nəri,

²⁸ Nəri e ngon lə Məlki, Məlki e ngon lə Adi, Adi e ngon lə Kosam, Kosam e ngon lə Elmadam, Elmadam e ngon lə Ər,

²⁹ Ər e ngon lə Jəju, Jəju e ngon lə Eliyəjar, Eliyəjar e ngon lə Yorim, Yorim e ngon lə Mata, Mata e ngon lə Ləbi,

³⁰ Ləbi e ngon lə Siməyo, Siməyo e ngon lə Juda, Juda e ngon lə Jisəpi, Jisəpi e ngon lə Yonam, Yonam e ngon lə Eliyakim,

³¹ Eliyakim e ngon lə Mələya, Mələya e ngon lə Məna, Məna e ngon lə Matata, Matata e ngon lə Nata, Nata e ngon lə *Dabidi,

³² Dabidi e ngon lə Jəse, Jəse e ngon lə Obədi, Obədi e ngon lə Bowaji, Bowaji e ngon lə Sala, Sala e ngon lə Naso,

³³ Naso e ngon lə Aminadabi, Aminadabi e ngon lə Adimin, Adimin e ngon lə Arni, Arni e ngon lə Əsirom, Əsirom e ngon lə Pərəsi, Pərəsi e ngon lə Juda,

³⁴ Juda e ngon lə *Jakobi, Jakobi e ngon lə *Isaki, Isaki e ngon lə *Abirakam, Abirakam e ngon lə Təra, Təra e ngon lə Nawor,

³⁵ Nawor e ngon lə Sərugə, Sərugə e ngon lə Rəwu, Rəwu e ngon lə Peləgi, Peləgi e ngon lə Ebər, Ebər e ngon lə Səla,

³⁶ Səla e ngon lə Kaynam, Kaynam e ngon lə Arpasadi, Arpasadi e ngon lə Səm, Səm e ngon lə Nuwe, Nuwe e ngon lə Ləməki,

³⁷ Ləməki e ngon lə Matusaləm, Matusaləm e ngon lə Ənəki, Ənəki e ngon lə Yərədi, Yərədi e ngon lə Malələl, Malələl e ngon lə Kaynam,

³⁸ Kaynam e ngon lə Ənosi, Ənosi e ngon lə Səti, Səti ki ngon lə Adam, Adam ki ngon lə Luwə.

4

Su na Jəju

(Mt 4.1-11; Mk 1.12-13)

¹ Go NDil Luwə ti ki rosi Jəju, Jəju təl ta ba Jurde ti re. Təl re ningə, NDil Luwə ər nqe aw sie dilə lo ti.

² Su na-e ndo dəsə dilə lo ti. NDə ki Jəju ra dəsə kin, uso ne madi al, adi bo ra-e.

³ Nqo be, su əl-e ə nə: «Re j NGon lə Luwə ə, adi mbal kin adi təl mapa adi m-o.»

⁴ Ə Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: Dəw a isi ki dəne taa ki takul ne kuso par al*.»

⁵ Su aw ki Jəju də lo ti taa, ba ki kəm ki kində jipi, əje kəbe je ki dənangi ti ne pəti ade oo.

⁶ Lok i əje ningə, təl əl-e ə nə: «M-a m-adi təgi də kəbe je ti kin ki ne kingə je ki me ti pəti. Tadə e ne ki adi-mi me jim ti, ningə dəw ki mem ndigi ə m-ade.

⁷ Re j, əsi məkəsi nang i nqm ti ə, m-a m-adi ba pəti tə yai.»

⁸ Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A əsi məkəsi nang i nq Babe Luwə ti ləi, ningə e ki karne ba par ə a re nqe ti kadi igose.”*»

⁹ Go ti gogi, su aw ki Jəju Jorijaləm ti, aw sie jam də kəy ti lə Luwə taa. Lok i aw sie taa, ningə əl-e ə nə: «Re j NGon lə Luwə ə, iyə jii taa əsi adi m-o,

¹⁰ tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: Luwə a adi ndune malayka je ləne kadi tə indəi kəmde goi ti.

¹¹ Bəy taa, a lai-ni dajide ti, mba kadi njai tigə mbal al*.»

¹² Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A na Babe Luwə ləi al”.*»

¹³ Lok i su tigə ki ne na je ki kadi n-na-n Jəju ba, ər rəne gogi say rəe ti. Ɔr rəne nginə-n dəkagilo ki rangi.

Jəju ilə ngirə kilə Galile ti

(Mt 4.12-17; Mk 1.14-15)

¹⁴ Lo kin ti, Jəju təl Galile. Re ki təgi ki j rə NDil Luwə ti. Tə Jəju ba ki də lo je ki nqo pəti.

¹⁵ NDə ne me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je. Dije pəti iləi təji dəe ti.

Dije ki Najarəti ti mbati taai ne ndo lə Jəju (Mt 13.54-58; Mk 6.1-6)

¹⁶ Jəju aw Najarəti ti, ki e be ki təgi ti. Təki isi ra-n kəte kəte, lok i ndə taa kəə əsi ningə, Jəju aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. Jəju j taa kadi n-tidə makitibi.

¹⁷ Lok i j taa, adi-e makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay, ki kəi. Jəju rirə makitibi ka kin ningə, ingə ta ki ndangi əi nə:

¹⁸ «NDil lə Babe e dəm ti, Babe kəti-m kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji njé ndoo je.

Babe ilə-m kadi m-əl dangay je ta tēde kəy dangay ti,

Kadi m-əl njé kəm tə je təki, kəmde a oo lo. Kadi m-taa njé ki dije isi indəi kəmde ndoo m-ilə-de taa.

¹⁹ Kadi m-ilə mbə bal me-maji lə Babe kin.»

²⁰ Go ti, Jəju kə makitibi ka kin, ningə təl-n adi nje kilə ki me kəy ti, ə isi nang i kadi əl ta. Dije pəti ki me kəy kaw-naa ti buki kəmde ki dəe ti.

²¹ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «Ta ki oi kin, təl tane dəsi ti bone.»

²² Dije pəti mai naji lə Jəju, taa mbə me-maji ki tē tae ti əti-de bəl ki dum tə, adi əli-naa əi nə: «Ma, e ngon lə Jisəpi rəje ti ne al a?»

²³ Be ə Jəju əl-de ə nə: «M-gər kadi a əli-mi kuji ta ki ə nə: “I nje ra dije moy, aji rəi j wa,” kin. A əli-mi əi nə: “J-o poy ne je pəti ki ira Kapərnayim ti kin, ə ira be koji ti ne be tə adi j-o”.»

²⁴ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «M-əl səsi ta ki rəjeti, nje kəl ta ki ta Luwə ti ki be koje uwe rəne ti maji goto.

²⁵ Ki rəjeti, dəkagilo ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli, njé ngaw koy je əi ngay *Isirayəl ti. Nə lok i ndi ədi dənangi ti al bal mitə ki nusi, ə bo o ki dənangi pəti*»

* 4:4 Dətarənom 8.3 * 4:8 Dətarənom 6.13 * 4:11 Pa je 91.11-12 * 4:12 Dətarənom 6.16 * 4:25 1 NGar je 17.1 * 4:26 1 NGar je 17.8-16

26 dāw kare dande ti ki Luwə ilə Eli rəe ti goto. E nje ngaw koy ki Sarəpita ti, dānangi ki Sidō ti yo ə Luwə ilə Eli ki rəe ti*.

27 Njé banji je ka əi ngay Isirayəl ti dəkagilo ti lə Elije tə, nə e ki kare ki kadi Luwə ər banji rəe ti goto. E Nama ki Siri ti yo ə Luwə ər banji rəe ti*.

28 Loki dije ki isi gin kəy kaw-naa ti ooi ta kin, wongi təl-de pəti.

29 Lo kin ti, ij taai tuwəi Jəju me 6e bo ti kə, ningə awi sie jam də mbal ti ki indəi 6e bo ti. Awi sie ti mba kadi n-suri-e n-ləi-e n-təli-e kə.

30 Nə Jəju ur dande ti aw.

Dingəm ki ndil ki majal ra-e

(Mk 1.21-28)

31 Jəju aw Kapərnayim ti, ki e 6e bo ki dānangi Galile ti. Jəju ndo ne dije ndə taa kəə ti.

32 Ne ndo lie əti dije 6əl ki dum. Əti-de 6əl ki dum tadə əl ta ki təgi ki j rə Luwə ti.

33 Ningə, dəw madi kare ki ndil ki majal ra-e, isi me kəy kaw-naa ti ləde nō, nō ki ndune ki bo ə nə:

34 «Jəju ki Najarəti, ri ə ige rəje ti ə? Ire mba kadi ituji-je a? M-gər-i maji: j ki Kay njay lə Luwə.»

35 Jəju ndangi ndil ki majal ki təgine ə nə: «Uti tai, ə iteə kə rə dingəm ti kin.» Lo kin ti, ndil ki majal bi dingəm ile dande ti, ningə tē rəe ti ki kanji kade kə.

36 Ne kin əti dije pəti 6əl, adi dəji-naa ta dande ti əi nə: «Ta kin e ta ki ban ə əti 6əl be ə? Dəw kam aw ki təgi kəbe də ndil je ti ki majal, ndangi-de ki təgi ki j rə Luwə ti adi tēi kə!»

37 E be ə, təba lə Jəju sane ki dānangi ki nō pəti.

Jəju adi rə nga njé moy je ngay

(Mt 8.14-17; Mk 1.29-34)

38 Loki Jəju j kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, aw me kəy ti lə Simo. Məm Simo ki dəne, moy ra-e, rəe tingə ngay. Be ə, əli Jəju kadi ra ne madi mbata ti lie.

39 Jəju rugi rəne dəe ti, ndangi rə ki tingə ngay ka kin adi iye. Kalangi ba go ti, məm Simo j taa ra ne kuso adi-de.

40 Lo sələ, ta kadi kur ti, dije pəti ki awi ki dije ki moy je ki dangi dangi rai-de, rəi səde

rə Jəju ti. Jəju ində jine dəde ti kare kare pəti adi ingəi rə nga.

41 NDil je ki majal ka tēi rə dije ti ngay ki nō tade ti əi nə: «I NGon lə Luwə!» Nə Jəju ində təgi dəde ti, adi-de ta rəbi kadi əli ta al, tadə gəri-e 6əti kadi e Kirisi.

Jəju ilə mbe Poy ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti

(Mk 1.35-39)

42 Loki lo ti, Jəju tē me 6e bo ti aw dilə lo ti. Kosi dije ngay sangi-e, awi ingəi-e. Loki ingəi-e, ndigi kadi n-uwəi-e nangi rəde ti kadi tə aw lo al.

43 Nə Jəju əl-de ə nə: «Səbi kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji ki oji də kəbe lə Luwə ndəgi 6e bo je ti tə, tadə e ki mbata ta kin ə Luwə ilə-m.»

44 E be ə, Jəju ilə-n mbe Poy Ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je dānangi Jude ti.

5

Dije ki dəsəy ki Jəju 6ar-de

(Mt 4.18-22; Mk 1.16-20; Jə 21.1-11)

1 NDə kare, Jəju e 6asi kadi ba bo ti ki Gənəjarəti ti. Kosi dije uwəi-naa gəi gide mba kadi n-ooi ta lə Luwə.

2 Lo kin ti, Jəju oo to je joo ki isi ngangi ba ti. Əi to je ki njé ndo je ki me ti indəi-de ə awi a togi bandi je ləde.

3 Jəju al me to ti ki kare ki e ya Simo, ningə əl Simo ade iyə ngangi ba ə aw ki dana ndəy. Go ti, Jəju isi nangi me to ti ndo ne kosi dije.

4 Loki əl ta oy ningə, əl Simo ə nə: «Aw ki dana lo ki man u ti, ə iləi bandi je ləsi indoi kanji je.»

5 Simo təl əl-e ə nə: «Bəbe, j-ilə bandi ndə biti lo ti, nə kanji kare ka j-ingə al. Nə təkə e j ə idəji-m, m-a m-ilə bandi təkə əl-m.»

6 Loki iləi bandi je ləde, oyi kanji kəy ki to 6əl, adi bandi je ləde ka ge gangi.

7 Lo kin ti, dəji madide je ki əi me to ti ki nungə kadi rəi rai səde. Madide je rəi, adi oyi kanji ka kin rosi to je ki joo. Kanji rosi to je adi to je awi tə ndui man.

8 Loki Simo oo ne kin, osi, əsi məkəsine nangi nō Jəju ti əl-e ə nə: «Bəbe, əsi rəi ngərəngi rəm ti, tadə mi nje ra majal.»

9 Simo ki made je ki əi sie, 6əl rade oji-n go kanji ki oyi me bandi ti to 6əl ngay.

* 4:27 2 NGar je 5.1-14

¹⁰ Jaki ki Ja ki ngan la Jəbəde ki əi ki Simo ka bəl rade tɔ. Ə Jəju əl Simo ə nə: «Adi bəl rai al, kaw ki kəte noo, e dije ngata ə a isa-de.»

¹¹ Lo kin ti, təli rəi ki to je ngangı ba ti, ningə iyəi ne je pəti ə uni go Jəju tə njé ndo je lie.

*Jəju nga nje banji kare
(Mt 8.1-4; Mk 1.40-45)*

¹² NDɔ ki rangi, Jəju e me be bo ti kare, ningə dingəm kare ki banji ra-e tee noo re. Loki oo Jəju ningə, osi ki ta kəmne nangi nɔe ti, nɔ ki dɔe ti ə nə: «Babe, re indigi ə a adi banji ləm ur, kadi rəm ay njay.»

¹³ Jəju ilə jine əde-n ningə əl-e ə nə: «M-ndigi, ə kadi banji ləi ur, adi rəi ay njay.» Ba ta naa ti noo par ə banji ur, adi rəe ay njay.

¹⁴ Go ti, Jəju ade ndune kadi əl tae dəw madi al, ningə əl-e ə nə: «Nje kijə ne məsi kadi-kare yo ə aw ɔje rəi, ningə adi kadi-kare təkı ndu-kun ti lə *Moji dəji-n*. Ira be mba kadi gəri təkı banji ləi ur adi ingə rə nga.»*

¹⁵ Təba lə Jəju sane ki lo lo adi dije rəi kosi kosi mba kadi n-ooi ta lie je kadi aji-n-de dɔ moy je ti ləde je.

¹⁶ Nə Jəju ɔr rəne aw lo je ti ki to dilə mba kəl ta ki Luwə.

*Jəju nga dəw ki nje rə koy njururu
(Mt 9.1-8; Mk 2.1-12)*

¹⁷ NDɔ kare Jəju isi ndo ne dije ningə, *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je isi dan dije ti noo tɔ. Dije ii ki ngan be je pəti ki dənangi Galilə ti, ki dənangi Jude, ki be bo Jorijaləm. Babe ɔji təgine me kaji njé moy je ti.

¹⁸ Lo kin ti, dije madi oti dəw kare ki rəe oy njururu, me ne koti njé moy je ti, rəi sie rə Jəju ti. Sangi rəbi kadi n-awi sie kəy n-iləi-e nɔ Jəju ti.

¹⁹ Nə gəri rəbi ki kadi awi sie al, tadɔ dije əi ngay. Be ə, ali taa, rai bole dɔ kəy ti ningə, iləi nje moy ki ne koti njé moy je, iləi-e dan kosi dije ti nɔ Jəju ti.

²⁰ Loki Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl dingəm ə nə: «Majal je ləi e ki kiyə go kə.»

²¹ Njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki Parisi je iləi rəde məri ta ningə əli əi nə: «Dəwe kam e nə ə l ta ki mal dɔ Luwə ti be ə? Luwə ki

karne ba par ə asi kiyə go majal je lə dije kə, dəw ki rangi goto.»

²² Jəju gər mər ta je ləde ki mede ti adi əl-de ə nə: «Ra ban ə isi iməri ta je ki be kin mesi ti ə?»

²³ Kəl dəw kə nə: «Majal je ləi e ki kiyə go kə» ɔa ngə ngay ə se, kəl-e kə nə: «I taa ə injiyə» ɔa ngə ngay əl ə?»

²⁴ Re e be ɔa, m-a m-ɔji səi təkı mi NGon Dəw, m-aw ki təgi dənangi ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je lə dije kə.» Ningə, Jəju əl nje rə koy njururu ə nə: «I taa, un tuwə ləi, ə aw be.»

²⁵ Ta naa ti noo, dingəm ka kin i taa ta kəm dije ti pəti, un tirə ki kəte to ti, ə tee aw be ki kilə tɔji dɔ Luwə ti tane ti.

²⁶ Dije pəti, ne kin əti-de bəl adi iləi tɔji dɔ Luwə ti. Bəl rosi mede adi əli əi nə: «J-o ne ki mba ɔone.»

*Jəju ɔar Ləbi
(Mt 9.9-13; Mk 2.13-17)*

²⁷ Go ti Jəju tee ningə yə oo dəw kare ki nje taa la-mbə kadi njé kɔbe je ki ɔari-e nə *Ləbi, isi me kəy taa la-mbə ti. Loki oo Ləbi ningə əl-e ə nə: «Un gom.»

²⁸ Ningə Ləbi iyə ne je pəti, ə i taa un go Jəju.

²⁹ Go ti, Ləbi ra ne kuso ki bo ngay me kəy ti ləne, ɔar-n Jəju. Lo ne kuso ti kin, njé taa la-mbə je, ki ndəgi dije ki rangi əi səde titi noo.

³⁰ *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je ɔai ta, əli njé ndo je lie əi nə: «Ra ban ə isi usoi ne je, ayi-naa je ki njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je ə?»

³¹ Jəju un ta əl-de ə nə: «E dije ki njé moy je ə a sangi dəw ki nje ra moy, ɔi e njé rə nga je ə a sangi dəw ki nje ra moy, al.

³² Ningə, m-re mba ɔar dije ki dana al, nə m-re mba dije ki njé ra majal je yo mba kadi iyəi kilə rade je ki majal.»

*Jəju əl ta ki dɔ kəgi rə ne kuso ti
(Mt 9.14-15; Mk 2.18-20)*

³³ Njé ki madi je əli Jəju əi nə: «Taa taa, njé ndo je lə Jə Batisi əi ki njé ndo je lə *Parisi je isi iyəi ta ne kuso, taa isi əli ta ki Luwə tɔ, ə njé ki yəi je, isi usoi ne je, ayi-naa man je.»

* 5:14 Ləbatiki 14.2-32 * 5:14 Ki go jibəl ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dəw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo ne ra je ti ki ɔa tɔ Luwə al.

34 Ə Jəju əl-de ə nə: «A asi kadi ɔgi dije ki ɓari-de lo ne kuso taa-naa ti kuso ne a? Dɔkagilo ki nje taa dāne isi-n səde naa ti kin, a asi kɔgi-de kuso ne al.»

35 NDɔ je a rəi noo kadi a uni-e tade ti ningə tə, a iyəi ta ne kuso.

Ne ndo la Jəju aw naa ti ki kəki ne ndo la Parisi je al

(Mt 9.16-17; Mk 2.21-22)

36 Jəju əl-de kuji ta kare ə nə: «Dəw a gangi ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm e ki kəke al. Re e be ə, kibi ki sigi a e ki gangi kə, ningə ta kibi ki sigi ka kin uwəi naa ki ki kəke al ɓəy tə, adi joo pu təl ne ki tuji.»

37 Taa, dəw a un kasi kandi nju ki ki j al ɓəy uti me mbu nda je ti ki kəke al. Re e be ningə, loki kasi a j ɓa mbu nda je a ndui, kadi kasi lo kə. Ningə mbu nda je təli ne ki tuji kə.

38 Be ə, re kasi kandi nju j al ɓəy ɓa, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa.

39 Loki dəw ay kasi kandi nju ki j ningə, a ge e ki j al ɓəy al ngata. Tado dije əli əi nə: «Kasi ki j ə maji».»

6

Ta la Jəju dɔ ndo taa kəɔ ti

(Mt 12.1-8; Mk 2.23-28)

1 NDɔ kare, Jəju ində də me ndər gəme je ti. E ndo taa kəɔ lə *Jipi je. Ningə, njé ndo je lie ki əi sie, gangi dɔ ko je jide ti, tami usoi.

2 Ə *Parisi je madi əli-de əi nə: «Ra ban ə irai ne ki kadi dəw ra ndo taa kəɔ ti al be ə?»

3 Jəju əl-de ə nə: «itidəi ne ki ngar *Dabidi ra loki ɓo ra-de ki dije ki goe ti kin al biti a?»

4 Dabidi ur me kəy ti lə Luwə, un mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti uso*, ningə təl-n adi dije ki goe ti usoi tə. Usoi mapa ki e ne ki sɔbi kadi njé kijə ne məsi kadi-kare je par ə usoi*.»

5 Jəju təl əl-de ɓəy ə nə: «Mi *NGon dəw m-aw ki tɔgi dɔ ndo taa kəɔ ti.»

Jəju adi rɔ nga dingəm ki jie oy njururu

(Mt 12.9-14; Mk 3.1-6)

6 *NDɔ taa kəɔ ki rangi, Jəju aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ndo ne dije. Ningə dingəm kare ki ji kɔe oy njururu, e me kəy kaw-naa ti noo.

7 NJé ndo ndu-kun je ki *Parisi je isi jəke isi indəi kəmde kadi n-ooi se Jəju a adi dingəm kin rɔ nga ndo ta kəɔ ti lə Jipi je wa? E ta bole ki isi sangi kadi n-ingəi ɓa n-indəi ta dɔe ti.

8 Nə Jəju gər mər ta je ləde, adi əl dingəm ki jie oy njururu ka kin ə nə: «J taa, a dana ta kəm dije ti pəti.» Dingəm j a taa.

9 Ningə Jəju təl dəji ndəgi dije ə nə: «M-dəji səsi m-o, e ri ə maji kadi dəw ra ndo ta kəɔ ti ə? Kadi dəw ra maji ə se kadi ra majal ə? Kadi dəw nagı madine ta yo ti ə se kadi iye adi tuji kə ə?»

10 Jəju ində kəmne go-n-de ba pəti, ningə əl dingəm ka kin ə nə: «isurə jii.» Dingəm surə jine, ningə jie təl to maji kare.

11 Wongi təl njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, adi əli-naa ta dande ti dɔ ne ti ki kadi n-rai ki Jəju.

Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo

(Mt 10.1-4; Mk 3.13-19)

12 Me ndəe je ti kin, Jəju aw dɔ mbal ti mba kəl ta ki Luwə. Əl ta ki Luwə kondɔ biti lo ti.

13 Loki lo ti, Jəju ɓar njé ndo je ləne. Ningə mbɔ njé ndo je ti kin ə, mbəti-de dɔgi gide e joo, ɓar-de njé kaw kilə je.

14 Adi e Simo, ki ində təe nə Piyər əi ki ngokone Andire, ki Jaki, ki Ja, ki Pilipi, ki Batiləmi,

15 ki Matiye, ki Tomasi, ki Jaki, ki ngon lə Alpe, ki Simo ki ɓari-e dəw ki e mbɔ njé rɔ mbata kingə dɔ lə ɓe ləde ti,

16 ki Judi ki ngon lə Jaki, taa Judasi Isikariyoti ki təl nje kun dɔ Jəju tə.

Jəju aji njé moy je dan kosi dije ti

(Mt 4.23-25)

17 Jəju j ki njé kaw kilə je dɔ mbal ti re tɛe lo ti ki gide asi naa maji ningə, ingə kosi njé ndo je ləne, ki kosi dije ngay ki j dɔnangi Jude ti je, njé ki ɓe bo Jorijaləm ti je, njé ki ɓe bo je ti ki kadi ba ti ki Tir je ki Sidɔ je. Rəi mba koo ta lə Jəju je mba kadi aji-de dɔ moy je ti ləde je.

18 NJé ki ndil je ki majal yəti angalde ingəi rɔ nga tə.

19 Ningə kosi dije pəti sangi kadi n-ədi rəe, tado tɔgi madi isi tɛe rəe ti adi-de rɔ nga.

Maji-kur ki kəm-to-ndoo
(Mt 5.1-12)

²⁰ Jəju un kəmne oo-n njé ndo je ləne ningə əl-de ə nə:

Səi njé ndoo je, səi njé maji-kur, tadə kəbe lə Luwə e yəsi.

²¹ Səi ki ɓo isi ra səsi ɓone, səi njé maji-kur, tadə lo ti ə a indani.

Səi ki isi nɔi ɓone, səi njé maji-kur, tadə lo ti ə a kogi.

²² Maji-kur e ləsi loki dije isi mbati səsi, dije isi tuwəi səsi, dije isi taji səsi, dije isi əli ta je ki majal dəsi ti, mbata ti ləm mi *NGon dəw.

²³ NDə ki ne je kin tee dəsi ti ə, maji kadi irai rənəl, itii bal, tadə ne kigə go jisi e ngay dərə ti. Tadə e be ə kade je adii kə njé kəl ta je ki ta Luwə ti, kəte.

²⁴ Nə səi njé ne kingə, səi njé kəm-to-ndoo. Səi njé kəm-to-ndoo tadə ingəi ne səl me ləsi ngata.

²⁵ Səi ki ɓone indani, səi njé kəm-to-ndoo, tadə lo ti ə ɓo a ra səsi.

Səi ki ɓone isi kogi, səi njé kəm-to-ndoo, tadə lo ti ə a uwəi ndoo je a nɔi je.

²⁶ Səi ki dije isi əli ta ki maji maji dəsi ti, səi njé kəm-to-ndoo, tadə e be ə kade je rai ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ki njé ngom je.

NDigi njé ba je
(Mt 5.39-47)

²⁷ Ningə səi ki isi oi ta ləm, m-əl səsi kadi indigi njé ba je ləsi, irai maji ki njé ki isi əsi səsi ta.

²⁸ Injangi də njé ki isi mani səsi, ə əli ta ki Luwə mbata lə njé ki isi əli ta je ki majal dəsi ti.

²⁹ Re dəw ində dam mbəi ki kare ə, iyəti dame ki nungə ade ində ɓəy. Re dəw taa kibi ki ngal ləi ə, ade e ki goji də ti.

³⁰ Dəw ki ra ki dəji ne ə ade, ningə dəw taa ne ləi ə idəji goe al tə.

³¹ Ne je ki indigi kadi dije rai adi səsi kin ə, irai kae ti wa kin adi-de tə.

³² Kin ə indigi njé ki ndigi səsi tə par ə, oyo ri ə kadi dəw ra səsi ə? Dəw a ra səsi oyo al, tadə njé ra majal je ka ndigi njé ki ndigi-de tə.

³³ Kin ə irai maji ki njé ki rai səsi maji par ningə, oyo ri ə kadi dəw ra səsi ə? Dəw a ra

səsi oyo al, tadə njé ra majal je ka rai təkɪ irai kin be tə.

³⁴ Kin ə adi njé ki igəri maji kadi a ugəi səsi ɓangi par ə tunəi səsi ne ningə, oyo ri ə kadi dəw ra səsi ə? Dəw a ra səsi oyo al, tadə njé ra majal je ka, adi njé ki gəri maji kadi a ugəi-de kər ne ləde gogi par ə tunəi-de ne tə.

³⁵ Maji kadi indigi njé ba je ləsi, irai maji ki nɔo par, ə adi dije tunəi səsi ne ki kanji kadi indəi mesi də kinge ti gogi. E be ə a ingəi ne kigə go ji ki ɓo, taa a səi ngan lə nje kisi də ne je ti pəti tə. Tadə e nje ra maji ki dije ki gəri ra oyo al ki dije ki nje me majal.

Igangi ta də dije ti al

³⁶ Maji kadi səi njé ra maji ki ngay təkɪ Bawsi Luwə e-n nje ra maji ki ngay kin be tə.

³⁷ Igangi ta də dəw ti al, ningə Luwə a gangi ta dəsi ti al tə. Uwəi dəw ki ta al, ningə Luwə a uwə səsi ki ta al tə. Iyəi go majal lə dəw kə, ningə Luwə a iyə go majal ləsi kə tə.

³⁸ Adi, ə Luwə a adi səsi tə. Luwə a buki posi kibi ti ləsi kadi rosi maji: a yəkɪ, mbisi digi digi, buki kadi rosi re puu kə. Tadə go rəbi ki igangii ta də dije kin ə Luwə a gangi-n ta dəsi ti tə.

³⁹ Ningə Jəju təl əl-de ta kare me kuji ta ti ɓəy ə nə: «Nje kəm tə a ndər nje kəm tə madine ban ə? A ndər-e al, tadə re ndər-e ə a osi joo pu me ɓe ti.

⁴⁰ Nje ndo itə nje ndo-e ne al, re e nje ndo ki ɓae ndo-e ne bərərə bərərə maji ningə, a tə tə ɓane be.

⁴¹ «Ra ban be ə, o burim wale ki to kəm ngokɔi ti yo, ə o kagi ki boy ki to yai ti j wa kin al ə?

⁴² Kagi ki boy ki to kəmi ti j wa kin o al ningə, ki go rəbi ki ban ə a asi kadi əl ngokɔi ə nə: “NGokom, adi m-un burim wale ki to kəmi ti kin,” ə? J nje kədi kəm dije, un kagi ki boy ki kəmi ti kin ningə tə, a o lo ay njay kadi un-n burim wale ki kəm ngokɔi ti.

Kagi ki kande

(Mt 7.16-20; 12.33-35)

⁴³ «Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majal goto, taa kagi ki majal ki kadi a andi kandi ki maji ka goto tə.

⁴⁴ E ki kandi kagi ki səbi də kage kin ə a gəri-e-n. Dəw a ijə kandi mbay-kote də kon pa ti al, taa dəw a ijə kandi nju də kon bər ti al tə.

⁴⁵ Dəw ki maji, kilə rae tee me ne ra ti ki maji ki uwə mee. Ningə dəw ki majal, kilə rae tee me ne ra ti ki majal ki uwə mee tə. Tadə e ne je ki rosi me dəw kin ə isi tee tae ti.

Təl rə go ndu ti
(Mt 7.24-27)

⁴⁶ «Ra ban ə ibari-mi “Babe, Babe”, ə irai ne ki m-əl səsi al ə?

⁴⁷ Dəw ki ra ki re rəm ti, oo ta ləm, ə təl rəne go ti ningə, e dəw ki to tə dəw ki m-əl səsi ta lie kam be.

⁴⁸ To tə dəw ki nje ra kəy, ki ur be də dii ti adi əbi maji, bəy taa, ində gin kəy ti kin be. Loki man j ningə, man kə lo re un kəy ka kin, nə asi kadi tə kəy ka kin al, tadə ində adi nga maji.

⁴⁹ Nə dəw ki oo ta ləm, ə təl rəne go ti al, to tə dəw ki ində kəy ləne dənangi ti taa ne kare, ki kanji kur be kində gine ti be. Loki man kə re un kəy ka kin ningə, ndəy ba bəy par ə kəy budi nangi mur mur kə.»

7

Jəju aji ngon nje kilə lə ki bo ki də asigar je ki bu
(Mt 8.5-13)

¹ Loki Jəju əl ta je kin pəti kosi dije ba, əti aw Kapərnayim ti.

² Me be ti kin, dəw kare ki nje kun də buti asigar je ki bu, aw ki ngon nje kilə ləne kare ki e moy, to ta koy ti. Ningə e ngon nje kilə ki bae ge ta lie ngay.

³ Be ə, loki ki bo lə asigar je ka kin oo ta lə Jəju ningə, ilə ngatəgi je madi, ki əi ngatəgi lə *Jipi je, adi-de awi ingəi Jəju kadi dəji-e adi re səde aji ngon nje kilə ləne kin.

⁴ Loki rəi ingəi Jəju ningə, nqi dəe ti ki nja naa ti naa ti əi nə: «Dingəm kin, e dəw ki asi kadi ira sie me ne dəji ti lie kin,

⁵ tadə ndigi-je je Jipi je ngay, taa e e tə ə ra kəy kaw-naa ləje adi-je.»

⁶ Ə Jəju əti aw səde. Awi, ə loki indəi də kəy basi ningə, ki bo lə asigar je ka kin ilə madine je madi adi awi əli Jəju əi nə: «Babe, itapi rəi al, tadə mi m-asi kadi ində njai ta kəy ti ləm al.

⁷ E mbata kin ə, mi wa m-aw-n ki rəm rəi ti al. NGa ningə, m-dəji kadi əl ta kare par ə ngon nje kilə ləm a ingə rə nga.

⁸ M-əl be tadə, mi ki dəm mi gin təgi ti lə njé ki dəm ti, ningə m-aw ki asigar je ki əi gin təgi ti ləm tə. Adi re m-əl asigar kare m-ə nə: “Aw!” ba aw; kin ə m-əl ki nungə m-ə nə: “Ire!” ba re; kin ə m-əl ngon nje kilə ləm m-ə nə: “Ira ne ki be!” ba ra nee kin tə.»

⁹ Loki Jəju oo ta je kin ba, piti ki bo lə asigar je ka kin, ningə təl kəmne ki də kosi dije ti ki a njiyəi goe ti, əl-de ə nə: «Adi m-əl səsi, ko kadi-me ki be kin, dənangi ki *Isirayəl ti wa ka m-ingə al bəy.»

¹⁰ Loki njé kaw kilə je əi nə n-təli be ningə yə ingəi ngon nje kilə ka kin, rəe nga adi isi kare.

Jəju adi ngon basa ki Nayim ti təsi ndəl

¹¹ Jəju əti nqə aw be bo ti ki təe nə Nayim. *NJé ndo je lie ki kosi dije ngay uni goe awi sie.

¹² Loki rəi teei basi ki ta rəbi ki ur ki me be ti ka kin ningə, dije isi awi ki dəw ki oy kadi dibi-e. Dəw ki oy ka kin e ngon lə dəne ki nje ngaw koy kare be. E ngone ki dingəm ki kare ba be, adi kosi dije ngay ki me be ti, isi dani dəne ka kin lo dibi ngone ti.

¹³ Loki Jəju o dəne ka kin ningə, kəm kə ra-e ngay mbata ti lə dəne ka kin, adi əl-e ə nə: «Inqə al.»

¹⁴ Jəju aw kadi kəsi yo ti, ilə jine ədi-n. NJé koti nin je ai nangi, ba Jəju əl ə nə: «Basa, m-əli kadi j taa!»

¹⁵ Ningə nje koy j isi taa, ə ilə ngirə kəl ta. Jəju təl ule ji kəe ti.

¹⁶ Dije pəti, ne je kin əti-de bəl, adi iləi təji də Luwə ti əi nə: «Nje kəl ta ki ta Luwə ti kare ki bo tee danje ti ne: Luwə re ra ki dije ləne.»

¹⁷ Ne ki ra ne kin, poye rosi dənangi ki Jude ti pəti ki ngan be je ki gəi gide.

Jə Batisi dəji ta ki də Jəju ti
(Mt 11.2-6)

¹⁸ *NJé ndo je lə Jə əri-e poy ne ki ra ne kin adi-e oo, ə Jə bar njé ndo je ləne joo,

¹⁹ ilə-de rə Babe ti adi dəji-e əi nə: «I ə j dəw ki Luwə mbəte, ki səbi kadi a re ka kin ə se, e nay nqə bəy kadi tə jə ngəm tae ə?»

²⁰ Loki rəi teei rə Jəju ti, əli-e əi «E Jə Batisi ə ilə-je ki rəi ti kadi jə dəji se “j ə j dəw ki Luwə mbəte, ki səbi kadi a re ka kin ə se, e nay nqə bəy kadi tə jə ngəm tae wa?”»

²¹ Dəkagiloe ti wa ki isi dəji-e ta kin, Jəju isi aji njé moy je ngay nim, njé məti je nim,

isi tuwə ndil je ki majal dɔ dije ti nim, taa adi njé kəm tɔ je ngay ooi lo nim tɔ.

²² Ningə ilə njé kilə je ti lə Jə ə nə: «Awi əli Jə nɛ je ki oi ki mbisi je, ki kəmsi je kin: Njé kəm tɔ je ooi lo, njé mətɪ je njiyəi maji, njé banji je ingəi rɔ nga, njé mbi bəy je ooi ta, njé koy je iɪ taa lo koy ti, taa njé ndoo je ka, e ki kilə-de mbe Poy Ta ki Maji tɔ.

²³ Maji-kur e lə dəw ki m-təl gin kosi lie, al.»

Jəju əl ta ki dɔ Jə ti
(Mt 11.7-11)

²⁴ Loki njé ndo je lə Jə təli awi, Jəju ilə ngirə kəl kosi je ta ki dɔ Jə ti ə nə: «E ri ə awi isi oi dilə lo ti ə? E gakira ki nəl isi aw sie ki yo je, ki ne je kin a?

²⁵ A re e ə al ə, e ri wa bangi awi isi oi ə? E dəw ki ə kibi ki ndole ngay ba awi oi-e ma? NGa njé ki əi kibi je ki gate e ngay ka, isi lo je ti ki səl lum, isi me kəy je ti ki boy ki ngar je isi ti.

²⁶ Ə se e ri wa ə awi oi wa? E nje kəl ta ki ta Luwə ti ə awi oi-e ma? Re e ə, m-əl səsi m-ə nə oyo, e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki itə njé kəl ta je ki ta Luwə ti bəy.

²⁷ E ə makitibi lə Luwə əl ta ki dɔe ti kətə ə nə: “M-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kətə kadi ra go rəbi nɔi ti*.”

²⁸ Ningə adi m-əl səsi, dan dije ti pətɪ ki dənə je oji-de kin, dəw ki bo itə Jə goto. Nə ki basine kin, dəw ki e ki du ngay me bəkɔ ti lə Luwə bo ite.

²⁹ Dije pətɪ ki ooi ta lie, naa ti ki njé taa lambə je gəri kadi Luwə ra nɛ ki dana, adi adi Jə ra-de batəm.

³⁰ Nə *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je əsi nɛ ki Luwə ində dɔe dana mbata ti ləde ngerəngi, adi mbati kadi Jə ra-de batəm.

³¹ M-o dəw ki kadi m-un-e m-əji-n dije ki dɔkagilo ti ki bone kin al. Toi tə nə wa ka m-gər al.

³² M-a m-ə nə toi tə ngan je ki du ki isi ta mbalo ti, bari-naa ki yo je, ki ne je əi nə: “Ji kəl nal kadi indamii, ə imbati ndam, j-osi pa yo kadi inɔi, ə imbati nɔ.”

³³ E be ə, Jə Batisi re, ə uso mapa al nim, ay kasi nju al nim ba, əli əi nə: “Dɔe majal.”

³⁴ NGa ə, mi *NGon dəw m-re, ə m-uso nɛ je, m-ay man je ba, səi əli əi nə: “Mi nje kuso

nɛ kədi, mi nje kay nɛ, mi madi njé taa lambə je, ki njé ra majal je,” bəy tɔ!

³⁵ Nə ngan lə Luwə pətɪ ki ndigi gosi lie, gəri kadi gosi lie e gosi ki dana.»

Jəju aw me kəy ti lə Parisi kare ki bari-e nə Simo

³⁶ Parisi kare ba Jəju kadi aw uso sənə ne. Be ə, Jəju aw isi sie ta nɛ kuso ti.

³⁷ Lo kin ti, dənə kare ki me be ti kin tɛɛ nɔɔ re. E dənə ki nje ra kaya, ə gər kadi Jəju isi be lə Parisi ki bari-e Simo kin nɔɔ, isi uso nɛ. Dənə re ki ku mbal ki bari-e albatir ki yibi ki əti maji rosi.

³⁸ Re isi go Jəju ti, njae ti, isi nɔ, ningə yom nja Jəju ki man kəmne, ba bər ki bisi dənə. Go ti, təl tən nja Jəju, ba buki yibi ti ka kin.

³⁹ Lo kin ti, Parisi ki ba Jəju be lənə ka kin əl mene ti ə nə: «Kin ə re dingəm kin e nje kəl ta ki ta Luwə ti təkɪ rɔjetɪ ə, asi kadi a gər dənə ki isi ɔde kin, asi kadi a gər kilə ra-e je ki majal kin.»

⁴⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Simo, m-aw ki ta kare ne kadi m-əli.» NGa ə Simo ilə Jəju ti ə nə: «Nje ndo dije, əl-m.»

⁴¹ Ba Jəju əl-e ə nə: «Dingəm kare adi la dije joo, ində kirə ti. Ki kare kadi a uge kirə ki lo kilə ki ndo bu mi, ə ki nungɪ kadi a uge kirə ki lo kilə ti ki ndo kuti mi tɔ.

⁴² Nə loki asi kadi ugəi kirə ka kin dɔde ti al, dingəm ki nje la ka kin iyə kɔ ki go memaji ti adi-de joo pu. Ə se dan dije ti ki joo kin, e ki ra a ndigi dingəm ki nje la kin ngay ə?»

⁴³ Ningə Simo ilə Jəju ti ə nə: «M-o kadi e e ki la ki dɔe ti e ngay ə bae iyə kɔ kin ə a ndigi nje la kin ngay.» Ə Jəju əl-e ə nə: «Ta ləi e ta ki rɔjetɪ.»

⁴⁴ Ningə təl kəmne ki dɔ dənə ti ka kin, ba əl Simo ə nə: «O dənə kin a? M-re be ləi, ə man ki kare ka imbəl dɔ njam ti al, nə e, yom njam ki man kəmne, taa bər ki bisi dənə bəy.

⁴⁵ I uwə-m ki rəi ti jururu al, nə e, loki m-ur kəy nu, ra kilə kəy njam jururu ki rone ti.

⁴⁶ I ibuki yibi dɔ njam ti al, nə e, buki yibi ki əti maji dɔ njam ti pə pɔ.

⁴⁷ Be ə, m-a m-əli təkɪ e ki go rəbi majal je lie ki ngay ki kiyə kin ə, əji-n ndigi-naa ki əti bəl kin. Ningə dəw ki majal je lie e ki kiyə go kɔ ngay al, a tɔji ndigi-naa ki ngay al tɔ.»

48 Ba Jəju əl dāne ka kin ə nā: «Majal je ləi e ki kiyə go kə kadi.»

49 Lo kin ti, dije madi ki isi sie ta ne kuso ti iləi ngirə kəl mede ti əi nā: «Dəw kin e nā ə aw bīti kadi iyə go majal lə dije kə ə?»

50 Nə Jəju əl dāne ə nā: «Kadi-me ləi aji, aw ki lapīya.»

8

Dāne je ki njiyāi go Jəju ti

1 Go ti, Jəju aw ki be bo je, ki ngan be je, əl ta, ilə-n mbe Poy Ta ki Maji ki oji dō kōbe lə Luwə. *NJé ndo je lie ki dōgi gide joo əi sie naa ti.

2 Taa, dāne je madi ki ndō ki Jəju tuwə ndil je ki majal dōde ti kə je, e ki adi-de rə nga dō moy je ti ləde je kin ka əi nōō tō. Adi e Mari ki Magidala ki ndō ki Jəju tuwə ndil je ki majal siri dōe ti kə kin nim,

3 Jan ki ne Suja, ki e dingəm ki nje ngəm ne lə *Erodi kin nim, Sujan nim, taa ndəgi dāne je ki rangi ngay bəy tō. Əi kin ə əi dāne je ki njé ra ki Jəju ki ne kingə je ləde.

Kuji ta ki dō nje dibi ne ti (Mt 13.1-9; Mk 4.1-9)

4 Kosi dije ki ii ki be bo je ki dangi dangi, kawī-naa ki dō Jəju ti, ə Jəju əl-de kuji ta madi ə nā:

5 «Nje ndər kare aw kadi dibi ne, ningə dəkagilo ki a ilə ko ne, kə ko je madi tosi ngangī rəbi ti, adi dije njiyāi dō ti, yəl je rəi oī maki.

6 Kə ko je madi tosi dānangi njəkirə ti, adi loki mbie je əi nā n-teei ba, təli tuti kurim, mbata lo ki səl ki kadi iləi ngirəde ti goto.

7 Kə ko je ki nungi, tosi dan kon je ti, adi kon je tōgi səde naa ti, təli ndəmi-de mbəl.

8 Nə kə ko je madi, tosi dānangi ti ki maji, adi tōgi, kandide tee. Dəe kare andi asi bu, bu.» NGA ningə, Jəju təl dō ta ləne kin ə nā: «Dəw ki aw ki mbine mba koo-n dō ta ba, kadi oo dō ta kin maji!»

Gin ne ki Jəju əl-n ta me kuji ta ti (Mt 13.10-17; Mk 4.10-12)

9 *NJé ndo je lə Jəju dəji-e əi nā se kuji ta kin me nə ri wa?

10 Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Səi, Luwə tee ki dō ne ki to lo bəyō ti ki oji dō kōbe lie adi igəri, nə

ndəge je, ne kin e ki kəji-de ki kuji ta, mba kadi:

“Re kəmde oo lo maji ka, ooi ne al, MBide oo dō ta maji ka gəri me al”✠.»

Jəju ər me kuji ta ki dō nje dibi ne ti (Mt 13.18-23; Mk 4.13-20)

11 Jəju əl njé ndo je ləne ə nā: «Kuji ta kin, me ə to kin: kə ko, e ta lə Luwə.

12 E ki tosi ngangī rəbi ti, e dije madi ki ooi ta lə Luwə, ningə su re ər ta ki oi ka kin mede ti kə, nə tə pa ne ta ii adi mede Jəju kadi ii ingəi kaji.

13 Kə ko ki tosi dānangi njəkirə ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə ba, taai ki rənəl, nə lo kadi ta kin ilə ngirəne mede ti ngə goto. Adi mede ngon kagi lo ki ndəy be par, nə loki kō je tee dōde ti ba, iyəi go kadi-me ləde kə.

14 Kə ko ki tosi dan kon ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə, nə go ti, me ka sururu, ki ne maji je, ki koo maji rə ki dānangi ti ne ogi-de kadi tōgi me kadi-me ti ləde.

15 Ningə kə ko ki tosi dānangi ti ki maji, əi dije ki ooi ta lə Luwə ki ngamede ki maji, ngame ki rəjeti, ningə ngəmi mede ti, uwəi tōgide ba, adi kandi kilə ləde tee.»

Kuji ta ki dō kunjī ti (Mk 4.21-25)

16 «Dəw a ində por lambi ti kadi dəbi ngo dō ti al, taa ində gin tirə ti al tō. A ində dō ne ti taa, kadi dije uri kəy ba, oi lo ki kunje.

17 Tadō ne ki to lo bəyō ti, ki gine a tee al goto, taa ne ki to lo bəyō ti, ki a to taga kadi dije gəri al ka goto tō.

18 Maji kadi uri mbisi maji oi dō ta ki isi oi, bi kadi oi ki nōō be al. Tadō dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e dō ti bəy. Nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki ində mene dō ti kin ka, a taai jie ti wa bəy.»

Kō Jəju ki ngakōe je (Mt 12.46-50; Mk 3.31-35)

19 Kō Jəju ki ngakōe je rəi kadi n-ooi-e, nə lo kadi teei rəe ti goto mbata kosi dije ki əi ngay.

20 Ə əli-e əi nā: «O kōi je, ki ngakōi je ai taga nōō, a sangi kadi n-ooi-ni.»

21 Ningə Jəju təl əl-de ə nā: «Kom je, ki ngakom je ə əi dije ki ooi ta lə Luwə, ba təli rōde go ti, rai kile.»

Jəju ndangɪ nəl adi a lo ka ti
(Mt 8.18, 23-27; Mk 4.35-41)

²² NDɔ kare, Jəju al me to ti əi ki njé ndo je ləne, ningə əl-de ə nə: «Adi ji gangi ba j-awi dame ti ki kare.» Ba awi.

²³ Loki isi ɔsi to isi gangi ba kin ɔa, Jəju to bi maki. Ə nəl ki bo ngay ɔsi dɔ ba ti, ra adi man rosi to, əi ta yo ti.

²⁴ Lo kin ti, njé ndo je rəi ki rɔe Jəju ti, ndəli-e ki nɔ tade ti əi nə: «Nje ndo dije, Nje ndo dije, j-isi j-oy!» Loki Jəju ndəl, ndangi nəl je ki pungɪ man je adi təli toi jəke, lo to jiji.

²⁵ Ba təl əl njé ndo je ə nə: «Kadi-me ləsi to ra be tɔy ə?» NGa ningə ɔəl ra-de, ne kin əti-de ɔəl ngay, adi dəji-naa ta dande ti əi nə: «Dəw ə wa kam e nə ə nəl je ki man je ka əl-de ta par ə təli rɔde goe ti be ə?»

Jəju tuwə ndil je ki majal dɔ dɪngəm madi ti
(Mt 8.28-34; Mk 5.1-20)

²⁶ Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi tɔe dɔnangi ti ki Gərəsa, ki a ta ɔe ti ki Galile.

²⁷ Loki Jəju j me to ti ur ki nangi ningə, dɪngəm kare ki me ɔe ti ki Gərəsa, j noɔ re ki rɔ Jəju ti. E dɪngəm ki ndil je ki majal rai-e. Asi dəkagilo ngay, dɪngəm kin ilə kibi rəne ti al nɪm, isi ɔe me kəy ti al nɪm. Lo kise e dɔ badi je ti par.

²⁸ Loki oo Jəju ningə, ɔsi nangi njae ti, ɔa əl ta ki ndune ki boy ə nə: «Jəju ki NGon lə Luwə ki nje kisi dɔrə ti taa nu, e ri ə ige rɔm ti ə? Njai ba, adi-m kɔ al.»

²⁹ Əl be tado Jəju adi ndune ndil ki majal kadi tɔe rɔ dɪngəm ti kin kɔ. Nja ngay ndil ki majal kin j ki dɪngəm ka kin ɔa ra-e. Dije dɔɔi-e ki kulə gɪndi je, iləi kangila gɪndi njae ti je, nə gangi kulə gɪndi je kin riw riw ə təti kangila gɪndi je kin nusi nusi rəne ti kɔ, ɔa ndil je ki majal ɔsi-e adi aw ki dilə lo dilə lo.

³⁰ Ə Jəju dəje ə nə: «Tɔi nə na?» Ba e ilə Jəju ti ə nə: «Tɔm nə kosi njé rɔ je.» Tado ndil je ki majal ngay uri me ti.

³¹ Lo kin ti, ndil je ki majal ka kin nɔi dɔ Jəju ti kadi adi-de n-awi lo dangay ti lə ndil je ki majal al.

³² Kosi kɔsongi je ai lo ti kin noɔ a usoi ne dɔ mbal ti, ə ndil je ki majal ka kin nɔi dɔ Jəju ti kadi adi-de n-awi mede ti. Ba Jəju adi-de ta rəbi kadi awi mede ti.

³³ NDil je ki majal tɔe me dɪngəm ti, awi uri me kɔsongi je ti ka kin. Ningə yə, kɔsongi je ɔingəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, ayi-naa man oyi.

³⁴ Loki dije ki njé ngəm kɔsongi je ooi ne ki ra ne kin ɔa, ayi-naa awi me ɔe bo ti ki ngan ɔe je, ɔri poy ne ki ra ne kin dije.

³⁵ Dije tɔe awi kadi n-ooi ne ki ra ne kin. Be ə, loki rəi tɔe rɔ Jəju ti ningə, ooi dɪngəm ki ndil je ki majal tɔe me ti ka kin, isi nja Jəju ti. OOI-e kadi isi ki kibi rəne ti, ki angal ki maji, adi ra-de ɔəl.

³⁶ NJé ki ai lo ne ti ki ra ne kin, ɔri madide je poye, tɔji rəbi ki dɪngəm ki aw ki ndil je ki majal kin ingə-n rɔ nga.

³⁷ Lo kin ti noɔ be, dije ki dɔnangi Gərəsa ti, ɔəl təl-de, adi dəji Jəju kadi iyə dɔnangi ləde ə aw. Ə Jəju al me to ti, təl gogi.

³⁸ Dɪngəm ki Jəju tuwə ndil je ki majal dɔe ti kɔ ka kin dəji Jəju kadi n-aw sie, nə Jəju tuwe

³⁹ ə nə: «Itəl aw ɔe, ɔr poy ne je pəti ki Luwə ra səi kin adi dije ooi.» Be ə, dɪngəm aw ilə mbɔe ne ki Jəju ra sie kin me ɔe bo ti ki tae ba.

Ta lə ngon lə Jayrusi ki dəne ki ta lə dəne ki nje moy məsi

(Mt 9.18-26; Mk 5.21-43)

⁴⁰ Loki Jəju təl re, kosi dəji uwəi-e ki rɔde maji, tado pəti isi nginai tae.

⁴¹ Ningə yə dɪngəm kare ki tɔe nə Jayrusi, ki e nje kun dɔ kəy kaw-naa lə *Jipi je j noɔ re. Re ɔsi nja Jəju ti, nɔ dɔe ti kadi re aw ɔe ləne.

⁴² Kadi aw ɔe ləne mbata ngone ki dəne ki e kare ba, ɔale e dɔgi gide joo to ta koy ti. Loki Jəju isi aw, kosi dije mborəi-e ki yo je ki ne je, lo kər kəə goto.

⁴³ Dan kosi dije ti kin, dəne kare ki moy məsi ade kɔ ɔal dɔgi gide joo e noɔ. Dəne kin tuji ne kingə ləne kɔ pəti ji njé rə dije moy ti, nə dəw ki kadi ade rɔ nga goto.

⁴⁴ Dəne re ɔasi rɔ Jəju ti, ki rəbi ki gide ti, ɔdi ta kibi lə Jəju par ə, ta naa ti noɔ, məsi gangi rɔe ti.

⁴⁵ Loe ti noɔ Jəju dəji ə nə: «Nə ə ɔdi-m ə?» Ningə dije pəti naji-e ti əi nə n-ɔdi-e al. NGa ə Piyər əl-e ə nə: «Babe, e dije ki rɔsi gidi, mborəi-ni ki yo je ki ne je kin ə ɔdi-ni.»

⁴⁶ Nə Jəju ə nə: «Dəw madi ɔdi-m, m-gər kadi tɔgi tɔe rɔm ti.»

⁴⁷ Luki dāne oo kadi ne ki n-ra kin Jəju gər 6a, dadi par par, osi nja Jəju ti. Ningə ɔr go ne ki ra ə adi n-ɔdi-n Jəju kin ta kəm dije ti pəti. Taa, ɔr-de go kingə ki ingə rə nga ta ji naa ti noo par kin tɔ.

⁴⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «NGonm, kadi-me ləi aji. Aw ki lapiya.»

⁴⁹ Luki Jəju a əl ta ba bəy ningə, dəw kare j 6e lə nje kun dɔ kəy kaw-naa lə Jipi je re. Re əl Jayrusi ə nə: «NGoni oy, itapi NJe ndo dije al ngata.»

⁵⁰ Nə Jəju ki oo dɔ ta kin əl Jayrusi ə nə: «Adi rai bəl al, adi mei par, ə a aji.»

⁵¹ Luki rəi tēei me kəy ti, Jəju iyə ta rəbi adi dəw ur kəy go ngon ti al. Adi Piyər nim, Jə nim, Jaki nim, baw ngon əi ki kɔ ngon nim tɔ par ə uri sie kəy go ngon ti.

⁵² Dije pəti noj je, ndingəi rɔde je mbata ti lə ngon, nə Jəju əl-de ə nə: «fnɔi al, ngon oy al, nə to bi kare.»

⁵³ Ba ibəi Jəju kogii, mbata gəri kadi ngon oy.

⁵⁴ Nə Jəju uwə ji ngon, 6a əl-e ta ki ndune ki boy ə nə: «NGonm, j taa.»

⁵⁵ Lo kin ti, ngon tɔsi ndəl, adi j taa ta ji naa ti noo. Ba Jəju dəji-de kadi adi-e ne uso.

⁵⁶ Ne kin ra bəl njé koje je ngay. Nə Jəju adi-de ndune kadi əli tae dəw madi al.

9

Jəju ilə njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo (Mt 10.1-9, 11-14; Mk 6.6-13)

¹ Jəju 6ar njé ndo je ki dɔgi gide joo, adi-de tɔgi, ki kɔbe dɔ ndil je ti ki majal pəti, taa kadi ajii njé moy je tɔ.

² Jəju ilə-de kadi iləi mbe Poy Ta ki Maji ki oji dɔ kɔbe lə Luwə, taa kadi adi rə ngə dije tɔ.

³ Ningə əl-de ə nə: «Uni ne madi mbata dɔ rəbi al nim, uni kagi tɔsi al nim, uni bəl al nim, uni mapa al nim, uni la al nim, taa kadi awi ki kibisi rəsi joo al nim tɔ.

⁴ Ə me kəy ki ra ki uri ti 6a, a isi titi noo bita kadi awii.

⁵ A kin ə re, me 6e ti, dije mbati kuwəi səsi ki rɔde ti 6a, luki isi tēei me 6e ti kin ki taga ə, indəi bu ki njasi ti kɔ*, mba kadi to tə ne ndəji ndude.»

⁶ *NJé ndo je iləi dɔde awi ki 6e 6e, iləi mbe Poy Ta ki Maji, taa aji njé moy je ki lo lo tɔ.

Ta ndəji Erodi dɔ Jəju ti (Mt 14.1-2; Mk 6.14-16)

⁷ Luki *Erodi ki e nje kɔbe dɔnangi ti ki Galile, oo poy ne je ki isi rai ne kin 6a, ta ndoje dɔ Jəju ti, tadɔ dije madi əli əi nə: «E Jə Batisi ə j taa dan njé koy je ti.»

⁸ NJé ki nungi əli əi nə: «E Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti ə tēe.» NJé je ki nə je bəy əli əi nə: «E njé kəl ta je ki ta Luwə ti ki kəte je kin ə ki kare j dan njé koy je ti.»

⁹ Lo kin ti Erodi əl ə nə: «Jə, e mi wa ə ndo ki madi gangi dɔe, nga e na bəy ə m-isi m-o ta je ki be kin dɔe ti wa ka m-gər al.» Ba sangi kadi n-oo Jəju.

Jəju adi ne kuso dɔngəm je dibi mi usoi (Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Jə 6.1-15)

¹⁰ Luki njé kaw kilə je təli noo rəi 6a, ɔri Jəju poy ne je ki rai adi-e oo. Ə Jəju ɔr-de, aw sɔde kadi 6e bo ti ki bari-e Bətisayda.

¹¹ Nə kosi je gəri gode, adi awi gode ti. Jəju uwə-de ki rɔne ti, əl-de ta ki dɔ kɔbe ti lə Luwə, taa aji njé je ki sangi rə nga tɔ.

¹² Ningə luki kadi aw tə ur, njé ndo je ki dɔgi gide e joo, rəi rə Jəju ti əli-e əi nə: «ftuwə kosi dije kam adi awi ki ngan 6e je ti, ki lo ndɔr je ti, sangi lo to je ki ne kuso je, tadɔ lo ki j-ai ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti.»

¹³ Nə Jəju əl-de ə nə: «Səi je wa adi-de ne usoi.» Ə njé ndo je əli əi nə: «J-aw ki mapa mi ə kanji joo wa be tɔ par, adi re e be al wa ningə kadi je wa j-aw ji ndogi mapa mbata ti lə kosi dije kin pəti wa ta.»

¹⁴ Dɔngəm je asi dibi mi loe ti noo. Nə Jəju əl njé ndo je ə nə: «Adi-de isi nangi, uwəi-naa asi kuti mi, kuti mi be.»

¹⁵ *NJé ndo je rai təkəi Jəju əl-n-de, adi adi-de isi nangi pəti.

¹⁶ Ə Jəju ɔy mapa ki mi ki kanji ki joo ka kin, 6a un kəmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi dɔ ne kuso kin. Go ti, Jəju uwə mapa je ka kin gangi naa ti, ə təl-n adi njé ndo je kadi ləbi kosi dije.

¹⁷ Dije pəti usoi ne ndani maji. Ningə, njé ndo je ɔyi gindi mapa je ki nay, kare dɔgi gide e joo bəy.

* 9:5 Ta lə kində bu ki nja ti kɔ 6a, igoi Mt 10.14 ki ta ki dɔ ti ki e gin ti nangi.

*Piyar gar kadi Jaju e Kirisi ki Luwa mbate
(Mt 16.13-20; Mk 8.27-30; Jq 6.67-71)*

18 NDɔ kare Jaju isi ɛl ta ki Luwə giɔi lo ti gogi, njé ndo je lie ɛi sie naa ti, ɔ Jaju dɛji-de ɔ nɔ: «Kosi je isi ɛli ta ki dɔm ti tɛki mi nɔ ɔ?»

19 Ɖ ilɛi-e ti ɛi nɔ: «Dije madi ɛli ɛi nɔ j Jɔ Batisi, njé ki nungi ɛi nɔ j nje kɛl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi bɔy ɛi nɔ e njé kɛl ta ki ta Luwə ti ki kɛte je kin ɔ e ki kare dande ti ɔ j dan njé koy je ti.»

20 Ningə Jaju ɛl-de ɔ nɔ: «NGa sɛi wa ki dɔsi, ɛli ɛi nɔ mi nɔ ɔ?» Ba Piyar ile ti ɔ nɔ: «J Kirisi ki Luwə mbate.»

21 Jaju ndɛji njé ndo je ki tɔgine ngay kadi ɛli ta kin dɔw madi al.

*Jaju ɛl ta koyne ki kine lo koy ti
(Mt 16.24-28; Mk 8.34-9.1)*

22 Jaju ilɛ dɔ ta ti kin ɔ nɔ: «Sɔbi kadi mi *NGon dɔw m-a m-ingə kɔ ngay. *NGatɔgi je lɔ *Jipi je, ki ki bo je lɔ njé kijɛ nɛ mɛsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je a mbati-mi. Dije a tɔli-mi, nɔ ndɔ ki kɔ mitɔ lɔ ndɔ koym ba, m-a m-tɛɛ lo koy ti.»

23 Go ti, Jaju ɛl dije pɛti ɔ nɔ: «Re dɔw madi ndigi njiyɔ gom ti ningə, kadi oo rɔne tɔ nɛ madi al, kadi ndɔ je kare kare pɛti, e wa un kagi-dɛsi koy lɔne, ɔ re un gom.»

24 Tɛki rɔjeti, dɔw ki ge kaji rɔne ne wa dɔnangi ti ne a ti ta rɔne. Nɔ dɔw ki ti ta rɔne ki mbata lɔm, a aji rɔne tɔ.

25 Kin ɔ re dɔw ingə nɛ maji je ki dɔnangi ti ne pɛti tigə, nɔ kadi e wa ti ta rɔne, ɔ se tuji rɔne ɔ, maje to ra be ɔ?

26 Tɛki rɔjeti, re rɔ dɔw madi sɔl-e ki mbata lɔm, ɔ se ki mbata ta lɔm ningə, mi NGon dɔw ka, m-a m-ra rɔsɔl dɛe ti tɔ, ndɛe ti ki m-a m-re-n me kɔsi-gon ti lɔm, ki me kɔsi-gon ti lɔ Bawm, ki me kɔsi-gon ti lɔ malayka je ki ayi njay.»

27 Tɛki rɔjeti, adi m-ɛl sɛsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bɔy ɔ, a oi kɔbɛ lɔ Luwə ki kɛmde.

*Jaju mbal rɔne
(Mt 17.1-8; Mk 9.2-8)*

28 NDɔ jijoo go ta je ti kin ningə, Jaju ɔr Piyar nim, Jɔ nim, taa Jakɛ nim tɔ, ɔ al aw sɛde dɔ mbal ti kadi n-ɛli ta ki Luwə.

29 Loki Jaju isi ɛl ta ki Luwə ningə, ta kɛme mbal, taa kibi lie tɔl nda bal bal tɔ.

30 Ningə loe ti nɔɔ, dingəm je joo a ɛli sie ta. Dingəm je ka kin e *Moji ɛi ki Eli.

31 Tɛɛi me tɔ ba ti, a ɛli sie ta ɔji dɔ kaw ki a aw Jorijalɔm ti kadi oy, tɔl-n ta kilɔ lɔne.

32 Piyar ɛi ki madine je, bi tɔl-de maki. Ɖ loki ɔ nɔ n-ndɛli ningə, ooi kunji Jaju ki dingəm je ki joo ki ai sie.

33 Loki dingəm je ka kin iyɛi Jaju ɔ isi awi ba, Piyar ɛl Jaju ɔ nɔ: «Babe, kin ɔ j-isi lo kin ti ne be par ɔ maji ngay. J-a ra kɛy-lo mitɔ: kare e yaɛ, kare e ya Moji, ɔ ki kare e ya Eli tɔ.» Piyar gar me ta ki isi ɛl kin al.

34 Ɖ loki a ɛl ta tɔ kɛl ba bɔy ningə, kil ndi j re sɔbi dɔde liti. Loki kil ndi isi sɔbi dɔde kin, bɛl tɔl njé ndo je.

35 Lo kin ti, ndu ta madi tɛɛ me kil ndi ti ɔ nɔ: «E kam e NGonm, e ɔ e dɔw ki m-kɛte, ɔ oi ta lie.»

36 Go ndu ta ti kin, Jaju tɔl nay ki karne ba, dɔw oo dɔw madi ki rangi kade ti al. *NJé ndo je ngɛmi tade, ta kare ka ɛli dɔw madi ndɛe ti nɔɔ dɔ nɛ je ti ki ooi kin, al.

*Jaju aji ngon ki ndil ki majal ra-e
(Mt 17.14-18; Mk 9.14-27)*

37 Lo ti go ti, Jaju ɛi ki njé ndo je lɔne ki mitɔ jii dɔ mbal ti isi rɛi ki nangi ba, kosi dije ngay tilɛi kɛme.

38 Ningə dan kosi dije ti ka kin, dingəm kare un ndune ki taa ɔ nɔ: «Nje ndo dije, m-nɔ ki dɔi ti kadi igɔ ngonm kin adi-m, tadɔ e ki karne ba jim ti.»

39 Dɔkagilo je madi ba, ndil ki majal a uwə, ra-e adi ur kɔl, ɔ yɛke ki tɔgine, adi kulum tae ibɔ jugi jugi. A ade kɔ ratata, tɔ nɛ ki a iye al be bɔy taa tɔl iye.

40 Be ɔ, m-dɛji njé ndo je lɛi kadi tuwɛi ndil ki majal kin dɛe ti kɔ, nɔ asi kadi tuwɛi-e al.»

41 Lo kin ti, Jaju un ta ɛl ɔ nɔ: «Sɛi dije ki dɔkagilo ti ki bɔne ki sɛi njé me ngə je, sɛi njé ra nɛ ki majal, kadi tɔ m-isi sɛsi dɔkagilo ban bɔy taa ɔ? Kadi m-a m-ɔsi ginsi dɔkagilo ban bɔy taa ɔ? Ire ki ngoni rɔm ti ne.»

42 Loki ngon isi re basɛ ki rɔ Jaju ti ningə, ndil ki majal ka kin un-e, ɔte nangi, yɛke ki tɔgine, nɔ Jaju ndangi ndil ki majal ade tɛɛ rɔ ngon ti, adi ngon ingə rɔ nga, ba tɔl sie adi bawe.

43 Lo kin ti, dije pɛti, ta ndɔji-de dɔ tɔgi Luwə ti ki ɛti bɛl kin.

Jəju təl əl bəy kadi n-a n-oy
(Mt 17.22-23; Mk 9.30-32)

Loki ne je pəti ki Jəju ra, əti dije pəti bəl, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə:

44 «Oi ta ki m-aw tə m-əl səsi kin maji: A iləi-mi *NGon dəw ji dije ti.»

45 Nə njé ndo je gəri me ta kin al. Ta kin to ki ndəme ba mba kadi gəri me al. Ningə bəli kadi dəji ta Jəju də ti tə.

Jəju un ta lə ngan je ki du ndo-n ne njé ndo je ləne

(Mt 18.1-5; Mk 9.33-37)

46 *NJé ndo je iləi ngirə naji-naa ta ti kadi n-gəri se nə dande ti ə e ki bo wa?

47 Jəju gər ta ki mede ti, adi un ngon ki du, ur-e ade a gədine ti,

48 ningə əl-de ə nə: «Re dəw madi uwə ngon kin ki rəne ti me təm ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m ki rəne ti. Ningə, dəw ki uwə-m ki rəne ti, e nje kilə-m ə uwe ki rəne ti.» Təki rəjeti, dəw ki e ə e ki du ngay dansi ti, e dəwe kin ə e ki bo dansi ti.

Dəw ki e nje kəsi-m ta al e dəw ləm
(Mk 9.38-41)

49 Ja un ta əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, j-o dəw madi ki a tuwə ndil je ki majal me təi ti, ə ji ndigi kadi j-oge də ra ne kin, tado e njiyə səje goi ti al.»

50 Nə Jəju ile ti ə nə: «Ogi-e də al, tado dəw ki əsi səsi ta al, e dəw ləsi.»

NGon be kare ki Samari ti mbati kuwə Jəju ki rəne ti

51 Loki dəkagilo nay basi kadi a uni Jəju awi sie dərə ti, Jəju ilə ndune kadi gar n-aw Jorijaləm ti.

52 Be ə, ilə njé kaw kilə je nəne ti kəte. *NJé kaw kilə je awi, uri me ngon be ti ki *Samari mba kadi indəi də re lə Jəju naa ti kəte.

53 Nə dije ki ngon be ti ka kin mbati kuwə Jəju ki rəde ti tado isi aw ki Jorijaləm.

54 Loki njé ndo je lie, Jaki əi ki Ja ooi ta kin ba, əli Jəju ə nə: «Babe, indigi kadi ji dəji por j-adi j dərə ti, osi dəde ti, ro-de kə a?»

55 Ə Jəju təl kəmne, kəl səde.

56 Ba uni rəbi, awi ngon be ti ki rangi.

Kun go Jəju
(Mt 8.19-22)

57 Loki əi də rəbi ti, dəw madi əl Jəju ə nə: «M-a m-un goi lo je pəti ki a aw ti.»

58 Ə Jəju əl-e ə nə: «NJə je ai ki be tode, ə yəl je ai ki kəyde tə, nə *mi NGon dəw m-aw ki lo ki kadi m-ilə dəm ti al.»

59 Go ti, Jəju əl dəw ki rangi ə nə: «Un gom.» Ningə dəw ka kin əl-e ə nə: «Babe, adi-m ta rəbi adi m-aw m-dibi bawm bəy taa.»

60 Nə Jəju əl-e ə nə: «Iyə njé koy je adi dibi njé koy je ləde, nə j aw ilə mbə kəbe lə Luwə.»

61 E ki rangi bəy əl ə nə: «Babe, m-a m-un goi, nə m-dəji kadi adi-m ta rəbi adi m-aw m-əl ta ki kadi j-iyə-n-naa ki njé ki me kəy ti ləm bəy taa.»

62 Ə Jəju əl-e ə nə: «Dəw ki uwə də kəsi mangi, ə təl ilə rəti gogi ba, dəwe kin kəbe lə Luwə e ki ta təe al.»

10

Jəju ilə njé ndo je kuti siri gide joo

(Mt 9.37-38; 10.7-16; Mk 6.8-11; Lk 9.3-5)

1 Go ne je ti kin, Jəju mbəti njé ndo je ki rangi kuti siri gide joo, ba ilə-de joo joo ki be bo je ki lo je ki dangi dangi ki əji kadi re e wa a aw ti.

2 Ningə əl-de ə nə: «Ko ki asi kijə, dile e ngay, nə njé kije je əi ngay al. Ə əli ta ki Ba nje ko, adi ilə ki njé ra ko je me ko ti lie.

3 Ningə ki basine kin, osi də rəbi ti awi! M-ilə səsi tə ngan bati je dan jagim je ti.

4 Uni la al nim, uni bəl al nim, uni sa njasi al nim tə. Taa ai rəbə ta lapiya ki ra ti al nim tə.

5 Kin ə awi kadi uri me kəy ti madi ba, ne ki dəsəy, əli əi nə: «Lapiya ki də me kəy ti kin.»

6 Ningə kin ə re dəw ki nje ndigi lapiya isi me kəye ti kin noo ba, lapiya ləsi a aw ki dəe ti. A re dəw goto ba, lapiya ləsi a təl ki rəsi ti tə.

7 Isi me kəy ti ki uwə səsi ki rəne ti kin noo, ne kuso ki adi səsi ə usoi, man ki adi səsi ə ayi-naa. Tado səbi kadi nje ra kilə ingə ne kigə go ji ləne, ji dije ti ki ra kilə dande ti. İbi kəy joo al.

8 Kin ə re uri me be ti, ə be uwə səsi ki rəne ti ba, ne ki adi səsi ə usoi par.

9 Re dije ki moy ra-de əi me be ti kin noo ə, aji-de. Ba əli dije ki me bee ti əi nə: «Kəbe lə Luwə e basi ki rəsi ti.»

10 A re uri me be ti, ə dije ki me bee ti kin uwəi səsi ki rəde ti al ba, iteəi ki taga ta mbalo ti, ə əli əi nə:

11 “Bu ki me be ti ləsi ki nay gin sa njaje ti ka, j-ində kə gogi j-adi səsi. Ningə kadi igəri təkı kəbe lə Luwə e bəsi.”

12 Ə adi m-əl səsi m-adi igəri təkı ndə gangi ta ti ə, ta ki gangi ki də beə ti kin a itə yə Sodom bəy☆.

13 «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi dije ki Koraje! Kəm-to-ndoo e ləsi səi dije ki Bətisayda! Nə kəji je ki əti bəl, ki Luwə əji dansi ti kin, re ne je kin rai ne me be bo Tir ti ki be bo Sidə ti be ə, re dije ki me ti a iyəi rəbi ne rade je ki majal mari nu. Re a iyəi rəbi ne rade je ki majal kə, ki go rəbi kilə kibi kuwə ndoo rə ti, kisi-n bu por ti.

14 E be ə, kadi igəri təkı, dəkagilo gangi ta ti ə, ta ki gangi ki də Tir ti ki Sidə, yəsi a ngə ite.

15 NGa ningə j Kapərnayim, o kadi a un dəi taa bitı kadi ədi rə, nə Luwə a təl səi bitı kaw səi koo☆.

16 Jəju təl əl njé ndo je ləne bəy ə nə: «Dəw ki oo ta ləsi, e mi ə dəwe kin oo ta ləm. Ə dəw ki əsi səsi ngərəngi ba, e mi ə dəwe kin əsi-m ngərəngi. Ningə dəw ki əsi-m ngərəngi ba, e nje kilə-m tə ə əse ngərəngi.»

Təl njé ndo je ki kuti siri gide joo

17 *NJé ndo je ki kuti siri gide joo ki Jəju ilə-de, təl lo kilə ti ki rənəl, ningə əli Jəju əi nə: «Bəbe, ndil je ki majal ka, lo ki ji ba təi ba, iləi dəde gin təgije ti.»

18 Jəju əl-de ə nə: «M-o *Sata j dərə ti osi ki dənangi ti tə təl ndi be.

19 Ningə m-adi səsi təgi kadi injiyəi də li je ti, də ni je ti, ki də təgi je ti pəti ki nje bə aw-n. Nə madi kare ki kadi a ra səsi majal goto.

20 NGa ningə kadi irai rənəl mbata kilə ki ndil je ki majal iləi dəde gin təgisi ti kin al, nə kadi irai rənəl mbata təsi ki e ki ndangi me dərə ti taa.»

Rənəl lə Jəju (Mt 11.25-27)

21 Dəkagiloe ti noo, NDil Luwə ra adi rənəl rosi me Jəju, ə Jəju əl ə nə: «Bai, ki j Ba dərə ki dənangi, m-ilə təji dəi ti, təkı ibəyə ne je kin njé tər je, ki njé ne gər je, ə iteə ki dəe adi ngan je ki du gəri. Oyo, Bai, e ndigi ləi kadi ne kin ra ne be.»

22 Ba, Jəju əl dije ki ai noo ə nə: «Bai, adi-m ne je pəti, ningə dəw kare ki gər-m, mi

NGon, goto, e Bai ki karne ba par, taa dəw kare ki gər Bai ka goto tə, e mi NGon ki karm ba par, ningə e dije ki mi wa ə m-ndigi kadi m-adi gəri-mi par tə.»

23 Go ti, Jəju təl kəmne ki də njé ndo je ti əl-de ki karde ba ə nə: «Səi njé maji-kur mbata ne ki kəmsi oo kin!

24 *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti ngay ki ngar je ngay ndigi kadi kəmde oo ne ki səi je, kəmsi oo kin, nə asi koo al, ndigi kadi mbide oo də ta ki səi je, mbisi oo kin, nə asi koo al tə.»

Kuji ta də dəw ki Samari ti ki nje me-maji

25 Nje ndo ndu-kun kare əsi nangı j taa, ningə dəji ta kare Jəju tə ta kuwə-naa ki ta ə nə: «Nje ndo dije, e ri ə səbi kadi m-ra kadi tə m-ingə-n kaji ki bitı ki no ti ə?»

26 Ə Jəju əl-e ə nə: «E ta ri ə ndangi me ndu-kun ti? Ə go gər-e ləi e ban?»

27 Ba nje ndo ndu-kun ka kin ilə Jəju ti ə nə: «A indigi Bəbe Luwə ləi ki ngamei ba pəti, ki ndili ba pəti, ki təgi ba pəti, ki mər ta ləi ba pəti. Ningə a ndigi dəw madi tə darəi j wa be tə☆.»

28 Ə Jəju əl-e ə nə: «Ta ki m-dəji, ilə-m ti maji ki dum. Ə ira be, ba a ingə kaji.»

29 Nje ndo ndu-kun sangı kadi n-təji təkı ne dəw ki dana, adi təl dəji Jəju ə nə: «Nə ə e dəw madim ə?»

30 Ə Jəju əl-e ə nə: «Dingəm kare j Jorijaləm isi aw Jəriko, ba osi ji kaya je ti ki njé gangi rəbi, adi taai ne je lie pəti jie ti, tindəi-e adi to ta koy ti, ningə iyəi-e ə ti awi.

31 Go ti ba, nje kijə ne məsi kadi-kare j noo re tēə dəe ti, nə loki oo-e, gangi say aw lo ləne.

32 Go ti, dəw ki gin koji ti lə *Ləbi kare j noo re tə, nə loki oo dingəm ka kin ba, gangi say aw lo ləne.

33 Go ti ningə, dəw ki *Samari ti kare ki isi aw mba j noo re tēə də dingəm ti ka kin. Loki oo-e, oo kəm-to-ndoo lie ki rəjeti.

34 Be ə, re rəe ti, ur yibi kasi nju ta do ti, dəə-n, ningə un-e inde də koro ti ləne, aw sie lo to mba je ti, ində kəmne goe ti.

35 Lo ti go ti, dingəm ki Samari ti ka kin ər la ki asi ra kilə ndə joo adi nje kində kəmne go kəy mba je ti, ningə əl-e də ti ə nə: “İndə kəmi goe ti maji, a re ne ki ində-n kəmi goe

☆ 10:12 Kilə ngirə ne je 19.24-28 ☆ 10:15 Ejay 14.13-15

☆ 10:27 Dətərənom 6.5; Ləbətiki 19.18

ti, al dɔ e ki madi kin ɔa, ndɔ tɔlm ə, mi wa m-a m-igə-i.”»

³⁶ Ningə Jəju dɔje ta dɔ ti ə nə: «Dan dije ti ki mitə kin, e ki ra ə e madi dingəm ki kaya je ki njé gangi rəbi gangi-e kin ə?»

³⁷ Ba, nje ndo ndu-kun ə nə: «E e ki oo kəm-to-ndoo lie kin.» NGa ə Jəju əl-e ə nə: «Re e be ningə, j ka kadi aw, ə ira be tɔ.»

Jəju aw ɔe lə Marti əi ki Mari

³⁸ Jəju əi ki njé ndo je ləne j dɔ rəbi ti rəi tɔɔi ngon ɔe ti kare be ningə, dəne madi ki tɔe nə Marti uwə Jəju rəne ti me kəy ti.

³⁹ Marti aw ki ngokone ki dəne ki tɔe nə Mari nɔɔ. Ə ngokɔe ka kin re isi nangi nja Bəbe Jəju ti, isi oo dɔ ta ki Jəju isi əl.

⁴⁰ Nə Marti a ta ngan kilə je ti ki njae ɔdi nangi al, aw yo je ki ne je. Ningə tɔɔe pati, re əl Jəju ə nə: «Bəbe, ra ban ə ngokom Mari iyə-m adi m-a ta kilə je ti ki karm ba be ka usi al par ə? Əl-e adi re ra səm kilə je.»

⁴¹ Ə Bəbe əl Marti ə nə: «Marti, Marti, mei osi nangi al, adi aw ki yo je ki ne je mbata ne je ngay.

⁴² Nə ne ki soti e kare ba. Ningə Mari un ne ki maji itə ne je pəti. E ne ki dəw a taa jie ti al.»

11

Jəju ndo njé ndo je ləne rəbi kəl ta ki Luwə (Mt 6.9-13)

¹ NDɔ kare Jəju isi əl ta ki Luwə lo madi ti. Loki əl ta ki Luwə gine gangi ningə, nje ndo lie kare əl-e ə nə: «Bəbe, indo-je kəl ta ki Luwə təkɔ Jə Batisi ndo-n njé ndo je ləne kin be tɔ.»

² Ə Jəju əl-de ə nə: «Loki isi əli ta ki Luwə ningə, kadi əli əi nə:

“Bawje,
Kadi dəw ki ra gər tɔi təkɔ j Luwə,
Kadi kɔɔe ləi re.

³ Adi-je ne kusoje ki asi taje ki ndɔ je ndɔ je.

⁴ Iyə go majal je ləje kɔ, tadɔ je wa ka,
J-iyə go majal lə dije pəti ki rai sɔje majal kɔ tɔ.

Iyə-je adi j-osi me ne na ti al”.»

⁵ Ba Jəju təl əl-de ɔəy ə nə: «Kin ə, dəw kare dansi ti je be, aw ki madine nɔɔ, ə j dan lo ti aw ində ta kəy dɔe ti ə nə: “Madim, itunə-m mapa mitə,

⁶ mbata madim kare j mba ti re tɔɔe dɔm ti, nə ne ki kadi m-ra-e-n mba goto.”

⁷ Ə re made ka kin to ki kəy nɔɔ ə nə: “Itapi-m al, ta kəy e ki kuti ngata, ningə je ki nganm je ji to nangi tɔ, ɔi lo kadi m-a m-j taa m-adi mapa goto.”

⁸ M-əl səsi kadi igəri, kin ə re j taa ade mapa kin mbata ke madi-naa ləde al ka, a j kadi ade ne je pəti ki ge, mbata ta kəy ki a ində ki naa ti naa ti kin.

⁹ Ningə mi, m-əl səsi: Idəji, ə a adi səsi, isangi ə a ingəi, indəi ta kəy ə a tɔɔe adi səsi.

¹⁰ Tadɔ dəw ki dəji ə a adi-e, dəw ki sangi ə a ingə, dəw ki ində ta kəy ə a tɔɔe adi-e tɔ.

¹¹ Baw ngon ki ra dansi ti ə ngone dɔje kanji, ningə a un li yo taa ade ə?

¹² Ə se ngone dɔje kaw, ningə a un ni yo taa ade ə?

¹³ A kin ə sai ki sai dije ki kilə rasi majal kin mindi ə igəri rəbi kadi ne ki maji ngansi je ningə, ra ban be ə, Bawje ki isi dɔrɔ ti taa kin taa, a adi NDilne dije ki dəji-e al ə?»

Jəju əi ki ndil je ki majal

(Mt 12.22-30; Mk 3.22-27)

¹⁴ NDɔ kare Jəju tuwə ndil ki majal dɔ dingəm kare ti ki ndil ka kin ra-e adi əl ta al. Loki ndil ki majal tɔɔe ɔa, dingəm ki kəte əl ta al ka kin, təl əl ta, adi əti kosi dije ɔəl ngay.

¹⁵ Ningə dije madi əli əi nə: «E ki tɔgi lə Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.»

¹⁶ Ə njé ki nungi, kadi nai-e-n ɔa, dəji-e kadi ra ne kɔji madi kare ki j dɔrɔ ti adi-de n-ooi.

¹⁷ Nə Jəju gər mər ta ləde ɔəti, adi əl-de ə nə: «Kin ə, dije ki me ɔekɔ ti ki kare ba, təli dɔ-naa ti rɔi-naa ə, ɔe kɔe kin a tuji, ningə kəy je a budi dɔ-naa ti mur mur tɔ.

¹⁸ Kin ə re *Sata ə wa adi dije lie təli dɔ-naa ti rɔi-naa ə, lo kadi kɔɔe lie a aw ki kəte goto. M-əl be mbata əli əi nə e ki tɔgi lə Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal.

¹⁹ Kin ə re e ki tɔgi lə Bəljəbul ə m-tuwə-n ndil je ki majal ə, dije ki gosi ti tuwəi-de ki tɔgi lə nɔ ə? Dije ki gosi ti wa a tɔji kadi ta ləsi e ta ki go ti al.

²⁰ A re e ki tɔgi lə Luwə ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal tɔ ningə, tɔji kadi kɔɔe lə Luwə re tɔɔe rəsi ti ngata.

²¹ Kin ə dəw ki təge e ngay, ki aw ki ne ro je, ngəm ta kəy ləne ə, ne kare ki a ədi kadi ne kingə lie goto.

²² A re dəw madi ki təge ite re ur goe ti ə tətə rə ə, a əy ne rə je lie ki ində mene də ti kin pəti, taa a sane ne kingə je lie tə.

²³ Ningə kadi igəri, dəw ki e səm al, e nje kəsi-m ta, taa dəw ki kaw səm ne ki naa ti al, e nje tində ti tə.»

*Loki ndil ki majal təl re me dəw ti gogi
(Mt 12.43-45)*

²⁴ «Loki ndil ki majal teə me dəw ti, aw ilə ki dilə lo ki tuti mba kadi n-ingə lo kisi ki rangi kadi n-ər kəə ti, nə ingə al ba, əl ə nə: “M-a m-təl kadi m-aw lo kisi-m ti ki kəte m-isi ti ə m-teə ka kin gogi.”

²⁵ Loki təl aw gogi ningə, ingə me lo ka kin, utəi, rai adi maji.

²⁶ NGa ə, təl aw, əy ndil je ki majal itəi-e e wa bəy siri, ba rəi uri me dəw ti ka kin isi. Lo kin ti, ji kisi dəw kin ki dəe taa a majal ngay itə e ki kəte bəy.»

Maji ki rəjeti

²⁷ Loki Jəju a əl ta kin ba ningə, dəne kare ilə ndune dan kosi je ti ə nə: «Maji-kur e də dəne ti ki nje koji ki nje kadi mba.»

²⁸ Nə Jəju ile ti ə nə: «Maji-kur ba e də dije ti ki njé koo ndu Luwə ə təl rəde go ti kin yo taa.»

*Dije daji ne kəji
(Mt 12.38-42)*

²⁹ Dije uwəi naa muki muki gidi Jəju ti, adi Jəju əl-de ə nə: «Dije ki dəkagilo ti ki bone kin əi dije ki maji al. Dəji kadi tə n-ooi ne kəji madi, nə ne kəji madi ki rangi ki kadi dəw a ra ore-n də ne kəji lə Jonasi, goto ngata.

³⁰ MBata, təkəi Jonasi e-n ne kəji mbata ti lə dije ki Ninibi ti ka kin ə[☆], mi NGon dəw m-a mi-n ne kəji mbata lə dije ki bone tə.

³¹ NDə gangi ta ti ə, ngar ki dəne ki j gin bə ti, a j taa ta kəm dije ti ki dəkagilo ti ki bone kin kadi a ilə ta dəde ti. MBata, j soy dənangi ti nu ə ndə ki re kadi oo gosi ta lə Salomə[☆]. NGa ningə, ki basine kin, dəw ki itə Salomə say e ne.

³² NDə gangi ta ti ə, dije ki Ninibi ti a j taa ta kəm dije ti ki dəkagilo ti ki bone kin kadi a iləi ta dəde ti. MBata, loki Jonasi ilə mbə Poy

Ta ki Maji, dije ki Ninibi ti iyəi rəbi ne rade je ki majal kə[☆]. NGa ningə, ki basine kin, dəw ki itə Jonasi say e ne.

*Njyə me kunjə ti
(Mt 5.15; Mk 4.21; Lk 8.16)*

³³ «Dəw a ində por lambi ti kadi bəyə ə se dəbi ngo də ti al, nə a ində də ne ti taa, kadi dije uri kəy ba, ooi lo ki kunjə.

³⁴ Kəm dəw ə e lambi lə darəe, re kəmi oo lo maji ba, darəi ba pəti e me kunjə ti tə. A kin ə re kəmi oo lo maji al ningə, darəi e me til ti tə.

³⁵ Ə ində manji rəi adi kunjə ki aw-n rəi ti təl til al.

³⁶ Kin ə re darəi pəti e me kunjə ti ki kanji kadi ngon til ndəti kade ba, darəi a unji njay njay təkəi lambi a unji-n dəi ti kin be tə.»

*Jəju gangi ta də Parisi je ti ki njé ndo ndu-
kunjə ti
(Mt 23.4-36)*

³⁷ Loki Jəju əl ta əy ningə, Parisi kare bar-e kadi aw uso ne bə ləne. Bə ə, Jəju aw isi sie ta ne kuso ti.

³⁸ Lo kin ti, ta ndəji Parisi ka kin ngay kadi Jəju togə jine kəte nə ne kuso ti al.

³⁹ Nə Jəju əl-e ə nə: «Səi *Parisi je, ki ne kin, isi itogi gidi ka man, ki gidi ka kuso ne adi ay, nə ngur bogi, ki me ndul rosi mesi.

⁴⁰ Səi dije ki mbə, Luwə ra gidi ne, ə ra me ne tə.

⁴¹ Maji kadi adi njé ndoo je ne ki e me ka ti, ə ne je pəti a ayi njay ki rəsi ti.

⁴² «Kəm-to-ndoo e ləsi səi Parisi je. Əri ne kare dan ki dəgi ti, me mbi kam je ti ki əti maji, ki me mbi kam je ti ki dangi dangi ki mba ndir təy, adi Luwə[☆], ningə indəi njasi də ne ra ki dana ti ki də ndigi-naa ti lə Luwə. Ki rojeti, e kin ə e ne je ki səbi kadi re a indəi kəmsi go ti irai, ki kanji kər kəm ndəge je.

⁴³ Kəm-to-ndoo e ləsi, səi Parisi je, mbata igei lo kisi ki kəte nə dije ti gin kəy kaw-naa je ti, taa igei kadi dije rai səsi lapiya lo kingə-naa je ti lə kosi je tə.

⁴⁴ Kəm-to-ndoo e ləsi səi, mbata itoi tə də badi je ki ne ki təji kadi dəw gər-n-de goto, adi dije njyəi dəde ti ki nəq be par kin be.»

☆ 11:30 Jonasi 3.3-5 ☆ 11:31 1 NGar je 10.1-10 ☆ 11:32 Jonasi 3.5, 8, 10 ☆ 11:42 Ləbatiki 27.30; Dətərənom 14.22

45 Lo kin ti, nje ndo ndu-kun kare əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, me ta ti ləi ki isi əl kin, e je tə əl isi itaji-je!»

46 Ə Jəju ilə ti ə nə: «Oyo, kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je tə, tadə indəi ne ki əy ngay də dije ti, nə ngon jisi ki ndəy be ka uni taa, uwəi səde ne ki kəy kin al.

47 Kəm-to-ndoo e ləsi! Indəi badi njé kəl ta ki ta Luwə ti ki e bawsi je wa ə təli-de.

48 Lo kin ti, isi təji təkəi indigəi ki bawsi je də kilə rade ti ki rai, mbata əi je əi njé təl njé kəl ta ki ta Luwə ti, ningə səi je səi njé kində badi-de tə.

49 E mbata kin ə, Luwə əl ta me tər ti ə nə: «M-a m-ilə ki njé kəl ta je ki tam ti, ki njé kaw kilə je, m-adi-de, ba a təli-de je, a adi-de kə je.»

50 E be mba kadi dəjii dije ki dəkagilo ti ki bone, məsi njé kəl ta je ki tam ti ki buki kə lo kilə ngirə dərə ki dənangi ti nu bitə bone.

51 Məsi ki ilə ngirə də Abəl ti nu bitə tēn də Jakari ti, ki ndə ki təli-e dadan lo ti ki j dīgiri kadi-kare ti re kəy ti lə Luwə*. Ki rəjeti, adi m-əl səsi təkəi dije ki dəkagilo ti ki bone a ugəi kirə ne je ki ra ne kin.

52 Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki ta rəbi ne gər e jisi ti, ə səi wa uri me ti al nim, taa dije ki gei kadi tə n-uri me ti ka əgi-de nim tə.»

53 Loki Jəju tēn me kəy ti ka kin ba, njé ndo ndu-kun je ki Parisi je iləi ngirə ra təgi də Jəju ti je, dəji-e ta je ki dangi dangi.

54 Sangi rəbi me ta je ti kadi tə n-ingəi ta ki go ti al tae ti ba n-uwəi-e-n.

12

Kəl ta ay njay təkəi Jəju e NGon dəw (Mt 10.26-33, 19-20)

1 Dəkagiloe ti kin, dibə dije ki bay bay ə kawinaa də Jəju ti, adi mbisəi-naa ki yo je, ki ne je. Lo kin ti, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Nə ki də kəte, maji kadi indəi kəm-kədi də rəsi ti əji-n də əm lə *Parisi je, adi e kədi kəm-naa ləde.

2 Nə ra ki gidə ngəy ti ki gine a tēn al goto, taa ne ki to lo bəyə ti, ki dəw a gər al ka goto tə.

3 MBata, ta je pətəi ki əli lo ki ndul ti, dije a oi dəe kada wangəi, ə ta je ki uwəi tasi

mbinaa ti taa əli kəy kərəki, dije a iləi mbeə də kagi ti taa tə.»

4 Səi ki səi madim je, m-əl səsi kadi ibəli dije ki a təli darəsi par, ə go ti asi ra ne ki rangəi al, kin al.

5 M-a m-təji səsi dəw ki səbi kadi ibəli-e. Dəw ki səbi kadi ibəli-e e Luwə ki a təl darəsi, ba təl a də ti nəq kadi ilə səsi me por ti lə su bəy kin. Təkəi rəjeti, e ə səbi kadi ibəli-e.

6 Dije isi gati ki ngan yəl je mi ə gusi joo adi oi ne, nə ki kare dande ti ki kadi me Luwə oy dəe ti goto.

7 Ki əti bəl ngay wa bəy ki kadi igəri, bə dəsi wa kin ka Luwə tidə kare kare gər kərə. Ibəli ne madi al, səi je, Luwə oo ndasi itəi ngan yəl je ki ngay.

8 M-əl səsi ta ki rəjeti kadi igəri təkəi, dəw ki ra ki un ndune ta kəm dije ti wangəi təkəi n-e dəw ləm, mi *NGon dəw m-a m-əl ta wangəi ta kəm malayka je ti lə Luwə təkəi e dəw ləm tə.

9 Nə dəw ki naji ta ta kəm dije ti təkəi n-gər-m al, mi NGon dəw m-a m-naji ta ta kəm malayka je ti təkəi m-gər-e al tə.

10 Dəw ki əl ta ki majal əsi-n tam mi NGon dəw ə, Luwə a iyə go majal je lie kə, nə dəw ki əl ta ki mal əsi-n ta NDil Luwə, Luwə a iyə go majal lie kə al ratata.

11 Lokə a uwəi səsi kadi awi səsi lo kawinaa je ti lə *Jipi je kadi gangəi ta dəsi ti, a awi səsi nə ngar je ti, ki nə njé kəbe je ti, onosi kadi mesi bəl kə nə se a asi kadi inaji ta dəsi ti wa, se ta ri ə a əli wa.

12 Tadə, loe ti wa nəq kin, NDil Luwə a ndo səsi ta ki kadi əli.

Kuji ta də nje ne kingə ti ki mbə

13 Dəw kare dan kosi dije ti əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, əl ngokom adi, ne nduwə ki bawje iyə adi-je kin, kəy yəm adi-m.»

14 Ə Jəju əl-e ə nə: «Dəw ki ində-m kadi tə mi nje ngangəi ta dansi ti ə se kadi tə mi nje kəy səsi ne kingə goto.»

15 Ba təl əl dije pətəi ə nə: «Maji kadi indəi kəm-kədi də rəsi ti əji-n də mal ne kingə ki duniya ti. Tadə re dəw ingə-n ne tə ri, tə ri ka, ne kingə lie kin ə a ra adi isi-n ki dəne taa al.»

16 Ba Jəju təl əl-de kuji ta madi ə nə: «Dingəm madi kare ki nje ne kingə isi nəq, lo ndər je lie, ingə ne me ti ngay.

* 11:51 Kilə ngirə ne je 4.8; 2 Poy ta je 24.20-22

17 Ə dəji rəne ta ə nə: “E ri ə kadi tə m-ra dana? Lo ki kadi tə m-kaw ne ndər ti ləm goto.”

18 Ningə təl əl ə nə: “Maji, ne ki m-a m-ra ə to kin: m-a m-ndu dam je ləm ki kəte kin kə, 6a m-a m-ur dam je ki boyi ngay kadi tə m-kaw ne ko je ləm ti pəti, naa ti ki ndəgi ne maji je ləm.

19 Ningə m-a m-əl mem ti m-ə nə: «Basine m-aw ki ne kingə ki to mbar mbar kadi m-ra-n 6al bəy bəy, ə kadi m-uwə kə rəm, m-uso je, m-ay je, m-o-n maji rəm.»

20 Nə Luwə əl-e ə nə: “İ mbə dəw ki isi əl ta kin, kondə ki ne wa kin ndəi a asi. Ə se ne je ki isi kaw ki də-naa ti kin, a e ya nə wa?”

21 E kin ə e ne ki a tēē də dəw ti ki nje kaw ne kingə je ki naa ti mbata lə rəne wa, 6i mbata ti lə Luwə al.»

Kində me də Luwə ti (Mt 6.25-33)

22 Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «E mbata kin ə, m-əl səsi kadi adi mesi a sururu də ne kusosi ti, ki kadi isi ki dəsi taa al, taa də kibi kəsi ti al nim tə.

23 Tadə kisi ki də taa itə ne kuso, taa darə dəw itə kibi ki kə tə.

24 İgəi kaga je oi, dibi ko al nim, tətə al nim, taa awi ki lə madi ki kadi ngəmi ne ti mba ndə ki lo ti ti al nim, dam ləde ka goto nim tə, nə Luwə isi adi-de ne usoi maji. Ningə səi, oi kadi Luwə oo ndasi itə yəl je al a?

25 Nə dansi ti ə asi kadi a ilə ngon kadi ki ndəy be də ndəne ti ki takul me ka sururu ləne ə?

26 Kin ə ne ki ndəy be kin ka asi kadi irai ki dərəsi al ə, ra ban be ə mesi osi nangi də ndəgi ne je ti al ə?

27 İgəi puti kam je ki ai me wale ti kin oi. Rai kilə madi al nim, oji kibi al nim tə, nə ngar *Salomə ki təe 6a ngay me ne kingə ti kin ka ə kibi ki ndole asi naa səde al*.

28 Ə kin ə Luwə ilə kibi rə ngan kagi je ti ki wale, ki j-o-de 6one, ə lo ti par ə a oji por kin be ningə, ra ban ə səi dije taa a ilə kibi rəsi ti al ə? Səi tə je me kadi-me ti.

29 Adi ta ga al dəsi əji-n də ne kusosi ə se man kaysi al.

30 Ne je kin pəti, e dije ki gəri Luwə al ki dənangi ti ne kin ə isi sangi ki nə kəmde ti, nə səi, Bawsi gər maji kadi awi ki ndooe tə.

31 Ne ki kadi isangi, e kəbe lie, ningə a adi səsi ndəgi ne je kin də ti.

32 Səi ki itoi tə ne kul je ki ngay al, ki isi uni go 6ade be kin, adi 6əl ra səsi al, mbata Bawsi oo maji ngay kadi adi səsi 6əkə ləne.

Kində ne kingə rə Luwə ti (Mt 6.19-21)

33 «İgati ki ne maji je ləsi, ə adi lae njé ndoo je. İrai 6əl la ki a tuji al, ikawi ne kingə je ləsi dərə ti, ki e lo ki nje 6ogi a tēē ti al nim, e lo ki yə goto ti nim kin.

34 Tadə lo ki ne kingə ləsi e titi ə mesi a e ti tə.

Kuji ta də kisi də nja ti

35 «İsi də njasi ti ki kibi ra kilə, adi por lambi je ləsi o maji.

36 Ningə kadi itoi tə dije ki isi ngəmi ta təl 6ade ki aw lo taa naa ti be. İsi ngəmi tae kadi re təl taa, ə ində ta kəy 6a tēēi adi-e.

37 Maji-kur e də 6əə kilə je ti ki, 6ade təl 6a ingə-de isi də njade ti. Təki rəjeti, adi m-əl səsi, 6ade a un kibi kilə ləne ilə rəne ti, ə a adi-de isi nangi kadi adi-de ne usoi.

38 Kin ə re təl dan lo ti, ə se ta gin lo ti, ə ingə-de isi də njade ti ə, maji a ur-de.

39 «İgəri maji kadi re 6a nje kəy gər də kadi ki nje 6ogi a re-n ə, a iyə nje 6ogi kadi ur kəy al.

40 Ə səi ka, isi də njasi ti tə, tadə mi *NGon dəw m-a m-re də kadi ti ki igəri al.»

41 Lo kin ti, Piyər dəji Jəju ə nə: «Bəbe, kuji ta ki əl kin səbi dəje je par ə se səbi də dije pəti ə?»

42 Ə Bəbe əl-e ə nə: «Nje ngəm ne ki e dəw ki dana, ki kəme ədi, ə e dəw ki 6ae a inde də me kəy ti kadi ləbi ne kuso dije ki kadi ki kadi adi-n-de.

43 Nje ra kilə kin a e nje maji-kur, lo ki 6ae təl ə inge ta kilə ti kin, a ra.

44 Təki rəjeti kadi m-əl səsi, a inde də ne maji je ti ləne pəti.

45 A kin ə re nje ra kilə kin əl mene ti ə nə: “Bam a re law al 6əy” ə, a a ta tində ndəgi njé kilə je ti ki dəne ki ki dingəm, a ta kuso ti, ki ta kəy ti, ra-n kasi ra.

46 Lo kin ti, 6a nje kəy a re ki ndə ki e ində mene də ti al, ki də kadi ki e gər al. Bae a tuwe kə, kadi oo ne kə ki a ra dije ki nje ra ne ki dana al.

⁴⁷ Bæ kilə ki gər ndigi ra lə bane maji, nə ində rone ta ndigi ra ti kin ra al, a ingə ndəy ta bay bay.

⁴⁸ NGa ningə, bæ kilə ki gər ndigi ra lə bane al, ə ra ne ki asi ta kində ə, a ingə kində ngay al. Igəri kadi dəw ki adi-e ngay, a dəji-e ngay tə, ə dəw ki adi-e ne ngay kadi ngəm, a gei ne ngay jie ti tə.

Jəju re ki gangi-naa

⁴⁹ «M-re ki por dənangi ti; ningə kin, m-ndigi kadi por ka kin o ngata!

⁵⁰ Səbi kadi m-nduy me kə ti təkə dəw a ran batəm kin be. Ningə e ne ki adi-m kə me ndilm ti, bitə kadi ne je təli tade.

⁵¹ Kadi igai mesi ti təkə m-re ki lapiya dənangi ti, al. M-əl səsi, m-re ki lapiya al jagi, nə m-re ki gangi-naa yo.

⁵² Ningə ki basine kin, dije mi ki isi me kəy ti ki kare a gangi-naa, dije ki mitə a əsi ta njé ki joo, ə dije ki joo a əsi ta njé ki mitə.

⁵³ Baw ngon a əsi ta ngonne ki dīgəm, ngon ki dīgəm a əsi ta bawne; kə ngon a əsi ta ngonne ki dāne, ngon ki dāne a əsi ta kone; kə ngon ki dīgəm a əsi ta məmne; ngon ki dāne a əsi ta məmne ki dāne✧.»

Ta də dəkagilo ti (Mt 16.2-3)

⁵⁴ Jəju əl kosi je ə nə: «Loki oi ndi j lo kibə kadi ti ningə, ta naa ti noo əli əi nə: “NDi a ədi”, ba ndi ədi tə.

⁵⁵ A re oi nəl ki j gin be ti ə isi ilə ningə, əli əi nə: “Lo a tingə”, ba lo tingə ka tə.

⁵⁶ Səi dije ki njé me nga, asi kadi igəri kəm ne je ki a rai ne dənangi ti ne, ə se dərə ti, ningə dəkagilo ki bone kin ba, asi kadi igəri ne je isi ra ne titi al!

Kində də ta naa ti ki nje ta ləi (Mt 5.25-26)

⁵⁷ «Ra ban be ə səi je wa, ne ki to kadi igangi ta ki dana də ti ə, igangi al ə?

⁵⁸ Kin ə isi awi lo gangi ta ti ki nje ta ləi ba, loki səi də rəbi ti bəy ə, isangi rəbi kadi ndusi osi go-naa ti sie, nə tə aw səi iləi ji nje gangi ta ti, adi nje gangi ta uni iləi ji asigar je ti, adi asigar je iləi-ni dangay ti.

⁵⁹ Ningə adi m-əli, a ite lo kin ti al bitə kadi ugə dəbəy sisi bəy taa a iyəi-ni taa.»

✧ 12:53 Mise 7.6

13

Maji kiyə pa njiyə ki majal kə

¹ Dəkagiloe ti noo ə, dije madi rəi əli Jəju ta lə dije ki Galile ti ki ndə ki *Pilatə ki nje kəbe adi təli-de dəkagilo ti ki isi ijəi məsi kadi-kare adi Luwə.

² Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Igəri kadi dije ki Galile ti ki ingəi ne ki to ki əti bəl be kin e mbata ke ə əi njé ra majal je ki ngay itəi ndəgi dije ki Galile ti a?

³ Jagi e be al. Ningə səi je wa ka adi m-əl səsi, re iyəi pa njiyəsi je ki majal kə al ə, kosi a tə pəti be tə.

⁴ Se oi kadi dije ki dəgi gide e jijoo ki ndogi bər ki Silowe ti osi dəde ti təl-de kin, majal ləde itə ndəgi dije ki Jorijaləm ti pəti tigə a?

⁵ Jagi e be al. Ningə səi je wa ka adi m-əl səsi, re iyəi pa njiyəsi je ki majal kə al ə, kosi a tə pəti be tə.»

Kuji ta də kagi mbay-kote ti ki andi al

⁶ Go ta je ti kin, Jəju əl kuji ta kare ə nə: «Dīgəm kare aw ki kagi mbay-kote kare ki mə-e me ndər nju ti ləne, ə ndə kare aw kadi tə n-ijə kande ba ingə kande də ti al.

⁷ Ə əl nje ngəm ndər ləne ə nə: “O, asi bal mitə ngata ə m-sangi kadi m-ijə kandi mbay-kote kam m-uso, nə m-ingə kande al. Maji kadi itige kə, tadə kəme ki kadi a uti-n lo kare goto.”

⁸ Nə nje ngəm ndə ka kin ile ti ə nə: “Bam, iyə adi a bal kare bəy. M-a m-ər gine kadi m-buki si ne je njae ti.

⁹ Dəmajə ə bal ki rangi ə a andi. A re bal ki rangi ə andi al bəy ə tə adi m-tige kə mīndi.”»

Jəju ki ndə taa kəə

¹⁰ NDə kare Jəju isi ndo ne dije kəy kaw-naa ti madi kare ndə ta kəə ti.

¹¹ Ningə me kəy kaw-naa ti ka kin, dāne kare ki ndil ki majal uwə, ilə tae nangi, asi bal dəgi gide jijoo isi me ti noo. NDil ki majal ka kin dəə-e ngən, lo kadi ndajəi taa maji goto tə goto.

¹² Loki Jəju oo-e ningə bar-e ə əl-e ə nə: «Dəne j ki taa kiyə taa də tə ti ləi.»

¹³ Jəju ində jine dəe ti, ba ta ji naa ti noo par ə, dāne ndajəi rone taa maji, ningə ilə ngirə kilə təji də Luwə ti.

14 Lo kin ti, ki bo ki dɔ kəy kaw-naa lə Jipi je ka kin, mee ɔ-e mbata kadi ki Jəju adi dəw rɔ nga ndɔ taa kəɔ ti, adi əl kosi dije ə nə: «NDɔ ki kadi dije rai kilə e mehe✠, ə irəi ndəe je ti ki mehe kin adi adi səsi rɔ nga, ɓi e ndɔ taa kəɔ ti al!»

15 Bəbe əl-e ə nə: «Səi njé kədi kəm dije! dəw ki ra dansi ti ə tuti mangi ləne ə se koro ləne ndɔ ta kəɔ ti, lo kuso ne ti aw sie lo kəy man ti al ə?»

16 NGA dəne kam ki e ngon ka *Abirakam, ki *Sata uwe gin tɔgi ti ləne asi ɓal dɔgi gide e jijoo be kin ə, kadi m-tute m-ile taa al mba ke ki e ndɔ ta kəɔ a?»

17 Dɔkagiloe ti ki Jəju isi əl ta kin ningə, rɔ njé bə je lie səl-de ngay. Nə rɔ kosi dije nəl-de ngay mbata ne je ki əti ɓal ki Jəju isi ra.

*Kuji ta ki dɔ kə kagi ti ki ɓari-e mutadi
(Mt 13.31-33; Mk 4.30-32)*

18 Go ti ningə Jəju ə nə: «M-a m-ɔji səsi ne ki titi-naa ki kɔbe lə Luwə, m-a m-un ne kare kadi m-ɔji-n səsi.

19 To titi-naa ki kandi kagi madi ki a ɓari-e nə mutadi ki dəw madi un dibi me ndɔr ti ləne kin be. Kandi kagi ka kin ibə, tɔgi, adi yəl je uwəi lo kisi bajie je ti.»

20 Jəju təl əl ɓəy ə nə: «M-a m-un ne ki rangi kare kadi m-ɔji-n səsi kɔbe lə Luwə.

21 To titi-naa ki əm ki dəne madi un lɔy-n nduji ki me kee joo, adi nduji ki lɔy ba pəti i kin be.»

*Ta dɔ rəbi ti ki mbəngirə
(Mt 7.13-14)*

22 Loki Jəju isi aw Jorijaləm ti, ndo ne dije be bo je ti ki ngan ɓe je ki ində man titi.

23 Ningə dəw madi dəje ə nə: «Bəbe, dije ngay al ba par ə a aji a?» Ə Jəju əl-de ə nə:

24 «Uwəi tɔgisi ba kadi uri kəy ki ta rəbi ki mbəngirə, tadɔ adi m-əl səsi, dije ngay a sangi kadi n-urii nə a asi al.

25 Loki ɓa nje kəy a i taa, ə a uti ta kəy ningə, səi je inayi-naa taga, iləi ngirə kində ta kəy əi nə: “Bəbe, iteɛ ta kəy adi-je!” kin ɓa, e a əl səsi ə nə: “Səi, m-gər lo ki i ti al.”

26 Lo kin ti, a əli əi nə: “J-uso səi nim, j-ay səi nim, taa ta mbalo je ləje ə indo ne dije ti nim tɔ.”

27 Nə, a əl səsi ə nə: “M-gər lo ki i ti al, ɔri rɔsi kɔ rəm ti. Səi pəti səi njé ra majal je.”

✠ 13:14 Teɛ ki taga 20.9-10; Dətərənom 5.13-14

28 Loe ti kin, a nɔi je, a ingəi ngangisi je, loki a oi *Abirakam je, ki *Isaki je, ki *Jakobi je, ki njé kəl ta ki ta Luwə ti pəti me ɓeko ti lə Luwə. Ningə səi je, a tuwəi səsi ɓuki səsi kɔ taga.

29 Dije a i ti ki lo kibə kadi ti je, lo kur kadi ti je, jam dɔ ɓe ti je, gin ɓe ti je, kadi rəi isi ta ne kuso ti ɓeko ti lə Luwə.

30 Lo kin ti, dije madi ki əi njé ki gogi a təli njé ki kəte, ə dije ki madi ki əi njé ki kəte a təli njé ki gogi tɔ.»

Jəju əl ta ki dɔ Jorijaləm ti

31 Dɔkagiloe ti wa kin, *Parisi je madi rəi rɔ Jəju ti əli-e əi nə: «Ɔti lo kin ti kɔ, aw lo ki rangi ti, tadɔ *Erodi ge kadi n-təli.»

32 Ə Jəju əl-de ə nə: «Awi əli njə dəw kam, təkɔ ɓone ki lo ti, m-a m-tuwə ndil je ki majal nim, m-a madi dije rɔ nga nim tɔ, ɓa ndɔ ki kɔ mitə ə m-a tol ta kilə ləm.

33 Ningə səbi kadi m-un ta rəbi ləm me ndɔ ti ki ɓone nim, lo ti nim, lo ti ki go ti nim, tadɔ e ne ki go rəbe ti al kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti, oy lo ki rangi ti, ɓi oy Jorijaləm ti al.

34 «Səi dije ki Jorijaləm ti, oyo, səi ki Jorijaləm ti, səi ki səi njé təl njé kəl ta je ki ta Luwə ti, səi njé tilə dije ki Luwə ilə səde adi səsi ki mbal təli-de. Nja ngay, m-sangi kadi m-kaw səsi təkɔ kɔ kinjə a kaw-n ngane je ki tɔde gin bagine ti kin be, nə ɔdi al.

35 Ningə ki ne kin, Luwə a iyə kəy kaw-naa ləsi kɔ jisi ti. Ə adi m-əl səsi madi oi təkɔ a oi-mi al bitɔ kadi dɔkagilo madi a re ki a əli əi nə: “Njangi dɔ e dɔ dəw ti ki re me tɔ Bəbe ti.”»

14

Jəju nga dəw ndɔ ta kəɔ ti

1 NDɔ kare, Jəju aw me kəy ti lə nje kər nɔ *Parisi je kare mba kuso ne, ndɔ taa kəɔ ti. Dije ki isi nɔɔ, isi indəi manji Jəju ba ooi-e.

2 Dingəm kare ki moy ti-e a nɔ Jəju ti nɔɔ.

3 Ə Jəju dəji njé ndo ndu-kun je ki Parisi je ə nə: «Ta rəbi to kadi dəw nga-n dəw ndɔ ta kəɔ ti ə se goto ə?»

4 Nə dəw ilə Jəju ta ti al. Ə Jəju təl rəne ki rɔ nje moy ti, ade rɔ nga ningə əl-e ade aw.

5 Go ti Jəju əl-de ə nə: «Nə dansi ti ə, ngone, ə se mangi lie wa osi ɓe man ti ndɔ taa kəɔ ti, ə un-e taji-naa ti nɔɔ al ə?»

6 Ningə lo kadi iləi-e ta ti ki dəji kin goto.

Ta ki dō kəji rō ti

7 Loki Jəju oo kadi dije ki bari-de lo ne kuso ti kin sangi lo kisi ki kəte nō dije ti ba, əl-de kuji ta madi ə nə:

8 «Loki dəw madi bari lo ne kuso taa-naa ti ə, oti kadi aw igangi rōi isi kəte nō dije ti. Dəmajal ə, bari dəw ki itəi loe ti nōq tō,

9 ningə kadi nje bar səsi joo pu ka kin re, əli ə nə: “I taa ə iyə lo kisi kin adi madi,” ba a e ki rōsəl ki bo ngay ə a aw kadi isi-n lo ki gogi ti.

10 Nə loki dəw madi bari, maji kadi aw isi loki gogi ti, adi nje bar-i ə wa loki re ningə əli ə nə: “Madim, j taa ire isi kəte yo be.” Lo kin ti, a e kōsi-gon ləi ta kəm madi je ti pəti ki bari-de lo ne kuso ti kin.

11 Təki rəjeti, dəw ki ra ki un dəne taa, ə a iləi dəe nangi, ningə dəw ki nje kulə dəne nangi ə, a uni dəe taa tō.»

Ba njé ndoo je lo ne kuso ti

12 Go ti Jəju əl dəw ki nje bar-e ka kin ə nə: «Loki ira ne kuso ki be kin, ki kada ə se ki lo səl, oti kadi ibar madi je ki ngakoi je ki noji je, ə se njé gədi kəy be je ləi ki njé ne kingə je. Tadə əi je ka a bari-ni ndo madi ti tō, ningə a igəi-ni ne ki ndo ki ira adi-de ka kin gogi.

13 Nə loki ira ne kuso rənəl ki ngay be kin, maji kadi ibar njé ndoo je ki njé je ki ta rōde asi-naa al, ki njé məti je, ki njé kəm tō je.

14 Ningə rōi a nəl-i, tadə a ingəi ne kadi a igəi-ni gogi al. Təki rəjeti, Luwə a igəi ndo ki a tēj ki njé ra ne je ki dana lo koy ti.»

Bar dije ki bo lo ne kuso ti

(Mt 22.1-10)

15 Loki oi ta kin ningə, dəw kare mbō dije ti ki isi lo ne kuso ti əl Jəju ə nə: «Rənəl e lə dəw ki a uso ne me bekō ti lə Luwə!»

16 Ningə Jəju təl əl-e ə nə: «NDō kare, dingəm madi ra ne kuso ki bo ngay bar-n dije ngay.

17 Dəkagilo kuso ne ti ningə, ilə nje kilə ləne adi aw əl dije ki bar-de ka kin ə nə: “Ne kuso oy ngata ə irəi.”

18 Nə dije pəti ki bari-de ka kin, kare, kare, iləi ngirə kadi dəji me-səl. E ki dəsəy əl-e ə nə: “M-ndogi lo ndər ngosine bəy, m-isi m-aw kadi m-o; ə m-dəji kadi adi mei səl dəm ti.”

19 E ki rangi ə nə: “M-ndogi mangi je dōgi ngosine bəy, m-a m-aw kadi m-na-de m-o; ə m-dəji kadi adi mei səl dəm ti.”

20 E ki rangi ə nə: “M-taa dəne ngosine bəy, adi lo kadi m-a m-aw goto.”

21 Nje kilə təl aw rō bane ti, əl-e ta je pəti ki əli-e kin ade oo. Lo kin ti, wongi təl ba nje kəy ka kin, adi əl nje kilə ləne ə nə: “I taa kalangi, aw ta mbalo je ti, ki go rəbi je, ibar njé ndoo je, ki dije ki ta rōde asi-naa al, ki njé kəm tō je, ki dije ki njé məti je, ire səde.”

22 NDəy go ti ningə, nje kaw kilə re əl bane ə nə: “Bam, ji ra ne je ki idəji ka kin, nə lo kisi nay nō bəy.”

23 Ə bae əl-e ə nə: “Oti aw taga dō rəbi je ti, ki lo ndər je, ində tōgi dō dije ti adi-de rəi mba kadi-me kəy ləm rosi.”

24 Təki rəjeti adi m-əl səi, dəw kare mbō dije ti ki m-bar-de kəte kin ki a ədi ne kuso ləm kin tane ti goto.»

Kiyə ne je pəti mba kun go Jəju

(Mt 10.37-38)

25 Kosi dije ngay isi njiyəi ki Jəju dō rəbi ti. Jəju təl ilə rəti ningə əl-de ə nə:

26 «Re dəw madi re rəm ti ə ge-m itə bawne ki kone al, nene ki ngane je al, ngakone je ki konane je, ə se darəne wa al ə, a asi ke nje ndo ləm al.»

27 Taa dəw ki un kagi-dəsi ləne ə njiyə gom ti, al, a asi ke nje ndo ləm al tō.

28 Təki rəjeti, nā dansi ti ə loki aw tə kində ndogi bər ki ngal ningə, isi nangi ilə kər ne ra kilə je naa ti, mba kadi n-oo se n-a n-asi təl ta kilə kin kare wa al ə?

29 Nə re ində gin kəy ə təl tae al ə, dije pəti ki a oy gin kəy ki ində kin, a kogi dəe ti.

30 A əli əi nə: «Oi, dingəm ki ilə ngirə kadi ində kəy, nə tōge asi kadi təl tae al kin!»

31 Ə se ngar ki ra ə loki isi aw kadi rō ki ngar madine ki rangi ningə, isi nangi ə dəji ta rōne oo se ki njé rō je ləne ki dibi kuti kin n-a n-aw n-ilə-n rō madine ki isi re ki njé rō je ləne ki əi dibi kuti joo kin kare wa al ə?

32 Re oo kadi tōgine a asi al ningə, a ilə dəji ta ngar madine, mba sangi rəbi lapiya, loki ndəe ngal bəy.

33 Ta ki dəsi ti ka to be tō. Iməri ta maji oi taa, adi rōsi, tadə dəw ki e bəsi mba kiyə ne kingə je ləne al, a asi ke nje ndo ləm al.

Kati ki nale goto
(Mt 5.13; Mk 9.50)

³⁴ «Igarri kadi kati e ne ki maji, na loki nale goto, a se ri a daw a ra-n kadi tal nal gogi a?»

³⁵ Ne ki kadi daw a ra-n goto. A maji mba donangi al nim, a maji mba ne ki a adi tigi donangi kin al nim to. A buki-e ko gidi lo ti. Daw ki aw ki mbine kadi oo-n ta, ninga kadi oo ta kin maji.»

15

Kuji ta ki oji do ne ki kare ki nay
(Mt 18.12-14)

¹ *NJé taa la-mbæ je, ki njé ra majal je, rai ki ro Jaju ti mba kadi n-ooi ta ki isi al.

² *Parisi je, ki njé ndo ndu-kun je, indai ngone ki Jaju a ali ai na: «Oi! Daw ka uwæ njé ra majal je rone ti nim, uso sæde ne nim!»

³ O Jaju al-de kuji ta madi kare a na:

⁴ Na dansi ti a re aw ki bati je bu, a e ki kare nay ninga, a iyæ ndæge je ki do jikare gide jikare do wale ti, a aw sangi e ki nay kin, ratata kadi inge bæy taa al a?»

⁵ Loki inge ninga, ki ronæl un-e ile bagine ti.

⁶ Ninga tal aw be, ba madine je ki njé gædi kæy be je læne, al-de a na: «Irai irai ronæl sam tadæ m-inga ngon bati læm ki nay ka!»

⁷ Be to a adi m-æl sæsi, ronæl a e ngay me dora ti mbata læ nje ra majal kare ki iyæ go rabi njiyæne ki majal ko, ita njé je ki dana ki do jikare gide jikare ki ta ki do mbæl pa njiyæ ti, e ta læde al kin al.

⁸ Dæne madi kare aw ki ne mbi ki gate e ngay asi dægi, a e ki kare nay. Loki e ki kare nay, dæne indæ por lambi ti je, ita me kæy je, sangi-n ne mbi læne ka kin, biti inga bæy taa, taa kææ.

⁹ Loki inga ngata ninga, ba madine je, ki njé gædi kæy be je læne, al-de a na: «Irai sam ronæl, tadæ m-inga ne mbi læm ki nay ka kin!»

¹⁰ Be to a, adi m-æl sæsi, ronæl e ngay mbæ malayka je ti læ Luwæ, mbata nje ra majal kare ki iyæ rabi pa njiyæne ki majal ko.

Kuji ta ki oji do ngon ki nje kaw kaya

¹¹ Jaju tal al bæy a na: «Dingam kare aw ki ngan je joo.

¹² O e ki du al bawne a na: «Bai, adi-m ne nduwæ læm.» Be a bawæ læbi ne kingæ læne ngane je ki joo.

¹³ NDæ ngay al go ti ninga, e ki du gati ki ne je pæti ki inga, a aw mba me be ti ki say. Me be ti ka kin a tuji ki la læne ko me kaya ti ki ra.

¹⁴ Loki tuji ki la læne ka kin pæti tigæ ninga, bo ki bo osi me be ti ka kin. Ninga ilæ ngiræ kadi ne je pæti to ræ ngata.

¹⁵ Aw ra kilæ be læ daw madi kare me be ti kin nõ. Dingam ka kin ade kilæ ngam kæsongi je wale.

¹⁶ Bo kuso ne kuso læ kæsongi je to me ti, na daw ki ade goto.

¹⁷ Be a ilæ ngiræ kadi mæ ra, ninga al rone a na: «NJé ra kilæ je ai ban be læ bai, a usoi ne dum-de dum-de, a mi ta m-isi m-oy yo bo be a!»

¹⁸ M-a m-i taa a m-aw ro bai ti m-a m-æl e m-a na: «M-ra majal m-æsi-n ta Luwæ, taa m-æsii ta to.

¹⁹ M-asi ta kadi iæar-m ngoni al. Ira-m tæki kare mbæ njé ra kilæ je ti læi be.»

²⁰ Be a, i taa osi ræbæ mba tal kaw ro bawne ti. Loki nay say ki kæy bæy ninga, bawæ oo-e. Loki oo-e, aw ki me-ko ki ngay mbata lie, adi ay ngædi tilæ tæ, uwe rututu, ore njarara rone ti.

²¹ NGon al bawne a na: «Bai m-ra majal m-æsi-n ta Luwæ nim, m-æsi-i i wa ta nim to, m-asi ta kadi iæar-m ngoni al.»

²² Na bawæ al njé ra kilæ je a na: «Irai ki kibi ki maji ita ndæge je kalangi ilæi ro ngonm ti. Ila ninga ngon jie ti a ilæi sa njæ ti to.

²³ Irai ki ngon mangi ki bo mbul mbul itæli-e adi j-usoi ji rai ronæl.

²⁴ Tadæ ngonm kin oy a tal isi ki dæne ta. Nay a e ki kinge!» Ninga ilæi ngiræ kadi rai ronæl.

²⁵ Dækagiloe ti kin, ngokoe ki ngatægi e wale. Loki isi tal wale a e ngæsi ki kæy ninga oo ndu ne kindæ je ki ndam je.

²⁶ Bar nje ra kilæ kare, a dæje na se ri a isi ra ne wa.

²⁷ Nje ra kilæ ka kin al-e a na: «NGokoi a re a bawi adi tæli ngon mangi ki bo mbul mbul tadæ tal ki lapiya.»

²⁸ NGon ki ngatægi ra wongæ adi mbati kaw kæy. Bawæ tææ taga mba kadi sæl me ade ur kæy.

²⁹ Nə əl bawne ə nə: “O ɓal ngay ə m-isi m-ra kilə madi, ndɔ kare ki m-mbatɪ təl rəm go ta ti ləi goto. Nə ndɔ kare ki adi-m ngon biyə be adi-m m-ra-n rənəl ki madim je goto.”

³⁰ Nə loki ngoni ki tuji ne kingə ləi dɔ kaya dənə je ti kin re ningə, itəl ngon mangi ki bo mbul mbul ade.”

³¹ Ningə bawə əl-e ə nə: “I, ngonm, i səm ne naa ti ki ndɔ je pəti, adi ne je pəti ki e yam e yai.”

³² Nə e go ti kadi ji ra ne kuso ji ra-n rənəl, tadɔ ngokɔi kam oy ə təl isi ki dənə taa, nay ə e ki kinge!”»

16

Kuji ta ki ɔji dɔ nje ngəm ne ki e nje ra ne ki dana al

¹ Go ti ningə Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Dingəm kare ki nje ne kingə aw ki nje kində kəmne go ne je ti ki me kəy ti ləne nɔɔ. Dije rəi əli-e əi nə: “Nje ngəm ne je ləi isi tuji ki ne kingə ləi tigə.”

² Nje kəy ɓar nje ra kilə ləne əl-e ə nə: “Ta ri ə m-isi m-o dɔi ti ba ə? ɔji-m go ne je ki ɔji dɔ kilə ləi ki me kəy ti adi-m m-o. Tadɔ kaw ki kəte nɔɔ kin, a asi kində kəmi go ne je ti ləm al ngata!”

³ Nje ngəm ne əl rənə ə nə: “Bam ge kadi m-ində kəm go ne kingə je ti ki me kəy ti al ngata kam, m-a m-ra ri nga am ə? NDɔr dənangi ə, tɔgim asi kadi m-ndɔr-n al. Kaw kəy ne ə, rəm a səl-m tɔ.

⁴ M-gər ne ki m-a m-ra mba kadi dije a uwəi-mi ki rɔde ti me kəy ti ləde loki ɓam tuwə-m kilə ti.”

⁵ Be ə, ɓar njé kirə je lə ɓane kare kare. Əl nje kirə ki dɔsəy ə nə: “Kirə lə ɓam e ban dɔi ti ə?”

⁶ Nje kirə ki dɔsəy ka kin ə nə: “Ku yibi ɓu kare.” Ningə əl-e ə nə: “Makitibi kirə ləi ən, isi nangi kalangi, indangi me ti kuti mi.”

⁷ Go ti ningə əl ki nungi ə nə: “I yai e ban ə?” Nje kirə ki kɔ joo əl-e ə nə: “Yam e saki game ɓu kare.” Ningə əl-e ə nə: “Makitibi kirə ləi ən, indangi me ti dɔ jijoo.”

⁸ Lo kin ti, ɓa nje ne ilə tɔji dɔ nje ngəm ne ti ki majal ka kin, tadɔ ra ne ki kəm-kədi. Dije ki gəri Luwə al rai ne ki kəm-kədi ngay me kilə rade ti dande ti itə ngan je lə lo kunjɪ.»

Luwə ai ki la

⁹ Go ti, Jəju əl ə nə: «Adi m-əl səsi, uwəi madi ki ne kingə ki go rəbe ti al ki dənangi ti ne kin, mba kadi ndɔ ki goto jisi ti ə, madisi je ka kin uwəi səsi rɔde ti lo kisi ti ki ratata.

¹⁰ Dəw ki ra ki asi ta kadi dəw ade mene dɔ ne ti ki ndəy, a asi kadi dəw ade mene dɔ ne ti ki boy tɔ. Dəw ki nje ra ne ki dana al me ne ki ndəy ti, a ra ne ki dana al me ne ki boy ti tɔ.

¹¹ E be ə, re dəw asi kadi mene al dɔ ne kingə ki go rəbe ti al ki dənangi ti ne kin ə, nə ə a adi ne kingə ki rɔjeti ə?

¹² Re dəw asi kadi adi mene al dɔ ne ti lə dəw ki rangi ə, na ə a adi yai ki sɔbi dɔi ə?.

¹³ Nje ra kilə madi, ki a ra kilə ɓəə lə ngar je joo goto: re əsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare ə, a uwə ki nungi tɔ. A asi kadi irai ɓəə lə Luwə nim, ɓəə lə la nim al.»

¹⁴ *Parisi je ki njé ge ta lə la, ibəi Jəju kogii loki ooi ta je kin pəti.

¹⁵ Ningə Jəju əl-de ə nə: «Irai rəsi tɔ dije ki njé ra ne ki dana be ta kəm dije ti, nə Luwə gər mesɪ. Tadɔ ne ki dije ooi tɔ ne ki nga ngay ta kəmde ti kin, e ne to koo al ta kəm Luwə ti.

NDu-kun ai ki kɔbe lə Luwə

¹⁶ «NDu-kun ilə ngire dɔ *Moji ti, ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, bitɪ dəkagilo ti lə Jə Batisi, nə go ti nu kin ɓa, dije iləi mbe Poy Ta ki Maji lə kɔbe lə Luwə, ningə dəw ki ra, ində tɔgine kadi ur-n me ti.

¹⁷ Dɔrə əi ki dənangi a dɔi kɔ təkɪ ɔ al be par, nə a ngə ngay kadi dəw ɔr ngon ku ta ki me ndu-kun ti lə Luwə kɔ.

¹⁸ Dingəm ki ra ki tuwə nene, ə taa e ki rangi, e nje kuwə marim. Taa dəw ki nje taa dənə ki ngawe tuwe ka təl nje kuwə marim tɔ.

Nje ne kingə ai ki Lajar

¹⁹ «Dingəm kare ki nje ne kingə ki nje kilə kibi ki ndole pir pir ki gate e ngay e nɔɔ. NDɔ je kare kare pəti, isi ra rənəl mbata isi maji.

²⁰ Nje ndoo kare ki tɔe nə Lajar ki do bay ində rəe yəngi yəngi, re to ta kəy ti lie.

²¹ Ge kadi n-uso burim ne kuso je ki tosi nangi ta tabilə kuso ne ti lə nje maji. Nə bisi je yo ta rəi tɔni ta do bay lie.

²² NDɔ kare nje ndoo ka kin oy, adi malayka je rəi uni-e awi sie kadi

*Abirakam ti. Nje maji ka re oy tɔ, adi dibi-e.

²³ Loki e koo, ingə kɔ ngay. Ningə loki un kəmne taa ɓa, oo Abirakam say nu be ki Lajar kade ti.

²⁴ Nje maji ka kin un ndune ki taa nɔ ə nə: “Bai Abirakam, o kəm-to-ndoo ləm, əl Lajar adi ilə ta ngon jine man ti, kadi re səl-n ndonm mbata m-ingə kɔ ngay me por ti.”

²⁵ Ə Abirakam əl-e ə nə: “NGonm, adi mei ole dɔ ti təkɪ ndɔ ki ingə maji me duniya ti, ə Lajar ingə ne ki to tɔ. NGosine, ɓəri man nɔ kəme ti, nə j, j me ne ki to ti tɔ ngata.

²⁶ Ningə ki bo tɔy, ngosine bole ɓe ki bo to danje ti səsi, adi dəw ki ge kadi n-aw rəsi ti ka, a asi kadi a man dɔ ti aw rəsi ti al, taa dəw a asi kadi a man dɔ ti re rɔjeti al nim tɔ.”

²⁷ Ə nje maji əl ə nə: “Re e be ningə, njai ba, bawm, ilə Lajar ade aw əl njé ki me kəy ti lə bai.

²⁸ Tadɔ ndəgi ngakom je nayi nɔɔ əi mi ɓəy, ə kadi aw ndər mbide kadi rəi, tɛɛi lo kɔ ti kin al ngata.”

²⁹ Ə Abirakam əl-e ə nə: “NGakɔi je awi ki ndu-kun ki *Mojɪ ndangi ki ta je ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi nɔɔ. Maji kadi ooi dɔ ndude.”

³⁰ Nje maji ə nə: “E kin asi al bawm Abirakam. Re dəw madi j dan nje koy je ti ne ə aw ingə-de ə, a mbəli pa njiyəde.”

³¹ Ə Abirakam təl əl-e ə nə: “Re ooi ta lə Mojɪ al nim, ta lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti al nim ə, kin ə dəw j-n dan njé koy je ti aw rɔde ti ka, a ooi tə ta ki rɔjeti al wa kin.”»

17

Ta dɔ kosi me majal ti (Mt 18.7, 6; Mk 9.42)

¹ Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Lo kadi dije a osi me majal ti al goto. Nə kəm-to-ndoo e dɔ dəw ti ki majal re ki takule.

² A e soti ngay ɓəy mbata ti lie kadi dɔɔi mbal ki bo ngay minde ti, ə iləi-e me ba ti, itə kadi ra adi ki kare be par dan ngan je ti ki du ngay kin, osi, adi Luwə gangi ta dɔe ti.»

³ Indəi kəm-kədi dɔ rəsi ti! Re ngokɔi ra majal ə, maji kadi indange dɔ ti, re tu kalne ə, iyə go majal lie kɔ ade.

⁴ Re ra majal səi nja siri me ndɔ ti ki kare ka, re re rəi ti nja siri dɔji kiyə go kɔ ə, iyə go kɔ ade.

Tɔgi kadi-me

⁵ *NJé kaw kilə je əli Babe əi nə: «lə kadi-me dɔ made ti ləje adi-je.»

⁶ Ə Babe əl-de ə nə: «Təkɪ rɔjeti, re awi ki kadi-me ki e ndikiri ba tə kə kagi ki ɓari-e mutadi kin be mindi ka, asi kadi əli kagi mbay-kote kam əi nə: “Ɔr ki ngirəi ba ə aw imə rəi me ba ti”, ə a təl rəne go ta ti ləsi.

Kilə lə ɓəə kilə

⁷ «Re dəw madi dansi ti aw ki nje ra kilə madi ki e nje ndər ə se e nje kul da je, ə nje kilə kin təl wale re ə, a əl-e ə nə: “Ɔre kalangi isi nangi uso ne a?” Jagi a əl-e ba al.

⁸ Ta ki a əl-e ɓa, a əl-e ə nə: “Ɔra rəi maji, ira go ne kuso ləm, ire-n adi-m. Ningə loki m-isi m-uso ne je, m-ay je kin ningə, tə go ti j uso yay je, ay je tɔ.”

⁹ NGa ningə, ne kare, dəw kin a ra oyo nje kilə ləne mbata təl ki təl rəne go ndu je ti lie kin, al.

¹⁰ Be ə, ta ki dəsi ti ka e be tɔ. Loki irai ne je pəti ki Luwə un ndune kadi irai ningə, maji kadi əli əi nə: “Je njé ra kilə je ki nda je goto, ji ra kilə ki sɔbi kadi ji ra par.”»

Jəju nga njé banji je dɔgi

¹¹ Loki Jəju isi aw Jorijaləm ti, ində man mbɔ dɔnangi *Samari ti ki dɔnangi ki Galile ti.

¹² Loki isi ur me ngon ɓe ti ningə, njé banji je dɔgi rəi langi tae, ɓa ai nangi say jɔ,

¹³ uni ndude ki taa əli-e əi nə: «Jəju, nje ndo dije, oo kəm-to-ndoo ləje!»

¹⁴ Loki oo-de ningə əl-de ə nə: «Awi oji rəsi njé kijə ne məsi kadi-kare je*» Ningə dɔ rəbi kawde ti ɓəy par ə, ingəi rɔ nga.

¹⁵ Ki kare dande ti, loki oo kadi ingə rɔ nga ningə, təl dɔ njane ti, ki kilə tɔji dɔ Luwə ti, ki ndune ki bo.

¹⁶ Re osi ki ta kəmne nangi nɔ Jəju ti, ra-e oyo. E dɪngəm ki Samari ti.

¹⁷ Ə Jəju əl ə nə: «NJé banji je ki dɔgi pəti ingəi rɔ nga, ə njé ki jikare awi ra ə?»

¹⁸ MBɔde ti pəti, dəw kare ki təl re ilə tɔji dɔ Luwə ti goto. Dəw ɓa, e dəw ki Samari ti kin ki karne ba par.

19 Ningə Jəju əl dəw ki Samari ti ka kin ə nə: «İ taa aw, tado kadi-me lai aji.»

Koʒe la Luwə

(Mt 24.23-28, 37-41)

20 NDə kare *Parisi je dəji Jəju ta ki oji do dəkagilo re koʒe la Luwə. Ə Jəju əl-de ə nə: «Koʒe la Luwə a re tə ne ki dije a ooi-e ki kəmdə nja nja al.

21 A e ki kəl kə nə: “E yo 60”, “E ne 60”, al. Təki rəjeti, koʒe la Luwə e dansi ti ne ngata.»

22 Go ti ningə əl njé ndo je ə nə: «NDə madi a re nqo ki a ndingəi ngay kadi oi ndo kare me ndo je ti la NGon Dəw, nə lo kadi a oi goto.

23 Ningə a əli səsi əi nə: “Kirisi e yo”, “Kirisi e ne”, nə awi al, ayi-naa ngodi awi loe ti al.

24 Ningə, təki ndi təl ə lo ay njay njay, j dam dənangi ti ki kare tēe-n dame ti ki nungi ka kin ə, ndo rem mi *NGon dəw ka a to be tə.

25 Nə kəte nq ti, səbi kadi mi NGon Dəw m-ingə ko ngay, kadi dije ki dəkagilo ti ki bone kin mbati-mi bəy taa.

26 Ningə, ko ne ki ra ne dəkagilo ti la Nuwe kin ə, nee a ra ne ndo ki mi NGon dəw m-a m-re-n ti tə.

27 Dije usoi je, ayi-naa je, taai-naa ki yo je ki ne je, biti ndo ti ki Nuwe ur-n me bato ti. Go ti ningə man ko ki bo re tuji dije pəti✧.

28 A to tə ne ki ra ne dəkagilo ti la Loti be to: Dije usoi je, ayi-naa je, ndogi ne je nim, gati ki ne je nim, məi kagi je nim, rai kəy je nim tə.

29 Nə ndo ki Loti tēe-n me be bo ti ki Sodom, Luwə adi ndi por ki ne je ki njé taa por j dora ti o dije təl-de pəti✧.

30 NDə ki mi NGon dəw m-a m-tēe həy ka, ne je a rai ne be tə.

31 Me ndəe ti kin, dəw ki isi do kəy ti, a ur nangi kadi oy ne je ləne ki me kəy ti tēe-n taga al. Be tə ə, dəw ki a e me ndər ti ka, a təl re be al tə.

32 Adi mesi ole do ne ti ki tēe do ne Loti ti, ki ilə rəti ə ingə yo kin✧.

33 Dəw ki sangi kadi n-ngəm rəne ki nq ti, a ti ta rəne. Nə dəw ki ti ta rəne mbata ləm ə, a ngəm rəne ki nq ti tə.

34 Adi m-əl səsi, me kondəe ti kin, dije joo a toi do tirə ti ningə, a uni ki kare, a iyəi ki nungi.

35 Dəne je joo, a uri ne naa ti, a uni ki kare ə, a iyəi ki nungi.

36 [Dingəm je joo, a rai kilə me ndər ti ki kare ə, a uni ki kare ə a iyəi ki nungi.]»

37 Ningə, njé ndo je dəji Jəju əi nə: «Bəbe, lo ki ra ti ə, ne je kin a rai ne ə?» Ə əl-de ə nə: «Loki nin a to ti, e ə mal je a kawinaa ti.»

18

Nje gangi ta ai ki dāne ki nje ngaw koy

1 Jəju əl kuji ta madi njé ndo je ləne, təji-nde kadi əli ta ki Luwə taa taa, bi kadi tōgide goto ta ti al,

2 ə nə: «Nje gangi ta kare isi be bo ti madi nqo. E dəw ki bəl Luwə al nim, taa ilə koji do dəw ti al nim tə.

3 Ningə me be bo ti ka kin, dāne kare ki nje ngaw koy isi ti nqo tə. Dəne ka kin re ki dəkagilo je pəti əl-e ə nə: “İgangi ta ka ki to danje ti ki nje ta ləm ka kin adi-m.”

4 Nje gangi ta ka kin mbati dəkagilo ngay. Nə təl əl ta rəne ə nə: “Re m-bəl Luwə al nim, taa m-ilə koji do dəw madi ti kare al ka,

5 dāne ki nje ngaw koy kam tapi-m ngay. Səbi kadi m-gangi ta lie made, mba kadi təl re gogi ndo ki rangi ti, tapi-m bəy al ngata.”»

6 Bəbe ilə do ti bəy ə nə: «Maji kadi oi ta ki nje gangi ta ki dana al, əl kin maji.

7 Səi oi kadi Luwə a gangi ta ki dana adi dije lie ki isi nqi dəe ti kondə je ki kada je kin al a? A isi gərərə ba bi a ra səde al a?

8 Adi m-əl səsi, a gangi ta ki dana kalangi ba adi-de. Nə ne kare ba, se ndo ki mi NGon Dəw m-a m-təl m-re ə, m-a m-ingə dije ki adi mede dənangi ti wa mindi wa?»

Parisi ai ki nje taa la-mbə

9 Jəju əl kuji ta ki do njé je ti ki ooi rəde tə dije ki dana ə kidi ndəgi dije

10 ə nə: «Dingəm je joo, awi kəy kaw-naa ti mba kəl ta ki Luwə; ki kare e Parisi, ki nungi e nje taa la-mbə tə.

11 Parisi j a taa ə əl ta ki oji do rəne mene ti ə nə: “Luwə ləm, m-ra-i oyo tado mi m-to tə ndəgi dije ki njé bogi je ə se njé ra ne je ki go ti al, ki njé kuwə marim, taa tə nje taa la-mbə kam al tə.

✧ 17:27 Kilə ngirə ne je 6.9-7.24 ✧ 17:29 Kilə ngirə ne je 18.20-19.25 ✧ 17:32 Kilə ngirə ne je 19.26

12 Me ndo je ti ki siri, m-ogri rom ne kuso ti nja joo, madi Luwa ne kare me ki dogi ti, me ne kinga je ti lam pati.”

13 Na nje taa la-mba ba, asi rone ngarangi nu, kun ka ge kun kamne ki dora ti al, ra rone ndoo, a al a na: “Luwa lam, oo kam-to-ndoo lam tado mi nje ra majal!”

14 Adi m-al sasi, e nje taa la-mba a tal aw be lane ki ta ki kor do ti noo Luwa ti, bi e Parisi al. Tado daw ki un done taa a, a ilai dae nangi, ninga daw ki ila done nangi, a uni dae taa to.»

*Jaju inda jine do ngan je ti ki du
(Mt 19.13-15; Mk 10.13-16)*

15 NGan je ki kasi wa kin ka, dije rai sade ro Jaju ti mba kadi njangi dade. Na loki nje ndo je ooi ne kin ba, kali sade.

16 Na Jaju adi rai ki ngan je ki du rae ti ba al a na: «tyai ngan je ki du adi rai rom ti, oti kadi ogi-de ta rabi, tado kobe la Luwa e ya dije ki toi ta ngan je ki du be.

17 Taki rojeti, adi m-al sasi, daw ki ndigi kadi Luwa o be dae ti ta ngon ki du be, al, a ur kobe ti la Luwa al ratata.»

*Nje ne kinga
(Mt 19.16-30; Mk 10.17-31)*

18 Ki bo la *Jipi je kare, daji Jaju a na: «Nje ndo ki maji, e ri a m-a m-ra a m-a m-inga-n kaji ki a to biti ki no ti a?»

19 O Jaju al-e a na: «Mba ri a ibar-m daw ki maji a? Daw kare ki maji goto, na Luwa ki karne ba par a e daw ki maji.

20 Igar ndu-kun je la Luwa ki a na: “A uwa marim al, a tal daw al, a bogi al, a ma naji ki ngom do madi ti al, a asi gon bawi ki koi*.”»

21 Ninga dingam tal al Jaju a na: «Ne je kin pati m-tal rom go ti dokagilo kilā ngira basam ti nu.»

22 Go ta je ti kin Jaju al-e a na: «Ne kare be a nayii kadi ira bay. Aw igati ki ne kinga je lai pati, ilabi lae nje ndoo je, ba a aw ki ne kinga ngay me dora ti, a ire un gom.»

23 Na loki ta kin osi mbi dingam ti ka kin, rae tal nal-e al, tado e daw ki ne kinga lie e ngay.

24 Loki Jaju oo-e kadi mee o-e ninga al a na: «E ne ki nga ngay ro nje ne kinga je ti kadi uri me beko ti la Luwa.

25 E ne ki nga ngay wa kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, na a nga ngay ita e kin bay kadi nje ne kinga ur me beko ti la Luwa.»

26 NJe ki isi ooi do ta la Jaju ali ai na: «NGa kin a e be ninga, na a asi kadi inga kaji a?»

27 Jaju ila-de ti a na: «Ne ki daw asi al, Luwa asi ra.»

28 Piyar al-e a na: «NGa je kin, j-iyā ne kinga je laje pati ko, a j-un goi kin.»

29 Jaju al-de a na: «Taki rojeti, adi m-al sasi, re daw madi, iyā kay lane, ki nene, ki ngane je, ki ngakone je, ki nojine je, ki mbata kobe la Luwa a,

30 a inga ne je al do e kin, dokagilo ti ki bone, taa dokagilo ti ki a re, a inga kaji ki a to biti ki no ti to.»

*Jaju al ta ki do koyne ti ki kine lo koy ti
(Mt 20.17-19; Mk 10.32-34)*

31 Jaju bar nje ndo je lane ki dogi gide e joo ki rone ti, ninga al-de a na: «Oi, j-isi j-awi ki Jorijalam ti, ne je pati ki nje kal ta je ki ta Luwa ti ndangi oji dom mi *NGon daw, a tali tade.

32 Tado a ilai-mi ji dije ti ki ai *Jipi je al kadi ta kogi dom ti je, taji-mi je, taa a tibi man tade dom nim to.

33 Go ti, loki tindai-mi ki ndoy kabilay ninga, a tali-mi. Na ndo mita la ndo koym ba, m-a m-tee lo koy ti.»

34 Na ne kare ki nje ndo je gari me ta ti kin goto. E ta ki to lo bayo ti rode ti. Gari me ta ki Jaju ge kal-de al.

*Jaju adi nje kam to oo lo Jariko ti
(Mt 20.29-34; Mk 10.46-52)*

35 Loki Jaju e basi ki be ki Jariko ninga, nje kam to madi isi ngangri rabi ti noo, isi koy ne.

36 Loki nje kam to oo ka kosi dije ki isi indai da bur bur ninga, daji ta se ri a isi ra ne wa.

37 O ali-e ai na: «Jaju ki Najarati a isi inda da.»

38 Nje kam to ila ngira kadi un ndune ki taa, a no ki tagine, a na: «Jaju ki NGon ka Dabidi*, o kam-to-ndoo lam!»

39 Dije ki nje njiya kate no dije ti kangi-e kangi kadi uti tane, na nje kam to un ndune ki taa do made ti bay a na: «NGon ka *Dabidi, o kam-to-ndoo lam!»

* 18:20 Tee ki taga 20.12-16; Dataranom 5.16-20

* 18:38 Igoi Mk 10.47 ki ta ki do ti gin makitibi ti nangi.

40 Jəju a lo ka ti, 6a un ndune kadi rai sie rone ti ne. Loki re rae ti basi ningə, Jəju daje ə nə:

41 «E ri ə ige kadi m-ra madi ə?» Ə nje kəm tə əl-e ə nə: «Babe, m-ge kadi kəm oo lo!»

42 Jəju əl-e ə nə: «O lo! Kadi-me lai aji.»

43 Par ə, loe ti noo, kame oo lo, adi un go Jəju ki kilə taji də Luwə ti tane ti. Loki kosi dije ooi ne kin ningə, ilai ngirə kosi-gon Luwə.

19

Jəju əi ki Jase

1 Loki Jəju ur me be ti ki Jəriko ə isi ində də ningə,

2 dingəm ki nje ne kingə kare ki tae nə Jase, ki e boy də njé taa la-mbə je ti isi noo.

3 Dingəm kin sangi kadi n-oo se Jəju e nə dana wa, nə lo kadi oo Jəju goto, mbata kosi dije, tadə e dəw ki gəji.

4 Be ə, ay ngədi kəte, aw al də kagi mbaykote ti, kadi n-oo Jəju ki a man ki rəbi ki loe ti kin.

5 Loki Jəju re tee loe ti ka kin ningə, un kəmne ki taa, əl Jase ə nə: «Jase, ur nangi ne law, tadə səbi kadi m-isi me kəy ti lai bone.»

6 Lo kin ti, Jase ur nangi law, uwə Jəju rone ti ki rənəl.

7 Dije pəti ki ooi ne kin, 6ai ta də Jəju ti əli əi nə: «Aw isi be lə nje ra majal.»

8 Nə Jase a taa, əl Babe ə nə: «Babe, m-a m-adi nusi ne kingə ləm njé ndoo je. A kin ə re m-taa ne lə dəw ki al də maji ə, m-a m-təl m-ige kire gogi nja sə.»

9 Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Bone səi ki njé ki me kəy ti lai ingəi kaji, tadə j ka j ngon ka *Abirakam tə.

10 Tadə ki rəjeti, mi *NGon dəw m-re mba kadi m-sangi dije ki tade tji, m-aji-de.»

Dəw ki aw kadi indəi jagi ngar dəe ti (Mt 25.14-30)

11 Jəju e basi ki Jorijaləm adi dije ooi kadi kəbe lə Luwə a ədi rone loe ti noo. Loki dije uri mbide isi oi ta ki Jəju isi əl-de ba bəy ningə, Jəju un kuji ta kare tane ti kadi

12 əl-de ə nə: «Dingəm kare ki oji-e me maji ti isi aw be madi ti ki say kadi indəi jagi ngar dəe ti bəy taa tə təl.

13 Be ə, kəte bəy taa kadi aw, 6ar njé kilə je ləne dəgi, adi dəw ki ra dande ti mbal ər

kare, ningə əl-de ə nə: «Itaai, irai gati biti kadi m-təl m-re m-ingə-n səsi.»

14 Nə dije ki me be ti lie jii gine ti, ə ilai dije goe ti əli əi nə: «Ji ndigəi al kadi dəw kin re isi ngar dəje ti.»

15 Be ka, indəi jagi ngar dəe ti. Be ə, loki təl re be ningə, 6ar njé kilə je ləne ki adi-de la ka kin kadi n-oo se e ri ə rai wa.

16 Dəw ki də kəte re, ningə əl ə nə: «Bam, mbal ər ki kare ki adi-m ka, yə m-ingə dəgi də ti kin.»

17 Ə ngar əl-e ə nə: «Maji ngay, j nje kilə ki maji. Ningə təkəi a-n dana me kində kəm go ne ti ki ndəy be, m-ində-i nje kəbe də be bo je ti dəgi.»

18 Dəw ki kə joo re, ningə əl ə nə: «Bam, mbal ər ki kare ki adi-m ka, yə m-ingə mi də ti kin.»

19 Ə ngar əl-e ko ta wa ka kin tə ə nə: «J, isi tə nje kəbe də be bo je ti mi.»

20 E ki rangi re ningə əl ə nə: «Bam, mbal ər ki kare ki adi-m ka yə to kin, m-aw m-bəyə-e ta kibi ti m-ade to.

21 Tadə m-bəli. J, j dəw ki ngə ngay, ne ki ində al ka un nim, ne ki idibi al ka itəti nim.»

22 Lo kin ti ngar əl-e ə nə: «J nje kilə ki majal. Ningə m-a m-gangi ta dəi ti ki ta ki tee tai ti j wa. J igər maji kadi mi dəw ki ngə ngay, ne ki m-ində al ka m-un nim, ne ki m-dibi al ka m-təti nim.

23 NGa ra ban be ə re a ində la ləm lo ngəm la ti əl ə? Re ində lo ngəm la ti ə, m-təl kin re m-a m-taa ki mane də ti.»

24 Go ti ngar əl dije ki ai loe ti noo ə nə: «Itaai mbal ər ki kare ki jie ti kin adi e ki aw ki mbal ər dəgi kin.»

25 Ə dije əli ngar əi nə: «E kam aw ki mbal ər dəgi ngata.»

26 Nə ngar əl-de ə nə: «M-əl səsi təkəi, dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e də ti, nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n kin ka a taai jie ti wa bəy.

27 Ningə njé bə je ləm, ki mbati kadi mi ngar də ti, irai səde, itəli-de ta kəm ti ne.»»

Jəju ur Jorijaləm ti ki kəsi-gon (Mt 21.1-11; Mk 11.1-10; Jq 12.12-16)

28 Go ta je ti kin, Jəju gangi kəte nə kosi je ti, un rəbi ki kaw ki Jorijaləm.

29 Loki Jəju re tee basi ki be ki Bətipaje əi ki be ki Bətani, ki kaw ki kadi mbal je ti ki

bari-de mbal kagi bini je kin ba, ila nje ndo je lane joo

³⁰ a na: «Awi me ngon be ti ki a nosi ti kam. Loki a uri ki me be ti, a ingai ngon koro ki dooi-e adi a. E ngon koro ki daw al gide ti nja kare al bay. Ituti-e, irai sie adi-mi.»

³¹ A re daw madi daji sasi a na: «MBa ri a isi ituti ngon koro kin» a, ali-e ai na: «E Babe a ge-e.»

³² Nje ki Jaju ila-de ka kin awi ninga ya, ingai ne je taki wa ki Jaju al-n-de.

³³ Be a, tuti ngon koro ka kin ninga, ba nje koro je daji-de ai na: «MBa ri a ituti ngon koro kin a?»

³⁴ Ninga nje ndo je ilai-de ti ai na: «Babe a ge-e.»

³⁵ Loki rai ki ngon koro ka kin adi Jaju ba, labi kibi je lade gide ti, a adi Jaju al isi do ti.

³⁶ Koti wa ki isi oti kate kate kin ba, dije labi kibi je lade do rabi ti adi-e njiya do ti.

³⁷ Loki Jaju isi re basi ki Jorijalam ti ki rabi ki i ki do mbal kagi bini je ti kin ba, kosi nje ndo je lie, rode nal-de ngay adi uni ndude ki taa, pitii Luwa mbata ne koji je pati ki ra adi oi ki kamde,

³⁸ ai na: «Kadi Luwa njangi do ngar ki re ki to Babe! Kadi Lapiya re ki do dora ti, a toba e ki do Luwa ti ki isi taa do dora ti to.»

³⁹ *Parisi je madi ki ai dan kosi je ti ali Jaju ai na: «Babe, al nje ndo je lai adi uri tade naa ti.»

⁴⁰ a Jaju al-de a na: «M-al sasi m-adi oi, re ai je uri tade naa ti a, gaji mbal je a singai.»

Jaju no mbata be bo Jorijalam

⁴¹ Loki Jaju inda do be ki Jorijalam basi a un kamne oo-e-n ninga, man no re kame ti.

⁴² Man no re kame ti adi al a na: «Kin a re dokagilo ki je ti bone kin, i wa igar rabi lapiya kin a re a e soti sai, na kami tee do ti al.»

⁴³ ND a je ki nga a rai noo kadi nje ba je lai a ilai-naa gai doi, a ilai-naa ki ta to rabi je pati, a uti-ni nguy lo kadi itee goto.

⁴⁴ A budi-ni nangi mur mur ki dije lai. MBal madi ki kadi daw a iya adi isi do made ti goto. Tado kami tee do dokagilo ti ki Luwa re-n kadi ra-n sai kin al.»

Jaju tuwa nje ra gati je ka me kay ti la Luwa

⁴⁵ Go ti, Jaju aw ur nati kay ti la Luwa, ninga ila rone tuwa nje labi ne je titi ka.

⁴⁶ Ninga al-de a na: «NDangi me makitibi ti la Luwa ai na: «Kay lam a ibari-e kay kal ta ki Luwa, na sai, itali-e lo bayo ro ti la nje bogi je yo.»»

⁴⁷ ND a je pati, Jaju ndo dije ne gin kay ti la Luwa. Lo kin ti, nje kun do nje kij a ne masi kadi-kare je ki nje ndo ndu-kun je, ki nje kun do dije me be, sangi rabi kadi n-tali Jaju,

⁴⁸ na gari rabe al, tado kosi je indai mbide maji ngay go ta ti la Jaju.

20

Ta ki daji do tigi ti ki Jaju aw-n (Mt 21.23-27; Mk 11.27-33)

¹ ND a kare, Jaju isi ndo dije ne me kay ti la Luwa, ila-n mbe Poy Ta ki Maji ninga, nje kun do nje kij a ne masi kadi-kare je, ki nje ndo ndu-kun je, ki ngatigi je, tee noo rai.

² Loki rai ninga ali-e ai na: «al-je adi j-o, e ki tigi ki i ra a isi ra-n ne je kin be a? a na to a adi ndune a isi ira-n a?»

³ a Jaju tal al-de a na: «Mi ka m-a m-daji sasi ta kare kadi ali-mi adi m-o to.»

⁴ Na a ila Ja kadi ra dije batam a? E Luwa a se e dije?»

⁵ Na tali a mari ta dande ti ai na: «Re j-al-e j-a na: «E Luwa a ile» a, a daji-je a na se ra ban a j-ade meje al wa?»

⁶ A kin a re j-al j-a na: «E dije a ilai Ja» a, kosi je ba pati a tali-je ki mbal tali-je, tado gari maji ngay kadi Ja e nje kal ta ki ta Luwa ti.»

⁷ Be a, tali ali Jaju taki n-gari daw ki ile al.

⁸ a Jaju ila-de ti a na: «Re igari al a, mi ka m-a m-al sasi tigi ki m-isi m-ra-n ne je kin al to.»

Kuji ta do dije ti ki nje ra kil a ndor nju, ki nje me majal

(Mt 21.33-46; Mk 12.1-12)

⁹ Go ti, Jaju ila rone al ta *Jipi je me kuji ta ti a na: «Dingam kare ndor nju, ninga dooi ta naa ti ki dije ki nje ra kil a nju, kadi ta rai kile adi-e, a kagi loe ti ba, a kayi-naa nee, ninga e wa oti aw mba ki goe ngal.»

¹⁰ Loki kagi lo kij a kandi nju asi ninga, ila ba lene kare kadi aw taa kandi ne ndor ka kin, ki yane ji nje ra kil a je ti adi-ne. Na loki ba aw ninga, nje ra kil a je, tindai-e ngay, a tuwai-e adi tal ki jine kare aw.

11 Nje ndər təl ilə bəə ki rangi bəy. Nə e ka, tındəi-e je, taji-e je, ə tuwəi-e adi təl ki jine kare aw.

12 Be ka dɪngəm ka kɪn təl ilə bəə ki nje kə mitə bəy. Ba e ki nje kə mitə kɪn, njé ra kilə je ka kɪn tındəi-e, adi-e də, ə tuwəi-e adi-e aw.

13 Lo kɪn ti, nje ndər dəji ta rəne ə nə: “E ri ə kadi m-ra ə? M-a m-ilə ki ngonm ki dɪngəm ki m-ndige ngay kɪn. E ə, a bəli gide.”

14 Nə njé ra kilə nju, loki kəmde osi də ngone ti bə, əli-naa ta kɪn dande ti əi nə: “Dərə e wa kam ə a e nje nē nduwə. Ji təli-e j-adi ndər nju kɪn təl nē ləje!”

15 Be ə, ndəri ngon ka kɪn, awi sie gidi ndər ti taga, təli-e. Ə se dɪngəm ki nje ndər kɪn a ra səde ban wa?

16 A re kadi təl njé ra kilə je kɪn kə, ə sangi njé ki rangi ində-de ta ndər ti.» Loki dije ooi ta ki Jəju əl kɪn bə, əli əi nə: «Jagi, nē kɪn a re nē ba al.»

17 Nə Jəju gə-de ba ɲingə əl-de ə nə: «Ta ki makitibi lə Luwə əl ə nə “MBal ki njé ra kəy je mbati-e, E ə təl mbal ki e təgi kəy»,” kɪn me nə ri ə?

18 «Dəw ki ra ki osi də mbal ti kɪn ə, a tətə njəki njəki, a re e ə mbal kɪn ə osi dəe ti tə ɲingə, a rəkite rəkite rəkite tə.»

*Ta də kigə la-mbə nje kəbe ki bo Səjar ti
(Mt 22.15-22; Mk 12.13-17)*

19 Njé ndo ndu-kun je, ki ki bo je ki də njé kijə nē məsi kadi-kare je ti, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju loe ti wa kɪn nə, tadə gəri maji kadi kuji ta ki Jəju əl kɪn səbi dəde, nə bəli kosi je.

20 Be ə, indəi kəmde go Jəju ti, bə iləi dije madi ki rai rəde tə dije ki dana be rəe. Həi-de rəe ti mba kadi tə me ta ti ki a tē tae ti kɪn bə, n-uwəi-e-n, n-iləi-e ji njé kəbe je ti.

21 Dije ka kɪn dəji Jəju əi nə: «Nje ndo dije, ji gər kadi j nje kəl ta ki rəjeti, taa j nje ndo nē ki rəjeti tə. Kər kəm dəw dana goto rəi ti, isi indo dije rəbi ki rəjeti ki nəl Luwə.

22 Ə əl-je adi j-o: e loe ti ə se e loe ti al kadi j-igə la-mbə nje kəbe ki bo Səjar ə?»

23 Nə Jəju ki gər kadi isi ədi kəme, əl-de ə nə:

24 «Adi-mi silə kare adi-mi m-o, se də nə ə indəi ti, ə tə nə tə ə ndangi ti wa?» ɲingə əli əi nə: «E nje kəbe ki bo Səjar.»

25 NGata ə Jəju əl-de ə nə: «Nē lə Səjar ə adi Səjar, nē lə Luwə ə adi Luwə tə.»

26 Lo kɪn ti, lo kadi uwəi Jəju ki ta ki tae ti nə kosi je ti goto. Ta ki tur-de ti kɪn dum dəde, adi ai tade mbə.

*Ta ki dəji lə Sadusi je də kɪ njé koy je lo koy ti
(Mt 22.23-33; Mk 12.18-27)*

27 Ba go ti, *Sadusi je ki əi dije ki njé maji təkə njé koy je a jii taa lo koy ti al, ki madi je dande ti, rəi rə Jəju ti dəji-e əi nə:

28 «Nje ndo dije, *Moji ndangi ndu kɪn me makitibi ti adi-je ə nə: “Re dəw madi, ngokəe taa dəne, ə ngokəe ka kɪn oji ngan je ki dəne ka kɪn al bəy ə oy ɲingə, səbi kadi taa dəne nduwə kɪn oji-n ngan je kadi tēi to nje goto ti.”»

29 ɲingə ki oji də ta kɪn, ngakonaa je əi siri. Ki dəsəy taa dəne, ə oji-n ngon al bəy par ə oy.

30 Ki kə joo re taa dəne nduwə ka kɪn, bə kae ti wa bəy.

31 Re tē də ki kə mitə be, adi ngakonaa je ki siri kɪn, taa dəne ki kare kɪn pəti, bə oyi ki kanji kadi dəw kare dande ti oji sie ngon.

32 Ta təl tae ə, darə dəne wa re oy tə.

33 NGA ə se ndə ki njé koy je a jii taa lo koy ti ə, nə dande ti ə dəne ka kɪn a e nee wa? Tadə əi siri pəti taai-e nede ti.»

34 Ə Jəju əl-de ə nə: «Dəngi ti ne kɪn ə dɪngəm je ki dəne je isi taai-naa.

35 Nə dije ki Luwə oo-de kadi asi kadi a jii taai lo koy ti, kadi isi me bəkə ti ki sigi, a taai-naa al ngata.

36 Taa a oyi al tə, tadə a toi tə malayka je be. Əi ngan lə Luwə tadə Luwə adi-de jii lo koy ti.

37 ɲingə ta kɪ ki nə njé koy a jii taa lo koy ti, Moji wa əl ta ay njay də ti kadi njé koy je a jii taa lo koy. Loki əl ta oji-n də por ki o me ngə ti, Moji bər Luwə ə nə: “Luwə lə *Abirakam, Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə Jakobi».

38 ɲingə Jəju ilə də ti təkə Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, bə e Luwə lə njé koy je al. Tadə ta kəm Luwə ti, dije pəti isi ki dəde taa.»

39 Lo kɪn ti, njé ndo dije ndu-kun ki nə je əli Jəju əi nə: «Nje ndo dije, əl ta maji ngay.»

⁴⁰ Ningə sangi kadi n-dəji-e ta ki rangi al ngata.

Kirisi əi ki Dabidi
(Mt 22.41-45; Mk 12.35-37)

⁴¹ Jəju dəji-de ta ə nə: «Ra ban be ə dije əli par əi nə Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon ka *Dabidi ə?»

⁴² Tado Dabidi ə wa ki dəne əl me makitibi Pa je ti ə nə:

«Bəbe Luwə əl Bəbe ləm ə nə:
«İre isi də ji kəm ti ne,

⁴³ Biti kadi m-aw ki njé bə je ləi m-ilə-de gin təgi ti».

⁴⁴ «Ə re Dabidi bə Kirisi Bane ə, ra ban taa Kirisi a e ngon ka Dabidi ə?»

Jəju gangi ta də njé ndo ndu-kun je ti
(Mt 23.37-39; Mk 12.38-40)

⁴⁵ Jəju əl njé ndo je ləne ta kəm kosi je ti ki isi oi də nē ndo lie

⁴⁶ ə nə: «İndəi kəm-kədi də rəsi ti ki rə njé ndo ndu-kun je ti. Əi dije ki gei njiyə ki kibi ngal, taa gei kadi dije rai-de lapıya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je tə. Gin kəy kaw-naa je ti, ə se lo nē kuso je ti, a gei lo kisi dije ki bo, kəte nō dije ti.

⁴⁷ Taai nē maji je lə njé ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi-de təkı n-əi dije ki maji. Go kilə rade je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki ngə ngay dəde ti itə ndəgi dije.»

21

Kadi kare lə nje ngaw koy ki nje ndoo
(Mk 12.41-44)

¹ Jəju un kəmne isi oo-n njé nē kingə je ki isi iləi kadi-kare ləde me nē kadi-kare ti.

² Ningə oo nje ngaw koy ki nje kəm-to-ndoo kare re ki ngan silə joo ilə tə.

³ Ə Jəju əl ə nə: «M-əl səsi təkı rəjeti, nje ngaw koy ki nje ndoo kam ilə kadi-kare itə ndəgi dije pəti.

⁴ Tado ndəgi dije pəti kam, adi burım la je ləde, nə nje ngaw koy kin, me ndoo ti lie, nē ki nay jie ti kadi ra-n ki rəne ə un ba pu adi.»

Jəju əl ta lə kəy kaw-naa ki a tuji
(Mt 24.1-2; Mk 13.1-2)

⁵ Go ti, dije madi isi əli ta də kəy ti lə Luwə, əli əi nə: mbal je ki ndole ki rai, ki nē je ki

dije adi Luwə kin ra adi kəy kin əti bəl ki dum bitı. Nə Jəju əl-de ə nə:

⁶ «Nē je pəti ki oi-de kin, ndə madi a re nōq ki mbal kare ki a nay kadi isi də made ti goto; a budi-de nangı mur mur.»

Nē kəji je ki a təji dəkagilo ki kə ki a re
(Mt 24.3-8; Mk 13.3-8)

⁷ Lo kin ti, dije ka kin dəji Jəju əi nə: «Nje ndo dije, dəkagilo ti ki ra bangı ə nē je kin a rai nē ə? Ə nē kəji ki ban ə a təji kadi dije gərii dəkagiloe kin ə?»

⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «İndəi kəm-kədi də rəsi ti, iyəi ta rəbi adi dəw ədi səsi al. Tado dije ngay a rai ki təm əi nə: “Mi ə mi Kirisi”, taa a əli tə əi nə: “Dəkagilo re ngata”, nə maji kadi uni gode al.

⁹ Loki a oi ka rə je, dije a iı ki naa ki rə je kin, adi bəl ra səsi al. Tado ri ri ka nē je kin a rai bəy taa, nə e dəbəy ndə ta ji naa ti nōq al bəy.»

¹⁰ Ba Jəju əl-de bəy ə nə: «Gin bə madi a aw rə də gin bə madıne, kəbe madi a aw rə də kəbe madıne ti.

¹¹ Dəngi a yəki, yəki ki əti bəl, taa ki lo je ki dangı dangı, mōy je ki njé tə ko dije a osi je, bə a o je. Ningə nē je ki əti bəl ngay a iı ki dərə ti rai ki nē kəji je ki to bəl.

Dəkagilo kində kəm-ndoo

¹² «Nə kəte nō nē je ti kin pıti, dije a indəi jide dəsi ti, a adi səsi kə. A awi səsi lo kaw-naa je ti, a buki səsi dangay ti, a awi səsi nō ngar je ti ki boy, ki nō njé kəbe je ti ki mbata ləm.

¹³ Lo kin ti, e ta rəbi ki a ingəi kadi imai naji ləm ki rəde ti.

¹⁴ Ningə nē ki kadi indəi dəsi ti ə to kin. Onosi kadi isangi ta madi indəi dəsi ti kəte kadi tə əli-de inajii ta dəsi ti.

¹⁵ Tado mi wa m-a m-adi səsi ta ki gosi ki kadi əli-de. Ningə njé kəsi səsi ta a asi kadi awi ki ta madi ki kadi əsi kəm yəsi ə se kadi najii al.

¹⁶ A oi kadi kəsi je, ki bawsi je, ki ngakəsi je, nojisi je ba pəti, ki madısi je a uni dəsi kadi adi dije. Ningə a gangi ta koy də dije ti ngay dansi ti.

¹⁷ Dije pəti mede a majal səsi ki mbata ləm.

¹⁸ Nə bisi dəsi kare ka a osi kə al.

19 Ningə e me kuwə təgi ba ti ə yə a ingəi kaji.

Tuji ki a tēē dō be bo Jorijaləm ti
(Mt 24.15-21; Mk 13.14-19)

20 «Loki a oi njé rə je iləi-naa gəi dō Jorijaləm kin ɓa, kadi igəri təkɪ dəkagilo tuje asi ngata.

21 Be ə, dije ki isi Jude ti a ayi-naa ki dō mbal je ti, ə kadi njé ki isi me be bo Jorijaləm ti, tēēi ki taga kə, ningə kadi dije ki awi wale, təli me be bo ti al.

22 Tadə a e ndə gangi ta ki kadi ne je pəti ki Makitibi lə Luwə əl tae a rai ne.

23 NDəe ti kin, kəm-to-ndoo ki gəe goto a e lə dāne je ki njé səm, ki njé kadi mba ngan je. Tadə kəm-to-ndoo ki ngay a ra dije, taa wongɪ lə Luwə a re dode ti me beə ti kin tə.

24 Dije a təli-de ki kiyə kasigar, a uwəi-de awi səde ɓəə ti dō be je ti ki dangi dangi. Dije ki gəri Luwə al a njiyəi dō Jorijaləm mbisəi-e mbaraki mbaraki, bitɪ kadi dəkagilo ləde ki Luwə ɔji ində ngangine.

Re NGon dəw
(Mt 24.29-31; Mk 13.24-27)

25 «Dəkagiloe ti kin, ne je ki to ɓəl a tēēi kəm kadi ti je, ki nay je, ki mee je». Man ɓa a j, kae a ɓa ki taa, adi dije ki gin be je ti ki dangi dangi, ɓəl a təl-de.

26 ɓəl a təl-de adi dadi par par, isi nginəi ta ne ki a tēē dode ti dənangi ti. Tadə təgi je ki dərə ti a yəki.

27 Lo kin ti ə yə a oi-mi *NGon dəw m-a m-re me kil ndi ti. M-a m-re ki təgi, me kunjɪ ti ki əti ɓəl».

28 Loki ne je kin rai ne ningə, maji kadi irai rəsi, ɔri dəsi taa, tadə kagi lo kingə dō ləsi e ɓasi.»

29 Ningə Jəju un ne kare ndo-n-de ne ə nə: «Igoi kagi mbay-kote ki ndəgi kagi je oi.

30 Loki mbie ilə ngirə kiti kin ningə, igəri kadi nay ɓa e ɓasi ngata.

31 Be tə ə, loki oi ne je kin rai ne ningə, maji kadi igəri təkɪ kəbe lə Luwə e ɓasi.

32 Ningə təkɪ rəjeti, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dode taa ne kin a oyi tigə al ɓəy ə ne je kin a rai ne.

33 Dərə ki dənangi a gotoi ndə madi, nə ta ləm a to lo tone ti ba ratata ki nq ti.

Kisi dəgi ti

34 «Maji kadi isi dəgi ti, ɓi adi go ne kuso ki go ne kay, ki taga ki dō ne ki duniya ti ne uwə mesi adi ndə kin uwə səsi nangɪ busi al.

35 Kadi uwə səsi nangɪ təkɪ bandi a osi-n dō kanji je ti kin be al. Tadə e ne ki a osi dō dije ti pəti ki dənangi ti.

36 Ningə kadi itoi ɓi al, əli ta ki Luwə ki dəkagilo je pəti kadi tə ingəi təgi idumi dō ne je pəti ki a rai ne kin, ə kadi itēēi ai taa ta kəmm *mi NGon dəw ti.»

37 Re kada ɓa, Jəju ndo ne dije gin kəy ti lə Luwə. A re kondə tə ningə, tēē aw dō mbal ti ki ɓari-e dō mbal kagi ɓini je ti.

38 Loki lo ti njay tə ɓa, kosi je rai gin kəy ti kadi ooi dō ta lie.

22

Judasɪ un dō Jəju
(Mt 26.1-5, 14-16; Mk 14.1-2, 10-11)

1 Nay mapa ki əm ɔde al, ki ɓari-e nay Paki e ɓasi».

2 NJé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, sangɪ rəɓi kadi n-uwəi Jəju n-təli-e, nə ɓəli kosi je.

3 Ningə *Sata ur me Judasi ti ki ɓari-e Isikariyoti ki e ki kare mbə njé ndo je ti lə Jəju ki dəgi gide joo.

4 Ur me ti ade aw ində ta naa ti ki njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé kun dō njé ngəm ta kəy lə Luwə, dō rəɓi ti ki kadi ilə-n Jəju jide ti.

5 Lo kin ti, rə njé je ki Judasi aw ingə-de ka kin nəl-de ngay adi ndude osi naa ti kadi n-adi-e la.

6 Judasi ndigi dō ti, nga ningə ilə ngirə sangɪ rəɓi ki to kadi ilə-n Jəju jide ti ki kanji kadi kosi je ooi loe.

Jəju adi indəi dō ne kuso Paki naa ti
(Mt 26.17-19; Mk 14.12-16)

7 NDə kuso mapa ki əm ɔde al, ki e ndə ki kadi dije təli ngan dəgi bati je mbata ne kuso Paki asi.

8 Ə Jəju ilə Piyər əi ki Jə ə nə: «Awi indəi dō ne kuso Paki dana kadi j-usoi.»

9 Ba əi je təli dəji-e əi nə: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra ne kuso titi ə?»

10 Ningə Jəju ilə-de ti ə nə: «Awi, loki isi uri ki me be ti ɓa, a ingəi dingəm kare ki oti gum

man dōne ti ningə uni goe, uri me kəy ti ki ur ti.

11 Loki uri goe ti 6a, əli 6a nje kəy kin əi nə: “Nje ndo dije ə nə kadi ji daji se me kəy ki ra ə kadi n-uso ne Paki ti ki njé ndo je ləne wa?”

12 Lo kin ti, a oji səsi me kəy ki boy. Me kəy kin to taa, ki ne je pəti me ti. Lo kin ə a rai ne kuso ti kadi j-usoi.

13 Piyər əi ki Jə awi ningə, ingəi ne je pəti asi naa təkəi wa ki Jəju əl-n-de ka kin, adi rai ne kuso Paki, indəi dəe dana.»

Nə kuso lə Babe

(Mt 26.26-29; Mk 14.22-25; 1Kor 11.23-26)

14 Loki dō kadi asi, Jəju əi ki njé kaw kilə je isi ta ne kuso ti.

15 Ə Jəju əl-de ə nə: «M-ndigi ngay kadi m-uso ne Paki kin səsi bəy taa kadi m-ingə kə.»

16 Ningə m-əl səsi, m-a m-uso səsi ki rangi gogi al, biti kadi ne kuso kin təl tane me beko ti lə Luwə.»

17 Go ti, Jəju taa kəpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə dō ti, ningə təl-n adi njé kaw kilə je ə əl-de ə nə: «Itaai ayi-naa dansi ti,

18 Tadə, m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, biti kadi beko lə Luwə re-n.»

19 Go ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dō ti, uwə tətəi naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «E kin e darəm, ki e ki kun kadi mbata ləsi. Itaai usoi kadi mesi ole-n dəm ti.»

20 Go ne kuso ti, Jəju un kəpi kasi kandi nju, ra təkəi ra-n kəte ka kin be bəy, ningə əl-de ə nə: «Kəpi kin e kun mindi ki sigi me məsim ti ki a ay mbata ləsi*.

21 «Ningə kadi igəri təkəi dəw ki a ilə-m ji dije ti, isi səm ta ne kuso ti ki ne wa kin.

22 Mi *NGon dəw m-a m-oy təkəi Luwə oji-n, nə kəm-to-ndoo e lə dəw ki a ilə-m mi NGon dəw ji dije ti.»

23 Lo kin ti, njé kaw kilə je iləi rəde isi daji-naa ta dande ti se naa dande ti ə kadi a ra ne ki be kin wa?

Dəw ki e ki bo

(Mt 20.24-28; 19.28; Mk 10.41-45)

24 Go ti, njé kaw kilə je iləi ngirə naji-naa ta ti ki təgide əi nə se nə ə a e ki bo dande ti wa?

25 Ə Jəju əl-de ə nə: «NGar je ki oji be dō gin dije ti ki dangi dangi ki dōnangi ti ne, rai rəde kadi n-əi bəbe je dō dije ti, taa njé ki təgi kəbe e jide ti, indəi təgi dō dije ti adi bari-de njé ra maji je tō.

26 Nə səi, maji kadi irai təkəi əi je isi rai kin be al. Dəw ki e ki təgi dansi ti, maji kadi təl rəne dəw ki dō du ti, ningə kadi dəw ki nje kun dəsi, təl nje ra kilə ləsi tō.

27 Tadə dəw ki nje kisi ta ne kuso ti nim, dəw ki nje re ki ne kuso nim, dande ti ki joo kin, e ki nje kisi ta ne kuso ti ə e ki bo al a? Ningə mi, m-isi dansi ti tə nje re ki ne kuso kadi səsi.

28 Səi ə səi dije ki uwəi təgisi ba səm me kə ti.

29 Ningə təkəi Luwə ki Bai adi-m kəbe ka kin ə, mi m-adi-n səsi tō.

30 A usoi je, a ayi-naa je səm me beko ti ləm. Ningə a isi dō kimbər kəbe ti kadi igangi ta dō gin ka *Isirayəl ti ki dəgi gide joo.»

Jəju əl təkəi Piyər a naji ta gər-ne

(Mt 26.31-35; Mk 14.27-31; Jə 13.37-38)

31 Jəju əl Simo ə nə: «Simo, Simo, Su daji ta rəbi kadi n-siyə səsi təkəi dəw a siyə-n ko me kee ti be.

32 Nə mi, m-əl ta ki Luwə mbata ti ləi, kadi ilə kadi-me ləi kə al. Ningə loki a təl ki rəm ti, maji kadi ilə dingəm me ngakəi je ti.»

33 Ə Piyər əl Jəju ə nə: «Bəbe, mi bəsi kadi re e dangay ka m-a m-aw ti səi. A re e-n koy ka m-a m-oy səi.»

34 Ə Jəju təl əl-e ə nə: «Piyər, adi m-əli, bəne wa kin, kunə kinjə nō al bəy ə, a naji ta nja mitə təkəi igər-m al.»

La, ki bəl, ki sa nja

35 Jəju əl njé ndo je ə nə: «Loki kəte m-ilə səsi ki kanji kadi uni la, ə se bəl, ə se sa njasi kin ne madi du səsi ma?» Ə iləi Jəju ti əi nə: «Jagi, ne madi du-je al.»

36 NGa ə Jəju əl-de ə nə: «Ningə ki ngəsine kin, dəw ki aw ki la 6a kadi un jine ti, e ki aw ki bəl ə kadi un jine ti. A kin ə re dəw madi aw ki ne kati al ə kadi or kibi ki rəne ti gati-n ə iyə lae ndogi-n ne kati kare uwə jine ti tō.

37 Adi m-əl səsi, səbi kadi ne ki makitibi lə Luwə əl tae ə nə: “Tidəi-e dan njé ra majal je ti*,” kin ra ne dəm ti. Ningə ne ki səbi kadi a re dəm ti kin, a ra ne.»

* 22:20 Tee ki taga 24.8; Jərəmi 31.31-34 * 22:37 Ejay 53.12

³⁸ Ө нјé ndoo je әли-е әи нә: «Babe, ne kati ә e joo kin.» Ba әl-de ә нә: «E wa kin asi.»

Jәju әl ta ki Luwә dә mbal kagi bini je ti
(Mt 26.36-41; Mk 14.32-38)

³⁹ Go ti Jәju tәә, ningә tәki isi ra-n kәte kәte, un ta rәbi isi aw ki dә mbal kagi bini je ti. *Nјé ndo je lie uni goe.

⁴⁰ Loki rәi tәәi dә mbal ti, Jәju әl nјé ndo je ә нә: «Әли ta ki Luwә, kadi osi me ne na ti al.»

⁴¹ Ba әr rәne say ndәy, ningә әsi mәkәsine nangi, әl ta ki Luwә ә нә:

⁴² «Bai, re indigi ә, әsi kә kin ngәrәngi kә rәm ti. Nә ke ә kadi e ndigi lәm mi al, nә kadi e ndigi lәi j wa ә tәl tane.»

⁴³ Lo kin ti nәә be, malayka kare j dәrә ti re ade tәgi.

⁴⁴ Bәl ra Jәju, NDile isi nangi al, adi әl ta ki Luwә ki tәgine, tәte tosi nangi tә kәr mәsi be.

⁴⁵ Go kәl ta ti ki Luwә, Jәju j taa, tәl re rә nјé ndo je ti ningә, ingә-de, isi toi bi ki me-kә.

⁴⁶ Ө әl-de ә нә: «Wa! isi itoi bi wa битi а? II таai, ә әли ta ki Luwә, kadi osi me ne na ti al.»

Kuwә Jәju

(Mt 26.47-55; Mk 14.43-49; Jә 18.3-11)

⁴⁷ Loki Jәju a әl ta ba бәy ningә, kosi dije tәәi nәә isi rәi. Judasi, ki e ki kare dan nјé ndo je ti lә Jәju ki dәgi gide e joo ә e nәde ti. Re ki rә Jәju ti kadi n-uwe ki rәne ti.

⁴⁸ Ө Jәju әl-e ә нә: «E ki kuwә ki a uwә-m mi *NGon dәw ki rәi ti ә a ilә-m ji dije ti!»

⁴⁹ Loki nјé nјiyә ki Jәju ooi ne je ki isi ra ne kin be ба, dәji Jәju әи нә: «Babe, sәbi kadi ji tigә-de ki ne kati ә se kadi ji ra ban ә?»

⁵⁰ Ningә loe ti nәә, ki kare dande ti әr kiyә tigә-n paja lә ki bo lә nјé kijә ne mәsi kadi-kare je, ба tigә mbie ki dә ji kә ti lati gangi.

⁵¹ Nә Jәju әl-de ә нә: «Asi be ngata, iyәi-de adi rai.» Ningә ilә jine әdi-n mbi paja ka kin, ба mbie tәl to maji gogi.

⁵² Go ti, Jәju un ta әl ki bo je lә nјé kijә ne mәsi kadi-kare je, ki nјé je ki nјé ngәm ta kәy lә Luwә, ki ngatәgi je ә нә: «To tә ne ki mi nje bogi, ә irәi ki kiyә kasigar je, ki gәl je taa kadi uwәi-mi be?»

⁵³ NDә je pәti, mi sәsi naa ti gin kәy ti lә Luwә, nә jisi әdi-m al, ningә e ndә lәsi bone, e ndә ki kadi tәgi je ki majal әdi rәde me til ti.»

Piyәр naji ta gәр Jәju

(Mt 26.57-27.1; Mk 14.53-15.1; Jә 18.13-27)

⁵⁴ Lo kin ti, uwәi Jәju, awi sie, uri sie kәy lә ki bo lә nјé kijә ne mәsi kadi-kare je. Piyәр adi ndәe ngal ndәy, ningә un gode isi aw sәde.

⁵⁵ Dije ilәi por dana nati lo ti, isi ta ti, adi Piyәр aw isi ta ti sәde.

⁵⁶ Ningә ngon dәne kare ki nje ra kilә me kәy ti, oo Piyәр isi kunji por ti, ә indә manje ba, ningә әl ә нә: «E ki isi kin ka, kәte e sie tә.»

⁵⁷ Nә Piyәр naji ә нә: «Dәne, m-gәр-e al.»

⁵⁸ Ba ndәy go ti ә dәw ki rangi oo Piyәр, ningә tәl әl бәy ә нә: «I ka, j dan dije ti lie tә.» Nә Piyәр ilә dәw ti ka kin ә нә: «Jagi, mi sәde al.»

⁵⁹ Biti asi kadi-kare go ti, ningә dәw ki rangi tәl re dә ti бәy ә нә: «Ki rәjeti, dingәm kin kәte e sie tә, tadә e dәw ki Galile ti.»

⁶⁰ Ө Piyәр ile ti ә нә: «Dingәm, m-gәр me ta lәi ki ige kadi әl kin al.» Ba ta naa ti nәә wa ki Piyәр isi әl ta tane ti ba бәy ningә, kunә kinjә nә.

⁶¹ Loe ti nәә, Jәju ilә rәti gә Piyәр, ба me Piyәр ole dә ta ti ki Jәju әl-e ә нә: «Bone wa kin, kәte бәy taa kadi kunә kinjә nә, a naji ta nja mitә ә нә igәр-m al*,» ka kin.

⁶² Piyәр indә lo tәә taga, nә ki man kәmne.

Dije taji Jәju, tindәi-e

(Mt 26.67-68; Mk 14.65)

⁶³ Dije ki nјé ngәm Jәju, mbәi sie je, tindәi-e je.

⁶⁴ Ba dәәi kәme ә әли әи нә: «Nә ә indәi wa igәр dәwe adi j-o!»

⁶⁵ Taa ne taji je ki rangi ngay tәә tade ti ki rәe ti tә.

Jәju a nә nјé gangi ta je ti lә Jipi je

(Mt 26.59-66; Mk 14.55-64; Jә 18.19-24)

⁶⁶ Loki lo ti ningә, ngatәgi je lә *Jipi je, ki nјé kun dә nјé kijә ne mәsi kadi-kare je, ki nјé ndo ndu-kun je, ingәi-naa, awi ki Jәju nә nјé gangi ta je ti lә Jipi je.

⁶⁷ Ningә әли-е әи нә: «Re e j ә j Kirisi ki Luwә mbәte ә әl-je adi j-o.» Ө Jәju ilә-de ti ә нә: «Re m-әl sәsi ka a таai mem al.»

⁶⁸ Taa re m-dәji sәsi ta ka a ilәi-mi ti al tә.

69 Ningə ki j-ai ta jije ti ne kin, ilə ngire bone kin, mi *NGon dəw m-a m-isi dɔ ji kɔ Luwə ti ki nje tɔgi ngata.»

70 Ba pəti dəji-e əi nə: «Adi j ngon lə Luwə ta?» Ə Jəju əl-de ə nə: «Səi je wa əli ki tasi təkɪ, mi NGon lə Luwə.»

71 Lo kin ti, əli əi nə: «E kin, ji sangi kadi dəw madi ki rangi əl ta dɔe ti bəy a? J-əi je wa j-oi ta ka tae ti ki mbije ne ngata kin.»

23

Jəju a nɔ ngar Pilati ti

(Mt 27.2, 11-14; Mk 15.1-5; Jq 18.28-38)

1 Go ti, j̄i taai pəti awi ki Jəju nɔ *Pilati ti.

2 Ningə lo kin ti, iləi rɔde isi indəi ta dɔ Jəju ti əi nə: «Dingəm kam j-inge isi sulə dije kadi buki-de wale. Əl-de kadi ugəi la-mbə nje kɔ ki bo Səjar al. Taa a dɔ ti nɔɔ əl bəy təkɪ n-e Kirisi, n-e ngar.»

3 Ə Pilati dəji Jəju ə nə: «I ngar lə *Jipi je a?» Ba Jəju ile ti ə nə: «E ta ki tɛɛ tai ti.»

4 Lo kin ti, Pilati əl ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki kosi je ə nə: «M-ingə ne madi ki asi kadi m-gangi-n ta dɔ dingəm ti kin al.»

5 Nə uwəi tade ngə əi nə: «E nje sulə dije ki ne ndo ləne kadi taji rɔ. Ilə ngire Galile ti, un-n dɔnangi ki Jude ba pəti, bitɪ ə tɛɛ-n rɔjeti ne kin.»

Jəju a nɔ Erodɪ ti

6 Loki *Pilati oo ta kin ningə dəji ə nə se dingəm kin e dəw ki Galile ti wa?

7 Ə loki oo kadi Jəju j̄ gin bekɔ ti lə *Erodɪ ningə, ilə sie adi Erodɪ ki dɔkagiloe ti kin e Jorijaləm ti nɔɔ tɔ.

8 Loki Erodɪ oo Jəju ba, rɔe nəl-e ngay tado mari nu ba ə isi sangi kadi n-oo Jəju ɔji-n dɔ ta lie ki dije isi əli. Erodɪ ində mene ti kadi Jəju a ra ne kɔji je kadi n-oo.

9 Ə dɔje ta je ngay, nə Jəju ile ti al.

10 Ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je əi nɔɔ, isi səki dɔ Jəju ki tɔgide.

11 Erodɪ əi ki asigar je ləne kidi Jəju, mbəi sie, ba iləi kibi ki ndole rɔe ti, ə təli iləi sie adi Pilati gogi.

12 NDɔe ti nɔɔ, Erodɪ əi ki Pilati ki kəte əi njé bə je lə naa, təli madi-naa je.

Gangi ta koy dɔ Jəju ti

(Mt 27.11-26; Mk 15.1-15; Jq 18.39-19.16)

13 *Pilati bar ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé kun dɔ kosi je,

14 əl-de ə nə: «tɔrəi ki dingəm kin adi-mi əi nə e nje sulə dije buki-de wale, nə me ta ti ki m-dəje nɔsi ti ne kin, m-ingə ne ki majal ki isəki-e-n, ki asi kadi m-gangi-n ta dɔe ti al.

15 *Erodɪ ka ingə ne madi al tɔ, tado təl ilə sie rɔjeti gogi. Ne ki asi kadi dəw təl-e-n goto.

16 Be ə, m-a m-adi indəi-e par ə m-a m-iyɛ taa.» [

17 Pilati əl be mbata dɔ bal je pəti, lo ra nay paki ti, səbi kadi Pilati ɔr dəw kare dangay ti adi-de.]

18 Nə dije pəti uni ndude ki taa əli əi nə: «tɔl-e kɔ ə ɔr Barabasi adi-je.»

19 Barabasi e dəw ki uwəi-e dangay ti mbata e dan dije ti ki wongi ra-de dɔ njé kɔbe je ti me be ti nim, təli dəw nim.

20 Ningə təkɪ Pilati ndigi-n kadi n-iyə Jəju taa, təl dəji-de ta dɔ ti bəy.

21 Nə əi je əli ta ki ndu ki ngə ngay əi nə: «tɔbe kagi-dəsi ti, iɔbe kagi-dəsi ti.»

22 Pilati re sɔde dɔ ti bəy ki kɔ mitə ə nə: «E ri ki majal ə dingəm kin ra ə? Ne ki asi kadi dəw təl-e-n goto, adi m-a m-adi indəi-e par ə m-a m-iyɛ taa.»

23 Nə əi je ai dɔ ndude ti, uni ndude ki taa, əli ta ki tɔgide ngay itə ki kəte kadi be kagi-dəsi ti tə bə wa.

24 Be ə, Pilati un ndune kadi n-ra ne ki kosi je ndigi.

25 Adi ɔr Barabasi ki ndigi kadi ɔr-e adi-de. Barabasi e dəw ki uwəi-e dangay ti mbata e dan dije ti ki rai wongi dɔ njé kɔbe je ti nim, taa təli dəw nim. NGa ningə ndigi kadi tə Jəju taa n-ule ji asigar je ti kadi rai sie ne ki go ndigi ti ləde əi kosi je.

Awi ki Jəju ki lo be kagi-dəsi ti

(Mt 27.32; Mk 15.21)

26 Loki asigar je isi awi ki Jəju ningə, ingəi Simɔ, dəw ki Sirən ti, ki j̄ wale, ba indəi kagi-dəsi lə Jəju dɔe ti, adi otɪ goe ti.

27 Kosi dije ngay uni go Jəju. Dəne je indəi kadide nɔi, ndingəi rɔde mbata lie.

28 Be ə, Jəju yəti kəmne ki dɔde ti, əl-de ə nə: «Dəne je ki Jorijaləm, inɔi-mi al, nə kadi inɔi rəsi səi je wa, ə inɔi ngansi je.

29 MBata ndə a re nɔɔ kadi dije a əli əi nə: «Maji-kur ə dɔ kuji dəne je ti, e dɔ njé je ti ki

oji ngon ndo kare al, ki ilai mba ta ngon ti al.”

³⁰ Lo kin ti noo be, dije a ali mbal je ai na: “Osi daje ti!” Ə a ali dii je ai na: “Ifɔyɔi-je!”

³¹ Kin ə dəw ra kagi mbəl be ningə, kagi ki tuti taa yə a to ban ə?”

³² Lo kin ti, rai ki baw kaya je ki njé təl ne joo kadi tali-de naa ti ki Jəju.

Dije bai Jəju kagi-dəsi ti

(Mt 27.33-44; Mk 15.22-32; Jə 19.17-24)

³³ Loki rai tee lo ti ki bari-e «Ka do dəw» ba, asigar je bai Jəju kagi-dəsi ti, loe ti noo, taa bai baw kaya je ki joo ka kin naa ti ki Jəju do kagi-dəsi ti to. Bai ki kare do ji koe ti, ə bai ki nungi do ji gale ti to.

³⁴ Ningə Jəju ə na: «Bai, adi mei səl dade ti, tado gari ne ki a rai kam al.» Noo be, asigar je tigai kir (mbare) do kibi ti lie, labi-naa.

³⁵ Kosi dije ai noo a goi-de, ningə njé kun do *Jipi je ibai Jəju kogii ai na: «Aji dije ki rangi, ən ə, kadi aji rone e wa adi j-o to, taki re e Kirisi la Luwə ki Luwə mbəte.»

³⁶ Asigar je ka kin agi ki ro Jəju ti, mbai sie, ba adi-e kasi ki masi kade ay.

³⁷ Ningə ali-e ai na: «Re j ngar la Jipi je ə, aji roi j wa adi j-o.»

³⁸ Ba ndangi ne madi bay to me ba ti, indai taa do Jəju ti ai na: «Dəw kam e ngar la Jipi je.»

³⁹ Ningə baw kaya kare ki bai-e do kagi-dəsi ti taji Jəju ə na: «I al ə na j Kirisi ki Luwə mbəte a? Aji roi j wa, ə aji-je sai.»

⁴⁰ Nə e ki nungi kəl ki madine ə na: «I ki ta ki gangi ki kare wa kin isi doi ti to kin, ibəl Luwə al a?

⁴¹ Ki oji doje, e go ti, tado e ne ki je wa ji dibi ə ji tati kande, nə e, ne madi kare ki majal ki ra goto.»

⁴² Ba e ki nje kəl ki madine ka kin təl əl Jəju ə na: «Jəju, ndo ki a re tə ngar ə, adi mei ole dom ti.»

⁴³ Ə Jəju ile ti ə na: «Taki rojeti, adi m-əli, bone wa kin a j səm naa ti me be ronəl ti.»

Koy Jəju

(Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Jə 19.28-30)

⁴⁴ Ki kadi ki kaw ki jam do be ti be, ə lo ndul donangi ti biti kadi ki mitə ki lo səlɔ.

⁴⁵ Kadi ur dana, dəw oo-e al. NGa ningə, kibi ki gangi lo ki me kəy ti la Luwə gangi dana la naa je joo.

⁴⁶ Ba Jəju un ndune ki taa ə na: «Bai, m-iyə ndilm me jii ti.» Ningə go ta ti kin ba kəə tee.

⁴⁷ Loki ki bo la asigar je oo ne je ki rai ne kin be ba, ilə toji do Luwə ti ə ə na: «E ki rojeti, dəw kin e dəw ki dana.»

⁴⁸ Kosi dije ki ai lo ne ti kin, loki ooi ne ki ra kin ba, tali be je ki kadide ki kində, ndingai rəde.

⁴⁹ Dije pəti ki gari Jəju, ki dəne je ki j sie Galile ti, ai say indai kəmdə a ooi ne je ki isi rai ne.

Kilə Jəju be nin ti

(Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Jə 19.38-42)

⁵⁰ Lo kin ti noo be ə, dingəm kare ki təe na Jisəpi j noo re. Jisəpi e ki kare dan njé gangi ta je ti la *Jipi je, e dəw ki maji, e dəw ki dana,

⁵¹ adi ne je ki made je doai naa ti ə rai kin, e ndigi səde do ti al. Jisəpi e dəw ki Arimate ti, ki e be la Jipi je. E isi nginə ta kəbe la Luwə ki kadi a re.

⁵² Jisəpi aw ro *Pilati ti, daje nin Jəju.

⁵³ Be ə, aw risi nin Jəju do kagi-dəsi ti, re-nangi, dole ki kibi, ba aw ile me be nin ti ki rai kadi mbal ti. E be ki dəw ilə nin ti al bay.

⁵⁴ NDəe ti kin, e ndo ki dije isi osi nja ne je naa ti, tado lo ti par ə e ndo taa kəə.

⁵⁵ Dəne je ki j ki Jəju Galile ti nu, rai sie, awi naa ti ki Jisəpi. Awi goi be nin ki kadi ilai Jəju ti ka kin, ə ooi kuji kilə ki ilai nine.

⁵⁶ Go ti, tali awi be, indai do yibi kagi ki əti mbi, naa ti, mba kəy ro nin Jəju ti. Ningə ndo kər kəə, uwai kə rəde təkə ndu-kun əl-n.

24

Jəju j lo koy ti

(Mt 28.1-8; Mk 16.1-8; Jə 20.1-13)

¹ NDə dimasi ki sj bati ba ba, dəne je awi do badi ti ki yibi kagi ki əti mbi ki indai dəe dana mba kəy ro nin Jəju ti.

² Loki awi ningə, ingəi mbal ki uti ta badi ka kin dəw nduguru-e rangi.

³ Loki uri me badi ti ba, oi nin Bəbe Jəju, al.

⁴ Loe ti nõo be, gəri ne ki kadi rai al, ningə yə dıngəm je joo ki iləi kibi ki ndoy røde ti, teeji həy ki røde ti.

⁵ Bəl təl-de, adi iləi dəde ki nangi, nə dıngəm je ka kin əli-de əi nə: «Ra ban ə isi sangi dəw ki isi kəm dan njé koy je ti ə?»

⁶ E goto ne ngata, i taa lo koy ti. Ningə maji kadi adi mesi ole də ta ti ki əl səsi loki e-n Galile ti bəy kin.»

⁷ Əl ə nə: «Səbi kadi dije a iləi-mi *mi NGon dəw ji njé ra majal je ti kadi bəi-mi kagi-dəsi ti, ba go ti, m-a m-i taa lo koy ti ki ndə ki kə mitə go koy m ti.»

⁸ Lo kin ti, mede ole də ta ti ki Jəju əl.

⁹ Be ə, loki təli də badi ti, rəi ərri poy ne je kin njé ndo je ki dəgi gide kare əi ki ndəge je pəti adi-de oi.

¹⁰ NJé kər poy ne kin njé kaw kilə je e Mari ki Magidala nim, Jan nim, Mari ki kə Jaki nim, ki ndəgi dəne je ki əi səde.

¹¹ Nə njé kaw kilə je ooi ta kin tə ta ni adi taai ta lə dəne je ka kin al.

¹² Lo kin ti nõo, Piyər ə i ki ngədi, aw ilə mbəne be nin ti ningə, oo ta kibi je ki doləi nin par ə a nangi. Ne kin ndəji Piyər ngay, loki isi təl ki be.

Jəju əi ki njé ndo je joo də rəbi ti ki kaw Emawusi (Mk 16.12-13)

¹³ NDəe ti wa ka kin, njé ndo je joo isi awi ngon be ti kare ki bəri-e Emawusi, ki a asi kulə mətər dəgi gide kare ki be bo ki Jorijaləm.

¹⁴ *NJé ndo je ki joo ka kin, a əli-naa ta də ne je ti ki ra ne kin.

¹⁵ Ningə loki a əli-naa ta, a naji-naa ti ka kin ningə, Jəju teej uwə səde rəbi.

¹⁶ Nə kəmde uti dəe ti adi gəri-e al.

¹⁷ Ə Jəju dəji-de ə nə: «E ri ə a naji-naa ta ti də rəbi ti be ə?» Ningə təli ai lo ka ti, kəmde il kiriri.

¹⁸ Ba ki kare dande ti ki təe nə Kiləwopasi əl Jəju ə nə: «I ki kari ba par ə i dəw ki isi Jorijaləm ti ne ki kanji kadi oo ka ne je ki rai ne me ndə je ki ne kin!»

¹⁹ Ə təl dəji-de ə nə: «E ri ə ra ne ə?» Ningə iləi-e ti əi nə: «Ne ki ra ne əji-n də Jəju ki Najarəti ti, ki e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki aw ki təgi ngay. Aw ki təgi me kilə rane ti nim, me ta kəlne ti nim, nõ Luwə ti ki nõ dije me ti pəti.

²⁰ Nə ki bo je ki də njé kijə ne məsi kadi-kare ti, ki njé kun də Jipi je, uwəi-e, iləi-e ji dije ti kadi gangi ta koy dəe ti, ə bəi-e də kagi-dəsi ti.

²¹ Je j-o kadi e ə e dəw ki kadi a taa *Isirayəl je ilə-de taa. Ningə me ne je ti kin pəti, bəne ə e ndə ki kə mitə ki ne je kin rai ne.

²² Nə ne kare, dəne je ki me buti ti ləje əli-je ne ki ndəji-je ngay. Teeji ki si bəti ba awi də badi ti,

²³ nə oi nine al, bə təli rəi əli-je təkəi malayka je teeji røde ti əli-de təkəi a ki dəne taa.

²⁴ Ə madije je madi awi də badi ti bə, oi ne je təkəi wa ki dəne je əlii. Ningə e wa taa, dəw oo-e al.»

²⁵ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «Səi dije ki ne gər ləsi goto, ngə səsi kadi adi mesi kalangi ba nje kəl ta ki ta Luwə ti!

²⁶ Səbi kadi Kirisi a ingə kə be taa kadi a ingə-n təba ləne.»

²⁷ Be ə, ər-n-de gin makitibi je pəti ki əl ta ki dəe ti, ilə ngire də ndu-kun ti lə *Moji tee-n də njé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti.

²⁸ Loki indəi də be ki isi awi ti bəsi bə, Jəju ra də kəmne ti tə ne ki a aw ki kəte be.

²⁹ Ə gangi-e əi nə: «Kadi ur ngata, adi lo dibəi, ə nə isi nangi rəjeti.» Be ə, tə aw səde lo kiside ti.

³⁰ Loki isi ta ne kuso ti səde, un mapa, ra oyo Luwə də ti, uwə tətəi naa ti, bə təl-n adide.

³¹ Lo kin ti ngata ə, kəmde teej adi gəri-e təkəi e Jəju, nə loe ti nõo, Jəju tən jipi adi ooi-e al.

³² Ə təli isi əli-naa əi nə: «Loki isi əl-je ta də rəbi ti, isi ər-n-je gin ne je ki ndangi me makitibi je kin, to tə ne ki e por ə isi o meje ti be.»

³³ Ba loe ti nõo, i taai, təli iləi dəde kaw Jorijaləm gogi. Aw i ingəi njé ndo je ki dəgi gide kare ki ndəge je ki gode ti kaw-i-naa isi.

³⁴ Ə pəti əli njé ndo je ki joo ka kin əi nə: «E ta ki rəjeti kadi Bəbe i lo koy ti! Teej ingə Simo, adi Simo oo-e ki kəmne!»

³⁵ Lo kin ti, njé ndo je ki joo, iləi røde ərri-de gin ne je ki ingə-de də rəbi ti, ki gər ki gəri Jəju lo tətəi mapa ti.

Jəju əji rəne njé ndo je ləne (Ja 20.19-23)

³⁶ Loki isi əli-naa ta ba bəy ningə, Jəju wa tēē həy dande ti, əl-de ə nə: «Lapıya e səsi.»

³⁷ Lo kin ti, bəl təl-de, ndilde tēē. Gai kadi e ndil ə ooi-e.

³⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ra ban ə ndilsi goto je, mesi təsi je be ə?

³⁹ İgəi jim je, ki njam je kin oi, e mi wa. NDil aw ki dane je, ki singəne je təkı oi-mi kin al.»

⁴⁰ Lo kin ti, təji-de jine je, ki njane je adi-de ooi.

⁴¹ Rənəl dum də njé ndo je, e ne ki əti-de bəl ki dum, adi lo kadi ooi tə e ne ki rəjeti nga. Ə Jəju dəji-de ə nə: «Awi ki ngon ne kuso ne a?»

⁴² Ba adi-e ngon dam kanji ki ndaw.

⁴³ Ə Jəju taa, uso ta kəmde ti.

⁴⁴ Ningə go ti, əl-de ə nə: «Ta je ki ndə ki m-əl səsi lokı mi-n səsi bəy ə to kin: NDə ki m-əl səsi təkı, ne je pəti ki ndangi me ndukun ti lə *Mojı je, ki me ta ti lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki me pa kosi je ti kin, səbi kadi a təli tade be.»

⁴⁵ Lo kin ti nga ə, Jəju adi-de ku dəde, kadi gəri me makitibi lə Luwə.

⁴⁶ Ningə əl-de ə nə: «E ta ki ndangi kəte, təkı mi Kirisi m-a m-ingə kə, dije a təli-mi, ba go ti, m-a m-ı taa dan njé koy je ti ki ndə ki kə mitə lə ndə koym[☆].

⁴⁷ Dije a iləi mbə ki təm, ilə ngire Jorijaləm ti, bitı ki rə gin dije ti pəti, kadi dije iyəi go rəbi ne rade je ki majal kə, kadi Luwə iyə-n go majal je ləde kə tə.

⁴⁸ Ningə səi ə səi njé ma najı kin.

⁴⁹ Ki əji dəm, m-a m-ilə ki ne ki Bai un mindine də ti kadi n-a n-adi səsi kin. Ningə a isi be bo ti ne bitı kadi təgi ki j dərə ti kin re dəsi ti bəy taa.»

Jəju aw dərə ti

(Mk 16.19-20; Knjk 1.9-14)

⁵⁰ Go ti, Jəju aw ki njé ndo je ləne bəsi kadi be ti ki Bətani, ba əy jine ki taa, njangi dəde.

⁵¹ Loki njangi dəde ningə, iyə-de ə ər rəne kə rəde ti, ba uni-e awi sie dərə ti.

⁵² Lo kin ti nəq, njé ndo je əsi məkəside nangı nəe ti, ba təli gəgi Jorijaləm ti ki rənəl ngay.

⁵³ Dəkagilo je pəti, əi gin kəy ti lə Luwə, iləi təji də Luwə ti.

[☆] 24:46 Ejay 53; Oje 6.2

Poy Ta ki Maji la Jaju ki Ja ndangi

Ta ki do Poy ta ti ki Maji la Jaju ki Ja ndangi

Poy Ta ki Maji la Jaju ki Ja ndangi e ki kare dan Poy ta je ti ki Maji ki so (Matiye, Marki, Luki ki Ja). NGA ninga ta je ki aw naa ti ki njé ki mita e ngay al. Ta je ki aw naa ti sode, e ta ki do koy Jaju Kirisi ti ki kaw ki ta tol ta makitibi ti kin par. Ne je madi ki Ja al tae, made je ali al, ta ta la taa-naa ki Kana ti (2.1-12), ki ta la Nikodam ki aw inga Jaju (3.1-21), ki ta la dane ki Samari ti ai ki Jaju (4.1-12), ki ta la dingam ki roe oy njururu ki Jaju aje (5.1-18), taa ta la daw ki kame to lo koje ti nu a Jaju adi kame oo lo (9.1-41) je kin. Ne ki ro Jaju ti ki Ja a do ti ngay, e ne ndo je lie ki ndo dije.

Me ta ti ki Ja ila-n ngira makitibi lane kin (1.1-18), toji Jaju kadi e Ta la Luwa. Ta ki tal rone daw ti, re dan dije ti ki donangi ti ne. Poy Ta ki Maji la Jaju ki Ja ndangi kin asi kadi daw gangi kay kame asi joo:

Kay kame ki dosay (1.19-12.50) al ta ki do naji ki ma ti ki dije ki dangi dangi (Ja Batisi, Andire, Pilipi ki Nataniyal) mai do Jaju ti, na na ma ki go lo kooe ti lane. Taa al ta do dije ti ki dangi dangi ki Jaju inga-de nim, ne kaji je ki asi gin siri ki Jaju ra nim to, ki kadi dije sangi gine gari maji. Ja tol ta kay kam ta lane ki dosay kin ki kasi do ta je ki dangi dangi ki Jaju al naa ti (12.37-50).

Kay kame ki ko joo, al ta la Jaju ki tee ki ta je ki togide to, ki rai rode ta ta je ki daw a al ngina-n ndone kam be, ki ro njé ndo je ti lane (13-16). Lo kin ti, Jaju al ta ki Bawne, ninga me kal ta ti ki Bawe Luwa, inda do rone dana kadi ngam-n koy ki a re doe ti, ba daji Bawne kadi inda kame go njé kun gone ti ki n-a n-iyá-de tone ti kin maji (17). Ta la Ja tal osi go ndagi Poy ta je ti ki Maji ki mita, loki al-n ta kuwa ki uwai Jaju, ki gangi ki gangi ta koy doe ti, bai-e kagi-dasi ti, ninga go ti tee dan njé koy je ti kin (18-20). NDo ra nay Paki ti, Jaju tee inga Mari ki Magidala nim, inga njé ndo je lane nim. Taa go ti, tal tee

inga-de kinga ki rangi bay mbata la Tomasi ki made je ali-e ta la Jaju ki tee lo koy ti a naji kin kadi ta e ka oo-e to. To ta ne ki Ja al gin ne ki ndangi-n Poy Ta ki Maji kin (20.30-31), tol-n ta makitibi lane ngata be, bay taa tal re do tee ti ki Jaju tee inga njé ndo je siri ta ba ti kin.

Gin ne ki Ja ndangi-n Poy Ta ki Maji kin (20.30-31) a ila jine do ti kin a a ra kadi daw ki tida makitibi kin ba, a gar ay njay taki Jaju e daro Kirisi wa ki Luwa mbate ki sobi kadi a re ka kin nim, e NGon la Luwa nim. E lo kin ti a daw ki ra a inga-n kaji taki Jaju wa al-n a na: «Mi rabi, mi ta ki rojeti, mi kisi ki do taa...» (14.6).

Jaju e ta ki i ro Luwa ti

¹ Lo kilá ngira ne je ti pati, daw ki e ta e noo ngata,

Daw ki e ta e naa ti ki Luwa,

Daw ki e ta e Luwa.

² Lo kilá ngira ne ti, daw ki e ta e naa ti ki Luwa.

³ E a Luwa un-e ra-n ne je pati.

Ne ki Luwa ra-e ki kanje e goto^{*}.

⁴ Daw ki e ta ka kin a e nje kadi dije isi ki dode taa.

Ninga kisi ki do taa ki i roe ti kin a e kunji do dije ti ki donangi ti ne.

⁵ Kunji unji do til ti,

Na til uwá kunji ka kin ki rone ti al.

⁶ Luwa ila daw kare ki toe na Ja ade re.

⁷ Re ta nje ma naji kadi ma naji la kunji,

Kadi dije pati adi mede kunji ki takule.

⁸ Ja e kunji al, na e nje ma naji la kunji.

⁹ Daw ki e ta kin e a e kunji ki rojeti.

Kunji ki rojeti ki re donangi ti ne,

Unji do dije ti pati.

¹⁰ Daw ki e ta e donangi ti ne.

Ninga e a Luwa un-e ra-n dije ki donangi ti ne,

Na dije ki donangi ti ne gari-e al.

¹¹ Daw ki e ta kin re dan dije ti lie,

Na dije lie uwai-e ki rode ti al.

¹² NGA ninga, njé ki uwai-e ki rode ti,

Adi e njé ki adi-e mede, adi-de ta rabi kadi tali ngan la Luwa.

¹³ Tali ngan la Luwa, ki go koji ti ki masi taki dije isi ojii-naa kin al nim,

Ki go ndigi ti la daw al nim, na e Luwa wa a ra adi tali ngane je.

^{*} 1:3 Kilá ngira ne je 1.3; Pa je 33.6, 9

14 Dəw ki e ta, təl darə dəw ki rəjeti,
Uwə lo kisi danje ti.
Me-maji, ki ne ki rəjeti rosi mee.
Je j-o təba lie. E təba ki NGon ki kare ba ingə
ki rə Bawne ti.

15 Ja un ndune ki taa, ma-n naji lie ə nə:
«E ə e dəw ki m-əl ta lie kəte m-əl m-ə nə:
“Dəw ki re gom ti, e ki bo dəm ti,
Tadə e isi ki dəne taa kəte nəm ti.”

16 «Je pəti, j-ingə ne maji ki j rəe ti, ki go
me-maji ti lie.

Adi-je maji-kur ki əsi go naa go naa.

17 Luwə adi-je ndu-kun ki go rəbi lə Moji✧,
Nə me-maji ki ne ki rəjeti rəi ki go rəbi lə Jəju
Kirisī.

18 Dəw ki oo Luwə goto, nə NGon ki kare ba,
Ki e Luwə ə isi kadi Bawne ti, ə ra adi ji gər-
e.»

Ta ki Ja Batisi əl də rəne ti
(Mt 3.1-12; Mk 1.2-8; Lk 3.15-17)

19 Loki *Jipi je ki Jorijaləm ti iləi njé kijə
ne məsi kadi-kare je ki njé je ki gin koji ti lə
*Ləbi ki rə Ja ti dəji-e ə nə: «İ nə ə?»

20 Ba, Ja əl-de wangi ki taga, ki kanji yəti
ta ə nə: «Mi Kirisī al.»

21 Njé ki iləi-de ka kin təli dəji-e əi nə: «NGa
j nə dana? İ nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli a?» Ə
Ja ilə-de ti ə nə: «Jagi, mi Eli al.» Təli dəji-e
bəy əi nə: «İ Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki j-isi ji
ngəm-e a?» Ja ə nə: «Jagi, mi Nje kəl ta ki ta
Luwə ti al.»

22 Lo kin ti noq, əli-e əi nə: «NGa j nə dana
bangi wa əl-je adi j-o, tadə səbi kadi j-a ji təl
ki ta madi kadi j-aw-n ki rə njé je ti ki iləi-je.
Ta ri ə əl də rəi ti j wa ə?»

23 Noq be ngata ə Ja ilə-de ti ə nə:
«Mi ə mi dəw ki ndue ba dilə lo ti ə nə:
“İrai go rəbi lə Bəbe adi a njururu!”✧
Təki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl-n.»

24 Njé ki iləi-de ka kin əi *Parisī je.

25 Ə təli dəji Ja Batisi bəy əi nə: «A kin ə re
j Kirisī al nīm, j Eli al nīm, taa j Nje kəl ta ki
ta Luwə ti ki j-isi ji ngəm-e kin al nīm tə ə, ra
ban ə isi ira dije batəm ə?»

26 Ə Ja əl-de ə nə: «Mi m-ra dije batəm me
man ti, nə dəw madi e mbəsi ti noq ki igəri-e
al.

27 E re gom ti, nə kilə sa ki njae ti ka mi
m-asi kadi m-tuti al.»

28 Ne je kin pəti rai ne Bətani ti, dam ba
Jurde ti, ki Ja ra dije batəm ti.

Ta ki Ja Batisi əl də Jəju ti

29 Lo ti də ti, Ja oo Jəju ki isi re ki rəe ti ningə
əl ə nə: «Oi *NGon dəgi bati lə Luwə ki nje kər
majal lə dije ki dənangi ti ne kə.

30 E ə e dəw ki m-əl ta lie kəte m-əl m-ə nə:
“Dəw ki re gom ti, e ki bo dəm ti, tadə e isi ki
dəne taa kəte nəm ti.”

31 Mi ki dəm m-gər-e kəte al, nə m-re m-
ra dije batəm me man ti mba kadi m-adi
*Isirayəl je gəri-e-n.»

32 Ja ma naji ə nə: «M-o NDil Luwə j taa,
risi tə də dum be re isi dəe ti.

33 Mi m-gər-e al, nə Luwə ki ilə-m adi m-re
m-ra dije batəm me man ti ə əl-m ə nə: “Dəw
ki a o NDil j taa risi re isi dəe ti kin ə, a ra dije
batəm me NDil ti.”

34 Ningə mi, m-o ne kin ki kəm, adi m-ma
naje təki dəw kin e NGon Luwə.»

35 Lo ti ki go ti, Ja təl re loe ti ka kin bəy, əi
ki njé ndo je ləne joo.

36 Be ə, loki Jəju isi də, adi kəme e ki dəe
ti oo-e-n, ningə əl ə nə: «Oi NGon dəgi bati lə
Luwə.»

37 Loki njé ndo je lə Ja ooi də ta kin ningə,
uni go Jəju.

38 Loki Jəju ilə rəti ningə, oo-de kadi isi uni
goe, ə dəji-de ə nə: «Ə ri ə isi sangi ə?» Ə əi
je iləi-e ti əi nə: «Rabi, lo ki isi ti e ra be ə?»
(«Rabi» kər me nə: Nje ndo dije)

39 Jəju əl-de ə nə: «İrai, ə a oi.» Be ə, awi,
ooi loki Jəju isi ti. Ba isi, təli ta ndə ləde rəe ti
noq. Də kadi, e kadi ki sə ki lo sələ.

40 Andire ki ngokə Simə Piyər e dəw kare
dan dije ti ki joo ki ooi ta ta Ja ti ə uni go Jəju.

41 Dəw ki dəsəy ki Andire inge, e ngokə
Simə. Ə əl-e ə nə: «J-ingə Məsi.» («Məsi» kər
me nə «Kirisī, ki e dəw ki Luwə mbəte.»)

42 Ba, aw ki Simə rə Jəju ti. Ə Jəju gə Simə
ba ningə əl Simə ə nə: «İ Simə, ki ngon lə
Jonasi. A bari-ni Səpasi», («Səpasi», kər me
nə «Piyər».)

Pilipi əi ki Nataniyəl

43 Lo ti ki go ti, Jəju un ndune kadi n-aw
dənangi Galile ti. Də rəbi ti, ingə Pilipi, ningə
əl-e ə nə: «Un gom.»

44 Pilipi e dəw ki Bətisayda ti, ki e bə lə
Andire əi ki Piyər.

⁴⁵ Go ti, Pilipi aw ingə Nataniyəl, ningə əl-e ə nə: «J-ingə dəw ki *Moji əl ta lie me ndukun ti, taa njé kəl ta je ki ta Luwə ti ka əli ta lie tə ka kin. E Jəju ki ngon lə Jisəpi ki Najarəti ti.»

⁴⁶ Ə Nataniyəl əl-e ə nə: «Be ki Najarəti ti kam kadi ne ki maji a tēē ti tə ma?» Ə Pilipi əl-e ə nə: «İre o.»

⁴⁷ Loki Jəju oo Nataniyəl isi re ki rəe ti, əl ta dəe ti ə nə: «Oi *Isirayəl ki rəjeti, ki dəw asi kingə ne ki majal rəe ti al.»

⁴⁸ Lo kin ti nōo, Nataniyəl dəji Jəju ə nə: «İra ban ə igər-m ə?» Ə Jəju əl-e ə nə: «Kəte bəy taa kadi Pilipi bər-i, loki isi gin kagi mbay-kote ti kin m-o-i.»

⁴⁹ NGata ə Nataniyəl əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, j NGon lə Luwə, j ngar lə Isirayəl je.»

⁵⁰ Jəju ile ti ə nə: «MBata kəl ki m-əli m-ə nə m-o-i gin kagi mbay-kote ti kin ə adi-m mei, nə a o ne je ki əti bəl itə e kin bəy.»

⁵¹ Taa Jəju təl ilə də ta ti kin bəy ə nə: «Təki rəjeti, m-əl səsi, a oi dərə tēē tane, ningə malayka je lə Luwə a awi ki taa je, təli ki nangi je dəm ti mi *NGon dəw.»

2

Jəju ra man adi təl kasi lo taa-naa ti ki Kana

¹ NDə joo go ti, taa-naa to Kana ti ki Galile. Kə Jəju e loe ti nōo,

² ningə bəri Jəju əi ki njé ndo je ləne loe ti tə.

³ Də gangi lo madi ba, kasi goto. Ə kə Jəju əl-e ə nə: «Dije ayi-naa kasi tigə.»

⁴ Nə Jəju ile ti ə nə: «E ri ə ige rəm ti ə dənə? Də kadi ləm asi al bəy.»

⁵ Ba kə əl njé ləbi ne je ə nə: «Nə ri ki əl səsi ə irai.»

⁶ NGA ningə gum je mehe ki kibə ki mbal isi nōo, tə gum je ki *Jipi je isi ədi man ki mee ti ndogi rəde ki go kuji ne ra je ti ləde kadi tə awi ki ta dəde al, ta kəm Luwə ti. Gum je ka kin, ki kare mee a asi mbul joo je mitə je kare.

⁷ Jəju əl njé ra kilə je ə nə: «Uti man me gum je ti kin adi rosi,» ningə uti man me ti adi rosi bututu.

⁸ Ba Jəju əl-de ə nə: «Ədi ngata, ə awii adi nje kində kəmne go ne kuso je ti,» bə ədi awii adi-e.

⁹ Nje kində kəmne go ne kuso ti ədi man ki təl kasi ka kin tane ti. Gər lo ki kasi kin tēē ti al, nə njé ra kilə je ki ədi kasi kin gəri maji. Nje kində kəmne go ne kuso ti bər nje taa dənə

¹⁰ əl-e ə nə: «Dije əi njé kadi kasi ki nəl dije ayi-naa kəte, adi loki dije ayi-naa adi rade bəy taa təli də e ki nəl al ti, nga j ra ban ə ingəm kasi ki nəl adi isi biti də kadi ki ne kin ə?»

¹¹ E kin ə e ne kəji lə Jəju ki də kəte ki ra Kana ti, dənangi Galile ti. Ra əji-n təgine, ningə njé ndo je lie adi-e mede.

¹² Go ne je ti kin, Jəju aw Kapərnayim ti, əi ki kone je, ki ngakone je, ki njé ndo je ləne; nə ke ə isi Kapərnayim ti ndə ngay al.

Jəju tuwə njé ra gati je me kəy ti lə Luwə (Mt 21.12-17; Mk 11.15-17; Lk 19.45-46)

¹³ NDə ra nay Paki lə *Jipi je e bəsi ə Jəju aw Jorijaləm ti*.

¹⁴ Jorijaləm ti, Jəju ingə njé gati mangi je, njé gati bati je, ki njé gati ki də dum je nati kəy ti lə Luwə, taa njé mbəl la je ka isi mbəli la je ləde nōo tə.

¹⁵ Lo kin ti, Jəju ra ndəy kulə, tuwə-n-de pəti nati kəy ti lə Luwə kə, naa ti ki mangi je, ki bati je, taa njé mbəl la je ka, sane la je ləde kə, tində tabilə je ləde tilə tə.

¹⁶ Ningə əl njé gati də je ə nə: «Əyi ne je kin pəti kə lo kin ti rangi, ningə kadi irai me kəy lə Bai tə lo gati ləsi al.»

¹⁷ Lo kin ti, me njé ndo je ole də ta ti ki ndangi me makitibi ti əi nə: «Ta lə kəy ləi uwə mem kuwə ki a təl-m.»*

¹⁸ Nə Jipi je uni ta əli-e əi nə: «Nə kəji ri ə a təji kadi ji gər-n təki aw ki təgi kadi ira-n ne je ki ira kin ə?»

¹⁹ Ə Jəju əl-de ə nə: «İtəi kəy lə Luwə kam, ə me ndə ti ki mitə, m-a m-təl m-ində taa gogi.»

²⁰ Ə Jipi je əli-e əi nə: «Ji ra bəl kuti sə gide mehe bə ji ra kəy lə Luwə kam oy, ningə j a təl ində rangi me ndə ti ki mitə a?»

²¹ Kəy ki Jəju əl tae kin e darəe.

²² NGA ningə, ndə ki Jəju jii-n taa dan njé koy je ti kin, me njé ndo je ole də ti təki ndə ki əl ta kin, bə adi mede ta lə Luwə ki ndangi nim, adi mede ta ki Jəju əl ka kin nim.

Jəju gər ne je pəti ki me dəw ti

²³ Loki Jəju e-n Jorijaləm ti, dəkagilo ra nay paki ti, dije ngay adi-e mede, loki oi ne kəji je ki ra adi ooi ki kəmde.

²⁴ Nə Jəju ə, taa mede al, tado gər-de pəti maji ngay,

²⁵ taa aw ki ndoo kadi dəw ma naji do dəw ti ade al tə, tado e wa gər ne je pəti ki to me dəw ti.

3

Jəju əi ki Nikodəm

¹ Me bəti ti lə *Parisi je, dɪngəm kare e noo, təe nə Nikodəm. E ki kare dan ki boy je ti lə *Jipi je.

² Dɪngəm kɪn re rə Jəju ti kondə əl-e ə nə: «Nje ndo dije, ji gər kadi Luwə iləi kadi ire indo-je ne, tado dəw ki asi kadi ra ne je ki əti bəl təkɪ isi ira-n kɪn be ki kanji kadi Luwə e sie goto.»

³ Jəju əl-e ə nə: «Təkɪ rəjeti, adi m-əli, dəw ki asi kadi a oo kəbe lə Luwə ki kanji kadi oji-e koji ki sigi goto.»

⁴ Lo kɪn ti, Nikodəm dəji Jəju ə nə: «Dəw a ra ban be ə a təli oji-e koji ki sigi, loki təgi ngata kɪn ə? A asi kadi təl aw me kone ti gogi bəy kadi oji-e ki kə joo a?»

⁵ Jəju ile ti ə nə: «Təkɪ rəjeti, adi m-əli, dəw ki asi kadi a ur kəbe ti lə Luwə ki kanji kadi oji-e me man ti, ki me NDil ti goto.»

⁶ Darə dəw ki koo ki kəm, e ki koji me məsi ti, ɳingə darə ki ndil, e NDil Luwə ə oje tə.

⁷ Ta ki m-əli m-ə nə: «Səbi kadi oji səsi koji ki sigi” kɪn, adi əti bəl al.

⁸ Tado nəl ilə lo ti ki me ndigi, ɳingə j o kae ki isi bə, nə igər lo ki j ti al nim, igər lo ki isi aw ti al nim tə. Be ə, dəw ki NDil oje ka e be tə.»

⁹ Lo kɪn ti, Nikodəm dəji Jəju ə nə: «Nə kɪn a ra ne ki go rəbi ki ban ə?»

¹⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «I ki j nje ndo dije ndu-kun ki dije gəri dəi *Isirayəl ti ka igər ne je kɪn al bəy a?»

¹¹ Təkɪ rəjeti, adi m-əli, j-əl ta do ne ti ki ji gər, taa ji ma naji do ne ti ki j-o ki kəmje tə, nə səi, indigi naji ki ma ləje al.

¹² Loki m-əl səsi ta do ne je ti ki dənangi ti ne ə adi-mi mesi al, ə ra ban be a adi-mi mesi do ne je ti ki dərə ti ki m-a m-əl səsi tae ə?

¹³ Dəw ki aw dərə ti goto. Re e dəw ə, e mi *NGon dəw ki karm ba par ə m-j dərə ti m-re dənangi ti.

¹⁴ ɳingə təkɪ *Moji ilə-n li ki rai-e ki ɳingə-kasi ta kagi ti dilə lo ti ka kɪn ə[☆], səbi kadi bəi-mi mi NGon dəw taa do kagi-dəsi ti tə.

¹⁵ MBa kadi dəw ki adi-m mene bə, dəwe isi ki dəne taa bitɪ ki nə ti.

¹⁶ Tado Luwə ndigi dije ki dənangi ti ne ngay, ə adi-de NGone ki koji kare be, mba kadi dəw ki ade mene bə, kadi dəwe kɪn tuji kə al, nə kadi isi ki dəne taa bitɪ ki nəne ti.

¹⁷ Ne ki kadi dəw gər, Luwə ilə NGonne dənangi ti mba kadi gangi-n ta do dije ti ki dənangi ti al, nə ilə sie mba kadi aji-de.

¹⁸ Dəw ki adi mene NGon Luwə, Luwə a gangi ta dəe ti al, nə dəw ki ade mene al, dəwe kɪn Luwə gangi ta dəe ti ngata. Tado mbati kadi mene NGon Luwə ki kare ba kɪn.

¹⁹ Go rəbi ki ta ki gangi re-n ə to kɪn: Kunji re dənangi ti, nə dije ki dənangi ti ndigi til yo ə mbati kunji, mbata kɪlə rade je e ki majal.

²⁰ Dije pəti ki əi njé ra majal, mbati kunji, awi ki rəe ti al. ɳingə ki rəjeti, bəli kaw rə kunji ti, nə tə kunji təji ne rade je ki majal ki taga.

²¹ Nə dije ki njé təl rəde go ndu Luwə ti, əi rəi ki rə kunji ti, mba kadi kunji təji kɪlə rade je ki taga wangi. Əi kɪlə je ki rai-de ki go ndu Luwə ti.»

Ja Batisi əi ki Jəju

²² Go ne je ti kɪn, Jəju əi ki njé ndo je ləne əti awi dənangi Jude ti. Isi ti səde noo ba, ran dije batəm.

²³ Ja ka a ra dije batəm Enə ti, ki e bəsi kadi Salim ti noo tə. Tado e lo ki man e ti ngay. ɳingə dije rəi ki rəe ti adi rade batəm.

²⁴ Dəkagiloe ti kɪn, uwəi Ja dangay ti al bəy.

²⁵ Be ə, njé ndo je lə Ja ki nə je, naji-naa ta ti ki Jipi kare be, do togɪ rə mba kadi Luwə ər-n ta do dəw ti kə.

²⁶ Go ti, awi ingəi Ja əli əi nə: «Baje, dəw ki ndo ki ai sie dam ba Jurde ti ki kare, ki ndo ki ima naji lie ka kɪn, e ka a ra dije batəm tə, adi dije pəti awi ki rəe ti.»

²⁷ Ə Ja ilə-de ti ə nə: «Dəw ki asi kadi ingə ne madi ki rangi ki dəne do e ti ki Luwə wa ade kɪn goto.»

☆ 3:14 Kər Isirayəl je 21.9

28 Səi je wa ka asi kadi imai naji ləm dɔ ta ti ki m-əl m-ə nə: “Mi, mi Kirisi al, nə mi dəw ki iləi-mi kadi m-re kəte nɔe ti.”

29 Kadi igəri təkɪ, dəw ki nje taa dənə ə e ngaw dənə, ningə ki ɔji dɔ basa madi ngaw dənə, e, e kadi basa madine ti kadi oo ta lie, ə loki basa made əl ta ə osi mbie ti ɓa, rɔe nəl-e ngay dɔ ti. NGa ningə, e kin ə e rənəl ləm, ningə e rənəl ki tae asi-naa bərərə.

30 Səbi kadi tɔɓa lie aw ki dɔ made ti dɔ made ti, ə kadi mi, m-təl ki gogi gogi.

Dəw ki j dərɔ ti

31 «Dəw ki j dərɔ ti e dɔ nɔe je ti pəti, ningə dəw ki dənangi ti ne e nɔe ki dənangi ti, adi əl ta dɔ nɔe je ti ki dənangi ti ne par. Nə dəw ki j dərɔ ti e dɔ nɔe je ti pəti.

32 Ma naji dɔ nɔe je ti ki oo ki kəmne je ki mbine je. Nə dəw ki ndigi naji ki ma lie goto.

33 Dəw ki ndigi naji ki ma lie ɓa, dəwe tɔji kadi Luwə əl ta ki rɔjeti.

34 Təkɪ rɔjeti, dəw ki Luwə ile, əl ta je ki ta Luwə ti, tado Luwə rose ki NDilne.

35 Baw NGon ndigi NGon, adi iyə nɔe je pəti me jie ti.

36 Dəw ki adi mene NGon, a isi ki dənə taa bitɪ ki nɔne ti, nə dəw ki təl rənə go ndu ti lə NGon al, kisi ki dɔ taa lie goto, wongi lə Luwə a e dɔe ti.»

4

Jəju əi ki dənə ki Samari ti

1 Dije əli adi *Parisi je ooi təkɪ Jəju ɔi njé ndo je gone ti itə Jə, taa rade batəm ite tɔ.

2 NGa ningə təkɪ rɔjeti ɓa, Jəju wa ra dije batəm al, nə e njé ndo je lie.

3 Ə loki Jəju oo kadi Parisi je ooi ta kin be ɓa, iyə dənangi Jude ə təl aw Galile ti.

4 NGa ningə kadi aw Galile ti, səbi kadi a ində dənangi ki *Samari ti gangi.

5 E be ə aw tɛɛ ɓe bo ti ki ɓari-e Sisar ki e say al ki lo ndɔr ki ndɔ ki *Jakobi adi ngonne Jisəpi*.

6 E loe ti wa kin ə bilə man lə Jakobi to ti. Ə Jəju njiyə ɔ ɓa, təl isi nangɪ ta man ti ka kin. E dɔ kadi ti ki kaw ki jam dɔ ɓe ti be.

7 Lo kin ti nɔɔ, dənə ki Samari ti kare re kadi ɔdi man ə Jəju əl-e ə nə: «Adi-m man m-ay.»

8 *NJé ndo je lie ɓa awi me ɓe ti kadi ndogi nɔe kuso.

9 Nə dənə ki Samari ti ka kin əl Jəju ə nə: «E ta kin ban ə? J Jipi tɔ, ra ban be ə a daji-m mi ki mi dənə ki Samari ti man kadi ay ə?.» Dənə əl be mbata *Jipi je gei kadi n-əi ki Samari je n-indəi rɔde naa ti dɔ nɔe madi ti kare al.

10 Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re kəte igər kadi-kare lə Luwə nim, dəw ki nje daji man kay kin nim ə, re j ə re a daje kadi adi man kaji kadi ay.»

11 Dənə əl-e ə nə: «Babe! Aw ki nɔe kadi man al tɔ, taa bilə man əbi tɔ, nga a ra ban be ə a ingə man kaji kin ə?

12 J o rɔi kadi itə bawje Jakobi ki adi-je man kin nim taa e wa əi ki nganne je ayi-naa ki da je ləne nim kin a?.»

13 Jəju ile ti ə nə: «Dəw ki ay man ki j-a-n ne kin, kində a ra-e ɓay;

14 nə dəw ki a ay man ki m-a m-ade kin, kində a ra-e gogi al ratata. Man ki m-a m-ade kin yo ə a təl ta ɓe man ki man kaji a tɛɛ ti.»

15 Dənə əl ə nə: «Babe, adi-m man ki a əl tae kin kadi kində ra-m gogi al, taa kadi m-təl m-re-n ne be gogi m-odi man al ngata tɔ.»

16 Ə Jəju əl-e ə nə: «Aw, iɓar ngawi ə itəl ire ne.»

17 Ba dənə əl Jəju ə nə: «Dəw oo ngawm al.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ta ləi e ki rɔjeti kadi əl ə nə dəw oo ngawi al,

18 tado itaa dingəm je mi, nə e ki isi sie ɓasine kin e ngawi al. Lo kin ti e ta ki rɔjeti ə əl.»

19 Nɔɔ be ngata ə dənə əl ə nə: «Babe, m-gər kadi j nje kəl ta ki ta Luwə ti.

20 Bawje je ɔsi məkəsɪde nangɪ nɔ Luwə ti dɔ mbal ti kin, ningə səi əli əi nə lo kɔsi məkəsɪ nangɪ nɔ Luwə ti e Jorijaləm.»

21 Jəju əl-e ə nə: «Dənə, itaa mem. Dəkagilo re ki kadi a ɔsi məkəsɪsi nangɪ nɔ Bawje Luwə ti dɔ mbal ti kam al nim, Jorijaləm ti al nim.

22 Səi dije ki Samari ti, ɔsi məkəsɪsi nangɪ nɔ Luwə ti ki igəri-e al, nə je, j-ɔsi məkəsɪje nangɪ nɔ Luwə ti ki ji gər-e, tado kaji j rɔje ti je Jipi je.

23 NGa ningə ndo re, ɓa e ndo ki kadi njé kɔsi məkəsɪ ki rɔjeti nangɪ nɔ Luwə ti a ɔsi

✧ 4:5 Kilə ngirə nɔe je 33.19; Jojuwe 24.32

mækaside nangi nɔ Bawje Luwə ti me NDil ti ki me ne ra ti ki rɔjeti. Əi je kin ə əi njé kəsi mækəsi ki rɔjeti nangi nɔ Luwə ti ki Bawje isi sangi-de.

²⁴ Luwə e NDil, ningə kadi njé kəsi mækaside nangi nɔe ti əsi me NDil ti ki me ne ra ti ki rɔjeti.»

²⁵ Ə dāne əl-e ə nā: «M-gər kadi Dəw ki mbəti lə Luwə ki bari-e Kirisi kin a re. Ningə ndo ki a re ba, a ər-je me ne je pəti.»

²⁶ Ə Jəju əl-e ə nā: «E darəm mi wa ə m-a m-əli ta am.»

²⁷ Lo kin ti nɔɔ be, njé ndo je lə Jəju tɛɛi nɔɔ rəi, ningə ndəji-de ngay kadi ooi Jəju a əl ta ki dāne dəw, nā dəw ki kadi əl-e ə nā: «E ri ə ige jie ti ə?» Ə se «mba ri ə əl-e ta ə?» goto.

²⁸ Dāne iyə gum man lāne nɔɔ be, ə ay aw me be bo ti əl ə dije ə nā:

²⁹ «Trəi oi dəw ki əl-m ne je pəti ki m-ra kin. A e Kirisi al biti a?»

³⁰ Ba dije tɛɛi me be bo ti ki taga awi ki rə Jəju ti.

³¹ Loki dāne əti aw kin ə njé ndo je əli Jəju əi nā: «Nje ndo dije, uso ne!»

³² Nə Jəju əl-de ə nā: «Mi m-aw ki ne kuso ki kadi m-uso ki e ne kuso ki igəri al.»

³³ Də ta ti kin njé ndo je dəji-naa ta dande ti əi nā: «Dəw madi ade ne uso ma?»

³⁴ Ə Jəju əl-de ə nā: «Nə kuso ləm e ra go ndigi ti lə Nje kilə-m, ki təl ta kilə lie.

³⁵ Səi əli mesi ti əi nā: “Nay sə bəy ə ko a asi təti,” nā mi m-a m-əl səsi m-ə nā: uni kəmsi ki taa igoi ndər oi; ko tuti asi kijə ngata!

³⁶ Ki j-a ne kin, dəw ki nje təti ko ingə ne kigə go ji lāne ningə kaw kandi ne ki də-naa ti mba kisi ki də taa ki biti ki nɔ ti kadi tə dəw ki nje dibi ne nim nje təte nim rai rənəl naa ti.

³⁷ Tadə kuji ta ki ə nā: “Dəw kare dibi ə e ki nungi təti” kin e ki rɔjeti.

³⁸ M-ilə səsi m-adi awi təti ko me ndər ti ki səi je irai kilə al. Njé ki rangi ingəi kɔe, ningə səi irəi təti kandi kilə ləde.»

³⁹ Dije ki dənangi Samari ti pəti ki me be bo ti kin adi mede Jəju də naji ki ma ti ki dāne ma dəe ti ə nā: «əl-m ne je pəti ki m-ra.»

⁴⁰ NGA ningə loki rəi tɛɛi rəe ti, dəji-e kadi isi səde, ə Jəju isi səde ndə joo.

⁴¹ Ki takul ta ki tae ti, dije ki njé kade mede əi ngay wa bəy;

⁴² ningə əli dāne əi nā: «E ki mbata ta je ki əl-je wa kin par ba j-ade-n meje al, nā je wa j-o ta ki tae ti ki mbije, ningə ji gər kadi e nje kaji dije təki rɔjeti.»

Nə kəji ki kɔ joo ki me be ti ki Kana

⁴³ NDə joo go ti, Jəju əti nɔɔ təl aw dənangi Galile ti gogi.

⁴⁴ Ningə e wa ma naji ə nā: «Dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ingə kəsi-gon me be kɔji-ne ti goto.»

⁴⁵ Nə loki re tɛɛ Galile ti, dije ki dənangi Galile ti uwəi-e ki rəde ti maji ngay, tadə əi je wa ka awi lo ra nay ti ki Jorijaləm tə adi ooi ne je pəti ki Jəju ra lo ra nay ti ki kəmde.

⁴⁶ Jəju təl re Kana ki Galile ti ki ndə ki ra man adi təl kasi ti. Ningə dīgəm kare ki e dəw ki bo lə asigar je ki isi ra kilə ki ngar, ə rə ngone ki dīgəm to-e Kapərnayim ti e nɔɔ.

⁴⁷ Loki dīgəm ka kin oo kadi Jəju j Jude ti re dənangi Galile ti, re inge, nɔ ki dəe ti kadi aw Kapərnayim ti aji ngonne ki to ta koy ti kin.

⁴⁸ Ə Jəju əl-e ə nā: «Kin ə re oi ne kəji je, ki ne je ki əti bəl ki kəmsi al ə a asi kadi a adi mesi al ratata.»

⁴⁹ Dəw ki bo ki nje ra kilə ki ngar ka kin əl Jəju ə nā: «Bəbe, təki ngonm oy al bəy kin ire be ləm.»

⁵⁰ Nə Jəju əl-e ə nā: «Aw, ngoni aji ngata.» Ba dīgəm taa me Jəju də ta ti ki əl, adi osi də rəbi ti aw.

⁵¹ Ə loki e də rəbi ti isi təl, bəə je lie awi tiləi kəme əli-e əi nā: «NGoni aji!»

⁵² Ningə dəji-de se kadi ki ban ə rə ngon to-n soti wa? Ba əli-e əi nā: «E tagine ki kadi ki dɔgi gide mitə ə rəe ki tingə ngay kəte ka kin təl səl.»

⁵³ Lo kin ti, baw ngon oo kadi e də kadi ti wa ki Jəju əl-e-n ə nā: «NGoni aji ngata» kin. Loe ti nɔɔ, dīgəm adi mene Jəju, naa ti ki dije ki me kəy ti lie ba pəti.

⁵⁴ E kin ə e ne kəji ki kɔ joo ki Jəju ra loki təl-n Jude ti re Galile ti.

5

Jəju aji dīgəm ki rəe oy njururu

¹ Go ne je ti kin, *Jipi je rai nay ləde adi Jəju aw Jorijaləm ti.

² NGA ningə Jorijaləm ti, lo ndogə man ki bari-e ki ta ebirə nā Bətisata to nɔɔ, bəsi kadi ta rəbi ndogə bər ti ki dije isi awi ki ne kul je

me be bo ti. Pal je əi mi ta lo ndogɪ man ti ka kin,

³ ningə ɡin pal je ti ka kin njé moy je toi ti mbar mbar: njé kəm tɔ je, njé məti je, ki njé rɔ koy njururu je. [Toi isi nginəi ta man ki kadi ədi rone;

⁴ tado malayka lə Babe kare a ur me man ti kadi buu. Nje moy ki dəsəy ki osi me man ti ki buu ka kin ba, re moy lie to-n ban ban ka ingə rɔ nga.]

⁵ Loe ti kin, dəw ki moy ra-e bal kuti mitə ɡide jijoo e ti nɔɔ.

⁶ Jəju oo-e to nangi, ningə loki əli-e təkɪ to me kɔ ti kin be bal ngay, dəje ə nə: «tge kingə rɔ nga a?»

⁷ Ə nje moy ile ti nə: «Babe, dəw ki kadi un-m ilə-m me man ti loki man isi ədi rone kin goto. Loki m-ə nə m-aw ba, dəw ki rangi ur me ti nɔm ti.»

⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «I taa, un tuwə ləi ə injiyə aw.»

⁹ Ningə ta naa ti nɔɔ, dingəm ingə rɔ nga adi un tuwə ləne ə injiyə aw.

NGa ningə ndəe ti kin e ndə taa kəə.

¹⁰ Ə Jipi je əli dingəm ki ingə rɔ nga ka kin əi nə: «Bone e ndə taa kəə, e go ti al kadi oti tuwə ləi injiyə-n.»

¹¹ Nə əl-de ə nə: «E dəw wa ki adi-m rɔ nga kin ə əl-m ə nə: “Un tuwə ləi ə aw.”»

¹² Ə dəji-e ta əi nə: «Dəw ə wa ki əli ə nə: “Un tuwə ləi ə aw kin e nə ə”?»

¹³ Nə dəw ki ingə rɔ nga ɡər-e al, tado Jəju ur kaki dan kosi dije ti ki ai loe ti nɔɔ kin.

¹⁴ NGan kadi je go ti, Jəju təl inge nati kəy ti lə Luwə ba əl-e ə nə: «O, basine kin ingə rɔ nga ngata. Ningə kadi ira majal al ratata nə tə ne madi ki nga ngay tee dəi ti bəy.»

¹⁵ Lo kin ti, dingəm aw əl Jipi je təkɪ e Jəju ə adi-ne rɔ nga.

¹⁶ E be ə, Jipi je awii ki ta ki Jəju ki ra ne kin ndə taa kəə ti.

¹⁷ Nə Jəju əl-de: «Biti bone ka Bai isi ta ra ki dije ti, ningə mi ka sɔbi kadi m-ra ki dije tɔ.»

¹⁸ Ki mbata ta ki Jəju əl kin, njé kun dɔ Jipi je sangi rəbi ki rangi dɔ made ti kadi n-təli-e; tado əli əi nə Jəju ra ne buji-n ndə taa kəə par al, nə əl bəy tɔ ə nə Luwə e Bawne ki oji-ne, adi ra rone kadi ne dəw ki n-asi-naa ki Luwə.

Tɔɔgi kɔbe ki NGon lə Luwə aw-n

¹⁹ Jəju təl un ta əl-de ə nə: «Oyo, təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, mi NGon lə Luwə m-asi kadi m-ra ne dɔ rəm al. E ne ki m-o Bai ra ə mi m-ra. Ne ki Bai ra ba, mi NGone m-ra kae ti wa kin tɔ.

²⁰ Tado Bai ndigi-m mi NGone adi tɔji-m ne je pəti ki e wa ra. A tɔji-m kilə ra je ki əti bəl bəl ngay bəy ki kadi a ra səsi bəl.

²¹ Tado tə ka ki Bai un-n njé koy je lo koy ti adi isi kəm ka kin ə, mi NGone, m-ge ba, m-a m-ade isi kəm tɔ.

²² Bai gangi ta dɔ dəw ti al, nə adi-m tɔgi mi NGone kadi m-gangi ta dɔ dije ti,

²³ kadi dije pəti əsi gonm təkɪ əsi gon Bai be tɔ. Dəw ki əsi gonm mi NGon al, əsi gon Bai ki nje kilə-m al jagi tɔ.

²⁴ Təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, dəw ki oo ta ləm, taa adi mene nje kilə-m nim tɔ ba, dəwe kin a ingə kaji ki bitɪ ki nɔ ti. Ta ki gangi a osi dəe ti al, nə də dɔ koy ngata adi e me kaji ti.

²⁵ Təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, ndə a re, ningə ndəe re ngata ki kadi njé koy je a ooi dɔ ndum mi NGon lə Luwə. NGa ningə dije ki a oi dɔ ndum a isi kəm ba.

²⁶ Tado tə ka ki Bai ə e nje kadi dije kaji ka kin ə, adi-m mi NGone tɔgi kadi m-adi dije kaji tɔ.

²⁷ Adi-m mi NGone tɔgi kadi m-gangi-n ta dɔ dije ti, mbata mi *NGon dəw.

²⁸ Ningə kadi adi əti səsi bəl al, tado ndə re ngata ki kadi dije pəti ki toi be nin ti a ooi dɔ ndum.

²⁹ Njé ki rai ne ki maji a teei lo koy ti mba kaw ki kaji ti, ə njé ra ne ki majal a teei lo koy ti mba kaw ki lo gangi ta ti tɔ*.

³⁰ Mi m-asi kadi m-ra ne madi dɔ rəm al. Mi m-gangi ta ki go ndu ti ki m-ingə rɔ Luwə ti. NGa ningə, ta ki gangi ləm e ta ki gangi ki dana tado m-isi m-sangi ndigi ləm al nə m-isi m-sangi ndigi lə nje kilə-m.»

Naji ki ma dɔ Jəju ti

³¹ Jəju əl ə nə: «Kin ə re e mi wa ə m-ma naji dɔ rəm ti ə re dəw ki a ndigi səm dɔ naji ki ma ti ləm goto.

³² Nə e dəw ki rangi ə ma naji dɔm ti, ningə m-ɡər kadi naji ki ma dɔm ti kin e ta ki rɔjeti.

³³ Səi iləi ki dije rɔ Jə Batisi ti, ə Jə ma naji ki rɔjeti dɔm ti.

³⁴ Mi m-aw ki ndoo kadi dəw ma naji dɔm ti al, nə m-əl be mba kadi ingəi kaji.

³⁵ Ja Batisi e lambi ki kində por ti mba koo lo, ningə indigi kadi irai rənəl kunje ti ngon kagi lo kare.

³⁶ NGa ningə mi naji ki kadi dije mai dəm ti itə ya Ja say. Kilə je ki m-ra-de, adi e kilə je ki Bai adi-m kadi m-ra kin əl ta dəm ti taa toji kadi Bai ilə-m tə.

³⁷ Bai wa ki ilə-m, ma naji dəm ti. Nə ke ə səi oi ndue ndə kare al nim, oi ta kəme al nim.

³⁸ Ingəmi ta lie mesi ti al tado mi ki ilə-m kin adi-mi mesi al.

³⁹ Isi sangi gin ta lə Luwə maje maje tado oi kadi a ingəi kaji ki biti ki nq ti me ti; nga ningə e ta lə Luwə wa kin ə e nje ma naji dəm ti.

⁴⁰ Nə səi imbati rəi rəm ti kadi ingəi kaji ki biti ki nq ti.

⁴¹ Mi m-sangi kadi dije piti-mi al.

⁴² Ningə ne kare ki m-o rəsi ti, m-gər kadi indigi Luwə al.

⁴³ Mi m-re ki tə Bai, nə imbati kadi uwəi-mi ki rəsi ti. Ningə kin ə dəw ki rangi re ki tone wa ba, a uwəi-e ki rəsi ti maji.

⁴⁴ Səi ki isi sangi kadi ingəi toji ki kadi səi je wa iləi də-naa ti ki yo je ki ne je yo, bi isangi kadi ingəi toji ki j rə Luwə ti ki e ki karne ba ə e Luwə kin al, ningə a rai ban be ə a adi-mi mesi ə?

⁴⁵ Kadi oi təkə e mi ba m-a m-ində ta dəsi ti nq Bai ti al, nə e *Mojī ki indəi mesi dəe ti kin ə a ində ta dəsi ti.

⁴⁶ Ningə kin ə re adi mesi Mojī təkə rəjeti də ta ti ki ndangi ə re a adi-mi mesi tə, nə e kadi ki adi-e mesi al ə adi-mi mesi al tə, tado e ta ki dəm ti ə Mojī ndangi*.

⁴⁷ Ə re oi ta ki ndangi kin tə ta ki rəjeti al ə ra ban be ə a adi-mi mesi də ta ti ki m-əl ə?»

6

Jəju adi ne kuso dije dibi mi usoi
(Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Lk 9.10-17)

¹ Go ne je ti kin, Jəju əti noo, aw gidi ba ti ki Galile, ki bari-e ba ki Tibəriyadi.

² Kosi dije ngay uni goe, tado dije ooi ne kəji je ki əti bəl ki Jəju ra də njé moy je ti ajin-de.

³ Jəju al də mbal ti taa, ningə isi nangi ki njé ndo je ləne.

⁴ Dəkagiloe ti kin, nay lə *Jipi je ki bari-e nay Paki e basi.

⁵ Loki Jəju un kəme ningə, oo kosi dije ngay ki isi rəi ki rəe ti. Ə dəji Pilipi ə nə: «J-a j-ingə mapa ra ə j-a ji ndogi kadi kosi dije kin pəti usoi ə?»

⁶ Jəju dəji ta kin be mba kadi oo-n ta ki me Pilipi ti, tado e wa gər ne ki kadi a ra bəti.

⁷ Ə Pilipi ile ti ə nə: «Kin ə re ji ndogi mapa ki la kilə ki ndə bu joo mindi ka asi kadi a ədi tade ndəy ndəy pəti al.»

⁸ Lo kin ti, nje ndo lə Jəju kare ki təe nə Andire, ki e ngokə Simo Piyər, əl Jəju ə nə:

⁹ «NGon ki dingəm kare, aw ki mapa mi, ki e mapa ki rai ki ko ki bari-e ərji, taa ngan kanji je joo tə. Nə e kin e ne ki kadi dəw əl tae kadi dije ti ki bore be kin al*.»

¹⁰ Ə Jəju ə nə: «Adi dije pəti isi nangi.» Loe ti kin, wale e ngay titi, adi dije uwəi lo isi ti nangi. Dije kin asi dingəm je dibi mi.

¹¹ Be ə, Jəju un mapa, ra oyo Luwə də ti, ba ləbi dije pəti ki ai loe ti noo kin. Un kanji ləbi-de kae ti ka kin tə. Adi-də ki go me ge ti ləde.

¹² Loki usoi asi-de ngata ba, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Ikawi ginde je ki nay kin, kadi dəw iyə ne madi kə al.»

¹³ Be ə, mapa ki mi ki dije usoi, njé ndo je kawi ginde ki nay kare dəgi gide e joo.

¹⁴ Loki dije ooi ne kəji ki əti bəl ki Jəju ra kin ningə əli əi nə: «Ki rəjeti, dəw kin e Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki səbi kadi tə re dənangi ti ka kin ə wa.»

¹⁵ NGa ningə, Jəju gər kadi a rəi tə uni-e awi indəi-e ngar, adi təl ər rəne aw gogi də mbal ti, ki karne ba.

Jəju njiyə də man ti
(Mt 14.22-27; Mk 6.45-52)

¹⁶ Loki lo səl, njé ndo je lə Jəju awi kadi ba ti.

¹⁷ Awi ali me to ti, uni tade kaw ki Kapərnayim ti, ki e dam ba ti ki kare. Lo kin ti, lo ndul dəde ti, taa Jəju ka təl re rəde ti al bəy tə.

¹⁸ Nəl ilə ki təgine ngay, adi man j pu pu.

¹⁹ *Njé ndo je əsi to asi kulə mətər mi be ningə, oi Jəju ka a njiyə də man ti isi re ki rə to ti. Loki ooi Jəju a njiyə də man ti, bəl ra-de ngay.

²⁰ Nə Jəju əl-de ə nə: «E mi, ə ibəli al!»

21 Lo kin ti, ndigi kadi n-uni Jəju me to ti, nə ta naa ti noo par ə, to ədi nangi lo ki isi awi ti.

Kosi je sangi Jəju

22 Lo ti go ti, kosi je ki nayi-naa gidi ba ti, oi kadi tagine to e kare ba par ə njé ndo je lə Jəju ali me ti awi də rəde, bi Jəju al me ti səde al.

23 Lo kin ti noo, to je ki rangi ii Tibəriyadi ti rəi, ai lo ka ti, basi kadi lo ti ki Babe əl ta də mapa ti titi ə tee bay bay adi-de usoi ka kin.

24 Loki kosi je ooi Jəju al nim, njé ndo je lie al nim ba, ali me to je ti awi ki Kapərnayim sangi Jəju ti.

Jəju e mapa kuso koy al

25 Loki ingəi Jəju dam ba ti ki kare, dəji-e əi nə: «Nje ndo dije, ire itee ne kadi ban ti ə?»

26 Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Adi m-əl səsi ta ki rəjeti, isi sangi-mi mbata mapa ki usoi ndan mesi, bi e mbata gər ba igəri me ne kəji je ki m-ra kin al.

27 Maji kadi irai kilə mba ne kuso ki a ndum kin al, nə mba ne kuso ki a to biti ki no ti. E ne kuso ki mi *NGon dəw m-a m-adi səsi, mbata Luwə ki Bawje ra ndaji kare rəm ti mba təji-m tək mi dəw ləne.»

28 Lo kin ti, kosi je təli dəji-e əi nə: «E ri ə səbi kadi ji ra taa kadi ji ra-n kilə ki Luwə ndigi ə?»

29 Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Ne ki Luwə ge rəsi ti, e kadi adi mesi dəw ki ile.»

30 Be ə əli-e əi nə: «Ne kəji ri ə a ra taa kadi j-o ə j-adi-n me je ə? Kilə ri ə a ra ə?»

31 Kaje je usoi ne kuso ki j dərə ti ki bari-e nə man. Be ə ndangi me makitibi ti əli ə nə: «Adi-de usoi mapa ki j dərə ti taa*.»

32 Lo kin ti, Jəju təl əl-de ə nə: «Tək rəjeti, adi m-əl səsi, e *Moj ə adi səsi mapa ki j dərə ti al, nə e Bai Luwə ə adi səsi mapa ki rəjeti ki j dərə ti taa.

33 MBata mapa lə Luwə ki adi dije, e mapa ki j dərə ti taa ki nje kadi dije ki dənangi ti ne isi ki dode taa.»

34 Be ə, təli əli-e əi nə: «Babe, adi-je mapa kin ki ndəe ndəe adi j-uso.»

35 Jəju əl-de ay njay ə nə: «Mi mapa ki dəw uso ə a oy al. Dəw ki re rəm ti bo a ra-e al nim, dəw ki adi-m me ne ka, kində a ra-e al nim tə.»

36 Ningə m-əl səsi tək oi-mi, nə adi-mi mesi al.

37 NJé ki Bai adi-m-de a rəi rəm ti. Ningə dəw ki re rəm ti, m-a m-tuwe al jagi.

38 MBata m-j dərə ti, m-re dənangi ti mba ra ndigi ləm al, nə kadi m-ra ndigi lə nje kilə-m.

39 Ningə ne ki nje kilə-m ki ilə-m ndigi kadi m-ra ə to kin: ndigi kadi tə m-ti ta dəw kare dan dije ti ki adi-m-de kin al, nə kadi m-tee səde ji koy ti dəbəy ndə ti.

40 E kin ə e ne ki Bai ndigi: ndigi kadi dije pəti ki ooi-mi NGon lə Luwə ə adi-mi mede, ingəi kaji ki to biti ki no ti, ə kadi m-tee səde ji koy ti dəbəy ndə ti.

41 *Jipi je bai ta də Jəju ti mbata əl ə nə: «Mi mapa ki j dərə ti taa.»

42 Ningə əli-naa dande əi nə: «Jəju kam, e ngon lə Jisəpi al a? Ji gər kəe je ki bawe je maji tə, nga ra ban be ə əl ə nə n-j dərə ti taa ə n-re ə?»

43 Jəju təl əl-de ə nə: «Bai ta dansi ti al.

44 Dəw ki asi kadi re rəm ti ki kanji kadi Bai ki ilə-m, ər-e ta rəbi goto. Ningə re Bai tee ta rəbi ade ba, mi m-a tee sie ji koy ti dəbəy ndə ti.

45 NDangi me makitibi ti lə ki kare dan NJé kəl ta ki ta Luwə ti əi nə: «Pəti, Luwə a ndo-de ne*,» ningə dəw ki ra ki oo ndu Luwə ki Bai ə taa ne ndo lie, dəwe kin re rəm ti.

46 E kin ba təji kadi dəw oo Bai Luwə al; e nje ki rə Luwə ti ki karne ba ə oo Bai Luwə.

47 Ki rəjeti, m-əl səsi, dəw ki un mene adi-m, ingə kaji ki to biti ki no ti.

48 Mi mapa ki dəw uso ə a oy al.

49 Dələ mbo ti, kasi je usoi ne kuso ki j dərə ti ki bari-e nə man, ka oyi.

50 Nə mapa ki j dərə ti kin, e mapa ki kadi re dəw uso ba, dəwe a oy al.

51 Mi mapa kisi kəm ba ki j dərə ti taa. Re dəw uso mapa kin ba, dəwe a oy al. Mapa ki m-a m-adi, e darəm ki kadi dije isii kəm ba.»

52 Lo kin ti, Jipi je naji-naa ta ngay dande ti əi nə: «Dəw kin a ra ban ta kadi a adi-je darəe kadi j-uso ə?»

53 Ə Jəju əl-de ə nə: «Ki rəjeti, adi m-əl səsi, re usoi darəm mi NGon dəw al nim, ayi-naa məsim al nim ə, a ingəi kaji al.

* 6:31 Tee ki taga 16.4, 15; Pa je 78.24 * 6:45 Ejay 54.13

⁵⁴ Dəw ki uso darəm ə ay məsim tō ningə, dəwe kin a ingə kaji ki to biti ki nō ti, ningə m-a m-tee sie ji koy ti dōbəy ndō ti.

⁵⁵ MBata darəm e ne kuso ki rōjeti, ə məsim e ne kay ki rōjeti tō.

⁵⁶ Dəw ki uso darəm nim, ay məsim nim tō 6a, je sie je naa ti kare ba.

⁵⁷ Bai ki ilə-m isi kəm ba adi mi m-isi kəm ba ki takule. Be ə, dəw ki uso darəm a isi kəm ba ki ta kulm tō.

⁵⁸ E kin ə e mapa ki j dōrə ti taa. E tə mapa ki kasi je usoi ə oyi kin al, nə e mapa ki dəw uso 6a, dəwe kin a oy al, a isi ki dōne taa ki ndəe ndəe.»

⁵⁹ Ta je kin tee ta Jəju ti lo ki isi ndo-n ne dije gin kay kaw-naa ti lə Jipi je, me 6e ti ki Kapərnayim.

Ta ki nje kadi kaji ki biti ki nō ti

⁶⁰ Dije ngay dan njé ndo je ti lə Jəju, loki ooi ta kin ta Jəju ti ningə, əli əi nə: «Ta kin e ta ki nga ngay, dəw ki asi kadi a ində mbine go ti gōtō.»

⁶¹ Jəju gər mene ti kadi njé ndo je lie isi bai ta dō ta ti lie. Be ə əl-de ə nə: «Ta kin tigə səsi jigi ti a?»

⁶² A kin ə re oi-mi *NGon dəw m-təl m-aw taa lo kisi ti ki m-isi ti kəte kin ə a rai ban ə?

⁶³ E NDil ə e nje kadi dəw isi ki dōne taa. Dəw ki dōrone e ne madi al. Ningə ta je ki m-əl səsi kəte kin e NDil nim e kisi ki dō taa nim.

⁶⁴ Nə dije madi dansi ti adi-mi mede al.» Jəju əl be, tadō lo kilə ngire ti 6əy, gər dije ki a adi-e mede al, taa gər dəw ki nje kile ji njé ba je ti tō.

⁶⁵ Jəju ilə dō ti 6əy ə nə: «E mbata kin ə m-əl səsi m-ə nə: “Dəw ki Bai ade ta rəbi al, asi kadi a re rəm ti dōrone al.”»

⁶⁶ I dō ndəe ti nōq kin, ngay je dan njé ndo je ti lie təli goe ti, mbati njiyəi sie.

⁶⁷ Ə Jəju tu rōne ki rō njé ki dōgi gide joo ti əl-de ə nə: «NGa səi, a awi al yəne ma?»

⁶⁸ Nə Piyər əl Jəju ə nə: «Bəbe, j-a-j-aw ki rō naa ti ə? I ə ta kaji e me ji ti.

⁶⁹ Je, meje pəti e dōi ti. Ningə ji gər kadi j Nje kay njay ki Luwə ile.»

⁷⁰ Jəju təl əl-de ə nə: «E mi ə m-mbətəi səsi səi ki dōgi gide e joo kin, nə dəw kare dansi ti, ndil su e mee ti.»

⁷¹ Lo kin ti, Jəju isi əl ta ki dō Judasi ti ki ngon lə Simō Isikariyoti ti. Tadō e ə e dəw kare dan njé ndo je ti ki dōgi gide e joo ki a ilə Jəju ji njé ba je ti.

7

NGako Jəju je adi mede Jəju al

¹ Go ti, Jəju nay ki lo njiyə ti dōnangi Galile ti, ge al kadi n-njiyə n-aw ə n-təl dōnangi Jude ti, tadō njé kun dō *Jipi je isi sangi kadi n-təli-e.

² NGA ningə dōkagilo ra nay lə Jipi je ki kadi isi gin Kay lo ti e basi*,

³ ə ngako Jəju je əli-e əi nə: «I ne ə aw dōnangi Jude ti adi njé ndo je ləi ka ooi ne je ki isi ra-de kin tō.

⁴ Dəw ki ndigi kadi dije ooi-ne kam a ra ne je kuti lo ti al. NGA ningə, təki isi ra ne je ki əti 6əl kin, maji kadi ira adi dije pəti ooi-ni.»

⁵ Nə təki rōjeti, ngakoje je wa adi-e mede al.

⁶ Ə Jəju əl-de ə nə: «NDō ləm re al 6əy; nə səi je, ndō je pəti to maji mbata ti ləsi.

⁷ Dije ki dōnangi ti ne kin a awi səsi ki ta al, nə mi 6a, mede majal səm mbata m-əl kilə rade je ki majal ki taga.

⁸ Səi ə awi lo ra nay ti kin. Mi 6a, m-a m-aw al, tadō ndō ləm nay 6əy.»

⁹ Go ta je ti ki əl kin, isi Galile ti ba.

¹⁰ Nə loki ngakoje je awi lo ra nay ti, e ka əti osi dō rəbi ti tō ki kanji kadi dəw oo-e. Aw tə lo kaw ki lo 6əyō ti be.

Ne ndo ki lo ra nay kisi gin Kay lo ti

¹¹ Dōkagilo ra nay ti, njé kun dō *Jipi je sangi Jəju ningə dəji əi nə: «E lo ti ki ra be ə?»

¹² Dije naji-naa ta ti ngay dōe ti dan kosi je ti; njé ki nā je əli əi nə: «E dəw ki maji,» ə njé ki nungi əli əi nə: «Jagi, isi buki kosi dije wale,» tō.

¹³ E be ka dəw ki kadi əl ta lie ki taga wangi goto, 6əli njé kun dō Jipi je.

¹⁴ NDō je ki mba ra nay dō tee dana ngata 6a Jəju aw gin kay ti lə Luwə, isi ndo ne dije.

¹⁵ E ne ki ndōji Jipi je ngay adi dəji-naa ta əi nə: «E kam dəw ndo-e ne al tō, nga ra ban ə gər ne əti 6əl be ə?»

* 7:2 Ləbətiki 23.34-36; Dətərənom 16.13

16 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Nə ki m-isi m-ndo kin ngire j rəm ti al, nə ngire j rə Luwə ti ki nje kilə-m.

17 Kin ə re dəw ndigi kadi n-ra ne ki Luwə ndigi ba, lo kin ti ə a gər ay njay se ne ki m-isi m-ndo kin ngire j rə Luwə ti ə se e mi wa ə m-ində ngire wa.

18 Dəw ki nje kəl ta ki təne wa isi sangi təba ləne wa. Nə dəw ki nje sangi təba lə nje kilə-ne a əl ta ki rəjeti, ningə ne ki dana al goto rəe ti tə.

19 *Moji adi səsi ndu-kun adi itaai maji, nə dəw ki təl rəne go ti goto. NGa ra ban ə isi sangi kadi itəli-mi ə?»

20 Ə kosi je əli-e əi nə: «I aw ki ndil ki majal mei ti! Nə ə isi sangi kadi n-təli ə?»

21 Ə Jəju təl un ta ilə-de ti ə nə: «M-ra ne kare ba be, ə səi pəti əti səsi bəl!

22 Moji adi səsi ndu kadi ijəi mətəi ngan je (ningə e ndu ki tēj rə Moji ti ne par al, nə e kaje je ki kəte nu ə adi ndu kin) ba səi isi ijəi mətəi ngan je ndə taa kəə ti*.

23 Kin ə re ijəi mətəi ngon ndə taa kəə ti kadi tə dəw kidi ndu-kun lə Moji al ə, ra ban ə mesi to səsi dəm ti mi ki m-ajəi darə dəw ba pəti ndə taa kəə ti ə?

24 İyəi ta gangi ta ki go lo koo ti ləsi, ə igangi ta ki dana.»

Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte

25 Dije ki Jorijaləm ti əli əi nə: «Dəw kam al ə dije isi sangi kadi n-təli-e a?

26 NGa yə a əl ta taga wangi am, ə dəw əl-e ta madi al! Njé kun dəje je ooi kadi e Kirisi ə se?

27 Ki ne kin, jə gər lo ki dəw kin j ti maji, nə ndə ki Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte a tēj həy ba, dəw kare ka a gər loki j ti al.»

28 Lo kin ti, Jəju ki isi ndo dije ne gin kəy ti lə Luwə un ndune ki taa ə nə: «İgai kadi igəri-mi maji, taa igəri lo ki m-j ti tə! Ningə e mi wa ba m-ilə rəm al, nə Luwə ki nje kilə-m e dəw ki asi kadi dəw ində mene dəe ti. Səi, igəri-e maji al.

29 Mi m-gər-e maji tadə m-j rəe ti, taa e e ə ilə-m tə.»

30 Lo kin ti, dije isi sangi kadi n-uwəi Jəju, nə dəw ki kadi ində jine dəe ti goto, tadə ndə lie asi al bəy.

31 Ningə dan kosi je ti, dije ngay adi-e mede ba əli əi nə: «Dəkagilo ki Kirisi a re ə a ra ne kəji je ki itə yə dingəm kin wa?»

32 Ə ta ki kosi je isi kəti gin mindide ti əji də Jəju kin osi mbi *Parisi je ti, adi Parisi je, ki njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je iləi njé ngəm də lo je ləde kadi awi uwəi Jəju.

33 Ə Jəju əl ə nə: «M-a mi səsi ngan ndə je ndəy bəy, ba m-a m-aw ki rə nje kilə-m ti.

34 A sangi-mi nə a ingəi-mi al, tadə lo ki m-a mi ti kin a asi kadi a awi ti al.»

35 Ə də ta ti kin *Jipi je dəji-naa ta əi nə: «Lo ki ra be ə a aw ti ə kadi j-a j-inge al ə? A aw go ngakone je ti ki sanəi-naa dan Girəki je ti kin kadi aw ndo ne Girəki je ma?

36 Ta ki əl ə nə: “A sangi-mi nə a ingəi-mi al, tadə lo ki m-a mi ti kin a asi kadi a awi ti al,” kin me nə ri ə?»

Dəbəy ndə ra nay

37 Dəbəy ndə ra nay, ki e ndə ki bo ngay bə*, Jəju j a taa un ndune əl ə nə: «Kin ə re dəw madi kində ra-e ə, kadi re rəm ti ay man.

38 Dəw ki adi-m mene ba, “ndəə man ki nje kadi dije isi ki dəde taa a tēj ngamee ti,” təkəi Makitibi lə Luwə əl-n.»

39 Lo kin ti; Jəju isi əl ta lə NDil Luwə ki kadi dije ki adi-e mede a ingəi, mbata dəkagiloe ti kin NDil Luwə re də dije ti al bəy, tadə Jəju ingə kəsi-gon al bəy.

Kosi je gangi-naa mbata lə Jəju

40 Dan kosi je ti, dije madi ki ooi ta kəl Jəju əli əi nə: «Təkəi rəjeti, dəw kam e Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki səbi kadi a re ka kin ə wa!»

41 Njé ki nə je əli əi nə: «E Kirisi ki Luwə mbəte.» Nə njé ki nungəi bəy naji əi nə: «Kadi Kirisi e dəw ki Galile ti a?

42 Makitibi lə Luwə əl təkəi Kirisi a e dəw ki gin koji ti lə *Dabidi, ningə a tēj ki ta rəbi ki Bətiləhəm ti, ki e ngon bə koji Dabidi*.

43 E be ə, kosi je gangi-naa mbata lə Jəju.

44 Dije madi dandə ti ndigi kuwe, nə dəw ki kadi ində jine dəe ti goto.

Me ngə lə njé kun də Jipi je

45 Njé ngəm ta lo lə *Jipi je ki awi kadi uwəi Jəju ka kin, təli rəi rə njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ti əi ki *Parisi je, ə njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ki Parisi je dəji-de əi nə: «Ra ban ə irəi sie al ə?»

46 Ə njé ngəm lo je əli əi nə: «NDə kare j-o dəw əl ta təkɪ dɪngəm kɪn ɪsɪ əl-n əl.»

47 Ə Parisi je dəji-de əi nə: «Səi je ka ɪyəi rəsi ədi ədi səsi tə a?»

48 Oi dəw kare be dan njé ki boy je ti ə se dan Parisi je ti ade mene nɔɔ a?

49 Kosi je kam əi dije ki gəri ndu-kun lə *Moji əl, əi dije ki Luwə a tujɪ-de kə!»

50 Nɪkodəm ki e ki kare dan Parisi je ti ki kəte aw rə Jəju ti un ta əl-de ə nə:

51 «Kɪn ə re dəw oo ta ki ta dəw ti əl nɪm, taa oo nə ki ra əl nɪm ə, ndu-kun ləje a gangɪ ta dəe ti əl*.»

52 Nə ɪləi-e ti əi nə: «ɪ ka ɪ dəw ki Galile ti tə a? ɪsangi gɪne majɪ o, nje kəl ta ki ta Luwə ti ki kadi e dəw ki Galile ti goto.»

53 [Go ti, dəw ki ra ka əti aw ɔe ləne.

8

Jəju əi ki dənə ki nje kuwə marɪm

1 Jəju əti nɔɔ aw də mbal kagɪ bɪni je ti.

2 Nə lokɪ lo ti njay par ə təl re natɪ kəy ti lə Luwə. Dije pətɪ rəi ki rəe ti, ə ɪsɪ nangɪ ɪsɪ ndo-de nə.

3 Lo kɪn ti, njé ndo ndu-kun je, ki *Parisi je rəi ki dənə ki ɪndəi jide dəe ti lo kuwə marɪm ti, ədi-e a ta kəm dije ti,

4 nɪngə əli Jəju əi nə: «Nje ndo dije, dənə kam j-ɪndə jije dəe ti lo kuwə marɪm ti.

5 NGa nɪngə, *Moji əl-je me ndu-kun* ti kadi ko dənə je ki be kɪn jɪ tɪlə-de ki mbal jɪ təl-de kə, ə se ɪ, ta ləi e ri wa?»

6 Əli ta kɪn be tə kulə ki kɪyə kadi uwəi Jəju tə ɪndəi ta dəe ti. Nə Jəju ɪlə dənə nangɪ ə ɪsɪ ndangi nə ki ngon jine nangɪ.

7 Ə lokɪ nayɪ-naa ki lə dəje ta ti, Jəju ɔr dənə taa əl-de ə nə: «Dəw ki dansɪ ti ne ki ra majal nja kare əl ɔa, kadi ɪle ki mbal dəsəy.»

8 Jəju əl ta be ɔa təl ɪlə dənə nangɪ gogɪ, ɪsɪ ndangi nə nangɪ.

9 Ə lokɪ ooi ta kɪn ɔa, əti kare kare, ɪlə ngɪre də njé ki təgɪ ti, təl-n də njé ki du ti. Ta təl tae ti, Jəju nay ki karne ba. Dənə ka kɪn ə a dadan lo ti;

10 Ə Jəju un dənə ki taa əl-e ə nə: «Dənə, dije ka awi ra? Dəw kare ka gangɪ ta dəi ti əl a?»

11 Ba dənə ɪle ti ə nə: «Bəbe, dəw kare ka gangɪ ta dəm ti əl,» ə Jəju əl-e ə nə: «Mi ka m-gangɪ ta dəi ti əl jagɪ tə, nga nɪngə aw, ə ɪra majal gogɪ əl.»*]

Jəju e kunji ki dənangi ti

12 Jəju təl əl-de ɔəy ə nə: «Mi kunji ki dənangi ti, dəw ki un gom, a nɪyə me tɪl ti əl, kunji ki nje kadi dije ɪsɪ ki dəde taa a unji dəe ti.»

13 Lo kɪn ti, *Parisi je əli-e əi nə: «ɪ wa ə ɪsɪ ma najɪ ki dəi ti ɔa, najɪ ki ma ləi e ki rəjeti əl.»

14 Ə Jəju ɪlə-de ti ə nə: «Re mi wa m-ma najɪ də rəm ti ka m-gər kadi najɪ ki ma ləm e ta ki rəjeti, tadə mi m-gər lo ki m-ɪ ti nɪm, m-gər lo ki m-ɪsɪ m-aw ti nɪm, nə səi je, ɪgəri lo ki m-ɪ ti əl nɪm, ɪgəri lo ki m-ɪsɪ m-aw ti əl nɪm tə.

15 Səi ɪsɪ gangɪ ta ki go lo koo ti lə dəw, nə mi m-gangɪ ta də dəw ti əl.

16 A kɪn ə re m-gangɪ ta nɔɔ ɔa, e ta ki gangɪ ki go rəbe ti, tadə mi ki karm ə m-gangɪ ta əl, Bai ki nje kɪlə-m e səm naa ti.

17 Nɪngə me ndu-kun ti ləsi wa ka ndangi əi nə: «Kɪn ə re dije joo mai najɪ, ə najɪ ki ma ləde aw go-naa ti ɔa, ta ləde e ta ki rəjeti.»*

18 Mi wa m-ma najɪ də rəm ti, nɪngə Bai ki ɪlə-m ka ma najɪ ləne dəm ti tə.»

19 Nɪngə dəji-e əi nə: «Bawɪ e lo ki ra ti dana?» Ə Jəju ɪlə-de ti ə nə: «ɪgəri-mi əl, taa ɪgəri Bai əl tə. Kɪn ə re ɪgəri-mi ə re a ɪgəri Bai tə.»

20 Ta je kɪn tɛɛ ta Jəju ti lokɪ ɪsɪ ndo-n dije nə natɪ kəy ti lə Luwə. ɪsɪ lo ti ki nə je ki dije ɪsɪ ɪləi kadi-kare tɪti ədi Luwə ɪsɪ ti. NGA nɪngə dəw uwe əl, tadə ndə lie əsɪ əl ɔəy.

Jəju əl ta də kawne rə Bawne ti

21 Jəju əl-de ta ki rangɪ ɔəy ə nə: «M-a m-aw, nɪngə a sangɪ-mi, nə a oyi me majal je ti ləsi. Lo ki m-a m-aw ti kɪn a əsɪ kadi a awi ti əl.»

22 Lo kɪn ti, *Jɪpi je əli-naa əi nə: «A təl rəne ə se ra ban ə əl ə nə: «Lo ki m-a m-aw ti kɪn a əsɪ kadi a awi ti əl ə?»»

23 Ə Jəju əl-de ə nə: «Səi, səi dije ki dənangi ti nangɪ ne, ə mi, mi dəw ki dərə ti taa nu tə; səi dije lə dənangi, nə mi, mi dəw lə dənangi əl.

☆ 7:51 Dətərənəm 1.16 ☆ 8:5 Ləbətiki 20.10; Dətərənəm 22.22-24 * 8:11 [] Bar ta je kɪn goto me makitibi je ti ki mari kəte ki e ta lə Luwə ki ndangi tə kun mindi ki sigi. ☆ 8:17 Dətərənəm 19.15; 17.6

24 Ningə e mbata kin ə m-əl-n səsi m-ə nə: «A oyi me majal je ti ləsi.» Kin ə re adi-mi mesi təkı mi «Nje kisi nqo» al ə, a oyi me majal je ti ləsi.»

25 Ə dəji-e əi nə: «I wa kam i nq ə?» Ba Jəju ilə-de ti ə nə: «Mi dəw ki m-əl səsi lo kilə ngire ti nu wa kin.»

26 NGa ningə, ki əji dəsi, m-aw ki ta ngay kadi m-əl je, m-gangi je; nə ta ki m-ingə rə nje kilə-m ti kin par ə m-a m-ilə mbeə rə dije ti ki dənangi ti ne. E, ta lie e ta ki rəjeti.»

27 Jəju isi əl-de ta ki də Bawne Luwə ti nə əi je gəri me ta kin al.

28 Ə Jəju əl-de ə nə: «NDə ki a bəi-mi *mi NGon dəw taa kagi-dəsi ti kin ba, a gəri kadi mi «Nje kisi nqo»; taa a gəri kadi m-ra ne madi də rəm al tə, nə e ne ki Bai ndo-m ə m-isi m-əl.»

29 Nje kilə-m e səm naa ti; iyə-m ki karm al, tado dəkagilo je pəti m-ra ne ki nəl-e.»

30 Loki Jəju əl ta kin be, dije ngay adi-e mede.

NGan ka Abirakam

31 Jəju əl *Jipi je ki adi-e mede ə nə: «Kin ə re ai də njasi ti me ta ti ləm ba, səi njé ndo je ləm ki rəjeti.»

32 A gəri ne ki rəjeti, ningə ne ki rəjeti kin a taa səsi ilə səsi taa ji bəə ti.»

33 Ə əi je əli Jəju əi nə: «Je ngan ka *Abirakam, ningə ji ra bəə lə dəw ndə kare al tə, nga ra ban be ə i əl ə nə ne ki rəjeti a taa-je ilə-je taa ji bəə ti ə?»

34 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Təkı rəjeti, adi m-əl səsi: dəw ki ra ki ra majal, e bəə lə majal.»

35 Bəə a isi ki dije ki isi ra bəə ləde kin biti ki nq ti al, nə ngon koji-de a isi səde biti ki nq ti.

36 Adi re NGon lə Luwə taa səsi ji bəə ti ilə səsi taa ba, a səi dije ki taa kilə taa ki rəjeti ji bəə ti.

37 NGa ningə, m-gər kadi səi ngan ka Abirakam; nə isi sangi kadi itəli-mi tado imbati ta ləm.

38 Mi m-isi m-əl ne ki m-o rə Bai ti, nə səi ba, isi rai ne ki bawsi əl səsi tə.»

39 Ningə iləi Jəju ti əi nə: «Kaje e Abirakam.» Ə Jəju əl-de ə nə: «Kin ə re səi ngan ka Abirakam təkı rəjeti ə re a rai kilə ra Abirakam.»

40 Mi m-əl səsi ne ki rəjeti ki m-ingə rə Luwə ti, ningə ki basine kin isi sangi kadi itəli-mi. E kin e kilə ki Abirakam ra al jagi.

41 Səi isi rai kilə ra bawsi.» Ningə iləi Jəju ti əi nə: «Je ngan je ki koji gin kaya ti al; Bawje e kare ba ə e Luwə.»

42 Ə Jəju əl-de ə nə: «Kin ə re Luwə e Bawsi ə re a indigi-mi, tado m-teə rəe ti ə m-re lo kin ti. E mi wa ə m-re ki dəm al, nə e e ə ilə-m.»

43 MBata ri ə igəri me ta ləm al ə? Igəri al tado asi kadi uri mbisi go ta ti ləm al.

44 Su ə e bawsi, ningə indigi kadi irai ndigi lə bawsi. E dəw ki e nje təl dije lo kilə ngirə kosi ti lie nu. E a me ne ra ti ki rəjeti nja kare al, tado ne ki rəjeti goto rəe ti. Kin ə re əl ta ki ngom ba, e kin ə e ta ki osi boe ti, tado e nje ngom nim, e baw ne ra ki ngom nim.

45 Mi ba, mi nje kəl ta ki rəjeti ə imbati kadi adi-mi mesi.

46 Nə dansi ti ə asi kadi təji təkı m-ra majal ə? A kin ə re m-əl ta ki rəjeti ə, ra ban ə imbati kadi-mi mesi ə?

47 Dəw ki e yə Luwə, a oo ta lə Luwə, ningə səi, oi ta lie al, mbata səi yəe je al.»

Jəju əi ki Abirakam

48 Lo kin ti, *Jipi je əli Jəju əi nə: «E go rəbe ti kadi j-əl j-ə nə: i dəw ki *Samari ti, taa ndil ki majal isi mei ti tə.»

49 Ə Jəju əl-de ə nə: «Jagi, ndil ki majal goto mem ti, nə ne kare ki m-o ba, mi m-əsi gon Bai, ə səi imbati kəsi gonm tə par.

50 Mi m-isi m-sangi kadi dije iləi təji dəm ti al. Dəw ki isi sangi kadi dije iləi təji dəm ti e nqo, e ə a gangi ta kin adi-m.

51 Ningə təkı rəjeti, adi m-əl səsi, dəw ki təl rəne go ta ti ləm ba, dəwe kin a oy al ratata.»

52 Lo kin ti nqo, Jipi je əli-e əi nə: «Ki ne kin, ji gər maji ngata təkı ndil ki majal isi mei ti. *Abirakam oy, taa njé kəl ta je ki ta Luwə ti ka oyi tə, ningə i əl ə nə: «Dəw ki təl rəne go ta ti ləi ba, dəwe kin a oy al ratata.»

53 I itə kaje Abirakam ki oy kin a? Taa njé kəl ta ki ta Luwə ti ka oyi tə! I o rəi kadi i nq ə?»

54 Ba Jəju ilə-de ti ə nə: «Kin ə re m-təji rəm mi wa ningə, e təji ki ndae goto. NGa ningə, dəw ki nje kilə təji dəm ti e Bai. E ki isi əli ta lie əi nə e Luwə ləsi,

55 nə igəri-e al. Mi m-gər-e. Kin ə re m-əl m-ə nə m-gər-e al ə, re m-a mi nje ngom tə

sai je be tɔ. Nə mi m-gər-e, taa m-təl rəm go ta ti lie tɔ.

⁵⁶ Kasi Abirakam ra rənəl ngay mbata ində mene ti kadi n-a n-oo ndɔ ki m-a mre-n. NGa ningə oo ndɔ rem, adi rəe nəl-e ngay.»

⁵⁷ Lo kin ti, Jipi je daji Jəju əi nə: «Ira ɓal kuti mi al ɓəy ə kəmi oo Abirakam a?»

⁵⁸ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, kəte nɔ koji Abirakam ti, “Mi m-isi nɔɔ”.»

⁵⁹ Lo kin ti nɔɔ be, kəi mbal kadi n-tiləi Jəju, nə ur dan kosi je, ə tɛɛ gin kəy ti lə Luwə kɔ, aw.

9

Jəju aji nje kəm tɔ kare

¹ Loki Jəju isi ində də ningə, oo dəw ki kəme tɔ lo koje ti nu isi.

² *NJé ndo je lie daji-e əi nə: «Nje ndo dije, dɪngəm ki kəme tɔ lo koje ti nu kin, kəme tɔ ɔji-n dɔ majal lie e wa ə se, ɔji-n dɔ majal lə njé koje je ə?»

³ Ə Jəju əl-de ə nə: «E ta lə majal lie al nim, e ta lə majal lə njé koje je al nim, nə kəme tɔ be mba kadi Luwə ɔji-n tɔgine taga kadi dije gəri.

⁴ Dɔkagilo ki kadi to ɓəy, sɔbi kadi ji rai kilə lə dəw ki nje kilə-m, tadɔ lo a ndul ɓa, lo kadi dəw a ra kilə goto.

⁵ Təki mi-n dɔnangi ti ne ɓəy, mi kunji ki dɔnangi ti.»

⁶ Loki Jəju əl ta je kin be ɓa, go ti, tibi man tane nangi, ləy-n nangi, ɔr gidɪ kəm nje kəm tɔ ti ka kin.

⁷ Ningə, əl nje kəm tɔ ə nə: «Aw itogi kəmi lo ndogi man ti ki Silowe». «Silowe» kɔr me nə «nje kaw kilə». Be ə, nje kəm tɔ aw togi kəmne loe ti ka kin, ɓa ta təl-e, kəme oo lo maji.

⁸ NJé gədi kəy je lie, ki njé je ki kəte isi ooi-e lo kəy nɛ ti, əli əi nə: «Ma, e kam e dəw ki nje kisi nangi, kəy nɛ ka kin al a?»

⁹ Ningə njé ki nɔ je əli əi nə: «E darɔe e wa.» Ə njé ki nungɪ əli əi nə: «Jagi e e al, nə e dəw ki nje titi naa sie.» Ningə e wa ki dɔne əl ə nə: «E darəm mi wa.»

¹⁰ NGata ə daji-e ta əi nə: «Re e j wa ə, ra ban be ə kəmi oo lo ə?»

¹¹ Ə əl-de ə nə: «Dɪngəm ki tɔe nə Jəju ə ləy nangi ɔr gidɪ kəm ti, ə əl-m ə nə: “Aw Silowe ti itogi kəmi”, ə m-aw m-togi kəmm, par ə kəmm oo lo maji.»

¹² Ningə daji-e əi nə: «Dɪngəm kin e ra be ə?» Ə əl-de ə nə: «M-gər al.»

Parisi je daji ta dɪngəm ki kəte kəme tɔ ka kin

¹³ Lo kin ti, ɔri dɪngəm ki kəte kəme tɔ ka kin awi sie rɔ *Parisi je ti.

¹⁴ Ningə, ndɔe ti ki Jəju ləy-n nangi ki man tane ɔr gidɪ kəme ti adi kəme oo lo ka kin e ndɔ taa kəɔ.

¹⁵ Ə Parisi je daji-e ta ki yade rangi ɓəy se n-ra ban ə n-oo lo wa? Ə əl-de ə nə: «Jəju ɔr nangi ki ləy kəmm ti, ə m-aw m-togi kəmm, ə ngɔsine kəmm oo lo.»

¹⁶ Lo kin ti, Parisi je ki madi əli əi nə: «Dəw ki ra nɛ kin e dəw ki j rɔ Luwə ti al, tadɔ ində kəmne go ndɔ taa kəɔ ti al.» Nə njé ki nungɪ əli əi nə: «Ra ban be ə, dəw ki nje ra majal par a aw ki togi kadi ra-n nɛ koji je ki əti ɓal be kin ə?» Be ə, ta kin re ki gangi-naa dande ti.

¹⁷ Ningə təli daji nje kəm tɔ ka kin ɓəy əi nə: «NGa j wa ki dɔi, ta ri ə əl dɔ dəw ti ki tɛɛ kəmi adi kəmi oo lo kin ə?» Ə nje kəm tɔ əl ə nə: «E nje kəl ta ki ta Luwə ti.»

¹⁸ *Jipi je mbati kadi mede təki e dəw ki kəte kəme tɔ, ə ngɔsine dəw tɛɛ kəme adi kəme oo lo. Rai bitɪ adi njé koje je rai.

¹⁹ Ə daji-de ta əi nə: «Dəw kam e ngonsi wa təki rɔjeti a? A re e ngonsi wa ə, kəme tɔ lo koje ti wa a? A re kəme tɔ lo koje ti ə, ra ban be ə ngɔsine kəme oo lo ə?»

²⁰ Ə njé koje je əli əi nə: «Ji gər maji kadi e ngonje wa, taa kəme tɔ lo koje ti nu tɔ.

²¹ Nə ki ɔji dɔ kəme ki ngɔsine oo lo, ə se nɔ ə tɛɛ kəme adi kəme oo lo wa kin ə, ji gər nɛ kare me ti al. Ningə e wa togi gangi ə nə idəji-e, ə a əl ta ki dɔ rɔne ti.»

²² NJé koje je əli ta kin be mbata ɓal ki ɓali Jipi je. Tadɔ Jipi je dɔi ta naa ti kadi tɔ dəw ki re əl ə nə Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte ɓa, sɔbi tuwe gin kəy kaw-naa ti ləde kɔ.

²³ E mbata kin ə, njé koje je əli əi nə: «E wa togi gangi ə nə, idəji-e.»

²⁴ Ə Parisi je ɓari dəw ki kəte kəme tɔ ka kin adi-e re ki kɔ joo, ningə əli-e əi nə: «əl ta

ki rōjeti, ɔsi-n gon Luwə. Ji gər kadi dingəm kin e nje ra majal.»

²⁵ Lo kin ti, dingəm ki kate kəme tɔ ka kin əl-de ə nə: «E nje ra maji, ə se e nje ra majal wa ka m-gər ne kare me ti al, ne kare ki m-gər maji ən: kate kəm tɔ, ningə ngəsine kəmm oo lo.»

²⁶ Ningə təli əli-e əi nə: «E ri ə ra səi ə? Ə ra ban tɔ ə adi kəmi oo lo ə?»

²⁷ Lo kin ti əl-de ə nə: «Ta kin m-əl səsi kate ngata, ə imbati koo ta ləm, ə ra ban ə igei kadi m-təl m-əl səsi bəy ə? Indigi kadi itəli nje ndo je lie tɔ a?»

²⁸ Loki əl Parisi je ta be ba, əi je taji-e ə əli-e əi nə: «I ə j nje ndo lie, nə je, je nje ndo je lə *Moji.

²⁹ Ji gər kadi Luwə əl ta ki Moji, nə dəw ləi kin, ji gər lo ki tɛɛ ti al.»

³⁰ Ə dingəm ka kin əl Parisi je ə nə: «E ne ki əti bəl ngay kadi dəw ki səi, igəri loki tɛɛ ti al tɔ, ə dəwe ka kin taa adi kəmm oo lo.

³¹ Ji gəri maji kadi dije ki nje ra majal, re əli ta ki Luwə ə, Luwə oo dɔ ta ləde al, nə dəw ki nje bəl Luwə, ki nje təl rəne go ndue ti, Luwə oo dɔ ta lie.

³² Ki mari nu wa kin, ndɔ kare kadi j-o nə dəw madi ə adi kəm dəw ki tɔ lo koje ti nu oo lo be kin, m-o al bəy.

³³ Kin ə re dingəm kin j rɔ Luwə ti al ə, ne madi kare ki asi kadi ra goto.»

³⁴ Lo kin ti, əli-e əi nə: «I dəw ki a me majal ti lo koji ti nu kam ə, ige kadi j ə indo-je ne!» Ba tuwəi-e adi tɛɛ taga.

³⁵ Jəju oo kadi tuwəi-e, ə loki inge, dəje ə nə: «I adi mei *NGon dəw a?»

³⁶ Ə əl Jəju ə nə: «Babe, NGon dəw ə e na wa əl-m adi tə m-ade mem.»

³⁷ Ningə Jəju əl-e ə nə: «I o-e ki kəmi, e darəe e wa ə isi əli ta kin.»

³⁸ Be ə, dingəm ka kin əl Jəju ə nə: «Babe, m-adi mem.» Ba ɔsi məkəsine nangi nqe ti.

³⁹ Jəju əl-e ə nə: «M-re dɔnangi ti ne mba gangi ta, m-re mba kadi dije ki kəmde tɔ, ooi lo, ə kadi nje ki kəmde oo lo, təli nje kəm tɔ je tɔ.»

⁴⁰ Loki Parisi je madi ki ai ki Jəju nqo, ooi dɔ ta ki Jəju əl kin ningə, dəji-e əi nə: «Je ka je nje kəm tɔ je tɔ a?»

⁴¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Kin ə re səi nje kəm tɔ je təkəi rōjeti ə, re majal ləsi a goto, nə təkəi

j-isi-n, ə oi rəsi kadi kəmsi oo lo kin ba, majal ləsi to lo tone ti ba.»

10

Kuji ta ki dɔ ba bati je ti

¹ Jəju əl ə nə: «Təkəi rōjeti adi m-əl səsi. Kin ə re dəw madi ur go bati je ti ki ta kəy al, nə j bal ki dɔ bər ki rəbi ki rangi ba, dəwe kin e nje bogi, e baw kaya.

² Nə dəw ki ur kəy go bati je ti ki ta kəy, e ə e ba bati je.

³ Nje ngəm ta kəy bati je tɛɛ ta kəy ade, ba bati je ooi dɔ ndue. Ningə bər bati je ləne kare kare ki tɔde, tɛɛ səde taga.

⁴ Loki tɛɛ ki bati je ləne pəti taga ningə, ɔti njəyə nqde ti, ba bati je uni goe, tadɔ gəri ndue.

⁵ Bati je a uni go dəw ki rangi al. Re ooi dəw ki rangi ba, a ayi-naa say kɔ kade ti, tadɔ gəri ndu dije ki rangi al.»

⁶ Jəju əl-de kuji ta kin, nə gəri ne ki əl-de ta dɔ ti kin al.

⁷ Ə təl əl-de bəy ə nə: «Təkəi rōjeti, adi m-əl səsi, mi ta kəy bati je.

⁸ Dije pəti ki rəi nqm ti, əi nje bogi je, ki baw kaya je, adi bati je ooi ta ləde al*.

⁹ Mi ta kəy, re dəw ur kəy ki rəbi ki rəm ti ba, dəwe a ingə kaji. A ur kəy nim, a tɛɛ nim, taa a ingə ne kusone nim tɔ.

¹⁰ Nje bogi re ba, re mba bogi, re mba təl ne, ə re mba tuji ne tɔ par. Nə mi, m-re mba kadi dije ingəi kaji. Ningə kadi e kaji ki to mbar mbar.

¹¹ «Mi ba bati je ki m-ul bati je maji. Dəw ki ul bati je maji, adi rəne mbata bati je ləne.

¹² Nə dəw ki e nje ngəm bati je mba kingə la par bi e bade al, loki oo jagim isi re ki dɔ bati je ba, iyə bati je ə ay, adi jagim re uwə-de je, sane-de je.

¹³ Nje ngəm bati je mbata kingə-n la kin ay, tadɔ ne lie e la par ə isi sangi, adi oo lo kadi ində rəne kɔ ti mbata lə bati je al. Mi, mi ba bati je ki m-ində kəmm go bati je ti maji.

¹⁴ M-gər bati je ləm, ə bati je ləm gəri-mi tɔ.

¹⁵ Gəri-mi təkəi Bai gər-m ə mi m-gər-n Bai kin be tɔ. Be ə, m-adi rəm mbata bati je ləm.

¹⁶ M-aw ki bati je ki rangi nqo bəy ki əi me kəy ti ne al. Əi je ka, sɔbi kadi m-re səde me

kəy ti tɔ. A ooi ndum ɓa, a tɔli nɛ kul je ki kare ba gin ɓade ti ki kare ba.

17 Bai ndigi-m, mbata m-ilə rɔm kɔ kadi tɔ m-təl m-ingə kingə ki rangi.

18 Dəw ki a ində tɔgi dɔm ti kadi m-ilə rɔm kɔ goto. E mi wa ə m-adi ki me ndigi ləm. M-aw ki tɔgi kadi m-adi-n nim, kadi m-taan nim. E kin ə e ndu ki m-gər ki rɔ Bai ti.»

19 Ta lə Jəju kin təl re ki gangi-naa ki rangi dan *Jipi je ti ɓəy.

20 NGay je dande ti əli əi nɔ: «NDil ki majal isi mee ti, dɔe a dana al, ə ra ban ə isi oi ta lie ə?»

21 Ə njé ki nungɔ əli əi nɔ: «Dəw ki ndil ki majal isi mee ti əl ta be al. Dəw ki ndil ki majal isi mee ti asi kadi a tɛɛ kəm njé kəm tɔ je al.»

Jipi je mbati koo mbide ti tɔki Jəju e NGon Luwə

22 Dɔkagiloe ti kin, *Jipi je isi rai nay tɔr ndu dɔ kəy ti lə Luwə Jorijaləm ti. E dɔkagilo kul ti.

23 Jəju ilə lo aw je təl je gin pal ti lə *Salomɔ, nati kəy ti lə Luwə.

24 Jipi je iləi-naa gəi gide, ningə əli-e əi nɔ: «Kadi ban ti ə a əl-je ta ki kadi meje osi nangi ə? Kin ə re j Kirisi ki Luwə mbəte ə, əl-je wangi adi j-o.»

25 Ə Jəju əl-de ə nɔ: «Ta kin m-əl səsi kəte ngata, nə imbati kadi itaai ta ləm. Nɛ je ki m-isi m-ra-de me tɔ Bai ti kin mai naji dɔm ti.

26 Nə səi, imbati kadi-mi mesɔ. Imbati tado səi dan bati je ti ləm al.

27 Bati je ləm ooi ndum, m-gər-de, ningə əi je uni gom tɔ.

28 M-adi-de kaji ki to biti ki nɔ ti, ɓi tade a ti al. Taa dəw ki kadi ində tɔgine taa-n-de jim ti ka goto tɔ.

29 Bai ki nje kadi-m-de aw ki tɔgi dɔ dije ti pəti, adi dəw madi ki asi kadi ində tɔgi taa-n-de ji Bai ti goto.

30 Je ki Bai je dije ki kare ba.»

31 Lo kin ti, Jipi je tɔli kəi mbal ɓəy kadi n-tiləi Jəju n-tɔli-e.

32 Ə Jəju əl-de ə nɔ: «M-ra nɛ je ki maji maji ngay ta kəmsi ti ki tɔgi ki j rɔ Bai ti, nga e ki ra ə igəi kadi itiləi-mi ki mbal itɔli-mi ki mbae ə?»

33 Ə Jipi je əli-e əi nɔ: «E mbata nɛ maji ki ira ə ji ge kadi ji tiləi ki mbal ji tɔli al, nə e ki mbata ta ki mal. Tado j ki j dəw kare par əl ə nɔ j Luwə.»

34 Jəju əl-de ə nɔ: «Luwə əl me ndu-kun ti ləsi ə nɔ: “Mi m-əl səsi, səi luwə je”.

35 Dije ki Luwə əl-de ta ləne ə Luwə ɓar-de luwə je kin. Ningə igəri maji kadi dəw asi tɔgi buji ta lə Luwə al.

36 Mi, e Luwə ə mbəti-m, ilə-m dɔnangɔ ti, ə m-əl-n m-ə nɔ mi NGon Luwə, ningə səi əli əi nɔ se mi nɔ ə m-əl m-ə nɔ mi NGon Luwə wa ɓa, mi nje kəl ta ki mal dɔ tɔ Luwə ti, kin e mba ri ə?

37 Kin ə re m-ra kilə lə Bai al ningə tɔ adi-mi mesɔ al!

38 A kin ə re m-isi m-ra kilə lə Bai ningə, re adi-mi mesɔ al ka, adi mesɔ kilə je ki m-ra-de ka kin ndəy taa. Adi mesɔ kadi igəri tɔki Bai isi mem ti, ə mi m-isi me Bai ti tɔ.»

39 Lo kin ti, sangi rəbi nja kare ɓəy kadi n-uwəi Jəju, nɔ tɛɛ mbɔde ti aw.

40 Jəju təl aw gidi ba Jurde ti, lo ti ki kəte Ja ra dije batəm ti. Jəju aw isi loe ti kin nɔɔ.

41 Dije ngay awi rɔe ti, ningə əli-naa əi nɔ: «Ja ra nɛ madi kare ki əti ɓəl al, nə nɛ je pəti ki əl əji-n dɔ dingəm kin e nɛ je ki rɔjeti.»

42 Lo kin ti nɔɔ be dije ngay adi mede Jəju.

11

Ki Lajar lo koy ti

1 Dingəm kare ki nje moy e nɔɔ, tɔe nɔ Lajar. Isi me ɓe ti ki Bətani ki e ngon ɓe lə Mari əi ki ngokone Marti.

2 E darɔ Mari wa kin ə a əy yibi ki əti maji nja Bəbe ti nim, ɓər njae ki bisɔ dɔne nim. NGa ningə e ngokɔe Lajar ə rɔe to-e.

3 NGakonaa je ki dɔne ki joo kin iləi dəw madi ade aw əl Jəju ə nɔ: «Bəbe, basa madi e moy.»

4 Loki Jəju oo ta kin ningə əl ə nɔ: «Moy lə Lajar kin a tɔl-e al, nə e moy ki re kadi tɔji tɔgi Luwə, taa kadi dije iləi tɔji dɔm ti mi NGon Luwə tɔ.»

5 Jəju ndigi Marti əi ki ngokɔe Mari, taa ndigi Lajar tɔ.

6 Jəju oo maji kadi Lajar e moy, nɔ isi lo ti ki isi ti kin ba ndɔ joo ɓəy.

7 Go ti, əl njé ndo je ləne ə nɔ: «Adi ji tɔli j-awi Jude ti gogi.»

8 Ө *NJé ndo je lie əli-e əi nə: «NJe ndo dije, ndo ngay al ne bəy ə *Jipi je sangi kadi n-tiləi-ni ki mbal n-təli-ni ka kin ə, ige kadi itəl aw Jude ti bəy a?»

9 Jəju ilə-de ti ə nə: «NGan kadi e dəgi gide joo me kadi ti ki kare. Ningə kin ə re dəw njiyə kada ə a osi al, tadə oo lo maji.

10 A re njiyə kondə ə a osi, tadə oo lo maji al.»

11 Go ta ti kin, Jəju ilə ta ki rangi də ti ə nə: «Madije Lajar to bi, ningə m-a m-aw kadi m-ndəl-e.»

12 Ө njé ndo je əli-e əi nə: «Babe, re e bi ə to ə a ndəl bəy.»

13 Jəju əl ta lə koy Lajar, nə njé ndo je ooi təkə e ta lə bi ki kare.

14 Ө Jəju əl-de ay njay ə nə: «Lajar oy.

15 NGa ningə ki əji dəsi, rəm nəl-m ngay kadi m-goto loe ti, kadi tə səi je adii-mi mesi. Ba ki ne kin, adi j-awi dəe ti.»

16 Ө Tomasi ki isi bari-e «NDingə» əl ndəgi njé ndo je ə nə: «J-əi ka adi j-awi sie tə j-oyi sie.»

Jəju e nje kadi dije təli isi ki dəde taa

17 Loki Jəju re tēē Bətani ti, oo kadi dibi Lajar ra ndə sə ngata.

18 Bətani e bəsi ki Jorijaləm, asi kulə mətər mitə be par,

19 adi *Jipi je ngay rəi rə Marti ti əi ki Mari kadi səli mede əji-n də koy lə ngokode.

20 Loki Marti oo kadi Jəju a re nōō, j aw tilə kəme, ningə Mari taa isi yəne nangi me kəy ti.

21 Marti ki aw tilə kəm Jəju, əl Jəju ə nə: «Babe, kin ə re j səje ne ə re ngokom a oy al.

22 Nə ki ne wa kin ka m-gər kadi nē je pəti ki idəji Luwə ə a adi.»

23 Ө Jəju əl-e ə nə: «NGokoi a j lo koy ti.»

24 Ningə Marti ile ti ə nə: «E ki rəjeti, m-gər kadi ndə ki njé koy je a j taa lo koy ti dəbəy ndə ti ə, Lajar a j taa lo koy ti tə✧.»

25 Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Mi nje kadi dije j taa lo koy ti, ki nje kadi dije isi ki dəde taa. Dəw ki adi-m mene, re oy mindi ka, a təl isi ki dəne taa.

26 NGa ningə, dəw ki isi ki dəne taa, ə adi-m mene ba, dəwe kin a oy al ratata. M-dəji se oo be wa?»

27 Ba Marti ile ti ə nə: «Oyo, Babe, m-adi mem təkə j ə j Kirisi ki Luwə mbəte, j ə j NGon lə Luwə, j ə j dəw ki səbi kadi a re dənangi ti.»

Jəju nō mbata koy lə Lajar

28 Go ta ti ki Marti əl kin ba, əti aw bər ngokone Mari, əl-e ta nangi yəgira be ə nə: «NJe ndo dije a nōō, ə isi dəji kadi aw.»

29 Loki Mari oo ta kin taa par ə j taa kalangi aw ki rə Jəju ti.

30 Jəju ur me be ti al bəy, e lo ti wa ki Marti aw inge ti kəte ka kin bəy.

31 *Jipi je ki isi me kəy ti ki Mari, isi səli mee, loki ooi-e j taa kalangi, tēē taga, ooi ə nə isi aw ki də badi ti kadi nō wa, adi j taa goe ti.

32 Loki Mari aw tēē lo ti ki Jəju a ti, ə oo Jəju ba, osi nangi njae ti, ningə əl-e ə nə: «Babe, kin ə re j səje ne ə re ngokom a oy al.»

33 Loki Jəju oo kadi Mari isi nō, taa Jipi je ki j goe ti ka isi nōi tə ba, mee ur made, taa ndile isi nangi al tə.

34 Ө dəji-de ə nə: «təli-e ra be ə?» Ba əli-e əi nə: «Babe, ire ə a o.»

35 Lo kin ti, Jəju nō.

36 Ө Jipi je əli əi nə: «Oi təji ki təji ndigi ki ndige kin.»

37 Nə njé ki nungi əli əi nə: «Tēē kəm nje kəm tə, nga ra ban ə asi kadi əgi Lajar koy al təy?»

Jəju adi Lajar j lo koy ti

38 Lo kin ti, me Jəju təl ur made kur ki rangi bəy, adi əti aw ki də badi ti. Ningə e bole mbal ə indəi mbal made utii tae.

39 Jəju əl-de ə nə: «Əri mbal kin kə», nə Marti ki konan nje goto əl Jəju ə nə: «Babe, ra ndə sə ngata, adi a əti.»

40 Ө Jəju əl-e ə nə: «M-əli m-ə nə ri ə? M-əli m-ə nə re adi mei ə a o təgi Luwə.»

41 Lo kin ti, əri mbal kə, ə Jəju un kəmne ki taa ningə əl ə nə: «Bai, m-ra-i oyo təkə o də ndum.

42 M-gər kadi ta je ki m-isi m-əl səi kin o də ndum dərə, nə m-əl ta kin be mbata kosi dije ki gəi gidim kin, kadi adi-mi mede təkə e j ə ilə-m.»

43 Go ta ti kin ba, Jəju un ndune ki taa əl ta ki təgine ə nə: «Lajar, itēē taga!»

44 Ningə nje goto Lajar ində lo tēē taga. Jie je ki njae je e ki ragi ki ta kibə, taa ta kəme e

ki dole ki kibi tɔ. Ə Jəju əl-de ə nə: «tuti-e, ə iyəi-e adi aw.»

Dije dɔɔi ta naa ti kadi n-təli Jəju
(Mt 26.1-5; Mk 14.1-2; Lk 22.1-2)

⁴⁵ *Jipi je ngay ki awi rɔ Mari ti, ə ooi ne ki Jəju ra, adi mede Jəju.

⁴⁶ Nə njé ki nə je awi ingəi *Parisi je, əli-de ne ki Jəju ra.

⁴⁷ Lo kin ti, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki Parisi je, əsi dɔ njé gangi ta je lə Jipi je naa ti, ningə dəji-naa əi nə: «E ri dana ə kadi ji rai ə? Dingəm kin ra ne je ki əti bəl bəl ngay!

⁴⁸ Kin ə re j-iyəi-e j-adi ra ne je ləne kin ki nɔne ti ə, dije pəti a adi-e mede, ningə dije ki Rom ti a rəi kadi tuji kəy lə Luwə, taa a tuji gin be ləje tɔ!»

⁴⁹ Ə Kayipi ki e ki kare dan njé kun dɔ Jipi je ti, ki bale ti nɔɔ e ki bo dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ti, un ta əl-de ə nə: «tgarəi ne kare me ne ti ki isi ra ne kin al!

⁵⁰ Iməri ta maji oi! E soti ngay mbata ti ləsi kadi ba kal dəw kare oy mbata lə gin dije kosi, ə gin be ki tae ba ingə tuji al.»

⁵¹ NGa ningə e ta ki Kayipi wa ba əl ki dɔne al, nə təkə bale ti nɔɔ e ki bo dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ti, Luwə ində ta tae ti adi ilə mbee kəte təkə səbi kadi Jəju a oy mbata lə gin be lə Jipi je.

⁵² Ningə a oy mbata lə gin be lə Jipi je par al, nə a oy mba kadi kaw-n ngan lə Luwə ki sanəi-naa ki lo je dangi dangi kin kadi təli gin dije ki kare ba.

⁵³ I dɔ ndəe ti nɔɔ kin, njé kun dɔ Jipi je uni ndude kadi n-təli Jəju.

⁵⁴ E be ə, Jəju ində ngangə njiyə taga ta kəm Jipi je ti. Or rɔne aw bəsi kadi dilə lo ti, me ngon be ti ki bari-e Epirayim. Aw isi ti nɔɔ ki njé ndo je ləne.

⁵⁵ Dəkagilo ra nay lə Jipi je ki bari-e Paki e bəsi, adi dije ngay awi Jorijaləm ti kəte nɔ ti kadi tə rai ne je ki go kuje ti ləde əi Jipi je kadi Luwə oo-n-de tə dije ki kanji majal.

⁵⁶ Dije ka kin əi gin kəy ti lə Luwə, ningə isi sangi Jəju, ə dəji-naa ta dande ti əi nə: «Mər ta ləsi e ri ə? Kadi a re lo ra nay ti al a?»

⁵⁷ Ne kare ba, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki Parisi je adi ndu kadi re dəw madi oo lo ki Jəju e ti ba, kadi əl-de adi n-awi n-uwəi-e.

12

Mari buki yibi ki əti maji nja Jəju ti
(Mt 26.6-13; Mk 14.3-9; Lk 7.36-50)

¹ NDə mehe kəte nɔ ra nay Paki ti, Jəju aw Bətani ti ki Lajar isi ti. Lajar ki ndə ki ade j taa lo koy ti.

² Lo kin ti nɔɔ, rai ne kuso ki tɔ Jəju. Marti ə e nje kadi-de ne kuso, ningə Lajar e ki kare dan njé kisi ta ne kuso ti ki Jəju.

³ Mari un yibi ki rai ki man kagi ki bari-e nar, a rosi ngon ku be, buki nja Jəju ti, ningə go ti, bər njae ki bisi dɔne. E yibi nar dərəe ki gate e ngay. Baye taa me kəy.

⁴ Lo kin ti, Judasi Isikariyoti ki e ki kare dan njé ndo je ti lə Jəju, e ki a un dɔ Jəju, əl ə nə:

⁵ «MBa ri ə e ki gati ki yibi kin, taa-n la ki lo kilə ti ki ndə bu mitə be ka e ki ra-n ki njé ndoo je al ə?»

⁶ Judasi əl ta kin be mba to ba ta lə njé ndoo je to rəe al, nə mbata e nje bogi. E ə bəl la e jie ti, adi isi bogi la ki isi buki me ti ndəy ndəy.

⁷ Nə Jəju əl ə nə: «tyəi Mari jəke! Ra ne kin be nginə-n ndə ki kadi darəm a aw-n bada.

⁸ Njé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndə je pəti, nə mi m-a m-isi səsi ki nɔ ti al.»

Dije dɔɔi ta naa ti kadi n-təli Lajar

⁹ Kosi *Jipi je ngay ooi kadi Jəju e Bətani ti, adi rəi. Ningə rəi mbata lə Jəju par al, nə rəi mba koo Lajar ki Jəju ade j taa lo koy ti ka kin tɔ.

¹⁰ E be ə, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je uni ndude kadi n-təli Lajar kɔ,

¹¹ mbata e ta lie ə ra adi Jipi je ngay iyəi-de ə adi mede Jəju.

Jəju ur me be ti ki Jorijaləm ki kəsi-gon
(Mt 21.1-11; Mk 11.1-11; Lk 19.28-40)

¹² Lo ti go ti, kosi dije ki ngay ki rəi Jorijaləm, ooi kadi Jəju isi re Jorijaləm,

¹³ ə əyi baji tan je, ə tēēi taga gidə be ti, awi tilə kəme. Ningə lo kin ti, uni ndude ki taa əli əi nə: «Təji e ki dɔ Luwə ti! Ningə kadi Luwə ində jine dɔ dəw ti ki re ki tɔ Bəbe, kadi Luwə ində jine dɔ ngar ti lə *Isirayəl je!»

¹⁴ Jəju ingə ngon koro, ningə al isi dɔe ti təkə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

¹⁵ «təbəl al, be bo *Siyɔ!

Igɔ lo o, ngar ləi isi re,

Isi dɔ ngon koro ti.✠»

16 Dɔsay ba, njé ndo je lie gəri me ne je ki isi rai kin al, nə loki dije isi iləi tɔji dɔ Jəju ti ngata ɓa kadi mede ole dɔ ti təkɪ makitibi lə Luwə əl ta lie kadi ne kin a ra ne dɔe ti be. Ningə e nee ka ə isi ra ne dɔe ti kin.

17 Dije ngay ki ndo ki əi sie naa ti loki ndəl Lajar ade tɛɛ ɓada, dan njé koy je ti, mai naji lie.

18 Ningə e naji ki ma ləde kin ə ra adi kosi dije awi tiləi kəme, tado ooi kadi ra ne kɔji ki əti ɓəl ngay kin.

19 Lo kin ti, *Parisi je əli-naa dande ti əi nə: «Oi to ki taga ta kəmsi ti ne kadi asi ra ne madi al; dije pəti ɓuki-naa ki goe ti!»

Girəki je sangi kadi n-ooi Jəju

20 Girəki je madi əi dan dije ti ki rai Jori-jaləm lo ra nay ti kadi ɔsi məkəsɪde nangi nɔ Luwə ti.

21 Girəki je ka kin rai ɓasi rɔ Pilipi ti ki e dɔw ki ngon ɓe ti ki Bətisayda ki Galile ti, dɔji-e əi nə: «Ji ndigi kadi j-o Jəju.»

22 Ə Pilipi aw əl Andire, nga ə indəi rɔde naa ti joo pu awi əli Jəju.

23 Jəju ilə-de ti ə nə: «Ki ne kin ɓa, ndo asi kadi Luwə tɔji tɔgim mi *NGon dɔw ki taga ngata.

24 Ningə ki rɔjeti, adi m-əl səsi, kə ko ki kare ki osi nangi kin re oy əl ə, a to ki karne ba par, a re oy tɔ ɓa, a tɛɛ ki kə ko je ki rangi ngay.

25 Dɔw ki ndigi koo maji rɔne, a tɪ tae, nə dɔw ki iyə ta koo maji rɔne dɔnangi ti ne, a ngəm rɔne kadi kajɪ ki bitɪ ki nɔ ti.

26 Kin ə re dɔw madi ge ra kilə ɓəə ləm ɓa, sɔbi kadi un gom, nga ningə nje kilə ɓəə ləm kin a e səm lo ti ki m-a m-ɪ ti. Dɔw ki nje ra kilə ɓəə ləm, Bai Luwə a ɔsi gone.»

Jəju əl ta ki dɔ koyne ti

27 Jəju əl ə nə: «Ki ne kin, ndilm isi nangi al, ə se ta ri ə kadi m-əl wa? Kadi m-əl m-ə nə: “Bai, aji-m ta dɔ kadi ti ki nga ki a re dɔm ti kin a?” NGa e mbata dɔ kadi wa kin ə m-re bitɪ m-tɛɛ-n ne kin.

28 Bai, itɔji adi dije gəri tɔɓa ləi.» Ningə ndu dɔw ɓa ɪ ki dɔrɔ ti ə nə: «M-adi dije gəri tɔ ɓa ləm ngata, nə m-a m-adi-de gəri ɓəy.»

29 Kosi dije ki ai loe ti nɔɔ ə ooi ndu ta kin ki mbide əli əi nə: «E ndi ə ndangi ne.» Ningə njé ki nungi əli əi nə: «Malayka kare ə əl-e ta.»

30 Ə Jəju əl-de ə nə: «NDu ta ki ɓa ə oi kin tɛɛ mbata ləm mi al, nə tɛɛ ki mbata ləsi səi je.

31 Ki ne kin, e dɔkagilo ki kadi Luwə a gangi-n ta dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne ngata, e dɔkagilo ki kadi Luwə a uwə-n nje majal ki isi ində tɔgine dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne, ile gidi lo ti kɔ ngata.

32 NGa ningə mi, ndo ki dije a ɓəi-mi taa dɔ kagi-dəsi ti kin ɓa, m-a m-ndər dije pəti ki rəm ti.»

33 Me ta ti kin, Jəju tɔji kadi gəri se go rəbi ki ban ə a oy-n wa?.

34 Ə kosi je əli-e əi nə: «J-ingə me makitibi ndu-kun je ti ləje təkɪ Kirisi ki e dɔw ki Luwə mbəte, a isi bitɪ ki nɔne ti ɓi a oy əl✠, nga ra ban be ə ɪ əl ə nə: “Sɔbi kadi a ɓəi NGon dɔw taa dɔ kagi-dəsi ti ə?” Ə NGon dɔw ə wa kin e nɔ dana ə?»

35 Ba Jəju əl-de ə nə: «Kunji e dansi ti ne dɔkagilo ndəy ɓəy. Ningə kadi injiyəi ki nɔsi ti loki kunji isi unji dəsi ti kin, kadi tɔ til ingə səsi dɔ rəbi ti al. Tado dɔw ki njiyə me til ti, gər lo ki isi aw ti al.

36 Dɔkagilo ki kunji e səsi kin ɓa, adi mesi kunji, kadi tɔ itəli dije ki me kunji ti.» Loki Jəju əl-de ta be ningə, ɔti aw ɓoyɔ rɔne say ta kəmde ti.

Jipi je mbati kadi mede Jəju

37 Jəju ra ne kɔji je ki əti ɓəl ɓəl ta kəm *Jipi je ti ka, mbati kadi-e mede.

38 E kin tɔji ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ə nə:

«Babe, nɔ ə taa ta ki tɛɛ taje ti osi mbide ti kin ə?

E nɔ je ə Babe tɔji-de tɔgine ə✠?»

39 Ningə darɔ Ejay ə wa təl a nɔɔ ɔr gin ne ki asii kadi mede al ə nə:

40 «Luwə tɔ kəmde,

Kadi tɔ ooi lo al,

Adi mede nga ngororo,

Kadi tɔ gəri ne madi kare al,

Kadi tɔ təli kəmde rɔ Luwə ti al,

Nə tɔ Luwə ɪ aji-de.✠»

41 Ejay əl ta kin be mbata kunji Jəju ki oo kəte nu ə əl-n ta dɔe ti.

⁴² Ne kare ba, dan njé kun dɔ Jipi je ti wa kin, ngay je adi mede Jəju, nə mbati kəli ki taga mbata lə *Parisi je ki kadi a tuwəi-de kɔ gin kəy kaw-naa ti ləde əi Jipi je[☆].

⁴³ Oi maji ngay kadi dije ə piti-de ə e soti itə kadi Luwə ə piti-de.

Ta ki ta Jəju ti ə a gangi ta

⁴⁴ Jəju əl ta ki ndune ki boy ə nə: «Dəw ki adi-m mene ba, e mi ə adi-m mene al, nə e nje kilə-m ə ade mene;

⁴⁵ ningə dəw ki oo-m ə, oo nje kilə-m tɔ.

⁴⁶ Mi, mi kunji, ə m-re dɔnangi ti ne mba kadi dəw ki adi-m mene ba, dəwe njiyə me til ti al.

⁴⁷ Kin ə re ta ləm osi mbi dəw ti, ə dəwe ran kilə al ə, e mi ba m-gangi ta dɔe ti al, tado m-re dɔnangi ti ne kadi m-aji dije bi kadi m-gangi ta dɔde ti al.

⁴⁸ Dəw ki mbati-m nim, taa ta ləm al nim ə, aw ki nje gangi ta dɔne ti ngata. Tado e ne je ki m-ndo dije wa kin ə, a gangi ta dɔe ti dɔbəy ndo ti.

⁴⁹ Təki rɔjeti, m-əl ta ki dɔ rəm al, nə e Bai ki nje kilə-m ə adi-m ndu je ki kadi m-əl nim, m-ndo nim.

⁵⁰ NGa ningə, m-gər kadi ndu ki Luwə adi kin ə, e nje re ki kaji ki biti ki nɔ ti. Ta je ki m-əl, m-əl-de təki Bai əl-m.»

13

Jəju togi nja njé ndo je ləne

¹ Kəte nɔ ra nay Paki ti, Jəju gər kadi ndo re nga kadi tə iyə dɔnangi ə aw rɔ Bawne ti. Jəju ki ndigi njé ki yane je ki dɔnangi ti ne mari nu, ndigi-de biti kadi tɔl tae.

² Jəju əi ki njé ndo je ləne isi ta ne kuso ti lo sɔlɔ. Ningə dɔkagiloe ti kin, su ində ta ga kulə Jəju ji njé bə je ti me Judasi ti ki ngon lə Simɔ Isikariyoti ngata.

³ Jəju wa ki dɔne gər kadi Bawne Luwə ilə ne je pəti jine ti, ningə gər təki n-ɔ rɔe ti ə n-re, adi n-a n-təl n-aw rɔe ti gogi.

⁴ Jəju ɔ taa ta ne kuso ti, ɔr kibi ləne ki ilə dɔ madé ti, ba un ta kibi dɔɔ-n bədi-ne.

⁵ Go ti, mbəl man me ne ti, ba ilə rɔne togi nja njé ndo je ləne, ə bɔr njade ki ta kibi ki kəte dɔɔ-n bədi-ne ka kin.

⁶ Loki Jəju re tɛɛ dɔ Simɔ Piyər ti ba, Simɔ Piyər əl-e ə nə: «Babe, ɔ kadi itogi njam a?»

⁷ Ə Jəju əl-e ə nə: «Ne ki m-isi m-ra kin, ta ji naa ti ne igər al, nə a gər mee ki bəy ti.»

⁸ Be ka Piyər əl Jəju ə nə: «Jagi, ɔ togi njam al.» Ə Jəju ilə ti ə nə: «Kin ə re m-togi njay al ba, ne madi ki bəw-je naa ti səi goto.»

⁹ Ningə Piyər əl ə nə: «Babe, re e be ba, itogi njam par al, nə kadi itogi jim je, ki dɔm je tɔ.»

¹⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Dəw ki ndogi man, aw ki ndoo togi njane par, bi rɔe je pəti al, tado ndəgi rɔe je ay njay. NGa ningə səi je, rɔsi ay njay, nə e dije pəti ba rɔde ay, al bəy tɔ.»

¹¹ Lo kin ti, Jəju gər dəw ki a ule ji njé bə je ti, ə əl-n ə nə: «E səi pəti ba rɔsi ay, al.»

¹² Loki Jəju togi njade gine gangi ningə, un kibi ləne ilə rɔne ti, ə tal aw isi ta ne kuso ti gogi, ba əl-de ə nə: «igəri me ne ki m-ra səsi kin a?»

¹³ Isi bari-mi NJe ndo dije je, Babe je, ningə e go rəbe ti, tado e mi ə wa.

¹⁴ NGa ningə re mi ki mi NJe ndo dije je, mi Babe je ə m-togi njasi ningə, səi ka sɔbi kadi itogi njanaa ki yo je ki ne je tɔ.

¹⁵ E ne ə m-ɔji səsi, kadi səi ka indaji, irai təki m-ra səsi kin be tɔ.

¹⁶ Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, bəə itə bane al, taa ngon nje kaw kilə itə nje kile al tɔ.

¹⁷ Təki igəri ngata kin ə, irai kile ə, rɔsi a nəl səsi ngay.

¹⁸ E səi pəti ba m-isi m-əl ta ləsi al; m-gər dije ki m-mbati-de. NGa ningə, sɔbi kadi ta ki makitibi lə Luwə əl kin ra ne. Makitibi əl ə nə: «Dəw ki isi uso səm ne, tu gajine ɔsi-m[☆].»

¹⁹ M-əl səsi ta kin basine, kadi tə ndo ki nee a ra ne ba, igəri təki «Mi NJe kisi nɔɔ.»

²⁰ Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, dəw ki uwə dəw ki m-ile ki rɔne ti, uwə-m ki rɔne ti, ə dəw ki uwə-m ki rɔne ti, uwə nje kilə-m ki rɔne ti tɔ.»

Jəju əl təki Judasi a un dɔne

(Mt 26.21-25; Mk 14.18-21; Lk 22.21-23)

²¹ Go ta je ti kin, ndil Jəju isi nangi al, adi ta tɛɛ tae ti ki taga ə nə: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, dəw kare dansi ti ne a ilə-m ji dije ti.»

²² Lo kin ti, njé ndo je lie goi kəm-naa, ningə dəji-naa se nā dana ə isi əl ta lie wa.

²³ Ki kare dan njé ndo je ti, ki e dəw ki Jəju ndige, isi kadi Jəju ti basi.

²⁴ Ə Simɔ Piyər ra ne yɔgiri nangi əl-e-n kadi dəji Jəju se isi əl ta lə nā dana wa.

☆ 13:18 Pa je 41.10

²⁵ NJe ndo ka kin əy ki dɔ Jəju ti, ningə dəje ə nə: «Babe, dəwe e nə ə?»

²⁶ Ə Jəju ile ti ə nə: «E dəw ki m-a m-ade mapa ki m-gangi, m-ilə me təy ti kin.» Ningə Jəju gangi mapa ilə me təy ti, adi Judasi ki ngon lə Simo Isikariyoti.

²⁷ Loki Judasi taa mapa ka kin taa par ə, *Sata ur mee ti. Ə Jəju əl-e ə nə: «Nə ki to mei ti kadi ira ka kin, ira law!»

²⁸ Dan dije ti ki isi sie ta ne kuso ti kin, dəw ki kadi gər se mba ri ə əl-e ta kin be wa goto.

²⁹ Tə ka ki Judasi e-n nje koti bəl la ka kin, ngay je ooi təkɪ Jəju dəje kadi aw ndogi ne ki kadi n-rai nay Paki, ə se kadi aw adi ne madi njé ndoo je wa be.

³⁰ Judasi taa mapa ki Jəju ade ka kin taa par ə tɛɛ taga. Dɔ kade ti kin, lo ndul ngata.

³¹ Loki Judasi tɛɛ ba, Jəju əl ə nə: «Ki basine kin, dije iləi tɔji dɔm ti mi *NGon dəw, ningə mi NGon dəw m-ra m-adi dije iləi tɔji dɔ Luwə ti tɔ.

³² Kin ə re m-ra m-adi dije iləi tɔji dɔ Luwə ti ba, Luwə wa ki dɔne a adi dije iləi tɔji dɔm ti mi NGon dəw tɔ. NGA ningə e ne ki a ra ne basine.

³³ NGanm je, mi səsi ne, naa ti dɔkagilo ki ndəy be par. A sangi-mi, ningə təkɪ m-əl-n *Jipi je, m-əl səsi bɔne tɔ təkɪ: “Lo ki m-a m-aw ti, a asi kadi awi ti al.”

³⁴ M-adi səsi ndu-kun ki sigi ki e ta kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je. Maji kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je təkɪ mi m-ndigi-n səsi kin be tɔ.

³⁵ Kin ə re indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je ba, dije pəti a gəri təkɪ səi njé ndo je ləm.»

*Jəju əl təkɪ Piyər a naji ta gər-ne
(Mt 26.33-35; Mk 14.29-31; Lk 22.31-34)*

³⁶ Simo Piyər dəji Jəju ə nə: «Babe, a aw ra ə?» Ə Jəju ile ti ə nə: «Lo ki m-a m-aw ti, a asi kadi un gom ki basine kin al, nə a un gom ki bəy ti.»

³⁷ Ba Piyər dəji Jəju ə nə: «Babe, mba ri ə m-a m-asi kadi m-un goi ki basine kin al ə? Mi basi ngay kadi m-ilə rəm kɔ mbata ləi!»

³⁸ Lo kin ti, Jəju ilə Piyər ti ə nə: «Adi j basi ngay kadi ilə rəi kɔ mbata ləm wa ta? Təkɪ rɔjeti, adi m-əli, kunə kinjə nɔ al bəy ə, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al.»

14

Jəju e rəbi ki kaw ki rɔ Luwə ti

¹ Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Səbi kadi mesi bəl al, adi mesi Luwə, ə adi-mi mesi tɔ.

² Me bə ti lə Bai, kəy je e ngay nɔɔ. Kin ə re e ne ki rɔjeti al ə, re m-a m-əl səsi, tadɔ m-aw kadi m-ində dɔ lo dana mbata ti ləsi.

³ Loki m-aw, ə m-ində dɔ lo dana gine gangi ningə, m-a m-təl tə m-re kadi m-əy səsi, m-aw səsi rəm ti, kadi tə lo ki mi ti, səi ka səi ti tɔ.

⁴ Səi, igəri rəbi ki kaw lo ti ki m-isi m-aw ti.»

⁵ Lo kin ti, Tomasi əl Jəju ə nə: «Babe, ji gər lo ki isi aw ti al tɔ, ə ra ban be ə j-a ji gər rəbi ki kaw ti ə?»

⁶ Ə Jəju əl-e ə nə: «Mi rəbi, mi ta ki rɔjeti, mi kisi ki dɔ taa. Rəbi ki rangi ki kadi dəw asi kaw-n rɔ Bai Luwə ti goto.

⁷ Re igəri-mi ba, a igəri Bai tɔ. NGA ningə, təkɪ j-a-n ne wa kin, igəri-e nim, oi-e nim tɔ.»

⁸ Ningə Pilipi əl Jəju ə nə: «Babe, itɔji-je Bawje Luwə adi j-o-e par ə, e wa kin asi-je naki.»

⁹ Ə Jəju ile ti ə nə: «Pilipi, e mari nu ba ə m-a səsi ne kin ka igər-m al bəy a? Dəw ki oo-m ba, oo Bai Luwə tɔ. Ra ban be ə əl ə nə: “Itɔji-je Bawje Luwə adi j-o-e?”

¹⁰ O tə ta ki rɔjeti al kadi mi m-isi me Bai ti, ə Bai isi mem ti a? Ta je ki m-isi m-əl səsi kin, e mi wa ki dɔm ba m-isi m-əl al; e Bai ki isi mem ti ə isi ra kilə je ləne.

¹¹ Adi-mi mesi təkɪ mi m-isi me Bai ti, ə Bai isi mem ti tɔ kin. A re adi-mi mesi dɔ ta je ti ki m-isi m-əl al ə, kilə ra je lə Luwə ki oi ki kəmsi kin yo ə, adii mesi ndəy.

¹² Təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, dəw ki adi-m mene ba, e ka a ra ne je ki m-isi m-ra-de kin tɔ. A ra ne je ki əti bəl ngay bəy, mbata mi m-isi m-aw rɔ Bai ti.

¹³ NGA ningə, ne je pəti ki idəji me tɔm ti ə, m-a m-ra m-adi səsi, mba kadi mi NGon, m-ra m-adi dije iləi tɔji dɔ Bai Luwə ti.

¹⁴ Kin ə re idəji ne madi me tɔm ti ə, m-a m-ra m-adi səsi.»

Jəju un ndune kadi n-a n-ilə ki NDil Luwə

¹⁵ Jəju ilə ta ki rangi dɔ ti bəy ə nə: «Kin ə re indigi-mi ə, a təli rəsi go ndu-kun je ti ləm.

¹⁶ Ningə mi, m-a m-dəji Bai Luwə kadi ilə ki NJe ra səsi ki rangi, ki a isi səsi bitɪ ki nɔ ti.

17 E ə e NDil ki nje ra ne ki rəjeti, ki dije ki dənangi ti ne asi kadi taai-e mede ti al, tadə ooi-e al, taa gəri-e al tə, nə səi je, igəri-e, mbata isi kadisi ti ne, taa a isi mesi ti tə.

18 M-a m-iyə səsi ki karsi tə ngan kal je be al, nə m-a m-təl kadi m-re rəsi ti.

19 Nay ngay al kadi dije ki dənangi ti ne a ooi-mi al ratata, nə səi je, a oi-mi, tadə m-isi ki dəm taa, taa səi je ka a isi ki dəsi taa tə.

20 NDəe ti kin ə, a oi kadi mi me Bai ti, ningə səi, səi mem ti, ə mi, mi mesi ti tə.

21 Dəw ki nje ndigi-m, e dəw ki ngəm go ndu-kun je ləm maji nim, təl rəne go ti nim. Bai a ndigi dəw ki nje ndigi-m, ningə mi ka m-a m-ndige tə, taa m-a m-təje rəm ki taga kadi gər-m tə.»

22 Judi (ki Judasi Isikariyoti al) əl Jəju ə nə: «Bəbe, ra ban be ə je par ə a təji-je rəi ki taga kadi ji gər-i, 6i a təji rəi ki taga kadi ndəgi dije ki dənangi ti ne kin gəri-ni al ə?»

23 Jəju ile ti ə nə: «Dəw ki ndigi-m ə, a ngəm go ta je ləm. Bai a ndige, ningə je ki Bai Luwə joo pu j-a ji re rəe ti, j-a j-ində be naa ti sie.

24 Dəw ki ndigi-m al, təl rəne go ta je ti ləm al. Ta je ki isi tēē tam ti ə isi oi kin, e ta je ki mi wa m-əl ki dəm al, nə e ta je ki j rə Bai ti ki nje kilə-m.

25 M-əl səsi ta je kin dəkagilo ki mi səsi naa ti ne bəy kin.

26 Nje ra səsi, NDil ki Bai a ilə sie adi səsi me təm ti kin, a ndo səsi ne je pəti, taa a ole mesi də ne je ti pəti ki m-əl səsi tə.

27 M-iyə lapiya m-adi səsi, m-adi səsi lapiya. Ningə mi m-adi səsi təkı dije ki dənangi ti ne adii səsi al. Adi mesi osi nangi, i6əli al.

28 Oi tēē tam ti m-əl m-ə nə: «M-a m-aw, ə m-a m-təl m-re rəsi ti». Ningə kin ə re indigi-mi ə, a irai rənəl də kaw ti ki m-isi m-aw rə Bai ti, tadə e, e ki bo itə-m.

29 M-əl səsi ta kin basine, kəte taa kadi ne je rai ne, kadi tə loki a rai ne 6a, adii mesi.

30 M-a m-əl səsi ta gogı al ngata, tadə, nje majal ki isi ində təgine də dije ti ki dənangi ti ne, re. Ningə e aw ki təgi madi dəm ti al,

31 nə a ingə ta rəbi kadi ra adi dije gəri təkı m-ndigi Bai, ə m-ra ne je təkı Bai dəji-m kadi m-ra. II taa lo kin ti adi j-awi.»

Jəju e kagi nju ki rəjeti

1 Jəju əl ə nə: «Mi, mi kagi nju ki rəjeti, ningə Bai e 6a nje ndər nju tə.

2 Baji nju ki j rəm ti, ə andi al ə, Bai a tige kə, nə e ki andi maji 6a, a tigə ngan bajie je ki majal kə kadi andi ki kəte də made ti.

3 Ningə səi, ne ndo ki m-ndo səsi, ra adi səi dije ki ayi njay ngata.

4 Ə re uwəi rəsi rəm ti ngə 6a, mi m-a m-uwə səsi rəm ti ngə tə. NGa ningə, tə ka ki baji kagi a asi kadi andi ki kanji kagi al ka kin ə, səi ka a asi kadi irai ne madi ki kanji kadi uwəi rəsi rəm ti, al tə.

5 Mi kagi nju, ə səi bajim je tə. Dəw ki uwə rəne rəm ti ngə, ə mi m-uwe rəm ti tə 6a, a ra ne je ki maji maji ngay, tadə a asi kadi irai ne madi ki maji kanjim al.

6 Dəw ki uwə rəne ngə rəm ti al, a iləi-e kə gidı lo ti tə baji kagi be. Baji kagi je ki tuti, a kəi-de kadi buki-de poro kadi 6i por kə.

7 Kin ə re uwəi rəsi rəm ti ngə, ə ta ləm isi mesi ti tə 6a, idəji ne ki indigi ə a ingəi.

8 Ne ki a ra kadi dije iləi təji də Luwə ti ki taga, e ta kadi irai kilə je ki maji maji, ki dənəa ti, dənəa ti nim, kadi itəji təkı səi njə ndo je ləm ki rəjeti nim tə.

9 Mi m-ndigi səsi təkı Bai ndigi-m be tə. NGa ningə, maji kadi ai də njasi ti, me ndigi ti ki m-ndigi səsi.

10 Kin ə re itəli rəsi go ndu-kun je ti ləm ə, a ai də njasi ti, me ndigi ti ki m-ndigi səsi, təkı m-təl-n rəm go ndu-kun je ti lə Bai Luwə, ə m-a-n də njam ti, me ndigi ti ki e ndigi-m kin be tə.

11 «M-əl səsi ta je kin be mba kadi rənəl ki mem ti e rənəl ləsi tə, ningə kadi rənəl ləsi e rənəl ki asi-naa tapi.

12 *NDu-kun ləm ə to kin: Indigi-naa ki yo je ki ne je dansi ti, təkı m-ndigi-n səsi kin be tə.

13 Kin ə re dəw un rəne ilə kə mbata lə madine je ə, ne madi ki rangi ki kadi a ra, təji-n ndigi-naa ki itə e kin goto ngata.

14 Kin ə re irai ne ki m-dəji səsi kadi irai 6a, səi madım je.

15 M-6ar səsi 6əə kilə je al ratata, tadə 6əə kilə gər ne ki 6ae isi ra al. NGa ningə mi, m-6ar səsi madım je, mbata m-adi səi igəri ne je pəti ki m-ingə rə Bai Luwə ti.

16 E səi je 6a imbəti-mi al, nə e mi ə m-mbəti səsi. Ningə, m-adi səsi kilə kadi awi,

irai kilə je ki maji maji, ki a to ratata. Ba lo kin ti, Bai a adi səsi ne je pəti ki idəji-e ki təm.

¹⁷ Ne kare ki m-dəji səsi, e ta kadi indigi-naa ki yo je ki ne je dansi ti.»

Dije ki dənangi ti ne, mede majal ki Jəju əi ki njé ndo je ləne

¹⁸ Jəju əl bəy ə nə: «Kin ə re dije ki dənangi ti ne əsi səsi ta ə, kadi igər təkə e mi ə əsi-mi ta kəte nəsi ti.

¹⁹ NGa ningə, kin ə re səi uwəi ki dije ki dənangi ti ne ba, re dije ki dənangi ti ne a ndigi səsi; nə ki ne kin, səi uwəi səde al, tadə m-mbətə səsi, m-təe səsi kə dande ti. Ningə e mbata kin ə, əsi səsi ta.

²⁰ Ə adi mesi ole də ta ti ki m-əl səsi kəte m-ə nə: “Bəə itə bane al” kin. Kin ə re adi-mi kə ba, a adi səsi kə tə, a re təli rəde go ta ti ləm ba, a təli rəde go ta ti ləsi tə.

²¹ Ki ne kin, a adi səsi kə mbata ləm, tadə gəri dəw ki nje kilə-m al.

²² Kin ə re m-re al, re m-əl-de ta al ə, re dəw a tidə majal je ləde dəde ti al; nə ki ne kin, lo kadi a əli əi nə: “Gər ə ji gər al,” kadi dəw iyə-n go majal je ləde kə goto.

²³ Dəw ki mee majal səm ba, mee majal ki Bai Luwə tə.

²⁴ Kin ə re m-ra kilə madi ki dəw madi ki rangi ra nja kare al, dande ti al ə, re dəw a tidə majal je ləde dəde ti al; nə ki ne kin, ooi kilə ram je ki kəmde. Be ka, mede majal səm nim, majal ki Bai nim.

²⁵ Ningə, e ne ki ra ne be mba kadi ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Mede majal səm ki kanji ta madi,✧” kin nee ra ne.

²⁶ «Nje ra səsi ki m-a m-ilə sie ki tə Bai Luwə, a re. Ningə e ə e NDil ki nje kəl ne je ki rəjeti də Luwə, ki a j rə Luwə ti. E ə a ma naji dəm ti.

²⁷ NGa ningə, səi ka a mai naji ləm tə, tadə səi səm naa ti lo kilə ngirə ne je ti nu.»

16

¹ «M-əl səsi ta je kin be pəti mba kadi tə iyəi ta kadi-me ləsi al.

² Dije a tuwəi səsi kə gin kəy kaw-naa je ti. Ningə ndə je a rəi wa bəy ki kadi njé ki a təli səsi, a əli mede ti əi nə e kilə lə Luwə ə yə n-isi n-rai.

³ A rai be, mbata gəri Bai al nim, gəri-mi al nim.

✧ 15:25 Pa je 35.19; 69.5

⁴ NGa ningə, m-əl səsi ta je kin be kəte, kadi tə ndə ki nee je a rai ne ba, mesi ole də ti təkə ndə ki m-əl səsi. M-əl səsi ta je kin lo kilə ngirə ti nu al, tadə mi səsi naa ti ne.

Kilə ra NDil Luwə

⁵ «Ki basine kin, m-isi m-aw ki rə nje kilə-m ti, nə dəw kare dansi ti ki kadi dəji-m ə nə: “Isi aw ra wa ka,” goto.

⁶ Mesi ur made mbata ta je ki m-əl səsi.

⁷ NGa ningə, e ta ki rəjeti ə m-əl səsi: maji ngay mbata ti ləsi kadi m-aw, tadə re m-aw al ə, dəw ki nje ra səsi ki səbi kadi a re kin, a re al. A re m-aw tə ba, m-a m-ilə sie m-adi səsi.

⁸ Ə loki a re ba, a ra kadi dije ki dənangi ti ne gəri ne ki e majal ki ra, ki ne ra ki dana, ki ta ki gangi.

⁹ Kadi gəri ne ki e majal ki ra, tadə mbati kadi-mi mede,

¹⁰ kadi gəri ne ra ki dana, tadə m-isi m-aw rə Bai ti, ningə səi a oi-mi gogi al ratata,

¹¹ kadi gəri ta ki gangi, tadə gangi ta də nje majal ti ngata. Adi e nje majal ki isi ində təgine də dije ti ki dənangi ti ne.

¹² «M-aw ki ta je ngay bəy kadi m-əl səsi, nə ki basine kin, a al dəsi.

¹³ NGa ningə, dəkagilo ki NDil ki nje kəji ne je ki rəjeti a re ba, a ra kadi igəri ne je pəti ki rəjeti. A əl ta ki təne wa al, nə a əl ne je pəti ki ingə rə Luwə ti, ningə a ilə səsi mbe ne je ki a rai ne lo ti ti tə.

¹⁴ E təji təba ləm ki taga, tadə e ta je ləm, ə a ilə səsi mbe.

¹⁵ Ne je pəti ki e yə Bai, e yam tə. E mbata kin ə, m-əl-n m-ə nə: E ta je ləm, ə NDil a ilə səsi mbe.»

Me kə təl rənəl

¹⁶ Jəju əl ə nə: «Nay dəkagilo ndəy ba kadi a oi-mi al, ningə dəkagilo ndəy go ti ə, a təli oi-mi gogi.»

¹⁷ Ə njé ndo je madi əli-naa dande ti əi nə: «Ta ki əl-je ə nə: “Nay dəkagilo ndəy ba kadi a oi-mi al, ningə dəkagilo ndəy go ti ə, a təli oi-mi gogi,” kin mee nə ri ə? Taa əl ta ki kare bəy ə nə: “Tadə m-isi m-aw rə Bai ti.”

¹⁸ Ə “dəkagilo ndəy” ki əl tae kin me nə ri tə ə? Ji gər me ta ki ge kəl-je kin al!»

19 Loki Jəju gər kadi njé ndo je lie isi sangi kadi dajji-e ta ba, əl-de ə nə: «İsi dajji-naa ta dansi ti oji dɔ ta ki m-əl səsi m-ə nə: “Nay dəkagilo ndəy ba kadi a oi-mi al, ningə dəkagilo ndəy go ti ə, a təli oi-mi gogi,” kin.

20 NGa ningə, təkı rɔjeti, adi m-əl səsi: A noji je, a ndigəi ndoo je, nə dije ki dɔnangi ti ne a rai rənəl. Me kɔ a ra səsi, nə me-kɔ ləsi kin a təl rənəl.

21 Loki dənə aw tə oji ngon ba, e me kɔ ti, tadɔ dəkagilo kɔ lie re, nə loki ngon tɛɛ rəe ti ngata ba, mee oy dɔ kɔ ti, mbata rənəl dəw ki oje ile dɔnangi ti.

22 Ningə, səi ka, ki basine kin, səi me kɔ ti, nə m-a m-təl m-o səsi, kadi rənəl a rosi mesi, ningə e rənəl ki dəw a ɔr mesi ti goto al.

23 NDəe ti kin, a dajji-mi ta dɔ nɛ madi ti al ngata. Ningə, təkı rɔjeti, adi m-əl səsi, Bai a adi səsi nɛ je pəti ki idajji-e ki tɔm.

24 Biti bɔne ka, idajji nɛ madi ki tɔm al bəy. İdajji ə a ingəi, kadi rənəl ləsi asi-naa tapi.

Jəju tətı rɔ dije ki dɔnangi ti ne

25 «M-əl səsi ta je kin me kuji ta ti, nə ndo je a rai noɔ kadi m-a m-əl səsi ta me kuji ta ti al ngata, nə m-a m-əl səsi ta ki dɔ Bai Luwə ti wangı taga.

26 İ dɔ ndəe ti kin, a dajji nɛ Bai ki tɔm, ningə m-a m-əl səsi al, təkı m-isi m-əl ta ki Bai mbata ti ləsi,

27 tadɔ Bai Luwə ə wa ndigı səsi. Luwə ndigı səsi, mbata indigı-mi, taa adi mesı təkı m-ı rəe ti ə m-re tɔ.

28 M-ı rɔ Bai ti ə m-re dɔnangi ti ne, ningə ki basine kin, m-a m-iyə dɔnangi ə m-təl m-aw rɔ Bai ti gogi.»

29 Ə njé ndo je lie əli əi nə: «O, ki ne kin, yə əl-je ta ay njay, ki kanji kəl me kuji ta ti kin.

30 Ningə ki basine kin, ji gər kadi igər nɛ je pəti, taa ta je ki to me dəw ti bəy, kadi tə dəw dajji ka igər kəte. Lo kin ti, j-adi meje kadi j rɔ Luwə ti.»

31 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Adi mesı ngata a?

32 Oı, dɔ kadi isi re, ningə ki ne kin, re tɛɛ ne ngata ki kadi dije a sanəi səsi ki lo kare kare. A iyəi-mi ki karm, nə mi ki karm al, tadɔ Bai Luwə e səm naa ti ne.

33 M-əl səsi ta je kin pəti be, mba kadi lapıya e mesı ti, me kində rɔ naa ti səm. A ingəi kɔ dɔnangi ti ne, nə kadi uwəi tɔgısi

ba, tadɔ m-təti rɔ njé tɔgı je ki dɔnangi ti ne ngata.»

17

Jəju əl ta ki Luwə mbata ləne wa nim, mbata lə njé ndo je ləne nim

1 Go ta ti ki Jəju əl kin ba, un kəmne ki taa dɔrə ti, ningə əl ə nə: «Bai, ndo re nga. İtɔji tɔba ləm, mi NGoni ki taga adi dije gəri, kadi tə mi NGoni, m-tɔji tɔba ləi ki taga madi dije gəri tɔ.

2 İ, adi-m tɔgı dɔ dije ti pəti, kadi tə m-adi njé ki iyə-de jim ti, isi ki dɔde taa bitı ki nɔ ti.

3 Kisi ki dɔ taa bitı ki nɔ ti, e ta kadi dəw gəri, j ki j ki kari ba ə j Luwə ki rɔjeti kin nim, kadi gər Jəju Kirisi ki e dəw ki ile kin nim.

4 M-tɔji tɔba ləi m-adi dije ki dɔnangi ti ne pəti gəri, ningə kilə ki adi-m kadi m-ra ka m-təl tae majı tɔ.

5 Ki basine kin, Bai, m-dajji kadi adi-m m-ingə kəsi-gon ta kəmi ti təkı ndo ki adi-m kəte nɔ kində dɔrə ti, ki dɔnangi ti kin.

6 «M-ra m-adi dije ki ɔy-de dan madıde je ti ki dɔnangi ne, adi-m kin gəri-ni. Əi dije ləi, ə iyə-de me jim ti, ningə təli rəde majı go ta ti ləl.

7 Ki basine kin, gəri kadi nɛ je pəti ki adi-m, j rɔi ti.

8 Tadɔ m-adi-de ta je ki adi-m, ningə taai. Loki taai ba, gəri kadi m-ı rɔi ti, adi adi-mi mede təkı e j ə ilə-m.

9 Ningə e mbata ti ləde ə m-əl səi ta. M-əl səi ta mbata lə dije ki dɔnangi ti ne al, nə mbata lə njé ki iyə-de me jim ti, tadɔ njé ki iyə-de me jim ti kin əi dije ləi.

10 Ningə nɛ je pəti ki e yəm, e yəi, ə nɛ je pəti ki e yəi, e yəm tɔ. NGa ningə, əi je, tɔji tɔba ləm ki taga adi dije ooi.

11 Mi, m-a mi dɔnangi ti ne al ngata, m-isi m-aw ki rɔi ti, nə əi je, isi dɔnangi ti ne bəy. Be ə, Bai Luwə ki njé kay njay, m-dajji kadi ində kəmi gode ti majı. İndə kəmi gode ti ki tɔgı ləi, ki e tɔgı ki adi-m m-ra-n kilə kin, kadi tə əi kare ba təkı je səi je kare ba kin be tɔ.

12 Dəkagilo ki mi səde, m-ində kəm gode ti majı ki tɔgı ləi ki adi-m. M-dəbi bagim dɔde ti, adi dəw kare ka tae tı al. Dəw ba, e e ki sɔbi kadi tae a tı kadi tə ta ki ndangi me makıtıbi ti lə Luwə təl-n tane ka kin par☆.

¹³ NGa ningə, ki basine kin, m-isi m-aw ki rəi ti, ə m-əl ta kin be təkɪ mi-n səde dənangi ti ne bəy kin, kadi tə əi wa ingəi rənəl ki mem ti, ki e rənəl ki asi-naa tapɪ kin.

¹⁴ M-adi-de ta ləi ningə, dije ki dənangi ti ne əsi-de ta mbata ke ki əi dije ki dənangi ti ne al, təkɪ mi mi-n dəw ki dənangi ti ne al kin be tə.

¹⁵ NGa ningə, m-dəji kadi əy-de kə dənangi ti ne al, nə kadi əsi NJe majal ngərəngi dəde ti.

¹⁶ Əi dije ki dənangi ti ne al, təkɪ mi mi-n dəw ki dənangi ti ne al kin be tə.

¹⁷ Maji kadi un-de ki ta ki rəjeti, ində-de ta dangi tə dije ləi. Ta ləi e ta ki rəjeti.

¹⁸ Ningə, mi ka, m-ilə-de dənangi ti, təkɪ ilə-m dənangi ti ka kin be tə.

¹⁹ Mi wa, m-un rəm m-ində ta dangi tə dəw ləi mbata ti ləde, kadi tə əi je ka, əi ki kində ta dangi me ta ki rəjeti tə dije ləi tə.

Jəju əl ta ki Luwə mbata ti lə dije pətɪ ki a adi-e mede

²⁰ «M-əl səi ta mbata ti lə njé ki m-ilə-de kin par al, nə mbata ti lə dije pətɪ ki a adi-mi mede, ki go rəbi lə ta ki a tɛɛ ta njé je ti ki m-ilə-de.

²¹ M-dəji kadi pətɪ, təli dije ki kare, təkɪ j Bai, ində rəi naa ti səm, ə mi m-ində rəm naa ti səi kin be. Kadi əi ka indəi rəde naa ti səje tə, kadi tə dije ki dənangi ti ne adi mede təkɪ e j ə ilə-m.

²² Mi m-adi-de kəsi-gon ki adi-m, kadi tə əi dije ki kare, təkɪ je səi je-n dije ki kare kin be tə.

²³ Mi m-ində rəm naa ti səde, ningə j, ində rəi naa ti səm tə; ba lo kin ti, a asi kadi əi dije ki kare ba ki rəjeti, kadi dije ki dənangi ti ne gəri təkɪ e j ə ilə-m nim, indigi-de təkɪ indigi-m be nim tə.

²⁴ Oyo, Bai, njé ki adi-m-de kin, m-ndigi ngay kadi əi səm naa ti, lo ti ki m-a mi ti, kadi oi kəsi-gon ki m-aw-n, kəsi-gon ki j adi-m. M-əl m-ə nə adi-m kəsi-gon, mbata indigi-m kəte nɔ kində dərə ti ki dənangi.

²⁵ Bai ki nje ra ne ki dana, dije ki dənangi ti ne gəri-ni al, nə mi m-gər-i, taa njé ki adi-m-de ka gəri təkɪ e j ə ilə-m tə.

²⁶ M-ra m-adi gəri-ni, ningə m-a m-adi gəri-ni ki kəte bəy, kadi tə ko ndigi ki indigi-m kin to mede ti nim, kadi mi wa mi naa ti səde nim tə.»

18

Kuwə Jəju

(Mt 26.47-56; Mk 14.43-50; Lk 22.47-53)

¹ Go ta ti ki Jəju əl ki Luwə kin ba, əti ki njé ndo je ləne, ali də lo, awi dam ngon man ti madi ki bari-e Sədirɔ. Loe ti kin, lo ndər ki dəw mə kagi je ti to nɔɔ, ə uri me ti.

² Judasi ki nje kun də Jəju, gər lo kin maji, mbata e lo ki Jəju əi ki njé ndo je ləne isi rəi ti taa taa.

³ E be ə, Judasi un də buti asigar je lə kəbe ki Rom, aw səde loe ti ka kin. Taa njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki *Parisi je, iləi njé ngəm ta kəy lə Luwə adi əi səde nɔɔ tə. Dije ki go Judasi ti kin oti kiyə kasigar je, ki lambi je, ki por ngəl je.

⁴ Lo kin ti, Jəju ki gər ne pətɪ ki a re dəe ti, əti ki rəde ti, dəji-de ə nə: «tsi sangi nə ə?»

⁵ Ba əi je iləi-e ti əi nə: «J-isi ji sangi Jəju ki Najarəti ti.» Ə Jəju əl-de ə nə: «E mi wa ə m-a am.» Judasi wa ki nje kun də Jəju ka kin ka a səde nɔɔ tə.

⁶ Loki Jəju əl-de ə nə: «E mi wa ə m-a am» kin ba, gədi gogi, ningə tɛɛi tosi.

⁷ Jəju təl dəji-de bəy ə nə: «tsi sangi nə wa?» Ba əi je iləi-e ti əi nə: «J-isi ji sangi Jəju ki Najarəti ti.»

⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «M-əl səsi m-ə nə, e mi wa ə m-a am. Ə re e mi ə isi isangi-mi ba, iyəi ndəgi dije kam adi awi.»

⁹ To be kadi ta ki tɛɛ ta Jəju ti ki rə Bawe Luwə ti ə nə: «Njé ki adi-m-de, dəw kare ka m-ti tae al» kin, təl tane.

¹⁰ Simɔ Piyər ki oti kiyə kasigar rəne ti, ər tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ba ədi mbie ki də ji kɔ ti, tigə lati gangi. Tə paja ka kin nə Malkusi.

¹¹ Ə Jəju əl Piyər ə nə: «ilə kiyə ləi sawe ti gogi. O kadi m-a m-ingə kɔ ki Bai ində dəe dana mbata ti ləm kin al a?»

Jəju a nɔ An ti

(Mt 26.57-58; Mk 14.53-54; Lk 22.54)

¹² Buti asigar je lə kəbe ki Rom, naa ti ki nje kun dəde nim, ki njé ngəm ta kəy lə Luwə ki *Jipi je iləi-de ka kin nim, uwəi Jəju dəi-e.

13 Dɔ kate, awi sie be la An* ki e mam Kayipi. Kayipi ə e ki bo la njé kijə ne məsi kadi-kare je bale ti kin.

14 NGa ningə e darɔ Kayipi wa kin ə e nje kəl kə nə: «E soti ngay mbata ti ləsi kadi ba kal dəw kare oy mbata la gin dije kosi*.»

Piyər naji ta gər Jaju

(Mt 26.69-70; Mk 14.66-68; Lk 22.55-57)

15 Simo Piyər əi ki nje ndo kare ki dan njé ndo je ti la Jəju, uni go Jəju. Nje ndo kare ki əi ki Piyər ka kin e dəw ki ki bo la njé kijə ne məsi kadi-kare je gər-e, adi ur nati kəy ti la ki bo la njé kijə ne məsi kadi-kare je, naa ti ki Jəju ki uri sie kəy.

16 Piyər ə isi yane taga, basi ta kəy ti. Lo kin ti, nje ndo ki ki bo la njé kijə ne məsi kadi-kare je gər-e ka kin, tee taga, əl ta ki dāne ki nje ngəm ta kəy, ba go ti, dāne iyə Piyər ade ur kəy.

17 Dāne ki nje ngəm ta kəy ka kin əl Piyər ə nə: «I ka i dan njé ndo je ti la dingəm kin to al a?» Ə Piyər ile ti ə nə: «Jagi, mi səde al.»

18 Kul o, adi njé ra kilə je, ki njé ngəm ta lo je, ilai por a ndibi. Piyər ka a səde ta por ti ka kin noo, a ndibi səde to.

An daji ta Jaju

19 Ki bo la njé kijə ne məsi kadi-kare je daji ta Jəju dɔ njé ndo je ti lie ki dɔ ne ndo ti lie ki isi ndo dije.

20 Ə Jəju ilə ti ə nə: «M-əl ta dije taga wangi, taa ki ndo je, ndo je, m-isi m-ndo ne dije gin kəy kaw-naa je ti la *Jipi je nim, gin kəy ti la Luwə nim, ki e lo je ki dɔ Jipi je pəti isi ɔsi-naa ti. Ne madi ki m-əl lo bəyɔ ti goto.

21 NGa ra ban ə idəji-m ta bəy ə? Idəji ta njé ki isi ooi-mi lo kəl ta ti kin o, gəri ta ki m-isi m-əl-de maji ngay.»

22 Dɔ ta ti kin, nje ngəm ta lo kare ki a səde noo, ində mbɔ Jəju, ə əl-e ə nə: «Adi e be ə kadi tur-n ta ki bo la njé kijə ne məsi kadi-kare je ti a?»

23 Ə Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re ta ki m-əl kin, majal ə, ɔji maje al adi-m m-o, a re m-əl maji to ə, ra ban be ə ində-m ə?»

24 Lo kin ti, An adi awi ki Jəju ki dɔo ki dɔo-i e kin be be la Kayipi, ki e ki bo la njé kijə ne məsi kadi-kare je.

Piyər tal naji bəy tək n-gər Jaju al

(Mt 26.71-75; Mk 14.69-72; Lk 22.58-62)

25 Piyər isi ta por ti noo, isi ndibi por, ə əli-e əi nə: «Ma, i ka i dan njé ndo je ti lie to al a?» Nə Piyər naji ə nə: «Jagi, mi səde al.»

26 Ki kare dan njé ra kilə je ti la ki bo la njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki e noji dingəm ki Piyər tigə mbie gangi, əl Piyər ə nə: «Dəw ki m-o-e sie, lo ndər ti ki məi kagi je ti kin, e i al ə nə ə?»

27 Nə Piyər naji wa bəy. Ba ta ji naa ti noo, kunə kinjə no.

Jaju a no Pilati ti

(Mt 27.1-2, 11-14; Mk 15.1-5; Lk 23.1-5)

28 Loki ii ki Jəju be la Kayipi ba, awi sie kəy ti ki boy ki *Pilati ki e nje koɔe ki ngar ki Rom ti inde dɔ dɔnangi ti ki Jude ti isi titi. E si bati ba bəy. Ningə njé kun dɔ *Jipi je mbati kur me kəy ki boy ti, kadi tə n-awi ki ta dɔde ti al, ta kəm Luwə ti, kadi tə n-usoi ne lo ra nay Paki ti.

29 E mbata kin ə, Pilati tee ingə-de taga, ningə daji-de ə nə: «E ri ə isəkii dingəm kam ə?»

30 Ba, əi je ilai-e ti əi nə: «Kin ə re e dəw ki nje ra ne ki majal al ə, re j-a ji re sie, j-u-le jii ti al.»

31 Ə Pilati əl-de ə nə: «Səi je wa, itaa-e, awi gangi ta dɔe ti ki go ndu-kun je ti ləsi, səi Jipi je.» Nə əli Pilati əi nə: «Je, dəw adi-je ta rəbi ki kadi ji gangi-n ta koy dɔ dəw ti al.»

32 E be ə, ta ki Jəju wa əl kadi taji-n ko koy ki a oy kin təl tane.

33 Pilati təl ur me kəy ti ki boy, bar Jəju, ningə daje ə nə: «I ngar la Jipi je a?»

34 Ə Jəju təl daji Pilati ə nə: «Ta kin, e i wa ə əl ə se, e dije ki rangi ə əli-ni ta ki dəm ti ə?»

35 Ba Pilati əl Jəju ə nə: «Mi ki o-m kin mi Jipi a? E dije ki gin be ti lai ə wa nim, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je nim, ə rəi səi ilai-ni jim ti! NGa ningə m-daji se e ri ə ira wa?»

36 Ə Jəju ile ti ə nə: «Mi ngar ki dɔnangi ti ne al, re mi ngar ki dɔnangi ti ne ə, re dije ki gom ti, a rəi dəm ti kadi dəw ilə-m ji njé kun dɔ Jipi je ti al; nə ke ə mi ngar ki dɔnangi ti ne al.»

* 18:13 An ka ndo ki e bo la njé kijə ne məsi kadi-kare je to ki bal ki 6 tee 15 ti go Kirisi ti. Go ti gogi ka, Jipi je buki-e ti tək bo la njé kijə ne məsi kadi-kare je wa ka kin bəy. Lo ta ki gangi je ti la Jipi je ba, e ə dije ooi ta lie ngay. ✨ 18:14 Ja 11.49

³⁷ Ningə Pilati dəje ə nə: «Adi i ngar ta?» Ba Jəju ile ti ə nə: «E ta ki i ə tēē tai ə nə mi ngar. Mi, oji-mi, ningə m-re dənangi ti ne mba kadi m-ma naji dō ne ki rōjeti. NGa ningə, dəw ki e me ne ki rōjeti, təl rone go ta ti ləm.»

³⁸ Lo kin ti, Pilati dəje ə nə: «E ri ə e ne ki rōjeti ə?»

Gangi ta koy dō Jəju ti

(Mt 27.15-31; Mk 15.6-20; Lk 23.13-25)

Go ta ti ki Pilati dəji kin ba, təl tēē taga rō Jipi je ti əl-de ə nə: «M-ingə ta madi kare ki kadi m-gangi-n ta dō dəw ti kin al.

³⁹ NGa ningə, ki go jibəl rae ti ki isi rai kəte, kəte, ə dəkagilo ra nay Paki ba, m-iyə dangay kare taa m-adi səsi kin, indigi dō ti kadi m-iyə ngar lə *Jipi je taa madi səsi a?»

⁴⁰ Nə əi je, uni ndude ki taa əli əi nə: «Jagi, e al, e Barabasi ə ji ndigi kadi iyə taa.» Barabasi ki əli ta lie kin, e baw kaya.

19

¹ *Pilati adi ndune asigar je kadi awi ki Jəju, ningə kadi indəi-e ki ndəy kabılay.

² Asigar je oji jōgi kon iləi dōe ti, ningə iləi kibi ngal ki kər pır pır rōe ti tō.

³ Njıyəi rəi rōe ti, ningə əli-e əi nə: «Lapiya, ngar lə Jipi je!» Ba buki jide mbəe ti, indəi-e.

⁴ Nja kare bəy, Pilati tēē rō kosi je ti əl-de ə nə: «Maji, m-a m-re sie taga rōsi ti ne, kadi igəri təki m-ingə ta madi kare ki kadi m-gangi-n ta dōe ti al.»

⁵ Lo kin ti nōq be, Jəju tēē taga ki jōgi kon dōne ti nim, ki kibi ngal ki kər pır pır rone ti nim. Ningə Pilati əl-de ə nə: «Dingəm ka yə a am!»

⁶ Nə loki, njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ngəm ta lo je lə Jipi je, ooi-e ba, iləi ngirə kəl ta ki ndude ki boy əi nə: «İbe kagi-dəsi ti! İbe kagi-dəsi ti!» Ə Pilati əl-de ə nə: «Səi je wa, itaai-e, awi İbəi-e kagi-dəsi ti, tadō mi, m-ingə ta madi ki kadi m-gangi-n ta koy dōe ti al.»

⁷ Ningə Jipi je əli Pilati əi nə: «J-aw ki ndu-kun kare nōq, ba ki go ndu-kun ti ka kin, e dəw ki sōbi kadi a oy, tadō əl ə nə n-e NGon lə Luwə✧.»

⁸ Loki Pilati oo ta kin ba, ade bəl ki dō made ti bəy,

⁹ ə təl ur me kəy ti ki boy, ningə dəji Jəju ə nə: «İ, i ra ə?» Nə Jəju ile ta ti al.

¹⁰ Ə Pilati əl Jəju ə nə: «Mi ə m-dəji ta ə ilə-m ti al a? İgər kadi m-aw ki tōgi kadi m-ge ə m-iyə-i taa nim, m-ge ə m-bə-i kagi-dəsi ti nim, ə se igər al ə?»

¹¹ Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re e tōgi ki Luwə wa ə adi dōrə ti nu kin al ə, aw ki tōgi madi kare dəm ti al. Ba e mbata kin ə, dəw ki nje kilə-m jii ti, majal lie e ngay itə yai.»

¹² Dō ta ti wa kin ba, Pilati sangi kadi n-iyə Jəju, nə Jipi je iləi kəl, ə əli-e əi nə: «Kin ə re iyə taa ba, i madi Səjar ki e ngar ki bo kin al. Dəw ki ə nə n-e ngar ba, dəwe kin e nje ta lə Səjar.»

¹³ Loki Pilati oo ta kin ba, adi awi ki Jəju taga, ningə e wa isi dō kimbər ngar ti, lo ti ki bari-e Gaji mbal je ki kində nangi, ki ta ebirə ə nə «Gabata».

¹⁴ E ndō ki kadi lo ti par ə e kilə ngirə ra nay Paki, ningə e kadi ki jam dō bəe ti be. Ə Pilati əl Jipi je ə nə: «Oi ngar ləsi.»

¹⁵ Nə uni ndude ki taa əli əi nə: «Kadi oy kō! kadi oy kō! İbe kagi-dəsi ti!» Ə Pilati əl-de ə nə: «Kadi tə m-bə ngar ləsi kagi-dəsi ti a?» Ba njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je əli əi nə: «Dəw oo ngar ləje ki rangi al, ngar ləje e Səjar par.»

¹⁶ Lo kin ti, Pilati ilə Jəju ji asigar je ti kadi bəi-e kagi-dəsi ti.

Dije bəi Jəju kagi-dəsi ti

(Mt 27.32-44; Mk 15.21-32; Lk 23.26-43)

Asigar je uwəi Jəju awi sie.

¹⁷ E wa oti kagi-dəsi ləne, tēē-n gidi bəe bo ti ki taga, kadi aw-n lo ti ki bari-e «Ka dō dəw», ki ta ebirə nə «Golgota».

¹⁸ E loe ti kin ə asigar je bəi Jəju ti, kagi-dəsi ti. Bəi dije joo kagi-dəsi ti sie, ki kare dō ji kōe ti, ə ki kare dō ji gəle ti tō, ningə e wa a dana.

¹⁹ *Pilati adi rai ngon ba, ndangi ne me ti, indəi taa dō kagi-dəsi ki Jəju a ti. Ne ki ndangi me ti nə: «Jəju ki Najarəti ti, ngar lə *Jipi je.»

²⁰ Loki bəi Jəju ti, kagi-dəsi ti ka kin e bəsi ki bəe bo, adi Jipi je ngay tidəi ne ki ndangi kin. NDangi ki ta ebirə nim, ki ta late nim, taa ki ta girəki nim tō.

21 Ə njé kun də njé kijə ne kadi-kare je əli Pilati əi nə: «Nə kin, səbi kadi re a ndangi “ngar lə Jipi” be al, nə re a ndangi “dingəm kam əl ə nə n-e ngar lə Jipi je” taa e go rəbe ti.»

22 Nə Pilati əl-de ə nə: «Nə ki m-ndangi ba, ndange ka m-ndangi kin.»

23 Loki asigar je bəi Jəju kagi-dəsi ti gine gangi ba, kai kibi je lie, kayi gin sə, səbi dəde kare kare. Ningə nay kibi ngal ki dəw uu al, nə oji ta naa ti be par, i taa re nangi.

24 Ə asigar je əli-naa əi nə: «Adi ji tili kibi ngal kin al, nə adi ji tigəi kir (mbare) də ti j-oi se nə ə a e yəe wa.» Ningə e ne ki a to be kadi ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

«Kayi-naa kibi je lie,
Ə tigəi kir də kibi ngal ti lie tə» kin təl tane☆.
Ningə e ne ka yə asigar je rai kin.

25 Kə Jəju əi ki ngokone ki dəne nim, Mari ki ne Kıləwopasi nim, taa Mari ki Magidala nim ai noo, basi kadi kagi-dəsi ti ki bəi Jəju ti.

26 Loki Jəju oo kone, ə oo nje ndo ləne ki e Jəju ndigi, a gədi kəe ti ba, əl kone ə nə: «Dəne, o ngoni ə a am.»

27 Ba go ti, əl nje ndo ləne ka kin ə nə: «O kəi ə a am.» Ningə, ndəe ti noo, nje ndo ka kin aw ki kə Jəju rəne ti.

Koy Jəju

(Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Lk 23.44-49)

28 Go ne je ti kin, Jəju gər kadi gin ne je pəti gangi ngata ba, əl ta kin kadi təl ta ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə ə nə: «Kində ra-m☆.»

29 NGoo ki kasi nju ki masi rosi isi noo, ə asigar je ndui ne ki to hom hom me kasi nju ti ki masi ka kin, iləi ta kagi ti ki bari-e ijopi, ba iləi ta Jəju ti.

30 Ə loki Jəju njibi kasi ki masi ka kin ningə, əl ə nə: «Gin ne je pəti gangi ngata», ba ilə dəne nangi, ningə kəəe teə.

Asigar kare əsi kadi Jəju ki ningə

31 E ndə ki kadi lo ti də ti ə, e ndə taa kəə. E ndo taa kəə ki to ta dangi, ə, kadi tə nin je ai də kagi-dəsi ti ba ndə taa kəə ti al☆, Jipi je awi dəji Pilati kadi adi budi njade, ə əri-de kə də kagi-dəsi ti.

32 Lo kin ti, asigar je awi budi nja dəw ki dəsəy nim, e ki kə joo nim, ki bəi-de kagi-dəsi ti naa ti ki Jəju.

33 Loki rəi teəi də Jəju ti ba, oi kadi e oy ngata, adi budi njae al.

34 Ningə asigar kare ə əsi kade ki ningə, ba ta naa ti noo, məsi əi ki man teəi ta do ningə ti ka kin.

35 Dəw ki ər go ne je kin, oo ki kəmne, ningə naji ki ma lie e ki rəjeti, taa e wa gər kadi e ta ki rəjeti ə n-əl tə, mba kadi tə səi ka adii mesi☆.

36 Təki rəjeti, ne je kin rai ne be mba kadi tə ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Singe kare ka dəw a tətəi al☆», kin təl tane.

37 Taa ndangi ta ki rangi bəy me makitibi ti lə Luwə əi nə: «A gəi lo ki rə dəw ti ki əsi kade ki ningə☆.»

Əli Jəju be nin ti

(Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Lk 23.50-56)

38 Go ne je ti kin, Jisəpi ki e dəw ki Arimate ti, aw dəji ta rəbi *Pilati kadi n-ər nin Jəju. Jisəpi e nje ndo lə Jəju ki ra rəne lo bəyə ti, mbata bəl *Jipi je. Pilati ade ta rəbi, adi aw ər nin Jəju.

39 Nikodəm ki ndə ki aw ingə Jəju kondə ka kin ka, aw ki nduji kagi je ki əti maji joo ki mba kəy rə nin ti. NDuji kagi je ki bari-de mir əi ki alowəsi, poləi-de naa ti əsi kıləw kuti mətə be.

40 Di je ki joo kin, uni nin Jəju, doləi ki ta kibi le. Lo dole ti, buki nduji kagi ki əti maji titi ndəy, ndəy, taa doləi, ki go kuji rae ti lə Jipi je ki isi rai ki nin je ləde bəy taa iləi be ti.

41 Lo ki bəi Jəju ti, kagi-dəsi ti ka kin, lo ndər ki məi kagi je ti to noo, ningə me ndər ti ka kin, be ki to sigi, ki dəw ilə nin ti al bəy to ti noo.

42 NGa ningə, tə ka ki lo ti ə a e ndə taa kəə lə Jipi je, iləi Jəju me be ti ka kin, tadə e bəsi kade ti.

20

Jəju i lo koy ti

(Mt 28.1-10; Mk 16.1-8; Lk 24.1-12)

1 NDə dimasi ki gin lo, lo ki lo to piti piti ba bəy, Mari ki Magidala isi aw də badi ti ningə, oo kadi mbal ki uti ta badi ka kin, dəw uwə ər.

☆ 19:24 Pa je 22.19 ☆ 19:28 Pa je 69.22 ☆ 19:31 Dətərənəm 21.22-23 ☆ 19:35 Ja 20.31 ☆ 19:36 Teə ki taga 12.46; Pa je 34.21 ☆ 19:37 Jakari 12.10

² Ə Mari ay ngədi, aw ingə Piyər əi ki nje ndo kare ki Jəju ndige, əl-de ə nə: «Uwəi Babe ər-e bəda, ningə ji gər lo ki iləi-e ti al.»

³ Piyər əi ki nje ndo ki kare ka kin tēēi, isi awi ki də badi ti.

⁴ Ayi-naa ngədi joo pu, nə nje ndo ki kare ka kin ay ngədi itə Piyər, adi aw tēē də badi ti kəte nōe ti.

⁵ Loki aw tēē, ilə mbəne, gō lo ningə, oo ta kibi je ki doləi nin ə a, nə ur me be ti al.

⁶ Piyər ki e goe ti, j yane nōō re ba, ur me be ti, oo ta kibi je ki doləi nin ə a,

⁷ taa oo ta kibi ki iləi jam də Jəju ti tə ə to. Ta kibe kin to naa ti ki əi je ki doləi nin kin al, nə dəw bīndi adi to yane dangi.

⁸ Go ti, nje ndo ki kare ki re kəte ka kin, ur me be ti tə, adi oo nē je ki kəmne nim, adi mene kadi e nē ki rəjetī nim tə.

⁹ NGa ningə, bitī tēē loe ti kin ka, tijə-de ti kadi Jəju a j taa dan njé koy ti, təkī makitibi lə Luwə əl-n tae kəte kin, al bəy✧.

¹⁰ E be ə, njé ndo je ki joo, təli iləi dəde awi be.

Jəju təji rəne Mari ki Magidala (Mk 16.9-11)

¹¹ Loki njé ndo je awi, Mari a taga, kadi badi ti basi, a nō. Loki a nō, ilə mbəne gō-n lo be nin ti ba,

¹² oo malayka je joo ki əi kibi ki nda, ə isi lo ti ki kəte iləi nin Jəju ti. Ki kare isi toe ti, kaw ki dəe ti, ə e ki nungī isi kaw ki njae ti tə.

¹³ *Malayka je dəji-e əi nə: «Dəne, ra ban ə a nō ə?» Ə Mari ilə-de ti ə nə: «Əri Babe ləm, ningə m-gər lo ki iləi-e ti al.»

¹⁴ Loki əl ta be ningə, ilə rəti ba, oo Jəju, nə gər kadi e Jəju al.

¹⁵ Ə Jəju dəje ə nə: «Dəne, ra ban ə a nō ə? Isi sangī nā ə?» Ningə Mari oo ə nə e nje ra kilə me ndər ti ki to nōō ka kin wa, adi əl-e ə nə: «Bam, re e j ə ər-e ə, əji-m lo ki ile ti, adi m-aw m-un-e.»

¹⁶ Jəju bər-e: «Mari!» Ə Mari yəti rəne ki rəe ti, un ndune ki taa, əl-e ə nə: «Rabuni!» ki ta ebirə, ki kər me nə «Nje ndo dije!»

¹⁷ Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Ədi rəm al, tado m-aw dərā ti rə Bai ti al bəy. NGa ningə, ki basine kin ba, aw rə ngakom je ti, əl-de təkī m-aw rə Bai ti ki e Bawsi tə kin, m-aw rə Luwə ti ləm ki e Luwə ləsi tə kin.»

¹⁸ Ə Mari ki Magidala aw ingə njé ndo je əl-de ə nə: «M-o Babe ki kəm!» Ningə əl-de ta je ki Jəju əl-e ka kin adi-de ooi.

Jəju təji rəne njé ndo je (Mt 28.16-20; Mk 16.14-18; Lk 24.36-49)

¹⁹ NDə dīmasi ti wa nōō lo sələ, njé ndo je kawī-naa me kəy ti madi, ningə uti ta kəy mbuki dəde ti, mbata bəli njé kun də *Jipi je. Ə Jəju re, a taa dande ti, əl-de ə nə: «M-dəji kadi lapīya e səsi!»

²⁰ Ba lo kin ti, təji-de to do ki jie ti je, kade ti je adi-de ooi. Rə njé ndo je nəl-de ngay, loki ooi Babe.

²¹ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «M-dəji kadi lapīya e səsi! NGa ningə, təkī Bai ilə-m, mi ka m-ilə səsi tə.»

²² Ba go ta je ti kin, Jəju to kəəne də njé ndo je ti, ə əl-de ə nə: «Itaai NDil Luwə mesi ti.

²³ Dije ki a iyəi go majal je ləde kə, Luwə a iyə go majal je ləde kə tə, ə njé ki a mbati kiyə go majal je ləde kə, Luwə a tidə majal je ləde dəde ti ba tə.»

Jəju əi ki Tomasi

²⁴ Loki Jəju re rə njé ndo je ti kin, Tomasi ki bari-e NDigə, ki e ki kare dan njé ndo je ti e səde loe ti al.

²⁵ Ə ndəgi njé ndo je əli-e əi nə: «J-o Babe ki kəmje.» Nə Tomasi əl-de ə nə: «Kin ə m-o to do poyti ki bəi jie kin al nim, m-ilə ngon jim to poyti ti kin al nim, taa m-ilə jim m-ədi-n to do ningə ki əsi kade kin al nim ə, m-a m-adi səsi mem al jagi.»

²⁶ NDə jijoo go ti, njé ndo je təli ingəi-naa me kəy ti bəy, ningə e kin Tomasi e səde ngata. Uti ta kəy mbuki dəde ti, ə Jəju re, a taa dande ti, əl-de ə nə: «M-dəji kadi lapīya e səsi!»

²⁷ Ningə əl Tomasi ə nə: «Tomasi, ilə ngon jii lo kin ti, ə igō jim je kin oo, taa ilə jii ədi-n to do ningə ki kadim ti kin o tə. Onoi kadi mei nga, maji kadi adi mei.»

²⁸ Lo kin ti nōō, Tomasi əl Jəju ə nə: «Babe ləm! Luwə Ləm!»

²⁹ Ə Jəju əl-e ə nə: «E koo ki o-m ki kəmi ne kin ə adi-n mei. Ningə adi m-əli m-adi igər təkī njé rənəl je ə əi dije ki adi mede ki kanji koo nē ki kəmde✧.»

Gin ndangi makitibi kin

³⁰ Jəju ra ne kəji je ki rangi ngay wa bəy ta kəm njé ndo je ti ləne, ki e ki ndangi me makitibi ti kin al.

³¹ Nə e je kin e ki ndangi-de be mba kadi adii mesi təkı Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte, e NGon lə Luwə. Ningə loki adi mesı kin ba a ingəı kaji ki bitı ki nɔ ti ki takule.

21

Jəju təji rəne njé ndo je siri ta ba ti ki Tibəriyadi
(Lk 5.1-11)

¹ Go ti gogi, Jəju təl tɛɛ ingə njé ndo je bəy taa ba ti ki Tibəriyadi. Rəbi ki tɛɛ ingə-n-de ə to kin:

² NDɔ madi, Simo Piyər nim, Tomasi ki bari-e NDingə nim, Nataniyal nim ki əi dije ki Kana ti ki Galile tɔ, ngan lə Jəbədə ki joo tɔ, njé ndo je lə Jəju ki rangi əi joo tɔ isi naa ti.

³ Ə Simo əl-de ə nə: «M-a m-aw baa kadi m-ndɔ kanji je.» Ba ndəge je əli-e əi nə: «Je ka j-a-j-aw səi tɔ.» Ningə tɛɛi, ali me to ti awi, nə kondəe ti kin, ngon kanji kare ka uwəi al.

⁴ Loki lo ti, Jəju re a ta ba ti nɔɔ, nə njé ndo je gəri təkı e Jəju al.

⁵ Ə Jəju əl-de ə nə: «NGan je, uwəi kanji ndəy al a?» Ba iləi-e ti əi nə: «Jagi, ngon kanji kare ka j-uwəi al.»

⁶ Ningə, Jəju əl-de ə nə: «Iləi bandi dam to ti, ki dɔ ji kosi ti kin, ə a uwəi kanji je.» Ə loki iləi bandi ba, bandi oɔ kanji kəy ki asi kadi ndəri tɛɛi taga al.

⁷ Lo kin ti, nje ndo ki Jəju ndige əl Piyər ə nə: «E Babe.» Ə loki ta ki əl ə nə: «E Babe», kin osi mbi Piyər ti taa par ə, Piyər ilə kibi ləne rəne ti, tadɔ kəte a ki rəne kare, ningə osi me man ti.

⁸ Lo ki ai ti kin, e say al ki ngangı ba, ai asi kulə bi kare be par, adi ndəgi njé ndo je awi ki to ndəy ndəy ki ngangı ba ti, ndərii bandi ki kanji rosi ka kin gode ti.

⁹ Loki uri nangı ningə, ooi por ki dəw ilə kanji ti, taa mapa ka to nɔɔ tɔ.

¹⁰ Jəju əl-de ə nə: «Itrəi ki kanji je ki uwəi-de ka kin ne adi j-o.»

¹¹ Ə Simo Piyər al me to ti, ndər bandi ki kanji rosi ka kin nangı. E kanji je ki boy boy wa ə əi bu ki kuti mi gıde mitə (153). Kərde wa ki to bəl kin nə, bandi gangı al.

¹² Jəju əl-de ə nə: «Itrəi usoi ne.» NGa ningə, dəw kare dan njé ndo je ti ki kadi dəji Jəju ə nə: «I nə wa?» goto, tadɔ gəri maji kadi e Babe.

¹³ Jəju oti rəde ti, un mapa adi-de, ningə adi-de kanji tɔ.

¹⁴ Loki Jəju j taa dan njé koy je ti kin, e tɛɛ ki kɔ mitə ngata ə tɛɛ ki rə njé ndo je ti ləne kin.

Jəju ai ki Piyər

¹⁵ Go ne kuso ti, Jəju dəji Simo Piyər ə nə: «Simo ki ngon lə Jonasi, indigi-m itə njé je ki isi kin a?» Ə Simo ile ti ə nə: «Oyo, Babe, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.»

¹⁶ Jəju təl dəji Simo bəy ki kɔ joo ə nə: «Simo ki ngon lə Ja, indigi-m a?» Ə Simo ile ti ə nə: «Oyo, Babe, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.»

¹⁷ Jəju təl dəji Simo bəy ki kɔ mitə ə nə: «Simo ki ngon lə Ja, indigi-m a?» Ba lo kin ti, me Piyər o-e dɔ təl ti ki Jəju təl dəje bəy ki kɔ mitə ə nə: «Indigi-m a?» kin, adi ile ti ə nə: «Babe, igər ne je pəti, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.»

¹⁸ NGa ningə, təkı rəjeti, adi m-əli: dəkagilo basai ti, j wa idɔɔ nda bədi ti, ə aw lo ki mei ndigi, nə dəkagilo ki a bıgə ba, a oɔ jii taa kadi dəw ki rangı ə a dɔɔ nda bədi ti, ə aw səi lo ti ki mei ndigi al.»

¹⁹ Ta je kin Jəju əl be kadi təji-n go rəbi koy ki Piyər a oɔ kadi ilə-n təji dɔ Luwə ti. Go ti, Jəju əl-e ə nə: «Un gom.»

Nje ndo ki Jəju ndige

²⁰ Piyər ilə rəti gogi ningə, oo nje ndo ki Jəju ndige, e ki ndɔ ki, lo ne kuso ti, oɔ ki dɔ Jəju ti, dəje ə nə: «Babe, nə ə a iləi ji dije ti ə?» ka kin.

²¹ Loki Piyər oo-e ba, dəji Jəju ə nə: «Babe, ə e kam, e ri ə a ra-e ə?»

²² Ə Jəju əl Piyər ə nə: «Kin ə re m-ndigi kadi isi ki dəne taa bitı kadi tə m-təl m-re m-inge-n ka, e kin ta ləi goto ti. I, ta ləi e ta kadi un gom par.»

²³ Ta kin sane dan njé kadi-me je ti təkı nje ndo kam a oɔ al. Nə ki rəjeti, kadi Jəju əl Piyər ə nə: «A oɔ al» kin, əl-e be al. Ta ki əl-e ba, əl-e ə nə: «Kin ə re m-ndigi kadi isi ki dəne taa bitı kadi tə m-təl m-re m-inge-n ka, e kin ta ləi goto ti.»

²⁴ E darɔ nje ndo-e ə wa kin ə ma naji do ne je ti, ndangi-de me makitibi ti kin. NGa ningə ji gər kadi naji ki ma lie e ta ki rojeti.

²⁵ Jəju ra ne je ki rangi ngay wa bəy. Re dəw ə nə n-ində tane wa nəm n-ndangi-de pəti me makitibi je ti ə, m-ga kadi dənangi wa kin pəti, makitibi je kin a ibə.

Kilə lə NJé kaw kilə je

Ta ki də kilə ti lə NJé kaw kilə je

Makitibi Kilə lə njé kaw kilə je e makitibi ki kə joo ki Luki ndangi. Ningə əi ki Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Luki ndangi, rai rəde tə makitibi ki kare ba ə dəw gangi gin joo be. Me e ki dəsəy ti ki e Poy Ta ki Maji, Luki a də dəkagilo ti ki Jəju ra dənangi ti ne (1.1), ningə j də kawə dərə ti (1.11), ki kilə ki ra ki NDilne dan njé ndo je ti, ki kində ngirə njé kaw-naa je, Luki əl tae me makitibi ti lə njé kaw kilə je.

E makitibi ki adi təgi njé kaw-naa je lə Kirisi, tadə əl ta ki də kində ngirə njé kaw-naa je ti dan Jipi je ti təkə to-n Jorijaləm kin nim, kində ngirə njé kaw-naa je dan dije ti ki əi Jipi je al təkə to-n Aṭiyosi, ki Pilipi, ki Korəti... kin nim tə. Lo kin ti, j-o də nja Pol me kilə mbə Poy Ta ti ki Maji ki də be je, də be je nim, j-o rə ki kadi a ingə njé kaw-naa lə Kirisi kin nim tə, nə dumi də rə kin ki təgi lə NDil Luwə.

Luki ki nje ndangi makitibi kin təji kadi oo lo ne je madi ki kəmne, tadə ki Tirowasi kaw Pilipi ti, Luki əl ə nə: «Ji sangi rəbi kadi J-aw...» (16.10-40) Ningə kaw tē Jorijaləm ki dije a uwəi Pol kin nim (20.5-21.18), taa kaw ki ta təl ta ta ti, ki Səjare kaw Rom ti ki Pol nginə bal joo bəy taa kadi dije gangi ta lie kin ka Luki təji təkə əi naa ti tə (27-28). Lo kilə ngirə makitibi ti wa bəy, Luki təji lo je ki a əl ta tə tē-n titi adi ay njay kəte (1.8). J-ingə:

Kində ngirə njé kaw-naa je ki dəsəy Jorijaləm ti (1.1-8.3);

Poy Ta ki Maji ki sane ki ndəgi lo je ki dənangi Isirayəl ti (8.4-12.25);

Poy Ta ki Maji ki sane ki ndəgi be je ki kadi ba Məditərane ti tē Rom ti (13.1-28.31).

Ta lə Luwə ki dije sanəi ki lo je ki j-əl tae kin, j-ingə me ta ti ki njé kaw kilə je iləi mbəe je əli tae je, ə e ki ndangi me makitibi ti kin. NGa ningə, Jəju Kirisi ki njé kaw kilə je əli ta lie ki rə Jipi je ti je, ki rə dije ti ki əi Jipi je al je kin, e darə Jəju wa ki oji-e dənangi Paləsitin ti, ə təgi ti, njiyə ti kin. NDil əsi njé ndo je lie

adi əli ta ki dəe ti, də kilə rae ti, ki də ne ndo je ti lie.

Makitibi kilə lə njé kaw kilə je təji rəbi kilə ki kadi njé kaw-naa je ki dəkagilo je ti pəti rai, adi e kilə kilə mbə poy ta ki Maji lə Jəju Kirisi ki rə dije ti pəti, biti ki ta soy dənangi ti.

Kaw Jəju dərə ti

¹ Təwopil, me makitibi ti ləm ki dəsəy*, m-ndangi ta je ki oji də ne je ki Jəju ilə ngire ra je, ndo dije je.

² Ne je ki ra biti tē-n me ndo ti ki Luwə un-e-n aw sie dərə ti. Ningə kəte bəy taa kadi aw dərə ti, Jəju mbəti njé kaw kilə je ləne, adi-de ndu-kun je ləne ki go rəbi lə NDil Luwə.

³ Go koye ti, Jəju oji rəne njé kaw kilə je ləne. Oji-de ki rəbi je ki dangi dangi kadi gəri təkə n-a ki dəne taa. NDə kuti sə go ti ningə, tē həy ki rəde ti əl-de ta də kəbe ti lə Luwə.

⁴ NDə kare ki isi uso ne səde, Jəju əl-de kadi tēi gidi be bo Jorijaləm ti al. Nə kadi ngəmi biti kadi Bawne adi-de kadi-kare ki un mindine də ti kadi n-a n-ade kin bəy taa*. Ningə əl-de ə nə: «E kadi-kare ki mi wa m-əl səsi tae kəte ngata.

⁵ Ja ra dije batəm me man ti, nə səi je, me ndo je ti ki ngay al ne ə, a rai səsi batəm me NDil Luwə ti.»

⁶ *NJé kaw kilə je lə Jəju ki kawinaa rəe ti dəji-e əi nə: «Bəbe, e dəkagilo ti ki ngəsine wa kin ə a taa kəbe adi *Isirayəl a?»

⁷ Ə əl-de ə nə: «E ta ləsi kadi igəri də kade ə se də gangi lo je ki Bai oji ki go lo kəbe ti ləne al.»

⁸ Nə a ingəi təgi loki NDil Luwə a re dəsi ti. A təli njé ma naji ləm me be bo Jorijaləm ti nim, dənangi Jude ti ba pəti nim, *Samari ti nim, ratata ki ta soy dənangi ti.

⁹ Loki Jəju əl-de ta je kin gine gangi ningə, ooi-e isi aw ki taa me nəl ti. Ningə kil ndi re uti kəmde adi ooi-e al.

¹⁰ Kəmde naa ki taa dərə ti, lo koo go Jəju lo kawə ti, ningə, dingəm je joo ki iləi kibi je ki nda bal bal tēi həy ki rəde ti, ningə əli-de əi nə:

¹¹ «Dije ki Galile ti, mba ri ə ai a igoi lo ki taa dərə ti be ə? Darə Jəju wa ki uni-e tasi ti awi sie dərə ti kin ə, a təl re təkə oi goe lo kawə dərə ti kin be tə.»

Buti lə njé kaw kilə je

¹² Be ə njé kaw kilə je lə Jəju təli də mbal kagi bini ti awi Jorijaləm ti gogi. MBal kagi bini kin e ɓasi ki ɓe bo Jorijaləm.

¹³ Loki rəi tɛɛi Jorijaləm ti ningə, ali aw me kəy ti kare ki e də made ti taa, lo ki rai tə lo kiside kəte kəte. Adi e Piyər nim, Jə nim, Jaki əi ki Andire nim, Pilipi əi ki Tomasi nim, Batiləmi əi ki Matiye nim, Jaki ki ngon lə Alpe nim, Simo ki nje rə mbata ta kingə də lə ɓe ləne nim, taa Judi ki ngon lə Jaki nim tə.

¹⁴ Əi pəti, ki mede ki kare ba, kawinaa nəm nəm mba kadi əli ta ki Luwə, naa ti ki dəne je madi. Mari ki kə Jəju e dande ti nim taa ngako Jəju je nim tə.

Matiyasi un to Judasi

¹⁵ Me ndə je ti kin, njé kadi-me je kawinaa asi ɓu ki kuti joo. Ningə Piyər j̄ taa dan ngakone je ti əl ə nə:

¹⁶ «NGakom je, ɓəbi kadi ne ki NDil Luwə əl tae me Makitibi ti lə Luwə təl tane. Tado NDil Luwə, əl ta kəte ki ta *Dabidi, ɔji-n də Judasi ki ər nə dije ki rəi uwəi Jəju.

¹⁷ Judasi e ki kare danje ti, ningə aw ki kilə ləne ki ɓəbi dəne kadi ra danje ti tə.

¹⁸ Ki la ki adi-e mba kigə-n go ji kilə ki majal ki ra kin ə, Judasi aw ndogi-n lo ndər. Me ndər ti ki ndogi ka kin ə, j̄ taa osi ti, dəe su ki nangi, me ndu adi tie ale mba dənangi ti.

¹⁹ Dije pəti ki dənangi Jorijaləm ti ooi ta kin. Be ə ɓari lo ndər ka kin ki ta ɓe ləde ə nə: “Akəldama”, kər me ta kin nə: “Lo ndər məsi.”

²⁰ Ningə ndangi me makitibi Pa je ti əi nə: “Kadi kəy lie e ki kiyə kə nim, Kadi dəw kare ka isi me ti al nim✧,” Taa ndangi ɓəy əi nə: “Kadi dəw ki rangi un toe.”

²¹ «Be ə, maji kadi ji mbəti dəw kare mbə dije ti wa ki njiyəi səje naa ti ki ndə je pəti ki ɓəbe Jəju aw-n səje nim təl-n səje nim wa kin.

²² Hə ngire də batəm ti lə Jə, ratata tɛɛ-n də ndə ti ki Luwə un-n Jəju taje ti awi sie dərə ti. Kadi dəw kare dande ti, e nje ma naji, naa ti səje təkə Jəju j̄ lo koy ti.»

²³ Lo kin ti, rəi ki dije joo ɔji-de, ki dəsəy e Jisəpi ki ɓari-e nə Barsabasi, ki indəi təe ki rangi nə Jusitusi, ningə ki kə joo e Matiyasi.

²⁴ Ningə əli ɓəbe əi nə: «ɓəbe, j̄ igər ngame dije pəti tigə, ə ɔji-je se mbə dije ti ki joo kin, e ki ra ə imbəte wa?

²⁵ MBəte kadi un ta kilə ɓəbe lə njé kaw kilə je ki Judasi iyə tae ə aw lo ti ləne ki ɓəbi dəe kadi aw ti kin.»

²⁶ Rai yuki, ningə yuki osi də Matiyasi ti, adi Matiyasi ore kadi njé kaw kilə je ki dəgi gide e kare.

2*Re lə NDil Luwə*

¹ Loki ndə nay Patəkoti asi ningə✧, njé kadi-me je pəti kawinaa lo kare ba.

² Ta naa ti nqo, ka ne madi j̄ dərə ti, ɓa tə nəl bo ki ilə ki təgine kin be. Ka ne ka kin taa lo me kəy ti ki isi ti.

³ Ooi ne je ki toi tə por ə ndone je tɛɛi bilim bilim be, tɛɛi, kayi-naa dəde ti kare kare.

⁴ NDil Luwə rosi mede pəti, adi iləi ngirə kəl ndon ta je ki rangi ki dəw gər me al, ki go kində ti ki NDil Luwə ində-n tade ti kadi əli.

⁵ Ningə me ndəe je ti kin, *Jipi je ki njé ɓəl Luwə, j̄ ki də ɓe je ki dangi dangi ki dənangi ti ne pəti, rəi kawinaa Jorijaləm ti.

⁶ Loki ooi ka ne kin ningə, ayi-naa ngədi rəi kawinaa, kosi kosi, ɓəl rade tadə nə nə, dande ti, oo də ndu njé kadi-me je ki isi əli ta ki ndon ta ɓe ləne.

⁷ Ne kin əti-de ɓəl ngay adi ndilde ay ur kaki, ooi kadi e ne ki rəjeti al, adi əli əi nə: «Dije ki isi əli ta kin pəti əi dije ki j̄ Galile ti,

⁸ nga ban be ə nə nə danje ti, oo ta ki tɛɛ tade ti ki ndon ta ɓe ləne ə?

⁹ Je dije ki Partəji ti, ki Medi ti, ki Elamiti ti, ki njé k̄i dənangi Mejopotami ti nim, ki Jude ti nim, Kapadosi ti nim, taa Pə ti ki e ngon ɓe ki dənangi Aji ti nim,

¹⁰ Piriji ti nim, Pampili ti nim, Ejipi ti, ki dənangi Libi ti ki e ɓasi ki Sirən, ə se njé k̄i dənangi Rom ti.

¹¹ Je pəti je Jipi koji je ki Jipi təl je. J-j̄ Kirəti ti ki Arabi ti. Be ka, joo də ndude ki əli ta ki ndon ta ɓe ləje, ɔji də ne je ki əti ɓəl ki Luwə ra.»

¹² Əi pəti ndilde ay ur kaki adi gəri ta wa ki kadi əli al, ningə əli-naa mbəde ti əi nə: «Kər me ne ki ra ne kin nə ri ə?»

✧ 1:20 Pa je 69.26; 109.8 ✧ 2:1 Ləbətiki 23.15-21; Dətərənom 16.9-11

13 Nə njé ki nā je kogi dō njé kəl ndon ta je ti ki dangi dangi ki dāw gār dāe al, əi nā: «E kasi nju ə ayi-naa ngay ə rade.»

Piyər al ta kosi dije

14 Piyər i a taa ki ndəgi njé kaw kilə je ki dōgi gide e kare, ningə un ndune ki taa əl ta kosi dije ə nā: «Uri mbisi maji oi dō ta ləm səi *Jipi je, ki səi pəti ki isi Jorijaləm ti ne. Səbi kadi igəri ne ki isi ra ne kin tō.

15 Dije madi dansi ti ooi kadi e kasi ə ra dije kam. Nə Jagi kasi rade al! J-a sji kadi nda ti bəy!

16 Nə ngəsine ne ki ndō ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Juwəl əl tae ka kin ə ra ne:

17 “Nə je ki Luwə əl tae kadi a rai ne me ndō je ti ki dəbəy ti ka ə toi kin:

M-a m-ilə ki NDilm dō dije ti pəti.

NGansi je ki dīgəm ki njé ki dāne a təli njé kəl ta ki ta Luwə ti,

Basa je ləsi a ooi ne je me ndil ti,

Bigə je ləsi, a ooi ne je ki to lo bəyō ti me ni ti.

18 Oyo me ndō je ti kin,

M-a m-ilə ki NDilm dō ngan njé kilə je ti ləm ki dīgəm ki njé ki dāne.

A əi njé kəl ta ki tam ti.

19 M-a m-ra ne je ki dāw asi ra al me dərā ti taa nu,

Ningə dānangi ti ne, m-a m ra ne kəji je ki əti bəl,

Adi e: məsi nim, por nim, sa ki su luy luy nim tō,

20 Kəte bəy taa kadi ndō ki bo ngay, ki rosi ki tōba lə Bəbe kin a re,

Lo ki kada a təl lo ki ndul, ningə nay a təl məsi.

21 Ningə me ndō ti kin, dije pəti ki bəi tō Bəbe a ingəi kaji*.”

22 «Səi *Isirayəl je, uri mbisi maji oi ta ki m-a m-əl səsi. Igəri pəti kadi Jəju ki Najarəti, dīgəm kin ki Luwə oje ki taga kadi n-ndige, ə Luwə ra ne je ki dāw asi ra al ki ne kəji je ki əti bəl ki takule dansi ti ne.

23 Dīgəm kin, iləi-e jisi ti ki go ndu-kun ti ki Luwə un, ə se ki go kəji ta ra ti lie ki to kəte. Ningə səi adi dije ki gəri Luwə al təli-e ki rəbi bə ki bəi-e kagi-dəsi ti.

24 Nə Luwə gangi kulə yo rəe ti kō ade i lo koy ti, tadō koy aw ki tōgi kadi uwe gin tōgine ti be nin ti al.

25 *Dabidi əl ta oji-n dāe ə nā:

“M-o Bəbe ki dəkagilo je pəti nōm ti, Tadō e dō ji kom ti mba kadi m-teg m-osi al.

26 E mbata kin ə rənəl rosi mem adi m-osi-n pa tō.

Be ə, be nin ti ka, darəm a or kəə ki kində me dō ti,

27 I Bəbe, a iyə-m kō koo al,

A iyə bəə ləi ki a dō njane ti ade ndum bāda al tō.

28 I ə oji-m rəbi kadi m-təl m-isi-n ki dəm taa, Ningə a adi-m rənəl me kei naa ti səm*.”»

29 Piyər təl əl bəy ə nā: «NGakom je, adi m-əl səsi ta ki rəjeti: Kaje Dabidi oy təkə rəjeti adi dibi-e. Dō bade to danje ti ne bitə bone.

30 E nje kəl ta ki ta Luwə ti, ə gər kadi Luwə un mindine ade ki kibi rō kadi n-a n-adi dāw kare ki gin ka ti lie a o be toe ti*.”

31 Dabidi gər ne ki a ra ne lo ti ti, adi əl ta ki lo koy ti lə Kirisi kin kəte. E ta lie ə Dabidi ə nā Luwə a iyə lo ki koo ti al, taa a iyə darəe adi ndum be nin ti al tō.

32 Jəju ki m-isi m-əl ta lie kin, Luwə ade i dan njé koy je ti, j-əi pəti ji gəri maji.

33 Go ti ningə, Luwə un-e aw sie dərā ti adi isi dō ji kōe ti. Ningə ngəsine Luwə ade NDilne təkə un-n mindine. NDil kin ə, Luwə buki dōje ti, təkə oi ngəsine ki kəmsi je, ki mbisi je kin.

34 Təkə rəjeti, Dabidi aw dərā ti al, nə əl ə nā: “Bəbe əl Bəbe ləm ə nā: «Ire isi dō ji kom ti,

35 ratata kadi m-ilə njé bā je ləi gin tōgi ti*.”

36 E be ə, rō Jəju wa ki i bəi-e kagi-dəsi ti kin ə, Luwə ade e Bəbe nim, Kirisi nim tō. E kin ə e ne ki səbi kadi dije pəti ki Isirayəl ti gəri maji.»

Njé ki adi mede Kirisi dəsəy

37 Loki dije ooi ta kin ningə, mede ole wuti wuti adi dəji Piyər əi ki ndəgi njé kaw kilə je əi nā: «NGakōje je, e ri ə kadi ji ra ə?»

38 Ə Piyər təl əl-de ə nā: «Iyəi rəbi ne rasi je ki majal kō, ningə kadi dāw ki ra dansi ti adi rai-e batəm me tō Jəju Kirisi ti, mba kadi majal je ləsi e ki kiyə go kō. Ba a ingəi NDil Luwə.

39 Təkə rəjeti, kun mindi lə Luwə e ki mbata ləsi nim, mbata lə ngansi je nim, ki

mbata dije ki isi say nim. Səbi dɔ dije pəti ki Bəbe Luwə ləje a ɓar-de.»

⁴⁰ Piyər əl-de ta je ki rangi ngay go ti ɓəy mba kadi ma-n naji, ningə ilə dingəm mede ti ə əl-de ə nə: «İgangi-naa ki gin dije ki majal ki ɓone kin, mba kadi Luwə aji-n səsi.»

⁴¹ Dije pəti ki taai ta lə Piyər, rai-de batəm. NDəe ti ka kin, dije asi dibi mitə rəi orəi kadi njé kadi-me je ki kəte.

⁴² Hə ngire dəkagiloe ti kin, rəi nəm nəm mba koo dɔ ne ndo lə njé kaw kilə je nim, lo ra madi-naa ti nim, lo tətəi mapa ti nim, ta lo kəl ta ti ki Luwə nim tɔ.

⁴³ *NJé kaw kilə je rai ne je ki dəw asi ra al ki ne kəji je ki əti ɓəl ngay adi dije pəti isi ki ɓəl mede ti.

⁴⁴ NJé kadi-me je indəi rəde naa ti kare ba ə kawɪ ne kingə je ləde dɔ-naa ti kare ba tɔ.

⁴⁵ Gati ki ne kingə je ki ne maji je ləde ə ləbi-naa lae ki go ne ge ti lə dəw ki ra.

⁴⁶ NDɔ je kare kare pəti, ki me ki kare ba, ingəi-naa me kəy ti lə Luwə. Ningə awi ki me kəy je ti lənaa usoi ne kuso lə Bəbe nim, taa usoi ne je ləde ki rənəl nim, ki me ki səl ləm ləm.

⁴⁷ Osi pa je iləi tɔji dɔ Luwə ti, ningə dije pəti ndigɪ ta ləde tɔ. NDɔ je kare kare pəti, Bəbe adi kər dije ki aji-de, re dɔ made ti par par.

3

Piyər adi rə nga dəw ki njəe oy

¹ NDɔ kare Piyər əi ki Jə isi awi kəy kaw-naa ti mba kəl ta ki Luwə dɔ kadi ti ki mitə ki lo səlɔ.

² Dəkagiloe ti kin ə dije awi ki dəw ki njəe oy lo koje ti nu, indəi-e ta kəy kaw-naa ti. Dəw ka kin, ndɔ je kare kare pəti, a indəi-e ta kəy kaw-naa ti ki ɓari-e nə: «Ta Kəy ki NDole». Indəi-e mba kadi kəy ne dije ki isi uri kəy kaw-naa ti.

³ Loki oo Piyər əi ki Jə ki isi uri ki kəy kaw-naa ti ningə, kəy-de ne.

⁴ Piyər əi ki Jə uri kəmde ki dəe ti, ningə Piyər əl-e ə nə: «İgɔ-je ne!»

⁵ Nje nja koy gɔ-de, ga mene ti kadi n-a ningə ne madi jide ti.

⁶ Nə Piyər əl-e ə nə: «M-aw ki la al nim, ki ɔr al nim kadi m-adi. Nə ne ki m-aw jim ti e tɔgi Jəju Kirisi. Be ə kadi-me tɔ Jəju Kirisi ki Najarəti ti, j taa ə njiyə!»

⁷ Piyər uwə taji kəe, ɓa un-e ki taa. Ta naa ti noɔ par ə njəe je ki gul njəe je təli toi maji kare.

⁸ İ bal a taa ə ilə ngirə njiyə. Aw səde naa ti kəy kaw-naa ti. Tj bal ki rənəl nim ilə tɔji dɔ Luwə ti nim tɔ.

⁹ Dije pəti ooi-e lo njiyə ti nim, lo kilə tɔji dɔ Luwə ti nim tɔ.

¹⁰ Dije gəri-e maji kadi e nje məti ki kəte e nje kisi ta kəy kaw-naa ti ki ɓari-e nə: «Ta Kəy ki NDole», isi kəy ne wa ka am. Loki dije ooi ne ki tɛɛ dəe ti kin ningə, ndilde ay ur kaki adi ɓəl rade ngay.

Piyər əl ta kosi dije

¹¹ Nje nja koy ka kin iyə go Piyər əi ki Jə al. Ne kin ra adi ndil dije pəti ay ur kaki. Be ə, dije pəti ayi-naa ngədi kawinaa ki dəde ti dəde ti lo ti ki ɓari-e nə: «Pal lə Salomɔ».

¹² Loki Piyər oo ne kin ningə, əl kosi dije ə nə: «NGan *Isirayəl je, ban ə ne ki ra ne kin əti səsi ɓəl kədi be ə? Ban ə uri kəmsi ki dɔje ti tə ne ki e je wa ki tɔgije, ə se e ki takul kaw ki j-aw ki ɓəl Luwə meje ə j-adi-n dingəm kam njiyə-n be ə?»

¹³ Jagi, e Luwə lə *Abirakam, lə *Isaki, lə *Jakobi, Luwə lə kaje je ə ilə tɔji dɔ ɓəə kilə ti ləne Jəju, ki iləi-e ji *Pilatı ti, Pilatı un ndune kadi n-ile taa, nə səi imbatı.

¹⁴ Oyo, səi inaji ta gər nje kay njay ki nje ra ne ki dana. Ningə idəji kadi iləi dəw ki nje təl dije taa toe ti.

¹⁵ E be ə, adi təli e ki e nje kadi dije isi ki dəde taa. Nə Luwə ade j dan njé koy je ti, j-əi pəti ji gəri maji.

¹⁶ E mbata kadi ki j-adi meje Jəju kin ə, tɔgi ki to me tɔe ti, adi tɔgi dingəm ki oi-e, taa igəri-e kin, kadi j a-n taa. Oyo, kadi-me ki tɔge to, ki takul Jəju, adi dingəm kin rə nga ki rɔjeti, e ne ki ra ne ta kəmsi ti pəti adi oi ne.

¹⁷ NGəsine ngakom je, m-gər maji ngay kadi ne ki irai kin, e ki go gər-e ti al, səi je ki njé kər nɔsi je pəti.

¹⁸ Nə, e ki rəbi kin ə, Luwə təl-n ta ne ki ilə mbə kəte ki takul njé kəl ta je ki tae ti pəti ə nə: Kirisi ki n-un ndune kadi n-a n-ile, a ingə kɔ.

¹⁹ NGəsine, iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kɔ, ə təli irəi rɔ Luwə ti mba kadi iyə-n go majal je ləsi kɔ.

²⁰ Ningə Babe a adi səi dəkagilo kər kəə, a ilə ki e ki ində dœ naa ti kəte tə Kirisi, adi e Jəju, adi səi.

²¹ Nə ngəsine kin, sɔbi kadi Jəju isi dərə ti, biti kadi Luwə təl ne je pəti ki dənangi ti ki sigi gogi, təkɪ ilə-n mbe me ɓal je ti ki man, ki takul njé kəl ta je ki tae ti ki ayi njay.

²² Be ə, *Mojɪ ə nə: “Babe Luwə ləsi a adi nje kəl ta ki tae ti, ki to tə mi be, a jɪ dan ngakosi je ti, ki mbata ləsi, a oi dɔ ta je pəti ki a əl səsi.

²³ Dəw ki mbati təl rəne go ta ti ki nje kəl ta ki ta Luwə ti kin a əl ningə, Luwə a tuje kə dan dije ti ləne ki koy✧.”

²⁴ *Njé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti, ilə ngire dɔ Samiyəl ti nu ki njé re goe ti, əli ta dɔ dəkagilo ti ki jisi me ti ɓone kin kəte.

²⁵ Səi, ə səi dije ki ta ki Luwə əl ki ta njé kəl ta je ki tae ti kin sɔbi dəsi, taa kun mindi ki Luwə un adi kaje je loki un ndune adi Abirakam kin sɔbi dəsi tɔ. Luwə un mindine ə nə: “Gin koji je ki dənangi ti ne pəti a ingəi ndu ki tər dɔ ti ki takul gin ka ləi✧.”

²⁶ E ki mbata ləsi kəte, ə Luwə tɛɛ-n ki ɓəə ləne, ilə adi səsi mba kadi njangi dəsi, ki takul ra ki ra adi nə nə iyə go rəbi njiyə je ləne ki majal kə.»

4

Piyər əi ki Jə ai nɔ njé gangi ta je ti lə Jipi je

¹ Loki Piyər əi ki Jə isi əli ta kosi dije tə kəl ba ɓəy ə, njé kijə ne məsi kadi-kare je ki madi nim, ki bo ki dɔ kəy kaw-naa ti nim ta ki dije madi ki mbɔ buti ti lə *Sadusi je, tɛɛi ki rəde ti həy.

² Wongi ra njé kər nɔ *Jipi je ngay mbata ooi Piyər əi ki Jə isi ndoi ne kosi dije, ningə əli-de əi nə: «Təkɪ Jəju jɪ-n lo koy ti wa kin ə, njé koy je ka a jɪ lo koy ti tɔ.»

³ Uwəi-de iləi-de kəy dangay ti ratata lo ti, tado lo səl ngata, adi lo kadi gangi ta dɔde ti goto.

⁴ Ningə mbɔ njé je ti ki ooi ta ləde, ngay je dande ti adi mede. Be ə, ra adi kər dingəm je re dɔ made ti adi asi dibi mi kare.

⁵ Lo ti dɔ ti ningə, njé kər nɔ Jipi je nim, ngatəgi je nim ta njé ndo ndu-kun je nim, kawinaa me ɓe bo ti ki Jorijaləm.

⁶ Lo kaw-naa ti kin, An ki e ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je e ti nɔɔ, taa Kayipi nim, Jə nim, Aləgijandir ki ndəgi dije pəti ki me kəy ti lə nje kijə ne məsi kadi-kare ti ki bo ka kin nim ka əi nɔɔ tɔ.

⁷ Adi rəi ki Piyər əi ki Jə nɔde ti ki nɔ njé kaw-naa je ti, ɓa dəji-de ta əi nə: «Ki təgi ki jɪ ra, ə se me tɔ nə ti ə irai ne kin ə?»

⁸ Ningə Piyər, NDil Luwə rosi mee, adi əl-de ə nə: «Səi njé kɔbe je ki ngatəgi je,

⁹ dəji-je ta ɓone oji dɔ ne ki maji ki jɪ ra ki dəw ki njae oy ki kuji ne ki jɪ ra ə ingə-n rɔ nga.

¹⁰ Maji kadi səi pəti igəri ay njay, taa dije pəti ki *Isirayəl ti ka, kadi gəri maji tɔ. E me tɔ Jəju Kirisi ki Najarəti ti ə jɪ ra-n ne kin. E ki takul Jəju wa ki ɓəi-e dɔ kagi-dəsi ti ə Luwə ade jɪ taa dan njé koy je ti wa kin ə, dingəm kin a-n ta nɔsi ti, ki rɔ ki nga.

¹¹ E mbal ki səi njé ra kəy je imbatie-e, nə e ə təl mbal ki ndae itə made je pəti, e mbal ki nje kadi təgi kəy✧.

¹² Kaji e me təe ti ki karne ba. Tɔ ki rangi ki Luwə adi dəw dənangi ti ne mbɔ dije ti ki mba kadi j-ingəi kaji goto.»

¹³ NDəji njé gangi ta je ki ki bo lə Jipi je ngay loki oi Piyər əi Jə əli ta ki kanji ɓəl, tado gəri-de kadi əi dije ki kare ki kanji ne ndo. Nə ke ə gəri kadi əi dije ki əi naa ti ki Jəju mari nu.

¹⁴ Nə loki ooi dingəm ki ngai-e ka kin a gədide ti ningə, gəri lo ta ki kadi əli-de al.

¹⁵ Be ə uni ndude adi Piyər əi ki Jə, taa dingəm ka kin nim kadi tɛɛi taga, ningə naji-naa ta mbɔde ti ə əi nə:

¹⁶ «Ri ə j-a rai ki dije kam ə? Tado rai ne kəji ki əti ɓəl ki to ndalo ti ay njay adi dije ki Jorijaləm ooi poye. Lo kadi jɪ naji goto.

¹⁷ Nə ke ə kadi poy ta kin aw ki kəte kəte mbɔ dije ti al ngata. Adi j-iləi jije kəmde ti kadi kaw ki kəte nɔɔ kam, əli dəw madi ta ki tɔ Jəju al ngata.»

¹⁸ Go ta je ti kin, awi ki Piyər əi ki Jə kəy gogi ə ogi-de ki təgide kadi əli ta ə se ndoi ne ki tɔ Jəju al ngata.

¹⁹ Nə Piyər əi ki Jə əli-de əi nə: «əli-je adi joo, se e go rəbe ti, ta kəm Luwə ti, kadi jɪ təl rəje go ta ti ləsi yo ə j-iyə ta lə Luwə wa?

²⁰ Ki oji dəje, j-a j-asi kuti taje dɔ ne ti ki j-o

ki kəmje nim, ki mbije nim kin al.»

²¹ Loki iləi jide kəmde ti ki kə joo bəy ningə, iyəi-de adi awi. Təki rəjeti, ingəi ne madi rəde ti ki asi kuwə-n-de dangay ti al, tadə dije pəti piti Luwə mba ne ki ra ne kin.

²² Bal dīngəm ki ingə rə nga ki takul ne kəji ki əti bəl kin, itə kuti sə.

NJé kadi-me je əli ta ki Luwə

²³ Go kiyə-de ti, Piyər əi ki Ja awi ingəi madide je ki njé kadi-me je, əri-de poy ne je pəti ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki ngatəgi je əli-de.

²⁴ Loki madide je ooi ta ləde gine gangi ngata ningə, pəti ki me ki kare, əli ta ki Luwə əi nə: «Babe, jə ira dərə ki dənangi, taa ira ba bo ki ne je pəti ki me ti tə».

²⁵ E jə adi NDili əl ta ki ta kaje *Dabidi ki bəə ləi ə nə: «Gin be je ki dangi dangi tōi rə ki ndangi kare be. Taa kəji ta ra je ləde to rəde ti kare!»

²⁶ NGar je ki dənangi ti ne indəi də rəde dana mba kaw rə, NJé kəbe je indəi rəde naa ti, əsi ta Babe ki dəw lie ki mbəte tə NGar».

²⁷ Təki rəjeti, e me be bo ti kin ə, *Erodi əi ki Pəsi *Pilati, naa ti ki gin be je ki dangi dangi ki ngan *Isirayəl je indəi rəde naa ti əsi ta bəə kilə ləi ki ay njay, ki e Jəju ki imbəte tə Kirisi».

²⁸ Ne je ləde ki rai kin, e təl ə təli ta kəji ra je ləi pəti ki əji kəte, ki təgi, me ndigi ti ləi.

²⁹ Basine Babe, oo jide ki isi iləi kəmje ti kadi indəi je bəl ti kin! Adi bəə je ləi təgi kadi iləi mbe ta ləi ki me ki ti kati.

³⁰ Ningə, kadi əji təgi me tə bəə kilə ti ləi ki ay njay Jəju, kadi njé moy je ingəi rə nga nim, taa kadi ne kəji je ki ne je ki dəw asi ra al rai ne nim tə.

³¹ Loki tai kəə ta kəl ta ti ki Luwə ningə, dənangi yəki yikiti yikiti gin njade ti, loki ki kawinaa ti. Ba NDil ki kay njay rosi mede pəti adi iləi mbe ta lə Luwə ki rə ki tji kati.»

NJé kadi-me je indəi rəde naa ti

³² NJé kadi-me je pəti indəi rəde naa ti ki ngame ki kare ki gir ta ki kare. Dəw kare ki ində gune ki ne kingə ləne ki səbi dəne goto, ne je pəti e yəde.

³³ Ki təgi ki əti bəl ngay ə njé kaw kilə je mai naji ki lo koy ti lə Babe Jəju. Ningə, kare

kare pəti, Luwə jangi dəde jangi də ki əti bəl ngay.

³⁴ Be ə dəw kare dande ti ki ne to rəe goto. Tadə njé je ki ay ki lo ndər je ki kəy je, uni gati ə rəi ki lae,

³⁵ adi njé kaw kilə je. Ningə njé kaw kilə je ləbi la ka kin dande ti pəti, bə nə nə ingə ki go ne ge je ti lie.

³⁶ Dəw madi kare ki təe nə Jisəpi, ki e gin kəji ti lə *Ləbi, ki dənangi Sipir ti, ki njé kaw kilə je indəi təe nə Barnabasi, kər me nə: «Dəw ki nje kilə dīngəm me dije ti,»

³⁷ e ka, aw ki lo ndər, ə un lo ndər ləne ka kin gati-n, ə re ki lae adi njé kaw kilə je.

5

Ta ki ngom lə Ananiyasi əi ki Sapira

¹ Dīngəm madi kare ki təe nə Ananiyasi əi ki dəne ləne Sapira, gati ki ne kingə ləde kare tə.

² Ananiyasi əi ki dəne ləne Sapira indəi ndude naa ti, bəyəi nusi la, ə awi ki ndəge adi njé kaw kilə je.

³ Piyər əl-e ə nə: «Ananiyasi, ra ban ə iyə *Satə adi ur mei ti bore be ə? Jə nusi la lo ndər ləi ingəm, ə əl ta ki ngom NDil ki kay njay!»

⁴ Ri ə əgi kadi ingəm ne kingə ləi ə? A re gati-n ə bəlme ka, ri ə əgi kadi la ki ingə kin, ira-n ne ki mei ge ə? Ne ki iga mei ti kin e ne ki majal. E dije ə əl-de ta ki ngom al, nə e Luwə ə əl-e ta ki ngom.»

⁵ Loki Ananiyasi oo ta kin par ə, əsi nangi, oy. Dije pəti ki ooi poy ta kin, bəl ra-de ngay.

⁶ Basa je rəi ragi nine, bə uni-e, awi dibi-e.

⁷ Asi ngirə kadi mitə go ti, dəne lie re ur kəy ki kanji kadi gər ne ki ra ne.

⁸ Piyər dəje ə nə: «Əl-m adi-m m-o, se kər la ki igati ki lo ndər ləsi wa ə n wa?» Ə dəne əl-e ə nə: «Oyo, kər la ki j-ingə wa ən.»

⁹ Lo kin ti, Piyər əl-e ə nə: «Ra ban ə indəi ndusi naa ti mba kadi soki NDil ki kay njay lə Babe ə?» O ka nja dije ki awi ki ngawi dibi-e ə bə ta kəy ti kin, jə ka a awi səi tə.

¹⁰ Ta naa ti noq par ə Sapira əsi nja Piyər ti nangi, oy. Loki basa je ki njé kaw dibi ngawe uri kəy ningə, ingəi nine adi uni-e awi sie dibi-e kadi ngawe ti.

11 Ne ki ra ne kin, ra adi njé kaw-naa je pəti, bəl rade ngay, taa dije pəti ki ooi poy ta kin ka, bəl rade ngay tə.

NJé kaw kilə je rai ne je ki əti bəl bəl

12 *NJé kaw kilə je rai ne je ki əti bəl ki ne je ki dəw asi ra al ngay dan dije ti. NJé kadi-me je pəti, kawinaa lo kare ba, gin pal ti lə *Salomə, ta kəy ti lə Luwə.

13 Dije ki rangi ki adi mede Luwə al bəy bəli kadi rəi rəde ti. Be ka, piti njé kadi-me je ngay.

14 Dingəm je ki dəne je ngay ngay adi mede Bəbe, adi kərde ore də njé kadi-me je ki də ti də ti.

15 Dije awi bəti əyi njé møy je ki taga kadi rəbi ti, tiləi-de də tirə je ti ə se də kagi ti ki otiide, mba kadi re Piyər man ningə, ndile ur də e ki ra ti wa kare dande ti.

16 Dije ngay i be je ti ki gidi be bo Jorijaləm ti, rəi bur bur ki njé møy je ki dije ki ndil je ki majal yəti dəde. Ningə pəti ingəi rə nga.

Uwəi njé kaw kilə je dangay ti

17 Go ne je ti kin, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki dije ki goe ti ki əi me bəti ti lə *Sadusi je, jangi ra-de ngay də njé kaw kilə je ti. Adi uni ndude kadi n-a rai ne madi.

18 Be ə, uwəi njé kaw kilə je iləi-de kəy dangay ti.

19 Nə dan kondə ti, malayka lə Bəbe re tē ta kəy dangay, loki adi tēji taga ningə, əl-de ə nə:

20 «Awi me kəy kaw-naa ti, iləi mbə ta ki nje kadi dəw təl isi ki dəne taa kin adi dije pəti ooi!»

21 *NJé kaw kilə je təli rəde go ti, adi lo ti ki si bəti ba par ə, awi kəy kaw-naa ti, iləi ngirə kadi ndoi ne dije. Ki bo ki də njé kijə ne məsi kadi-kare je ti ki dije ki goe ti, bari ngatəgi je ki njé gangi ta, ki ngatəgi je lə ngan *Isirayəl je pəti. Ningə iləi kəy dangay ti mba kadi rəi ki njé kaw kilə je tə.

22 Nə loki njé kilə je awi ningə, ingəi-de kəy dangay ti al, adi təli rəi əri-de poye əi nə:

23 «J-ingə ta kəy dangay e ki kuti mbuki maji nim, njé ngəm ta kəy je ka ai ta kəy ti noq nim tə, nə loki j-ur me kəy ti ningə, j-ingə dəw madi al.»

24 Loki ki bo ki də njé ngəm ta kəy kaw-naa ti əi ki ki bo ki də njé kijə ne məsi kadi-kare ti ooi ta kin ningə, ndilde ay ur kaki, adi dəji-naa ta də ne ti ki a ra ne go ne ti kin.

25 Ba dəw madi re əl-de ə nə: «Dingəm je ki adi uwəi-de dangay ti ka kin, ai kəy kaw-naa ti noq, isi ndoi ne dije.»

26 Ki bo ki də kəy kaw-naa ti aw ki dije ləne uwə-n njé kaw kilə je re səde, nə ke ə indəi gu dəde ti al tadə bəli kadi kosi dije ki kawinaa də ne ndo ti lə njé kaw kilə je a tiləi-de ki mbal təli-de.

27 Loki rəi səde ningə, awi səde kəy ngangi ta ti ki bo. Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je əl-de ə nə:

28 «J-əgi səsi ki təgije kadi indoi ne kosi dije ki tə dingəm kin. Ə səi itəli rəsi go ta ti ləje al, asi dənangi Jorijaləm naki ki ne ndo ləsi, ningə igəi kadi məse e dəje ti bəy.»

29 Nə Piyər əi ki ndəgi njé kaw kilə je əli-de əi nə: «Təl rə go ta ti lə Luwə e soti itə təl rə go ta ti lə dije.

30 Luwə lə kaje je adi Jəju ki itəli-e ki rəbi bə-e də kagi-dəsi ti kin, tē lo koy ti.

31 E ə Luwə un-e, inde ade isi taa, də ji kone ti tə NGar ki itə ngar je pəti, taa nje kaji dije tə. Luwə inde kadi, ki ta rəbi lie, Isirayəl je iyəi rəbi ne rade je ki majal kə, adi n-iyə-n go majal je ləde kə tə.

32 Je njé ma naji də ne je ti ki rai ne kin, naa ti ki NDil ki kay njay ki Luwə adi njé je ki təli rəde go ta ti lie.»

33 Loki njé gangi ta je ooi ta kin ningə, wongi rade ngay də njé kaw kilə je ti, adi ndigi təli-de.

34 Nə e ki kare ki mbəde ti ki təe nə Gamaliyəl əsi nangi i taa. E Parisi ki nje ndo dije ndu-kun, e dəw ki dije pəti gei ta lie ngay. Loki i taa dande ti ningə, dəji mba kadi adi njé kaw kilə je ijəi rəde dəbi kare jə.

35 Ba go ti, əl-de ə nə: «Isirayəl je, indəi manji ne ki igəi kadi rai ki dije kam maji oi taa.

36 Dəkagilo ngay al ne bəy ə, dəw madi ki təe nə Təda təji rəne kadi ne dəw ki nga. Or dije asi bu sə gone ti. Nə dije rəi təli-e adi dije ki goe ti ka kin sanəi-naa. Dəw oo ta lie al bəne.

37 Goe ti ningə, Juda ki Galile ti, tē dəkagilo ndangi tə dije me makitibi ti, əy dije ngay gone ti ra-n wongi. Nə e wa ka dije təli-

e tə, adi dije ki goe ti sanəi-naa kə.

³⁸ NGəsine, ta ləm ə to kin: Oti kadi irai ne madi ki dije kam, iyəi-de adi awi lo ləde. Ne ki kadi igəri ə to kin, re kəji ta ra je ləde ki kilə rade je i rə dije ti ə, gin ne je kin a gangi tə yə ndəge je be tə.

³⁹ Nə re ne je kin i rə Luwə ti ə, lo kadi səi a əgi də goto. Oti kadi inai rə ki Luwə.»

Lo kin ti, njé gangi ta je ndigi goe ti.

⁴⁰ Be ə, təli bari njé kaw kilə je kəy gogi, ba, adi tindəi-de, ə ndəri mbide kadi əli ta ki tə Jəju al, ningə iyəi-de adi awi.

⁴¹ NJé kaw kilə je tēēi lo gangi ta ti ki rənəl mba koo ki Luwə oo-de adi asi naki kadi ingəi kə mbata lə Jəju.

⁴² Ningə ki ndə je kare kare pəti, me kəy kaw-naa ti ə se me kəy je ti madi, njé kaw kilə je nayi ki lo ndo ne dije ti nim, ki lo kilə mbə Poy Ta ki Maji ti, təkəi Jəju e Kirisi.

6

Kində njé koo go njé kaw-naa je

¹ Dəkagiloe ti kin, kər njé ndo je i ki də made ti ki kəte kəte. Be ə, ra adi *Jipi je ki njé kəl ta Girəki bai ta də Jipi je ti ki njé kəl ta Ebirə. NJé kəl ta Girəki bai ta mbata njé ngaw koy je ləde ingəi ne kuso ki dije isi ləbi ki ndə je kare kare pəti kin, tə ndəge je al.

² Be ə, njé kaw kilə je ki dəgi gide e joo kaw njé ndo je ki naa ti, əli-de əi nə: «A e ne ki go ti al kadi j-iyə ta kəl ta lə Luwə, ə ji təl ji nay ta ne ləbi ti.

³ MBata kin ə, ngakə je je, maji kadi ikəti dije siri dansi ti, ki dije mai naji ləde maji nim, NDil Luwə rosi mede nim, taa awi ki kəm-kədi nim tə, mba kadi j-ilə kilə kin jide ti.

⁴ Be mba kadi j-un-n rəje j-ində ta dangi mbata kəl ta ki Luwə ki mbata ndo ne dije.»

⁵ Ta kəji je kin nəl njé ndo je pəti. Be ə, mbəti Etiyən ki e dəw ki rosi ki kadi-me nim, ki NDil ki kay njay nim tə. Taa mbəti Pilipi nim, Pirokər nim, Nikanər nim, Timə nim, Parmənasi nim, taa Nikola ki e dəw ki Atyosi ti, ki təl Jipi nim tə.

⁶ Rəi səde əji-de njé kaw kilə je, adi əli ta ki Luwə mbata ləde, indəi jide dəde ti nim, njangi dəde nim tə.

⁷ Ta lə Luwə aw ki kəte par par. Kər njé ndo je i də made ti ngay me be bo ti ki Jorijaləm. Taa njé kijə ne məsi kadi-kare je wa ngay ka adi mede Jəju tə.

Awi ki Etiyən lo gangi ta ti

⁸ Etiyən e dəw ki rosi ki me-maji nim, ki təgi lə Luwə nim, taa ra ne je ki dum ra ki ne kəji je ki əti bəl bəl dan dije ti nim tə.

⁹ Ningə dije madi iləi ngirə kadi naji ta ki Etiyən. Dije kin əi njé ki me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. Əi njé je ki bari rəde: «Dije ki taa kiyə taa.» Adi əi Jipi je ki ii Sirən ti nim, Aləgijandiri ti nim, ki njé ki iii Silisi ti nim, taa ki dənangi Aji ti nim tə,

¹⁰ nə təgi ta kəde asi go yə Etiyən ti al, tado Etiyən əl ta ki kəm-kədi ki NDil Luwə ade.

¹¹ Lo kin ti, awi ndogi dije ki la ki jide ti kadi əli əi nə: «Je wa j-o ki mbije kadi Etiyən əl ta ki mal də *Mojə nim, də Luwə nim tə.»

¹² Be ə, suləi kosi dije nim, ngatəgi je nim, taa njé ndo ndu-kun je nim adi rəi uwəi Etiyən də jie ti, awi sie lo gangi ta ti ki bo.

¹³ İndəi njé ma naji je ki ngom adi təti ta dəe ti, əli əi nə: «Dingəm kam ta kəə ta kəl ta ki mal də kəy ti lə Luwə ki e lo ki ay njay kin al nim, taa də ndu-kun ti lə Mojə al nim tə.»

¹⁴ Təkəi rəjeti, je wa j-o ndue ki əl-n kadi Jəju ki Najarəti ti a tuji kəy kin, ə a yəti ne kagi be je ki Mojə adi-je.

¹⁵ Dije pəti ki lo gangi ta ti ki bo, uri kəmde pəti də Etiyən ti, ningə ooi kadi ta kəme to tə yə malayka be.

7

Etiyən əl ta nə njé gangi ta je ti

¹ Ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je dəji ta Etiyən ə nə: «Ta je ki dije əli dəi ti kin, e ki rəjeti wa ta?»

² Etiyən ile ti ə nə: «Səi bawm je ngakom je ki, uri mbisi oi də ta ki m-a m-əl səsi kam maji. Me ndə je ti ki kəte, Luwə ki nje piti əji rəne kaje *Abirakam, dəkagilo ti ki isi-n me be ti ki Mejopotami ti bəy, kəte bəy taa kadi aw uwə lo kisi dənangi Aram ti.

³ Luwə əl-e ə nə: «I taa iyə be ləi ki njé koji je ə aw me be ti ki m-a m-əji*»

⁴ E be ə, Abirakam iyə me be ki Kalde ə re uwə lo kisi Aram ti. Ningə go koy bawe ti,

☆ 7:3 Kilə ngirə ne je 12.1 ☆ 7:4 Kilə ngirə ne je 11.32; 12.5

Luwə ade j̄ taa re me 6e ti ki isi ti ngə sine kin✧.

5 Nə nduwə ki Luwə adi Abirakam me 6e ti kin goto. NGon nusi lo ki ndikiri be ka ade al. Nə un ndune ade kadi n-a n-ade 6e kam ba pəti. Taa n-a n-adi ngan kae je toe ti t̄. Dəkagilo ti ki Luwə isi əl ta Abirakam kin, Abirakam oji ngon al 6əy✧.

6 Ta ki Luwə əl-e ə to kin: “NGan kai je a isi t̄ mba je d̄nangi ti ki rangi nim, dije a rai-de 6əə ti nim, ta dije a adi-de k̄o asi 6al 6u s̄o nim t̄o.”

7 Go ta je ti kin, Luwə əl ə n̄ə: “Gin dije ki rai-de 6əə ti kin, mi wa m-a m-gangi ta d̄de ti. Go ti ningə, a t̄eji me 6e mba ti ki rade 6əə ti kin k̄o, ə a t̄ali r̄ai me 6e ti ki j̄ ti ə awi 6əə ti kin mba kadi r̄ai əsi məkəs̄ide nangi n̄om ti✧.”

8 Ba Luwə ade n̄e kilə mindi ki e kijə m̄oti. Be ə, loki Abirakam oji *Isaki ningə nd̄o j̄joo go ti par ə ijə m̄ote. Isaki ra be t̄o mbata ngone *Jakobi. Jakobi ka ra be t̄o mbata ngane je ki əi gin *Isirayəl je ki d̄ogi ḡide e joo✧.

9 «Ningə ni ki me ngan lə Jakobi ti ra adi gati ki ngokode Jisəpi adi awi sie t̄ə 6əə me 6e ti ki Ejipi ti. Nə Luwə e sie naa ti✧.

10 Be ə, ər-e me k̄o je ti p̄əti. Ningə me-maji lə Luwə ki e sie, ade k̄əm-k̄adi ta k̄əm Paraw̄o ti ki e ngar ki Ejipi ti. Adi Paraw̄o un-e inde t̄ə nje k̄obe d̄nangi ki Ejipi ti, taa d̄o me k̄əy ti l̄ane p̄əti t̄o✧.

11 Dəkagiloe ti kin ə, 6o ki bo osi d̄nangi Ejipi ti ba p̄əti, taa d̄nangi Kana ti t̄o. E d̄əkagilo k̄əm-to-ndoo ki əti 6əl ngay. Lo kadi bawje je inḡai n̄e ndikiri usoi goto✧.

12 Loki Jakobi oo kadi n̄e kuso to me 6e ti ki Ejipi ti ningə, il̄ə nganne je ki əi kaje je adi awi ki d̄əs̄ay.

13 Loki t̄əl il̄ə-de ki k̄o joo ningə, Jisəpi ra adi ngakoe je ḡari-e. Lo kin ti, Paraw̄o ka, ḡər-n gin koji lə Jisəpi t̄o✧.

14 Go ti ningə, Jisəpi il̄ə go bawne Jakobi ti ade re ki gin koji lie ba p̄əti, asi dije d̄əs̄iri ḡide e mi✧.

15 Jakobi aw Ejipi ti ningə oy ki k̄əte n̄oq̄. Kaje je ka oyi n̄oq̄ nim t̄o✧.

16 T̄əli ki singəde r̄ai d̄nangi Kana ti, me 6e bo ti ki t̄əe n̄ə Sisəm. Dibi-de 6e nin ti ki Abirakam ndogi ki la ji ngan lə Amər ti me 6e ti ki Sisəm✧.

17 «Dəkagilo t̄əl kon kun mindi ki Luwə un adi Abirakam e 6asi. Ningə k̄ər ngan Isirayəl je b̄ay ki d̄o made ti d̄o made ti d̄nangi Ejipi ti,

18 biti d̄əkagilo ti ki ngar ki rangi ki ḡər Jisəpi al ɔ-n 6e d̄nangi Ejipi ti✧.

19 NGar ka kin uwə dije l̄əje ra-n kilə ki al d̄o maji nim, adi-de k̄o nim, ta ind̄ə gu d̄de ti adi iȳəi ngande je ki kasi k̄o, biti kadi oyi✧.

20 Dəkagilo ti kin ə, oji *Moj̄i ki me-maji lə Luwə e d̄əe ti adi oti-e me k̄əy ti lə bawe asi nay mit̄ə✧.

21 Ningə loki dum d̄de adi il̄əi-e k̄o, ngon lə Paraw̄o ki d̄əne t̄eje d̄əe ti, ə un-e ote t̄ə ngonne wa be✧.

22 Be ə Moji inḡə-n n̄e ndo ki oji d̄o k̄əm-k̄adi p̄əti ki d̄nangi Ejipi ti. Adi aw ki t̄ogi me ta k̄əl-e ti nim, me kilə rae ti nim t̄o.

23 «Loki 6ale e kuti s̄o ningə, m̄ər ta re d̄əe ti mba kadi n-aw n-oo ngakone je ki əi ngan Isirayəl je.

24 Dəkagilo ti ki e-n ki ngakone je ə, oo d̄əw kare ki Ejipi ti isi adi k̄o ki kare dande ti. Be ə, re r̄o d̄o ngokone ti adi ind̄ə d̄əw ki Ejipi ti ka kin t̄əl-e.

25 Moji gir kadi ngakone je a ḡəri t̄əki Luwə ə il̄ə s̄əne mba kadi n-taa d̄de. Nə ngakoe je ḡəri al.

26 ND̄o ki go ti, oo ngakone je joo ki əi Isirayəl je isi r̄oi-naa. Ire a dande ti mba kadi gangi-de naa ti. Əl-de ə n̄ə: “S̄əi ngakonaa je t̄o, ə ban ə isi rai na majal be ə?”

27 Ningə e ki nje t̄ind̄ə ngokone ka kin əse ngərangi, ə əl-e ə n̄ə: “N̄ə ə ind̄əi d̄əje ti t̄ə ngar l̄əje, ə se nje gangi ta danje ti ə?”

28 Ige t̄əl-m t̄əki tagine it̄əl-n d̄əw ki Ejipi ti ka kin be a?”

29 Loki Moji oo d̄o ta kin ningə, 6əl ra-e, adi aw uwə lo kisi t̄ə mba d̄nangi Madiya

✧ 7:5 Kilə ngirə n̄e je 12.7; 13.15; 17.8 ✧ 7:7 T̄eje ki taga 3.12 ✧ 7:8 Kilə ngirə n̄e je 17.10-14; 21.4 ✧ 7:9 Kilə ngirə n̄e je 37.11, 28; 39.2, 21 ✧ 7:10 Kilə ngirə n̄e je 41.39-41 ✧ 7:11 Kilə ngirə n̄e je 41.54-57 ✧ 7:13 Kilə ngirə n̄e je 45.1-4, 16 ✧ 7:14 Kilə ngirə n̄e je 45.9-10, 17-18 ✧ 7:15 Kilə ngirə n̄e je 46.1-7 ✧ 7:16 Kilə ngirə n̄e je 23.3-16; Jojuwe 24.32 ✧ 7:18 T̄eje ki taga 1.7-8 ✧ 7:19 T̄eje ki taga 1.10-11, 22 ✧ 7:20 T̄eje ki taga 2.2 ✧ 7:21 T̄eje ki taga 2.3, 5, 10 ✧ 7:29 23-29: T̄eje ki taga 2.11-15, 21-22; 18.3-4

ti. Dənanği Madiya ti ə Moji taa dəne oji-n ngan je joo✧.

30 «Bal kuti sə go ti ningə, malayka tē həy rəe ti dilə lo ti, bəsi ki də mbal Sinay, dan ndon por ti me gu ti ki isi o por.

31 Loki Moji oo ne kin ningə, ndile ay ur kaki. Moji ge kadi n-oo ne kin maji adi ətə re bəsi rə ti. Loe ti noq ə oo də ndu Bəbe ə nə:

32 «Mi Luwə lə kai je, Luwə lə Abirakam, Luwə lə Isaki, Luwə lə Jakobi.» Moji bəl dadi par par, lo kadi un kəmne ki taa goto.

33 Ə Bəbe əl-e ə nə: «Or sa njai ti tadə lo ki a ti kam e lo ki ay njay.

34 M-o kəm kə lə dije ləm me be ti ki Ejipi ti. M-o də timə ki isi timə rusi rusi, ə m-ur nangi m-re kadi m-taa-de m-ilə-de taa. Ningə ki basine kin, ire adi m-ilə-i Ejipi ti gogi✧.»

35 «Oi maji! E Moji ki ngakəe je əsi-e ngərəngi, ə əli-e əi nə: «Nə indəi doje ti tə ngar ləje ə se nje gangi ta danje ti ə», wa kin ə, Luwə ile tə ngar nim, taa nje taa-de kilə-de taa nim, ki takul təgi lə malayka ki tē sie həy me gu ti, kin nim tə.

36 E ə tē səde ki takul ne ra je ki dəw asi ra al nim, ki takul ne kəji je nim, me be ti ki Ejipi ti. Taa dəkagilo ti ki isi indəi ba bo kasi gangi nim, dəkagilo ti ki rai bal kuti sə dilə lo ti kin nim tə✧.

37 E darə Moji ki kare wa kin bəy ə tə ə əl ngan Isirayəl je ə nə: «Luwə a tē ki nje kəl ta ki tane ti kare dansi ti səi je wa, ki a to tə mi be✧.»

38 Loki ngan Isirayəl je kawinaa dilə lo ti ka, e Moji wa kin ə taa ta ta malayka ti də mbal Sinay ti, əl kaje je. E ə taa ta kaji kin rə Luwə ti, mba kadi adi-je✧.

39 Nə kaje je mbati kadi təli rəde go ta je ti lie. Ningə ki bo təy, əsi-e ngərəngi. Mede e də təl kaw dənangi Ejipi ti gogi.

40 Dəkagilo ti ki Moji nay də mbal Sinay ti bəy, rəi rə *Arq ti əli-e əi nə: «İra kagi yo je ki kadi əri noje, tadə ji gər ne ki ra Moji ki nje tē səje me be ti ki Ejipi ti kin al.»

41 Be ə me ndə je ti kin, ibəi ngon yo madi ki to tə ngon baw mangi be, ə iləi kadi-kare

adi-e. Ba rai rənəl ngay əsi gon ne ki əi je wa ibəi ki jide kin✧.

42 Nə Luwə təl gidine adi-de, iyə-de kə adi isi ta ra yo ti, ki kəsi-gon ne je ki dərə ti tə nay je ki kadi je ki mee je tə kagi yo je ləde, təkəi ndangi me makitibi ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti: «Səi dije ki Isirayəl, bal kuti sə ki irai dilə lo ti kin se da je ki itəli-de ki ndəgi kadi-kare je adi, e mi ə adi-mi a?

43 Jagi, səi oti kəy yo lə kagi yo ləsi Moloki yo, ki mee lə kagi yo ləsi Rəpə, yo je ki səi wa irai-de ki jisi mba kadi əsi məkəsi nəde ti. MBata ne rasi je kin ə, m-a m-adi njə bə je ləsi a uwəi səsi, awi səsi say tə mba je gidi *Babilon ti bəy✧».

44 «Me dilə lo ti, kaje je ai ki kəy kibi kingə-naa ki Luwə. Moji ra kəy kibi ka kin təkəi Luwə un-n ndune ade. Ra go kuje ti ki oo.

45 İyəi kəy kibi ka kin adi gin koji je ləde ki rangi, ki əi kaje je ki rəi gode ti. Kəy kibi kin e jide ti, loki Jojuwe ər nəde adi rəi taai dənangi lə gin dije ki dangi dangi ki Luwə tuwə-de nəde ti. Kəy kibi ka kin, to biti dəkagilo ti lə Dabidi✧.

46 Me-maji lə Luwə e ki *Dabidi adi dəji ta rəbi mba kadi n-ra kəy n-adi Luwə lə Jakobi✧.

47 Nə e *Salomq yo ə ra kəy adi Luwə✧.

48 «NGa ningə Luwə ki e ki dəkagilo je ti pəti, a isi me kəy ti ki dəw ra ki jine al. Təkəi nje kəl ta ki tae ti ə nə:

49 «Dərə e kimbər ngar ləm, ningə dənangi e ne kində njam.» Bəbe əl bəy ə nə: «Kəy ki ban ə, a irai adi-mi ə? Lo ki ra a e lo kuwə rə ləm ə?

50 Se e mi al ə, nə təy ə, ra ne je kin pəti ə✧?»

51 «Səi dije ki njə tə rə je, itēi mesi al nim, ibəyi mbisi nim də ta ti lə Luwə tə dije ki njə gər Luwə al be. İtoi tə bawsi je wa be. Ne kin ə ra adi, isi ta rə ki NDil Luwə ti, ki dəkagilo je pəti.

52 Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ra ə bawsi je adi-e kə al ə? Əi je ə təli njə kilə mbe kəte, ki əji də re lə dəw ki e kare ba, ki e dəw ki dana. Ningə ngəsi, loki Kirisi re, səi je uni dəe, ə təli-e tə.

✧ 7:34 30-34: Tē ki taga 3.1-10 ✧ 7:36 35-36: Tē ki taga 2.14; 7.3; 14.21 ✧ 7:37 Dətərənom 18.15-18 ✧ 7:38 Tē ki taga 19.1-20.17; Dətərənom 5.1-33 ✧ 7:41 39-41: Kər Isirayəl je 14.3; Tē ki taga 32.1-6 ✧ 7:43 42-43: Amosi 5.25-27 ✧ 7:45 44-45: Tē ki taga 25.9, 40; Jojuwe 3.14-17 ✧ 7:46 2 Samiyəl 7.1-16; 1 Poy ta je 17.1-14 ✧ 7:47 1 NGar je 6.1-38; 2 Poy ta je 3.1-17 ✧ 7:50 49-50: Ejay 66.1-2

⁵³ Oyo, səi ingəi ndu-kun lə Luwə ki takul malayka je, nə lo kadi itəli rəsi ti go ti goto.»

Tiləi Etiyən ki mbal təli-e

⁵⁴ Loki njé gangi ta je ki bo lə *Jipi je ooi də ta ki Etiyən əl ningə, wongi rade ngay adi ngəi ngangide mur mur dəe ti.

⁵⁵ Nə Etiyən ki NDil Luwə rose, un kəmne taa ki dərə ti ningə oo kunji Luwə nim, taa oo Jəju ki a taa də ji kə Luwə ti nim tə.

⁵⁶ Əl ə nə: «Oi, m-o dərə tē tane, ningə m-o NGon Dəw a taa də ji kə Luwə ti.»

⁵⁷ Loki ooi də ta kin ningə, uri kol ki ndude ki bo ə uti mbide də ta ti lie, ə buki-naa dəe ti.

⁵⁸ NDəri-e awi sie taga gidi be bo ti, ə tiləi-e ki mbal təli-e. Dije ka kin iyəi kibi je ləde rə ngon ki basa ti ki təe nə Sol.

⁵⁹ Dəkagilo ti ki isi tiləi-e ki mbal, Etiyən əl ta ə nə: «Bəbe Jəju, itaa ndilm ki rəi ti.»

⁶⁰ Go ti ningə əsi məkəsine nangi, ə əl ta ki ndune ki bo ə nə: «Iyə go majal kin kə adide!» Go ta je kin ti, ningə Etiyən oy.

8

Kində kəm-ndoo ki ra njé kaw-naa je

¹ Sol e mbə dije ti ki ndigi kadi təli Etiyən. Də ndəe ti kin kində kəm-ndoo ki bo ngay tē də njé kaw-naa je ti ki Jorijaləm. Adi njé kadi-me je pəti sanəi-naa ki go lo je. Awi ki Jude ti je ki *Samari ti je. *NJé kaw kilə je wa par ə nayi-naa Jorijaləm ti.

² Dije ki njé bəl Luwə dibi Etiyən, nqi-e ngay.

³ Nə Sol ba, ər njé kaw-naa je nja. Aw ki ta kəy ta kəy uwə dingəm je ki dəne je buki-de dangay ti.

⁴ NJé ki sanəi-naa ka kin awi ki lo lo iləi mbə Poy Ta ki Maji.

Pilipi me be ti ki Samari

⁵ E be ə, Pilipi ki aw me be bo ti ki *Samari, ilə dije mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi.

⁶ Kosi dije ba pəti, loki ooi ta je ki Pilipi əl je ki ne kəji je ki ra adi ooi ki kəmde ningə, uri mbide ki də ta ti lie.

⁷ Tadə ndil je ki majal tēi me njé moy je ti ngay ki nq ki boy tade ti. Taa, dije ki rəde oy ki njé məti je ngay ingəi rə nga tə.

⁸ Rənəl ki bo ngay to me be bo ti kin.

⁹ Kəte taa kadi Pilipi re, dingəm madi ki təe nə Simq isi me be bo ti kin nq. E nje ra

mbəli, adi ər ndil dije ki me be ti ki Samari ngay. Ra rəne kadi ne dəw madi ki əti bəl ngay.

¹⁰ Adi dije pəti, i də ngan je ki du ti, biti ki də dije ki təgi ti, angalde e ki dəe ti. Əli əi nə dingəm kam aw ki təgi lə Luwə ki e təgi ki əti bəl ngay.

¹¹ Angal dije e ki dəe ti, tadə e mari nu ba ə isi ər ndilde ki mbəli ki ra ləne.

¹² Nə loki dije adi mede Pilipi ki ilə-de mbə Poy Ta ki Maji ki əji də kəbe lə Luwə nim, ki Jəju Kirisi nim tə ningə, dingəm je ki dəne je adi Pilipi ra-de batəm.

¹³ Simq wa ki dəne ka adi mene tə. Loki Pilipi ra-e batəm ningə, iyə go Pilipi al. Loki oo ne kəji je ki ne je ki əti bəl ngay ka kin ningə, e wa təl re əte bəl ngay bəy tə.

Piyər əi ki Ja me be ti ki Samari

¹⁴ Loki njé kaw kilə je ki isi Jorijaləm ti ooi kadi dije ki *Samari ti taai ta lə Luwə ningə, iləi Piyər əi ki Ja ki rəde ti.

¹⁵ Loki rəi tēi Samari ti ningə, əli ta ki Luwə mba kadi njé kadi-me je ingəi NDil Luwə.

¹⁶ Tadə NDil re də dəw madi ti kare dande ti al bəy. E batəm par ə rai-de me tə Bəbe Jəju ti.

¹⁷ E be ə, Piyər əi ki Ja indəi jide dəde ti kadi ingəi NDil Luwə.

¹⁸ Loki Simq oo kadi e ki go rəbi lə ji ki kində də ti lə njé kaw kilə je ə NDil re-n də njé kadi-me je ti ningə, adi Piyər əi ki Ja la,

¹⁹ ə əl-de ə nə: «Mi ka adi-mi təgi kin tə kadi tə dəw ki m-a m-ində jim dəe ti ba, ingə NDil Luwə tə.»

²⁰ Ə Piyər əl-e ə nə: «Kadi la ləi kin tuji naa ti ki darəi. Tadə ində mei ti kadi a ndogi kadi-kare lə Luwə ki la.

²¹ Ne ki ba təi, ə se ne ki səbi dəi goto me ne ti ki j-a-n kam, tadə mei e dana nq Luwə ti al.

²² Maji kadi itər ndui də majal ti ləi, ə əl ta ki Bəbe adi re to ban ə, iyə go kəji ta je ki mei ti kin kə.

²³ Tadə m-o kadi mei atə kanana, taa majal doləi dole tə.»

²⁴ NGa ə, Simq əl Piyər əi ki Ja ə nə: «Kadi səi je wa əli ta ki Bəbe mbata ləm, kadi ne madi kare me ne je ti ki əli tae kin tē dəm ti al.»

²⁵ Loki Piyər əi ki Ja mai naji, ə ndoi ta lə Bəbe tə ningə, təli ki Jorijaləm ti gogi. Fləi

mbe Poy Ta ki Maji me ngan be je ti ki Samari ngay ki go rəbi go rəbi.

Ta lə Pilipi ai ki kuji dingəm ki e dəw ki boy ki Etiyopi ti

²⁶ NDə kare Malayka lə Babe əl Pilipi ə nə: «I taa aw ki gin be ti be, də rəbi ti ki j Jorijaləm aw ki Gaja ti, ki e rəbi ki dilə lo ti kin.»

²⁷ Pilipi j taa kalangi aw ningə, ingə dingəm kare ki dənangi Etiyopi, ki e ki boy, ki nje ngəm ne maji je lə ngar ki dāne ki Etiyopi ti, ki təe nə Kandasi. Dingəm kin aw Jorijaləm ti əsi dāne nangi nq Luwə ti ə isi təl ki be gogi.

²⁸ Isi me pusi ti ləne, isi tidə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay.

²⁹ Lo kin ti, NDil Luwə əl Pilipi ə nə: «Ōti aw bəsi ki rə pusi ti kin.»

³⁰ Pilipi ay ngədi aw ningə, oo ndu dingəm ki Etiyopi ti ka kin isi tidə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay. Pilipi dəje ə nə: «Igar me ta ki isi tidə kin maji wa a?»

³¹ Dingəm ka kin əl-e ə nə: «Re nje kər mee kadi-m goto ə m-a m-gər ban ə?» Ba dəji Pilipi adi al taa goe ti, isi gəde ti me pusi ti.

³² Ta ki isi tidə ə to kin:
«Ōri-e tə bati ki dəw isi aw sie kadi təl-e be;
Tə ngon bati ki a tane mbə nq nje kijə bje ti be.

E be ə, tē-n tane al.

³³ Həi rəsəl dəe ti, gangi ta lie ki go rəbi ki dana al.

Nə ə a ər gin koji lie ə?

Tadə indəi ngangi ndə kisi ki də taa lie✧.»

³⁴ Ningə, kuji dingəm un ta əl Pilipi ə nə: «M-dəji kadi əl-m adi m-o, nə ə nje kəl ta ki ta Luwə ti isi əl ta lie be ə? Isi əl ta ki də rəne ti wa ə se isi əl ta də dəw madi ti ki rangi ə?»

³⁵ Lo kin ti nga ə, Pilipi ingə rəbi adi un ta tane ti, ningə ki rəbi lə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay kin, ile-n mbe Poy ta ki ki Maji lə Jəju.

³⁶ Loki njiyəi isi awi ningə, tēi ta man ti, ə kuji dingəm ka kin əl ə nə: «Man ə am, nga ri ə əgi kadi m-ra batəm ə?»

³⁷ [Pilipi əl-e ə nə: «Re adi mei Luwə təkiri rojeti ə, ne ki əgi ra batəm goto.» Kuji dingəm ə nə: «M-adi mem təkiri Jəju Kirisi e NGon Luwə.»]

✧ 8:33 32-33: Ejay 53.7-8

³⁸ Lo kin ti, adi pusi a nangi, ningə əi ki Pilipi joo pu, uri me man ti adi Pilipi ra-e batəm.

³⁹ Loki tēi me man ti ki taga ningə, NDil Babe un Pilipi aw sie adi kuji dingəm oo-e al. Nə e ilə rəbi ləne ki rənəl aw.

⁴⁰ Pilipi aw tē me be ti ki Ajoti, ilə mbe Poy Ta ki Maji me be bo je ti pəti ki tē ti, biti tē-n Sajare ti.

9

*Sol adi mene Babe Jəju
(Knjk 22.6-16; 26.12-18)*

¹ Dəkagiloe ti kin, gir ta ki də kadi kə njé ndo je ti lə Babe ki də təl-de ti to də Sol ti bəy.

² Be ə, aw rə ki boy ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, dəje makitibi mba kadi n-awn lo kaw-naa je ti lə *Jipi je ki me be ti ki Damasi, kadi re n-ingə dingəm je ki dāne je ki njé ndole go ne ndo ki sigi kin ə n-də-de n-re səde Jorijaləm ti.

³ Loki Sol e də rəbi ti, ində də be ki Damasi bəsi ningə, kunji madi tē pati, j ki dərə ti, unji gə dəe.

⁴ Tē osi nangi ningə, oo də ndu ta madi əl-e ə nə: «Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kə be ə?»

⁵ Sol dəje ə nə: «I nə ə Babe?» Ningə, Babe əl-e ə nə: «E mi Jəju ki isi adi-m kə.»

⁶ I taa aw me be bo ti ə, a əli-ni ne ki kadi a irə.

⁷ NJé ki isi awi ki Sol təli ai lo ka ti. Bəl təl-de adi lo kadi əli ta goto. OOi də ndu ta, nə ooi dəw madi al.

⁸ Sol j taa, tē kəmne maji, nə oo lo al, adi made je uwəi jie, ndəri-e tə ndər, ə awi sie Damasi.

⁹ Isi loe ti nq ndə mitə ki kanji kadi oo lo. Uso ne al nim, ay man al nim tə.

¹⁰ Ningə nje ndo lə Jəju kare isi Damasi ti nq, təe nə Ananiyasi. Babe bar-e me ne koo me ndil ti ə nə: «Ananiyasi», ningə Ananiyasi ndigi ə nə: «Mi ne Babe».

¹¹ Babe təl un ta əl-e ə nə: «Aw un rəbi ki bari-e rəbi ki kə ti, ə idəji me kəy ti lə Judasi, dəw ki təe nə Sol ki Tarsi ti, isi nq isi əl ta ki Luwə.

¹² OO dəw madi ki təe nə Ananiyasi me ne koo me ndil ti, ur kəy goe ti ningə, ində jine dəe ti kadi oo lo gogi.»

¹³ Ə Ananiyasi əl ə nə: «Babe, m-o ta lə dəw kin ta dije ti ngay, ɔji dɔ kɔ je pəti ki adi dije ləi ki me be ti ki Jorijaləm.

¹⁴ Ningə, ki ne kin, re ki tɔgi ki ingə rɔ ki boy je ti lə njé kijə ne məsi kadi kare je, kadi uwə dije ki isi əli səi ta, dɔɔ-de.»

¹⁵ Nə Babe əl-e ə nə: «Aw, tadɔ dingəm kin e ne ra kilə ki m-kəte kadi əl ta ləm nɔ gin dije ti ki duniya ti, ki nɔ ngar je ti, ki nɔ *Isirayəl je ti.

¹⁶ Mi wa m-a m-ɔje kɔ je pəti ki a tɛɛ dɔe ti ki mbata ləm.»

¹⁷ Ananiyasi aw, ur kəy ində jine dɔe ti, ningə əl-e ə nə: «NGokom Sol, e Babe ə ilə-m, e Jəju ka ki tɛɛ ingəi dɔ rəbi ti ki isi re-n ka kin ə ilə-m kadi m-adi o lo. Ningə kadi NDil Luwə rəsi tɔ.»

¹⁸ Ta naa ti nɔɔ, ne je ki toi tə ngəy kanji je be tɛɛi kəm Sol ti tosi, adi təl oo lo gogi, ningə j taa adi rai-e batəm.

¹⁹ Go ti, uso ne ba, təl ingə tɔgi ne gogi. Sol təl isi ki njé ndo je lə Jəju ki me be ti ki Damasi ngan ndo je jɔ bəy.

Sol ndo ta lə Luwə Damasi ti

²⁰ Ta naa ti nɔɔ, Sol aw ilə mbɛ me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je ə nə: «Jəju e NGon Luwə.»

²¹ Dije pəti ki ooi dɔ ta kin ta Sol ti, ndɔji-de ngay adi əli əi nə: «E kam al ə e nje kadi kɔ dije ki Jorijaləm ti ki njé ba tɔ kin a? Re ne a un girə mba kadi uwə-de, dɔɔ-de aw səde rɔ ki boy je ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je al bitə a?»

²² Nə Sol uwə rəne nga adi kəme e kəte me kadi-me ti lie. Jipi je ki Damasi ti gəri lo ta ki kadi əli-e al, loki tɔji-de kadi Jəju e Kirisi.

²³ Ra ndo je go ti ba, Jipi je ɔji-naa ta mba kadi n-təli-e

²⁴ Nə ta kɔji ləde tɛɛ mbi Sol ti. NGəmi ta rəbi kada je kondɔ je mba kadi n-təli-e.

²⁵ Be ə, me kondɔ ti madi, njé ndo je lə Sol, uni-e me kare ti, tuyi-e adi osi gidi ndogi bər ti.

Sol me be ti ki Jorijaləm

²⁶ Go ti, Sol aw tɛɛ me be ti ki Jorijaləm ba, sangi kadi n-ində rəne naa ti ki njé ndo je, nə pəti bəli-e, tadɔ dəw ki taa mee kadi e nje ndo ki rəjeti goto.

²⁷ Be ə, Barnabasi un-e me jine ti, aw sie rɔ njé kaw kilə je ti, ɔr-de go kingə ki Jəju

ingə Sol dɔ rəbi ti, ki koo ki oo Jəju əl-e ta, ki ta ki əl ki taga wangə Damasi ti me tɔ Jəju ti.

²⁸ Dɔ gangi loe ti nɔɔ, Sol aw səde je, təl səde je naa ti me be ti ki Jorijaləm. Əl ta ki kadi-me me tɔ Babe ti.

²⁹ Əl ta ki *Jipi je ki njé kəl ta Girəki, naji-naa səde ta ti. Nə sangi rəbi kadi n-təli-e.

³⁰ Loki ngakoje je ooi tae ningə, ɔri-e awi sie Səjare ti. Ningə adi-e aw me be ti ki Tarsi.

³¹ *NJé kaw-naa je pəti ki dɔnangi Jude ti ki tae ba, ki dɔnangi Galile ti, ki dɔnangi *Samari ti, isi ki Lapiya. Ingəi tɔgi, njiyəi me bəl Babe ti, taa kərde j ki dɔ ti dɔ ti ki takul tɔgi lə NDil Luwə tɔ.

Piyər aji dingəm ki tɔe nə Ene

³² Təki Piyər a njiyə-n ki lo je pəti oo-n dije lə Luwə, ndo kare aw tɛɛ rɔ njé ti ki me be ti ki Lida.

³³ Lo kin ti, ingə dingəm kare ki tɔe nə Ene, ki to dɔ tirə moy ti ra bal jijoo. Tadɔ rəe oy.

³⁴ Piyər əl-e ə nə: «Ene, Jəju Kirisi adi rɔ nga, j taa, ikaw ne toi.» Ningə Ene j taa ta naa ti nɔɔ.

³⁵ Dije pəti ki me be ti ki Lida ki Sarɔ ooi-e, ba adi mede Babe.

Piyər ndəl Dorkasi lo koy ti

³⁶ Dəne madi e dan njé ndo je ti ki me be bo ti ki Jope nɔɔ, tɔe nə Tabita. Tɔ kin ki ta Girəki nə Dorkasi. E dəne ki njé ra kilə je ki maji maji ngay, taa e nje ra ki njé ndoo je ki ne ki me jine ti tɔ.

³⁷ Moy ra-e dəkagiloe ti kin adi oy. Loki ndogi-e man ningə, awi iləi-e me kəy ti ki kare taa.

³⁸ Be ki Lida e bəsi ki Jope. Be ə, loki njé ndo je ooi kadi Piyər e me be ti ki Lida nɔɔ ningə, iləi dingəm je joo rəe ti kadi re kalangi ingə-de.

³⁹ Piyər j taa aw səde. Loki re tɛɛ rɔde ti ningə, ɔri-e awi sie me kəy ti ki taa. NJé ngaw koy je pəti iləi-naa gəi dɔe ki nɔ, ningə tɔji kibi je ki dangi dangi ki kɔji ta naa ti ki Dorkasi oji dəkagilo ti ki isi-n səde ki dɔne taa bəy.

⁴⁰ Piyər adi dije pəti tɛɛi taga, ba ɔsi məkəsi-ne nangi əl ta ki Luwə, ningə tu rəne ki rɔ nin ti əl ə nə: «Tabita j taa.» Loki tɛɛ kəmne oo Piyər ningə, ndu rəne, j isi taa.

⁴¹ Piyər ilə jine un-e-n ki taa, 6a, 6a dije lə Luwə ki njé ngaw koy je, ɔji-de Tabita ki dæ taa.

⁴² Poy ne kin sane ki dɔnangi ki Jope ba pəti, adi dije ngay adi mede Babe.

⁴³ Piyər ra ndɔ asi tati me 6e ti ki Jope, me kəy ti lə nje kər gidi ngirə ki tɔe nə Simɔ.

10

Kərnəy ki e dəw ki Rom ti oo ne me ndil

¹ Dingəm madi isi me 6e ti ki Səjare nɔɔ, tɔe nə Kərnəy. E ki boy dɔ buti asigar je ti ki bu kare, ki bari-e «buti ki Itali ti».

² E dəw ki nje ra ne ki go ndu Luwə ti, taa, naa ti ki dije pəti ki me kəy ti lie, əi njé kɔsi dɔde nangi nɔ Luwə ti tɔ. Ra maji ki njé ndoo je ngay, taa əl ta ki Luwə taa taa tɔ.

³ NDɔ kare, ki kadi ki mitə ki lo sɔɔ, oo malayka lə Luwə me ne koo me ndil ti ur me kəy ti lie, ningə bar-e ə nə: «Kərnəy.»

⁴ Kərnəy ur kəmne dæ ti ki 6əl, ningə əl-e ə nə: «E ri ə Babe?» NGa ə malayka əl-e ə nə: «Kəl ta ki Luwə ləi ki maji ki isi ra ki njé ndoo je kin tɔe rɔ Luwə ti, ə Luwə ga dɔi ti.

⁵ Ningə ki ngəsine kin, ilə dingəm je me 6e ti ki Jope adi bari Simɔ ki bari-e nə Piyər ade re.

⁶ Isi me kəy ti lə Simɔ ki nje kər gidi ngirə ki kəy lie e kadi bati.

⁷ Loki malayka ki əl-e ta kin ɔti ningə, Kərnəy 6a ngan njé kilə je ləne joo ki nje rɔ ləne kare ki nje 6əl Luwə mbɔ njé ki əi naa ti sie ki dɔkagilo je pəti adi-de rəi.

⁸ Rəi adi ɔr-de go ne je pəti ki ra ne adi-de ooi ningə, ilə-de adi awi Jope ti.»

Piyər oo ne me ndil ti me 6e ti ki Jope

⁹ Lo ti go ti, loki əi dɔ rəbə isi awi, indəi dɔ 6e bo 6asi ningə, Piyər al dɔ kəy ti ki taa, ki kadi ki dan 6e ti mba kəl ta ki Babe.

¹⁰ Bo ra-e adi ge kuso ne. Ningə loki isi rai ne kuso mba kadi uso 6a, oo ne me ndil ti.

¹¹ OO ta dɔrə a tagira, ningə oo ne madi ki to tɔ ta kibi ki tati ki dəw uwə sile je ki sɔ be ə j ki taa isi re ki nangi.

¹² Me ne ti ka kin, da je ki dangi dangi əi titi: da je ki njade e sɔ je, ki njé kagi nangi je, ki yəl je.

¹³ Ningə, ndu ta madi tɔe əl-e ə nə: «Piyər, j taa itəl uso.»

¹⁴ Nə Piyər ə nə: «Jagi Babe, mi m-uso ne ki ne ki majal ɔde, ə se ne ki to nje nja kare al.»

¹⁵ NDu ta təl re əl Piyər kəl ki kɔ joo 6əy ə nə: «Ne ki Luwə təl-e ki kay njay ti, kadi j o-e tɔ e ne ki to nje al.»

¹⁶ Ne kin ra ne be nja mitə, ningə ta naa ti nɔɔ təli ndəri-e ki dɔrə ti gogi.

¹⁷ Piyər gər me ne ki oo me ndil ti kin al, adi isi dəji rɔne ta dɔ ti, ningə yə dingəm je ki Kərnəy ilə-de ki a sangi kəy lə Simɔ rəi ai ta kəy ti.

¹⁸ Ba dəji ta ki ndude ki boy ə nə: «E me kəy kin ə Simɔ ki bari-e nə Piyər isi ti ti a?»

¹⁹ Piyər isi mər ta dɔ ne ti ki oo me ndil ti kin ba 6əy ningə, NDil Luwə əl-e ə nə: «O dingəm je mitə a sangi-ni.

²⁰ J taa, ur nangi, ə aw səde ki kanji kadi mei tɔsi, tado e mi ə m-ilə-de.»

²¹ Piyər re rɔ dingəm je ti ka kin əl-de ə nə: «E mi ə mi dəw ki isi isangi-e, ə se e ri ə isi isangi-mi wa?»

²² Əli-e əi nə: «E Kərnəy ki e ki boy dɔ buti asigar je ti ki bu, ki e dəw ki dana, taa e nje 6əl Luwə tɔ kin ə ilə-je. E dəw ki *Jipi je pəti əli ta lie maji. Malayka lə Luwə re tɔe ki dɔ ta rɔe ti əl-e kadi ilə goi ti kadi ire me kəy ti lie kadi oo dɔ ta ki tai ti.»

²³ Piyər aw səde ra-de mba, adi-de lo toi. Loki lo ti go ti ningə, j taa aw səde. NGakoje je madi ki me 6e ti ki Jope dani-e.

²⁴ Lo ti ki rangi ningə tɔe Səjare ti. Kərnəy bar nojine je ki madine je isi nginə-n-de kəte.

²⁵ Loki Piyər ur me kəy ti ningə, Kərnəy j taa tilə kəme, 6a osi nanga njae ti, ilə dɔne nangi.

²⁶ Nə Piyər əl-e ə nə: «J taa, tado mi ka mi dəw tɔ.» Ningə ɔsi sɔle un-e-n ki taa.

²⁷ Wali-naa taa urii ki kəy ningə, Piyər oo kosi dije ngay kawinaa isi.

²⁸ Lo kin ti Piyər əl-de ə nə: «Səi je, igəri maji təki ndu-kun ləje ɔgi kadi dəw ki e Jipi ində rɔne naa ti ki dəw ki e Jipi al, ə se kadi ur me kəy ti lie. Nə Luwə əl-m kadi m-o dəw madi tɔe ne ki majal, ə se ne ki to nje al.

²⁹ E mbata kin ə, m-mbati-n 6a ləsi al, m-re ki kanji kəl ta madi ki rangi. Ningə təki ibari-mi, m-dəji səsi kadi m-o se e ri ə iləi gom ti wa?»

³⁰ Kərnəy ə nə: «Asi ndə sə bəne, ki də kadi ki təkə made wa kin be, adi e kadi ki mitə ki lo sələ, ə m-isi m-əl ta ki Luwə me kəy ti ləm, ningə dīngəm madi ki ilə kibī ki nda bal bal tēə a nəm ti, əl-m ə nə:

³¹ “Kərnəy, Luwə oo də ta ki isi əl sie, taa ga də maji ti ki isi ra ki njé ndoo je kin tə.

³² Ə kadi ilə dəw madi Jope ti, iḃar Simo ki bari-e nə Piyər adi re. Isi me kəy ti lə Simo ki nje ra kilə ngirə, ki isi kadi ba ti bəsi.”

³³ Be ə, ta naa ti noo par, m-ilə-de rəi ti, ə yə ira maji adi ire tə kin. Ningə ki ngəsine kin, je pəti j-isi noj ti ne kadi j-o də ta je pəti ki Bəbe ində tai ti kadi əl-je.»

Piyər əl ta lə Luwə me kəy ti lə Kərnəy

³⁴ Lo kin ti, Piyər un ta tane ti əl ə nə: «Tə ki rəjeti, m-gər kadi kər kəm dəw dana goto rə Luwə ti.

³⁵ Dəw ki ra ra, dan gin dije ti ki dangi dangi, ki e nje bəl ndile, ki nje ra ne ki dana 6a, uwe ki rəne ti.

³⁶ Hə ki ta ləne ki rə ngan *Isirayəl je ti, ilə-n-de mbə lapīya ki takul Jəju Kirisi ki e Bəbe lə dije pəti.

³⁷ Təkə iḃəri, e ne ki ilə ngirəne Galile ti, go batəm ti ki Ja ilə mbəe ə ra ne dənangi Jude ti ba pəti.

³⁸ Iḃəri kadi ki Luwə adi Jəju ki Najarəti ti NDilne, ki təgi kin maji. Jəju aw ki lo lo, ra maji ki dije, taa aji dije pəti ki isi gin təgi ti lə su tə. Tadə Luwə e sie naa ti.

³⁹ Je ə je njé ma naji də ne je ti pəti ki ra dənangi ti lə *Jipi je ki Jorijaləm ti. Bəi-e kagi-dəsi ti, təli-e.

⁴⁰ Nə Luwə ade j lo koy ti ndə ki kə mitə lə ndə koye. Ade ta rəbi adi təji rəne taga,

⁴¹ ki rə dije ti pəti al, nə ki rə njé ma naji je ti ki Luwə kəti-de kəte. Adi e je ki j-uso sie je, j-ay sie je, go tēe dan njé koy je ti*.

⁴² Jəju un ndune adi-je kadi j-ilə mbə ki rə gin dije ti, ə kadi ji təji təkə e ne ə yə Luwə ində-ne tə nje gangi ta də njé kisi ki dəde taa ti ki njé koy je.

⁴³ *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti mai naji dəe ti əli əi nə: “Dəw ki ra ki ade mene 6a, Luwə a iyə go majal je lie kə me təe ti*.”»

⁴⁴ Loki Piyər isi əl ta je kin ba bəy ningə, NDil ki kay njay risi ki də dije ti ki isi ooi də ta lie.

⁴⁵ Ne kin əti bəl njé kadi mede Luwə ki əi Jipi je ki dani Piyər, loki ooi kadi Luwə buki NDilne də gin dije ti ki əi Jipi je al tə.

⁴⁶ Tadə ooi ndude isi əli ta ki ta 6e je ki dangi dangi iləi təji də Luwə ti.

⁴⁷ Ningə Piyər əl ə nə: «Ki təkə ingəi NDil Luwə tə je be tə kin, ne ki əgi-de də ra batəm goto.»

⁴⁸ Be ə Piyər un ndune adi rai-de batəm me tə Bəbe ti, 6a go ti, dəji Piyər kadi isi səde ngan ndə je bəy taa kadi tə təl.

11

Jorijaləm ti, Piyər əji ne je ki rai ne

¹ *NJé kaw kilə je ki ngako je ki isi Jude ti ooi kadi dije ki əi *Jipi je al ka oi ta lə Luwə tə.

² Loki Piyər aw Jorijaləm ti, njé kadi mede Luwə, ki əi njé kijə mətide je gaki-e ngay,

³ əi nə: «Aw rə dije ti ki ijəi mətide al, aw uso səde ne!»

⁴ Lo kin ti, Piyər ilə rəne ər-de go ne je ki rai ne ki goe goe adi-de ooi.

⁵ Piyər əl ə nə: «Mi me 6e bo ti ki Jope, ningə loki m-isi m-əl ta ki Luwə, m-o ne me ndil ti. E ne madi ki to tə ta kibī ki tati ki dəw uwə sile je ki sə be ə j dərə ti, risi bitī re nəm ti.

⁶ M-ur kəm ki də ta kibī ti ka kin m-isi m-go, ningə m-o da je ki njade e sə, ki njé kagi nangi, ki da je ki wale ki yəl je ki njé nal kadi rə ti.

⁷ Ningə m-o ndu ta madi əl-m ə nə: “Piyər, j taa, itəl uso.”

⁸ Ə m-əl m-ə nə: “Jagi Bəbe, ne ki to nje ədi tam nja kare al.”

⁹ Kə joo, ndu ta təl tēe dərə ti bəy əl-m ə nə: “Ne ki Luwə təl-e ki kay njay ti 6a, kadi o-e tə ne ki to nje al.”

¹⁰ Ne kin ra ne be asi nja mitə, ningə təli tuyi-e dərə ti.

¹¹ Ningə ta naa ti noo, dīngəm je mitə ki iləi-de me 6e ki Səjare ti, ki rəm ti rəi ay ta kəy ti ki m-isi ti.

¹² NDil əl-m kadi m-aw səde 6i m-mbatī al. E be ə dīngəm je ki meḃe kam dani-mi, ə j-ur-n me kəy ti lə Kərnəy.

¹³ Kərnəy əji-je go rəbi ki n-oo-n malayka ki tēe ki rəne ti, me kəy ti ləne, əl ə nə: “Hə

dəw madi me be ti ki Jope kadi əl Simo ki bari-e Piyər kadi re.

¹⁴ A əli ne je ki a ra səi kadi ingə kaji naa ti ki njé ki me kəy ti ləi.”

¹⁵ Loki m-a m-əl ta ba bəy ningə, NDil Luwə risi re dode ti təkı ndo ki re-n dəje ti lo kilə ngire ti ka kin be.

¹⁶ Ra adi mem ole do ta ti lə Babe ki ə nə: “Ja ra batəm me man ti, nə səi je, a rai səsi batəm me NDil Luwə ti*.”

¹⁷ Ə se, təkı Luwə adi-n-de kadi-kare ki kare wa təkı adi-n-je, j-əi ki j-adi meje Babe Jəju Kirisi kin, kadi mi m-ndor Luwə wa?»

¹⁸ Loki ooi do ta kin ningə, angalde osi nangı adi iləi təji do Luwə ti əi nə: «Gin dije ki duniya ti ka Luwə adi-de kaji ki go rəbi kiyə go majal kə to.»

Kində gin njé kaw-naa je me be ti ki Aṭiyosi

¹⁹ Kində kəm-ndoo ki tēe do Etiyən ti ra adi njé ndo je sanəi-naa*, awi bitı tēei me be ti ki Pənəsi, ki Sipi, ki Aṭiyosi. Loki awi, əli ta lə Luwə Jipi je par bi dəw ki rangı al.

²⁰ MBode ti noo, dije ki na je ki əi gin koji ti ki Sipi, ki Sirən ki awi Aṭiyosi ti, əli ta ki maji lə Baje Jəju gin dije ki əi *Jipi je al ki bari-de Girəki je to.

²¹ Təgi Babe e səde naa ti adi dije ngay təli ki ro Babe ti adi-e mede.

²² Poy ne je ki ra ne kin tēe ro njé kaw-naa je ti ki isi Jorijaləm, adi iləi Barnabasi adi-e aw Aṭiyosi ti.

²³ Loki aw tēe rəde ti, ə oo me-maji lə Luwə ki ra kilə ningə, rəe nəl-e ngay adi osi ginde pəti ki ta lə Luwə kadi ai do njade me kində ro naa ti ki Babe.

²⁴ Barnabasi e dəw ki dana, NDil Luwə rose, taa aw ki kadi-me to, adi kosi dije ngay rəi ki ro Babe ti.

²⁵ Barnabasi aw me be ti ki Tarsi mba kadi sangı Sol.

²⁶ Loki inge ningə, aw sie Aṭiyosi ti, rai bal kare titı. Kawı-naa ki njé kaw-naa je, ndoi ta lə Luwə kosi dije ngay. E me be ti ki Aṭiyosi ə yə dije iləi ngirə bar njé ndo je ti, dije lə Kirisi (kirətıye je).

²⁷ Dəkagiloe ti noo, njé kəl ta je ki ta Luwə ti jı Jorijaləm awi bitı ki Aṭiyosi.

²⁸ E ki kare dande ti, təe nə Agabusi*, j taa ningə əl ta ki takul NDil təkı bo ki bo ngay a o dənangı ti ki tae ba. Ningə ne ka kin ra

ne dəkagilo ti lə nje kəbe ki bo ki bari-e nə Kilodi to.

²⁹ *NJé ndo je uni ndude kadi n-iləi ki ne ki jide ti, na na ki go təge ti kadi n-dii ngakode je ki isi Jude ti.

³⁰ Adi ne maji je ləde ka kin Barnabasi əi ki Sol adi awi adi ngatəgi je.

12

Kində kəm-ndoo ki ra njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti

¹ Dəkagiloe ti wa kin ə ngar *Erodi ilə ngirə kadi kə njé kaw-naa je ki na je ti.

² Təl Jaki ki ngokə Ja ki kiyə kasigar.

³ Nə Loki oo kadi nəl *Jipi je ngay, ningə təl adi uwəi Piyər bəy. E dəkagilo ra pəti mapa ki kanji əm*.

⁴ Loki uwe ile dangay ti ningə, adi njé ro je so so nja so ngəmi-e. Ra be kadi tə n-tēe sie taga no kosi je ti go pəti paki ti.

⁵ Piyər to dangay ti, nə njé kaw-naa je iyəi ta kəl ta ki Luwə al ki mbata lie.

⁶ Me kondəe ti ki kadi re lo ti ə, Erodi tēe sie no kosi je ti ka kin ningə, Piyər to bi mbə asigar je, dooi-e ki kulə gindi joo. Ningə njé ngəm lo je, ai ta kəy ti, a ngəmi ta kəy dangay to.

⁷ Lo kin ti, malayka lə Babe kare tēe pati, adi kunje taa lo me kəy dangay ti, lo ki Piyər to ti. Malayka ində Piyər kade ti ndəl-e-n ə nə: «I taa kalangi!» Ba kulə gindi je ki jie ti tēei tosi.

⁸ Malayka əl-e ə nə: «Idəo nda ki bədi ti, ə itilə sa njay ti.» Ningə Piyər ra təkı əl-e-n. Malayka əl-e bəy ə nə: «Ilə kibi ləi rəi ti ə un gom.»

⁹ Piyər tēe goe ti, nə gər təkı e malayka ə re tēe sie təkı rəjeti, al. OO təkı e ne ki oo me ndil ti.

¹⁰ Loki indəi nje ngəm lo ki do kəte, ki ki kə joo dəi ningə, rəi tēei ta ta rəbi gindi ti ki aw ki be bo ti, ta rəbi wa tēe dərəne ba node ti, adi tēei taga awi do rəbi ti. Loki tēei do rəbi ti ningə, ta naa ti noo, malayka iyə ə aw.

¹¹ Loki angale re rəe ti ningə əl ə nə: «M-o ay njay ngata təkı e Babe ə ilə ki malayka ləne adi re tēe səm ji Erodi ti, ki ta ne je ti ki majal pəti ki kosi Jipi je oji kadi rai səm.»

12 Loki ga ta be ningə, ilə dəne aw be lə Mari ki kə Jə ki bari-e nə Marki. Dije ngay kaw-ina me kəy ti noo isi əli ta ki Luwə.

13 Loki ində ta kəy ningə, ngon nje kilə ki dəne ki təe nə Rodi əti re kadi n-oo.

14 Gər ndu Piyər adi ta rəbi ka tē al par ə, rəe nəl-e ngay adi təl ki ngədi aw əl-de ə nə Piyər a ta kəy ti noo.

15 Əli-e əi nə: «I nje kone.» Nə a də ndune ti təkə e ta ki rəjeti. NGA ə təl əli əi nə: «E malayka lie.»

16 Loe ti kin, Piyər a ta kində ta kəy ti par par. Ə loki rəi tēi ta kəy ningə, e Piyər ə wa, adi gəri lo ta ki kadi əli al.

17 Əl-de ta ki jine kadi əli ta al, ningə ər-de go tē ki Bəbe tē sie dangay ti adi gəri. Go ti, əl-de ə nə: «Awi əli Jaki ki ndəgi ngakoje je adi ooi.» Ningə tē aw lo ki rangi ti.

18 Loki lo ti ningə, də asigar je isi dana al. Dəji-naa se ri dana ə Piyər təl wa?

19 NGar Erodə sange ngay nə inge al. Go ti, dəji ta asigar je, bə un ndune kadi təl-de kə. Piyər iyə dənangi Jude ə j aw Səjare ti, aw isi titi nu.

Koy lə ngar Erodə

20 *Erodə aw ki ta ki dije ki Tir ti, ki Sidə. Ə dije ki Tir ki Sidə indəi ndude naa ti rəi ingəi-e. Loki ndogi me Bilasitusi ki nje koo go ta lə ngar Erodə taai ningə, dəji kadi lapiya to dande ti. Kadi lapiya to mbata ne maji je ki dənangi ti ləde ngire e me be ti lə ngar Erodə.

21 Loki tē me ndə ti ki əji ningə, Erodə ilə kibi kəbe ləne rəne ti, isi də kimbər ngar ti ləne, əl kosi dije ta kongi kongi.

22 Kosi dije iləi təji dəe ti əi nə: «E ndu luwə madi bi e ndu dəw al.»

23 Loe ti noo malayka lə Bəbe inde əje mbata adi kəsi-gon Luwə al. Go ti, kode je indəi rəe yəngi yəngi adi oy.

24 Nə ta lə Luwə taa lo aw ki kəte kəte, adi kər njé ndo je re ki də made ti.

25 Loki Barnabasi əi ki Sol təl kon kilə ləde ki awi ki mba kadi rai ningə, iyəi be bo ki Jorijaləm ə awi. Uni Jə ki bari-e Marki naa ti səde ə təl awi me be ti ki Atyosi gogi.

13

Njé kaw-naa je indəi Barnabasi əi ki Sol ta dangi mbata kilə lə Bəbe

1 *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti ki njé ndo ne je lə Luwə isi dan njé kaw-naa je ti ki Atyosi ti noo. Adi e: Barnabasi ki Simə ki bari-e Nijər, ki Lisiyusi ki be lie e Sirən ti, ki Manaye ki oti-de naa ti ki *Erodə ki isi də dənangi ti ki Galileə, ki Sol tə.

2 NDə kare be əsi məkəsəide nangi no Luwə ti ə əli ta sie ki kəgi rə ne kuso tə. Ningə NDil ki kay njay əl-de nə: «Kadi əri Barnabasi əi ki Sol indəi-de ta dangi mbata kilə ki m-bər-de kadi rai.»

3 NGata ə, loki əgi rəde ne kuso ə əli ta ki Luwə ningə, indəi jide dəde ti ə iyəi-de adi awi,

4 təkə NDil ki kay njay əl-n-de. E be ə, Barnabasi əi ki Sol awi me be ti ki Səlesi. Ningə ai noo gangi awi Sipir ti.

5 Loki ki tēi Salamın ti ningə, əli ta lə Luwə me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. Jə Marki e kadide ti tə nje ra səde tə.

6 Loki indəi də dər je ki be ti ki Sipir ti gangi ningə, awi tēi me be ti ki Paposi. Loe ti noo, ingəi Jipi kare be ki təe nə Bar-Jəju ki e nje ra mbəli, ki ə nə ne nje kəl ta ki ta Luwə ti.

7 Isi naa ti ki dəw ki boy ki təe nə Sərjyusi Polusi ki e nje ne gər. Sərjyusi Polusi bər Barnabasi əi ki Sol əji-de adi gəri təkə n-aw ki bo koo ta lə Luwə tade ti.

8 Nə Elimasi ki kər gin təe nə nje mbəli tə-de rə. Ge kadi dəw ki boy kin adi mene Kirisi al.

9 Be ə, Sol ki bari-e Pol NDil Luwə rose adi ur kəmne ki dəe ti,

10 əl-e ə nə: «I ngon lə su, tə dəw ki kadi kəm dije rosi mei. I nje kəsi ta ne ra je ki dana pəti. A iyə go rəbi ndor ta lə Luwə al a?»

11 Ki basine kin, Bəbe a indəi əji, kəmi a oo lo al, ningə a o kəm kadi al bitə dəkagilo madi. Ningə ta naa ti noo par ə kəme ndul kururu adi oo lo al, a mam lo. Sangi dəw ki kadi ər-e ta rəbi.

12 Loki dəw ki boy oo ne ki ra ne kin ningə, adi mene, mbata ne ndo ki də Bəbe ti ki adie, əte bəl ngay.

Pol əl ta Lə Luwə me be ti ki Atyosi ki Pisidi ti

13 Pol əi ki madine je ali me bato ti me be ti ki Paposi, awi me be ti ki Pərji ki Pampili

ti, ningə Ja Marki[☆] iyə-de ə təl aw Jorijaləm ti gogi.

¹⁴ Loki əti me 6e ti ki Pərji ningə, awi teei me 6e ti ki Atiyosi ki Pisidi ti, awi me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ki ndo taa kəə, isi nangi.

¹⁵ Loki njé tidə makitibi je, tidəi makitibi ndu-kun ki makitibi lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti ningə, ki boy je ki njé ngəm kəy kaw-naa iləi əli-de əi nə: «NGakoje je, kin ə awi ki ta kadi əli dije, ə kadi əli.»

¹⁶ Ə Pol j taa, yəki jine tade ti kadi isi kekeke, ningə əl-de ə nə: «Səi *Isirayəl je ki dije ki njé 6əl Luwə, kadi oi do ta ləm.

¹⁷ Luwə ləje, j-əi kosi Isirayəl je, kəti bawje je, ningə ra səde adi oji naa ki kəte kəte, loki isi me 6e ti ki Eji pi ti. Ɔr-de tee səde ki taga ki takul təge ki ngay.

¹⁸ Asi 6əl dəsə ki adi-de ne usoi dilə lo ti[☆].

¹⁹ Loki tə ko gin dije siri ki dənangi ti ki Kana nōde ti ningə, təl ki dənangi ka kin adi-de tə ne nduwə[☆].

²⁰ Ne je pəti ki ra ne kin, a ra 6əl asi bu sə ki dəmi. Go ti ningə, adi-de njé gangi ta je biti tee-n do nje kəl ta ki ta Luwə ti Samiyəl.

²¹ Ningə, dəji ngar adi Luwə adi-de Sawul ki ngon lə Kisi, ki e gin ka ti lə Bənjame, adi o 6e dəde ti 6əl dəsə.

²² Loki Ɔr-e kə ningə, ində *Dabidi ngar ti toe ti. Dabidi ki ma naji lie ə nə: “M-ingə Dabidi ki e ngon lə Jəse, ki e dəw ki go me ndigi ti ləm. A təl kon ne je pəti ki mem ndigi[☆].”

²³ E gin ka ti lie ə, Luwə adi Jəju ki nje kaji Isirayəl tee ti, ki go kun mindi ti lie.

²⁴ Kəte nō re Jəju ti, Ja ilə mbe kadi dije təri ndude, ningə kadi rai batəm. Ilə mbe kin ki rə kosi Isirayəl je ti ba pəti.

²⁵ Loki Ja aw kadi təl ta kilə ləne ningə, əl ə nə: “Mi dəw ki isi igai ta dəe ti kin al. Nə e a re gom ti nōo ki kilə sa ki njae ti ka mi m-asi tuti al[☆].”

²⁶ «NGakom je ki gin ka ti lə *Abirakam, ki njé 6əl Luwə ki dansi ti, e j-əi je ə Luwə ilə ki ta kaji kin rəje ti.

²⁷ Dije ki njé kisi Jorijaləm ti əi ki ki boy je ləde gəri dəw ki e Jəju kin al, taa gəri me ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki isi tidəi ki

ndo taa kəə je pəti kin al tə. Be ə loki gangi ta do Jəju ti, təli ta ta je ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi.

²⁸ Ingəi ne madi kare ki asi kadi təli-e-n al, nə dəji *Pilati kadi təl-e par.

²⁹ Loki təli kon ne je pəti ki ndangi me makitibi ti oji dəe ningə, adi risi-e do kagidəsi ti nangi, ile me 6e nin ti[☆].

³⁰ Nə Luwə ade j dan njé koy je ti.

³¹ Asi ndo ngay ki tee ki rə dije ti ki jii sie dənangi Galile ti nu, ə rəi sie biti Jorijaləm ti, əi je kin ə əi njé ma naji lie ki nō kosi dije ti[☆].

³² Je ka j-isi j-ilə səsi mbe Poy Ta ki Maji kin tə. Poy Ta ki Maji ki e ta kun mindi ki Luwə un mindine do ti adi bawje je.

³³ Luwə təl ta kun mindi kin ki rəje ti j-əi ngande je ki go rəbi tee ki adi Jəju tee lo koy ti təkəi ndangi me makitibi pa je ti əi nə:

“I NGonm,
Ki m-oji 6one[☆].”

³⁴ «Luwə ade j lo koy ti 6i ade ndum me 6e ti al, təkəi əl-n ə nə:

“M-a m-adi səsi ne,

Ki m-un mindim do ti m-adi Dabidi,
Ki e ne ki asi kadi indəi mesi do ti[☆].”

³⁵ «E mbata kin ə, əl-n me makitibi ti lo madi ti 6əy ə nə: “A iyə dəw ləi ki ay njay kadi ndum al[☆].”

³⁶ Nə Dabidi, loki ra kilə dəkagilo ti ləne ki go kəji ta ra ti lə Luwə ningə, oy adi dibi-e gədi kae je ti, ningə ndum me 6e ti.

³⁷ Nə e ki Luwə ade j lo koy ti ndum me 6e ti al.

³⁸ «Kadi igəri maji ngakom je, təkəi e ki takule ə isi oi do Poy Ta ki Maji ki oji do kiyə go majal kə, ki kər ta do ti ki asi kadi ingəi me ndu-kun lə *Moji ti al.

³⁹ E ki takule tə ə, re dəw ki adi mene ningə, a ingə ta ki kər do ti.

⁴⁰ MBata kin ə, kadi oi go rəsi maji nə tə ta ki njé kəl ta ki ta Luwə ti əli kin tae təl dəsi ti:

⁴¹ *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti əli əi nə:

“Səi njé kəji rəsi,

Kadi oi go rəsi maji,

A oi ne ki a əti səsi 6əl biti kadi a gotoi kə.

Tado dəkagilo ti ləsi, m-a m-ra ne madi.

☆ **13:18** 17-18: Tee ki taga 1.7; 12.51; Kər Isirayəl je 14.34; Dətərənom 1.31 ☆ **13:19** Dətərənom 7.1; Jojuwe 14.1
 ☆ **13:22** 21-22: 1 Samiyəl 8.5, 19; 10.21; 13.14; 16.12 ☆ **13:25** Ja 1.20, 27; Mt 3.11; Mk 1.7; Lk 3.16 ☆ **13:29** 28-29:
 Mt 27.22-23, 57-61; Mk 15.13-14, 42-47; Lk 23.21-23, 50-56; Ja 19.15, 38, 42 ☆ **13:31** 1.3 ☆ **13:33** Pa je 2.7 ☆ **13:34**
 Ejay 55.3 ☆ **13:35** Pa je 16.10 ☆ **13:41** Abakuki 1.5

Nə ki re dəw ər səsi poye ka, a adi mesi də ti al✠.”»

42 Loki Pol əi ki Barnabasi isi tēēi taga ningə, dəji-de kadi ndə taa kəə ki gogi ə kadi təli rəi ndoi-de ta kin bəy.

43 Loki kosi njé kaw-naa je sanəi-naa ningə, Jipi je ki dije ki təli Jipi je, dani Pol əi ki Barnabasi, a wali-naa ta səde. Ningə Pol əi ki Barnabasi iləi dīgəm mede ti kadi uwəi rəde ba me me-maji ti lə Luwə kin.

Pol əi ki Barnabasi yəti rəde ki rə gin dije ti ki əi Jipi je ti

44 *NDə taa kəə ti ki gogi ningə, kosi dije ngay ki me bə bo ti kaw-naa ki naa ti kadi n-ooi də ta lə Bəbe.

45 Loki *Jipi je ooi kosi dije ningə, ni ra-de adi taji Pol, ə əli ta je ki mal də ta ti lie.

46 Pol əi ki Barnabasi əli-de ki me ki tji kati əi nə: «E səi je ə kadi j-ilə səsi mbə ta kin kəte, nə təkəi imbati ə oi təkəi səi je asi ta kaji ki bitəi kin al, je j-a ji təl ji yəti rəje ki rə gin dije ti ki əi Jipi je al ti.

47 Tadə Bəbe ləje un ndune adi-je ə nə: “M-ində-i kadi j kunji ki mbata gin dije ki dənangi ti, Ki mbata kadi aw ki ta kaji bitəi ki dəbəy dənangi ti✠.”»

48 Loki gin dije ki əi Jipi je al ooi də ta kin ningə, rai rənəl ngay də ti, adi iləi təji də ta ti lə Bəbe, adi dije pəti ki Luwə kəti-de ki mbata kaji ki bitəi ki nq ti, adi mede.

49 Ta lə Bəbe sane ki dənangi ki Aṭiyosi ti ki tae ba.

50 Nə Jipi je suləi dəne je ki əi dəne je ki njé təba ki me bə ti, ki njé kəsi məkəsəide nangi nq Luwə ti, ki dije ki boy ki me bə ti adi indəi kəm Pol əi ki Barnabasi ndoo, ningə tibəi-de me bə ti ləde kə.

51 Pol əi ki Barnabasi indəi bu ki njade ti ki də bə ti ləde ningə, əti awi me bə ti ki Ikoniyom✠.

52 Ki rə njé ndo je ti lə Jəju ba, rəde nəl-de ngay, taa NDil Luwə ka rosi mede tə.

14

Pol əi ki Barnabasi me bə ti ki Ikoniyom

1 Loki Pol əi ki Barnabasi awi Ikoniyom ti, awi me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ki Ikoniyom ti tə. Awəi əli dije ta lə Luwə kəl ki ra adi dije

✠ 13:47 Ejay 49.6 ✠ 13:51 Mk 6.11

ngay ki əi Jipi je ki njé ki əi Girəki je adi mede Luwə.

2 Nə Jipi je madi ki njé me nga, indəi ta ki majal me dije ti ki əi Jipi je al, suləi-de də ngakoje je ti.

3 Bə ka, Pol əi ki Barnabasi isi Ikoniyom ti ndə bəy bəy. Əli ta lə Luwə ki me ki tji kati, indəi təgide də Bəbe ti ki ma naji də me-maji ti lie ki isi iləi mbəe, adi-de təgi adi rai nq kəji je ki nq je ki əti bəl.

4 Lo kin ti, dije ki me bə bo ti gangi naa lo joo, njé ki madi je əi go Jipi je ti, njé ki nungi əi go njé kaw kilə je ti tə.

5 NJé ki əi Jipi je al, ki njé ki əi Jipi je, ki ki bo je ləde indəi də rəde dana kadi n-adi kq Pol əi ki Barnabasi, kadi n-tiləi-de ki mbal n-təli-de.

6 Nə Pol əi ki Barnabasi ooi ta kin, adi ayi-naa awi bəyəi rəde bə bo je ti ki Likawoni, ki Lisitir, ki Dərbi, ki ngan lo je ki gidi ti.

7 Lo je ti kin ka, iləi mbə Poy Ta ki Maji titi tə.

Pol əi ki Barnabasi me bə ti ki Lisitir

8 Me bə ti ki Lisitir, dīgəm kare ki njae oy ta gine ti isi nq. Njae oy lo koje ti nu, adi njiyə nja kare al.

9 Ə ndə kare, ur mbine isi oo-n ta ki Pol a əl. Bə, Pol uwə kəmne ki dəe ti oo-e-n ba ningə, oo kadi aw ki kadi-me ki kadi ingə-n kaji.

10 Lo kin ti, Pol əl-e ta ki təgine ə nə: «I, a taa də njai ti!» Bə Dīgəm ibə nangi j a taa, a njiyə.

11 Lo ki kosi dije ooi nq ki Pol ra kin ningə, uni ndude ki taa, əli ta ki ta likawoni əi nə: «Yo je təli rəde dije ti, rai uri nangi danje ti.»

12 Bə ə, bari Barnabasi «Jəsi», ə bari Pol «Ərməsi» tə, mbata Pol ə e nje kəl ta.

13 Nje kijə nq məsi kadi-kare lə Jəsi, ki isi ta lo ti taga gidi bə bo ti, re ki baw mangi je ki təy nq je ki ndole rəde ti. Re səde, ningə, ndude e naa ti ki kosi je, kadi n-iləi məsi n-adi Pol əi ki Barnabasi.

14 Nə loki, njé kaw kilə je, Pol əi ki Barnabasi ooi poy ta kin, gangi kibəi rəde ti, bə ayi-naa ki rə kosi je ti, uni ndude ki taa, əli-de əi nə:

15 «Madije je, ra ban ə a rai nq bə ə? Je ka je dije tə səi bə tə, ningə, re j-ilə səsi mbə Poy Ta ki Maji ningə, e mba kadi iyəi kagi yo je

ki ndade goto ki isi rai-de, ə kadi itəli rəsi go Luwə ti ki nje kisi kəm ba, Luwə ki nje ra dərə ki dənangi ki ne je pəti ki me ti✧.

¹⁶ Dəkagilo je ti ki man kəte, Luwə iyə dije pəti adi uni rəbi ki mede ndigi.

¹⁷ Be wa kin ka iyə ta təji me-maji ləne, al. Hə ki man ndi dərə ti adi səsi je, adi səsi dəkagilo ki maji adi ingəi kandi ne je, adi səsi ne kuso ki to mbar je, adi rənəl rosi mesi je.»

¹⁸ Ta je wa ki əli kin ka, nga səde ngay kadi ogi kosi je kilə məsi nangi kadi-de.

¹⁹ Lo kin ti, *Jipi je ki jii Aṭiyosi ki Pisidi ti, ki Ikoniyom, rəi, suləi kosi dije ka kin, buki-de gode ti, adi tələi Pol ki mbal kadi n-təli-e, ba ndəri-e, awi sie, iləi-e gidi be ti, ooi ə nə oy.

²⁰ Nə loki njé ndo je kawinaa ki dəe ti, j taa, təl aw me be bo ti gogi. Ba lo ti ki go ti, əi ki Barnabasi awi ki Dərbi ti.

Pol əi ki Barnabasi təli gogi ki Aṭiyosi ti ki Siri

²¹ Loki Pol əi ki Barnabasi iləi mbe Poy Ta ki Maji Dərbi ti, dije ngay təli njé ndo je lə Kirisi. Ba əi je, təli uni də njade, tēji Lisiti, ki Ikoniyom, ki Aṭiyosi ki Pisidi ti.

²² Həi dīgəm me njé ndo je ti, adi-de ta kəji kadi uwəi təgide ba me kadi-me ti ləde. Ba, ai də ti noo əli-de ə nə: «E ki kə ki ngay ə j-a j-o-n kəbe lə Luwə.»

²³ Pol əi ki Barnabasi indəi njé kər noo njé kawinaa je də njé kawinaa je ti pəti ki tēji dande ti. Ogi rəde ne kuso, əli ta ki Luwə, ba go ti, iyəi-de ji Bəbe ti ki uni mede adi-e.

²⁴ II noo, indəi me be ki Pisidi gangi, awi tēji Pampili ti✧.

²⁵ Həi mbe Poy ta lə Luwə me be ti ki Pərji, ba awi tēji ta ba ti ki Atali.

²⁶ Lo kin ti noo, uni bato ki kaw Aṭiyosi ti. Aṭiyosi ki e be ki ndə ki njé kər no njé kawinaa je ki me ti, iyəi-de ji Luwə ti. Iyəi-de ji Luwə ti kadi me-maji lie e dəde ti mbata kilə ki jii lo ra-e ti kin.

²⁷ Loki tēji Aṭiyosi ti, kaw njé kawinaa je, əli-de ne je pəti ki Luwə un-de ra-n. Oji-de tē ki Luwə tē ta rəbi kadi-me adi dije ki əi *Jipi je al.

²⁸ Isi ki njé ndo je dəkagilo ngay Aṭiyosi ti.

15

Kingə-naa ki Jorijaləm də ta kijə məti ti

¹ Dije ki nə je jii Jude ti rəi Aṭiyosi ti, ndoi ngakoje je ne əi nə: «Kin ə re adi ijəi mətisi ki go ndu ti lə *Moji al ə, a ingəi kaji al✧.»

² Ne ndo kin re ki ta kasi-naa al, ki gaki-naa ki bo ngay mbo njé ndo-e ti je ki Pol əi ki Barnabasi. Lo kin ti noo be, uni tade kadi Pol əi ki Barnabasi, naa ti ki ngakoje je madi, awi Jorijaləm ti ingəi njé kaw kilə je ki ki boy je lə njé kawinaa je mbata ta kin.

³ *NJé kawinaa je ki Aṭiyosi adi-de ne ki kadi ra səde də rəbi mba ti. Uni rəbi, tēji Pənəsi ti əi ki *Samari, əri dije gin ne je ki goe goe, go rəbi ki dije ki əi *Jipi je al təli adii mede Kirisi. Ta kin adi rənəl ngako je pəti.

⁴ Loki rəi tēji Jorijaləm ti, njé kawinaa je, ki njé kaw kilə je, ki ngatəgi je lə njé kawinaa je uwəi-de ki rəde ti. Pol əi ki Barnabasi əli poy ne ki Luwə ra səde adi-de ooi.

⁵ Nə dije ki nə je, ki adi mede dan *Parisi je ti uni ta əli əi nə: «Maji kadi dije ki əi Jipi je al, adi-de ijəi mətide ə ngəmi go ndu-kun je lə Moji bəy tə taa.»

⁶ Lo kin ti, njé kaw kilə je ki ngatəgi je lə njé kawinaa je kawinaa mba kadi indəi manji ta kin.

⁷ Loki naji-naa ta adi dande ngal ba, Piyər əsi nangi j taa əl-de ə nə: «NGakom je, tək iğərii, e mari nu ə Luwə mbəti-m dansi ti mba kadi m-ilə mbe Poy ta ki Maji rə dije ti ki əi Jipi je al, kadi ooi ə adi mede.

⁸ Luwə ki gər me dije, ma naji ləde maji ki go rəbi NDil Luwə ki adi-de tək i adi-n-je be tə✧.

⁹ Əi je ə je tə, Luwə ər kəm dəw dana al, mbata e ki takul kadi-me ləde ə Luwə adi ngamede ay-n njay.

¹⁰ Ningə ki basine kin, mba ri ə isi sangi ta Luwə ki ne kində ki əy mindi njé kadi-me je ti ə? Ne ki je wa ə se bawje je ka j-awi ki təgi kadi j-otii al.

¹¹ Ne ki j-adi meje də ti ə to kin: E ki takul me-maji lə Bəbe Jəju ə yə j-ingəi kaji, j-əi ki j-əi Jipi je, kae ti ləde əi Jipi je al ka kin tə.»

¹² Ba, dije pəti uti tade, uri mbide kadi ooi də ta lə Barnabasi əi ki Pol ki a əli-de əji də poy ne kəji je ki ne je ki əti bəl je ki Luwə rade

ki takul Pol əi ki Barnabasi dan dije ti ki əi Jipi je al.

13 Loki iləi ta nangi ningə, Jaki un ta əl ə nə: «NGakom je, uri mbisi oi ta ləm 6asine✧».

14 Simo j taa əl-je ne, adi j-oi rəbi ki lo kilə ngire ti wa nu, Luwə ində-n kəmne go ti maji, kadi or dije ki nə je dan dije ti ki əi Jipi je al, ində-de dangi tə dije ləne.

15 Ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti awi go-naa ti lo kare ba ki ta kin. Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

16 “Go ne je ti kin, m-a m-re kadi m-ra 6e lə *Dabidi ki budi kin rangi.

M-a m-ra e ki sigi gogi, m-a m-ra toe ti gogi tə,

M-a m-ində taa gogi.

17 MBa kadi ndəgi dije sangi Ba6e,

Adi e gin dije pəti ki uni təm dəde ti.

Ba6e əl ta kin be.

18 Ba6e ki nje tēē ki gin ne ki ində dəe naa ti mari nu adi dije gəri✧.”

19 «E mbata kin ə, mi m-o maji ngay kadi j-iləi kagi nō dije ti ki əi Jipi je al ki adi mede Luwə kin, al.

20 Adi ji ndangi makitibi par j-adi-de kadi usoi da ki dəw ilə kadi-kare ti adi yo je al, kadi sangi-naa lo kaya ti al, kadi usoi da ne ki dəw tu minde al, kadi usoi məsi da al tə✧.

21 NGa ningə, ilə ngire mari nu ba biti 6one, dije ki njé ndo madide je ndu-kun lə Moji əi me 6e bo je ti kare kare, nim ndo kare kare ki e ndo taa kəə lə Jipi je, dije a tidəi ndu-kun kin me kəy kaw-naa je ti tə.»

Makitibi mba kilə-n kadi njé kaw-naa je ki Atiyosi

22 Be ə, ngatəgi je lə njé kaw-naa je, ki njé kaw kilə je, ki njé kaw-naa je, ndigi kadi n-mbəti dije ki nə je dande ti kadi uni tode dani Pol əi ki Barnabasi awi səde Atiyosi ti. Mbəti Judi ki 6ari-e nə Barsabasi əi ki Silasi. Əi joo pu, ngakode je taai mede maji.

23 Ta ki ndangi Makitibi ti adi-de ə to kin:

«Je njé kaw kilə je ki ngatəgi je lə njé kaw-naa je, ji ndangi makitibi kin j-adi səi ngakoje je ki isi 6e bo Atiyosi ti ki dənangi je ki Siri ti ki Silisi ki səi gin koji lə Jipi je al, ji ra səsi lapiya.

24 J-o poy dije madi ii danje ti ne awi rəsi ti tuji mesi, təli səsi gogi ki ta je ləde, ningə e je 6a j-ilə-de al.

25 Be ə, j-o maji kadi j-ində taje naa ti kare ba, ji mbəti dije j-ilə-de ki rəsi ti, naa ti ki Barnabasi əi ki Pol ki əi njé ndigi je ləje.

26 Əi ki iləi rəde kə mbata tə Ba6e ləje Jəju Kirisi.

27 E kin ə, j-ilə-n Judi əi ki Silasi. Dije ki joo kin a əli səsi ne je kin ki tade.

28 MBata NDil Luwə nim, je wa nim, j-unduje kadi dəw ində ne ki rangi gidi ne ti ki e ne ki ndae to ti kin, dəsi ti ki təgi al ngata.

29 Ningə ne ki kadi irai ə to kin: kadi usoi da ki dəw ilə kadi-kare ti adi yo je al, usoi məsi da al, usoi da ki dəw tu minde al, isai-naa lo kaya ti al. Pəti itoi be ningə, a rai ne ki maji. Itaa lapiya ləje, je ki je ngakosi je.»

30 Iyəi njé ki mbəti-de ka kin adi awi Atiyosi ti. Loki awi tēēi Atiyosi ti, kawi njé kadi-me je ki naa ti, ə iləi makitibi ka kin jide ti.

31 Loki tidəi makitibi ka kin ningə, rəde nəl-de ngay tado ingəi ta je ki adi-de təgi me ti.

32 Təki Judi əi ki Silasi wa əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, uni dəkagilo ngay iləi dingəm me ngako je ti, mbisi njade me kadi-me ti.

33 Isi səde dəkagilo ndəy 6a, ngako je uwəi jide, indəi-de ta rəbi ti kadi awi ki lapiya, təli ki rə njé kilə-de je ti gogi.

34 [Nə Silasi oo maji ngay kadi n-isi Atiyosi ti.]

35 Pol əi ki Barnabasi isi Atiyosi ti, naa ti ki ndəgi dije ki rangi, ndoi dije ne, iləi-de mbe Poy Ta ki Maji lə Ba6e.

Pol əi ki Barnabasi iyəi-naa

36 NDəy go ti, Pol əl Barnabasi ə nə: «Adi ji təl j-un də njaje me 6e bo je ti pəti ki j-əl ta lə Ba6e titi kin, ə ji gō ngakoje je j-o se təli toi ban wa?»

37 Lo kin ti, Barnabasi ndigi kadi Jə Marki aw səde.

38 Nə Pol oo kadi e loe ti al kadi Jə Marki ki ndo ki iyə-de Pampili ti, 6i aw səde lo kaw kilə ti al kin, kadi aw səde 6one 6əy✧.

39 Mindi kasi-naa al ki bo ngay to dande ti adi iyəi-naa nōq be. Barnabasi un Jə Marki, ə uni bato ki aw ki Sipir ti.

✧ 15:13 12.17 ✧ 15:18 16-18: Amosi 9.11-12 ✧ 15:20 Tēē ki taga 34.15-16; Ləbətiki 17.10-16; Ləbətiki 18.6-23
✧ 15:38 13.13

⁴⁰ NGa Pol ə un Silasi ə awi. NGakoje je iyəi-de ji Babe ti.

⁴¹ Pol je njiyəi dənangi Siri ti ki dənangi Silisi ti iləi dīngəm me njé kaw-naa je ti ki lo lo.

16

Pol ingə Timote

¹ Pol re tee Dərbi ti, go ti aw Lisitir ti. Lo kin ti ə, ingə nje ndo kare ki tœ nə Timote. Kœ e nje kadi-me ki e Jipi, ə bawe e Girəki t[✧].

² NGakoje je ki Lisitir ki Ikoniyom əli ta lie maji ngay.

³ Adi Pol ndigi kuwe jine ti kaw sie. Be ə, aw sie ijə mœte, mbata *Jipi je ki rai be lo je ti kin, gəri-e bəti kadi bawe e Girəki.

⁴ Be bo je pəti ki tee ti, əji ngakode je ndukun je ki njé kaw kilə je ki ngatōgi je lə njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti uni. Ba əli-de kadi rai go ndu je ti ka kin.

⁵ *NJé kaw-naa je ingəi tōgi me kadi-me ti ləde, ningə kərde j dō made ti ki ndœ ndœ.

Pol aw Masəduwan ti

⁶ NDil Luwə əgi-de kilə mbə Poy Ta ki Maji ngan be je ti ki Aji. Adi əti nōō, indəi dənangi Piriji ki dənangi Galasi mani.

⁷ Loki rəi teei bəsi ki Misi, sangi rəbi kadi n-awi Bitini ti, nə NDil Jəju əgi-de rəbi.

⁸ Be ə, indəi dənangi ki Misi gangi, awi teei ta ba ti ki Tirowasi.

⁹ Loe ti kin ə, kondə ba, Pol oo dəw kare ki Masəduwan ti me ndil ti re a dœ ti. Dəw ka kin əl Pol ə nə: «Njai ba, ire Masəduwan ti ira səje.»

¹⁰ Go ne koo me ndil ti lə Pol, ta naa ti nōō, ji sangi rəbi kadi j-aw Masəduwan ti, mbata ji gər maji təkəi Luwə ə wa ə bar-je kadi j-aw j-ilə mbə Poy Ta ki Maji titi.

¹¹ J-əl bato Tirowasi ti nōō, ba j-əsi ji tee dō dər Samotirasi ti. Lo ti ki go ti ningə, ji tee Nəyapolisi ti.

¹² J-i loe ti nōō, j-aw Pilipi ti, ki e be bo ki dōsəy ki dənangi ti ki Masəduwan, ki e gin kōbe ti ki Rom. J-isi nōō, ji ra ngan ndō je asi tati.

¹³ Ningə ndō ta kəə ti lə *Jipi je, ji tee gidə be bo ti taga, kadi j-aw kadi mbo ti. J-aw ti mbata ji gir kadi j-a j-ingə lo kəl ta ki Luwə

titə. Loki j-aw ningə, j-isi nangi rō dəne je ti ki kawinaa loe ti, j-əl-de ta.

¹⁴ Dan dəne je ti ka kin, e ki kare isi nōō, tœ nə Lidi. E dəne ki be bo ti ki Tiyatir. E nje labi ta kibə ki kər pir pir. Ningə e dəw ki nje bəl Luwə tō. Isi oo ta, ba Babe tee ngamee, adi ində mbine maji go ta je ti ki Pol isi əl.

¹⁵ Ra batəm naa ti ki njé ki me kəy ti ləne. Ba bar-je kadi j-aw be ləne ə nə: «Kin ə re oimə kadi mi nje kadi mem Babe ba, irəi isi be ləm.» A dō ta ti kin ngə, kadi ji ndigi gone ti.

Uwəi Pol əi ki Silasi dangay ti Pilipi ti

¹⁶ NDō kare j-isi j-aw ki lo kəl ta ti ki Luwə ba, dəne ki nje ra kilə me kəy ti kare re ingə-je. Dəne kin aw ki ndil ndō, adi lo ki ində gara ba, ingə-n ne ngay adi bəne je.

¹⁷ Un goje ki Pol je ba, əl ta ki ndune ki boy ə nə: «Dije ki ai kam əi bəə je lə Luwə ki e dō ne je ti pəti. Rəi a əji səsi rəbi kaji.»

¹⁸ Dəne ra ne kin be ndəne bay bay goje ti. Be ə, ta təl tae ti, wongi ra Pol dœ ti, adi təl tane əl ndil ki isi me dəne ti ka kin ə nə: «Me tō Jəju Kirisi ti, m-əli kadi itee kō me ti.» Ningə ta naa ti nōō, ndil tee kō me dəne ti.

¹⁹ Loki bəe je ooi kadi ne kingə ne ləde ka, ində ngangine ba, uwəi Pol əi ki Silasi awi səde ta mbalo ti, nō njé kōbe je ti.

²⁰ Awi səde nō njé gangi ta je ti əli-de əi nə: «Dije ki oi-de kam əi *Jipi je, ə rəi ki ndu ki majal me be bo ti ləje.

²¹ Rəi ki ne jibəl be je ki, je ki je Rom je, səbi dōje əl, kadi tə ji taa, ji ra-n kilə.»

²² Kosi dije ij, buki-naa dō Pol ti əi ki Silasi. Ba, njé gangi ta je, adi ngij kibə rōde ti, tindəi-de ki gəl.

²³ Loki indəi-de maji ba, awi buki-de dangay ti, ningə əli nje ngəm dangay je kadi ngəm-de maji.

²⁴ Loki nje ngəm dangay je ingə ndu kin be ba, aw səde kəy dangay ti ki duni nu, taa ilə kangila njade ti.

²⁵ Kondə dan lo ti, Pol əi ki Silasi ij isi əli ta ki Luwə, osi pa iləi tōji dō Luwə, ə ndəgi dangay je ooi ndude.

²⁶ Ningə, ki kəm ki kində jipi, dənangi yəki ki tōgine ngay. Yəki yəki ki ra adi ngirə kəy dangay ka j baki baki. Ba ki ta naa ti nōō, ta kəy je teei nim, kulə gindi ki dōi dangay je pəti ka tuti nim tō.

²⁷ Lo kin ti n̄o, nje ngəm dangay je i d̄o bi ti. Loki i d̄o bi ti ə oo ta kəy je a tagira, oo ə n̄ə dangay je ayi-naa wa, adi ər kiyə ləne kadi tə n-təl-n r̄one k̄o.

²⁸ Ə Pol Un ndune ki taa ngay əl-e ə n̄ə: «tuji r̄oi al, n̄ə j-a n̄ə p̄əti.»

²⁹ Lo kin ti, nje ngəm dangay je d̄əji por, 6a naḡi r̄one ur kəy, osi n̄o Pol ti ki Silasi ki dadi.

³⁰ Go ti, adi-de t̄eji taga, ningə d̄əji-de ə n̄ə: «Bam je, e ri ə kadi m-ra ə m-a m-ingə-n kaji ə?»

³¹ Ə əli-e ə n̄ə: «Adi mei Babe J̄əju, ə a ingə kaji səi ki njé ki me kəy ti l̄ai.»

³² Lo kin ti, il̄ai-e mb̄ə ta lə Babe, naa ti ki njé ki me kəy ti lie.

³³ Dan kond̄o ti wa kin n̄o, nje ngəm dangay je aw ki Pol əi ki Silasi, toḡi do je l̄əde, 6a kalangi ba go ti, adi rai-e batəm naa ti ki dije ki me kəy ti l̄əne.

³⁴ Go ti, t̄əl aw s̄əde me kəy ti l̄əne, adi-de n̄ə kuso usoi, rai r̄ənəl me kəy ti mbata kadi ki adi mede Luwə.

³⁵ Loki lo ti ningə, njé gangi ta je il̄ai paja je l̄əde ki r̄o nje ngəm dangay je ti əi n̄ə: «tyə dije kin adi awi.»

³⁶ Ə nje ngəm dangay je re əl Pol ta kin ə n̄ə: «Njé gangi ta je əi n̄ə kadi m-iyə səsi madi awi, ə n̄ə it̄eji awi lo l̄əsi ki lapiya.»

³⁷ Nə Pol əl paja je ə n̄ə: «Je dije ki Rom ti t̄o*, ə adi dije ind̄ai je ta kəm kosi je ti, ki kanji gangi ta d̄o je ti. Ə go ti, buki je dangay ti be par t̄o. Ningə 6asine, iȳəi-je taa lo ngəy ti be par a? A e be al! Adi əi je wa r̄ai ki r̄ode iȳəi-je taa!»

³⁸ Ə paja je t̄əli ki ta kin awi r̄o njé gangi ta je ti, adi 6əl ra njé gangi ta je ngay. Bəl ra-de, loki ooi kadi Pol je əi dije ki Rom ti.

³⁹ Be ə, ij̄, r̄ai r̄ode ti, d̄əji-de me-s̄əl, 6a iȳəi-de kadi awi, ə d̄əji-de kadi t̄eji me 6e bo ti kin k̄o ngata.

⁴⁰ Loki Pol əi ki Silasi t̄eji dangay ti 6a, awi 6e lə Lidi. Awi ooi ngak̄oje je ki njé kadi-me je, il̄ai d̄ingəm mede ti 6a awi.

17

Pol əi ki Silasi me 6e ti ki Təsaloniki

¹ Pol əi ki Silasi ind̄ai Ampipolisi ki Apoloni gangi, 6a awi t̄eji Təsaloniki ti.

✧ 16:37 22.25-29; 23.27

Ningə Təsaloniki ti, *Jipi je awi ki lo kaw-naa l̄əde n̄o.

² Be ə, Pol aw ti, t̄əki isi ra-n ki lo je p̄əti. Asind̄o taa k̄əə mit̄ə go-naa ti, Pol naji-naa ta ti ki Jipi je d̄o ta je ti ki me makitibi ti lə Luwə.

³ Ɔr-de gin ta je, t̄əji-de adi ḡəri t̄əki, makitibi lə Luwə əl kadi Kirisi a oy, 6a go ti, a t̄osi nd̄əl dan njé koy je ti. Ningə, Pol əl-de t̄əki e dar̄o J̄əju wa ki n-isi n-əl-de ta lie kin ə e Kirisi.

⁴ Jipi je ki n̄ə je, ta kin ra kilə r̄ode ti, adi ind̄ai r̄ode naa ti ki Pol əi ki Silasi. Kosi Gir̄əki je, ki d̄əne je ngay ki əi d̄əne je ki njé t̄əba je ka ind̄ai r̄ode naa ti s̄əde t̄o.

⁵ Ə lo kin ti, jangi ra Jipi je, adi kaw̄i dije ki a il̄ai lo ki go r̄əbi kare, adi əsi d̄o dije naa ti, rai ndu ki me 6e. Awi t̄eji me kəy ti lə Jas̄o, sangi Pol əi ki Silasi kadi n-uw̄əi-de, n-awi s̄əde taga, n̄o kosi je ti.

⁶ Nə loki inḡəi-de al, uw̄əi Jas̄o əi ki njé kadi-me je ki madi je, awi s̄əde n̄o njé gangi ta je ti. Ba əli ta ki ndude ki boy əi n̄ə: «Dije ki tuji d̄ənangi ki tae ba ka, r̄ai t̄eji ne.

⁷ R̄ai ə, Jas̄o uw̄ə-de r̄one ti 6e l̄əne. Dije kin p̄əti, n̄ə rade e n̄ə ra ki əsi ta ndu-kun je lə NJe k̄əbe ki bo S̄əjar. Əi əli t̄əki ngar madi ki rangi e n̄o t̄ə n̄ə J̄əju.»

⁸ Ta kin adi wonḡi kosi je ki njé gangi ta je,

⁹ adi uw̄əi Jas̄o ki nd̄əgi njé kadi-me je adi uḡəi la 6əy taa iȳəi-de taa.

Pol əi ki Silasi me 6e ti ki B̄əre

¹⁰ Loki lo ə n̄ə n-ḡoi par ə, njé kadi-me je adi Pol əi ki Silasi awi B̄əre ti. Lo ki r̄ai t̄eji B̄əre ti 6a, awi kəy kaw-naa ti lə *Jipi je.

¹¹ Jipi je ki B̄əre ti, awi ki m̄ər ta ki maji ngay it̄ə njé ki Təsaloniki ti. Taai ta lə Luwə ki me ki maji ngay. ND̄əri gin ta lə Luwə ki nd̄o je p̄əti, kadi n-ooi se ta je ki Pol je əli-de kin e ta ki r̄əjet̄i wa.

¹² Be ə, ngay je dande ti adi mede, taa dan Gir̄əki je ti, d̄əne je ki njé t̄əba, ki d̄ingəm je ngay adi mede t̄o.

¹³ Nə loki Jipi je ki Təsaloniki ti, ooi kadi Pol isi il̄ə mb̄ə ta lə Luwə B̄əre ti n̄o ningə, t̄əli awi gode ti 6əy, awi sul̄ai kosi je adi rai ndu.

¹⁴ Lo kin ti, njé kadi-me je sangi r̄əbi kalangi ba adi Pol aw ki kadi ba bo ti. NGA ningə, Silasi əi ki Timote ə nayi-naa B̄əre ti.

15 NJé ki dani Pol, dani-e bití, awi tēēi sie Atən ti. NGata 6a, loki isi təli, Pol adi-de ndune kadi Silasi əi ki Timote rəi law ingəi-ne.

Pol me 6e ti ki Atən

16 Loki Pol isi ngəm Silasi əi ki Timote, angale tují mbata yo je ki dije isi rai-de, rəsi me 6e bo kin.

17 Pol naji-naa ta ti ki *Jipi je, ki dije ki təli Jipi je, me kəy kaw-naa ti lə Jipi je, taa ki ndo je pəti, ta mbalo ti, ki dije ki ingə-de.

18 NJé ne gər je ki 6ari-de Əpikir je ki İsitoyisi je ka naji-naa ta ti səde tə. Ə njé ki madi je əli əi nə: «Nje ta je kam ta ri ə a əl ə?» Ningə njé ki nungí əli əi nə: «To tə ne ki e nje kəl ta ki də yo je ti ki mba be ə am.» Əli be mbata ooi kadi Pol isi ilə mbə Poy Ta ki Maji lə Jəju nim, isi ilə mbə kje lo koy ti nim.

19 Be ə, uwəi Pol, awi sie rə njé gangi ta je ti, 6a əli-e əi nə: «To kadi əl-je ta də ne ndo ti ki sigi ki isi indo kin adi ji gər a?»

20 MBata isi əl-je ta je ki mbije oo nja kare al, ə kadi ər gine maji adi j-o.»

21 Ningə ne kare ki səbi gər, dije ki Atən ti pəti, ki mba je ki isi dande ti, dəkagilo ləde ki ngay e mba kəl-n ta je, koo-n ta je ki mba.

22 Lo kin ti, Pol j a taa, dan njé gangi ta je ti, 6a un ta əl ə nə: «Səi dije ki Atən ti, m-o kadi səi dije ki, pole yo ləsi əti 6əl ki dum. İpoləi yo me ne je ti pəti.

23 Tadə, loki m-njiyə me 6e ti, m-o ne je ki isi əsi məkəsisí nangi nōde ti. M-o lo gugi yo madi wa 6əy ki indəi ne də ti əi nə e lo lə “yo ki igəri-e al,” ningə e e ki isi əsi məkəsisí nangi nōe ti ki kanji gər-e ka kin ə m-isi m-ilə səsi mbə ta lie.

24 E Luwə ki nje ra dərə ki dənangi ki ne je pəti ki me ti, e ki e ʼBa dərə ki dənangi. E nje kisi me kəy ti ki dəw ra ki jine al.

25 Taa aw ki ndoo kadi dəw ra kilə madi ade al tə, tadə e ə e nje kadi dəw isi kəm ba nim, nje kadi dəw kəə ki ne je pəti nim tə*.

26 Ki dəw ki kare ba be ə ində-n dije pəti adi taai dənangi. Ində dəkagilo adi-de nim, ində gangi lo kiside nim tə.

27 Luwə ində ne je kin be mba kadi dije sangi-e-n. Dəmaji ə a ingəi-e me mam lo ti ləde. Ki rəjeti, Luwə e say al ki dəw ki ra danje ti.

28 Tadə kisi ki də taa ləje e me jie ti. E ə e nje kadi j-ədi rəje, ki nje kadi j-isi kəm. E mbata kin ə njé gosi ta je ləsi ki madi je əli əi nə: “Je ka je ngane je tə.”

29 Ə re je ngan Luwə je 6a, səbi kadi j-o Luwə kadi e dəw ki to tə yo ər je, ki yo la je ki dije ləi-de, ə se yo mbal je ki dije təli-de ki gosi ki dəde ti kin be al.

30 Luwə iyə go ne ki dije rai kəte də day ti, dəkagilo ti ki gəri-e al 6əy kin kə, nə ki ne kin, Luwə dəji dije pəti, ki lo je pəti, kadi iyəi rəbi ne rade je ki majal kə.

31 Tadə ər ndə kare ində nōo kadi tə a gangi-n ta də dije ki dənangi ti ne pəti ki rəbi ki dana. A gangi ta kin ki rəbi lə dəw kare ki kəte mbata kilə kin, ə təje ki taga adi dije pəti gəri-e ki rəbi kje dan njé koy je ti.»

32 Loki Pol əl ta ki lo koy ti, ə osi mbide ti ningə, njé ki madi je ibəi-e kogii, ə njé ki nungí əli əi nə: «J-a j-o ta ləi kin ndə ki rangi ti.»

33 E be ə, Pol tēē-n dande ti, aw.

34 Nə be ka, ki madi je dande ti nayi-naa go Pol ti, adi mede Jəju Kirisi. Dande ti kin, Dənisi ki e ki kare dan njé gangi ta je ti e səde nōo, taa dəne ki 6ari-e nə Damarisi ki ndəgi dije ki rangi ka əi səde nōo tə.

18

Pol me 6e ti ki Koreti

1 Loki Pol j Atən ti ningə, aw Koreti ti.

2 Lo kin ti nōo, ingə Jipi kare ki təe nə Akilasi, ki gine e Po, ij Itali ki nene Pirisil rəi ngəsi-ne 6əy. Rəi mbata nje kəbe ki bo ki Rom ti ki təe nə Kilodi un ndune kadi *Jipi je pəti tēēi Rom ti kə. Pol aw ingə Akilasi je nōo,

3 ningə təkí kilə ki kadi rai ingəi ne e kilə ki kare ba, adi e kilə koji kibi ra kəy, Pol isi səde, adi rai kilə kin naa ti.

4 *NDə taa kəə je pəti, Pol un ta, əl me kəy kaw-naa ti lə Jipi je. Əl ki kuje ki sangi kadi Jipi je ki Girəki taai tə ta ki rəjeti.

5 Nə loki Silasi əi ki Timote ij Masəduwan ti rəi ingəi-e*, Pol un dəkagilo ləne pəti mba kəl-n ta lə Luwə. Təji Jipi je kadi gəri təkí Jəju e Kirisi.

6 Nə Jipi je taji-e rə, taji-e, adi Pol jəngi bu kibi ləne tade ti, ə əl-de ə nə: «Ta məsisi e dəsi

ti! mi m-goto me ti. Ningə ki basine kin, dije ki əi Jipi je al ə m-a m-aw ki rəde ti ngata.»

⁷ Be ə, Pol i noo, aw be lə Titusi Jusitusi, ki e dəw kare ki nje kaw no Luwə ti, ki kəy lie ndunəi-naa ki kəy kaw-naa lə Jipi je.

⁸ Kirisipusi, ki e ki boy də kəy kaw-naa ti lə Jipi je əi ki dije ki me kəy ti ləne ba pəti, adi mede Bəbe. Taa dije ki Koreti ti ngay, ki ooi ta lə Pol ka adi mede tə, adi rai-de batəm.

⁹ NDə kare kondə, Bəbe əl Pol ta me ni ti ə nə: «təbəl al, əl ta ki noj ti, bi uti tai al.

¹⁰ Tadə mi səi naa ti, dəw madi kare ki a ilə jine kadi ədi təkəi majal goto. Dije ki əi dije ləm əi ngay me be bo ti kin ne.»

¹¹ Be ə Pol isi-n Koreti ti bal kare ki nay mehe, ndo-n dije ta lə Luwə.

Pol a noo Galijo ti

¹² Dəkagilo ti ki Galijo e-n nje kəbe ki Akay, *Jipi je dəi ta naa ti də Pol ti, adi awi sie no nje gangi ta je ti,

¹³ əi nə: «Dəw kam isi aw ki dije kadi əsi dəde nangi no Luwə ti, ki go ndu-kun ti al.»

¹⁴ Pol ra kadi tə n-əl ta ningə, Galijo un ta tane ti kəte əl Jipi je ə nə: «Kin ə re e ta lə ne təl, ə se ta lə majal madi ki ngə ngay ə to be ə, re m-a m-o ta ləsi, səi Jipi je.

¹⁵ Nə təkəi e ta ki naji-naa ti ki əji də ta je, ki tə je, ki ndu-kun je ləsi ki səbi dəsi kin ba, ai dāsi ti noo. Mi m-a m-gangi ta ki be kin al.»

¹⁶ Ba tuwə-de lo gangi ta ti kə.

¹⁷ Ə loe ti noo, dije pəti uwəi Sositan ki e ki boy də kəy kaw-naa ti lə Jipi je, indəi-e, nə usi Galijo ne kare dəde ti al.

Pol təl aw Atiyosi ti

¹⁸ Pol təl isi Koreti ti noo dəkagilo asi ta ti bəy. Ba go ti, iyə njé kadi-me je, ə un bato ki kaw ki Siri ti, naa ti ki Pisisil əi ki Akilasi. Pol adi ngisəi də Sakire ti, mbata un mindine adi Luwə*.

¹⁹ Awi tēi Epəji ti, Pol iyə Pisisil əi ki Akilasi ə aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, naji-naa ta ti səde.

²⁰ Jipi je kin dəji Pol kadi isi səde ngan ndo je bəy, nə Pol ndigi al.

²¹ Ba əl-de ə nə: «NDə ki rangi, ə Luwə ndigi ə, m-a m-təl tə m-re rəsi ti bəy,» ningə iyə-de ə aw.

²² Ba un bato Epəji ti, aw Səjare ti. Loki tē Səjare ti, aw uwə ji njé kaw-naa je, ba un rəbi aw Atiyosi ti.

²³ Pol ra ngan ndə je noo, ba təl ilə dəne gogi. Aw tē Galasi ti ki Pisisil ti, adi təgi njé ndo je pəti.

Apolosi me be ti ki Epəji ki me be ti ki Koreti

²⁴ Jipi kare ki təe nə Apolosi, ki e dəw ki gine e Aləgijandiri ti re Epəji ti. E dəw ki bal ta to tae ti, taa gər ta lə Luwə maji tə.

²⁵ NDoi-e rəbi ta lə Bəbe, adi ilə mbə ta lə Jəju ki rənəl ki ngay, ndo dije ne ki də Jəju ti ki go rəbe ti. Nə ke ə, gər batəm lə Jə par.

²⁶ Ilə rəne, əl ta lə Luwə kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ki me ki tji kati. Nə loki Pisisil əi ki Akilasi ooi-e lo kəl ta ti, bari-e rəde ti, əji-e go rəbi lə Luwə ay njay, adi-e gər.

²⁷ Go ti, ndigi kaw Akay ti, ə ngakoje je ndigi də ti sie, adi rai makitibi adi njé ndo je ki Akay ti kadi uwəi-e rəde maji. Loki aw tē Akay ti, ki go me-maji ti lə Luwə, ra ki njé ki adi mede Luwə ngay.

²⁸ Tadə dum də Jipi je ki təgi ta ləne taga wangti ta kəm dije ti. Təji ki ta lə Luwə jine ti təkəi Jəju e Kirisi.

19

Pol e me be ti ki Epəji

¹ Dəkagilo ti ki Apolosi e-n Koreti ti, Pol ində dənangi ki mbal je əi ti ki dənangi Aji ti gangi, ba re tē Epəji ti. Ingə njé ndo je lə Jəju ki nə je ti noo. Adi dəji-de ə nə:

² «Loki adi mesi Jəju kin, ingəi NDil Luwə a?» Ə təl iləi-e ti əi nə: «Jagi, ko ka j-o kəte kadi NDil Luwə e noo al.»

³ Pol təl dəji-de bəy ə nə: «Batəm ki ban ə ingəi ə?» Ə əli-e əi nə: «J-ingə batəm lə Jə Batisi.»

⁴ Be ə, əl-de ə nə: «Oyo, Jə ra batəm *Isirayəl je mba kadi təri ndude də majal je ti ləde. Ə təl əl-de bəy kadi tə adi mede dəw ki a re gone ti noo, adi dəwe kin e Jəju*.»

⁵ Loki ooi ta je kin ningə, adi rai-de batəm me tə Bəbe Jəju ti.

⁶ Be ə, Pol ində jine dəde ti, ə NDil Luwə risi dəde ti. Ningə iləi ngirə kadi əli ta ki ndon ta je ki dangi dangi nim, taa əli ta ki ta Luwə ti nim tə.

7 Dingəm je pəti ki ai lo ne je ti kin asi dōgi gide e joo.

8 Go ti, asi nay mitə go-naa ti, Pol tee ə aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, əl-de ta ki kanji bəl. Hə mbe kəbe lə Luwə, əl-de ki go rəbe, kadi ooi tə ta ki rəjeti mba kadi taai ta kin tə.

9 Nə Jipi je ki nə je dande ti rai me nga, adi mbati kadi adi mede. Əi ta kidii ne ndo lə Pol ki əji go rəbi ta lə Bəbe kin ta kəm kosi dije ti. Be ə, Pol iyə-de ə əti aw ki njé ndo je me kəy ndo ne ti ki təe nə Tiranusi. Ningə ki ndo je kare kare pəti, ndo-de ne.

10 Ne ndo kin, Pol ra kile asi bəl joo. Be ə, ra adi Jipi ki dije ki ə Jipi je al ki isi dənangi Aji ti, ooi ta lə Bəbe.

11 Luwə ra ne kəji je ki əti bəl ki takul Pol.

12 Adi, dije əyi ta kibi ki kare je ki ta kibi leji je ki jie ədi, awi ədi njé moy je adi ingəi rə nga nim, ndil je ki majal ka iyəi-de nim tə.

13 Jipi je ki nə je ki njé njiyə ki go be je, kadi n-tuwəi ndil je ki majal, əi je ka gei kadi n-bai tə Bəbe Jəju dō dije ti ki əi gin təgi ti lə ndil je ki majal tə. Adi əli əi nə: «Me tə Jəju ti ki Pol isi ilə mbe ta lie, m-dəji səsi kadi iteei kə.»

14 Dije ki njé ra ne be ka kin, əi siri. Əi ngan lə Jipi kare ki təe nə Səba. E ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je.

15 NDil ki majal təl ilə-de ti ə nə: «M-gər Jəju, taa m-gər dəw ki e Pol tə, nə səi, səi nə je ə?»

16 Lo kin ti, dəw ki ndil je majal isi me ti ka kin i ur dode ti uwə-de təsəsə. Ningə ində-de kində ki dəw oo go madine al, adi teei me kəy ti ki kəy ki rəde kare, ki kibi ki gangi rəde ti bati bati ki məsi.

17 Dije pəti ki be bo Epəji ti, ki Jipi je, naa ti ki dije ki əi Jipi je al, gəri go ne ki ra ne kin maji. Əi pəti bəl ra-de, adi əsi gon Bəbe Jəju.

18 Dije ngay ki əi njé kadi-me je rəi təri ndude, ə əli kilə rade je ki majal ki taga nō dije ti.

19 NJé ki nə je dan njé ra mbəli je ti, rəi ki makitibi ra mbəli je ləde, kawı ki dō-naa ti ə iləi por ta kəm dije ti. Gati makitibi je ləde kin asi silə dibi kuti mi nja dibi kare*.

20 E be ə, ki takul təgi lə Bəbe, ta lə Luwə sane lo je ti ki kəte kəte ki təgine tə.

21 Go ne je ti kin, NDil Luwə əsi Pol adi un ndune kadi n-aw be bo Jorijaləm ti. Də rəbi

kawe ti, ində dənangi Masəduwan ki Akay gangi. Ningə Pol əl ə nə: «Re m-aw m-tee be bo Jorijaləm ti bə, maji kadi m-aw m-o dənangi Rom tə.»

22 Pol ilə ki njé ra sie kilə je joo, Timote əi ki Erasi adi-de awi dənangi Masəduwan ti. Ningə e wa, isi dənangi Aji ti ba njaba bəy.

Ne je ki rai ne Epəji ti

23 Dəkagiloe ti kin, ta kasi-naa al ki bo ngay i dō rəbi ta ti lə Bəbe me be ti ki Epəji.

24 Dəw kare ki təe nə Dəmetirusi, e kədi ki nje ra ningə kasi je. E nje ra ngan kəy yo ki dəne ki a bəri-e nə Artəmisı. Kilə kin ra adi e soti ki njé kilə je lie ngay.

25 Be ə, Dəmetirusi kaw kədi je ki dije pəti ki isi ki dode taa ki takul kilə kin naa ti, ə əl-de ə nə: «Madım je, igəri kadi e ki takul kilə kin ə, j-isi j-ingəi ne maji.

26 Səi je oi ki kəmsi taa ki mbisi tə, kadi e Epəji ti ne par al, nə dənangi Aji ti ba pəti, ə dingəm ki təe nə Pol kam təl dō kosi dije basi. E əl-de ə nə: «Kagi yo je ki dije rai ki jide əi Luwə al.»

27 E kilə je ki j-isi rai kin par ə dije a ooi tə ne ki kare al, ne kəy lə yo ki dəne ki bo ki e Artəmisı kin ka, dije a ooi-e ne madi ti al tə. Lo kadi dije a əli ə nə: «Artəmisı e yo ki dəne ki bo,» goto. Artəmisı ki dije ki dənangi Aji ti ki ndəgi dənangi ba pəti əsi gone kin.»

28 Lokı kədi je ooi ta je kin ningə, wongi rade ngay, adi iləi ngirə kadi əli ta ki ndude ki boy əi nə: «Artəmisı lə Epəji je, e ki bo.»

29 Kalangi ba go ti ningə, lo singə sokito ki ta tate ba me be bo ti. Dije ndəri Gayusi əi ki Arisitarki, dije ki Masəduwan ti, ki əi madi mba lə Pol je kəmde ti, ə ngədi təl-n-de ki ta mbalo ti.

30 Pol ndigi mba kadi n-təji rəne kosi dije, nə njé ndo je əgi-e.

31 Ningə basa madi Pol je madi ki əi dije ki bo ki dənangi Aji ti, iləi kilə rəe ti, əli-e kadi aw ta mbalo ti al.

32 Ta mbalo ti, ne ki to ay njay dō dije ti goto. Ta je ki isi tee ta dije ti əi ta je ki dangi dangi. Ningə dije ngay dan madide je ti gəri gin ne ki kawı-naa al.

33 Dije ki nə je dan kosi dije ti əri gin ne ki ra ne kin adi Aləgijandır ki *Jipi je indəi-e tə nje kun dode kin ade oo. Aləgijandır ilə jine

taa, dəji-n dije mba kadi ai kekeke, tadə ge kəl ta, ər-n ta dəde ti.

³⁴ Loki gəri-e kadi e Jipi ningə, əi je pəti iləi bilə ki ndude ki bo asi ngirə kadi joo je be əi nə: «Artəmisī lə Epəji je, e ki bo.»

³⁵ Ta təl ta ti ningə, nje ndo ndu-kun ki me be bo ti, re ra adi lo to jiji, bəy taa əl-de ə nə: «Səi dije ki Epəji ti, nə ə gər kadi be ki Epəji ti, e nje ngəm kəy lə Artəmisī ki e yo ki dəne ki e ki bo kin al ə, ə se nə ə gər kadi e nje ngəm mbal ki e bana kəme ki j dərə ti osi kin al ə?»

³⁶ E kin e ne ki dum maji. Maji kadi uwəi angalsi indəi nangi, ə iməri ta taa irai ne.

³⁷ Səi je ə ərri dije kam irəi səde ne, nga, ne madi ki majal ki rai əsi ta kəy kin goto, taa əli ta ki mal də yo ti ləje ki dəne Artəmisī al to.

³⁸ Re Dəmetirusi əi ki dije ki njé ra kilə je ləne, ai ki ta ki dəw madi ningə, ndə gangi ta je to noo, ə maji kadi awi ooi njé gangi ta je.

³⁹ Re ne madi ki rangi to noo kadi idəji ə, ndə ki kadi njé kində manji ta je kin ki go rəbe ti to noo.

⁴⁰ Ne je ki rai ne bone kin, asi kadi dije iləi ta dəje ti tə njé kal də ndu je, tadə ta madi ki j-a j-əli ə j-a j-ərri ta də je ti, ki əji go kaw-naa lə dije ki bone kin goto. Be ə, go ta je ti ki nje ndo ndu-kun əl, tuwə dije adi sanəi-naa.

20

Pol aw dənangi Masəduwan ti

¹ Loki wongi lə dije yogiro ningə, Pol ilə 6ar njé ndo je, ilə dingəm mede ti bəy taa rade lapiya ə ətə aw Masəduwan ti.

² Pol ingə dəkagilo je ngay ilə-n dingəm me njé kadi-me je ti loki isi ində dənangi ka kin gangi. Ningə gangi ki kəte noo aw Girəki ti.

³ Pol isi ti noo nay mitə. Dəkagilo ti ki kadi un bato ki kaw ki dənangi Siri ti ningə, gər kadi *Jipi je ləi tade nangi kadi n-rai sie ne ki majal. Be ə, təl un rəbi ki Masəduwan ti.

⁴ MBQ dije ti ki dani-e a ingə Sopatər ki ngon lə Pirusi ki Bəre ti nim, Arisitarki əi ki Səgodusi ki əi dije ki Təsaloniki ti nim, Gayusi ki Dərbi ti nim, Timote nim, taa Tisiki əi ki Tiropim ki əi dije ki dənangi Aji ti nim to.

⁵ Dije kin əti kəte noje ti, awi nginəi-je Tirowasi ti.

⁶ Je 6a, go ndə je ti lə mapa ki ra ki kanji əm, ə j-al me bato ti me be ti ki Pilipi j-isi j-aw. J-aw, ji ra ndə mi rəbə, 6a j-aw j-ingə madije je Tirowasi ti, ji ra ndə siri.

Pol me be ti ki Tirowasi

⁷ NDə dīmasi, ji kaw-naa mba kuso mapa, Pol a aw lo ti ti, adi əl ta ki njé ndo je. Be ə, əl ta ratata dan lo dəe ti.

⁸ Ji kaw-naa me kəy ti ki e də made ti taa. Ningə me kəy ti ka kin, lambi je ngay əi ti noo.

⁹ Loki Pol isi əl ta adi ngal, Basa kare ki təe nə Etikusi isi pənətir ti, to 6i maki, adi 6i un-e, j kəy ti ki kə mitə də made ti, tēe osi. Loki dije əi nə n-uni-e 6a, basa oy.

¹⁰ Pol ur nangi, dəbi rəne dəe ti ə un-e jine ti 6a əl-de ə nə: «Kadi mesi gangi man al nə to kəm bəy!»

¹¹ Go ti, Pol təl al aw ta gogi, gangi mapa uso. Un ta ki tane ti gogi bitə ta gin lo ti, 6a əti aw.

¹² NGa ningə, dije ərri basa awi sie be kəm, adi dije pəti mede osi nangi.

Pol i Tirowasi ti aw Mile

¹³ Je j-aw kəte ki bato me be ti ki Asosi. Me bee ti kin ə, j-a j-un Pol naa ti səje. Tadə ki go kəji ta ti lie, ge kadi n-un rəbi ki njane.

¹⁴ Loki re ingə-je Asosi ti, j-un-e me bato ti naa ti səje ə j-aw Mitilən ti.

¹⁵ Lo ti go ti ningə, j-ətə noo, ji re ji tēe ta lo ti ki Kiyə. NDə ki go ti ningə, ji tēe Samosi. NDə ki kə sə bəy taa ji tēe Mile ti.

¹⁶ Pol ndigi kadi n-a lo ka ti Epəji ti al nə pane taa dəkagilo də dəne ti dənangi Aji ti. Ge mba kadi n-aw kalangi kadi re to-n ban wa ka, ndə Patəkoti osi dəne ti Jorijaləm.

Pol əl ta ngatəgi je me be ti ki Mile

¹⁷ Loki Pol e me be ti ki Mile 6a, ilə 6ar ngatəgi je lə njé kaw-naa je ki Epəji ti.

¹⁸ Loki rəi tēe rəe ti ningə, əl-de ə nə: «İgəri rəbi pa njiyəm dəkagilo je pəti ki min səsi naa ti, ilə ngire də ndə ki dəsəy ti ki m-re-n dənangi Aji ti.

¹⁹ M-ra kilə bəə lə Bəbe ki də ki səl ləm ləm, me man nə ti ki me ne na je ti ki m-ingə ki rəbi je ki dangi dangi ki go rəbi kilə ta nangi ki j rə *Jipi je ti ki madi.

20 Səi igəri bəti, m-ɔyɔ səsi dɔ ne madi kare al. M-ilə səsi mbɛ Poy Ta ki Maji ta mndo səsi ne je pəti ki a ra səsi maji tɔ, taga dan kosi dije ti nim, me kəy je ti nim tɔ.

21 M-ilə mbɛ Jipi je nim, Girəki je nim kadi təli rɔde go Luwə ti ə iyəi go rəbi ne rade je ki majal kin kɔ, taa kadi adi mede Babe ləje Jəju Kirisi tɔ.

22 Ki basine kin, NDil Luwə ində dɔm ti, adi m-isi m-aw Jorijaləm ti ki kanji kadi m-gər ne ki a ra-m nu.

23 Ne ki m-gər, me be bo je ti kare kare ki m-tee ti, NDil Luwə adi-m m-gər təkɪ dangay je ki kɔ je isi nginəi-mi nɔɔ.

24 Ki ɔji dɔm, kisi ki dɔ ta ləm e ne madi ta kəm ti al. Ne ge ləm e kadi m-aw ratata m-tɔl ta ngɔdi ləm, ə kadi m-ra kilə bəə ki m-ingə ji Babe ti kin maji. Adi e kilə kilə mbɛ Poy Ta ki Maji ki ɔji dɔ me-maji lə Luwə.

25 Ningə basine, m-gər kadi səi pəti ki m-njɪyə dansi ti ə m-ilə səsi mbɛ Poy Ta ki Maji ki ɔji dɔ kɔbe lə Luwə kin, a oi kəm gogi al ratata ngata.

26 E be ə, m-əl ta ləm taga ay njay ɔone, ta məsisi səi pəti goto dɔm ti.

27 Tado kɔji ta ra je lə Luwə pəti, m-ilə mbɛ dɔ ti madi oi. Ne ki m-ɔyɔ dɔe rɔsi ti goto.

28 Indəi kəm-kədi dɔ rɔsi ti səi je wa, taa dɔ ne kul je ti ki NDil Luwə adi səsi kadi ingəmi-de kin tɔ. Maji kadi indəi kəmsi go njé kaw-naa je ti lə Luwə ki ndogi-de ki məsine, tə njé ngəm ne kul je ki maji.

29 M-gər kadi loki m-a m-goto dansi ti, dije madi ki a toi tə jagim je ki njé me ndul, a rəi uri dansi ti ə a rai njé kaw-naa je majal.

30 Ningə mbɔsi ti wa ka, dije madi a təli njé rugi ta ki rɔjeti mba kadi təli njé kaw-naa madi je njé ndo je ti ləde.

31 Maji kadi isi dɔgi ti, adi mesi ole dɔ ti, təkɪ me ɔal ti ki mitə ki m-ra dansi ti, kondɔ ki kada, kare kare pəti, m-iyə ta kilə dingəm mesi ti al, ki man nɔ kəm ti.

32 Ningə ngɔsine, m-ilə səsi ji Luwə ti, taa m-ndəji səsi ki ta lie ki go me-maji ti lie tɔ. Ta kin aw ki tɔgi mba kadi adi itɔgii me kadi-me ti, taa Luwə a adi səsi ne maji je pəti ki isi ngəm mbata ti lə dije pəti ki əi yəe je tɔ.

33 Lo ki mi dansi ti, m-ra kəm-nda la, ə se ɔr ə se kibi lə dəw madi dansi ti al.

34 Səi je wa igəri bəti, kadi ki ɔji dɔ kisi ki dɔ taa ləm, ə se ki yə madi-kiləm je, m-ra kilə ki jim mi wa.

35 M-ɔji səsi ki lo je pəti, ə se ki dɔkagilo je pəti kadi irai kilə be mba kadi indəi kəmsi go njé ndoo je ti. Ningə maji kadi mesi ole dɔ ta ti ki Babe Jəju wa əl ki tane ə nə: “Maji-kur e ngay dɔ ji ti ki adi itə ji ki taa.”

36 Go ta je ti ki Pol əl kin ningə, ɔsi məkəsi ne nangi, ɔa əl ta ki Luwə ki mbata ti ləde pəti.

37 Ba go ti, əi pəti, ɔuki-naa ki nɔ ti, tosi mindi Pol ti uwəi-e, ɔrəi-e ki rɔde ti.

38 Ta lie ki əl-de ə nə: «A oi kəm gogi al, ngata» kin ɔr tɔgide ngay. Ningə dani-e bitɪ awi sie ta bato ti.

21

Kaw Pol ki Jorijaləm ti

1 Go kiyə-naa ti ki ngatɔgi je lə njé kaw-naa je ki Epəji ti, j-al me bato ti, ə j-aw njururu dɔ dər ti ki tɔe nə Kosi. Lo ti go ti ningə, ji tee me be bo ti ki Rodi. J-ɔti Rodi ti ɔa j-aw be bo ti ki Patara.

2 J-ingə bato ki isi aw Pənəsi ti adi j-al me ti j-aw sie.

3 Loki j-o dɔ dər Sipir ki kəmje be ningə, j-iyə ki dɔ ji gəl je ti ə j-ɔr taa ki dɔnangi Siri ti. J-aw j-ur nangi Tir. Lo kin ti nɔɔ ki a ɔri ne je ki me bato ti nangi.

4 J-ingə njé ndo je me be ti ka kin nɔɔ, adi j-isi sɔde asi ndo siri. *NJé ndo je ka kin, NDil Luwə ɔsi-de adi əli Pol kadi aw Jorijaləm ti al.

5 Nə loki dɔkagilo ləje asi ningə, j-ɪ taa, j-un ta rəbi ləje. NJé ndo je pəti, ki nede je, ki ngande je dani je bitɪ tee sɔje gidɪ be bo ti. Loe ti nɔɔ, j-ɔsi məkəsi je nangi ta ba ti, j-əl ta ki Luwə.

6 Go ti, loki j-əl-naa ta je ki dɔbəy ti ki kadi j-iyə-n-naa ɔa, j-al me bato ti ə əi je təli ki be je ləde tɔ.

7 J-ində ngangɪ kaw mba ləje ki bato, lo ki j-ɪ Tir ti ji re ji tee Toləmayisi ti. Me be bo ti kin nɔɔ, j-uwə ji ngakoje je, ɔa j-isi sɔde ndo kare.

8 Lo ti dɔ ti ningə, ji re ji tee Səjare ti. J-aw me kəy ti lə Pilipi ki e njé kilə mbɛ Poy Ta ki Maji, ki e mbɔ dije ti ki siri ki njé kində

kəmdə go ne maji je ti lə njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti[☆]. J-isi rəe ti nqo.

⁹ Me kəy ti lie, ngan dāne je sɔ ki gəri dɪngəm al bəy, ki əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti isi səm ti nqo.

¹⁰ J-isi me kəy ti lə Pilipi ka kin ji ra ndo ngay nga ba kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti ki tɔe nə Agabus i Jude ti re ingə je nqo[☆].

¹¹ Nje kəl ta ki ta Luwə ti ka kin un nda dɔ bədi lə Pol dɔɔ-n jine je ki njane je, ningə əl ə nə: «NDil Luwə əl ə nə, me be bo ti ki Jorijaləm, ki bo je lə *Jipi je a dɔɔi ba nje nda dɔɔ bədi kin be. Ningə a iləi-e ji dije ti ki əi Jipi je al.»

¹² Loki j-o ta kin ningə je ki ngakoje je ki Səjare ti j-uwə nja Pol, ji dəje kadi aw Jorijaləm ti al.

¹³ Nə Pol ilə-je ti ə nə: «Oti kadi inoi adi mem gangi man. Mi Pol mi basi kadi dije tɔi-mi par al, nə re oji dɔ koy ka, mi basi kadi m-oy ki mbata tɔ Bəbe Jəju Jorijaləm ti.»

¹⁴ Loki j-o kadi Pol yəti ndune go ta je ti ki j-əl-e, al, je ka ji təl ji ta kəə tɔ, ə ji təl ji dəji kadi Luwə ra ndigi ləne par.

¹⁵ Go ndo je ti ki ban wa ki ji ra dɔnangi Səjare ti, ji ra go rɔje ə j-ɔti j-aw Jorijaləm ti.

¹⁶ NJé ndo je ki madi ki Səjare ti awi səje naa ti Jorijaləm ti. Loki ji tɔe Jorijaləm ti ningə dan i je me kəy ti ki dəw madi ki tɔe nə Minasɔ, adi j-isi ti. E dəw ki Sipir ti. E ki kare mbɔ njé ndo je ti ki dɔsəy.

¹⁷ Loki ji re ji tɔe Jorijaləm ti, ngakoje je uwəi-je rɔde ti ki rɔnəl ki əti bəl.

¹⁸ Lo ti dɔ ti, Pol aw səje me kəy ti lə Jaki. Lo kin ti ə, j-ingə ngatɔgi je lə njé kaw-naa je pəti, titi nqo.

¹⁹ Go kuwə ji ti ki Pol uwə jide ningə, ɔr-de poy ne je ki Luwə ra ki mbata gin dije ki əi Jipi je al, ki takul kilə lie kin, bəre bəre adi-de ooi.

²⁰ Go ne je ti ki Pol ɔr-de poye kin ningə, iləi tɔji dɔ Luwə ti, ba əli Pol əi nə: «NGokojə, ində kəmi o, Jipi je dibi bay bay ə adi mede Jəju, nə pəti uwəi go ndu-kun lə *Moji nga.

²¹ Ningə ki basine kin ooi ta dɔi ti tək i isi indo Jipi pəti ki isi tə mba je dɔnangi je ti ki rangi kadi iyəi go ndu-kun je lə Moji kə nim, əl-de kadi iyəi mət i ngande je al nim, taa ne jibəl be je lə Jipi je ka kadi uni goe al nim tɔ.

²² Adi ji giri dɔ ne ti ki kadi ji rai, tadɔ a ooi poyi kadi ire ka par am!

²³ Be ə, maji kadi ira ne je ki j-a j-əli kam. J-aw ki dije sɔ mbɔ je ti ne ki uni mindide kadi n-indəi rɔde ta dangi mbata lə Luwə.

²⁴ Maji kadi ɔr dije kin goi ti, ə ira səde ne jibəl be kay rɔ dɔ majal ti, ə igə dɔde mba kadi ngisəi dɔde[☆]. Ningə dije pəti a gəri kadi poy ta je pəti ki ooi oji dɔi e ta je ki ngom. Tadɔ i wa ki dɔi, itəl rɔi go ndo kun je ti lə Moji.

²⁵ Ki oji dɔ dije ki əi Jipi je al ki adi mede, ndu-kun je ki ji ndangi j-ilə-n j-adi-de, e kadi usoi da ki dəw gug-i-n yo al nim, kadi usoi məsi al nim, da ki dəw tu minde al nim, taa kadi sangi-naa ki go lo kaya ti ka goto dande ti tɔ[☆]»

²⁶ E be ə, lo ti go ti ningə, Pol aw ki dije ki sɔ ka kin, ay rɔne səde, ba goto ur nati kəy ti lə Luwə, oji ndo ki gin kay rɔ ləde a gangi-n, ə kadi dəw ki ra dande ti a re-n ki kadi-kare, kadi adi Luwə.

Dije uwəi Pol

²⁷ Loki nay basi kadi gin ndo ki siri gangi, *Jipi je madi ki i dɔnangi Aji ti, ooi Pol kəy kaw-naa ti, suləi kosi dije dɔe ti ə osi sie uwəi-e,

²⁸ ningə əli ta ki ndude ki bo əi nə: «Səi dije ki *Isirayəl, irəi əsi gin je! Dəw kam ə, e nje ndo dije ki lo je pəti kadi əsi ta dije ləje nim, ndu-kun je ləje nim taa kəy kaw-naa kin nim tɔ. Ningə ki rangi bəy, re ur ki dije ki iyəi mət i de al nati kəy ti lə Luwə mba kadi təl-n lo ki ay njay kin, lo ki to nje ti.»

²⁹ Əli ta kin be, mbata kəte ooi Tiropim, dəw ki be bo Epəji ti sie me be bo Jorijaləm ti. Adi giri kadi re ur sie kəy kaw-naa ti.

³⁰ Dije awi pir pir dɔ-naa ti me be bo ti ki Jorijaləm ti ba pəti. Ningə dije tɔe ki lo njo njo isi rəi bur bur. Rəi uwəi Pol tɔe sie kəy kaw-naa ti taga. Ningə taji naa ti nqo uwəi ta kəy je uti.

³¹ Dije sangi kadi n-təli Pol. Ningə kəte bəy taa kadi təli-e, poy ta osi mbi ki bo ki dɔ asigar je ti ki Rom ti tək i be bo Jorijaləm ba pəti a ki njane taa.

³² Taji naa ti nqo par ə, i taa əy asigar je ki ki bo je ki dɔ buti asigar je ti ki bu, ə ay ngədi ki rɔ kosi dije ti. Loki kosi dije ka kin ooi ki

bo ki dɔ asigar je ti ki asigar je ningə, taai kəə ta kində Pol ti.

³³ Loki re tɛɛ rɔ kosi dije ti, ki bo ki dɔ asigar je ti ka kin ɔti basi ki rɔ Pol ti, un ndune adi uwəi-e, ə adi dɔɔi-e ki kulə gindi joo. Ningə təl dəji ta ə nə: «Nə e dingəm kam ə? Ə ri ə ra ə?»

³⁴ Ningə tur ta to dangi dangi dan kosi dije ti, ta ləde un go-naa al. Adi lo kadi ki bo ki dɔ asigar je ti ka kin oo ta ki rəjeti goto. Be ə un ndune kadi awi ki Pol me ndogi bər ti ki ngal, lo kisi asigar je ti

³⁵ Loki Pol re tɛɛ rigi lo njiyə je ti kin ningə, loe goto adi asigar je uni-e, tadɔ kosi dije bətirəi-e ki wongi ngay.

³⁶ Kosi dije ki isi njiyəi goe ti bur bur əli ki ndude ki boy əi nə: «Adi ji təl-e!»

Pol əl ta ngakone Jipi je

³⁷ Kəte bəy taa kadi asigar je awi sie me ndogi bər ti ki ngal ki lo kiside ti, Pol dəji ta ki bo ki dɔ asigar je ti ə nə: «A adi-m ta rəbi kadi m-əl-n ta kare a?» Ningə ki bo ki dɔ asigar je ti ka kin dəje ə nə: «İgər kəl ta Girəki bəti a?»

³⁸ M-gər al adi m-əji m-ə nə j dəw ki Ejipi ti ki ndɔ ki me ndɔ je ti ki gogi ne kin, sulə dije adi rai wongi, ə ɔr-de asi dije dibi sɔ ki bundungi je jide ti, ə ur-n wale kin.»

³⁹ Ə Pol ə nə: «Jagi, mi Jipi ki be bo ti ki Tarsi ki dənangi Silisi ti, mi dəw ki me be bo ti ki təe ba, ə njai ba iyə-m adi-m m-əl dije kin ta.»

⁴⁰ Be ə, ki bo ki dɔ asigar je ti ade ta rəbi. Pol j a taa dɔ rigi lo njiyə ti, ɔy jine dəji-n kosi dije kadi uri mbide. Loki lo to jiji ni ningə, əl-de ta ki ta ebirə.

22

¹ Pol əl ə nə: «NGakom je ki bawm je, uri mbisi maji kadi ooi ta ki m-aw tə m-əl səi basine kadi m-naji-n ta dəm ti kin.»

² Loki ooi kadi Pol əl-de ta ki ta Ebirə ningə, təli adi lo to jiji wa bəy kadi n-ooi ta lie.

³ Be ə Pol əl-de ə nə: «Mi Jipi ki oji-mi Tarsi ti, ki dənangi Silisi ti. Nə oti-mi Jorijaləm ti ne. Gamaliyəl* ə e nje ndo-m ndu-kun lə kaje je kadi m-gər kərə kərə. Kəte m-tingə bil mbata lə Luwə təkai ai basine kin be tɔ.

⁴ M-adi kə dije ki njé kun go ne ndo ki m-isi m-ndo kin kadi ki asi ta koyde. M-uwə-de, dəne je ki dingəm je, m-tə-de m-tilə-de dangay ti.

⁵ Ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki ngatəgi je pəti asi kadi a mai naji ləm dɔ ta ti kin. Əi je wa ə m-taa makitibi jide ti je be kadi m-aw m-uwə-n ngakə je ki Damasi ti ki njé kun go ne ndo kin. M-uwə-de kadi m-re səde Jorijaləm ti ne m-buki-de dangay ti*.

⁶ Loki mi dɔ rəbi ti, m-re basi ki Damasi ti, ningə ki kadi ki e basi ki jam dɔ be ba, ta naa ti nɔɔ par ə, kunji ki bo ngay j dərə ti re unji gə dəm.

⁷ M-osi ki ta kəm nangi, ningə m-o ndu ta madi əl-m ə nə: “Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kə be ə?”

⁸ Ə m-ile ti m-ə nə: “İ nə ə Babe?” Ningə təl əl-m ə nə: “E mi Jəju ki Najarəti ti ki isi adi-m kə.”

⁹ Njé ki əi səm ooi kunji ka kin maji, nə ooi ndu dəw ki isi əl-m ta al.

¹⁰ Lo kin ti, m-dəje m-ə nə: “Babe, e ri ə kadi m-ra ə?” NGata ə Babe əl-m ə nə: “İ taa aw Damasi ti nɔɔ, ə a əli-ni ne je pəti ki kadi ira.”

¹¹ Kunji ki əti bəl ngay ka kin ra adi kəmm oo lo al, adi dije ki əi səm ndəri-mi tə ndər ə awi səm Damasi ti.

¹² Ningə Damasi ti, dingəm kare ki bari-e nə Ananiyasi isi nɔɔ. E dəw ki nje ra go ndu-kun ti, adi Jipi je pəti ki Damasi ti ndigi ta lie ngay.

¹³ E ə aw rəm ti əl-m ə nə: “NGokom Sol, kadi kəmi oo lo.” Ningə ta naa ti nɔɔ par ə kəmm oo lo adi m-o-e.

¹⁴ Ba əl-m ə nə: “Luwə lə kaje je mbəti kəte nu mba kadi igər ndigi lie, ə kadi o nje ka dana, taa kadi o ta ki tae ti tɔ.

¹⁵ Tadɔ a j nje ma naji lie dɔ ne je ti ki o ki kəmi nim, o ki mbii nim, ki rɔ dije ti pəti.

¹⁶ Ningə ki basine kin, ne ki nay kadi dəw ra goto ngata. Ə İ taa, iəba tɔ Luwə, ə ira batəm, adi majal je ləi e ki togə kə.”»

Pol əl ta dɔ kilə ti ki ingə

¹⁷ «Loki m-təl m-re Jorijaləm ti, m-isi m-əl ta ki Luwə gin kəy ti lie ningə, m-o ne me ndil ti.

18 M-o Bəbe əl-m ə nə: “I taa law kadi iteē kə Jorijaləm ti, tadə a taai naji lai ki a ma dəm ti al.”

19 Lo kin ti, m-əl-e m-ə nə: “Bəbe, dije kin gəri maji kadi e mi ə kəte mi nje kaw ki lo kaw-naa je lə *Jipi je, m-uwə njé ki adi-ni mede, m-tində-de je, m-tilə-de dangay ti je.

20 Taa loki ndə ki isi təli nje ma naji lai Etiyan kin ka, mi loe ti noo tə. Adi ndum e naa ti ki njé təl-e je, mi wə m-isi ta kibi je ti ləde m-ngəm*.”

21 Nə Bəbe əl-m ə nə: “Aw, tadə m-a m-ilə-i say rə dije ti ki əi Jipi je al.”»

Pol əl təkə ne dəw ki Rom ti

22 Loki uri mbide ooi ta lə Pol biti tēēi də ta ti kin ba, uni ndude ki taa əli əi nə: «Dəw ki be kin e dəw ki kadi goto kə dənangi ti. E dəw ki kadi isi ki dəne taa al.»

23 Uri kəl ningə, təri kibi je ləde tiləi kə, ə kəi bu sanəi ki taa.

24 Lo kin ti, nje kun də asigar je un ndune kadi awi ki Pol me ndogi bər ti ki ngal kadi dəji-e ta ki ndəy kadi əl nē ki ra nē ə adi dije isi iləi bilə dəe ti kin.

25 Nə, loki dəi Pol kadi indəi-e ba, Pol əl ki bo lə asigar je kare ki a noo ə nə: «Adi awi ki təgi kadi indəii dəw ki Rom ti ki ta ka dəw gangi dəe ti al wa*?»

26 Loki ki bo lə asigar je oo ta kin ningə, aw əl ki bo ki dəde ti ə nə: «Ira nē ki aw tə ra kin al, dəw kam e dəw ki Rom ti.»

27 Lo kin ti, ki bo ki də asigar je ti re rə Pol ti dəje ə nə: «Əl-m adi m-o, i dəw ki Rom ti a?» Ə Pol əl-e ə nə: «Oyo, mi dəw ki Rom ti.»

28 Ə ki bo ki də asigar je ti əl Pol ə nə: «Mi m-adi la ngay bəy taa kadi m-təl-n dəw ki Rom ti.» Nə Pol əl-e ə nə: «Yəm mi, ojii-mi tə koji.»

29 Par ə, ta naa ti noo, dije ki kəte kadi indəi Pol, dəji-e-n ta kə kin təri rəde gogi. Ki bo ki də asigar je ti wa ka bəl ra-e tə, loki oo kadi Pol e dəw ki Rom ti, ə n-adi dəi-e ki kulə gindi.

Pol a nō njé gangi ta je ti lə Jipi je

30 Ki bo ki də asigar je ti sangi kadi n-gər nē wa ki *Jipi je səki Pol kin ay njay. Be ə, lo ti də ti ningə, adi tuti Pol, ba adi ndune kadi ki bo je lə njé kijə nē məsi kadi-kare je ki njé

gangi ta je lə Jipi je kawinaa, ba aw ki Pol nōde ti.

23

1 Pol go njé gangi ta je lə Jipi je ba, ba əl-de ə nə: «NGakom je, mem uwə-m ki ta ndəy al, də ka-m nō Luwə ti biti bone.»

2 Ningə ki bo lə njé kijə nē məsi kadi-kare je ki bəri-e nə Ananiyasi adi ndune dije ki ai kadi Pol ti kadi indəi tae.

3 Ə Pol əl-e ə nə: «E i ə Luwə a indəi, i bər ki kəy pō gidi ti kadi nda kare. Isi nē kadi igangi ta dəm ti ki go ndu-kun ti, ningə itəl al də ndu-kun, adi ndui kadi indəi-mi bəy.»

4 NJé ki ai kadi Pol ti bəsi əli-e əi nə: «Itaji ki bo lə njé kijə nē məsi kadi-kare je lə Luwə a?»

5 Pol əl-de ə nə: «NGakom je, m-gər kadi e ki bo lə njé kijə nē məsi kadi-kare je lə Luwə al. Tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «A əl ta ki majal də ngar ti lə dije lai al*.»

6 Loki Pol gər kadi dije ki kawinaa kin, njé ki nā je əi *Sadusi je, ə njé ki nungi əi *Parisi je ningə, un ndune ki taa dan njé gangi ta je ti ə nə: «NGakom je, mi Parisi, nje koji-m e Parisi*. Ningə e ki mbata kində ki m-ində mem də ki lo koy ti lə njé koy je kin ə rəi səm lo gangi ta ti.»

7 Loki Pol əl ta kin ba, ta ki naji-naa ti i dan Parisi je ti ki Sadusi je, adi dije gangi-naa.

8 Tadə Sadusi je əli əi nə dije a ii lo koy ti al, taa malayka je, ki ndil je ka gotoi tə. Nə Parisi je əli təkə nē je kin toi noo*.

9 Lo singə sokito, ə njé ndangi ndu-kun je ki me buti ti lə Parisi je ii taa əli ta ki təgide əli əi nə: «Je j-o nē madi kare ki majal rə dīgəm ti kin al. Dəmajə ə e ndil ə se malayka wa ə əl-e ta.»

10 Loki ta kasi-naa al aw ki kəte kəte, ki bo lə asigar je bəl kadi dije kin ii ribəi Pol. Be ə, un ndune adi asigar je kadi rəi əri Pol awi sie me ndogi bər ti ki ngal gogi.

11 Kondə go ti ba, Bəbe tēē əy rə Pol ti əl-e ə nə: «Uwə təgi ba. Təkə ima-n naji ləm Jorijaləm ti, maji kadi ima naji kin Rom ti tə.»

Dije dəi ta naa ti kadi n-təli Pol

☆ 22:20 7.58; 8.1 ☆ 22:25 16.37 ☆ 23:5 Tēē ki taga 22.27

☆ 23:6 26.5; Plp 3.5 ☆ 23:8 Mt 22.23; Mk 12.18; Lk 20.27

12 Loki lo ti, *Jipi je uni mindide kadi n-usoi ne al nim, n-ayj-naa man al nim, biti kadi n-təli Pol bəy taa.

13 NJé ki dəoi ta naa ti kin ali də kuti sə kare.

14 Ningə awi əli ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je əi nə: «J-un mindije ki ngə ngay kadi j-uso ne al nim, j-ay man al nim, biti kadi ji təl Pol bəy taa.»

15 Ningə ki basine kin, səi je kadi ndusi e naa ti ki njé gangi ta je, ə kadi awi ingəi ki bo lə asigar je, əli-e təkəi igei kadi re ki Pol nəsi ti kadi indəi manji ta lie maje maje oi. NGA ə, loki Pol a re ba, tē rəsi ti al bəy ə je j-a ji təl-e.

16 NGon lə konan Pol kare oo ta kin, adi aw go Pol ti me ndogəi bər ti ki ngal əl-e.

17 Be ə, Pol bar nje kun də buti asigar je ki bu kare əl-e ə nə: «Aw ki ngon kin rə ki bo ti lə asigar je. Aw ki ta kare nōō kadi əl-e.»

18 Nje kun də asigar je ki bu aw ki ngon ka kin rə ki bo ti ə əl-e ə nə: «Dangay ki bari-e Pol ə bar-m, ə nə m-re ki ngon kin rəi ti, təkəi aw ki ta kare nōō kadi əli.»

19 Ki bo lə asigar je, uwə ngon ka kin jine ti, ər-e aw sie dam kare, ba dəje ə nə: «Ta ri ə aw-n kadi əl-m ə?»

20 NGon ka kin əl-e ə nə: «Jipi je dəoi ta naa ti kadi n-dəji-ni kadi itēē ki Pol lo ti ti, nō njé gangi ta je ti ləde, təkəi gei kadi n-indəi manji ta lie maje maje n-ooi.

21 Nə maji kadi o ta ləde al. Tado dije ki itəi kuti sə kare a toi rəbə kadi uwəi-e. Uni mindide ki ngə ngay be kadi n-usoi ne al nim, n-ayj-naa man al nim, biti kadi n-təli-e bəy taa. Ki basine kin, isi də njade ti, isi nginəi ndu ləi par.»

22 Ki bo lə asigar je, ndəji ngon ki basa ka kin kadi əl ta kin kəte adi dəw ki rangi oo al, ba iyē adi aw.

23 Go ti, ki bo lə asigar je, ba njé kun də asigar je ki bu əi joo əl-de ə nə: «Əsi nja asigar je bu joo naa ti, njé sində je də siri, ə njé ningə je bu joo tə. Ba isi də njasi ti kadi kadi ki kuti joo gide kare ba, uni ta rəbi ki kaw ki Səjare ti.

24 Indəi də sində je naa ti adi Pol tə. Ə kadi awi itēēi sie rə nje kəbe ti, Pəlisi ki kanji kadi ne madi ra-e.»

25 Ki bo lə asigar je ndangi makitibi kin be

adi nje kəbe ə nə:

26 «Mi Kilodi Lisiyasi ə m-ndangi makitibi kin m-adi ki bo ləm, nje kəbe Pəlisi. Ne ki dəsəy, m-uwə jii!

27 Ningə dingəm kin, Jipi je uwəi-e kadi re a təli-e, ə loki m-o kadi e dəw ki Rom ti, m-aw ki asigar je m-taa-e-n jide ti.

28 M-sangi kadi m-gər ne wa ki ra ə Jipi je səki-e-n, adi m-aw sie nō njé gangi ta je ti ləde əi Jipi je.

29 Lo kin ti ə, m-o kadi səki-e oji də ndukun je ləde, nə ne madi kare ki majal ki ra ki asi kadi dəw təl-e-n ə se uwe-n dangay ti goto.

30 Eli-mi kadi Jipi je isi sangi rəbi kadi n-təli-e, be ə, m-un-e law m-ilə sie m-adi. Ba m-əl-de kadi awi səki-e rəi ti nu.»

31 Asigar je rai təkəi ki bo ləde oji-n-de, adi awi ki Pol kondə ratata tēēi sie Atipatirisi ti.

32 Lo ti də ti, asigar je ki njé nja təli gogəi lo kiside ti, ə iyəi njé sində je adi awi ki Pol.

33 Loki tēēi Səjare ti, njé sində je adi makitibi nje kəbe, ə oji-e Pol tə.

34 Nje kəbe tidə makitibi ka kin, ba dəji Pol se e dəw ki dənangi ti ki ra wa? Ba oo kadi Pol e dəw ki Silisi ti.

35 Ə əl Pol ə nə: «M-a m-o ta ki tai ti, ndə ki njé səki-je wa a rəi.» Ningə adi ndune kadi ngəmi Pol me kəy ngar ti lə *Erodi.

24

Jipi je indəi ta də Pol ti

1 NDə mi go ti, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bari-e nə Ananiyasi re Səjare ti. Dije ki dani-e rəi sie əi ngatəgi je taa nje naji ta də dije ti ki bari-e nə Tərtulusi tə. Ananiyasi ki dije ki goe ti kin awi səki Pol rə nje kəbe ti ki dənangi Səjare ti[☆].

2 Loki bari Pol ba, Tərtulusi ilə ngirə kində ta dəe ti nōō nje kəbe ti ə nə:

3 «I ki bo, Pəlisi, ki takuli, ki takul gosi kəbe ləi, ki takul ne je ki itu ginde ki mba maji lə dije me be ə, j-isi-n ki lapiya. E kin e maji ki ji gər ki lo je pəti me ne je ti pəti.

4 Ningə, kadi j-indəi kə ti ngay al, ji dəji kadi ur mbi, ki go me-maji ti ləi kadi o-n də ta ki j-a j-əli ta je kare joo.

5 J-o kadi dingəm kam e nje tuji be. Re ki gangi-naa dan *Jipi je ti ki lo je pəti dənangi ti ne. E nje kun də buti lə dije ki Najarəti ti[☆].

6 Aw biti kadi n-təl ki kəy lə Luwə lo ki to nje ti, ə j-uwə. [

7 Ji ndigi kadi ji gangi ta dœ ti ki go ndu-kun ti ləje, nə nje kun dœ asigar je ki bari-e nə Lisiyasi, re ində tœgi taa-e-n jije ti.

8 Ningə un ndune kadi njé kində ta dœ ti rəi nœi ti.] Kin ə idə-je ta ə, j wa a oo kadi ta je ki j-əli dœ ti kin e ta ki rœjeti.»

9 Jipi je indəi rœde naa ti ki Tərtulusi əi nə, ta je ki əl dœ Pol ti e ta ki rœjeti.

Pol un ta tane ti nœ Pəlisi ti ki nje kœbe

10 Njé kœbe ra ne madi adi-n ta rəbi Pol kadi əl ta. Be ə, Pol un ta tane ti ə nœ: «M-gər kadi asi bal ngay ə isi gangi ta me œe ti ləje ne. Ningə, e ki go taa ki m-taa mei ə m-a m-naji-n ta dœm ti nœi ti.

11 Asi kadi j wa isangi gine ə a igər maji. Kaw ki m-aw Jorijaləm ti m-œsi dœm nangi nœ Luwə ti kin, man dœ ndœ ki dœgi gide e joo al bœy.

12 Ningə, loki m-aw kin, e gin kəy ti lə Luwə, ə se gin kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ə se lo madi ti ki rangi me œe bo ti nœœ, dœw ki oo-je, j-isi ji naji-naa ta ti ki dœw madi, ə se oo-m m-isi m-sulə dije goto.

13 Taa dije wa ki ai ne kam, asi kadi œji ne madi kare dœ ta ti ki indəi dœm ti kin, kadi e ta ki rœjeti, al tœ.

14 Ningə, m-gər nœi ti ne tœki, m-isi m-ra kilə bœə lə Luwə lə bawm je. M-ra kilə kin ki go rəbi ki əi je ki indəi ta dœm ti kin, ooi kadi e go rəbi ki loe ti al. Mi m-o kadi ne je pəti ki ndu-kun lə *Mojj əl tae, ki ne je pəti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli tae əi ne je ki rœjeti.

15 M-ində mem dœ ne ti kin rœ Luwə ti. Ningə əi je ka, indəi mede dœ ti tœ. Pəti, j-ində meje ti kadi dije ki njé ra ne ki dana ki njé ra ne ki dana al, a j lo koy ti.

16 E mbata kin ə, m-ində tœgi dœ rœm ti mba kadi angalm uwə-m ki ta nœ Luwə ti al nim, nœ dije ti al nim tœ.

17 Go bal je ti ki bay bay ki m-goto, m-re ki la kadi m-ra-n ki dije ləm, taa ki kadi-kare kadi m-adi Luwə tœ.

18 Lo kin ti, e Jipi je ki Aji ti, ə ingəi-mi m-a m-ra kuji ne ra je ki mba kay rœ njay gin kəy ti lə Luwə. Loki ingəi-mi kin, dije uwəi-naa gidim ti al nim, taa dœw ra ne ki biriri al nim tœ.

19 NGa ningə, e Jipi je ki Aji ti ka kin ə re a rəi nœi ti ne kadi tœ indəi ta dœm ti, loki re awi sœm ki ta madi.

20 A re e be al tœ ningə, njé kində ta dœm ti ki ai ne ka kin, əli ta ne ki m-təl ə ooi tae, loki m-a-n nœ njé gangi ta ti lə Jipi je ka kin adi j-o.

21 Ta kare ki m-un ndum taa nœde ti m-əl m-ə nœ: “E ki mba kadi ki m-adi mem kadi njé koy je a j lo koy ti ə m-a-n nœsi ti lo gangi ta ti ne”, kin wa ə e ta ki kare ba ki ai dœ ti wa taa.»

22 Pəlisi ki gər rəbi lə Kirisi maji, or ndœ kœte, ningə əl-de ə nœ: «NDœ ki Lisiyasi ki nje kun dœ asigar je re ə tœ m-ində manji ta lœsi kin bœy.»

23 Ningə adi ndune adi ki bo lə asigar je ki œu, kare ki nje ngəm Pol kadi ngəm-e dangay ti. Nə ke ə kadi iyə Pol adi ilə rœne, taa kadi iyə ta rəbi adi dœw lie ki ra ki ge kadi n-ra sie ka, kadi ra sie tœ.

Pol a nœ Pəlisi ti əi ki nee Dirusil

24 Asi ndœ je go ti, Pəlisi təl rəi ki nene Dirusil ki e Jipi. Loki rəi, ilə adi rəi ki Pol adi əl-e ta ki dœ kadi-me Jœju Kirisi ti.

25 Nə loki Pol əl ta tœe-n dœ ne ra ti ki dana, ki kuwə rœ gin tœgi ti, ki ta ki gangi ki a re œa, bœl ra Pəlisi adi əl Pol ə nœ: «Asi ngata, ə aw tœ ndœ ki m-ingə dœkagilo ki rangi ə m-a m-bari bœy.»

26 Ningə ga mene ti tœki Pol a adi-ne la wa, adi taa taa, œa Pol adi re wal sie ta.

27 Bal man joo dœ Pol ti, ningə Pœrsiyusi Pœsitusi or to Pəlisi. Pəlisi ndigi kadi n-ra ne ki nœl *Jipi je adi iyə Pol dangay ti ba.

25

Pol ndigi kadi n-aw nœ nje kœbe ti ki bo ki Rom

1 NDœ mitə go ree dœnangi ti ki kadi a œ œe dœ ti, Pœsitusi j Sœjare ti aw Jorijaləm.

2 Lo kin ti, ki bo je lə njé kijə ne mœsi kadi-kare je ki ki bo je lə *Jipi je, rəi sœki dœ Pol rœe ti.

3 Me sœki ti, dœji Pœsitusi ki nœ kœmde ti kadi ra sœde ə ilə ki Pol Jorijaləm. Nə ki rœjeti œa, indəi dœ ta naa ti kadi tœ gangi Pol dœ rəbi ti tœli-e.

4 Noo be, Pəsitusi əl-de ə nə: «Pol e dangay ti Səjare, taa mi wa ki dəm ka ndə ngay əl ə m-a m-təl kadi m-aw Səjare ti.

5 Ə nə, re dıngəm kın ra ne ki go ti əl noo 6a, maji kadi ki bo je ləsi awi səm naa ti səki-e.»

6 Pəsitusi ra ndə ki asi Jijoo, a re ngay ə dəgi be par, ə təl aw Səjare ti gogi. Lokı təl re ə, lo ti ki rangi go ti ningə, aw lo gangi ta ti, un ndune adi rəi ki Pol noe ti.

7 Lokı Pol re, Jipi je ki j Jorijaləm ti iləi-naa gəi dəe, indəi ta je ki ngə ngə ngay dəe ti. Nə asi kadi oji ne je ki rəjeti ki ay njay be də ti əl.

8 Be ə, Pol naji ta dəne ti ə nə: «M-ra ne madi ki majal ki ndu-kun lə Jipi je əl nim, ki kəy lə Luwə əl nim, taa m-əsi-n ta Səjar əl nim tə.»

9 Pəsitusi ki ndigi ra ne ki nəl Jipi je, əl Pol ə nə: «İndigi kadi aw Jorijaləm ti kadi gangi ta dəi ti də ta ti kın ta kəmm ti a?»

10 Ə Pol ə nə: «Jagi, e nq lo gangi ta ti lə nje kəbe ki bo Səjar ə ki m-a ti, ə e lo ki a gangi ta dəm ti titi. Təki j wa igər-n maji, ne madi kare ki majal ki m-ra ki Jipi je goto.

11 Kın ə re m-ra ne ki dana əl, ə se m-təl ne ki asi koy m, ə m-a mbati koy əl. A re ta je ki indəi dəm ti e ta je ki rəjeti əl ə, dəw ki a ilə-m jide ti goto. M-dəji kadi m-o Səjar.»

12 Lo kın ti, Pəsitusi əli-naa ta ki njé kəji ta je ləne, 6a go ti əl Pol ə nə: «İdəji kadi o Səjar 6a, a aw nq Səjar ti.»

Pol a nq Agiripa ti əi ki Bərənisi

13 Asi ndə je go ti, ngar Agiripa əi ki konane Bərənisi rəi Səjare ti mba kuwə ji Pəsitusi.

14 Rəi ndə je asi ta ti rəe ti noo, adi Pəsitusi ində ta lə Pol nq ngar Agiripa ti əl-e ə nə: «Pəlisi iyə dıngəm madi dangay ti noo.

15 Adi lokı m-aw Jorijaləm ti, ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ki bo je lə *Jipi je rəi səki-e rəm ti, ə dəji-mi kadi m-gangi ta koy dəe ti.

16 Ə m-əl-de təki rəbi ra-e lə dije ki Rom ti e be əl. Dəw ki Rom ti a ilə dəw ji njé səke je ti ki kanji kadi dəwe ingə ta rəbi naji-n ta dəne ti nq njé səke je ti əl.

17 Be ə, rəi ne, ningə, m-ndigi kadi ndə je man kare əl, adi lo ti ki rangi go ti par ə m-aw lo gangi ta ti m-adi rəi ki dıngəm ka kın.

18 M-ga mem ti kadi ne madi ki ngə ki ra to nq, nə lokı njé səke je rəi ningə, dəw oo lo ne madi ki ngə ki ra ki kadi indəi ta dəe ti be əl.

19 E ta ki naji par ə naji-naa ti səde oji də rəbi ra Luwə ləde əi je wa nim, oji də dəw madi ki təe nə Jəju ki oy ə Pol ə nə isi kəm ba.

20 Ta ləde kın, m-gər lo kuje ki kadi m-ra ti əl, adi m-dəji Pol ə wa m-ə nə se ndigi kadi aw Jorijaləm ti kadi e ki gangi ta kın dəe ti wa.

21 Nə Pol ndigi kadi nje kəbe ki bo ki Rom ti taa oo ta ləne. Be ə, m-un ndum kadi ngəmi-e dangay ti, bitı kadi tə m-ilə sie madi nje kəbe ki bo ki Rom ti, Səjar.»

22 Agiripa əl Pəsitusi ə nə: «M-ndigi ngay kadi m-o ta lə dıngəm kın tə.» Ə Pəsitusi əl-e ə nə: «Lo ti ə a oo ta ki tae ti.»

23 Lo ti ki rangi, Agiripa əi ki Bərənisi rəi ki dije ngay gode ti, urii lo gangi ta ti. Ki bo lə asigar je ki ki bo je ki me 6e bo ti əi səde. NGA ə, Pəsitusi un ndune adi rəi ki Pol.

24 Lokı Pol re, Pəsitusi un ta əl ə nə: «J ngar Agiripa ki dije pəti ki isi ne, oi dəw kın. E ə kosi Jipi je ngay rəi səki-e rəm ti ne je, ki Jorijaləm ti je. Lokı səki-e, uni ndude ki taa əi nə e dəw ki səbi kadi goto kə.

25 Ki rəm ti, mi m-o ne madi ki ngə ki ra ki asi koy əl. Ningə, təki e wa dəji kadi n-oo nje kəbe ki bo ki Rom ti, m-un ndum kadi m-ade aw.

26 M-gər ta wa ki kadi tə m-ndangi me makitibi ti m-adi nje kəbe ki bo ki Rom ti oji də ta lie kın əl. E be ə, m-adi re nqsi ti ne, ki bo təy, m-adi re nqi ti j ngar Agiripa kadi tə go ta ti ki a idə-je 6a, m-ingə ne ki kadi tə m-ndangi.

27 Tadə m-o kadi e ne ki go rəbe ti əl kadi m-ilə ki dangay Rom ti, kanji kəl ta ki dije indəi dəe ti.»

26

Pol naji ta də rəne ti noo Agiripa ti

1 Agiripa əl Pol ə nə: «Ta rəbi e ləi kadi inaji-n ta də rəi ti.» Lo kın ti, Pol un jine ki taa, ningə ta ki əl də rəne ti ə to kın:

2 «NGar Agiripa, rəm nəl-m ngay kadi m-ingə ta rəbi bone, m-əl-n ta də rəm ti oji-n də ta je pəti ki *Jipi je indəi dəm ti.

³ M-əl be tadə igər ne jibəl be je, ki ta ki naji je ləde pəti maji. Ningə, m-dəji kadi ilə mei nangi pə, kadi o-n ta ki m-a m-əli kin maji.

⁴ Jipi je pəti gəri ne ram je, lo kilə ngirə basam ti. Gəri maji tadə m-təgi dan dije ti ləm, Jorijaləm ti.

⁵ Gəri-mi mari ngay, ningə re ndigi ə, asi kadi a mai naje. Mai naje təkə ne ram je e ki go rəbi ra-e ti lə *Parisi je, ki e buti ki nga ngay dan buti je ti ki njé ra ta lə Luwə ləje✧.

⁶ Ningə ki basine kin, rəi səm lo gangi ta ti, tadə m-ində mem maji də ne ti ki Luwə un ndune adi kaje je kadi n-a n-adi-de.

⁷ Gin koji ləje ki dəgi gide joo, indəi mede ti kadi kun-ndu kin a təl tane. Be ə, rai kilə lə Luwə ki təgide kondə ki kada. Ningə e ki mbata kində me də ti kin ə Jipi je indəi ta dəm ti, ngar!

⁸ Ra ban be ə səi Jipi je oi kadi e ta ki rəjeti al kadi Luwə a təsi njé koy je ndəl lo koy ti ə?

⁹ «Mi wa ki dəm, kəte m-o kadi e go ti ngay, kadi m-rə ki təgim, ki rəbi ki dangi dangi kadi dəw 6a tə Jəju ki Najarəti ti kin al.

¹⁰ Ningə e kin ə e kilə ra-m ki m-ra Jorijaləm ti. Be ə, ki təgi ki m-ingə ki rə ki bo je ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, m-buki-n njé kadi-me je ngay dangay ti. NGa ningə loki gangi ta koy dəde ti 6a, m-ndigi də ti.

¹¹ Taa taa, m-aw ki lo kaw-naa je lə Jipi je pəti, m-adi-de kə. Ningə m-ində gu dəde ti kadi naji ta gər Kirisi. Mem tingə-m ngay dəde ti, adi m-aw bitə gode ti, ki də be je ki rangi, m-adi-de kə✧.

¹² E goe ti kin ə, m-ij-n m-isi m-aw Damasi ti kadi m-uwə-de. Ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je adi-mi təgi je, adi-mi ndude je, kadi m-ra-n kilə kin.

¹³ NGar, loki mi də rəbi ti, ki kadi ki jam də be ti, m-o kunji madi ki unji itə kadi j dərə ti re gə dəm, je ki njé ki gom ti.

¹⁴ Ji tē j-osi nangi, ningə, m-o ndu dəw madi əl-m ta ki ndon ta Ebirə ə nə: “Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kə be ə?” MBa ri ə uwə rəi ngə tə mangi ki uwə rəne ngə ta kində ti lə 6ae be ə? E ne ki ndangi kare!

¹⁵ Lo kin ti m-dəje m-ə nə: “Ji naa ə Babe?” Ningə, Babe əl-m ə nə: “E mi Jəju ki isi adi-m kə.”

¹⁶ Ningə j a taa də njai ti. Ne ki m-tē m-ingə-i ə to kin: M-kəti kadi itəl 6əə kilə ləm, ningə kadi ima naji də koo ti ki o-m kin je, də koo ti ki a o-m 6əy je.

¹⁷ M-a m-dəbi bagim dəi ti ji Jipi je ti ki ji ndəgi dije ti ki m-a m-ilə-i ki rəde ti.

¹⁸ MBa kadi itē kənde, ər-de lo ki ndul ti, itē səde lo kunji ti. Kadi ər-de kəbe ti lə su, ire səde kəbe ti lə Luwə, kadi Luwə iyə go majal je ləde kə, kadi ingəi lo dan dije ti ki Luwə ər ta dəde ti me kadi-me Jəju ti.

¹⁹ Lo kin ti, NGar Agiripa, m-tə rə ne koo me ndil ti ki j dərə ti kin al.

²⁰ M-ilə mbe kadi-me Kirisi, ki mbe kiyə go ne ra je ki majal kə. M-ilə mbe kin ki rə dije ti ki Damasi, ki rə dije ti ki Jorijaləm, ki rə dije ti ki dənangi Jude ti ba pəti, ki ki rə dije ti ki əi Jipi je al. Ningə m-dəji-de kadi kilə ra-de təji təkə rəjeti, iyəi go ne rade je ki majal kə.

²¹ E mbata kin ə, Jipi je uwəi-mi gin kəy ti lə Luwə kadi n-təli-mi.

²² Nə Luwə dəbi bagine dəm ti bitə 6one, adi m-a ki dəm taa, m-isi ma naji ki dəm ti noq dije ti ki boy ki noq dije ti ki du. M-ilə mbe ne ki rangi al, nə e mbe ne ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti je ki *Moji je əli tae.

²³ Əli təkə Kirisi a ingə kə, a e dəw ki dəsəy ki a j taa dan njé koy je ti tə. Ningə a j taa kadi ilə mbe kunji ki rə Jipi je ti ki ki rə dije ti ki əi Jipi je al.»

²⁴ Pol a ma naji ki dəne ti ba 6əy ningə, Pəsitusi un ndune ki taa əl-e ə nə: «Pol, dəi majal! Ne gər ləi ki ngay tujə dəi kə.»

²⁵ Nə Pol əl-e ə nə: «Ki bo, dəm majal al, ta je ki m-əl, e ta ki rəjeti, ki kəme to.

²⁶ NGar Agiripa gər gin ne je kin maji, adi asi kadi m-ti rəm kati m-əl-e ta. M-gər kadi ne ki dum-e goto, tadə e ne je ki rai ne lo 6əy ti al.

²⁷ NGar Agiripa, adi mei də ta je ti ki njé kəl ta ki ta Luwə ti əli tae kin ə se adi al? M-gər kadi adi mei də ta je ti kin.»

²⁸ Ningə NGar Agiripa əl Pol ə nə: «Nay ngay al par ə a iyəti angalm kadi m-təl nje kun go Kirisi ə a am!»

²⁹ Pol ile ti ə nə: «Re e ki ngəsine ti, ə se ki 6əy ti ka, m-dəji Luwə kadi ra be. Ningə kadi j ki kari par al, nə kadi səi ki dije pəti ki isi ooi ndum ne kin, itəli itoi tə mi be tə. Ke ə kadi

ai me ka dangay ti kin al.»

³⁰ Lo kin ti, NGar Agiripa je, ki nje koḅe ki dɔnangi ti ki nɔ kin je, Bəranisi je, ki ndəgi dije pəti ki əi səde, ɔri rəde gogi.

³¹ Loki isi ɔri rəde gogi, əli-naa dande ti əi nə: «Dingəm kin ra ne madi kare ki asi kadi dəw təl-e-n ə se uwe-n dangay ti al.»

³² Ə ngar Agiripa əl Pəsitusi ə nə: «Dingəm kin, e dəji ki dəji kadi n-aw nɔ Səjar ti kin al ə asi kadi iye taa.»

27

Kaw Pol Rom ti

¹ Loki uni ndude kadi j-aw ki bato ki Itali ti, iyəi Pol əi ki ndəgi dangay je ki rangi ji nje kun dɔ buti asigar je ki bu ki bari-e nə Juliyusi, me buti ti lə Ogusiti kadi ngəm-de.

² J-al me bato ti ki Adirami ti, ki a un rəbi ki ay ngangı lo ki Aji ti. Loki j-ɔti j-isi j-aw, Arisitarki ki Təsaloniki ki dɔnangi Masəduwan ti e səje naa ti.

³ Lo ti go ti, ji re ji tɛɛ Sido. Lo kin ti nɔɔ, Juliyusi ki ində kəmne go Pol ti maji ngay, iyə ta rəbi ade kadi aw rɔ made je ti kadi rai sie.

⁴ Go ti, j-j j-ilə dɔje, j-un kadi dər ki bari-e nə Sipir. Ji təl be, tado nəl un-je ki gogi gogi.

⁵ J-aw j-ində ba bo bası kadi Silisi ti əi ki Pampili gangi. J-aw ji tɛɛ Mira, dɔnangi ti ki Lisi.

⁶ Lo kin ti, nje kun dɔ buti asigar je ki bu, ingə bato ki Aləgijandiri ti, ki isi aw Itali ti, ə adi j-al me ti.

⁷ Ji ra ndɔ ngay dɔ ba ti. Bato ay ngədi ndəy ndəy ba be, ningə j-ingə kɔ ngay bəy taa ji tɛɛ ɓe bo ti ki Nidi. Nəl ɔgi-je kaw ki kəte, adi ji tɛɛ ki rəbi ki gin dər ti ki Kirəti, kaw ki kadi Salmone ti.

⁸ Lo kəti kəte e lo təl naa. J-ɔti ndəy ndəy j-ində kadi lo biti taa ji re ji tɛɛ lo ti madi ki bari-e nə: «Ta ba ki Maji», bası kadi ɓe bo ti ki bari-e nə Lase.

⁹ Kagi lo man ngay dɔje ti. Dəkagilo kəgi rɔ ne kuso ki nay kul ti ka də tɔ✧, adi kaw ki kəte lə bato ka təl re ngə ki asi koy dəw.

¹⁰ E mbata kin ə, Pol ndəji-de ə nə: «Kama je, m-o kadi kin ə re ji ndigi kadi j-uni ta mba ləje ki kəte ə, e mba ki ne je a tuji ti. Ningə e bato ki ne je ki me ti par ə a tuji al, darəje wa ka a tuji tɔ.»

¹¹ Nə nje kun dɔ buti asigar je ki bu oo ta lə Pol al, oo ta lə njé kuwə ngandi bato je əi ki ki bo ki dɔde ti yo.

¹² Ta ba kin maji kadi dəw isi titi dəkagilo kul ti al, adi dije ngay ndigi kadi n-awi tə re to ban wa ningə n-tɛɛi dɔ dər ti ki Kirəti, ki bari-e Pənisi. Ta ba kin tu rəne ki lo kur kadi ti, j gin ɓe ti biti ki dɔ ɓe ti. E ə kadi n-isi ti kadi tə kagi lo kul gangi dɔde ti titi.

¹³ Lo kin ti, ngon nəl madi ilə, j ki gin ɓe ti be re, adi oi kadi ndigi ra ləde a təl tane maji. Be ə, j taai tuti bato, ə iləi dɔde ki kadi dər ti ki Kirəti ngəsi ngəsi isi awi.

¹⁴ Nə ndəy ba go ti par ə, nəl ki bo madi ki bari-e nə Ərakilo j ki dɔ dər ti, re osi dɔde ti.

¹⁵ Nəl un bato dɔne ti. Lo kuwə bato nangi tae ti goto, j-iyə rəje ki jie ti adi aw səje ki nɔɔ par.

¹⁶ J-aw ji tɛɛ gin dər ti, ki bari-e nə Koda. Lo ka kin taa nəl dɔje ti, adi j-ingə ta rəbi j-ində-n jije dɔ ngon bato ti.

¹⁷ Loki njé ra kilə me bato ti uni-e indəi me bato ti ki bo ɓa, doləi bato ki bo ka kin ki kilə ɓindi ɓindi. Ji ɓəl kadi j-aw j-ɔsi dɔje yangira ti ki Sirti, adi uni gindi ngə ki dɔɔi bato ti iləi-e dɔ man ti, go bato ti. E be ə, nəl aw səje ki nɔɔ.

¹⁸ Nəl rɔ səje ki tɔgine ngay, adi lo ti dɔ ti, dum dɔde ə, ɓuki ne je madi ki me bato ti kɔ.

¹⁹ NDɔ ki kɔ mitə go ti, ɔyi ne ki rɔ bato ti ki jide ɓuki kɔ.

²⁰ NDɔ ngay, j-asi kadi j-o kadi al nim, j-asi kadi j-o mee je al nim. Nəl nay ki lo kilə ti ki tɔgine, adi dəw ki ində mene dɔ tɛɛ ti goto.

²¹ J-uso ne al kagi lo ngay, ə Pol j a taa dan dije ti, əl-de ə nə: «Kama je, kin ə re oi ta ləm ə j-isi Kirəti ti ba ə, ne je a tuji je, nay kɔ je be al.

²² Ningə ki ɓasine kin, m-ilə dingəm mesi ti kadi uwəi tɔgisi ba, tado dəw ki a tuji dansi ti goto. Ne ki a tuji, e bato ki gin je ti.

²³ Luwə ləm ki m-isi m-ra kilə ɓəə lie kin, malayka lie kare tɛɛ hɔy ki rəm ti kondɔ ne əl-m ə nə:

²⁴ “Pol, iɓəl ne madi al. iɓəl al tado, sɔbi kadi a a nɔ Səjar ti. Ningə Luwə a aji dije pəti ki əi səi me bato ti adi.”

²⁵ E be ə ngakom je, m-dəji səsi kadi iləi mesi nangi. Madi mem Luwə ləm kadi a tɛɛ səje təki əl-n.

✧ 27:9 Ləbatiki 16.29-34

26 Nə j-a ji təli taje majal də dər ti.»

27 Je me lo ki ndə ti ki kə dəgi gide sə, nə nəl un je aw səje ki də ba bo ti ki bari-e Adiriyatiki. Loki ji tē dan lo ti, njé ra kilə me bato ti ooi kadi je bəsi ki dənangi.

28 Loki iləi ne ki kadi dəw gər-n ku man ningə, ədi nangi asi tati ji dəw kuti joo. Loki awi ki kəte say ndəy ningə, iləi bəy ba, ədi nangi lo tati ji dəw ti dəgi gide mi.

29 Bəli kadi j-aw j-əsi rəje mbal madi ti, adi buki gindi ki dəoi bato sə kə, ə isi nginəi kadi lo ti law.

30 NJé ra kilə me bato je ti sangi rəbi kiyə bato kadi n-əyi-naa, adi uni ngon bato indəi də ba ti ningə, uni girə əi nə n-a n-awi kadi n-dəoi go kilə gindi ki dəoi nə bato ti.

31 Nə Pol əl nje kun də buti asigar je ki bu nim, asigar je wa nim ə nə: «Kin ə dije kin isi səje me bato ti ba al ə, dəw kare ka a tē dansi ti al.»

32 Be ə, asigar je gangi kulə ngon bato ka kin ə iyəi-e adi aw.

33 Kəte bəy taa kadi lo ti, Pol ilə dingəm me dije ti pəti ə nə: «Oi, ndə dəgi gide sə bone ki isi ingəmi, ki kanji kadi usoi ne.»

34 Ningə ki basine kin, m-dəji səsi kadi uni ne usoi, tadə e kin ə a ra səsi kadi tə itēi kaji ti. M-əl səsi təkəi ngon bisi də dəw kare dansi ti a osi kə al.»

35 Loki Pol əl-de ta ba ningə, un mapa ra oyo Luwə də ti ta kəm dije ti pəti ba uso.

36 Lo kin ti nōq nga ə, dije pəti uwəi rəde nga usoi ne.

37 Pəti, je dije bu joo ki də siri gide mehe me bato ti.

38 Loki usoi ne dani maji ba, buki gəme kə kadi bato əle kəl.

39 Loki lo ti, njé kuwə ngandi bato je gəri lo al. Nə ne ki ooi e sil ba ki aw təl ta ne də yangira ti par. Ə uni ndude kadi n-rai ndəy ndəy tə re to ban ə n-awi ki bato titi.

40 Ningə tuti gindi je ki dəoi bato ti, buki ba, ə ai də ti nōq tuti kilə ki dəoi ne ləl bato je tə. Go ti, əyi kibi ki nje kuwə nəl taa. Əyi taa kadi tə nəl sur bato aw sie ki də yangira ti ka kin.

41 Loki isi awi ba, əsi bato dibi yangira ti ki təgi man ki j yo je ne je re əsi naa ti adi a. Nə bato dibi yangira ti tuti tuti adi lo kadi əti kəte goto. Ningə goe ki gogi, man re ki təgine ində tuji-n tə.

42 Asigar je adi ndude asi-naa kadi tə n- təli dangay je nə tə ki madi dande ti j ur me man ti ay aw.

43 Nə nje kun də buti asigar je ki bu ndigə kaji Pol, adi əgi-de də kadi rai ndigə ləde. Adi ndune kadi dije ki gəri kal man tosi me man ti kəte, awi ki də yangira ti.

44 Ningə kadi ndəge je isi də kagi ti je, də nusi bato ti je, uni gode. E be ə, dije pəti awi tēi də yangira ti ki kanji kadi ne madi rade.

28

Pol me 6e ti ki Malti

1 Go tē ki ji tē ta yo ti nga bə j-o kadi tə dər ki je ti ka kin nə Malti.

2 Dije ki isi də dər ti ka kin uwəi-je ki rəde ti ki rənəl ki dəw oo gəe nja kare al. Rai por ki bo ngay adi j-a ta ti pəti, tadə ndi ədi adi kul o ngay.

3 Pol saa ngəngirə kadi n-buki poro ba, por ra adi li pi tē ti naa jie ti.

4 Loki dije ki me 6e ti ooi li naa ji Pol ti ningə, əli-naa dande ti əi nə: «Ki rəjeti, dingəm kin e nje təl dije. Be ə, tē ta man ti aji ka, ta ki gangi lə Luwə ndigə kadi a ki dəne taa al.»

5 Nə Pol siyə li ile me por ti, ə ngon rəe ki ndəy ka to-e al.

6 Dije pəti nginəi kadi rə Pol ti ə se osi wati oy wa be. Nə loki nginəi pi ne madi ra-e al, əli əi nə: «Dəw kam e yo.»

7 Lo lə ki bo ki də dər ti ka kin, ki təe nə Pibilusi, to kadi lo ti nōq ngəsi. Ə Pibilusi uwə-je ki rəne ti maji ngay, adi-je kəy ji to- n ndəje mitə.

8 Ningə baw Pibilusi to moy nangi: rəe tingə je, ndəgi məsi je. Ə Pol j taa aw ində jine dəe ti adi ingə rə nga.

9 Go ti, ndəgi njé moy je ki me 6e ti rəi ingəi Pol adi adi-de rə nga tə.

10 Dije əsi gonje nōq be. NGa ningə, loki kagi lo asi kadi j-aw ngata ba, adi-je ne je ki j-aw ki ndooe kadi ra səje də rəbi mba ti.

Kaw Pol Rom ti

11 Ji ra nay mitə nōq be bəy taa kadi j-ilə dəje ki bato ki j Aləgijandiri ti ki bari-e nə Kasitər nim, Polusi nim. Bato kin, kagi lo kul man dəe ti me 6e ti kin.

12 Loki j-aw ji tē Sirakusi, j-isi ti nōq ndə mitə.

13 Lo kin ti noo, j-i j-un kadi ba, j-aw ji tee Rəjiyo. Lo ti go ti, nəl ki j gin 6e ti ilə ngirə kulə, ə ji ra ndo joo 6a ji tee Pujol.

14 Me 6e ti kin ə j-ingə ngakoje je ki daji-je adi ji ra ndo siri səde 6əy taa j-aw. E be ə j-aw-n ki njaje kadi ji tee-n Rom ti.

15 NGakoje je ki Rom ti ki ooi poyje, rəi tiləi kəmje bitilə lo suki ti ki Apiyusi ki e lo kəy kuso ne je ki mitə. Loki Pol oo-de, ra oyo Luwə, ə təl ingə təgi.

16 Go tee je Rom ti, adi ta rəbi Pol kadi isi lo ləne ki asigar kare ki kadi ində kəmne goe ti.

Pol ma naji lə Jəju Kirisi Rom ti

17 NDə mitə go ti, Pol 6a ki bo je lə *Jipi je kadi rəi ingəi-e. Loki kawinaa, Pol əl-de ə nə: «NGakom je, m-ra ne madi m-əsi-n ta dije ləje al nim, m-əsi-n ta ne jibəl 6e lə kaje je al nim tə. Nə Jipi je uwəi-mi Jorijaləm ti iləi-mi dangay ti ji Rom je ti.

18 Go ta ti ki Rom je daji-mi, ingəi ne madi ki asi kadi dəw gangi-n ta koy dəm ti al, adi ndigi kadi iyəi-mi.

19 Nə Jipi je ədi al. Lo kin ti, e gu dəm ti kadi m-dəji ka no Səjar ti, ki kanji kadi m-ində-n ta do dije ti ləm*.

20 E mbata kin ə, m-dəji kadi m-ingə səsi, m-əl səsi ta. Tadə e ki mbata ne kində me do ti lə *Isirayəl ə m-to-n dangay ti kin.»

21 Lo kin ti, Jipi je əli-e əi nə: «J-ingə makitibi madi ki j Jude ti ki əl ta ki dəi ti al, taa ngako je je madi ki kadi rəi əli-je ta je ki dəi ti ə se 6ari təi majal ka goto tə.

22 Nə ji ndigi kadi əl-je ta ləi ki əji do buti ki j me ti kin adi j-o. Tadə ji gər kadi ki lo je pəti, dije ədi ta lə 6u ti kin al.»

23 Be ə, əji-naa ndo 6a rəi ngay ingəi Pol lo kise ti. Pol ilə-de mbe kəbe lə Luwə. A do ndu-kun ti lə *Mojə ki nje kəl ta ki ta Luwə ti, ma-n naji lə Jəju. Taa sangi kadi n-6uki-de gone ti əji do tə Jəju tə. Əli-naa ta sji bitilə lo sol-de.

24 Dije madi ooi kadi ta ki əl-de e ta ki rəjeti, nə njé ki nungə mbati kadi mede tə.

25 Lo ki j sanəi-naa ki ndu kasi-naa al, Pol əl-de ə nə: «Ta ki NDil Luwə əl bawsi je ki ta nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay e ta ki rəjeti.

26 NDil əl-e ə nə:

“Aw ingə dije kam ə əl-de ə nə:

A oi ta ki mbisi, nə a igəri me al;
A igoi lo ki kəmsi, nə a oi lo al.

27 Tadə ngamede ilə mii.

Bəyi mbidə je, ndəmi kəmde je,
MBA kadi kəmde oo lo al nim, mbide oo ta al nim.

MBA kadi n-gəri ne kare al, nə tə n-ij n-təli rəde gom ti adi m-aji-de*.”»

28 Pol təl ilə ti 6əy ə nə: «Kadi igəri təkəi, ta kajilə Luwə kin, ilə-n adi dije ki əi Jipi je al. Ningə əi je a uri mbide kadi ooi.»

29 [Loki Pol əl ta kin ningə, Jipi je ij taa, awi ki ta ki naji-naa dande ti.]

30 Pol ra 6al joo ta kasi-naa me kəy ti ki uwə. Ningə dije pəti ki rəi rəe ti, uwə-de ki rəne ti.

31 Pol ilə mbe kəbe lə Luwə nim, ndo dije ta ki do Bəbe Jəju Kirisi ti ki me ki kare ki kanji kadi ne madi oge do nim tə.

Makitibi ki Pol ndangi adi Rom je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Rom je

Bal ngay al go koy Jəju ti, ki kie lo koy ti, dije əli təkɪ Jipi je madi ki təli njé kun go Kirisi, tə Akilasi je ki Pirisil je kin, iləi ngirə kilə mbə Poy Ta ki Maji Rom ti. Rom ə e be bo ki e do made je ti dokagilo kobe ti lə dije ki Rom ti. E be ə, lo ki Pol isi ilə mbə Poy Ta ki Maji Siri ti, ki Girəsi ti, njé kaw-naa je indəi ngirəde Rom ti ngata. NGa ningə, təkɪ Luwə əl-n Pol kadi aw bitɪ ki dɔbəy dɔnangi ti, Pol un ndune kadi n-aw Rom ti par al, nə kadi n-aw bitɪ Esipay ti. Ningə Pol aw mba ləne kin ə se aw al wa ka dəw gər. Nə kadi ində-n do mba ka kin dana, ndangi makitibi kin adi njé kaw-naa je madi ki isi kaw-naa me kəy ti lə Akilasi əi ki Pirisil (1.7; 16.3-5).

Me makitibi ti ki Pol ndangi kin, ingə rəbi əl-n njé kaw-naa je ki Rom ti ay njay adi-de gəri kee nje kaw kilə ki rɔ dije ti ki əi Jipi je al. Ningə ta ki Pol əl-de ə nə: «Poy Ta ki Maji kin e tɔgi lə Luwə ki kadi aji dəw ki adi mene Jəju Kirisi. Kaji ki ilə ngirəne do Jipi je ti kəte, taa re tɛɛ-n do dije ti ki əi Jipi je al» (1.16) kin, kaw do ta je pəti ki Pol əl dije ki dangi dangi naa ti.

Ta ki do kulə noji ti ki kadi to dan Jipi je ti ki dije ki əi Jipi je al ə e ta ki bo ngay ki rɔ dije ti ki dɔsəy ki njé kun go Kirisi. Ningə ta kin j-ingə me makitibi je ti ki rangi ki Pol ndangi tɔ, tə makitibi ki ndangi adi Galati je be kin. Pol ɔr go rəbi ki Luwə aji-n dəw ki ra ra ki tae tɔ ə un mene ade, adi ay njay tɔ (1.18; 8.39).

Go ti, Pol ilə jine do mbati ti ki dam Isirayəl je madi mbati Kirisi ngon kagi lo ki ndəy be. Əl təkɪ mbati Kirisi ləde kin a asi kadi ilə kagi nɔ ndigi ra ti lə Luwə al (9-11). Ningə ki basine kin, maji lə Luwə ki tɔji ki rɔ dije ti ki əi Jipi je al kin, to kadi dije gəri təkɪ Luwə ɔar dəw ki ra kadi isi ki dəne taa kisi ki ta dangi mbata ti lie (12.1-15.13).

Pol təl ta makitibi ləne ki ta kaw mba lie ki ɔəy ti dɔnangi ti ki Rom nim ki ta kuwə jinaa nim (15.14-16.27).

Dəw ki ilə rəne tidə makitibi kin maji, a oo ndigi ra lə Luwə ki mba kaji gin dije pəti ki dɔnangi ti kin kadi e ne ki əti ɔəy ngay. Ningə a aw səde kadi əi ka awi nɔ Luwə ti ki ngame ki rɔjeti, ki sɔbi kadi j-aw-n nɔ Luwə ti.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki ɔəə kilə lə Jəju Kirisi ə m-ndangi ta kin m-adi səsi. Mi ki Luwə ɔar-m tə nje kaw kilə, ində-m ta dangi mba kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lie.

² Poy Ta ki Maji ki Luwə ində ta njé kəl ta ki tae ti kəte, adi əli tae me makitibi ti lie ki ay njay[☆].

³ E Poy Ta ki Maji ki ɔji do NGone ki oji-e gin ka ti lə ngar Dabidi[☆].

⁴ Adi e Bəbe ləje, Jəju Kirisi, ki Luwə un dɔe taa tə NGonne, ki tɔgi lə NDil Luwə, loki jii-n taa dan njé koy je ti.

⁵ E ki takul Jəju Kirisi ə, Luwə ra-n səm maji adi m-təl-n nje kaw kilə lie mba kadi dije pəti ki dɔnangi ti ne, adi-e-n mede, təli rɔde go ta ti lie kadi tɔe ɔa-n.

⁶ Səi ka səi mbɔ dije ti kin tɔ. Səi dije ki Luwə ɔar səsi kadi səi dije lə Jəju Kirisi.

⁷ Səi pəti ki isi Rom ti, ki Luwə ndigi səsi ə ɔar səsi tə dije ləne, kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə ki Bawje əi ki Bəbe ləje Jəju Kirisi e səsi naa ti.

Pol ndigi ngay kadi n-aw n-oo njé kadi-me je ki Rom ti

⁸ Ne ki dɔsəy, m-ra oyo Luwə ləm me tɔ Jəju Kirisi ti ki mbata ti ləsi pəti. Tado dije əli ta ki do kadi-me ti ləsi ki do duniya ba pəti.

⁹ Luwə ki m-isi m-ra kilə ɔəə lie ki me ki kare, ki go rəbi kilə mbə Poy Ta ki Maji lə NGone, asi kadi a ma naji ləm. E gər maji təkɪ m-isi m-əl ta ləsi ki dokagilo je pəti.

¹⁰ Ningə m-isi m-dəje ki ndo je pəti, kadi re e ndigi lie ə, kadi adi-m ta rəbi adi m-aw-n rəsi ti.

¹¹ M-ndigi ngay kadi m-aw m-o səsi, m-adi səsi kadi-kare lə NDil Luwə ki kadi ra səsi adi ingəi me kadi-me ti ləsi.

¹² Taa, kisije naa ti, a ra kadi kadi-me ki kare ki j-awi, j-a j-iləi dingəm me naa ti yo ki ne.

¹³ NGakom je ki dəne ki ki dingəm, m-ndigi kadi igəri təkɪ, m-sangi rəbi ngay kadi

☆ 1:2 Ejay 52.7; 61.1 ☆ 1:3 Mt 1.1 ☆ 1:13 Knjk 19.21

m-aw rōsi ti, nā bitī ɓone ka m-ingə rəbi al. M-ndigi kadi m-aw, adi m-ingə kandi kilə rōsi ti tēki m-ingə-n rō ndəgi dije ti ki dōnangi ti ne kin be tō*.

¹⁴ Sōbi kadi m-ində kəmm go dije ti pəti, njé kəm tēje je ki njé kəm tēje al je, njé nē gər je ki njé nē gər al je.

¹⁵ E mbata kin ə, m-ndigi ngay kadi m-aw m-ilə səsi mbe Poy Ta ki Maji, səi ki isi Rom ti tō.

¹⁶ Tadō mi Pol, rōm səl-m al kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji. Poy ta ki Maji kin e tōgi lə Luwə ki kadi aji dāw ki adi mene Jəju Kirisi. Kaji ki ilə ngirəne dō *Jipi je ti kəte, taa re tēje-n dō dije ti ki əi Jipi je al.

¹⁷ Ki rōjeti, Poy Ta ki Maji tōji rəbi ki Luwə tidə-n dije ki adi-e mede dije ti ləne. E ki go rəbi kadi-me tēki makitibi lə Luwə əl-n ə nā: «Dāw ki Luwə tide dāw ti ləne ki go rəbi kadi-me lie, a isi ki dōne taa*.»

Majal lə dije ki əi Jipi je al

¹⁸ Luwə isi dōrə ti taa nu, tōji wongi ləne dō dije ti ki njé ra majal, njé ra nē ki go rəbe ti al. Kilə rade je ki majal uti dō nē ki rōjeti.

¹⁹ Kilə ra Luwə to ki taga wangi kadi dāw gər. Luwə wa tōji dije kilə rane ki taga.

²⁰ Tēki rōjeti, lo kilə ngirə kində nē je ti nu, nē je ki to rō Luwə ti, ki dāw oo-de ki kəmne al, ki tōge ki bitī ki nō ti, ki kee Luwə, nē je kin toi ki taga me kilə rae ti kadi dāw gər ki nē gər ki aw-n dōne ti. Adi nē ki kadi me Luwə a səl-n dō dāw ti goto.

²¹ Dije gəri Luwə maji, nā mbati kadi ɔsi kure nim, mbati təl ki oyo kade nim, tēki sōbi kadi raii. Tagade ur-de wale yo, nē gər ləde goto, adi iləi rōde me lo ki ndul ti.

²² Ooi rōde tə njé gosi je, nā təli mbə je.

²³ Kadi ɔsi məkəside nangi nō Luwə ti ki nje koy al ningə, ɔsi məkəside nangi nō nē je ti ki dije rai-de tə bana kəm dije ti ki ndō madi ə a gotoi, təli-de yəl je ti, təli-de da je ti ki njade e sō, ki njé ki nje kagi nangi.

²⁴ E mbata kin ə, Luwə iyə-n-de me nē ra je ti ki majal ki mede ndigi, adi iləi rōsəl dō rōde ti əi je wa.

²⁵ Uni nē ki rōjeti lə Luwə mbəli nē ki ngom. Ningə ɔsi dōde nangi nō nē je ti ki Luwə ində-de kin yo, ə iyəi Luwə ki nje kində nē je, ki kōsi-gon e lie bitī ki nō ti kin. *Amen.

✧ 1:17 Abakuki 2.4

²⁶ E mbata kin ə, Luwə iyə-n-de me ngur darō ti ki to rōsəl. Nede je, iyəi ta sangi-naa lə dāne ki dingəm ki go rəbe ti, ə təli nayi-naa ta sangi-naa ti ki go rəbe ti al.

²⁷ Dingəm je ka iyəi taa sangi nede je, ə nayi-naa ta sangi-naa ti dande əi je wa. Rai nē ki kōbi ki naa, adi ingəi nē kigə go kilə rade ki ur səde wale.

²⁸ Lokī mbati kadi n-gəri rəbi lə Luwə, Luwə iyə-de adi uni rəbi ki go nē gər ti ləde ki rugi, ki asi kadi ɔr-de ta rəbi al. Lo kin ti, isi ta nē ra ti ki kadi dāw ra al.

²⁹ Nē ra ki dana al rōsi mede, əi njé ra majal je, əi njé ra kəm-nda nē lə dije, əi njé me ndul je, jangi rōsi mede, əi njé təl dije, əi njé kəl, njé kədi dije, nē rade e ki go rəbe ti al, əi njé tətī ta dō dije ti,

³⁰ əi je wa isi əli ta ki majal dō-naa ti, əi njé bə je lə Luwə, njé ta ki to, njé kun dōde taa, njé kōji rōde, mər ta ləde pəti e dō majal ti ki ra, əi njé tə rō njé kōji-de je,

³¹ nē gər ləde goto, əi dije ki ooi to mindide al, əi dije ki usi-de dō dāw ti al, taa ooi kəm-to-ndoo lə dāw al tō.

³² Gəri ta ki gangi lə Luwə maji, kadi dije ki njé ra nē ki be kin, əi dije ki asi ta koy, nā toi ta ra ti par par. Ningə e əi je wa par ə rai al, nā dije ki rangi ki isi rai ka, ndigi səde dō ti tō.

2

Ta ki gangi lə Luwə

¹ I ki isi gangi ta dō madi je ti, re ij-n nā nā ka, dāw a iyə go kō adi al, tadō isi gangi ta dō dije ti ki njé ra nē je ki majal, nā kilə rai to tə kilə rade be tō. Adi ta ki isi gangi kin, isi gangi ta dō rōi ti j wa.

² Ji gər maji, kadi Luwə isi gangi ta, ki go rəbi ki dana, dō dije ti ki njé ra nē je ki majal ki be kin.

³ NGa j ki isi gangi ta dō dije ti ki njé ra nē je ki majal, ningə isi ra nē je ki isi rai ka kin tō kin, kadi o ə nā, j a goto me ta ki gangi ti lə Luwə, al.

⁴ I, isi kidi ra maji lə Luwə ki əti ɓəl, ki kore me lie, ki kisi dō ti lie, ki kanji kadi igər tēki, ra maji lie kin isi ɔsi kadi iyə rəbi nē rai je ki majal kō.

⁵ Isi ta ra me ngā ti, imbati kiyə rəbi nē ra ki majal kō. Lo kin ti, isi kaw wongi ki

pangilae al dɔi ti, isi nginə-n ndɔ ki, Luwə ki nje gangi ta ki dana, a re-n kadi ɔji-n wongi ləne dɔ dije ti ki njé ra ne ki majal.

⁶ Luwə ki nje kigə dəw ki ra kirə kilə rae✧.

⁷ Dije ki uwəi tɔgide ba me ne ra ti ki maji, isi sangii tɔba, ki kəsi-gon, ki isi sangi kadi n-oyi al, Luwə a adi-de kisi ki dɔ taa ki biti ki nɔ ti.

⁸ Nə njé ki njé kur wale, njé tɔ rɔ ta ki rɔjeti, ə tɔli rɔde go ne ra ti ki dana al, Luwə a mbati-de, a adi wongi lie ki bo osi dɔde ti.

⁹ A adi me-kɔ ki bəl a ra dije pəti ki njé ra majal. A ilə ngire dɔ *Jipi je ti bəy taa re-n dɔ dije ti ki əi Jipi je al ti.

¹⁰ Ningə dije ki njé ra maji, Luwə a adi-de tɔba, ki kəsi-gon, ki kisi-maje. A ilə ngire dɔ Jipi je ti bəy taa re-n dɔ dije ti ki əi Jipi je al.

¹¹ Tado kər kəm naa goto rɔ Luwə ti.

¹² Dije ki əi Jipi je al ki rai majal ki kanji gər ndu-kun lə *Mojɔ, a tuji ki go lo gər-e ti al wa kin tɔ, nə Jipi je ki gəri ndu-kun lə Mojɔ bəti ə rai majal, ndu-kun a gangi ta dɔde ti tɔ.

¹³ Ningə, e njé ki isi ooi ndu-kun mbide ti be par ba Luwə isi ɔr ta dɔde al, nə əi njé ki isi ooi, ə tɔli rɔde go ti ə, Luwə isi ɔr ta dɔde ti.

¹⁴ Dije ki əi Jipi je al, ki gəri ndu-kun lə Mojɔ al, nə isi rai ne ki ndu-kun dəji, ki kanji gər kin, əi je wa əi ndu-kun ki nje gangi ta dɔ rɔde ti.

¹⁵ Me lo ti kin, tɔji kadi, ne ki ndu-kun dəji kadi dəw ra kin, e ki ndangi ngəmede ti. Ningə, mede ki isi uwə-de ki ta ka ma naji dɔ ta ti kin, taa gangi ki isi gangi ta dɔ rɔde ti je, isi ɔr ta dɔ rɔde ti je kin ka ma naje tɔ.

¹⁶ Ningə təkɔ mbe Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə, əl-n, e kin ə e ne ki a ra ne ndɔ ti ki Luwə a un Jəju Kirisi kadi a gangi-n ta dɔ ne je ti pəti ki dije bəyɔi mede ti.

Jipi je ki ndu-kun lə Mojɔ

¹⁷ Ningə jɔ ki isi bar rɔi Jipi, ki a dɔ ndu-kun ti ngə, rɔi isi nəl-i dɔ Luwə ti ləi;

¹⁸ ki igər ne ki e ndigi lie maji, ndu-kun ndoi ne kadi ikɔti ne ki maji dan ki majal ti.

¹⁹ Jɔ rɔi maji ngay kadi asi kər njé kəm tɔ je ta rəbi, o rɔi kadi jɔ kunji lə dije ki ai lo ki ndul ti,

²⁰ jɔ nje ndo ne njé ne gər al je, nje ndo ne ngan je ki du. Jɔ isi ra ne je kin be, mbata o

kadi me ndu-kun ti, ingə ne gər, ki ta ki rɔjeti ngata.

²¹ Jɔ isi indo ne dije, nə asi kadi indo rɔi jɔ wa al, isi ilə mbe kadi dije bogi al, ə jɔ wa isi bogi.

²² Isi əl dije kadi sangi-naa kaya ti al, nə jɔ wa isi sangi dəne je ki lo kaya ti, isi əl ta lə yo je ki ra majal, ə isi ikə ne me kəy ti ləde.

²³ Isi ira rənəl dɔ ndu-kun ti, nə isi al dəe, adi imbatɔ kəsi-gon Luwə.

²⁴ Lo kin ti, təkɔ ndangi me makitibi ti lə Luwə, dije ki əi *Jipi je al isi əli ta ki mal dɔ Luwə ti mbata kilə rasi səi ki səi Jipi je✧.

²⁵ Ningə kadi igəri maji təkɔ kijə mətɔ e ne ki ndae to, loki dəw isi təl rəne go ndu-kun ti, nə loki itəl rɔi go ndu-kun ti al ə, səi ki dəw ki ijə mətine al, asi-naa.

²⁶ Kin ə dəw ki ijə mətine al, təl rəne go ndu-kun ti ə, Luwə a oo-e tə dəw ki ijə mətine.

²⁷ Dəwe ki ijə mətine ki go darɔ ti al, nə təl rəne go ndu-kun ti kin, a gangi ta dɔi ti. A gangi ta dɔi ti, jɔ ki aw ki ndu-kun ki ndangi me jɔ ti, taa ijə mətɔ tɔ, nə itəl rɔi go ndu-kun ti al kin.

²⁸ Təkɔ rɔjeti, ke Jipi, e ba gidɔ ti taga ne al, taa kijə mətɔ e me ndaji ki rɔ ti kin al tɔ,

²⁹ nə ke Jipi ki rɔjeti e me ti kəy. Ningə kijə mətɔ, e kijə mətɔ ki ngəme ti. E kijə mətɔ ki jɔ rɔ NDil Luwə ti, bi me ndu-kun ti ki ndangi al. Dəw ki ki ijə mətine, e dəw ki ingə tɔji ki rɔ Luwə ti bi rɔ dije ti al.

3

Dəw ki dana goto

¹ Ke Jipi, maje to ti, kijə mətɔ, ndae to ti.

² Maje e ngay me ne je ti pəti, tado, e *Jipi je ə Luwə ilə ta ləne jide ti kəte.

³ Ə re ki madi je ai dɔ njade ti al ə, ka dɔ nja ti al ləde a ra kadi Luwə yəti ndune al.

⁴ Luwə a yəti ndune al jagi! Ningə səbi kadi Luwə e nje kəl ta ki rɔjeti, ə dije pəti əi njé kəl ta ki ngom, təkɔ ndangi me makitibi ti əi nə:

«Səbi kadi dije gəri ka dana ləi me ta kəli ti, A re awi kadi gangi ta dɔi ti ə, Kadi ta uwəi al, kadi iteɛ me ti✧.»

⁵ Kin ə re majal ki j-isi ra, tɔji kadi Luwə e dəw ki dana ə, dəw oo ta ki kadi j-əl al. Kin ə re Luwə ingə tɔba me majal raje ti, ə a nɔɔ

ra sǎje wongǐ ə, e dǎw ki rǒjeti al. M-əl ta kin be ki go koe ti lǎ dǎw.

⁶ Ningǎ kadi igǎri tǎki, Luwǎ e dǎw ki dana al, al jagi. Kin ə Luwǎ e dǎw ki dana al ə, a asi kadi gangǐ ta dǎ duniyǎ ti al.

⁷ Ningǎ kin ə, kadi me ta ngom ti ki isi tǎj tam ti, ta ki rǒjeti lǎ Luwǎ tǎj ki taga, kadi Luwǎ ingǎ-n tǒba ə, gine e ri ə kadi dǎw a gangǐ ta dǎm ti tǎ nje ra majal bǎy ə?

⁸ J-a j-əl ki kǎte par j-ə nǎ: «Ji rai majal j-adi ne ki maji tǎj me ti.» Tǎki dije madi indǎi ta dǎm ti əi nǎ: mi ə m-ə nǎ ji ra majal kadi ne ki maji tǎj me ti ka kin be. Dijee ki əli ta kin asi ta kadi dǎw gangǐ ta koy dǎde ti.

⁹ Ningǎ e ne ki kadi dǎw əl-n ə nǎ: je ki je Jipi je, j-itǎ ndǎgi dije al. J-itǎ-de al, ningǎ j-əl ta dǎ ti ngata j-ə nǎ: Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, pǎti, əi gin tǒgi ti lǎ majal.

¹⁰ Tǎki makitibi lǎ Luwǎ əl-n ə nǎ: «Dǎw kare be ki kadi e dǎw ki dana goto.

¹¹ Dǎw kare be ki kadi gǎr ne goto, Dǎw kare be ki kadi sangǐ Luwǎ goto.

¹² Pǎti iyǎi rǎbi ki maji, ndǎmi rǎbi. Dǎw kare ki nje ra maji goto✧.

¹³ Rǎbi mindide to tǎ bǎ nin ki tae to tagira be,

NDonde e ndon kǎl ta ki ngom, NDa tade rosi ki kǎngǐ li✧,

¹⁴ Isi mani dije man ki to kǎl tae al, Tade ati kanana dǎ dije ti✧.

¹⁵ NJade e nja kǎy law ki lo tǎl ne ti,

¹⁶ Lo ki dǎi ti bǎ, dǎ njade e ne ki tuji ki me-kǒ.

¹⁷ Əi dije ki gǎri rǎbi lapiya al✧.

¹⁸ Bǎl Luwǎ ki ndǎy goto mede ti✧.»

¹⁹ Ji gǎr kadi ne je pǎti ki ndu-kun əl, əl dije ki əi gin ndu-kun ti, mba kadi ta dǎw madi tǎj əl ta dǎ rǎe ti al, ə kadi dije pǎti gǎri go majal je lǎde nǒ Luwǎ ti.

²⁰ E mbata kin ə, dǎw ki Luwǎ a tide dǎw ti lǎne ki go rǎbi tǎl rǒ go ndu-kun ti goto✧. MBata ndu-kun to mba kadi ǒji dije adi gǎri ne ki bari-e majal.

Luwǎ tidǎ dije, dije ti lǎne ki go rǎbi ka dǎ nja ti lǎ Jǎju Kirisi

²¹ Ki ngǎsine kin, Luwǎ tǒji-je go rǎbi ki tidǎ-n dije, dije ti lǎne✧ ki kanji ndu-kun.

Ningǎ e, ndu-kun lǎ Moji ki njǎ kǎl ta je ki ta Luwǎ ti mai naje.

²² Luwǎ tidǎ dije, dije ti lǎne ki go rǎbi ka dǎ nja ti lǎ Jǎju Kirisi. Ta rǎbi kin to mbata ti lǎ dije pǎti ki adi mede Jǎju Kirisi, tadǎ dije pǎti asi-naa.

²³ Dije pǎti əi njǎ ra majal je, adi tǒba lǎ Luwǎ nal-de.

²⁴ Nǎ Luwǎ tidǎ-de dije ti lǎne kare, ki kanji kadi ugǎi ne madi. E ki go me-maji ti lie, me tǒ Jǎju Kirisi ti ki taa-de gin tǒgi ti lǎ majal ilǎ-de taa.

²⁵ E Jǎju Kirisi ə, Luwǎ un-e tǎ ne kigǎ dǎ majal, me mǎse ti ki ay, ki go rǎbi ka dǎ nja ti lie. Luwǎ ra be mba kadi tǒji-n ne ra ki dana lǎne, mbata majal je ki dije rai-de kǎte, tidǎ goe al,

²⁶ dǎkagilo kisi dǎ ti lie. Luwǎ tǒji ne ra ki dana lǎne dǎkagilo ti ki bǎne, mba kadi e-n nje ka dana, taa kadi tidǎ-n dije ki indǎi mede dǎ me-maji ti lǎ Kirisi, dije ti lǎne tǒ.

²⁷ Ne kare ki kadi dǎw indǎ-n gune goto, mbata ne ki Luwǎ a dǎ ti, e tǎl rǒ go ndu-kun ti al, nǎ e kadi-me Jǎju Kirisi.

²⁸ Ji gǎr maji kadi Luwǎ tidǎ dǎw, dǎw ti lǎne ki go rǎbi kadi-me Jǎju Kirisi, bǎ e ki go rǎbi tǎl rǒ go ndu-kun ti al.

²⁹ Luwǎ e Luwǎ lǎ *Jipi je par al. Ki rǒjeti, e Luwǎ lǎde par al, nǎ e Luwǎ lǎ ndǎgi dije pǎti tǒ.

³⁰ MBata Luwǎ e kare ba. E ə tidǎ Jipi je dije ti lǎne ki go rǎbi kadi-me Jǎju Kirisi nim, a tidǎ ndǎgi dije, dije ti lǎne ki go rǎbi kadi-me Jǎju Kirisi nim tǒ.

³¹ Loki j-adi meje Kirisi kin, tǒji kadi nda ndu-kun goto al. Lo kin ti, ji tǒji kadi ndae e ngay tǎ ke yo.

4

Luwǎ tidǎ Abirakam dǎw ti lǎne

¹ Kadi j-əl ta lǎ kaje *Abirakam bǎ, ne madi ki ingǎ ki go tǒge ti e wa goto.

² Kin ə Luwǎ tidǎ Abirakam dǎw ti lǎne ki takul kilǎ rae je ə, asi kadi Abirakam a indǎ-n gune wa, nǎ a indǎ gune nǒ Luwǎ ti al.

³ Tadǎ, ta ki makitibi lǎ Luwǎ əl ə to kin: makitibi lǎ Luwǎ əl ə nǎ: «Abirakam adi mene Luwǎ, ə Luwǎ tide dǎw ti lǎne✧.»

4 Ningə ne kare, dəw ki ra kilə ingə-n ne kigə go ji, ne ki ingə kin, ingə kare al, nə e ne ki ingə to kilə ti ki ra.

5 Kin ə dəw ra kilə madi al, nə adi mene kadi Luwə e nje tidə dəw ki nje ra majal dəw ti ləne ə, Luwə a tide dəw ti ləne, ki go kadi-me Luwə ti.

6 E be ə, *Dabidi un-n ndune ki taa əl-n ta lə maji ki j rə Luwə ti re ki də dəw ti. Adi e dəw ki Luwə tide dəw ti ləne ki kanji go kilə rae je.

7 Dabidi ə nə: «Dije ki Luwə iyə ne rade je ki go ti al kə,

Luwə bər majal je ləde kə, əi njé maji-kur je.

8 Dəw ki Luwə tidə majal lie dəe ti al e nje maji-kur*»

9 Maji kin e mbata lə njé kijə mətə par al, nə e mbata lə njé kijə mətə al je tə. Tadə j-əl j-ə nə: Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne ki takul kadi-me lie.

10 Ə se ne kin ra ne dəkagilo ti ki ra wa? Se e kəte nə kijə mətə Abirakam ti ə se e go ti wa? Ne kin ra ne kəte nə ti, bi e go ti gogi al.

11-12 Ningə kijə mətə re go ti gogi tə ndaji, ki kadi təji təkə Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne, ki takul kadi-me ki adi mene, dəkagilo ti ki ijə-n mətine al bəy. Lo kin ti, dije ki ijəi mətide al ka Luwə tidə-de dije ti ləne nim, dije ki ijəi mətide ka tidə-de dije ti ləne nim tə. Ningə Abirakam təl baw dije pətə ki ijəi mətide al, ki adi mede, taa təl baw dije ki ijəi mətide tə. Adi əi njé je ki uwəi kul kijə mətə par al, nə uni də nja bawje Abirakam ki un, ə adi mene Luwə kəte nə kijə mətine ti kin*.

Luwə un mindine mbata ti lə dije pətə ki adi-e mede

13 Luwə un mindine adi *Abirakam ki dije ki gin koji ti lie təkə dənangi e ne nduwə ləde. Ningə e ki mbata təl bə Abirakam təl rəne go ndu-kun ti al, nə e ki mbata tidə ki Luwə tide dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me Luwə*.

14 Kin ə re ne nduwə kin e mbata ti lə dije ki njé təl rəde go ndu-kun ti par ningə, nda kadi-me goto, taa kun mindi lə Luwə ka təl ne ki kəme goto tə.

15 Tadə ndu-kun ə e nje re ki wongi lə Luwə. MBata lo ki ndu-kun goto ti, kal də ndu-kun ka goto ti tə.

16 Lo kin ti, ne maji ki Luwə un mindine kadi n-a n-adi dəw kin, dəw a ingə ki go rəbi kadi-me Luwə. Be mba kadi e ne kadi-kare ki Luwə adi, ki ndae to ti mbata lə dije pətə ki adi mede tə Abirakam be, bi mbata ti lə dije ki njé təl rəde go ndu-kun ti par al. Abirakam ki e bawje je dije pətə.

17 Makitibi lə Luwə əl ta də Abirakam ti ə nə: «M-ra-i tə baw dije ngay ki dənangi ti ne*» Abirakam e bawje ta kəm Luwə ti ki ade mene. Luwə ki nje kadi njé koy je jə lo koy ti, ki nje kadi ne je ki kəte gotoi, toi.

18 Abirakam adi mene Luwə, adi təl baw dije ngay ki dənangi ti ne təkə makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Gin dije ləi a bayi-naa tə mee je ki dərə ti be*» Lo kin ti, ne ki kadi dəw ində mene də ti goto, nə Abirakam aw ki kində me də ti.

19 Abirakam aw ki bal ki asi bəsi ki bu kare, ningə gər kadi n-təgi, təgine goto, taa nene Sara ka e kuji tə, nə go lo kin al, adi mene kadi kun mindi lə Luwə ki un kin a ra ne*.

20 Abirakam ilə kadi-me ləne kə al, taa mee təsi də kun mindi ti lə Luwə al tə. Ingə təgi tə kingə me kadi-me ti ləne, ilə-n təji də Luwə ti.

21 Ningə gər dəne ti maji ngay kadi ne ki Luwə un mindi kadi n-ra kin, aw ki təgi kadi a ra-n.

22 E mbata kin ə, Luwə tidə-n Abirakam dəw ti ki dana.

23 Ningə loki makitibi ə nə: «Luwə tidə Abirakam dəw ti ki dana,» kin, e ki mbata lə Abirakam ki karne par al.

24 Nə e ta ki səbi dəje tə. Je ki kadi Luwə a tidə-je dije ti ki dana, ki takul kadi-me ləje. J-adi meje Luwə ki j ki Bəbe ləje Jəju dan njé koy je ti.

25 Jəju ki Luwə un-e adi koy mbata majal je ləje*, ningə un-e dan njé koy je ti tē sie mba kadi tidə-n-je dije ti ləne.

5

Kulə noji naa ti ki Luwə

1 Loki Luwə tidə-je dije ti ləne ki go rəbi kadi-me ləje, danje sie e ki lapiya ki takul Bəbe ləje Jəju Kirisi.

* 4:8 Pa je 32.1-2 * 4:11-12 Kilə ngirə ne je 17.9-14 * 4:13 Kilə ngirə ne je 12.2-3; 17.4-6; 22.15-18 * 4:17 Kilə ngirə ne je 17.5 * 4:18 Kilə ngirə ne je 15.5 * 4:19 Kilə ngirə ne je 17.1, 15-22 * 4:25 Eja 53.4-6

² E ki takul Jəju Kirisi, ki go rəbi kadi-me ə, j-ingə-n maji-kur lə Luwə. Maji-kur ki j-a me ti, j-isi ji ra rənəl, tadə j-ində meje də ti kadi j-a je gin təba ti lə Luwə.

³ E ki bo ngay, me kə ti ka ji ra rənəl, tadə ji gər kadi kə a re ki kore me,

⁴ ningə dəw ki nje kore mene, a a də njane ti me ne je ti ki to, ə dəw ki nje ka də nja ti, e dəw ki aw ki ne kində me də ti,

⁵ ningə ne ki ində mene də ti kin, a e ne ki ngom al. Tadə Luwə tə-je biyə ti ki ndigi-naa ki ində ngameje ti ki go rəbi lə NDile ki adi-je.

⁶ Kirisi re oy mbata ti lə njé ra majal je, loki j-asi kadi ji ra ne madi ki dərəje al. Ningə oy ki dəkagilo ki Luwə wa oji.

⁷ Dəw ki dana wa mindi ka, ngə ngay kadi dəw a adi rəne koy ti mbata lie. Re dum wa ningə, dəw ki nje ra ne ki maji, ə dəw made ki rangi, a uwə rəne ba kadi oy mbata ti lie.

⁸ Lo kin ti, Luwə toji-je ndigi ki ndigi-je ki taga adi j-o. Luwə adi Kirisi re oy mbata ti ləje, dəkagilo ti ki ji nay-n me majal ti ki ra bəy.

⁹ Ningə, təkiki basine, kadi rə koy ti lə Kirisi, təl-je dije ti ki dana ta kəm Luwə ti kin ba, ki bo ngay bəy, Kirisi a aji-je ta wongi ti lə Luwə ki a re.

¹⁰ Kəte je njé bə je lə Luwə, nə e wa ilə-je noji naa ti səne ki go rəbi kəy NGone. Təkiki ilə-je noji naa ti ki rəne, e wa a aji-je me kisi kəm ti lə NGone.

¹¹ Ningə e e kin par al, rəje nəl-je ngay ta kəm Luwə ti, mbata lə Bəbe ləje Jəju Kirisi ki un-e ilə-n-je noji naa ti ki rəne.

Adam əi ki Kirisi

¹² E ki go rəbi lə dəw ki kare be ki e Adam, ə majal re-n də duniya ti, ningə majal re-n ki koy, koy ədi dije pəti, tadə dəw ki ra majal al goto, dije pəti rai majal[✧].

¹³ Ningə, kəte taa kadi Luwə tēē ki də ndu-kun adi *Moj, majal ki ra to me duniya ti ne ngata, nə təkiki e dəkagilo ti ki ndu-kun goto bəy, Luwə tidə majal je ki dije isi rai al.

¹⁴ Ne kare, yo o be də dije ti pəti, ilə ngire də Adam ti bitit tēē-n də Moji ti. Njé ki ali də ndu Luwə al, təkiki Adam al də ndu Luwə kin be ka, yo o be dəde ti. Adam e bana kəm dəw ki səbi kadi a re.

✧ 5:12 Kilə ngirə ne je 2.17; 3.6, 17-19

¹⁵ NGa ningə, ne ki kadi dəw a oji-n majal lə Adam əi ki kadi-kare me-maji lə Luwə kin naa ti goto. E ki rəjeti kadi dije ngay oyi koy majal lə dəw ki kare ki e Adam kin, nə me-maji lə Luwə e ki bo ngay. Ningə ne ki Luwə adi kosi dije ngay kare, ki go rəbi lə dəw kare be par, ki e Jəju Kirisi kin, ndae e ngay.

¹⁶ Kadi kare lə Luwə ki adi kin, kande to ta dangi ki kandi majal lə dəw ki kare ba kin. Majal lə dəw ki kare kin, ndu ki osi də ti e ta ki gangi, nə kadi-kare ki re go ne ra go ti al je ti ki ngay, kande e ta ki kər də ti.

¹⁷ Kin ə re, ki ta rəbi lə dəw ki kare be par, ki ta rəbi majal lie, yo o-n be də dije ti pəti ningə, ki ta rəbi lə Jəju Kirisi ki kare wa kin, j-a j-ingə-n ne ki maji ngay ki rə Luwə ti bəy. Dije pəti ki Luwə adi-de maji-kur ki to mbar, ki kadi-kare kər ta də ti, a oji be ki takul Kirisi.

¹⁸ NGa ningə, təkiki go rəbi majal lə dəw ki kare ba ki e Adam, ta ki gangi osi-n də dije ti pəti ka kin ə, ki go rəbi ne ra ki dana lə dəw ki kare ba, ki e Jəju Kirisi, dije pəti Luwə a tidə-de dije ti ləne kadi isi ki dəde taa bitit ki nq ti.

¹⁹ Təkiki, ki go rəbi təl rə go ta ti al lə dəw ki kare ba, dije pəti osi me majal ti ka kin ə, ki go rəbi təl rə go ta ti lə dəw ki kare ba, Luwə a or-n ta də kosi dije ti ngay tə.

²⁰ Loki ndu-kun tēē bə, majal oji-n naa ki də ti, nə loki majal oji naa ti bə, me-maji lə Luwə to mbar mbar ti ti wa bəy.

²¹ Təkiki majal o-n be ki koy ka kin ə, me-maji lə Luwə o be ki kaji mba kadi dije isi ki dəde taa bitit ki nq ti, ki takul Bəbe ləje Jəju Kirisi tə.

6

Koy me majal ti, ə kisi kəm ba me Kirisi ti

¹ Ta ri ə kadi j-əli-naa me lo kin ti ə? Se kadi tə ji nayi-naa ki lo ra majal ti kadi tə me-maji lə Luwə to-n mbar mbar ki dəje ti wa?

² Jagi, e be al. Tadə j-əi dije ki j-oyi, ji gangi-naa ki majal, nga ra ban be ə kadi tə ji təli j-isi me majal ti bəy ə?

³ Igəri maji kadi j-əi pəti ki ji rai batəm mbata ti lə Jəju Kirisi, batəm kin toji kadi j-əi dije ki j-oyi naa ti ki Kirisi.

⁴ Ki go rəbi lə batəm kin, dibi-je naa ti sie, me koye ti. NGa ningə, təkiki Kirisi ij-n taa

dan njé koy je ti ki tōgi ki ətī bəl ngay lə Bawje Luwə ka kin ə, je ka j-isi ki dōje taa kisi ki sigi tō.

⁵ Ningə, kin ə re, j-ində rōje naa ti ki Kirisi təkī rōjeti me koye ti ə, j-a j-ii taa lo koy ti, təkī ii-n lo koy ti kin be tō.

⁶ Kadi ji gər maji təkī, hal dəw ki to rōjeti kəte kin, e ki bə-e kagi-dəsi ti ki Kirisi ngata, mba kadi tə majal ki rōje ti e ki tuji kō, kadi je-n gin tōgi ti lə majal al ngata.

⁷ Tadō dəw ki oy, majal o be dōe ti al ngata.

⁸ Kin ə re j-oyi naa ti ki Kirisi ə, j-adi meje kadi j-a j-isi ki dōje taa naa ti sie.

⁹ Ji gər kadi Kirisi ki j taa dan njé koy je ti kin, təl oy gogi al; koy aw ki tōgi dōe ti al ngata.

¹⁰ Kirisi ki oy, oy koy majal, ningə e koy ki nja kare par, mbata majal je pəti. Ningə ki basine kin, isi ki dōne taa mbata lə Luwə.

¹¹ Be tō ə, səi ka, maji kadi oi rōsi tə dije ki oyi koy majal, ningə isi ki dōsi taa mbata lə Luwə, me njiyə naa ti ki Kirisi.

¹² Maji kadi adi majal o be dō rōsi ti al. Kadi itəli rōsi go ndigi ti lə darō al.

¹³ Adi ngon rōsi madi kare ra ne ki majal al, kadi təl ne ra kilə ki go rəbe ti al, al. Nə kadi uni rōsi ba pəti mbata kilə lə Luwə, tə dije ki ii taa dan njé koy je ti. Kadi darōsi ba pəti e mbata kilə lə Luwə, kadi təl ne ra kilə ki dana.

¹⁴ Lo kin ti, majal a o be dōsi ti al, tadō səi gin tōgi ti lə ndu-kun al, nə me-maji lə Luwə ə e dōsi ti.

Gangi-naa ki majal mba təl-n rō go ndu Luwə ti

¹⁵ Ta ri ə kadi j-əl dō lo kin ti ə? Se j-a ji ra majal mbata ke ki je gin tōgi ti lə ndu-kun al, nə je gin tōgi ti lə me-maji lə Luwə yo wa? Jagi, e be al.

¹⁶ Igəri bəti kadi kin ə re un rōi kadi ira kilə adi dəw madi ba, itəl bəə lə dəwe kin. Adi re uni rōsi kadi irai majal ningə, səi bəə lə majal kadi aw səsi koy ti, a re itəli rōsi go ndu Luwə ti tō ningə, təl rō go ti kin a aw səsi me ne ra ti ki dana tō.

¹⁷ Ji ra oyo Luwə mbata kəte səi bəə lə majal, nə ki ngəsine kin, itəli rōsi ki me ki kare go rəbi ne ndo ti ki maji ki ingəi.

¹⁸ Luwə taa səsi ji majal ti ilə səsi taa, adi itəli, səi gin tōgi ti lə ne ra ki dana ngata.

¹⁹ M-əl ta lə bəə tə ne ki majal ə se ne ra ki dana əi dije ə isi rai bəə ləde be, mbata re e be al ə, kasi al ləsi a ra kadi igəri me ta kin al. Təkī kəte uni rōsi ba pəti indəi ta ne ti ki to nje, ki ne ra ki majal, ki a aw ki dəw kadi tə rō Luwə ka kin ə, maji kadi, ki ngəsine kin, uni rōsi indəi ta ne ra ti ki dana, ki a aw səsi adi ayi njay.

²⁰ Dəkagilo ti ki səi bəə lə majal kin, usi səsi dō ne ra ti ki dana al.

²¹ NGa ningə, e ri ə kadi a ingəi me ne ti kin bəy ə? Ne kin e ne ki mesi ole dō ti ə adi səsi rōsəl, tadō ta təl tae e koy.

²² Ningə ki ngəsine kin, təkī Luwə taa-n səsi ilə səsi taa, adi itəli bəə kilə je lie, kilə rasi a aw səsi me kay njay ti, kadi ta təl tae ə ingəi kaji ki biti ki nō ti.

²³ Tadō ne kigə kirə majal e koy, ningə ne kadi ki Luwə adi-je kare e kaji ki biti ki nō ti, me njiyə naa ki Bəbe ləje Jəju Kirisi.

7

Nje kadi-me Kirisi e dəw ki e gin tōgi ti lə ndu-kun al

¹ NGakom je ki konanm je, igəri maji kadi ta ki m-isi m-əl səsi kin, m-əl səsi tə dije ki gəri ndu-kun maji. Ningə ndu-kun aw ki tōgi dō dəw ti loki dəw isi-n ki dōne taa bəy kin par.

² E be ə, dōne ki taa ngaw, ndu-kun dō-e naa ti ki ngawe, loki ngawe isi-n ki dōne taa bəy kin par. A kin ə re ngawe oy ba, ndu-kun ki dō-e naa ti ki ngawe kin e dōe ti al ngata.

³ Re ngawe isi ki dōne taa bəy ə təl taa dingəm ki rangi ningə, dije a ooi-e tə nje kuwə marim. A re ngawe oy ba, ndu-kun e dōe ti al ngata, adi re taa dingəm ki rangi ka, dəw a oo-e tə nje kuwə marim al.

⁴ Ne kin to be ki rōsi ti tō. Səi dije ki oyi naa ti ki Kirisi, me darō ti, igangi-naa ki ndu-kun, adi səi lə dəw ki rangi ngata. Dəwe kin e Kirisi ki nje ki dan njé koy je ti, mba kadi kilə raje e ya Luwə.

⁵ Təkī rōjeti, dəkagilo ti ki kəte j-isi ji ra-n ndigi lə darōje, ngur ne ra je ki majal, ki ndu-kun ndu-de ki taa, ədi rōne rōje ti, adi ji ra ne ki aw səje ki koy ti.

⁶ Nə ki ngəsine kin, ji goto gin ndu-kun ti, tadō j-oy, ji gangi-naa ki ne ki kəte uwə-je dangay ti. Adi ji ra kilə gin tōgi ti ki sigi, ki e

tōgi lə NDil Luwə, bi ji ra kilə gin tōgi ti ki kəte ki e tōgi lə ndu-kun ki ndangi kin al ngata.

⁷ Ta kin mee nə ri ə? Tōji kadi ndu-kun e majal a? Jagi, ndu-kun e majal al, nə ke ə, e ndu-kun ə e nje kōji-m majal kadi m-gər-e. Kin ə re ndu-kun əl-m ə nə: «A ira kəm-nda al,» al ə, re m-a m-gər ne ki bari-e kəm-nda al*.

⁸ Lo kin ti, majal ingə rəbi ki ndu-kun təl ade kin kadi ində-n kəm-nda je ki dangi dangi mem ti. Tadō kin ə re ndu-kun goto ə, majal a təl ne ki koy kə.

⁹ Kəte loki ndu-kun goto bəy, m-isi kəm. Nə loki ndu-kun re, majal nga ə təl nje kisi kəm.

¹⁰ Ningə mi, m-oy, adi ndu-kun ki kadi aw səm ki kaji ti ka kin, ki oji dəm, təl aw səm koy ti yo.

¹¹ Tadō majal, ingə rəbi ki ndu-kun təl ade ka kin, adi adi-m ki go rəbi lə ndu-kun, aw səm adi yo.

¹² Lo kin ti, ndu-kun ay njay, kun-ndu ay njay, e ne ki dana, e ne ki maji tə.

Dəw e gin tōgi ti lə majal

¹³ *NDu-kun ki e ne ki maji, a təl kadi e rəbi kingə yo ləm al jagi. Ningə e majal ə e nje re ki yo dəm ti, ki go rəbi lə ne ki maji, mba kadi tōji-n rōne ki taga, taa kadi tōji-n tōgine ki rōjeti ki e majal tə, ki go rəbi lə kun-ndu.

¹⁴ Ji gər kadi ndu-kun e ne lə NDil, nə mi, mi dəw ki me darə ti, ki majal ndogi-m.

¹⁵ Təki rōjeti, m-gər kəm ne je ki m-isi m-ra-de al. Ne ki m-ndigi ra kin ə, m-ra al, ningə ne ki nəl-m al kin taa m-ra tə.

¹⁶ Kin ə re e ne wa ki m-ndigi ra al kin taa m-ra ningə, m-ndigi də ti ki ndu-kun kadi e ne ki maji.

¹⁷ Lo kin ti, e mi ba m-isi ra ne al, nə e majal ki isi me rəm ti.

¹⁸ Tadō m-gər kadi me rəm ti ki e darə ki tō kin, ne ra ki maji a isi titi al.

¹⁹ Tadō m-ra ne ki maji ki m-ndigi ra kin al, ə ne ki majal ki m-ndigi ra al kin yo taa m-ra.

²⁰ Kin ə, e ne ki m-ndigi ra al yo ə m-ra ningə, e mi ba m-isi ra al, nə e majal ki isi me rəm ti ə isi ra.

²¹ M-gər ndu kin kadi e be ngata: loki mi, m-ndigi kadi m-ra ne ki maji ba, ne ki majal yo ə re to ta kəm ti kadi m-ra.

²² Mem ti kərəki ba, m-ingə rənəl me ndu-kun ti lə Luwə.

²³ Nə m-gər me rəm ti kadi tōgi madi ki rangi isi nō, isi rə ki ndigi ra ki e bəm ti. Tōgi kin ra adi m-təl bəə lə majal ki isi me rəm ti.

²⁴⁻²⁵ Ki ne gər ləm, m-isi m-ra kilə bəə lə Luwə, nə me darə ti ki tō, m-isi m-ra kilə bəə lə majal ki ində tōgine dəm ti. Mi dəw ki nje kəm-to-ndoo, dəw ki kadi a taa-m ji darə ti ki e ne lə yo kin goto. Tōji e ki də Luwə ti ki aji-m ki go rəbi lə Bəbe ləje Jəju Kirisi!

8

Kisi ki də taa ki tōgi lə NDil Luwə

¹ Ki basine kin, dije ki indəi rōde naa ti ki Kirisi, ta ki gangi goto dəde ti ngata.

² Tadō tōgi lə NDil Luwə ki nje kadi dəw isi ki dōne taa me kində rə naa ti ki Kirisi, taa-je ilə-je taa ji tōgi ti lə majal ki tōgi lə koy.

³ E ne ki ndu-kun lə *Mojji asi kadi ra al, mbata darə ki tō ra adi tōge goto. Nə Luwə ra ne kin ki go rəbi lə NGone wa, ade kadi or majal. Re ki darə ki titi-naa ki yə dəw ki nje ra majal, gangi-n ta də majal ti ki aw ki tōgi də darə dəw ti.

⁴ Luwə ra be mba kadi ndigi ra ki dana lə ndu-kun lə Mojji təl tane dōje ti, je ki j-isi njiyə ki go ndigi ti ləje al, nə j-isi njiyə ki go ndigi ti lə NDil Luwə yo kin.

⁵ Təki rōjeti, dije ki isi gin tōgi ti lə darəde, isi rai ndigi lə darəde, nə dije ki isi gin tōgi lə NDil Luwə, isi rai ndigi lə NDil Luwə tə.

⁶ Ra ndigi lə darə, a aw ki dəw bə lə yo, nə ra ndigi lə NDil Luwə, a aw ki dəw ade ingə kaji, a ade ingə lapiya.

⁷ Ra ndigi lə darə, e təl dəw nje bə ti lə Luwə. Dəw ki nje ra ndigi lə darə, e dəw ki ilə dōne gin ndu-kun ti lə Luwə al, tadō asi kadi a ra al.

⁸ Dije ki isi gin tōgi ti lə darəde, asi kadi a rai ne ki nəl Luwə al.

⁹ NGa ningə səi je, isi gin tōgi ti lə darəsi al, nə isi gin tōgi ti lə NDil Luwə. MBata NDil Luwə isi mesi ti. Re dəw aw ki NDil Kirisi mene ti al ə, e dəw lə Kirisi al.

¹⁰ Re Kirisi isi mesi ti ə, darəsi kin a oy ə wa, mbata lə majal, nə NDil Luwə e kisi ki

* 7:7 Təe ki taga 20.17; Dətərənom 5.21

də taa ləsi, mbata səi dije ki Luwə tidə səsi dije ti ləne.

¹¹ A re NDil Luwə ki nje tēē ki Jəju dan njé koy je ti isi mesi ti ə, Luwə ki nje tēē ki Jəju dan njé koy je ti a adi darəsi ki koy təl isi kəm ki takul NDile ki isi mesi ti.

¹² Lo kin ti, ngakom je ki dāne ki ki dingəm, j-awi ki kirə dəje ti, ningə e kirə lə darə kadi tə ji ra-n ndigi lə darə al.

¹³ Tado re isi ta ra ne ti ki go ndigi ti lə darəsi ə a oyi. A re uni NDil Luwə, itōli kilə ra je lə darəsi 6a, a isi ki dəsi taa tō.

¹⁴ MBata dije pəti ki NDil Luwə isi ər-de ta rəbi əi NGen lə Luwə.

¹⁵ Tado NDil ki ingəi-e, e NDil ki kadi ra səsi bəə ti al, taa e NDil ki kadi təl ində bəl mesi ti bəy al tō. Nə e NDil ki nje ra səsi ngan koti ti. E ki ta rəbi lə NDil kin ə j-isi ji 6ar-n ne ki nduje ki taa boy j-ə nə: «Aba, Bawje✧.»

¹⁶ NDil wa kin ə e nje təji ndilje kadi gər tək i je ngan lə Luwə.

¹⁷ Ə re je ngan lə Luwə 6a, je ka j-a j-ingə ne maji je ki Luwə un ndune dō ti kadi n-a n-adi dije ləne kin tō. J-a j-ingə ne maji je kin naa ti ki Kirisi, mbata j-ingə kō naa ti sie, kadi je-n naa ti sie me tō6a ti lie.

Tō6a ki a re

¹⁸ M-gər maji kadi kō ki dəkagilo ti ki 6one kin asi naa ki tō6a ki Luwə a tēē ki dəe kadi ji gər kin al.

¹⁹ Ne kində je pəti isi rəle, isi ngəmi dəkagilo ki Luwə a təji-n tō6a lə ngan ləne.

²⁰ Tado ne kində je osi gin tōgi ti lə tōgi je ki ndade goto. E ki me ndigi ləde wa al, nə e Luwə wa ə ndigi be kadi əi gin tōgi je ti kin.

²¹ Ningə isi indəi mede dō ti tō kadi ndo kare ə, a tēēi gin tōgi ti ki nje tuji-de ki uwə-de bəə ti kin. A tēēi gin ti kō mba kadi ingəi dōde naa ti ki ngan lə Luwə, taa kadi əi me tō6a lə ngan lə Luwə tō.

²² Ki 6asine kin, ji gər kadi ne kində je kin pəti isi timəi rusi rusi tə dāne ki ndoo ra-e be.

²³ Ningə e ne kində je par dərōde al, je ki j-ingə NDil Luwə tə ne ki dəsəy dan kadi-kare je ti Luwə ka, ji timə rusi rusi tō, j-isi ji nginə kadi Luwə təl-je ngane ti, kadi taa-je ilə-je taa.

²⁴ Tado Luwə aji-je, nə e kin j-isi ji ngəm tae tə ngəm bəy. NGen ningə, re dəw oo ne ki isi ngəm tae ki kəmne ningə, e ne ki isi ngəm

tae al ngata. Dəw ki kadi oo ne ki kəmne, ə təl isi ngəm tae tə ngəm bəy goto.

²⁵ A re ji ngəm ta ne ki j-o ki kəmje al ningə, ji ngəm tae ki kore me.

²⁶ E be tō ə, NDil Luwə isi re ra-n səje, me tōgi goto ti ləje. Tado ji gər kəl ta ki Luwə tək i səbi kadi j-əl-e-n al, nə NDil Luwə wa isi əl sie ta toje ti ki ndu ki dəw asi gər me al.

²⁷ Ningə Luwə ki gər ngəmeje, gər ne ki NDil ndigi kadi əl-e, tado NDil isi əl ta ki Luwə, mbata maji lə dije lə Luwə, tək i Luwə wa ndigi-n.

²⁸ Ji gər kadi ne je pəti rai ne mba kadi maji ki dije ki ndigi Luwə, adi e dije ki e wa 6ar-de ki go kōji ti ləne.

²⁹ MBata njé ki Luwə gər-de kəte, ə un ndune dōde ti kadi toi tō NGen Kirisi be, mba kadi Kirisi e-n ngon ki ngatōgi lə kosi ngakoe je.

³⁰ Adi e njé ki Luwə kəti-de kəte, Luwə 6ar-de tō, njé ki Luwə 6ar-de, ər ta dōde ti tō, ningə njé ki ər ta dōde ti, adi-de tō6a tō.

NDigi ki Luwə ndigi dəw, e ndigi ki bo ngay

³¹ Ta ki kadi j-əl dō lo ti kin goto. Re Luwə e səje ə, dəw ki kadi a əsi-je ta goto.

³² Luwə ki un kō dō NGen ti wa kō al, nə un-e ile kō mbata ti ləje pəti, a adi-je ne je pəti kare naa ti ki NGen.

³³ Dəw ki kadi a ində ta dō dije ti ki Luwə kəti-de goto, mbata e Luwə wa ə ər ta dōde ti.

³⁴ Dəw ki kadi a gangi ta dōde ti goto, mbata Kirisi e nje koy. Ki bo ngay, e ə j taa dan njé koy je ti, isi dō ji kō Luwə ti, isi əl ta ki Luwə ki mbata ləje.

³⁵ Dəw ki asi kadi a gangi-je naa ti ki ndigi ki Kirisi ndigi-je kin goto. E kəm-to-ndoo, ə se me-kō asi al, kində kəm-ndoo, ə se 6o, ə se ndoo, ə se tuji, ə se koy, asi al.

³⁶ Makitibi lə Luwə əl ə nə:
«MBata ləi,
Koy e kadije ti 6asi ki sji je, kada je, ki lo sōlō je.

Dije ooi-je tə da je ki dəw isi aw səde lo təl-de ti be✧.»

³⁷ Nə me ne je ti kin pəti, j-a ji tət i rō ki tōgi ki ngay ki nje ndigi-je adi-je.

³⁸ MBata m-gər maji, tək i rōjeti, kadi e koy al nim, e kisi ki dō taa al nim, e malayka je

al nım, e tōgi lə ndil je ki majal al nım, e ne ki bone al nım, ne ki lo ti ti al nım, e tōgi je ki me duniya ti al nım,

³⁹ e tōgi je ki taa al nım, e ki nangı al nım, e ne kində madi al nım, ne madi kare ki kadi a gangı-je naa ti ki ndigi ki Luwə ndigi-je kin goto. E ndigi ki ndigi-je ki go rəbi lə Babe ləje Jəju Kirisi kin.

9

Luwə kəti ngan Isirayəl je tə dije ləne

¹ Me kində rə naa ti ki Kirisi, ta ki m-aw tə m-əl kin e ta ki rəjeti bi e ta ngom al. NGa ningə, mem ki kəy wa ka, ki tōgi lə NDil Luwə, ma naji də ta ti kin kadi e ta ki rəjeti.

² Me kə ki bo ngay ra-m, ningə mem to-m ki də ndə je mbata ti

³ lə ngakom je ki gin koji ti ləm. M-ndigi kadi darəm wa, Luwə man-m, kadi m-gangi-naa ki Kirisi mbata maji ləde.

⁴ Adi e ngan *Isirayəl je, ki Luwə təl-de ngane ti, tōji-de təba ləne adi gəri, un mindine adi-de, adi-de ndu-kun, adi isi kawi-naa nəe ti, ilə ndune adi-de[☆],

⁵ taa əi gin koji ti lə kade je ki Luwə bar-de kəte. E əi je ə Kirisi tēe gin koji ti ləde tə. Kirisi ki e də ne je ti pəti. Maji kadi tōji e də Luwə ti ki dəkagilo ki je ki dəkagilo je[☆].

⁶ E kin tōji kadi ndu Luwə təl ne ki ndae goto al. Təki rəjeti, dije ki gin koji ti lə Isirayəl əi ngan Isirayəl je dərə al,

⁷ taa dije ki gin koji ti lə *Abirakam əi ngan tie je pəti al, tadə Luwə əl Abirakam ə nə: «E ki gin koji lə *Isaki ə i a ingə-n dije ki gin koji ti ləi[☆].»

⁸ Ne kin tōji kadi ngan ti Abirakam pəti ə əi ngan lə Luwə al, nə e ngan je ki oji-de ki go kun-ndu ti lə Luwə ki un adi Abirakam ə əi ngane je ki rəjeti.

⁹ MBata Luwə un ndune be ə nə: «Dəkagiloe wa kin be ə, m-a m-re, ningə Sara a ingə ngon kare[☆].»

¹⁰ Lo kin ti, gine gangı al bəy, Rəbeka ka e noq bəy tə. E ki Isaki ki kare wa ka kin tə ə oji-n nga ndingə je ki joo.

¹¹ NGa ningə, kəte nə koji ngan je ti kin, loki rai ne ki maji ki ne ki majal al bəy ə,

Luwə kəti ki kare ki go me ndigi ti ləne mba kadi ndigi ra lie təl-n tane.

¹² Luwə kəti ngon kare ki go ndigi ti lə dəw madi al, nə e ki go ndigi ti lie e Luwə ki bar-de, ə əl-n Rəbeka ə nə: «NGon ki ngatōgi a ra bəə lə e ki du[☆].»

¹³ Ta kin tēe təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «M-ndigi *Jakobi, ə m-mbatı Esuwa[☆].»

¹⁴ Ta ki kadi j-əl də lo kin ti goto, Luwə e nje ra ne ki dana, ne ra ki dana al goto rəe ti jagi.

¹⁵ Tadə əl *Moji ə nə: «M-a m-ra maji ki dəw ki kadi m-ra sie maji, ə m-a m-o kəm-to-ndoo lə dəw ki kadi m-o kəm-to-ndoo lie tə[☆].»

¹⁶ E kin e ki go ndigi ti lə dəw madi al, taa e ki go kilə ti ki ra ngay al tə, nə e ki go ndigi ti lə Luwə ki nje koo kəm-to-ndoo.

¹⁷ E be tə ə, Luwə əl-n ta ngar Parawə me makitibi ti ləne ə nə: «E mi wa ə m-ində-i lo kin ti mba kadi m-əji-n tōgin ki rəi ti, ə kadi təm ba-n ta dije ti pəti ki dənangi ti ne tə[☆].»

¹⁸ Lo kin ti, kadi ji gər təki Luwə oo kəm-to-ndoo lə dəw ki go me ge ti ləne, ə adi me dəw ngə ki go me ndigi ti ləne tə.

Wongı ki koo kəm-to-ndoo lə Luwə

¹⁹ Dəw madi a əl-m ə nə re Luwə ra ne ki mee ndigi ningə, se ra ban ə isi aw ki ta ki dije bəy wa? Tadə dəw ki kadi tə rə ndigi lie goto.

²⁰ Nə i dəw kare par i nə ə kadi inaji ta Luwə ti ə? NGoo asi kadi a əl bane ə nə: «MBarı ə ira-m adi m-to be,» wa al.

²¹ Nje kibə ngoo, asi kadi, ki wanji ki kare wa kin, ibə-n ngoo ki gate e ngay, ə ki wanji ki kare wa kin, ibə-n e ki gate e ngay al tə.

²² Lo kin ti, Luwə ndigi ngay kadi oji wongı ləne, ə adi dije gəri təge tə, nə ore mene ə təl ore bəy də dije ti ki asi tuji, kadi bungı wongı ləne dəde ti, tuji-n-de kə.

²³ Nə, Luwə ndigi ngay tə kadi n-tōji təba ləne ki rə dije ti ki asi koo kəm-to-ndoo, ki ində dəde dana kəte mba kadi isi səne me təba ti ləne.

²⁴ NGa ningə, dije kin e j-əi je ki Luwə bar-je. Bar-je dan *Jipi je ti par al, nə bar-je dan ndəgi dije ti ki əi Jipi je al tə.

²⁵ Ningə e ta ki Luwə wa əl me makitibi ti lə Oje ə nə:

☆ 9:4 Tēe ki taga 4.22; Dətərənom 7.6; Oje 11.1 ☆ 9:5 Knjk 2.29 ☆ 9:7 Kilə ngirə ne je 21.12 ☆ 9:9 Kilə ngirə ne je 18.10 ☆ 9:12 Kilə ngirə ne je 25.23 ☆ 9:13 Malasi 1.2-3 ☆ 9:15 Tēe ki taga 33.19 ☆ 9:17 Tēe ki taga 9.16

«Dije ki kate ai dije lam al,
M-bar-de dije lam bone,
Ə dije ki kate ai njé ndigi je lam al,
M-bar-de njé ndigi je lam bone✧.»

²⁶ NGa ningə, lo ti wa ki dije əli-de ti ai nə:
“Sai dije la Luwə al” kin,
A bari-de ti, ngan la Luwə ki nje kisi kəm
ba✧.»

²⁷ Ejay ilə mbə ki yane tə, ɔji-n də ngan
*Isirayəl je ə nə: «Kin ə re ngan Isirayəl je
bayi-naa tə yangira ki ta ba ti be ka, e njé
ki madi je par ə a ingəi kaji.

²⁸ Tado Babe əl ə nə ta ləne n-a n-təl tae
kadi osi taga rapı nım, kalangi ba nım tə
dɔnangi ti ne✧.»

²⁹ Ningə e tə ko ta ki Ejay wa ka əl bəy ə nə:
«Kin ə re Babe ki nje təgi pəti,
İyə dije madi tə gin koji ləje al ə,
Re j-a ji to tə Sodom be,
Re j-a ji titi naa ki Gomər be✧.»

*Isirayəl ai ki kaji ki re ki go rəbi kadi-me
Kirisi*

³⁰ Ta ki kadi j-əl də ta ti kin ə to kin: dije
ki gəri Luwə al, ki sangi rəbi kadi n-əi dije
ki dana al, nə Luwə ər ta dəde ti adi təli dije
ki dana. Təli dije ki dana ki go rəbi kadi-me
Kirisi.

³¹ NGa ningə, ngan *Isirayəl je ki sangi
kadi n-əi dije ki dana ki go rəbi la ndu-kun
taa, tēji lo ndu-kun ti ka kin al.

³² Tēji loe ti al mbata ooi kadi e ne ki n-
a n-ingəi ki rəbi kilə ki ra yo bi ki rəbi kində
me də ra maji ti la Kirisi al. Lo kin ti, awi tigəi
njade mbal ti, awi tə kosi.

³³ Təki makitibi la Luwə əl-n ə nə:
«Oi, me be bo ti ki Siyo,
M-ində mbal ki nje tigə dəw noo,
E mbal ki nje tigə dəw kilə,
Nə dəw ki ade mene, ne a tule naa ti al✧.»

10

Jipi je ki dije ki ai Jipi je al, Bade e kare ba

¹ NGakom je, ne ki uwə mem ngay ki m-isi
m-dəji Luwə mbata ti la *Jipi je, e kadi ingəi
kaji.

² Tado m-asi kadi m-ma naji ləde, təki
tingəi bil mbata ti la Luwə, nə ke ə e tingə ki
ne gər goto me ti.

³ Təki rəjeti, gəri rəbi ki Luwə isi ər-n ta də
dije ti al, adi isi sangi rəbi kin ki dəde ai je
wa. Lo kin ti, ai je, gotoi də rəbi ti ki Luwə isi
ər-n ta də dije ti.

⁴ Tado Kirisi ə e ta təl ta ndu-kun, mba
kadi dəw ki ade mene ba, Luwə ər ta də
dəwe ti.

Kaji to mbata dəw ki ra ki adi mene Babe

⁵ *Mojı wa əl ta ɔji-n də kər ta də ti ki go
rəbi la ndu-kun ə nə: «Dəw ki təl rəne go
ndu-kun ba, dəwe a aji ki rəbi la ndu-kun ka
kin✧.»

⁶ Ningə ta ki ɔji də kər ta də ti ki rəbi kadi-
me ə to kin: «Oti kadi əl mei ti ə nə: nə ə a aw
dərə ti wa?» Tado Kirisi j dərə ti ə re.

⁷ Taa, nə ə a aw ko wa ka, əl be al tə, tado
Kirisi j lo koy ti dan njé koy je ti.

⁸ Makitibi la Luwə əl ə nə: «Ta la Luwə e
kadi ti bəsi, to tai ti kadi əl, e ngəmei ti. E ta
kin ə j-isi j-ilə mbəe✧.»

⁹ Təki rəjeti, re ta tēji tai ti təki Jəju e Babe,
ə re adi ngəmei kadi Luwə un-e taa dan njé
koy je ti ba, a ingə kaji.

¹⁰ Tado kadi-me ki j ngəme ti ə Luwə a ər
ta də dəw ti, ningə ta ki tēji ta dəw ti ə a aji
dəw tə.

¹¹ Tado makitibi la Luwə əl ə nə: «Dəw ki
ra ki ade mene, ne a tule naa ti al✧.»

¹² Lo kin ti, dangi dangi goto dan *Jipi je ti
ki dije ki ai Jipi je al. Pəti Babe ki kare wa kin
ə e Babe ləde. E ki nje kadi ne maji dije pəti
ki bai təe.

¹³ Tado makitibi la Luwə əl ə nə: «Dəw ki
ra ki ba tə Babe a ingə kaji✧.»

¹⁴ NGa ningə, kin ə dije adi-e mede al ə, lo
kadi a bai təe goto, a kin ə dəw əl-de ta lie al
ə, lo kadi a adi-e mede goto, a kin ə dəw ki
nje kilə mbə ta lie goto ə, lo kadi a ooi ta lie
goto tə.

¹⁵ A kin ə dije ki njé kaw kilə je gotoi ə, lo
kadi dəw a ilə mbə ta lie goto tə. Makitibi
la Luwə əl ta də ti be ə nə: «E ne ki to rənəl
ngay kadi dəw oo nja njé kilə mbə Poy Ta ki
Maji✧.»

¹⁶ Nə dije madi mbati təli rəde go Poy ta ti
ki Maji. NGa ningə, Ejay dəji ta də lo kin ti ə
nə: «Babe, dəw ki taa meje də mbə ti ki j-ilə
kin goto✧.»

✧ 9:25 Oje 2.25 ✧ 9:26 Oje 2.1 ✧ 9:28 27-28: Ejay 10.22-23 ✧ 9:29 Ejay 1.9 ✧ 9:33 Ejay 8.14-15 ✧ 10:5
Ləbatiki 18.5 ✧ 10:8 6-8: Dətərənəm 9.4; 30.12-14 ✧ 10:11 Ejay 28.16 ✧ 10:13 Juwəl 3.5 ✧ 10:15 Ejay 52.7
✧ 10:16 Ejay 53.1

17 Ji gær tæki dæw a adi mene ki go ræbi læ Poy Ta ki Maji ki oo, nga ningæ, Poy Ta ki Maji kin, e mbe ta læ Kirisi.

18 Æ kadi m-dæji m-o se Jipi je ooi ta kin al biti wa? OOi ta kin maji. Tadæ makitibi læ Luwæ æl ta dæ ti æ næ:

«NDu njé kilæ mbe Poy Ta ki Maji aw ki dæ 6e je pæti, taa, dije ki isi dæbæy lo je ti ki dænanngi ti ne pæti ka, ta ki tade ti osi mbide ti tæ.»

19 Æ kadi m-dæji m-o se ngan *Isirayæl je gæri me ta ki 6a kin al wa? Moji æl ta ki ta Luwæ ti dæ lo kin ti æ næ:

«M-a m-adi jangi ra sæsi dæ dije ti ki dæw gær ginde al,

M-a m-adi wongi ra sæsi ngay dæ dije ti ki æi dije ki ne gær læde goto.»

20 Ejay aw biti æl ta ki ta Luwæ ti æ næ:

«Dije ki sangi ka sangi-mi al, ingæi-mi, M-tej ki dæm taga m-adi dije ki dæji-mi ne madi al.»

21 Næ ki oji dæ ngan Isirayæl je, Moji ilæ dæ ti æ næ:

«NDæ je pæti, m-ilæ jim m-adi dije ki njé tæl ræde go ta ti al,

Dije ki njé tæ ræ.»

11

Luwæ mbati ngan Isirayæl je al

1 M-dæji kadi m-o se Luwæ mbati dije læne ki æi ngan *Isirayæl je kin wa? Jagi, Luwæ mbati ngan Isirayæl je al. MBata mi ki dæm, mi ngon Isirayæl, mi gin koji ti læ *Abirakam, me koji ti læ Bænjame.

2 Luwæ mbati dije læne al, æi dije ki kæti-de kæte mari nu. Sæi je, ta ki nje kæl ta ki ta Luwæ ti Eli, æl me makitibi ti læ Luwæ, sæki-n dæ ngan Isirayæl je ræ Luwæ ti kin, igæri maji.

3 Eli æl æ næ: «Bæbe, tæli njé kæl ta je ki tai ti pæti tigæ, lo je ki dije isi ilæi kadi-kare ti adi-ni kin, budi-de nangi mur mur, e mi ki karm par æ m-nay, ningæ isi sangi kadi n-tæli-mi tæ.»

4 Næ ta ki Luwæ tur-e ti æ to kin: «M-ngæm dije dibi siri ta dangi, tæ dije læm, ki sæsi mækæside nangi nq yo bal ti al.»

5 Be tæ æ, dækagilo ti ki 6one, ngon buti ngan Isirayæl je madi nayi-naa, kadi isi tæ dije ki Luwæ kæti-de ki go me-maji ti læne.

6 Luwæ kæti-de ki go me-maji ti læne, 6i e ki go kilæ rade ti al. Re e be al ningæ, me-maji læ Luwæ kin a e me-maji ki ræjeti al.

7 Me ta kin næ ri æ? Mee næ ne ki ngan Isirayæl je sangi, ingæi nee al, ningæ e dije ki Luwæ wa kæti-de æ ingæi. Bæ ndæge je, tæli njé me nga je.

8 NJé me nga je tæki makitibi læ Luwæ æl-n æ næ:

«Luwæ adi angalde oy njum,

Adi kæmde oo lo al,

Ningæ adi mbide bæy ndængiræ tæ.

Ne kin ra ne biti 6one.»

9 NGa ningæ *Dabidi ka æl ta dæ lo kin ti tæ æ næ:

«Kadi ne kuso rænæl læde tæl gum kuwæ-de,

Kadi tæl bandi ki kadi osi ti,

Kadi e ræbi kosi, kadi e kindæ kæji.

10 Kadi kæmde tæ adi ooi lo al,

Adi kæi gidide ki dækagilo je pæti.»

11 M-dæji kadi m-o se jigi ki tigæ *Jipi je ilæ-de kin kadi a ii taa al biti wa? Jagi, a ii taa, næ ki go ræbi læ ne ra ki go ti al ki rai, æ ndægi dije ingæi kaji. Ingæi kaji kadi jangi ra-n Jipi je.

12 NGa ningæ, kin æ re ne ra ki go ti al læ Jipi je ki rai, tæl maji læ dije pæti ki dænanngi ti ne, kin æ tæ læde tæl maji læ dije ki æi Jipi je al ningæ, tæji kadi re indæi ræde ta kaji ti ki ræ tæde 6a, maji læde a to mbar mbar.

Kaji læ dije ki æi Jipi je al

13 Sæi ki sæi *Jipi je al, tæki mi-n nje kaw kilæ ki ræ dije ti ki æi Jipi je al, m-æl sæsi kadi igæri tæki m-piti kilæ ki to jim ti.

14 M-piti mba kadi se a sæsi dije ki gin koji ti læm adi jangi ra-de, kadi tæ ki madi je ingæi kaji wa.

15 Kin æ kær ki Luwæ ær Jipi je gogi, e ræbi kulæ noji naa ti læ Luwæ æi ki dije ki dænanngi ti ne ningæ, tæde ki ræ Luwæ ti gogi a e ne ki maje e ngay. A e ki lo koy ti kaw lo kisi ki dæ taa ti.

16 Ningæ kin æ re dam mapa ki rai ki ko ki dæsay e yæ Luwæ 6a, ndægi mapa bæ pæti e yæ tæ, a kin æ ngiræ kagi e yæ Luwæ 6a, bajie je æi yæ Luwæ tæ.

17 Ningæ *Isirayæl to tæ kagi bini ki 6e be. Luwæ gangi bajie je madi kæ, æ uni-ni i ki i gin koji læ Isirayæl al, ki i kagi bini ki wale, re

☆ 10:18 Pa je 19.5 ☆ 10:19 Dætarænom 32.21 ☆ 10:21 Ejay 65.1-2 ☆ 11:4 3-4: 1 NGar je 19.10, 18 ☆ 11:8 Dætarænom 29.3; Ejay 6.10 ☆ 11:10 9-10: Pa je 69.23-24

tiȳai-ni tode ti dan ndäge je ti, adi a dō ngirə bini ti ki ɓe, isi njibi bote tō.

¹⁸ Ningə j, e ne ki kadi ikidi-n baji kagi je ki gangi-de kō kin al. Kin ə ina kadi ikidi-de ə, kadi mei ole dō ti tēki e j ə a dō ngirəde ti ɓi e ngirəde ɓa a dāi ti al.

¹⁹ Dōmaji ə, a əl ə nə: «Gangi bajie je ə tiȳai-mi tode ti.»

²⁰ Ningə e ki rōjeti kadi gangi-de mbata əi, ooi to ra maji lə Kirisi al, ɓa j, tiȳai-ni tode ti mbata uwə kul ra maji lə Kirisi. Nə re e be ka, kadi ində gui al, adi ɓəl rai tə ra yo.

²¹ Tadō kin ə, kagi ki ɓe wa mindi ka Luwə gangi bajie je ningə, kadi o rōi maji nə j taa a iȳai al jagi.

²² Kadi igər tēki Luwə e nje ra maji ə kadi igər tēki e dəw ki ngā ngay tō. Luwə e dəw ki ngā ki rō dije ti ki osi, ə e dəw ki nje ra maji ki rōi ti j tō. Nə ke ə, kadi a dō njai ti me ra maji ti lie kin. A re e be al ə, a gangi ilāi kō tə baji kagi ki ɓe kin be tō.

²³ NGa ningə, ki ɔji dō ngan Isirayəl je, kin ə iȳai ta me ngā ləde ə, Luwə a təl kadi tiȳə-de tode ti gogi mbata aw ki tōgi kadi tiȳə-n-de gogi.

²⁴ Kin ə j ki j baji kagi bini ki wale mindi, ə Luwə gangi re tiȳai ta kagi bini ti ki ɓe ki e lo lāi al kin ningə, ngan Isirayəl je ki əi baji kagi bini ki ɓe kin ɓa, Luwə a təl tiȳə-de maji gogi lo tode ti.

Ta ki dō kaji ti lə ngan Isirayəl je

²⁵ NGakom je, m-ndigi kadi igəri gin ta lə Luwə ki to lo ɓoyō ti kin, ɓi kadi isi day al. Be al ə a oi rōsi tə njé gosi ki ngay. Ningə kadi igəri tēki dam *Isirayəl je madi, mede a ngā biti kadi dije ki gəri Luwə al pəti, tēgi kaji ti.

²⁶ Lo kin ti nga ə yə Isirayəl je pəti a ingəi kaji tēki makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Nje taa dō dije a j Siyō ti ə a re, A ɔr kal dō ta lə dije ki gin koji ti lə Jakobi kō.

²⁷ E kin ə e kun mindi ki a dōo-je naa ti səde, Lok i m-a m-ɔr majal ləde kō.»

²⁸ Kin ə ji gō mbat i ki *Jipi je mbat i Poy Ta ki Maji kin ɓa, j-a j-ə nə əi njé ɓa je lə Luwə. Ningə e kin ə e kaji ləsi. Nə re ji gō kōti ki Luwə kōti-de kin tō ɓa, j-a j-ə nə Luwə ndigi-de ɓəy mbata ti lə kade je tō.

²⁹ Tadō Luwə adi dəw ne ə təl taa jie ti al, taa ɓa dəw ə təl tuwe al tō.

³⁰ Kəte mari, ali ta ta Luwə ti, nə ɓasine, Luwə oo kəm-to-ndoo ləsi, mbata kal ki Jipi je ali tae.

³¹ Be tō ə, əi ka ali tae ɓone, mba kadi Luwə oo-n kəm-to-ndoo ləsi. Lo kin ti nga ningə, əi ka Luwə a oo kəm-to-ndoo ləde tō.

³² Tadō Luwə adi ta rəbi dije pəti alii dō ta, mba kadi ɔji-n-de me-maji ləne.

Tōji ki dō Luwə ti

³³ Ki rōjeti, ne kingə lə Luwə al dō lo, gosi, ki ne gər lie əti ɓəl ki dum! Dəw ki kadi gər me ta ki gangi lie goto, dəw ki kadi gər kōji ra lie goto.

³⁴ E ə Makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Dəw ki gər ta ki me ɓəbe ti goto, Dəw ki kadi ɔje ta goto.»

³⁵ «Taa dəw ki kadi un ne adi Luwə kəte, Kadi tə go ti ə Luwə ugə kire ka goto tō.»

³⁶ Tadō e Luwə ə ində ne je pəti, ne je pəti toi ki takule, mbata ti lie. Kadi tōɓa e lə Luwə ki dəkagilo je ki dəkagilo je! *Amen!

12

Njiyə ki nəl Kirisi

¹ NGakom je, tēki Luwə ɔji-n-je me-maji ləne ki taga adi ji gəri, m-ilə dīgəm mesi ti kadi uni darəsi wa tə kadi-kare ki kəm, indəi ta dangi tə ne ki nəl Luwə, adi-e. E kin ə e kōsi-gon Luwə ki rōjeti ki kadi ɔsi gone.

² Ningə kadi uni go rəbi ne ra ki dije isi rai dəkagilo ti ki ɓone kin al, nə kadi iȳai rōsi adi ne gər ki sigi ki Luwə adi səsi kin, mbəl səsi. Lo kin ti, a gəri kəm ne ki e ne ki Luwə ndigi: adi e ne ki maji, ne ki nəl-e, ne ki go rəbe ti.

³ Ki takul kadi-kare ki Luwə adi-m, m-əl dəw ki ra dansi ti kadi uni ta rōsi ki al dō maji al, nə kadi oi ta rōsi ki go rəbe ti, dəw ki ra, ki go tōgi kadi-me ti lie ki Luwə ade.

⁴ Darōje e kare ba, nə ngan rōje je əi dangi dangi. Ningə nā nā aw ki kilə ləne ki səbi dəne.

⁵ Be tō ə, ji ɓay, nə je kare ba me kində rō naa ti ki Kirisi. Je ki dōje dōje, nə je ngan rōnaa je.

⁶ Ningə, Luwə adi-je kadi-kare je ki dangi dangi ki go me-maji ti lie ki adi-n-je. Kin ə re e kadi-kare kal ta ki tae ti ə adi ə, kadi ira-n kilə ki go kadi-me Kirisi ti.

⁷ Kin ə re dəw madi aw ki kadi-kare ra kilə dan dije ti ə, kadi ra kilə; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare ndo ne dije ə, kadi ndo-de ne.

⁸ Kin ə dəw madi aw ki kadi-kare kilə dینگəm me dije ti ə, kadi ilə dینگəm mede ti; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare kadi ne dije ə, kadi adi ki me-nda; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare kər nō dije ə, kadi ər nōde ki rō ki t̄i kati; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare koo kəm-to-ndoo lə dije ə, kadi oo kəm-to-ndoo ləde ki rənəl.

⁹ Maji kadi ndigi-naa ki dansi ti e ndigi-naa ki rōjeti. Ningə kadi ɔsi ne ki majal ngərəngi, ə kadi uwəi go ne ra ki maji ngə tō.

¹⁰ Maji kadi indigi-naa dansi ti ndigi-naa lə ngakonaa je. Ningə kadi dəw ki ra sangi kadi n-e taa n-ɓuki madine je ti.

¹¹ Kadi səi dije ki njé ra kilə, ki dabi goto rōsi ti, ə irai kilə lə Bəbe ki me ki kare tō.

¹² Ningə kadi irai rənəl dō ne ti ki isi ngəmi tae, kadi orəi mesi dō kō ti, ə uwəi t̄gisi ba me kəl ta ti ki Luwə tō.

¹³ Kadi irai ki ngakosi je me ne je ti ki to rōde, ə kadi uwəi mba je ki rōsi ti maje.

¹⁴ Injangi dō dije ki nje kadi səsi kō; injangi dōde bi imani-de al.

¹⁵ Irai rənəl ki dije ki isi rai rənəl, ə inqi ki dije ki isi nqi tō.

¹⁶ Maji kadi ndusi ɔsi go-naa ti. Isangi rəbi ne ra ki t̄ɔba al, nə kadi isangi rəbi ne ra ki dōe du. Ningə kadi oi rōsi tə njé gosi ki ngay al tō.

¹⁷ Re dəw ra səsi majal ə, ugəi-e kirə majal ki ra səsi kin ki majal al. Indəi dō rōsi ti kadi irai maji ta kəm dije ti pəti.

¹⁸ Kin ə re ta rəbi lapiya e rōsi ti, ə to kadi isangi ə, isangi adi lapiya to dansi ti ki dije pəti.

¹⁹ NGakom je, kadi səi je wa ugəi kirə majal ki dəw ra səsi al, nə iyəi wongi lə Luwə adi ɔdi dəwe. Tadō Luwə əl me makitibi ti ləne ə nə:

«Mi ə mi nje kigə kirə majal ki dəw ra ki madine.

Dəw ki ra ne ki majal ki madine, Mi ə m-a m-ɔje kəme to ti».

²⁰ Luwə ilə dō ti ɓəy tō ə nə:

«Re ɓo ra nje ɓə ləi ə, ade ne uso,

Re kində ra-e ə, ade man ay.

Re ira be ningə,

A to tə yal por ə ɔy ɓuki dōe ti be».

²¹ Adi majal dum dōi al, nə kadi idum dō majal ki maji ki ra.

13

Təl rə go ndu ti lə nje kōbe je

¹ Kadi dəw ki ra ka təl rəne go ndu ti lə njé kōbe je ki isi dō be ti. Tadō kōbe ki to ban ban ka e Luwə ə e nje kadi dəw, ningə njé ki isi dō be ti, e Luwə ə ində-de.

² E mbata kin ə, dəw ki ində gune yə nje kōbe ti, isi ɔsi ta ndu Luwə. Njé ki isi indəi gude yə nje kōbe je ti, isi ndəri ta ki gangi lə Luwə rai ki dōde ti.

³ Ningə, dije ki njé ra ne ki maji ɓa isi ɓəli njé kōbe je al, nə e dije ki njé ra ne ki majal ə isi ɓəli-de. Ə re ige kadi iɓəl nje kōbe al ɓa, ira ne ki maji par ə a piti.

⁴ Tadō nje kōbe e dəw ki isi ra kilə adi Luwə mba kadi kilə rasi e kilə ra ki maji. A kin ə re isi ira ne ki majal ɓa, iɓəl nje kōbe, mbata e kare ɓa aw ki ne kati al. Loki nje kōbe gangi ta dō dəw ti ɓa, isi ra kilə lə Luwə, ɔji wongi lie dō dəw ti ki nje ra ne ki majal ade gər.

⁵ E mbata kin ə, maji ngay kadi dəw ilə dōne gin t̄ḡi ti lə nje kōbe je. Ningə kadi ilə dōne gin t̄ḡi ti mbata ɓəl wongi lə Luwə al, nə mbata mər ta ki maji ki me dəw ti ndigi kadi dəw ra be.

⁶ E gine kin tō ə isi igəi la-mbə, tadō dije ki isi taai la-mbə jisi ti, əi dije ki Luwə adi-de kilə kin kadi rai.

⁷ Lo kin ti, maji kadi adi dəw ki ra ne ki s̄ɔbi kadi adi-e. Adi la-mbə dəw ki s̄ɔbi kadi adi-e la-mbə, adi ne ki gangi d̄osi ti dəw ki s̄ɔbi kadi adi-e, iɓəli dəw ki s̄ɔbi kadi iɓəli-e, ə ɔsi gon dəw ki s̄ɔbi kadi ɔsi gone tō.

NDigi-naa ki yo je ki ne je

⁸ Adi kirə ne lə dəw madi to d̄osi ti al. Kirə ki kadi to d̄osi ti ɓa, kadi e kirə ndigi-naa ki kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je par. Tadō dəw ki nje ndigi madine, e dəw ki ra go ndu Luwə ti ilə taga pay.

⁹ M-əl be, mbata ndu-kun je lə Luwə əl ə nə: «A uwə marim al, a təl dəw al, a ɓogi al, a ndingə ne lə madi al.» Ningə ndu-kun je kin, ki ndəgi ndu-kun je ki rangi pəti, a ingə-de me ndu-kun ti ki kare ki ə nə: «A ndigi dəw madi tə darəi j̄ wa be» kin».

¹⁰ Dəw ki nje ndigi dəw, a ra ne madi kare ki majal ki dəw madine al. Tado dəw ki nje ndigi madine, e dəw ki ra go ndu Luwə ti ilə taga pay.

Kisi do nja ti mba tal Kirisi

¹¹ Igəri dəkagilo ki j-isi ti ne kin maji, kadi e dəkagilo ki kadi indəli do bi ti ngata. MBata dəkagilo ki kate j-ilə-n ngirə kində meje do ra maji ti lə Luwə kin, kaji e say səje bəy, nə ki basine kin, kaji e rəjeti basi ngata.

¹² Lo ki ndo nay ngay al ngata, lo ki ti e basi, ə maji kadi j-osi ne ra je ki me til ti ngərangi, ə adi j-oti ne ro je ki kadi ji rəi kada.

¹³ Adi pa njiyəsi e ki go rəbi ti ki maji, tə dije ki njé njiyə kada wangi. Kadi səi dije ki njé kuso ne kədi al nim, go kay kasi al nim, kadi səi njé kaya ki ra al nim, njé koo maji rəde al nim, njé kəl ki njé ra jangi al nim.

¹⁴ Maji kadi oti Babe Jəju Kirisi rəsi ti tə ne ro ləsi. Ningə kadi adi ndigi ra lə darə uwə mesi al, nə tə jji irai majal ki e ndigi ra lie.

14

Kadi dəw gangi ta do ngokone ti al

¹ Dəw ki e to me kadi-me Kirisi ti, maji kadi uwəi-e ki rəsi ti ki kanji kadi igangi ta do ne ti ki to mee ti.

² Dəmajj ə dəw madi, aw ki kadi-me ki uso-n ne je pəti kare, ki kanji kadi mee uwe ki ta, ningə e ki nungi, ki kadi-me lie e ki to, o mbi kam par to.

³ Lo kin ti, səbi kadi dəw ki nje kuso ne je pəti, kidi dəw ki nje kuso ne je madi al kin al, ningə dəw ki nje kuso ne je madi al, maji kadi kidi dəw ki nje kuso ne je pəti al to, tado e ka Luwə uwe ki rəne ti to.

⁴ Inə ə kadi igangi ta do njé ra kilə ti lə dəw ki rangi ə? Re uwə rəne ba ta kilə ti ə se osi nangi ka, e kin e ta lə bae. Ningə a uwə rəne ba taa, tado Babe aw ki togi kadi ade uwə-n rəne ba.

⁵ Dəw madi a əl ə nə ndo je madi itə naa, ə dəw ki nungi a ə nə ndo je asi-naa pəti to. Nə maji kadi dəw ki ra ka aw ki me ki kare do ndu ti lie ki a do ti.

⁶ Dəw ki oo kadi ndo madi itə ndəgi ndo je madi kin, əl mba kəsi-n gon Luwə, ə dəw ki uso ne je pəti, uso kadi əsi-n gon Luwə to, mbata ra oyo Luwə do ti. Taa dəw ki uso ne

je pəti al ka, ra mbata kəsi-gon Luwə to, tado ra oyo Luwə do ti to.

⁷ Təki rəjeti, dəw ki danje ti ki kadi isi ki dəne taa kisi ləne wa goto, taa dəw ki danje ti ki kadi oy koy ləne wa ka goto to.

⁸ Re j-isi ki doje taa ə e mbata lə Babe, a re j-oy ə j-oy mbata lə Babe to. Adi kin ə re e-n kisi ki do taa, ə se e-n koy ka, je ne lə Babe.

⁹ Tado Kirisi oy, j lo koy ti mba kadi e-n Ba njé koy je ki njé kisi kəm je.

¹⁰ NGa j, ra ban ə isi gangi ta do ngokoi ti ə? Ra ban ə isi ikidi ngokoi ə? Kare kare pəti, j-a ji tēji j-ai ta kəm Luwə ti kadi a gangi ta doje ti.

¹¹ Tado Babe əl me Makitibi ti ləne ə nə: «Mi Babe, təki m-isi-n ki dəm taa, m-əl səsi təki:

Dije pəti a əsi məkəside nangi nəm ti,
Dije pəti a iləi toji dəm ti*»

¹² Lo kin ti, dəw ki ra a idə kor kilə rane ki səbi dəne wa no Luwə ti.

¹³ Adi ji taai kəə ta gangi ta do-naa ti. Ningə kadi isangi rəbi kadi iləi jigi no ngokosi ti al. Həi jigi adi tige ile, ə se aw sie adi osi me ne ki majal ti al.

¹⁴ M-gər, to ay njay ki takul Babe Jəju, təki ne ki to nje goto. A re dəw madi oo kadi ne madi e ki to nje ba, to nje mbata ti lə dəwe wa kin.

¹⁵ Re ituji me ngokoi mbata lə ne ki isi uso ningə, isi njiyə ki go rəbi ndigi-naa ti al jagi. Igə rəi maji, kadi ta lə ne kuso par ə adi dəw ki Kirisi oy mbata ti lie kin aw-n tuji ti al.

¹⁶ Kadi ne ki e ne ki maji ki rəsi ti, təl ne ki kadi ndəgi dije əli ta ki majal do ti al.

¹⁷ Tado kəbe lə Luwə e ta lə ne kuso ki ne kay al, nə e ta lə ne ra ki dana, tə lə lapiya ki rənəl ki NDil ki ay njay adi dəw.

¹⁸ Dəw ki isi ra kilə lə Kirisi ki go rəbe kin, e dəw ki nje ra ne ki nəl Luwə nim, dije ndigi ta lie nim to.

¹⁹ Adi ji sangi rəbi ki kadi re ki lapiya nim, rəbi ki kadi ji togi naa ti me kadi-me ti nim.

²⁰ Maji kadi ituji kilə lə Luwə mbata lə ne kuso al. E ki rəjeti kadi ne kuso je pəti dəw a uso, nə e go rəbe ti al kadi dəw uso ne ki kadi təl jigi tigə ngokoe ile me ne ki majal ti.

²¹ Maje ki ngay, e kadi dəw uso da al nim, ay kasi al nim, kadi ra ne madi kare ki kadi tigə ngokoe ile al.

* 14:11 Ejay 45.23

22 Kadi-me lai ki a do ti kin, ingam to yai no Luwa ti. Maji-kur e do daw ti ki me uwe ki ta do rabi ti lie al.

23 Na daw ki me uwe ki ta do ne ti ki isi uso, ta ki gangi e doe ti, mbata e daw ki kilae rae e ki go kadi-me ti al. NGA ninga, ji gar kadi ne je pati ki daw ra-de ki go kadi-me ti al, e majal.

15

Kadi daw sangi rabi ne ki kadi adi ronol madine

1 J-ai ki j-awi ki togi me NDil ti, maji kadi ji gati nje je ki ai to je, ki kanji sangi rabi ne ki nal meje.

2 Maji kadi daw ki ra danje ti sangi kadi ra ne ki nal ngokone. Ra ne ki nal-e ki mba maji lie kadi togi-n me ndil ti.

3 Kirisi ki done, sangi ne ki nal rone al, na taki Makitibi la Luwa al-n: «Ne taji je ki sobi kadi aw ki dai ti, tal ki doe ti yo*».

4 NGA ninga, ne je pati ki ndangi me Makitibi ti dokagilo ti ki kate kin, ndangi mba kadi ta tal ne ndo mbata ti laje. Makitibi ndo-je kadi kore me ki kuwa togi ba laje re ki kindae me do ti.

5 Maji kadi Luwa ki nje re ki kore me ki kuwa togi ba ra adi tasi asi-naa maji taki Jaju Kirisi ndigi-n.

6 Lo kin ti, a ilai toji do Luwa ti ki e Baw Bae laje Jaju Kirisi ki me ki kare ki ndu ki kare.

Poy Ta ki Maji mbata la dije pati

7 Uwai naa ro naa ti yo je ne je taki Kirisi uwae-n sasi rone ti kin be, mba kadi Luwa inge-n toba.

8 Taki rojeti, m-al sasi, Kirisi tal nje ra kilae la *Jipi je mba kadi tol-n ta ndu-kun ki Luwa un adi kade je.

9 Taa re mba kadi dije ki ai Jipi je al, ilai toji do Luwa ti mbata me-maji lie, taki Makitibi la Luwa al-n a:

«M-a m-piti dan gin be je ti ki dangi dangi, Taa m-a m-osi pa m-ilae-n toji dai ti to*».

10 Ninga tal al bay a na:

«Sai gin be je ki dangi dangi, irai ronol ki dije la Bae*».

11 Bay to:

«ilai toji do Bae ti, sai gin be je pati,

Osi pa, ipiti-e-n, sai gin dije pati*!»

12 Nje kal ta ki ta Luwa ti Ejay al to a na:

«Daw ki gin koji ti la Jose kare a re, E a a i taa kadi a o be do gin be je ti ki dangi dangi,

Ninga e to a gin bee je kin a indai mede doe ti*».

13 Kadi Luwa ki e nje re ki ne kindae me do ti, adi ronol, ki lapiya lie ta sasi biya ti, me kadi-me ti. Ninga kadi togi NDil Luwa adi kindae me do ti laisi aw ki kate kate to.

Kilae la Pol

14 NGakom je, ki oji dasi, mi ki dom, m-gar maji, kadi mar ta ki maji rosi mesi, ne gar ki dum sasi goto, taa asi gaki kadi adi-naa ta koji yo je ki ne je to.

15 Be ka, ki madi je, m-ndangi makitibi ki toge to m-adi sasi kadi m-ole-n mesi. Ninga m-ra be oji do maji ki Luwa ra sam.

16 Luwa ra adi m-un rom m-ilae ko mbata kilae la Jaju Kirisi ki ro dije ti ki ai *Jipi je al. Indae-m ta dangi kadi m-ilae mbe Poy Ta ki Maji lie, kadi dije ki ai Jipi je al tali kadi-kare ki nal Luwa, kadi-kare ki NDil Luwa e do ti.

17 Asi kadi m-indae gum me to Jaju Kirisi ti oji-n do kilae la Luwa.

18 NGA ninga, re m-al ta ba, m-al ta do ne ti kare ba par, adi e kun ki Kirisi un-m ra-n kilae adi dije ki ai Jipi je al tali rade go ndue ti kin. Kirisi ra kilae ki ta ki tam ti nim, ki kilae ram nim,

19 taa ki togi ne koji je, ki ne je ki ati bal, ki togi la NDil Luwa. Be a, i Jorijalam ti biti tee-n hiri ti, m-ilae mbe Poy Ta ki Maji la Kirisi ki lo je pati.

20 Ninga m-ndigi ngay kadi m-ilae mbe Poy Ta ki Maji lo ki to Kirisi ba ti al bay par, mba kadi m-indae ngira kilae lam do kilae ti ki daw madi indae ngire kate al.

21 Loki m-ra be kin ba, m-ra taki Makitibi la Luwa al-n a na:

«Dije ki daw ilae-de mbe ta lie al a ooi-e, O dije ki ta lie osi mbide ti al, a gari me ta kin to*».

Koji ra la Pol

22 E kin a e ne ki ogi-m ta rabi ki dokagilo je pati kadi m-aw rasi ti.

* 15:3 Pa je 69.10 * 15:9 Pa je 18.50; 2 Samiyal 22.50 Ejay 11.10 * 15:21 Ejay 52.15

* 15:10 Dataranom 32.43 * 15:11 Pa je 117.1 * 15:12

23 Nə ki basine kin, m-aw ki lo madi ki kadi m-ra kilə ti go lo je ti kin al ngata. E be ə, asi bal ngay bone, m-ndingə kadi m-aw rəsi ti.

24 M-a m-aw dəkagilo ti ki m-a m-aw-n İspay ti. Tado, m-ində mem ti kadi kawm ə, m-a m-tee dəsi ti kadi m-o səsi, ningə kadi irai səm adi m-aw m-tee titi. Nə ke ə, m-a m-o səsi kadi ngure or dəm ti ndəy bəy taa m-a m-gangi m-aw.

25 Ningə ki basine kin, m-isi m-aw Jorijaləm ti mba ra ki dije lə Luwə ki isi nu.

26 Tado dije lə Luwə ki isi dənangi Masəduwan ti ki dənangi Akay ti uni ndude kawi ne kadi n-rai ki njé ndoo je ki dan dije ti lə Luwə ki isi Jorijaləm ti.

27 Uni ndude rai ne kin, ningə e ne ki sobi kadi rai səde be wa. Tado kəte, dije ki əi *Jipi je al ingəi ne maji ki go NDil ti rəde ti əi ki əi Jipi je, ningə basine sobi kadi dije ki əi Jipi je al, rai ki Jipi je ki ne ki e ne maji lə darə ki to jide ti tə.

28 Be ə, re m-ra kilə kin gine gangi, adi m-ilə kande ne kaw kin ji dije ti lə Luwə ki Jorijaləm ba, m-a m-aw İspay ti ki rəbi ki dəsi ti.

29 M-gər kadi kawm ki m-a m-aw ki rəsi ti, m-a m-aw ki njangi də lə Kirisi ki to mbar mbar.

30 NGakom je, m-ilə dingəm mesi ti ki takul Bəbe ləje Jəju Kirisi, ki takul ndigi-naa lə NDil Luwə, kadi indəi rəsi naa ti səm, irəi ki kəl ta ki Luwə mbata ti ləm.

31 Əli ta ki Luwə mba kadi taa-m ji njé me ngə je ti ki Jude, taa kadi tə kadi-kare ki m-a m-aw-n Jorijaləm kin ka, dije lə Luwə taai ki rənəl tə.

32 Lo kin ti, m-a m-aw m-tee rəsi ti ki rənəl, ningə re Luwə ndigi ba, m-a m-uwə-n kə rəm rəsi ti ndəy tə.

33 Kadi Luwə ki nje kadi Lapıya e naa ti səsi pəti. *Amen!

16

Kuwə ji-naa

1 M-ilə konanje Pəbe ki e diyakir dan njé kaw-naa je ti ki me be ti ki Səkiire kin jisi ti.

2 M-dəji səsi kadi uwəi-e ki rosi ti me to Bəbe ti, uwəi-e rəsi ti kuwə ki asi ta tə dəw lə Luwə. Adi rəsi, irai sie me ne je ti pəti ki

aw ki ndooe, tado e dəne ki ra ki dije ngay, taa mi wa ki dəm ka ra səm tə.

3 Uwəi ji Pırisika əi ki Akilasi adi-mi, əi madi-kiləm je me kilə ti lə Jəju Kirisi.

4 Əi je ə uni rəde, iləi kə, ajii-mi. Ningə e mi ki karm ə m-ra-de oyo al, nə e njé kaw-naa je pəti, ki əi *Jipi je al ə rai-de oyo.

5 Uwəi ji njé kaw-naa je ki isi me kəy ti ləde adi-mi tə. Uwəi ji nje ndigi ləm Epaynəti adi-mi, e ə e dəw ki dəsəy ki adi mene Kirisi dənangi Aji ti.

6 Uwəi ji Mari ki e dəw ki ra kilə ngay mbata ti ləsi kin adi-mi.

7 Uwəi ji nojim je Andironikusi əi ki Juniyasi ki əi madi dangay je ləm kin adi-mi. Əi njé kaw kilə je ki dije gəri gode maji ngay dan madide je ti, taa adi mede Kirisi nəm ti wa bəy.

8 Uwəi ji nje ndigi ləm me tə Bəbe ti Ampilyatusi adi-mi.

9 Uwəi ji madi-kiləje me kilə ti lə Kirisi, Urbe əi ki nje ndigi ləm ki ngay İsitasi adi-mi.

10 Uwəi ji Apələsi ki e dəw ki təji kadi ki adi mene Kirisi ki taga kin adi-mi. Uwəi ji dije ki me kəy ti lə Arisitobul adi-mi tə.

11 Uwəi ji nojim Erodiyə adi-mi, taa uwəi ji dije ki me kəy ti lə Narsisi ki adi mede Bəbe adi-mi tə.

12 Uwəi ji Tirpən əi ki Tirpoji ki əi dəne je ki rai kilə lə Luwə ngay kin adi-mi, taa uwəi ji konanm Pərsidi ki e dəne ki ra kilə lə Luwə ngay tə kin adi-mi.

13 Uwəi ji Rupusi ki e dəw ki Luwə kəte kin adi-mi, taa uwəi ji kəe ki e kom tə kin adi-mi.

14 Uwəi ji Asekirti nim, Piləgo nim, Ərməsi nim, Patirobasi nim, Ərmasi nim, ki ndəgi ngakoje je ki əi səde kin adi-mi.

15 Uwəi ji Pilologi əi ki Juli adi-mi, uwəi ji Nəre əi ki konanne adi-mi, taa uwəi ji Olimpasi ki dije lə Luwə pəti ki əi sie adi-mi tə.

16 Uwəi ji-naa kare kare ki kuwə-naa rə naa ti ki təji kadi səi ngakonaa je ki me Kirisi ti. *NJé kaw-naa je lə Kirisi pəti uwəi jisi.

Ta ki dəbəy ti

17 NGakom je, m-ilə dingəm mesi ti kadi indəi kəm-kədi dərəsi oji-n də dije ki njé re ki gangi-naa dansi ti, ki nje buki dije wale

kadi taji ro ne ndo ki sai ingai. Maji kadi ori rasi rode ti ko.

¹⁸ Tado ko dije ki be kin, isi rai kilə la Babe laje Kirisi al, na isi rai kilə mba kandade yo. Ki kuji ta je ki tade ti, ki to-naa pe pe, ə isi adi dije ki kamde tijə do ne ki majal ti al.

¹⁹ Ki oji dasi, dije pəti gəri təl ro go ta ti ləsi. Lo kin ti, m-ra rənəl oji-n dasi. NGa ningə mndigi kadi kamsi tijə do ne ki maji ti, ə kadi kamsi ay njay kadi ori rasi ko me ne ki majal ti.

²⁰ Ningə Luwə ki nje re ki lapiya a rigiji do *Sata gin njasi ti basine. Maji kadi me-maji la Babe laje Jəju Kirisi e naa ti səsi.

²¹ Madi kiləm Timote* uwə jisi, taa nojim je Lusiyusi nim, Jasə əi ki Sosipatar nim uwə jisi.

²² Ningə mi Tərtiyusi ki nje ndangi makitibi la Pol kin, m-uwə jisi me kində ro naa ti la Babe.

²³ Gayusi* ki m-isi be lie uwə jisi. Erasi* ki e nje ngəm la ki me be bo ti ki ne uwə jisi, taa ngokoje Kartusi ka uwə jisi to. [

²⁴ Kadi me-maji la Babe laje Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti.]

Kilə taji ki do Babe ti

²⁵ Taji ki do Luwə ti ki asi kadi adi səsi togi ki go rəbi la Poy Ta ki Maji la Jəju Kirisi ki m-ilə səsi mbe. Ki rəbi la Poy Ta ki Maji kin, Luwə tee ki do ne ki to lo boyo ti lo kilə ngire ti nu,

²⁶ na basine gine tee taga wangi kin. Gine tee ki taga wangi ki ro dije ti ki əi *Jipi je al, ki takul makitibi ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi. NDangi ki go ndu ti la Luwə ki nje kisi biti ki no ti kadi dije ki əi Jipi je al adii mede Luwə, ə kadi təli rode go ndue ti.

²⁷ Taji ki do Luwə ti ki e ki karne ba ə e nje gosi, ki dəkagilo ki dəkagilo me to Jəju Kirisi ti. *Amen!

Makitibi ki dɔsay ki Pol ndangi adi Koreti je

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsay ki Pol ndangi adi Koreti je

MBa lə Pol ki kɔ joo ki mba kilə mbɛ Poy Ta ki Maji ki aw, aw tɛɛ Koreti ti ki e 6e bo kare ki dɔnangi Girəsi ti. Loki Pol aw tɛɛ Koreti ti, isi ti nɔɔ ra nay dɔgi gide jijoo. Ningə njé kaw-naa je ki Pol ində ngirəde, əi dije ki əi Jipi je al, ki əi njé tɔ 6a je al.

Koreti e 6e bo ki ne kingə e ngay me ti ki takul toe kadi ba bo ti ki ra adi bato je rai ngay titi. Njé ra gati je uwai naa ti be, taa njé ne gər je ki dangi dangi ka əi ngay me ti tɔ. Nə ne kare ki majal, kaya ki ra rosi mee. Ra adi njé kaw-naa je ki əi ngə 6əy kin, ne je ngay tilə-de naa ti. Lo kin ti, Pol ga ta ngay dɔde ti, tadɔ loki iyə-de ə aw lo ki rangi ti, nja naa ti naa ti, ingə poyde ki ade rənəl al. E be ə, ndangi-n makitibi ki asi sɔ be adi-de. Makitibi je ki joo ə j-ingə-de me Kilə-mindi ti ki sigi ne kin, nə njé ki joo dəw gər lo ki tade ti al. Pol əl ta ləde: ki kare me 1 Kor 5.9-13, ə e ki nungi me 2 Kor 2.3 tɔ. Ningə makitibi je ki joo ki j-ingə dan made je ti ne kin, Pol ndangi-de dɔkagilo mba ti lie ki kɔ mitə ki mba kilə mbɛ Poy Ta ki Maji. Ki dɔsay Pol ndange Epəji ti, ə e ki kɔ joo ndange Epəji ti wa tɔ ə se dɔnangi Masəduwan ti wa be.

Me makitibi ti ki dɔsay kin, go ta kuwə ji-naa ti, ki kəl ta ki Luwə ki mbata maji lie ki ra (1.1-9), Pol dəji njé kaw-naa je ki Koreti ti kadi indəi ngangi gangi-naa ki to dande ti kin nim (1.10-4.21), kadi əsi kaya ki ra ngərangi nim (5), kadi iyəi ta kaw ki ndu kasi-naa al ki dande ti nɔ njé gangi ta je ti ki gəri Luwə al kin nim tɔ (6.1-11). Pol təl a nɔɔ əl-de 6əy tɔ kadi gəri lo kində kəmde go darəde ti ki e kəy kisi NDil Luwə kin tɔ (6.12-20). Ningə go ta kəji je ti kin, Pol tur ta je ti ki dangi dangi ki njé kaw-naa je dəji-e me makitibi ti ki iləi adi-e. Adi e ta ki əji dɔ:

Taa-naa (7);

Ta ki dɔ kuso da je ti ki awi nɔ kagi yo je ti, ki ta ki dɔ pa njiyəde me ne je ti pəti ki aw naa ti ki ya Luwə al (8.1-11.1);

Ta ki dɔ njé kaw-naa je ti ki ne kuso lə Bəbe (11.2-34);

Ta ki dɔ kadi-kare je ti lə NDil Luwə (12-14);

Ki ta ki dɔ ki njé koy je lo koy ti (15).

Pol təl ta makitibi ləne ki poy ta je madi tɔ (ta ki dɔ ne kaw ti nim, ndigi ra je lə Pol nim...), kuwə ji-naa tɔ (16).

Me ne je ti pəti ki asi-naa al dan Koreti je ti kin, Pol əl-de təkɔ təl rɔ go ndu ti lə Kirisi par ə a ra kadi ne je asi-naa. NGa ningə ndigi-naa ki rɔjeti lə ngakonaa je ə e rəbi ki maji itə rəbi je pəti tɔ (13).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki Luwə 6ar-m, ki go me ndigi ti lie kadi mi nje kaw kilə lə Jəju Kirisi, naa ti ki ngokoje Sositan[☆],

² j-uwə jisi səi njé kaw-naa je ki isi Koreti[☆] ti, j-uwə jisi səi njé ki Luwə ɔr səsi me majal ti kɔ ki go rəbi kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi, j-uwə jisi səi njé ki Luwə 6ar səsi tə dije ki kay njay ləne, j-uwə jisi səi dije pəti ki, me lo je ti ki dangi dangi, isi 6ai tɔ Bəbe ləje Jəju Kirisi, Bəbe ləsi ki Bəbe ləje.

³ Kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Bəbe Jəju Kirisi e dəsi ti.

Ra maji lə Luwə me Kirisi ti

⁴ M-ra oyo Luwə ləm ki ndɔ je ndɔ je ki mbata ləsi. M-ra-e oyo əji dɔ me-maji lie ki to dəsi ti me kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi.

⁵ Tadɔ me kində rɔ naa ti ki Kirisi kin ə maji ur-n səsi me kuji ta ti ki me ne gər ti.

⁶ Naji ki ma ki dɔ Kirisi ti e ki ma ki tɔgi dansi ti,

⁷ adi kadi-kare madi kare ki du səsi goto. Isi ingəmi ndɔ ki Bəbe ləje Jəju Kirisi a tɛɛ-n hɔy.

⁸ Kirisi wa ki dɔne a adi səsi tɔgi kadi uwai rəsi ba bitɔ dɔbəy ndɔ ti. A adi uwai rəsi ba mba kadi ndɔ təl-e 6a səi ki ta dəsi ti al.

⁹ MBata Luwə ki nje 6ar səsi, ilə səsi naa ti ki NGone Jəju Kirisi ki Bəbe ləje, e Luwə ki nje ka dɔ ndune ti.

¹⁰ NGakom je, m-ndəji səsi me tɔ Bəbe ti ləje Jəju Kirisi kadi adi ndusi e naa ti. Adi

gangi-naa goto dansi ti. Maji kadi adi tagasi je ki angalsi je e naa ti kare ba.

¹¹ MBa ri ə m-əl ta kin be wa? M-əl be mbata dije ki Kolowe ti əli-mi ta ki dəsi ti adi-m m-o.

¹² Ningə ne ki m-ge kadi m-əl səsi, m-o təkı dansi ti dəw madi ə nə: «Mi dəw lə Pol», ki nungi ə nə: «Mi dəw lə Apolosi[☆]», ki rangi ə nə: «Mi dəw lə Piyər», ə e ki rangi bəy ə nə: «Mi lə Kirisi».

¹³ Ə se Kirisi e ki gangi rəne dana wa? Se e Pol ə bəi-e də kagi-dəsi ti mbata ləsi wa? Se rai səsi batəm me tə Pol ti wa?

¹⁴ M-ra oyo Luwə təkı ra adi m-ra batəm dəw madi kare dansi ti al. Dije ki m-ra-de batəm e Kirisipusi[☆] əi ki Gayusi par.

¹⁵ Dəw madi kare ki a ə nə rai ne batəm me təm ti goto.

¹⁶ Dije ki m-ra-de batəm bəy tə ba, e njé ki me kəy ti lə Isitəpanasi. Ki rangi to noo ningə, m-o al ngata.

¹⁷ E ki mba kilə mbə Poy Ta ki Maji ə Kirisi ilə-m, bi e ki mba ra batəm al. Kilə mbə Poy Ta ki Maji kin e ki gosi ta ki ta ti al. Re e ki gosi ta ki ta ti ningə, koy Kirisi də kagi-dəsi ti a təl ne ki ndae goto.

Kirisi e təgi ki tər lə Luwə

¹⁸ MBə koy Kirisi də kagi-dəsi ti e ta mbə ki rə dije ti ki isi awi tuji ti. Nə ki rəjeti je ki j-ingə kajı ningə e təgi lə Luwə.

¹⁹ Makitibi lə Luwə ə nə: «M-a m-tuji tər lə njé tər je, ningə njé ne gər je, m-a m-ro ta ne gər ləde kadi təl ne ki kare[☆].»

²⁰ Nje tər e ra be? Nje ndo ndu-kun e ra be? Nje naji ta e ra be? Tər lə dəw ki duniya ti ə yə Luwə təl-e ne ki mbə ti.

²¹ E be mbata tər ki dənangi ti ne asi kadi aw ki dije adi gəri tər lə Luwə al. E be ə Luwə ndigi ngay kadi n-aji dije ki adi-e mede. Dije ki adi-e mede ki go rəbi kilə mbə Poy Ta ki Maji ki dəw oo ə to tə ta mbə yo.

²² *Jipi je dəji kadi n-ooi ne kəji, Girəki je sangi tər tə.

²³ Ki səbi dəje ningə, j-ilə mbə Kirisi ki bəi-e də kagi-dəsi ti. MBə kin təl jigi tigə Jipi je, ə e ta mbə ki rə dije ti ki əi Jipi je al tə.

²⁴ Nə ki rə dije ti əi Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, ki Luwə bar-de ningə, mbə lə Kirisi kin e təgi ki tər lə Luwə mbata ti ləde.

²⁵ Tadə ta mbə lə Luwə kin e tər ki itə tər lə dije, ə təgi goto lə Luwə kin e təgi ki itə təgi lə dije.

²⁶ NGakom je, indəi kəmsi maji oi. Dansi ti ki Luwə bar səsi kin, njé tər je ki go darə ti əi ngay al, njé təgi je əi ngay al, njé təba je əi ngay al tə.

²⁷ Ningə kadi igəri təkı Luwə kəti ne je ki njé təgi al ki dənangi ti ne mba kadi ilə-n rəsəl də ne je ti ki njé təgi.

²⁸ Luwə kəti ne je ki kəme goto, ne ki dije kidi-e dənangi, ne je ki əi ne madi al, mba ro-n ta ne je ki dije ooi ndade.

²⁹ Be mba kadi dəw madi ində gunə no Luwə ti al.

³⁰ E Luwə ə ilə səsi naa ti ki Kirisi. Kirisi ki bone e tər ləje ki j rə Luwə ti. E ə, ki go rəbi lie, Luwə ər-n ta dəje ti, adi j-ayi njay, ugə dəje ji majal ti.

³¹ E be təkı makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Dəw ki ge kində gunə ningə, maji kadi un Babe ə ində-n gunə[☆].»

2

Kilə mbə Poy Ta ki Maji lə Pol

¹ NGakom je, loki m-aw dansi ti, m-ilə səsi mbə poy ta ki rəjeti lə Luwə, ki to lo bəyo ti, e ki ne gər ki al dəsi ə se ki tər ta ə m-ilə-n səsi mbə kin al.

² MBata loki mi dansi ti, ne ki rangi ki m-sangi goto. M-sangi kadi igəri Kirisi par kare ba. Adi e Kirisi ki bəi-e kagi-dəsi ti.

³ Loki mi dansi ti, mi me təgi goto ti. M-əl səsi ta me dadi ti ki bəl.

⁴ Ne ki m-ndo səsi ki mbə Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi kin, e ki ta ne gər lə dəw al. E ki go kəji təgi ti lə NDil Luwə.

⁵ Be mba kadi kadi-me ləsi ilə ngirəne də ne gər ti lə dəw al, nə də təgi ti lə Luwə yo ta.

⁶ Ningə, je ka ji ndo njé kadi-me je ki təgi gangi me ndil ti ki me tər tə. Nə ke ə e tər lə dije ki dənangi ti ne al. Ta e tər lə njé təgi je ki dənangi ti ne ki ndə madi ə a tuji kin al tə.

⁷ J-ilə mbə tər lə Luwə. Tər ki kuti gide ki to lo bəyo ti. E tər ki Luwə ində dəe dana kəte no kində duniya ti mbata təba ləje.

⁸ Tər ki dəw kare ki dan njé təgi je ti ki dənangi ti ne ki gər goto. Re kənde tēē də

tər ti kin ə re a bəy Babe ki nje təba kagi-dəsi ti al.

⁹ Ningə, tək makitibi lə Luwə əl-n, e ne ki kəm dəw oo al, e ne ki mbi dəw oo al, e ne ki dəw ga mene ti al tə. E ne ki Luwə ində dœ dana mbata ti lə dije ki ndigi-e✧.

¹⁰ NGa ningə, Luwə tēē ki dœ adi-je ki go rəbi lə NDil. MBata NDil oo gin ne je pəti. NDigi ra je lə Luwə ki to lo bəyɔ ti ka NDil oo.

¹¹ Ki ɔji dɔ dəw, dəw madi ki gər ne je ki to rɔ madine ti goto. E ndil ki to rɔ dəw ti kin par ə gər ne je ki to rœ ti. E be ə, yə Luwə ka to be tə. NDil Luwə ki karne ba par ə gər ne je ki to rɔ Luwə ti.

¹² NGa ningə, ndil ki e meje ti je kin e NDil ki dənangi ti ne al, nə e NDil ki j taa rɔ Luwə ti nu, mba kadi ji gər-n ne je ki Luwə adi-je ki go me-maji ti lie.

¹³ Ningə, j-əl tae ki rəbi ne gər lə dəw al, nə ki rəbi lə NDil. E be ə, j-isi j-ər gin ne ki rɔjeti lə NDil, j-adi dije ki go NDil ti.

¹⁴ Dəw ki aw ki NDil Luwə me ne ti al, asi kadi a ingə ne ki rɔjeti ki j rɔ Luwə ti al. MBata e NDil Luwə par kare ba ə adi dəw gər ne je ki rɔjeti kin.

¹⁵ Dəw ki aw ki NDil Luwə mene ti asi gangi ta dɔ ne je ti pəti, ningə dəw ki rangi asi gangi ta dœ ti al.

¹⁶ Makitibi əl ə nə: «Nə ə gər ta ga lə Babe wa? Se nə ə asi kɔje ta wa✧?» Dəwe goto, nə je, j-aw ki taga lə Kirisi.

3

Gangi-naa ki to dan njé kaw-naa je ti ki Koreti

¹ NGakom je, ki rɔjeti ba, ta ki m-əl səsi kəte kin m-əl səsi tə dije ki go darɔ ti, tə dije ki əi ngan je ki du me kadi-me Kirisi ti. M-əl səsi ta tə dije ki go ndil ti al.

² E mbata kin ə, m-adi-n səsi ne kuso ki ngə al, m-adi səsi mba yo. Tado tɔgisi asi kadi usoi ne ki ngə al. Biti bone wa kin ka asi kadi usoi ne ki ngə al.

³ Asi al, tado səi dije ki go darɔ ti bəy. Səi dije ki go darɔ ti, isi njiyə ki go darɔ ti. M-əl be mbata isi rai-naa ni je, isi gaki-naa je.

⁴ Loki dəw madi ə nə ne dəw lə Pol, ningə ki nungi ə nə ne dəw lə Apolosi kin se e njiyə ki go darɔ ti al ə se e ri wa?

⁵ Apolosi ki Pol əi nə je ə? Apolosi ki Pol əi bəə kilə je lə Luwə. Əi bəə kilə je ki go rəbi ləde ə adi mesi Babe. Dəw ki ra danje ti ra kilə ləne tək Luwə ade-n.

⁶ Mi m-dibi ko, Apolosi e nje ra man dɔ ti, ningə Luwə ə e nje ra kadi ibə.

⁷ Nje mə ko ki nje ra man dɔ ti əi ne madi al. Dəw ki kadi tœ ba dɔ ti e Luwə ki nje ra kadi tɔgi.

⁸ Nje dibe ki nje ra man dɔ ti asi-naa. Ningə dəw ki ra dande ti a ingə ne kigə go ji ki asi ta kilə lie ki ra.

⁹ MBata je madi-kilə je lənaa me kilə ti lə Luwə. Ningə səi, səi ndɔ lə Luwə, səi kəy kində je lie.

¹⁰ Ki go me-maji ti lə Luwə ki ilə-n kilə ləne jim ti, m-ində ngirə kilə dansi ti tə nje kində ngirə kilə ki maji. Ningə ki basine kin dəw ki rangi ində ta jim. Ke ə, kadi dəw ki ində ta kilə kin ba, ində kəmne go kinde ti ki a ində maji.

¹¹ Dəw a ində ngirə kilə kin rangi al ngata. NGirə kilə ka ə to ne ə e Jəju Kirisi par.

¹² NGa ningə re dəw ində ta kilə kin ki ɔr, ə se arja, ə se ki mbal ki ndole, ində ki kagi, ə se burim wale, ə se ki kadi ne ka, a to ki taga.

¹³ MBata ndɔ gangi ta ti ə, ne je pəti ginde a tēē, ningə por a naa tɔgi kilə je pəti kadi dije a oy maje ki maje al.

¹⁴ Re kilə ki dəw ində dɔ ngire ti kin, ngə a taa ningə, bae a ingə ne kigə go jine.

¹⁵ A kin ə, kilə kin por ɔ-e tɔ ningə, bae a ingə ne kigə go jine al. Dəw kin a ingə kaji, nə e kaji ki a tēē-n ta por ti jati jati.

¹⁶ Səi ba səi kəy kisi Luwə, nə igəri se igəri al wa?

¹⁷ Re dəw tuji kəy kisi Luwə ningə, Luwə a tuje dəwe kin tɔ. MBata kəy lə Luwə ay njay, ningə səi ə, səi kəy kisi Luwə.

¹⁸ Maji kadi dəw ndam ki rone al. Kin ə re dansi ti, dəw madi oo rone tə nje tər ki go taga ti ki dənangi ti ne ningə, maji kadi dəwe kin təl rone mbə ti. Təl rone mbəti kadi tə ingə-n tər ki rɔjeti.

¹⁹ Tado tər ki dənangi ti ne Luwə oo kadi e dɔ majal. Be ə makitibi lə Luwə ə nə: «Luwə uwə njé tər je ki ta me ta ngom je ti ləde.»

²⁰ Taa təl əl bəy tɔ ə nə: «Luwə gər taga lə njé tər je, ningə oo kadi e ne madi al.»

²¹ Sobi kadi daw madi un dije inda-n gunal, mbata ne je pæti e yasi.

²² E-n Pol, a se Apolosi, a se Piyar, a se donangi, a se kisi ki do taa, a se koy, a se ne je ki bone a se ki lo ti ti, ne je kin pæti e yasi.

²³ Ninga sai, sai ya Kirisi, a Kirisi e ya Luwa to.

4

Kila ra nje kaw kila je

¹ Ninga, maji kadi oi-je ta bæa kila je la Kirisi. Oi-je ta nje ngam ne je la Luwa, ne ki rojeti ki to lo boyo ti.

² NGA ninga, ne ki ba nje ne a ge ro nje ngam ne ti, e ka dana par.

³ Ki oji dam, ta kadi sai, a se nje gangi ta do dije ti, igangi ta dam ti ra-m bal al. Ta mi wa ki dam, m-gangi ta do rom ti al to. Tado m-ra ne ki majal al.

⁴ Ninga, e kin a a ra kadi mi daw ki dana al. Babe wa a a gangi ta dam ti.

⁵ MBata kin a, maji kadi igangi ta do daw ti kate no dokagiloe ti al. Ingami dokagilo ki Babe a re a, ne je ki toi lo boyo ti me til ti, a ila kunji dode ti kadi a toi taga wakisa ta kam dije ti. Ninga a tee ki gin ndigi ra la daw ki ra ki to me ti. Lo kin ti, Luwa a ila toji do daw ti ki ra, ki go kila rae ti.

⁶ NGakom je, m-al sasi ta ki go kuje je ki dangi dangi oji do Apolosi nim, oji dam mi wa nim, mba kadi indoi ne roje ti. M-ra be mba kadi daw ra yane adi al do ndu ki makitibi la Luwa al kin al. MBA kadi uni daw indai gusi, indori-naa al.

⁷ Se na a e nje ra kadi ito dangi dan dije ti wa? Se e Luwa a e nje kadi ne je pæti ki aw-n kin al wa? NGA a re e Luwa a adi ne je pæti ki aw-n kin ninga, ra ban be a isi inda-n gui ta ne ki e j wa a inga ki daroi be a?

⁸ Ki basine kin, ingai ne asi sasi ngata, sai nje ne kinga je. Kin isi oi be ki kanji kadi je sasi do ti. M-ndigi kadi e beko ki rojeti wa a oi be, adi j-o-n sasi.

⁹ Ninga, to taki je ki madi je ki nje kaw kila je kin, Luwa inda-je go dije ti gogi be. Ji to ta dije ki gangi ta koy dode ti be. MBata Luwa iyæ-je ji dije ti adi ji tal ne koo ta kam dije ti pæti. Ta kam malayka je ti ki ta kam dije ti.

¹⁰ Je, ji tal mbæ je mbata ti la Kirisi, ninga sai, sai nje kam-kaa je me Kirisi ti. Je nje tagi al, na sai, sai nje tagi je. Je, dije isi kidi-je, ninga sai, dije isi buki sasi ti.

¹¹ Biti bone ka j-isi j-inga ko. Ne kusoje goto, man kayje goto, kibi koje goto. Dije isi adi-je ko, j-ilæ mbir mbir ki lo.

¹² Daraje je wa, ji ra kila j-o rogoa taa j-inga ne kusoje me ti*. Dije taji-je ka, ji njangi dode, rai-je ko ka j-uwæ tagi je ba.

¹³ Eli ta je ki majal dæje ti ka, j-ilæ dingam me naa ti. Biti bone ka dije ooi-je ta si ki kosi kila ko. Ooi-je ta to dije ki ndade goto.

¹⁴ M-al sasi ta ta nganm je ki nje ndigi lam. E ki mba kulæ-n rasal dæsi ti ba m-ndangi-n ta kin m-adi sasi al, na e ki mba kadi m-tee-n kamsi maji do ne je ti.

¹⁵ Ninga, re nje kor nosi je ki me kadi-me Kirisi ti ai dibi kuti ka, bawsi ki go ndil ti e kare ba. MBata mi a mi bawsi ki nje kila sasi mbæ Poy Ta ki Maji la Kirisi.

¹⁶ E be a, m-dæji sasi kadi oi go njam maji.

¹⁷ M-ilæ Timote* ki rasi ti ki mbata ta kin. Timote ki e ngonm ki nje ndigi lam, ngonm ki dana me ta ti la Babe. Timote a ole mesi do ne ndo ti lam me kisi ki do taa ti ki Kirisi. Kuje ki m-isi m-ndo-n nje kaw-naa je ki lo je pæti.

¹⁸ Dije madi sii gidide, ooi taki m-a m-tal ta m-tee rasi gogi al ngata.

¹⁹ Na re Luwa ndigi a dokagilo ngay al par a m-a m-tee rasi ti noo. Ninga dije ki nje si gidide kin, m-a m-o-n ta kalde par al, na m-o-n kila ki togide asi ra to.

²⁰ Tado kobe la Luwa e me ta ki kal ti al, na e me tagi ti.

²¹ E ri a indigi dana? Indigi kadi m-aw rasi ti ki gol jim ti a se kadi m-aw ki ngame ki rasi ki ndigi-naa, ki e ngame ki sol lam lam a.

5

Kaya ki to dan nje kaw-naa je ti ki Koreti

¹ Dije ali ki lo lo adi m-o taki kaya ki to kal tae al to dansi ti. Dije ki gari Luwa al ka, daw inga ko kaya ki be kin dande ti al. J-o kadi daw kare dansi ti isi sangi ne bawne*.

² A sai, isi sii gidisi. Ne kin, e ne ki kadi a adi sasi ndinga ro. Ninga daw ki be kin e daw ki kadi a tuwai-e dansi ti ko.

* 4:12 Knjk 18.3; 20.34   * 4:17 Knjk 16.1   * 5:1 Læbætiiki 18.8; Dætarænom 23.1

³ Ki ɔ̄ji dɔ̄m, mi s̄ay s̄asi, n̄a t̄aki mi s̄asi naa ti me ndil ti, m-gangi ta d̄o d̄awe ti kin me t̄o J̄aju Kirisi ti. M-gangi ta d̄oe ti t̄aki mi s̄asi naa ti be.

⁴ Ninḡa loki a kaw-i-naa ɔ̄ mi s̄asi naa ti me ndil ti, t̄ogi B̄abe l̄aje J̄aju a e naa ti s̄aje d̄o ta ki gangi ti kin.

⁵ D̄aw ki be kin, s̄abi kadi iȳai-e ji Sat̄a ti kadi tuji dar̄oe k̄o. *Sat̄a tuji dar̄oe k̄o kadi ndile inḡa kaj̄i nd̄o t̄al B̄abe J̄aju ti.

⁶ Ne ki kadi isii gidisi, mi m-o al jagi. Se iḡari al wa? Ɖ̄m ki nd̄ay be ki d̄aw l̄oy-n nduji, a ra adi nduji j̄.

⁷ S̄abi kadi ɔ̄ri ɔ̄m ki k̄ake dansi ti k̄o, mba kadi s̄ai nduji ki l̄oy ki sigi. S̄ai nduji ki l̄oy ki sigi mbata ɔ̄m goto dansi ti. Ɖ̄m ki k̄ake goto dansi ti, tad̄o ngon bat̄i ra nay taa kil̄a taa l̄aje e ki kij̄a minde.

⁸ Adi ji rai nay taa kil̄a taa kin ki ɔ̄m ki k̄ake al. Adi ji rai ki ɔ̄m majal al, adi ji rai ki ɔ̄m me ndul al. N̄a adi ji rai ki nduji ki l̄oy ki ɔ̄m goto me ti, ki e nduji ki ay njay, ki r̄ojeti.

⁹ Me makitibi ti ki m-ndangi k̄ate madi s̄asi kin, m-ɔ̄l s̄asi kadi indol̄ai-naa ki dije ki nj̄e ra kaya je al.

¹⁰ Ninḡa, m-ɔ̄l be mbata l̄a dije p̄ati ki d̄onangi ti ne ki nj̄e ra kaya je, ɔ̄ se nj̄e ra majal je, ɔ̄ se nj̄e bogi je, ɔ̄ se nj̄e k̄asi d̄ode nangi n̄o kagi yo je ti, al. Re e be ninḡa, a t̄eei k̄o dande ti.

¹¹ Ne ki m-ɔ̄l s̄asi, s̄abi d̄o d̄aw ki ɔ̄ n̄a ne nje kadi-me, ninḡa isi ta ra kaya ti, isi ta ra mal la ti, isi ta k̄asi d̄one nangi n̄o kagi yo je ti, isi ta ne taji ti, isi ta ra ḡo kasi ti, ki ta bogi ti. D̄aw ki be kin ɔ̄ kadi ind̄ai r̄osi naa ti sie al.

¹² E ta l̄am mi ɔ̄ kadi m-gangi ta d̄o dije ti ki ɔ̄i nj̄e kadi-me je al, al. Ninḡa, e nj̄e ki ɔ̄i dan nj̄e kaw-naa je ti ɔ̄ kadi a gangi ta d̄ode ti.

¹³ Nj̄e ki ɔ̄i nj̄e kadi-me je al, e Luw̄a ɔ̄ a gangi ta d̄ode ti. Ituw̄ai d̄aw ki nje me ndul dansi ti k̄o✧.

6

Ta ki gangi ki dan nj̄e kadi-me je ti

¹ Loki ta to dansi ti, s̄ai ki adi mesi J̄aju ninḡa, it̄ali uni awi n̄o nj̄e k̄obe je ti ki ḡari Luw̄a al b̄ay t̄o. Irai be ki mba ri wa ka d̄aw ḡar al? Uni ta awi n̄ode ti, ɔ̄ iȳai dije l̄a Luw̄a.

✧ 5:13 D̄et̄ar̄enom 17.7

² Se iḡari kadi dije ki kay njay l̄a Luw̄a ɔ̄ a gangi ta d̄o dije ki d̄onangi ti ne al wa? Kin ɔ̄ iḡari kadi e s̄ai je ɔ̄ a igangi ta d̄o dije ti ki d̄onangi ti ne ninḡa, ra ban be ɔ̄ asi kadi igangi ngan ta je ki majal be ki to dansi ti al ɔ̄?

³ Se iḡari kadi e j-ɔ̄i je ɔ̄ j-a ji gangi ta d̄o malayka je ti al wa? Ɖ̄ kin ɔ̄ e be ninḡa, ra ban be ɔ̄ j-asi kadi ji gangi ngan ta je ki toi danje ti b̄one kin al ɔ̄?

⁴ Ḡine e ri ɔ̄, loki ngan ta je ki be kin toi dansi ti ninḡa, uni awi r̄o dije ti ki ɔ̄i ne madi al dan nj̄e kaw-naa je ti ɔ̄?

⁵ M-ɔ̄l s̄asi ta kin be kadi r̄osi s̄ol s̄asi. Ninḡa, se d̄aw madi kare be ki nje k̄am-k̄adi, ki kadi gangi ta dan ngakone je ti ki nj̄e kadi-me je goto biti wa?

⁶ Ɖ̄ kadi ngakonaa je ki me Kirisi ti uni-naa awi n̄o dije ti ki ḡari Luw̄a al!

⁷ Ki r̄ojeti b̄a, kaw ɔ̄ wa ki awi ki naa lo gangi ta ti kin, t̄oji kasi al l̄asi ki taga ngata. Se ra ban ɔ̄ indigi kadi isi d̄o ti ki nj̄e ki rai s̄asi ne ki go r̄abe ti al kin al wa? Se ra ban ɔ̄ iȳai adi tuji ne l̄asi par al wa?

⁸ Ɖ̄, s̄ai yo ta it̄ali isi rai ne ki go r̄abe ti al, isi bogi ngak̄osi je ki me Kirisi ti.

⁹ Iḡari kadi nj̄e ra ne je ki go r̄abe ti al, a oy k̄obe l̄a Luw̄a al, ɔ̄ se iḡari al wa? Maji kadi ɔ̄di r̄osi al, tad̄o nj̄e ra kaya je, ki nj̄e ra yo je, ki nj̄e kuw̄a marim je,

¹⁰ ki d̄inḡam je ki nj̄e sangi-naa je, ki nj̄e bogi je, ki nj̄e k̄am-nda je, ki nj̄e kasi ra je, ki nj̄e taji ne je, ki nj̄e taa ne l̄a dije d̄o gu ti je, dije kin p̄ati a ooi k̄obe l̄a Luw̄a al.

¹¹ Ne je kin ɔ̄ e kil̄a ra dije madi dansi ti k̄ate. N̄a basine, s̄ai dije ki Luw̄a toḡi s̄asi adi ayi njay, Luw̄a ind̄a s̄asi ta dangi mbata ti lie, Luw̄a ɔ̄r ta d̄osi ti ki t̄o B̄abe l̄aje J̄aju Kirisi, taa ki takul NDil ki kay njay t̄o.

Dar̄aje e Kay kisi NDil Luw̄a

¹² Dije madi ɔ̄li ɔ̄i n̄a: «Ta r̄abi to kadi m-ra ne je p̄ati ki mem ndigi kare.» E ki r̄ojeti, «ta r̄abi to kadi m-ra ne je p̄ati ki mem ndigi kare,» n̄a ne je p̄ati maji s̄am d̄ar̄o al. «Ta r̄abi to kadi m-ra ne je p̄ati ki mem ndigi kare.» N̄a m-ndigi kadi ne madi aw ki t̄ogi d̄om ti al.

¹³ Ne kuso e ki mbata me d̄aw, ɔ̄ me d̄aw to mbata ne kuso t̄o, n̄a Luw̄a a tuji-de joo pu k̄o. N̄a dar̄o d̄aw e mbata kaya al. Dar̄o

dəw e mbata Babe, ningə Babe ka isi mbata dəw tɔ.

¹⁴ Təki Luwə adi Babe ij-n taa lo koy ti ka kin ə, a adi je ka j-a j-ij taa lo koy ti tɔ. A adi j-ij taa lo koy ti ki takul tɔge.

¹⁵ Se igəri kadi darəsi je əi ngan rɔ Kirisi al wa? Se m-a m-un ngan rɔ Kirisi kadi m-təl-e ngan rɔ kaya dәне ti wa? Jagi m-a m-ra be al.

¹⁶ Se igəri kadi dəw ki ilə rəne naa ti ki kaya dәне, təli darɔ ki kare ba sie al wa? Tado makitibi lə Luwə ə nə: «Dije ki joo kin a təli darɔ ki kare*.»

¹⁷ Nə, dəw ki ilə rəne naa ti ki Babe, e naa ti sie kare ba me ndil ti tɔ.

¹⁸ E mbata kin ə, kadi imbati kaya sangi dәне je. Tado, ndəgi majal je ki dəw rade, əi gidi rəe ti tagane, nə dəw ki isi sangi dәне kaya ti, isi ra majal əsi-n ta rəne e wa.

¹⁹ Se igəri kadi darəsi je e kəy kisi NDil Luwə al wa? NDil ki e mesi ti kin ij rɔ Luwə ti, Luwə ə adi səsi. Darəsi e ya Luwə, bi e yəsi al.

²⁰ Maji kadi iləi tɔji dɔ Luwə ti me darəsi ti, tado Luwə igə dəsi ki gati ki ngay.

7

Ta ki dɔ taa-naa ti

¹ Ta ki oji dɔ ta je madi ki əli-mi me makitibi ti ki indangi adi-mi. M-o maji ngay kadi dingəm tɛɛ kadi dәне ti al.

² Nə mba kadi dəw osi me kaya ki ra ti al, maji kadi dingəm ki ra ka aw ki dәне ləne ki oji dәне, ə dәне ki ra ka kadi aw ki dingəm ləne ki oji dәне tɔ.

³ Maji kadi dingəm ki ra ka adi nene ne ki sɔbi kadi ade, ningə kadi dәне ka adi ngawne ne ki sɔbi kadi ade tɔ.

⁴ MBata dәне aw ki tɔgi dɔ rəne ti al, nə e ngawe ə aw ki tɔgi dɔ ti. Be tɔ ə, dingəm ka aw ki tɔgi dɔ rəne ti al, nə e nee ə aw ki tɔgi dɔ ti.

⁵ Maji kadi ogi-naa rəsi al. Re ogi-naa rəsi ningə, kadi e ki go mindisi ki osi naa ti mba kadi uni rəsi əli ta ki Luwə. Ningə go ti ə, itəli awi naa ti gogi. Be mba kadi *Satə ingə rəbi na-n səsi al. Ingə rəbi na səsi loki asi kuwə rəsi ngə al.

⁶ Ta ki m-əl səsi kin, e ndu ba m-adi səsi al, nə e go rəbi madi ə m-oji səsi.

⁷ M-ndigi ngay kadi dingəm je pəti toi tɔ mi be, nə ke ə, nə nə ka aw ki kadi-kare ləne ki Luwə ade. *Kadi kare je əi dangi dangi: dəw kare aw ki kadi-kare ne madi, ə e ki nungə aw ki kadi-kare ne ki rangi tɔ.

⁸ M-əl buwə je ki njé ngaw koy je, təki to maji ngay kadi isi dərɔde tɔ mi be.

⁹ Nə ke ə re, asi kadi uwəi rəde ngə al ba, maji kadi taai dәне, ə se taai dingəm ki rangi. Tado, taa-naa e soti kadi dəw ində gu dɔ ngur darɔ ti.

¹⁰ Ki oji dɔ dije ki taai-naa ki bəlme, maji kadi dәне tɛɛ ji ngawne ti al. Ningə, ndu kin e mi ə m-un al, nə e Babe ə un.

¹¹ A re dәне tɛɛ ji ngawne ti ba, a taa dingəm ki rangi al. Re e be al tɔ ningə, kadi təl aw ji ngawne ti gogi. Ə kadi dingəm ka tuwə nene al tɔ*.

¹² Ki oji dɔ ndəgi dije ningə, e mi ə m-əl-de ta, bi e Babe al. M-əl kadi re, dingəm ki un mene adi Kirisi, aw ki dәне ki gər Kirisi al, ə dәне ka kin ndigi kadi n-isi sie ba, maji kadi tuwe al.

¹³ Ə re dәне ki un mene adi Kirisi, aw ki dingəm ki gər Luwə al, ə dingəm ka kin ndigi kadi n-isi sie ka, maji kadi mbate al tɔ.

¹⁴ Tado, dingəm ki gər Luwə al a e ki kay njay ki takul nene. Ningə dәне ki gər Luwə al ka, a e ki kay njay ki takul ngawne tɔ. Re e be al ningə, ngande je a əi ki kay njay al. Nə ki rɔjeti, əi ki kay njay.

¹⁵ A kin ə re, e ki gər Luwə al, ndigi mbati-naa ningə, ta rəbi to mbata ti lie. Tado goe ti kin, ne madi ki dɔo nje kun mene kadi Kirisi naa ti ki nje gər Luwə al goto. Luwə bar səsi kadi isi ki naa ki lapiya.

¹⁶ Dəw gər al, ki go rəbi kisi naa ti kin, dɔ maji ə, ij dәне a aji ngawi, ə se ij dingəm a aji nei.

Ka dɔ nja ti me bar ti ki Luwə bar dəw

¹⁷ Kadi ne ra dəw ki ra e ki go kadi-kare ti lie. Kadi kare ki Babe ade ki go kise ti ki dɔe taa, kəte taa kadi Luwə bar-e-n. E kin e ta ki m-ndangi madi njé kaw-naa je pəti.

¹⁸ Kin ə re dəw madi ijə mətine kəte taa kadi Luwə bar-e ningə, kadi təl ra rəne tɔ nje kijə mətə al bəy be al. A kin ə re dəw madi ijə mətine al bəy, ə Luwə bar-e ningə, kadi təl aw ijə mətine al ngata.

* 6:16 Kilə ngirə ne je 2.24 * 7:11 10-11: Mt 5.32; Mk 10.11-12; Lk 16.18

¹⁹ M-adi igəri tæki kijə mæti e ne madi kare al. Taa kijə mæti al ka e ne madi al tɔ. Ne ki sɔbi kində kəm go ti, e ngəm go ndu-kun je lə Luwə.

²⁰ Maji kadi, nā nā ka isi me ji kisi ti ləne ki isi-n kəte taa kadi Luwə ɓar-e-n.

²¹ Kin ə j bəə kəte taa kadi Luwə ɓari ə, kadi iga ta dɔ kei bəə ti kin al. Re ta rəbi to mba kadi ɔr kulə bəə mindi ti mindi ka, maji kadi a me bəə ti wa kin ira-n kilə ki maji.

²² Tado bəə ki Babe ɓar-e, e dæw ki kulə bəə ɔr minde ti ngata, e dæw lə Babe. Be tɔ ə, dæw ki e ɓa rone ki Luwə ɓar-e, təl bəə lə Kirisi.

²³ Kadi igəri tæki igəi dəsi ki gati ki ngay, ɓi kadi itəli bəə je lə dije al.

²⁴ NGakom je, kadi nā nā ka, isi ki go ji kise ti ki isi-n kəte taa kadi Luwə ɓar-e-n.

Ta ki dɔ dije ti ki taai-naa al ɓəy, ki njé ngaw koy je

²⁵ Ki ɔji dɔ dije ki taai-naa al ɓəy, m-ingə ndu madi rɔ Babe ti kadi m-adi-de al. Ningə, m-a m-əl-de ta ki go koe ti ləm ki m-o. Mi ki Luwə o kəm-to-ndoo ləm, ə təl-m dæw ti ki asi kadi itaai mee.

²⁶ Ne ki mi m-o maji ngay kadi dæw ra ə to kin: dəkagilo ki j-isi ti ne kin ə dɪngəm isi ki karne par ə, m-o kadi a e so-e ti, tado e dəkagilo ki ngə ngay.

²⁷ Be ə, re itaa dæne ngata ɓa maji kadi isi sie par. A kin ə re itaa dæne al ɓəy ə, isi par ɓi isangi rəbi taa dæne al.

²⁸ Ningə, kin ə itaa dæne ə, e majal ə ira al. Taa re ngon ki mandɪ taa dɪngəm ka, e majal ə ra al tɔ. Nə dije ki njé taa-naa a ingəi kɔ ki ndɔ je pəti me kisi ki dɔ taa ti ləde. E be ə, m-ndigi kadi uri me kɔ ti kin al.

²⁹ NGakom je, ne ki kadi m-əl səsi ə to kin: dəkagilo ki noje ti nay ngay al ngata. Ə kadi kaw ki kəte nɔɔ kam, njé taa dæne je toi tɔ dije ki taai dæne al be.

³⁰ Kadi njé ki isi nɔi-naa toi tɔ dije ki nɔi-naa al be, kadi njé ki isi rai rənəl toi tɔ dije ki rai rənəl al be, kadi njé ki ndogi ne je toi tɔ dije ki awi ki ne madi al be,

³¹ kadi njé ki isi maji ki ne kingə ki dɔnangi ne ti toi tɔ dije ki isi maji al be. Tado dɔnangi ki ne maji ki me ti ba pəti a gotoi.

³² Ningə, m-ndigi kadi isi ki kanji ta ki ga. Tado dæw ki taa dæne al ɓəy isi sol dɔ kilə ti lə Babe. Isi sangi kadi n-ra ne ki nəl Babe.

³³ Nə dæw ki taa dæne, isi sol mbata ne je ki dɔnangi ti ne. Isi sangi kadi n-ra ne ki nəl nene yo tɔ. Adi e dæw ki ta gae tɔ joo.

³⁴ Be tɔ ə, dæne ki taa dɪngəm al, ə se ngon ki mandɪ ka toi be tɔ. Isi soli mbata kilə lə Babe, kadi n-əi dije ki maji me darɔde ti nim, me ndilde ti nim. Nə dæne ki taa dɪngəm, isi sol mbata ne je ki dɔnangi ti ne. Isi sangi kadi n-ra ne ki nəl ngawne yo tɔ.

³⁵ E ki mbata maji ləsi ə m-əl-n səsi ta kin ɓi e ki mba kadi m-ɔgi-n səsi dɔ ne madi al. Ningə, m-ndigi kadi irai e ki go rəbe ti ki maji, mba kadi itj rəsi kati me kində rɔ naa ti ki Babe, ɓi ki me ki joo al.

³⁶ Kin ə re, dɪngəm uwə dɔ ngon ki mandɪ ngata, ə oo kadi re n-taa-e al ə n-ra sie ne ki majal ɓa, maji kadi taai-naa par ɓi e majal al.

³⁷ Nə kin ə re, go nongi ti, dæw un ndune kadi n-taa dæne al, kanji gu ki kində dɔ ti, dæwe ra maji. Ra maji, loki uwə rone nga sangi dæne kin al.

³⁸ E be ə, re dɪngəm uwə dɔ ngon ki mandɪ ə taai-naa sie par ka maji. A kin ə re, təl iyə goe adi taai-naa al ə maji ngay ɓəy tɔ.

³⁹ Dəkagilo ki dɪngəm isi ki dæne taa ɓəy ɓa, kadi dæne iyə ngawne al. Nə re ngawe oy ningə, kulə goto minde ti. Ta rəbi to kadi taa dɪngəm ki me ndigi. Nə ke ə kadi e dɪngəm ki me Kirisi ti taa.

⁴⁰ Ningə, ki go koe ti ləm, m-o kadi re nje ngaw koy kin isi dæne ti par ə maji ngay. M-əl be mbata, mi ka m-gər kadi m-aw ki NDil Luwə mem ti tɔ.

8

Ta dɔ da ti ki gugi yo

¹ Ki ɔji dɔ da ki gugi yo ningə, m-o kadi j-əi pəti, j-əi njé ne gər tæki rɔjeti. Nə ne gər e nje re ki kɔji rɔ. NDigi-naa ə yə e nje ra ki dæw kade tɔgi me kadi-me ti lie.

² Re dæw madi oo rone tɔ nje ne gər ningə, dæwe kin gər ne ki rɔjeti al ɓəy.

³ Nə re dæw ndigi Luwə ningə, Luwə gər dæwe kin.

⁴ Ə se kadi dæw uso da ki poli yo ə se kadi uso al wa? Ta ki kadi j-əl ən: Ji gər kadi yo madi kare goto dɔnangi ti ne. Taa, Luwə ki rangi goto, Luwə e karne ba par ə isi nɔɔ.

5 Dije isi bari ne je madi dora ti, a se donangi ti ne luwa je. E re, isi bari-de luwa je, a adi luwa je ki babe je bayi-naa ka*,

6 ki roje ti je ba, Luwa e karne ba a isi noo. Luwa ki Bawje, ki nje kinda ne je pati, ki j-isi ki dje taa ki takule. Taa Babe e kare ba to. E ki go rabi lie a Luwa inda-n ne je pati. Taa, j-isi ki dje taa, ki go rabi lie to.

7 Na dije ki na je gari ki be kin al. Ki madi je, rai yo je ki ndoe ndoe, adi ki bone wa kin ka, loki isi usoi da ki poli yo ninga, usoi taki e da la yo je ki rojeti ka kin to. Taga la de, toge goto, adi ooi rode ta dije ki to nje.

8 E ne kuso a e nje kaw saje ro Luwa ti al. Re j-usoi al a, ne kare ki du-je goto; a re j-usoi a, ne kare ki j-inga do made ti goto to.

9 Re e be ka, kadi oi go rasi maji. Oi go rasi maji, kadi taa ki Kirisi taa sasi ila sasi taa kin, tal rabi ki kadi adii nje ki ai to je, tosii me majal ti al.

10 Taki daw ki to, oo-i, i ki igar ne maji, isi uso ne kay ra yo ti. Loki oo-i kin, se a ra kadi a aw ki kate kate me kuso da je ti ki Pali yo al wa?

11 E be a, ngokoje ki to, ki Kirisi oy mbata lie kin, a tuji ki go rabi ne gar lai.

12 Majal ki isi irai asi ta ngakosi je, isi irai adi do taga je la de ki toge goto kin, e majal ki isi irai indori Kirisi to.

13 E be a, re e ki mbata ne kuso a kadi ngokom osi-n me majal ti ba, m-a m-uso da al, mba kadi m-adi ngokom osi-n me majal ti al.

9

Ne ki sobi kadi daw ra ki ne ki sobi kadi daw inga

1 M-ndaji sasi m-o se mi daw daram al wa? Se mi nje kaw kilal al wa? Se m-o Jaju ki Babe laje ki kam al wa? Se sai kandi kilal lam me to Babe ti al wa?

2 Re ndagi dije a ooi mi ta nje kaw kilal al ka, ki rasi ti mi nje kaw kilal. Tado ne ki toji kadi mi nje kaw kilal, e kindar ro naa ti lasi ki Kirisi kin.

3 Ta ki kadi m-ro-n ki nje kindar ta dom ti a to kin:

4 Se sobi kadi kilal ki j-isi ra kin, j-inga ne loe ti j-uso al wa?

5 Se sobi kadi j-aw ki dane madi ta neje taki ndagi nje kaw kilal je, ki ngako Babe je, ki Piyar je isi rai al wa?

6 Se sobi dje je ki Barnabasi* par kadi ta ji ra kilal taa j-inga ne j-uso wa?

7 Oli-mi adi m-o, se ndo kare oi asigar ki ra kilal asigar lane ki ne kinga lie e wa e noo wa? E se na a ndar nju ninga uso kandi ne ndar ka kin al wa? E se na a ul bati je ninga ay mbade al wa?

8 Ta kin m-al ki go ta kal dije ti par wa? *NDu-kun la *Mojika al ta kin be to a na:

9 «Daw a do ndugidu ta mangi ti al, dokagilo ti ki a njiya do ko ti mba kadi kande tee*.» E mbata la mangi je ki da wa kin a Luwa aw-n ki ta ki ga kin wa?

10 Se e mbata ti laje je wa kin a Luwa al-n ta kin al wa? Taki rojeti, e mbata ti laje a al-n ta kin. Tado sobi kadi daw ki nje ndar, inda mene do ti taki ndar kin n-a n-inga ne loe ti. Taa kadi daw ki nje kindar ko gar taki n-a ninga ne do jine.

11 Taki ji dibi ne la ndil dansi ti kin, e go ti al kadi ji tati kande ki kadi maji ki daroje rasi ti wa?

12 Re dije madi inga ne kin ninga, ra ban be a je kin bay taa kadi j-a j-inga al a?

Re e be ka, j-inda togi kin dasi ti al. J-ore meje do ne je ti pati mba kadi j-ila kagi no poy ta ti ki maji kin al.

13 Igari maji kadi dije ki nje ra kilal me kay ti la Luwa, usoi ne ki me kay ti la Luwa. Igari maji kadi nje kij a ne masi kadi-kare je, usoi ne kadi-kare kin*.

14 Be to a, dije ki nje kilal mbe Poy Ta ki Maji, Babe un ndune kadi inga ne kusode me kilal kilal mbe Poy Ta ti ki Maji kin*.

15 Na mi, m-inda togi kin do daw ti al. M-ndangi ta kin mba kadi m-daji-n go ne madi al to. Re e koy ka, m-ndigi koy par. E ne ronol lam, Daw madi ki kadi a taa jim ti goto.

16 Ninga, Poy Ta ki Maji ki m-ila mbe kin e ne ki kadi m-a m-inda-n gum al. E kilal ki isi dom ti, sobi kadi m-ra. Ninga kam-to-ndoo e lam, loki m-ila mbe Poy Ta ki Maji kin al.

17 Re e kilal ki m-ra ki dom mi wa ba, sobi kadi m-a m-inga ne kiga go jim. Na taki e kilal ki isi dom ti kadi m-ra, m-ra taki isi-n dom ti kadi m-ra-n ka kin.

* 9:6 Knjk 9.27; 11.22-25, 30 * 9:9 Detaronom 25.4; 1Tim 5.18 * 9:13 Labetiki 6.9, 19; Detaronom 18.1-3 * 9:14 Mt 10.10; Lk 10.7

18 Ne kigə go ji ləm e ri ə? Ne kigə go ji ləm e Poy Ta ki Maji ki m-ilə mbe. M-ilə mbe ki kanji kadi m-ingə ne ki səbi kadi m-ingə loe ti.

19 Mi dəw dərəm, mi bəə al. Nə be ka, m-ra rəm bəə ti lə dije pəti mba kadi m-ingə-n dije ngay m-adi Kirisi.

20 Loki mi dan *Jipi je ə, m-təl rəm Jipi ti mba kadi m-ingə-n Jipi je. Mi gin ndu-kun ti lə Moji al, nə loki mi dan dije ti ki əi gin ndu-kun ti lə Moji ə, m-ra rəm tə dəw ki e gin ndu-kun ti səde mba kadi m-ingə-n-de.

21 Re mi dan dije ti ki gəri ndu-kun lə Moji al ə, m-ra rəm tə dəw ki gər ndu-kun lə Moji al be mba kadi tə m-ingə-n-de. Nə ki rəjeti 6a, mi gin ndu-kun ti lə Luwə, tadə m-təl rəm go ndu-kun ti lə Kirisi.

22 Re mi dan tə je ti ə, m-ra rəm tə ti mba kadi m-ingə-n tə je m-adi Kirisi. M-təl rəm ne je ti pəti rə dije ti pəti mba kadi tə dije madi ingəi kaji.

23 M-ra ne je kin pəti mbata ti lə Poy Ta ki Maji. M-ra mba kadi m-ingə-n ne maji ki əl tae tə.

24 Igəri kadi dije ki njé kay ngədi, pəti ayi-naa ngədi də bangi ti, nə kare ba dande ti par ə ingə ne kigə go njae, ə se igəri al? Maji kadi ayi-naa ngədi ki kuje ki kadi ingəi ne ngədi ləsi.

25 Njé kay ngədi je, lo na rə ti ləde, dəw ki ra ka ində də rəne ti kadi tə n-ingə-n jəgi kəsi-gon. Ningə e jəgi kəsi-gon ki ndə madi ə a tuji, nə je, jəgi kəsi-gon ləje a tuji al ratata.

26 E be ə, mi m-isi m-ay ngədi, ningə, m-ay ngədi lə njé kəm tə je ki noo be al. Taa m-isi m-rə tə, ningə rə ki m-isi m-rə, m-6ir jim m-ində-n nəl al tə.

27 M-isi m-ində də darəm ti, kadi m-ułe gin təgim ti. M-ułe gin təgim ti mba kadi, mbe Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə kin, lo ti ə ər-mi kə al.

10

Ne kəji də Isirayal ti dilə lo ti

1 NGakom je, m-ndigi kadi igəri təkı kaje je pəti njiyəi gin kil ndi ti*, taa gangi dan ba bo tə*.

2 Luwə ra-de batəm me kil ndi ti nim, me ba bo ti nim, tadə indəi rəde naa ti ki *Moji.

3 Pəti, usoi ne kuso ki j dərə ti*.

4 Taa əi pəti, ayi-naa man ki j dərə ti tə. Ayi-naa man ki tē me mbal ti ki j dərə ti, ki isi dan gode*. MBal ka kin e Kirisi.

5 Be ka, ngay je dande ti, kilə rade nəl Luwə al, adi oyi, ninde a də-naa ti dilə lo ti.

6 Ne je kin pəti rai ne be, mba kadi e ne ndo ləje. E ne ndo mbata ti ləje, mba kadi, 6one ki majal ra-je təkı ra-n-de kəte kin be al ngata*.

7 Irai yo təkı dije madi dande ti rai kin al. Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Dije isi nangi usoi je ayi-naa je, ningə go ti, ij taai ndami-naa*.»

8 Ifuki rəsi me kaya ti ki ra təkı dije madi dande rai kin be al. Kaya ki ra kin ə adi dije dibi kuti joo gide e mitə oyi ndə kare ba be*.

9 Oti kadi ji nai Kirisi təkı njé ki madi dan kaje je ti nai-e-n, ə adi li je təi-de təli-de kin be al*.

10 Oti kadi ji 6ai ta təkı njé ki madi je dande ti rai, adi malayka ki nje tuji dije, tə-n kode kin be al*.

11 Ne je kin tē də kaje je ti be, mba kadi e ne ndo mbata ti ləje. Ningə, ndangi me makitibi ti be, mba kadi 6ji-je, je ki je 6asi ki dəkagilo ki dəbəy ti.

12 E be, dəw ki oo kadi n-a də njane ti maji ningə, kadi ində kəm-kədi də rəne ti. Ində kəm-kədi mba kadi osi me majal ti al.

13 Ne na ki a tē dəsi ti ki kadi a e ne na ki dəw asi kuwə təgine ba me ti al goto. Ningə, Luwə ki nje ra ne ki dana, a iyə ta rəbi kadi ne na ki al dəsi tē dəsi ti al tə. Dəkagilo ki ne na tē dəsi ti ningə, a adi səsi təgi kadi ułəi rəsi ba me ti. A ilə rəbi kadi itēi me ti kə.

Kadi njé kadi-me je rai madi-naa ki yo ki ra al

14 E be ə, njé ndigi ləm, maji kadi ayi-naa say kadi yo ti ki ra.

15 M-əl səsi ta tə njé tər je. Kadi səi je wa indəi manji ta ki m-əl səsi kin oi.

16 Loki j-isi j-ayi-naa man nju, ji rai oyo də ti taa j-ayi-naa. Ə se e kin, e ra madi-naa də

* 10:1 Tē ki taga 13.21-22; 14.19-20   * 10:1 Tē ki taga 14.22-29   * 10:3 Tē ki taga 16.35   * 10:4 Kər Isirayal je 20.8-11   * 10:6 Kər Isirayal je 11.4   * 10:7 Tē ki taga 32.6   * 10:8 Kər Isirayal je 25.1-18   * 10:9 Kər Isirayal je 21.5-6   * 10:10 Kər Isirayal je 17.6-14   * 10:16 Mt 26.26-28; Mk 14.22-24; Lk 22.19-20

məsi Kirisi ti al wa? Ə se mapa ki j-isi ji ləbi-naa danje ti j-usoi kin e madi-naa dō daro Kirisi ti al wa*?

¹⁷ Be ə, mapa e kare ba, ningə re ji bay ka, ji təli daro ki kare me mapa ti ki ji ra madi-naa dō ti.

¹⁸ Oi ta lə ngan *Isirayəl je ki go daro ti: Njé ki usoi da je ki kijə mindide kadi-kare ti kin, se rai me kasi-naa ki Luwə nō dıngiri ti ki adi kadi-kare titi kin al wa*?

¹⁹ Ta ki m-ndigi kadi m-əl dō lo kin ti ə to kin: da ki pole-n yo ə se yo wa ki dəne, se e ne madi wa?

²⁰ E ne madi al. Ningə, təkı dije adi kadi-kare kin ndil je ki majal*, 6i adi Luwə al*, m-ndigi kadi irai me kasi-naa ki ndil je ki majal al.

²¹ E go ti al kadi ayi-naa me kəpi ti lə Babe, ningə itəli ayi-naa me kəpi ti lə ndil je ki majal bəy tō. Taa e go ti al kadi usoi naa ti ki Babe, ə itəli usoi ki ndil je ki majal bəy tō.

²² Se ji ndigi sangi ta Babe kadi jangi ra-e dōje ti wa? Ə se tōgije itə ya Babe wa?

Kadi Luwə ingə kəsi-gon me ne je ti pəti

²³ Dije madi əli əi nə: «Ta rəbi to mba kadi dəw ra ne je pəti ki mee ndigi kare.» E ki rōjeti, «ta rəbi to mba kadi dəw ra ne je pəti ki mee ndigi kare,» nə ne je pəti maji ki dəw dərō al. «Ta rəbi to mba kadi dəw ra ne je pəti ki mee ndigi kare.» Nə ne je pəti a ra maji ki njé kaw-naa je al.

²⁴ Kadi dəw madi dansi ti sangi maji lə rone par al, nə kadi sangi maji lə ndəge je to taa.

²⁵ Ne je pəti ki dije isi gatii suki ti, kadi usoi ki kanji kadi mesi uwə səsi ki ta.

²⁶ Tadō, dənangi ki ne je ki me ti pəti e ya Babe*.

²⁷ Re dəw ki nje kadi-me al, 6ar səsi ki ne kuso, ə awi loe ti ningə, kadi usoi ne je pəti ki adi səsi ki kanji dəji gine, nə tə mesi j uwə səsi ki ta dō ti.

²⁸ A re dəw madi əl səsi ə nə e da ki gugi yo ningə, kadi usoi al. Usoi al mbata ti lə dəw ki əl səsi, taa mbata lə me kuwə ki ta tō.

²⁹ Me kuwə ki ta ki m-əl tae kin, e səi je al, nə e me kuwə ki ta lə dəwe ki nje kəl ta kin. Ra ban be ə, me kuwə ki ta lə dəw kin rangi

par a ilə kagi nō ne ti ki ta rəbi to kadi m-ra ə?

³⁰ Re ne kuso to, ə m-ra oyo dō ti taa m-uso ə, ra ban be ə dəw a əl-m ta ki majal dō ti ə?

³¹ E be ə, re e ne kuso ə usoi, re e ne kay ə ayi, ə se ne ri ki irai, maji kadi irai adi Luwə ingə kəsi-gon me ti.

³² Maji kadi ne madi kare me kilə rasi ti, təl jigi tigə *Jipi je al nim, tigə dije ki əi Jipi je al, al nim, taa tigə njé kaw-naa je lə Luwə al nim tō.

³³ E mbata kin ə, mi wa ki dəm, m-ində tōgi dō rəm ti, kadi m-nəl dije pəti me ne ram je ti pəti.

11

¹ İndaji-mi təkı mi ka m-ndaji-n Kirisi be tō.

Maji kadi dəne dō dōne dəkagilo kaw-naa ti.

² M-ilə tōji dəsi ti, tadō taa taa, mesi isi ole dəm ti. M-ilə tōji dəsi ti bəy tō, tadō ingəmi go ne je ki m-ndo səsi maji təkı m-əl-n səsi.

³ Ningə ne ki m-ndigi kadi igəri ə to kin: Kirisi e dō dıngəm ti, dıngəm e dō dəne ti, ningə Luwə e dō Kirisi ti tō.

⁴ Ə re dıngəm ki ra, ki isi əl ta ki Luwə, ə se isi əl ta ki ta Luwə ti ki dəne ki dō ningə, ilə rəsəl dō dəw ti ki isi dəe ti.

⁵ A kin ə re e dəne ki ra ki isi əl ta ki Luwə, ə se əl ta ki ta Luwə ki kanji dō dəne ningə, ilə rəsəl dō ngawne ti tō. Tadō to təkı ngisə dəne be.

⁶ Re dəne dō dəne al ningə, kadi ijə dəne. A re e ne ki to rəsəl kadi dəne ijə dəne ningə, maji kadi dō dəne.

⁷ E go ti al kadi dıngəm dō dəne, tadō e bana kəm Luwə, taa e ne kəsi-gon lie tō*. Ningə dəne e ne kəsi-gon lə dıngəm tō.

⁸ E be, tadō e dıngəm ə Luwə ər dam rəe ra-n dəne 6i e dəne 6a Luwə ər dam rəe ra-n dıngəm al.

⁹ Ningə, Luwə ra dıngəm mbata ti lə dəne al, nə e dəne ə Luwə ra-e mbata ti lə dıngəm*.

¹⁰ E ki mbata kin ə, kadi dəne dō dəne mbata *Malayka je. Dō ki dō, tōji kadi dəne e gin tōgi ti.

¹¹ Ningə, ki ta kəm Babe ti, dəne a isi ki kanji dıngəm al, taa dıngəm a isi ki kanji dəne al nim tō.

* 10:18 Ləbətiki 7.6, 15-16   ✧ 10:20 1Tim 4.1   ✧ 10:20 Dətərənom 32.17   ✧ 10:26 Pa je 24.1   ✧ 11:7 Kilə ngirə ne je 1.26-27   ✧ 11:9 8-9: Kilə ngirə ne je 2.18-23

12 Tado Luwə ɔr dāne rɔ dingəm ti, ningə dāne ə oji dingəm tɔ. Ba ne je pəti j rɔ Luwə ti.

13 Ningə, səi je wa iməri ta dɔ ti oi se e go rəbe ti kadi dāne əl ta ki Luwə ki kanji dɔ dōne wa?

14 Se ji gəri kadi e ne ki go rəbe ti al kadi dingəm aw ki bi dɔ ki ngal al wa?

15 Nə ki rɔ dāne ti ɓa, yingə dɔ ki ngal e ne kɔsi-gon mbata ti lie, tado Luwə ade yingə dɔ ki ngal mba kadi e ne kuti dɔe.

16 A kin ə re, dəw madi naji ta ta kin ningə, kadi dəwe gər təkɪ j-aw ki jibəl rae ki rangi al. Je wa al nim, njé kaw-naa je lə Luwə al nim tɔ.

Ne kuso lə Babe

17 M-aw tə m-ilə jim dɔ ne ti kare ki to kin. Ningə e ne ki m-a m-ilə-n toji dɔsi ti al. M-ilə toji dɔsi ti al, tado loki ikawi-naa ningə, ne je ki to ra al yo ə isi ta ti isi rai, bi irai ne ki kadi to səsi soti al.

18 Ne kare, m-o kadi loki ikawi-naa ɓa, gangi-naa to dansi ti. Ningə, m-gər kadi ta je ki m-o kin, e ki rɔjeti a to dan ti noo.

19 Maji kadi gangi-naa to dansi ti wa tɔ taa. Tado gangi-naa kin ə, a ra kadi dije gəri, njé je ki əi dije lə Luwə təkɪ rɔjeti dansi ti.

20 Ningə, loki ikawi-naa, e ne kuso lə Babe ɓa isi usoi al.

21 E ne kuso lə Babe al tado, dɔkagilo kuso ne ti ɓa, nā nā bətirə ki ta ne kuso ti ləne ki jii-n ɓe kadi uso. Ra adi njé ki nā je isi ki ɓo, ə njé ki nungi, kasi rade tɔ.

22 Ə se ta kəy je ləsi ki kadi isi ti usoi je ayi-naa je goto wa? Se e koo ɓa oi nda njé kaw-naa je lə Luwə al wa? Se irai be mba kadi iləi rɔsəl dɔ njé je ti ki ne ləde goto wa? Ta ri ə kadi tə m-əl səsi me lo kin ti ə? Kadi m-ilə toji dɔsi ti a? Jagi, ki oji dɔ lo kin ningə, m-a m-ilə toji dɔsi ti al.

23 Tado ne ndo ki m-ingə rɔ Babe ti ə m-ndo səsi ə to kin: Me kondɔ ti ki kadi iləi Babe Jəju ji njé təl-e je ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti,

24 uwə tətɪ naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «E kin e darəm ki to mbata ti ləsi. Itai usoi kadi mesi ole-n dəm ti.»

25 Go ne kuso ti, Jəju un kɔpi kasi kandi nju, ra təkɪ ra-n kəte ka kin be ɓəy, ningə əl-de ə nə: «Kɔpi kin e kun mindi ki sigi me məsim ti. Dɔkagilo je pəti ki a ayi-naa ningə, kadi mesi ole-n dəm ti.»

26 Ningə, dɔkagilo je pəti ki a usoi mapa kin, ə se a ayi-naa kɔpi kin ɓa, iləi mbe koy Babe bitɪ kadi re-n.

27 E mbata kin ə, dəw ki uso mapa ə se ay kɔpi lə Babe ki kanji ndər gin rɔne ningə, aw ki ta dōne ti dɔ darɔ Babe ti ki dɔ məse ti.

28 Be ə, maji kadi dəw ki ra ndər gin rɔne kəte ɓəy taa uso darɔ Babe nim ay məse nim.

29 Tado dəw ki uso nim ay nim ki kanji gir ta mene ti kadi e darɔ Babe ningə, e wa ə isi ɔr ta ki gangi re-n dōne ti.

30 Ne kin ə ra adi njé moy je ki njé tɔgi goto je əi ngay dansi ti. Ningə ki ngay je dansi ti oyi tɔ.

31 Re j-əi je wa ji gangi ta dɔ rɔjeti ningə, j-a j-osi me ta ki gangi ti lə Luwə al.

32 Ningə, ki go rəbi lə ta ki gangi kin, Luwə ində-je oji-je mba kadi ta ki gangi osi dɔje ti naa ti ki dije ki gəri Luwə al, al.

33 E be ə, ngakom je, loki ikawi-naa kadi usoi ne ningə, ingəmi-naa.

34 Re dəw madi ɓo ra-e ə, maji kadi uso ne me kəy ti ləne. Be mba kadi kaw-naa ləsi ɔr ta ki gangi re-n dɔsi ti al. Ki oji dɔ ndəgi ta je, ndɔ ki m-tɛɛ dansi ti ə m-a m-ində dɔe naa ti ɓəy.

12

Kadi kare lə NDil

1 Ki ngəsine kin ngakom je, m-ge kadi igəri kadi-kare je ki dangi dangi lə NDil, bi kadi isi day dɔ ti al.

2 Dɔkagilo ti ki igəri Luwə al ɓəy, injiyəi tə njé kəm tɔ je go yo je ti ki mbi ɓəy.

3 E be ə, m-əl səsi kadi ay njay. Dəw kare ki NDil lə Luwə ɔr nɔe ki a ə nə: «NDɔl e dɔ Jəju ti» goto. Ta dəw madi ki a ə nə: «Jəju e Babe» ki kanji kadi NDil ɔr nɔe ka goto tɔ.

4 *Kadi-kare je e dangi dangi nə NDil ki nje kadi-de e kare ba.

5 Kilə ɓəə je to dangi dangi, nə Babe e kare ba.

6 Kilə ra je to ta dangi dangi, nə Babe ki kare ba ə ində me njé ra-e ti pəti.

7 Luwə adi kadi-kare ki go NDil ti dəw ki ra mba kadi ra maji ki kosi dije pəti.

8 E be ə, ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin, Luwə adi dəw madi kuji kəl ta ki kəm-kədi, ə adi ki nungi kuji kəl ta ki ne gər.

⁹ Ki madi, Luwə ade kadi-me, ningə ki nungi ade kadi-kare nga njé moy je ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin.

¹⁰ Adi ki madi, kadi-kare ra ne je ki əti bəl bəl; adi ki nungi, kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti; ki nungi, kadi-kare kər nin NDil Luwə ki ndil je ki ngom naa ti; adi ki nungi, kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi; ningə adi ki nungi bəy, kadi-kare kər gin ta je ki dangi dangi tə.

¹¹ Kadi-kare je wa pəti kin, e ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin ə Luwə adi-n dəw ki ra ki go me ndigi ti ləne.

¹² Təki darə dəw e kare ba, nə aw ki ngan rəje je ngay, ngan rəje je ki ngay kin, re bayi-naa tə ri ka, əi darə ki kare. Dije pəti ki indəi rəde naa ti ki Kirisi ka toi be tə.

¹³ Tado j-əi pəti, *Jipi je ki gin dije ki dangi dangi; bəə je ki dije ki əi ba rəde je; j-ingəi batəm me NDil ti ki kare ba. Taa j-əyi-naa man me NDil ti ki kare wa kin tə.

¹⁴ Darə dəw e ngon rəje ki kare ba al, nə e ngan rəje je ki dangi dangi.

¹⁵ Kin ə re nja ə nə: «Mi ji al, adi mi ki kare dan ngan rəje ti al», ningə kəl-e ki be kin par ə ər nja kə dan ngan rəje je ti al.

¹⁶ Kin ə re mbi ə nə: «Mi kəm al, adi mi ki kare dan ngan rəje ti al», ningə kəl-e ki be kin par ə ər mbi kə dan ngan rəje je ti al.

¹⁷ Kin ə re darə pəti e kəm ə, dəw a oo ta ban ə? Kin ə re darə pəti e mbi ə, dəw a əti bay ne ban ə?

¹⁸ Ki rəjeti, Luwə ində ngan rəje je kare kare ki kilə ki səbi dəde ki go ndigi ti ləne.

¹⁹ Kin ə re ngan rəje je pəti əi ngon rə ki kare ba ningə, dəw a əl ta lə darəje al.

²⁰ NGan rəje je əi ngay nə darəje e kare ba.

²¹ Ningə lo kadi kəm əl ji ə nə: «M-gər-i al», goto; taa lo kadi də əl nja ə nə: «M-gər-i al», goto tə.

²² NGan rəje je madi ki toi tə ne ki təgide goto be kin, awi ki ndade ngay.

²³ Ningə, ngan rəje je ki j-oi-de tə ne madi al me rəje ti kin ə, j-oi gode ngay. Ə njé ki j-oi-de tə ne ki maji kəl tae al kin ə ji ngəmi-de maji tə.

²⁴ NGan rəje je ki ingəi kəsi-gon, awi ki ndoo kəsi-gon al nga. Luwə ində-je ki ngan rəje je ki dangi dangi, ningə ngan rəje je ki kəsi-gon du-de, Luwə əsi gonde ngay.

²⁵ Luwə ra be mba kadi gangi-naa goto me darə ti. Ningə kadi ngan rəje je ki dangi dangi indəi kəmde go-naa ti pəti.

²⁶ Adi re ngon rə kare ingə kə ningə, ndəgi rəje je pəti ingəi kə sie naa ti. A re ngon rə kare ingə kəsi-gon ningə, ndəgi rəje je pəti ingəi kəsi-gon sie naa ti tə.

²⁷ NGəsine səi nga rə Kirisi, ningə səi kare kare pəti, səi nga rə ki səbi dəsi.

²⁸ E be ə, dan njé kaw-naa je ti, Luwə ində njé kaw kilə je tə dije ki dəsəy də njé kaw-naa je ti; ki kə joo, ində njé kəl ta je ki tae ti; ki kə mitə, ində njé ndo ne je. Ningə go ti, Luwə adi kadi-kare je ki dangi dangi, adi e kadi-kare ra ne kəji je ki əti bəl bəl, ki kadi-kare nga njé moy je, ki kadi-kare ra ki njé kaw-naa je, ki kadi-kare kər nə dije, ki kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi.

²⁹ Pəti əi njé kaw kilə je al, pəti əi njé kəl ta ki ta Luwə ti al, pəti əi njé ndo ne je al, pəti əi njé ra ne kəji je ki əti bəl bəl al.

³⁰ Pəti awi ki kadi-kare nga njé moy je al, pəti awi ki kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi al, pəti əi njé kər gin ta je ki dangi dangi al.

³¹ Indəi təgi də rəsi ti kadi ingəi kadi-kare je ki ndade e ngay itə ndəge je, ningə m-a-m-əji səsi rəbi ki maji ngay itə ne je pəti.

13

NDigi-naa

¹ Kin ə m-əl ndon ta lə dije ki dangi dangi, ə se ndon ta lə malayka je mindi ka, re ndigi-naa goto rəm ti ə m-to tə ningə-kəsi ki ba kəy kəy, ə se gal ki siyə saki saki kam be par.

² Re m-aw ki kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti, ə se kadi-kare gər gin ne je ki to lo bəyə ti pəti tigə, ə se m-aw ki ne gər je pəti, ə se m-aw ki kadi-me ki təge e ngay asi kadi m-ər-n mbal lo kae ti kəte ka, re m-aw ki ndigi-naa al ə mi ne madi al.

³ Re m-adi ne kingə je ləm pəti njé ndoo je, re m-ilə rəm por mbata kingə-n təba ka, re ndigi-naa goto rəm ti ə, ne kare ki m-a-m-ingə me ti goto.

⁴ Dəw ki nje ndigi-naa aw ki kore me, e nje ra maji, e nje ra ta ne al, e nje təji rəne al, e nje kində gunə al tə.

⁵ NJe ndigi-naa a ra ne ki to rɔsɔl al, a sa ne mbata maji lə rone par al, a ra wongi kalangi al, taa a uwə dəw mene ti al tɔ.

⁶ NJe ndigi-naa a ra rɔnəl dɔ ne ki go rəbe ti al, al, nə a ra rɔnəl dɔ ne ki rɔjeti yo.

⁷ NJe ndigi-naa e nje kiyə go majal kɔ, e nje ngəm go kadi-me, e nje kində me dɔ ti, e nje kore mene dɔ ne je ti pəti.

⁸ Kəl ta ki ta Luwə ti a goto ndɔ madi, kəl ta ki ndon ta je ki dangi dangi a goto ndɔ madi, gər gin ne je ki dangi dangi a goto ndɔ madi tɔ, nə ndigi-naa a to ratata.

⁹ Ningə, ne gər ləje asi-naa bərərə al, taa ta ki ta Luwə ti ki j-isi j-əl ka asi-naa bərərə al tɔ.

¹⁰ Loki nje kasi-naa pəti a tɛɛ həy ningə, ne je pəti ki asi-naa al a gotoi.

¹¹ Loki mi ngon bəy, ta kəlm e ta kəl ngon ki du, gir ta ləm e gir ta lə ngon ki du, ə se kɔji ta ləm e kɔji ta lə ngon ki du. Nə loki m-təl dəw ki tɔgi, m-iyə ne ra lə ngon ki du kɔ.

¹² Ki bone kin, j-isi j-oi ne je tə ne ki koo me kətirongi ti be, adi j-oi piti piti ba bəy, nə ndɔ madi a re nɔɔ kadi j-a j-oi-e ki kəmje ja ja. Dəkagilo ti ki bone m-gər ne je pəti al bəy, nə ndɔ madi a re nɔɔ kadi m-a m-gər ay njay njay təkɔ Luwə gər-m jeje kin be tɔ.

¹³ Ki bone kin ne je ki mitə kin toi lo tode ti, adi e: kadi-me nim, kində me dɔ ti nim, ndigi-naa nim tɔ, nə e ki bo ngay dande ti e ndigi-naa.

14

Kadi kare je ki dangi dangi ki Luwə adi nje kadi-me je

¹ Kəte nɔ ne je ti pəti, isai rəbi ndigi-naa ki rɔ ki tɔ kati. Ningə, kadi isai rəbi kadi-kare je ki go NDil ti tɔ. Ki bo toi, e kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti.

² Dəw ki isi əl ta ki ndon ta je ki rangi ki dije gəri al, isi əl ta ki dije al, nə isi əl ta ki Luwə, tadɔ dəw ki gər dɔ ta lie ki isi əl goto. E ki takul NDil Luwə ə isi əl-n ta ki to lo bɔyɔ ti kin.

³ Ningə, dəw ki isi əl ta ki ta Luwə ti, isi əl ta ki dije mba kadi awi ki kəte kəte me kadi-me ti ləde. Isi ilə dingəm mede ti taa isi səl mede tɔ.

⁴ Dəw ki nje kəl ta je ki dangi ki dəw gər dɔe al, isi mbusi rone e wa me kadi-me ti ləne, nə dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti isi

mbusi nja kosi njé kaw-naa je dɔ kadi-me ti ləde.

⁵ M-ndigi kadi səi pəti əli ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dɔe al, nə ndigi ləm ki ngay e ki mba kadi əli ta ki ta Luwə ti. Tadɔ dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti, e dɔ dəw ti ki nje kəl ndon ta je ki rangi ki dəw gər dɔe al. A re dəw madi ər me ta lə nje kəl ndon ta je ki dangi dangi ka kin adi kosi njé kaw-naa je kadi mbusi-n njade wa taa.

⁶ NGakom je, kin ə bone m-re rəsi ti ə m-əl ta ki ndon ta je ki igəri al ningə, maje e ri mbata ti ləsi ə? Kin ə re ta ləm ki m-əl, tɛɛ ki dɔ ne ki to lo bɔyɔ ti adi səsi al nim, adi səsi ne gər al nim, ɔji səsi ne ki a ra ne lo ti ti al nim, ta adi səsi ne ndo al nim tɔ ningə, ne kare ki maji ki m-ra mbata ti ləsi goto.

⁷ E kae ti lə ne kosi pa je tə nal je ki kənde je ka kin be tɔ. Kin ə ndude ɔa dangi dangi maji al ə, ra ban ə dəw a gər-n ndu nal ki ndu kənde ə?

⁸ Kin ə nje kəl təbi kəl adi ay njay al ə, nə ə a ində dɔ rone dana kadi a aw rɔ ə?

⁹ Be tɔ ə, səi njé kəl ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dɔe al ka itoi be tɔ. Kin ə ta ki əli, dəw gər dɔe al ə, ra ban be ə a gər me ə? A gər me al tadɔ isi əli ta ləsi me nəl ti kɔ kare.

¹⁰ Kadi igəri təkɔ ndon ta je əi ngay dɔnangi ti ne. Ningə ta je ki dangi dangi kin pəti, kər mede to nɔɔ.

¹¹ Kin ə re m-gər me ta ki dəw a əl-m al ningə, dəwe kin a oo-m tə mba rone ti, ə mi ka m-a m-o-e ti mba rəm ti tɔ.

¹² Be tɔ ə, təkɔ isi sangi kadi-kare je ki go NDil ti, isangi ki rɔ ki tɔ kati, nə ke ə kadi e kadi-kare ki a mbusi nja kosi njé kaw-naa je taa.

¹³ Ningə dəw ki nje kəl ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dɔe al kin, maji kadi dɔji Luwə kəm-kədi kər gine kadi dije gəri.

¹⁴ MBata re m-əl ta ki Luwə ki ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər me al ɔa, me NDil ti mi ki Luwə, nə ne gər ləm ra kilə al.

¹⁵ Ningə ne ki kadi m-ra ə to kin: M-a m-əl ta ki Luwə me ndil ti, nə m-a m-əl ta ki ne gər tɔ. M-a m-osi pa me ndil ti, nə m-a m-osi pa ki ne gər tɔ.

¹⁶ Kin ə ira oyo Luwə me ndil ti par, ki kanji kadi dəw ki isi mbɔ njé kaw-naa je ti

oo dɔ oyo ki isi ra Luwə kin ningə, ban be ə ra «Amen» dɔ ti ə?

17 Re ira oyo Luwə laɪ maji ngay ka, lo kadi ra maji ki dəw ki isi mbɔ njé kaw-naa je ti goto.

18 Ki takul Luwə ə yə m-gər-n kəl ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dɔe al mitə səsi pəti.

19 Nə nɔ njé kaw-naa je ti ə, m-ndigi kəl ku ta je mi ki dije gəri dɔe kadi m-ndo-n ne njé kaw-naa je, maji tɔy kadi m-əl ta ngay ki ndon ta je ki dəw gər dɔe al.

20 NGakom je, oti kadi ta kəlsi to tə ta kəl ngan je ki du be. Re ɔji dɔ majal ningə, itoi tə ngan je ki du, nə re ɔji dɔ ta ki kəl ɓa, maji kadi ta kəlsi e ta kəl dije ki tɔgi gangi.

21 NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «M-a m-əl ta gin dije kin ki ndon ta ki mba, m-a m-ndumə ta mba je kadi m-əl-n-de ta. Be ka, a ooi dɔ ta ləm al*»

22 E be ə kadi-kare kəl ta ndon ta je ki dangi dangi ki dəw oo dɔe al e ne kɔji mbata dije ki gəri Luwə al, ɓi e mbata njé kadi-me je al. Ningə, kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti e ne kɔji mbata njé kadi-me je ɓi e ki mbata dije ki gəri Luwə al, al.

23 Kin ə təkɪ njé kaw-naa je pəti kawinaa, ningə əli ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dɔe al, ə dije madi ki gəri ta lə Luwə maji al ɓəy, ə se njé ki adi mede Luwə al, rəi lo kaw-naa ti kin ə a bari səsi mbə je al a?

24 Kin ə re njé kadi-me je pəti əli ta ki ta Luwə ti, ə nje kadi-me al, ə se dəw ki gər ta lə Luwə maji al ɓəy ur kəy ka, ta je ki ta Luwə ti ki dije pəti əli kin a uwe ki ta, taa a ra kadi a gər təkɪ n-e nje ra majal tɔ.

25 Gir ta je ki mee ti a kujəi ki taga. Ningə a osi nangi nɔ Luwə ti ə nə: «Ki rɔjeti, m-gər kadi Luwə e dānsi ti ne.»

Maji kadi njé kadi-me je rai ne je ki rəbe rəbe lo kaw-naa je ti ləde

26 NGakom je, ri je ri je ə sɔbi ra lo kaw-naa je ti ləsi ə? Loki ikawi-naa, dəw madi osi pa, dəw madi ndo ne, dəw madi ɔr gin ne ki to lo ɓəyɔ ti, dəw madi əl ndon ta je ki dəw gər dɔe al, ningə dəw madi ki rangi isi nɔɔ tə nje mbəl ta ka kin tɔ. Kadi ne je kin pəti mbisi nja njé kaw-naa je.

27 Re dije madi gei kəl ndon ta je ki dəw gər dɔe al ningə, sɔbi kadi əi joo al ə mitə be

par taa. Ningə kadi əli ta ki go naa go naa, ə kadi nje kər gin ta ka kin to tɔ taa.

28 Re dəw ki kadi ɔr gin ta ləde kin goto dan njé kaw-naa je ti ningə, maji kadi isi tade mbə. Əli ta ki darɔde wa nim ki Luwə nim mede ti par.

29 Ki ɔji dɔ nje kəl ta ki ta Luwə ti, sɔbi kadi dije joo ə se mitə wa əli ta dande ti, ningə ndəge je indəi manji ta ləde ooi.

30 Re Luwə əl ta ki dəw madi ki rangi dan njé kaw-naa je ti ningə, sɔbi kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti ki kəte taa kəɔ ta kəl ta ti.

31 MBata səi pəti, asi kadi əli ta ki ta Luwə ti ki go naa go naa kadi indoi-naa ne, iləi dingəm me naa ti.

32 Njé kəl ta je ki ta Luwə ti awi ki tɔgi dɔ kadi-kare ti ki Luwə adi-de.

33 Tadɔ Luwə e Luwə ki nje ra ne ki tae ale mbə al, nə e Luwə ki nje kadi dije isi ki naa ki lapɪya.

34 Təkɪ njé kaw-naa je isi rai dande ti lo je ti ki dangi dangi, maji kadi dəne je isi ki tade ki mbə dan njé kaw-naa je ti. Dəw adi-de ta rəbi kadi əli ta al. Ningə, kadi iləi dɔde gin tɔgi ti təkɪ ndu-kun əl-n.

35 Re ne madi ki gəri gine ay njay al to ningə, kadi dəji ngawde je me kəy ti. Tadɔ e ne ki go rəbe ti al kadi dəne əl ta dan njé kaw-naa je ti.

36 E səi ə ta lə Luwə ilə ngirəne rəsi kəte a? Ə se e səi par ə re tɛɛ dānsi ti ə?

37 Re dəw madi gir mene ti kadi n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti, ə se n-e nje kaw ki kadi-kare lə NDil ningə, maji kadi dəwe gər təkɪ ne je ki m-ndangi m-adi səsi kin j rɔ Babe ti.

38 Re dəw madi mbati kadi gər ne je kin ningə, to taga kadi Luwə gər dəwe kin al tɔ.

39 Be ə, ngakom je, isangi rəbi kadi əli ta ki ta Luwə ti, ningə oti kadi ɔgi dɔ kəl ndon ta je ki dəw gər dɔe al.

40 Nə ke ə kadi ne je pəti rai ne go rəbi ki dana.

15

Ta ki Jaju Kirisi lo koy ti

1 NGakom je, m-ole mesi dɔ Poy Ta ti ki Maji ki ndɔ ki m-ilə səsi mbɛe kəte ka kin. E ta ki itaaɪ ə uwəi goe səm bitɪ bone.

² E Poy Ta ki Maji kin ə adi səsi kaji, loki uwəi goe səm təkɪ ndo ki m-ilə-n səsi mbeɛ. Re e be al ningə, kadi-me ləsi e ne ki ndangi kare.

³ Tado ne ndo ki dəsəy ki madi səsi e ne ndo ki mi wa ə m-taa. Adi e Kirisi ki oy mbata majal je ləje təkɪ makitibi lə Luwə əl-n[☆].

⁴ Dibɪ-e ra ndo mitə ningə tɛɛ lo koy ti təkɪ ndangi me makitibi ti lə Luwə[☆].

⁵ Tɛɛ hɔy ki rɔ Piyər ti taa ki rɔ njé ndo je ti ki dɔgi gide e joo tɔ[☆].

⁶ Go ti gogi ningə, tɛɛ hɔy ki rɔ ngakɔ je ti ki asi bu mi ki gide ki kawɪ-naa. Dije ngay dan dije ti kin isi ki dode taa bəy. Ki madi je dande ti ə oyi.

⁷ Go ti bəy, tɛɛ hɔy ki rɔ Jaki ti taa ki rɔ njé kaw kilə je ti pəti tɔ.

⁸ Gode ti pəti ningə, tɛɛ ki rəm ti hɔy, mi ki mi ngon ki kər[☆].

⁹ Mi ki du dan njé kaw kilə je ti pəti, tado m-asi kadi dəw ɓar-m nje kaw kilə al. M-asi al, tado mi nje kadi kɔ njé kaw-naa je lə Luwə[☆].

¹⁰ Nə e ki takul me-maji lə Luwə ə m-təl-n dəw ki be kin ɓone. Ningə me-maji lie ki mbata ləm e ki ndangi al tɔ. Tado m-ra kilə m-itə ndəgi njé kaw kilə je pəti. Ke ə e mi ki dəm ə m-ra kilə kin al, nə e me-maji lə Luwə ə e səm.

¹¹ E be ə, re e mi ə se ndəgi njé kaw kilə je ka, e Poy Ta ki Maji ki kare wa kin ə j-isi j-ilə səsi mbeɛ.

Ta ki njé koy je lo koy ti

¹² Je j-isi j-ilə mbe kɪ Kirisi lo koy ti, ə dije madi dansi ti əi nə: «Njé koy je a ɪɪ lo koy ti al,» tɔ kin e ta ki ban dana?

¹³ Re njé koy je a ɪɪ lo koy ti al ningə, Kirisi ka j lo koy ti al tɔ.

¹⁴ Ə re Kirisi j lo koy ti al ningə, j-ilə mbe ki ndangi, taa kadi-me ləsi ka e ki ndangi tɔ.

¹⁵ Re e ki rɔjeti, kadi njé koy je a ɪɪ lo koy ti al, ə je j-əl j-ə nə: «Luwə tɛɛ ki Kirisi lo koy ti» ningə, lo kin ti, ji tal njé ma naji je ki ngom dɔ Luwə ti. Tado Luwə tɛɛ ki Kirisi lo koy ti al.

¹⁶ Re njé koy je a ɪɪ lo koy ti al ningə, Kirisi ka j lo koy ti al tɔ.

¹⁷ Ə re Kirisi j lo koy ti al ningə, kadi-me ləsi e ne ki ndangi kare, isi me majal ti ləsi ba bəy.

¹⁸ Ningə njé je ki oyi me Kirisi ti ka tade ti tɔ.

¹⁹ Re ne kində me dɔ ti ləje ki j-adi-n meje Kirisi e mbata ne je ki ɓone par ningə, je njé kəm-to-ndoo ki itə ndəgi dije pəti.

²⁰ Nə ke ə, Kirisi j taa dan njé koy je ti təkɪ rɔjeti. E kandi ki dəsəy lə njé je ki oyi.

²¹ Ningə, təkɪ e ki go rəbi lə dəw ki kare ə yo re-n dɔ dije ti dɔnangi ti ka kin ə, ki go rəbi lə dəw ki kare, njé koy je a j taa lo koy ti tɔ.

²² Təkɪ koy ɔr-n go dije ti pəti ki go rəbi lə Adam ka kin ə, dije pəti a təlɪ kadi isi ki dode taa ki go rəbi lə Kirisi tɔ[☆].

²³ Ke ə, kɪ lo koy ti kin a e ki go loe go loe. Kirisi a j kəte tə kandi ki dəsəy, ningə dəkagilo təl-e ti, njé je ki adi-e mede a ɪɪ taai lo koy ti tɔ.

²⁴ Go ne je ti kin pəti ningə dɔbəy ne je a re. Kirisi a tuji kɔbe je, ki tɔgi kɔbe je, ki tɔgi ndil je ki majal, bəy taa a təl ki kɔbe adi Luwə ki Bawje.

²⁵ Tado, səbi kadi Kirisi a o ɓe biti kadi Luwə ilə njé bəe je gin njae ti[☆].

²⁶ Ningə, nje bə ki dɔbəy ti ki a tuje e koy.

²⁷ Tado makitibi lə Luwə ə nə: «Luwə ilə ne je pəti gin tɔge ti[☆].» Ningə kəl kə nə «ne je pəti əi gin tɔge ti» kin oji kadi Luwə e gin tɔgi ti lə Kirisi tɔ al. E Luwə ə ilə ne je pəti gin tɔgi ti lə Kirisi.

²⁸ Dəkagilo ki ne je pəti əi gin tɔgi ti lə Kirisi ningə, NGon wa ki dɔne a ilə dɔne gin tɔgi ti lə Luwə ki nje kulə ne je pəti gin tɔge ti, mba kadi Luwə e ne je pəti me ne je ti pəti tɔ.

²⁹ Re e be al ningə, njé je ki adi isi rai-de batəm to njé koy je ti kin, rai be mbata kingə ri me ti ə? A ingəi ri me ti loki njé koy je a ɪɪ taa lo koy ti al?

³⁰ Taa je wa ka, ki mba ri ə ki ndo je pəti j-ilə-n rɔje ji koy ti ə?

³¹ Ki rɔjeti, ngakom je, ki ndo je kare kare pəti m-a ta koy ti. Ningə m-ingə rɔnəl ki takulsi ki mbata kində rɔ naa ti ləje dɔ kilə ti ki Jəju Kirisi, ki e Bəbe ləje.

³² Me ɓe bo ti ki Epəji, m-rɔ ki da je ki wale. Ningə re e ki go rəbi ne ra lə darɔ par ə, e ri ə

☆ 15:3 Ejay 53.5-12 ☆ 15:4 Pa je 16.10; Oje 6.2 ☆ 15:5 Lk 24.34, 36; Mt 28.16-17; Mk 16.14; Ja 20.19 ☆ 15:8 Knjk 9.3-6 ☆ 15:9 Knjk 8.3 ☆ 15:22 Kilə ngirə ne je 3.17-19; Rm 5.12-21 ☆ 15:25 Pa je 110.1 ☆ 15:27 Pa je 8.7

m-a m-ingə me ti ə? Re njé koy je a ʒi lo koy ti al ningə, adi «j-usoi je j-aȳi-naa je nə lo ti ə j-a j-oyi».

³³ Ədi rəsi al, «İndole-naa ki nje ra majal ə a təl nje ra majal tə.»

³⁴ Maji kadi itəli iməri ta ki maji, ə itaai kəə ta ra majal ti. MBata dije madi ngay dansi ti gəri Luwə al. M-əl ta kin be mba kadi adi səsi rəsəl.

Darə ki j lo koy ti

³⁵ Dije madi a dəji ta əi nə se ki go rəbi ki ban 6a dije a ʒi lo koy ti wa? Ə se a ʒi ki darə ki ban wa?

³⁶ İ mbə dəw, kə ko ki idibi kin, re oy al ə, a ibə al tə.

³⁷ Ningə e darə ne wa ki idibi kin ə a bə al, nə e kande ki me ti. Dəmajı ə e kandi təy, ə se kandi ne madi ki rangi.

³⁸ Luwə wa ade kadi rə ki go me ndigi ti ləne. Ningə kandi ne ki ra ra ka, Luwə ade kadi rə ki səbi dəe.

³⁹ Ne je ki njé kadi rəde pəti, darəde to dangi dangi bi titi-naa al. Darə dije to ta dangi, darə da je to ta dangi, darə yəl je to ta dangi, taa darə kanji je to ta dangi tə.

⁴⁰ Ne kində je ki dərə ti, ndolede e dangi taa ne kində je ki dənangi ti ne ndolede e ta dangi tə.

⁴¹ Kadi ɔsi ta dangi, nay nda ta dangi, taa mee je ndoyde to ta dangi tə. Ningə darə mee je wa kin ka ndoyde to dangi dangi 6əy tə.

⁴² Be ə, ki lo koy ti lə njé koy je ka to be tə. Darə dəw ki dibi e darə ki a ndum, nə darə ki a j lo koy ti e darə ki a ndum al.

⁴³ Dibi-e tə darə ki dangi ti, nə a tē lo koy ti ki darə ki kəsi-gon. Dibi-e tə darə ki tōge goto, nə a tē ki darə ki tōgi.

⁴⁴ Dibi-e tə darə dəw, nə a tē lo koy ti ki darə ki go NDil ti. Təki darə ki go lo dəw ti to ka kin ə, darə ki go ndil ti ka to nōq tə.

⁴⁵ E be ə, makitibi lə Luwə ə nə: «Adam ki dəsəy e dəw ki nje kisi ki dəne taa», ningə Adam ki dəbəy ti e NDil ki nje kadi dije kaji.

⁴⁶ E Adam ki go NDil ti ə re kəte al, nə e e ki go darə ti ə re kəte, ningə e ki go NDil ti uti goe.

⁴⁷ Adam ki dəsəy, e dəw ki dənangi ti ne, tadə e bu dənangi ə Luwə ibə. Nə Adam ki kə joo j dərə ti taa ə re.

⁴⁸ Be ə, dəw ki Luwə ra-e ki bu dənangi titi-naa ki ne kində je ki dənangi ti ne, ə dəw ki j dərə ti taa, titi-naa ki ne kində je ki dərə ti taa tə.

⁴⁹ Ningə, təki ji titi-naa ki dəw ki rai-e ki bu dənangi ka kin ə, j-a titi-naa ki e ki j dərə ti taa tə.

⁵⁰ NGakom je, m-əl səsi madi oi təki darə ki məsi asi kadi a oo kəbe lə Luwə al, taa darə ki ndum asi kadi tē lo ti ki dum ndum, al tə.

⁵¹ M-ge kadi igəri ne ki to lo 6əy ti kin: J-əi pəti j-a j-oyi al, nə j-əi pəti j-a mbəli rəje.

⁵² Təbi ki dəbəy ti a 6a ningə, tə bəl kəm ki kində sipi be par ə dije pəti a mbəli. Loki təbi a 6a ningə, njé koy je a ʒi ki rə ki a dum ndum, ningə je, j-a mbəl rəje.

⁵³ Tadə səbi kadi rə ki ndum un rə ki dum ndum, taa rə ki koy kadi un rə ki dum koy nim tə.

⁵⁴ Loki rə ki ndum a un rə ki dum ndum, ə rə ki koy a un rə ki dum koy kin ningə, ta ki makitibi lə Luwə ə nə:

«Rə təti yo ratata» kin a təl tane.

⁵⁵ «İ yo, təti rə ləi e ra?

İ yo, kəngi e ra?»

⁵⁶ Kəngi yo e majal, ningə tōgi majal e ndu-kun tə.

⁵⁷ Adi ji rai oyo Luwə ki adi ji təti rə ki takul Babe ləje Jəju Kirişi.

⁵⁸ Lo kin ti, ngakom je ki njé ndigi ləm, uwəi tōgisi ba, ai də njasi ti me kilə ti lə Babe ki kanji kə. Tadə kə ki isi ingəi me kilə ti lə Luwə kin e kare ki ndangi al.

16

Nə kaw mbata njé kaw-naa je ki Jorijaləm

¹ Ki ɔji də ne kaw ki mbata lə dije lə Luwə ki isi Jorijaləm ti, m-dəji səsi kadi irai təki m-ɔji-n njé kaw-naa je ki dənangi Galasi ti kin be tə.

² M-əl səsi kadi ndə ki də kəte lə ndə je ki siri pəti pəti, kadi dəw ki ra dansi ti, ɔr ne me ne ti ləne ndəy ngəm dangi mbata kilə kin. Kadi ɔr ki go tōge ti ki Luwə ade-n. İrai be mba kadi m-re 6əy taa ikawi ne, al.

³ Ningə, dəkagilo ki m-a m-tē dansi ti 6a, m-a m-ilə ki dije ki səi je wa imbəti-de,

Jorijaləm ti. M-a m-adi-de makitibi jide ti kadi awi ki kadi-kare je læsi.

⁴ A kin ə re to kadi mi wa m-aw ki rəm ningə, a awi səm naa ti tə.

Kəji kaw mba lə Pol

⁵ M-a m-tee rəsi ti noo ki ta rəbi ki Masəduwan ti. Tado, m-a m-ində dənangi ki Masəduwan gangi✧.

⁶ Dəmajə ə, m-a m-ra ndə je rəsi ti. Maji ə 6a ka a gangi dəm ti rəsi ti, kadi tə indəi-mi ta rəbi ti adi m-aw lo ki səbi kadi m-aw ti.

⁷ Kawm kin, m-ge kadi re Luwə ndigi səm də ti ningə, m-ra səsi ngan ndə je ki asi tati. Kadi m-o səsi ki njam taa par al.

⁸ Ningə, m-a m-isi me 6e bo ti ki Epəji ratata dəkagilo Patəkoti ti.

⁹ NJé bə je ləm əi ngay Epəji ti, nə ta rəbi to tagira nom ti wətangi kadi m-ra-n kilə ləm✧.

¹⁰ Re Timote re tee dansi ti ningə✧, irai-e adi e ki rənəl dansi ti, tado e ka isi ra kilə lə Bəbe tə mi be tə.

¹¹ Kadi dəw madi kare dansi ti kide al. Ningə kadi indəi-e ta rəbi ti kadi re tee rəm ti ki maje. Tado m-isi m-ngəm-e ki ndəgi ngako je ki a əi sie.

¹² Ki əji də ngokoje Apolosi, m-ilə dīgəm me ti ngay kadi aw rəsi ti, ində rəne naa ti ki ngakoje je ki isi awi ki rəsi ti, nə mee ndigi kaw ki basine ti kin al 6əy✧. NDə ki ingə rəbi ə a aw 6əy.

Ta ki kəji ki dəbəy ti ki kuwə ji-naa

¹³ Isi dəgi ti, ai də njasi ti me kadi-me ti læsi, ai dīgəm ə uwəi təgisi ba.

¹⁴ Maji kadi irai kilə je pəti me ndigi-naa ti.

¹⁵ NGakom je, m-gər kadi igəri Isitəpanasi ki dije ki me kəy ti lie maji✧. Əi dije ki dəsəy ki adi mede dənangi ti ki Akay. Ningə, ki go me ndigi ti ləde, uni rəde kadi rai ki dije lə Luwə. Be ə, m-dəji səsi ne kare 6əy.

¹⁶ Maji kadi, itəli rəsi go ta ti lə dije ki be kin, ə itəli rəsi go ta ti lə dije ki indəi rəde ta kilə ti isi rai səde tə.

¹⁷ Rəm nəl-m ngay də re ti lə Isitəpanasi, ki Pərtunatusi, ki Akaykusi. Tado, rai ne je ngay adi-mi tosi ti.

¹⁸ Uwəi angalm indəi nangi təkəi rai səsi ka kin be tə.

¹⁹ *NJé kaw-naa je ki dənangi Aji ti uwəi jisi. Akila əi ki Pirişil✧, naa ti ki njé kaw-naa je ki isi me kəy ti ləde uwəi jisi ngay tə.

²⁰ NGakoje je pəti uwəi jisi. Maji kadi uwəi ji-naa mbəsi ti ki rənəl.

²¹ Ningə, e mi Pol ə wa ə m-dangi ta kuwə ji kin ki jim.

²² Re dəw madi dansi ti ndigi Luwə al ningə, kadi Luwə man-e. «Marana ta», Bəbe re.

²³ Kadi me-maji lə Bəbe Jəju e naa ti səsi.

²⁴ M-ndigi səsi kare kare pəti me kində rə naa ti ki Jəju Kirisi.

Makitibi ki ko joo ki Pol ndangi adi Koreti je

Ta ki do makitibi ti ki ko joo ki Pol ndangi adi Koreti je

Makitibi ti ki ko joo ki Pol ndangi adi Koreti je kin, ta ki me ti toji kadi dan Pol ai ki njé kaw-naa je ki Koreti ti maji boy al. Dije madi tuji me Pol ngay ki ta kalde je ki kilə rade je. Awi biti əli təkə Pol aw ki tōgi ki kadi e-n nje kaw kilə lə Jəju Kirisi al. Lo kin ti, Pol əl ta ngay. Nə re Pol əl ta ngay mindi ka, toji njé kadi-me je ki Koreti ti təkə n-ndigi-de wa kin nim, n-sangi rəbi kulə noji naa ti səde nim. E be ə, əl-n ta lə rəne ki nəl-ne ngay loki poyde ki maji re tē rəne ti (7.5-15).

Go ta je ti ki oji do ne je ki nga nga ki tē dōe ti dōnangi Epəji ti (1.1-11), Pol ole me njé kadi-me je ki Koreti ti do ne je ti ki to ki n-ingə rəde ti me kulə noji ti ki to dande ti n-əi səde je, ningə toji nda kilə lə nje kaw kilə lə Jəju Kirisi adi-de gəri tō. Pol ər-de gin ne ki n-əl-n-de ta je ki nga nga me makitibi ti ləne ki dōsay ki n-adi-de, ningə əl-de təkə n-ingə rənəl go ti, mbata ta ki nga ki n-əl-de, kandide ki maji tē go ti (1.12-7.16).

NGa ningə, ki oji do ne kaw ki mba ra-n ki njé kadi-me je ki dōnangi Jude ti (8-9), Pol dəji Koreti je kadi ai njé ra maji, ningə əl-de ə nə: «təgəri ra maji lə Bəbe ləje Jəju Kirisi maji. Kirisi ki e nje ne kingə, nə ra rəne nje ndoo ti mbata ləsi, kadi me ndoo ti lie, səi, itəli njé ne kingə je» (8.9).

Me ndəgi ta je ti ki re go ti (10-13), Pol təl ilə jine kəm dije ti ki njé kəl kə nə e asi kadi e nje kaw kilə al kin. Ba təl ta makitibi ləne ki ngon ta ki ndəy be ki əl ki mindi ki maji (13.11-13).

NDu Pol ki j-ingə me makitibi ti lie ne kin, isi sangi maji lə darəne wa al, nə isi sangi kadi gəri təkə e tōgi ki Luwə wa ə ade ə isi ra-n kilə lie, ningə kadi taai Poy Ta ki Maji kin tə ta ki rojeti nim, kadi gəri Kirisi tə Bəbe ləde nim tō.

Kuwə ji-naa

✧ 1:1 Knjk 18.1

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə, naa ti ki ngokō je Timote, j-uwə jisi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki isi Koreti ti, taa j-uwə ji dije lə Luwə ki isi dōnangi ti ki Akay ti tae ba pəti tō[✧].

² Kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə ai ki Bəbe Jəju Kirisi e naa ti səsi.

Pol ra oyo Luwə

³ J-ilə toji do Luwə ti ki Baw Bəbe ləje Jəju Kirisi. Bawje ki me-maji lie to mbar mbar, ki e Luwə ki nje səl me me ne je ti pəti.

⁴ E ə e nje səl me je do kō je ti ki dangi dangi, mba kadi je ka ji səl me dije ki kō je ki dangi dangi tē dōde ti tō. Kadi ji səl mede ki me-səl ki j-ingə rəe ti.

⁵ Be tō ə, təkə j-ingə-n kō lə Kirisi ngay, Kirisi səl meje ngay tō.

⁶ Re j-isi j-ingə kō 6a, e ki mba kadi mesi səl-n, taa e mbata kajə ləsi tō. Re me je səl 6a, e ki mba kadi adi səsi me-səl tō. NGa ningə, me-səl kin a ra kadi tə uwəi tōgisi ba me kō ti təkə j-isi j-ingə kō kin be tō.

⁷ Lo kin ti, j-ində meje dōsi ti njiriri, tado ji gər kadi loki isi indəi rəsi naa ti səje do kō ti, isi indəi rəsi naa ti səje do me-səl ti ki j-isi j-ingə tō.

⁸ NGakom je, ji ndigi kadi igəri go kō ki tē dōje ti dōnangi Aji ti kin. Dije adi-je kō kadi ki dum kəl tae, e kō ki al do singəje. Dəw ki ində mene do ti kadi n-a n-isi ki dōne taa goto.

⁹ Je j-ində meje ti kadi je dije ki gangi ta koy dōje ti ngata. Ningə e be mba kadi j-uwə-n kul rəje je wa al, nə kadi j-uwə kul Luwə ki nje kadi njé koy je ij lo koy ti.

¹⁰ E e ə taa-je ta ko koy ti kin, ningə a nay ki lo taa-je tae ti. E ə j-ində meje dōe ti, kadi a taa-je ta ko koy ti kin 6əy.

¹¹ Ningə, səi wa ka isi indəi rəsi ta ti tō, me kəl ta ti ki Luwə mbata ti ləje. Luwə a ra səje maji ki rəbi ne ki dije ngay dəji mbata ti ləje. Lo kin ti, maji kin a təl ne ra oyo lə dije ngay mbata ti ləje tō.

Pol yəti ndune oji do kaw mba ləne

¹² Ne ki adi-je rənəl, meje uwə-je ki ta al, ji gər kadi njiyəje dan dije ti ki gəri Luwə al, e ki hal ki səl ləm ləm, ki ne ra ki rojeti ki ij rə Luwə ti. Ningə e njiyə ki ji njiyə ki gosi lə

dəw al, nə ki ra maji lə Luwə. Ki bo ngay, e ki pa njiyə kin ə ji njiyə-n ki rəsi ti.

¹³ Ta ki ji ndangi j-adi səsi kin, e ta madi ki rangi al, nə e ne ki itidəi ə igəri me wa kin par. NGa ningə, m-gər kadi a gəri me ay njay bəy.

¹⁴ Təki igəri ndəy ngata kin, a igəri ay njay, ndə təl Babe Jəju ti ki j-a je ne rənəl ləsi təki a səi ne rənəl ləje kin be tə.

¹⁵ Ki me ki ti kati kin ə, m-ndigi kadi səi ə m-tee dəsi ti kəte, kadi m-adi səsi ingəi ra maji ki kə joo.

¹⁶ NGa ningə kadi m-j dəsi ti taa m-aw dənangi Masəduwan ti, ə m-j Masəduwan ti ba[☆], m-təl m-re dəsi ti gogi bəy kadi tə irai səm me ne ge je ti ləm kadi m-aw Jude ti.

¹⁷ NDum ki m-un kin, m-un ki noo be par al, taa ndigi ra je ləm e ki go mər ta ti lə dəw kadi tə m-əl m-ə nə «oyo» ə m-təl m-ə nə «jagi» al.

¹⁸ Luwə asi kadi ma naji ləm: ta je ki j-əl səsi e «oyo» nim «jagi» nim al.

¹⁹ Tadə Jəju Kirisi, NGon lə Luwə ki je ki Silasi je ki Timote je[☆] j-ilə səsi mbə ta lie kin e «oyo» nim «jagi» nim al. E dəw ki ta ki a ingə rəe ti e «oyo» par.

²⁰ Ningə kun mindi je lə Luwə pəti, Kirisi ə e nje təji-de kə nə «oyo» e ki rəjeti, taa e ki go rəbi lie tə ə j-isi j-əl-n j-ə nə «Amen», mba kulə-n təji də Luwə ti tə.

²¹ Ningə e Luwə ə e nje kadi-je nim, səi je nim, təgi me kində rə naa ti ki Kirisi. E ə mbəti-je ində-je ta dangi mbata ləne.

²² E e tə ə ində ndəji ləne rəje ti tə ne ləne, taa ində NDilne meje ti tə ne ki adi-je də kəte dan ne maji je ti ki ində ta dangi mbata ləje, kadi a adi-je.

²³ Mi m-dəji Luwə kadi gangi ta ndəm, re m-ngom: ningə e mba kadi m-tuji mesi al, ə m-təl m-re-n Koreti ti gogi al.

²⁴ Ningə ji sangi rəbi kadi j-ində təgi dəsi ti kadi adi mesi al jagi, tadə isi uwəi təgisi ba me kadi-me ti ne ngata. Ne ki j-isi ji sangi, e kində rə naa ti səsi də kilə ti mba kadi ingəi rənəl.

2

¹ Ki əji dəm, m-o maji ngay kadi m-təl m-aw rəsi ti gogi al, nə tə m-tuji mesi.

² Tadə re m-tuji mesi ə, dəw ki a adi-m rənəl goto. Dəw ki a adi-m rənəl ba, e səi ka ki m-a m-tuji mesi ka kin par.

³ Ningə, e gine kin ə, m-ndangi-n makitibi tə ndangi m-adi[☆] səsi kadi tə m-aw ki rəm al. M-aw ki rəm al nə tə dije ki kadi adi-mi rənəl, təli tuji mem tə tuji yo. M-gər maji ngay, ki əji dəsi, kadi rənəl ləm e rənəl ləsi pəti.

⁴ E ki me-kə ki ngay, ki me ki ur made, ki man no ki tə kəm ə m-ndangi-n makitibi m-adi səsi. Ningə e ki mba kadi m-tuji-n mesi al, nə kadi igəri ndigi ki m-ndigi səsi.

Me Pol səl də dəw ti ki nje tuji mee

⁵ Re dəw madi e nje gin me ki tuji ba, e mi ə tuji mem al, nə e səi pəti ə tuji mesi. Ki kadi j-əl j-adi al də maji al ba, tuji me dije madi dansi ti.

⁶ Ningə ko dəw ki be kin, ta kosi je ki kaw- naa ki dəe ti wa kin ase naki.

⁷ E be ə, ki basine kin, kadi adi mesi səl dəe ti, ə iləi dīgəm me ti, nə tə me tuji ki al də maji j təy dəe.

⁸ Lo kin ti, m-dəji səsi kadi əji-e ndigi ki indigi-e adi gər.

⁹ NGa ningə, gin ndangi ki m-ndangi makitibi m-adi səsi e kadi m-na mesi m-o se itəli rəsi go ta ti me ne je ti pəti wa.

¹⁰ Loki mesi səl də dəw ti ki ra ne ki majal, mi ka mem a səl dəe ti tə. NGa ningə, re mem səl, loki ne madi to kadi mem səl də ti ba, e mbata ti ləsi ə mem səl-n ta kəm Kirisi ti.

¹¹ MBa kadi *Sata ingə ta rəbi dəje ti al, tadə ji gəri ndigi ra je lie bəti.

Me Pol a sururu

¹² Loki m-aw m-tee Tirowasi ti kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi, m-o kadi Babe tee ta rəbi pay adi-m,

¹³ nə mem a sururu, tadə m-ingə ngokom Titi al. E be ə, m-iyə njé kadi-me je, ə m-un ta rəbi kaw Masəduwan ti[☆].

Təti rə me kində rə naa ti ki Kirisi

¹⁴ J-ilə təji də Luwə ki əy-je ki dəkagilo je pəti adi-je me rə ti ki Kirisi təti kin. Luwə un- je ilə-n mbə lə Kirisi ki lo je pəti adi dije gəri-e tə nom kagi ki baye əti maji ki sane ki lo lo be.

15 Lo kin ti, ji to tə nom kagi ki baye əti maji, ki Kirisi un adi Luwə be. J-əti maji, mbata ti lə dije ki isi sangi kaji nim, mbata ti lə dije ki isi awi tuji ti nim tə.

16 Ki rə dije madi ti, e bay yo ki isi aw səde koy ti, nə ki rə njé ki nungi ti, e bay kaji ki isi aw səde kaji ti tə. Ə se nə ə asi kadi ra kilə kin wa?

17 Je ji to tə ndəgi dije ngay ki isi uni ta lə Luwə tə ne ra gati kin al. J-əl ta ki rəjeti, ki j rə Luwə ti, ta kəm Luwə ti me kində rə naa ti ki Kirisi.

3

Bəə kilə je ki me kilə mindi ti ki sigi

1 Kadi m-dəji m-o se j-isi ji sangi kadi ji təji rəje je wa ka bəy wa? Se kadi ji ra təkə dije madi isi rai, ə isi taai makitibi lo ki rangi ti kadi ma naji dəde ti ki rəsi ti je taai jisi ti awi ki lo ki rangi ti je kin be wa?

2 Makitibi ki kadi ma naji dəje ti ba, e darəsi səi je wa. Səi makitibi ki ndangi ngame je ti, ki dije pəti gəri nim isi tidəi nim.

3 To ki taga kadi səi makitibi ki Kirisi ndangi adi-je jije ti, ilə-n-je. Kirisi ndangi ki man ndangi ne makitibi ti al, nə ndangi ki NDil Luwə ki nje kisi kəm ba; e makitibi ki ndangi də mbal ti al, nə ndangi ngame dəw ti✧.

4 E kin ə e me je ki j-adi ta kəm Luwə ki takul Kirisi.

5 Ningə j-a j-əl j-ə nə e ki təgije je wa ə ji ra-n ne madi al, nə e ki təgi ki j rə Luwə ti.

6 E Luwə wa tə ə adi-je təgi, adi ji təl-n njé ra kilə bəə je me kun mindi ti ki sigi. E kun mindi ki e gin *NDu-kun ti al, nə e gin NDil Luwə ti. Tadə NDu-kun ki ndangi e nje re ki koy, nə NDil Luwə e nje re ki kaji.

7 Kəte ndu-kun e ki ndangi ki ku ta je kare kare go-naa ti də ba mbal ti, ba kunji Luwə unji də ti. *Moji ki nje re ki ndu-kun ka kin, ta kəme o por wor wor, ki lo kadi ngan *Isirayəl je gəi ta kəme goto✧. Ningə ta kəme ki o por kin, unji dəkagilo ndəy be par ə gine a gangi. Ə re ra kilə ki NDu-kun ki nje re ki koy adi təba be ningə,

8 ra kilə ki NDil Luwə a əti bəl ki dum bəy.

9 Re kilə lə NDu-kun ki a aw ki dije me ta ki gangi ti adi təba ningə, kilə ki kadi Luwə

tidə-n dije dije ti ləne a adi təba ki əti bəl ngay bəy.

10 J-asi kadi j-əl j-ə nə, təba ki də kəte, təge goto nə təba ti ki bəne kin, ki e təba ki itə e ki kəte səy.

11 Kin ə ne ki lo ti ə a ində də ə ingə təba ningə, ne ki a to biti ki nə ti təba lie a əti bəl ki dum.

12 Ne ki j-isi ngəm tae kin ə ra adi j-aw ki me ki ti kati.

13 Je ji ra təkə Moji ra-n kin al. Moji ki ilə kibi ta kəmne ti kadi ngan Isirayəl je ooi ta təl ta kunji ki lo ti ə a goto kin al✧.

14 Ne gər lə ngan Isirayəl je goto, dəde bəy bəy. Ningə biti bəne kin ka, loki isi tidəi Kun mindi ki kəke ba, kibi kin to ba wa bəy. To ba, dəw un kəmde ti al, tadə e ki kində rə naa ti ki Kirisi ə kibi kin a goto-n kə ta kəmde ti.

15 Biti bəne kin ka, loki isi tidəi makitibi je ki Moji ndangi kin ə, kibi madi uti kəmde də ne gər ti wa bəy.

16 E ki go rəbi kadi-me Kirisi par ə kibi kin a goto-n ta kəm dəw ti✧.

17 Tadə Bəbe e NDil, ningə loki NDil Bəbe e titi, loe ti kin ə taa kiyə taa e titi tə.

18 Ningə j-əi pəti, kibi e ki goto kəmje ti kə, adi ji təji təba lə Bəbe rəje ti təkə kətirongi a təji-n ndil dəw be. Lo kin ti, ji mbəl ji to tə Bəbe wa be. Bəbe ki e NDil adi təba lie unji dəje ti unji kunji ki əti bəl ki də made ti, də made ti.

4

Kirisi e naa ti ki njé kaw kilə je

1 Təkə e kilə ki Luwə ə adi-je ki go me-maji ti lie, təgije goto ta ti al.

2 Je ji mbati ne ra ki lo bəyə ti, ki ne ki to rəsəl ki dije isi rai. Pa njiyəje e ki lo kadi kəmnaa ti al, taa ji mbir ta lə Luwə dam kare al tə. Loki ji təji ne ki rəjeti ki taga ba, ji sangi kadi ji taa me dije ta kəm Luwə ti tə taa yo.

3 NGa ningə, re Poy Ta ki Maji ki j-isi j-ilə mbee kin, to lo bəyə ti ba, to lo bəyə ti mbata lə dije ki isi awi tuji ti,

4 mbata lə njé me nga je. Su ki nje kəbe də dənangi ti ne, bəy angalde bəy, ne gər ləde goto, adi lo kadi ooi kunji Poy Ta ki Maji ki nje təji təba lə Kirisi kin goto. Kirisi ki e bana kəm Luwə wa.

✧ 3:3 Təe ki taga 24.12; Jərəmi 31.33; Ejəkəl 11.19; 36.26 Təe ki taga 34.34

✧ 3:7 Təe ki taga 34.29 ✧ 3:13 Təe ki taga 34.33 ✧ 3:16

⁵ Təki rəjeti, j-isi j-ilə mbe rəje je wa al, nə e Jəju Kirisi ki Bəbe ə j-isi j-ilə mbe. NGA ningə je wa je bəə ləsi mbata ti lə Jəju.

⁶ Tadə Luwə ki nje kəl ə nə: «Kadi kunji unji dan til ti» kin ə adi kunje unji ngameje ti, mba kadi ji gər-n kəti bəl lie ki unji pal kəm Kirisi ti kin.

⁷ Ningə ne maji lə NDil kin, j-oti darəje ti ki tō ki to tə ngoo ki kibə ki nangi be kin. E be kadi to ay njay təki tōgi ki əti bəl kin j rə Luwə ti bi j rəje ti je al.

⁸ Kə je ki dangi dangi kawinaa ki dəje ti, nə budi singə je al; meje gangi man, nə j-ore meje ngə wa kin.

⁹ Dije indəi kəmje ndoo, nə Luwə iyə-je kə al; tətə-je nangi, nə tətə-je al.

¹⁰ Darəje isi oy ko koy lə Kirisi ki dəkagilo je pəti, mba kadi dije ooi təki Kirisi isi kəm ba darəje ti.

¹¹ Tadə je ki j-isi ki dəje taa, j-isi ta koy ti ki dəkagilo je pəti mbata ti lə Kirisi. E be kadi dije ooi təki Kirisi isi kəm ba darəje ti ki ndo madi ə a oy kin.

¹² Lo kin ti, je j-a je ta koy ti kadi tə səi isi kəm ba tə.

¹³ Təki e ndil kadi-me ki kare ba ə isi ra kilə meje ti, makitibi lə Luwə əl ə nə: «E mbata kadi ki m-adi mem Luwə ə m-əl ta lie» Ningə je ka e mbata kadi ki j-adi meje Luwə ə j-əl ta lie tə.

¹⁴ Tadə ji gər kadi, Luwə ki tēē ki Bəbe Jəju lo koy ti kin, a tēē səje lo koy ti ki Kirisi tə. A tēē səje kadi ində je nim, səi je nim kadine ti.

¹⁵ Ne je pəti ki tēē dəje ti e mbata maji ləsi. Ningə, lo kin ti, ra maji lə Luwə a to mbar mbar kadi aw ki də dije ti ki kəte kəte. Aw ki kəte kəte kadi tə dije ki njé kəl ta ki Luwə, rai-e-n oyo je, piti-e-n je, toi mbar mbar ki də ti.

¹⁶ E mbata kin ə, j-ingə-n tōgi par par. Re darəje ki koo ki kəm ne kin ə tōge isi təl ki gogi ka, ndilje isi ingə tōgi ki rangi ki ndə je ndə je.

¹⁷ Tadə kə je ki j-isi j-ingə-de bəne kin, e kə ki dəkagilo lie e ndəy be par, taa əle kəl kare tə, loki j-un j-ində kadi təba ti ki əti bəl, ki dəbəye goto ki a re go kə je ti kin.

¹⁸ Ne ki j-isi j-ay ngəde, e ne ki dəw oo ki kəmne kin al, nə e ne ki dəw oo ki kəmne al

yo. Ne ki dəw oo ki kəmne, ndəe e ngay al, nə ne ki dəw oo ki kəmne al, a to biti ki nō ti.

5

Darə ki sigi

¹ Ji gər maji kadi re darəje ki je me ti dənangi ti ne, ə ra rəne tə kəy-lo be kin tuji ə, j-aw ki darə ki sigi ki e kəy ki Luwə ra adi-je me dərə ti nō, ki e kəy ki dəw ra ki jine al. E Kəy ki a to biti ki nō ti.

² Ningə ki basine kin, j-isi ji timə rusi rusi, ji ndigi ngay kadi j-aw j-ur me kəy ti ləje ki dərə ti kin.

³ NGA ningə, re j-ur me kəy ti ki dərə ti ki sigi kin ə, dəw a oo-je ki rəje kare al.

⁴ Tadə kisije me darə ti, ki e kəy-lo kin, ji timə rusi rusi, ne al də singəje. Ningə ji ndigi kadi j-ər rəje kə me darə ti kin al, nə ji ndigi kadi j-ilə darə ki dərə ti də ti, kadi darə ki kəm dəbi jine də darə ti ki koy.

⁵ Ningə e Luwə wa ə ində kadi ne je kin a rai ne be dəje ti. E e ə ində NDilne meje ti tə ne ki adi-je də kəte dan ne maji je ti ki ində ta dangi mbata ləje, kadi a adi-je.

⁶ Lo kin ti, j-uwə tōgije ba ki dəkagilo je pəti. Ningə ji gər kadi loki je me darə ti ki dənangi ti ne kin bəy bə, je gidə kəy ti ləje, say ki Bəbe.

⁷ Təki rəjeti, e kadi-me Kirisi ə j-isi j-aw-n, bi e kəmje bə oo lo ə j-isi j-aw-n al.

⁸ J-uwə tōgi je ba ə j-isi j-aw-n, ningə ji ndigi ngay kadi j-iyə darə kin, ə j-aw j-ində bə kadi Bəbe ti.

⁹ NGA ningə, re j-isi-n me darə ti kin, ə se ji tuse j-iyə, ne ki uwə meje, e ta kadi ji nəl Bəbe.

¹⁰ Tadə səbi kadi j-a ji tēē kare kare kadi j-a nō Kirisi ti, lo gangi ta ti lie. Dəw ki ra ka a ingə ne ki səbi dəne, ki go kilə rae ti ki un dərəne ra-n: ki re e-n kilə ki maji ə se kilə ki majal.

¹¹ Gin ne ki kadi ji bəl-n Bəbe, ji gər maji, e ə j-isi sangi rəbi kadi ji buki-n dije goje ti. Luwə gər-je ay njay, ningə m-gər kadi səi je ka, ki kadi əli ta ki ngom al bə, igəri-mi ay njay tə.

¹² Ji ndigi kadi ji təl j-əl ta də rəje ti rangi bəy taa kadi igəri-je, al, nə j-adi səsi ta rəbi kadi rəsi nəl səsi dəje ti. Lo kin ti, a ingəi ta

ki kadi a turi dije ti ki isi indai gude ki ne ra ki gidide ti ne kare, bi ne ra ki ngamede ti al kam.

¹³ Re e rojeti kadi je dije ki doje goto ba, e mbata ti la Luwa a doje goto-n, a re je nje kam-kaa je to ba, e mbata ti lasi a je-n nje kam-kaa je to.

¹⁴ Taki rojeti, ndigi-naa la Kirisi o be doje ti, je ki ji gar taki daw kare ba oy mbata ti la dije pati, adi dije pati oyi kin.

¹⁵ Oy mbata ti la dije pati, mba kadi dije ki isi ki dode taa, isi ki mbata la de ai je wa al ngata, na mbata ti la daw ki oy a i lo koy ti mbata la de kin.

¹⁶ NGa ninga, j-a j-o daw ki go koo-e ti la daw al biti ngata. Re kate je, j-o Kirisi ki go koe ti la daw ka, ki basine kin, j-a j-o-e be al ratata ngata.

¹⁷ Re daw inda rone naa ti ki Kirisi ba, e ne kinda ki sigi. Ne je ki kake dai ko, ne je ki roe ti pati, tali ne ki sigi.

¹⁸ Ninga ne je kin pati i ro Luwa ti, ki nje tal kulaje noji naa ti sone, ki rabi la Kirisi. Luwa ki adi-je kilala kulala dije noji naa ti sie e wa.

¹⁹ Tado e Luwa a, ki rabi la Kirisi, ila-n dije ki duniya ti, noji naa ti sone, ki kanji tida majal je la de ki rai. NGa ninga, inda ta kulala noji naa ti taje ti kadi j-ila mbee.

²⁰ Je dije ki Luwa ila-je ta nje ra kilala to Kirisi ti. NGa ninga, Luwa un-je bar-n sasi ki rone ti. Me to Kirisi ti, j-uwana njasi ba, ilai noji naa ti ki Luwa.

²¹ Kirisi ki ra majal al, na Luwa oy majal je laje ki dae ti. Oy ki dae ti, mba kadi ki rabi lie, Luwa tida-n-je dije ti lone.

6

¹ Taki je j-inda roje naa ti ki Luwa do kilala ti, ji daji sasi kadi ikidi ra maji la Luwa ki ingai kin al.

² Tado Luwa wa al a na:

«Dokagilo ti ki maji, m-o do ndui,

NDo ki e ndo kaji dije, m-re m-asi sili.»

NGa ninga, dokagilo ki maji nga a to kin, ndo kaji dije nga a re kin*.

³ Kadi ta kilala ki j-isi ra kin ta goto do ti, ji sangi rabi kadi ji tige daw madi jigi ti al.

⁴ Ne ki j-isi sangi, ji sangi kadi ji toji me ne je ti pati, taki rojeti, je ba kilala je la Luwa. J-uwana togije ba a ji tal j-uwana bay, me ko je ti, me kam-to-ndoo ti, me bal ti,

⁵ gin kindala ti la dije, me dangay ti, ki me sulala ti ki dije sulala kosi je doje ti. Me kilala ti ki al do singaje, lo to bi goto, lo kuso ne goto, ka j-uwana togije ba*.

⁶ Ji toji kadi je ba kilala la Luwa me kay njay ti, me gar Luwa ti, me kore me ti, me ra maji ti. NDil Luwa e saje naa ti, ji ndigi dije ndigi ki rojeti.

⁷ Ji toji kadi je ba kilala la Luwa me kilala mbe ta ti ki rojeti, ki j-ila ki togila Luwa. Ne kati laje, ki da ro laje, e ne ra ki dana ta kam Luwa ti.

⁸ Dije asi gonje je, ilai rasal doje ti je, ali ta ki majal doje ti je, ali ta ki maji je. J-isi j-al ta ki rojeti kin ka ooi-je ta nje ngom je,

⁹ gari-je bati, na ooi-je ta dije ki gari-de al be, j-a ji njiya ki doje taa, na ooi-je ta nje koy je. Uwai-je dangay ti ki kanji tal-je,

¹⁰ tuji meje ka roje nal-je par par. Je nje ndoo je, na ji tal dije ngay nje ne kingala ti, to ta ne ki ne laje goto be, na ki rojeti ba, ne kingala je pati e yaje.

¹¹ Sai dije ki Koreti ti, j-al sasi ka kam ta, ji tee meje ki rasi ti.

¹² Ji toji sasi ndigi ki ji ndigi sasi ki taga, na e sai je a iteei mesi adi-je al.

¹³ Lo kin ti, m-al sasi ta taki baw ngan je a al-n ngane je ta kin be. Ninga ji daji sasi kadi sai ka, iteei mesi adi-je taki je ji tee-n meje j-adi sasi ka kin be to.

Gangi naa ki majal

¹⁴ Maji kadi ilai dasi ki noo be par gin jugi ti ki kare ba ki nje ki gari Luwa al kam al. Ne ki rojeti ki ne ki majal a indai rade naa ti al; kunji ai ki til asi kadi a indai rade naa ti al.

¹⁵ Lo kadi Kirisi ai ki Su tade asi naa goto; daw ki gar Luwa ai ki daw ki gar Luwa al, ne ki a uwai-naa do ti goto.

¹⁶ Ne ki a ore kay la Luwa ki kagi yo je naa ti goto. Tado j-ai ba, j-ai kay la Luwa ki nje kisi kam ba taki Luwa wa al-n a na:

«M-a m-ra be dande ti, a m-a m-njiya sade naa ti,

M-a mi Luwa la de, a ai a ai dije lam to*.»

¹⁷ E mbata kin a, Babe al-n a na:

«Ƨgangi-naa ki dije ki gəri-mi al,
 Ƨdi ne ki to nje al,
 Ba mi m-a m-uwə səsi ki rəm ti✧.»
 18 Babe ki nje tɔgi pəti əl bəy ə nə:
 «M-a mi Bawsi, ə səi, a səi ngan ləm ki
 dɔngəm ki ki dəne✧.»

7

1 NJé ndigi je ləm, təkɔ j-ingəi ndu-kun je ki
 Luwə un adi-je be kin, maji kadi j-əi je wa, j-
 ayi rɔje njay dɔ ne ti ki a tuji darɔje ki ndilje.
 Ningə adi j-ɔndəi rɔje ta dangi me bəl Luwə
 ti.

Rənəl lə Pol

2 Ƨndəi-je dan ursi ti! Dəw madi ki ji ra sie
 majal goto, dəw ki ji tɔ ko ne lie goto, taa
 dəw ki j-ədə je taa ne lie ka goto tɔ.

3 Ningə m-əl ta kin be kadi m-gangi-n ta
 dɔsi ti al, tadɔ m-əl kəte ngata təkɔ j-ɔndə səsi
 dan urje ti kadi re e koy ə koy, kaji ə kaji.

4 M-ti mem katɔ ki rɔsi ti, rəm nəl-m ngay
 dɔsi ti. M-ingə tɔgi ngay, rənəl tɔi dəm, me-
 kɔ je ti ki j-ingə-de.

5 Loki ji re ji tɛɛ dənangi Masəduwan ti
 nu kin, lo kər kəɛ goto, j-ingə kɔ je ki dangi
 dangi, rɔ gə gidije, bəl rosi meje.

6 Nə Luwə ki nje kilə dɔngəm me dije ti ki
 njé səl dɔde, adi-je tɔgi ki rəbi re lə Titi.

7 NGa ningə, e re lə Titi par ə adi-je tɔgi al,
 nə e tɔgi ki adi-e kin tɔ ə adi-je tɔgi. Titi əl-
 je təkɔ indigi ngay kadi oi-mi, taa man nɔ re
 kəmsi ti nim, ta ɔ mesi nim mbata ti ləm. Lo
 kin ti, m-ingə rənəl ngay dɔ made ti bəy.

8 Re makitibi ki m-ndangi m-adi səsi kəte
 kin tuji mesi ka, m-ndingə rəm dɔ ti al. Re m-
 ndingə rəm dɔ ti ɔa, e mba koo ki m-o kadi
 tuji mesi dəkagilo madi ti✧.

9 Ningə ki basine kin, rəm nəl-m mbata
 mesi ki tuji kin al, nə mba ke ki me tuji ləsi
 aw səsi adi iyəi rəbi ne ra ki majal kɔ. Mesi
 ki tuji kin ə e ne ki Luwə ndigi, adi-je j-əl təkɔ
 ne madi ki majal kare ki ji ra səsi goto.

10 Tadɔ me tuji ki nəl Luwə, re ki kiyə rəbi
 ne ra ki majal kɔ, mba kadi tɛɛ ki dəw kaji
 ti, ki kanji kadi dəw ndingə rənə dɔ mee ti ki
 tuji kin. Nə me tuji ki dəw iyə-n rəbi ne rane
 ki majal kɔ al, a re ki koy.

11 Ki basine kin, səi je wa oi kandi me tuji
 ki nəl Luwə kin ki kəmsi. Ra adi itoi ɔi dɔ rɔsi
 ti al! Idəji me-səl ki rɔ tisi nim, indingəi rɔsi

ngay nim, bəl təl səsi nim, indigi ngay kadi
 oi-mi nim, ta ɔ mesi mbata ləm nim, taa tasi
 e dɔ dəw ti ki ra ne ki go rəbe ti al ka kin nim
 tɔ. Itɔji me ne je ti pəti təkɔ ta kin səi, igotoi
 me ti.

12 NGa ningə, m-ndangi makitibi kin m-
 adi səsi mbata lə dəw ki ra ne ki go rəbe ti al
 kin al nim, taa mbata lə dəw ki ne ki go rəbe
 ti al kin tuji me al nim tɔ. Nə e mba kadi səi
 je wa, oi tingə ki itingəi bil mbata ti ləje kin
 ki kəmsi, ta kəm Luwə ti.

13 E kin ə e ne ki adi-je tɔgi. Ningə j-ingə
 tɔgi par al, nə j-ingə rənəl ki bo ngay ə wa bəy
 tɔ, loki j-o nəl ki rɔ Titi nəl-e mbata kuwə ki
 səi pəti uwəi angale ɔndəi nangi me kalsi ti
 ki itɔji.

14 Kɔndə ki m-un səsi m-ɔndə-n gum ki rɔe
 ti kin, rəm səl-m al. Tə ka ki j-əl-n səsi ta ki
 rɔjeti ki ndɔ je, piti ki ji piti səsi nɔ Titi ti tɔji
 rənə ki taga kadi e ta ki rɔjeti.

15 Lo kin ti, rɔe nəl-e ngay bəy dɔsi ti, loki
 me ole dɔ təl rɔ go ta ti ləsi pəti, ki kuwə ki
 uwəi-e ki rɔsi ti ki buki-naa ti ki bəl.

16 Rəm nəl-m ngay adi m-ɔndə mem dɔsi ti
 me ne je ti pəti.

8

Kaw ne mba ra-n ki njé kadi-me je ki Jorijaləm

1 NGakom je, ji ndigi kadi igəri maji
 ki Luwə ra ki njé kaw-naa je ki dənangi
 Masəduwan ti kin.

2 Kɔ je ki dangi dangi tɛɛ dɔde ti, nə be ka
 rɔde nəl-de ki al dɔ maji, adi me ndoo ti ləde
 ki ngay wa kin ka, adi ne maji je ləde ngay
 ki me ki kare.

3 M-ma naji ləde dɔ ti təkɔ adi ki go tɔgidɛ
 ti, ki madi je adi ki al dɔ tɔgidɛ wa bəy. Ningə
 e ki me ndigi ləde wa ə adii.

4 Dəji-je ə təl dəji bəy, kadi j-adi-de ta rəbi
 kadi n-əi ka n-iləi jide me ne kaw ti ki mbata
 lə dije lə Luwə ki isi Jorijaləm ti kin tɔ✧.

5 Rai ne ki al dɔ e ki j-ɔndə meje dɔ ti kadi
 a rai. Uni rɔde wa adi Babe kəte, ningə go ti,
 uni adi-je tɔ, ki go ndigi ti lə Luwə.

6 E mbata kin ə, j-ilə-n dɔngəm me Titi ti
 kadi təl aw təl ta kilə ne kaw ki mba ra maji
 kin, təkɔ ilə-n ngire dansi ti ngata kin.

7 NGa ningə, təkɔ səi njé ne ki to mbar me
 ne je ti pəti, adi e me kadi-me ti, me kuji kəl

ta ti, me ne ɣar ti, me tingə bil ti ki kanji to ɓi do ro ti, ki me ndigi-naa ti ki ji toji səsi rəbe, maji kadi itoji təkilə ra maji kin e ne kingə ləsi ki awi mbar mbar to.

⁸ Ningə e ne ki m-ində dəsi ti ki togi al; re m-əl səsi ta tingə bil lə madisi je ɓa, e mba kadi səi, ɔjii ndigi-naa ləsi ki rojeti adi dije ɣari, me ne kaw ti kin.

⁹ Tado igəri ra maji lə Baɓe ləje Jəju Kirisi maji. Kirisi ki e nje ne kingə, nə ra rone nje ndoo ti mbata ləsi, kadi me ndoo ti lie, səi, itəli njé ne je.

¹⁰ E ta ki go koe ti ləm ki m-o ə m-əl do ti. Ningə e ta ki səbi dəsi wa maji, mbata səi, ə səi dije ki dəsəy ki irai kilə kin. Səi dije ki dəsəy me ra-e ti par al, nə səi dije ki dəsəy me kun-ndu ti ki mba ra-e.

¹¹ Ə ki ɓasine kin, maji kadi itəli ta kilə kin, mba kadi, ki go togi ti, kilə ki irai ngata nim, ndigi ra-e nim, isi naa ti lay.

¹² MBata, loki dəw adi ne ki me ki kare, Luwə taa ne lie ki adi kin ki go toge ti ki me kəy ti, ɓi ne ki aw-n al par ə, Luwə a ində mene do ti al.

¹³ Ningə e ta kadi ji ra səsi kadi osi me ndoo ti al. Osi me ndoo ti kadi e so madisi je ti al, nə e ta kadi asi-naa yo.

¹⁴ Ki ɓasine kin, ki ne ləsi ki to mbar kin, asi kadi a rai ki njé ki ne isi to rəde, ningə ndo ki ne ləde a to mbar ə ne to rəsi ɓa, a rai səsi to. Lo kin ti ə a asi-naa,

¹⁵ təkilə makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Dəw ki ɔy ngay, dəw oo pa ne lie al, ningə dəw ki ɔy ngay al, ne ki du-e goto*»

Titi ki madine je madi awi Koreti ti

¹⁶ J-ilə toji do Luwə ti ki ra adi ta ləsi to ro Titi təkilə to-n rəm kin be to.

¹⁷ Titi ndigi ta ki j-ində noe ti kadi təl aw rəsi ti. Ningə kəte ɓəy taa ka, e wa ki dəne to rəe ngay mbata ləsi, adi e ki me ndigi lie e wa ə isi aw-n rəsi ti.

¹⁸ J-ilə ngokoje kare j-adi aw sie. E ngokoje ki njé kaw-naa je ki dangi dangi əli ta lie maji ɔji-n do kadi ro lie mbata Poy Ta ki Maji.

¹⁹ Bəy to, e dəw ki njé kaw-naa je ki dangi dangi iləi jide dəe ti kadi aw səje mba ki mba kilə ne kaw ki mbata ra maji kin. E kilə ki j-adi roje ki mbae mba kadi to Baɓe ingə-n

kəsi-gon, taa kadi ji toji-n ndigi ra maji ki rosi meje kin to.

²⁰ Ki ɔji do la ki dije adi-je ngay kadi je ə j-ində kəmje go kilə ti ki kadi ra, j-ində kəm-kədi do ti kadi dije ooi-je tə dije ki rojeti al, al.

²¹ Ji sangi kadi ji ra ne ki nəl Luwə par al, nə ji sangi kadi ji ra ne ki nəl dije to.

²² Njé kaw ki rəsi ti kin, j-ilə ngokoje kare səde no ɓəy. E dəw ki nja ngay, ji na-e, adi j-o tingə bil lie. Ningə ki ɓasine kin, to rəe ngay kadi n-e me kilə ti kin to, mbata taa ki taa mesi.

²³ Ningə ki ɔji do Titi, e madi njiyə ləm, taa e madi-kiləm ki rəsi ti to. Ba, ndəge je ki dani-e, əi ngan njé kilə je lə njé kaw-naa je ki dangi dangi ki mba kadi Kirisi ingə-n kəsi-gon to.

²⁴ Itoji dije kin adi ɣari təkilə indigi-de ndigi ki rojeti. Lo kin ti, njé kaw-naa je ki dangi dangi a ɣari təkilə indigi-de ndigi ki rojeti, taa toji ki j-isi j-ilə dəsi ti ta kəmde ti kin ka e ki rojeti to.

9

Luwə ndigi dəw ki adi ne ki rənəl

¹ Ki ɔji do ne kaw ki kadi ji ra-n ki dije lə Luwə ki isi Jorijaləm ti, kəm kadi m-ndangi ta do ti m-adi səsi, m-o al.

² M-ɣar ndigi ra maji ki rosi mesi kin, adi m-piti səsi ki taga ta kəm dije ti ki dənangi Masəduwan ti*. M-əl-de m-ə nə: «NGakoje je ki dənangi Akay ti isi do njade ti kal ne kal.» Ningə tingə bil ləsi kin ra adi njé kaw-naa je ngay ndəli.

³ Lo kin ti, m-ilə ngakoje je ki rəsi ti kadi piti ki ji piti səsi ɔji-n do lo kin, təl ne ki kare al. Ningə təkilə m-əl-n, m-ndigi ngay kadi isi do njasi ti təkilə rojeti wa to.

⁴ Tado kin ə re dije ki dənangi Masəduwan ti awi səm rəsi ti, ə isi do njasi ti al ningə, je ki ji taa mesi kin, j-a təl dije ki rəde səl-de, nga ningə, rəsəl ki bo ngay a e dəsi ti səi je wa.

⁵ E mbata kin ə, m-o maji ngay kadi m-dəji ngakoje je madi kin kadi awi kəte no m ti, rəsi ti, kadi kaw nja kadi-kare me ndigi ki uni ndusi do ti kin. Loki e ki kəsi njae naa ti pəti ə dəw oo ɓa, a e ne kadi ki me ndigi, ɓi e ne ki dəw ində togi do madine ti ə adi-n al.

⁶ Ningə kadi igəri təkilə:

«Dəw ki dibi ne ndəy be,
A tətī ndəy be tō;
Ə dəw ki dibi ne ngay,
Ə tətī ngay tō.»

⁷ Kadi dəw ki ra adi ki go kəje ti ki oji mene ti, bi ki ndingə rə ə se ki tōgi madi ki kində dō ti al. Tado Luwə ndigi dəw ki adi ki rənəl.

⁸ Luwə aw ki tōgi kadi adi maji je ki dangi dangi ndogi səsi man ti. Lo kin ti, a awi ki ne je pəti ki kadi ra səsi ki dəkagilo je pəti. A tō səsi mbar mbar kadi uni irai kilə je ki maji.

⁹ Təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə:
«Kəy ne kingə ləne ki me ndigi adi njé ndoo je,
Ra maji lie to ki ndə je ndə je».

¹⁰ Luwə ki nje kadi ko ne nje dibi ne ki nje kadi ne kuso dəw uso, a adi səsi ko ne ki to mbar mbar, taa a ra kadi tōgi tō. Lo kin ti, ra maji ləsi a tēe ki dōne ki taga wangi.

¹¹ NGa ningə a səi njé ne kingə je me ne je ti pəti, kadi irai maji ki me ndigi ləsi ki kəte kəte. Ningə a ra kadi dije ki a iləi jisi adi j-adi-de kin, a təli ki oyo adi Luwə tō.

¹² Kadi kare ləsi kin, a ra ki njé kadi-me je par al, nə a ra kadi dije təli ki oyo ngay adi Luwə tō.

¹³ Lok i əi oi maji lə kilə kin ba, a iləi tōji dō Luwə ti mbata təl ki itəli rəsi go Poy ta ti ki Maji lə Kirisi, imai naje ki taga kin, ki maji ki irai səde ə ikəyi ne maji je ləsi adi-de nim adi ndəgi dije pəti nim kin tō.

¹⁴ A əli ta ki Luwə mbata ti ləsi, tōji ndigi-naa ləde ki rəsi ti, oji-n dō maji lə Luwə ki ində nangi rīpi rīpi ki dəsi ti kin.

¹⁵ Tōji e ki dō Luwə ti mbata kadi-kare lie ki dəw oo gəe al kin.

10

Pol rə dō kilə ti ki to me jie ti

¹ Dije əi nə mi Pol, loki m-o kəmsi ba m-ilə dəm nangi, a re mi say tō ningə, m-un dəm taa, m-ra madi ngə səsi. Nə m-dəji səsi ki takul səl ləm ləm ki me-maji lə Kirisi,

² kadi irai-mi adi m-ra m-adi ngə səsi al, dəkagilo ti ki m-a m-re-n dansi ti. Tado m-ində dəm ti kadi m-a m-ra m-adi ngə ki dije madi ki isi əli əi nə j-isi ji ra kilə lə dije kare kin.

³ E ki rəjeti kadi je dije, nə j-isi rə ko rə ki dije isi rəi-naa kin al.

⁴ Ne rə je ki j-isi rə-n, e ne rə ki j rə dəw ti al, nə e ne rə ki tōge j rə Luwə ti, kadi tuji tōgi je ki ngə ngə. Ji tuji-n taga je lə dije ki e taga je ki go rəbe ti al,

⁵ ji budi ne je pəti ki re ki kun dō taa ogi gər Luwə kə. J-a ji ra kadi mər ta je lə dije e mər ta ki kadi təl re səde go ndu ti lə Kirisi.

⁶ NGa ningə, je basi kadi j-ində ba kal dije madi ki a təli rəde go ta ti al j-əji-de, ndə ti ki səi pəti a təli rəsi maji go ta ti.

⁷ Igōi ne je ki to ta kəmsi ti ne kin! Re dəw madi gər tijəne ti kadi ne dəw lə Kirisi ba, səbi kadi ində ne kare kin dōne ti tō: re e dəw lə Kirisi ba, je ka je dije lə Kirisi tō.

⁸ A re m-ra rənəl ki al dō lo ndəy, oji-n dō tōgi ki Bəbe adi-je mba kadi j-əsi-n ginsi ki kəte, bi kadi ji tuji-n səsi al kin ka, rəm səl-m al.

⁹ M-ndigi kadi dəw oo-m m-to tə dəw ki nje kadi səsi bəl me makitibi je ti ləm ki m-ndangi m-adi səsi kin al.

¹⁰ Tado dije madi əli əi nə: «Pol, re o makitibi je ki ndangi ba, e ta je ki ngə ngə, tōgide to, nə lo ki re ki rəne ba, dəw oo tōge al, taa ta kələ ka ndae goto tō.»

¹¹ Ningə kadi dəw ki əl ta kin gər dōne ti maji təki, kae ti wa ki oo-n-je me makitibi ti ki j-isi say ji ndangi ka kin ə, re ji re ki rəje ka, kilə ki j-a ji ra a to be tō.

¹² Təki rəjeti ba, je j-asi-naa ki dije madi ki njé kun ta rəde kin al, ə se j-a j-un rəje j-əji kadide ti al. Ne kare, kun ki isi uni ndude əi je wa par ə rai kilə, isi gōi lo ki rəde wa par kin, ra adi ne gər ləde goto.

¹³ NGa ningə, ki oji dəje, j-a j-əji rəje ki al dō loe al, nə j-a j-əji rəje ki go gangi kilə ti ki Luwə adi-je ə adi j-aw biti ji tēe-n rəsi ti kin.

¹⁴ Tə kin ə re j-ə nə j-aw biti ji tēe rəsi ti ə, ji tōji rəje ki al dō gangi loe al. Tado j-aw biti ji tēe rəsi ti dəsəy ki Poy Ta ki Maji lə Kirisi, təki rəjeti.

¹⁵ Lo kin ti, ji tōji rəje ki al dō gangi kilə ləje al, j-ində guje ki kilə lə dije ki rangi al. Nə j-ində meje ti kadi kadi-me ləsi a aw ki dō made ti, kadi j-ingə rəbi ji ra-n kilə je ki əti bəl ngay dansi ti. J-a ra ki go gange ti ki Luwə oji-je kadi ji ra.

¹⁶ J-a j-ilə mbe Poy Ta ki Maji go nangi je ti ki say gidisi ti, ki kanji kadi ji tōji rəje ki kilə

læ dije ki rangi ki rai gangi lo ti læde ki sɔbi dɔde.

¹⁷ Dæw ki ge kindæ gune ningæ, maji kadi un Babe æ indæ-n gune✱.

¹⁸ E dæw ki Babe pite æ ndæe to ti bi e dæw ki nje kun ta rone ba ndæe to ti al.

11

Pol æi ki njé kaw kilæ je ki njé ngom

¹ Re asi kadi ɔsi ginm ndæy me dɔ majal ti læm ningæ, m-æ næ oyo ɔsi ginm be!

² Jangi ra-m mbata ti læsi, ningæ e jangi ki j rɔ Luwæ ti. M-uwæ dɔsi mbata ti læ dingæm kare ba be, ki e Kirisi, kadi tæ m-teɛ sasi nɔe ti tæ ngon ki mandɔ ki ay njay, ki gær ngaw al bøy.

³ Næ m-bæl kadi ne gær læsi, tæl ne gær ki majal, kadi gangi dɔɔ ki idɔɔi-naa naa ti ki Kirisi maji, æ ai dana kin, naa ti. Gangi sasi naa ti, ɔsi sasi ngærangi, tæki Su ædi-n Awa ki ta ngom læne kin be✱.

⁴ Dæw madi ki rangi a j nɔɔ kadi re ilæ sasi mbæ Jaju ki rangi ki e ki j-ilæ sasi mbæe kæte, a adi sasi ndil ki rangi ki e ki ingæi kæte kin, æ se a adi sasi Poy Ta ki Maji ki rangi ki e ki itaai kæte kin ka, a j kadi ɔsi gine ki tɔgisi par.

⁵ Ne kare, mi m-o ne ki njé kaw kilæ je ki ooi rɔde tæki ngay kin itæi-mi al.

⁶ Dɔmajj æ m-aw ki kuji kæl ta ngay al, næ ki ɔji dɔ ne gær ba, mi me ti nɔɔ. E ne ki j-ɔji sasi taga wangi me ne je ti pæti ki ræbi je ki dangi dangi.

⁷ Ningæ kadi m-dæji sasi m-o se Poy Ta ki Maji læ Luwæ ki mi wa m-ilæ sasi mbæe ki dɔ ki kilæ nangi kadi m-un dɔsi taa, taa m-ilæ sasi mbæe kare ki kanji kingæ ne loe kin, e ne ki loe ti al æ m-ra wa?

⁸ M-taa ne ji njé kaw-naa je ti ki rangi, ki æi je æ rai sæm ba m-ra-n kilæ dansi ti.

⁹ Dɔkagilo ti ki m-ii-n dansi ti, æ ne to-n rɔm kin, dæw madi ki m-ɔy-e goto. E ngakoje je ki j dɔnangi Masæduwan ti æ rai sæm me ne je ti ki to rɔm. Me ne je ti pæti, m-uwæ tɔgim ba kadi m-ɔy dæw madi al, ningæ, m-a m-nay ki lo kuwæ tɔgim ba ti wa kin.

¹⁰ M-æl wangi tæki dæw madi ki kadi a ɔgi-m kindæ gum ki ta kin dɔnangi Akay ti goto. Ningæ m-æl ki ræbi læ ta ki rɔjeti ki j rɔ Kirisi ti æ isi mem ti kin.

¹¹ MBa ri æ m-æl ta kin be æ? M-æl be mbata e ndigi ba m-ndigi sasi al, al. Luwæ gær maji kadi m-ndigi sasi!

¹² Ne ki m-ra kin, m-a m-nay ki lo ra ti ki nɔm ti, kadi m-ɔgi-n dije madi kin ræbi. Dije ki isi sangi ræbi kadi indæi gude tæki n-asi-naa sæje.

¹³ Ko dije kin æi njé kaw kilæ je, ki njé ngom je, æi njé ra kilæ je ki rɔjeti al, ki tæli rɔde njé kaw kilæ je ti læ Kirisi.

¹⁴ Ningæ e ne ki æti dæw bæl al, tado *Sata wa ki dɔne ka isi tæl rone malayka ti ki aw ki kunji.

¹⁵ E ne ki mba al, kadi njé ra kilæ je læ Su tæli rɔde njé ra kilæ je ti læ Luwæ ki rɔjeti. Næ a tæli tade ki go kilæ rade ti ki majal.

Ko je ki ingæ Pol

¹⁶ M-tæl m-æl bøy, kadi dæw oo-m tæ dæw ki dæe goto al. A re be al ningæ, indigi kadi mi dæw ki dæm goto, kadi mi ka m-indæ-n gum ndæy tɔ, tæki isi rai ki dije madi ki isi indæi gude, æ indigi sæde kin be tɔ.

¹⁷ Ta ki m-aw tæ m-æl kin, m-æl ki go ndigi ti læ Babe al, næ m-æl ki go dɔ majal ti læm. Ningæ m-gær kadi e ne ki asi kindæ gu.

¹⁸ MBata dije ngay isi indæi gude ki go koe ti læ dæw, adi mi ka m-a m-indæ gum tɔ.

¹⁹ Sæi ki sæi dije ki kæmsi ay njay, æ ki me ndigi læsi wa, itæli isi ɔsi gin dije ki dɔde majal.

²⁰ ɔsi ginde adi isi rai sasi bææ ti, adi isi usoi sasi, adi isi taai ne jisi ti, ooi tosi al, buki jide kæmsi ti indæi sasi.

²¹ M-æl ta kin ki rɔsɔl, ningæ e ne ki tɔji kadi je dije ki tɔgije goto. Lo kin ti, m-æl ta tæ dæw ki dæe majal be: ne ki dije madi ooi tæ ne kindæ gude, mi ka m-indæ-n gum tɔ.

²² Re æi næ n-æi Ebiræ je æ? Mi ka mi Ebiræ tɔ. Re æi næ n-æi ngan *Isirayæl je æ? Mi ka mi koji Isirayæl tɔ. Re æi næ n-æi ngan ka *Abirakam æ? Mi ka mi ngon ka Abirakam tɔ.

²³ Re æi næ n-æi njé kilæ je læ Kirisi æ? M-a m-æl ta tæ dæw ki dæe goto be m-æ næ m-itæ-de me ti say. Tado m-ra kilæ m-itæ-de nim, m-ra dangay m-itæ-de nim, m-ingæ kindæ m-itæ-de nim, mi ta yo ti bæsi bæsi ki dɔkagilo je pæti nim tɔ.

✱ 10:17 Jeræmi 9.23; 1Kor 1.31 ✱ 11:3 Kilæ ngiræ ne je 3.1-6, 13 ✱ 11:24 Dætarænom 25.3

24 Asi nja mi, *Jipi je indai-mi ta nday kuti mita gide jikare*,

25 asi nja mita, Rom je tindai-mi ki gol, dije tilai-mi ki mbal nja kare kadi n-tali-mi, man uwam nja mita, m-ra kondɔ kare ki kada kare gin man ti*.

26 Me kaw mba je ti lam ki ngay, asi kadi man mbo a uwam, asi kadi kaya je ki nje gangi rabi rai-mi, asi kadi ngakom Jipi je teji tam ti a rai-mi, asi kadi nje gar Luwa al teji tam ti a rai-mi, asi kadi me be bo ti, ne ki majal tee dom ti, asi kadi ne ram dilɔ lo ti, asi kadi ba uwam, asi kadi ngakom je, ki ai ngakom ki rojeti al rai-mi*.

27 M-ra kilɔ je madi ki m-ɔ bagaga me ti, ne je ki nga ingam; dokagilo je ngay bi adi kam al, bo ram nim, kindɔ ram nim, taa taa m-inga ne kuso al, kul o-m, m-a ki rom kare.

28 Ki kanji kal ne je madi, ne ki uwam mem ki ndɔ je, m-mar ta do nje kaw-naa je ti ki dangi dangi pɔti.

29 Kin a tɔgi daw madi goto a, mi ka tɔgim goto to, kin a daw madi iyɔ rabi la Kirisi a, uso-m singam ti mur mur.

30 Kin a re e ta kindɔ gu ba, m-inda gum ki tɔgi goto lam.

31 Ninga Luwa ki Baw Babe Jaju, Luwa ki kasi-gon e doe ti biti ki no ti, gar kadi mal ta ngom al.

32 Loki m-tee Damasi ti, nje kobe ki gin ngar Aratasi ti adi dije toi ta rabi je ti ki be bo ti kadi uwai-mi.

33 Na uni-mi me kare ti, tui-mi ki bole bor adi m-i taa ki ngal ndogi bor ki gai gidi be bo m-osi nangi. E be a m-tee-n jie ti*.

12

Ne je ki Babe adi Pol oo me ndil ti

1 Kinda gu e ne ki ndae goto, na m-a m-nay ki lo kindɔ gum ti bay. Ninga m-a mal ta do ne je ti ki Babe adi m-o me ndil ti ki ne je ki tee ki doe adi m-gar.

2 M-gar dingam kare ki nje kadi mene Kirisi, ki asi bal dogi gide so bone, Luwa un-e awi sie biti me dorɔ ti ki ko mita. Ninga dingam kin, Luwa un-e ki daroe wa kin be a se e me ndil ti wa ka m-gar al, na Luwa gar*.

3 M-gar kadi dingam kin Luwa un-e, na un-e ki daroe wa kin be a se e me ndil ti wa ka m-gar al, na Luwa gar bati.

4 Luwa un-e aw sie biti kobe ti lane, adi oo ta je ki dum kadi daw al ki tane. E ta je ki adi daw madi ta rabi kadi tal al rangi al*.

5 M-a m-inda gum ki oji do daw kin, na ki oji dom, m-a m-inda gum ba, m-inda me tɔgi goto ti lam kin par.

6 A re kadi m-inda gum ka, daw a oo-m ta daw ki doe goto al, tado e ta ki rojeti a m-a mal. Na m-mbati kindɔ gum, na pane taa daw oo-m ta daw ki ngay ki al do ne ki oo-m m-isi m-ra a se oo tam ti.

7 Ninga mba kadi m-inda gum ki ne koo me ndil ti ki ati bal kin al, m-inga mati madi rom ti. Nje kaw kilɔ la *Sata kare a inga kilɔ kadi ta inda-m kadi m-inda gum al.

8 Asi nja mita, m-no do Babe ti kadi or ko kin rom ti ko.

9 Na Babe al-m a na: «Me-maji lam asi naki, tado m-isi m-oji tɔgim me tɔgi goto ti lai.» Adi m-a m-inda gum ki tɔgi goto lam, kadi tɔgi Kirisi e dom ti.

10 E mbata kin a, tɔgim goto ka m-ra ronɔl nim, dije taji-mi je, adi-mi me-ko je, indai kamm ndoo je, adi-mi ko je mbata ti la Kirisi ka, m-ra ronɔl par, tado loki tɔgim goto kin ba, e a m-inga tɔgi ti.

Me Pol osi nangi al mbata ti la Koreti je

11 Basine m-tal daw ki doe majal, ninga e sai a indai tɔgi dom ti adi m-tal nje do majal. Sai a re a mai naji dom ti, tado re mi ne madi al ka, ne ki nje kaw kile je ki ngai ngay kam itai-mi goto.

12 Ne je ki toji kadi mi nje kaw kilɔ rai ne dansi ti adi oi. M-uwa tɔgim ba me ne je ti ki nga, m-ra ne kaji je, ki ne je ki ati bal, ki tɔgi je ta kamsi ti.

13 E ri a ndagi nje kaw-naa je ki rangi ingai itai sasi a? Ne kare ki m-gar ba, e koy ki mi ne ki koy dasi ti al kin par. NGA ninga, kadi mesi sol dom ti ki oji do ne ki go ti al kin!

14 Ki basine kin, njam e ta rabi ti kadi m-aw m-o sasi ki ko mita*. Ninga kawm ki m-a m-aw kam, m-a mi ne ki koy dasi ti al, tado e darasi wa a m-isi m-sangi, bi m-sangi ne kinga lasi al. Taki rojeti, e baw ngan je a

* 11:25 Knjk 16.22; 14.19 * 11:26 Knjk 9.23; 14.5 * 11:33 32-33: Knjk 9.23-25 * 12:2 Knjk 9.30; 11.25; Gal 1.21
* 12:4 3-4: Lk 23.43 * 12:14 Kawe ki dosay to e ki ko joo to Knjk 18; 2Kor 13.2

a ngami ne kinga mbata ti la ngande je, bi e ngan je ba a ngami ne kinga mbata ti la bawde je al.

¹⁵ Ninga ki oji dom, mi basi ngay kadi m-ra ne ko dosi ti. Darom a wa ba pæti, mi basi ngay kadi m-ra ko mbata ti lasi. M-gar kadi re m-ndigi sasi ngay be kin a, sai a indigi-mi ngon ndigi al.

¹⁶ Dije madi a ali ai na e ki rojeti kadi mi ne koy ki dosi ti al, na a ali taki mi nje kadi kam dije, m-ta sasi ki ta ngom m-taa-n ne lasi.

¹⁷ E se dan dije ti ki m-ilæ-de ki rasi ti kin, daw madi ki m-un giræ dæe ti m-taa-n ne jisi ti e noo wa?

¹⁸ M-daji Titi m-ade aw dansi ti, ninga m-ilæ ngokoje kare m-adi aw sie to*. E se Titi un giræ taa-n ne madi jisi ti wa? Titi a un giræ taa-n ne jisi ti al, tado je sæde je kin, je dije ki ndil ki kare ba a isi or-je ta rabi, taa j-isi j-un go rabi ki kare ba to.

¹⁹ Mari nu ba, isi oi a na j-isi ji sangi kadi j-or ta dæe ti ki nosi ti, na jagi, e no Luwæ ti, me kindæ ro naa ti ki Kirisi a j-isi j-æl-n ta. Ninga ne je kin pæti, e mba kadi osi ginsi ki kate me kadi-me ti lasi.

²⁰ Taki rojeti, m-bæl kadi loki m-aw m-tee dansi ti ba, m-inga sasi ta ne ra ti ki næl-m al. E re m-inga sasi ta ne ra ti ki næl-m al ba, ne ki m-a m-ra a næl sasi al to. M-bæl kadi m-aw ba, m-tor ta kol-naa ti, ki ta jangi ki ra ti, ki ta wongi ti, ki ta ni ti, ki ne taji ti, ki ta kæl-naa ta ti, ki ta kaji ro ti, ki ta ne ra ki biriri ti.

²¹ M-bæl kadi kirem dansi ti me ndo je ti ki a re kin, Luwæ ilæ rosol dom ti ta kamsi ti. M-bæl kadi m-aw m-a ta no ti mbata dije madi ngay ki kate rai majal, na iyæi ræbe ko al, a isi ta ne kabi ti, ki ta sangi-naa kaya ti, ki ta ne ki to ra al ti ba.

13

Ta kaji ki dabay ti ki kuwæ ji-naa

¹ E kaw ki ko mitæ* ngata a m-a m-aw dansi ti am. NGa ninga, j-a j-o go ta la dije ki rai majal taki makitibi la Luwæ æl-n a na: «Ta je pæti a e ki kun-ndu do ti ki naji ki ma la dije joo a se mitæ*» ka kin.

² Lo kin ti, m-æl dije ki ndo ki rai majal kate ki njæ je ki rangi pæti, taki re m-tæl m-aw dansi ti gogi a, daw ki m-a m-isi sie do majal

ti lie goto. Ninga ta kin e ta ki ndo ki m-æl kate, kawm dansi ti ki ko joo kin ngata, na ki bone mi say sasi kin ka, m-tæl m-re do ti bæy.

³ M-a m-isi sasi do ti al, tado isi sangi kadi oi ne ki taji kadi Kirisi æl ta ki rabi ki rom ti. Kirisi ki, ki rasi ti aw ki togi, isi oji togine dansi ti.

⁴ E ki rojeti kadi dije bæi Kirisi kagi-dæsi ti mbata toge ki goto, na isi ki done taa ki togi la Luwæ. Be to a, je ka, togi je goto me kindæ ro naa ti ki Kirisi, na j-a j-isi ki dæe taa, naa ti sie ki togi la Luwæ, ta kam-naa ti.

⁵ Indæi manji rasi sai je wa oi se isi njyæi to njæ kadi-me je wa wa? A igari kadi Kirisi e dansi ti noo. A re be al ninga, asi kadi oi lo wa ki ai ti dana me kindæ manji ro ti lasi kin al to æn.

⁶ M-gar maji kadi a igari taki je ji gar lo ki j-a titi.

⁷ J-æl ta ki Luwæ kadi irai ne madi kare ki majal al. Ji sangi kadi j-aji taki je a j-inga me ti al, na ji sangi kadi j-o sasi irai ne ki maji. Taki re to ta ne ki je j-osi ti be ka, kadi j-o sasi irai ne ki maji.

⁸ Tado je j-aw ki togi madi ki kadi j-osi-n ta ta ki rojeti al. J-aw ki togi ki kadi ji ra-n kilæ ki rojeti par.

⁹ Loki togije goto, na sai togisi e ngay ba, j-inga rønæl. Ninga ne ki j-isi daji Luwæ, e ta kadi itogi ki kate.

¹⁰ E mbata kin a, mi say sasi ka, m-ndangi makitibi kin m-adi sasi kadi to re ndo ki m-tee dansi ti ba, m-ra madi nga sasi ki togi ki Bæbe adi-m kin al. Togi ki Luwæ adi-m kadi m-osi-n ginsi kadi awi ki kate yo, bi kadi m-tuji-n sasi al.

¹¹ Ki ne kin, ngakom je, maji kadi isi ki rønæl, awi ki kate kate, kadi ilæi dingam me-naa ti, adi ndusi osi go-naa ti, a isi ki lapiya, ninga Luwæ ki nje ndigi dije ki nje kadi lapiya a e naa ti sasi.

¹² Uwæi ji-naa kare kare pæti ki kuwæ-naa ro ti. Njæ kadi-me je pæti uwæi jisi.

¹³ Kadi me-maji la Bæbe Jæju Kirisi, la Luwæ ki nje ndigi dije, ki la NDil Luwæ ki nje kuwæ dije naa ti, e naa ti sasi pæti. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Galati je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Galati je

Bal bu mita kate no koji Jaju, dije ki bari-de Salti Gol je awi biti teji Aji ti ki du (bone bari-e Turki ki Aji ti), ba uwai lo kisi isi ti noo. NGA ninga dije madi ki gin koji ti lade a bari-de Galati je. Galati je isi donangi ti ki e basi kadi be bo ti ki bone bari-e Akara.

Loki Pol aw mba lane ki ko joo mba kil mbe Poy Ta ki Maji a teji rade ti (Knjk 16.6), ki madi je adi mede Jaju Kirisi. MBA ki ko mita ka Pol aw teji rade ti bay to (Knjk 18.23).

Ne kare, go Pol ti, dije madi ki rangi awi teji rade ti, ndoi-de kadi ai ki ai Jipi je al, a uni go Kirisi kin, maji kadi tali rade go ndu-kun ti la Jipi je, ki bo ngay, maji kadi ijai motide. Na Pol oo kadi e kin e ne ndo ki go rabe ti al. Re e be ba, ki go ndil ti, a ra kadi Galati je ki nje kun go Kirisi kin a tali ba la ndu-kun ki sibi do Jipi je. E be a, loki Pol, domaji a a isi Epaji ti, a oo kadi Galati je isi sangi kadi tali rade go ne ndo ti ki go rabe ti al kin ba, to rae ngay adi ndangi makitibi kin adi-de.

NGA ninga, kadi ta Pol tal-n ki Galati je, re sade do rabi ti ki rojeti, ila jine do ne je ti mita kadi gari:

Ol-de ta ki do rone ti e wa, adi e kadi ki tal adi mene Jaju Kirisi nim; ndu ki nje kaw-naa je ki Jorijalam adi-e taki e go rabe ti al kadi daw inda tigi do nje kun go Kirisi ti ki ai Jipi je al kadi tali rade go ndu-kun ti la Jipi je nim; ndu kasi-naa al lade ai ki Piyar do tal ti ki Piyar ge tal rone go ndu ti lade ki adi kin nim. Pol al Galati je adi gari taki n-aw ki tigi mba kil-n mbe Poy Ta ki Maji, ninga a do ti noo al-de taki e Babe Jaju Kirisi wa a adine tigi kin, adi n-e nje kaw kil la Jaju Kirisi to (1-2).

A do ndu Luwa ti me Kilamindi ti ki kake, al-n-de taki e ki rabi tal ro go ndu-kun ti ba daw a inga-n kaji al, na e ki go rabi kadi-me Jaju Kirisi a daw a inga-n kaji (3-4).

Pol tal ta ta lane ki daji ki daji-de kadi njiyai ki me ndigi lade gin tigi ti la NDil Luwa, tado e NDil Luwa a inda ne je ki sigi ki kadi daw ra adi nal Luwa (5-6).

Sabi kadi nje kaw-naa je ki ra, a se nje kun go Kirisi ki ra, oo do ndu kin, a un ra-n kil la ki ngame ki kare, kadi teji gin ba ti la ndu-kun je pati.

Kuwa ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kil la Jaju Kirisi, ki nje kaw kil la Luwa ki Bawje ki adi Jaju Kirisi i taa dan nje koy je ti a m-ndangi makitibi kin. Ki rojeti, mi nje kaw kil la ki go ndigi ti la dije al, taa ki takul daw madi al to.

² Je ki ngakom je pati ki ai sam naa ti ne, j-uw a jisi sai nje kaw-naa je ki isi donangi Galasi ti*.

³ Ji daji kadi Bawje Luwa ai ki Babe laje Jaju Kirisi adi me-maji ki kisi-maje lade e naa ti sasi.

⁴ Jaju ki, e wa ila rone ko gangi-n daji mba kadi Luwa iy-a go majal je laje ko, kadi ta taa-n-je gin tigi ti la majal ki donangi ti ne. Jaju Kirisi ra be mbata e go ndigi ti la Bawje Luwa.

⁵ Kadi j-ilai toji do Luwa ti ki dokagilo je ki dokagilo je. *Amen!

Poy Ta ki Maji e kare ba

⁶ E Luwa a bar sasi ki takul Kirisi ki ra sasi maji, nga ban be a, itali gidisi kalangi ba adie, a itali rasi go poy ta ti ki rangi yo a*? E ne ki ati-m bal ngay.

⁷ A oi taki Poy Ta ki Maji ki rangi to noo bay, na Poy Ta ki Maji ki rangi goto. E dije par a isi yati dasi ki ne ndo je lade ki rangi, mba kadi n-yatii gin Poy Ta ki Maji la Jaju Kirisi.

⁸ Kin a re daw madi ki rangi, a se e-n je wa, a se malayka ki dora ti, re ila sasi mbe poy ta ki to ta dangi ki e ki j-il a sasi mbe kin ninga, kadi daw kin Luwa man-e.

⁹ Ta kin j-al sasi ngata, na m-tal m-re do ti ngosine kadi m-al sasi bay: re daw madi ila sasi mbe poy ta ki to ta dangi ki e ki ingai kin ninga, kadi daw kin Luwa man-e.

¹⁰ Ninga ki ngosine kin, m-isi m-sangi kadi m-inga maji ro Luwa ti bi m-isi m-sangi kinga maji ro dije ti al. M-isi m-sangi kadi m-nal

* 1:2 Knjk 16.6   * 1:6 2.3-5, 12-14

dije al. Re m-isi m-sangi kadi m-nal dije bəy ningə, m-a mi nje ra kilə bəə lə Kirisi al.

Poy Ta ki Maji ki j rə Kirisi ti

11 M-əl səsi madi igəri ngakom je, təkı Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi mbəe kin e ta lə dəw al.

12 Ningə e Jəju Kirisi ə tēē ki dəe adi-m m-igər, bi e dəw madi ba adi-m al, taa e dəw madi ba ndo-m al tə.

13 M-gər kadi oi poy kilə ram je ki m-ra dəkagilo ti ki kəte mi-n me kuji ra ne ti lə Luwə, ki *Jipi je isi rai kin bəti. M-ində kəm njé kaw-naa je ndoo kində ki al də maji, taa m-sangi kadi m-tuji-de kə tə.

14 Me kuji ra Luwə ti, ki Jipi je isi rai, m-ra yam madi əti bəl, itə ya madim Jipi je ki bəl koji-de e naa ti səm. M-ra m-itə-de tado m-tingə bil mbata ne jibəl be lə kam je.

15 Nə Luwə ki ər-m ində-m ta dangi loki mi-n me kom ti bəy, bar-m ki go me-maji ti lie.

16 Ningə, loki Luwə oo maji, ə tēē ki də NGonne adi-m, mba kadi m-ilə mbəe gin dije ki əi Jipi je al, m-aw m-taa ta kəji rə dəw madi ti al.

17 taa, m-aw Jorijaləm ti m-ingə njé je ki əi njé kaw kilə je ki kəte nom ti al nim tə. Kalangi ba, m-i taa m-aw dənangi Arabi ti, taa m-təl m-re Damasi ti.

18 Bal mitə go ti bəy taa, m-aw Jorijaləm ti kadi m-gər Piyər, m-isi rəe ti ndə dəgi gide e mi.

19 Ningə lo kin ti, m-o nje kaw kilə madi ki rangi al. Dəw ki m-o-e e Jaki ki ngokə Babe.

20 Ki nq Luwə ti, ta ki m-ndangi m-adi səsi kin e ta ki rəjeti bi m-əl ta ngom al.

21 Go ti m-əti m-aw dənangi Siri ti ki dənangi Silisi ti.

22 Nə dəkagiloe ti kin, njé kaw-naa je lə Kirisi ki dənangi Jude ti ooi darəm ki kəmde al.

23 Poy ta ləm par ə ooi ki ndu mbəe əi nə: «Dəw ki kəte isi ində kəmje ndo ka, basine kin e wa nga ə a ilə mbəe Poy Ta ki Maji ki kadi dije adi mede Kirisi, ki ndə ki ndigi kadi n-tuji kə ka.»

24 Lo kin ti, iləi təji də Luwə ti mbata ləm.

2

Kingə-naa lə njé kaw kilə je Jorijaləm ti

1 Bal dəgi gide e sə go ti, m-təl m-aw Jorijaləm ti gogi bəy. J-aw naa ti ki Barnabasi. Madi Titi aw səje naa ti tə.

2 M-təl m-aw Jorijaləm ti gogi tado Luwə tēē ki də adi-m kadi m-aw gogi. M-aw m-bar njé kər nq njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti, ki dije ooi ta ləde, dam kare, m-ər-de gin Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə mbəe dan dije ti ki əi *Jipi je al. M-ər-de gine be mba kadi kilə je ki m-ra kəte ki e ki nay kadi m-ra bəy kin e ki ndangi kare al.

3 Madi kiləm Titi ki e səm e Girəki, nə dəw madi ki ində gu dəe ti kadi ijə mətine goto.

4 Ta lə kijə məti, e ta lə ngokə je je ki ngom, ki rai uri danje ti ki go ngəy ə gei kadi tə Titi ijə mətine. Dəwe je kin rai uri danje ti kadi n-gəri gin taa kiyə taa ləje ki Jəju Kirisi taa-je iyə-je taa. NDigi kadi je bəə je gin ndu-kun ti.

5 Nə ngon dəkagilo ki ndəy be ka j-iyə j-adi-de kadi dumi dəje al. Be mba kadi ta ki rəjeti lə Poy Ta ki Maji kin to-n lo tone ti mbata ləsi.

6 Ningə dije ki əi njé kər nq njé kaw-naa je, ki əi je ə əi dije ki ndəge je isi ooi ta ləde, usim də ke ki boy ti ləde al. Tado Luwə oo dəw madi təkı e ki ngay itə made al. Ningə dije ka kin indəi gu dəm ti kadi m-ra ne madi ki rangi al tə.

7 Ne kare ki gəri, gəri kadi Luwə ə adi-m kilə kilə mbəe Poy Ta ki Maji dan dije ti ki əi Jipi je al. Adi-m təkı adi-n Piyər e nje kilə mbəe Poy Ta ki Maji dan Jipi je ti ka kin be tə.

8 Luwə ində Piyər adi e nje kaw kilə rə Jipi je ti, ə ində-m adi mi nje kaw kilə rə dije ti ki əi Jipi je al tə.

9 Jaki nim, Piyər nim, Ja nim ə əi dije ki ndəge je ooi-de kadi əi təgi njé kaw-naa je. Ningə əi je wa kin ka gəri kadi ki rəjeti, Luwə ə ilə kilə kin jim ti, ki go me-maji ti lie. E be ə, adi-je ji kode adi j-uwə təkı ndude e naa ti səje kadi je j-aw rə dije ti ki əi Jipi je al ə əi je awi rə Jipi je ti tə.

☆ 1:14 13-14: Knjk 8.3; 22.3-5; 26.9-11 ☆ 1:16 15-16: Knjk 9.3-6; 22.6-10; 26.13-18 ☆ 1:18 Knjk 9.26-30 ☆ 1:19 2.9; Knjk 15.13 ☆ 2:1 Knjk 11.30; 15.2 ☆ 2:4 1.7 ☆ 2:10 Knjk 11.29-30 ☆ 2:11 Knjk 11.19-26

10 Ne ki daji-je, e kində kəm go njé ndoo je ti. Ningə e kin e ne ki m-ində kəm go ti maji m-isi m-ra tə[☆].

Pol ndangi Piyər me be bo ti ki Atiyosi

11 Loki Piyər re Atiyosi ti[☆], ra ne ki go rəbe ti al, adi m-ndange ta kəm dije ti.

12 M-ndange, tado, kəte nō kadi dije madi ki Jaki ilə-de rai tēēi rōde ti, Piyər uso ne naa ti ki dije ki ai *Jipi je al. Nə loki dije kin rai tēēi rōde ti, Piyər ər rone gogi, mbati kuso ne ki dije ki uso səde ne kəte ka kin. MBati kuso səde ne, tado bəl njé kijə mətide ki oode.

13 Ra adi njé kaw-naa je ki nā je ki ai Jipi je, ndaji Piyər me tulə rō naa ti kin tō. Biti kadi Barnabasi wa ki dōne osi me hal kədi kəm-naa ti ləde ka kin tō.

14 Loki m-o kadi ne rade un go rəbi ki rōjeti lə Poy Ta ki Maji al, m-əl Piyər ta kəm dije pəti m-ə nā: «Re i ki i Jipi, iyə ne ra Jipi je, ə ira ne lə Jipi je al, e go ti al kadi ində gu dō dije ti ki ai Jipi je al kadi rai ne lə Jipi je.»

15 J-ai ningə, j-ai Jipi koji be je, bi j-ai ndəgi dije ki njé ra majal je kam al.

16 Ji gər kadi Luwə tidə dəw dəw ti ləne ki takul kadi-me Jəju Kirisi par, bi ki go rəbi ra go ndu-kun ti lə *Moji al. E be ə, je wa ka, j-un meje j-adi Jəju Kirisi mba kadi Luwə ər-n ta dəje ti. Ɔr ta dəje ti ki go rəbi kadi-me Kirisi bi ki go rəbi təl rō go ndu-kun ti lə Moji al. Tado dəw kare ki Luwə a ər ta dəe ti ki go rəbi təl rō go ndu-kun ti lə Moji goto[☆].

17 Kin ə re, je Jipi je, ji sangi rəbi kadi Luwə ər-n ta dəje ti ki go rəbi kadi-me Kirisi ningə, tōji kadi je njé ra majal je tə ndəgi dije ki ai Jipi je al be tō. Ə se e kin tōji kadi Kirisi e nje ra kilə lə majal wa? Jagi e be al.

18 Ningə, re m-təl m-aw go ndu-kun je ti ki m-iyə-de kə kəte kin bəy ə, mi wa m-tōji kadi mi nje kal dō ndu-kun.

19 Ki oji dō ndu-kun, m-oy koy ki e ndigi lə ndu-kun, mba kadi m-isi ki dōm taa mbata lə Luwə. Mi ki bə kagi-dəsi ti naa ti ki Kirisi.

20 Ningə kisi-m ki dōm taa, e mi ə m-isi ki dōm taa al, nə e Kirisi ə isi me darəm ti. Kisi-m ki dōm taa dəw ti, m-isi me kadi-me NGon Luwə ti. NGon Luwə ki ndigi-m ə adi rone mbata ləm.

21 Ningə, m-ndigi kadi ra maji lə Luwə kin e ne ki kə kare al. Tado re e ki go rəbi təl rō go ndu-kun ti lə Moji ə Luwə ər-n ta dō dəw ti ningə, koy lə Kirisi e ne ki ndangi kare ba.

3

NDu-kun ki kadi-me

1 Səi dije ki Galati, ti dəsi a dana al! Dəsi a dana al, tado j-ər səsi gin koy lə Kirisi dō kagi-dəsi ti ay njay ta kəmsi ti adi oi, ə itəli adi dəw madi ki rangi re yəl səsi.

2 M-əl səsi ne kare madi igəri: E mbata Poy Ta ki Maji ki itaai, ə adi mesi kin, ə Luwə adi-n səsi NDil Luwə bi e mbata ra go ndu-kun ti lə *Moji al.

3 Dəsi a dana al! Lo kilə ngire ti, uwəi kul NDil Luwə, ningə ki basine kin igəri kadi uwəi kul rōsi ngata.

4 NGA kō ki ingəi bore be kin kadi e kare ki dangi a? A e go ti al kadi e kare ki ndangi.

5 Luwə adi səsi NDil ne ki ay njay taa ra ne kōji je ki əti bəl dansi ti tō. Ə se ra be mbata təl ki itəli rōsi go ndu-kun ti lə Moji wa? Jagi e be al, ra mbata taa ki itaai Poy Ta ki Maji ki kadi-me.

Kadi-me lə Abirakam

6 E be ə, Luwə tidə-n *Abirakam dəw ti ləne, bər-e-n dəw ki dana, mbata adi mene Luwə[☆].

7 Səbi kadi igəri maji təki dije ki uni mede adi Kirisi ə ai ngan lə Abirakam ki rōjeti[☆].

8 Makitibi lə Luwə əl ta bəl ngay kəte təki dije ki ai *Jipi je al, Luwə a tidə-de dije ti ləne ki takul kadi-me ləde. Poy Ta ki Maji kin e ki kəl Abirakam təki Luwə a njangi dō dije pəti ki dōnangi ti ne ki takule[☆].

9 E be ə, njé ki adi mede, Luwə a njangi dōde təki njangi-n dō Abirakam ki adi mene be.

10 Dije pəti ki gai kadi Luwə a ər ta dōde ti ki takul təl rō go ndu-kun ti lə *Moji, ndəl e dōde ti. NDəl e dōde ti, tado makitibi lə Luwə ə nā: «Dəw ki ra ki ində kəmne go ndu-kun je ti pəti, ki e ki ndangi me makitibi ti lə Luwə kin ki dəkagilo je pəti al ningə, ndəl e dəe ti[☆].»

11 Ji gər maji kadi dəw ki Luwə a təl-e dəw ti ləne ki takul təl rō go ndu-kun ti goto. Tado makitibi lə Luwə ə nā: «Dəw ki adi mene

☆ 2:16 Rm 1.17; 3.20, 22; Pa je 143.2 ☆ 3:6 Kilə ngirə ne je 15.6; Rm 4.3 ☆ 3:7 Rm 4.16 ☆ 3:8 Kilə ngirə ne je 12.3
 ☆ 3:10 Dətarənom 27.26 ☆ 3:11 Abakuki 2.4

Luwə ə e dəw ki dana, ningə ki takul kadi-me lie ə a isi-n ki dəne taa[☆].»

¹² Ki rəjeti, ngirə ndu-kun e də kadi-me ti al, əi ne je ki dangi dangi. Makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki ra go ndu-kun je ti ba a ingə kaji ki go rəbi təl rə go ti[☆].»

¹³ Kirisi taa-je ilə-je taa ta ndəl ti lə ndu-kun. Kirisi or to je, un ndəl ki dəje ti ki dəne ti. MBata makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki bəi-e də kagi-dəsi ti e dəw ki Luwə ndələ[☆].»

¹⁴ E be mba kadi njangi də ki Luwə un mindine kadi n-adi Abirakam kin, dije ki əi Jipi je al ka ingəi ki takul Jəju Kirisi, ə kadi ki go rəbi lə kadi-me, j-ingə NDil Luwə ki Luwə un ndune kadi n-adi-je.

NDu-kun əi ki kun mindi

¹⁵ NGakom je, m-a m-un ne kare ki j-isi j-oi ki ndə je pəti dənangi ti ne mba kadi m-əji-n səsi ne kin: loki dəw un mindine, ndangi me makitibi ti, dəw made ki rangi ki asi kadi tuji kilə mindi lie kin, ə se kadi ilə ne ki rangi də ti goto.

¹⁶ Ningə kun mindi ki Luwə un adi *Abirakam, ki dəw ki gin koji ti lie ka e be tə. Makitibi lə Luwə ə nə: «Luwə un mindine adi dəw ki gin koji ti lə Abirakam[☆],» adi e dəw kare ba, ki e Jəju Kirisi, bi makitibi ə nə: «Luwə un mindine adi dije ki gin koji ti lə Abirakam,» tə dije ki bayi-naa, al.

¹⁷ Ne ki m-ge kadi m-əl ə to kin: Luwə un mindine adi Abirakam maji. Ningə asi bal bu sə ki kuti mitə go ti bəy taa, ndu-kun re. *NDu-kun ki re go gogi kin ra təgi kadi tuji kun mindi ki Luwə un adi Abirakam kəte kin al. Re ndu-kun tuji kun mindi kin ningə, kun mindi lə Luwə a təl ne ki kə kare.

¹⁸ Re Luwə adi ne dije ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti ningə, təji kadi e ki go kun mindi ti ə Luwə adi-n ne dije al. NGa je j-o kadi e ki go rəbi kun mindi ə Luwə adi maji-kur re-n də Abirakam ti tə.

Kilə lə ndu-kun

¹⁹ Re e be ningə, se kilə ra ndu-kun ki Luwə adi *Jipi je e ri wa? Luwə adi ndu-kun mba kadi gəri majal rade je ki isi rai ta kəm Luwə ti. *NDu-kun to be ki naa ti, biti kadi nginən dəw ki gin koji ti lə *Abirakam ki a re. Adi e dəw ki Luwə un ndune ade. Loki Luwə ndigi kadi ndu-kun, e malayka

je ə Luwə ilə-n-de ki go rəbi lə dəw ki kare ki a mbo Luwə ti ki dije kadi ilə-de noji naa ti[☆].

²⁰ Ningə nje ka mbo dije ti kadi ilə-de noji naa ti, a a mbo dije ti ki bayi-naa, nə Luwə e kare ba bi bay al.

²¹ Ə se e kin əji kadi ndu-kun əsi ta kun mindi lə Luwə wa? Jagi əse ta al. Re ndu-kun madi to noo, asi kadi adi dije kaji ningə, m-gər kadi re ndu-kun a or ta də dije ti no Luwə ti. Ke ə ndu-kun ki be kin goto.

²² Makitibi lə Luwə əl tək i dije pəti ki dənangi ti əi gin təgi ti lə majal. To be mba kadi kun mindi ki Luwə un adi dije ki adi-e mede, təl tane me kadi-me Kirisi ti.

²³ Kəte taa kadi dəkagilo kadi-me Jəju Kirisi re, j-isi tə dangay je gin təgi ti lə ndu-kun. J-isi gin ti biti kadi Luwə tēē ki də kadi-me Jəju Kirisi adi-je.

²⁴ Dəkagiloe ti kin ndu-kun to tə nje kində kəmne goje ti biti kadi Kirisi re-n. Lo kin ti nga ə Luwə or-n ta dəje ti ki takul kadi-me Kirisi.

²⁵ Ningə loki dəkagilo kadi-me Kirisi re kin, je gin təgi ti lə ndu-kun ki kəte isi ində kəmne goje ti ka kin al ngata.

²⁶ MBata səi pəti, səi ngan lə Luwə ki takul kadi-me Jəju Kirisi.

²⁷ Səi pəti, rai səsi batəm lə Kirisi, adi itoi tə Kirisi wa be.

²⁸ NGəsi-ne, dangi dangi goto mbo dije ti. Jipi ə se Girəki goto; bəə ə se dəw ki e ba rəne goto; dəne ə se dīgəm goto. Pəti, səi kare ba me kində rə naa ti ki Jəju Kirisi.

²⁹ Re səi dije lə Jəju Kirisi ningə, səi gin koji lə Abirakam tə. A ingəi ne je pəti ki Luwə un ndune kadi n-adi Abirakam ki dije ki gin koji ti lie tə.

4

NJé kadi-me je əi bəə je al ngata

¹ Ne ki kadi m-adi igəri ə to kin: NGon ki bawe iyə ne nduwə ade, e ə e ba ne kingə je pəti ki bawe iyə, nə loki nay ngon bəy, to ta dangi ki bəə al.

² To ta dangi al, tadə e gin təgi ti lə njé kote je ki njé ngəm ne maji lie, biti kadi dəkagilo ki bawe əji asi bəy taa, a adi-e ne nduwə lie.

☆ 3:12 Ləbatiki 18.5; Rm 10.5 ☆ 3:13 Dətərənom 21.23 ☆ 3:16 Kilə ngirə ne je 12.7 ☆ 3:19 Knjk 7.53 ☆ 4:3 4.9; Kol 2.8, 20

³ J-ai ka to be tɔ. Loki ji gəri Jəju Kirisi al, j-ai bəə je gin tɔgi ti lə majal je ki dangi dangi ki dɔnangi ti ne✧.

⁴ Nə loki dɔkagilo ki Luwə oji asi, Luwə ilə NGone adi re. NGon ki dāne oje gin ndu-kun ti lə *Jipi je.

⁵ Re mba kadi taa dɔ dije ki isi gin tɔgi ti lə ndu-kun, taa kadi tɔ təl-je ngan lə Luwə ti tɔ.

⁶ Səi ngan lə Luwə ki rɔjeti, be ə Luwə ilə-n NDil ngonne me je ti. NDil ki adi j-isi bari Luwə Aba! ki kər me nə Bai✧.

⁷ E be ə, j bəə al ngata, nə j ngon lə Luwə. Ə re j ngon lə Luwə ningə, Luwə a adi ne nduwə je pəti ki ngəm mbata lə nganne je ki go me-maji ti lie.

Pol bəl kadi Galati je tɔli awi gin ndu-kun ti gogi

⁸ Kəte, loki igəri Luwə al bəy, isi irai bəə lə luwə je ki dangi dangi, nə ki rɔjeti ba, əi luwə je al.

⁹ NGa ki basine igəri Luwə, taa Luwə gər səsi tə yəne je tɔ, ə igei təl kaw gin ne je ti ki tɔgide goto, taa ndade ka goto ka kin bəy. Igei təl kaw ra bəə ləde bəy.

¹⁰ Isi indai kəmsi go ndɔ je madi ti, go nay je ti, go dɔkagilo je ti, ki go bəl je ti madi bəy!

¹¹ M-bəl kadi kilə ki m-ra dansi ti be kin to kare rəm ti ki ndangi.

¹² NGakom je, m-uwə njasi ki ngangti ti ba, itoi tə mi be, tadɔ mi ka m-to tə səi be tɔ. Igəri maji, ne madi ki majal kare ki irai səm goto.

¹³ Kadi mesi ole dɔ ti, təkɪ e ki go rəbi lə moy ə m-ilə-n səsi mbɛ Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi dəsəy.

¹⁴ Me rɔ to ti ləm, rəm maji kadi dəw oo ki kəmne al, adi re a kidi-mi je, injei-mi je, nə irai ne kin səm al. Uwəi-mi rəsi ti tə kuwə yo. Ningə Oi-mi tə malayka lə Luwə ə se Jəju Kirisi wa ki dāne be yo.

¹⁵ Dɔkagiloe ti kin rəsi nəl səsi ngay, nga basine rənəl ka kin goto ngata. M-gər maji kadi dɔkagiloe ti kin re ingəi rəbi kadi ɔri kə kəmsi adi-mi ka re a ɔri adi-mi.

¹⁶ Ningə bone m-təl nje bə ləsi mbata kəl ki m-əl səsi ta ki rɔjeti.

¹⁷ Dije ki isi ədi səsi kin, rai ne tə ne ki ta ləsi to rɔde ngay be, nə ki rɔjeti, gir ta ləde

e gir ta ki majal. Isi ndigi kadi n-gangi səsi naa ti səm, kadi n-awi səsi gode ti yo.

¹⁸ Ne ki m-o maji ngay, e ta kadi itingəi bil me ne ra je ti ki maji ki dɔkagilo je pəti. Dɔkagilo ki m-goto səsi ka maji kadi uwəi ne ra ki maji ba bi iyəi tae al.

¹⁹ NGenm je, m-ingə kɔ ki rangi bəy ki mbata ləsi tə dāne ki nje ndoo be, bitɪ kadi itəli dije ki tɔgi gangi me ta ti lə Kirisi.

²⁰ M-ndigi ngay kadi mi səsi naa ti ki basine wa kin, kadi m-əl səsi ta ki ndu ki sɔbi kəl-n səsi ta. Tadɔ m-gər ne wa ki kadi m-ra dana ki mbata ləsi, al.

Kun mindi je ki joo, Agar əi ki Sara

²¹ Səi ki indigi kadi isi gin tɔgi ti lə ndu-kun, təkɪ rɔjeti, igəri me ta ki ndu-kun əl kin al.

²² Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Abirakam oji ngan je ki dingəm joo: ki kare, kɔe e bəə ə ki nungɪ kɔe e bəə al. Dāne ki bəə tɔe nə Agar, ə e ki e dəw dərɔne tɔe nə Sara tɔ✧.»

²³ NGon lə dāne ki bəə, oje təkɪ ojii ndəgi ngan je pəti ki dɔnangi ti, nə ngon lə dāne ki e dəw dərɔne, koje to ta dangi. Luwə un mindine adi kəte dɔ koje ti✧.

²⁴ Me ta je ti kin Luwə oji-je ne kare kadi ji gər. Dāne je ki joo kin oji dɔ kun mindi je joo ki Luwə un: Kun mindi ki dɔ mbal Sinay ti e Agar ki a oji bəə je.

²⁵ Agar e mbal Sinay ki Arabi ti, to tə be bo ki Jorijaləm ki dɔkagilo ti ki bone kin be. To be, mbata Jorijaləm ki dije ki me ti pəti əi bəə je gin tɔgi ti lə ndu-kun.

²⁶ Nə Jorijaləm ki dərɔ ti, e bəə al. E ə e koje tɔ.

²⁷ Makitibi lə Luwə ə nə: «j kuji dāne, ira rənəl, j ki igər to ndoo ngon al, ur kəl rənəl. MBata dāne ki ngawe mbate a aw ki ngan je ngay itə e ki isi ki ngawne✧.»

²⁸ NGakom je, səi, itoi tə *Isaki ki *Abirakam oje ki go kun mindi ti ki Luwə un ade kin be.

²⁹ Dɔkagiloe ti kin, ngon ki oji-e tə ndəgi ngan je pəti ki dɔnangi ti adi kɔ e ki oji-e ki tɔgi lə NDil Luwə. Ko ne wa ki ra ne kin ə isi ra ne bone bəy.

³⁰ Ə se ta ri ə makitibi lə Luwə əl wa? Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Ituwəi dāne ki bəə ki ngone kɔ, tadɔ ngon lə dāne ki bəə a j tə

✧ 4:6 Mk 14.36; Rm 8.15 ✧ 4:22 Kilə ngirə ne je 16.15; 21.2 ✧ 4:23 Kilə ngirə ne je 17.16; Rm 9.7-9 ✧ 4:27 Ejay 54.1 ✧ 4:30 29-30: Kilə ngirə ne je 21.9-10

kingə ne nduwə naa ti ki ngon lə dāne ki e dāw dārəne*.»

³¹ NGakom je, ki ɔji dɔje, j-ai ngan lə dāne ki bəə al, nə j-ai ngan lə dāne ki e dāw dārəne yo taa.

5

Kirisi taa je iyə-je taa

¹ Kirisi taa-je iyə-je taa mba kadi j-ai ki taa kiyə taa ki dɔ gangi. Ai dɔ njasi ti, iyəi rəsi kadi dāw madi təl səsi bəə ti bəy al ngata.

² Oi maji, mi Pol m-əl səsi ta taga wangi. Re adi ijəi mətisi bəy ningə, Kirisi a təl ne ki kare ki rəsi ti.

³ M-ndər mbisi ki kɔ joo bəy, dāw ki ra ki adi ijəi mətə ningə, sɔbi kadi ində tane dəm go ndu-kun je ti.

⁴ Səi dije pəti ki isi sangi kadi Luwə ɔr ta dəsi ti ki go rəbi lə ndu-kun, səi ki gangi naa ti ki Kirisi. A asi kingə ra maji lə Luwə al ratata.

⁵ Ki sɔbi dɔje, j-ində meje ti kadi Luwə a ɔr ta dɔje ti tadɔ j-adi meje Jəju Kirisi. E kin ə j-isi ji nginə kadi NDil Luwə a adi-je me tɔge ti.

⁶ Re dāw madi ində rəne naa ti ki Jəju Kirisi, ə ijə mətine, ə se ijə mətine al ka, e ne ki ndae goto. Ne ki bo ngay e ta kadi dāwe kin adi mene, ningə kadi kadi-me kin aw sie adi ndigi dije.

⁷ Lo kilə ngire ti, irai kilə maji ki dum, ningə ki basine kin, dāw madi ilə kagi nɔsi ti, ɔgi səsi kadi itəli rəsi go ta ki rɔjeti ka kin ngata.

⁸ Dāw ki ɔgi səsi rəbi kin e dāw ki Luwə ki bar səsi ile al.

⁹ Dije əli əi nə: «NGon əm ki ndəy be ra nduji ki ləy ba pəti adi j.»

¹⁰ Ki rəm ti, m-taa mesi me kində rɔ naa ti ki Bəbe. Ningə m-gər maji kadi səi ka iməri ta tə mi be tɔ. Nə dāw ki yəti dəsi kin, re dāwe e-n nā nā ka Luwə a gangi ta dɔe ti.

¹¹ NGakom je, ki sɔbi dəm, re m-isi m-ilə mbɛ kadi, gar, dāw ijə mətine bəy taa Luwə ɔr ta dɔe ti ningə, *Jipi je a indəi kəmm ndoo al ngata. A indəi kəmm ndoo al, taa re koy lə Kirisi dɔ kagi-dəsi ti a e ne kɔbi mbata ti lə dāw al tɔ.

¹² Ki rɔ njé yəti dəsi ti, sɔbi kadi re a ɔri gəmde wa par.

* 5:14 Ləbatiki 19.18

Kilə lə darɔ ki kilə lə NDil Luwə

¹³ Səi ngakom je, Luwə bar səsi mba kadi səi ki taa kiyə taa. Ke ə, kadi taa ki Luwə taa səsi iyə səsi taa kin, uni girə dɔ ti irai ne lə darɔ təki mesi ndigi al. Nə kadi irai kilə bəə adi-naa ki yo ki ne ki ndigi-naa.

¹⁴ MBata ndu-kun je pəti ɔsi dɔde naa ti me ndu-kun ti ki kare ki ə nə: «A indigi dāw madi tə darɔi j wa be» kin*.

¹⁵ Re idɔi-naa je, iribəi-naa je tə da je ki wale be ə, igɔi rəsi maji, ta təl tae ə a tuji-naa.

¹⁶ E be ə, m-əl səsi m-ə nə: Iyəi NDil Luwə adi ɔr nɔsi ningə a rai ndigi lə darɔ al.

¹⁷ NDigi ra je lə darɔ ka kin isi rəi ki NDil Luwə, ningə NDil Luwə isi rɔ ki ndigi ra je lə darɔ tɔ. Tɔgi je ki joo kin isi rəi-naa dande ti, adi lo kadi irai ne ki mesi ndigi goto.

¹⁸ Nə re NDil Luwə ɔr səsi ta rəbi bə, ndu-kun aw ki tɔgi dəsi ti al.

¹⁹ Kilə ra je ki majal lə darɔ toi taga wangi: Adi e sangi-naa ki go rəbe ti al, ki ne ki to nje, ki sangi-naa ki lo kaya ti,

²⁰ ki kəsi məkəsi nangi nɔ yo je ti, ki ra mbəli, ki kuwə-naa me ti, ki koo ta-naa al, ki jangi, ki wongi, ki ni, ki gangi-naa, ki kər kəm-naa,

²¹ ki kəm-nda, ki gɔ kasi, ki kuso ne kədi, ki ndəgi koo kilə ra je ki be kin. M-ndəji səsi təki m-əl-n kəte: njé ra ne je ki be kin a ooi kɔbɛ lə Luwə al.

²² Ningə, kilə ra lə NDil Luwə e: ndigi-naa, ki rənəl, ki kisi-maje, ki kisi dɔ ti ki naa, ki me-maji, ki ra maji, ki ka dana,

²³ ki səl ləm ləm, ki kulə darɔ gin tɔgi ti. *NDu-kun ɔsi ta kilə ra je kin al.

²⁴ Dije pəti ki əi yə Kirisi, tətɔi rɔ darɔ ki ndigi ra je lie pəti dɔ kagi-dəsi ti.

²⁵ E NDil Luwə ə adi-je kisi ki dɔ taa, ə maji kadi j-adi NDil ɔr-je ta rəbi.

²⁶ Maji kadi j-ai njé kun dɔ taa al. Sɔbi kadi j-adi-naa wongi al, taa kadi jangi ra-je dɔ-naa ti al tɔ.

6

Kira ki naa yo ki ne

¹ NGakom je, re uwəi dāw madi dɔ ne ra ti ki go ti al, maji kadi səi ki awi ki NDil Luwə mesi ti, irai sie kadi təl re dɔ rəbi ti ki maji. Nə ke ə kadi ɔji-e ki mindi ki səl ləm taa.

Ningə kadi dəw ki ra dansi ti oo rəne maji, kadi osi me ko ne na ti kin al.

² Irai kadi itaai ne ki koy də-naa ti. Re irai be ningə, a səi njé təl rə go ta ti lə Kirisi.

³ Re dəw madi ki ndae goto, oo rəne kadi ne dəw ki nga ningə, dəwe kin isi ədi rəne.

⁴ Kadi nā nā ka ində maji kilə rane oo. Re ingə ne madi ki maji me ti ningə, kadi ra rənəl də kilə ti ki e wa ra ki kanji kadi un rəne ində kadi ndəgi dije ti.

⁵ Tadə nā nā ka a a ta kilə je ləne ki ra.

⁶ Səbi kadi dəw ki nje taa ne ndo ki j rə Luwə ti, kay ne kingə je ləne pəti ki dəw ki nje ndo-e ne.

⁷ Dəw a mbə ki Luwə al, ə ədi rəsi al. Ne ki dəw dibi a təti kande.

⁸ Kin ə re dəw dibi ne ki go darə ti ningə, kande ki a təti e koy. A kin ə re dəw dibi ne ki go NDil Luwə ti tə ningə, kande ki a təti e kaji ki to ratata ki nq ti.

⁹ Lo kin ti, maji kadi ne madi or təgije ta ra maji ti al. Loki j-uwəi rəje ba ta ra-e ti ningə, j-a ji təti kandi ki maji dəkagiloe ti.

¹⁰ E be ə, loki j-ingəi dəkagilo ra maji ningə, maji kadi ji rai maji ki dije pəti. Ki bo ngay e njé ki adi mede Jəju Kirisi.

Ta ki dəbəy ti ki kuwə ji-naa

¹¹ Oi ne ki m-ndangi m-adi səsi kin. E mi wa ə m-ndangi boy guri guri ki jim.

¹² Əi *Jipi je ki ndigi kadi n-nəli ndəge je ə yə isi indəi gu dəsi ti kadi ijəi mətisi. Rai be mba kadi dije adi-de kə mbata ta koy lə Kirisi də kagi-dəsi ti al.

¹³ Əi je wa ki njé kijə mətide kin, uni go ndu-kun je lə Jipi je ba pəti al. NDigi kadi səi je ə ijəi mətisi kadi kijə mətə ləsi e ne kində gu ləde.

¹⁴ Ningə mi, m-ində gum ki kagi-dəsi lə Bəbe ləje Jəju Kirisi, bi m-ində gum ki ne ki rangi al. MBata ki takul koy lə Jəju Kirisi də kagi-dəsi ti, ne je ki dənangi ti ne təli ne ki koy ki rəm ti, ə mi m-təl ne ki koy ki rə ne je ti ki dənangi ti ne tə.

¹⁵ Ningə re dəw ijə mətine, ə se ijə mətine al ka, e ne ki ndae goto. Ne ki bo ngay e ta kadi dəw təl ne kində ki sigi.

¹⁶ Kadi kisi-maje ki me-maji lə Luwə e də dije ti pəti ki uni go rəbi ki sigi, ki dije pəti ki əi dije lə Luwə.

¹⁷ Kaw ki kəte noq kin, kadi dəw ra səm ne ki kə al ngata. Tadə m-aw ki ndunə do je ki əji go kə lə Jəju rəm ti.

¹⁸ NGakom je, kadi me-maji lə Bəbe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi. *Amen.

Makitibi ki Pol ndangi adi Epəji je

Ta ki dō makitibi ti ki Pol ndangi adi Epəji je

Asi bal kuti mi go koji Kirisi ti, kalangi ba, njé kaw-naa je indəi ngirəde ki lo lo dənangi Aji ti ki du (6one 6ari-e Turki ki Aji ti). Njé kaw-naa je ki dangi dangi kin, kulə noji to dande ti ki yo je ki ne je. Ningə njé ki Epəji ti, ji kisiide to soti itə madide je. Lok i Pol aw mba ləne ki kō mitə mba kilə mbə Poy Ta ki Maji, tē rōde ti, 6a ra 6al ki asi mitə me 6e bo ti ki Epəji ti (Knjk 19.1-20.1). Kin ə ji tidə Ep 3.1 ə ki 4.1 6a, j-a j-o kadi Pol to dangay ti ə ndangi makitibi kin. Ningə e mbata kin ə 6ari-e-n «makitibi ki ndange e dangay ti», orəi kadi e ki Pol ndangi adi Pilipi je nim, Piləmo nim, Kolosi je nim tō.

Nə ndo ki me makitibi ti ki Pol ndangi adi Epəji je kin tōji kadi e makitibi ki un dije ki ta tate ba, 6i e makitibi ki sōbi dō njé kaw-naa je gin kare par al. Kō ta ki boy ki to me ti, e ta lə kōji ra lə Luwə ki kadi kaw dije pəti ki dōrə ti nim, dənangi ti ne nim gin tōgi ti lə NGar kare ba be ki e Jəju Kirisi (1.10).

Kadi j-ində manji makitibi ki Pol ndangi kin maji 6a, j-ingə kadi ngon ta ki ilə-n ngirə ta e ndəy be nim (1.1-2), ta ki təl-n tae e ndəy be nim tō (6.21-24). Ba darə ngadan ta wa dəw a kəki gin joo:

Me kəy kəme ti ki dōsəy (1.3-3.21), Pol əl ta ki dō nə ti ki əti 6əl ki Luwə ra adi-je ki rəbi lə Kirisi, 6a go ti, təl əl ta ki dō kində rō naa ti adi goe ngal. Ningə ki oji dō kində rō naa ti, Pol tōji nə ki Luwə ra taa kadi Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, təl i dije ki kare ba, tə dije lie.

Me kəy kəme ti ki kō joo (4.1-6.20), Pol dəji Epəji je kadi pa njiyəde me kində rō naa ti kin tōji tək i əi dije ki koji sigi me kində rō naa ti ki Kirisi. NGa ningə sōbi kadi pa njiyə ki maji re ki kilə ra ki maji dande ti, me kəy je ti ləde, ki rō njé kaw-naa je ti ki rangi, ki ki rō ndəgi dije ti pəti.

Kadi tə tōji-n kində rō naa ti lə dije lə Luwə, Pol un nə asi gin mitə əl-n ta: un darə, adi e njé kaw-naa je ki Jəju Kirisi e jam dōde; un

kəy ki Jəju Kirisi e mbal ki dō kume ti; un dəne əi ki dīngəm, adi e njé kaw-naa je ki əi dəne lə Kirisi. Nə kare, j-o kadi ki kanji kində rō naa ti ki rōjeti ki Bəbe, lo kadi kində rō naa ti ki rōjeti lə njé kun go Kirisi a to goto. E be ə, maji kadi kində rō naa ti ki rōjeti e naa ti ki Bəbe Jəju Kirisi ki dəkagilo je pəti.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə. M-ndangi makitibi kin m-ilə-n madi dije lə Luwə ki adi mede Jəju Kirisi, ki isi me 6e ti ki Epəji ti.

² M-kəy kadi Luwə ki Baw je ki Bəbe ləje Jəju Kirisi adi me maji ki kisi-maje ləde nay səsi.

Ra maji je ki Luwə isi adi-je ki takul Kirisi

³ Piti ki dō Luwə ti ki Baw Bəbe ləje Jəju Kirisi, ki adi-je maji-kur je, adi e nə maji je pəti ki adi-je ki go NDil ti, ki j dōrə ti, ki takul kində rō naa ti ləje ki Kirisi.

⁴ Be ə, lok i Luwə ra dōrə ki dənangi ki nə je ki me ti al 6əy ə, kəti je ki takul Kirisi ti tə dije ləne mba kadi j-ayi njay ki kanji ta madi dōje ti ta kəme ti. Nə je kin tōji kadi Luwə ndigi je.

⁵ Tək i Luwə ndigi-n-je ka kin ə, ində-n je kəte nō dəkagilo je ti, mba kadi ji təl i ngane je ki takul Jəju Kirisi. Luwə ge kin be ki go me-maji ti lie.

⁶ Adi ji piti Luwə, mbata me-maji lie ki əti 6əl. Me-maji kin, adi-je kare ki takul NGone, ndigi ngone kin ngay.

⁷ Me Kirisi ti, ki takul məse ki ay dō kagi-dəsi ti go koye ti, je ki taa kilə taa, ningə majal je ləje e ki kiyə go kō tō. Be ə, Luwə oji-n je me maji ləne ki ngay.

⁸ Oyo, Luwə oji-je me-maji ləne kōji ki əti 6əl. Be ə, adi-n-je tər ki nə gər ki ngay.

⁹ Ningə ki go ra maji ti lə Luwə ki ngay, adi j-ingəi kōji ta ra lie ki to lo 6oyō ti. Kōji ta ra kin, ində dəe naa ti kəte kadi n-a ra ki takul Kirisi.

¹⁰ Kōji ta ra lə Luwə kin, e mba kadi kaw nə je ki dōrə ti ki nə je ki dənangi ti ne pəti, gin tōgi ti lə nje kōbe ki kare ba ki e Kirisi. Nə kin, a ra nə dəkagilo ti ki Luwə wa oji.

¹¹ Luwə adi nə je pəti rai nə tək i e wa oji-n ə se ndigi-n kəte. Be ə, kəti-n-je kəte ki go kōji ta ra ti lie, adi ji təl i dije lie ki go kində rō

naa ti ləje ki Kirisi. Ningə adi-je ne ki un-n mindine mba kadi n-adi-je to.

¹² Luwə ra be mba kadi j-osi pa j-iləi toji də kəti bəl ti lie, Je je ki j-indəi me je də kirisi ti dəsəy.

¹³ E me Kirisi ti to ə, səi ka, oi də ta ki rəjeti, ki e Poy Ta ki Maji ki aji səi. Ningə go ti, adi mesi Kirisi, 6a Luwə ində ndunə ki səbi dəne rəsi ti. NDil ka kin e NDil ki ay njay ki un-n mindine adi kəte də ti.

¹⁴ NDil ki ay njay ki Luwə adi-je kin, toji kadi ja j-ingəi ndəgi ne maji je pəti ki Luwə a adi-je. Ne maji je kin ja j-ingəi pəti ndə ki Luwə a taa-je ilə-je taa ji majal ti ratata. Adi ji pəti ndole lə Luwə ki əti bəl.

Pol əl ta ki Luwə ki mbata lə njé kadi-me je ki Epəji ti.

¹⁵ E ki mbata kin ə, mi ka loki m-o poy kadi me ləsi ki adi Babe Jəju, ki poy ndigəi ləsi ki isi ndigəi dije lə Luwə pəti,

¹⁶ ndə ki m-o-n ta wa kin nu, m-iyə ta ra oyo Luwə ki mbata ləsi al me kəl ta ti je ləm ki m-isi m-əl si-e. M-isi m-6a təsi taa taa.

¹⁷ M-dəji kadi Luwə lə Babe lə je Jəju Kirisi, Bawje ki nje toji, adi səi ki takul NDil ki ay njay, tər, ki gər gin ne ki to lo bəyo ti, mba kadi igəri-e-n ay njay.

¹⁸ M-dəje kadi tē angalsi, mba kadi asi gər ne kində me də ti ki adi səsi ki aw naa ti ki 6ar ki 6ar səsi. Taa a igəri ne je ki maji maji ki Luwə əl ta-e kadi n-a n-adi dije ləne.

¹⁹ Ningə a igəri togi ki əti bəl itə togi je pəti ki Luwə oji mbata ləje j-əi ki j-adi-e meje. Ningə togi ka kin, Luwə oji ki taga me togi ti ki əti bəl.

²⁰ Togi ki əti bəl kin, Luwə toji taga, dəkagilo ti ki adi Jəju ji taa dan je koy je ti, ə ade isi də ji kəe ti me dərə ti.

²¹ Loe ti kin, Jəju e ki kində də njé kəbe je ti ba pəti, də togi kəbe je ti ba pəti, a e də togi je ti ba pəti, taa təe e də to je ti pəti to. E də ne kində je ti pəti mbata dəkagilo ki ngəsi sine kin par al, nə bitə dəkagilo ti ki a re.

²² Oyo, Luwə ilə ne je pəti gin togi ti lə Kirisi. Loki inde də ne je ti pəti ningə, kəte ade e ki boy də njé kaw-naa je ti.

²³ *NJé kaw-naa je toi tə ngan rəe je be. Kasi-naa bərəre lə Kirisi rosi njé kaw-naa je ki dəkagilo je pəti. Ningə Kirisi ka, kasi-naa bərəre lə Luwə rose to.

2

Kaji e ki takul me-maji

¹ Səi ki kəte, səi toi tə dije ki koy ki mbata majal je ləsi.

² Majal je ləsi kin ra adi mari go rəbi ne rasi je e go hal ne ra lə dije ki duniya ti, uni go ki bo lə togi je lə ndil je ki majal ki me nəl ti. NDil ki majal kin ə, isi ra kilə ngəsi sine me dije ti ki njé kəsi ta Luwə.

³ J-əi je ka, ndə ki mari j-əi mbə dije ti kin to. Adi ji njiyəi ki go ndigəi ti lə ngur darəje, j-isi ta ne ra ti ki kadi ji təli kon ndigəi ra lə darəje, ki mər ta je ləje ki majal yo. Be ə ki go jibəl kisije ki dəje taa ti, ji toi tə ndəgi dije kin be, adi wongəi lə Luwə e dəje ti to.

⁴ Nə Luwə e nje koo kəm-to-ndoo ki əti bəl, adi ndigəi-je ngay.

⁵ Be ə, j-əi je ki ndə ki j-əi dije ki koy ki takul majal je ləje kin, təl-je adi j-əi njé kəsi ki dəje taa ki Kirisi. Oyo e ki takul me-maji lə Luwə ə ingəi kaji.

⁶ Ki takul kində rə naa ti ləje ki Jəju Kirisi, Luwə adi j-ji taa sie naa ti dan njé koy je ti, ə adi j-qi 6e naa ti sie me dərə ti to.

⁷ Luwə ra be kadi oji-n kadi dije pəti gəri mbata ndə je ki a rəi, me-maji lie ki dəbəye goto, ki oji ki takul Jəju Kirisi ki go rəbi ra maji lie ki mbata ləje.

⁸ E takul me-maji ki go rəbi lə kadi-me ə, ingəi kaji 6i e ki go togi si ti al. Nə e Luwə ə adi səsi kaji kin kare.

⁹ Kaji kin e ki takul kilə rasi madi ki maji al. E be al, mba kadi dəw madi ində-n gune al.

¹⁰ Oyo, j-əi kilə ra ji Luwə. Ində-je ki go kində rə naa ti ləje ki Kirisi mbata kadi ji rai kilə je ki maji me kəsi ki dəje taa ti. Ningə kilə je ka kin, e wa ində dəe naa ti kəte mba kadi ji rai-de.

Ke kare me Kirisi ti

¹¹ Adi mesi ole də ti, təkəi ndə ki kəte, səi Jipi koji je al, adi *Jipi je ki njé 6a rəde njé kijə mətide, ki e ne ki dije rai ki jide adi awi ki ndune rəde ti, 6ari səsi njé kijə mətide je al.

¹² Kadi mesi ole də ti təkəi dəkagiloe ti kin, səi ki gangi-naa ti ki Kirisi. Səi mbə *Isirayəl je ti ki əi dije lə Luwə kin al. Səi gotoi me kilə mindi je ti ki Luwə ilə ki dije ləne kin. Isi me

duniya ti ki kanji ne kində me dɔ ti ə se ki kanji Luwə.

¹³ Nə ngəsine, ki takul kində rɔ naa ti ləsi ki Jəju Kirisi ti, səi ki ndɔ ki mari səi say, itəli dije ki basi ki takul məsi kadi-kare lə Kirisi.

¹⁴ Tadɔ e Kirisi wa ə re ki kisi ki naa ki lapiya mbɔ je ti. E ə ra adi Jipi je ki dije ki əi Jipi je al təli dije ki kare ba. Koye dɔ kagi-dəsi ti ɔr bə ki to dande ti kəte kɔ.

¹⁵ Jəju Kirisi təl ndu-kun je lə *Mojɔ ki rəbi ra kilə je, ne je ki kare ti. Ningə, un gin dije ki joo kin təl ində-n gin dije ki kare ki sigi ki go rəbi kində rɔ ləde naa ti sie. Be ə, adi lapiya to-n mbode ti.

¹⁶ Ki takul koye dɔ kagi-dəsi ti, Jəju ində gin dije ki joo kin naa ti adi təli darɔ ki kare. Hə-de noji naa ti ki Luwə. Ningə ki takul koye dɔ kagi-dəsi ti, tuji-n ne ki ra adi əi njé bə je lə naa kin kɔ.

¹⁷ Re ilə mbɛ Poy Ta ki Maji ki oji dɔ lapiya adi səi ki səi say, ta mbata lə njé je ki əi basi to.

¹⁸ E ki takul Jəju ə j-əi pəti ki j-əi, Jipi je ə se Jipi je al, j-asi kadi ji rəi ta kəm Luwə ti ki takul NDil ki ay njay ki kare ba wa kin.

¹⁹ Be ə, səi ki səi Jipi je al ka, səi mba je al, ə se njé dirə ki njade taa al ngata. Nə ngəsine, səi ngan njé be ki mbɔ dije ti lə Luwə. Səi ngan je ki me kəy ti lə Luwə.

²⁰ Səi toi tə mbal je ki Luwə ində-n kəy be. Ningə ngirə kəy ka kin e ki kində dɔ njé kaw kilə je ti ki əi njé kəl ta ki ta Luwə ti. Ba Kirisi wa ə e mbal ki e tɔgi kəy.

²¹ E me kində rɔ naa ti ləje ki Kirisi ti ə, mbal ra kəy je kare kare uwəi-naa maji. Ningə kəy ka kin bo ki ta made ti ki kəte kəte mba kadi təl kəy ki ay njay me Babe ti.

²² E me kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi ə, səi ki səi Jipi je al ka, indəi rəsi naa ti ki ndəgi dije lə Luwə kadi təli kəy ki Luwə isi me ti ki takul NDile.

3

Pol nje kilə mbɛ Poy Ta ki Maji rɔ dije ti ki əi Jipi je al

¹ E ki mbata kin ə, mi Pol, m-isi m-əl ta ki Luwə. Mi dangay mbata Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi, mbata ləsi səi dije ki səi Jipi je al...

² M-gər maji kadi oi poy kilə bəə, ki go me-maji ti lə Luwə ilə jim ti, ki mbata maji ləsi.

³ Luwə tɛɛ ki dɔ ne je ki to lo bɔyɔ ti adi-m gər. E ne je kin ə m-ndangi ndəy m-ilə-n madi səsi.

⁴ Loki itidəi makitibi ki m-ndangi m-ilə-n madi səsi kin ningə, səi wa a oi ne gər ki oji dɔ Kirisi ki to lo bɔyɔ ti, ki Luwə tɛɛ ki dɔe adi m-gər ay njay kin.

⁵ Təki rɔjeti, ne je ki Luwə tɛɛ ki dɔe adi njé kaw kilə je, ki njé kəl ta ki tae ki takul NDil ki ay njay ki ində-de ta dangi tə njé ra kilə ləne, tɛɛ ki dɔe be adi kaje je ki kəte al.

⁶ Ningə ne ki to lo bɔyɔ ti ka kin, ki takul kində rɔ naa ti ləde ki Jəju Kirisi ə, dije ki əi Jipi je al, a ingəi ne maji je ki Luwə un-n mindine kadi n-a n-adi-de naa ti səje j-əi ki j-əi Jipi je. Taa, əi səje naa ti me darɔ ti ki kare, ningə kun mindi ki kare wa kin to ki mbata ləde tɔ me Kirisi ti, ki takul Poy Ta ki Maji.

⁷ M-təl nje ra kilə bəə lə Poy Ta ki Maji kin. E kin e kadi kare ki Luwə adi-m ki go me-maji lie ki takul kilə ra tɔge.

⁸ Mi ki ndam goto tɔi njé kadi mede Kirisi pəti tigə. Ningə re e be ka, Luwə oo maji ngay kadi mi ə, ilə kilə kilə mbɛ ne gər ki əti bəl lə Kirisi jim ti mbata dije ki əi Jipi je al. E ne gər lə Kirisi ki bo ki tɔy ne gər lə dije pəti tigə.

⁹ Ningə m-ingə me-maji ki kadi m-tɔji-n dije pəti ay njay, se go rəbi ki ban ə, Luwə a təl-n ta ne ki un ndune dɔ ti, ki to lo bɔyɔ ti kin wa. Luwə ki nje ra ne je pəti, bɔyɔ dɔ ne kin ki dije ki dɔkagilo ti ki kəte.

¹⁰ Ningə ngəsine ki takul njé-kaw-naa je, njé kɔbe je ki njé tɔgi je ki me nəl ti taa, asi kadi gəri ne gər lə Luwə. Ne gər kin, Luwə tɔji ki rəbi je ki dangi dangi.

¹¹ Ne kin təl tane ki go kɔji ta ti lə Luwə ki to ki nɔne ti. Kɔji ta ra ka kin, təl tae ki takul Babe ləje Jəju Kirisi.

¹² Me kində rɔ naa ti ləje ki Kirisi me kadi me ti ə, j-ingəi ta rəbi kadi ji ndətii ki rɔ Luwə ti ki me ki tɔ kati.

¹³ E be ə, m-dəji səsi mba kadi tɔgi si ɔr mbata lə kɔ je ki m-isi m-ingə ki mbata ləsi kin al. Nə kadi e gin kəsi-gon ləsi yo taa.

NDigi ki Kirisi ndigi je

¹⁴ MBata kin ə, m-isi m-əsi məkəsım nangi nɔ Bawje ti ki dɔrə ti,

¹⁵ ki takule ki karne ba ə, gin kɔji je pəti ki dɔrə ti ə se ki dɔnangi ti ne isi ki dɔde taa.

¹⁶ M-dəji Luwə kadi ki go maji-kur ti lie ki to mbar mbar ki go NDil ti ki ay njay, kadi adi səi njé kadi-me je itəgi gangi me ndils ti.

¹⁷ Kadi Kirisi ra lo kisi ləne ngamesi ti ki takul kadi-me. Ne dəji ləm e mba kadi ndigi-naa ra səsi adi ngangı, ningə kadi gin si uwə nangı ngə me ndigi ti tə.

¹⁸ Be ə, a asi kadi igəri ki ndəgi dije lə Luwə pəti, kadi ndigi lə Kirisi e ndigi ki əti bəl, ki dəw asi kadi a mbəji ngale je tate je kəbe je ki ngale ki taa je al ratata.

¹⁹ Oyo, a asi kadi igəri ndigi lə Kirisi ki itə ne gər je pəti, ningə kadi Luwə wa rosi səsi ki rosi ki bətəte ləne.

²⁰ Luwə aw ki təgi ki asi naki. Adi, loki ji dəji-e ne madi ba, ra təy ne ki ji dəji-e, ə se, e ki j-isi giri tə gir bəy.

²¹ Kadi təji e dəe ti mbə njé kaw-naa je ti ki takul Jəju Kirisi, mbata dəkagilo je pəti ki a rəi, ki də bəl je ki də bəl je. *Amen!

4

Ke darə ki kare me Kirisi ti

¹ M-ilə dıngəm mesı ti, mi ki mi dangay ki mbata lə Bəbe, kadi go rəbi kisi ki də taa ləsi asi ta bər ki Luwə bər səsi.

² Kadi awi ki səl də, ki hal ki səl ləm ləm, ki kore me, ə kadi isi də ti ki naa me ndigi-naa ti.

³ Uwəi rəsi ngə kadi ingəmi go kesi kare me NDil ti, ki go rəbi lapıya ki də səsi naa ti.

⁴ Darə e kare ba, taa NDil ki ay njay ka, e kare ba tə. E be ə, Luwə bər səsi kadi awi ki ne kində me də ti ki kare ba tə.

⁵ Bəbe e kare ba, kadi-me e kare ba, taa batəm ka e kare ba tə.

⁶ Luwə e kare ba, ningə e ə, e Baw je pəti, taa e də ne je ti pəti, ra kilə ki takul dije pəti, ningə isi me ne je ti pəti tə.

⁷ Nə, dəw ki ra ra danje ti, ingə kadi-kare ra kilə ki səbi dəne, ki go kadi ti ki Jəju Kirisi ndingı kadi-n-je.

⁸ E be ə, ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

«Loki j aw me lo je ti ki taa nu, uwə dangay je,

Adi aw səde kəmne ti,
Ningə adi kadi-kare dije.»

⁹ Ningə kəl kə nə: «I aw me lo je ti ki taa», kin, to ay njay kadi kəte bəy taa kadi aw taa,

Kirisi ur aw gin nangı ti, me lo je ti ki boo nu tə.

¹⁰ Nje kaw nangı wa kin ə, e nje kaw lo je ti ki taa gidi dərə je ti tə. Ne kin ra ne be mba kadi ne je pəti asi-naa bərəre me ti.

¹¹ E ə adi kadi-kare dije, njé ki nə je adi əi njé kaw kilə je, njé ki nə je kadi əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, njé ki nə je kadi əi njé kilə mbe Poy Ta ki Maji, njé nə je kadi əi njé kul njé kaw-naa je, ningə kadi njé ki nə je əi njé ndo dije tə.

¹² Ki go rəbi kin ə, ra adi dije lə Luwə a asi kadi rai kilə lie, mba darə Kirisi ki təgi ki kəte kəte. Darə Kirisi e njé kaw-naa je.

¹³ Ki rəbi kin ə, j-əi pəti, j-a tēi ke kare me kadi-me ti, ki gər NGon Luwə ti. Ningə j-a təli dije ki təgi gangı ə j-asi-naa bərəre tə Kirisi be.

¹⁴ Be ə, j-a to tə ngan je ki nəl ne ndo je ki ngom isi aw səde ki yo je ki ne je be, tə bato ə pugı man ba isi ra-e be al ngata. Ningə dije ki njé kadi dije ki ta je ki ngom je ləde kin, a asi kadi toi-je pe pe taa ədi-je ki takul ne ndo je ləde ki ngom kin al tə.

¹⁵ Nə me kəl ta ki rəjeti me ndigi-naa ti, j-a təgi me ne je ti pəti, bitı kadi ji toi tə Kirisi wa be, e ki e ki boy ki də njé kaw-naa je ti.

¹⁶ Me Kirisi ti ə darə ba pəti e ki rəti naa ti ki takul təgi lə ngirə ki ra. Loki ngon rə ki ra, ra kilə ləne maji ningə, a ra kadi darə ba pəti a təgi taa taa me ndigi naa ti.

Kisi ki də taa me Kirisi ti

¹⁷ E be ə, m-əl səsi ta kin, ə m-təl m-re də ti bəy me tə Bəbe ti. Oti kadi rəbi ne rasi to tə yə dije ki gəri Luwə al kam be, tadə kilə rade e ki go gir ta je ti ləde ki ndae goto.

¹⁸ Loki ndul ɔ be də gir ta ti ləde. Əi say kadi kisi ki də taa ti ki sigı ki Luwə adi. Təki rəjeti, gəri al ki mbata me ngə ləde.

¹⁹ Əi dije ki rai kaya ka, rəde a səl-de də ti al. Dəgakilo je ləde pəti e kadi rai ne je ki majal. Be ə, ne rade ki dangı dangı ki to nje kin, dəwe je kin, nayıi ki lo ra ti ki nɔde ti kanji kadi mede uwə-de ki ta də ti.

²⁰ Nə səi je, e ki go rəbi je ki be kin ə, indoyi kadi igəri Kirisi al.

²¹ Təki rəjeti, səi ki səi njé kadi-me je, oi ta ki səbi dəe. Ningə, ndoi səsi ne je ki awi naa ti ki ta ki rəjeti ki dəw a ingə rə Jəju ti.

²² Re e be ningə, səbi kadi imbati ne rasi je ki mari ki go lo kon dəw ti, ki ndigi ra je lie ki majal ki a aw ki dəw tuji ti.

²³ Maji kadi iyəi adi NDil Luwə yəti mər ta ləsi.

²⁴ Səbi kadi itəli dije ki sigi me ji kisisi ti. Dije ki Luwə ində-de ki go ndigi ti ləne, mba kadi kisi ki dō taa ləsi e me ne ra ti ki dana, ki me ne ra ti ki ay njay ki e kandi ta ki rōjeti.

²⁵ MBata kin ə, kadi imbati kəl ta ki ngom, ə kadi dəw ki ra, əl ta ki rōjeti madine, tadō j-əi pəti j-əi ngan rō ki kare.

²⁶ Re wongi ra səsi ə, kadi wongi kin aw səsi adi irai majal al. Oti kadi isi me wongi ti ba biti kadi kadi ur dōsi ti.

²⁷ Adi ta rəbi Su kadi na səsi al.

²⁸ Kadi dəw ki e nje bogi kəte ə iyə ta bogi ləne, ningə kadi ra kilə ki jine mba kadi ingə-n ne ə ra-n ki dəw ki ne to rōe

²⁹ Kadi ta ki majal tē tasi ti al. Nə kadi ta ki maji (ki a ra ki njé kadi-me je ki rangi) ə tē ta si ti. Ta ki a ra maji ə se a ilə dingəm me njé ki rangi ti ki go ne ge je ti ləde. Ta ki be kin ə a ra maji ki dije ki njé koo dō ta ləsi.

³⁰ Oti kadi tuji me NDil Luwə ki Luwə adi səsi. NDil ki Luwə adi səsi kin ə a tōji kadi ndō madi a re nō ki Luwə a taa səsi ilə səsi taa dō majal ti ratata.

³¹ Ori hal je ki kati bangi pəti mesi ti kə, (Ingəmi majal madi mesi ti al), ki kəl-naa, ki wongi, ki taji-naa, ki kəl-naa ki ndu ki taa, ki kuso ndil-naa. Ningə kadi hal ra majal madi goto mesi ti tə goto.

³² Kadi səi irai maji ə indigi-naa ngay ki yo ki ne. Ningə kadi iyəi go majal ki madisi je rai səsi kə təkə Luwə iyə-n go majal je ləsi kə, me Kirisi ti be.

5

Kisi ki dō taa me kunjə ti

¹ Səi ngan je ki Luwə ndigi səsi ə, maji kadi indaji-e.

² Maji kadi isi ki dōsi taa me ndigi-naa ti, təkə Kirisi ndigi-je ə adi rəne Luwə koy ti mbata ləje, tə kadi kare ə se ne məsi ki əti Luwə maji be.

³ Səi ngan lə Luwə, be ə, e go ti al, kadi ta kaya ki ra madi ki ne ki to nje ə se kəm-nda e ki kəl tae dansi ti al tə kəl al.

⁴ E go ti al kadi ta je ki to nje ki ta ki to kəl al ki ta mənə ki to nje madi je tē tasi ti. Nə

kadi ta ki a tē tasi ti, e ta ra oyo Luwə yo taa.

⁵ Maji kadi igəri ne je kin maji: njé ra kaya je nim, njé ra ne je ki to nje nim, njé ra kəm-nda ne je ki asi-naa ki yo ki ra nim kin, a əi mbō dije ti ki Kirisi əi ki Luwə a oji be dōde ti kin al ratata.

⁶ Kadi adi dəw madi əl səsi ta je ki ndade goto adi indəmi ta rəbi al. Tadō e ki takul ne je ki be kin ə, wongi lə Luwə isi re-n dō dije ti ki njé təl rōde go ta ti lie al.

⁷ Indəi rəsi naa ti səde dō ne madi ti al.

⁸ Təkə rōjeti, ndō ki mari isi me lo ki ndul ti, nə ngəsine, ki takul kində rō naa ti ləsi ki Bəbe, səi dije ki lo kunjə ti ə maji kadi ne rasi e ne ra lə ngan je ki lo kunjə ti.

⁹ Tadō kandi lo kunjə e: ne ra je ki maji, ki ne ra je ki dana, ki ne ra je ki rōjeti.

¹⁰ Təkə səi ngan je ki lo kunjə ti, maji kadi indəi tōgi dō rəsi ti mba kadi əri mbō ne ki nəl Bəbe ki ne ki nəl Luwə al naa ti.

¹¹ Kadi ne madi ki ore səsi naa ti dō ne ra je ki majal ki lo ndul ti ki ndae goto kin al. Nə itēi ki ginde taga tə tē yo taa.

¹² Tadō ne je ki ko dije kin isi rai lo bəyō ti, e ne je ki to rəsəl ngay kadi dəw əl tae.

¹³ Ningə loki e ki kər gin ne je ki isi rai bə, kilə radeje ki majal to taga ay njay njay.

¹⁴ Tadō ne je pəti ki ginde tē lo kunjə ti təli lo kunjə. E be ə, makitibi lə Luwə əl ə nə:

«Indəl dō bi ti, j nje to bi,

J taa dan nje koy je ti,

Ə Kirisi a adi kunjə ləne a unji dōi ti.»

¹⁵ Kadi indəi kəm-kədi dō rəsi ti me ji kisi ki dō taa ti ləsi. Kadi ne rasi e ne ra lə dije ki njé tər je bi ne ra lə mbə je al.

¹⁶ Dəkagilo ki j-isi ti kin e dəkagilo ki majal, ə kadi dəkagilo je pəti ki Luwə adi səsi bə, irai ne je ki maji taa taa bi adi dəkagilo kin man kare al.

¹⁷ MBata kin ə, kadi itoi tə dije ki ku dōde goto be al, nə kadi igəri ne ki Bəbe isi ngəm rəsi ti.

¹⁸ Adi kasi ra səsi al, kay kasi nju ki al dō maji a aw ki dəw kaya ki ra ti. Nə kadi irosi ki NDil ki ay njay yo ta.

¹⁹ Maji kadi əli naa ta me pa je ti, osi pa je lə Luwə ki ndəgi pa je ki NDil adi səsi. Osi pa je kin iləi tōji dō Bəbe ti ki ngəmesi ba pəti.

20 Maji kadi rai oyo Luwə ki Bawje ki dəkagilo je pəti, me ne je pəti me tə Babe ti ləje Jəju Kirisi.

Kulə noji ki to mbə dəne je ti ki dɪngəm je

21 İləi dəsi gin təgi ti lə nə ki yo ki ne, mbata koji ki kilə də Kirisi ti ki awi.

22 Səi dəne je, kadi nə nə ilə dəne gin təgi ti lə ngawne təkisi isisi iləi dəsi gin təgi ti lə Babe be.

23 Tadə ngaw e ki boy də dəne ti, təkisi Kirisi e ki boy də njé kaw-naa je ti kin be tə. Kirisi e nje kaji njé kaw-naa je ki əi darəe je.

24 Be ə, təkisi njé kaw-naa je iləi dədə gin təgi ti lə Kirisi ka kin ə, dəne je ka, kadi iləi dədə gin təgi ti lə ngawde je me ne je ti pəti tə.

25 Ningə səi ngaw dəne je, maji kadi nə nə ndigisi nene təkisi Kirisi ndigisi-n njé kaw-naa je ə adi rəne koy ti ki mbata ləde kin be.

26 Adi rəne koy ti mba kadi təl njé kaw-naa je dije ki asi ta kede dije ti lə Luwə, go togi ti ki togi-de ki man nim ki ta ləne nim tə.

27 Jəju ge kadi n-tejje ki njé kaw-naa je ta kəmne ti ki kəsi-gon ki əti bəl, ki kanji yoro nim, kadi ngirə rəde je tur ju ju al nim, kadi ne madi ki asi-naa al goto rəde ti nim tə. Ge kadi njé kaw-naa je ayi njay ki kanji ta madi dədə ti.

28 Be tə ə, maji kadi ngaw dəne je ndigisi nede je təkisi ndigisi darəde əi je wa be. Dəw ki nje ndigisi nene, ndigisi darəne wa.

29 Təkisi rəjeti, dəw ki əsi rəne ta nja kare goto. Nə j-əi pəti j-uli-de ki ne kuso, ə j-ındəi kəm je gode ti tə kində yo taa. E be ə, Kirisi isisi ra-n ki njé kaw-naa je,

30 tadə j-əi ngan darəe je.

31 MBata kin ə, dɪngəm a iyə-n me kəy lə bawne əi ki kəne, ningə tiyəi-naa ki nene, bə əi joo pu təli darə ki kare.

32 Ta ki rəjeti ki bo e ki bəyo me ta ti kin, nə m-əl səsi kadi e ta ki əji də Kirisi ki njé kaw-naa je.

33 Nə ta kin əji dəsi tə, kadi ngaw dəne ki ra ndigisi nene tə darəne wa be, bə kadi dəne ilə koji də ngawne ti tə.

1 NĞan je, ki mbata kesi dije lə Babe, maji kadi itəli rəsi go ta ti lə njé koji si je, tadə e kilə ra ki maji.

2 Əsi ngən bawisi əi ki kəi, tadə e kin e ndukun ki kəte ki Luwə adi ki kun mindi də ti.

3 «Be kadi isisi maji me duniya ti ningə ndəi a e ngay tə.»

4 Ningə səi baw je, kadi adi wongisi ngansi je ki takul kilə rəsi je al tə, nə kadi ingəmi-de me ne ndo ti ki maji, ki me kində koji ti ki go ta ti lə Babe.

Ta lə bəə je ki bade je

5 Səi bəə je, maji kadi itəli rəsi go ta ti lə basisi je ki dənangisi ti ne ki səl də, ki kilə koji də ti ki ngəme ki ay njay təkisi Kirisi wa ə, isisi təli rəsi go ta ti lie be.

6 Oti kadi irai kilə ləsi dəkagilo ti ki dije ındəi kəmde gosi ti par, təkisi irai kilə mba kadi ingəi maji ta kəm dije ti yo be. Nə maji kadi irai kilə tə bəə je lə Kirisi ki isisi rai ndigisi lə Luwə ki mede ki kare ba be.

7 Maji kadi irai kilə ki me ndigisi, tə ne ki e kilə lə Babe wa ə isisi rai be, bə e kilə lə dije al.

8 Tadə igəri bəti təkisi nə nə a ingə ne kingə go ji ləne rə Babe ti ki go maji ti ki ra, re e-n bəə ə se e dəw dərəne.

9 Səi bə bəə je, səi ka, kadi irai be tə ki bəə je ləsi. Maji kadi iyəi ta kində-de bəl ti kə, ə kadi igəri təkisi bade nim, basisi nim e kare ba, ə isisi me dərə ti taa nu, bə kər kəm dije dana goto rəe ti.

Rə də kadi-me ti

10 Kadi jisi təl-n ta ta je, maji kadi itəli dije ki njé təgi je ki takul kində rə naa ti ləsi ki Babe me təge ti ki ngay.

11 Maji kadi əyi ne kati je ki Luwə adi-je ba pəti jisi ti, mba kadi ai dɪngəm nə kədi-naa je ti lə su.

12 Tadə e dije ki awi ki darə ki məsi ə j-a jisi rəi səde al, nə j-isi rəi ki ndil je ki majal ki njé təgi me lo je ti ki taa dərə ti, ki njé kəbe je, ki təgi kəbe je, ə se j-isi rəi ki nje kəbe dənangisi ti ki e me lo ki ndul ti.

13 MBata kin ə, maji kadi əyi ne kati je ki Luwə adi-je ba pəti jisi ti, mba kadi lo ki ndə je majal rəi ningə, ai gərərə ba. Ningə kadi go rə ti bə, ai taa ba.

14 Maji kadi ai taa ba! Ningə kadi ta ki rəjeti ə idəi bədisi ti tə nda be, ə kadi ne ra ki dana tə tə gindi ki kadi idəi gusi ti be.

6

Ta lə ngan je ki bawde je

¹⁵ Maji kadi ki langisi kaw kilə mbe Poy Ta ki Maji ki nje kadi lapiya, to tə sa kilə nja ti ləsi be.

¹⁶ Me ne je ti pəti, maji kadi uni kadi-me adi to tə də ləsi be, e ki takule ə a indəi ningə je lə nje bə ki tae isi tee por iləi kə.

¹⁷ Maji kadi itaai kaji ki Luwə adi-je iləi dəsi ti tə jəgi rə be, 6a kadi uni ta lə Luwə ki NDil adi-je tə kiyə kasigar be.

¹⁸ Ne je kin pəti, idəji Luwə me kəl si-e ta ti. Əli si-e ta ki dəkagilo je pəti ki takul NDil ki ay njay. İrai ki kisi də nja ti, ə kadi inay ki lo ra-e ti par par. Əli ta ki Luwə ki mbata lə dije lə dije lie pəti.

¹⁹ Əli ta ki Luwə ki mbata ləm tə, mba kadi Luwə wa ində ta tam ti, mbata kadi m-ilə-n mbe də ne je ti ki kəte toi lo 6əyə ti ə Poy Ta ki Maji tee ki dəe kin, ki me ki tji kati.

²⁰ E ki mbata Poy Ta ki Maji kin ə, m-taan to Kirisi m-to-n ki kulə gindi jim ti kəy dangay ti. Be ə, əli ta ki Luwə mba kadi m-əl ta ki me ki tji kati, təkı səbi kadi m-əli-n.

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

²¹ M-ndigi kadi igəri ne ki səbi dəm, ki ne m-isi m-ra. E be ə, Tisiki ki e ngokom ki nje ndigi ləm, ki nje ra kilə ki rəjeti me Bəbe ti, a əl səsi ne je pəti ki əji dəm.

²² E mbata kin ə, m-ile rəsi ti mba kadi igəri ji kisi je, ningə kadi ilə dīgəm mesi ti tə.

²³ Kadi Luwə ki Bawje ki Bəbe ləje Jəju kirisi adi ngakoje je pəti, lapiya, ki ndigi-naa, naa ti ki kadi-me.

²⁴ Kadi me-maji lə Luwə e naa ti ki dije pəti ki njə ndigi Bəbe ləje Jəju Kirisi ki ndigi ki a yəti al. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Pilipi je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Pilipi je

Pilipi e 6e bo ki dɔsɔy ki Eropi ti ki Pol ila mbe Poy Ta ki Maji titi. Pilipi e koki 6e madi kare ki Rom je isi titi, donangi Masaduwan ti. Ninga e kaw mba ti lie ki ko joo a Pol indan gin nje kaw-naa je ki Pilipi ti (Knjk 16.12-40). NGan bal je go ti ba Pol ndangi makitibi ki mindi ki sol lom lom adi-de. Dokagiloe ti kin, Pol e dangay ti. Nje ki na je ai na e dangay ti Epaji ti, a nje ki nungi ai na e Sejare ti a se e Rom ti wa be to (Pilipi 1.7). Pol ra oyo Pilipi je mbata kadi-kare ki ilai Epapiroditi adi-e, dokagilo ti ki ne je to rae. Bay to, ila dingam mede ti kadi ai do njade ti ki ro Kirisi ti, taa kadi iyai rode adi nje ki a njiyai ki ne ndo ki ngom dan nje kaw-naa je kin adi-de al to.

Lo kilə ngirə ta ti (1.1-11), Pol taji ronəl ki oyo ki ra ləne loki mee ole do nje kun go Kirisi ti ki isi Pilipi ti. Go ti, adi-de ngan poy ta je ki done ti adi-de ooi. Pol gar ta ki done ti ki lo ti ti al, na kində ki ində rone naa ti ki Kirisi ra adi ti mene katı (1.12-26). Hə dingam me Pilipi je ti kadi ai do njade ti me kadi-me ti, taa kadi sangi rəbi lapıya ki ro naa ti, ki rəbi do sol, ki kilə ra ki maji ki j ro Jəju Kirisi ti (1.27-2.28). Bay taa kadi ndo madi a Pol ai ki Pilipi je a ooi-naa, Epapiroditi ki ngon nje kilə lə Pilipi je ai ki Timote ki madi-kilə lə Pol a rai kadi kulə noji ki dan Pol ti ki nje kaw-naa je ki Pilipi ti kin to lo tone ti (2.19-30).

Pol ndaji-de ki togine kadi indai kam-kadi do rode ti ki ro dije ti ki nje mbati rəbi go Poy ta ti ki Maji ki rojeti. Daji nje kaw-naa je ki Pilipi ti kadi ndaji pa njiyane, kadi kamde e do njiyane naa ti ki Kirisi, kadi toi tə Kirisi be (3). Pol tol ta makitibi ləne ki ta kilə dingam me naa ti je ki dangi dangi, ki oyo ki ra to kuwə ji-naa to (4).

Makitibi ki Pol ndangi adi Pilipi je kin bari-e «makitibi ronəl», tado e ko ta kin a j taa nu ilə nangı rapı. Ronəl kin e ta lə ka do nja ti ki Kirisi. E Kirisi kin a pa kilə taji do kilə rae

ti e me 2.6-11 ti. E ne ki sai je wa a teji do ti lo tidə makitibi ti kin to.

Kuwə ji-naa

¹ E mi Pol, naa ti ki Timote, je ki je 6əə kilə je lə Jəju Kirisi a ji ndangi makitibi kin j-adi sai dije lə Luwə ki me kində ro naa ti ki Kirisi, ki isi Pilipi ti*. Makitibi kin səbi səsi, naa ti ki nje kor nqsi je, ki diyakir je.

² Ningə kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə ai ki Babe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi.

Pol al ta ki Luwə mbata ti lə nje kadi-me je ki Pilipi ti

³ Dokagilo je pəti ki mem ole dəsi ti 6a, m-ra oyo Luwə.

⁴ Taa dokagilo je pəti ki kadi m-əl-n ta ki Luwə mbata ti ləsi pəti 6a, m-əl sie ki ronəl to.

⁵ Ronəl ləm e ki mbata ra ki irai səm me kilə kilə mbe Poy Ta ki Maji ti, lo kulə ngire ti nu bitı bone*.

⁶ M-gər maji kadi Luwə ki ində ngirə kilə ki maji mesi ti kin, a aw-n bitı ta tol tae ti, ndo tol Jəju Kirisi ti.

⁷ E go rəbe ti kadi m-aw ki mər ta ki be kin ki mbata ləsi pəti, tado m-ində səi dan urm ti. Səi, indai rəsi naa ti səm do maji ti ki Luwə ra səm. Indai rəsi naa ti səm pəti me keem dangay ti, ki me ro ti ki m-ro ki togim mbata Poy Ta ki Maji*.

⁸ Luwə asi kadi ma naji ləm təki, səi pəti m-ndigi səsi ndigi lə Jəju Kirisi, m-or man do ti soti.

⁹ NGa ningə, ne ki m-dəji Luwə, e kadi ndigi-naa ləsi j ki do made ti do made ti, naa ti ki ne gər ki rojeti ki me kor kam ne ki maji ki ne ki majal naa ti kadi ay njay.

¹⁰ Lo kin ti, a gəri go ne ki maji ki səbi ra. Ba a səi dije ki kay njay, ki ndo tol Kirisi ti, daw asi kadi a aw ki ta madi dəsi ti al.

¹¹ Ningə a səi dije ki ne ra ki dana, ki j ro Kirisi ti a to mbar mbar rəsi ti, mbata toba ki taji lə Luwə.

Poy Ta ki Maji aw ki kate kate

¹² NGakom je, m-ndigi kadi igəri təki ne je teje dom ti kin ra adi Poy Ta ki Maji aw ki kate to kaw yo.

¹³ E be a, dije pəti ki nje ra kilə ki nje koḃe ki boy, ki ndəgi dije, gəri kadi e mbata kilə lə Kirisi a m-to-n dangay ti.

* 1:1 4.15; Knjk 16.12   * 1:5 Knjk 16.13-15   * 1:7 1.13

14 NGa ningə, tom dangay ti, ra adi ngakom je ngay, adi mede Babe, ə ingəi tōgi dō made ti kadi əli ta lə Luwə ki kanji bəl.

15 E ki rōjeti kadi dije madi iləi mbe tō Kirisi ki hal ta ki ra, ki angal ni, nə dije ki nā je, iləi mbee ki angal ki maji tō.

16 Dije ki awi ki angal ki maji kin, rai kilə kin ki ndigi-naa. Ningə gəri kadi mi lo kin ti ne, m-isi m-rō mbata Poy Ta ki Maji.

17 Nje ki awi ki hal ta ki ra, isi iləi mbe tō Kirisi ki ndigi ra ki səbi dōde. Ningə ne ki mede ti ki ɔsi-de adi isi iləi mbe tō Kirisi kin e ne ki dana al. Sangi kadi n-adi-mi kō dō made ti, me dangay ti ki mi ti.

18 Ningə re e ki me ki maji ə se e ki majal ə isi iləi mbe tō Kirisi ə, e kin dəw aw go ti al. M-gər kadi isi iləi mbe tō Kirisi, ningə m-ra rənəl dō ti, ə m-nay ki lo ra rənəl dō ti.

19 Tadō m-gər kadi e ne ki isi ra ne kadi ta tōl tae ə m-ingə-n kaji. M-ingə-n kaji ki takul kəl ki isi əli ta ki Luwə mbata ti ləm nim, ki takul tōgi ki NDil Jəju Kirisi adi-m nim.

20 Ki ɔji go ne ki m-isi m-ngəm tae pərere, ki m-isi m-ində mem dō ti, ne ki rəm a səl-m goto. M-ti mem kati kadi re e-n bōne ə se ndō je pəti, m-a m-tōji ke ki bo lə Kirisi kadi dije ooi rəm ti. Re e-n me ka ki dəm taa ti ə se me koym ti.

21 Ki rəm ti, kisi-m ki dəm taa e mbata lə Kirisi, ə koym e maji ləm tō.

22 Ningə, re kisi-m ki dəm taa bəy, a adi-m ta rəbi kadi m-ra kilə madi ki to soti bə, lo kin ti, m-gər ne ki kadi m-kəti al, se e kisi ki dō taa ə se e koy wa ka m-gər al.

23 Ne je joo isi ndəri-mi yāna: m-ndigi kadi m-tusi duniyā kin m-iyə, ə m-aw m-isi kadi Kirisi ti. E kin ə e ne ki to soti ngay.

24 Ningə kisi-m dənangi ti ne, ndae to ti ngay mbata ti ləsi.

25 NGa ningə, m-gər maji, tijə-m ti kadi m-a m-isi dənangi ti ne bəy, m-a mi kadisi ti ne pəti bəy mbata kaw kəte ləsi, mbata rənəl ləsi me kadi-me ti.

26 Lo kin ti, loki m-təl m-tej dansi ti ə, ki ta kulm, a gəri kəm tōji ki isi iləi dō Kirisi ti kin ay njay.

27 Nə ke ə, kadi pa njiyəsi e ki go Poy ta ti ki Maji lə Kirisi, mba kadi re m-re dansi ti, ə se mi say səsi ka, m-o ta ki dōsi ti maji. Kadi m-

o poysi təkı uwəi tōgisi ba me ndil ti ki kare, indəi rəsi naa ti, irōl ki me ki kare ki go mesı ti ki adi dō Poy ta ti ki Maji.

28 Ningə iyəi ta rəbi adi njé ta je ləsi iləi bəl kare mesı ti al. Loki iyəi ta rəbi adi iləi bəl mesı ti al, a to taga kadi əi dije ki uni rəbi ki kaw tuji ti, ə səi, uni rəbi kaji tō. Ningə pəti, e ndigi lə Luwə kadi tō to be.

29 Tadō ki ɔji dō Kirisi, Luwə ra səsi maji adi adi-e mesı par al, nə adi ingəi kō mbata ti lie tō.

30 Ningə ki basine kin, səi iləi rəsi me rō ti ki kəte m-isi m-rō ka kin tō. Rō kin, bōne je kin ka m-isi ta ti ne m-isi m-rō təkı igəri✧.

2

Kirisi tal rone bəə kilə ti

1 Tə ka ki Kirisi ilə-n dingəm mesı ti, təkı ingəi tōgi me ndigi-naa ti, təkı NDil dō-n səsi naa ti, təkı mesı to-n dō-naa ti, isi ɔji maji ləsi ki rō naa ti,

2 m-dəji səsi kadi adi-mi rənəl me kuwə-naa məsi ti ləsi kin. Adi ndigi-naa ki kare wa kin ə uwə mesı, adi mesı e kare, indəi rəsi naa ti.

3 İrai ne madi kare ki hal ni ki ra al, taa hal kōji rō al tō. Nə ki dō ki səl ləm, kadi dəw ki nungı oo madine təkı bo dōne ti.

4 Kadi dəw madi sangi maji lə rone wa par al, nə kadi sangi maji lə ndəge je tō taa.

5 Kadi pa njiyəsi ki rō naa ti e pa njiyə dije ki njé kində rōde naa ti ki Kirisi.

6 Kirisi ki, lo kilə ngire ti nu, re o ne je ki rōe ti pəti ə, e Luwə wa par, nə sangi kadi n-uwə maji rone ki ji kasi ki n-asi-naa ki Luwə kin al.

7 Or tōbā kin dōne ti kō tə kər yo,

Ra rone bəə kilə ti,

Təl rone tə dəw ti,

Adi dije gəri-e me ne je ti pəti təkı e dəw.

8 İlə dōne nangi,

Təl rone go ta ti bitı oy-n,

Koy ki dō kagi-dəsi ti.

9 E mbata kin ə, Luwə un-n dəe taa ade a ngaw,

Ade tō ki e dō tōje ti pəti.

10 MBa kadi me tō Jəju ti,

Ne kində je pəti ki dərā ti,

Dənangi ti, ki gin dənangi ti,

ɔsi məkəsıde nangi nōe ti,

11 Ə kadi ta tē ta dije ti pəti tək Jəju Kirisi e Bəbe, Kadi tə Luwə ki Bawje 6a-n*.

Kilə lə njé kadi-me je me duniya ti

12 NGakom je ki maji, tə ka ki irai go ndum ti ki ndə je ndə je, dəkagilo ki mi-n dansi ti, kadi irai ki dəkagilo ki oi-mi dansi ti par al, nə dəkagilo ki m-goto-n dansi ti ne wa kin ka, kadi irai kilə də kaji ti ləsi ki 6əl Luwə, ki də ki səl.

13 Tadə Luwə wa ə ində ndigi ra mesi ti nim, əsi səsi adi irai nim, ki go kəji ra ti lie.

14 İrai ne je pəti ki kanji 6a ta, ki kanji kəl,

15 mba kadi dəw aw ki ta madi dəsi ti al, kadi səi dije ki kay njay, kadi səi ngan lə Luwə ki ne ki majal ədi kadisi al, ə isi dan dije ti ki rəjeti al, dije ki kilə rade majal ki me duniya ti ne. Kadi unji tə por ki unji də duniya ti*.

16 loki a iləi-de mbe ta kaji. Lo kin ti, m-a m-un səsi kadi m-ində-n gum, ndə təl Kirisi ti. MBata m-ay ngədi ki rəm to-m ki ndangi kare al.

17 Re kadi məsim osi nangi də kilə ti ki m-ra, kadi ki m-un-n kadi-me ləsi tə kadi-kare m-adi Luwə 6a, m-ra rənəl, ningə kadi rənəl ləm kin e rənəl ləsi pəti.

18 Ningə səi ka, kadi irai rənəl tə, 6a adi rənəl ləsi e rənəl ləm tə.

Pol sangi kadi Timote əi ki Epapiroditi awi Pilipi ti

19 M-gər dəm ti maji kadi me tə Bəbe Jəju ti, nay ngay al kadi m-a m-ilə ki Timote rəsi ti noo kadi re ki poysi adi-m kadi mi ka m-ingə-n təgi tə.

20 Timote ki karne ba par ə e dəw ki aw ki mər ta ləm, ta ləsi uwə mee adi isi ga ta dəsi ti.

21 NDəge je pəti, ngədi ki mbata maji lə rəde wa par ə uwə mede, 6i ngədi lə Jəju Kirisi al.

22 Nə e, təji ki taga adi dije gəri-e tə ngon ki nje njiyə nja bawne ti. İndə rəne ta kilə kilə mbe Poy Ta ki Maji ti səm.

23 M-gər kadi e ə m-a ile ki rəsi ti loki m-a m-o ta ki dəm ti ay njay.

24 Taa m-gər dəm ti maji, kadi-me tə Bəbe ti, dəkagilo ngay al ə, darəm mi wa, m-a m-re kadi m-o səsi.

25 Ningə ki basine kin, m-o maji ngay kadi m-təl m-ilə ngokoje Epapiroditi, ki e madi-kiləm ki madi rə ləm rəsi ti gogi. E ki iləi-e kadi re ki ne je ki m-aw ki ndooe, kadi ra səm*.

26 Epapiroditi ndigi ngay kadi n-oo səsi pəti, ningə sangi ki rə tıne, mbata moy ra-e, adi oi tae.

27 Moy ra-e, ki koye e basi, nə Luwə oo kəm-to-ndoo lie. Ningə e kəm-to-ndoo lie par al, nə e kəm-to-ndoo ləm tə ə Luwə oo, mba kadi m-ingə me-kə ki rangi də made ti 6əy al.

28 M-sangi kadi m-ile rəsi ti gogi law, kadi re oi-e 6a, ingəi rənəl, ə kadi mi ka mem osi-n ki nangi tə.

29 Lo kin ti, maji kadi uwəi-e ki rəsi ti ki rənəl ngay, me tə Bəbe ti. Ko dije ki tə e be kin, səbi kadi əsi gonde.

30 Tadə nay ndəy ba kadi ingə yo mbata kilə lə Kirisi. Un rəne ilə kə, kadi re ra səm tosi ti, me ne ti ki səi je wa asi kadi irai adi-mi al.

3

Rəbi ka dana ki rəjeti nə Luwə ti

1 Ki basine kin ngakom je, maji kadi irai rənəl me kində rə naa ti ki Bəbe. Ne ki a əgi-m kadi m-təl m-əl səsi ko ta ki kare ki m-əl səsi kəte ngata kin goto. Ningə ki rəsi ti 6a, e ne ki maji səsi tə maji.

2 Maji kadi indəi kəm-kədi də rəsi ti ki rə dije ti ki rai rəde tə bisi je be kam, ki rə dije ti ki əi njé ra kilə ki mede ki majal, ki rə dije ti ki njé koo məti ki kijə tə ne ki ngay.

3 Njé kijə məti je ki rəjeti e j-əi je, tadə j-isi ji rai kilə 6əə lə Luwə ki rəbi lə NDile, rəje nəl-je ngay kadi j-ində rəje naa ti ki Jəju Kirisi, ningə j-uwə kul rəje al tə.

4 Nə ki rəjeti, m-aw ki ta ki asi kadi m-uwə-n kul rəm. Kin ə dəw madi oo kadi n-asi kuwə kul rəne 6a, mi m-asi kuwə kul rəm m-itə dəwe kin.

5 İjəi mətim ndə ki kə jijoo lə ndə koji-m, mi ngon *İsırayəl, gin koji ti lə Bənjame, mi Ebirə ki me məsi ti, ningə ki əji də ndu-kun, mi me 6uti ti lə *Parisi je.

6 Ki əji də tingə bil, mi nje kində kəm njé kaw-naa je ndoo, ki əji də təl rə go ndu-kun ti, ta ki kadi dəw ində dəm ti goto*.

7 NGa ningə, ne je kin ki kate m-o-de ta ne ki ngay, basine m-o-de ta ne ki ko kare mbata ti la Kirisi.

8 M-o-de ta ne ki ko kare, loki m-un-de moji kadi ne maji ti ki ati bal ki e gar ki m-gar Jaju Kirisi ki Babe lam. MBata ti la Kirisi, miya ne je pati ko, m-o-de ta ne ki do yibi kare. M-ra be mba kadi mi-n naa ti ki Kirisi,

9 kadi mi me jie ti. Ningə kadi e ki takul ka ba m-a dana me *NDu-kun ti al, na kadi e ki takul kilə ra Kirisi. Kadi e ki takul tida ki Luwa tida-m daw ti lane ki go rabi kadi-me Kirisi.

10 Ne ki uwə mem, e ta kadi m-gar Kirisi, taa kadi m-gar togi ki ki lo koy ti. Ningə kadi m-ingə ko ko lie kin, ə kadi m-oy ko koy lie kin to.

11 Be kadi ta re to ban ə, m-i-n taa lo koy ti, dan nje koy je ti.

Kay ngədi sɔbi do ne ki j-isi j-ay ngəde

12 Taki rojeti, ne ki m-isi m-ay ngədi ki mbae kin, m-inda jim do ti al bay, taa mi daw ki mbuji girim al bay to. M-nay ki lo kay ngədi ti mba kadi m-inda jim do ti, tado mi wa ki dam, Jaju Kirisi ində jine dam ti.

13 NGakom je, m-gar kadi m-inda jim do ne ti ki m-isi m-ay ngəde ka kin al bay, ningə ne kare ki m-ra, mem oy do ne je ti ki gom ti, m-inda togi do rom ti kadi jim odi ne ki e nom ti kin yo.

14 M-ay ngədi sɔbi do ne ki e nom ti, kadi m-ingə ne baji ki Luwa bar-je kadi adi-je dora ti ki go rabi la Kirisi.

15 J-ai ki ji togi gangi me NDil ti, sɔbi kadi mar ta laje a nangi do lo ki m-al ta ti kin. NGa ningə, kin ə re ne madi to, ə ndusi asi-naa do ti al ba, Luwa a tee kamsi do ti.

16 Re e ri ə ra ne ka, adi ji njiyəi naa ti taki j-ii nu biti ji tee ne kin.

17 NGakom je, maji kadi indaji-mi, ə kadi indai kamsi go nja dije ti ki isi njiyəi ki go lo njiyəje ti taki igəri.

18 Tado ngay je, njiyəde asi ta koy Kirisi do kagi-dasi ti. Ningə e ta ki m-al sasi ki dokagilo je pati, na m-tal m-al sasi bone bay, ki man no kam ti.

19 Əi dije ki ta tal tade e tuji, tado luwa lade e kandade, taa taba lade e me ne ti ki to rasal ti to. Ningə ne ki uwə mede, e ne ki donangi ti ne par.

20 Nə je ba, je ngan nje be je ki dora ti. Dora ki e lo ki j-isi ji nginə nje kaji-je, Babe laje Jaju Kirisi kadi a j ti ta re ingə-je.

21 Jaju a mbal darəje ki toge goto, ki a oy kin, kadi tal to ta darəe ki ati bal kin be. A ra kilə kin ki togi ki aw-n kadi uwə-n ne je pati gin togine ti.

4

1 NGakom je ki nje ndigi lam, m-ndigi ngay kadi m-tal m-o sasi. Sai, sai ne ronəl lam, sai jogi kasi-gon ki isi dam ti. Lo kin ti, nje ndigi lam, maji kadi uwəi togisi ba ta kin be, injiyəi naa ti ki Babe.

Ta kaji mba kisi ki naa ki lapiya

2 M-uwə nja Ebodi ai ki Setisi, m-daji-de kadi adi mede e kare me kində ro naa ti ki Babe.

3 NGa ningə j ki madi-kiləm ki maji, m-daji kadi ira sade adi ndude osi go-naa ti, tado ai dane je ki indai rode naa ti sam, roi mbata Poy Ta ki Maji. Roi, naa ti ki Kiləma je ki ndagi madi-kiləm je ki rangi pati ki Luwa ində tade me makitibi kaji ti.

4 Irai ronəl ki dokagilo je pati me njiyə naa ti ki Babe. M-tal m-al sasi bay, irai ronəl!

5 Maji kadi dije pati gari ra maji lasi. Babe a re basine.

6 Ningə, kadi adi mesi a sururu do ne madi ti al. Me ne je ti pati ki to rasi, maji kadi indai no Luwa ti, ali sie ta, inoi doe ti, ə irai-e oyo to.

7 NGa ningə, lapiya la Luwa ki itə ne gar la daw, a ngəm ngəmesi ki taga je lasi me kində ro naa ti ki Jaju Kirisi.

8 Ki basine kin ngakom je, maji kadi ne je pati ki e ne ki rojeti, ne ki dije piti, ne ki e ne ki dana, ne ki ay njay, ne ki nal dije, ne ki dije asi-gone, ne ki tae ba, ne ki dije ilai toji do ti, ə kadi uwə mesi.

9 Ne ki m-ndo sasi, ne ki ingai rom ti, ne ki oi tam ti, ki ne ki oi rom ti, maji kadi uni irai kilə. Ningə Luwa ki nje kadi lapiya a e naa ti sasi.

Pol ra oyo Pilipi je mbata ne ki ilai adi-e

10 Rom nal-m ngay me kində ro naa ti ki Babe, loki m-o itaji ki taga bone taki mesi to dam ti. Mesi kin to dam ti be mari nu, na ta rabi ki kadi itajii-mi adi m-gar ə ingai al.

11 NGa ningə, m-əl ta kin be mbata ne ki to rəm, al jagi. Tadə mi dəw ki m-gər lo ra rənəl də ne ti ki to jim ti.

12 M-gər kisi me ndoo ti, taa m-gər kisi me ne kingə ti tə. Me ne je ti pəti, ki lo je pəti, m-gər kisi me ndan ti ki me bo ti, me ne to mbar ti ki me ne to rə ti.

13 M-asi kadi m-dəo urm me ne je ti pəti ki takul Kirisi ki nje kadi-m təgi.

14 NGa ningə, e ne ki maji ə irai kadi indəi rəsi naa ti səm də kə ti ləm.

15 Səi Pilipi je, səi wa igəri maji təki, lo kilə ngirə kilə mbe Poy Ta ki Maji ti, loki m-aw kadi m-iyə dənangi ki Masəduwan ti[☆], dəw madi ki rangi ki kadi un ne adi-m to ne ti ki mi m-un m-adi kin goto. Dəw ba, e səi je par.

16 Loki mi Təsaloniki ti, iləi ki ne ki m-aw ki ndooe asi nja joo kare, irai səm[☆].

17 Ningə e kadi-kare ba m-isi m-sangi jisi ti al, nə m-isi m-sangi kadi kər ra maji ləsi aw ki də made ti də made ti.

18 Ki basine kin, ne je ki m-aw ki ndooe ka m-ingə pəti tə ngata. M-ingə ki to mbar mbar rəm ti, ne ki du-m goto loki Epapiroditə adi-m ne ki adi-e kadi adi-m kin. Ne ki adi-mi kin to tə kadi-kare ki baye əti maji, ki Luwə taa, kadi-kare ki nəl-e.

19 Lo kin ti, Luwə a adi səsi ne je pəti ki awi ki ndooe, ki go ne kingə ti lie ki əti bəl ki go rəbi lə Jəju Kirisi.

20 Ningə kadi kəsi-gon e ki də tə Luwə ti ki Bawje ki dəkagilo je ki dəkagilo je. *Amen!

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

21 Uwəi ji njé kadi-me je pəti me tə Jəju ti adi-mi. NGakom je ki əi səm ne uwəi jisi.

22 Taa njé kadi-me je pəti uwəi jisi tə. Ki bo ngay e njé ki isi rai kilə me kəy ti lə nje kəbe ki boy Səjar.

23 Kadi me-maji lə Bəbe Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Kolosi je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Kolosi je

Kate mari nu, Kolosi e be bo kare ki donangi Aji ti, ki a asi kulə mətər 200, kaw ki lo kibi kadi ti lə be ki Epəji ti be. Basine kin bari-e Turki ngata. Re ə nə o maji ba, a e be ki Pol ində njane ti nja kare al. E madi-kilə Pol kare ki təe nə Epapirasi, ki e dəw ki Kolosi ti wa nɔɔ ə e dəw ki dəsəy ki aw ki Poy Ta ki Maji me ti (Kol 1.7; 4.12).

Dəkagiloe ti kin Pol e dangay ti (4.3; 10, 18), dəmaji ə a e Rom ti. Ə Epapirasi re rə Pol ti ər-e poy njé kaw-naa je ki Kolosi ti təkine ndo ki go rəbe ti al isi njiyə dande ti nɔɔ ki təgine ngay. Əl təkine njé ndo nee je ka kin əli kadi dəw gər Luwə ə ingə kaji ba, səbi kadi aw nɔ təgi je ti ki go ndil ti nim, kadi ilə dəne gin nɛ jibəl be je ti madi tə kijə mətəi je, kində kəm go kuji kuso nɛ je ti ki kuji kay nɛ je ti. NGay al go poy ta ti kin ba, nje kaw kilə Pol ndangi makitibi adi njé kadi-me je ki Kolosi ti, ole mede təkine kaji ki Luwə adi-je ki takul Jəju Kirisi kin asi naki ngata. Makitibi kin, dəmaji ə a ilə-n adi-de ki rəbi lə Tisiki əi ki Onəjim (4.7, 9). J-a j-ingə kəy kəm ta joo me ti:

Go ta kuwə ji-naa ti, ki oyo ki ra Luwə (1.1-14) me kəy kəm ta ti ki dəsəy, Pol təji Kirisi tə nje kisi də nɛ je ti pəti. Əl təkine Kirisi aw ki təgi də təgi je ki go ndil ti pəti, e ki karne ba ə e NGar də njé kaw-naa je ti (1.15-2.3). Go ti ba, Pol ndəji Kolosi je də nɛ ndo ti ki loe al ki dije madi isi njiyəi dande ti (2.4-25).

Me kəy kəm ta ti ki dəbəy ti, Pol ole me Kolosi je də nɛ ti ki e njiyə me kisi ki də taa ki sigi, naa ti ki Kirisi, dan njé kun go Kirisi je ti wa nim, dan dije ti ki me kəy je ti ləje ə se dan dije ti ki me be ti ba pəti (3.1-4.6). Nje kaw kilə Pol təl ta ta ləne ki ta je ki dəne ti wa, əl-n ta ndəy be də Tisiki ti nim də Onəjim ti nim, taa ta kuwə ji-naa ki e wa ndangi ki jine kin tə (4.7-18).

Nɛ ndo je ki go rəbi ti al, toi dangi dangi ki dəkagiloe, dəkagiloe, nə nɛ kare ki njé ndo nee je kin pəti isi sangi, e ta kadi njé kun go Kirisi je səli me kadi mede Kirisi ti ki e ki

karne ba par ə aw ki təgi kin. E mbata kin ə, makitibi ki Pol ndangi adi Kolosi je kin, re isi tidə ba, a o kadi ta ki me ti səbi də dəkagiloe ki je ti bone wa kin tə. Makitibi kin a də Kirisi ti, təje kadi aw ki təgi də təgi je ki go ndil ti pəti, kadi taa-n dije ki isi gin təgide ti ilə-de taa.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə, naa ti ki ngokoje Timote ə ji ndangi makitibi kin,

² j-adi səi dije lə Luwə ki isi me be ti ki Kolosi, səi ngakoje je ki adi mesi Kirisi. Kadi Luwə ki Bawje ra səsi maji ə kadi adi səsi lapiya tə.

Pol ra oyo Luwə mbata lə Kolosi je

³ Ji ra oyo Luwə ki Baw Bəbe ləje Jəju Kirisi, dəkagiloe je pəti ki j-isi j-əl sie ta ki mbata ləsi.

⁴ Ji ra-e oyo tadə j-o poy kadi-me ləsi ki adi Jəju Kirisi, ki ndigi ki indigi dije pəti ki əi dije lə Luwə.

⁵ Kadi-me əi ki ndigi-naa kin, ginde e də nɛ kində me də ti ləsi ki Luwə isi ngəm me dərə ti adi səsi. Igəri nɛ kində me də ti kin ki takul kilə mbə Poy Ta ki Maji ki e ta ki rəjeti.

⁶ Poy Ta ki Maji kin aw biti tɛɛ rəsi ti. Ningə asi donangi ba pəti ki kandine, ə aw ki kate kate təkine to-n dansi ti kin be tə, ilə ngire me ndo ti wa ki oi poy ta ki əji də me-maji lə Luwə, taa igəri me-maji kin tə nɛ ki rəjeti.

⁷ E Epapirasi, ki e madije ki ngay me kilə ti ə ndo səsi nɛ je kin. E dəw ki dana ki nje ra kilə bəə lə Kirisi dansi ti.

⁸ Ningə e ə əl-je ta də ndigi-naa ti ki NDil Luwə adi səsi.

Kal ta ki Luwə mbata ti lə Kolosi je

⁹ Be ə, je ka, ndo ti wa ki j-o-n poy ta ləsi kin, j-iyə ta kəl ta ki Luwə ki mbata ləsi al. Ji dəje kadi adi səsi igəri ndigi lie maji ki takul gosi ki nɛ gər ki NDile adi səsi.

¹⁰ Lo kin ti, pa njiyəsi a e pa njiyə dije lə Bəbe ki nəl-e me nɛ je ti pəti, a e pa njiyə ki aw ki kate kate me kilə ra ki maji ti, ə a itəgi me gər Luwə ti par par tə.

¹¹ Ji dəji Luwə kadi adi səsi təgi me nɛ je ti pəti ki takul təge ki əti bəl, mba kadi uwai təgisi ba me nɛ je ti pəti, ki kisi də ti ki kore me tə.

12 Irai oyo Luwə ki Bawje ki rənəl təkɪ adi səsi asi kingə nɛ nduwə ki isi ngəm me beko ti lie ki ndole, mbata dije ki əi yəe je.

13 E ə, ər-je gɪn tɔgi ti lə tɪl, re səje me beko ti lə NGone ki nje ndigɪ lie.

14 Ki takul NGone kin ə, je-n ki taa kiyə taa, ningə majal je ləje e ki kiyə go kɔ tɔ.

15 NGon kin, e bana kəm Luwə ki dəw asi ko-e al. E NGon dər nɛ kində je pəti.

16 Təkɪ rɔjeti, e ki takule ə Luwə ra-n nɛ je pəti ki me dɔrə ti nɪm, ki dɔnangi ti ne nɪm tɔ. Nɛ je ki dəw oo-de ki kəmne, ki nɛ je ki dəw oo-de ki kəmne al, re ən kɔbe je, ki tɔgi je, ə se njé kɔbe je ba pəti ka, e ki takule ə Luwə ra-n nɛ je kin pəti nɪm, ta e ki mbata lie nɪm tɔ.

17 Kirisɪ e nɔ nɛ kində je ti pəti. Ningə e ki takule ə, nɛ je pəti ki Luwə rade, ai ki dɔde taa tɔ.

18 Kirisɪ ə wa e ki bo dɔ njé kaw-naa je ti, ki əi darəe. E wa ə e kilə ngirə nɛ, e dəw ki dɔ kəte ki tɛɛ dan njé koy je ti. Be mba kadi-me nɛ je ti pəti, e ki dɔ kəte.

19 Tadɔ Luwə ge kadi nɛ je pəti ki rone ti asi-naa bərərə rɔ Kirisɪ ti.

20 Ningə e ki takul Kirisɪ ə Luwə ndigɪ kadi dije pəti ki dɔnangi ti ne iləi noji naa ti sənə. E ki takul məsi NGone ki ay dɔ kagi-dəsi ti kin ə, Luwə adi lapɪya re-n dɔnangi ti ne ə se dɔrə ti.

21 Ningə səi je ki kəte ərɪ kagɪsi kɔ ta kəm Luwə ti, səi njé bə je lie ki mbata mər ta je ləsi, ki nɛ rasi je ki majal.

22 Nə ngosine Luwə ilə noji naa ti səsi ki takul darɔ Kirisɪ ki go rəbi koye, mba kadi ra adi tɛɛi ta kəm Babe ti tə dije ki ayi njay nɪm, ki kanji yoro nɪm, taa ki kanji ta madi dəsi ti nɪm tɔ.

23 Ningə, maji kadi ai dɔ njasi ti me kadi-me ti. Kadi-me kin ə e gɪn kəy ki ngə ki ai dɔ ti, ki kanji kadi nɛ madi ər səsi aw səsi say ki nɛ kində me dɔ ti ləsi ki Poy Ta ki Maji adi səsi kin. Poy Ta ki Maji ki e ki kilə mbe kadi dije pəti ki dɔnangi ti ne kin. Ningə e ə mi Pol mi nje ra kile.

Kɔ lə Pol mba njé kaw-naa je

24 NGosine, rəm nəl-m mbata kɔ je ki m-isi m-ingə mbata ləsi. Təkɪ rɔjeti, me rəm ti, ki mbata maji lə njé kaw-naa je ki əi darə Kirisɪ, m-təl ta kɔ je ki nay kadi Kirisɪ ingə.

25 Ki mbata njé kaw-naa je ə m-təl-n nje ra kilə bəə ləde. E Luwə ə ilə kilə kin jim ti mba kadi m-ra-n səsi. Kilə kin e kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji lə Luwə kin ba pəti madi səsi.

26 E nɛ ki to lo bəyɔ ti ki rɔ gɪn dije ti pəti ki dɔkagilo je pəti, nə ngosine tɛɛ ki dɔe adi dije ləne gəri.

27 Tadɔ Luwə ndigɪ kadi gəri nɛ ki ɔji kadi ra ə e nɛ ki maji ki əti bəl kin. E nɛ ki kində dɔe dana mbata maji lə dije pəti. Nɛ ki to lo bəyɔ ti ki Luwə tɛɛ ki dɔe e Kirisɪ ki isi mesɪ ti, ə adi igəri ay njay təkɪ a səi me tɔba ti lə Luwə kin.

28 E Kirisɪ kin ə, j-isi j-ilə mbe Poy Ta ki Maji lie ki rəbi ndər mbi dije pəti, ki rəbi ndo-de nɛ ki takul kəm-kədi ki Luwə adi-je. MBA kadi əi pəti tɔli dije ki tɔgi gangɪ me Kirisɪ ti.

29 MBata kin ə, m-isi m-ra-n kilə nɪm, m-isi rɔ-n nɪm, ki tɔgi Kirisɪ ki isi ɔdi rone rəm ti.

2

1 Təkɪ rɔjeti m-ndigɪ ngay kadi igəri rɔ ki ngə ngay ki m-isi m-rɔ mbata ti ləsi, ki mbata lə Lawodise je, taa ki mbata ti lə ndəge je pəti ki ooi mi ki kəmde al kin tɔ*.

2 Rɔ kin, m-rɔ kadi m-ilə-n dɪngəm mede ti, ə kadi indəi rɔde naa ti kare ba me ndigɪ-naa ti, taa kadi ingəi nɛ gər ki a adi-de me ki tɪ kati, kadi gəri nɛ lə Luwə ki to lo bəyɔ ti, ki e Kirisɪ kin nɪm tɔ.

3 E rɔ Kirisɪ ti kin ə dəw a ingə gosi je ki nɛ gər je ti.

4 M-əl ta kin be mba kadi dəw madi ədi səsi ki bəl ta ki tane ti al.

5 E ki rɔjeti, kadi darəm e say səsi, nə ndilm e naa ti səsi. Ningə rəm nəl-m ngay kadi m-o səsi, ai dɔ njasi ti, taa uwəi tɔgisi ngə me kadi-me Kirisɪ ti tɔ.

Nɛ je pəti e rɔ Kirisɪ ti

6 NGA ningə, təkɪ itaai Jəju Kirisɪ, ki Babe mesɪ ti, maji kadi injiyəi sie naa ti.

7 Hlɔi ngirəsi rɔe ti, ə adi kisi ki dɔ taa ləsi e kəy ki indəi dɔe ti tɔ. Ningə kadi ai dɔ njasi ti me kadi-me ti ki go nɛ ndo ti ki ingəi, ə kadi irai oyo Luwə ki dɔ-naa ti dɔ-naa ti tɔ.

8 Indəi kəm-kədi dɔ rəsi ti, kadi dəw madi ədi səsi ki nɛ gər ki ngom, ki ndae goto ki e nɛ gər lə dije ki dɔnangi ti ne kin al. E nɛ gər ki ngire e dɔ nɛ jibəl bə ti lə dije ki dɔ tɔgi ndil

je ti ki majal ki dɔnangi ti ne, bi e dɔ Kirisi ti al✠.

⁹ Tado ne je pɔti ki rɔ Luwɔ ti, tade asi-naa bɔrɔre rɔ Kirisi ti.

¹⁰ NGa ningɔ sɔi ingɔi ne je pɔti asi-naa rɔ Kirisi ti, ne ki du sɔsi goto. Kirisi ki e ki bo dɔ tɔgi je ti, ki dɔ njɛ kɔbe je ti pɔti.

¹¹ E me kindɔ rɔ naa ti ki Kirisi kin ə itɔli dije ki njɛ kijɔ mɔtide. Ningɔ e kijɔ mɔti ki dɔw ɔa ijɔ ki jine al, nɔ e kijɔ mɔti ki Kirisi wa ə ijɔ, mba kadi ɔr-n ngur darɔ ki isi aw sɔsi ki majal ti kin kɔ.

¹² Ki rɔbi lɔ batɔm ki irai, dibi sɔsi naa ti ki Kirisi, ningɔ uni sɔsi naa ti sie lo koy ti tɔ tado adi mesi dɔ tɔgi ti lɔ Luwɔ ki tɛɛ sie dan njɛ koy je ti.

¹³ Sɔi ki kɔte, sɔi dije ki koy mbata majal je lɔsi, sɔi dije ki sɔi *Jipi je al, ijɔi mɔtisi al tɔ, nɔ ɔasine, Luwɔ tɔl adi isi kɔm ba naa ti Kirisi. Luwɔ iyɔ go majal je lɔje pɔti kɔ.

¹⁴ Luwɔ buji ne raje je ki to me makitibi, ki isi sɔki dɔje, taa ɔsi-je ta ki go rɔbi lɔ ndu-kun je kin kɔ; Luwɔ tuji-de kɔ ki go rɔbi ɔɔ-de dɔ kagi-dɔsi ti.

¹⁵ E be ə, Luwɔ ɔr-n tɔgi ndil je ki majal ki tɔgi ki isi ɔi be kɔ✠, ilɔ rɔsɔl dɔde ti ta kɔm dije ti, adi me njiyɔ tɔti rɔ ti lɔ NGone, ki e Kirisi, əi je njiyɔi tɔ dangay je.

¹⁶ Lo kin ti, adi dɔw madi gangi ta dɔsi ti mbata ne kuso ə se ne kay al, taa ɔji dɔ ndɔ kɔ nay ə se ndɔ taa kɔɔ lɔ Jipi je al.

¹⁷ Ne je kin pɔti əi ndil ne je ki a rɔi, nɔ ne ki rɔjeti, e darɔ Kirisi.

¹⁸ Oti kadi adi dɔw madi tɔl rɔ ki tɔti lɔsi kin yanɛ ti. Adi e dije ki njɛ ra rɔde njɛ dɔ sɔl ti, isi ɔsi dɔde nangi nɔ malayka je ti, əi dije ki njɛ koo ne ki koo me ni ti tɔ ne ki ngay. Əi dije ki tagade e taga ki a dɔ dɔw ti wa par, adi isi indɔi gude.

¹⁹ Dijee kin, mbati kuwɔ ki Kirisi ki e ə e dɔ kin. Nɔ tɔki rɔjeti, e ki takul Kirisi ki e dɔ kin ə ngan rɔ je pɔti ingɔi ne ki kadi a ra sɔde. E ki takule ə tal je ki singɔ je isii ta naa ti isi rai kilɔ. Ningɔ e Luwɔ ə e nje ra kadi darɔ kin tɔgi.

²⁰ Sɔi ki koy naa ti ki Kirisi, adi sɔi ki taa kiyɔ taa ji tɔgi ndil je ti ki majal ki me duniya ti. NGa ra ban ə, to tɔki ji kisisi ki dɔsi taa, isi gin tɔgi ti lɔ ne je kin ɔɔy be ə? MBa ri ə itɔli rɔsi gin ndu je ti ki ə nɔ:

²¹ «Un ne kin al! Ɔdi ne kin tai ti al! adi ji adi ne kin al!»

²² Ne je kin pɔti əi ne je ki a tuji kɔ go kilɔ ti ki dɔw ra-n. Ningɔ əi ndu-kun je ki ne ndo je ki go ne gɔr ti lɔ dije.

²³ Tɔki rɔjeti, kun-ndu je kin, tɔki o ɔa, e ne ki tɔji gosi, mbata tɔji rɔbi ra Luwɔ lɔ dɔw ki ra, rɔbi sɔl dɔ ki rɔbi kindɔ tɔgi dɔ darɔ rɔ ti, nɔ ke ə e ndu-kun je ki ndade goto, toi mbata tɔl ngur darɔ par.

3

Kisi ki dɔ taa ki sigi ki Kirisi

¹ Tɔki uni sɔsi lo koy ti naa ti ki Kirisi, maji kadi isangi ne je ki taa dɔrɔ ti, ki e lo ki Kirisi isi ti, dɔ ji kɔ Luwɔ ti kin✠.

² Imari ta dɔ ne je ti ki dɔrɔ ti, bi dɔ ne je ti ki dɔnangi ti ne al.

³ Tado sɔi dije ki oyi, ningɔ kaji lɔsi e ki ɔɔyɔ naa ti ki Kirisi rɔ Luwɔ ti.

⁴ Dɔkagilo ki Kirisi ki e kisi ki dɔ taa lɔsi a tɛɛ ningɔ, sɔi je ka a tɛɛi sie me tɔɔa ti ki taa lo.

Kisi ki dɔ taa ki kɔte ki e ki ɔone

⁵ Maji kadi idibi ne je pɔti ki dɔnangi ti ne, ki to rɔsi ti: adi ə sangi-naa ki lo kaya ti, ki ne ra ki to nje, ki ngur darɔ ki əti ɔɔl, ki ɔo ne je ki majal, ki ra ta ne kingɔ, ki e yo ki ra.

⁶ E ne je kin ə isi re ki wongi lɔ Luwɔ dɔ dije ti ki njɛ tɔ-e rɔ.

⁷ E kin ə, e pa njiyɔsi je ki kɔte, loki isi me majal ti ɔɔy.

⁸ Nɔ ngɔsine, maji kadi imbati ne je kin pɔti, adi e wongi ki ra, ki ne ra ki dɔ gu ti, ki me ndul, ki ne taji, ki ta je ki go rɔbe ti al ki isi tɛɛ tasi ti.

⁹ Oti kadi əli-naa ta ngom. Tado sɔi dije ki ɔri kɔki dɔw rɔsi ti kɔ, ki kilɔ rae je ngata.

¹⁰ Ningɔ ngɔsine ilɔi dɔw ki sigi rɔsi ti, dɔw ki Luwɔ ki nje kindɔ ne je isi tɔl-e ki sigi ti taa taa, kadi titi-naa sie, kadi tɛɛ gɔr-e ti ki rɔjeti.

¹¹ Me kisi ki dɔ ta ti ki sigi kin, kɔr kɔm-naa goto, mbɔ dije ti ki əi *Jipi je ə se njɛ je ki əi Jipi je al, mbɔ njɛ kijɔ mɔtide ki njɛ kijɔ mɔtide al. Kɔl kɔ nɔ mba ə se dɔw ki kɔm tɛɛ al, goto, kɔl kɔ nɔ ɔɔə ə se dɔw dɔrɔne, goto. E Kirisi par ə e ne je pɔti me ne je ti pɔti.

12 Səi dije ki Luwə mbəti səsi, səi dije lie ki ndigi səsi. E mbata kin ə, maji kadi awi ki koo kəm-to-ndoo lənaa rəsi ti, kadi səi njé ra maji, njé kilə də nangi, kadi səi dije ki səl ləm ləm, dije ki njé kore me.

13 Maji kadi isi də ti ki naa. A re dəw madi aw ki ta ki to rəe də ngokəe ti ə, maji kadi iyəi go kə yo ki ne adi-naa, təkiri Kirisi iyə-n go majal je ləsi kə kin be tə.

14 Nə ki e də nə je ti pəti, e kadi ndigi-naa e kibi rəsi. E ə a ra kadi kində rə naa ti ləsi a e ki rəjeti.

15 Kadi lapiya lə Kirisi o 6e ngamesi ti. E ki mbata lapiya kin ə Luwə 6ar-n səsi, kadi itəli darə ki kare. Ningə kadi səi njé ra oyo Luwə.

16 Maji kadi ta lə Kirisi rosi mesi. Ningə kadi indoi-naa nə je, indəji-naa je ki yo ki ne ki gosi ki ngay. NGa ningə, kadi osi pa, iləi təji də Luwə ti ki oyo ki ra me Pa je ti ki me makitibi ti lə Luwə, ki me pa kilə dīgəm me naa ti, ki me pa je ti ki NDil Luwə adi səsi.

17 Nə je pəti ki isi irai, ki ta je pəti ki isi əli, maji kadi e me tə Bəbe Jəju ti, nga ningə kadi irai oyo Luwə ki takule.

Kisi njé kadi-me je me kəy ti

18 Səi dəne je ki njé ngaw, maji kadi iləi dəsi gin təgi ti lə ngawsi je təkiri səbi kadi irai ta kəm Bəbe ti.

19 Səi ngaw dəne je, maji kadi indigi nesi je. Adi rəsi ati səsi dəde ti al.

20 Səi ngan je, maji kadi itəli rəsi go ta ti lə njé kojisi je me nə je ti pəti, tadə e nə ki nəl Bəbe.

21 Ningə səi baw ngan je, oti kadi irai adi wongiri ra ngansi je, tadə re e be ə, mede a tuji.

22 Səi 6əə je, maji kadi itəli rəsi go ta ti lə 6asi je ki dənangi ti ne kin. Ningə, oti kadi irai tə kilə kədi kəm-naa taga nə par kadi nəl dəw, nə kadi irai ki me ki kare, ki 6əl NDil Bəbe.

23 Kilə ki to ban ki isi irai 6a, kadi irai ki me ki maji tə kilə lə Bəbe ə isi irai, 6i tə kilə lə dəw, al.

24 Ningə kadi igəri təkiri Bəbe a adi səsi nə maji ki ngəm mbata lə dije ləne kin, tə nə kigə go jisi. Tadə Bəbe ki rəjeti e Jəju Kirisi.

25 Ki rəjeti, dəw ki ra nə ki go rəbe ti al, a tətiri kandi nə ra ki go ti al ləne kin, tadə kər dəw dana goto rə Luwə ti.

4

1 Səi ki awi ki 6əə je, maji kadi irai-de maji, ki go rəbi ki dana. Ningə kadi səi ka igəri təkiri, awi ki Basi dərə ti nəq tə.

Ta kəji ki də kaw kilə ti

2 Maji kadi uwəi təgisi ba me kəl ta ti ki Luwə, kadi kəl ta ki Luwə ra adi isi dəgi ti, irai oyo Luwə ki də-naa ti də-naa ti.

3 NGa ningə, əli ta ki Luwə ki mbata ləje tə, kadi Luwə tēe ta rəbi noje ti kadi j-əl ta lie, kadi j-ilə-n mbe nə ki to lo 6əyə ti oji də Kirisi, ki m-to-n dangay ti kin.

4 Əli ta ki Luwə kadi m-əl ta lə Kirisi kin ay njay, təkiri səbi kadi m-əl-n.

5 Maji kadi kəmsi ədi də pa njiyəsi ti ki rə dije ti ki adi mede Kirisi, al. Ningə kadi dəkagilo ki Luwə adi səsi kin, irai kilə, 6i adi man kə kare al.

6 Maji kadi ta kəlsi e ta kəl ki maji ki dəkagilo je pəti, ki kadi dəw ingə nə ki to sie soti me ti. Kadi igəri lo kuji tur ta dije ti ki adi mede Kirisi, al.

7 NGokom ki nje ndigi ləm, Tisiki a əl səsi ta je pəti ki dəm ti adi oi. Tisiki* e nje kilə 6əə ki a də njane ti, taa e madi-kiləm me kilə ti lə Bəbe nim tə.

8 NGa ningə, m-ilə sie be mba kadi adi səsi poyje adi oi nim, taa ki mba kadi ilə dīgəm mesi ti nim tə.

9 Onəjim* ki e ngokəje ki dana, ki ji ndige ngay kin, a uwə sie rəbi. Onəjim e dəw rəsi. Əi ki Tisiki a əli səsi nə je pəti ki isi rai nə rəje ti ne adi oi.

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

10 Madi dangay ləm Arisitarki* uwə jisi, taa Marki* ki ngonan Barnabasi*, ki ingəi ta kəji je ki oji dəe kin ka uwə jisi tə. Re aw tēe rəsi ti 6a, kadi uwəi-e ki rəsi ti maji.

11 Jəju, ki isi 6ari-e Jusitusi uwə jisi tə. MBQ *Jipi je ti ki adi mede Kirisi kin, əi je kin par ə isi rai səm kilə ki oji kəbe lə Luwə ne. Əi je kin ə əi təgim ki ngay.

12 Eparirasi* ki e dəw ləsi uwə jisi tə. Eparirasi e 6əə kilə lə Jəju Kirisi, ki iyə ta rə

* 4:7 Knjk 20.4; Ep 6.21-22   * 4:9 Plm 10-15   * 4:10 Knjk 19.29; 27.2   * 4:10 Knjk 12.12, 25; 13.13; 15.37-39
* 4:10 Knjk 9.27; 11.22, 30   * 4:12 1.7

al ki mbata ləsi, me kəl ta ti ki Luwə. Əl ta ki Luwə mba kadi ai də njasi ti, kadi səi dije ki tɔgi gangi me NDil ti, taa kadi səi bəsi kadi irai ndigi ra je lə Luwə pəti tɔ.

¹³ M-ma naji lə Epapirasi təkı adi rəne kɔ ngay mbata ti ləsi, ki mbata lə njé kaw-naa je ki Lawodise ti nim, taa njé ki Iyerapolisi ti nim tɔ.

¹⁴ Madije ki ngay, Luki, ki e dəkıtur əi ki Dəmasi uwəi jisi tɔ✠.

¹⁵ Uwəi ji ngakɔje je ki Lawodise ti, naa ti ki Nimpa əi ki njé kaw-naa je me kəy ti lie adi-je tɔ.

¹⁶ Loki itidəi makıtibi kin ningə, iləi adi njé kaw-naa je ki Lawodise ti ka tidəi tɔ. NGa ningə e ki njé ki Lawodise ti a iləi adi səsi kin, səi ka itidəi tɔ.

¹⁷ Ningə kadi əli Arsipi✠ adi ində kəmne go kilə ti lə Bəbe ki ingə kin, kadi ra kile maji.

¹⁸ Ta kuwə ji kin e mi Pol ə wa ə m-ndangi. Kadi mesi oy dəm ti al, təkı m-to dangay ti ne. Kadi me-maji lə Luwə e naa ti səsi. Amen!

Makitibi ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Ta ki də makitibi ti ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Təsaloniki e be ki kəte e be bo ki isi də made je ti, go nangi ti ki Masəduwan ki dije ki Rom isi də ti. Masəduwan ki a ki jam də be ti ki Girəsi, kaw ki lo kibə kadi ti be.

NGa ningə, e kaw mba ti lə Pol ki kə joo ki aw mba kilə mbə Poy Ta ki Maji kin ə, ətə Pilipi ti aw Təsaloniki, ində gin njé kaw-naa je ki Təsaloniki ti. Nə lo kadi Pol isi Təsaloniki ti ndə ngay goto, tadə Jipi je madi ki əsi-e ta. E be ə, ra adi Pol əi ki Silasi, tusi Təsaloniki iyəi, ə ətə law ba awi Bəre ti (Knjk 17.1-10). Dəkagilo ki rangi go ti nga 6a, Timote ki təl re Təsaloniki, aw ingə Pol Korəti ti, ade poy njé kaw-naa je ade oo (1Təsa 1.6). Lo kin ti ə, Pol a ndangi-n makitibi ki dəsəy kin, kaw ki 6al ti ki 51 je be go Jəju Kirisi ti. Njé sangi gin makitibi je əli təkə makitibi ti ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je kin e makitibi ki ndange a e nq makitibi je ti ngay ki me Kilə-mindi ti ki Sigi.

Poy njé kaw-naa je ki Pol oo, ade rənəl ngay. Be ə, me makitibi ti ki Pol ndangi adi-de kin, ra oyo Luwə mbata njé kaw-naa je ki Təsaloniki ki təli nq ndaji ki maji mbata lə ndəgi njé kaw-naa je ki dənangi Masəduwan ti. Pol ole mede də kilə ti ki e wa ra dande ti, ningə əl-de təkə n-ndigi ngay kadi n-təl n-oo-de tə (1.1-3.13). Pol ilə dingəm mede ti kadi uwəi təgide ba nim, kadi təgi ki kəte me njiyə naa ti ki Kirisi nim (4.1-12).

Ta ki rangi, Pol əl-de ta ki də ta ti ki isi dəji-naa oji-n də ki lo koy ti lə njé koy je, ki təl ki Kirisi a təl tə re me təba ti (4.13-5.11). Pol təl ta makitibi ləne ki ndu je ki kadi njé kaw-naa je ai də ti tə, ta kuwə ji-naa tə (5.12-28).

Makitibi ki Pol ndangi adi njé kaw-naa je ki Təsaloniki ti kin, re ki me kosi nangi adi dije pəti ki isi dəji rəde ta də dəkagilo ti ki dəbəy ti. Dije ki njé kun go Kirisi ingəi me makitibi ti kin təkə əi dije ki əi me kunjə ti

ngata, ningə kilə ləde e ta kadi tji mede kati, mai naji lə Kirisi dəkagilo ti ki əi dənangi ti ne bəy kin. NGa ningə, ki oji də ndə ki Kirisi a re-n, dəw ki gər goto. Nə ta ləde e kadi indəi mede ti təkə Kirisi a re nq, ə ndə ki tēə pati 6a, a indəi be naa ti sie (4.17).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol, naa ti ki Silasi əi ki Timote[☆], ə ji ndangi makitibi kin j-adi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki Bawje əi ki Babe lə Jəju Kirisi, ki isi Təsaloniki ti[☆]. Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə e naa ti səsi.

Pol ra oyo Luwə mbata kadi-me lə Təsaloniki je

² Ji ra oyo Luwə ki ndə je ndə je mbata ti ləsi pəti, loki j-isi j-əl ta ləsi Luwə taa taa, me kəl ta ti sie.

³ Ta kəm Luwə ti ki Bawje, meje isi ole də kadi-me ti ləsi ki isi kəm, ki ndigi-naa ləsi ti tingə bil, ki kuwə təgi ba me kində me də Babe ti ləje Jəju Kirisi[☆].

⁴ Tadə ji gər maji kadi Luwə kəti səsi, səi ngakoje je ki ndigi səsi.

⁵ Təkə rəjeti, Poy Ta ki Maji ki j-ilə mbəe dansi ti, e me ta ki kəl ti par al, nə e ki təgi, ki me ki kare ki NDil Luwə adi-je. Səi, igəri pa njiyəje ki ji njiyə-n dansi ti mbata maji ləsi kin bəti.

⁶ Ningə səi je, indaji-je nim, indaji Babe nim, tadə itaai ta lə Luwə me kə je ti ki ngay. Itaai ki rənəl ki NDil Luwə adi səsi[☆].

⁷ Lo kin ti, itəli nq ndaji mbata ti lə njé kadi-me je ki dənangi Masəduwan ti[☆] ki dənangi Akay ti[☆].

⁸ Ka ta lə Babe 6a j rəsi ti, tēə dənangi Masəduwan ti ki dənangi Akay ti par al, nə poy kadi ki adi mesi Luwə kin sane ki lo je pəti. Sane sane ki j-aw ki ndoo kadi j-əl tae bəy taa al.

⁹ Dije kare kare əli ta ki dəje ti oji-n də kuwə ki uwəi-je ki rəsi ti, ki təl ki itəli gidisi adi kagi yo je ləsi, ə itui kəmsi də Luwə ti ki rəjeti, ki nje kisi kəm ba, kadi irai 6əə lie kin.

¹⁰ İrai 6əə lie, inginəi ngone ki j dərə ti, ki un-e dan njé koy je ti taa. NGone Jəju ki nje taa je ta wongə ti ki a re.

☆ 1:1 Knjk 15.22; 16.1 ☆ 1:1 Knjk 17.1-9; 1Təsa 2.1-2 ☆ 1:7 2Kər 1.1

☆ 1:3 1Kər 13.13 ☆ 1:6 Knjk 17.5-9 ☆ 1:7 2Kər 1.16

2

Kilə ki Pol ra Təsaloniki ti

¹ NGakom je, səi je wa igəri maji kadi e kare ki ndangi ə j-aw-n rəsi ti al.

² Taa igəri maji bəy tə kadi kəte nə kawje ki rəsi ti, dije adi-je kə je taji-je je Pili pi ti, nə be ka Luwə adi-je təgi adi j-ilə-n səsi mbe Poy Ta ki Maji me rə je ti ki ngay[☆].

³ Təki rəjeti, ta lə Luwə ki j-isi j-ilə səsi mbe, ngire e də ne ki go ti al ti al nim, e də rəbi ne ki ay njay al ti al nim, taa ji sangi rəbi kadi ji tə dəw madi al nim tə.

⁴ Ningə, e Luwə ə oo-je kadi j-asi, ə ilə Poy Ta ki Maji jije ti kadi j-ilə mbe. NGA ningə, j-ilə mbe kilə ki kadi ji nəl-n dəw al, nə kadi nəl Luwə ki nje koo ngame dəw kəre kəre.

⁵ Səi je wa igəri maji kadi ndə kare j-əl səsi ta ki ji to-n səsi pe pe al jagi, taa ji tə səsi ki taje kadi j-ingə-n ne madi jisi ti al nim tə. Lo kin ti, Luwə asi kadi ma naji ləje.

⁶ Ji sangi kadi dəw piti je al, ji sangi piti ləsi al nim, ji sangi piti lə dije madi ki rangi al nim tə.

⁷ Ningə ki rəjeti, ke je njé kaw kilə je lə Kirisi kin, asi kadi j-a j-ində-n təgi dəsi ti, nə loki je dansi ti, ji təl ji səl ləm ləm. Ji ra rəje tə kə ngan je ki isi ində kəmne go ngane je ti, isi ngəm-de be.

⁸ Ji ndigi səsi ndigi ki je-n bəsi kadi j-adi səsi Poy Ta ki Maji lə Luwə par al, nə je bəsi kadi j-un rəje wa j-adi səsi. Səi, itəli ne ki gate e ngay ki rəje ti.

⁹ M-gər kadi mes i a ole də kə ti ki j-ingə me kilə ki ra ti ki də kə rəgəgə ti ləje. Ji ra kilə kondə je, kada je kadi ji təl ne ki əy də dəw madi ti dansi ti al. Ji ra be ə j-ilə-n səsi mbe Poy Ta ki Maji lə Luwə.

¹⁰ Asi kadi imai naji ləje, taa Luwə ka asi kadi ma naji ləje tə təki, pa njiyəje ki rəsi ti səi ki adi mes i Kirisi, e pa njiyə ki ay njay, e pa njiyə ki dana, ne ki kadi dəw a ində-n ta dəje ti goto.

¹¹ Igəri kadi, kare, kare pəti, ji ra səsi təki baw ngan je a ra-n ngane je be.

¹² J-ilə dingəm mes i ti, j-adi səsi təgi, taa ji dəji səsi ki nja naa ti ki nja naa ti kadi pa njiyəsi e pa njiyə ki təji kadi səi dije lə Luwə. Luwə ki bar səsi kadi indəi rəsi naa ti səne də kəbe ti ki də təba ti ləne.

Kadi-me ki kə ki ingə dije ki Təsaloniki ti

¹³ Gin ne ki j-isi ji ra-n oyo Luwə ki ndə je ndə je ə to kin: loki j-ilə səsi mbe ta lə Luwə ə osi mbisi ti, itaai ta kin tə ta lə dəw par kare al, nə itaai təki e-n ta lə Luwə təki rəjeti. Ningə ta kin isi ra kilə mes i ti səi ki adi mes i Kirisi.

¹⁴ NGakom je, səi uni də nja njé kaw-naa je lə Luwə, ki adi mede Jəju Kirisi, ki isi Jude ti. Ingəi kə ji ngakəsi je ti ki be koji-si ti, kə kə ki əi je ingəi ji *Jipi je ti[☆].

¹⁵ Jipi je ki təli Bəbe Jəju ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, taa je ka adi-je kə tə. Kilə rade nəl Luwə al, ningə əi njé bə je lə dije pəti[☆].

¹⁶ J-ilə mbe Poy Ta ki Maji dije ki əi Jipi je al, kadi ingəi kaji, nə əgi-je. Ta təl tae ti, wongi lə Luwə osi dəde ti.

Pol ndigi kadi n-təl n-aw Təsaloniki ti bəy

¹⁷ NGakom je, ki əji dəje, j-iyə səsi dəkagilo ki ndəy be, ningə je say səsi, kəmje ə oo naa al, nə meje e naa ti. Ji sangi ki rəti je kadi ji təl j-o səsi, tadə j-aw ki bəsi ngay.

¹⁸ E mbata kin ə, ji sangi kadi j-aw rəsi ti, ningə mi Pol wa ki dəm, m-sangi rəbi nja ngay, nə *Sata ilə kagi noje ti.

¹⁹ Ne ki e ne kində me də ti ləje, ne rənəl ləje, jəgi kəsi-gon ki j-a j-ində-n guje nə Bəbe Jəju ti ndə re ti e səi kin.

²⁰ Təki rəjeti, səi ə səi ne təba ləje ki ne rənəl ləje.

3

Timote aw kilə Təsaloniki ti

¹ J-asi kadi j-ore meje, ji nginə biti al, adi j-un nduje kadi j-isi ki karje ba Atən ti[☆],

² ə j-ilə ki ngokəje Timote, ki e madi-kiləje me kilə ti lə Luwə, əji-n də kilə mbe Poy Ta ki Maji lə Kirisi, kadi adi səsi təgi, ə ilə dingəm mes i ti me kadi-me ti ləsi.

³ E be mba kadi dəw madi dansi ti iyə rəne adi kə ki basine isi ingəi kin dum dəe al. Tadə səi je wa igəri maji kadi e ne ki səbi dəje kadi a ra-je.

⁴ Dəkagilo ki ndə ki je-n səsi bəy, j-əl səsi j-ə nə dije a indəi kəmje ndoo, ningə e nee ka kin ə isi ra ne kin, adi e ne ki igəri maji.

⁵ E mbata kin ə, tə ka ki m-asi kadi m-ore mem, m-nginə biti al, m-ilə Timote ki rəsi ti

☆ 2:2 Knjk 16.19-24; 17.1-9 ☆ 2:14 Knjk 17.5-6 ☆ 2:15 Knjk 9.23-29; 13.45, 50; 14.2, 5, 19; 17.5, 13; 18.12 ☆ 3:1 Knjk 17.15-16

kadi dəji ta dɔ kadi-me ti ləsi oo. M-ɓəl kadi su ədi səsi, adi kɔ ləje təl ne ki kare rəje ti.

⁶ Ningə ki ɓasine kin, Timote təl rəsi ti re tee rəje ti ne[☆], ə adi-je Poy Ta ki Maji ngay ɔji dɔ kadi-me ləsi ki ndigi-naa ki to dansi ti adi j-o. Timote əl-je təkɪ mesɪ to dɔje ti maji ngay ki ndɔ je pəti, taa əl-je ɓəy kadi indigi ngay kadi oi-je təkɪ je ka j-isi sangi ngay kadi j-o-n səsi ka kin be tɔ.

⁷ Lo kin ti ngakom je, me ndingə rɔ je ti, ki me kɔ je ti ləje pəti, j-ingə tɔgi rəsi ti ki takul kadi-me ləsi.

⁸ Ki ɓasine kin, ji təl j-ingə tɔgi kisi kəm, tadɔ uwəi tɔgisi ba me kində rɔ naa ti ki ɓaɓe.

⁹ Ji gər ne wa ki kadi ji ra taa kadi ji ra-n oyo Luwə ngay mbata ti ləsi, ɔji dɔ rənəl ki adi j-ingə ta kəm Luwə ti kin, al.

¹⁰ Kondɔ ki kada, j-isi ji dəji Luwə ki rətije kadi adi-je ta rəbi adi ji təl j-o-n səsi, ə kadi ji təl-n ta ne ki du səsi me kadi-me ti ləsi tɔ.

¹¹ Kadi Luwə ki Bawje ə wa, əi ki ɓaɓe ləje Jəju Kirisi, teei ta rəbi ki kaw rəsi adi-je.

¹² Ningə kadi ɓaɓe ra adi ndigi-naa ki to dansi ti, ki ndigi ki isi indigi dije pəti kin aw ki kəte kəte, to tə ndigi ki je j-isi ji ndigi səsi kin be tɔ.

¹³ Taa kadi Luwə adi səsi tɔgi ngamesi ti, kadi ndɔ ki ɓaɓe Jəju a re ki dije ləne ɓa, kadi ayi njay, ta goto dəsi ti nɔɔ Luwə ti ki Bawje.

4

Pa njiyə ki nəl Luwə

¹ NGakom je, dɔ ndəgi ta je ti, ji ndo səsi pa njiyə ki kadi injiyəi kadi nəl Luwə, ningə e pa njiyə ka kin tɔ ə isi injiyəi, nə ji təl ji dəji səsi ɓəy, taa j-ilə dingəm mesɪ ti me tɔ ɓaɓe Jəju, kadi irai adi maji ki dɔ made ti ɓəy.

² Səi, igəri ne ndo ki j rɔ ɓaɓe Jəju ti ki j-adi səsi kin maji.

³ Ne ki Luwə ndigi rəsi ti, e ta kadi ayi rəsi njay, ɔgi rəsi sangi-naa kaya ti.

⁴ Kadi dəw ki ra dansi ti, gər lo kisi ki dənə ki go rəbi ki ay njay, ki adi kəsi-gon,

⁵ ki kanji kadi ngur darɔ aw sie adi ra ko ne ki dije ki gəri Luwə al isi rai kin.

⁶ Ki ɔji dɔ lo kin, kadi dəw madi ra majal ki ngokone ə se kadi əde al, tadɔ dije ki njé ra

ne ki be kin, ɓəe a uwə-de ki rɔ ɓaɓe ti, adi j-əl səsi kəte, ə ji təl j-əl ɓəy ngata.

⁷ Tadɔ Luwə ɓar-je kadi j-ayi njay, ɓi ɓar-je mba kadi ji sangi-naa kaya ti al.

⁸ E be ə, dəw ki ɔsi ne ndo kin ngərangi, e dəw ə ɔse ngərangi al, nə e Luwə ə ɔse ngərangi. Luwə wa ki nje kadi səsi NDilne kin.

⁹ Ki ɔji dɔ ndigi ki kadi ngakonaa je ndigi-naa, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitibi dɔ ti j-adi səsi al, tadɔ səi je wa, Luwə ɔji səsi rəbi ndigi-naa dansi ti yo ki ne adi igəri.

¹⁰ Ningə e ka tɔ ə isi ɔji ki rɔ ngakoje je ti pəti ki dənangi Masəduwan ti ki tae ba kin[☆], nə ngakom je, j-ilə dingəm mesɪ ti kadi irai adi maji ki dɔ made ti wa ɓəy.

¹¹ Kadi ne ki uwə mesɪ ngay, e kisi ki naa ki lapiya, kadi dəw ki ra dansi ti ore kəmne dɔ kilə je ti ləne, ningə kadi irai kilə ki jisi səi je wa ə ingəi ne.

¹² Lo kin ti, dije ki əi njé kadi-me je al, a piti səsi me kilə rasi ti, ningə a awi ki ndoo ne madi ki to rəsi ji dəw madi ti al tɔ.

Njé koy je ki njé kisi kəm je ndɔ təl ɓaɓe ti

¹³ NGakom je, ji ndigi kadi isi day dɔ ta ti ki dɔ njé koy je ti al. Kadi isi day, indingəi rəsi tə ndəgi dije ki awi ki ne kində me dɔ ti al kin al.

¹⁴ Tə ka ki j-adi-n meje kadi Jəju oy, ə j lo koy ti ka kin ə, j-adi meje kadi njé ki oyi me kində rɔ naa ti ki Jəju, Luwə a un-de lo koy ti ki Jəju.

¹⁵ Ningə ta ki kadi j-əl səsi ə to kin, e ta lə ɓaɓe. J-əl ki j-a j-isi kəm ba ndɔ təl ɓaɓe ti, j-a j-aw dərə ti nɔɔ njé ki oyi ti al.

¹⁶ Tadɔ lokɪ ndu nje kun dɔ malayka je, ki ndu təbi lə Luwə a ɓa ɓa, ɓaɓe wa a j dərə ti taa re, ningə dije ki adi mede Kirisi ki oyi, a j lo koy ti kəte,

¹⁷ nga ningə go ti ɓa, j-əl ki j-isi ki dɔje taa ɓəy, Luwə a ɔy-je naa ti səde me kil ndi ti, kadi j-ingə ɓaɓe me nəl ti, ngadan lo ti. Lo kin ti, j-a j-isi naa ti ki ɓaɓe ki ndɔ je ndɔ je[☆].

¹⁸ Maji kadi iləi dingəm me-naa ti yo je ki ne je ki ta je kin.

5

Kisi dɔ nja ti nginə-n ndɔ təl ɓaɓe

¹ NGakom je, ki oji dɔ dɔ kadi ki dɔkagilo ki kadi ne je kin a rai ne, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitibi dɔ ti j-adi səsi al.

² Səi je wa igəri maji ngay kadi ndɔ lə Bəbe a re tənje bogi ki a re bogi ti kondɔ kin be.

³ Loki dije a əli əi nə: «Lapiya to ngata, j-isi maji ngata!» kin ɓa, e ə tuji a tɛɛ ibə-de nangi busi, təkɪ ndoo ki a ra-n dənə ki nje səm kin be. Ningə dəw ki a asi kadi tɛɛ ay ta ne ti kin goto.

⁴ Nə səi ki səi ngakom je, isi me til ti ɓa ne kin a ibə-n səsi nangi busi tənje bogi ki a re be al.

⁵ Tado pəti, səi ngan je ki me kunjɪ ti, səi ngan je ki kada. J-əi dije lə lo ki kondɔ al nim, j-əi dije lə til al nim tɔ.

⁶ Ə adi ji toi ɓi tənɔgɪ dije be al, adi j-isi kəm, j-adi kəmje aa.

⁷ Njé to ɓi je, toi ɓi kondɔ, ə njé kay kasi je, kasi ra-de kondɔ tɔ.

⁸ Nə j-əi ki j-əi dije lə lo ki kada, sɔbi kadi j-əi njé kəm-kaa je. Adi j-uni kadi-me əi ki ndigi-naa tənɔ dɔ bədije, ə kində me dɔ kaji ti tənɔgɪ taa ne kati dɔje ti tɔ.

⁹ Tado Luwə ɓar-je mba kadi wongi lie ində-je al, nə mba kadi j-ingəi kaji ki go rəbi lə Bəbe ləje Jəju Kirisi.

¹⁰ Kirisi ki oy mbata ti ləje, mba kadi re j-isi kəm ba, ə se j-oy ka, ji təl j-ində ɓe naa ti sie.

¹¹ E mbata kin ə, maji kadi iləi dɪngəm me-naa ti je, irai ki naa je kadi itɔgi me kadi-me ti ləsi, ki yo je ki ne je, təkɪ isi irai ngata kin be.

Ta kəji ki dɔbəy ti ki kuwə ji-naa

¹² NGakom je, ji dəji səsi kadi oi to dije ki isi rai kilə dansi ti, adi e njé ki isi indəi kəmde gosi ti ki go ndu Bəbe ti, isi ndəji səsi kin.

¹³ Maji kadi itɔji-de ge ki igəi ta ləde ki taga wangi ki ndigi-naa adi-de gəri, mbata kilə ki isi rai. Maji kadi isi ki naa ki lapiya dansi ti.

¹⁴ NGakom je, ji dəji səsi kadi indəri mbi dije ki isi njiyəi biriri, iləi dɪngəm me njé ki mede tuji ti, əsi gɪn njé ki tɔgide goto, ə isi dɔ ti ki dije pəti.

¹⁵ Kadi oi maji, kadi dəw madi igə kirə majal ki made ra sie ki majal al, nə kadi adi kəmsi e go maji ki ra ti ki ndɔ je pəti. Irai maji ki naa dansi ti səi je wa nim, ki rɔ dije ti pəti nim tɔ.

¹⁶ Adi rəsi nəl səsi ki ndɔ je pəti,

¹⁷ əli ta ki Luwə ki kanji kiyə tae,

¹⁸ irai-e oyo me ne je ti pəti. E kin ə e ne ki Luwə ge rəsi ti, səi ki indəi rəsi naa ti ki Jəju Kirisi.

¹⁹ Ningə maji kadi, NDil Luwə ki isi mesi ti kin, əgi-e al, kadi ɔr səsi ta rəbi,

²⁰ taa ta ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli ka, kadi ikidi al tɔ.

²¹ Nə kadi indəi manji ne je pəti, ɓa uni ki maji dan ti.

²² ɔgi rəsi ra majal je ki dangi dangi.

²³ Maji kadi Luwə wa ki nje kadi dije lapiya, ɔr səsi ki tae ba, ində səsi ta dangi mbata ti lie. Ningə kadi ngəm ndilsɪ, ki rəsi, ki darəsi, kadi ndɔ təl Bəbe Jəju Kirisi ti ə, awi ki ta dəsi ti al.

²⁴ Luwə ki ɓar səsi a dɔ njane ti, adi e e wa ɓəy ə a ra ne je kin.

²⁵ NGakom je, əli ta ki Luwə mbata ti ləje.

²⁶ Uwəi ji ngakoje je pəti ki kuwə-naa ki rɔ ti rututu.

²⁷ M-dəji səsi me tɔ Bəbe Jəju Kirisi ti, kadi itidəi makitibi kin mbi ngakoje je ti pəti.

²⁸ Ningə kadi me-maji lə Bəbe Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti tɔ. Amen!

Makitibi ki koo ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Ta ki do makitibi ti ki koo ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Me makitibi ti ki koo ki Pol ndangi adi njé kaw-naa ki Təsaloniki ti kin, təl re do ta ti kare ki e təl ki Kirisi a təl tə re me təba ti ka kin bəy. Tado ta kin nay ki lo tilə njé kaw-naa je naa ti bəy. Dije madi əli əi nə Kirisi re ngata (2.2), ningə njé ki nungi əli əi nə dəbəy ndə e bəsi, adi kaw jide isi be par, mbati ra kilə (3.6-9). E be ə, Pol ndangi makitibi ki koo kin adi-de kadi ər-n ne ki go rəbe ti al ki isi njiyə dəde ti, isi tilə-de naa ti kin, kə.

Nje kaw kilə Pol ilə ngirə makitibi ki ndangi kin ki oyo ki ra Luwə əji-n do kadi-me, ki ndigi-naa lə njé ndole go Kirisi ki to ki taga, taa dəji Luwə kadi adi-de kuwə təgi ba me kilə ti ki adi rəde ki mbae kin tə (1.1-12). Go ta ti kin ba, Pol re do koo ta ti wa ki ndangi-n makitibi ki e təl Kirisi ki a təl re me təba ti. Pol əl təkə Kirisi a təl re kəte no dəw madi ti ki ndəji ta ki e «nje majal» kin, al. E ki a əy dije kadi ilə-n rə dije lə Luwə, taa a ində gunə yə Kirisi ti tə (2.1-12). Əji-n do rə ki a re kin, maji ngay kadi njé kaw-naa lə Kirisi ai do njade ti me kadi-me ti, ningə kadi iyəi ta kəl ta ki Luwə al tə (2.13-3.5). Wongi ra Pol do dije ti ki njé daw, ki uni girə do dəbəy ndə ti ki e bəsi, mbati ra kilə kin. Pol təji-de maji lə kilə ki ra ki a ra kadi dəw təl ne ki kəy do dəw madine ti al (3.6-15), ba təl ta makitibi ləne ki njangi do tə, ta kuwə ji-naa tə (3.16-18).

Ta ki bo ngay ki Pol əl ə nə: «Re dəw madi ge ra kilə al ba, kadi uso ne al tə» kin, ilə jine kəm dije ti ki njé kər nun ne je naa ti al, adi əi nə dəbəy ndə e bəsi, ningə mbati ra kilə ki e ne ki Luwə adi dəw kadi ra ki ndə je pəti ki isi-n ki dəne taa kin.

Kuwəji-naa

¹ Mi Pol, naa ti ki Silasi əi ki Timote, ə ji ndangi makitibi kin j-adi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki Bawje, əi ki Bəbe ləje Jəju Kirisi, ki isi Təsaloniki ti[☆].

☆ 1:1 1Təsa 1.1

² Kadi me-maji ki lapiya lə Luwə ki Bawje əi ki Bəbe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi.

Ta ki gangi ki a re ndə təl Jəju ti

³ NGakom je, səbi kadi ji ra oyo Luwə ki dəkagilo je pəti ki mbata ləsi. Ningə e go rəbe ti kadi ji ra be mbata kadi-me ləsi aw kəte ki təgine ngay, taa səi pəti, ndigi-naa ki dansi ti ka j ki do made ti do made ti tə.

⁴ Ningə, e mbata kin ə, j-un səsi j-isi j-ində-n guje ki rə ndəgi njé kaw-naa je ti lə Luwə, əji-n do kuwə təgi ba ki kadi-me ləsi me kində kəm-ndoo ti ki me koo ti ki tē dəsi ti.

⁵ Koo je kin təji kadi Luwə e nje gangi ta ki dana, ningə a təji kadi səi dije ki asi ta kadi oi bəkə lə Luwə ki isi ingəi kəe kin tə.

⁶ Təki rəjeti, Luwə e dəw ki dana, adi a adi koo dije ki njé kadi səsi koo kin tə,

⁷ ningə səi ki adi səsi koo, a ingəi lo kər kəə səje, ləki Bəbe Jəju a tē dərə həy tə re ki malayka je ləne ki njé təgi.

⁸ A re me por ti ki o bilingi bilingi mba kadi adi koo dije ki gəri Luwə al, ki dije ki njé mbati Poy Ta ki Maji lie, e ki e Bəbe ləje Jəju.

⁹ Koo ki a ingə-de, e tuji ki dəbəye goto. A əi say ngay ta kəm Bəbe ti, ki gidi təgi təba ti lie,

¹⁰ ləki a re ndəe ti kin kadi dije lie iləi təji dəe ti, kadi dije pəti ki a adi-e mede piti-e. NGA ningə, səi ka a səi dande ti noo tə, mbata səi itaai naji ki ma ki ji ma dansi ti.

¹¹ E mbata kin ə, j-isi j-əl ta ki Luwə ki ndə je pəti mbata ti ləsi, kadi Luwə oo səsi tə dije ki asi ta kilə ki bər səsi ki mbae. Kadi Luwə ra səsi ki təgine kadi ndigi ra maji ki to mesi ti kin təl tane maji ə kadi kadi-me ləsi isi kəm ba tə.

¹² Lo kin ti, a iləi təji do Bəbe Jəju ti, ningə e a ilə təji dəsi ti tə, ki go me-maji ti lə Luwə ləje əi sie, e Bəbe Jəju Kirisi.

2

Nə ki a ra ne kəte no re Bəbe ti

¹ NGakom je, ki əji do re lə Bəbe Jəju Kirisi, ki doje ki a əsi-naa rəe ti, ne ki ji dəji səsi ə to kin:

² ləki dəw madi a əl səsi ta ə nə e ta ki j rə Luwə ti, ə se a əl səsi ə nə e ta ə se makitibi ki j rəje ti ə nə: ndə lə Bəbe re ngata ə, adi ta kin yəti dəsi al nim, adi ra səsi bəl al nim tə.

³ Adi dəw madi ədi səsi ki go rəbi madi al. Səbi kadi t̄ r̄ Luwə, ki e t̄ r̄ ki d̄əb̄əy ti kin d̄əe t̄ēe, taa dəw ki nje t̄ r̄ Luwə ki e dəw ki tuji səbi d̄əe kin ka, d̄əe t̄ēe taga b̄əy t̄ taa nd̄o kin a re.

⁴ Dəw ki nje t̄ r̄ kin a j̄ kadi r̄o ki ne je p̄əti ki t̄ Luwə b̄a d̄o ti, ə se ne ki dije isi əsi məkəs̄ide nangi n̄əe ti. Dəw kin a aw bit̄i kadi isi me k̄əy ti l̄ə Luwə, a ə n̄ə ne wa ə ne Luwə.

⁵ M-gər kadi mes̄i a ole d̄o ti t̄əki nd̄o ki mi-n səsi naa ti b̄əy kin, m-əl səsi ta kin ngata.

⁶ N̄Ga ningə, ki bas̄ine kin, igəri ne ki uwə dəw ki nje t̄ r̄ Luwə ka kin nangi kadi t̄ d̄əkaḡiloe b̄əy taa a t̄ēe ki d̄əne taga.

⁷ Tad̄o t̄əgi ki majal ki nje t̄ r̄ Luwə isi ra kilə ne lo b̄əy t̄i, n̄ə nay kadi dəw ki uwə nje t̄ r̄ kin nangi iȳə r̄əbi ade b̄əy taa,

⁸ nje t̄ r̄ a t̄ēe ki d̄əne taga. Ningə lo kin ti, Bəbe J̄əju a t̄o k̄əə ki tane ti tuje-n k̄o, a t̄əl-e ne ki k̄o kare ti ki t̄əgi ki a re-n.

⁹ Ki əji d̄o nje t̄ r̄ Luwə, e a re ki t̄əgi l̄ə *Sata, a t̄ēe ki t̄əgi je ki dangi dangi, a ra ne k̄əji je, ki ne mb̄əli je ki ngom.

¹⁰ A ra ne je ki go r̄əbe ti al ki dangi dangi mba k̄ədi-n k̄əm dije ki kadi a awi tuji ti. Dije ki kadi a awi tuji ti mbata mbati taa ne ki r̄əjet̄i, mbati nd̄iḡi ne ki r̄əjet̄i ki kadi a aji-de.

¹¹ E mbata kin ə, Luwə il̄ə ki t̄əgi ki kadi ur s̄əde wale, kadi adi mede ne ra ki ngom.

¹² Lo kin ti, ta ki gangi a əsi d̄o dije ti p̄əti ki mbati taa ta ki r̄əjet̄i, ə ooi maji r̄əde me ne ra ki dana al ti yo kin.

Kuwə t̄əgi ba me kadi-me ti

¹³ NGakom je ki n̄j̄e nd̄iḡi l̄ə Bəbe, ki əji d̄əje, səbi kadi ji nay ki lo ra oyo Luwə ti ki mbata l̄əsi, mbata Luwə mb̄əti səsi lo kilə nḡire ti nu mba kadi inḡəi kaj̄i ki r̄əbi l̄ə ND̄il̄ ki t̄əl-je dije ti l̄ə Luwə nim, ki r̄əbi l̄ə kadi-me ta ki r̄əjet̄i nim t̄o.

¹⁴ E mbata ne kin ə Luwə b̄ar-n səsi ki r̄əbi l̄ə Poy Ta ki Maji ki j̄-il̄ə səsi m̄b̄ee, kadi inḡəi k̄əsi-gon l̄ə Bəbe l̄əje J̄əju Kirisi.

¹⁵ E be ə, ngakom je, maji kadi ai d̄o njasi ti, ə kadi inḡəmi ne ndo ki ji ndo səsi ki taje ə se ki makit̄ibi ki ji ndanḡi j̄-adi səsi kin d̄əsi ti maji.

¹⁶ Maji kadi Bəbe l̄əje J̄əju Kirisi ə wa əi ki Luwə ki Bawje, ki nd̄iḡi-je, ə adi-je me-s̄əl ki

d̄əb̄əye goto, ki kində me d̄o ti ki maji, ki go r̄əbi me-maji lie kin,

¹⁷ s̄əl mes̄i, ə kadi adi səsi t̄əgi kadi irai maji me ne je ti p̄əti ki isi irai ki me ta je ti p̄əti ki isi əli.

3

Əli ta ki Luwə mbata ti l̄əje

¹ NGakom je, ki kadi ji t̄əl-n tae, ji d̄əji səsi kadi əli ta ki Luwə mbata ti l̄əje, kadi ta l̄ə Bəbe sane aw law law ki lo je p̄əti, ə kadi inḡə k̄əsi-gon t̄əki inḡə-n r̄əsi ti kin be t̄o.

² Əli ta ki Luwə b̄əy t̄o kadi taa-je il̄ə-je taa ji dije ti ki majal ki n̄j̄e me ndul. Tad̄o e dije p̄əti b̄a awi ki kadi-me, al.

³ Ningə Bəbe e dəw ki a d̄o ndune ti, adi a adi səsi t̄əgi nim, a ngəm nje majal d̄əsi ti nim.

⁴ Je ji taa mes̄i, me t̄o Bəbe ti kadi isi rai ne ki ji d̄əji səsi kadi irai, ningə isi ta ti isi irai ki k̄əte b̄əy t̄o.

⁵ Maji kadi Bəbe adi mes̄i e ki d̄o nd̄iḡi Luwə ti nim ki d̄o kuwə t̄əgi ba ti ki Kirisi adi səsi kin nim t̄o.

Səbi kadi dəw ki ra ra kilə

⁶ NGakom je, ji d̄əji səsi me t̄o Bəbe ti kadi əsi r̄əsi ngər̄ənḡi, kadi ngak̄əje je ti p̄əti ki isi nj̄iȳəi galala, t̄əli r̄əde go ne ndo ti ki ji ndo səsi kin, al.

⁷ S̄əi igəri r̄əbi ki kadi ind̄əji-je maji. Ji nj̄iȳə dansi ti t̄ə n̄j̄e dabi je al.

⁸ Dəw madi ki ji d̄əje kadi adi-je ne kusoje goto. Kond̄o ki kada, ji ra kilə me k̄o ti ki me k̄o r̄əḡəḡo ti, kadi je ne ki əy d̄o dəw madi ti dansi ti al.

⁹ T̄əki r̄əjet̄i, e ne ki səbi kadi j̄-inḡə r̄əsi ti ə wa, b̄i səbi b̄a səbi d̄əje al, al. N̄ə ji ra be mba kadi je ne nd̄əji ki r̄əsi ti.

¹⁰ Ji gər kadi loki je dansi ti, j̄-adi səsi ndu kin, j̄-ə n̄ə: re dəw madi ge ra kilə al b̄a, kadi uso ne al t̄o.

¹¹ N̄Ga ningə j̄-o kadi dije madi dansi ti isi nj̄iȳəi galala, mbati ra kilə, ə ai ka kində r̄əde me ne je ti l̄ə mad̄ide je yo.

¹² Ko dijee kin, ji d̄əji-de, ə j̄-adi-de ta k̄əji me t̄o Bəbe J̄əju Kirisi ti kadi t̄i r̄əde, rai kilə t̄əki dije isi rai, kadi inḡəi ne kuso me ti, usoi.

¹³ Ningə ki əji d̄əsi, ngakom je, kadi əi al ta ra maji ti.

¹⁴ Re dəw madi mbati t̄əl r̄əne go ndu je ti ki j̄-adi səsi me makit̄ibi ti kin b̄a, maji kadi

oi dəwe kin maji, ə kadi dəw madi tē kade ti al, adi rəe səl-e.

¹⁵NGa ningə, kadi oi-e tə nje bə ləsi al, nə kadi indəji-e tə ngokəsi.

Taje ki dəbəy ti

¹⁶M-dəji kadi Bəbe ki nje lapiya, e wa adi səsi lapiya ki dəkagilo je pəti, ki go rəbi je ki dangi dangi. Ningə kadi Bəbe e naa ti səsi pəti.

¹⁷Ta kuwə ji-naa kin, e mi Pol ə wa ə m-dangi ki jim. E be ə m-isi m-ində-n jim gin makitibi je ti ləm pəti; e ne ndangi ləm mi wa.

¹⁸Kadi me-maji lə Bəbe Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki dɔsay ki Pol ndangi adi Timote

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsay ki Pol ndangi adi Timote

Makitibi kin e makitibi ki dɔsay ki Pol ndangi adi Timote, loki Timote e-n dɔ njé kaw-naa je ti ki Epəji. A ndangi makitibi kin go dangay ti ki dɔsay ki ra me ɓe ti ki Rom. Timote e ngon ki kɔe e Jipi ə bawe e Girəki tɔ. Kɔ Timote təl nje kun go Kirisi, adi Timote ka təl nje kun go Kirisi tɔ. NGA ningə, e kaw mba ti lə Pol ki kɔ joo ki aw mba kilə mbɛ Poy Ta ki Maji lə Kirisi kin ə ingəi-naa ki Timote dɔsay me ɓe ti ki Lisitir, dɔnangi Aji ti ki du (ɓone kin ɓari-e Turki) (Knjk 16.1-3). Go kingə-naa ti ləde wa ki ingəi-naa kin ɓa, Timote təl ki kare dan madi-kilə Pol je ti ki njé njiyə sie. Lo je ngay ki Pol aw ti, Timote e sie naa ti naa ti. Ki madi je, Pol iyə ngɔdi ki ɔji dɔ njé kaw-naa je ki lo je ti ki dangi dangi jie ti. E be ə, tɔe re-n nja ngay me makitibi ti lə Njé kaw kilə je (17.14-15; 18.5; 19.22) ə se me makitibi je ti ki Pol ndangi (1Kor 4.17; 16.10-11; Plp 2.19-24; 1Tɔsa 3.2-6). Makitibi je ki joo ki Pol ndangi adi Timote tɔ, e ki ndangi adi Titi tɔ kin, ɓari-de «makitibi lə ɓəə kilə je», mbata əi makitibi je ki ɔji rəbi ra kilə ɓəə lə Luwə, ə se rəbi kɔr nɔ njé kaw-naa je maji ngay.

Makitibi ki dɔsay kin əl ta dɔ ne je ti mitə: Ne ki dɔsay, me makitibi ti kin, Pol ndər mbi njé kaw-naa je dɔ ne ndo ti ki ngom nim, dɔ pole ne ndo lə Jipi je ki ya njé gər Luwə al, naa ti ki ne ndo lə Kirisi.

Ne ki kɔ joo, makitibi kin tɔji rəbi ra kaw-naa nim, kində kəm go njé kaw-naa je ti kadi njiyəi maji nim, njiyə lə njé kɔr nɔ njé kaw-naa je nim tɔ.

Ta təl ta ti, Pol adi ta kɔji Timote ɔji dɔ kilə ɓəə ki Luwə ilə jie ti, taa ade gosi ki kadi gər-n lo kində kəmne go ɓuti je ti ki dangi dangi ki toi dan njé kaw-naa je ti. Ne ki bo ngay, sɔbi kadi Timote e ɓəə kilə ki maji lə Jəju Kirisi (4.6).

Makitibi ki Pol ndangi adi Timote kin, dɔji njé kaw-naa je ki njé kɔr nɔde je kadi rəi rə ki rɔjeti ki ngire e dɔ kilə tɔji ti, ki kɔsi məkəsi nangi nɔ Jəju Kirisi ti ki e nje taa dɔje ji majal ti (2.3-6).

Kuwəji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə ki Nje kaji-je, taa ki go ndigi ti lə Jəju Kirisi ki e ne kində me dɔ ti ləje.

² Ə m-ndangi makitibi kin m-ilə-n m-adi j Timote* ki j ngonm ki rɔjeti. J ngonm ki rɔjeti ki go rəbi kadi-me ki adi mei Jəju Kirisi. M-uwəji, ningə kadi me-maji ki koo kəm-to-ndoo ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Babe ləje Jəju Kirisi e səi naa ti.

Ta dɔ ne ndo ti ki ngom

³ Təki ndo ki m-əli, loki m-un ta rəbi ki dɔnangi Masəduwan ti*, isi ɓe bo Epəji ti nɔɔ*. Isi ti nɔɔ mba kadi indər mbi dije madi ki njé ndo ne je ki ngom, kadi tai kəə ta ti.

⁴ Kadi ko dije ka kin tai kəə ta su je ti ki kidə ki kɔr gin noji* ki gine gangi al, tadɔ lo təl ta ne je kin pəti e gaki-naa par. A ra sɔje maji dɔ kilə ti ki Luwə ilə jije ti, ki go rəbi kadi-me kin al.

⁵ NDər mbi kin a re ki ndigi-naa ki ngame ti ki ay njay njay, ki me ki maji ki uwə dəw ki ta al, ki kadi-me ki rɔjeti tɔ.

⁶ Dije madi mbati go rəbi ta kɔji ki maji kin ə təli nayi-naa ta ta ki maji ti ki ndae goto.

⁷ Rai rɔde njé ndo dije ndu-kun ti lə Luwə, nə təki rɔjeti, əi je wa ka gəri me ta ki isi əli al nim, taa gəri gin ne ndo ki isi ndoi ki tɔgide kin al nim tɔ.

⁸ Ji gər kadi ndu-kun lə Luwə e ndu-kun ki maji loki dəw gər lo ra-n kilə ki go rəbe ti.

⁹ Maji kadi ji gəri ta kin maji: E dije ki njé ra ne ki dana ə ndu-kun re mbata ləde al, nə re mbata lə njé kadi dije kɔ, ki njé tɔ rə je, ki njé mbati Luwə, ki njé ra majal je, ki dije ki njé ra ne ki nəl Luwə al, ki njé ki ooi tɔ Luwə tə ne ki ay njay al, ki njé təl bawde je ki kɔde je. Re mba njé təl dije,

¹⁰ njé ra kaya je, ki dingəm je ki njé sangi-naa, ki njé gati ki dije ɓəə ti, ki njé ngom je, ki dije ki njé təti ta je. Re ki mbata lə dije pəti ki njé ra ne ki ɔsi ta ne ndo ki rɔjeti lə Luwə.

* 1:2 Knjk 16.1   * 1:3 2Kɔr 1.16   * 1:3 2Kɔr 1.8   * 1:4 Kilə ngirə ne je 4-5; 9-11

11 Ne ndo kin e ki go poy ta ti ki maji ki Luwə ilə jim ti. E Poy Ta ki Maji ki tɔji tɔba lə Luwə ki nje maji.

Me-maji lə Luwə mbata lə Pol

12 M-ra oyo Babe Jəju Kirisi ki adi-m tɔgi kadi m-ra-n kilə lie. M-ra-e oyo mbata koo ki oo adi masi naki ə ilə kilə kin jim ti.

13 Mi ki kəte mi nje kəl ta ki mal dɔ tɔ Luwə ti, mi nje kadi kɔ dije lie, ki nje taje. Nə Luwə, oo kəm-to-ndoo ləm, tadɔ m-ra ne je kin pəti ki go gər-e ti al. M-ra-de tadɔ m-adi mem al*.

14 Babe ləje, ki go me-maji ti lie ki to mbar mbar ki mbata ləm adi-m kadi-me ki ndigi-naa ki go rəbi kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi.

15 Ta kin e ta ki rɔjeti ki maji kadi dije pəti taai ki me ki kare ba. Jəju Kirisi re dɔnangi ti mba kaji njé ra majal je. Njé ra majal je kin, mi majal ləm itə-de pəti.

16 Nə Luwə oo kəm-to-ndoo ləm. Ra be kadi Jəju Kirisi tɔji kisi dɔ ti lie səm, mi ki majal ləm itə dije pəti. MBata kadi e ne ndaji lə dije ki a adi-e mede kadi ingəi kaji ki to biti ki nɔ ti.

17 Kadi tɔji ki tɔba e
Lə NGar ki nje kisi ki dəkagilo ki dəkagilo,
Lə Luwə ki nje koy al,
Lə Luwə ki dum koo ki kəm,
Lə Luwə ki e karne ba e Luwə. Amen.*

Pol ilə dɔngəm me Timote ti

18 Ngonm Timote, ta kɔji ki m-adi ə to kin: Ki go ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli dɔi ti kəte, m-ndigi kadi uwə ta je kin səm, irɔ-n rɔ ki maji.

19 Irɔ rɔ ki maji, ki kadi-me ki maji ki uwə dəw ki ta al. Dije madi mbati kadi mede uwə-de ki ta, adi kadi-me ləde tuji.

20 Dan dije ti kin, Iməne əi ki Aləgijandır əi ti nɔɔ. M-ilə Iməne* əi ki Aləgijandır* ji Sata ti, kadi ndoi kəl ta ki mal dɔ Luwə ti al ngata.

2

Nə ndo ki dɔ kəl ta ti ki Luwə

1 Kəte nɔ ne je ti pəti, m-ndəji kadi dije kɔyi ne Luwə, kadi əli sie ta, kadi nɔi dɔe ti, kadi rai-e oyo ki mbata lə dije pəti.

2 Maji kadi əli ta ki Luwə ki mbata lə ngar je, ki njé kɔbe je pəti, kadi j-isi maji jəke me be ti, me bəl Luwə ti, ki buki-naa ti.

3 E kin ə e ne ki maji ki nəl Luwə ləje ki Nje kaji-je.

4 Tadɔ Luwə ləje ge kadi dije pəti ingəi kaji ə tɔji me gər ta ti ki rɔjeti.

5 Təki rɔjeti Luwə e kare ba, taa Nje ka mbɔ dije ti ki Luwə e kare ba tɔ. E dəw ki bari-e Jəju Kirisi.

6 E ki re adi rəne koy ti mba kadi gangi-n dɔ dije pəti. E kin ə e naji ki ma ki Jəju ma dɔ gangi lo ti ki Luwə ɔji.

7 E ki mbata kin ə, Luwə ində-m nje kilə mbɛ ki nje kaw kilə. Ta ki m-əl kin e ta ki rɔjeti bi e ta ngom al. Luwə ində-m mba kadi mi nje ndo ta ki ɔji dɔ kadi-me ki ta ki rɔjeti gin dije ki dangi dangi ki əi *Jipi je al.

Ta ki ɔji dɔ dɔngəm je ki dəne je me kəy kaw-naa ti

8 E be ə, m-ndigi kadi dɔngəm je əli ta ki Luwə ki lo je pəti ki ji ki kəy taa* ki me ki ay njay, ki kanji ra wongi ki kanji gaki.

9 Be tɔ ə, maji kadi dəne je ka kibi kɔde e ki go rəbi ti ki dana, kadi tuji me dəw al, ki ki ndɔji ta al. Ningə kadi dɔ ki ra ki ndɔji ta, ɔr ki gate e ngay, mədi ki gate e ngay, ki kibi ki gate e ngay, e ne su rɔ ləde al.

10 Nə kadi sui rɔde ki kilə ra je ki maji ki tɔji kadi əi dəne je ki njé ra kilə bəə lə Luwə yo taa.

11 Dəkagilo ne ndo ti lə Luwə, maji kadi dəne isi jəke oo dɔ ne ndo ki kanji kəl ta, ki kilə dɔ gin tɔgi ti.

12 Bəi taa, madi ta rəbi dəne kadi ndo ne dɔngəm al nim, kadi aw ki tɔgi dɔe al nim, nə kadi isi jəke ki kanji kəl ta.

13 MBata Adam ə Luwə ra-e kəte bəy taa ra Ebi.

14 E Adam ə su əde al, nə e dəne ə su əde adi al do ndu Luwə*.

15 Be ka, dəne a aji ki go rəbi lə ngon ki koji, təki re uwə tɔgine ba me kadi-me ti, me ndigi-naa ti, ki me kay njay ti, ki hal ki ndɔji ta al.

3

Njé kər nɔ njé kaw-naa je

* 1:13 Knjk 8.3; 9.4-5 * 1:17 Amen e ta Ebirə ki kər me nə e rɔjeti, kadi e be! * 1:20 2Tim 2.17 * 1:20 2Tim 4.14
* 2:8 Tɛɛ ki taga 9.29; 1 NGar je 8.22 * 2:14 Kilə ngirə ne je 2.7-22; 3.1-6

1 Ta ki m-aw tə m-əl kam e ta ki rəjeti: Re dəw madi sangi kadi n-ər nɔ njé kaw-naa je ningə, e kilə ki maji ə ndigi ra.

2 Ningə sɔbi kadi dəw ki nje kər nɔ njé kaw-naa je e dəw ki ta goto dɛe ti, e ngaw dəne ki kare ba, e dəw ki nje kuwə rone gin tɔgine ti, e dəw ki nje gosi ta, e nje ra ne ki go rəbe ti, e dəw ki nje ra mba, ta sɔbi kadi e dəw ki asi ndo ne dije tɔ.

3 Sɔbi kadi e gɔ kasi al nim, e dəw ki nje tɔ rɔ al nim, nə e dəw ki səl ləm ləm, dəw ki nje ge kəl al. Taa kadi e nje ra ta la al tɔ.

4 Sɔbi kadi e dəw ki asi kində kəmne go me kəy ti ləne, ningə kadi ra adi nganne je əi njé təl rɔde go ta ti ki njé buki-naa ti.

5 Tadɔ re dəw asi kində kəmne go me kəy ti ləne al ə, ra ban ə a ində kəmne maji go njé kaw-naa je ti ə?.

6 Sɔbi kadi e nje kadi-me ki sigi al, nə tə kɔji rɔ aw sie adi osi me ta ki gangi ti təkɪ su osi-n me ti be.

7 Sɔbi kadi dije ki njé kadi-me je al ka, əli ta ki maji dɛe ti, mba kadi təl ne kidi al, ta kadi osi me gum ti lə su al tɔ.

Diyakir je

8 *Diyakir je ka, sɔbi kadi əi dije ki njé ra ne ki rəjeti, sɔbi kadi əi dije ki njé kəl ta mindide joo al. A əi gɔ kasi je al, taa a əi njé ra ta ne kingə ki go rəbe ti al, al tɔ.

9 Sɔbi kadi ngəmi ta lə Luwə ki tɛɛ ki dɛe me kadi-me ti kin ki ngame ki ay njay kanji kuwə-de ki ta.

10 Kəte nɔ kilə ti, sɔbi kadi nai-de oi taa. Go na koo ti, re ne ki ilə bəngirə nɔde ti goto ningə, asi kadi rai kilə diyakir kare.

11 Dəne je ki njé ra kilə diyakir ka, sɔbi kadi əi njé ra ne ki rəjeti tɔ. Sɔbi kadi əi njé kəl dije ta ndilde ti al, taa kadi əi dije ki asi kuwəi rɔde gin tɔgide ti tɔ. A əi dije ki dana me kilə ra je ti pəti.

12 Sɔbi kadi diyakir je əi njé dəne ki kare, kadi əi dije ki indəi kəmde go ngande je ti, ki go me kəy ti ləde maji.

13 MBata njé ki rai kilə diyakir maji, ingəi kəsi-gon, taa asi kadi əli ta ki tɔgide dɔ kadi ti ki, adi mede Jəju Kirisi tɔ.

Ne ki Luwə tɛɛ ki dɛe

14 M-ində mem dɔ ti kadi me ndɔ je ti ki ngay al, m-a m-aw m-ingə-i. Nə m-ndangi makitibi kin m-ilə-n m-adi,

15 mba kadi re njam nay bəy ka, igər-n rəbi ra kilə ləi me kəy ti lə Luwə. Adi əi njé kaw-naa je lə Luwə ki nje kisi kəm ba. Təki kagi ngadan kəy əi ki ngirə kəy əi tɔgi kəy, be tɔ ə, njé kaw-naa je əi tɔgi ne ndo ki rəjeti lə Luwə.

16 Ne ki Luwə tɛɛ ki dɛe e ne ki bo ngay ki dum maji,

Adi e Jəju Kirisi ki j-ade meje.

Ɔji rone tə dəw ki go darɔ ti,

Ningə, NDil Luwə bəar-e dəw ki dana,

Malayka je ooi-e,

Dije ləi mbe ki ɔji dɛe dan gin dije ti ki dangi dangi,

Dije adi-e mede ki lo je pəti dɔnangi ti.

Luwə un-e aw sie dɔrɔ ti me kəsi-gon ti.

4

Ta dɔ njé ndo ne je ti ki ngom

1 NDil Luwə əl ta ay njay təkɪ dəkagilo ki dɔbəy ti, dije madi a iyəi go kadi-me ləde kɔ, kadi oi ta lə ndil je ki ngom. Taa a taai ngirə ne ndo ki j rɔ ndil je ti ki majal tɔ.

2 NJé ndo ne je ki ngom ki njé kədi kəm dije ki ta ki nda tade ne, ki mede uwə-de ki ta dɔ majal ti al, a ədi-de kadi buki-de wale. NJé ndo ne ki ngom ka kin əi dije ki mər ta ləde e ki tuji.

3 Ko dije ka kin ɔgi kadi dije taai-naa, ta ɔgi kadi dije usoi ne je madi. Nə Luwə ində ne kuso je pəti mba kadi dije ki adi-e mede ki gəri ta ki rəjeti, usoi ne je kin ki oyo ki ra.

4 Ki rəjeti, ne je pəti ki Luwə rade əi ne je ki maji. Ne ki kadi dəw mbatɪ goto. Ke ə kadi kuso-e e ki oyo ki ra Luwə.

5 Tadɔ ta lə Luwə, ki kəl ta ki Luwə təli ne je kin pəti ki kay njay ti.

6 Loki re ɔr gin ne je kin ki taga adi ngakɔi je ooi ningə, a j njé ra kilə bəə ki maji lə Jəju Kirisi. A ɔji kadi j dəw ki ul rɔi ki ta je ki go ndil ti, ki ne ndo ki rəjeti ki ingə.

Pol ilə dɔngəm me Timote ti

7 Maji kadi ɔsi su je ki kidə ki kəme goto ngərəngi. Əi su je ki ɔsi ta ta lə Luwə. Ində dɔ rɔi ti kadi isi me bəl Luwə ti.

8 Kində dɔ rɔ ti mbata kingə ne me ti, tə ngɔdi ki kəy je be kin maje e nɔɔ, nə ke ə, e ngay al. Ne ra ki go ndu Luwə ti a ra maji ki dəw me ne je ti pəti. Tadɔ a adi-je kaji ki dɔnangi ti ne ki e ki dɔrɔ ti.

⁹ Ta kin e ta ki rōjeti ki maji kadi dije pāti taai ki me ki kare.

¹⁰ Rōje ki j-isi j-adi kō, ki rō ki j-isi ji rōi, e ki mbata meje ki j-ində dō Luwə ti ki nje kisi kəm ba. E ə e nje kaji dije pāti ki dōnangi ti ne, ki bo tōi, e njé ki adi mede Jəju Kirisi.

¹¹ E kin ə e ne ki kadi indəji dije ə indo-de tō.

Nə ndaji mbata njé kadi-me je

¹² Adi dəw madi kidi mba ke ki j basa al. Nə kadi j ne ndaji mbata njé kadi-me je, me ta kəli ti, me pa njiyəi ti, me ndigi-naa ti, me kadi-me ti, ki me kay njay ti.

¹³ Kəte nō kadi m-re m-ingə-i ti, m-ndəji kadi ində rōi ta tidə makitibi ti lə Luwə nō kosi je ti, ki ta kōji ta ti, ki ta ndo dije ndu Luwə ti.

¹⁴ Oti kadi ikidi kadi-kare ki Luwə adi ki go me-maji ti lie kin. Adi ki go rəbi lə njé kəl ta je ki tae ti, ki əli ta dōi ti, ki go rəbi lə ngatōgi je ki njé kər nō njé kaw-naa je, ki indəi jide dōi ti.

¹⁵ Maji kadi ində rōi ta kilə ti kin ira ki me ki kare ba. Ira be kadi dije ooi kaw ki kəte ləi taga ta kəmde ti.

¹⁶ M-ndəji kadi kəmi ədi dō rōi ti j wa, taa dō ne ndo ti ləi nim tō. Uwə tōgi ba me ti. Re ira be ningə, a aji rōi j wa taa a aji dije ki njé koo dō ne ndo ləi nim tō.

5

Kal Timote ki rō njé kaw-naa je ti

¹ Oti kadi indangi dəw ki tōgi ki tōgi ngay, nə kadi əl-e ta ki ndui ki səl tə bawi ə isi əl sie ta be. Ningə ngan basa je ka, sōbi kadi ira-de tə ngakōi je ki me darō ti be tō.

² Ira ki dəne je ki tōgi tə kōi je taa ngan mandi je tə konani je be tō. Ira ne je kin pāti ki mər ta ki ay njay nōde ti.

Njé ngaw koy je

³ Maji kadi ində kəmi maji go njé ngaw koy je ti ki rōjeti, ki dəw ki nje ra səde goto.

⁴ Re nje ngaw koy aw ki ngane je ə se ngan kane je nōō ningə, sōbi kadi, ngane je ə se ngan kae je ndoi ne ra ki go rəbi ti lə Luwə dō nojide je ti. Sōbide kadi ooi go njé kōji-de je təkī njé kōji-de je ooi gode kəte kin be tō. Tadō ne ra ki be kin ə nəl Luwə.

⁵ Nje ngaw koy ki rōjeti, e e ki dəw ki nje ra sie goto, ki isi ki karne ba, ində mene dō Luwə ti par. Dōkagilo je pāti, kondō ki kada, isi əl ta ki Luwə, dəje kadi ra səne.

⁶ Nə nje ngaw koy ki isi ta koo maji rōne ti me kaya ti ki ra, re a-n ki dəne ta nōō ka, e dəw ki koy me ndil ti.

⁷ Indo-de ne je kin be, mba kadi isi ki dōde taa ki ta dōde ti al.

⁸ Re dəw madi oo go nojine je al, ki bo tōy, oo go dije ki me kəy ti ləne al, e dəw ki ilə kadi-me ləne kō. Dəw ki gər Luwə al ka e soti ite bəy.

⁹ Onoi ndangi tō nje ngaw koy ki bəle asi kuti mehe al nim, taa ki taa ngaw kare ba al nim, mbō njé je ti ki njé kaw-naa je isi ooi gode.

¹⁰ Maji kadi dije gəri-e oji go kilə rae ki maji. Maji kadi e dəw ki kəte e nje koti ngan je nim, nje ra mba je nim, nje togī nja dije ki kay njay lə Luwə nim[☆], e nje ra ki dije ki ne ki to tēē dōde ti nim. Taa e nje ra kilə je ki maji ki go rəbi je ki dangi dangi nim tō.

¹¹ Onoi kadi indangi tō njé ngaw koy je ki rōde to mbəl bəy me makitibi ti. Indangi tōde al tadō loki bō taa dingəm ra-de ningə, a iyəi kadi rō ləde mba kun go Kirisi kō, ə a taai ngaw.

¹² Ra-e ki be kin a re ki ta ki gangi dōde ti, tadō naji ta kadi-me ləde ki kəte kō.

¹³ Ne ki rangi bəy a təli njé dabi je. Ningə kilə rade ki bo ngay e kilə lo mbə ki ta kəy lə dije par. Əi njé dabi je par al, nə indəi ta bə go dabi ti, taa əi njé kində gangi dō ta ti lə dije tō. Ne ki lagide al ka, iləi tade me ti. Ningə ta kəldə ka to biriri tō.

¹⁴ E mbata kilə ra je ki be kin ə, sōbi kadi njé ngaw koy je ki rōde to mbəl bəy taai dingəm ki rangi. Kadi oji ngan je ə indəi kəmde go me kəy ti ləde tō mba kadi nje bə ingə rəbi əl-n ta ki mal dəje ti al.

¹⁵ M-əl ta kin be mbata njé ngaw koy je ngay ki rōde to mbəl bəy iləi kadi-me ləde kō ə uni go *Sata.

¹⁶ Re nje kadi-me ki dəne madi aw ki njé ngaw koy je me kəy ti ləne nōō ningə, sōbi kadi e wa ngəm-de. Loki ra be ningə e ne koti ki əy ə un dō njé kaw-naa je ti, kadi njé kaw-naa je rai ki njé ngaw koy je ki rōjeti ki dəw ki nje ra səde goto.

☆ 5:10 Lk 7.44

Njé kər nō njé kaw-naa je

¹⁷ Maji kadi ngatōgi je ki njé ra kilə maji dan njé kaw-naa je ti, ingəi kosi-gon ki ne kigə go ji ki asi ta kilə ləde gidi joo. Ki bo tōy, e njé je ki isi adi rōde kō mba kōji ta, ki ndo dije ta lə Luwə.

¹⁸ Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Dəw a dō ndugidu ta mangi ti al, dəkagilo ti ki a njiyə dō ko ti mba kadi kande tēē.» Taa makitibi lə Luwə əl bəy tō ə nə: «Maji kadi dəw ki nje ra kilə ingə ne kigə go ji ki asi ta kilə ki ra*»

¹⁹ Re dəw madi əl ta ki majal dō ngatōgi ti, ə dije joo ə se mitə mai naje al ningə, oti kadi indigi sie dō ti.

²⁰ Njé je ki rai majal, sōbi kadi indangi-de ta kəm kosi je ti mba kadi ndəge je bəli.

²¹ M-ndəji ta kəm Luwə ti ki ta kəm Jəju Kirisi ti, taa ta kəm malayka je ti ki Luwə mbəti-de, kadi itəl rōi go ta je ti ki m-əli. Itəl rōi go ti ki kanji kun ki madi je ə kiyə njé ki nungi, ki kanji kər kəm dije dana.

²² Ne ki sōbi kadi igər ə to kin: Oti kadi ində ji dō dəw ti kalangi ba mba kadi təl nje ra kilə dan njé kaw-naa je ti. Maji kadi ində rōi-naa ti ki dəw dō majal ti lie al. Ningə, i wa ay rōi njay dō majal ti.

²³ NGa ningə, maji kadi ay man ki ndul wa kare ba par al, nə kadi ay kasi kandi nju ndəy ndəy mba kadi ra maji ki moy ki mei ti ki ra adi rōi ta kati al ki dəkagilo je pəti kin.

²⁴ Dije madi je gin majal ləde to taga kəte bəy taa kadi ta ki gangi re dōde ti. Nə njé ki nungi, majal ləde to lo bəyō ti biti kadi ta ki gangi taa a ər ginde ndō ki gogi ti.

²⁵ Kilə ra je ki maji ka to be tō. Yə njé ki madi to taga pay pay. Ningə njé ki nungi, re yade to taga pay pay al ka, a toi lo bəyō ti ratata al.

6

Ta dō bəə je ti

¹ Dije pəti ki adi mede ki əi bəə je, sōbi kadi iləi dōde gin tōgi ti lə bade je. Fləi dōde gin tōgi ti lə bade je mba kadi dəw əl ta ki mal dō tō Luwə ti al, taa dō ne ndo ti ki ji ndo səsi kin al tō.

² E go ti al kadi bəə je ki bade je adi mede Luwə, uni girə dō ke ngakonaa me ta ti lə

Luwə ə mbati kadi iləi dōde gin tōgi ti lə bade je. Kede ngakonaa me ta ti lə Luwə ka kin ə sōbi kadi rai kilə adi-de ki kəte nōq bəy, tado e ngakode je ki njé kadi-me je ə isi rai kilə adi-de.

Njé ne ndo je ki ngom ki ra ta ne kingə

³ Ta ki m-aw tə m-əli kam, e ta ki sōbi kadi indo dije ə indəji-de kadi rai kile. Re dəw madi ndo dije ne ki rangi, ə iyə go rəbi ta ki rōjeti lə Bəbe ləje Jəju Kirisi, ki go rəbi ne ndo ki go kadi-me ti ləje kin ningə,

⁴ e dəw ki kun dō ta təl-e, taa e dəw ki isi day tō. Ne ki gər e ta ki naji ki to rəe ti tə moy. E nje sangi ta me ta ki naji ti dō ta je ki ndade goto. Ningə lo kin ə, jangi je, ki gaki-naa je, ki taji-naa je, ki ta ki təti dō-naa ti je tēē ti.

⁵ Ta ki naji ki gine gangi al, mbo dije ti ki ku dōde goto, ki ngon gir ta ki ndəy ki oji dō ta ki rōjeti goto dōde ti, tēē lo kin ti nōq. Ningə məri kadi, kadi-me Luwə e rəbi kingə ne.

⁶ Təki rōjeti, kadi-me Luwə e ne kingə ki bo ngay, re dəw ra rənəl dō ne ti ki to me jie ti.

⁷ Təki ji re-n me duniya ti ki jije kare, be tō ə j-a ji təl-n ki jije kare.

⁸ E be ə, re j-ingəi ne kusoje ki kibi rəje ningə, kadi ji ra rənəl dō ti.

⁹ Dije ki sangi kadi n-təli njé ne kingə ki ngay ki rəbi je ki dangi dangi, osi me gum ne na ti. Osi me gum ti ki go rəbi ra ta ne ki to mbə, ki ki majal, ki aw ki dije me ne ti ki majal, ki me tuji ti.

¹⁰ Tado ra ta la e ngirə majal je pəti. Njé ki madi uni rōde ba pəti indəi ta sangi la ti, adi ndəmi say go rəbi kadi-me ti. Ningə əi je wa adi kō ndilde.

Rō rō ki maji

¹¹ Nə i ki i dəw lə Luwə, ay gədi ne je ti kin ki rangi, sōbi kadi isa rəbi ne ra ki dana, ki bəl Luwə, ki kadi-me, ki ndigi-naa, ki kore me, ki səl ləm.

¹² Irō rō ki maji ki oji dō kadi-me, uwə kaji ki to ratata kin səm, tado Luwə bari mba kadi igər ta kaji kin, dəkagilo ti ki un ndui taa ima-n naji ki maji dō ti nō kosi dije ti.

¹³ M-ndəji ta kəm Luwə ti ki nje kində ne je pəti, taa ki nō Jəju Kirisi ki un ndune ki taa man naji ki rōjeti nō Pōsi *Pilati ti*.

* 5:18 Dətarənom 25.4; 1Kər 9.9; Mt 10.10; Lk 10.7   * 6:13 Ja 18.36-37; 19.11

¹⁴ kadi ingəm go ndu-kun ki ingə kin maji, me kay njay ti ki kanji ta madi dɔi ti biti kadi Baɓe Jəju Kirisi təl re-n.

¹⁵ Baɓe Jəju Kirisi a re dəkagilo ti ki Luwə oji,
Luwə ki nje maji-kur, ki e ki karne ba e ɓa
rɔne,

E NGar lə ngar je ki Baɓe lə ɓaɓe je,

¹⁶ E ki karne ba e nje koy al,
Isi me kunji ti ki dəw asi kadi tɛɛ kadi ti al.
Dəw kare ki dɔnangi ti ne ki oo-e ki kəmne
goto.

Dəw ki asi koo-e goto.

Tɔɓa ki tɔgi ki to biti ki nɔ ti e yəe! Amen!

Ta ki oji dɔ njé nɛ kingə je

¹⁷ Əl njé nɛ kingə je ki dɔnangi ti ne kadi indəi gude al. Əl-de kadi uwəi kul nɛ kingə je ki a tuji kin al, nə kadi uwəi kul Luwə ki nje kadi-je nɛ je pəti ki to mbar mbar, jie o y al, mba kadi j-isi-n me rɔnəl ti.

¹⁸ Əl-de kadi rai maji, kadi nɛ kingəde e kilə ra ki maji. Nɛngə kadi əi dije ki jide o y al, kadi kəki nɛ kingə je ləde ki dije ki rangi.

¹⁹ Re rai be nɛngə, isi kawɪ nɛ maji je ləde indəi lo ngəm nɛ ti ki maji ki ngə mba ndɔ ki lo ti ti, kadi ingəi kaji ki rɔjeti.

Ta ki dɔbəy ti ki kuwə ji-naa

²⁰ I Timote, sɔbi kadi uwə go ndu Luwə kin səm. Osi rɔi kɔ kadi ta je ti ki kəl ki ndae goto, ki o si ta ta lə Luwə, o si rɔi kɔ kadi ta je ki naji ti ki go nɛ gər ti ki ngom ki dɔnangi ti ne.

²¹ Dije madi uwəi kul nɛ gər kin, adi ndəmi go rəbi kadi-me ləde.

Kadi me-maji lə Luwə e naa ti səsi. Amen!

Makitibi ki ko joo ki Pol ndangi adi Timote

Ta ki do makitibi ti ki ko joo ki Pol ndangi adi Timote

Makitibi ki ko joo ki Pol ndangi adi Timote kin, ndange Rom ti, loki to-n ta ko ti me kay dangay ti (1.17; 2.9). E dokagilo ki madi-kila je la Pol tusi-e iyai-e (4.10, 16). Pol e ta tol ta kila ti lane (4.6), a ndangi makitibi adi madi-kilane ki ngay Timote, ade-n ngan ndu je ki dabay ti (1.2). Makitibi ki ko joo ki Pol ndangi adi Timote kin a e dabay makitibi la Pol ki ndangi.

Kila ngira ta ti, nje kaw kila Pol, ra oyo Luwa mbata kadi-me ki ndigi-naa ki to me Timote ti. NGa ninga, oji-n do ko ki a inga ba kila je la Luwa lo ti ti, ki ro ki a inga-de me kila kila mbe Poy Ta ki Maji ti la Kirisi, Pol ila dingam me Timote ti kadi uwa togine ba, ro ta asigar la Jaju Kirisi ki a do njane ti (1.3-2.13). Daje kadi asi rone ngarangi kadi dije ti ki nje ge ta ki maji ki ndae goto, ki nje tida ta je ki galala ki asi ta Poy Ta ki Maji. Pol ndaji Timote kadi oo do njane n-e Pol, ninga kadi inda kame go ne ndo ti ki rojeti ki n-ade (2.14-4.5). Ta tol ta ta ti, Pol al ta ki do rone ti oji-n do dokagilo ki nga ki e me ti, ninga iyat ta ra oyo Babe Luwa ki isi inda kame gone ti me ko je ti kin, al (4.6-22).

Nje kaw kila Pol ro ro ki maji mba ta la Luwa, biti tol tae (4.7). NGa ninga, saba kadi nje kadi mede Kirisi, roi ko ro la Pol kin, ki kanji bal. Kadi roi ki kadi-me, ki kore me, ki ndigi-naa, taa ki kuwa togit ba to.

Kuwa ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kila la Jaju Kirisi ki go ndigi ti la Luwa. Kila ram e mba kadi m-ila mbe ta kaji ki Luwa un ndune adi do ti ki takul kindo ro naa ti ki Jaju Kirisi.

² M-ila ki makitibi kin madi i Timote* ki i ngon ndigi lam. M-uwat jii a m-daji kadi me-maji ki koo kam-to-ndoo ki kisi-maje la Luwa ki Bawje ai ki Babe laje Jaju Kirisi e sai naa ti.

Pol ra oyo Luwa

³ M-ra oyo Luwa ki m-isi m-ra kila made ki ngame ki ay njay taki kam je* rai kate be to. Kondoo ki kada loki m-isi m-al ta ki Luwa ninga, mem ole doi ti.

⁴ Loki mem ole do no ti lai*, bo koo-i ra-m ngay mba kadi ronol lam rosi.

⁵ Mem ole do kadi-me ti lai ki rojeti. Kadi-me kin i ro kai Loyisi ti ki balme bay taa to ro koi Enisi ti to. M-badi al kadi kadi-me kin e ngamei ti to.

Pol daji Timote kadi inga ko sane mbata Poy Ta ki Maji

⁶ MBata kin a, m-ole mei do ta ti kin kadi inda kami maji go kadi-kare ti la Luwa ki inga ki go me-maji ti lie, loki m-inda jim doi ti.

⁷ Taki rojeti, NDil ki kay njay ki Luwa adije, e NDil bal al, na e NDil ki rosi ki togit ki ndigi-naa. Taa e NDil kindo do ro ti to.

⁸ Adi roi soli mba ma naji do Babe ti laje al. Taa adi roi soli dam ti, mi ki mi kay dangay ti mbata lie kin al to. Na kadi inga ko sam mbata Poy Ta ki Maji ki go togit ti ki Luwa adi.

⁹ Luwa ki aji-je a bar-je, mba kadi kisi ki do taa laje e kisi ki do taa ki ay njay. Ra ne kin be mba kila raje je al, na e ki go ndigi ti ki go ki me-maji ti lie. Me-maji kin Luwa adije me Jaju Kirisi ti kate bay taa kadi inda duniya.

¹⁰ Me-maji ka kin j-oi ki kamje ngasine ki takul re la Nje kaji-je Jaju Kirisi. E a tol koy ne ki kare ti. Ninga ki takul Poy Ta ki Maji, ra adi ji gari kaji ki kisi kam ba ay njay njay to.

¹¹ E ki mbata Poy Ta ki Maji kin a Luwa inda-m ta nje kila mbe nim, nje kaw kila nim, taa ki nje ndo ne dije nim to.

¹² E kin a, e gin kinga ko lam ki ngasine kin. Na rom sol-m do ti al. Taki rojeti, m-gar Luwa ki m-inda mem dae ti kin batit. M-gar maji kadi togit Luwa asi naki kadi inda kamne go ne ti ki adi-m biti dabay ndo ti.

¹³ Ne ndo ki inga rom ti, un ta ne ndaji me kadi-me ti ki me ndigi-naa ti ki Jaju Kirisi adije me kindo ro naa ti sie.

¹⁴ Ingam go ne ndo ki adi-ni ki takul NDil Luwa ki isi meje ti kin maji.

Kuwa ro ba la Onasipar

¹⁵ Igər kadi njé ki dɔnangi Aji ti mbati mi. Pijəl əi ki Ermojən əi mbode ti tɔ.

¹⁶ Ki ɔji dɔ Onəsipər, kadi ra maji lə Babe e dɔ me kəy ti lie. Təki rɔjeti, ilə dɪngəm mem ti taa taa. Taa rɔe sɔl-e dɔm ti me keem kəy dangay ti kin al tɔ.

¹⁷ Dɔkagilo ki tɛɛ Rom ti taa ə, sangi-m ki rɔ ki tji kati kadi ingə-m.

¹⁸ M-kəy Babe Jəju kadi adi Babe Luwə oo kəm-to-ndoo lə Onəsipər ndɔ gangi ta ti. Taa j wa ki dɔi, igər itə ndəgi dije pəti, kilə je pəti ki Onəsipər ra adi-m dɔnangi Epəji ti.

2

Nje rə lə Kirisi ki maji

¹ I ngonm Timote, maji kadi uwə tɔgi ba me me-maji ti ki j-ingəi ki takul kində rɔ naa ti ki Kirisi kin.

² Ningə ne ndo ki ingə rəm ti ta kəm kosi dije ti, maji kadi indo dije ki dana ki asi naki kadi əi je ka, uni ndoi dije ki rangi kəte tɔ.

³ Ingə kɔ səm tə nje rɔ ki maji lə Jəju Kirisi.

⁴ Nje rɔ madi dan njé rɔ je ti ki ge kadi n-nəl ki bo ki dɔne ti, ki ində rɔne ta ne je ti ki rangi yo goto.

⁵ Nje kay ngədi ki a ingə ne kingə go jine re ay ngədi ki go ndu-kun ti al goto.

⁶ Nje ndr ki nje ra kilə ki tɔgine ə a ra rɔnəl dɔ kandi ko ti kəte.

⁷ Maji kadi imər ta dɔ ta ti ki m-əli kin maji ningə, Babe a adi tər kadi igər-n ndəgi ne je pəti tigə.

Adi mei ole dɔ Jəju Kirisi ti

⁸ Adi mei ole dɔ Jəju Kirisi ti ki e gin ka ti lə *Dabidi, Jəju Kirisi ki j taa dan njé koy je ti ki go Poy Ta ti ki Maji ki m-isi m-ilə mbɛe.

⁹ E ki mbata Poy Ta ki Maji wa kin ə, m-isi m-ingə-n kɔ. Dɔɔi-mi ki kulə gindi tə dəw ki nje tɔl dəw be. Nə ta lə Luwə dəw ki asi dɔɔ-e goto.

¹⁰ Be ə, m-tigə tam njaki dɔ ne je ti pəti mbata njé je ki Luwə mbəti-de, mba kadi əi je ka, ingəi kaji ki e me Jəju Kirisi ti, naa ti ki kɔsi-gon ki ratata tɔ.

¹¹ Ta ki m-a m-əl kam e ta ki rɔjeti:

Re j-oyi naa ti ki Kirisi ə,
J-a j-isi kəm ba naa ti sie tɔ.

¹² Re j-uwəi tɔgije ba sie ə,

J-a j-qi be naa ti sie tɔ.

✧ 2:17 1Tim 1.20

Re j-ə nə ji gəri-e al ə,
E ka a ə nə n-gər-je al tɔ.

¹³ Re je j-a dɔ njaje ti al ə,
E a dɔ njane ti.

Tadɔ a naji ta gər rɔne al ratata.

Nje ra kilə ki rəe sɔl-e al

¹⁴ Maji kadi inay ki lo kole mede dɔ ta je ti kin taa taa. Ki nɔ Luwə ti, əl-de ki tɔgi mba kadi gaki-naa dɔ ku ta je ti ki ndade goto kin al. E kin a ra ne madi al, nə a tuji dije ki njé ko dɔe tə tuji yo.

¹⁵ Ində dɔ rɔi ti kadi itɛɛ nɔ Luwə ti tə dəw ki asi, nje ra kilə ki rəe sɔl-e dɔ kilə ti lie al, ki ilə mbɛ Poy Ta ki Maji ki rɔjeti lə Luwə ki go rəbe ti.

¹⁶ Imbati ta ki naji je ki ndade goto ki ɔsi ta kadi-me. Təki rɔjeti, njé je ki ta je ki be kin nəl-de, ndəde ngal ki Luwə par par.

¹⁷ Ne ndo ləde to tə do bay ki aw ki kəte kəte kin be. Iməne✧ əi ki Piləti əi mbɔ dije ti kin tɔ.

¹⁸ Əi say kadi ta ti ki rɔjeti. Ningə əli əi nə, njé koy je jii taa lo koy ti ngata. E be ə, tuji ki kadi-me lə njé ki nɔ je.

¹⁹ Be ka, ngirə kəy ki ngə ki Luwə ində isi lo kise ti. Luwə ndangi ta je kin dɔ ti ə nə: «Babe gər dije ki əi yəe je bəti, ningə maji kadi dəw ki ra ki ə nə n-e yə Babe, kadi ay say kadi majal ti.»

²⁰ Me kəy ki bo ti, dəw a ingə ne ra kilə je ki ra ki ɔr ə se ki ningə kasi par al, nə a ingə njé ki madi je ki rai-de ki kagi ə se wanji tɔ. Njé je ki nɔ je, e ki mba ra kilə ndɔ madi je par. Njé je ki nungi, e ki mba ra kilə ki ndɔ je pəti tɔ.

²¹ Re dəw madi ay rɔne njay dɔ majal je ti kin ə, a to tə ne ra kilə kɔsi-gon, ki kində ta dangi, ki ndae to ti mbata bəe, ki kində dɔ dana mbata kilə je pəti ki maji.

Nje ra kilə lə Babe

²² Maji kadi ɔr rɔi kɔ me ngur darɔ ti ki dɔkagilo basa ti. Isangi rəbi ra ne ki dana, ki kadi-me, ki ndigi-naa, ki kisi ki naa maje, ki njé je ki isi əli ta ki Babe ki me ki ay njay.

²³ Imbati ta ki naji je ki to mbə ki ndae goto. Ta ki naji je ki be kin a re ki gaki-naa.

²⁴ Təki rɔjeti, dəw ki nje ra kilə bəə kadi Babe, e dəw ki a gaki dije al, nə e dəw ki a ɔji ndigi-naa ləne ki rɔ dije ti pəti nim, dəw

ki asi ndo ne dije nim. A e daw ki a isi do ta ti to.

²⁵ Ki mindi ki sol lom a a tur-n ta dije ki nje kase ta. Domaji a Luwa a ra adi tui kalde mba kadi teei me gar ta ki rojeti ti, ba a tali uni angal ki maji gogi.

²⁶ A teei me gum je ti la su ki uwə-n-de dangay ti, gin togi ne ti mba kadi rai ndigi lie.

3

Ne je ki a rai ne dabay ndo je ti

¹ Maji kadi igar taki me ndo je ki dabay ti, kagi lo je ki nga a rai.

² Dije a tali nje ra ta ne, nje ndigi la. A ai nje kində gude, nje kun dode taa, ki nje kal ta ki mal do to Luwa ti. A ai nje tal rade go ta ti la nje koji-de je al. Ningə, a asi kadi rai oyo Luwa al to. Taa a ilai koji do ne je ti la Luwa al to.

³ Koo to daw a goto rade ti, koo kam-to-ndoo a goto rade ti, a ai ta ki rojeti al do-naa ti, pa njiyade a ale mba. A ai nje tol ne ki kanji koo kam-to-ndoo, taa a ai nje kasi ta ne ra ki maji to.

⁴ A ai nje kun do-naa, nje ra ne ki do gu ti, kun do taa a tal-de nje kam to je ti. A ndigi ronəl ki duniya ti itə Luwa.

⁵ A oji gidi rade ti taki n-ai nje bal Luwa, na taki rojeti, naji ta gar togi kadi-me. Or rai ko kadi ko dije ti ki be kin.

⁶ MBQ ko dije ti kin, a ingə nje je ki isi uri me kay ti la dane je ki nje togi goto, uwai-de me gum je ti lade. Əi dane je ki majal dum dode, adi iyai rade adi ngur daro je ki dangi dangi.

⁷ Isi ta ndo ne je ti ki dokagilo je pəti, na lo kadi asi teei me gar ta ti ki rojeti goto ratata.

⁸ Taki dokagilo ti ki kate, Janəsi ai ki Jambirəsi asi ta *Moji ka kin ə*, nje je kin ka asi ta, ta ki rojeti to. Əi dije ki ne gar lade aw sade me ne ra ki majal ti yo, taa kadi-me lade ka, ndae goto to.

⁹ Lo kaw kate lade ki ngay a goto, tado dije a gari ne rade je ki majal taki ndo je ti ki kate, dije garii ne ra je ki majal la Janəsi ai ki Jambirəsi ka kin be to.

Pol ndaji Timote kadi ngam go ne ndo ki ingə rone ti

¹⁰ Nə i, ində kami o-m me ne je ti pəti: me ne ndo ti ləm, me pa njiyam ti, me kəji ta ra je ti ləm, me kadi-me ti ləm, me kisi do ti ləm, me ndigi-naa ti ləm, taa me kuwə togi ba ti ləm to.

¹¹ Igar rəbi ki dije indəi kam-ndoo ki mbata Poy Ta ki Maji, ki ko je ki ngay ki m-ingə me be bo ti ki Atiyosi, ki Ikoniyom, taa me be ti ki Lisitir to*. Taki rojeti m-ingə ko ngay wa, na taa taa, Babe isi or-m me ne je ti kin ko.

¹² Tə ki rojeti, dije pəti ki gei njiyə me bal Luwa ti ki takul kində ro naa ti lade ki Jəju Kirisi a ingəi ko.

¹³ Nə dije ki nje me ndul, ki nje ndo te je a awi kate kate me majal ki ra ti par par. Me kilə rade je ti, a ədi ndəgi dije taki ai je wa ka dije ki rangi ədi-de be to.

¹⁴ Nə ki oji dəi, maji kadi uwə go ne je pəti ki indo ə itaa to ne je ki rojeti kin səm. Tado igar dije ki ingə ne ndo kin rade ti bəti*.

¹⁵ Dokagilo ki ito ki dui ba bəy ə igar ta je ki ndangi ki ay njay la Luwa kin. Ta je kin a asi kadi-ni ne gar ki rojeti, ki a tee sai kaji ti ki takul kadi-me Jəju Kirisi.

¹⁶ Tado makitibi ki ndangi la Luwa pəti, Luwa to NDilne ki ay njay səm ti. Ningə ndae to ti mba ndo ne daw, mba kadi oji daw adi mbati ne ra ki majal, mba kor daw ta rəbi, taa mba ndo ne daw mba kadi pa njiye e go ndigi ti la Luwa to.

¹⁷ E be mba kadi daw la Luwa e ki kasi naa bərəre me ne je ti, mba kadi ra-n kilə je pəti ki maji.

4

Kilə mbə Poy Ta ki Maji

¹ E be ə, ta kam Luwa ti ki ta kam Jəju Kirisi ti ki a gangi ta do dije ti ki isi ki dode taa ə se nje koy je, ki mbata tal re lie ə se ko be lie,

² m-dəji kadi ilə mbə Poy Ta ki Maji kin par par, dokagilo ti ki maji ə se ki majal. Or dije ta rəbi, ikəl do hal ti ki majal, ilə dingəm me dije ti ki takul ne ndo lai, ki kisi do ti ki kanji kiyə tae.

³ Tado dokagilo a re no kadi dije a mbati ne ndo ki rojeti, ə a rai ne je ki go me ge je ti lade. A sangi nje ndo ne je ngay ki a gugi

dɔde wuki mba kadi ndoi-de ne je ki mbide ndigi koo.

⁴ A uti mbide dɔ ta ti ki rɔjeti, ɔ tɔli rɔde go su ki kidɔ ti yo.

⁵ Nɔ j, maji kadi indɔ dɔ rɔi ti me ne je ti pɔti. Uwɔ rɔi ba me kɔ je ti. Maji kadi ira kilɔ kilɔ mbɛ Poy Ta ki Maji lai kin maji. Indɔ kɔmi go ra kilɔ bɛɛ ti lɔ Luwɔ maji tɔ.

Pol tɔl ta ngɔdi

⁶ Ki ɔji dɔm, dɔkagilo re kadi m-ilɔ rɔm kadi-kare ti m-adi Luwɔ ngata. Dɔkagilo koy lɔm re nga.

⁷ M-rɔ rɔ ki maji, m-tɔl ta ngɔdi lɔm, m-ngɔm go kadi-me lɔm.

⁸ NGɔsine, ne kigɔ go ji njɛ tɔti rɔ je, adi e ne ra ki dana ki a to ratata isi ngɔm-m. Bɔbe ki e nje gangi ta ki dana, a adi-m ndɔ dangi ta ti. A adi-m mi par al, nɔ dije pɔti ki ndigi tɔl-e, ɔ isi ngɔmi ndɔe kɔrɔngi.

Poy ta je ki dɔbɔy ti

⁹ M-dɔji kadi indɔ dɔ rɔi ti, ɔ re kalangi ingɔ-m.

¹⁰ Tadɔ Dɔmasi iyɔ-m kɔ, ɔ aw Tɔsaloniki ti, mbata ne maji je ki dɔnangi ti, ki dɔkagilo ti ki bɔne uwɔ me. Kirɔsɔsi aw dɔnangi Galasi ti. Ningɔ Titi aw Dalmasi ti tɔ[☆].

¹¹ Luki ki karne ba par ɔ e sɔm ne. Ire ki Marki kɔmi ti adi-m tadɔ a ra sɔm maji ngay me kilɔ bɛɛ ti ki e jim ti[☆].

¹² M-ilɔ Tisiki me bɛ bo ti ki Epɔji[☆].

¹³ Dɔkagilo ki a re ɔ, un kibi kul lɔm ki m-iyɔ me kɔy ti lɔ Karpusi, me bɛ ti ki Tirowasi[☆] kin jii ti ire-n adi-m. ɔy makitibi je lɔm jii ti tɔ. Ki bo ngay, e makitibi nda je kin.

¹⁴ Alɔgijandir[☆] ki kɔdi ko ne je adi-m kɔ ngay, nɔ Bɔbe a ige ki go kilɔ rae ti.

¹⁵ J ka, maji kadi indɔ kɔm-kɔdi dɔ rɔi ti rɔe ti tɔ, tadɔ mbati ta je lɔje ki tɔgine ngay.

¹⁶ NDɔ gangi ta ti lɔm ki dɔsɔy, dɔw kare ki re a gom ti goto, dije pɔti iyɔi mi kɔ. Ningɔ kadi Luwɔ tidɔ majal kin dɔde ti al.

¹⁷ Nɔ Bɔbe e sɔm naa ti. E ɔ adi-m tɔgi mba kadi m-ilɔ-n mbɛ Poy Ta ki Maji lie m-tɔl tae, mba kadi dije pɔti ki ɔi *Jipi je al ooi dɔe. Luwɔ ɔ ɔr-m kɔ ta bɔl ti.

¹⁸ Bɔbe a ɔr-m kɔ ta ne je ti ki majal pɔti. Ningɔ a aji-m mbata kɔbɛ lie ki dɔrɔ ti tɔ. Tɔji e lie ki dɔkagilo je ki dɔkagilo je! *Amen.

Kuwɔ ji-naa ki dɔbɔy ti

¹⁹ Uwɔ ji Piriisika nim, Akila nim adi-m. Taa uwɔ ji dije ki me kɔy ti lɔ Onɔsipɔr tɔ[☆].

²⁰ Erasi nay bɛ bo Korɛti ti. Tiropim e ki moy adi m-iyɛ Mile ti[☆].

²¹ Isangi rɔbi kadi ire kɔte nɔ nay kul ti. Ebulu, ki Pudasi, ki Linusi, taa Kilodiya ki ndɔgi ngakɔ je je pɔti uwɔi jii.

²² Kadi Bɔbe e sɔi, ningɔ kadi me-maji lie nay sɔsi pɔti tɔ.

☆ **4:10** Kol 4.14; Plm 24; 2Kɔr 8.23; Gal 2.3; Tt 1.4 ☆ **4:11** Knjk 12.12, 25; Kol 4.10 ☆ **4:12** Knjk 20.4; Ep 6.21-22; Kol 4.7-8 ☆ **4:13** Knjk 20.6 ☆ **4:14** 1Tim 1.20 ☆ **4:19** Knjk 18.2; 2Tim 1.16-17 ☆ **4:20** Knjk 19.22; 20.4; 21.29; Rm 16.23

Makitibi ki Pol ndangi adi Titu

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Titu

Titu ki Pol ndangi makitibi ade kin e Jipi (Gal 2.1-3). Titu e ki kare dan madi-kila Pol je ti. E e ə ilə rone nangi ra adi Pol əi ki njé kaw-naa je ki Koreti ti təli iləi noji naa ti (2Kor 7.6-16). Pol ndangi makitibi kin adi Titu loki Titu e do dər ti ki Kirəti. Pol ade kilə kadi ində kəmne go njiyə maji ti lə njé kaw-naa je ki Kirəti ti (1.5).

Lo kilə ngirə ta ti, Pol əl Titu ne ki uwə mee ə ndangi-n makitibi kin ade (1.1-4). Go ti, əl e ne je ki sɔbi kadi dəw oo rə njé kər nɔ njé kaw-naa je ti (1.5-16). Ta ki re go ti, Pol adi Titu ta kɔji ɔji-n do buti dije je ki dangi dangi ki toi dan njé kaw-naa je ti, kadi ində kəmne gode ti. Adi e dingəm je ki tɔgi, ki dəne je ki tɔgi, ki ngan basa je, ki ngan mandi je ki sɔbi kadi dəne je ki tɔgi a indəi kəmde gode ti, ki ɔə je (2.1-15). Go ta kɔji ti, Pol ɔji Titu rəbi kilə lə njé kun go Kirisi ki sɔbi kadi ɔji-de adi rai, kadi isi ki naa ki lapiya ki kanji gangi-naa (3.1-11). Pol təl ta ta ləne ki ngan ndu je ki kadi ra ki Titu me kilə ti nim, ki ta kuwə ji-naa nim tɔ (3.12-15).

Ta ki to me makitibi ti ki Pol ndangi adi Titu kin, e ta ki un njé kaw-naa je pəti, ɔi e ta ki dəkagilo ti lə Titu par al. Ta do kində-naa do kilə ti ki goe goe do njé kaw-naa je ti, ə se kində kəm go njé kaw-naa je ti kadi njiyəi maji, ki ta ki do pa njiyə njé kər nɔ njé kaw-naa je ti, ki kilə ki sɔbi kadi njé kaw-naa je wa rai kin, e ta ki sɔbi do njé kaw-naa je pəti ki lo je ti ki dangi dangi.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki ɔə kilə lə Luwə, mi ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ə m-ndangi makitibi kin. Mi nje kaw kilə mba kadi dije ki Luwə mbəti-de adi mede. Taa kadi m-ɔji-de kadi gəri ne ki rɔjeti ki go ndu Luwə ti tɔ.

² Be mba kadi indəi mede do kaji ti ki biti ki nɔ ti, ki Luwə ki nje ngom al, un mindine adi-je do ti kəte nɔ ne je ti pəti.

³ Luwə ɔji ta lə ne adi dije gəri ki takul kiyə ki iyə jim ti kadi m-ilə mbəe dəkagilo ti ki e

wa ɔji. M-ilə mbəe ki go ndigi ti lie e ki Nje kaji-je.

⁴ M-ndangi makitibi kin m-adi i Titu[☆] ki i ngonm ki rɔjeti. I ngonm ki rɔjeti me kadi-me ti, ki je kare ba do ti. Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə ki Bawje əi ki Jəju Kirisi ki Nje kaji-je e səi naa ti.

Kilə ki kadi Titu ra me ɔe ti ki Kirəti.

⁵ M-iyəi gogi dənangi ti ki Kirəti mba kadi tə itəl ta kilə je ki nay. Ningə kadi ində ngatɔgi je do njé kaw-naa je ti me ɔe bo je ti kare kare pəti. Ində-de ki go kɔji ti ki ndo ki m-ɔjii.

⁶ Ningə sɔbi kadi dəw ki ngatɔgi e dəw ki ta goto dəe ti, e ngaw dəne ki kare ba, kadi e dəw ki ngane je əi njé kadi-me je, ki kadi dəw ində ta dode ti ɔji do hal ki majal ə se do nga al.

⁷ Sɔbi kadi nje kər nɔ njé kaw-naa je e dəw ki ta goto dəe ti, mbata e nje ngəm ne lə Luwə. Kadi e nje tɔ rə al, e nje wongi al, e go kasi al, e nje rə al, taa kadi e nje ge ne ki go rəbi ti ki dana al, al tɔ.

⁸ Sɔbi kadi e nje ra mba, kadi e nje ge ne ra ki maji, e nje kəl ta ki go rəbe ti, e dəw ki dana, e dəw ki ay njay, e nje kuwə rone gin tɔgine ti.

⁹ Maji kadi uwə rone ngəme ta ti ki rɔjeti, ki aw naa ti ki ne ndo ki ingə. Lo kin ti, a asi kadi ilə dingəm me ndəgi dije ti ki ne ndo ki rɔjeti. Taa a asi kadi ɔji njé je ki isi ndoi ne je ki rangi kadi gəri təkəi ndəmi rəbi tɔ.

¹⁰ Dije ngay dan *Jipi je ti əi njé mbəti təl rəde go ta ti ki rɔjeti, isi tidəi ta je ki biriri, isi ədi dije ki ta ki ndae goto.

¹¹ Adi uti tade do ta je ti ləde. MBata tui do dije me kəy je ti ngay ki ne ndo ki kadi dəw ndo al. Rai be mba kadi ingəi ne kingə ki go rəbe ti al ji dije ti.

¹² Dəw kare dande ti, adi e nje kəl ta ki tade ti əi je wa ə nə: «Dije ki Kirəti ti əi njé kəl ta ki ngom ki ndo je pəti, əi da je ki mande majal, əi njé ra ta mede, ki njé dabi je.»

¹³ Ningə ta ki əl kin e ta ki rɔjeti, ə maji kadi indangi-de ki rə tji, kadi əi njé kadi-me je ki rɔjeti.

¹⁴ Bi kadi təli rəde go su je ki kidə ti lə Jipi je ki go ndu-kun ti lə dije ki njé mbəti ta ki rɔjeti kam al.

☆ 1:4 2Kor 8.23; Gal 2.3; 2Tim 4.10

¹⁵ Ki rɔ dije ti ki ayi njay, ne je pəti ayi njay tɔ, nə ki rɔ dije ti ki ayi njay al, ki dije ki njé kadi mede al, ne ki ayi njay goto rɔde ti. Ne ki ayi njay goto rɔde ti, tadɔ ne gər ləde, ki mede ki kadi uwə-de ki ta tuji.

¹⁶ Dije kin, əli tade ti təkɪ n-gəri Luwə, nə kilə rade naji ta gər-e. Əi njé ra ne ki to nje, əi njé tɔ rɔ je, asi kadi rai ne madi kare ki maji, al.

2

Ta dɔ dije ti ki tɔgi, ki ngan basa je ki mandije, ki bəə je

¹ Ningə ki sɔbi dɔi, maji kadi indo ne ki aw naa ti ki ne ndo ki rɔjeti.

² Əl baw dɪngəm je kadi əi dije ki njé kuwə rɔde gin tɔgide ti, dije ki asi ta kɔsi-gon, dije ki njé ra ne ki go rəbe ti, dije ki awi ki kadi-me ki tɔge to, kadi əi dije ki awi ki ndigi-naa mede ti, dije ki njé kore mede.

³ Əl kɔ dəne je kae ti wa kin be tɔ. Əl-de kadi pa njiyəde e pa njiyə dije ki ayi njay, kadi əi njé kəl ta ki majal dɔ dije ti al, taa kadi əi go kasi je al tɔ. Ningə, kadi əi njé ndo ne ki maji.

⁴ Maji kadi ndoi dəne je ki du kadi ndigi ngawde je ki ngande je.

⁵ Kadi əi njé ra ne ki go rəbe ti, əi njé ngəm rɔde, əi njé kində kəmde go me kəy je ti ləde maji, əi dije ki maji, əi njé kilə dɔde gin ngawde je ti. Re rai be ningə, dije a əli ta ki mal dɔ ta ti lə Luwə al.

⁶ Əl ngan basa je ki ngan mandije tɔ, kadi awi ki hal ki maji me ne je ti pəti.

⁷ Ningə j wa ki dɔi, sɔbi kadi j ne ndaji me ne ra je ti ki maji mbata ti ləde. Kadi ne ndo ləi e ne ndo ki tɔgi gangi ki ndam goto me ti.

⁸ Kadi ta kəli e ta kəl ki ay njay, ki dəw asi kadi a əl yəne ɔsi-n kade al. Re ira be ningə, njé kɔsi-je ta a gəri ne ki kadi rai al, kadi awi ki ta ki majal kare kadi əli dɔje ti al.

⁹ Əl bəə je kadi iləi dɔde gin tɔgi ti lə bade je me ne je ti pəti. Kadi bade je ingəi maji rɔde ti. Kadi naji ta bade je ti al,

¹⁰ taa kadi bogi-de al tɔ. Kadi nayi-naa ki lo ka dana ti ki asi-naa bərərə, kadi bade je adi-de mede. Be ə, me ne je ti pəti, a adi-de kɔsi-gon dɔ ne ndo ti lə Luwə ki nje kaji-je.

Me-maji lə Luwə

✧ 3:5 Jə 3.5

¹¹ Luwə tɔji me-maji ləne, ki e gin kaji lə dije pəti ki taga wangi.

¹² Me-maji lə Luwə kin ndo-je kadi ji tusi ne ra ki go bəl Luwə ti al, ki ngur ne lə duniya j-iyə kɔ. J-iyə kɔ mba kadi j-isi ki dɔje taa dɔkagilo ti ki bɔne kin me njiyə ti ki go rəbi ti ki dana, ki təl rɔ go ndu Luwə ti.

¹³ Ji rai be taa kadi ji nginəi maji ki j-indəi meje dɔ ti, kadi ji nginəi ndɔ ki Luwə ləje ki bo, ki nje kaji-je Jəju Kirisi a tɔɔ-n me tɔba ti ləne.

¹⁴ Kirisi ki un rɔne adi ki mbata ləje, mba kadi gangi-n dɔje ta ne ra ti ki majal pəti. Gangi dɔje kadi ji təlɪ dije lie ki kay njay. Dije ki kay njay, ki tingəi bil me ne ra je ti ki maji.

¹⁵ E kin ə, e ne ki kadi indo dije, kadi ilə-n dɪngəm mede ti. Tɔgi kɔr nɔ dije ki aw-n kin, kadi indangi-n-de ki rɔ ki tɪ kati. Ira adi dəw madi kidi al.

3

Pa njiyə njé kadi-me je

¹ Ole me njé kadi-me je kadi iləi dɔde gin tɔgi ti lə ngar je ki njé kɔbe je. Kadi təlɪ rɔde go ta ti ləde, ningə kadi əi bəsi ta ra ne je ti ki maji pəti.

² Əl-de kadi əli ta ki majal dɔ dəw madi ti al, kadi əi njé ge kəl al, kadi əi njé kilə noji naa ti, kadi dije pəti gəri sol ləm ləm ləde tɔ.

³ MBata je wa ka, kəte dɔje goto, je njé təl rɔ go ta ti al, ji ndəm rəbi, je gin tɔgi ti lə ngur darɔ je, ki koo maji rɔ je ki dangi dangi. J-isi ta ra me ndul ti ki ta ndingə ne ti, dije mbati je, taa je wa ka ji mbati-naa tɔ.

⁴ Nə loki Luwə ki nje kaji-je tɔji maji ki ndigi ləne ki taga mbata ti lə dije kin ə j-ingə-n kaji.

⁵ Luwə aji-je ki go rəbi kilə raje je ki dana al, nə e ki go koo kəm-to-ndoo lie e wa. Aji-je ki ta rəbi lə man batəm koji ki sigi, ki ta rəbi lə NDile ki təl-je dije ki sigi ti✧.

⁶ Luwə buki NDil ki kay njay kin dɔje ti ki tae ba, ki takul Jəju Kirisi ki nje kaji-je.

⁷ Luwə buki NDil ki kay njay dɔje ti ki go me-maji lie, mba kadi ɔr-n ta dɔje ti. ɔr ta dɔje ti kadi ji nginə-n kaji ki to bitɪ ki nɔ ti ki j-ində meje dɔ ti.

⁸ Ta kin ə e ta ki rɔjeti. Ningə m-ndigi kadi a dɔ ti ngə, mba kadi dije pəti ki adi mede

Luwə, indəi rəde ta ne ra je ti ki maji maji. E kin ə e ne ki maji ki ndae to ti mbata lə dije pəti.

⁹ Ningə, ta ki naji-naa ti ki to mbə, ki kər gin noji je, ki gangi-naa, ki kəl-naa dɔ ndukun je ti kin, əi ne ki ndade goto, ə maji kadi ɔsi roi ngərəngi kɔ kadide ti[☆].

¹⁰ Dəw ki nje re ki gangi-naa dan njé kawnaa je ti, maji kadi indər mbie nja kare, indər ki kɔ joo, ə re oo ta ləi al ningə, sɔbi kadi ɔse ngərəngi.

¹¹ Igər maji kadi dəw ki be kin, e dəw ki ndəm rəbi. Ə re nay ki lo ra majal ti ningə, isi gangi ta dɔ rone ti e wa.

Ta je ki dəbəy ti

¹² NDɔ ki m-a m-ilə Artəmasi ə se Tisiki[☆] wa, ə tɛɛ roi ti ɔa, kadi i kalangi ire ingəm Nikopolisi ti. Tadɔ m-ndigi kadi nay kul osi dɔm ti Nikopolisi.

¹³ Maji kadi ində kəmi go Jənasi ti, ki nje gər rəbi gangi ta je əi ki Apolosi[☆] maji. Ira səde dɔ rəbi mba ti ləde. Ira səde kadi ne madi du-de al.

¹⁴ Maji kadi dije ki əi dije ləje, ndoi kaw kəte me ne ra je ti ki maji. Be ə, a gəri lo ra ki dije ki ne to rəde. Ningə, kisi ki dɔ taa ləde a e kare ki ndangi al tɔ.

¹⁵ Dije pəti ki əi səm naa ti ne uwəi jii. Uwə ji madije je, ki əi njé kadi-me je.

Kadi me-maji lə Luwə e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Pilamq

*Ta ki dɔ makitibi ti ki Pol ndangi adi
Pilamq*

Pilamq e dɔw kare ki tɔe ɓa ki adi mene Jɔju Kirisi. Ningə a e ki kare dan njé kaw-naa je ti ki Kolosi. Pilamq e madi Pol (1). Aw ki ɓəə kare ki tɔe nə Onəjim, ki tɛɛ me kəy ti lie ay. Ningə dɔw gər nɛ ki ra nɛ ə Onəjim ay-n al nim, taa dɔw gər rəbi ki ingəi-naa ki Pol ki dɔkagiloe ti nɔɔ kin to dangay ti kin al nim tɔ. Nɛ kare ɓa, j-ingə kadi Onəjim təl nje kun go Kirisi. NGa ningə, Pol un ndune kadi n-ilə ki Onəjim rɔ Pilamq ti gogi. E be ə, ndangi-n makitibi kin ade kadi uwə Onəjim ki rone ti. Kadi oo-e tɔ ɓəə al ngata, nə kadi oo-e tɔ ngokɔe ki me kadi-me Kirisi ti.

Pol ilə ngirə makitibi ləne ki ta kuwə ji Pilamq nim, kuwə ji njé ki isi me kəy ti lə Pilamq nim (1-3). Ba go ti, ra oyo Luwə mbata tingə bil lə Pilamq (4-7). Go oyo ki ra ti nga ɓa Pol ində nɛ dɔji ləne ki mbata lə Onəjim ki nɔ Pilamq ti, tadɔ Pol ndigi kadi Onəjim təl aw rɔ ɓane ti gogi (8-22). Me ta kuwə ji-naa ti ki Pol təl-n ta makitibi ləne kin, tidə tɔ dije ngay ki tɔde to me makitibi ti ki ndangi adi Kolosi je (Kol 4.10, 12, 14). J-a j-ingə tɔ dɔw tɔ Arsipi ki j-o tɔe Plm 2 tɔ Kol 4.17 tɔ kin. Dɔmaji ə e darɔ Onəjim ə wa ə aw ki makitibi lə Kolosi je tɔ e ki ya Pilamq tɔ.

J-ingə me makitibi ti ki Pol ndangi adi Pilamq kin kadi əl-e ta ki mindi ki səl ləm ləm ɓi ində tɔgi dɔe ti al nim, taa maji tɔgi ki Pilamq aw-n dɔ Onəjim ti al nim tɔ. Nɛ kare ɓa, ole me Pilamq tɔ, me dije pəti ki a tidəi makitibi kin tɔ dɔ ndigi-naa ti lə Kirisi ki a ra kadi ta ri ə to dan dije ti ka, a təli iləi noji naa ti me Kirisi ti.

Kuwəji-naa

¹ Mi Pol ki mi dangay ti mbata Poy Ta ki Maji lə Jɔju Kirisi, naa ti ki ngokoje Timote, j-ilə ki makitibi kin j-uwə-n jii j Pilamq ki j madije ki ngay taa j madi-kilə je tɔ✱.

² J-uwə ji konanje Apiya, taa Arsipi ki e madi rɔ ləje ki mbata lə Kirisi kin tɔ✱. Ningə

j-uwə ji njé kaw-naa je ki isi me kəy ti ləi j Pilamq tɔ.

³ Kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Babe ləje Jɔju Kirisi e naa ti səsi.

NDigi-naa ki kadi-me lə Pilamq

⁴ M-ra oyo Luwə ləm mbata dɔkagilo je pəti ki m-isi m-əl sie ta ningə, mem ole dɔi ti j Pilamq.

⁵ Tadɔ m-o poyi kadi indigi ngan lə Luwə pəti. Ki oji dɔ kadi-me ningə, adi mei Babe Jɔju Kirisi tɔ.

⁶ M-dəji Luwə kadi kində rɔ naa ti ləi səje dɔ kadi-me ti tɛɛ ki kandi nɛ ngay. Kadi-me kin a tɔji kadi dije gəri kilə je pəti ki maji ki j-asi ra ki takul kində rɔ naa ti ləje ki Jɔju Kirisi.

⁷ NGokom, m-ingə rənəl ki me-səl ngay ki mbata ndigi ləi, tadɔ ngan lə Luwə ingəi me-səl ki go rəbi ndigi ləi kin.

Nɛ dɔji lə Pol mbata Onəjim

⁸ E be ə, re m-ingə tɔgi ji Kirisi ti mba kadi m-ojii nɛ ki sɔbi kadi ira ka,

⁹ m-ge kadi, ki takul ndigi-naa ki to danje ti kin, m-dəji nɛ tɔ dɔji yo. Təki o-n, mi Pol mi ngatɔgi, taa dɔkagilo ti kin mi me kəy dangay ti mbata lə Jɔju Kirisi,

¹⁰ m-dəji nɛ kare ki mbata ngonm ki me Kirisi ti Onəjim. NGɔsine, m-təl bawe ki go ta ti lə Jɔju me kəy dangay ti ne✱.

¹¹ Kəte e dɔw ki ndae goto ta kəmi ti, nə ngɔsine, təl dɔw ki ndae to ti mbata ləje joo pu.

¹² M-təl m-ile ki rɔi ti gogi, e ki e dɔw rəm.

¹³ M-ge ngay kadi m-ngəm-e rəm ti ne mba kadi ra kilə adi-m toi ti, dɔkagilo ti ki mi-n dangay ti ki mbata Poy Ta ki Maji lə Jɔju kin.

¹⁴ Nə m-ndigi ra nɛ madi ki kanji koo ya, al. Mər ta ləm e ki mba kadi ra maji ləi e ki go me ndigi ti ləi j wa, ɓi e ki tɔgi ti ki kində dɔ ti al.

¹⁵ Dɔmaji ə, Onəjim gangi-naa səi dɔkagilo ki ndəy be, mba kadi re inge gogi ningə, isi səi ratata.

¹⁶ A inge gogi tɔ ɓəə al ngata. A o-e tɔ dɔw ki gate e ngay itə ɓəə. A e ngokɔi ki nje ndigi ləi me Kirisi ti. M-ndige ngay, nə m-gər kadi ndigi ki a indige a itə yam ɓəy, ki go darɔ ti, ə se ki go rəbi ti lə Luwə.

¹⁷ E be ə, re o-m tə madi-kıləi ningə, uwe rəi ti təkə e mi wa ə uwə-m rəi ti be.

¹⁸ Re ra səi ne madi ki nəl-i al, ə se re aw ki ɓangi ləi dəe ti ka, ində dəm ti.

¹⁹ Mi Pol wa ə m-ndangi ta kin ki jim. M-a m-igə-i ɓangi kin. Maji kadi igər təkə m-aw ki ɓangi dəi ti, adi e darəi j wa.

²⁰ Oyo NGokom, m-dəji mba kadi ira kilə kin adi-m me tə ʔabə ti. Ira adi mem səl me tə Kirisi ti.

²¹ Məm ole də təl rə go ta ti ləi dəkagilo ti ki m-isi m-ndangi-n makitibi kin m-adi. Ningə m-gər kadi a ira təkə m-dəji. Dəmaji ə, a ira itə e ki m-dəji kin ɓəy.

²² Ningə m-dəji mba kadi ində də kəy madi dana adi-m. Tadə m-ində mem də ti kadi, kəl ki isi əli ta ki Luwə ki mbata ləm kin, a ra adi njé kəbe je a iyəi mi taa adi səsi.

Kuwəji-naa ki dəbəy ti

²³ Epapirasi uwə jisi. E səm naa ti kəy dangay ti ne ki mbata lə Jəju Kirisi✧.

²⁴ Madi kiləm je, Marki✧ əi ki Arisitarki✧, taa Dəmasi✧ əi ki Luki✧ uwəi jisi tə.

²⁵ Kadi me-maji lə ʔabə Jəju Kirisi e naa ti səsi.

✧ 1:23 Kol 1.7; 4.12 ✧ 1:24 2Tim 4.11 ✧ 1:24 Knjk 19.29; 27.2; Kol 4.10 ✧ 1:24 Kol 4.14; 2Tim 4.10 ✧ 1:24 Kol 4.14

Makitibi ki ndangi adi Ebirə je

Ta ki dɔ makitibi ti ki ndangi adi Ebirə je

Dəw ki ilə rəne səl ləm ə tidə makitibi ki ndangi adi Ebirə je kin 6a, a oo kadi e makitibi ki dəw ndangi sɔbi dɔ dəw ə se dije madi al, nə to tə mbɛ Poy Ta ki Maji ki kilə kam be par. E ta kuwə ji-naa ki ta təl ta ta ti kin par ə ra kadi dəw gər-n təkɪ e makitibi ki ndangi kadi dəw ə se dije madi. NGa ningə, e makitibi ki dəw gər nje ndange al nim, dəw gər dije wa bangi ki dəw ndangi adi-de kin al nim tɔ. Ne kare 6a, to tə ne ki nje ndangi makitibi ka kin isi Itali ti ə ndangi be (13.24). Ningə ndangi adi njé kun go Kirisi ki rɔ je ki dangi dangi isi re dɔde ti. Rɔ je ka kin ra adi dije madi isi sangi kadi iyəi ta kun go Kirisi. E be ə, nje ndangi makitibi, ndangi adi-de, ilə-n dingəm mede ti kadi ai dɔ njade ti, ningə toji-de kadi gəri təkɪ Kirisi ki isi uni goe kin e ki bo dɔ dije pəti, ki dɔ ne je ti pəti.

Lo kilə ngirə makitibi ti wa 6əy 6a, nje ndangi makitibi əl təkɪ Luwə ɔji rəne ki taga kadi dije gəri-e ki rəbi lə NGone Jəju Kirisi (1.1-3). To kadi dəw a gangi kəy kəm makitibi kin asi joo kare:

Kəy kəme ki dɔsəy (1.4-10.18) ilə kagi dɔ ke ki bo ti lə Kirisi. Kirisi e ki bo dɔ njé kəl ta je ki ta Luwə ti par al (1.1-3), nə e ki bo dɔ malayka je ti nim (1.4-2.18), dɔ Moji əi ki Jojuwe ti nim (3.1-4.13). Kirisi e ki karne ba ə e Nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ngay me kun mindi ti ki sigi. Ningə e ki bo dɔ ki bo je ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je pəti ki me kun mindi ti ki kəke (4.14-7.28). Məse ki ilə nja kare par ə təl-n ta ne pəti adi asi-naa kin, itə məsi je pəti ki njé kijə ne məsi kadi-kare je pəti iləi (8.1-10.18).

Kəy kəme ki kɔ joo (10.19-13.19) ilə dingəm me dije ti ki makitibi kin sɔbi dɔde, kadi uwəi tɔgide ba me njiyə go Kirisi ti (10.19-39). Lo kin ti noo, j-ingə ta lə njé kadi-me je ki me kun mindi ti ki kəke, ki to kadi njé kadi-me je ki ɔne ndaji-de (11). NGa ningə nje ndangi makitibi dəji dije ki ndangi makitibi adi-de kadi adi kəmde e dɔ

Jəju Kirisi ti, kadi tətɪ rɔ təkɪ Kirisi tətɪ-n be tɔ (12.1-11). Go ngan ta je madi ti, ki ndəji-naa (12.12-13.19), nje ndangi makitibi təl ta makitibi ləne ki njangi dɔ nim, ki kuwə ji-naa nim (13.20-25).

Kadi tə dije ki a tidəi makitibi kin ingəi tɔgi me ne je ti ki ngə ki a tɛɛ dɔde ti, nje ndangi makitibi kin a dɔ ta je ti ki kadi adi tɔgi par al, nə əl tɔ təkɪ kisi nje ndole go Kirisi dan dije ti ki gəri Kirisi al e ne ki ngə ngay. Nə re e be ka, sɔbi kadi njé kadi-me je goi Kirisi dɔ kagi-dəsi ti, ə ai dɔ njade ti, mai naji lie mbata kaji ki bitɪ ki nɔ ti ki to isi nginə dije ki njé təl rɔde go ta ti lie kin.

Luwə əl ta dije ki takul NGonne

¹ Dɔkagilo ti ki kəte, Luwə əl ta ki kaje je nja bay bay, taa ki rəbi je ki dangi dangi tɔ ki takul njé kəl ta je ki tae ti.

² Ningə ki ngosine kin, dɔkagilo ki dɔbəy ti, Luwə əl-je ta ki takul NGonne. E ki takule ə Luwə ra-n dɔrə ki dɔnangi ki ne je pəti ki me ti, taa ade e 6a ne je pəti tɔ.

³ Kunji ki əti 6əl lə Luwə ɔji rəne ki taga rɔ NGone ti. Ningə titi-naa ki darɔ Bawne wa ay njay njay. Ki takul ta lie ki aw ki tɔgi, ra adi ne je toi lo tode ti me dɔnangi ti ne. Loki ay dije njay dɔ majal je ti ləde ngata ningə, aw isi dɔ ji kɔ Luwə ti ki nje tɔgi ki əti 6əl, me dɔrə ti[☆].

⁴ Be ə, NGon Luwə e ki bo itə malayka je sɔy. Taa Luwə ade tɔ ki e dɔde ti pəti tɔ.

NGon Luwə e dɔ malayka je ti

⁵ Malayka madi kare ki Luwə əl-e ta dan made je ti ə nə:

«I ə j ngonm,
M-təl bawi me ndɔ ti ki ɔne» goto.

Taa, ta ki ə nə:

«M-a mi bawe,
Ə e, a e ngonm» kin ka, tɛɛ ta-e ti ki rɔ malayka ti madi al ratata tɔ[☆].

⁶ Nə dɔkagilo ti ki Luwə aw kadi ilə ngonne ki kare ba me dɔnangi ti ningə, əl ə nə:

«Kadi malayka je ləm pəti ɔsi məkəsɪde nangi nɔe ti.»

⁷ Luwə əl ta ki ɔji dɔ malayka je ə nə:

«Malayka je rai kilə adi-mi tə nəl je be,
Taa tə ndon por je be tɔ[☆].»

☆ 1:3 Pa je 110.1 ☆ 1:5 Pa je 2.7; 2 Samiyəl 7.14 ☆ 1:7 6-7: Dətərənəm 32.43; Pa je 104.4

8 Ningə ki ɔji dɔ ngonne, Luwə ə nə:
 «I Luwə, a ɔ be ratata.
 Ne ra ki dana e gəl kɔbe ki a ɔ-n be dɔ dije ti
 lai.
 9 I nje ndigi ne ra ki dana, ə nje mbati ne ra
 ki go ti al tɔ.
 Be ə, i ki i Luwə, Luwə lai, kɔti dan ngar
 madi je ti,
 Ur yibi rɔnəl dɔi ti*»

10 Ningə təl əl bəy tɔ ə nə:
 «E i Babe ə, lo kilə ngirə ne je ti, ira dɔnangi,
 Ningə dɔrə e ne ra ji tɔ.

11 Ne je kin pəti a gotoi, nə i, a isi lo kisi ti
 ratata.

Dɔrə ki dɔnangi a ngisi tə kibi be.

12 A dole-de təkɔ dəw a dolə-n tuwə kam be,
 Oyo, a mbəli-de təkɔ dəw a mbəl-n kibi kam
 be.

Nə i, a mbəl al ratata.

Ningə a isi ki dɔi taa, ki dɔ bal je, ki dɔ bal
 je*»

13 Malayka madi kare dan malayka je ti
 lie ki Luwə əl-e ə nə:

«Ire isi dɔ ji kɔm ti,
 Biti kadi m-ilə njé bə je lai gin tɔgi ti, goto.»

14 Ki ɔji dɔ malayka je, əi ndil je ki njé ra
 kilə kadi Luwə par. Luwə ilə-de mba kadi
 rai ki dije ki a aji-de.

2

Adi ji kidi ta ki Luwə əl je al

1 Be ə, maji kadi ne ndo je ki j-ingəi kin,
 adi ji rai ji ndami al, re ji rai ji ndamii ə, j-a
 ndəmi rəbi.

2 Ji gər kadi ta ki ndo ki malayka je rəi əli
 kaje je e ta ki rɔjeti*. Ningə dije pəti ki njé
 kal dɔ ndu kin nim, njé təl rɔde go ti al nim,
 Luwə adi-de kində kɔji ki sɔbi kadi ingəi.

3 Təkɔ rɔjeti, j-əi wa ka j-a nali kində kɔji
 lə Luwə kin al, re j-oi ta kaji ki əti bəl be kin
 tə ne ki kare. Ta kaji kin, Babe Jəju wa ə ilə
 mbəe dɔsay. Ningə njé je ki ooi ta-e ti, rəi
 mai naje adi-je, təkɔ e ta ki rɔjeti.

4 Luwə wa ki dɔne ma naji dɔ ta kəl-de ti
 kadi e ta ki rɔjeti ki takul ne kɔji je ki əti bəl
 nim, ne ra je ki dəw asi ra al nim, ki mbəli
 je ki ra ki rəbi je ki dangi dangi nim tɔ. Taa
 Luwə tɔji ne ki rangi bəy, adi njé ma naji

je ka kin, kadi-kare je ki dangi dangi ki go
 NDile ti, ki go ndigi ti lie.

Jəju oi mbata lə dije ki dɔnangi ti ne pəti

5 J-isi j-əl ta dɔ kisi ki dɔ taa ti ki sigi ki a re.
 Ningə kisi ki dɔ taa ki sigi ka kin, e malayka
 je ə, Luwə a adi tɔgi dɔ ti al.

6 Makitibi lə Luwə ə nə:
 «I Luwə, nda dəw e ri ə kadi to rɔi ki mbata
 lie be ə?

Ə se, ngon dəw e ri ə kadi ində kəmi goe ti be
 ə?

7 Ra-e adi malayka je əi dɔe ti mbata ngon
 dɔkagilo ki ndəy be,

Ningə ilə jɔgi piti ki kəsi-gon dɔe ti.

8 ɔsi gone mba kadi ɔ be dɔ ne kində je ti
 pəti*»

Loki Luwə ilə ne je pəti gin tɔgi ti lə dəw, ne
 madi kare ki iyə taga goto. Ningə ki ngəsine
 kin, j-o kadi ɔ be dɔ ne je ti pəti al bəy.

9 Nə j-o Jəju ki kəte, malayka je itəi-e ki
 mba dɔkagilo ndəy, ki mba kadi ki takul me-
 maji lə Luwə, ki ade oy mbata lə dije pəti.
 Ningə e ki tado kɔ ki koy ki Jəju ingə kin ə,
 Luwə ilə-n jɔgi piti ki kəsi-gon dɔe ti.

10 Təkɔ rɔjeti, Luwə e nje ra ne je pəti, taa
 ne je pəti əi yəe je tɔ. Luwə təl Jəju dəw ki asi
 naa bərəre ti go rəbi kɔ je ki ingə, mba kadi
 dije ngay ki təli ngane je, indəi rɔde naa ti
 sie dɔ piti ti lie tɔ. Tado Jəju e njé kər nɔde
 kaw səde kaji ti.

11 Ningə Jəju ki nje təl dije ki kasi-naa
 bərəre ti dɔ majal je ti ləde, taa njé je ki təli-
 de ki kay njay ti ba pəti, Bawde e kare ba,
 adi e Luwə. Be ə, rɔ Jəju səl-e al kadi bər-de
 ngakone je.

12 Jəju əl Luwə ə nə:
 «Ma m-əl ta ki ɔji dɔi ngakom je,
 Ta kəm kosi dije ti lai,
 M-a m-osi pa m-ilə-n tɔji dɔi ti*»

13 Ningə əl bəy:
 «M-a m-adi mem Luwə ba pəti,
 Bəy taa, m-a ne ki dije pəti ki Luwə adi-m-
 de,
 Ki toi tə nganm je be*»

14 Təkɔ dije ka kin awi ki darɔ ki məsi ka
 kin ə, Jəju wa ka, təl rɔne dəw ti ki rɔjeti tə əi
 be tɔ. Ra be mba kadi ki takul koye, su ki aw
 ki tɔgi lə koy jine ti, təl ne ki kare.

* 1:9 8-9: Pa je 45.7-8   * 1:12 10-12: Pa je 102.26-28   * 2:2 Knjk 7.53   * 2:8 6-8: Pa je 8.5-7   * 2:12 Pa je 22.23
 * 2:13 Ejay 8.17

15 Jəju oy mba kadi taa dije ilə-de taa tɔ. Dije ki dɔkagilo kisi ki dɔ taa ləde pəti, isi tɔ bəə je me bəl koy ti.

16 Təki rɔjeti, Jəju re mba kadi ra ki malayka je al, nə re ki mba kadi ra ki dije ki gin koji ti lə *Abirakam.

17 E be ə, me ne je ti pəti, kadi to tɔ ngakone je be, mba kadi təl nje kijə ne məsi kadi-kare ləde ki bo ki nje ndigi dije ki əti bəl, taa ki nje ka dɔ njane ti njururu dɔ kilə ti ki Luwə ade tɔ. E ə, a bər majal lə dije nim, taa a ilə-de noji naa ti ki Luwə nim tɔ.

18 Oyo, Jəju wa ki dɔne ingə ne na nim, ingə kɔ nim tɔ. Be ə, ngosine kin, asi kadi a ra ki njé je ki ne na je tɛgi dɔde ti.

3

Jəju e ki bo dɔ Moji ti

1 NGakom je ki njé kadi-me je, səi ki Luwə bər səsi, maji kadi uri kəmsi ki dɔ Jəju ti. E ə, Luwə ilə sie adi-je, mba kadi e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. E ki takule ə, j-adi-n me je, ə j-isi j-əl ta dɔ ti taga ta kəm dije ti.

2 Təki rɔjeti, Luwə kəti Jəju mba kadi e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. A dɔ njane ti ki rɔ Luwə ti ki nje mbəte, kadi ra kilə kin, təki ndɔ ki *Moji a-n dɔ njane ti me kilə je ti pəti ki ra me kəy ti lə Luwə kin be tɔ✧.

3 Təki rɔjeti, Jəju asi ta piti ki itə yə Moji say təki ji gəri kadi nje kində kəy aw ki kəsi-gon itə kəy kin be.

4 Kəy ki aw ki nje kində ne al goto. NGA ningə nje ra ne je pəti e Luwə.

5 Moji a dɔ njane ti me kilə je ti pəti ki ndɔ ki ra me kəy ti lə Luwə. Nə ke ə e ngon nje kilə kare. Kilə lie e ki mba kadi əl dije ta ɔji dɔ ne je ki Luwə a əl me ndɔ ti ki lo ti ti.

6 Nə Kirisi a dɔ njane ti tɔ NGon lə Luwə, ki Luwə un-e inde dɔ kəy ti ləne. J-əi ə, j-əi kəy je lie, re j-uwəi tɔgi je ba, taa ji rai rənəl dɔ ne kində me dɔ ti ləje tɔ.

Kər kəə lə dije lə Luwə

7 Maji kadi uri mbisi oi dɔ ta ki NDil Luwə əl kin:

«Dɔkagilo ki bone kin, re oi ndu Luwə ningə,

8 Oti kadi adi mesi ngə təki ndɔ ki kasi je tɔi-mi rɔ kin be,

Dɔkagilo ti ki nai mi me dilə lo ti.

9 Oyo e dɔkagilo ti ki kasi je indəi kadide səm ə nai mi,

Go bəl ti ki kuti sɔ ti ki m-ra ne je m-adi oi ki kəmde kin.

10 E be ə, wongi ra-m ngay ki gin koji kin, Adi m-əl m-ə nə, mede nay ki lo ndəm ta rəbi ti.

Lo kadi gəri ne ki m-isi m-ngəm rɔde ti goto.

11 Be ə, me wongi ti ləm, m-un-n mindim m-ə nə:

A uri me be kər kəə ti ki m-isi m-ra ki mbata ləde kam al ratata✧.»

12 Be ə, ngakom je, maji kadi indəi kəm-kədi dɔ rəsi ti, mba kadi dəw madi kare dansi ti aw ki me ki majal ə se me ngə ki kadi aw sie adi təl gidine adi Luwə ki nje kisi kəm ba al.

13 Təki bone Luwə nay ki lo kəl səsi ta ti bəy kin, maji kadi iləi dingəm me na ti ki ndɔ je kare kare pəti, dɔkagilo ti ki isi oi dɔ bər lie bəy kin. İrai be mba kadi majal ədi dəw kare dansi ti adi təl nje me ngə al.

14 Təki rɔjeti, je ki kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi. Nə ke ə, kadi-me ki ndɔ ki j-adi-e, ə ji təli njé kadi-me je kin, kadi j-uwəi ba bita ta təl ta ne je ti.

15 Makitibi lə Luwə ə nə:
«Dɔkagilo ti ki bone kin, re oi ndu Luwə ə, Oti kadi adi mesi ngə təki ndɔ ki kasi je tɔi-n rɔ dilə lo ti kin be.»

16 Se nə je ə, ooi ndu Luwə ə təli tɔi rɔ dilə lo ti wa? Əi njé je ki *Moji ɔr nɔde ə tɛɛ səde me be ti ki Ejipi ti wa kin.

17 Ə se njé je ki ra tɔ ə, wongi ra Luwə səde bəl kuti sɔ wa? Wongi ra Luwə ki njé je ki rai majal ə ninde a dɔ-naa ti bısiri dilə lo kin.

18 Ə se njé ki ra tɔ ə, Luwə ibi rəne kadi a uri be kər kəə ti al ratata wa? E njé ki mbati kadi təli rɔde goe ti kin✧.

19 J-o kadi asi kur me be kər kəə ti lə Luwə al, tadɔ mbati kadi adi-e mede.

4

1 Be ə, təki dɔkagilo kun mindi kur me be kər kəə ti lə Luwə nay bəy kin ba, maji kadi j-indəi kəm-kədi dɔ rɔje ti mba kadi dəw madi kare njae nay gogi al.

2 Tadɔ je ka, təki iləi mbə Poy Ta ki Maji adi kaje je wa kin tɔ ə, iləi mbə kin adi je tɔ. Nə ke ə, Poy Ta ki Maji ki kaje je ooi kin, to tɔ ne ki kare rɔde ti, mbata taai ki kadi-me al.

³ Ningə je ki j-adi me je, j-a j-asi kadi j-ur me be kər kəə ti kin, təkı makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Me wongi ti ləm, m-ibi rəm m-ə nə:

A uri me be kər kəə ti ləm al ratata[☆].»

NGa ningə, təkı rəjeti, Luwə təl ta kilə ləne mari nu lo kilə ngirə dənangi ti.

⁴ Təkı rəjeti, makitibi lə Luwə əl ta ɔji-n dō ndō ki kō siri ə nə: «Luwə ər kəə me ndō ti ki ko siri dō kilə je ti pəti ki ra[☆].»

⁵ Makitibi lə Luwə əl bəy ə nə: «A uri me be kər kəə ti ləm ki m-isi m-ra ki mbata ləde kin al ratata[☆].»

⁶ Njé je ki iləi mbe Poy Ta ki Maji adi-de kəte, adi mede dō ta ti ki Luwə əl-de al. Adi lo kadi a uri me be kər kəə ti lə Luwə kin goto. Re to be ka, ta rəbi tō tagira bəy kadi njé ki rangi a uri ti.

⁷ E be ə, Luwə ində dō ndō ki rangi dana, bar-e ə nə: «NDō ki bone.» Luwə əl ta je kin bal ngay kəte go ta je ti ki kaje je mbati tae ti. Əl ta je ka kin ki ta *Dabidi, me makitibi pa je ti lie ki ndangi kəte ə nə:

«Bone kin ə, oi ndu Luwə ə,

Oti kadi adi mesi ngə,» təkı m-əl-n səsi kəte.

⁸ Təkı rəjeti, re Jojuwe ər nō *Isirayəl je aw səde me be kər kəə ti lə Luwə ə, Luwə a əl ta lə ndō kər kəə ki rangi gogi al ngata[☆].

⁹ Be ə, ndō kər kəə ki rangi lə dije lə Luwə to nō bəy. A e ndō kər kəə ki titi-naa ki ndō ki kō siri ki Luwə ər-n kəə kin be.

¹⁰ Tadō dəw ki ur lo kər kəə ti lə Luwə ə, a ər kəə dō kilə ti ləne, təkı Luwə ər-n kəə dō kilə ti ləne kin be tō.

¹¹ Be ə, maji kadi j-indəi tōgi dō rəje ti mba kadi j-uri me be kər kəə ti kin. Adi j-indəi kəm-kədi dō rəjeti mba kadi dəw madi kare dan je ti təl nje mbati ta ki ta Luwə ti adi osi təkı kaje je osi kəte kin be al ngata.

¹² Ta lə Luwə e ta ki isi kəm, aw ki tōgi ngay tō. Tae ati itə kiyə kasigar ki ta kate e dam joo. Ta lə Luwə a ur rəjeti maki maki. A aw ɔdi dan bəngirə je nu. Ningə ta rəje je ki rəti-naa, ki wuy dōje je ka aw ɔdi tō. Kəji ta ra je ləje ki maji, ki ki majal ki mər ta je ki dō bəngirə je ti ka, ta lə Luwə tēje ki gine.

¹³ Nə kare ki mbō nē kində je ti lə Luwə ki bōyō rəne ta kəme ti goto. Nə je pəti naji rəde

ta kəme ti ay njay njay. Ningə e nō Luwə ti tō ə nā nā a ər gin kilə rane je.

Jəju e nje kijə nē məsi kadi-kare ki bo

¹⁴ Adi j-uwəi kadi-me ləje ki j-əli ta dō ti nō dije ti taga kin ba, tadō, təkı rəjeti, j-awi ki nje kijə nē məsi kadi-kare ki bo, ki nje tōgi ki aw bitı tēje lo kisi Luwə ti. Adi e Jəju Kirisi ki NGon lə Luwə.

¹⁵ Nje kijə nē məsi kadi-kare ləje ka kin, asi naki kadi ingə kō səje dō tōgi kasi al je ti ləje. Təkı rəjeti, e wa ka, nai-e me nē je ti pəti tə je be tō. Nə ke ə, e osi me majal ti nja kare al.

¹⁶ Adi j-ɔti bəsi ki nō kimbər kōbe ti lə Luwə ki nje me-maji, ki me ki tı kati. Lo kin ti ə, Luwə a iyə-n go majal je ləje kō nim, taa me-maji lie ka a nay səje nim, mba kadi tə ra səje dəkagilo ti ki me je ge.

5

¹ Təkı rəjeti, njé kijə nē məsi kadi-kare je ki bo, kare kare pəti, Luwə ə mbəti-de dan dije ti. Ningə Luwə ində-de mba kadi rai kilə ləne mbata maji lə dije ka kin. Kilə ləde e mba kadi adi kadi-kare nim, taa ijəi nē məsi kadi-kare adi Luwə mbata majal je lə dije ki rai nim tō.

² Nje kijə nē məsi kadi-kare ki bo wa ki dōne ka, aw ki kasi al je ləne ngay tō. Be tō ə, a asi kadi gər ə ra ki dije ki njé ra nē ki majal ki go me ndigi ti ləde al, adi ndəmi ta rəbi.

³ E mba kasi al je lie ka kin ə, a ilə məsi kadi-kare adi Luwə mbata majal je ləne wa nim, taa ki mbata majal je lə dije nim tō[☆].

⁴ Ra kilə kijə nē məsi kadi-kare e kəsi-gon, nə ke ə dəw a ində rəne ki dō rəne mba kingə-n kəsi-gon kin al. Dəw a ingə kəsi-gon kin ki takul bar ki Luwə bar-e taa. Nə kin ə ra, dəkagilo ti ki bəri-n *Aro.

⁵ E be ə, yə Kirisi ka to be tō. E e wa ə adi rəne tōba mba kadi n-təli-n nje kijə nē məsi kadi-kare ki bo ki itə ndəge je al. Nə ingə ji Luwə ti ki əl-e ə nə:

«I ə, i ngonm,

flə ngire bone, mi m-təl Bawi.»

⁶ Me Makitibi ti lə Luwə, loki rangi ti, Luwə əl bəy ə nə:

«I nje kijə nē məsi kadi-kare ki a isi ratata, Tə Məlsisədəki be[☆].»

☆ 4:3 Pa je 95.11 ☆ 4:4 Kilə ngirə nē je 2.2 ☆ 4:5 Pa je 95.7-8 ☆ 4:8 Dətərənom 31.7; Jojuwe 22.4 ☆ 5:3 Ləbatiki 9.7 ☆ 5:6 5-6: Pa je 2.7; 110.4

⁷ Dəkagilo ti ki Jəju e dənangi ti ne bəy, əl ta ki Luwə ki rəbi je ki dangi dangi, taa əl sie ta ki go kare ki səl də, ki ndune ki bo taa ki man nə kəmne ti, Luwə ki asi kadi taa-e ta koy ti[☆]. Ningə Luwə oo də ndue mbata kilə ki ilə dəne gin təge ti.

⁸ Təki rəjeti, E NGon Luwə wa, nə ki go rəbi kə je ti kin pəti, ndo kadi təl rəne go Luwə ti.

⁹ Loki Jəju təl ta kilə je pəti ki ra mba kadi ra ngata ningə, Jəju təl rəbi kaji ki a to ratata mbata dije pəti ki njé təl rəde goe ti.

¹⁰ Təki rəjeti, Luwə inde nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo tə Məlsisədəki be.

NDər mbi də kiyə go rəbi ki maji ti

¹¹ Ne je toi ngay kadi j-əl də ta ti kin, nə ke ə, lo kadi j-ər mee kadi ay njay dəsi ti goto, tadə ngə səsi ngay kadi igəri me ne je kalangi.

¹² Təki rəjeti, dəkagilo ki rai me ta ti lə Luwə kin e ngay nga, adi maji kadi itəli nje ndo dije ndu Luwə ngata. Nə biti bəne ka, igəi kadi dije ki rangi ə ndoi səsi ne oji də ta lə Luwə ki indoi lo kilə ngire ti nu wa kin bəy. İgei mba tə ngan je ki kasi be bəy bi ne kuso lə ngatəgi je ki təge to ti al.

¹³ Dəw ki nay ki lo kay mba kone ti e ngon ki kasi. Gər kəl ta də ne ti ki rəjeti al.

¹⁴ NGata ningə, ne kuso ki təge to ti e ki mbata ngatəgi je. Tadə ki go kilə je ti ki isi rai ki ndə je kare kare pəti me kisi ki də ta ti ləde, asi kadi ərri mbo ne ki maji ki ne majal naa ti.

6

¹ E be ə, maji kadi j-ai də ne ndo ti ki oji də ta lə Kirisi ki j-ingəi lo kilə ngirə kadi-me ti ləje nu kin par par al. Adi j-awi ki kəte kəte me ne ndo je ti lə dije ki təgi gangi me kadi-me ti. Adi ji təli ji rəi də ne ndo je ti ki lo kilə ngire ti nu, tə ra ne je ki majal ki a awi ki dəw koy ti, ə se kiyə ta kadi-me kə kin al,

² taa kadi ji təli ji rəi də ne ndo je ti ki oji də ra dəw batəm je ki dangi dangi, ə se kində ji də dəw ti, ə se ki njé koy je lo koy ti, ə se ta ki gangi ki dəbəy ti kin al ngata tə.

³ J-a ji ndoi-naa ne lə dije ki təgi gangi ngata, re Luwə adi-je ta rəbi.

⁴ Adi j-uni tə ne ndo, ta lə njé je ki təli osi me pa njiyəde ti ki kəte: kəmde e ki tēē ki takul kunji lə Luwə. Nai kadi-kare ki dərə ti ooi nim, taa ingəi NDil ki ay njay nim tə.

⁵ NDigi Poy Ta ki Maji lə Luwə kadi e ta ki maji ngay, taa gəri ne ki oji də təgi je ki a rəi naa ti ki dəkagilo ki Luwə a ilə-n ngirə kəbe ki a re nim tə.

⁶ Nə re e be ka, təli osi me pa njiyəde ti ki majal ki kəte kin gogi. Ko dije ka kin, lo kadi dəw a təl re səde ki nja joo bəy kadi yəti pa njiyəde goto. Təki rəjeti, bəi NGon lə Luwə də kagi-dəsi ti təki rangi bəy. Ningə iləi rəsəl dəe ti ta kəm dije ti.

⁷ Adi j-uni ne ndo ki də lo ndər ti, loki dənangi ay man ndi ki isi ədi ki dəkagilo je pəti, ə tēē ki kandi ki maji adi njé je ki ndəri ki mbata ləde tə ningə, təji ki taga kadi Luwə njangi də lo ndər ka kin.

⁸ Nə re dənangi ibə tone je ki kon je yo ningə, e dənangi ki ndae goto. Luwə a ndəle ə təl ta dənangi kin e kadi iləi por dəe ti par.

⁹ NGakoje je ki njé ndigi je ləje, re j-əl ta kin be mīndi ka, ji gər me je ti maji kadi səi, səi də rəbi ki maji ti. Də rəbi ki a tēē səsi kaji ti.

¹⁰ Təki rəjeti, Luwə e nje ra ne ki dana ki dəkagilo je pəti. Adi mee a oy də ne ki maji ti ki irai al. İrai ki njé kadi-me madi je, ningə isi ta ra ti ne bəy. Ne ra je ki maji ki isi rai kin təji kadi indigi Luwə.

¹¹ Nə ndigi ləje e mba kadi dəw ki ra dansi ti uwə təgine ba, ə nayi ki lo ra maji ti təki isi rai kin biti ndə ki dəbəy ti. Ningə a ingəi ne je pəti ki indəi mesi də ti.

¹² Ji ndigi kadi itəli njé dabi je al. Nə kadi indaji pa njiyə njé je ki adi mede Luwə ə awi ki kore me. NJé je kin ə, ingəi ne maji je ki Luwə un-n mindine kadi n-adi-de.

Ne kində me də ti ki rəjeti

¹³ Loki Luwə un mindine adi *Abirakam, dan go kun mīndi ka kin ki kibi rə me təne ti wa. Təki rəjeti, dəw ki rangi ki ite kadi ibi rəne ki təe goto.

¹⁴ Luwə ə nə: «M-a m-jangi dəi təki rəjeti, ə m-a m-adi gin kai je bayi-naa[☆].»

¹⁵ Abirakam ngəm go kun mīndi lə Luwə ki kore me. Be ə, ingə-n ne ki Luwə un-n mindine ade.

☆ 5:7 Mt 26.36-46; Mk 14.32-42; Lk 22.39-46 ☆ 6:14 Kilə ngirə ne je 22.16-17

¹⁶ Loki dije ibi rəde ningə, ibi rəde ki to dəw ki boy itə-de. Kibi rə ka kin a təji kadi ta je ki n-əli əi ta je ki rəjeti. Adi a ində gangi ta je ki tade asi-naa də ti al.

¹⁷ Ningə Luwə ge təji njé je ki a ingəi ne maji je ki un-n mindine ka kin ki taga ay njay bəy, kadi ndu-kun je ləne a yəti al. Be ə, dan go kun mindi ləne ki kibi rə bəy.

¹⁸ Kun mindi əi ki kibi rə əi ne je ki joo ki dəw a yəti-de al. Be ə me kun mindi ti ə se me kibi rə je ti lə Luwə kin, a əi taje ki ngom al ratata, adi ta je kin ilə dīngəm me je ti ngay, j-əi je ki j-iyəi ne je pəti mba kadi j-uwə ne kində me də ti, ki e ki kadi-je kin ba.

¹⁹ Ne kində me də ti kin ra adi kisi ki də taa ləje to tə kəy ki kində də mbal ti be. E ne ki dəw a badi də ti al nim, taa e ne ki ngə nim tə, ningə ində kibi gangi lo ki me kəy ti lə Luwə ki to dərə ti gangi, ə ur me lo ti ki ay njay njay itə made je.

²⁰ E lo kin ə, Jəju ur ti kəte noje ti tə nje tee ta rəbi noje ti. Jəju təl nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki ratata tə Məlsisədəki be.

7

Məlsisədəki nje kijə ne məsi kadi-kare

¹ Məlsisədəki ka kin e ngar ki be bo Salem ti, taa e nje kijə ne məsi kadi-kare lə Luwə ki e də ne je ti pəti tə. E ə ingə *Abirakam lo ki təl lo tətə rə ti ki tətə ngar je, ə njangi dəe tə.

² E ə, Abirakam ade ki kare me ne ki dəgi ti, me ne je ti pəti ki təl-n ta rə ti. Ki də kəte, kər me tə ki nə Məlsisədəki e «ngar ki nje ra ne ki dana». Bəy taa, Məlsisədəki e ngar ki be bo Salem ti tə, kər me tə ka kin nə: «NGar ki nje lapıya*»

³ Makitibi lə Luwə əl ta lə baw Məlsisədəki ə se ta lə kəe al, nim taa əl ta lə gin kae je al nim tə. Bəy taa, əl ta də koje ti ə se də koye ti al ratata nim tə. Titi-naa ki NGon lə Luwə, ningə e nje kijə ne məsi kadi-kare ki a isi ki dəkagilo je pəti.

⁴ İgəri maji kadi Məlsisədəki e dəw ki ndae e ngay. Be ə, kaje Abirakam wa ka, ade ki kare me ki dəgi ti, me ne je ti pəti ki təl-n lo rə ti*.

⁵ NGan *Isirayəl je, ki go ndu-kun ti lə *Moji, e gu dəde ti kadi adi ki kare me ki dəgi ti me ne je ti pəti ki ingəi, dije ki əi gin koji ti lə *Ləbi ki əi njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki

əi ngakode je wa, tadə əi je ka, əi gin ka ti lə Abirakam tə.

⁶ Məlsisədəki e gin koji ti lə Ləbi al, nə Abirakam ade ne kare me ki dəgi ti me ne je pəti ki ingə. Adi Məlsisədəki njangi də Abirakam ki Luwə un mindine ade.

⁷ Ningə təkə rəjeti, ngatəgi ə a njangi də ngon ki du.

⁸ Gin ka je lə Ləbi ki njé taa ki kare me ki dəgi ti, me ne maji je ti ji ndəgi Isirayəl je ti, əi dije ki a oyi. Nə ki oji də Məlsisədəki, Makitibi lə Luwə əl kadi e, isi kəm ba.

⁹ Ki dəbəy ti, ta ki kadi j-əl ən: dəkagilo ti ki Abirakam adi ki kare me ki dəgi ti me ne kingəne je ti pəti kin, Ləbi ki gin kae je əi njé taa ki kare me ki dəgi ti me ne je ti pəti kin ka, adi tə.

¹⁰ Təkə rəjeti, dəkagilo ti ki Məlsisədəki ingə-n Abirakam kin, oji Ləbi al bəy, nə ke ə, e məsi kane Abirakam ti ngata.

¹¹ Me ndu-kun ti lə ngan Isirayəl je, e dije ki gin koji ti lə Ləbi ə səbi kadi dije kəti-de tə njé kijə ne məsi kadi-kare je. Əi njé kijə ne məsi kadi-kare je tə *Arə be. Nə rəbi ra kilə kijə ne məsi kadi-kare ləde to asi-naa bərərə al. Re e be al ə, dəw a sangi nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi tə Məlsisədəki be bəy al ngata.

¹² NGa ningə, re rəbi ra kilə lə njé kijə ne məsi kadi-kare ki gin ka ti lə Ləbi yəti ningə, e go ti kadi ndu-kun ka yəti tə.

¹³ Ningə Bəbe ləje ki ta je kin oji dəe, e gin ka ti lə Ləbi al, nə e gin ka ti ki rangi. Ningə gin ka ti kin, dəw madi ki ra kilə tə nje kijə ne məsi kadi-kare də dīngiri lo ti goto.

¹⁴ Dije pəti gəri kadi oji Bəbe ləje gin koji ti lə Juda. Ningə ki oji də gin koji kin, Moji əl ta madi də ti al, loki əl ta ki oji də njé kijə ne məsi kadi-kare je.

Nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi ki titi-naa ki Məlsisədəki

¹⁵ NGə sine ne je toi ay njay nga. Nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi ki e gin koji ti lə *Ləbi al, ki to tə Məlsisədəki be re.

¹⁶ E təl nje kijə ne məsi kadi-kare ki go rəbi koji ki darə ti al, nə ki go təgi kisi ki də taa ti ki a to ratata.

¹⁷ Təkə rəjeti, makitibi lə Luwə əl ə nə: «İ nje kijə ne məsi kadi-kare ki ratata, Təkə ndə ki Məlsisədəki isi-n be.»

* 7:2 1-2: Kilə ngirə ne je 14.17-20   ✧ 7:4 Knjk 2.29

18 Be ə, kun-ndu je ki kəte, e ki buji kə mbata təge goto, taa ndae ka goto tə.

19 *NDu-kun je lə *Mojı asi kadi rai adi dije asi-naa bərərə ta kəm Luwə ti al. NGa ningə ne kində me də ti ki majı təi ndu-kun je lə Mojı e ki kadi-je. Ningə ki takule j-asi kadi jı re ki rə Luwə ti.

20 Ne ki rangı bəy, ne je kin pəti rai ne ki takul kibi rə lə Luwə. Nə ndəge je tēēi njé kijə ne məsi kadi-kare ki kanji kun mindi lə Luwə.

21 Nə ki əji də Jəju, Luwə un mindine, loki əl ə nə:

«Mi Bəbe ma m-yəti ndum al,

M-un mindim m-ə nə:

İ nje kijə ne məsi kadi-kare ki ratata.»

22 Be ə, ki rəbi kibi rə lə Luwə kin, jı tı meje katı kadi j-ingə kilə mindi ki sigi ki majı itə e ki kəte kin say ki takul Jəju.

23 Ne ki rangı bəy, njé kijə ne məsi kadi-kare ki gin koji ti lə Ləbi bayı-naa. Nə ke ə, yo təl-de taa taa adi lo kadi rai kilə kijə ne məsi kadi-kare kin ratata goto.

24 Nə Jəju e nje kisi ratata, ningə kilə kijə ne məsi kadi-kare lie a to ki nəne ti tə.

25 E be ə, Jəju asi kadi kaji ki ratata dije ki njé re ki rə Luwə ti ki takule. Təki rəjeti, e nje koy al adi a əl ta ki Luwə ki dəkagilo je pəti ki mbata ləde.

26 Jəju e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki səbi kadi j-inge. E ay njay nim, ra ne ki majal nja kare al nim, taa Luwə əse ngərəngi kadi njé ra majal je ti nim tə. Ningə, un-e inde adi isi ngərəngi dərə ti nu, də ne je ti pəti.

27 Jəju to tə ndəgi njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo kam al, adi e ne ki ndae goto rəe ti kadi ijə ne məsi ki ndə je kare kare pəti ki mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləne wa nim, taa mba kadi iyə-n go majal je lə kosi dije pəti kə tə. Jəju ijə ne məsi kadi-kare nja kare ba par ə asi naki. Adi e kadi-kare darəe wa ki adi də kagi-dəsi ti kin.

28 Tadə ndu-kun lə Mojı ində jine də dije ti madi ki kilə rade asi-naa al, tə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo. NGa ningə kun mindi lə Luwə ki re go ndu-kun ti, ində jine də NGone ti tə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo, e ki asi-naa bərərə ki nəne ti.

8

Jəju e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo

1 Ta ki bo ki kadi j-əl də ta ti kin ə to kin: J-aw ki nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo, ki isi me dərə ti, də jı kə lo kisi kəbe ti lə Luwə, ki təge e də təgi je ti pəti☆.

2 İsi ra kilə kijə ne məsi kadi-kare ki bo ləne me kəy ki ay njay ti, adi e me kəy kaw-naa ti ki rəjeti ki e dərə ti nu. E kəy ki Luwə wa ə ra bi e dije ə rai ki jide al.

3 *NJé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo, kare kare pəti, kilə ləde e mba kadi adi ne je Luwə nim, rai ki kadi-kare məsi je nim tə. Be tə ə, e go rəbe ti kadi Jəju ka, aw ki ne kadi adi kadi-kare ti tə.

4 Təki rəjeti, re Jəju e dənangi ti ne ningə, a e nje kijə ne məsi kadi-kare al, tadə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki isi rai kilə kin ki go ndu-kun ti lə *Mojı, isi dənangi ti ne ə bəlme ngata.

5 NJé kijə ne məsi kadi-kare je ka kin, isi rai kilə me kəy kaw-naa ti. Nə kəy kin e ndil kəy ki rəjeti ki to dərə ti. Təki rəjeti, loki Mojı ilə ngirə kadi ra kəy kibi, Luwə əl-e ə nə: «Ur mbi majı o-n də ta ki m-a m-əli kam: majı kadi ira kəy kibi kin təki ndə ki m-əjii də mbal ti☆.»

6 Nə ngəsine, Jəju aw ki kilə ki ndae e ngay itə kilə lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. Adi e ə, e nje ka mbə lo ti ki mbata kilə mindi ki majı, ki ngire e ki kində də kun mindi ti ki majı tə.

Luwə adi mindi ne mbata kilə mindi ki sigi

7 Təki rəjeti, re ne ki majal goto me kilə mindi ti ki kəte ə☆, Luwə a re ki e ki rangı ki kə joo al.

8 Nə, Luwə kəl ki dije ləne mbata majal je ki rai, ə nə:

«Oi ndə je a rai nəq,
Ki m-a m-ilə mindim kilə ki sigi,
Ki dije ki İsirayəl ti nim,
Ki dije ki Juda ti nim tə.

9 Kilə-mindi kin, a to tə kilə mindi,
Ki ndə ki m-ilə ki kade je,
NDə ki m-uwə-n jide,
MBa kadi m-tēē-n səde dənangi Ejipi ti kin al.

Lo kadi ay də njade ti səm me kilə mindi ti kin goto.

☆ 8:1 Pa je 110.1 ☆ 8:5 Tēē ki taga 25.40 ☆ 8:7 Tēē ki taga 24.3-8

Be ə, mi Babe, m-a m-təl gidim madide tɔ.

¹⁰ Babe ə nə:

Kilə-mindi ki m-a m-ilə

Ki dije ki Isirayal ti go ndo je ti kin ə to kin:

M-a m-adi-de ne gər

MBa kadi gəri ndu-kun je ləm,

M-a m-ndangi ndu-kun je ka kin do
bəngirəde ti.

M-a mi Luwə ləde,

Ə a əi dije ləm tɔ.

¹¹ Dəw madi kare ki a aw

NDoo dəw ki me be ti ləne,

Ə se ngokone kadi gər-m goto,

Tado dije pəti,

Hə ngire do dije ki tɔgi ti biti tɛɛ-n do ngan je
ki du ti,

A gəri mi.

¹² M-a m-iyə go ra go ti al je ləde kɔ,

Mem a oy do majal je ti ləde ratata*»

¹³ Loki Luwə əl ta do kilə mindi ki sigi ti
ningə, e kin oji kadi təl e ki kəte tə ne ki kəke
ti. Ningə j-əi pəti ji gəri kadi re ne to kəki
ningə nay ngay al kadi a goto.

9

Rəbi kəsi məkəsi nangi nɔ Luwə ti ki kəte

¹ Kilə-mindi ki kəte ka, aw ki ndu-kun je ki
toji dije go rəbi kəsi məkəsi nangi nɔ Luwə ti,
ə se aw ki lo kaw-naa ki dənangi ti ne tɔ.

² Kəy kibi ki gangi mee joo e ki ra. Me kəy
ti ki dəsəy, ki bari-e lo ki ay njay, lo kində
lambi ki bajie e siri isi me ti. Taa tabilə ki
mapa kadi-kare ki dije adi Luwə e do ti, isi ti
noq tɔ.

³ Ningə kəy ki kɔ joo ki kibi gangi lo e ta ti,
e lo ki bari-e lo ki ay njay itə ndəgi lo je.

⁴ Lo kin ti ə dingiri lo ki ra ki ɔr e ti. Ningə
do dingiri ti ka kin ə, yibi ki baye əti mbj e
ki kilə por do ti. Me lo ti ki kɔ joo ti ka kin
tə ə, sanduki kilə mindi ki gide e ki ra ki ɔr
e ti. Me sanduki ti ka kin ə, ku madi ki man
rosi mee e səm ti. Ku ka kin gide e ki ra ki
ɔr tɔ. Bəy taa, me sanduki ti ka kin ka, kagi
təsi lə Arq ki ibə mbine e me ti tɔ. Bəy taa,
me sanduki ti wa ki kare kin ə, mbal je ki
ndangi ta je ki oji do kilə mindi ti e me ti tɔ.

⁵ Do sanduki ti ka kin ə, təli kagi je joo ki
toi tə *Malayka je ki bari-de nə serube je, ki
awi ki kəsi-gon ngay indəi-de do ti. Malayka

je ka kin naji bagide do lo kadi-kare məsi ti
ki oji go kiyə go majal je lə dije kɔ. Nə ke ə, e
dəkagilo ki kadi dəw ɔr-n gin ta je kin pəti al
bəy.

⁶ Kəy kibi ka kin e ki gangi lo joo. *NJé kijə
ne məsi kadi-kare je uri me kəy ti ki dəsəy ki
ndo je kare kare pəti mba ra kilə ləde*.

⁷ Nə me kəy ti ki kɔ joo, nje kijə ne məsi
kadi-kare ki bo ki karne ba par ə, a ur ti nja
kare me bal ti kare. Lo kin ti ə a re ki məsi
da mba kadi adi Luwə kadi-kare ti kadi iyə-
n go majal je lə nje kijə ne məsi kare ki bo
wa kin kɔ nim, taa ya ndəgi kosi dije ki rai ki
go me ndigi ti ləde al nim tɔ*.

⁸ NDil ki ay njay ndo-je ki takul ne je kin
kadi dəkagilo je pəti ki me kəy ki dəsəy kin
to ningə, ta rəbi kur me lo ti ki ay njay njay
itə made je kin e ki tɛɛ al bəy.

⁹ Ne kəji je kin əi ndil ne je ki dəkagilo ti ki
bone. Kər me nə: kadi-kare je ki ne məsi je
ki j-isi j-adi Luwə kin asi kadi rai adi me dəw
ki nje ra kilə kadi Luwə kin asi-naa bərərə
al.

¹⁰ Təki rəjeti, ne je kin əi ndu-kun je ki oji
do ne kuso ə se ne kəy ki kuji ne ra je ki oji
do kay rɔ ki man par. Ne je kin əi kuji ne ra
lə dije ki dənangi ti ne. NDade to ki mbata
dəkagilo ki ndəy be par, biti dəkagilo ti ki
Luwə a ində-n gin ndu-kun je ki sigi.

Kirisi adi rəne kadi-kare ti

¹¹ Nə Kirisi re tə nje kijə ne məsi kadi-kare
ki bo mba kadi adi-je ne maji je ki toi ne
ngata. Kirisi ur me kəy kibi ti ki bo ngay
nim, asi-naa bərərə nim tɔ. E kəy kibi ki dije
ə rai ki jide al nim, taa e kəy ki goto dənangi
ti ne nim tɔ.

¹² Kirisi ur me kəy ti ki ay njay njay itə
made je ka kin nja kare ba par. Ur me kəy
ti ka kin ki məsi bal biyə ə se ki məsi ngan
mangi je al, nə ki məsine wa. E ki rəbi kin ə,
Kirisi gangi-n dəje nja kare ba par ratata do
majal je ti.

¹³ Təki rəjeti, ki go ne jibəl be ti, dije a təli
bal biyə je ki ngan mangi je, ə a sikəi məside
je ki bu ngon kɔ mangi ki kilə por do ti do
dije ti ki rai majal*. Rai ne je kin be mba
kadi dije ka kin təli ki kay njay gogi ki go ne
jibəl be ti.

* 8:12 Jərəmi 31.31-34 * 9:6 Kər Isirayal je 18.2-6 * 9:7 Ləbətiki 16.2-34 * 9:13 Ləbətiki 16.14-16; Kər Isirayal je 19.9-17

14 Re ne kin e ki rəjeti kadi məsi da je awi ki təgi ningə, məsi Kirisi, təge a itə məsi da je say ngay bəy. Nə Kirisi wa un rəne adi Luwə tə ne kadi-kare ki ay njay ki təgi lə NDil ki nje kisi ratata. Məse ka kin a togi ngameje adi ay njay mba kadi ji ra ne je ki majal ki a aw səje koy ti al. NGata ningə, j-a j-asi kadi j-a ra kilə j-adi Luwə ki nje kisi kəm ba.

Kilə-mindi ki sigi me məsi ti

15 Be ə, Kirisi e nje ka mbo dije ti ki Luwə ki rəbi kilə mindi ki sigi. Mba kadi njé je ki Luwə bar-de ingəi ne nduwə ki a to ratata ki Luwə un-n mindine adi-de. Ne kin a ra ne, tadə Kirisi oy ningə məse taa dije ilə-de taa ta ne je ti ki majal ki isi rai ne dəkagilo ti ki əi gin təgi ti lə kilə mindi ki kəte.

16 J-ingə kadi re dəw ra makitibi kilə mindi ki oji də ləbi ne nduwə tone ti ningə, maji kadi dəwe ka kin a oy bəy taa, noje je a ləbi-naa ne nduwə.

17 Təki rəjeti, re dəw e ki də ne taa bəy ba, nda makitibi kilə mindi ki oji də ne nduwə goto. Loki dəwe ka kin oy ngata ningə ndae to.

18 Be tə ə, kilə mindi ki kəte ka, lo kadi aw ki təgi ra kilə kəte goto nq məsi ti ki ay.

19 Loki *Mojj or me ndu-kun je pəti tək ndangi-n me makitibi je ti ki mi nq kosi *Isirayəl je ti pəti ningə, un məsi ngan mangi je ki məsi bal bati je ki pote-de ki man jine ti. Ningə un baji kagi madi ki ul njuki ki əti maji ngay ki bari-e nə ijopi. Baji kagi ka kin e ki bir gine ki kibi ki rai ki bəl bati je adi səl ləm ləm ə kər njir njir tə. Ningə kagi ka kin ə, ilə me məsi ti ba sikə də makitibi je ti ki ndangi ndu-kun je me ti nim taa də kosi dije ti nim tə.

20 Dəkagilo sikə məsi ti, Mojj ə nə: «E kin e məsi kilə mindi ki Luwə un ndune də ti adi səsi, kadi itəli rəsi go ti*».

21 Be tə ə, sikə-n məsi ka kin də kəy kibi ti ki də ne ra kilə je ti pəti ki me ti tə.

22 Təki rəjeti, ki go ndu-kun ti, ne je ngay a təli ki kay njay ki takul məsi par. Ningə ki kanji məsi ki sikə, kiyə go majal je a goto tə.

Kun rə kadi lə Kirisi or majal je kə

23 Ne je ki titi-naa ki ne je ki rəjeti ki dərə ti pəti səbi kadi e ki təl-de ki kay njay ti ki rəbi kin. Ningə ki oji də ne je ki rəjeti ki me dərə ti

wa ka, gei ne kadi-kare məsi ki maji itə məsi da je say.

24 Təki rəjeti, Kirisi ur me kəy kibi ti ki dije rai ki jide ki e ndil e ki rəjeti ki me dərə ti kin al. Nə e aw me dərə ti, oji rəne ta kəm Luwə ti, isi əl sie ta ki mbata ləje.

25 Jəju aw me dərə ti mba kadi adi rəne kadi-kare ti Luwə nja bay bay al. Nə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ur me kəy ti ki ay njay itə made je ka kin ki bal je kare kare pəti, ki məsi da je.

26 Re e be al ə, Kirisi a ingə kə nja bay bay lo kilə ngirə dərə ki dənangi ti nu. Nə tək rəjeti, Kirisi re nja kare ba dəkagilo ki dəbəy ti, mba kadi bər majal kə, ki takul darə ki un adi Luwə ne məsi ti.

27 Ningə e ki kində də dana kəte, kadi dəw ki ra ra a oy nja kare par, ningə go koye ti, Luwə a gangi ta dəe ti.

28 Be tə ə, Kirisi adi rəne nja kare ba par, mba kadi bər majal lə kosi dije. Ningə a oji rəne ki kə joo bəy, nə ke ə, e ki mba bər majal al ngata, nə ki mba kadi aji njé je ki isi nginəi ndə təl-e.

10

Kirisi adi rəne kadi-kare ti nja kare ba par

1 *NDu-kun je lə *Mojj əi ndil ne je ki rəjeti ki a rəi, bi əi darə ne je wa al. Be ə, lo kadi ayi dije ki isi rəi rə Luwə ti njay goto. Re ijəi ne məsi kadi-kare ki bal je kare kare pəti ka loe goto.

2 Re e be al ə, njé je ki isi ijəi ne məsi kadi-kare adi Luwə kin, Luwə a iyə go majal je ləde kə pəti nja kare ba par. Lo kadi mede a ole də majal je ti ləde gogi bəy a goto. Ningə gin kijə ne məsi kadi-kare ka, a gangi tə.

3 Nə tək rəjeti, ki rəbi kijə ne məsi wa kin ə, me dije ole-n də majal je ti ləde bal je kare kare pəti.

4 Tadə məsi ngan mangi je ki məsi bal biyə je asi kadi bər majal je kə al.

5 E be ə, loki Kirisi isi re me dənangi ti, əl Luwə ə nə:

«təge ne məsi al nim, kadi-kare al nim tə,
Nə ibə darəm.

6 İra rənəl də da je ti ki kilə por də ti də dingiri ti al nim,

Taa ne məsi mbata bər majal je ka nəl-i al nim tə.

7 Ningə m-əli m-ə nə:

Mi ne, m-re dənangi ti kadi m-ra ndigi lai,
Təki ndangi me makitibi ti ki kay njay oji-n
dəm*»

8 Ta ki dəsəy ki Kirisi əl ə to kin: «İge ne məsi al nim, kadi-kare al nim, da je ki kilə por də ti də dingiri lo ti al nim, taa ne məsi mbata bər majal je al nim tə». NGa kə ə, ne məsi je kin pəti, e ki rade ki go ta je ti ki e ki ndangi ki go ndu-kun ti.

9 Kirisi təl əl bəy ə nə: «O, m-re dənangi ti mba kadi m-ra go ndigi lai». Kirisi buji ne məsi je ki kəte, ə un rəne tə ne məsi ki sigi ində to ti.

10 Jəju Kirisi ra ne ki Luwə ndigi. Be ə, adi rəne kadi-kare ti, nja kare ba par, mba kadi taa-je ilə-je taa də majal ti.

11 Ningə njə kijə ne məsi kadi-kare je kare kare pəti, awi ki njade taa, ndə je kare kare pəti mba ra kilə ləde nq Luwə ti. Adi kadi-kare ne məsi ki kare wa kin ki dəkagilo je pəti. Nə ne məsi kin asi bər majal je lə dije al ratata*»

12 Nə Kirisi, adi rəne kadi-kare ti nja kare ba par mbata bər majal je, ə aw isi də ji kq Luwə ti ki nqne ti.

13 NGəsinə ki isi də ji kq Luwə ti, isi ngəm kadi Luwə ilə njə bə je lie gin njae ti tə kimbər kində nja be.

14 Be ə, ki kul ne məsi ki kare wa kin, təli-n dije ki ay-de də majal ti ki kasi-naa bərəre ti ratata.

15 NDil ki ay njay ka ma naje ay njay tə, ningə ta ki dəsəy ki əl ə to kin:

16 «Bəbe ə nə:

Kilə-mindi ki ma m-ilə səde,

Go ndə je ti kin ə to kin:

M-a m-ində ndu-kun je ləm də bəngirəde ti,

M-a m-ndangi-de mede ti, me mər ta je ti ləde.»

17 Ningə təl əl bəy ə nə:

«M-a m-adi mem ole də majal je ti ləde al nim, taa də kilə rade je ti ki go rəbe ti al al nim tə*»

18 NGa ningə loki majal je e ki kiyə go kə, nda ne məsi ki kadi dəw a ra bəy taa a bər-n majal goto.

Ji rəi basi ki rə Luwə ti

19 Be ə, ngakom je, ji gər kadi ta rəbi e ki tēe noje ti kadi j-ur lo ki ay njay njay itə made je ki takul məsi Jəju Kirisi ki ay.

20 Tēe ta rəbi ki sigi ki a to ratata ki takul kibi gangi lo ki ində gangi, adi e darəe wa ki adi ne məsi ti də kagi-dəsi ti.

21 J-aw ki nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki e ki kinde də kəy ti lə Luwə.

22 Adi ji rəi bəsi ki rə Luwə ti ki me ki rəjeti, ki kadi-me, ki badi al, ki me ki ay ki uwə-je ki ta al, ki rə ki togi ki man ki ay njay.

23 Adi j-ai də ne kində me də ti ki j-isi j-iləi mbə kin nga, tadə ne je ki Luwə un mindine kadi n-a ra n-adi-je, a ra təki rəjeti.

24 Adi j-indəi kəm je go-naa ti yo je ki ne je, ki go rəbi kilə dingəm me naa ti mba kadi ji ndigi-naa nim, ji rai ne je ki maji nim tə.

25 Adi j-iyəi ta re lo kaw-naa je ti ləje təki njə ki nə je isi rai be kin al. Nə adi j-iləi dingəm me naa ti yo je ki ne je, tadə təki oy, ndə re lə Bəbe e bəsi.

26 Ji gər ta ki rəjeti ə bəlme. Ningə, go gər ta ki rəjeti kin ə, ji ra majal ki go me ndigi ti ləje ə, kadi-kare məsi ki rangi ki a bər majal je ləje goto ngata.

27 Ne kare ba ki nay ki mbata ləje, e ngəm ki rə dadi par par ta ki gangi lə Luwə ki por ki əti bəl ki a q njə mbate je.

28 Re dəw madi mbati kadi təl rəne go ndu-kun je ti ki *Mojj ndangi ə, a ingə yo ki kanji koo kəm-to-ndoo, re dije joo ə se mitə mai naji də mbati təl rə go ndu-kun je ti lie kin.

29 Təki rəjeti, dəw ki kidi NGon lə Luwə ə, a ingə kində kəji ki ngə ngay bəy. Ne ki ra kin oji kadi ilə kəji də məsi kilə mindi ki taa-e ile taa də majal ti kin al. Təji NDil ki ay njay ki ra-je adi ji gər me-maji lə Luwə.

30 Təki rəjeti, ji gər Luwə ki ə nə:
«Mi ə, mi nje dal bə nim, taa nje kadi ne dəw
ki ra ra ki go kilə rae ti nim tə!

«Taa ilə də ti bəy ə nə:
Bəbe a gangi ta də dije ti ləne*»

31 E ne ki əti bəl ngay kadi dəw osi me ta ki gangi ti ki ngə lə Luwə ki nje koy al.

32 Adi mesi ole də ne ti ki ra ne kəte, dəkagilo ti ki ingəi lo kunji lə Luwə. Kalangi ba go ti par ə, ingəi kq ngay, nə ke ə uwəi təgisi ba ta rə ti ki bo kin.

³³ Njé ki na je dansi ti, dije taji-de je adi-de kọ je ta kəm kosi dije ti. Ningə njé ki nungi əi bási mba kadi əsi gin njé je ki isi ingəi kọ kọ je kin.

³⁴ Təki rəjeti, ingəi kọ ki njé je ki əi kəy dangay ti. Taa ndigi ki rənəl mba kadi dije taai ne maji je ləsi dọ gu ti, tado igəri kadi awi ki ne je ki Luwə un mindine kadi n-a n-adi səsi, ki ne je ki ndade itə ne maji je ləsi, taa a toi ratata tə.

³⁵ Oti kadi iyəi ta kadi-me ləsi, tado ki go rəbi kadi-me kin, a ingəi ne kigə go ji ki bo ngay.

³⁶ Maji kadi inayj ki lo kuwə təgi ba ti, mba kadi irai ne ki Luwə ndigi ə ingəi ne ki un-n mindine mba kadi n-a ra.

³⁷ Təki rəjeti, makitibi lə Luwə əl ə nə: «Me dəkagilo ki gəji ngay ti, nay ngay al nga, Nje re a re təki rəjeti, a ər ndə aw-n kəte al.

³⁸ Ningə, Luwə ə nə, dəw ki nje ra ne ki dana ta kəmne ti,

A isi ki dəne taa ki takul kadi-me.

Nə re təl gogi me majal ti ə, rəm a nəl-m sie al».

³⁹ Nə je, je dan dije ti ki njé təl gogi ki mba tji ta rəde al. Nə je mbə njé je ti ki adi mede, ə əi də rəbi kaji ti kin.

11

Ta də kadi-me ti lə kaje Isirayəl je

¹ Tado kadi-me Luwə, e kaw ki badi al də ne kində me də ti, taa e tji me kati də ne ki rəjeti ki dəw oo ki kəmne al tə.

² E ki takul kadi-me ləde ə, ngatəgi je ki kəte, me Luwə nəl-e dəde ti.

³ Ki takul kadi-me ə, ji gər-n kadi dərə ki dənangi ki ne je ki me ti, Luwə rade ki ta ki tane ti. Be ə, Luwə ra ne je ki j-o-de, ki takul ne je ki j-o-de al.

⁴ Ki takul kadi-me ə, Abəl adi-n kadi-kare Luwə. Kadi kare lie maji itə yə Kay. Ki takul kadi-me lə Abəl ə, Luwə ndigi-n kadi-kare je lie, ə ma naji lie kadi e dəw ki nje ra ne ki dana. Təki rəjeti Abəl oy wa, nə ki takul kadi-me lie, ne je ki ra isi əli-je ta biti bone».

⁵ Ki takul kadi-me ə Luwə un-n Enoki ki rəne ti ki kanji kadi oy. Lo kadi dəw inge goto, tado Luwə un-e aw sie rəne ti dərə ti

nu. Makitibi lə Luwə ə nə: «Kəte bəy taa kadi Luwə un-e aw sie dərə ti, Enoki nəl Luwə».

⁶ Dəw ki a nəl Luwə ki kanji kadi-me goto. Ningə dəw ki isi re bási ki rə Luwə ti, kadi gər mene ti maji təki Luwə isi nə təki rəjeti nim, taa isi igə go ji njé je ki isi sangi-e nim tə.

⁷ Ki takul kadi-me lə Nuwe ə, Luwə ndər-n mbie də ne je ti ki a rai ne, ki dije ooi ki kəmde al bəy. Nuwe mbati ta kəji lə Luwə al, adi ra bato mba kadi aji-n rəne nim, aji-n gin dije ki me kəy ti ləne nim. Ki go rəbi təl rə go ta ti lə Nuwe kin ə, ndəl re-n də dije ti ki dənangi ti. Ningə ki takul kadi-me lie ə, Luwə tide-n dəw ti ki nje ra ne ki dana».

⁸ Ki takul kadi-me lə *Abirakam ə, loki Luwə bər-e ningə, ndigi tae ti. Abirakam ndigi ta bər ti lə Luwə ə j taa osi də rəbi ti ə aw me be ti ki gər nja kare al, ki un ndune kadi n-a n-ade ne nduwə ti.

⁹ Ki takul kadi-me ə, j aw isi-n tə be dənangi ti ki Luwə un ndune kadi n-a n-ade. Abirakam aw isi gin kəy kibi ti naa ti ki *Isaki əi ki *Jakobi. Əi je ka, əi njé kingə ne nduwə wa ki kare ki Luwə un-n ndune adi Abirakam kin tə».

¹⁰ Abirakam ngəm kadi n-isi me be bo ti ki ngire nga maji, ki Luwə wa mər ta də rəbi rae ti kəte bəy taa, ində be bo ka kin ki darəne wa tə.

¹¹ Ki takul kadi-me lə Sara ki e kuji dəne tə ə, dəkagilo ti ki bīgə yipi ə bəlme ka, Luwə ade təgi ade oji ngon, tado badi al kadi Luwə a ra ne ki un-n mindine kadi na ra.

¹² E be ə, ki takul dəw ki kare wa ki bīgə yipi adi ndəe nay ngay al dənangi ti wa kin ə, gin koji ki bayj-naa tə mee je ki dərə ti ə se yangira ki ta ba ti ki dum tidə kərde, tēji ti.

¹³ Dije pəti ki adi mede Luwə ka kin oyi ki kanji kadi ingəi ne maji je ki Luwə un-n ndune kadi n-a n-adi-de ka kin. Nə ke ə, ooi ne je ki ndə ki a rai ne nim, rai rənəl də ti ngay nim tə. Ningə gəri maji kadi n-əi mba je ki njé njiyə mba dənangi ti ne.

¹⁴ Njé bər rəde mba je ki njé njiyə mba je dənangi ti kin, əji ki taga ay njay kadi isi sangi be ki səbi dəde təki rəjeti.

¹⁵ Giri ta də be ti ki tēji me ti kin al, tado re giri də ti ə, ne ki a əgi-de kadi təli awi me ti gogi goto.

☆ 10:38 Abakuki 2.3-4 ☆ 11:4 Kilə ngirə ne je 4.3-10 ☆ 11:5 Kilə ngirə ne je 5.24 ☆ 11:7 Kilə ngirə ne je 6.13-22
 ☆ 11:9 8-9: Kilə ngirə ne je 12.1-5; 23.4; 35.12, 27

16 Təki rəjeti, isi sangi be ki səbi dode ki maji itə be ki tēji me ti, adi e be ki dora ti. E be ə, rə Luwə səl-e al kadi bari-e Luwə ləde, be ə, ində də be bo madi dana ki mbata ləde.

17 Ki takul kadi-me lə Abirakam ə, Luwə ge kadi n-a n-oo ne ki Abirakam a ra, adi dəje kadi adi Isaki ne məsi ti. Be ə, Abirakam e bəsi kadi adi ngonne ki kare ba wa kin. Ne je kin rai ne go kun ti ki Luwə un-n mindine ade-n kin*.

18 Təki rəjeti Luwə əl-e ə nə:

«E ki takul Isaki ə, a ingə-n gin koji ləi ki m-un mindim madi*.»

19 Abirakam əl təki Luwə asi naki kadi a ndəl Isaki lo koy ti. E be ə, Luwə təl ki ngone ade, tə ne ki Isaki oy ə ndəl lo koy ti be.

20 Ki takul kadi-me ə, Isaki təri-n ndune də Jakobi ti əi ki Esuwa oji də ji kiside ki lo ti ti.

21 Ki takul kadi-me ə, Jakobi, loki e bəsi kadi oy, tər ndune də ngan je ti lə Jisəpi kare kare pəti. Ində təgine də kagi təsi ti ləne, əsi-n məkəsi ne nangi nə Luwə ti.

22 Ki takul kadi-me ə, loki Jisəpi e bəsi kadi oy, əl ta də tēj ti ki ngan *Isirayəl je a tēji dənangi Ejipi ti kə. Ningə adi ngan Isirayəl je ndu je ki oji də singə ninne*.

23 Ki takul kadi-me lə nje koji *Mojji je ə, bəyəi-e-n nay mitə go ndə koje ti. Nje koje je ooi kadi ngon ka kin kurə ngay. Be ə, bəli mbati ra go ndu-kun ti lə ngar al.

24 Ki takul kadi-me lə Mojji ə, loki təgi gangi nga ningə, mbati kadi dije gəri-e tə ngon koji Parawo ki dəne.

25 Mojji oo maji ngay ta kəmne ti kadi n-ingə kə naa ti ki dije lə Luwə, itə kadi n-isi me-maji ti dan majal ki ra ti, mbata ngon dəkagilo ki ndəy be.

26 Mojji oo kadi dije kidi-e tə Kirisi be, e ne ki ndae to ti ngay itə ne maji je ki Ejipi ti, tadə ur kəmne də ne kigə go ji je ti ki a ingə me ndə je ti ki a re.

27 Ki takul kadi-me ə, Mojji əti-n me be ti ki Ejipi ti kə, ki kanji kadi bəl wongi lə ngar. Ningə kəme e kəte də rəbi ti ləne tə ne ki oo Luwə ki dum koo ki kəm kin, ki kəmne be.

28 Ki takul kadi-me Luwə ə, Mojji ində-n ndə ki a bari-e nə Paki, ə adi Isirayəl je sikəi məsi ta kəy je ti ləde, mba kadi malayka ki

nje tuji ngan dər je ki Ejipi ti, tuji ngan dər je lə Isirayəl je al.

29 Ki takul kadi-me lə Isirayəl je ə, gangi ba kasi tə dənangi ki tuti kurim be. Ba, loki dije ki Ejipi ti nai kadi n-irai tə Isirayəl je be ningə, man ba ka kin, tibi dode pinim.

30 Ki takul kadi-me lə Isirayəl je ə, loki njiyəi gugi də ndogi bər ki də be bo Jəriko ti ndə siri ningə, ndogi bər ka kin budi nangi mur mur.

31 Ki takul kadi-me ə, Rakabi ki e kaya dəne ingə yo təki njé kəsi ta Luwə ingəi kin, al, tadə uwə njé kində manji be je ki rəne ti maje.

32 Ningə ta ki kadi m-əl nay ngay bəy, nə dəkagilo asi-m al kadi m-əl kidi ta je ki oji də Jədiyə je, ki Baraki je, ki Jəpiti je, ki *Dabidi je, ki Samiyəl je, ki njé kəl ta ki ta Luwə ti je.

33 Ki takul kadi ki dije kin adi mede Luwə ə, təti rə gin dije ki rangi je, gangi ta ki dana je, ingəi ne je ki Luwə un-n mindine adi-de je, taa adi bəl je təli da je ki təgide goto ti nim tə.

34 Təli por je ki kəde əti bəl adi oyi bəm bəm nim, tēji ta koy ti lə kiyə kasigar ki dije gei təlidi-de nim tə. Taa me təgi goto ti je ləde ki ngay, ingəi təgi ki al də maji. Dəkagilo rə je ti, təli gə rə je ki əti bəl, adi indəi ngədi nja njé rə je ti ki mba.

35 Ki takul kadi ki dəne je madi adi mede Luwə kin ə, ingəi dije je ləde ki oyi ə ndəli.

Ningə njé ki nə je mbati kiyə tae, adi dije adi-de kə bitə tēj-n koy dode ti. Rai be mba kadi ingəi tēj lo koy ti ki dəbəy ti ki maji itə e ki taji-naa ti ne kin.

36 Njé ki madi je təli ne kogi je, tindəi-de ki ndəy je. Təi njé ki nungi ki kulə gindi, ə buki-de kəy dangay ti.

37 Təlidi-de ki gəji mbal je təli-de je, tijəi-de ki si gangi-de dana joo je, təli-de ki kiyə kasigar je. Njé ki nə je iləi lo ta gəngi gəngi, ningə kibi kəde je e ngirə biyə je ə se ngirə bati je. Ne je pəti nal-de. Adi-de kə ngay nim, taa rai-de majal ki əti bəl nim tə.

38 Dije ka kin əi dije ki maji ngay, nə ke ə dije ki dənangi ti ne ooi-de tə dije ki ndade goto be. Adi toi tə dije ki rə tuwə-de be ləde be adi njiyəi ki dilə lo je, ki də mbal je, awi ki bole mbal ti je, ki bole be ti je.

* 11:17 Kilə ngirə ne je 22.1-14 * 11:18 Kilə ngirə ne je 21.12 * 11:22 Kilə ngirə ne je 50.24-25; Tēj ki taga 13.19

³⁹ Əi je pəti Luwə ma naji ləde maji ki takul kadi-me ləde, nə ke ə, ingəi ne je ki Luwə un-n mindine adi-de kin al bəy.

⁴⁰ Təki rəjeti, Luwə ində də ne madi ki maji təi dana ki mbata ləje. E be ə, lo kadi Luwə təl-de ki kasi-naa bərərə ti ki kanji je kəte goto.

12

Kuwə təgi ba me ngədi ti

¹ J-əi je ka, təki njé ma naji də kadi-me ti ləje gəi gidije wuki ka kin ə, adi ji mbati ne je pəti ki a əgi-je kəti kəte. Ki bo təi adi ji mbati majal ki isi bəndi je bəndi bəndi kin. Adi j-əyi-naa ngədi ki kuwə təgi ba me na-naa kay ngədi ti ki to nə je ti kin.

² Adi j-uri kəmje də Jəju ti, ki e nje kində gin kadi-me ləje, taa e nje ra-e kadi asi-naa bərərə tə kin. NDigi kadi oy də kagi-dəsi ti ki kanji kadi tur go rəsəl ki ko koy je ki be kin a re-n. Təki rəjeti, oo rənəl ki a ingə kəte. Be ə, ngəsine kin isi də ji kə Luwə ti ki isi də kimbər ngar ti ləne.

³ Oyo, adi mesi ole də Jəju ti, ki dije ki njé ra majal je adi-e kə ki əti bəl, nə oo tə ne ki kare. Jəju ra be mba kadi iyəi rəsi adi me tuji je taai təgisi al.

⁴ Me rə ti ləsi ki isi rəi ki majal ki ra, uwəi təgisi ba me rə ti biti adi tēē koy dəsi ti al bəy.

⁵ Mesi oi də ta kəji ti ki Luwə adi səsi ki to me makitibi je ti ki ay njay, tə ta kəji ki baw ngon adi ngonne ki ə nə:

«NGonm, oti kadi ikidi kində kəji ki Luwə isi ində-i əji,

Ningə, loki kəl səi ə, adi ər təgi al.

⁶ Dəw ki Luwə ndige, a əje ne je ki ra majal ade oo ki kində kəji,

Ningə dije pəti ki Luwə gər-de tə ngane je, ində-de ki ndəy tə*»

⁷ E ki mba kadi kəmsi tēē də ne je ti ki majal ki isi rai, ə isi ingəi kə. Luwə ra səsi tə ngane je be. Tadə e ne ki go rəbe ti kadi baw ngon əji ngonne ne je ki majal ki isi ra.

⁸ Luwə isi ində nganne je pəti əji-de, re ində səsi əji səsi al ningə, əji kadi səi nganne je ki rəjeti al, nə səi ngan lə dəw ki rangi yo.

⁹ Adi meje ole də bawje je ki go darə ti ki dənangi ti ne, ki indəi-je əji-je, ə j-isi təli rəje go ta ti je ləde mbata kində ki indəi-je əji-je.

Be ə, maji kadi ji təli rəje go Bawje ki dərə ti ki itə bawje je ki dənangi ti bəy, mba kadi j-ingəi kaji.

¹⁰ Bawje je indəi-je əji-je ki mbata ngon dəkagilo ki ndikiri ba par, ki go koo ti ki oi maji ta kəmde ti. Nə Luwə ində-je əji-je ki mbata maji ləje ki rəjeti. Ge kadi ji təli dije ki ayi njay tə e be tə.

¹¹ Təki rəjeti, taji-naa ti ne, kində kəji a adi dəw rənəl al, a re ki me tuji yo. Nə me ndə je ki rangi ti, njé je ki njé təl rəde go ti, a təli dije ki nje ra ne ki dana nim, dije ki nje kisi ki lapiya nim to.

¹² E be ə, maji kadi imbati kadi səi dije ki njé təgi goto je, ə kadi təli dije ki nje təgi je.

¹³ Maji kadi uni go rəbi ki a njururu, mba kadi njé məti je təi də rəbi ti al, nə kadi ingəi rə nga.

Kisi ki də ta ki maji lə nje kadi-me

¹⁴ Maji kadi indəi təgi də rəsi ti mba kadi isi ki lapiya ki dije pəti. Ningə kadi kisi ki də ta ləsi e me ne je ra ti ki ay njay. Re injiyəi me ne ra ti ki ay njay al ə, dəw madi ki a oo Luwə gəto.

¹⁵ Indəi kəm-kədi də rəsi ti, kadi dəw madi dansi ti tu gidine adi me-maji lə Luwə kin al. Kadi dəw madi kare dansi ti təl to tə kagi ki ati ki mane majal, ki a təgi ningə, a tuji dije ngay ki manne ki majal kin be al.

¹⁶ Kadi dəw madi kare dansi ti e nje ra kaya al. Taa kadi dəw madi kare dansi ti e nje kidi ne je ki kər kində ta dangi mbata Luwə al. Oti kadi irai tə Esuwa ki, un ke ngon ki ngatəgi ləne ndogi-n ne kuso ki nja kare par kin al.

¹⁷ İgəri bəti kadi-me ndə je ti ki rangi go ne ti ki ra kin, ge kadi n-ingə njangi də ji bawne ti, nə loe goto. Esuwa sa rəbi ki man nə kəmne ti mba kadi n-aw ki bawne kadi yəti kəji ta ra ləne, nə loe goto.

¹⁸ İrai basi kadi ne madi ti ki dəw asi kədi, tə mbal Sinay ki tinge to tə por ki o bilim bilim, ə se kil ndi ki ndul kururu, ə se lo ki ndul, ə se nəl ki ilə ki təgine,

¹⁹ ə se ndu təbi, ə se ndu ta madi, al. Loki *İsırayəl je ooi də ndu kin ningə, dəji kadi n-ooi ta ki rangi kare də made ti gogi al ngata.

²⁰ Təki rəjeti, təgi İsırayəl je asi kadi rai go ndu-kun ti ki Luwə adi-de ə nə: «Dəw ki ra

ra, daw ə se da, ki ɔdi mbal ə, a tilai-e ki gaji mbal tɔli-e,» kin al.

²¹ Ne ki oi ɔti bəl ngay adi *Mojɔ ə nɔ: «Bəl ra-m ngay adi m-dadi.»

²² Nə səi irəi ɔa, irəi ɔasi ki rɔ mbal *Siyɔ ti, taa ki rɔ ɔe bo ti lə Luwə ki nje kisi kəm ba ti. E Jorijaləm ki dɔrɔ ti, loki malayka je dibi bay bay isi rai rɔnəl ti.

²³ Səi irəi ɔasi ki lo kaw-naa ti lə njé je ki toi tɔ ngan je ki ngatɔgi je lə Luwə, ki tɔde e ki ndangi me dɔrɔ ti. Səi irəi ɔasi ki rɔ Luwə ti ki nje gangi ta dɔ dije ti pəti. Taa irəi ki rɔ dije ti ki njé ra ne ki dana ki ndɔ ki kəte oyi, ki tɔli asi-naa bərərə tɔki Luwə ge.

²⁴ Səi irəi ɔasi ki rɔ Jəju ti ki ɔuki məsine mba kadi təl-n je ki kay njay ti. E nje ka mbɔ dije ti ki Luwə ki mbata kilə mindi ki sigi ki Luwə ilə sɔje. Ningə mase ki ɔuki ka kin əl ta ki tɔgine itə yə Abəl.

²⁵ Indai kəm-kadi dɔ rɔsi ti, Oti kadi imbati koo dɔ ta lə nje kəl səsi ta! Isirayəl je ki dɔkagilo ti ki kəte, mbati koo dɔ ta lə Mojɔ ki nje kəl-de ta dɔnangi ti ne, kində kɔji nal-de al. Ningə j-əi je, Luwə ki isi me dɔrɔ ti nu ə isi əl-je ta. Re ji tɔli gidije ta ta ti lie ə, kində kɔji a ɔdi-je kɔdi ki rɔjeti!

²⁶ Luwə ki dɔkagilo ti ki kəte ndue yəki dɔnangi ka kin ə, un ndune dɔkagilo ti ki ɔone ɔəy ə nɔ: «NJa kare ɔəy ma yəki dɔnangi ɔəy, nə ke ə, a e dɔnangi par al, dɔrɔ ka ma yəke tɔ.»

²⁷ Ku ta ki ə nɔ: «NJa kare ɔəy» kin ɔji kadi ne je ki Luwə ində-de kin a tuji-de pəti kɔ mba kadi gotoi. Ningə ne je ki dum tuji par ə a nayi.

²⁸ Ningə j-əi je, kɔɔe ki j-ingəi e kɔɔe ki daw ki a asi tuwə-je me ti goto, ə adi ji rai oyo Luwə, ə ji rai kilə j-adi-e ki go rəbi ti ki nəl-e, ki tɔji ki kilə dɔe ti ki bəl.

²⁹ Təki rɔjeti, Luwə ləje e por ki nje ro ne je.

13

Kilə dingəm me naa ti ki dangi dangi

¹ Maji kadi inayi ki lo ndigi-naa ti ki yo je ki ne je tɔ ngakonaa je be.

² Adi mesɔ oy dɔ kuwə mba je ki rɔsi ti al. Tado njé ki madi je, lo kuwə mba je ti kin

ə, uwəi malayka je ki rɔde ti kanji kadi gəri go.

³ Adi mesɔ ole dɔ dije ti ki toi kəy dangay ti, tɔ ne ki səi je wa ka, səi dangay je naa ti sɔde be tɔ. Adi mesɔ ole dɔ njé je ti ki dije adi-de kɔ, tɔ ne ki səi je wa ə dije isi rai səsi majal be.

⁴ Maji kadi taa-naa ingə kɔji ki kilə dɔ ti rɔ dije pəti. Ningə kadi njé taa-naa je, dingəm ki dɔne ngəmi rɔde mbata lə naa. Tado Luwə a gangi ta dɔ njé ra kaya je ti ki njé kuwə marim ti.

⁵ Me kisi ki dɔ ta ti ləsi, oti kadi irai ta la ki al dɔ maji. Irai rɔnəl dɔ ne ti ki awi jisi ti. Tado Luwə wa, ə nɔ:

«Jagi, m-a m-iyə-i kɔ al ratata.»

⁶ E be ə, j-a j-asi kadi j-əli ta ki me ki tɔ kati j-əi nɔ:

«Babe e nje ra səm,

Ne ki a ra-m bəl goto,

Ne ki daw a ra səm goto!»

⁷ Adi mesɔ ole dɔ njé kər nɔsi ti je ki əli səsi ta lə Luwə kəte. Inayi ki lo mər ta dɔ ji kiside ki dɔde taa ti bitɔ koyde ti, ə indaji kadi-me ləde.

⁸ Jəju Kirisi a yəti al ratata, isi lo kisine ti, dɔkagilo ti ki kəte ti nu nim, dɔkagilo ti ki ɔone ti nim, taa dɔkagilo je ti ki a re nim tɔ.

⁹ Oti kadi ne ndo je ki mba ki dangi dangi adi səsi adi itɔi dɔ rəbi ti ki maji. Ne ki a maji, e kadi me-maji lə Luwə ə ilə dingəm mesɔ ti ɔi e ndu-kun je ki ɔji dɔ ne kuso, ki a ilə dingəm mesɔ ti al kin al. Tado ndu-kun je kin, njé je ki isi njiyəi go ti, ne ki ra sɔde maji me ti nɔɔ goto.

¹⁰ *NJé kijə ne məsi kadi-kare je ki rai kilə me kəy ti lə Luwə ki rai ki kibɔ, awi ki tɔgi kadi usoi ne ki e ki kilə dɔ dingiri lo kadi-kare ti ləje kin al.

¹¹ Təki rɔjeti, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, re ki məsi da je lo ti ki ay njay itə ndəge je, mba kadi adi kadi-kare kiyə go majal lə dije kɔ. Nə darɔ nin da je e ki kilə por dɔ ti gidɔ ɔe ti.

¹² Be ə, Jəju ka, oy gidɔ ɔe bo Jorijaləm ti, mba kadi bər-n majal lə dije kɔ ki məsine.

¹³ Adi j-awi j-ingəi-e gidɔ ɔe ti, ə adi ji ndigi kadi dije kidi-je tɔ e be.

✧ 12:21 Datarənom 9.19 ✧ 12:26 Aje 2.6 ✧ 13:2 Kilə ngirə ne je 18.1-8; 19.1-3 ✧ 13:5 Datarənom 31.6, 8; Jojuwe 1.5 ✧ 13:6 Pa je 118.6 ✧ 13:12 Ja 19.17, 20

¹⁴ Tado dɔnangi ti ne j-awi ki be ləje ki kadi j-isi ti ratata al. Be ə, j-isi sangi kadi j-ingə e ki a re lo ti ti.

¹⁵ Ki rəbi lə Jəju Kirisi, adi j-iləi tɔji dɔ Luwə ti ki dɔkagilo je pəti, tə ne məsi be, adi e kadi-kare pa je ki tɛɛi taje ti, ə gəri-e kadi e Baɓe.

¹⁶ Adi mesi ole dɔ ra ne je ki maji ti taa taa, ə maji kadi ikayi ne maji je ləsi ki madisi je tɔ. Tado kadi-kare je ki be kin ə, maji ta kəm Luwə ti.

¹⁷ Maji kadi itəli rəsi go njé kər nɔsi je ti, ə iləi dəsi gin tɔgi ti ləde. Isi indəi kəmde gosi ti ki dɔkagilo je pəti, tado Luwə a dəji-de kadi ɔji-e go kində ki isi indəi kəmde gosi ti kin kade oo. Be ə, re itəli rəsi gode ti ningə, a rai kilə ləde ki rənəl. Re e be al ə, a rai kilə ləde ki ɓa ta, adi ne ki a ra səsi maji me ti nɔɔ goto.

¹⁸ Əli ta ki Luwə ki mbata ləje. Ji gər ay njay kadi meje uwə-je ki ta dɔ ne madi ti al. Təki rɔjeti, ndigi ləje e kadi pa njiyəje maji ki dɔkagilo je pəti.

¹⁹ M-dəji səsi ki ngamem ba pəti kadi əli ta ki Luwə ki mba kadi m-təl m-re dansi ti gogi kalangi ba.

Kuwə ji-naa

²⁰ Luwə ki nje kadi lapiya, adi Jəju Kirisi ji taa dan njé koy je ti ki go rəbi məsi kilə mindi ki a to ratata. Kirisi ki e Baɓe ləje, e ki e nje kul ba ti je ki bo.

²¹ Kadi Luwə ka kin ra adi asi rai kilə ki maji par par, mba kadi irai ndigi lie. Kadi ində kilə ra ki nəl-e meje ti ki takul Jəju Kirisi. Ningə kadi dije piti-e ki dɔkagilo je, ki dɔkagilo je! *Amen!

²² NGakom je, m-dəji səsi kadi itaai ta kilə dingəm me naa ti kin ki kisi dɔ ti. Təki rɔjeti, makitibi ləm ki m-ndangi m-ilə-n m-adi səsi wa ka, ngal ngay al tɔ.

²³ M-ge kadi m-əl səsi madi igəri təki ngokɔ je ki me kadi-me ti Timote tɛɛ kəy dangay ti[☆]. Re re kalangi ingə-m ə, m-a m-aw sie naa ti kadi m-o səsi.

²⁴ Irai lapiya njé kər nɔsi je, ki njé kaw-naa je pəti. *Njé kaw-naa je ki dɔnangi Itali ti ka uwəi jisi tɔ.

²⁵ Kadi me-maji lə Luwə e səsi naa ti pəti.

[☆] 13:23 Knjk 16.1

Makitibi ki Jaki ndangi

Ta ki dɔ makitibi ti ki Jaki ndangi

Makitibi ki Jaki ndangi kin, ta je ki ɔsi go-naa go-naa me ti e ta je ki kadi ɔr ta rɔbi dije lɔ Luwɔ ki sanai-naa ki lo je pɔti ki dɔnangi ti ne (1.1). E ta ki tɔge e ngay, ningɔ Jaki un ne je ki dije ooi ki kɔmde ne ki kadi re ɔl-nde ta ɔ a ra kilɔ rɔde ti maji kin ɔ ndangi-n makitibi adi njɛ kun go Kirisi ki sanai-naa ki lo je ki dangi dangi. NDangi makitibi adi-de, ilɔ-n jine dɔ pa njiyɔde ti ki majal ki rɔ-naa ti ɔi je wa ɔ se ki rɔ dije ti ki gari Kirisi al.

Nɛ ki dɔsɔy, Jaki ɔl ta lɔ gosi ki e nɛ ki j rɔ Luwɔ ti ɔ sɔbi kadi e ki dɔje ki kadi-me (1.2-8). Go ti, ɔl ta ki dɔ ndoo ti ɔi ki nɛ kingɔ, ta ki dɔ nɛ ki ngɔ ti ɔi ki nɛ na lɔ su, ta ki dɔ njiyɔ ki rɔjeti go Luwɔ ti, ki kadi dɔw a oo kande me kilɔ ki ra ti (1.9-27). Go ta je ti kin, Jaki ɔl ta ki tɔgine ngay dɔ gangi-naa ti ki to dan njɛ kaw-naa je ti (2.1-13), ɔɔy taa kadi tɔl re dɔ ta ti ki ra rɔne tɔ kɔ ta ki me makitibi ti lie kin be, adi e ta lɔ kadi-me ki kadi njiyɔ naa ti ki ra kile (2.14-26). Go ti, Jaki un nɛ je ngay tɔji-n ndonje ki isi ra majal je ki ɔti ɔɔl (3.1-12). Ningɔ tɔl re ɔl ta ki dɔ gosi ti ki rɔjeti (3.13-18). Jaki ndɔr mbi dije ki njɛ re ki gangi-naa, dije ki nɛ ra ki dɔnangi ti ne nɔl-de ngay, dije ki isi jɔ dɔ rɔde ba gangi ta dɔ madide je ti, taa ilɔ jine kɔm njɛ nɛ kingɔ ti ki isi rai njɛ ra kilɔ je lɔde ɔɔ ti tɔ (4.1-5.6). Ta tɔl ta ta ti, Jaki dɔji dije ki ndangi makitibi adi-de kin kadi ɔi dije ki njɛ kore mede, kadi ɔi njɛ kuwɔ tɔgide ba me kɔl ta ti ki Luwɔ, kadi ɔi njɛ ra ki naa me kilɔ ti lɔ NDil (5.7-20).

Ta ki makitibi lɔ Jaki ɔl njɛ kun go Kirisi ne kin, e ta ki ay njay, tɔdɔ kun go Kirisi e ta kadi dɔw ɔl ɔ nɔ: «Oyo m-adi mem Poy Ta ki Maji lɔ Jɔju» tane ti ne be par al, nɔ kadi tɔji me pa njiyɔne ti ki taga adi dije ooi. Re tɔji ki taga adi dije ooi ningɔ, e kin e go rɔbe ti, tɔdɔ «kadi-me ki kile goto e kadi-me ki koy» (2.26).

Kuwɔ ji-naa

✧ 1:11 Tɛɛ ki taga 40.6-7

¹ Mi Jaki, ki nje kilɔ ɔɔ lɔ Luwɔ ɔi ki Babe Jɔju Kirisi, ɔ m-ndangi makitibi kin madi sɔi gin ka lɔ *Isirayɔl ki dɔgi gide e joo ki isanai-naa dɔnangi ti ki tae ba. Nɛ ki dɔsɔy m-uwɔ jisi.

Kuwɔ tɔgi ba me nɛ na je ti

² NGakom je, loki nɛ na je ki dangi dangi tɛɛi dɔsi ti ningɔ, maji kadi irai rɔnɔl ngay dɔ ti.

³ Tɔdɔ sɔi je wa igari ɔɔti, loki kadi-me Luwɔ lɔsi, tɔge itɔ tɔgi nɛ na je kin ningɔ, a ra kadi uwɔi tɔgisi ba.

⁴ Ningɔ maji kadi kuwɔ tɔgi ba lɔsi, tɔl tane maji, mba kadi sɔi dije ki kasi-naa bɔrɔre, kadi nɛ ki majal ilɔ ɔɔl rɔsi ti al, taa kadi nɛ kare ka du sɔsi al tɔ.

⁵ Re dɔw kare dansi ti, kɔm-kadi du-e ningɔ, kadi kɔy Luwɔ, ɔ Luwɔ a ade. Tɔdɔ Luwɔ e nje kadi dije pɔti nɛ kare ki nɔɔ, ki me-nda, ki kanji ndɔr mbi dɔw.

⁶ Ningɔ kadi dɔwe kin kɔy ki me joo al, nɔ ki kadi-me taa. Tɔdɔ dɔw ki nje me joo, to tɔ pulum man, ki nɔl un-e, isi aw sie ki yo je ki nɛ je be.

⁷ Kadi dɔw ki be kin gɔr mene ti, tɔki a ingɔ nɛ madi kare rɔ Luwɔ ti al.

⁸ Tɔdɔ e nje me joo, gɔr rɔbi nɛ rane al.

Nje ndoo ki nje nɛ kingɔ

⁹ Maji kadi j ngokom ki nje kadi-me ki j nje ndoo, ira rɔnɔl dɔ kun ti ki Luwɔ un dɔi taa.

¹⁰ Be tɔ ɔ, kadi j nje kadi-me ki j nje nɛ kingɔ, ira rɔnɔl dɔ sɔl ti ki Luwɔ sɔl dɔi tɔ. Tɔdɔ nje nɛ kingɔ a jɔre tɔ puti kam be.

¹¹ Loki kadi ɔsi ki tɔgine ningɔ, kam ndole, pute jɔre adi maji lie goto, be tɔ ɔ nje nɛ kingɔ a goto-n ta nɛ je ti lie ki isi ra✧.

Nɛ na je

¹² Dɔw ki uwɔ tɔgine ba me nɛ na ti, e nje rɔnɔl. Tɔdɔ loki dum dɔ nɛ na je pɔti ningɔ, a ingɔ jɔgi kaji ki Luwɔ un mindine kadi n-adi dije ki ndigi-e.

¹³ Loki nɛ na tɛɛ dɔ dɔw ti ningɔ, kadi ɔ nɔ: «E Luwɔ ɔ na-m al, tɔdɔ majal asi na Luwɔ al, taa Luwɔ wa a na dɔw al tɔ.»

¹⁴ Tɔki nɛ na tɛɛ dɔ dɔw ti ningɔ, e kɔm-nda lie e wa ɔ ɔde, ɔr-e aw sie me ti.

15 NGata ningə kəm-nda i səm təkɪ dənɛ i səm be, 6a oji majal, nga ningə loki majal tɔgi gangi 6a tɛɛ koy.

16 NGakom je ki njé ndigi ləm, kadi ədi rəsi ki ta je ki ngom, al.

17 Ne kadi ki maji ki kadi-kare ki asi-naa, ii rə Luwə ti ki nje ra kunji je ki dərə ti. Luwə mbəl rəne al, taa kəm ndile a yəti rəne, təkɪ kəm ndil a yəti-n rəne ki go kadi be kin al tɔ.

18 E ki go me ndigi lie wa, ə oji-n-je koji ki sigi ki ta ki rɔjeti. Oji-je koji ki sigi mba kadi j-əi ne kində je ki dəsəy dan ne kində je ti lie.

Koo dɔ ta ə ra go ti

19 NGakom je ki njé ndigi ləm, kadi oi ta ki m-a m-əl səsi kam maji: kadi dəw i langisi oo dɔ ta, nə kadi əl ta kalangi al, taa ra wongi kalangi al tɔ.

20 Tadɔ wongi lə dəw a ra ne ki dana nɔ Luwə ti al.

21 Gin ne kin ə, kadi imbatɪ ne ra je ki to nje, ki kilə ra je ki majal al dɔ, ki re ki go me ndul. Ningə itaai ta lə Luwə ki dibɪ mesi ti, ki dɔ ki səl ləm, tadɔ e ta ki asi kaji səsi.

22 Ta lə Luwə kin kadi oy mbisi ti par al, nə kadi oy 6a itəli rəsi go ti taa. Loki isi ta koo dɔ ti tə koo par ningə, e kədi ə isi ədi rəsi səi wa.

23 Tadɔ re dəw oo dɔ ta, ə ra go ti al ningə, to tə dəw ki gɔ ta kəmne me kətirongi ti be.

24 Loki gɔ rəne ə ɔti aw ningə, ta naa ti nɔɔ par ə me oy dɔ rəe ti ki kəte oo.

25 Nə dəw ki ndər gin ndu-kun lə Luwə ki asi naa bərərə ki taa-je ilə-je taa, ki isi uwə rəne ba me ti, 6i ra rənəl dɔ ko dəe ti par, adi me oy dɔ ti al, nə ra go ti, dəwe kin a ingə maji-kur me kilə ti pəti ki a ra.

26 Loki dəw madi oo rəne tə nje kun go Luwə, nə asi kuwə ndonne gin tɔgine ti al ningə, isi ədi rəne tə kədi, kun go Luwə lie e ne ki kəme goto.

27 M-əl səsi kadi igəri təkɪ kun go Luwə ki maji ki ki rɔjeti ki Luwə ki Bawje ndigi, e koo go ngan kal je ki njé ngaw koy je me kɔ je ti, ki isi tɛɛ dəde ti, ki kəsi rə ngərangi kadi ne je ti ki to nje ki dənangi ti ne.

2

Kər kəm naa dana e majal

✧ 2:11 Tɛɛ ki taga 20.13, 14; Dətərənəm 5.17, 18

1 NGakom je, səi ki adi mesi Babe Jəju Kirisi ki tɔji e lie, səbi kadi kər kəm-naa goto dansi ti, tadɔ e ne ki uwə-naa ki kadi-me al.

2 Tə kin ə 6one, dəw ki nje ne kingə kare, ilə kibɪ ki ndole maji rəne ti, ki ningə ki ra ki ər jine ti, re lo kaw-naa ti ləsi. Ningə dəw ki nje ndoo, ki ilə ngisi kibɪ rəne ti, re lo kaw-naa ti ka kin tɔ.

3 Loki iləi kəmsi oi nje kilə kibɪ ki ndole ningə, i6uki-e ti ə əli-e əi nə: «tre, isi nangi lo ki maji ti kin.» Ningə əli nje ndoo əi nə: «I a ki taa nɔɔ» ə se «isi njam ti nanga ne be.»

4 Təkɪ isi rai be ningə, se oi kadi e kər ə isi ərɪ kəm-naa dana dansi ti, ə isi təli njé gangi ta dɔ dije ti ki kɔji ta je ləsi ki majal al wa?

5 NGakom je ki njé ndigi ləm, uri mbisi oi ta kin: Se oi kadi Luwə mbəti njé ndoo je ki dənangi ti ne mba kadi təli njé ne kingə je, ki go kadi ki adi mede Jəju Kirisi, al wa? MBəti-de kadi ingəi kɔbe ki Luwə un mindine adi dije ki ndigi-e.

6 Ningə səi je isi kidi-de. Se njé ne kingə je ka kin ə isi adi səsi kɔ al wa? Taa isi awi səsi nɔ njé gangi ta je ti tɔ al wa?

7 E əi je wa kin ə isi əli ta ki majal dɔ tɔ ti ki maji ki Luwə ində dəsi ti kin.

8 Təkɪ rɔjeti, re itəli ta ndu-kun lə Luwə ki itə ndəge je ki ndangi me makitibi ti ə nə: «A indigi dəw madi tə darɔi i wa be,» kin ningə, irai go rəbe ti.

9 Nə re irai ki go kər kəm-naa dana ti ningə, e majal ə isi rai, ndu-kun lə Luwə uwə səsi ki ta tə njé kal dɔ ta je.

10 MBata re dəw təl rəne go ndu-kun je ti lə Luwə pəti, nə al dɔ ndu-kun ki kare ningə, təl nje kal dɔ ndu-kun je pəti.

11 Tadɔ nje kəl kə nə: «A uwə marim al,» ka kin ə əl ə nə: «A təl dəw al tɔ.» Ə re uwə marim al, nə itəl dəw ningə itəl nje kal dɔ ta✧.

12 Gine kin ə, kadi ta kəlsi je, ki ne rasi je, tɔji kadi səi dije ki səbi kadi a gangi ta dəsi ti ki ndu-kun ki nje taa kilə taa.

13 Tadɔ dəw ki nje koo kəm-to-ndoo lə dije al, Luwə a oo kəm-to-ndoo lie ndɔ gangi ta ti al tɔ. Ningə koo kəm-to-ndoo e ne ki uti dɔ ta ki gangi.

Kadi-me Luwə ki kanji ra kile e ki koy

14 NGakom je, loki dəw madi ə nə n-e n-aw ki kadi-me, ningə tɔji kadi-me Luwə ləne, ki

kilə ki ra, al, se maje e ri wa? Maje goto. Kadi-me Luwə ki be kin asi kaje al.

¹⁵ Tə kin ə ɓone, ngokoje ki dingəm ə se ki dāne awi ki rōde kare, taa asi kingə ne kusode ki ndo je pəti al tɔ.

¹⁶ Ningə dāw madi dansi ti əl-de ə nā: «Awi ki maje, kadi rōsi tingə rututu, ə usoi ne mesi dan.» Ki kanji kadi adi-de ne ki kadi ra səde, se maje e ri wa?

¹⁷ Kadi-me Luwə ka to be tɔ, re tɔji rone me kilə ki ra ti al ningə, e ne ki koy.

¹⁸ Dāw madi ə nā: «I aw ki kadi-me Luwə, ə mi m-aw ki kilə je ki ra tɔ.» Ba m-a m-əl-e m-ə nā: «Maji kadi oji-m kadi-me Luwə lai ki kanji kilə je ki ra adi-m m-o, ə mi m-a m-oji kadi-me Luwə ləm ki kilə je ki m-ra m-adi oo tɔ.»

¹⁹ I adi mei təkɪ Luwə e kare ba al wa? E ne ki maji, ningə kadi igər təkɪ ndil je ki majal ka gəri-e be tɔ. Bəl rade adi dadi nɔe ti.

²⁰ I dāw ki dɔi goto, indigi kadi igər se e ki mba ri ə kadi-me ki kile goto a ra ne kare al wa?

²¹ Se oo kaje *Abirakam ki Luwə ɔr ta dɔe ti ki takul kilə rae je, mbata ndigi kadi n-təl ngonne *Isaki dɔ dingiri kadi-kare ti lə Luwə, n-ade kadi-kare ti kin al wa?

²² OO, kadi-me Luwə lie awi naa ti ki kilə rae je. Kilə rae je tɔli ta kadi-me Luwə lie adi asi naa bərərə.

²³ E be ə tɔl-n ta ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nā: «Abirakam adi mene Luwə, loki Luwə oo kadi-me lie ningə tide tə dāw ki dana.» Adi ɓar-e madine✧.

²⁴ Oi ne maji, təkɪ Luwə ɔr ta dɔ dāw ti ki takul kilə rae je, ɓi e ki takul kadi-me lie par kare ba al.

²⁵ Adi mesi ole dɔ Rakabi ti ki e kaya dāne kin. Rakabi uwə njé kilə je lə *Isirayəl rone ti, ningə ra səde adi tɛɛi uni rəbi ki rangi ayi-naa awi. E ki mbata kilə rae kin ə Luwə ɔr-n ta dɔe ti✧.

²⁶ Be ə, təkɪ j-o-n kadi darɔ ki kəə goto ti e ki koy ka kin ə, kadi-me Luwə ki kile goto ka e ki koy tɔ.

3

Kadi njé ndo ne dije ooi go ndonde

¹ NGakom je, kadi dije ngay dansi ti, ɓuki-naa me ndo ne dije ti al, tadɔ igəri maji kadi

Luwə a gangi ta ki nga ngay dɔje ti itə ndəge je, j-əi ki j-əi njé ndo ne dije.

² J-əi pəti ji rai majal ki go rəbi je ki dangi dangi. Re dāw madi ra majal me ta kəlne ti al bitɪ ningə, e dāw ki tɔgi gangi me ta kəlne ti, asi kuwə rone ba pəti gin tɔgine ti.

³ Re j-iləi jam ta sində je ti mba kadi tɔli rōde go ndigi ti ləje ningə, j-awi ki tɔgi dɔ rōde ti ba pəti tɔ.

⁴ Oi ne kare to ne ki oji dɔ bato je: re bato bo-n tə ri, ə nəl ki bo əse-n ki tɔgine tə ri ka, ki ngon ngande ki ndəy wa kin ə nje kuwə ngandi bato, a aw-n ki bato lo ti ki mee ndigi kaw sie ti.

⁵ E be ə, ndon dāw ka to be tɔ. E ngon rɔ ki ndəy ba, nə oji rone kadi n-asi ra ne je ki to ɓəl. Təkɪ oi, ngon por ki ndəy be par asi kadi o ku ki bo inde nangi rapɪ be.

⁶ E be tɔ ə, ndon dāw ka to tə por be tɔ. E ə e lo ki majal isi ti dan ngan rɔje je ti, ningə un majal ində-n ngan rɔje ba pəti. Isi ində por ki j lo kingə kɔ ti dɔ ndɔ kisi ki dɔ taa ti lə dāw.

⁷ Dāw asi kuwə gin da je ki dangi dangi pəti ki me mu ti, ki gin yəl je, ki gin da je ki njé kagi nangi, ki gin da je ki isi me ba ti, gin tɔgine ti.

⁸ Nə ndon je, dāw kare ki asi kuwe gin tɔgine ti goto. E ne ki nje tuji lo ki dum kuwe nangi gin tɔgi ti. NDonje rosi ki kəngi ne ki nje tɔl dāw bətəte.

⁹ Ki ndonje ə j-isi j-ilə-n tɔji dɔ Babe ti ki Bawje, ningə ki ndonje ki kare wa ka kin ə ji tɔl j-isi ji man-n dije ki Luwə ində-de adi titi-naa sie kin tɔ✧.

¹⁰ Taje ki kare wa kin ə isi ilə tɔji dɔ Luwə ti, ningə taje ki kare wa ka kin ə isi man dije tɔ. NGakom je, sɔbi kadi irai be al.

¹¹ Se man ki nəl əi ki man ki ati a tɛɛi naa ti ta bole ti ki kare wa? Jagi a tɛɛi ta bole ti ki kare al.

¹² NGakom je, kagi mbay-kote asi kadi andi siyə al, taa kagi mati asi kadi andi mbay-kote al tɔ. Re e be al ningə, e be tɔ ə ta bole ki man ki kati isi tɛɛi ti, man ki nəl asi kadi a tɛɛi ti al.

Kəm kadi ki dɔnangi ti ki kəm-kadi ki dɔra ti

¹³ Dāw ki ə nā ne nje kəm-kadi ki nje ne gər dansi ti ningə, maji kadi tɔji kəm-kadi ki

✧ 2:23 Kilə ngirə ne je 15.6; Ejay 41.8 ✧ 2:25 Jojuwe 2.1-21 ✧ 3:9 Kilə ngirə ne je 1.26-27

ne gər ləne me pa njiyə ti ki maji, ki dɔ ki səl ləm.

¹⁴ Nə kin ə re, ni ki ati bangi ki hal jangi e mesi ti ningə, indai gusi əi nə səi njé kəm-kədi, kare al, taa kadi əli ta ki ngom əsi ta, ta ki rɔjeti al tɔ.

¹⁵ Tado ko kəm-kədi ki be kin, e kəm-kədi ki dɔnangi ti ne, e kəm-kədi lə dəw, e lə su, bi e kəm-kədi ki j rɔ Luwə ti al.

¹⁶ Ningə loki ni ki jangi əi ti, ne ra ki go rəbe ti al, ki ko ne ra je ki majal pəti əi ti nɔɔ tɔ.

¹⁷ Nə dəw ki aw ki kəm-kədi ki j rɔ Luwə ti, dɔ kəte, e dəw ki ay njay, e nje re ki lapiya, e dəw ki səl ləm, e nje kilə dije noji naa ti, e nje koo kəm-to-ndoo, isi tee ki kandi ki maji maji, gangi-naa goto rəe ti, ta kadi kəm-naa ka goto rəe ti tɔ.

¹⁸ Dije ki njé sangi rəbi lapiya, isi rai kile tɔ ko ne ə isi dibi gəi gidide be, ningə kande ki a tətɔ e ne ra ki dana.

4

Dəw ki ne je ki dɔnangi ti ne uwə me ngay e nje kəsi ta Luwə

¹ NGakom je, rɔ-naa je, ki kəl-naa je ki dansi ti kin tee ki ra? Loki tee səm ti, e me ngur darɔ je ti ki rəsi ti, ki isi rɔi-naa.

² Isi rai kəm-nda ne je, nə asi kingəi al, ningə isi tɔli dije, isi ndingəi ne, nə lo kadi ingəi goto, lo kin ti, itəli njé kəl-naa ki njé rɔ-naa. Ikoyi ne, ə ingəi al, tado igəri kɔy Luwə al.

³ Ə re ikoyi ne Luwə ka, adi səi al, tado ne kɔy ləsi e ne kɔy ki majal, isi kɔy ne Luwə kadi re ingəi ningə, itindai tɔ kɔ dɔ koo maji rɔ ti lə darɔ.

⁴ Səi njé kuwə marim! Maji kadi igəri təki dəw ki ne je ki dɔnangi ti ne uwə me ngay, e nje kəsi ta Luwə. Re dəw madi, ne je ki dɔnangi ti ne uwə me ngay ningə, isi ra rəne nje bə ti lə Luwə.

⁵ M-əl kadi igəri təki, ta lə Luwə ki to me makitibi ti e kare ki ndangi al. Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Jangi ra Luwə ngay dɔ NDil ti ki inde meje ti.»

⁶ Nə me-maji ki adi-je, e ne ki bo ngay itə ne je pəti. Tado makitibi lə Luwə əl ə nə: «Luwə tɔ rɔ dije ki nje kun dɔde taa, ə adi me-maji ləne e ki dije ki njé səl dɔde tɔ*.»

* 4:6 Tər ta je 3.34 ✦ 4:14 13-14: Tər ta je 27.1

⁷ E be ə, kadi isəli dəsi gin tɔgi ti lə Luwə, itai rɔ su, ə su a ay kɔ say kadisi ti.

⁸ Irəi ngəsi rɔ Luwə ti, ə Luwə a re ngəsi rəsi ti tɔ. Səi njé ra majal je, itogi jisi adi ay njay; səi njé me joo, ɔri majal mesi ti kɔ.

⁹ Maji kadi igəri təki səi njé kəm-to-ndoo, uwəi ndo rəsi, ə inɔi ki man kəmsi; kadi kogi ləsi təl nɔ, kadi rənəl ləsi təl ndoo ki kuwə.

¹⁰ Səbi kadi isəli dəsi nɔ Luwə ti ə Luwə a un dəsi taa.

Kadi dəw gangi ta dɔ ngokone ti al

¹¹ NGakom je, səbi kadi əli ta ki majal dɔ-naa ti al, dəw ki isi əl ta ki majal dɔ ngokone ti, ə se isi gangi ta dɔe ti ningə, e ndu-kun lə Luwə ə isi əl ta ki majal dɔ ti nim, isi gangi ta dɔ ti nim. Ningə re isi igangi ta dɔ ndu-kun ti lə Luwə bə, j nje təl rəi go ndu-kun ti al, nə j nje gangi ta dɔ ti yo.

¹² Ji gər təki Luwə ki karne ba par ə e nje kadi ndu-kun ki nje gangi ta. E ki karne ba ə aw ki tɔgi kadi aji-n dəw nim tuji-n dəw nim tɔ. NGA j, j nɔ ə kadi igangi ta dɔ ngokoi ti ə?

Koji ta ra

¹³ Oi dɔ ta ləm maji, səi ki njé kəl kə nə: «Bone ə se lo ti ə j-a j-aw me bə bo ti ki be, j-a ji ra bəl kare me ti, j-a ji ra gati, j-ingə-n la.»

¹⁴ Əli yəsi be, ə igəri ne kare ki a ra ne me ndɔ ti ki lo ti ti dɔ kisi ki dɔ taa ti ləsi al tɔ. Itoi tɔ sa ki su luy luy adi o-e, ningə njaba par ə goto kin be*.

¹⁵ Ta ki re a əli ə to kin: «Təki re Bəbe ndigi, ə j-isi ki dɔje taa ə, j-a ji ra ne ki yo, j-a ji ra ne ki ne.»

¹⁶ Nə ngəsine, isi oji rəsi me ndigi ra ti ləsi ki dəsi. Koji rɔ ki be kin e koji rɔ ki majal.

¹⁷ Re dəw gər rəbi ra maji bəti, nə mbati ra ningə, dəwe kin e nje ra majal.

5

Kɔ ki a re dɔ njé ne kingə je ti

¹ Səi ki səi njé ne kingə! Maji kadi inɔi ki ndusi ki bo, mbata kɔ je ki a rəi dəsi ti.

² Ne kingə je ləsi ndumi kɔ, yɔ je ɔi kibi je ləsi.

³ Or je ki la je ləsi nɔi mikiri mikiri, ningə nɔde ki mikiri a ma naji əsi-n səsi ta. A ɔ darəsi tɔ por be. Imbɔi ne kingə je ki naa ti

naa ti, dɔkagilo ki je ti, ki e dɔkagilo ki dɔbɔy ti.

⁴ Dije ki njé ra kilə me ndɔr ti ləsi, ɔgi-de ne kigə go ji ləde, adi nɔi, ndu nɔde aw ratata tee mbi Luwə ti ki NJe tɔgi pəti.

⁵ Kisisi dɔnangi ti ne, isi lo ki ndole ti, isi usoi je ayi-naa je me maji ti. Iboi mbul mbul, itoi tɔ da je ki uli-de adi a ngəmi ndo tɔl-de be.

⁶ Dije ki rai ne madi al, igangi ta dɔde ti, itɔli-de, nə tɔi səsi rɔ al.

Kore me nginə-n kire Babe

⁷ NGakom je, sɔbi kadi orəi mesi biti, kadi Babe re-n. Oi nje ndɔr, a nginə kandi ne ki maji ngay ki a tee dɔnangi ti, ki kore me dɔ ti ngə. A ore mene biti kadi ndi binə ədi, ndi ki dɔbɔy ti ədi, ɔy taa kadi ijə ko ləne.

⁸ Be tɔ ə, səi je ka, kadi orəi mesi, uwəi tɔgisi ba, tadɔ Babe e ɔasi.

⁹ NGakom je, ibai ta dɔ-naa ti al, mba kadi Luwə gangi-n ta dɔsi ti al. NJe gangi ta a ta rəbi ti.

¹⁰ Sɔbi kadi oi go nja njé kəl ta je ki ta Luwə ki kəte nu kin maji. Oi go njade tɔ ne ndaji ləsi, go rəbi kɔ ti ki go rəbi kore me ti.

¹¹ J-əl ta dɔ njé kuwə tɔgide ba me kɔ je ti j-ə nə əi njé rɔnəl. Adi mesi ole dɔ kuwə tɔgi ba ti lə Jobi dan kɔ je ti pəti ki tee dɔe ti. Igəri kadi go ti gogi, Luwə ade ingə maji, tadɔ Luwə e nje me-maji ki ngay, ki nje koo kəm-to-ndoo☆.

¹² NGakom je, ne ki bo ngay ki kadi igəri ə to kin: sɔbi kadi ibi rɔsi al, se e ki ndi, se e gɔji ki kuso, se e kibi rɔ madi ki rangi. Re e oyo ə əi nə oyo, re e jagi ə əi nə jagi tɔ par, mba kadi osi me ta ki gangi ti lə Luwə al.

¹³ Re, dɔw madi dansi ti, ingə kɔ ə, kadi nɔ dɔ Luwə ti. A re rɔe nəl-e ə, kadi osi pa ilə-n tɔji dɔ Luwə ti.

¹⁴ Re, dɔw madi dansi ti, rɔe to-e ə, kadi ɔar ngatɔgi je lə njé kaw-naa je, kadi nɔi dɔ Luwə mbata ti lie ki yibi ki kɔy-n rɔe me tɔ Babe ti.

¹⁵ Kəl ta ki Luwə ki kadi-me a aji dɔw ki nje rɔ to, Babe a un-e taa, ningə re ra majal madi ka, Luwə a iyə go majal je lie kɔ.

¹⁶ Be ə, kadi itəri ndusi dɔ majal je ti ləsi ki rɔ-naa ti. Ningə əli ta ki Luwə mbata lənaa, kadi ingəi rɔ nga dɔ rɔ to je ti ləsi. Kəl ta ki Luwə lə dɔw ki dana, tɔge e ngay.

¹⁷ Oi Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti e dɔw tɔ je be tɔ, nə kɔy Luwə ki rɔ tɔne kadi ndi ədi al, ningə ndi ədi dɔnangi ti al ɔal mitə ki nay mehe tɔ.

¹⁸ Ba, təl kɔy Luwə gogi təkɔi sigi, ə yə Luwə adi ndi təl ədi dɔnangi ti gogi, adi dɔnangi tee ki kandi ne je☆.

Dɔbɔy ta

¹⁹ NGakom je, təkɔi re dɔw madi dansi ti ndəm go rəbi ki rɔjeti, ur wale, ə dɔw madi ki rangi ɔr-e təl re sie go rəbi ti ki dana gogi ningə,

²⁰ kadi igəri təkɔi dɔw ki təl ki nje ra majal dɔ rəbi ti ki ndəm re sie go rəbi ti ki dana kin, a aji nje ra majal ta koy ti. Ningə Luwə a iyə go majal je lə nje ra majal ka kin pəti kɔ tɔ. Amen!

☆ 5:11 Jobi 1.20-22; 2.10; 42.10-17 ☆ 5:18 1 NGar je 17.1; 18.1; 18.42-45

Makitibi ki dɔsay ki Piyar ndangi

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsay ki Piyar ndangi

Makitibi ki dɔsay kin Piyar ndangi adi njé kun go Kirisi ki sanai-naa ki lo je ki dangi dangi dɔnangi Aji ti ki du (ɔone ɔari-e Turki). Njé kaw-naa je ki dije kin ai dande ti, ai njé kaw-naa je ki Pol ai ki madi-kilane je indai ginde. Dɔmaji ɔ Piyar a isi Rom ti ɔ ndangi-n makitibi kin. Rom ki Piyar inda tɔe nɔ Babilon (5.13). Ta ki Piyar ɔl ɔji dɔ dije ki ndangi makitibi adi-de kin tɔji kadi dije ki ai njé kun go Kirisi al ki gɔi gidide, isi kidi-de nim, isi indai ta je ki majal dɔde ti nim, taa isi sangi kadi n-adi kɔ darɔde nim tɔ. Ninga e mbata kin ɔ nje kaw kilɔ Piyar ndangi makitibi, ila-n dingam mede ti kadi adi kamde e dɔ Bade Jaju Kirisi ti ki isi ingai kɔ lie kin.

Me kɔl ta ti ki Luwɔ ki re go ta kuwɔ ji-naa ti, Piyar ole mede dɔ rabi ti ki Luwɔ aji-nde, taa adi-de ne kindɔ me dɔ ti ki bo ngay ki takul koy Kirisi ki kje lo koy ti tɔ (1.3-12). Piyar ila dingam mede ti nim, kadi isi dɔ njade ti nim, daji-de kadi pa njiyade ay njay me kindɔ rɔ naa ti ki Kirisi nim (1.13-2.10). Daji-de tɔ kadi ooi ne je ki tee dɔ Kirisi ti, ninga ai je kadi tɔji tɔki ai dɔ njade ti me ta ti lie ki rabi kilɔ rade je nim, ki rabi kuwɔ tɔgi ba me ne je ti ki nga ki a tee dɔde ti nim. Piyar adi-de ta kɔji je ngay dɔ kilɔ je ti ki sɔbi dɔde kadi rai dan dije ti me ɔe ti lade, dɔ kulɔ noji ti ki kadi to dan ɔa je ti ki bade je, dɔ ɔuki-naa ti ki kadi to dan ne-naa je ti ki ngaw-naa je, dɔ ji kisi ki naa ti lɔ kosi njé kaw-naa je, ki dɔ pa njiyade ti ki rɔ njé kun go Kirisi al je ti (2.11-4.19). Lo kaye ti ki 5, Piyar adi-de ngan ndu je madi ki ɔji dɔ ngatɔgi je (njé kɔr nɔ njé kaw-naa je) nim, basa je ki mandi je nim, taa njé kadi-me je pɔti nim tɔ, kadi pɔti, ai dɔ njade ti me kɔ ti ki isi tee dɔde ti. Piyar tɔl ta makitibi lɔne ki ta kuwɔ ji-naa.

Kin ɔ Piyar daji dije ki ndangi makitibi adi-de kin kadi re e kɔ ki ban ɔ tee dɔde ti ka kadi

uwai rɔde ba me kadi-me ti ɔa, e mbata naji ki ma ki sɔbi kadi mai dɔnangi ti ne. Sɔbi kadi ji kiside ki dɔde taa, ki pa njiyade, ki kilɔ rade pɔti ila mbɛ kilɔ je ki ɔti ɔal ki Luwɔ rade (2.9), kadi tɔ dije ki njé kun go Kirisi al, gari kilɔ rade ki maji ngay ki isi rai, ɔ kadi ilai tɔji dɔ Luwɔ ti ndɔ ti ki a re-n tɔ (2.12).

Kuwɔ ji-naa

¹ Mi Piyar ki nje kaw kilɔ lɔ Jaju Kirisi, m-ndangi makitibi kin madi sai je ki Luwɔ mbati sasi, ki isanai-naa, adi isi tɔ mba je dɔnangi je ti ki Pɔ, ki Galasi, ki Kapadosi, ki Aji, ki Bitini.

² Luwɔ ki Bawje mbati sasi kate, ki go ndigi ra ti lɔne, kadi sai dije lie ki takul NDile, kadi itali rasi go Jaju ti, ɔ kadi mase togɔ sasi adi ayi njay*. Kadi me-maji ki kisi-maje lɔ Luwɔ to mbar mbar ki dɔsi ti.

Ra oyo Luwɔ tado kaji ki tee dɔe ki takul Jaju Kirisi

³ Tɔji ki dɔ Luwɔ ti ki Baw Baɔe laje Jaju Kirisi, tado me-maji lie ki ngay ki oji-n-je kɔji ki sigi, ki go rabi ki Jaju Kirisi dan njé koy je ti. Lo kin ti, j-aw ki ne kindɔ me dɔ ti ki to ratata,

⁴ tado j-aw ki ne maji je ki Luwɔ ngam dɔra ti mbata laje. E ne ki a ndum al nim, a uwɔ yoro al nim, taa ndolee a goto al nim tɔ.

⁵ Ne je kin Luwɔ ngam-de dɔra ti mbata lasi sai je ki tɔge isi ngam sai ki takul kadi-me, mbata kaji, adi e kaji ki e ɔasi kadi dɔe a tee ndɔ ki dɔbɔy ti.

⁶ E kin ɔ isi adi sasi rɔnal, loki ne na je ki dangi dangi ki dɔkagilo ndɔy be adi me-kɔ ra sasi.

⁷ Or ki e ne ki a tuji ka, nai-e me por ti kadi ooi-e. Be tɔ ɔ, ne na je ka kin isi nai kadi-me Luwɔ lasi ki gate ita or, kadi ooi se e ki rɔjeti wa. Re e ki rɔjeti ninga, a ingai piti, ki tɔa, ki kɔsi-gon loki Jaju Kirisi a tee hoy.

⁸ Jaju ki oi-e ki kamsi al, nɔ indigi-e, oi-e al ɔay, nɔ adi-e mesɔ. Ninga isi rai rɔnal, adi e rɔnal ki bo ngay, dum kɔl tae.

⁹ Tado ingai ne ki adi mesɔ ki dɔe, adi e kaji rasi.

¹⁰ Ki ɔji dɔ kaji kin, njé kɔl ta je ki ta Luwɔ ti, ndari gine, taa daji ta dɔ ti ngay tɔ. Adi e

* 1:2 Tee ki taga 24.3-8; Lɔbatiki 16.14-15

njé kəl ta je ki ta Luwə ti dɔ kadi-kare ti ki Luwə ində dɔe dana kəte adi səsi.

11 *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti sangi kadi n-gəri se dɔkagilo ki ra ə ne je kin a rai ne, ə ne je ki ban ə a rai ne dɔkagiloe ti ki NDil Kirisi oji-de wa? Tado NDil Kirisi ki mede ti toji-de dɔkagilo kin kəte, loki əl ta dɔ kɔ je ki Kirisi a ingə ki toji ki a re go kɔ ti✧.

12 Luwə adi nje kəl ta ki tae ti gəri təkɪ, mbɛ ki n-ində tade ti kin e ki mba maji ləde əi je wa al, nə e ki mba maji ləsi ə iləi mbɛ kin. NGəsine njé kilə mbɛ Poy Ta ki Maji iləi səsi mbɛ kin ki takul tɔgi lə NDil Luwə ki Luwə ilə sie adi i dɔrə ti re. MBɛ kin, malayka je ki dɔde ka sangi kadi n-gəri gine tɔ.

Kində me dɔ ti ki a ge ne ra ki ay njay

13 Tado kin ə, kadi adi tagasi isi kəm, adi kəmsi ay njay kadi ɔri mbɔ ne ki maji ki ne ki majal naa ti. Kadi kində me dɔ ti ləsi ba pəti e dɔ kadi-kare ti ki Luwə a adi səsi, loki Jəju Kirisi a tɛɛ hɔy.

14 Sɔbi kadi səi njé təl rɔ go ta ti lə Luwə, bi uni go ngur darɔ ki kəte isi ndɔr səsi, loki isi day dɔ rəsi ti bɔy kin al.

15 Ningə, təkɪ Luwə ki bar səsi e nje Kay NJay ka kin ə, səi je ka, kadi ayi njay me pa njiyəsi je ti pəti tɔ.

16 MBata makitibi lə Luwə əl ə nə: «A səi dije ki kay njay, tado mi ki Kay NJay✧.»

17 Re me kəl ta je ti ləsi ki Luwə, isi bari-e Bawsi, e ki e Luwə ki nje gangi ta dɔ dəw ti ki ra ki go kilə rae ti bi, ɔr kəm dəw dana al ningə, maji kadi ne rasi e ki go bəl Luwə ti, dɔkagilo ti ki isi tə mba je dɔnangi ti ne kin.

18 Ningə igəri maji təkɪ e ki la ə se ɔr ki əi ne je ki a tuji kin ə Luwə igə-n dəsi me ne ra je ti ki majal, ki kasi je iyəi adi səsi kin al.

19 Nə e ki məsi Kirisi ki gate dum ndogi, ə Luwə igə-n dəsi. Kirisi ki e tə ngon bati ki ne madi ra-e al, ta ne ki majal ɔde al tɔ.

20 Luwə mbəte, ində dɔe dana kəte nɔ kilə ngirə duniya ti nu ki mbata kadi-kare kin, ningə tɛɛ ki dɔe dɔkagilo ti ki dɔbəy ti, mbata maji ləsi.

21 E ki takul Kirisi ə, uni mesi adi Luwə, ki tɛɛ sie dan njé koy je ti, ə ade tɔba, mba kadi kadi-me, ki kində me dɔ ti ləsi e ki dɔ Luwə ti.

Njya lə ngan lə Luwə me ndigi-naa ti

22 Təkɪ ayi rəsi njay, ki go rəbi təl rɔ go ta ti ki rɔjeti, mba kadi indigi ngakosi je ki me Kirisi ti, ki kanji kədi kəm-naa, sɔbi kadi indigi-naa dansi ti, ki yo ki ne, ki me ki kay njay.

23 Koji ki oji səsi sigi, e ki ta rəbi lə bawsi je ki njé koy kin al, nə e ki takul ne dibi ki a oy al, ki takul ta koy al ki a to ratata.

24 MBata makitibi lə Luwə əl ə nə: «Dije pəti toi tə mbi kam be, Ningə majide pəti, to tə puti kam be tɔ. Kam ndole, pute jɔre,

25 Nə ta lə Bəbe to lo tone ti ratata ki nɔ ti✧.»
Ta kin e Poy Ta ki Maji ki iləi səsi mbɛ.

2

MBal koy al ki dije ki kay njay

1 Sɔbi kadi imbati ne ra je ki majal pəti, ki ta je ki ngom, ki kədi kəm-naa, ki jangi, ki kəl-naa ta ndil-naa ti.

2 Adi bɔ ta lə Luwə ra səsi, təkɪ bɔ mba a ra-n ngan je ki kasi be. E mba ki go ndil ti, e mba ki ay njay kadi ra səsi adi itɔgi, itɛɛi kaji ti.

3 Təkɪ makitibi lə Luwə əl-n: «Inai Bəbe ki rəsi adi oi maje ki ngay✧.»

4 Irəi ki rɔ Bəbe ti ki e mbal ki isi kəm ba ki dije mbati-e tə ne ki majal, nə Luwə mbəte tado gate e ngay ki rɔe ti.

5 Səi je ka, səi mbal je ki isi kəm ba. Kadi ɔsi rəsi ki naa ti kadi itəli kəy lə Luwə ki go ndil ti, kadi səi buti njé kijə məsi mba kijə ne məsi kadi-kare ki go ndil ti nəl Luwə ki takul Jəju Kirisi.

6 Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Oi m-mbəti mbal ki gate e ngay, m-inde bə bo *Siyɔ ti. E mbal ki dɔ kum lo ti. Dəw ki un mene ade ə ne ki rɔsɔl e tɛɛ dɔe ti al✧.»

7 MBal kin e mbal ki gate e ngay rəsi ti səi je ki uni mesi adi-e. Nə ki rɔ dije ti ki uni mede adi-e al, e mbal ki njé ra kəy je mbati, ki təl mbal ki dɔ kum kəy ti. E mbal ki nje tigə dəw jigɪ ti ki nje kadi dəw osi✧.

8 Tigəi-e jigɪ ti osi tado mbati kun mede kadi ta ki rɔjeti. Ningə e ne ki sɔbi kadi a re dɔde be✧.

9 Nə səi je, səi gin dije ki mbəti, səi njé kijə ne məsi je lə NGar, səi gin dije ki kay njay,

✧ 1:11 Pa je 22; Ejay 53; Lk 24.25-26 ✧ 1:16 Ləbətiki 19.2

✧ 2:7 Pa je 118.22 ✧ 2:8 Ejay 8.14

✧ 1:25 Ejay 40.6-8

✧ 2:3 Pa je 34.9

✧ 2:6 Ejay 34.9

sai dije ki Luwə ində səsi dɔ jine mba kadi iləi mbe kilə je ki əti bəl ki ra. E ki bar səsi lo ki ndul tee səsi lo kunjɪ ti ləne ki ay njay njay*.

¹⁰ Səi ki kəte səi dije lə Luwə al, nə ngəsine səi dije lie, səi ki kəte ingəi koo kəm-to-ndoo lə Luwə al, nə ngəsine ingəi koo kəm-to-ndoo lie*.

Kisi nje kadi-me dan dije ti ki gəri Luwə al

¹¹ NGakom je ki njé ndigi ləm, təkɪ səi mba je ki isi dənangi ti tə be ləsi al, m-ilə dɪngəm mesi ti kadi imbati ngur ne ra lə darɔ ki to rəsi ti, isi rɔ ki rəsi ki me ti.

¹² Səbi kadi awi ki hal ki maji dan dije ti ki uni mede al, mba kadi re isi tətɪ ta dəsi ti tə njé ra majal je ka, ooi kilə rasi je ki maji ningə iləi tɔji dɔ Luwə ti ndɔ ti ki a re.

¹³ Ki mbata lə Luwə, səbi kadi iləi dəsi gin tɔgi ti lə dije pəti ki isi dɔ kɔbe ti, adi e ngar ki bo ki isi dɔ kɔbe ti pəti,

¹⁴ ki njé kɔbe je ki gine ti, ki ində-de mba kadi indəi njé ra ne je ki majal ɔji-de, ə ɔsi gon njé ra ne je ki maji.

¹⁵ Tado e ndigi lə Luwə kadi irai ne ki maji uti ta ta ki kəl ki dɔ day ti lə dije ki mbə.

¹⁶ Kadi kilə rasi e kilə ra dije ki taa kiyə taa, ningə kadi taa kiyə taa ləsi təl ne kuti dɔ majal al, nə kadi kilə rasi e kilə ra bəə kilə je lə Luwə.

¹⁷ Kadi ɔsi gon dije pəti, indigi ngakosi je ki njé kadi-me je, awi ki bəl Luwə mesi ti, ɔsi gon ngar.

Bəə je ki njé kadi-me

¹⁸ Səi bəə kilə je, kadi iləi dəsi gin tɔgi ti lə bəsi je ki bəl ki rɔjeti. Kadi iləi dəsi gin tɔgi ti lə njé ki kalde maji ki sɔli ləm ləm par al, nə kadi iləi dəsi gin tɔgi ti lə njé ki kalde ngə tɔ.

¹⁹ Tado e ne ki maji kadi, ki takul bəl Luwə, dəw uwə mene ngə me kɔ je ti ki ingə ki kanji kadi ra ne madi ki majal.

²⁰ Loki indəi səsi kində ne ra ki majal, ə uwəi mesi nga ə, se tɔba ri ə to ti nɔɔ wa? Nə kin ə re e ne ra ki maji ki isi rai ə re ki kɔ dəsi ti, ə uwəi mesi ngame ti ningə, e ne ki maji ki ta kəm Luwə ti.

²¹ E ki mbata kin ə Luwə bar-n səsi, tado Kirisi e wa ki dəne ingə kɔ mbata ləsi. Ningə

iyə ne kɔji kin adi səsi mba kadi tə uni dɔ njəe.

²² Kirisi ki ra majal al, taa ta ki ngom tee tae ti nja kare al tɔ.

²³ Loki dije taji-e, təl taji-de gogi al; loki dije adi-e kɔ, təl tɔ-de rɔ al. Nə iyə rəne ji Luwə ti ki nje gangi ta ki dana.

²⁴ Kirisi ki ɔy majal je ləje dəne ti dɔ kagi-dəsi ti mba kadi j-oy dɔ majal ti ə j-isi ki dɔje taa mbata ne ra ki dana. E ki takul ndunə dɔ je lie ə ingəi rɔ nga.

²⁵ Tado kəte itoi tə bati je ki ndəmi rəbi be*, nə ngəsine, itəli ki rɔ nje kul-si ti ki nje ngəm darəsi ti gogi.

3

Ta ki ɔji dɔ dəne je ki ngawde je me kəy ti

¹ Be tɔ ə, səi dəne je, səbi kadi iləi dəsi gin tɔgi ti lə ngawsi je, mba kadi re njé ki nɔ je dande ti mbati taa ta lə Luwə ka, ingəi-de adi Luwə ki takul pa njiyəsi, ki kanji kadi əli-de ta.

² Tado isi ooi ne rasi je ki to ay njay ki buki ki isi buki-de ti.

³ Səbi kadi mandɪ ki ra ləsi e ki gidɪ rɔ ti taga ne al. Adi e dɔ ki kuwə ki ndɔji ta, ki ningə je ki ra ki ɔr, ki kibɪ je ki gatide e ngay.

⁴ Səbi kadi mandɪ ki ra ləsi e ki ngame ti kəy, ki e mandɪ ki a tujɪ al ki hal ki səl ləm ləm, ki kisi-maje ki e ne ki gate e ngay ta kəm Luwə ti.

⁵ E be ə, dəne je ki kay njay ki kəte nu, ki indəi mede dɔ Luwə ti rai mandɪ, iləi dɔde gin tɔgi ti lə ngawde je.

⁶ J-o dəne kare tə Sara ki təl rəne go ta ti lə *Abirakam adi bar-e bane. NGəsine itəli ngane je, təkɪ re irai ne ra ki maji, ki kanji kadi ne madi kare ra səsi bəl.

⁷ Be ə, səi ngaw dəne je ka səbi kadi isi ki nesi je, indəi kəmsi gode ti maji, tado əi dije ki tɔgide goto. ɔsi gonde tado a ingəi kadi-kare kisi ki dɔ taa lə Luwə naa ti səsi. Irai be mba kadi ne madi kare ɔgi səsi ta rəbi kəl ta ki Luwə al.

Rəbi ndigi-naa lə ngakonaa je

⁸ Ta təl ta ti, səbi kadi səi pəti, mər ta ləsi e kare, ta ki ga ləsi e kare, kadi indigi-naa tə ngakonaa je, kadi səi njé koo kəm-to-ndoo lənaa, ki njé dɔ səl.

* 2:9 Tee ki taga 19.5-6; Ejay 43.20-21; Dətərənom 4.20; 7.6

* 2:10 Oje 1.6, 9; 2.1, 23, 25 * 2:25 Ejay 53.4-6

⁹ Sɔbi kadi ugai kirə majal ki majal al, ta kirə ne taji ki ne taji al tɔ. Sɔbi kadi səi njé njangi dɔ yo taa, tadɔ e kin ə e ne ki Luwə ɓar səsi ki mbae. Luwə ɓar səsi mba kadi ingai njangi dɔ ki un mindine kadi n-adi səsi.

¹⁰ Ningə ne ki makitibi lə Luwə əl ə to kin:

«Dəw ki ge kadi n-isi ki done taa maji,
 Ə n-oo maji ndone je ki donangi ti ne ɓa,
 Sɔbi kadi ngəm ndonne dɔ kəl ta ti ki majal,
 Ə ngəm tane dɔ kəl ta ngom ti tɔ.

¹¹ Kadi ɔsi rone ngərangi kadi majal ti ə ra ne ki maji,

Kadi sangi kisi-maje ə uwə rone ba me ti.

¹² Tadɔ kəm ɓaɓe e dɔ dije ti ki dana,

Taa mbie to tagira kadi oo-n dɔ ta ki isi əli sie tɔ,

Nə isi ɔsi ta njé ra ne je ki majal*»

Kuwə tɔgi ba me kɔ ti

¹³ Nə ə a ra səsi majal, loki itji rɔsi kati me ra maji ti ə?

¹⁴ Re dije adi səsi kɔ mbata ne ra ki dana ki irai ningə, səi njé rənəl, ə kadi ɓɓali-de al, ta kadi mər ta ləsi aw ki yo je ne je al.

¹⁵ Nə kadi ɔsi gon Kirisi ki e ɓaɓe mesi ti. Kadi səi ɓasi ki dɔkagilo je pəti kadi dəw ki ra ki daji səsi gin kində me dɔ ti ləsi ɓa əli-e.

¹⁶ Ningə kadi əli-de ki mindi ki səl ləm, ki buki-naa ti. Kadi awi ki me kuwə ki ta ki ay njay, mba kadi re isi tati ta dɔsi ti tə njé ra majal je be ka, njé kəl ta je ki majal dɔ ne ra ti ki maji ki isi rai kin, rɔde səl-de.

¹⁷ Re e kin ə e ndigi lə Luwə ningə, kingə kɔ mbata ne ra ki maji e soti itə ne ra ki majal.

Jaju Kirisi ingə kɔ mbata lə dije pəti

¹⁸ Tadɔ Kirisi e wa ingə kɔ nja kare ba ki nɔ ti mbata majal je lə dije. E ki e dəw ki dana, nə ingə kɔ mbata lə njé ra ne ki dana al, mba kadi re səsi rɔ Luwə ti. Təli-e me darəe ti, nə NDil ki kay njay təl tɔse ndəl adi isi ki done taa.

¹⁹ E ki tɔgi NDil ka kin ə aw-n biti ilə-n mbe Poy Ta ki Maji ndil dije ki isi dangay ti koo.

²⁰ Adi e ndil dije ki ndɔ ki kəte taji rɔ Luwə, loki isi-n sɔde dɔ ti dɔkagilo ti ki Nuwe isi ran bato. Me batoe ti kin, kər dije ndəy ba, adi dije jijoo par ə awi ti ə aji ki takul man ki unde ki taa*.

²¹ Man kin əji dɔ batəm ki isi aji səsi ngosine. E mbata kər yoro je ki rɔ dəw ti kɔ al, nə e kun rɔ kadi Luwə ki me kuwə ki ta ki ay njay. Aji səsi ki takul kɔ Jaju Kirisi lo koy ti.

²² I lo koy ti aw dɔrə ti, isi dɔ ji kɔ Luwə ti, ɔ ɓe dɔ malayka je, ki ndəgi ne kində je ki go ndil ti ki awi ki kɔɓe, ki tɔgi.

4

Gangi-naa ki majal

¹ Təki Kirisi ingə-n kɔ me darəne ti, səi je ka kadi awi ki mər ta kin mesi ti tə ne kati ləsi. Tadɔ dəw ki ingə kɔ me darəne ti e dəw ki goto me majal ti ki ra ngata.

² Goto me ti mba kadi ndəgi ndɔ je ki nay nɔe ti, kisi ki dɔ taa lie e ki go ndigi ti lə Luwə ɓi ki ndigi ti lə darɔ al.

³ Adi asi be, dɔkagilo ngay isi ta ne ra ti ki majal tə dije ki gəri Luwə al be. Irai majal me kaya ti, me ngur darɔ ti, me kasi ra ti, me kuso ki kay kədi ti, ki me yo ki ra ti ki to ra al.

⁴ NJé kun mede kadi Luwə al, ooi kadi e ne ki go ti al kadi ɓmbati ɓuki rɔsi me ne ra ti ki majal ki al dɔ lo kin sɔde, ə yə isi taji səsi.

⁵ Nə a ɔri gin ne rade ki majal nɔ Luwə ti ki e ɓasi kadi a gangi ta dɔ njé kisi ki dɔde taa ki njé koy je ba pəti.

⁶ E mbata kin ə njé koy je ka iləi-de mbe Poy Ta ki Maji lə Luwə mba kadi go ta ki gangi ti ki Luwə gangi dɔde ti tə dije pəti, kadi isi ki dɔde taa ki takul NDil təki Luwə wa isi-n ki done taa be.

Maji kadi njé kaw-naa je isi kəm

⁷ Dɔbəy ne je pəti e ɓasi, ə kadi isi ki kəm-kədi ki kəm ki ay njay mba kadi əli ta ki Luwə.

⁸ Ningə kəte nɔ ne je ti pəti, kadi indiginaa ndigi ki tingə bil dansi ti yo ki ne. Tadɔ ndigi-naa uti dɔ kosi majal je*.

⁹ Sɔbi kadi uwəi-naa ki rɔ-naa ti me kəy ti je lənaa ki yo ki ne, ki kanji ɓa ta.

¹⁰ Təki dəw ki ra dansi ti taa-n kadi-kare ki Luwə ade, sɔbi kadi uni irai kilə mbata maji lə ndəge je, tə dije ki njé ngəm ne ki maji, adi e njé ngəm kadi-kare je ki dangi dangi lə Luwə.

¹¹ Re dəw isi əl ta ningə, kadi əl ta ki ta Luwə ti, re dəw isi ra kilə ɓəə ningə, kadi ra

* 3:12 10-12: Pa je 34.13-17 * 3:20 Kilə ngirə ne je 6.1-7.24 * 4:8 Tər ta je 10.12; Jk 5.20

ki tōgi ki Luwə ade, mba kadi Luwə ingə tōba me ne je ti pəti ki takul Jəju Kirisi ki tōba ki tōgi e lie ki dəkagilo je ki dəkagilo je. *Amen.

¹² NGakom je ki njé ndigi ləm, re ne na ki nga ngay tē dōsi ti ka, kadi əti səsi bəl adi oy tə ne ki mba al.

¹³ Nə kadi irai rənəl yo tado kō ki ingə Kirisi, ə isi ingəi sie, mba kadi tə səi me rənəl ti ki bo ngay, ndə ti ki a re me tōba ti ləne.

¹⁴ Re dije taji səsi mbata lə Kirisi ningə, səi njé rənəl, tado NDil tōba, ki e NDil Luwə isi dōsi ti.

¹⁵ Səbi kadi dəw madi dansi ti ingə kō ki be kin al, adi e kō təl dəw, ə se kō bogi, ə se kō ne ra ki majal, ə se kō kində rō ta ti lə dije.

¹⁶ Nə re ingə kō mba kee nje kun go Kirisi ningə, kadi rəe səl-e al, kadi ilə tōji dō Luwə ti tə kilə mbata tō Kirisi ki ba dōe ti.

¹⁷ Tado e dəkagilo kadi ta ki gangi ilə ngirəne, ningə a ilə ngirə dō dije ti lə Luwə. NGA kin ə re a ilə ngirəne dōje ti ningə, dije ki njé mbati təl rōde go Poy ta ti ki Maji lə Luwə kam dōbəyde a to ban ə?

¹⁸ Makitibi lə Luwə ə nə: «Re nga ki dəw ki dana ngay bəy taa kadi ingə kaji ningə, dəw ki nje me ndul ki nje ra majal, se yəe a to ban wa*?»

¹⁹ Be ə, kadi njé ki isi ingəi kō ki go ndigi ti lə Luwə, iyəi rōde ji NJe kində ne je ti, ki e nje ka dana, ə nayi-naa ki lo me-maji ki ra ti.

5

Kilə lə nje kər nō njé kaw-naa je

¹ Ki ngəsine kin, m-ilə dīngəm me ngatōgi je ti ki isi dansi ti. Mi ki mi ngatōgi madide, ki m-o lo kō je ki ingə Kirisi ki kəm, mi, m-a mi lo tōba ti ki dōe a tē tō.

² Kadi uli njé kaw-naa je tə bati je ki Luwə ilə-de jisi ti. Kadi uli-de ki go kində dō ti al, nə ki go me ndigi ti təkī Luwə ndigi-n. Uli-de mba kingə-n la al, nə kadi e ki kadi rō ki tingə bil.

³ Kadi irai ngar dō njé ti ki Luwə ilə-de gin jisi ti kin al, nə kadi səi ne ndaji mbata ti ləde yo taa.

⁴ Ningə loki NJe kul bati je ki bo a ində lo tē hōy ba, a ingəi jōgi tōba ki ndolee a goto al.

⁵ Be tə ə, səi ngan je, səbi kadi iləi dōsi gin tōgi ti lə ngatōgi je. Ningə səi je pəti, kadi dō səl to dansi ti ki rō-naa ti. Tado makitibi lə Luwə əl ə nə: «Luwə tū rō dije ki njé kun dōde taa, ə adi me-maji ləne e ki dije ki njé səl dō*.»

⁶ Səbi kadi isəli dōsi gin tōgi ji Luwə ti ki NJe tōgi, kadi tə un dōsi taa dəkagiloe ti ki oji.

⁷ Ori taga je ləsi iḃuki dō Luwə ti, tado e ə isi ində kəmne gosi ti.

⁸ Səbi kadi isi dō njasi ti ki kəm ki kay njay, tado nje bə ləsi, nje majal a njiyə ki lo, nō tə bəl ki a sangi dəw kadi tə n-ribe be.

⁹ Ai dō njasi ti ngəme kadi-me Luwə ti ləsi, itai-e rō. Tado igəri bəti, ngakōsi je ki njé kadi-me je pəti ki dənangi ti, isi ingəi kō kō ki isi ingəi kin tō.

¹⁰ A ingəi kō dəkagilo ndəy be, nə Luwə ki me-maji pəti e lie, ki ɓar səsi ki me tōba ti ləne ki dōbəyde goto, ki takul Kirisi, a təl ində səsi maji gogi, a adi ngirəsi nga, a adi səsi tōgi, ta a adi ai dō njasi ti ba tō.

¹¹ Kadi tōgi e lie ki dəkagilo je ki dəkagilo je. *Amen!

Dōbəy ta ki kuwə ji-naa

¹² NGon makitibi ki m-ndangi m-adi səsi kin, nje ra səm kadi m-ndangi e Silbe (Silasi)*, ki m-o-e tə ngokoje ki a dana. M-ndangi m-adi səsi kadi m-ilə-n dīngəm mesi ti, ə m-ōji səsi m-adi igəri təkī e me-maji ki rōjeti lə Luwə ə uni rōsi adi ki mbae.

¹³ *Njé kaw-naa je ki *Babilon ti, ki əi njé ki Luwə mbəti-de, uwəi jisi, taa ngonm Marki* ka uwəi jisi tō.

¹⁴ M-dəji səsi kadi uwəi ji-naa kuwə ji ki tōji ndigi lə ngakonaa je. Ningə kadi kisi-maje lə Luwə e səsi naa ti, səi pəti ki səi lə Kirisi.

Makitibi ki ko joo ki Piyar ndangi

Ta ki do makitibi ti ki ko joo ki Piyar ndangi

Dije ki Piyar ndangi makitibi kin adi-de, ai njé kun go Kirisi wa ba pæti (1.1). NGA ningæ, ne ki bo ngay ki uwæ me Piyar, e rø ki dije ki njé kilæ lo ki ne ndo ki osi ta Poy Ta ki Maji ki røjeti. Dijee kin turi dan njé kaw-naa je ti, ra adi pa njiyæ njé kaw-naa je to biriri. Ne kare ba ki a ra kadi dæw a dum-n-de, e ta kadi dæw gær Luwæ ai ki Jøju Kirisi gær ki røjeti, tæki njé ki ooi Kirisi ki kæmde nim, ooi ne ndo lie ki mbide nim, ælii tæe.

Go ta kuwæ ji-naa ti (1.1-2), Piyar a do hal ti ki kadi nje kun go Kirisi aw-n me pa njiyæne ti nim, a do tæl rø go ndu Luwæ ti nim, tæki njé ki ooi Kirisi ki kæmde ælii tæe (1.3-21). Ningæ go ti, Piyar æl ta ki tægine ngay, or-n gin njé kilæ lo ki ne ndo ki ngom (2.1-22). Æl ta do ne kare ti ki to ta dangi me ne ndo ti læde lo kaye ti ki 3, oji-n do mbæ ki isi mbæi ki dije ki njé nginæ tæl Kirisi. MBæi sæde æi næ dæw oo Kirisi ki a tæl re al. Ningæ do ta ti læde kin, Piyar æl æ næ kin æ re Kirisi tæl law al bæ, oji do kore me læ Luwæ ki iyæ dækagilo adi dije ngay kadi æli ta do røde ti ingæi kaji.

Njé kilæ lo ki ne ndo je ki ngom kin toi ki dækagilo je pæti, adi ta ki Piyar ndangi me makitibi ti læne ki ko joo kin, e ta ki tæge to ki dækagilo je pæti. Piyar ilæ dingæm me njé kadi-me je ti kadi awi ki kæte kæte me gær Bæbe ti, bi kadi iyæi røde adi dæw buki-de wale ki ne ndo je ki kæme goto kin al.

Kuwæji-naa

¹ Mi Simo Piyar ki nje ra kilæ bææ, ki nje kaw kilæ læ Jøju Kirisi æ m-ndangi makitibi kin. M-ndangi makitibi kin m-ilæ-n madi sæi njé je ki, ki go ræbi ne ra ki dana læ Luwæ, æ se Nje kaji-je Kirisi, ingæi kadi-me ki maji ngay ta yaje be.

² Kadi me-maji ki kisi-maje læ Luwæ to mbar mbar ki dæsi ti, ki go ræbi gær ki igæri Luwæ æi ki Bæbe læje Jøju Kirisi tæki røjeti kin.

Bar ki Luwæ bar-je ki kæti ki kæti-je

³ Me tægi Luwæ ti kin æ, Bæbe adi-n-je ne je pæti ki j-awi ki ndooe mbata kisi ki do taa læje me bæ Luwæ ti. Tæki røjeti, ra adi ji gær-e e ki bar-je mba kadi je naa ti sie do kæsi-gon ti lie ki kilæ ræe ki maji.

⁴ E be æ, adi-je ne maji je ki ndolæi ngay taa ki ndade e ngay tæ ki un-n mindine, mba kadi loki ingæi-de bæ, a asi kadi aji røsi ta ngur ne je ti ki njé tuji dije ki dændangi ti ne. Ningæ a indæi røsi naa ti ki Luwæ do ji kise ti ki go kee Luwæ ti.

⁵ Ki mbata kin æ, irai ki tægisi ba pæti kadi do kadi-me ti læsi, ilæi pa njiyæ ki maji do ti, ningæ do pa njiyæ ki maji ti, ilæi gær Luwæ ki røjeti do ti.

⁶ Do gær Luwæ ki røjeti, maji kadi ilæi kindæ do røsi ti do ti, do kindæ do røsi ti, ilæi kuwæ tægi ba me ne na je ti do ti, ningæ do kuwæ tægi ba me ne na ti, ilæi ne ra ki go lo bæ Luwæ ti do ti.

⁷ Do ne ra ki go bæ Luwæ ti, maji kadi ilæi ndigi ngakoje je do ti, ningæ ilæi ndigi-naa do ndigi dije pæti do ti.

⁸ Re awi ki hal je kin mesi ti ngay, æ re tægi ki kæte kæte ningæ, Luwæ a adi sæsi tægi me kilæ ki ra ti. Ba a asi kadi awi ki kæte kæte me gær Bæbe ti læje Jøju Kirisi.

⁹ Næ re dæw madi aw ki hal je kin rone ti al æ, lo kadi a oo lo ay njay goto. Ba a to tæ dæw ki nje kæm tæ be. Mee oy do ti kadi Luwæ tægi majal je lie ki isi me ti kæte kin kæ.

¹⁰ E be æ ngakom je, uwæi tægisi ba mba kadi irai adi bar ki Luwæ bar sæsi ki kæti ki kæti sæsi kin to tæ ne ndam al. Re irai be ningæ, ne ki a ra ne kadi a osi me majal ti a goto.

¹¹ Be æ, ta ræbi kœbe ki a to ratata, a tæe tati pay pay nœsi ti, adi e kœbe læ Bæbe læje æ se Nje kaji-je Jøju Kirisi.

¹² MBata kin æ, m-a m-ole mesi do ne je ti kin taa taa. Tæki røjeti igæri-de adi ingangi me ta ki røjeti ki itaai kin ki bælme ngata.

¹³ Næ m-o kadi e ne ki go ræbe ti kadi m-ole mesi do ne je ti kin taa taa kadi isi kæm ba ki dækagilo je pæti, ki mi-n ki dæm taa dændangi ti ne bæy.

¹⁴ M-gær kadi dækagilo koym nay bæsi. Bæbe læje Jøju Kirisi wa æ tæe ki dæe adi-m gær.

¹⁵ M-a m-indæ tægi do ræm ti ki ræbi je ki dangi dangi mba kadi re go koym ti ka, asi kadi olæi mesi do ne je ti kin par par.

Ta la dije ki njé koo toji la Kirisi

16 Taki rojeti, loki j-adi igari ta la re me togi ti la Babe laje Jaju Kirisi, j-inda ngiraje do su je ti ki kida ki maji maji la dije kam a, j-al-n sasi ta je kin al. Na j-o ndole ki ati bal ki kam je.

17 Oyo, Luwa ki Bawje ade kasi-gon nim, taa ila toji dae ti nim to, dokagilo ti ki Luwa ki aw ki piti ka ati bal ade oo ndu ta a na: «E kam e NGonm, nje ndigi lam, ki rom nal-m dae ti ngay.»

18 Ninga je wa j-o do ndu ki j dora ti kin ki mbije, loki je naa ti ki Jaju do mbal ki ay njay ti*.

19 Bay taa, j-aw ki ta je la nje kal ta je ki ta Luwa ti ki asi kadi j-inda ngira je do ti nga. Maji kadi uri mbisi go ta ti kin maji. Taki rojeti, ta kin to ta por lambi ki unji lo ki ndul kururu ti be. Unji ratata kadi kunji la kadi re. Ninga kadi kunji la Kirisi unji ngamesi, taki me ki ta gin lo ti, adi lo unji-n do danangi ti kin be.

20 Kate no ne je ti pati, maji kadi igari ta kin ay njay: daw madi kare ki asi kadi or me ta ki e ki ndangi me makitibi ti la Luwa kin ki ne gar lane ki saba dane goto.

21 Taki rojeti, nje kal ta je ki Luwa ti ki ali, ali ki go ndigi ti la daw al. Na e NDil ki ay njay a asi dije adi ali ta ki ta Luwa ti.

2

Nje ndo ne je ki ngom

1 Dokagilo ti ki kate ka, nje ngom je ki nje kal ka na n-ai nje kal ta je ki ta Luwa ti ai dan ngan *Isirayal je ti noo; be to a, nje ndo ne je ki ngom a teji dansi ti to. A rai ki ne ndo je ki ngom dan dije ti ki kanji kadi gari, kadi a buki-de ka, ninga a mbati Bade ki nje taa dae ji majal ti. Lo kin ti, a ndari tuji ki a re ta ji naa ti ne ki dae ti.

2 Dije ngay a uni gode me kaya je ti lae, ninga kilade a ra adi dije a indai njade do ne ki rojeti, ibai nangi.

3 Ki mbata ra ta la lae ki ngay, a adi sasi ki taje ki tade ti kadi taai ne maji je lasi jisi ti. Ninga dokagilo ti ki mari nu bay a, Luwa inda do ta ki gangi lae naa ti taa tuji a iba-de nangi busi to.

4 Taki rojeti, malayka je ki rai majal kate, Luwa iyade kare ki kanji gangi ta dae ti al, na buki-de lo kinga ko ti ki ati bal. Do-de ki kulade me lo ki ndul kururu ti. Ninga lo kin ti a, isi ngam-de ti mba ngam-n ndo gangi ta.

5 Taa Luwa iyade dije ki kate ki kanji gangi ta dae ti al to. Be a adi man ko ki ati bal re tuji dije ki majal ki rosi danangi. Na ke a, aji Nuwe ki ila mbe ne ra ki dana, taa aji dije ki rangi ki me kay ti lie siri to*.

6 Luwa gangi ta koy do be bo je ti ki Sodom ki Gomar, ninga tuji-de ki por ki ro-de raki raki adi tali bu por. Ne kin to ta ne ndo ki a re do dije ti ki nje bal Luwa al*.

7 Na aji Loti ki nje ra ne ki dana, ki to rae ngay ki mbata hal nje sangi-naa kaya ti ki osi do ta ti je ki nje tal dije ki me be bo je ti kin*.

8 Dokagilo ti ki Loti ki nje ra ne ki dana ka kin isi-n dande ti, oo ne je ki isi rai ki ta je ki isi ali, kada je ki kondaje, adi me tuji mbata hal kilade ki to lo ra ti al.

9 Be a, Babe asi kadi taa dije ki nje bal-e ilade taa dokagilo ko je ti. Ninga asi kadi ngam dije ki nje ra ne ki majal mba kadi inda oji-de ndo gangi ta ti to.

10 Ki bo ngay, a gangi ta do nje je ti ki nje tal rade go ngur darade ti ki go ji kiside ti yo, a kidi togi kobe ki dana la Luwa. Ai dije ki nje kuwa kul rade, ninga ne inda ta ki nga tade ti, adi bali al kadi ali ta je ki mal do ne kindaje ti la Luwa ki isi dora ta ne piti je lie.

11 Na malayka je wa ki togide ita togi nje ndo ne je ki ngom say kin ka gangi ta dae al nim, taa taji-de no Babe ti al nim to.

12 Nga ninga dije ka kin rai ta da je ki wale, ki ku dae goto be, ki oji-de mba kadi e ki kuwade a kaw tal-de par. Ali ta ki mal do ne je ti ki gari-de al. Luwa a tuji-de taki dije isi tali da je kam be.

13 Kila rade je ki majal ki isi rai wa kin a tal ne kiga go jide. Ai dije ki nal-de ngay kadi ooi maji rade dan kadi nda ti. Kiside ta ne kuso je ti sasi, loki isi adi sasi ki ngan ta je ki tade ti kin e ne ki to nje, e ne ki to rasal.

14 Re a na igo kamde ba, bo sangi-naa kaya ti a rosi mede. Bo ra majal to mede ti par par, isi buki dije ki togide ki go ndil ti goto,

* 1:18 17-18: Mt 17.1-5; Mk 9.2-7; Lk 9.28-35   * 2:5 Kila ngira ne je 6.1-7.24   * 2:6 Kila ngira ne je 19.24   * 2:7 Kila ngira ne je 19.1-16

wale. Mər ta je ləde e də rəbi kingə la ti ki go rəbe ti al ki dəkagilo je pəti. Əi dije ki ndəl lə Luwə e dəde ti.

¹⁵ Lokı tusi rəbi ki rəjeti iyəi ka kin 6a, uri wale, uni rəbi ki go Balam ti ki ngon lə Bewor. Balam ki nəl-e ngay kadi taa la ra-n majal,

¹⁶ nə Luwə kəl sie ki mbata majal lie ki ra. Be ə ngon kə koro ki e da, əl ta al, nə əl ta gangi-n nje kəl ta ki ta Luwə ti Balam, də kilə ra ti ki mbə lie✧.

¹⁷ Dijee kin toi tə man ki jii kam be, toi tə kil ndi ki nəl ndər-e aw sie kam be. Luwə ində də lo ki ndul kururu dana mbata ti ləde.

¹⁸ Əli ta je ngay ki kəme goto ki də-naa ti. Uni kilə rade je ki go koo ngur darə ti, ədii dije ki ta ji naa ti ne bəy, tēēi pati pati ta kuwə madi ti ki dije ki njé njiyə njiyə ki go rəbe ti al.

¹⁹ Əli-de təkı e rəbi kingə də, nga ningə əi je wa əi bəə je lə ngur darə ki isi tuji-de kə yo. Tadə dəw ki ra ka e bəə lə ne ki uwe gin təgine ti.

²⁰ Ki əji də dije ki tēēi kə gin ne ra je ti ki to nje ki dənangi ti ne ki go rəbi gər Babe ləje ki e NJe kaji-je Jəju Kirisi kin, re təli awi iləi dəde gin ne je ti kin gogi bəy, adi oı 6e dəde ti 6a, ji kiside ki gogi ne kin a majal ngay itə e ki kəte bəy.

²¹ Tadə e soti ngay mbata ti ləde kadi gəri rəbi ne ra ki rəjeti al, kadi gəri bəy taa təli tusi ndu-kun ki ay njay ki ingəi kin iyəi.

²² Ningə ne ki tēē dəde ti kin e ta ki rəjeti ki to me tər ta ti ki ə nə: «Bisi təl aw ta təmɔ ti ləne gogi✧,» ə se «Kəsongi, tēē ki lo ndogi man ti be par ə təl aw rogi bər ti gogi.»

3

Babe Jəju Kirisi a təl re

¹ Njé ndigi je ləm ki ngay, e kin e makitibi ki kə joo ngata ə m-ndangi m-adi səsi kin. Ningə me makitibi ti ki joo ki m-ndangi m-adi səsi kin, m-sangi kadi m-ole mesi də mər ta ti ki maji ki ne ndo je.

² M-dəji səsi kadi adi mesi ole də ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki əi dije ki dana əli kəte kin nim, taa də ndu-kun ti lə Babe ləje, NJe kaji-je, ki njé kaw kilə je adi səsi kin nim tə.

³ Ne ki dəsəy, maji kadi indəi dəsi ti maji təkı me ndə je ti ki dəbəy ti ə, a oi dije ki kilə rade e kilə mbə ki naa par ki a tēēi kadi mbəi səsi. A rai ne je ki go ndigi ti lə darəde,

⁴ ningə a əli əi nə: «E al ə əl ə nə n-a n-re a? NGa a ra ban təy ə j-o-e al ə? Ka je je oyi mari nu ba, nə ne je pəti toi təkı toi lo kilə ngirəde ti nu wa kin ba ə toi kin!»

⁵ Lo kin ti, gəri bəti, nə mbati kadi gəri təkı e Luwə ə ində dərə əi ki dənangi ki ta ki tane ti mari nu ba. Luwə gangi dənangi naa ti ki man, ningə adi dənangi tēē a dangi dan man ti.

⁶ Ba e be tə ə, ndə ki Luwə tuji-n dije ki kəte kə ki man kə ki bo ngay✧.

⁷ NGa ningə ki əji də dərə əi ki dənangi ki bəne kin, ta lə Luwə ki kare wa kin əl təkı Luwə ində-de adi isi nginəi por ki kadi a ɔ-de. Toi isi nginəi ndə gangi ta ki kadi Luwə a tuji-n dije ki njé mbati təl rəde go ndue ti.

⁸ NGa ningə ne kare ki kadi səi njé ndigi je ləm indəi dəsi ti maji, e kadi igəri təkı ki rə Babe ti, ndə kare to tə bəl ki dibi, ə bəl ki dibi to tə ndə ki kare be tə.

⁹ Babe əy lo kəji ndigi ra ti ləne, təkı dije madi gai kin al. E kisi ə isi də ti səsi, tadə ndigi kadi dəw madi tuji al, nə kadi dije pəti ingəi dəkagilo kadi iyəi rəbi njiyəde je ki majal kə.

¹⁰ NDə lə Babe a re təkı nje bəgi a re-n kam be. Ningə ndəe ti kin, dərə a goto kə ki təgi ki to bəl ngay. Ne kində je ki dərə ti por a ro-de kə, ningə dənangi ki ne je ki dije rai-de me ti kin, Luwə a gangi ta dəde ti tə.

¹¹ E be ə, təkı ne je kin pəti a gotoi, səbi kadi səi a səi dije ki toi ban ə? A səi dije ki pa njiyəsi e dana, dije ki njé bəl Luwə.

¹² Səbi kadi a ingəmi ndə lə Luwə, ningə kadi isangi rəbi kadi re kalangi. NDəe ti kin, e ndə ki por a ɔ dərə ro-e raki, ningə ne kində je ki dərə ti a ləi me por ti jipi tə.

¹³ J-əi je 6a, təkı Luwə un-n ndune adi-je, j-a ji nginəi ta dərə ki sigi əi ki dənangi ki sigi✧ ki kadi ne ra ki rəjeti a ɔ 6e me ti.

¹⁴ E mbata kin ə, njé ndigi je ləm, me nginə ta ndə re Babe ti kin, maji kadi indəi təgi də rəsi ti kadi səi dije ki kay njay, dije ki ta goto dəde ti nɔ Luwə ti, kadi lapiya e dansi ti sie.

¹⁵ Maji kadi igəri təkı kisi də ti lə Babe kin

✧ 2:16 Kər Isirayal je 22.4-35 ✧ 2:22 Tər ta je 26.11 ✧ 3:6 5-6: Kilə ngirə ne je 1.6-9; 7.11 ✧ 3:13 Ejay 65.17; 66.22

adi səsi dəkagilo kadi ingəi kaji. Ningə e ko ta wa kin tə ə ngokoje, nje ndigi ləje Pol ndangi-n makitibi adi səsi ki gosi ki Luwə ade.

¹⁶ Ningə e wa kin tə ə e ta ki ndangi me makitibi je ti lie pəti, loki əl ta ki də ta je ti ki m-əl kin. Ta je lie ki madi, lo gər mee ngə ngay, adi dije ki isi day, dije ki ai də njade ti me kadi-me ti al, mbiri me ta lie təkı mbirii ndəgi ta je ki me makitibi ti lə Luwə ka kin be tə. Ra-e ki be kin a re ki tujı də darəde ti əi je wa.

Ta kəji ki dəbəy ti

¹⁷ Ki əji dəsi, səi njé ndigi je ləm ki ngay, m-ndəji səsi ngata. Ningə majı kadi adi kəmsi ədi də rəsi ti, 6ı adi dije ki njé mbati təl rəde go ndu Luwə ti, ki uri wale kam, ndəri səsi gode ti, ki ta ngom je ləde, adi iyəi də rəbi ki majı ki ai ti kin kə al.

¹⁸ Ne ki kadi irai, e ta kadi awi ki kəte kəte me ne ra ti ki nəl Bəbe ləje Jəju Kirisi ki e nje kaji-je, ki me gər-e ti. Ningə kadi dije iləi təji dəe ti, 6one ki lo ti, bitı ki nə ti! *Amen!

Makitibi ki dɔsay ki Ja ndangi

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsay ki Ja ndangi

Daw inda to Ja dɔ makitibi ti kin al, na nje ki kate gari maji kadi makitibi je mita e Ja a ndangi-de. E ki dɔsay kin oji-je ne madi kare dɔ dije ti ki nje ndangi makitibi ndangi adi-de al. Ne kare ki ba, nje ndangi makitibi toji ndaji ne je madi ki ro nje kaw-naa je ti ki makitibi kin sɔbi dɔde adi j-o. Nje kaw-naa je kin, nje ki ali ai na n-ai nje ra kilə lə Luwə, ki ndami rabi kadi-me Kirisi rai-de majal ki ne ndo je ki ngom. Rai-de majal taki j-o-n ro nje kaw-naa je ti lə Kirisi ngay go koy Kirisi ti. E mbata kin ə, nje ndangi makitibi ilə jine dɔ ne je ti joo me makitibi ti ləne:

Kilə dingəm me dije ti ki ndangi makitibi adi-de kadi njiyəi me kində ro naa ti ki rojeti ki Luwə nim ki NGone Jəju Kirisi nim. Ningə e ne ki sɔbi kadi a toji me ndigi-naa ti dande ti.

Ro ki ne ndo ki go rabe ti al ki ə nə dɔnangi ki je me ti kin e dɔnangi ki rosi ki majal bi Kirisi ki e NGon lə Luwə asi kadi a təl rone daw ti re me ti al. Nje ndo ne je ki ngom kin ali taki Jəju ki dɔnangi ti ne e dangi ki Kirisi ki e daw ki Luwə mbəte. Əli ai nə Kirisi e daw ki me ndil ti par bi daw a oo-e al. Taa teli ali bəy to taki re daw gər Luwə ki rabi ne gər ləne, ba ingə kaji par ngata, bi e ta kadi go ti ə dije ndigi-naa je, rai ne ki go rabe ti wa taa al ngata. Ningə əi je kin ai ne ndo je ki go rabe ti al ki ilə kagi nɔ Poy ta ti ki Maji, ə kadi e ki ro sɔde.

Nje ndangi makitibi ilə ngirə ta ləne ki ne ki uwə mee ki e kadi togi nje kadi-me je me kində ro naa ti ki sɔbi kadi indai-naa ti ki Luwə nim ki Jəju Kirisi nim kin, taa me kində ro naa ti dande ti nim to (1.1-4). Lo kin ti, sɔbi kadi ai dana me naji ki ma ti ki nje ki ooi Kirisi ki kəmde nim, ooi ta lie ki mbide nim mai kin. Nje ndangi makitibi daji nje ki dangi makitibi kin adi-de kadi njiyəi me kunji ti, tadɔ Luwə e kunji. Ningə e mbata kin ə, sɔbi kadi rai kilə ki ndu-kun

ki dɔ ndigi-naa ti (1.5-2.17). Go ti, nje ndangi makitibi əl taki nje tɔ ro Kirisi ki togi de ngay a ii taa, ningə əi nje ngom je ki a naji taki Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte kin al (2.18-29). Ba a nɔo ole mede dɔ ti taki njiyə me ne ra je ti ki rojeti, me ndigi-naa ti yo je ki ne je, ki me ka dɔ nja ti ki Jəju Kirisi kin ə e ne je ki toji kadi je ngan lə Luwə taki rojeti (3.1-24). Go ti, nje ndangi makitibi toji-de rabi kər kəm ne ki rojeti al ki ne ki rojeti naa ti, ba təl re dɔ kɔ ta ti ki dɔ ndigi-naa ti ka kin bəy. Əl-de taki ke daw lə Luwə e ndigi-naa, tadɔ Luwə e nje ndigi dije (4.7-21). Ja təl ta makitibi ləne ki kilə ji dɔ ne ti ki bari-e kadi-me ki nje tati ro, taa təl re dɔ ngong ta je ti madi to (5.1-21).

Makitibi kin e makitibi ki ilə jine dɔ rabi njiyə ki Kirisi ti adi ay njay. Adi togi nje kun go Kirisi me mər ta je ti ləde, taa ra sɔde kadi ɔsi ne ndo ki go rabe ti al ki a ur ki daw wale kin ngərangi nim, ilə dingəm mede ti kadi gari lo dɔo rɔde naa ti ki Jəju nim, ki ndigi-naa nim to.

Ta Kaji

¹ Ne ki e lo kilə ngirə ne je ti*, ne ki j-o ki mbije, ne ki j-o ki kəmje, ne ki ji go kəri kəri, ne ki jije ɔdi, e ta kaji ki biti ki nɔ ti.

² Kaji kin ɔdi rone adi j-o-e ki kəmje; ji ma naji lie. Ningə e mbata kin ə, j-isi j-ilə sasi mbə kaji ki kate e kadi Bawje Luwə ti, ba go ti, e ki tɛɛ ki dɔe kadi-je.

³ Ne ki j-o ki kəmje nim, j-o ki mbije nim, ə səi ka j-ilə sasi mbəe to. Lo kin ti, a indai rasi naa ti səje dɔ me kasi-naa ti ki j-aw-n ki Bawje Luwə nim, ki NGone Jəju Kirisi nim kin.

⁴ Ningə ji ndangi makitibi kin j-adi sasi kadi rɔnəl ləje asi-naa tapi.

Njyə me kunji ti

⁵ Luwə e kunji, ngon til ki ndəy be ka goto rɔe ti, ningə e kin ə e ta kilə mbə ki j-ingə ta Jəju Kirisi ti ə je j-ilə sasi mbəe.

⁶ Kin ə re j-əli j-əi nə meje e naa ti ki Luwə, ningə j-ai nɔo ji njiyəi me til ti bəy ə, j-əi nje ngom je, ne ki rojeti goto roje ti.

⁷ A re ji njiyəi me kunji ti taki Luwə wa e-n me kunji kin be ba, me je e naa ti ki naa nim, taa məsi Jəju ki NGone togi majal je ləje pəti kɔ to.

⁸ Kin ə re j-əli j-əi nə ji rai majal al ə, j-isi j-ədi rəje j-əi je wa, taa ne ki rəjeti goto rəje ti tə.

⁹ Nə re ji tēē taje də majal je ti ləje ə, Luwə ki e dəw ki yəti ndune al nim, e dəw ki dana nim kin a iyə go majal je ləje kə, taa a bər ra go ti al je ləje pəti kə tə.

¹⁰ A kin ə re j-əli j-əi nə j-əi njé ra majal je al ə, ji bari Luwə nje ngom, ningə ta lie ka goto meje ti tə.

2

Kirisí, nje ra səje

¹ NGanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi mba kadi osi me majal ti al. A kin ə re dəw madi osi me majal ti ə, j-awi ki nje naji ta dəje ti ki isi kadi Bawje ti nq, adi e Jəju Kirisi, ki e dəw ki dana.

² Tadə e e ə un rəne ilə kə adi koy mbata majal je ləje. Ningə e mbata majal je ləje par al, nə mbata majal je lə dije pəti ki dənangi ti ne.

Təl rə go ndu-kun ti ki bo ngay, ki e ndigi-naa

³ Re ji təl rəje go ndu-kun je ti ba, j-asi kadi j-əli ki me ki tji kati təki ji gəri Luwə.

⁴ Dəw ki əl ə nə: «M-gər Luwə», nə təl rəne go ndu-kun je ti lie al, dəwe kin e nje ngom, ta ki rəjeti goto rəe ti.

⁵ Nə re dəw təl rəne go ndu Luwə ti ba, ndigi Luwə adi asi-naa tapi. Lo kin ti, j-a ji gəri ki me ki tji kati kadi meje e naa ti ki Luwə.

⁶ Dəw ki əl ə nə mene e naa ti ki Luwə ba, səbi kadi dəwe kin njiyə təki ndə ki Jəju njiyə-n kin be.

⁷ Madim je, njé ndigi je ləm ki ngay, e ndu-kun ki sigi ba m-ndangi m-adi səsi al, nə e ndu-kun ki to mari nu, ki ingəi lo kilə ngirə kində ne je ti nu wa kin[☆]. Ndu kune ki to mari nu kin, e ta wa ki osi mbisi ti kəte nu kin.

⁸ Nə m-təl m-əl bəy tə m-ə nə e ndu-kun ki sigi ə m-ndangi m-adi səsi. Ningə kee ki rəjeti, dəw oo ki rə Kirisi ti nim ki rəsi ti nim, tadə til də kə, adi kunji ki rəjeti ngata ə isi unji.

⁹ Dəw ki ə nə n-isi n-njiyə me kunji ti, nə a də ti nqq isi əsi ngokone ta ba, dəwe kin e me til ti wa bəy.

¹⁰ Dəw ki ndigi ngokone, e me kunji ti, ne madi kare ki to rəe ti ki kadi a ra adi osi goto.

¹¹ Nə dəw ki isi əsi ta ngokone, e me til ti; isi njiyə me til ti, gər lo ki isi aw ti al, tadə til dibi kəme ti.

Kəsi rə ngərangi ki ne ra je ki dənangi ti ne

¹² NGanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tadə majal je ləsi e ki kiyə go kə ki takul Jəju Kirisi.

¹³ NJé koji-m je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tadə igəri dəw ki e kəte lo kilə ngirə ne je ti. NGan basa je ki ngan madi je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tadə itəti rə nje majal.

¹⁴ NGanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tadə igəri dəw ki e Bawje. NJé koji-m je, m-ndangi makitibi m-adi səsi tadə igəri dəw ki e kəte lo kilə ngirə ne je ti. NGan basa je ki ngan madi je, m-ndangi makitibi m-adi səsi tadə təgisi e ngay, ta lə Luwə uwə lo kisi mesi adi itəti rə nje majal.

¹⁵ Adi ne ra je ki majal ki dənangi ti ne kin uwə mesi al, taa adi mər ta je ki dənangi ti ne uwə mesi al nim tə. Kin ə re ne ra je ki dənangi ti ne uwə me dəw ə, dəwe kin lo kadi a ndigi Luwə goto.

¹⁶ Tadə, ne ra je ki majal ki dənangi ki əi: ngur ra ndigi lə darə, ki kəm-nda, ki kində gu ki ne kingə je ki dənangi ti ne kin, ne je kin pəti ii rə Bawje Luwə ti al, nə ii dənangi ti ne.

¹⁷ NGa ningə dənangi ki ngur ne ra je ki majal ki me ti kin pəti a dəi, nə dəw ki nje ra go ndigi ti lə Luwə a isi ki dəne taa biti ki nq ti.

¹⁸ NGanm je, j-əi dəbəy ndə ti ngata. Ningə əli adi oi təki nje tə rə Kirisi a re, nga ningə ki basine kin, dije ngay ki njé tə rə Kirisi a njiyəi ne. Lo kin ti, ji gər kadi je dəbəy ndə ti ngata.

¹⁹ Əi dije ki tēēi danje ti ne ə awi, nə ke ə əi dije ləje ki rəjeti al. Kin ə re əi dije ləje ki rəjeti ə re a isi səje ne. Nə tusi-je iyəi-je be ə awi, kadi təji ki taga təki dəw kare dande ti ki e dəw ləje ki rəjeti goto.

²⁰ Səi ba, ingəi NDil Luwə ki Kirisi adi səsi, ə ra adi igəri ne ki rəjeti.

²¹ NGa ningə, kin ə m-ndangi makitibi m-adi səsi ba, e mbata gər ba igəri ne ki rəjeti al, nə e mbata gər ki igəri ne ki rəjeti ka kin ə

☆ 2:7 Ja 13.34

m-ndangi-n makitibi m-adi sasi. Ningə igəri maji kadi ne ki ngom a tee me ne ki rojeti al to.

²² Na ə e nje ngom ə? Nje ngom e dəw ki nje kal kə nə: «Jəju e Kirisi al» kin. Nje tə rə Kirisi e dəw ki mbati Baw NGon ai ki NGon.

²³ NGA ningə, dəw ki mbati NGon, dəwe kin uwə Baw NGon ki rone ti al jagi to.

²⁴ Səi je ba, maji kadi ingəmi ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti nu kin maji. Kin ə re ingəmi ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti nu kin maji ba, mesi a e naa ti kare ba ki NGon nim ki Bawe nim.

²⁵ Ningə kun mindi ki Kirisi un adi-je e kaji ki biti ki no ti.

²⁶ Ne ki m-a də ti ngay ə m-ndangi-n makitibi kin m-adi sasi e ta lə dije ki isi sangi kadi n-buki sasi wale kin.

²⁷ NGA ningə səi, NDil Luwə ki Kirisi adi sasi kin isi mesi ti, adi awi ki ndoo kadi dəw ndo sasi ne al. Ki rojeti, NDil Luwə ndo sasi ne je pəti, ningə ndo sasi ne ki rojeti bi ndo sasi ngom al. E mbata kin ə, kadi irai ne ki ndo sasi, adi mesi e naa ti ki Kirisi.

²⁸ Oyo, nganm je, adi mesi e naa ti ki Kirisi, mba kadi ji ti meje kati lo ki a tee həy, taa kadi j-ilə dəje nangi ki rəsəl noe ti, ndo ree ti al to.

²⁹ Təki igəri kadi Kirisi e dəw ki dana, maji kadi indəi dəsi ti to təki dəw ki nje ra ne ki dana e ngon lə Luwə.

3

¹ Oi ndigi ki əti bal ki Bawje Luwə ndigi-je kin! NDigi-je ndigi ki bar-n-je ngane je. Ningə j-əi ngane je təki rojeti wa ka to! Kin ə re dije ki gei ne je ki dənangi ti ne ngay gəri-je al ə, toji kadi gəri Luwə.

² Njé ndigi je ləm ki ngay, ki basine kin j-əi ngan lə Luwə, nə ne ki j-a ji təl lo ti ti, to lo bəyo ti bəy. Ningə ne kare, ji gər kadi ndo ki Kirisi a tee həy ba, j-a ji to titi-naa sie, tado j-a j-o darəe wa təki rojeti.

³ NGA ningə, dije pəti ki awi ki kində me ki be kin də Kirisi ti ba, a əgi rəde ra majal təki Kirisi wa tee kadi majal ti al kin be.

⁴ Dəw ki ra ki ra majal, əsi ta ndu-kun lə Luwə, tado majal ki ra e tə rə ndu-kun lə Luwə.

⁵ Igəri maji kadi Kirisi re mba kər majal je ləje, ningə e, dəw oo majal rəe ti al.

⁶ Lo kin ti, dəw ki a də Kirisi ti, e dəw ki a nay ki lo ra majal ti al, nə dəw ki nay ki lo ra majal ti, e dəw ki oo Kirisi al nim, gər-e al nim to.

⁷ NGANm je, indəi kəm-kədi də rəsi ti, adi dəw ədi sasi al. Kin ə re dəw ra ne dana ba, e dəw ki dana təki Kirisi e-n dəw ki dana kin be to.

⁸ Dəw ki nay ki lo ra majal ti, e dəw lə su, tado su e nje ra majal lo kilə ngirə ne je ti nu. Ningə kire NGon lə Luwə e ki mba kadi tuji kilə rae je.

⁹ Dəw ki təl rone ngon Luwə ti, e dəw ki a iyə ta majal ki ra, tado təgi ki j rə Luwə ti e rəe ti. Asi kadi a nay ki lo ra majal ti al, tado Luwə e Bawe.

¹⁰ Rəbi ki kadi dəw a gər-n ngan lə Luwə ay njay dan ngan lə su ti ə to kin: dəw ki mbati ra ne ki dana nim, mbati ndigi ngokone nim e dəw lə Luwə al.

NDigi-naa

¹¹ MBə ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti, e ta kadi indigi-naa ki yo je ki ne je*.

¹² Ningə kadi irai təki Kay ra-n kin al. Kay e dəw lə nje majal ə təl ngokone. Ningə e mbata ri ə təl-n ngokone ə? Təl-e mbata kilə rae e Kay majal, nə kilə ra ngokoe e kilə ra ki dana*.

¹³ NGakom je, kin ə re dije ki ne ki dənangi ti ne nəl-de ngay ədi ta ləsi al ə, adi əti sasi bal al.

¹⁴ J-əi, ji gəri kadi ji tee me koy ti j-uri me kaji ti, tado ji ndigi ngakoje je. E be tado dəw ki ndigi ngokone al, e dəw ki isi gin təgi ti lə koy.

¹⁵ Dəw ki me majal ki ngokoe e dəw ki nje təl dije. NGA ningə igəri maji kadi dəw ki nje təl dije, kaji ki biti ki no ti goto rəe ti.

¹⁶ Ne ki kadi ji gər-n ne ki bari-e ndigi-naa ə to kin: Jəju Kirisi un rone ilə kə mbata ləje, e be ə, je ka maji kadi j-un rəje j-ilə kə mbata ti lə ngakoje je to.

¹⁷ Ne kare, kin ə re dəw aw ki ne kingə je ki dənangi ti ne, ə oo ngokone me ndoo ti, nə uti kəmne dəe ti ningə, ndigi Luwə to ra be rəe ti ə?

¹⁸ NGakom je, adi ji ndigi-naa ki bal ta je ki taje ti ne par al, nə adi ji ndigi-naa ki kilə ji kadi-naa, me ne ra ti ki rojeti.

19 Lo kin ti, j-a ji gəri kadi j-ai dije læ ta ki røjeti, ngata ningə, ta kəm Luwə ti, j-a j-iləi meje nangi.

20 Təki røjeti, re meje uwə-je ki ta ka, ji gər kadi Luwə itə meje taa, gər ne je pəti tə.

21 NJé ndigi je læm ki ngay, kin ə re meje gangi ta dɔje ti al ə, j-a j-əl ta ki Luwə ki me ki ti kati.

22 Ne je pəti ki ji dɔje, j-a j-ingə rəe ti, tado ji təl røje go ndu-kun je ti lie nim, ji ra ne je ki nəl-e nim.

23 NGa ningə, ndu ki un adi-je ə to kin: e ta kadi j-ade meje ki tə NGone Jəju Kirisi, taa kadi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je təki Kirisi adi-n-je ndune*.

24 Dəw ki ngəm ndu-kun je kin, e dəw ki a dɔ Luwə ti nim, Luwə isi mee ti nim tə. Ne ki kadi ji gər-n təki Luwə isi meje ti, e ki takul NDile ki adi-je.

4

Gər NDil Luwə ki ndil ki majal

1 NJé ndigi je læm, dije ki isi əli əi nə n-awi ki ndil mede ti kin itaai mede pəti al, nə kadi nai-de oi bəy taa se NDil ki awi e NDil ki j rə Luwə ti wa. Tado njé ngom je ngay ki njé kəl kə nə n-ai njé kəl ta je ki ta Luwə ti, sanai-naa dɔnangi ti ne.

2 Dəw ki ra ki gər kadi Jəju Kirisi təl rəne dəw ti aw ki NDil Luwə mene ti, ningə e kin ə e rəbi ki kadi igərii NDil Luwə.

3 Ningə dəw ki mbati kadi gər təki Jəju Kirisi təl rəne dəw ti, aw ki NDil Luwə mene ti al, nə e ndil nje bə læ Kirisi yo ə aw-n mene ti. Əli adi oi ki mbisi təki nje bə læ Kirisi a re, ningə ki basine kin, re e dɔnangi ti ne ngata.

4 Səi nganm je, səi dije læ Luwə, ningə səi itəti rə dije ki njé kəl kə nə n-ai njé kəl ta ki ta Luwə ti kin, tado NDil ki awi mesi ti itə ndil ki isi me dije ti ki njé kadi ta læ Luwə al.

5 NJé ngom je ki njé kəl kə nə n-ai njé kəl ta ki ta Luwə ti ka kin əi me ne ra ti ki əsi ta Luwə, taa ta kəl-de ka e ta kəl ki əsi ta Luwə tə. E mbata kin ə dije ki njé kadi ta læ Luwə al ooi ta ləde maji ngay.

6 NGa ningə, j-ai, j-ai dije læ Luwə adi dəw ki gər Luwə ba a oo ta ləje, nə dəw ki e dəw læ Luwə al, a oo ta ləje al. Lo kin ti, j-a ji gəri NDil ki røjeti ki ndil ki ngom.

NDigi-naa j rə Luwə ti

7 NJé ndigi je læm ki ngay, adi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je, tado ndigi-naa j rə Luwə ti. Dəw ki nje ndigi madine e ngon læ Luwə, taa e dəw ki gər Luwə tə.

8 Nə dəw ki ndigi madine al, gər Luwə al, tado Luwə e dəw ki nje ndigi dije.

9 Oi tɔji ki Luwə tɔji-je ndigi ki ndigi-je kin: Luwə ilə NGonne ki kare ba be dɔnangi ti ne kadi tə ki go rəbi lie bə j-isi-n ki dɔje taa.

10 E je bə ji ndigi Luwə al, nə e e ə ndigi-je, ə ilə NGonne ki un rəne ile kə kadi-kare ti mbata kigə-n dɔ majal je ləje*.

11 NJé ndigi je læm ki ngay, kin ə Luwə ndigi-je be ningə, səbi kadi j-ai ka ji ndigi-naa ki yo je ki ne je tə.

12 Dəw ki oo Luwə ki kəmne goto, nə kin ə ji ndigi-naa ki yo je ki ne je bə, Luwə isi meje ti, ningə ndigi dije lie tɔji rəne ki taga røje ti tə.

13 Ne ki a ra kadi ji gəri-n təki j-isi me Luwə ti nim Luwə isi meje ti nim e NDile ki adi-je.

14 NGa ningə, je j-o ki kəmje nim, ji ma naje nim təki Bawje Luwə ilə ki NGone kadi aji dije ki dɔnangi ti ne.

15 Kin ə re dəw gər kadi Jəju e ngon Luwə ə, Luwə isi mee ti nim, e isi me Luwə ti nim.

16 Ba j-ai, ji gəri maji nim, j-adi meje nim təki Luwə ndigi-je. Luwə e nje ndigi dije, adi dəw ki njiyə me ndigi-naa ti, Luwə e mee ti nim, e e me Luwə ti nim tə.

17 Kin ə re ji ndigi-naa j-adi osi rəbə pay bə, j-a ji ti meje kati ndɔ gangi ta ti. J-a ji ti meje kati tado ji kisi ki dɔ taa ləje dɔnangi ti ne to tə yə Kirisi be tə.

18 Bəl goto me ndigi-naa ti, ndigi-naa ki røjeti ər bəl kə. Bəl e ne ki tɔji kində kɔji ki kadi a re, ningə dəw ki nje bəl e dəw ki ndigi-naa goto rəe ti.

19 J-ai bə, ji ndigi-naa tado e Luwə ə ndigi-je kəte.

20 Kin ə re dəw madi əl ə nə: «M-ndigi Luwə», ningə təl əsi ta ngokone ə, e dəw ki nje ngom kare. Kin ə re ngokɔi ki o-e ki kəmi ne kin indige al ə, Luwə ki o-e ki kəmi al kin asi kadi a indige al.

21 *NDu-kun ki j-ingə rə Luwə ti əl ə nə: «Dəw ki ndigi Luwə bə, səbi kadi ndigi ngokone tə.»

* 3:23 Ja 13.34; 15.12; 17 * 4:10 2.2

5

Kadi-me NGon Luwə e ngirə ndigi-naa

¹ Dəw ki adi mene kadi Jəju e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon lə Luwə. NGa ningə, dəw ki ndigi baw ngon, ndigi ngone ki oje tə.

² Kin ə re ji ndigi Luwə, ə ji rai kilə ki ndu-kun je lie ningə, lo kin ti ə j-a ji gəri-n təki ji ndigi ngane je.

³ Tadə ndigi Luwə e ta kadi ji ngəmi go ndu-kun lie. Ningə ndu-kun je lie əy al tə,

⁴ mbata ngan lə Luwə pəti təti rə ndigi ra ki dənangi ti ne. Ningə ne ki ji təti-n rə ndigi ra ki dənangi ti ne e kadi-me ləje.

⁵ Nə ə asi kadi təti rə ndigi ra ki dənangi ti ne ə? Dəwe bə e dəw ki adi mene kadi Jəju e ngon Luwə kin par.

Naji ki ma ki də Jəju ti

⁶ E Jəju Kirisi ə re dənangi ti ne ki man batəm ləne nim ki məsi koyne nim. Re ki man par al, nə re ki man əi ki məsi. Ningə NDil ə e nje ma naji, mbata NDil e ta ki rəjeti.

⁷ Bə ki ne kin, njé ma naji je əi mitə,

⁸ adi e NDil Luwə nim, man nim, taa məsi nim tə. Ningə ne je ki mitə kin ndude e naa ti.

⁹ Ji taa naji ki ma lə dije maji, nə naji ki ma lə Luwə təge e ngay wa bəy tə; ningə e naji ki ma ki ma də NGonne ti.

¹⁰ Dəw ki adi mene NGon Luwə aw ki naji ki ma kin mene ti, nə dəw ki taa ta lə Luwə al, ra-e nje ngom ti, tadə taa naji ki ma ki Luwə ma də NGonne ti kin al.

Kaji ki biti ki nə ti

¹¹ Naji ki ma ki kadi ji gəri maji e kaji ki biti ki nə ti ki Luwə adi-je kin. Ningə e kaji ki adi-je ki takul NGone.

¹² Dəw ki e me NGon ti ingə kaji, nə dəw ki e me NGon ti al, kaji lie goto.

¹³ NGa ningə, ki ne kin, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi, səi ki adi mesi NGon Luwə, kadi igəri təki ingəi kaji ki biti ki nə ti.

Kəl ta ki Luwə mbata lə njé ra majal je

¹⁴ Kin ə re ji dəji Luwə ne ki go ndigi ti lie ə, a oo də nduje, ningə lo kin ti, j-a ji tji meje kati.

¹⁵ Təki ji gər kadi oo də nduje, ji tji meje kati kadi j-a j-ingə ne ki ji dəje tə.

¹⁶ Kin ə dəw madi oo ngokone me majal ti ki asi kadi tje koy ə, maji kadi əl ta ki Luwə

ə Luwə a aje. E dije ki majal je ləde a tje koy al ə ta kin səbi dəde. Ta kare, majal madi e nə a tje ki koy, ningə e ko majal ki be kin bə m-dəji səsi kadi əli ta ki Luwə də ti al.

¹⁷ Ne ra ki go ti al pəti e majal, nə majal pəti bə tje koy al.

¹⁸ Ji gər kadi dije ki əi ngan lə Luwə, a nayi-naa ki lo ra majal ti al, tadə NGon lə Luwə ngəm dəde, nje majal asi ra səde ne madi al.

¹⁹ Ji gər kadi je dije lə Luwə, nə dənangi ba pəti e gin təgi ti lə nje majal.

²⁰ Ji gər bəy tə kadi NGon lə Luwə re, adi-je ne gər ki kadi ji gər-n Luwə ki rəjeti. Ningə je, j-ində rəje naa ti ki Luwə ki rəjeti ki takul NGone Jəju Kirisi. E ə e Luwə ki rəjeti, e ə e kaji ki biti ki nə ti.

²¹ NGanm je, əgi rəsi kun go kagi yo je.

Makitibi ki ko joo ki Ja ndangi

Ta ki do makitibi ti ki ko joo ki Ja ndangi

Nje ndangi makitibi kin ba rone a na ne e «NGatogi». Ninga ta kale toji kadi e daw ki aw ki ngon togi madi do dije ti ki ndangi makitibi adi-de kin. NDangi ta adi «Dane ki Luwa mbate nim adi ngane je nim». Ninga Dane ai ki ngane je kin, ki rojeti ba, ai nje kaw-naa je ki lo madi ti (1).

Ha dingam mede ti kadi njiyai me ta ki rojeti ki me ndigi-naa ti (1-6); taa ndaji-de kadi indai kam-kadi do rode ti ki ro dije ti ki nje ndo ne ki go rabe ti al taki al-n me makitibi ti ki dasay kin be to (7-11). Nje ndangi makitibi tol ta makitibi lane ki ta kaw mba ki ndigi kadi n-a n-aw ki dode ti, taa al-de ta kuwa ji-naa la nje kaw-naa je ki e sade indai tae ti to (12-13).

Taki al-n me makitibi ti ki dasay, daji dije ki ndangi makitibi kin adi-de kadi indai kam-kadi do rode ti nim, kadi uwai togide ba me kadi-me ti ki rojeti nim to.

Kuwa ji-naa

¹ Mi NGatogi la nje kaw-naa je, m-ndangi makitibi kin madi j Dane ki Luwa mbati, taa madi ngani je ki sai sade je, m-ndigi sasi ndigi ki rojeti. Ninga e mi par ba m-ndigi sasi al, na e dije pati ki gari ne ki rojeti a ndigi sasi.

² Ji ndigi sasi mbata ne ki rojeti uwameje, ninga e ne ki a to meje ti ki ndo je ndo je.

³ Ba ji daji kadi me-maji, ki koo kam-tondo, ki lapiya la Bawje Luwa ai ki NGone Jaju Kirisi e sasi naa kadi isi me ne ra ki rojeti ki me ndigi-naa ti.

Ne ra ki rojeti ai ki ndigi-naa

⁴ Rom nal-m ki dum biti kadi m-o taki ngani je madi isi njiyai do rabi ti ki rojeti, taki Bawje Luwa daji-n-je.

⁵ Ninga ki basine kin, Dane ki nje ndigi lam, ne ki m-daji, e ta kadi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je. E ndu-kun ki sigi ba m-adi al, na e ndu-kun ki j-ingai lo kilangire ti nu wa kin☆.

⁶ NDigi-naa e njiya go ndu-kun ti la Luwa. NGA ninga, ndu-kun ki osi mbisi ti lo kilangire ti nu, e ta kadi injiyai me ndigi-naa ti.

⁷ Nje kadi dije kilade ko ngay sanai-naa ki lo pati donangi ti ne, ninga mbati kadi n-ali taki Jaju Kirisi tal daw taki rojeti. Lo kin ti a oi daw ki nje ngom, ki nje ta ro Kirisi.

⁸ Indai kam-kadi do rasi ti sai je wa, mba kadi kandi kilangire rasi nay ko kare al, na kadi ingai ne kiga go jisi ki asi loe ti barare.

⁹ Ninga daw ki a do njane ti me ne ndo ti ki oji do Kirisi al, na to a dam kare yo, e daw ki ne madi ki doo-e naa ti ki Luwa goto. Daw ki a do njane ti me ne ndo ti ki oji do Kirisi, e daw ki doo-naa naa ti ki Luwa nim ki NGone nim.

¹⁰ Kin a re daw madi re rasi ti ki ne ki rangi bi ki ne ndo kin al ba, uwai-e ki rasi ti al nim, uwai jie al nim.

¹¹ Tadore uwai jie ba, irai madi-naa sie do kilangire rae ti ki majal.

Ta ki do bay ti

¹² M-aw ki ne je ngay bay kadi m-al sasi, na m-ndigi kadi m-ndangi ki man ndangi ne me makitibi ti al. Tadore m-inda mem ti kadi m-a m-aw rasi ti kadi m-al sasi ta ki tam, kadi ta ronol laje osi taga pay.

¹³ Dije ki dan nje kaw-naa je ti ki ne, ki ai dije ki Luwa mbate uwai jii.

Makitibi ki kō mitə ki Ja ndangi

Ta ki dō makitibi ti ki kō mitə ki Ja ndangi

Makitibi kin ka e «NGatōgi» ə ndangi tō (3 Jā 1; 2 Jā 1), ningə ndangi adi Gayusi. Ji gər ne madi kare dō Gayusi ti kin al, nə ne kare 6a, nje ndangi makitibi toje kadi e dəw ki a dō njane ti me ne ki rōjeti. Hale e dangi ki hal Diyotirəbi ki e dəw kare ki aw ki hal ki ngā dan njé kaw-naa je ti. Diyotirəbi əl ta lə «NGatōgi» majal nim, taa e dəw ki uwə mba je ki rone ti al nim tō.

Nje ndangi makitibi piti Gayusi maji ngay əji dō ka dō nja ti lie nim əji dō maji ki isi ra ki njé kadi-me je nim tō (1-8). NGatōgi nō rone əji dō hal Diyotirəbi (9-10), nə əl ta lə nje kun go Kirisi madi ki tōe nə Dəmetirusi maji ngay, təki e dəw ki kile rae maji (11-12). Go ti 6a, əl ta kaw mba ki ndigi kadi n-a n-aw ki dōde ti, taa əl-de ta kuwə ji-naa lə made je ki indəi tae ti tō (13-15).

Təki j-o-n me makitibi ti ne, ji gəri kadi ra mba ki kuwə ngakoje je ki rōje ti e ne madi ki tōji ndigi-naa nim, tōji ka dō nja ti me ne ki rōjeti nim tō.

Kuwəji-naa

¹ Mi NGatōgi lə njé kaw-naa je, m-ndangi makitibi kin madi j nje ndigi ləm ki ngay Gayusi, ki m-ndigi ndigi ki rōjeti.

² Madim ki ngay, m-ndingə kadi ne je pəti ki rōi ti awi maji ki kəte kəte. M-dəji kadi darōi e ki lapiya təki ndili e-n ki lapiya kin be tō.

Gayusi e nje ra ne ki maji

³ Təki rōjeti, rəm nəl-m ngay, tadō ngakoje je ki rōi tēi ne, mai naji dō ne ki rōjeti ki ooi rōi ti. Əli ta dō njiyə ti ki isi njiyə me ne ki rōjeti.

⁴ Ne ki adi-m rənəl ngay e ta kadi m-o təki nganm je isi njiyəi dō rəbi ti ki rōjeti.

⁵ Madim ki ngay, isi tōji ka dō nja ti ləi me kində ti ki isi ində kəmi go ngakoje je ti, ki əi mba je wa 6əy.

⁶ NGakoje je kin, mai naji ndigi ki indigi-de kin ki ta kəm njé kaw naa je ti. Kadi inay

ki lo ra ti səde ra ki asi ta tō Luwə kadi uni ta mba ləde ki kəte.

⁷ E ki mbata tō Kirisi ə osii dō rəbi ti ki kanji taa ne ji dije ti ki gəri Luwə al.

⁸ J-əi 6a, səbi kadi j-əsi gin dije ki be kin, mba kadi j-indəi rōje naa ti səde dō kilə kilə mbə ne ki rōjeti ki isi rai.

Hal Diyotirəbi

⁹ M-ndangi ngon makitibi m-adi njé kaw-naa je, nə Diyotirəbi ki e dəw ki ge kadi n-e taa n-isi dō dije ti ra kilə ki ta ləm al.

¹⁰ E mbata kin ə, ndō ki m-a m-tēe rōsi ti ə, m-a m-əl kilə rae ki majal kin ki taga, e ki isi ində dōje lo ti ki ta je ki majal. Ningə ne kare ki to ngay, e wa mbati kuwə ngakoje je ki mba ki rone ti, taa dije ki ndigi kadi n-uwəi-de ki rōde ti ka əgi-de dōe tō. Dije ki uwəi ngakoje je ki rōde ti 6a, e tuwə-de kō dan njé kaw-naa je ti.

¹¹ Nje ndigi ləm ki ngay, indaji majal ki ra al, nə kadi indaji maji ki ra. Dəw ki nje ra maji e dəw lə Luwə, nə dəw ki nje ra majal e dəw ki gər Luwə al.

¹² Re e Dəmetirusi 6a, e dije pəti ə mai naji ki maji dōe ti. Ne ra ki rōjeti ki j rō Luwə ti, ki isi təl rone go ti wa kin ka ma naji lie. Taa je wa ka ji ma naji lie tō. Ningə igər kadi naji ki ma ləje e naji ki ma ki rōjeti.

¹³ M-aw ki ne je ngay kadi tə m-əli, nə m-ndigi kadi m-ndangi ki man ndangi ne ki kagi ndangi ne al.

¹⁴ Tadō m-ində məm ti kadi kagi lo ngay al ə j-a j-o-naa, kadi j-əl-naa ta ki taje.

¹⁵ M-dəji kadi isi ki lapiya. Madije je ki ne uwəi jii. Ningə kadi uwə ji madije je ki nōq kare kare adi-je tō.

Makitibi ki Judi ndangi

Ta ki dɔ makitibi ti ki Judi ndangi

Makitibi la Judi kin, ndangi adi nje kaw-naa je ki lo madi ti gin kare be par al, na ndangi adi dije pɛti ki nje kun go Kirisi. Ta ki me makitibi ti kin aw naa ti basi ki makitibi ki ko joo ki Piyar ndangi (2Pi. 2). Makitibi la Judi ai ki Makitibi ki ko joo la Piyar joo pu rɔi ki dije ki nje ndo ne ki majal. Dije kin daw a gar-de ki rabi kaya rade.

Go kilɔ ngirɔ ta ti (1-2), nje ndangi makitibi ila jine ki togine kam nje njiya taa ki ne ndo ki ngom ti, ki turi dan nje kaw-naa je ti, ba al-de adi gari taki ta ki gangi ki bo to isi ngam-de noo (3-16). NGa ninga, dam ti la nje kadi-me je ba, Judi daji-de kadi ai do njade ti me kadi-me ti (17-23). Go ti, tol ta makitibi lane ki kilɔ taji do Luwa ti ki e ki karne ba par a e Luwa. Luwa ki e nje kaji dije ki go rabi la Jaju Kirisi (24-25).

Kin a re makitibi kin tee ki gin taji ta ki ngom ki e ne ki daw a maji al ba, ila jine maji ngay do taji ti ai ki ne kindɔ me do ti ki nje kun go Kirisi ingai ki ro Luwa ti, me to Jaju Kirisi ti ki rabi la NDil Luwa kin (20-21).

Kuwaji-naa

¹ Mi Judi, ba kilɔ la Jaju Kirisi, ki mi ngoko Jaki*, a m-ndangi makitibi kin m-adi sai ki Luwa bar sasi, ki Bawje Luwa ndigi sai, ki Jaju Kirisi ngam sasi ta ne lane kin.

² Ninga kadi koo kam-to-ndoo, ki lapiya, ki ndigi-naa la Luwa to mbar mbar ki dɔsi ti.

Nje ndo ne je ki ngom

³ Nje ndigi je lam ki ngay, m-ndinga ngay kate kadi m-ndangi makitibi madi sasi oji do kaji ki j-ai kare ba do ti kin. Ninga ki basine kin, e taji madi ki isi dom ti kadi m-ndangi makitibi kin m-adi sasi, m-ilɔ-n dingam mesi ti kadi irɔi do kadi-me ti ki Luwa adi dije lane nja kare ba par goe gangi kin.

⁴ M-al be mbata dije madi ki ta ki gangi ki dɔde ti e ki ndangi me makitibi ti la Luwa kate nu kin, turi dansi ti, isi mbiri ta memaji la Luwa kin, tali-e ta ra kaya ti laɔde, taa mbati daw ki e karne ba a e Nje kun dɔje, ki e Baɔe laje Jaju Kirisi kin to.

⁵ M-gar kadi igari ne je pɛti maji, na m-ndigi kadi m-ole mesi do ti taki, loki Baɔe tee ki dije lane be baɔe ti Ejipi ti, go ti, to ko nje je ki rai rɔde ta nje me nga je*.

⁶ Ninga m-ndigi kadi m-ole mesi do ti bay taki, malayka je ki ai do taji ti ki Luwa adide kin al, na mbati lo kiside, Luwa uwɔ-de dangay ti lo ti ki koo, daw-de ki kulɔ gindi ki kadi a toi biti ki no ti, mbata ta ki gangi ki boy ki a re.

⁷ E be to a, Sodom ki Gomor* ki be je ki gai gidide, ki uni rɔde ilai me kaya ki ra ti, kae ti la malayka je wa ka kin to, adi sangi-naa ki lo sangi ti al kin, Luwa uwɔ-de dangay ti me por ti ki a to biti ki no ti. Ninga e kin e ndaji-naa ki to mbata la dije pɛti.

⁸ E be a, nje ndo ne je ki ngom ka kin, me do majal ti laɔde, buri ki rɔde, kidi taji la Luwa, taji malayka je ki ai ne piti je.

⁹ Ne kare, Misal ki nje kun do malayka je*, loki isi naji-naa ta ti ki su, isi kɔli-naa do nin Moji ti kin ka*, sangi kadi n-gangi ta madi ta ne taji dɔe ti al, na ta ki al ba, al a na: «Kadi Baɔe indai oji*.»

¹⁰ Na dije ki nje ndo ne ki ngom kin, ne ki gari-e al ka taji-e, nga ninga, ne gar ki ojii-de ta ya da je be par kin ba, e ne ki kadi tuji-de ta tuji yo.

¹¹ Tuji e dɔde ti, tado uni rabi la Kay*; mbata la la a uri wale ta Balam* be; tuji tado taji ro ta Kore* ai ki dije lane be.

¹² Kiside sasi ta ne kuso ti la ngakona je, ra adi ne kuso lasi tal ne ki to nje. Usi je ayinaa je adi asi-de ki kanji rɔsol, goi ta tide ai je wa. Toi ta kil ndi ki nal or-e aw sie adi lo kadi adi goto kin be, toi ta kagi je ki nay kandide ti ka andi al, adi loki daw or-de ki ngirade ba ko ba, tali oyi koy ki ko joo kin be.

¹³ Naji kilɔ rade je ki to rɔsol ki taga ta pungu ba ki buki pulumne ngangu ba ti kin be. Taa toi ta mee je ki gari lo kawde al, ki

* 1:1 Mt 13.55; Mk 6.3   * 1:5 Tee ki taga 12.51; Kor Isirayal je 14.29-30   * 1:7 Kilɔ ngirɔ ne je 19.1-25   * 1:9 1Tasa 4.16; Daniyal 10.13, 21; 12.1; Ntd 12.7   * 1:9 Dataranom 34.6   * 1:9 14-15   * 1:11 Kilɔ ngirɔ ne je 4.3-8   * 1:11 Kor Isirayal je 22.1-35   * 1:11 Kor Isirayal je 16.1-35

lo ki ndul kururu to mbata lade biti ki nɔ ti kin be.

¹⁴ E ɛi je ɛ nje kɛl ta ki ta Luwɛ ti Enoki* ki e kaje ki nje kɔ siri go Adam ti ndo ndil dade ti ɛ nɛ: «Oɪ, Babe a re ki malayka je dibi kuti bay bay,

¹⁵ kadi gangi ta ki bo do dije ti pɛti. A uwɛ njɛ ra majal je pɛti dangay ti ɔji-n do kilɛ rade je ki majal pɛti ki rai ɔsɪi ta Luwɛ, taa ɔji-n do ta je ki to kɛl al pɛti ki ɛli do Luwɛ ti to.»

¹⁶ Ɖi dije ki rɔnɛl lade goto, isi ɔai ta ki dɔkagilo je pɛti. Rai nɛ je ki mede ndigi, ta ki isi tɛɛ tade ti e rɔ ki kɔji, ningɛ re o-de isi toi dɛw pe pe kin ɔa, e kadi ingɛi nɛ ki to soti ki darɔde rɔ dɛwe ti kin.

Ta kɔji ki rɔ njɛ ndole go Kirisi ti

¹⁷ NGA ningɛ, ki ɔji dɔsi, sɛi njɛ ndigi je lɛm ki ngay, m-dɛji sɛsi kadi adi mesi ole do ta ti ki njɛ kaw kilɛ je lɛ Babe lɛje Jɛju Kirisi ɛli sɛsi kɛte nu kin.

¹⁸ Ɖli sɛsi ɛi nɛ: «Dɔkagilo ki dɔbɛy ti ɛ a ingɛi dije ki a ibɛi sɛsi kogii nim, a njɛyɛi ki go ndigi ra ti ki majal ki mede ti nim to.»

¹⁹ Kadi igɛri, e ɛi je ɛ ɛi njɛ re ki gangi-naa. Ningɛ mɛr ta je lade e mɛr ki go darɔ ti, ɔi e mɛr ta ki j rɔ NDil Luwɛ ti al.

²⁰ Nɛ sɛi, njɛ ndigi je lɛm ki ngay, m-dɛji sɛsi kadi adi ngirɛ kisi ki do taa lɛsi e do kadi-me ti ki rɔjeti lɛsi kin. Ɖli ta ki Luwɛ ki tɔgi NDile.

²¹ Ningɛ kadi uwɛi tɔgisi ba me ndigi ti ki Luwɛ ndigi-je. Uwɛi tɔgisi ba inginɛi ta Babe lɛje Jɛju Kirisi ki me me-maji ti lie, a adi sɛsi kaji ki bitɪ ki nɔ ti kin.

²² NJɛ ki mede isi tɔsi, maji kadi oi kɛm-to-ndoo lade.

²³ Aji-de ki rɛbi nagi ta por ti taa. NJɛ ki rangi ɔɛy, maji kadi oi kɛm-to-ndoo lade, nga ningɛ oi rɔsi maji kadi ilati rɔsi ki kilɛ rade je ki majal kin al, nɛ kadi ɔsi kilɛ rade je ki majal ngɛrɛngi. Ɖsi ngɛrɛngi, bitɪ kadi kibi rɔde ki kilɛ ki go darɔ ti tɛl-e nɛ ki to nje ti kin ka kadi ɔsi ngɛrɛngi ɔɛy.

Kilɛ tɔji do Luwɛ ti

²⁴⁻²⁵ Kadi kilɛ tɔji e ki do Luwɛ ti ki e ki karne ba ɛ e Luwɛ, e ki asi kadi ngɛm sɛsi adi osi me majal ti al, e ki kadi a ra adi itɛɛi rɛi me kunje ti ki rɔnɛl ki kanji yoro, e ki aji-je ki rɛbi lɛ Babe lɛje Jɛju Kirisi kin. Ningɛ kadi

tɔɔa, ki kɛti ɔɛl, ki tɔgi, ki kɔɔe, e lie, dɔkagilo ti ki dɛ, ki dɔkagilo ki ɔone, ki dɔkagilo ki a re bitɪ ki nɔ ti! *Amen.

* 1:14 Kilɛ ngirɛ nɛ je 5.18, 21-24

Makitibi Nɛ ki tɛɛ ki dɔe

Ta ki dɔ makitibi Nɛ ki tɛɛ ki dɔe ti

Tɔ ki «Apokalipisi» ki j-ingə me makitibi ti e ta Girəki ki kər mee ki ta Nanginda nə «Nɛ ki tɛɛ ki dɔe». Ningə e Ja ki e ki kare dan njé kaw kilə je ti ki dɔgi gide joo ə Babe Jəju Kirisi tɛɛ ki dɔ nɛ je ki rɔjeti ki to lo ɔɔyɔ ti ade ndangi (1.1-2).

Ja ndangi Makitibi kin a e ɓasi ki ɓal ki ɓu kare go koji Kirisi ti be. NGa ningə, e dɔkagilo ti ki nje kɔɓe ko bo ki Rom ti ndigi kadi dije ɔsi məkəsidi nangi nɔne ti tə yo madi be. Njé kun go Kirisi ki mbati kəsi məkəsidi nangi nɔe ti, adi-de kɔ ngay. Be ə, uwəi Ja awi iləi-e dangay ti dɔ dər ti ki Patimosi, mbata lə Poy Ta ki Maji ki ilə mɓee. NDangi makitibi kin adi njé kaw-naa je ki siri ki dɔnangi Aji ti ki ɓari-e Aji ji du (ɓone ɓari-e Turki).

Njé kun go Kirisi ingəi kɔ mbata gər ki gəri kadi Babe ləde e kare ba ə e Jəju Kirisi. E be ə, me kɔ ti kin, Ja ndangi makitibi adi-de, ilə-n dingəm mede ti kadi ai dɔ njade ti. Me makitibi ti ki Ja ndangi kin, nɛ ki əl tae ngay me ti e nɛ je ki oo me ndil ti, ki ndaji nɛ je ki tɔji nɛ je ki to ki kəme kəme. E ndaji nɛ je ki to me makitibi kun mindi ti ki kəke nɔɔ. Je dɔkagilo ti ki tɔgi je ki majal isi ɔdi rɔde, nə Jəju Kirisi ki e Babe a re kadi a budi-de mur.

Lo kilə ngirə ta ti, Ja əl ta ki dɔ rəne ti tə nje kaw kilə lə Kirisi ki nje ki lo koy ti (1.1-8).

Nɛ ki dɔsɔy, Ja tɔji nɛ koo me ndil ti lie ki dɔsɔy ki Jəju əl-e ta me ti kadi ndangi adi njé kaw-naa je ki siri ki dɔnangi Aji ti ki ɓari-e Aji ki du (1.9-3.22).

Go ti, Ja əl ta lə kun ki uni-e awi sie dɔrɔ ti adi oo nɛ je ki dangi dangi ɔsi go-naa me ndil ti. OO nɛ kində je ki me dɔrɔ ti ki isi ɔsi kurə Luwə əi ki Jəju Kirisi (4-5); oo makitibi ki nɛ kuwe je ki siri (6.1-8.1); oo təbi je ki siri (8.2-11.19); oo dirago əi ki da je ki joo (12.1-13.18); oo NGon bati əi ki dije ki kigə dɔde ki dibi ɓu ki dibi kuti ki dibi sɔ dɔ ti (144.000), taa ta ki gangi ki a re ki malayka əl ta dɔ

ti tɔ (14.1-20); oo kɔpi je ki siri ki a rəi ki wongi lə Luwə (15.1-16.21); oo tuji ki a ɔsi dɔ Babilon ti, ki rə a tətə da, ki nje kəl ta ngom kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti, ki rə ki a tətə su (17.1-20.10); taa oo dɔrɔ ki sigi, ki dɔnangi ki sigi, ki Jorijaləm ki sigi tɔ (21.1-22.5).

Makitibi Nɛ ki tɛɛ ki dɔe tɔl tane ki ndu ki ndəji ki ngə ngay ki Kirisi, Nje ki lo koy ti ndəji, ki ndue ki un ə nə: «M-a m-re ɓasine» (22.6-21). E makitibi ki ra rəne tə makitibi ki ngə ngay ə se to ɓəl wa be. NGa ningə Ja ndangi mba kadi ilə-n ɓəl me njé kadi-me je ti al, nə ndangi kadi ilə-n dingəm mede ti dɔkagilo je ti ki ngə. Nɛ je ki koo me ndil ti kin tɔji kilə ki Kirisi ra mbata maji lə dije lie ki njé ndole goe.

¹ Makitibi kin e nɛ ki to lo ɔɔyɔ ti ki Jəju Kirisi tɛɛ ki dɔe. Ningə e Luwə ə ade kadi tɔji ɓəə kilə je ləne, kadi gəri nɛ ki a ra nɛ ɓasi. E be ə, Jəju Kirisi ilə ki malayka ləne kare adi aw tɛɛ ki dɔe adi ɓəə kilə lie Ja gər.

² Ja ma naji dɔ nɛ je ti pətə ki oo kin təkə e ta lə Luwə, təkə e ta ki rɔjeti ki Jəju Kirisi tɛɛ ki dɔe.

³ Maji-kur e dɔ dəw ti ki tidə makitibi kin, ki dɔ dije ti ki njé koo dɔ ta je ki tɛɛ ta Luwə ti kin, ə təli rɔde go ti. Taddɔ dɔkagilo ki nɛ je kin a rai nɛ e ɓasi.

Ta ki sɔbi dɔ njé kaw naa je ki siri ki dɔnangi Aji ti

⁴ Mi Ja, ə m-ndangi makitibi m-adi səi njé kaw naa je ki siri ki isi dɔnangi Aji ti*.

M-dəji kadi Luwə ki isi nɔɔ ɓone, ki isi mari nu, ki e nje re nim, kadi ndil je ki siri ki ai nɔ kimbər ngar ti lie nim,

⁵ taa kadi Jəju Kirisi ki e nje ma naji ki rɔjeti, ki e dəw ki dɔsɔy ki j dan njé koy je ti, ki e NGar lə ngar je ki dɔnangi ti ne kin nim, pətə kadi me-maji ləde ki lapiya ləde e səsi naa ti.

Jəju Kirisi ndigi-je, ə taa-je gin tɔgi ti lə majal ki məsine,

⁶ ɔr-je ində ta dangi tə ngar je, təl-je njé kijə nɛ məsi kadi-kare ti mba kadi ji ra kilə j-adi Luwə ki Bawne. M-dəji kadi tɔji ki tɔgi e lie ki dɔ ɓal je ki dɔ ɓal je, *Amen!

⁷ Oi-e, isi re me kil ndi ti, Dije pətə a ooi-e ki kəmdə*,

NJé wa ki njé kɔsi kade ki ningə kin ka a ooi-
e ki kəmde,
Gin ka je ki dangi dangi ki dɔnangi ne a nɔi
ndoo mbata lie.

Oyo, Amen!

⁸ Babe Luwə ə nə: «Mi Alpa ki Omega, nje
kisi nɔɔ bone, nje kisi mari nu, ki nje re, mi
nje kisi dɔ tɔgi je ti pəti.»

Ja oo Kirisi me ndil ti

⁹ Mi ngokosi Ja, ki mi səsi naa ti me kɔ ti,
mi dansi ti səi ki Luwə ində səsi tə ngar je,
mi m-uwə tɔgim ba səsi me kində rɔ-naa ti
ki Kirisi. Dije iləi-mi dangay ti dɔ dər ti ki
Patimosi ki mbata ta lə Luwə ki m-ilə mbee,
taa ki mbata naji ki ma ki m-ma dɔ ta ki
rɔjeti ki Jəju Kirisi tɛɛ ki dɔe.

¹⁰ NDɔe ti kin, e ndɔ lə Babe, ɔa NDil re ur
dɔm ti, adi m-o ndu ta madi tɛɛ gom ti ki
tɔgine tə ndu təbi be,

¹¹ əl-m ə nə: «Nɛ ki o kin, indangi me
makitibi ti, ɔa go ti, ilə-n adi njé kaw naa
je ki siri, adi e Epəji, ki Isimir, ki Pərgam, ki
Tiyatir, ki Sardi, ki Piladəlpi, ki Lawodise.»

¹² Lo kin ti, m-yəti rəm kadi m-o dəw ə wa
ki a əl-m ta kin ɔa, m-o lambi je, ki rai-de ki
ɔr əi siri.

¹³ Ningə dan lambi je ti ka kin, dəw madi
ki to tə *NGon dəw be isi ti nɔɔ. Hə kibi ngal
rɔne ti, ɔa dɔ kadine ki kulə ki rai ki ɔr.

¹⁴ Dɔe je, ki bisi dɔe je, ndai bal bal tə buy,
ə se bu wa be. Kə kəme ndoy tə por be.

¹⁵ NJae je toi tə andi ki ndole, ki kɔdi o kam
be, ɔa ndue ɔa tə pungɔ ba kam be tɔ✧.

¹⁶ Uwə mee je siri ji kone ti, ningə kiya
kasigar ki tae ki taa atɔ soy soy, taa ta kate
e dam joo nim, tɛɛ tae ti. Kəme unji tə kadi
ki dan kada kam be.

¹⁷ Loki m-o-e ɔa, m-osi njae ti tə dəw ki oy,
m-to. Nə ində ji kone dɔm ti ə nə: «tɔəl al, mi
ki dɔsɔy, ə mi ki dɔbɔy ti tɔ✧,

¹⁸ mi nje kisi kəm ba, m-oy, nə m-təl m-isi
kəm ba, kadi m-isi biti ki dɔ bal je, dɔ bal je.
M-aw ki lakəle lə koy ki lo ki koo jim ti.

¹⁹ Ningə, kadi indangi nɛ ki o, nɛ ki isi ra
nɛ ɔasine, ki nɛ ki a ra nɛ go ti gogi.

²⁰ NGa ningə, ki ɔji dɔ mee je ki siri ki o ji
kom ti, ki lambi je ki siri ki rai-de ki ɔr, kər
mede ə to kin: mee je ki siri, əi malayka je lə

njé kaw naa je ki siri, ningə lambi je ki siri,
əi njé kaw naa je ki siri tɔ.»

2

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw-naa je ki Epəji ti

¹ NJe kuwə mee je ki siri ji kone ti, nje
njiyə dan lambi je ti siri ki rai-de ki ɔr əl-m
mi Ja ə nə: «Indangi makitibi kin adi malayka
lə njé kaw naa je ki Epəji ti, əl-e təkɔ nje kuwə
mee je ki siri ji kone ti, nje njiyə dan lambi
je ti siri ki rai-de ki ɔr əl ə nə:

² M-gər nɛ ra je ləi, m-gər kilə rai, ki kuwə
tɔgi ba ləi. M-gər kadi jɔ ilə bandi ta naa ti ki
njé me majal je al. Dije madi ki isi ɔari rɔde
njé kaw kilə je, nə əi njé kaw kilə je al kin, jɔ
ina-de adi igər-de tə njé ngom je.

³ Jɔ nje kuwə tɔgi ba, ingə kɔ mbata ləm, nə
be ka, iyə tae al.

⁴ NGa ningə, nɛ kare ki m-aw-n səi ki ta, e
ta lə kiyə ki iyə ta ndigi ki indigi-m kəte kin
kɔ.

⁵ Ə adi mei ole dɔ lo ki osi ti, iyə pa njiyəi ki
ɔasine kin kɔ, ə itəl ire dɔ njai ti ki kəte gogi.
Re iyə pa njiyəi ki ɔasine kin kɔ al ə, m-a m-
re kadi m-ɔr lambi ləi lo kise ti kin kɔ.

⁶ Ningə ki ɔasine kin, nɛ kare ki m-o maji,
rɔi ti, imbatɔ kilə ra Nikolayiti je, təkɔ mi m-
mbati-n kilə rade ka kin be tɔ.

⁷ NGa ningə, dəw ki aw ki mbine ɔa, kadi
oo-n dɔ ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je
kin!

«Dəw ki nje tətɔ rɔ, m-a m-ade uso kandi
kadi koy al ki a me ɔe rɔnəl ti lə Luwə✧.»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Isimir ti

⁸ «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé
kaw naa je ki Isimir ti: Ta ki dəw ki dɔsɔy, ki
e dəw ki dɔbɔy ti tɔ, dəw ki oy nə təl isi kəm
ba, əl me ti ə to kin:

⁹ M-gər kɔ ləi ki ndoo ləi, nə ki rɔjeti, jɔ njé
nɛ kingə. Taa m-gər ta je ki majal ki njé ki
ɔari rɔde əi nə n-əi *Jipi je, nə ki rɔjeti, əi Jipi
je al, isi əli dɔi ti: əi njé kaw-naa je lə *Satə.

¹⁰ A ingə kɔ, nə maji kadi iɔəl al. Su a buki
dije madi dansi ti dangay ti kadi na-n tɔgisi,
a ingəi kɔ asi ndɔ dɔgi, nə ai dɔ njasi ti biti
koy, ə m-a m-adi səsi jɔgi tətɔ rɔ, ki e kaji ki
biti ki nɔ ti.

11 «Dəw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n dō ta ki NDil Luwə əl njé kaw-naa je kin maji!

«Dəw ki nje tətī rō, kōy ki nje kō joo a tēē kade ti al.»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Pərgam ti

12 «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Pərgam ti: Ta ki dəw ki nje koti kiyə kasigar ki tae ki taa ati soy soy, taa ta kate e dam joo nim tō, əl me ti ə to kin:

13 M-gər lo ki isi ti kin; e lo ki *Satā ɔ be titi, nə be ka, bitī 6one, ɟ uwə rōi rōm ti adi ngə, inaji ndui al. Dəkagilo wa ki ndō ki tōli 6əə kilə ləm ki rōjeti, Atipasi, lo ti wa ki Satā isi ti kin ka, inaji ndui al.

14 Ningə, nə kare ki m-aw səi ki ta dō ti, e ta lə dije ləi madi ki uwəi go nə ndo ki to tə yə Balam be ngə kin. Balam ki nje kōji ngar Balaki kadi iyə gum uwə-n ngan *Isirayəl je ki rəbi kuso da ki pəli yo je nim, sangi-naa kaya ti nim✧.

15 E be tō ə, ɟ ka aw ki dije ki njé kuwə go nə ndo lə Nikolayiti je noo tō.

16 Ə kadi iyə pa njiyəi kō. A re e be al ə, m-a m-re 6asine kadi m-rō ki dije kin ki kiyə kasigar ki tēē tam ti kin.

17 «Dəw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n dō ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!

«Dəw ki nje tətī rō, m-a m-ade man ki e nə kuso ki 6oyō lōki, m-a m-ade kōsi mbal ki nda, ki e ki ndangi tō ti ki sigi✧ ki e tō ki dəw gər al titi. Dəw ki mbal kin ɔdi jie par ə gər tō kin.»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Tiyatir ti

18 «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Tiyatir ti: Ta ki dəw ki kə kəme ndoy tə por be, taa njae je toi tə andi ki ndole, ki kōdi o kam be, əl me ti ə to kin:

19 M-gər nə rai je, ki ndigi-naa ki to rōi ti, ki kadi-me ləi, ki ra kilə kadi dije, ki kuwə tōgi ba ləi. Nə rai je ki gogi ne maji al dō ki kəte je.

20 Nə nə kare ki m-aw səi ki ta dō ti, e kiyə ki iyə Jəjabəl, ki ə nə n-e dāne ki nje kəl tā ki ta Luwə ti kin, adi isi 6uki 6əə kilə je ləm wale: isi ɔsi-de ki me kaya ki ra ti, ki me kuso da ti ki pəli yo.

21 M-iyə dəkagilo m-ade kadi iyə-n pa njiyəne kō, nə mbati kiyə rəbi kaya ki ra.

22 E be ə, m-a m-ile nangi dō tirə rō kō ti, naa ti ki njé sange kaya ti je. A re iyəi ta pa njiyəde je ki majal kin kō wa taa, tə m-iyə ta nə ki m-ɔji kadi m-ra səde kin.

23 M-a m-adi ngane je oyi. Ba, lo kin ti, njé kaw naa je pəti a gəri kadi mi dəw ki m-gər mər ta je, ki ndigi ra je lə dije. Dəw ki ra dansi ti, m-a m-ra-e ki go kilə rae ti✧.

24 NGa ningə, səi ndəgi njé kaw-naa je ki Tiyatir ti, ki uwəi go nə ndo ki ngom kin, al, taa indoi nə ki əi je 6ari-e “nə 6oyō kaki lə Satā” kin al tō, m-əl səsi kadi igəri təki m-a m-ində nə kōy madi ki rangi dōsi ti al ngata.

25 NGa ningə, nə kare 6a, maji kadi, nə ki ai dō ti kin, uwəi ba, bitī kadi m-re.

26 «Dəw ki nje tətī rō, dəw ki uwə go kilə je ləm bitī dōbəy ti, m-a m-ade tōgi kōbe dō gin dije ti ki dangi dangi.

27 A ɔ-de 6e ki ɔl gindi, a tō-n dōde təki dəw a tō-n ngoo wanji kin be.

28 E be ə, mi wa ka m-ingə-n tōgi ki rō Bai ti. Taa m-a m-ade mee ki nje kibə ta gin lo ti tō✧.

29 «Dəw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n dō ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

3

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Sardi ti

1 «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Sardi ti: Ta ki nje ndil je ki siri lə Luwə ki mee je ki siri əl me ti ə to kin: M-gər kilə rai je: ira rōi adi dije ooi-ni tə dəw ki isi kəm, nə ki rōjeti 6a, ɟ dəw ki koy.

2 İsi kəm dō rōi ti, adi tōgi ndəge je ki isi oyi, tadō m-o kilə rai kare ki asi naa ta kəm Luwə ti goto.

3 Adi mei ole dō nə ndo ti ki ingə je, o dōe je kin, ningə kadi a dō njai ti ə iyə pa njiyəi ki majal kō. Kin ə re indəl dō 6i ti al ə, m-a m-re m-uwə-i nangi busi tə nje 6ogi be ki kanji kadi igər dō kade.

4 NGa ningə, dije madi je dani ti Sardi noo wa, lati nə ki majal kibi je ti ləde al. A iləi kibi ki nda rōde ti kadi dani-mi, tadō əi dije ki asi.

✧ 2:14 Kər Isirayəl je 31.16; Kər Isirayəl je 22-24 ✧ 2:17 Tēē ki taga 16.14-15, 33-34; Ejay 65.15 ✧ 2:23 Pa je 7.10; 62.13; Jərəmi 17.10 ✧ 2:28 26-28: Pa je 2.8-9; Kər Isirayəl je 24.17

⁵ Dije ki njé tɛti rɔ, a ilai kibi ki nda rɔde ti, ningə m-a m-buji tɔde kɔ me makitibi kaji ti al. M-a m-gər-de tɔ dije ləm ta kəm Bai ti ki ta kəm malayka je ti lie.

⁶ Dəw ki aw ki mbine ɓa, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Piladəlpi ti

⁷ «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Piladəlpi: Ta ki nje kay njay, dəw ki rɔjeti, e ki uwə lakəle lə *Dabidi jine ti, e ki uwə tɛɛ ə dəw asi kuti al, e ki uwə uti ə dəw asi tɛɛ al, əl me ti ə to kin:

⁸ M-gər kile rai; m-gər kadi tɔgi e ngay al, nə ingəm ta ləm maji, inaji ndui al. NGa ningə, ki ne kin, m-tɛɛ ta kəy nɔi ti, ki dəw ki asi kadi uti goto.

⁹ Ningə nɛ ki m-a m-ra ki dije ki njé kaw-naa ki tɔ *Sata, ki əi njé ngom je, ki əi nə n-əi *Jipi je, nə əi Jipi je ki rɔjeti al ə to kin. M-a m-ində tɔgi dɔde ti kadi rai əsi dɔde nangi nɔi ti. Lo kin ti, a gəri kadi m-ndigi.

¹⁰ Təki ingəm-n ndu ki m-adi kadi uwə-n tɔgi ba, mi ka m-a m-ngəm-i dɔkagilo kɔ ti ki a re dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne pəti kadi na-de kin tɔ.

¹¹ M-a m-re ɓasi, ə uwə nɛ ki to ji ti kin nga, kadi dəw madi taa nɛ kigə go ji lai al.

¹² «Dəw ki nje tɛti rɔ, m-a m-ra-e tɔ kagi ngadan kəy me kəy ti lə Luwə ləm, ningə a tɛɛ taga al ratata. M-a m-ində tɔ Luwə ləm nim tɔ ɓe bo lie ki e Jorijaləm ki sigi kin nim dɔe ti. Jorijaləm ki j dɔrɔ ti rɔ Luwə ti ləm, re ur nangi. Taa m-a m-ində tɔm ki sigi dɔe ti tɔ.

¹³ «Dəw ki aw ki mbine ɓa, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Lawodise ti

¹⁴ «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw-naa je ki Lawodise: Ta ki dəw ki e *Amen, dəw ki nje ma naji ki a dɔ ndune ti, dəw ki rɔjeti ki e dɔ nɛ kində je ti lə Luwə pəti, əl me ti ə to kin:

¹⁵ M-gər kile rai; m-gər kadi isɔl al nim, itingə al nim. Kin ə re isɔl al ɓa, re a tingə!

¹⁶ Nə ki ne kin, isɔl al nim, itingə al nim, ilala, adi m-a m-tɔmɔ-i kɔ.

¹⁷ I əl ə nə j nje nɛ kingə, ira gati ingə-n nɛ ngay, aw ki ndoo nɛ madi al. NGa ningə, kei

nje kəm-to-ndoo, kei dangiti, nɛ lai goto, a ki rai kare, kəmi oo lo al kin ə, o al.

¹⁸ E be ə, m-adi ta kɔji kadi ire indogi səm ɔr ki por ndir-e maji kin kadi indu-n, kadi indogi səm kibi ki nda uti-n dɔ ka ki rɔ kare lai kin kadi rai sɔl-i al, ə kadi indogi nɛ kilə kəm ti ilə kəmi ti kadi kəmi oo lo maji gogi.

¹⁹ Dije pəti ki m-ndigi-de, m-ndangi-de ə m-inde-de m-ɔji-de. Maji kadi itingə bil, ə iyə rabi njiyəi ki majal kɔ.

²⁰ O maji, mi m-a ta kəy ti, m-ində ta kəy. Re dəw oo dɔ ndum ə tɛɛ ta kəy ɓa, m-a m-ur kəy goe ti, m-a m-uso sie nim e a uso səm nim.

²¹ «Dəw ki nje tɛti rɔ, m-a m-ade isi səm dɔ kimbər ngar ti ləm, təki mi m-təti rɔ ə m-aw m-isi ki Bai dɔ kimbər ngar ti lie kin be tɔ.

²² Dəw ki aw ki mbine ɓa, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

4

Kilə tɔji dɔ Luwə ti me dɔrɔ ti

¹ Go nɛ je ti kin ɓa, m-o nɛ ki rangi me ndil ti ɓəy: m-o ta rabi tɛɛ dɔrɔ ti, ningə ndu dəw ki əl-m ta kəte ka kin, təl ɓa tɔ tɔbi be əl-m ə nɔ: «Ire taa ne, ə m-a m-tɔji nɛ ki a ra nɛ lo ti ti m-adi o.»

² Ta naa ti nɔɔ, NDil Luwə tɛti-m uwə-m aw səm dɔrɔ ti. Ningə yə, m-o kimbər ngar tɛɛ isi, ɓa dəw madi isi dɔ kimbər ngar ti ka kin.

³ Dəwe ndole tɔ mbal je ki ɓari-de jasipi ki sarduwan kin be. NGabirəndi ki kunje tɔ tɔ mbal əmerodi be unji gə kidi kimbər ngar ka kin.

⁴ Ningə kimbər je kuti joo gide sɔ isi gai gidi kimbər ngar ka kin, ɓa ngatɔgi je kuti joo gide sɔ ki ɔy kibi ki nda isi dɔ kimbər je ti ki kuti joo gide sɔ ka kin, ilai jɔgi kəsi-gon ki rai ki ɔr dɔde ti.

⁵ Kunji je, ki ndu dije, ki ndangi ndi je tɛɛi kimbər ngar ti. Lambi je siri ɔi ta kəm NGar ti, adi əi ndil je lə Luwə ki siri.

⁶ Nɔ kimbər ngar ti, nɛ madi ki titi-naa ki man ba ki ay njay njay tɔ bər be a titi.

Nɛ je ki njé kisi kəm əi sɔ, kəmde rosi rɔde ki kəte je ki gogi je, isi dana nɔ kimbər ngar ti nim, gai gide nim.

⁷ Nɛ ki nje kisi kəm ki dɔsɔy titi-naa ki ɓɔl, e ki kɔ joo titi-naa ki ngon baw mangi, e ki

kɔ mitɔ, ta kɔme to tɔ ta kɔm dɔw be, ningɔ e ki kɔ sɔ, to tɔ soro ki isi nal be tɔ.

⁸ Nɛ je ki njɛ kisi kɔm kin, ki kare aw ki bagine mehe mehe, ba kɔme rosi lo dɔ bage ti je gin bage ti je. Kondɔ je ki kada je isi ta kosi pa ti ɛi nɔ: NJe kay njay, nje kay njay, nje kay njay e Baɓe Luwɔ ki aw ki tɔgi dɔ nɛ je ti pɛti. E ki isi mari nu, isi bone, e ki a re.

⁹ Dɔkagilo je pɛti ki nɛ je ki njɛ kisi kɔm ki sɔ ka kin osi pa, ilɛi tɔji dɔ nje kisi dɔ kimbɔr ngar ti, nje kisi biti ki nɔ ti, ɔsi kure, rai-e oyo ba,

¹⁰ *NGatɔgi je ki kuti joo gide sɔ ɔsi makɛside nangi nɔ nje kisi dɔ kimbɔr ngar ti, ɔsi gon nje kisi biti ki nɔ ti, buki jɔgi kɔsi-gon je lɔde nɔ NGar ti ningɔ ɛli-e ɛi nɔ:

¹¹ Baɓe Luwɔ lɔje, i asi kadi dije ilɛi tɔji dɔi ti, ɔsi kurɛi, taa asi kingɔ tɔgi tɔ, tadɔ i ɛ ira nɛ je pɛti, nɛ je ki koo ki kɔm kin toi ki go ndigi ti lɛi.

5

Makitibi la NGon bati

¹ M-o makitibi ki kuu gidi-naa ti to da ji kɔ nje kisi dɔ kimbɔr ngar ti. E makitibi ki ndangi nɛ me ti je gidi ti je, ningɔ uwɛi lo siri ki nɛ kuwɔ makitibi je.

² M-o malayka ki nje tɔgi kare un ndune ki taa ɛ nɔ: «Nɔ ɛ asi kadi rɛy nɛ kuwɔ makitibi je ɛ tɛɛ makitibi kin ɛ?»

³ Nɔ ki me dɔrɔ ti, ki dɔnangi ti ɛ se gin dɔnangi ti, dɔw ki asi kadi tɛɛ makitibi kin, ɛ se kadi ilɛ kɔmne me ti goto.

⁴ Lo kin ti, m-nɔ ngay, tadɔ dɔw asi kingɔ dɔw ki asi kadi tɛɛ makitibi kin ɛ ilɛ kɔmne me ti al.

⁵ Ba dɔw kare dan ngatɔgi je ti ɛl-m ɛ nɔ: «Inɔ al, o bɔl nda ki gin koji ti lɛ Juda, dɔw ki tɛɛ gin *Dabidi ti, ki tɛti rɔ, e asi kadi rɛy nɛ kuwɔ makitibi je ki siri ɛ tɛɛ makitibi kin.»

⁶ Lo kin ti nɔɔ, m-o NGon bati a taa dana nɔ kimbɔr ngar ti, ningɔ nɛ je ki njɛ kisi kɔm ki sɔ ki ngatɔgi je ki kuti joo gide sɔ gɛi gide. NGon bati ka kin to tɔ nɛ ki dɔw ijɔ minde be. Gaje je ɛi siri, taa kɔme je ɛi siri tɔ, tɔ ndil je ki siri lɛ Luwɔ ki ilɛ-de ki dɔnangi ba pɛti.

⁷ NGon bati isi re basi ki rɔ nje kisi dɔ kimbɔr ngar ti kadi taa makitibi jie ti.

⁸ Ta naa ti nɔɔ, nɛ je ki njɛ kisi kɔm ba ki sɔ ki ngatɔgi je ki kuti joo gide sɔ ɔsi makɛside nangi nɔ NGon bati ti. Dɔw ki ra uwɔ kɔnde ki kɔpi je ki rai ki ɔr ki nduji kagi ki ɛti maji jine ti. Nɛ je kin ɛi ta je ki dije lɛ Luwɔ isi ɛli ki Luwɔ.

⁹ NJɛ kisi kɔm ba ki sɔ ki ngatɔgi je ki kuti joo gide sɔ, osi pa ki sigi ɛli ɛi nɔ:

«I asi kadi un makitibi,

Ɔ irɛy nɛ kuwe je.

Tadɔ dije tɔli-ni, i igangi dɔ gin koji je ki dangi dangi,

NDon ta je ki dangi dangi,

Dije ki dangi dangi,

Gin be je ki dangi dangi ki mɛsi, adi Luwɔ.

¹⁰ Gin dije ki dangi dangi kin,

Ɔndɔ-de ta dangi tɔ ngar je,

Ɔtɔl-de njɛ kijɔ nɛ mɛsi kadi-kare ti mbata lɛ Luwɔ lɔje,

Ningɔ ɛi je ɔi be dɔnangi ti nɛ.»

¹¹ Lo kin ti, m-go lo ba, m-o ndu kosi malayka je ngay, ki ɛi dibi kutide dibi kutide», gɛi gidi kimbɔr ngar, ki nɛ je ki njɛ kisi kɔm ba, ki ngatɔgi je.

¹² Ningɔ uni ndude ki taa ɛli ɛi nɔ:

«NGon bati ki dije tɔli-e,

Asi kadi ingɔ tɔgi, ki nɛ kingɔ, ki gosi, ki ngangɔ, ki kɔsi-gon, ki tɔba, ki kilɛ tɔji!»

¹³ Taa m-o ndu nɛ kindɔ je pɛti ki dɔrɔ ti, ki dɔnangi ti, gin dɔnangi ti, ki me ba bo ti osi pa ɛi nɔ:

«Kilɛ tɔji, ki kɔsi kurɛ, ki tɔba, ki tɔgi,

E lɛ nje kisi dɔ kimbɔr ngar ti ɛi ki NGon bati biti ki nɔ ti!»

¹⁴ Lo kin ti nɔɔ be, nɛ je ki njɛ kisi kɔm ba ki sɔ ɛli ɛi nɔ: «Amen!» Ba ngatɔgi je ɔsi makɛside nangi nɔ nje kisi dɔ kimbɔr ngar ti ɛi ki ngon bati, ɔsi gonde.

6

NGon bati ɛi ki nɛ kuwɔ makitibi je mehe

¹ M-o NGon bati uwɔ nɛ kuwɔ makitibi je ki siri ɔr, ningɔ m-o ndu nɛ ki nje kisi kɔm ba ki dɔsɔy dan nɛ je ki njɛ kisi kɔm ba ti ki sɔ un ndune ki taa, ndue ba tɔ ndangi ndi be ɛ nɔ: «Ɔre!»

² M-go lo, ningɔ m-o sindɔ kare ki nda. NJe kale uwɔ kagi kunduru jine ti, adi-e jɔgi

kɔsi-gon. E dɔw ki tɔti rɔ ngata, nɔ aw tɔ tɔti rɔ ki rangi bɔy.

³ Loki NGon bati uwɔ nɛ kuwɔ makitibi ki kɔ joo ɔr ningɔ, m-o ndu nɛ ki nje kisi kɔm ba ki kɔ joo ɔl ɔ nɔ: «frel!»

⁴ Lo kin ti, sindɔ ki rangi, ki kɔr tɔ por be tɛɛ re. Nje kale aw ki tɔgi kadi ɔr-n lapiya dɔnangi ti kɔ, kadi dije tɔli-naa dande ti. Adi-e kiyɔ kasigar ki ngal.

⁵ Loki NGon bati uwɔ nɛ kuwɔ makitibi ki kɔ mitɔ ɔr ningɔ, m-o ndu nɛ ki nje kisi kɔm ba ki kɔ mitɔ ɔl ɔ nɔ: «frel!» Ɖ m-gɔ lo ningɔ, m-o sindɔ kare ki ndul. Nje kale uwɔ nɛ mbɔji nɛ jine ti.

⁶ Ningɔ m-o ndu ta madi j̄ ki dan njɛ kisi kɔm ti ki sɔ ɔ nɔ: «Gɔme ngon ngo mbɔji nɛ kare be par e lo kilɔ ti ki ndɔ kare, ɔ ɔrji ngon ngo mbɔji nɛ mitɔ be par e lo kilɔ ti ki ndɔ kare tɔ; nɔ kadi ituji yibi ɔi ki kasi kandi nju al.»

⁷ Loki NGon bati uwɔ nɛ kuwɔ makitibi ki kɔ sɔ ɔr ningɔ, m-o ndu nɛ ki nje isi kɔm ba ki kɔ sɔ ɔl ɔ nɔ: «frel!»

⁸ Ɖ m-gɔ lo ningɔ, m-o sindɔ kare ki bɔle to tɔ mbi kam be. Nje kale tɔe nɔ «Yo», bɔ lo ki koo isi njiyɔ goe ti. Adi-de tɔgi dɔ dam dɔnangi ti ki kare me ki sɔ ti kadi tuji dije ki me ti ki rɔ je, ki bɔ je, ki mɔy tɔ ko dije ki da je ki majal ki dɔnangi ti ne.

⁹ Go ti, loki NGon bati uwɔ nɛ kuwɔ makitibi ki kɔ mi ɔr ningɔ yɔ, m-o ndil dije ki ndɔ ki tɔli-de ɔ ai gin dingiri kadi-kare ti lɔ Luwɔ. Ɖi dije ki tɔli-de mbata ta lɔ Luwɔ ki ai dɔ ti, mai naje.

¹⁰ Dije ka kin uni ndude ki taa, ɔli ta ki tɔgide ɔi nɔ: «Babɛ, j̄ ki j̄ nje kay njay, j̄ ki j̄ dɔw ki rɔjeti, a ngɔm biti dɔkagilo ti ki ra taa a gangi ta dɔ dije ti ki dɔnangi ti, ɔji-n dɔ mɔsije ki buki kɔ ɔ?»

¹¹ Ba lo kin ti nɔɔ, adi dɔw ki ra kibi ngal ki nda, ningɔ dɔji-de kadi ɔrɔi mede ndɔy bɔy, biti kadi tɔ ndɔgi ngakɔde je, ki madi-kilɔde je, ki nayi-naa nɔɔ, kadi tɔ a tɔli-de tɔ ɔi je be kin, kɔrde re dɔ made ti, tɔl tae bɔy taa.

¹² Ningɔ m-o NGon bati uwɔ nɛ kuwɔ makitibi ki kɔ meɛ ɔr, bɔ dɔnangi yɔki yɔki ki ɔti bɔl ngay. Kadi tɔl ndul kururu tɔ kibi sirɔ be, ɔ nay ba pu tɔl to tɔ mɔsi be tɔ.

¹³ Mee je j̄i dɔrɔ ti tosi ki nangi tɔ kandi

mbay-kote ki mbuji al bɔy, ɔ nɔl gange ki nangi kin be.

¹⁴ Dɔrɔ a goto kɔ tɔ tuwɔ ki dɔw a kuu gidinaa ti kin be; ningɔ mbal je, ki dɔ dɔr je a ndui rɔde kɔ.

¹⁵ NGar je ki dɔnangi ti ne, ki njɛ tɔbɔ je, ki bɔ je lɔ asigar je, ki njɛ nɛ kingɔ je, ki njɛ tɔgi je, ki ndɔgi dije pɔti, bɔɔ je ki dije ki kare, a ayi-naa kadi bɔyɔi rɔde bole lo je ti ki gidimbal je ti ki tɔti.

¹⁶ A ɔli mbal bɔ je ki mbal je ki tɔti ɔi nɔ: «Itosi dɔje ti, i bɔyɔi-je say ta kɔm nje kisi dɔ kimbɔr ngar ti, ki ta wongi ti lɔ NGon bati».

¹⁷ Tadɔ ndɔ wongi ki bɔ re ngata, dɔw ki asi kadi ɔ nɔ mi ɔ m-a am goto».

7

Dije ki 144.000 ki Luwɔ indɔ mbɔ lɔne nɔde ti

¹ Go nɛ je ti kin, m-o malayka je sɔ ai taa dɔ kum dɔnangi ti ki sɔ. *Malayka je ka kin uwɔi nɔl je ki sɔ ki dɔnangi ti ne kadi tɔ ilɔi dɔnangi ti al nim, dɔ ba ti al nim, taa dɔ kagi je ti al nim tɔ.

² M-tɔl m-o malayka madi ki rangi bɔy j̄ ki lo kibɔ kadi ti be, uwɔ mbɔ lɔ Luwɔ ki nje kisi kɔm ba jine ti. Ningɔ un ndune ki taa ɔl malayka je ki sɔ ki ingɔi tɔgi kadi adi kɔ nɛ kindɔ je ki dɔnangi ti ne ki me ba ti ɔ nɔ:

³ «Ɖti kadi adi kɔ nɛ kindɔ je ki dɔnangi ti, ɔ se me ba ti, ɔ se dɔ kagi je ti, biti kadi j-indɔ mbɔ nɔ bɔɔ kilɔ je ti lɔ Luwɔ bɔy taa.»

⁴ Adi-mi kɔr dije ki e ki kindɔ mbɔ lɔ Luwɔ nɔde ti ɔi dije dibi bu kare ki dibi kuti sɔ ki dibi sɔ dɔ ti, gin koji je ti lɔ ngan *Isirayɔl je pɔti.

⁵ Adi e: gin koji ti lɔ Juda, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɔ Rubɛ, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɔ Gadi, dije dibi kuti ki dibi joo;

⁶ gin koji ti lɔ Asɔr, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɔ Nɔpɔtali, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɔ Manase, dije dibi kuti ki dibi joo;

⁷ gin koji ti lɔ Simɔyɔ, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɔ *Lɔbi, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɔ Isakar, dije dibi kuti ki dibi joo;

⁸ gin koji ti lɔ Jabilɔ, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɔ Jisɔpi, dije dibi kuti ki dibi

joo; gin koji ti lę Bęnjame, dije dibi kuti ki dibi joo.

Gin dije ki dangi dangi

⁹ Go ti, m-go lo ęa, m-o kosi dije ki ęti ęal ngay ki dęw asi kadi tidę kęrde al. ęi dije ki gin ęe je ti ki dangi dangi, gin koji je ti ki dangi dangi, gin dije ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi. Dije kin ai nę kimbęr ngar ti, ki nę NGon bati ti, ai ki kibi ngal ki nda nda ręde ti, taa uwęi baji tan je jide ti tę.

¹⁰ Ningę uni ndude ki taa ęli ęi nę: «Kaji j rę Luwę ti lęje ki e nje kisi dę kimbęr ngar ti ęi ki NGon bati.»

¹¹ *Malayka je pęti lęi-naa gęi gidi kimbęr ngar, ki ngatęgi je ki nę je ki nję kisi kęm ba je, osi ki ta kęmde nangi nę kimbęr ngar ti, ęsi kurę Luwę,

¹² ęli ęi nę: «Amen! Kilę tęji, ki tęęa, ki gosi, ki oyo ki ra, ki kęsi-gon, ki tęgi, ki ngangi e lę Luwę lęje ki dękagilo ki dękagilo, biti ki nę ti! *Amen!»

¹³ Lo kin ti nęę, ki kare dan ngatęgi je ti un ta ęl-m ę nę: «Dije ki ęi kibi ngal je ki nda nda kin ęi nę je ę? ę ii ra be ę ręi ę?»

¹⁴ ę m-ile ti m-ę nę: «Bębe, j igęr maji!» Ba ęl-m ę nę: «ęi dije ki tęęi me kindę kęm-ndoo ti ki bo. ęi togi kibi ngal je lęde, togi adi nda me męsi NGon bati ti.

¹⁵ E mbata kin ę, uwęi ręde ai nę kimbęr ti lę Luwę, ęsi kure kondę je kada je me kęy ti lie. Ba nje kisi dę kimbęr ngar ti a dębi bagine dęde ti gin kęy kisine ti.

¹⁶ Bę a ra-de al ratata, kindę man a ra-de al ratata, taa por kadi ę se kunji nę madi a ndabi-de al ratata tę,

¹⁷ tadę NGon bati ki nje ka dadan lo ti nę kimbęr ngar ti a e nje kul-de, kadi a aw sęde lo man ti ki maji kadi ęyi-naa. Luwę a bęr man nę lay lay kęmde ti*»

8

Nę kuwę makitibi ki kę siri

¹ Loki NGon bati ęr nę kuwę makitibi ki kę siri, lo ki dęrę ti tęl to ndingi asi ngan kadi dę mitę.

² Ningę m-o malayka je ki siri ai ta kęm Luwę ti, adi adi-de tębi siri.

³ Malayka madi kare re ilę ręne a kadi dingiri ti, uwę bay por ki nduji kagi ki ęti

maji e me ti jine ti. E bay ki rai-e ki ęr, ningę adi-e nduji kagi je ngay ki ęti maji, kadi aw-n ki ta je ki dije lę Luwę isi ęli ki Luwę. Aw-n dę dingiri ęr ti ki a nę kimbęr ngar ti.

⁴ Ba sa nduji kagi ki ęti maji su ji malayka ti ta kęm Luwę ti aw ki taa ki ta je ki dije lę Luwę isi ęli ki Luwę.

⁵ Ningę go ti, malayka un bay por ki nduji kagi ki ęti maji e me ti ka kin, ęuki por dingiri rosi, ęa igę ilę ki dęnangti ti, par ę ta naa ti nęę, ndangti ndi je, ki ndu dije, ki tęl ndi je tęęi, taa dęnangti yęki tę.

Tębi je ki sę ki dęsay

⁶ *Malayka je ki siri ki uwęi tębi je ki siri jide ti indęi dę ręde dana kadi kęli-de.

⁷ Malayka ki dęsay kęl tębi lęne ęa, kęsi, ki por ki pole-naa ki męsi ę ędi ki dęnangti ti. Ningę lo kin ti nęę be, dam dęnangti ki kare me ki mitę ti ę por, kagi kare me ki mitę ti ę por, taa mbi kam kare me ki mitę ti ę por tę.

⁸ Malayka ki kę joo kęl tębi lęne ęa, nę madi ki boy tę mbal ki a taa be, ę por, ęingę osi me ba ti, adi dam ba ki kare me ki mitę ti tęl męsi.

⁹ Nę kindę je ki kare me ki mitę ti me ba ti oyi, taa bato kare me ki mitę ti tuji tę.

¹⁰ Malayka ki kę mitę kęl tębi lęne ęa, kękirę mee kare ki ę tę por be, j dęrę ti osi nangti dę ki kare me ki mitę ti lę mbo je ki wol man je.

¹¹ Tę mee ka kin nę «nę ki ati.» Ki kare me ki mitę ti lę man je tęli ati kanana, ningę dije ngay ki ęyi-naa man je kin oyi tę, tadę tęl ki tęli ati kanana.

¹² Malayka ki kę sę kęl tębi lęne ęa, dam kadi ki kare me ki mitę nim, dam nay ki kare me ki mitę ti nim, taa mee je ki kare me ki mitę ti ingęi kindę adi lo kadi damde ki kare me ki mitę ti unji goto. Dam lo ki kada kare me ki mitę ti nim, dam lo ki kondę kare me ki mitę ti nim, kunji goto dęde ti*»

¹³ M-tęl m-go lo ęęy ningę, m-o soro kare ki nal taa sęy dan nęl ti un ndune taa ki tęgine ę nę: «Kęm-to-ndoo! kęm-to-ndoo! kęm-to-ndoo a e dę dije ti ki dęnangti ti ne, loki ndęgi malayka je ki nayi-naa mitę kin a kęli tębi lęde.»

9

Tɔbi ki kɔ mi 6a

¹ Malayka ki kɔ mi kɔl tɔbi lɔne 6a, m-o mee kare j̄ dɔrɔ ti osi dɔnangi ti. Adi mee ka kin lakɔle ta lo ki koo.

² Tɛɛ ta lo ki koo ningɔ, sa por su ti tɛɛ ki taga tɔ sa por ki me pur ti ki boy be. Sa ka kin uti kɔm kadi ɔi ki dɔrɔ.

³ Bɔti je tɛɛi me sa por ti ka kin, sanɔi-naa dɔnangi ti. Ɖi bɔti je ki adi-de tɔgi ki to tɔ yɔ ni be.

⁴ Ɖgi-de kadi adi kɔ wale je, ki kam je, ki kagi je, nɔ kadi adi kɔ dije ki awi ki mbɔ lɔ Luwɔ nɔde ti al kin par.

⁵ Adi-de ta rɔbi kadi tɔli dije kin al, nɔ kadi adi-de kɔ ngay tɔ kadi yo par asi nay mi.

⁶ Dɔkagilɔe ti kin, dije a sangi koy, nɔ a ɪngɔi koy al. A ndigi kadi n-oyi, nɔ koy a ay say kɔ kadide ti.

⁷ Bɔte je kin, toi tɔ sindɔ je ki dɔw dɔɔ nɛ rɔ rɔde ti, adi ɔi bɔsi lo kaw rɔ ti kin be. Nɛ je ki dɔde ti toi tɔ jɔgi kɔsi-gon ki rai ki ɔr be, ningɔ ta kɔmde to tɔ ta kɔm dije be tɔ.

⁸ B̄j dɔde to tɔ b̄j dɔ dɔne je be, 6a ngangide to tɔ ngangɪ bɔl be tɔ.

⁹ Ningɔ toi tɔ nɛ ki dɔw ilɔ nɛ rɔ ki ki ḡindi nɔ gude ti be, 6a ka bagide 6a tɔ ka pusi rɔ je ki sindɔ je bay bay ndɔri-de ki ngɔdi dɔde sɔbi lo rɔ kin be*.

¹⁰ Ta mongide ati tɔ ta mongɪ ni be, ningɔ e mongide ti kin ɔ awi ki tɔgi ki kadi adii kɔ dije nay mi titi.

¹¹ Awi ki malayka ki dɔ lo ki koo ti tɔ ngar dɔde ti. Tɔ ngar lɔde ka kin nɔ «Abidɔ» ki ta ebirɔ, ɔ «Apoliyɔ» ki ta girɔki tɔ. Kɔr me to kin nɔ «NJe tuji lo».

¹² Kɔ ki dɔsay dɔ ngata, ningɔ nay kɔ je ki rangɪ joo kadi rɔi go ti bɔy.

¹³ Malayka ki kɔ mehe kɔl tɔbi lɔne, ningɔ m-o ndu dɔw madi j̄ dingiri ti ki rai ki ɔr ki isi nɔ Luwɔ ti, j̄ dɔ kume je ti ki sɔ re.

¹⁴ Ba ndu ka kin ɔl malayka ki kɔ mehe ki uwɔ tɔbi jine ti ɔ nɔ: «ɪyɔ malayka je ki sɔ ki dɔɔi-de ki sɔn dɔ ba Epirati ti kin taa.»

¹⁵ Ningɔ ɪyɔ malayka je ki sɔ ka kin taa. Ɖi malayka je ki isi dɔ njade ti mbata dɔ kadi wa kin, me ndɔ ti wa kin, me nay ti wa kin, ki me bɔl ti wa kin tɔ, kadi tɔ tuji dije ki kare me ki mitɔ ti kɔ, dɔnangi ti ba pɔti.

* 9:9 Juwɔl 2.4-5; 1.6

¹⁶ Adi-mi kɔr asigar je lɔde ki awi ki sindɔ ɔi miliyɔ 6u joo.

¹⁷ NGA ningɔ yɔ, m-o sindɔ je ki njɛ kal-de je me ndil ti: awi ki nɛ rɔ kuti dɔ nɔ gude ki kɔr tɔ por be, to tɔ bɔl dɔrɔ be, taa to tɔ bɔl kɔdi-man sindɔ be tɔ. Dɔ sindɔ je ka kin to tɔ dɔ bɔl be, ningɔ por je, ki sa je, ki nɛ je ki njɛ taa por ki tɔgide je tɛɛ tade ti.

¹⁸ E ki nɛ tuji lo je ki mitɔ, ki ɔi por je, ki sa je, ki nɛ je ki njɛ taa por ki tɔgide je, ki tɛɛi tade ti kin ɔ ko dije ki kare me ki mitɔ ti dɔnangi ti ba pɔti a tɔ-n.

¹⁹ Tadɔ tɔgi sindɔ je e tade ti nim mongide ti nim tɔ. Mongide to tɔ li be, ningɔ ta mongide to tɔ dɔ nɛ be kadi adii kɔ dije.

²⁰ NGA ningɔ, ki ɔji dɔ ndɔgi dije pɔti ki tɛɛi ta yo ti lɔ nɛ je ki njɛ tuji lo kin 6a, mbati kadi ɪyɔi ta kaw nɔ kagi yo je ti ki ɔi nɛ je ki rai-de ki jide. Nayi-naa ki lo kɔsi mɔkɔside nangi nɔ ndil je ti ki majal, ki nɔ kagi yo je ti ki rai-de ki ɔr je, ki la je, ki ningɔ-kasi je, ki gaji mbal je ɔ se ki kagi je ki asi koo lo al nim, asi koo dɔ ta al nim, taa asi njiyɔ al nim tɔ kin.

²¹ Taa ɪyɔi ta tɔl dije al nim, ta ra kimɔ al nim, ta kuwɔ marim al nim, ta bɔgi al nim tɔ.

10

Malayka ɔi ki ngon makitibi

¹ Go ti, m-o malayka ki rangɪ kare ki nje tɔgi j̄ dɔrɔ ti risi ki dɔnangi ti. Kil ndi tibi dɔe, taa ngabirɔndi isi dɔe ti tɔ jɔgi ngar be, 6a ta kɔme ɔsi tɔ kadi be tɔ, ningɔ njae je toi tɔ bar por be.

² Uwɔ ngon makitibi jine ti, indɔ nja kone dɔ ba ti, ɔ indɔ nja gɔlne dɔnangi ti tɔ.

³ Un ndune ki taa ki tɔgine, nɔ tɔ bɔl be, ningɔ go ndue ti, ndangi ndi siri 6a.

⁴ Ɖ lokɪ m-aw kadi m-ndangi ndude me makitibi ti 6a, m-o ndu ta madi ki j̄ dɔrɔ ti ɔl-m ɔ nɔ: «ɪngɔm ndu ta lɔ ndangi ndi je kin mei ti, 6i indangi me makitibi ti al.»

⁵ Lo kin ti, malayka ki m-o-e, njae kare e dɔ ba ti, ɔ e ki nungi e dɔnangi ti ka kin, un ji kone ilɔ ki dɔrɔ ti,

⁶ ningɔ un mindine ki tɔ Luwɔ ki nje kisi biti ki nɔ ti, ki nje kindɔ dɔrɔ, ki dɔnangi, ki ba bo, ki nɛ je ki mede ti ɔ nɔ: «Dɔkagilo ki rangɪ kadi dɔw a ɪyɔ adi man goto ngata.

⁷ NDɔ ki malayka ki kɔ siri a ilɛ ngirɛ kadi kɔl tɔbi lɛne kin ɔa, Luwɛ a tɔl ta ndigi ra lɛne ki to lo ɔɔyɔ ti, tɔki ɛl-n tae ɔɛɛ kilɛ je lɛne ki ɛi njɛ kɔl ta je ki tae ti[✧].»

⁸ NDU dɔw ki kɔte m-o j ki dɔrɔ ti ka kin tɔl ɛl-m ta ki rangi ɔɔy ɛ nɔ: «Aw itaa ngon makitibi ki tɛɛ mee kin ji malayka ti ki indɛ njane kare dɔ ba ti ɛ indɛ ki nungi dɔnangi ti kin.»

⁹ M-aw ɔasi ki rɔ malayka ti ka kin, m-dɔje kadi adi-m ngon makitibi ningɛ, ilɛ-m ti ɛ nɔ: «Itaa uso, a ati kanana kandai ti, nɔ a nɔl tai ti tɔ tɔji be.»

¹⁰ M-taa ngon makitibi ka kin ji malayka ti m-uso, ningɛ nɔl tam ti tɔ tɔji be, nɔ loki m-tibi mem ti ɔa, ati kadam ti kanana.

¹¹ Ningɛ go ti ɛli-mi ɛi nɔ: «Maji kadi ɛl ta ki ta Luwɛ ti ki ɛl ɔji-n dɔ nɛ je ki a ra gin dije ki dangi dangi, ki gin ɔe je ti dangi dangi, ki ndon ta je ti ki dangi dangi, ki ngar je ngay, kin ɔɔy.»

11

Njɛ ma naji je ki joo

¹ Dɔw adi-m gakira ki to titi-naa ki kagi mbɔji nɛ be, ningɛ ɛl-m ɛ nɔ: «I taa imbɔji kɔy lɛ Luwɛ nim, dingiri nim, taa itidɛ dije ki njɛ kɔsi makɛside nangi nɔ Luwɛ ti me kɔy ti kin tɔ.

² Nɔ ta mba lo ki taga ne ɔa, kadi iyɔ dam kare, imbɔji al, tadɔ e lo ki e ki kadi dije ki gɛri Luwɛ al, ki a tuji ki ɔe bo ki ay njay lɛ Luwɛ asi nay kuti sɔ gide joo.

³ Ningɛ mi m-a m-ilɛ ki njɛ ma naji je lɛm ki joo ki kibi kuwɛ ndoo rɔde ti kadi ɛli dije ta ki ta Luwɛ ti ndɔ dibi ki ɔu joo ki kuti meɛ (1260).»

⁴ Njɛ ma naji je ki joo ɛi kagi bini ki joo, ki lambi je ki joo ki ai ta kɛm Ba dɔnangi ti.

⁵ Kin ɛ re dɔw madi ge kadi n-ra sɔde nɛ ki majal ɛ, por a tɛɛ tade ti kadi tuji njɛ bɔ je lɛde kin kɔ. E be ɛ, dɔw ki ge kadi n-ra sɔde majal a ingɛ-n yo oy.

⁶ Njɛ ma naji je kin awi ki tɔgi kadi uti ta dɔrɔ kadi ndi ɛdi al, dɔkagilo ti ki a ɛli dije ta ki ta Luwɛ ti kin. Awɛ ki tɔgi kadi tɔlii man ki ndul mɛsi ti, taa kadi adi kɔ je ki dangi dangi dije ki dɔnangi ti ne, ki dɔkagilo ki ra ki mede ndigi tɔ.

⁷ Nɔ loki a mai naji lɛde gine gangi ningɛ, da ki a tɛɛ koo a ilɛ-de rɔ, a tɔti-de rɔ, a tɔl-de.

⁸ Nindɛ a a ta mba lo ti, lo ti ki ndɔ ki ɔai Bade kagi-dɔsi ti titi, me ɔe bo ti. E ɔe bo ki a ɔari-e ki tɔ ki ndɔi ndil dɔe ti ɛi nɔ Sodom ki Ejipi.

⁹ Dije ki dangi dangi, ki gin koji ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi, ki gin ɔe je ki dangi dangi a rɛi kadi goi ninde ndɔ mitɔ ki nusi, ningɛ a ɔgi kadi dɔw dibi-de.

¹⁰ Rɔ dije ki dɔnangi ti ne a nɔl-de ngay mbata koy ki oyii kin. A rai rɔnɔl ngay, a mbɛli-naa kadi-kare je, tadɔ njɛ kɔl ta ki ta Luwɛ ti ki joo kin adi-de kɔ ki al dɔ maji.

¹¹ Nɔ go ndɔ je ti ki mitɔ ki nusi kin ɔa, kɔɔ ki j rɔ Luwɛ ti re ur mede ti, adi ij isi taa. Lo kin ti, dije ki kɔte a goi-de ka kin, ɔɔl tɔl-de.

¹² Ningɛ ooi ndu dɔw madi ki ɔa ki tɔgine ngay j dɔrɔ ti ɛ nɔ: «Itai taa ne!» Ba ij, awi ki dɔrɔ ti me kil ndi ti, ta kɛm njɛ bɔ je ti lɛde ki isi goi gode.

¹³ Taa naa ti nɔɔ, dɔnangi yɔki yɔki ki ɛti ɔɔl, adi dam ɔe bo ki kare me ki dɔgi ti budi nangi mur mur. Ko dije dibi siri tɔ me ti. NDɔgi dije ki isi ki dɔde taa, mede gangi man adi ilɛi tɔji dɔ Luwɛ ti ki nje kisi dɔrɔ ti.

¹⁴ Tuji ki kɔ joo dɔ, ningɛ e ki kɔ mitɔ a re nɔɔ ɔasi.

Tɔbi ki kɔ siri

¹⁵ Malayka ki kɔ siri kɔl tɔbi lɛne ningɛ, ndu dije ɔa ki tɔgi ngay dɔrɔ ti ɛ nɔ: «Kɔbe ki dɔ dɔnangi ti e yɔ Bɔbe lɛje ɛi ki Kirisi ki e wa mbɔte kin ngata. A ɔ ɔe ki dɔ ɔal je ki dɔ ɔal je.»

¹⁶ Ningɛ ngatɔgi je ki kuti joo gide sɔ ki isi dɔ kimbɔr ti, osi ki ta kɛmde nangi nɔ Luwɛ ti, ilɛi tɔji dɔe ti

¹⁷ ɛi nɔ:

«Bɔbe Luwɛ ki nje tɔgi pɛti,
I ki isi nɔɔ bone, j ki isi nɔɔ mari nu,
J-ilɛ tɔji dɔi ti mbata un kilɛ kɛti ɔɔl lɛi ki jii ti,

Indɛ-n gin kɔbe lɛi.

¹⁸ Gin ɔe je ki dangi dangi ij ki wongi, Nɔ ki ɔasine kin, e wongi lɛi ngata ɛ isi tɔji rɔne.

Dɔkagilo gangi ta dɔ njɛ koy je ti re ngata, Dɔkagilo ki kadi igɛ-n dɔ nja ɔɛɛ kilɛ je lɛi, Ki ɛi njɛ kɔl ta je ki tai ti re ngata,

✧ 10:7 Tɛɛ ki taga 20.11; Dɛtɛrɛnom 32.40; Daniyɛl 12.7; Amosi 3.7

Dɔkagilo kigə dɔ nja dije ləi,
Ki njé kaw ki ɓəl NDili mede ti,
Ki du je ki ki tɔgi je, re ngata.
E dɔkagilo ki kadi ituji-n dije ki njé tuji
dɔnangi.»

¹⁹ Go ti, me dɔrɔ ti, ta kəy lə Luwə tɛɛ,
adi sanduki kun mɔndi isi ki taga. Lo kin ti,
ndi təl je, ndangi nɛ je, ndu dije ɓa ki taa,
dɔnangi yəki, taa ndi kɔsi ki ətɪ ɓəl ɔdi tɔ.

12

Dəne ɔi ki da ki ɓari-e dirago

¹ Nɛ kɔji madi ki ətɪ ɓəl tɛɛ dɔrɔ ti. Ningə e
dəne ki kadi uti dɔ rɔɛ tɔ kibi ti, ɓa nay isi gin
njae ti. Mee je kuti gide joo ə indəi rɔde naa
ti tɔ jɔgi kɔsi-gon isi dɔɛ ti.

² Dəne ka kin naye ngay al kadi oji ngon,
ə loki to ndoo ra-e ɓa, un ndune ki taa nɔ.

³ Nɛ kɔji madi ki rangi ɓəy tɛɛ dɔrɔ ti.
Ningə e kəkirə da madi ki ɓari-e dirago, kər
tə por be ə tɛɛ a. Dəe e siri, ə gaje e dɔgi tɔ,
ningə jɔgi kɔsi-gon isi dɔɛ je ti ka kin kare
kare.

⁴ Un mongine ɓa, itə-n me je ki kare me ki
mitə ti dɔrɔ ti buki-de ki dɔnangi ti. Re a ta
dəne ti ki aw tɔ oji ngon ka kin kadi tɔ re oji
ngon taa ɓa, n-riɓə ngon n-uso-e.

⁵ Dəne oji ngon ki dɔngəm ki kadi tɔ a isi
dɔ gin ɓe je ti pəti ki dɔnangi ti ne, a ɔ-de ɓe
ki kɔɓe lie a ngə tɔ gindi be. E mbata kin ə,
loki oji ngon taa par ə, uni ngon ka kin awi
sie kadi Luwə ti, kadi kimbər ngar ti lie.

⁶ NGa ningə dəne taa ay yane aw dilə lo ti
ki e lo ki Luwə ində dɔ lo madi dana titi kadi
tə isi ti adi tɔ ngəmi-e ki nɛ kuso asi ndɔ dibi
ki ɓu joo ki kuti mehe (1260).

⁷ Lo kin ti, rɔ jɔ dɔrɔ ti. Misəl ɔi ki malayka
je ləne rɔi ki da ki ɓari-e dirago ka kin.
Dirago ka ɔi ki malayka je ləne jɔ sɔde ki rɔ
tɔ,

⁸ nə rɔ tətə. Lo ləde ɔi ki malayka je ləne
goto dɔrɔ ti ngata.

⁹ Ɔsi kəkirə dirago iləi-e nangi. E ki e ɓigə li
ki ɓari-e su je ki *Sata je, e ki e nje kədi dije
pəti ki dɔnangi ti ne. Ɔsi-e iləi nangi, naa ti ki
malayka je ki goe ti.

¹⁰ Lo kin ti, m-o ndu dɔw madi ɓa ki tɔgine
ə nə: «Dɔkagilo kaji re ngata, dɔkagilo kadi
Luwə oji tɔgine re ngata, dɔkagilo kɔɓe lie re
ngata. E dɔkagilo ki tɔgi e ji Kirisi ti ngata.
Tadɔ dɔw ki nje kində ta dɔ ngakoje je ti ka

ɔsi-e dɔrɔ ti iləi-e dɔnangi ti. E ki nje kində
ta dɔde ti kondɔ je ki kada je nɔ Luwə ti ləje.

¹¹ Nə ɔi je tətɪ-e rɔ ki takul məsi NGon bati
nim, ki takul ta lə Luwə ki mai naje nim.
Bəli rɔde al, ɔi ɓasi ngay kadi ndigi koy.

¹² E mbata kin ə,
Maji kadi jɔ dɔrɔ ira rɔnəl,
Ə səi ki isi me dɔrɔ ti ka irai rɔnəl tɔ!
NGa ningə jɔ dɔnangi, səi ki ba bo, tuji e ləsi,
Tadɔ su risi nangi ki rɔsi ti nɔɔ,
Wongi təl-e,

MBata gər kadi dɔkagilo ləne nay ngay al
ngata.»

¹³ Loki dirago oo kadi ɔsi-ne iləi-ne nangi
ɓa, ɔr ngədi ki go dəne ti ki nje kɔji ngon ki
dɔngəm ka kin.

¹⁴ Nə adi dəne ibə bagine joo tɔ bagɪ kəkirə
soro be, kadi jɔ-n aw osi lo ti ki Luwə ində
dɔɛ dana ade dilə lo ti, kadi tɔ ngəmi-e ki nɛ
kuso asi ɓal mitə ki nusi, say, kadi li ndəti
kade al.

¹⁵ Lo kin ti, li ilə man tane tɔ man ba be ki
go dəne ti nɔɔ kadi tɔ tɔgi man ka kin inde
aw sie.

¹⁶ Nə dɔnangi re rɔ lə dəne, tɛɛ tane tibi-n
ndəə man ki li tɔmɔ ka kin yiki.

¹⁷ Lo kin ti, wongi təl dirago dɔ dəne ti, adi
aw rɔ dɔ gin kɔji ti lie, ki ɔi njé təl rɔde go ndu
Luwə ti, njé ka dana dɔ nɛ ki rɔjeti ki Jəju tɛɛ
ki dɔɛ ki taga.

¹⁸ Go ti, aw ilə rɔne a ta ba bo ti.

13

Da je ki joo

¹ M-o da madi kare ki gaje e dɔgi, ə dɔɛ e
siri tɛɛ me ba bo ti. Jɔgi kɔsi-gon isi ta gaje je
ti kare kare, ningə tɔ kəl ta ki mal dɔ Luwə ti
ə isi jam dɔɛ je ti tɔ.

² Da ki m-o-e ka kin to titi-naa ki kaga be,
ningə njae je toi tɔ nja da ki ɓari-e ursi kin
be, ɓa tae to tɔ ta ɓəl be tɔ. Dirago təl ki
tɔgine, ki kimbər ngar ləne, ki tɔgi kɔɓe ki ətɪ
ɓəl ade.

³ Jam dɔɛ kare to tɔ nɛ ki ingə do ki asi koy
be, nə ɓasine do ka kin idi ngata. Lo kin ti,
dije ki dɔnangi ti ne pəti, kilə ra da kin ətɪ-de
ɓəl, adi uni goe.

⁴ Ɔsi məkəsɪde nangi nɔ dirago ti, tadɔ təl
ki kɔɓe adi da ka kin. Ningə ɔsi məkəsɪde
nangi nɔ da ti tɔ ɔi nə: «Nə ə asi kɔji rɔne kadi
da ti kin ə? Nə ə asi kadi rɔ sie ə?»

⁵ Adi ta rɔbi da kadi tɛɛ tane ɛl-n ta je ki ngɔ ngɔ ki ta je ki mal dɔ tɔ Luwɔ ti. Ningɔ ingɔ ta rɔbi kadi ra-n ndigi lɔne nay kuti sɔ gide joo (42).

⁶ Hlɔ rɔne ɛl ta je ki mal dɔ Luwɔ ti, taje je, taji lo kise je, taa taji dije pɛti ki isi dɔrɔ ti tɔ.

⁷ Adi-e ta rɔbi kadi rɔ-n ki dije lɔ Luwɔ kadi tɛti-de rɔ, taa adi-e tɔgi dɔ gin koji je ti ki dangi dangi, ki gin dije ti ki dangi dangi, kin gin ndon ta je ti ki dangi dangi, ki gin ɓe je ti ki dangi dangi[✧].

⁸ Dije pɛti ki dɔnangi ti ne ɔsi mɛkɛside nangi nɔɛ ti. Adi ɛi dije ki lo kilɛ ngirɛ dɔrɔ ti ki dɔnangi ti nu, ɔ tɔde e ki ndangi me makitibi kaji ti al. Dɔw ndangi tɔde me makitibi kaji ti lɔ NGon bati ki dije tɔli-e kin al.

⁹ «Dɔw ki aw ki mbine ɓa, kadi oo-n dɔ ta ki m-aw tɔ m-ɛl kin maji:

¹⁰ Dɔw ki sɔbi dangay ɓa, a aw dangay ti; dɔw ki sɔbi tuji ki kiyɛ kasigar ɓa, a tuji ki kiyɛ kasigar tɔ. Ningɔ e dɔ kadi ki kadi dije lɔ Luwɔ uwɛi tɔgide ba, ɔ kadi awi ki kadi-me tɔ.»

¹¹ Go ti, m-o da madi ki rangi tɛɛ nanga. Gaje e joo tɔ gaji ngon bati be, ningɔ ɛl ta tɔ diragɔ be tɔ.

¹² Da ka kin ra kilɛ ki tɔgi da ki dɔsɔy pɛti ta kɛme ti. Ba indɔ tɔgi dɔ dije ti adi ɔsi mɛkɛside nangi nɔ da ti ki dɔsɔy ki ingɔ do ki asi koy, nɔ do ka kin tɛl idi kin.

¹³ Da ki kɔ joo kin ra nɛ kɔji je ki ɛti ɓɛl. Aw biti ra adi por j dɔrɔ ti, risi dɔnangi ti, ta kɛm dije ti pɛti.

¹⁴ Ɖɛi dije ki dɔnangi ti ne ɓuki-de wale ki nɛ kɔji je ki adi-e kadi ra ta kɛm da ti ki dɔsɔy. Ɖsi-de kadi tɔ tɔli kagi yo madi ɔsii gon da ki ingɔ do kiyɛ kasigar ɔ tɛl aji gogi kin.

¹⁵ Da ki kɔ joo ingɔ tɔgi kadi ra adi kagi yo kɔsi-gon da ki dɔsɔy kin tɛl nɛ ki isi kɛm, mba kadi tɔ ɛl ta, ɔ adi tɔli dije pɛti ki a mbati kɔsi mɛkɛside nangi nɔ kagi yo kɔsi-gon da ki dɔsɔy ti.

¹⁶ Da ki kɔ joo indɔ tɔgi dɔ dije ti pɛti, ngan je ki dije ki tɔgi, njɛ nɛ kingɔ je ki njɛ ndoo je, dije ki kare ki ɓɛɛ je, kadi taai ndaji ji kɔde ti al ɔ ji gɛlde ti.

¹⁷ Kin ɔ re dɔw aw ki ndaji tɔ da kin ɔ se kɔr nɛ je ki tɔji tɔɛ al ɓa, a asi kadi ndogi nɛ

al nim, gati-n al nim tɔ.

¹⁸ E dɔkagilo kɛm-kɛdi. Dɔw ki aw ki nɛ gɔr, a asi kadi gɔr me kɔr nɛ ki ɔji dɔ da kin, tadɔ e kɔr nɛ ki tɔji dɔw madi. Kɔr nɛ ka kin e kɔr nɛ ki ɓu mehe ki kuti mehe gide mehe (666).

14

NGon bati ɛi ki dije ki kigɔ dɔde

¹ M-go lo ɓɛy, ɓa m-o NGon bati a taa dɔ mbal *Siyo ti, ningɔ dije dibi ɓu ki dibi kuti sɔ gide sɔ (144.000) ki awi ki tɔɛ nim, tɔ Bawe Luwɔ nim, ki ndangi nati nɔde ti ɛi sie.

² M-o ka nɛ madi ɓa j ki dɔrɔ ti tɔ ka man ba ki isi lo kam be, ɓa tɔ ka ndi ki ndangi nɛ ki tɔgine ngay kam be. Ka nɛ ki ɓa ɔ m-o kin, ɓa tɔ ka kundi je ɔ dije a indɛi be.

³ Ningɔ kosi dije kin pɛti osi pa ki sigi nɔ kimbɔr ngar ti, ki nɔ nɛ je ti ki njɛ kisi kɛm ki sɔ, ki nɔ ngatɔgi je ti. Dɔw ki asi kadi ndo pa kin goto. Dɔw ɓa, e dije ki dibi ɓu ki dibi kuti sɔ gide sɔ (144.000), ki ɛi dije ki ɛi ki kigɔ dɔde dɔnangi ti kin par.

⁴ Ɖɛi dije ki lati rɔde ki majal sangi dɔne je al, tadɔ gɔri dɔne al. Uni go NGon bati lo je pɛti ki aw ti. Ɖɛi dije ki e ki kigɔ dɔde dan dije ti ki dɔnangi ti ne tɔ kandi nɛ ki dɔsɔy ki kun kadi Luwɔ nim kadi NGon bati nim.

⁵ Ɖɛi dije ki dɔw oo ta ki ngom tade ti al. Ta ki kadi dɔw indɔ dɔde ti goto.

Malayka je ilɛi mɓɛ ta ki gangi ki a re

⁶ Go ti, m-o malayka kare ki nal dan nɛl ti taa sɔy ngay. Poy Ta ki Maji ki biti ki nɔ ti e jie ti kadi ilɛi mɓi dije ti ki isi dɔnangi ti ne, adi e gin ɓe je ki dangi dangi, ki gin koji je ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi, ki gin dije ki dangi dangi.

⁷ Malayka ka kin un ndune ki taa ɔ nɔ: «Hlɛi dɔsi gin tɔgi ti lɔ Luwɔ, ɔ ilɛi tɔji dɔɛ ti, tadɔ dɔkagilo ta ki gangi lie re ngata. Ɖsi mɛkɛsisi nangi nɔ nje ra dɔrɔ ki dɔnangi ti, nje ra ba bo ki lo je ki dangi dangi ki man isi ibɔ ti.»

⁸ Malayka ki rangi ɓɛy un go e ki kɛte ka kin ningɔ ɛl ɔ nɔ: «Osi ngata, osi ngata, *Babilon ki e ɓe ki boy. E ki adi gin ɓe je pɛti kasi kaya ki ra lɔne ki ɛti ɓɛl adi-de ayi-naa.»

⁹ Malayka ki rangi ɓɛy ki kɔ mitɔ un gode ningɔ ɛl ɔ nɔ: «Dɔw ki ɔsi mɛkɛsine nangi nɔ

✧ 13:7 5-7: Daniyɛl 7.8, 25; 11.36; 7.21

da ti, ki nɔ kagi yo ti lie, ə taa ndaji nɔne ti, ə se jine ti ɓa,

¹⁰ e ka a ay kasi wongi lə Luwə ki kanji kilə man ti ki Luwə a ɓuki me kɔpi wongi ti ləne kin tɔ. Ko dije ki be kin a ingəi kɔ ta kəm malayka je ti ki kay njay ki ta kəm NGon bati ti. A ingəi kɔ kin me por ti ki me nɛ ti ki ɔ por rigi rigi.

¹¹ Sa por ki nje kadi-de kɔ kin a su taa ki dɔ ɓal je, dɔ ɓal je. Ningə kondɔ ki kada, lo kadi dije ki njé kəsi məkəsɪde nangi nɔ da ti ki nɔ kagi yo ti lie, ə taai ndaji nɔde ti ə se jide ti kin a ɔri kəə goto.

¹² E dəkagilo ki kadi dije ki əi ya Luwə, ki njé ngəm ndu-kun lə Luwə, ki njé kadi mede Kirisi, uwəi tɔgɪde ba.»

¹³ Go ti m-o dɔ ndu madi j̄ dɔrɔ ti əl-m ə nɔ: «ɪndangi ta kin ə nɔ: Njé maji-kur je ə əi dije ki isi oyi me ndɔ ti ki ɓone me kilə ti lə ɓaɓe. NDil Luwə əl ə nɔ: əi njé maji-kur je tado uwəi kɔ rɔde dɔ kɔ je ti ləde, ningə kilə rade je ki maji ki rai a ndole gode.»

Ta ki gangi ki dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne

¹⁴ M-gɔ lo ɓa m-o kil ndi ki nda, ningə dɔw ki titi-naa ki *NGon dɔw isi dɔ ti. Jɔgi ngar ki ra ki ɔr isi dɔe ti, ningə uwə ngorongi ki tae ati jine ti.

¹⁵ Malayka madi ki rangi tɛɛ me kəy ti lə Luwə, ningə un ndune taa ki tɔgine əl nje kisi dɔ kil ndi ti ə nɔ: «ɪlə ngorongi ləi ijə-n ko, tado ko ki dɔnangi ti mbuji asi kijə ngata.»

¹⁶ Ba lo kin ti, nje kisi dɔ kil ndi ti ilə ngorongi ləne ijə-n ko je ki dɔnangi ti ne.

¹⁷ Go ti, malayka ki rangi ɓəy tɛɛ me kəy ti lə Luwə, dɔrɔ, ti ki ngorongi ki ati ngay jine ti tɔ.

¹⁸ Go ti, malayka ki rangi ɓəy ki aw ki tɔgi dɔ por ti, tɛɛ ki dɔ dingiri ti, ɓa un ndune ki taa ki tɔgine ngay əl nje kuwə ngorongi jine ti ə nɔ: «ɪlə ngorongi ləi ijə-n dɔ nju je ki dɔnangi ti kin, tado kande je mbuji ngata.»

¹⁹ Ə malayka ilə ngorongi ləne dɔnangi ti ijə-n dɔ nju je ki dɔnangi ti, ningə bi ilə me ɓe mbore kandi nju ti, ki e ɓe ki boy ki wongi lə Luwə e me ti.

²⁰ MBisəi kandi nju ka kin me ɓe mbore kandi nju ti, gidɪ ɓe bo ti gogi, ningə məsi lo tɛɛ me ɓe mbore kandi ndu ti ka kin ki

taga, j̄ bitɪ ɔdi ta sində je taa, ɓa ngale asi kulə mətər ɓu mitə kare.

15

Malayka je ki siri ki nɛ tuji lo je ki dɔbɔy ti e jide ti

¹ M-o nɛ kɔji madi ki rangi ki bo, to əti ɓəl dɔrɔ ti. *Malayka je siri uwəi nɛ tuji lo je siri tɔ jide ti. Əi dɔbɔy nɛ tuji lo je, tado e əi ə wongi lə Luwə a tɔl-n tane.

² Go ti, m-o man ba ki to tɔ bər be, pole naa ki por. Ningə dɔ man ti ka kin, njé tətɪ rɔ da, ki kagi yo lie, ki kər nɛ ki tɔji tɔe, uwəi kənde lə Luwə jide ti.

³ Osi pa lə *Mojɪ ki ɓəə kilə lə Luwə, ki pa lə NGon bati əi nɔ:

«Babe Luwə ki nje kisi dɔ tɔgi je ti pətɪ, Kilə rai je bo ngay, əti ɓəl ki dum!

J̄ NGar dɔ gin ɓe je ti pətɪ,

Kɔji ra je ləi e kɔji ra ki dana, e ki rɔjetɪ✧.

⁴ J̄ Babe, nɔ ə asi kadi ɓəl ndili al ə?

Nɔ ə a mbati kilə tɔji dɔi ti ə?

Tado j̄ ki kari ba ə j̄ dɔw ki ay njay,

Gin ɓe je pətɪ a rəi kadi ɔsi məkəsɪde nangɪ nɔi ti.

Tado kilə rai je ki dana toi ki taga ta kəmde ti✧.»

⁵ Go ti, m-o ta kəy lə Luwə ki kəy kibi kulə noji lə Luwə e me ti, tɛɛ tane dɔrɔ ti.

⁶ Malayka je siri ki uwəi nɛ tuji lo je ki siri jide ti tɛɛi, me kəy ti lə Luwə ki taga. ɔi kibi lɛ ki nda, nda ki əti ɓəl, ningə dɔɔi rɔde ki nda ɔr.

⁷ Ki kare dan nɛ je ti ki njé kisi kəm ki sɔ adi malayka je ki siri kɔpi je ki rai-de ki ɔr siri, tɔ kɔpi je ki wongi lə Luwə ki nje kisi bitɪ ki nɔ ti, rosi.

⁸ Sa rosi kəy lə Luwə tə nɛ ki tɔji tɔɓa ki tɔgi lə Luwə. Dɔw asi kadi ur me kəy ti lə Luwə al bitɪ kadi nɛ tuji lo je ki siri ki malayka je ki siri uwəi jide ti kin tɔli ta kilə ləde ɓəy taa.

16

Kɔpi wongi je lə Luwə ki əi siri

¹ M-o ndu ta madi ki tɛɛ ki tɔgine me kəy ti lə Luwə, əl malayka je ki siri ə nɔ: «Awi mbəli kɔpi wongi lə Luwə ki siri dɔnangi ti.»

² Malayka ki dɔsɔy aw mbəl kɔpi ləne dɔnangi ti. Lo kin ti nɔɔ, dɔ bay ki əti ɓəl, ki to ngay osi dɔ dije ti ki njé kaw ki ndaji lə

da nim, kɔsi məkəsɪde nangɪ nɔ kagɪ yo ti lie nim.

³ Malayka ki kɔ joo mbəl kɔpi ləne dɔ ba ti, adi man təl to tɔ məsi dɔw ki oy be. Lo kin ti, nɛ je pəti ki ɔdi rɔde ki isi me ba ti oyi.

⁴ Malayka ki kɔ mitə mbəl kɔpi ləne dɔ man mbo je ti, ki lo je ki dangɪ dangɪ ki man isi ibə ti, adi təlɪ məsi.

⁵ Ba m-o ndu malayka ki aw ki tɔgɪ dɔ man je ti əl ə nɔ: «I NJe kay njay, i ki isi ɔone, i ki isi mari nu. I itɔji be təkɪ i nje gangɪ ta ki dana.

⁶ Tado əi je ɔuki məsi dije ləi ki məsi njé kəl ta je ki tai ti kɔ, ə adi-de məsi wa ka tɔ kadi ayi-naa. Asi ta kadi nɛ kin ra-de be wa.»

⁷ Ningə go ti, m-o ndu ta madi i ki dɔ dingiri ti əl ə nɔ: «Oyo, Babe ki NJe kisi dɔ tɔgɪ je ti pəti, ta ki gangɪ ləi e ta ki gangɪ ki rɔjeti nim, e ta ki gangɪ ki dana nim.»

⁸ Malayka ki kɔ sɔ mbəl kɔpi ləne dɔ kadi ti, ade tɔgɪ kadi ɔuki-n porne dɔ dije ti kadi ɔ-de.

⁹ Ba lo kin ti, kunji kadi ki dum kəl tae ɔ dije. Dije kin əli ta ki mal dɔ Luwə ti ki aw ki tɔgɪ dɔ nɛ tuji lo je ti kin, ə mbati kiyə pa njiyədə je ki majal kɔ ə kulə-n tɔji dɔ Luwə ti.

¹⁰ Malayka ki kɔ mi mbəl kɔpi ləne dɔ kimbər ngar ti lə da, adi kɔbe lie təl lo ki ndul kururu. Dije ingəi kɔ, usoi ngangide mur mur.

¹¹ Nə be ka, mbati kiyə rəbi kilə rade je ki majal kɔ, əli ta ki mal dɔ Luwə ti ki dɔrɔ ti, par par, mbata kɔ ki isi ingəi, ki mbata lə dɔ bay ki rɔde ti.

¹² Malayka ki kɔ mehe mbəl kɔpi ləne dɔ ba ti ki ɔari-e Epirati. Ba ka kin ii ə iyə lo kadi ngar ki nje ki lo kibə kadi ti dɔ ti.

¹³ Go ti, m-o ndil je ki majal mitə ki toi tɔ kaa je be, tɛɛi ta dirago ti nim, ta da ti nim, ta nje ngom ki nje kəl kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti nim tɔ.

¹⁴ Əi ndil je lə su ki njé ra nɛ kɔji je. Ningə awi rɔ ngar je ti ki dɔnangɪ ti ne pəti, kawide mbata rɔ ki a re ndɔ ki bo ti lə Luwə ki nje kisi dɔ tɔgɪ je ti pəti.

¹⁵ Ningə Babe əl ə nɔ: «Oi, m-a m-re tɔ nje ɔogi be. NJe rɔnəl ə e dɔw ki isi kəm, taa ngəm kibi je ləne maji tɔ, kadi tɔ dɔw oo-e ki rɔe kare ɔa rɔe a sɔle-n al.»

¹⁶ NDil je ki majal kawɪ ngar je ka kin lo ti madi ki ɔari-e ki ta Ebirə nə Armagədo✧.

¹⁷ Malayka ki kɔ siri mbəl kɔpi ləne dan nəl ti, ningə ndu dɔw ɔa me kəy ti lə Luwə, i ki lo kisi kimbər ngar ti, əl ə nɔ: «Gin nɛ je gangɪ ngata!»

¹⁸ Lo kin ti, nɛ je ɔdi rɔde, adi e təl ndi je, ki ndu dije, ki ndangɪ ndi je, taa dɔnangɪ yəki yəki ki əti ɔəl ngay tɔ. Lo kilə ngirə kisi ki dɔ taa ti lə dije nu kin, dɔw oo ko dɔnangɪ ki yəki be kin nja kare al ɔəy.

¹⁹ Kəkirə ɔe bo gangɪ rɔne dana mitə, ningə ɔe bo je ki me ɔe je ti ki dangɪ dangɪ ki dɔnangɪ ti ne budi ki nangɪ. Me Luwə ooi dɔ ɔe bo *Babilon ti al, Luwə ade ay kɔpi, ki kasi wongɪ lie ki ngə ngay isi ole me ti.

²⁰ Dɔ dər je pəti ayi-naa, adi dɔw oo mbal je al.

²¹ Kəkirə kɔsi je ki ɔyi tɔ mbal bo be ij taa tosi dɔ dije ti. Dije əli ta ki mal dɔ Luwə ti ɔji-n dɔ kəkirə kɔsi je ki njé tuji lo, tado tuji lo tuji ki əti ɔəl ngay.

17

Ta ki gangɪ ki dɔ dɔne ti ki nje kaya ki dum

¹ Malayka kare dan malayka je ti ki siri ki uwəi kɔpi je ki siri jide ti re əl-m ə nɔ: «Fre, m-a m-tɔji ta ki gangɪ ki a re dɔ dɔne ti ki nje kaya ki dum, ki isi kadi man ba je ti kin, m-adi o.

² NGar je ki dɔnangɪ ti ne ɔuki rɔde ta sange lo kaya ti, ningə kosi dije ki dɔnangɪ ti ne ayi-naa kasi kaya lie adi rade tɔ✧.»

³ Be ə, NDil un-m aw səm dilə lo ti. Ningə m-o dɔne kare isi dɔ da ti ki kər pir pir, ki tɔ je ki əl ta ki mal dɔ Luwə ti rosi rɔe. Da ka kin dɔe e siri ə gaje je e dɔgɪ tɔ.

⁴ Dɔne ɔ kibi je ki ndole, ki kər pir pir, ningə, ningə ɔr je, ki ningə ki gate e ngay je, ki madi-kɔsi je, rosi rɔe. Uwə kɔpi ki rai ki ɔr, ki nɛ je ki to koo al, ki nɛ ra kaya je lie ki to nje rosi mee.

⁵ Nɛ ki isi natɪ nɔe ti, e nɛ ki ndangɪ əi nɔ: «Babilon ki boy, kɔ kaya dɔne je, ki ɔa nɛ ra je ki to koo al ki dɔnangɪ ti ne.»

⁶ M-o kadi dɔne ka kin məsi dije lə Luwə ra-e kasi ti. Adi e məsi dije ki təlɪ-de mbata kede njé ma naji lə Kirisi. Loki m-o-e, e nɛ madi ki əti-m ɔəl.

⁷ Ə malayka əl-m ə nɔ: «Ra ban ə əti ɔəl ə? M-a m-ɔr-i gin nɛ ki to lo ɔɔyɔ ti ɔji dɔ dɔne əi

✧ 16:16 Njé gangɪ ta je 5.19; 2 NGar je 23.29 ✧ 17:2 1-2: Jərəmi 51.7, 13; Ejay 23.17

ki da ki dęe e siri ə gaje je ə dęęi, ki oti dęne gidine ti kin.

⁸ Da ki o-e kin kęte e nęę, nę basine goto ngata. A tęę koo kadi aw tuji ti. NGa ningę, dije ki dęnangi ti ne ki lo kilę ngirę dęrę ki dęnangi ti nu, tęde e ki ndangi me makitibi kaji ti al kin, loki ooi da kin ęa, a ęti-de ęal, tadę kęte e nęę, nę basine goto, ningę a tęl tę re gogi.

⁹ «E dękagilo kęm tęę ki dękagilo kaw ki gosi. Dę da ki siri ęi mbal je ki siri ki dęne isi dę ti. Taa ęi ngar je ki siri tę.

¹⁰ Nję ki mi osi, e ki kę mehe isi dę kimbęr ngar ti dękagilo ti ki j-a-n ne kin, ningę e ki kę siri re al ęęy. NDę ki a re ęa, a isi dę kimbęr ngar ti dękagilo ki ndęy be par.

¹¹ Da ki kęte e nęę, ę basine goto kin, e wa ę e ngar ki kę jijoo. E ki kare dan ngar je ti ki siri, ningę isi aw ki tuji ti.

¹² Gaji da ki dęęi ki o, ęi ngar je ki dęęi ki isi dę kimbęr ngar ti al ęęy, nę a ingęi tęęi kadi ęi ęe kadi-kare be ki da.

¹³ Męr ta lęde ęi ki dęęi kin pęti e kare ba, adi e ta kadi uni tęęide ki kębe lęde rai kilę adi da.

¹⁴ A ręi ki NGon bati, nę NGon bati a tęti-de rę, tadę e Bębe lę ęaęe je, e NGar lę ngar je. NGa ningę nję ki ęari-de, nję ki mbęti-de, ki nję ka dę njade ti, a tęti rę sie tę.»

¹⁵ Malayka tęl ęl-m ęęy ę nę: «Man je ki o-de lo ki kaya dęne isi ti kin, ęi gin dije ki dangi dangi, ęi kosi dije ki dangi dangi, ęi gin ęe je ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi.

¹⁶ Gaji da je ki dęęi ki o-de, ki darę da wa, a ęsi ta kaya dęne, a ręyęi kibi je ki ręe ti kadi a ki ręne kare. A usoi dae taa a adi por ę-e tę.

¹⁷ Tadę Luwę indę ndęęi ra lęne mede ti kadi rai go ti. Tade a e naa ti kare ba kadi uni tęęi kębe lęde rai kilę adi da, ęiti kadi ta je ki ta Luwę ti tęli tade.

¹⁸ «NGa ningę, dęne ki o-e, e ęe bo ki boy ki isi dę ngar je ti ki dęnangi ti ne.»

18

Babilon osi

¹ Go ti, m-o malayka madi ki rangi i dęrę ti risi ki nangi. Aw ki tęęi ki bo, ningę kunje unji, taa dęnangi pęti.

² Malayka ka kin un ndune ki taa ęl ę nę: «Babilon osi, *Babilon osi, Babilon ki boy osi; ningę ki basine kin, tęl lo kisi ndil je lę su, ki lo ęęy rę lę ndil je ki majal pęti. E e ę yęl je pęti ki toi nję, ki da je ki nję ra nę ki to koo al, rai tę lo ęe lęde.

³ Tadę gin ęe je pęti ęyi-naa kasi kaya ki ra lie ki dum kin. NGar je ki dęnangi ti ne sangi-e kaya ti, ningę nję ra gati je ki dęnangi ti ne, ndui ki madi ki ra lie ki dum kęl tae kin.»

⁴ Go ti, m-o ndu ta madi ki i dęrę ti ęl ę nę: «tęęi kę me ęe bo ti kin ęai dije lęm, nę tę ii indęi ręsi naa ti sie dę majal rae je ti, kadi tę tuji ki a re dęe ti kin ingę ęsi sie.

⁵ Tadę majal rae je ęji-naa, awi ęiti tęęi rę Luwę ti, adi me Luwę ole dę nę rae je ti ki majal.

⁶ İrai sie nę ki ndę ki e ra ki dije kin tę. İrai sie be nja joo. Me kępi ki ęuki kasi je ti adi dije ęyi-naa kin ę, ięuki ti nja joo adi-e ęy tę.

⁷ Kęe ti wa ki ręe nęl-e-n me rę ki tęji ti nim, oo-n maji ręne nim ka kin ę, maji kadi adi-e ingę kę je, ndingę ndoo je tę. MBata ęl mene ti ę nę: “M-isi dę kimbęr ngar ti tę ngar, ningę mi nje ngaw koy al, tadę m-a m-uwę ndoo yo al ratata.”

⁸ E mbata kin ę, nę tuji lo je ki toi isi ngęmi-e kin a ęuki-naa dęe ti pęti ndę kare ba. Adi e koy, ki kuwę ndoo yo, ki ęo bo, ningę por a ę-e tę. Tadę Bębe Luwę ki gangi ta dęe ti e Nję tęęi*»

⁹ Lo kin ti, ngar je ki nję sange kaya ti, ki nję koo maji ręde sie, a nęi je, a uwęi ndoo yoe, loki a ooi sa por ki ę-e su ki taa.

¹⁰ A ai ęęy, mbata ęęli kę ki isi inge kin, ningę a ęli ęi nę:

«Kę ri ę to be ę! kę ri ę to be ę!

I Babilon, ęe bo ki boy, ki nje tęęi!

Kadi kadi-kare ba be par ę ta ki gangi osi dęi ti be a?»

¹¹ Nję njyę ra gati dęnangi ti ne, nęi ki mbata lie nim, uwęi ndoo yoe nim tę, tadę dęw kare ka ndogi sęde nę gati je lęde al.

¹² Nę gati je, ki ęr je, ki la je, ki mbal ki gate e ngay je, ki mędi-kęsi je, ki lę je, ki kibi ki kęr

✠ 18:8 4-8: 4: Ejay 48.20; Jęręmi 50.8; 51.6, 45; 5: Kilę ngirę nę je 18.20-21; 6: Pa je 137.8; Jęręmi 50.29; 7-8: Ejay 47.7-9

pɪr pɪr je, ki kibi je ki ndoy, ki kagi je ki bayde
 ɔti maji je, ki nɛ je ki rai-de ki ngangɪ kadi je,
 ki kagi je ki gatide e ngay je, ki ningɔ kasi je,
 ki gindi je, ki nɛ je tɔli mbal je ki ndole,

¹³ ki kadi kagi ndir tay je, ki yibi kagi je ki
 ɔti maji, ki nom kagi je ki ɔti maji, ki nduji
 kagi je ki ɔti maji, ki kasi, ki yibi, ki nduji, ki
 game je, ki mangi je, ki bati je, ki sindɔ je, ki
 pusi rɔ je, ki bɔɔ je, ki dangay je.

¹⁴ Kandi kagi ki ndili ndigi kuso ka ay say
 kadi ti. Nɛ kingɔ je lɔi ki nɛ koo maji rɔ je lɔi
 tɔli nɛ ki tuji kɔ, ningɔ dɔw a ingɔ-de gogi al
 ratata.

¹⁵ NJɛ ra gati je ki rai gati kate me ɔe ti kin
 ingɔɔi nɛ, ɔsi rɔde ngarangi, tado bali kɔ je ki
 isi inge kin. Nɔi, uwai ndoo yoe,

¹⁶ ningɔ ali ɔi nɔ: «Kɔ ri ɔ to be ɔ! kɔ ri ɔ to
 dɔ ɔe bo ti kin be ɔ! E ki kate ɔ kibi lɛ, ki kibi
 ki kɔr pɪr pɪr, ki kɔr njir njir, ki ɔr je, ki ningɔ
 ki gate e ngay je, ki madi-kasi je, rosi rɔe.

¹⁷ Nɔ kɔm kadi ki kare wa par ɔ nɛ kingɔ
 je kin pɔti gotoi kɔ!»

NJɛ kuwɔ ngandi bato je, ki dije ki me
 bato ti, ki njɛ ra kilɔ dɔ bato ti, ki njɛ ra gati
 dɔ ba ti, ɔsi rɔde ngarangi,

¹⁸ ningɔ loki ooi sa pore ki isi su ɔa, ɔli ɔi
 nɔ: «Dɔw oo be bo ki ɔti bɔl tɔ be bo kin be al
 bɔy!»

¹⁹ ɔyi ba bur ki dɔde ti, ningɔ nɔi, uwai
 ndoo yoe, uni ndude ki taa ɔli ɔi nɔ: «Kɔ ri
 ɔ to be ɔ! kɔ ri ɔ to dɔ ɔe bo ti kin be ɔ! E nɛ
 kingɔ je lie ɔ dije pɔti ki awi ki bato je dɔ ba
 ti isi ingɔi. Nɔ kɔm kadi ki kare wa par ɔ nɛ
 kingɔ je kin pɔti gotoi kɔ!»

²⁰ I dɔrɔ, ira rɔnɔl dɔ tuji ti ki inge kin! Sɔi
 dije lɔ Luwɔ, ki njɛ kaw kilɔ je, ki njɛ kɔl ta je
 ki ta Luwɔ ti, irai rɔnɔl, tado ta ki Luwɔ gangi
 dɔe ti kin, e sɔi je ɔ Luwɔ gangi ta adi sɔsi.

²¹ Lo kin ti nɔɔ, malayka ki nje tɔgi kare
 un mbal ki to tɔ kɔkirɔ mbal kusi ko be, ige
 ile ba, ningɔ ɔl ɔ nɔ: «E ki ka tɔgi kin ɔ, a igɔi
 Babilon, ɔe bo ki boy kin kadi ilɔi-e kɔ, kadi
 dɔw a oo-e gogi al ratata.

²² Dɔw a oo ndu kɔnde je, ki njɛ kosi pa je,
 ki njɛ kɔl nal je, ki njɛ kɔl tɔbi je, ɔe lɔi gogi
 al ratata. Dɔw a ingɔ kɔdi ra nɛ madi, ɔ se a
 oo ndu mbal kusi ko al ratata.

²³ Dɔw a oo por lambi ɔ ɔe lɔi al, taa dɔw
 a oo ndu njɛ taa-naa sigi al tɔ, tado njɛ ra
 gati je lɔi ɔ ɔi njɛ tɔba je ki ɔti bɔl dɔnangɪ ti

ne, taa ki mbali ki ra lɔi ɔ, ibuki-n gin dije ki
 dangɪ dangɪ ki dɔnangɪ ti ne kɔ.»

²⁴ E Babilon ti ɔ mɔsi njɛ kɔl ta ki ta Luwɔ
 ti, ki mɔsi dije lɔ Luwɔ, ki mɔsi dije pɔti ki tijɔi
 mindide dɔnangɪ ti ne, ay titi.

19

Pa tɔti rɔ ki ɔa me dɔrɔ ti

¹ Go nɛ je ti kin ɔa, m-o dɔ ndu ki ɔa tɔ
 ndu kosi dije ki ngay be dɔrɔ ti ɔ nɔ: «Aleluya!
 Kaji, ki tɔba, ki tɔgi e ya Luwɔ lɔje.

² Ta ki gangi lie e ta ki gangi ki rɔjeti, e ta
 ki gangi ki dana, tado gangi ta dɔ kaya dɔne
 ti ki tuji lo ki dɔnangɪ ti ne ki kaya ki ra lɔne.
 Luwɔ ade igɔ kirɔ tɔl ki tɔl bɔɔ kilɔ je lie.»

³ Ningɔ tɔli ɔli bɔy ɔi nɔ: «Aleluya! Tɔji ki dɔ
 Babe ti! Sa por be bo su ki dɔ bal je, ki dɔ bal
 je!»

⁴ *NGatɔgi je ki kuti joo gide sɔ, ki nɛ je
 ki njɛ kisi kɔm ki sɔ, ɔsi makɔside nangɪ nɔ
 Luwɔ ti ki NJɛ kisi dɔ kimbɔr ngar ti, ɔsi
 kure, ningɔ ɔli ɔi nɔ: «Amen! Aleluya! Tɔji
 ki dɔ Babe ti!»

Lo taa-naa lɔ NGon bati

⁵ Go ti, m-o ndu ta madi j ki dɔ kimbɔr
 ngar ti be ɔl ɔ nɔ: «Flɔi tɔji dɔ Luwɔ ti lɔje, sɔi
 pɔti ki sɔi bɔɔ kilɔ je lie, sɔi ki sɔi njɛ bɔl-e je,
 sɔi ngan je ki dije ki tɔgi.»

⁶ Ningɔ m-o dɔ ndu ki ɔa tɔ ndu kosi dije
 ki ngay be. NDU ka kin ɔa tɔ ka man ba ki isi
 lo be, taa ɔa tɔ ka ndangɪ ndi ki ɔa ki tɔgine
 ngay kam be tɔ, ɔ nɔ: «Aleluya! Flɔi tɔji dɔ
 Babe ti, tado Luwɔ lɔje ki NJɛ tɔgi pɔti indɔ
 ngirɔ kɔbe lɔne.

⁷ Adi ji rai rɔnɔl, ji tilɔi kole ɔ j-ilɔi tɔji dɔe ti,
 tado dɔkagilo taa-naa lɔ NGon bati re ngata,
 ningɔ dɔne lie ka isi dɔ njane ti tɔ.

⁸ Adi-e kibi ki ndole ngay ki rai ki kulɔ lɛ.»
 Kibi lɛ ki ɔli tae, tɔji kilɔ ra je ki dana lɔ dije
 lɔ Luwɔ.

⁹ Malayka kare ɔl-m ɔ nɔ: «ɔndangɪ ta ɔ nɔ:
 NJɛ je ki bari-de lo taa-naa ti lɔ NGon bati ɔi
 njɛ rɔnɔl je.» Ningɔ ilɔ ti bɔy ɔ nɔ: «E kin ɔ e
 ta je ki rɔjeti lɔ Luwɔ.»

¹⁰ M-osi nangɪ njae ti kadi m-ɔsi kure, nɔ
 ɔl-m ɔ nɔ: «O rɔi kadi ira nɛ kin! Mi bɔɔ kilɔ
 tɔ j je ki ngakɔi je ki ai dɔ njade ti me nɛ ki
 rɔjeti ki Kirisi tɛɛ ki dɔe, kin be tɔ. E Luwɔ ɔ
 sɔbi kadi ɔsi kure!» Tado nɛ ki rɔjeti ki Kirisi

tɛɛ ki dɛ kɪn ə, adi dije kosi əli ta ki ta Luwə ti.

Rɔ ki tɔti lə Kirisi ki e dɔw ki Luwə mbɔte

¹¹ Go ti, m-o dɔrɔ tɛɛ tane, ningə sində ki nda ə tɛɛ a. Dɔw ki nje kale, tɔe nə NJe ka dana nɪm, Dɔw ki rɔjeti nɪm. E NJe gangi ta, ki NJe rɔ rɔ ki dana.

¹² Ka kəme je tɛɛi por bilim bilim, ningə ne je ki ndole ndole isi dɛe ti ngay tɔ jɔgi kɔsi-gon, taa tɔ ki ndangi dɛe ti e tɔ ki e ki karne ba par ə gər tɔ.

¹³ Ɔ kibi ngal ki məsi rosi, ningə tɔe nə «Ta lə Luwə.»

¹⁴ Asigar je ki dɔrɔ ti uni goe, isi dɔ sində je ti ki nda, ningə əi kibi lɛ ki nda, ki ne ki majal ɔde al.

¹⁵ Kiyə kasigar ki tae ati soy soy, ki sɔbi dɔ tigə-n gin ɔe je ki dangi dangi tɛɛ tae ti. Ɔ ɔe dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne ki tɔgi ki ngə tɔ gindi be. Njijə dɔ nju ti, tal-e mbasi mbasi me ɔe mbore kandi nju ti, ki kasi wongi lə Luwə ki NJe tɔgi pəti e me ti.

¹⁶ NDangi tɔ kare kibi ti lie nɪm, njae ti nɪm əi nə: «NGar lə ngar je, Bəbe lə ɔəbe je.»

¹⁷ Go ti, m-o malayka kare a taa me kadi ti. Un ndune ki taa ki tɔgine, əl yəl je pəti ki isi nali dan nəl ti say ə nə: «frəi, ikawi-naa ki mbata ne kuso ki bo lə Luwə!

¹⁸ frəi usoi da ngar je, ki da ki bo je lə asigar je, ki da asigar je wa, ki da sində je ki njé kal-de je, da dije pəti, dije ki kare je, ki ɔə je, ngan je, ki dije ki tɔgi je.»

¹⁹ Go ti, m-o da ki m-əl ta lie kəte, ki ngar je ki dɔnangi ti ne, ki asigar je ləde, kawinaa mba kadi rɔi ki nje kisi dɔ sində ti əi ki asigar je ləne.

²⁰ Lo kin ti, uwəi da ka kin dangay ti, naa ti ki nje ngom ki nje kəl kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti. NJe ngom ki nje kəl kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ra ne kɔji je ləne ta kəm da ti, buki-n dije ki njé kaw ki ndaji lə da rɔde ti nɪm, ɔsi məkəsidi nangi nɔ kagi yo ti lie nɪm, wale. Uwəi-de, buki-de joo pu kəm ba me dilə por ti, ki e por ne ki nje kɔ rigi rigi.

²¹ Kiyə kasigar ki tɛɛ ta nje kisi dɔ sində ti tɔl asigar je ləde pəti, adi yəl je pəti usoi dade ndani.

20

Bal ki dibi kare

¹ Go ti, m-o malayka kare ki j dɔrɔ ti risi ki nangi, uwə lakəle ta wol ɔe ki dɔbəye goto nɪm, sən ki boy ngay nɪm jine ti.

² Uwə dirago, ɔigə li, ki e su ki ɔari-e *Sata, dɔɔ-e ki sən ka kin kadi to ɔal dibi kare.

³ Malayka un-e ile wol ɔe ti ki dɔbəye goto, uti tae ki lakəle, ɔr ne tae ti landangi, kadi tɔ ingə rəbi buki-n dije wale al, bitɔ kadi gin ɔal ki dibi kare gangi. Go ti ɔa, sɔbi kadi iyəi-e taa ngon dɔkagilo ki ndəy be.

⁴ Go ti, m-o kimbər ngar je isi, ɔa adi njé kisi dɔ ti tɔgi kadi gangi ta. Ningə m-o ndil dije ki ndɔ ki gangi dɔde ki kiyə mbata ma naji lə Kirisi, ki ma naji ta lə Luwə kin tɔ, taa njé ki mbati kɔsi məkəsidi nangi nɔ da ti nɪm, nɔ kagi yo ti lie nɪm, adi əi dije ki taai ndaji lə da nɔde ti al nɪm, jide ti al nɪm kin. Dije kin tɔli isi ki dɔde taa gogi, ningə a ɔi ɔe ki Kirisi ɔal dibi kare.

⁵ NDəgi njé koy je ɔa, a tɔli isi ki dɔde taa gogi al, bitɔ kadi ɔal ki dibi kare kin gine gangi ɔəy taa. Lo kin ti, e kɔ taa ki dɔsay lə njé koy je lo koy ti.

⁶ Njé ke me kɔ taa ti ki dɔsay lo koy ti kin əi njé maji-kur, əi dije lə Luwə. Koy ki nje kɔ joo aw ki tɔgi dɔde ti al. A əi njé kijə məsi kadi-kare lə Luwə əi ki Kirisi, ningə a ɔi ɔe naa ti ki Kirisi ɔal dibi kare.

Rɔ tɔti Sata

⁷ Loki ɔal ki dibi kare a asi ɔa, a ɔri *Sata kəy dangay ti lie,

⁸ ningə a aw kadi ədi gin ɔe je ki dangi dangi ki dɔ kum dɔnangi ki sɔ, adi e Gogi ki Magogi*. A ɔsi njade naa ti kadi aw rɔ-n. Bayi-naa tɔ yangira ki ta ba bo ti be.

⁹ Uni lo ki dɔnangi ti ki ta tate, iləi-naa gai gidi lo kisi dije lə Luwə ki ɔe bo ki Luwə ndige, nə por a j dɔrɔ ti kadi osi dɔde ti ɔ-de.

¹⁰ NGA ningə, su ki e nje kədi-de, a uni-e kadi iləi-e dilə por ti, me ne ti ki nje kɔ por rigi rigi, go da ti əi ki nje ngom ki nje kəl kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti. Lo kin ti, a ingəi kɔ ki dum kəl tae, kondɔ je ki kada je, ki dɔ ɔal je ki dɔ ɔal je.

Ta ki gangi ki dɔbəy ti

¹¹ Go ti, m-o kimbər ngar ki bo ki nda, ki dɔw ki nje kisi dɔ ti. Dɔrɔ ɔi ki dɔnangi ayinaa kɔ ta kame ti, ki kadi dɔw a oo-de gogi al ratata.

¹² Ba m-o njé koy je, dije ki tɔgi ki ngan je ki du, ai taa nɔ kimbər ngar ti ka kin. Lo kin ti, makitibi je ɔi ki tɛɛ. Makitibi madi ki rangi kare e ki tɛɛ, ningə e makitibi kaji. Njé koy je ingəi ta ki gangi ki go lo kilə rade je ti ki rai. E ta ki gangi ki go lo ta ti ki ndangii me makitibi ti.

¹³ Ba bo təl ki njé koy je ki oyi mee ti adi gogi. Koy ki lo ki koo təli ki njé koy je ki ngəmi-de adi gogi. Ba dije pəti ingəi ta ki gangi ki go lo kilə rade je ti ki rai.

¹⁴ ɔyi koy ɔi ki lo ki koo buki-de dilə por ti. Dilə por kin ɔ e koy ki nje kɔ joo.

¹⁵ NGa ningə dɔw ki tɔe e ki ndangi me makitibi kaji ti al, a iləi-e dilə por ti kin tɔ.

21

Dɔrɔ ki sigi ki dɔnangi ki sigi

¹ M-o dɔrɔ ki sigi ɔi ki dɔnangi ki sigi, tado dɔrɔ ki kəke ɔi ki dɔnangi ki kəke gotoi kɔ, taa ba bo ka goto tɔ.

² Ningə m-o ɓe bo ki ay njay, adi e Jorijaləm ki sigi ɔ i dɔrɔ ti rɔ Luwə ti, tɔ dɔne ki ra mandi maji isi-n dɔ njane ti isi nginə ngawne kam be.

³ Ba m-o ndu ta madi i ki dɔ kimbər ngar ti, ɔl ta ki tɔgine ɔ nɔ: «Oi lo kisi Luwə ɔ re isi dan dije ti kin. Luwə a isi dande ti, ningə ɔi je a ɔi dije lie. A isi dande ti tɔ Luwə lade.

⁴ A bər man nɔ lay lay kəmde ti. Koy a goto, ndingə ndoo yo a goto, nɔ kuwə ndoo a goto, kɔ a goto, tado dɔrɔ ki dɔnangi ki kəke ki nɛ je ki me ti gotoi kɔ.»

⁵ Lo kin ti nɔɔ be, nje kisi dɔ kimbər ngar ti ɔl ɔ nɔ: «Ki ɓasine kin, m-ra nɛ je pəti təki sigi ngata.» Ningə təl ɔl-m ɔ nɔ: «ɪndangi nɛ je kin, tado ta je ləm e ta je ki rɔjeti, e ka kəm ta.»

⁶ Ba ilə dɔ ti ɓəy ɔ nɔ: «Gin ta gangi ngata! Mi Alfa ki Omega, lo kilə ngirə nɛ ki lo təl ta nɛ. Dɔw ki kində ra-e ɔ, m-a m-ade man ki ngire e dɔ kaji ti kade ay kare.

⁷ Ningə dɔw ki nje tətɔ rɔ, m-a m-ade kadi-kare kin: mi m-a mi Luwə lie, ɔ e a e ngonm tɔ.

⁸ NGa ningə, njé me ndul je, ki njé naji ndude, ki njé ra nɛ je ki to ra al, ki njé təl

dije, ki njé ra kaya je, ki njé ra mbəli je, ki njé kaw nɔ kagi yo je ti, ki njé ngom je, pəti, lo lade e me dilə por ti, ki e por ki ɔ rigi rigi. Lo kin ɔ, e koy ki nje kɔ joo.»

Jorijaləm ki sigi

⁹ Malayka kare dan malayka je ti ki siri ki uwəi kɔpi je ki siri ki rosi ki nɛ tuji lo je ki siri ki dɔbəy ti jide ti, re ɔl-m ta ɔ nɔ: «fre, m-a m-tɔji nje nongi lə NGon bati, adi e dɔne lie m-adi o-e.»

¹⁰ NDil tətɔ-m uwə-m, ɓa malayka aw səm taa dɔ mbal ti ki boy, ngal, ningə tɔji-m ɓe bo ki ay njay, adi e Jorijaləm ki j dɔrɔ ti rɔ Luwə ti, risi nangi.

¹¹ Tɔɓa lə Luwə unji dɔe ti. Kunje to tɔ kunji mbal ki gate e ngay kin be, ndoy tɔ kunji mbal ki ɓari-e jasipi kin be, taa dɔw oo lo me ti tɔ bər be tɔ.

¹² NDogi bər ki gə gide ndəə nim, ngal nim. Ta kəy kur me ti e dɔgi gide joo. Ningə malayka je dɔgi gide joo ngəmi ta kəy je ki dɔgi gide joo ka kin. Ba ndangi tɔ gin koji lə ngan *Isirayəl je ki dɔgi gide joo, kare kare, ta kəy je ti ki dɔgi gide joo.

¹³ Kaw ki lo kibə kadi ti ta kəy e mitə, lo kur kadi ti ta kəy e mitə, jam dɔ ɓe ti ta kəy e mitə, gin ɓe ti ta kəy e mitə tɔ.

¹⁴ NDogi bər ki gə gidi kəy, ngire e ki kində dɔ mbal je ti dɔgi gide joo, ki tɔ njé kaw kilə je ki dɔgi gide joo lə NGon bati e ki ndangi titi, kare kare.

¹⁵ Malayka ki nje kəl-m ta ka kin uwə nɛ mbɔji nɛ jine ti, adi e gakira ki rai-e ki ɔr mba mbɔji-n ɓe bo, ki ta kəye je, ki ndogi bər ki gə gide.

¹⁶ ɓe bo kin dame je ki sɔ asi-naa, adi ngale asi-naa ki tate. Malayka mbɔji ɓe bo ka kin ki gakira ləne, asi kun nja dɔw dibi kuti gide joo (12.000). MBɔji ngale nim, tate nim, kawe ki taa nim, asi-naa.

¹⁷ MBɔji ndogi bər ki gə gidi ɓe bo ka kin ɓa, ra ngal ji dɔw tɛɛ kosile ti ɓu ki kuti sɔ gide sɔ, tɔ nɛ mbɔji nɛ ki dije isi rai kilə.

¹⁸ Nɛ je ki indəəi ndogi bər ka kin e mbal ki ɓari-e jasipi, ningə ɓe bo wa e ki kinde ki ɔr dɔrɔe, adi ndoy tɔ bər be.

¹⁹ Gin ndogi bər ki gə gidi ɓe bo ka kin e ki ra rɔe ki mbal je ki dangi dangi ki gate e ngay, kadi ndole. Gine ki dɔsɔy e ki ra ki mbal ki ɓari-e jasipi, ki kɔ joo e ki ra ki mbal ki ɓari-e sapir, ki kɔ mitə e ki ra ki mbal ki

ndoy, ki ɓari-e agati, ki kɔ sɔ e ki ra ki mbal ki ɓari-e emərodi,

²⁰ ki kɔ mi e ki ra ki mbal ki ɓari-e onisi, ki kɔ mehɛ e ki ra ki mbal ki ɓari-e sarduwan, ki kɔ siri e ki ra ki mbal ki ɓari-e kirijoliti, ki kɔ jijoo e ki ra ki mbal ki ɓari-e bəriil, ki kɔ jikare e ki ra ki mbal ki ɓari-e topaji, ki kɔ dɔgi e ki ra ki mbal ki ɓari-e kirijopiraji, ki kɔ dɔgi gide kare e ki ra ki mbal ki ɓari-e yasɛti, ki kɔ dɔgi gide joo e ki ra ki mbal ki ɓari-e ametisiti.

²¹ Ta kəy je ki dɔgi gide joo lə ndogi bɔr, e mədi-kasi je dɔgi gide joo tɔ. Ningə ta ndogi ki ra e ki ra ki mədi-kasi kare par ki dɔne. Ta mbalo ki ɓe bo ti e ki ra ki ɔr ki dɔrɔe, adi dəw oo lo me ti tɔ bər be.

²² Dəw oo kəy lə Luwə me ɓe bo ti kin al. Kəy ɓa, e ɓaɓe Luwə wa ki nje tɔgi pəti tɔ, NGon bati tɔ par.

²³ Be bo ka kin aw ki ndoo kadi ə se nay ki kadi oo-n lo al jagi, tado kunji Luwə unji dɛe ti, ningə NGon bati e lambi ki kadi oo-n lo.

²⁴ Gin ɓe je ki dangi dangi njiyəi kunje ti, ə ngar je ki dɔnangi ti ne rai ki ne kingə je lade me ti tɔ.

²⁵ Ta kəy je ki kur me ɓe bo ti kin a ai tagira ba ki ndɔ je pəti, dəw a uti-de al, tado lo a ndul me ɓe ti kin al.

²⁶ NGa ningə, dije a rai ki ne kingə je ki ne tɔɓa je lə gin ɓe je ki dangi dangi me ti.

²⁷ Nɛ madi kare ki to nje a ur me ti al, taa dəw ki nje ra ne je ki to koo al, ki nje ngom a ur me ti al tɔ. E dije ki tɔde e ki ndangi me makitibi kaji ti lə NGon bati par ə a uri me ti[☆].

22

¹ Malayka tɔji-m man ba kaji, ki ndoy tɔ bər be ki isi ibə ki tɔgine lo kisi Luwə ti əi ki NGon bati.

² NGa ningə, dana ngadan ɓe bo ti, ki dan ba ji man ti ki tɔ joo, kagi kaji ki tɛɛ ki kandine nja dɔgi gide joo me ɓal ti ki kare a noo. Nay kare ə tɛɛ ki kandine, nay kare ə tɛɛ ki kandine, ɓa mbie e ki kaji gin ɓe je ki dangi dangi tɔ.

³ Nɛ madi ki kadi tɔ Luwə a man-e goto.

Kimbar ngar kisi Luwə əi ki NGon bati a e me ɓe bo ti, ningə ɓəə kilə je lə Luwə a awi noɛe ti kadi tɔ əsi kure.

⁴ A ooi ta kəme, ningə tɔe a e ki ndangi nati noɛe ti.

⁵ Lo ki ndul a goto, dəw a aw ki ndoo kunji lambi al nim, kunji kadi al nim, tado ɓaɓe Luwə a ɓuki kunjine dɔde ti, ningə a ɔi ɓe ki dɔ ɓal je ki dɔ ɓal je.

Re Jəju Kirisi

⁶ Go ti, malayka əl-m ə nə: «Ta je kin e ta je ki rɔjeti, e ka kəm ta. Ningə ɓaɓe Luwə ki nje kadi gosi njé kəl ta je ki tae ti, ilə ki malayka ləne kadi tɔji ɓəə kilə je ləne nɛ je ki a rai nɛ basi adi-de gəri.»

⁷ Lo kin ti, Jəju əl ə nə: «Oi, m-a m-re ɓasine, ningə dəw ki nje ngəm go ta je ki tɛɛ ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin e nje rənəl.»

⁸ Mi Ja, m-o nɛ je kin ki kəm nim, ki mbim nim. Ningə go ko-e ti ki m-o ki kəm je, ki mbim je, m-osi nangi nja malayka ti ki tɔji-m nɛ je ka kin kadi m-osi kure.

⁹ Nə e əl-m ə nə: «Onoi kadi ira nɛ kin. Mi ɓəə kilə tɔ i je, tɔ ngakɔi njé kəl ta je ki ta Luwə ti je, ki dije pəti ki njé ngəm go ta je ki me makitibi ti kin maji, be tɔ. E Luwə ə ɓabi kadi əsi kure.»

¹⁰ Ningə ilə ti ɓəy ə nə: «Ta je ki tɛɛ ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin, onoi kadi iɓɔyɔ adi to, tado dɔkagilo ki kadi nɛ je kin a rai nɛ e basi ngata.»

¹¹ NGa ningə kadi dəw ki nje ra majal, nay ki lo ra majal ti ləne, ə dəw ki nje ra nɛ je ki to ra al, nay ki lo ra-e ti tɔ; ningə dəw ki nje ra nɛ ki maji, nay ki lo ra nɛ ki maji ti, ə dəw ki ay njay, nay ki lo kay rəne njay ti tɔ.

¹² Lo kin ti, Jəju əl ə nə: «Oi, m-a m-re ɓasine! M-a m-re ki nɛ kigə go ji kadi m-adi dəw ki ra ki go kilə ti ki ra.

¹³ Mi Alpa ki Omega, mi ki Dɔsay ki ki Dɔbəy ti, mi Lo kilə ngirə nɛ ki Lo tɔl ta nɛ[☆].»

¹⁴ Njé rənəl je ə əi dije ki njé togɔ kibi je lade kadi tɔ ingəi ta rəbi kuso kandi kagi koy al, ə kadi uri ki ta kəy me ɓe bo ti.

¹⁵ Ningə kadi dije ki njé ra kilə lə bisi je, awi gidi ɓe bo ti, naa ti ki dije ki njé mbəli, ki dije ki njé sangi-naa kaya ti, ki dije ki njé tɔl dije, ki dije ki njé kaw no kagi yo je ti, ki dije ki ngom nəl-de ki njé kəl ta ki ngom.

☆ 21:27 23-27: Ejay 60.19-20; 60.3-5; 60.11; 52.1; Ejəkal 44.9

☆ 22:13 12-13: Ejay 40.10; 62.11; Pa je 28.4; Jərəmi 17.10

¹⁶ «Mi Jɛju, m-ilɛ ki malayka lɛm kadi ma naji nɛ je ki rɔjeti kin ki rɔ njɛ kaw-naa je ti. Mi dɛw ki gin koji ti lɛ *Dabidi, mi NGawnde ki nje kibi gin lo ti.»

¹⁷ NDil Luwɛ ɛi ki dɛne ki nje ngaw ɛli ɛi nɛ: «Ire!»

Ɔ kadi dɛw ki oo dɔ ndu ta je kin ɔ nɛ: «Ire!»

Kadi dɛw ki kindɛ man ra-e, re, ɔ kadi dɛw ki ge kay man kaji, ingɛ kare ki kanji ndogi tɔ.

Tɔl ta ta

¹⁸ Mi Jɛ m-ilɛ ndum dɔ ta je ti ki tɛɛ ta Luwɛ ti ki to me makitibi ti kin be: Dɛw ki

ilɛ nɛ madi dɔ ti, Luwɛ a buki tuji je ki e ki kɛl tae me makitibi ti kin dɔ kɔ ti lie.

¹⁹ A re dɛw ɔr nɛ madi me ta je ti ki tɛɛ ta Luwɛ ti ki to me makitibi ti kin tɔɔa, Luwɛ a ɔr nɛ maji ki sɔbi dɛe kɔ me kagi koy al ti nim, me ɔe bo ti ki ay njay nim. Adi e kagi koy al ɛi ki ɔe bo ki ay njay ki e ki kɛl ta lɛde me makitibi ti kin[☆].

²⁰ Ningɛ dɛw ki nje kaw ki ndu dɔ ta je ti kin tɛki e ta je ki rɔjeti ɛl ɛ nɛ: «Oyo, m-a m-re basine.»

Amen! Ire, Babe Jɛju!

²¹ Kadi me-maji lɛ Babe Jɛju e sɛsi naa ti pɛti.

☆ 22:19 Dɛtɛrɛnom 4.2; 13.1